BIBLIOTEKA
Zakł. Nar. im. Ossolińskich
XVI 4122

Herbarz

to ieſt/

Ziół tutecznych/ poſtronnych/ y Zamorskich opiſánie : co zá moc máia / á iako ich

vżywáć / ták ku przeſtrzeżeniu zdrowia ludzkiego / iáko ku vzdrowieniu rozmáitych chorob : Teraz nowo/ wedle Herbarzow dziśieyſzego wieku/ y inych zacnych Medykow/ popráwiony.

Przydano

Alexego Pedemontaná Kśiegi

ośmiory/ o táiemnych á skrytych Lekárſtwiech ; Przy czym doſyć mistérnych á tráfnych rzeczy y doświadczonych miec bedzieſz.

¶ Co śie w tych Kśiegách wiecey opiſuie/ zárázem po Epiſtole znaydzieſz : á gdyć czego ſzukáć potrzebá/ Regeſtrá doſtáteczne ná końcu śnádniec pokáżą.

¶ W Krakowie/ w Drukárni Mikoláiá Száffenbergá.

5702

Ná Herb ich M. Pánow Herborthow z Eulſztyná.

GDY Herby naprzod Slachćie rozdawano/
Ná to nawiecey z pilnośćią pátrzano/
Iżeby káżdy ty zacne Klenoty/
Nośił przed ſobą z záſłużoney cnoty.
Abowiem to ſą pewne znáki tego/
Iák kto vżywał w ſpráwách meſtwá ſwego.
W domu Herborthow/ iż meſtwo widano/
Trzy oſtre Miecze Herb im nośić dano.
Bo ſławy wieczney zá złoto nie dáią:
Sławy poczćiwey Mieczem doſtawáią.
W Iabłku dla tego/ że mieſzkáią w zgodzie:
Co rzadko/ wierz mi/ znaydzieſz w iednym rodzie.
A dziś ty Miecze v nich nierdzewieią/
Gdy gdzie potrzebá/ tráfić w to vmieią.
Máiąc to záwſze ná nawietſzey pieczy/
Aby ſłużyli Poſpolitey rzeczy.
Nie tępćieſz śie nam miłe oſtre Miecze/
Ták długo poki Wiſłá w Polſzce ćiecze.
Potomna Sławá pieknie was hecuie/
Ze chropáwa Rdzá nic wam niezepſuie.

Andrzey Pográbius.

XVI.F.4122

Wielmożnemu Pánu/ Pánu Janowi Herborthowi z Fulsztyná/ Kásztellanowi Sanockiemu/ etc. Pánu memu Miłośćiwemu.

W Jákiey zacnosci Lekárska Náuká záwsze byłá/ Miłościwy Pánie/ tego ia v W. M. długimi słowy wywodzić niechce: poniewaz to pewnie wiem/ żeś W. M. tego lepiey á nizli ia świádom: boś W. M. láta swoie młode/ ták ná Náukách v postronnych ludzi/ iáko ná zacnych á Rycerskich zábáwach strawił. Ale iż to moie ku W. M. pisánie/ y do inych ludzi prziydzie/ krociuchno zacność Náuki tey to przypomnie: ktora Cesárzom/ Krolom/ onych lat báwić sie sromotá niebyłá: á ták báwić/ że niektorzy Księgi niemáłe/ około mocy Ziol spisáli: drudzy ziołá rozmáite wynálezli: Ini zásie/ lekárstwá ná dziwne choroby czynić náuczyli. Salomon on mądry á sławny Krol/ Księgi niemáłe iż był nápisał o mocy ziol/ y Pismo święte świádczy/ y Jozephus Zydowski Historyk tego potwierdza. Czytamy o Mitridátesie onym zacnym Krolu Pontskim y Bitynskim/ iáko dobrze w tey náuce ćwiczony był/ że y po dziśdzień Medykowie iego lekárstwá/ (ktore on sam wynálazł) przećiwko iádom á truciznam/ vżywáia: á od iego imienia Mithridatum ie zową. Pyrus Krol Epyrocki wiele ludzi (o czym Plutárchus pisze) vzdrawiał. Augustus Cesarz lekárstwo wynálazł/ ktore potym Medikowie w Księgi swe wpisáli. Tyberius tákże (iáko Galenus wspomina) Emplastr ná wrzody iádowite á ku vleczeniu trudne/ Medikom zostáwił. Gentius Słowiáński Krol/ Lysimáchus Mácedoński/ Thelephus/ Eupator/ Clymenus/ Krolowie zacni ták sie około ziol báwili/ że y do tego czásu/ od ich własnych imion/ ziołá przezwiská máią. Nie wspominam Euáxá Krolá Arábskiego/ ktory o mocy ziol/ nie máłe Księgi do Nerona Cesárzá nápisał. Opuszczam y Atálusá Krolá Pergámskiego/ ktory przećiwko iádom á záráźliwym truciznam/ rozmáite Antidota

Salomon 3. Reg. 4. Antiqtat Iudaicarũ lib. 8. ca. 2

Mitridate

Pyrus.

Augustus.

Tiberius.

Ger..ius.

Lysim.ch9

Thelephus

Eupator.

Clymenus

Euax.

Atalus.

wynalazł. Wyliczyłbym bárzo wiele zacnych ludzi/ ktorzy nierozumieli być vblizenia stanu swemu zadnego/ ziołámi śie báwić.

¶ A nie przez przyczyny to zápráwdę oni czynili. Bo y ſtad wielkiey Boſkiey mocy przypátrzyć śie mozemy/ widząc to ná oko/ iáko Bog nikczemnemu Ziołku/ Kámyczkowi máluczkiemu/ ták wiele mocy vzyczyć raczył/ ze tym/ coś ku wierzeniu niepodobnego być śie zda/ ktorzy tego niedoświadczyli. Nie wſpomnię Ziol tych/ ktorych mocy nam tu znáiome ſą/ przypomnię krotko poſtronne: á ſnadz y tuby ie mogł ználeść gdyby kto około tego był pilnym á vſtáwicznym. Jubá Krol Mauritáńſki (Xántus Hiſtoryk piſze) zielem niektorym w Arábiey człowieká wſkrzeſił: Aetiopis ziele ieſt/ przed ktorym śie zamki otwieráią: ná co Máthiolus ſławny Medik w Weneciey pátrzał/ gdy iednego tákiego wieſzono/ ktoremu śie kłotki y zamki otwierály/ gdy śie ich dotknął iednym zielim. Tenze Máthiolus piſze/ iż zna tákie ziele ná Włoſkich gorách/ ná ktore koń podkowány gdy náſtąpi/ odpádnie podkowá: o czym y náſzy Chłopkowie/ ze to bywa/ powiádáią. Dzięcioł gdy mu do gniazdá dziurę w drzewie klinikámi zábiie/ zielim iednym dotknąwſzy onych klinikow/ wyſkoczą: o tym Democritus y Theophraſtus świadczą. Anthonius niczym inym Párthow nieporáził (Apianus Alexandrinus piſze) iedno gdy zywnośći im nie doſtáło/ korzonki dla pośilenia kopáli/ tráfili ná iedno ziele/ ktorego gdy śie iedno ktory náiadł/ wnet od rozumu odſzedł/ zápomniał wſzyſtkiego/ tylko kámienie iákoby ná coś pilnego/ iął kopáć: potym prędko náſzaláwſzy śie vmárł. Wielebym inych dziwnych mocy Ziol przypomniał/ ále nie tom wziął przed śie/ ábym tu v W. M. ſwego M. Páná/ ziołá wyliczáć miał: gdyż W. M. o tym ſam/ v rozmáitych á ſtátecznych Autorow czytáć raczyſz. Pomniſz W. M. y ono co Iosephus libro de Bello Iudaico piſząc/ wſpomina/ ze śie rodzi w Zydowſkiey ziemi ziele/ ktore od mieyſcá Báárász zową/ bárwy ogniſtey/ á wieczor śie świeći: ktore ktoby wykopał á wyrwał/ zárázem vmrze. Przeto z dáleká korzeń okopáią y powrozkiem obwiązą/ ktory do Pſá przywiązawſzy Pſá záwołáią/ on zá Pánem chcąc iść/ wyrwie ono ziele/ á zárázem zdechnie: potym iuz onego ziela bać śie nietrzebá. Tym zielim opętánego gdy śie dotknieſz/ zárázem go Szátan opuśći. Niewymyślam tego ſobie/ czytay Jozephá kto chce. Przypomniałbym tu y o dziwney náturze Ryb/ y o dziwney mocy Kámieni drogich: Ale iż to y święte Piſmo wſpomina/ y w tym Herbarzu piſáć śie będźie/ opuſzczam: poniewaz tez co niektore Kámienie zá moc máią/ łatwie śie temu kto chce przypátrzy/ widząc gdy do Mágneſá zelázo ſkacze.

Margin notes: Iuba Mauritaniȩ rex. — Aetiopis. — In Epistola dedicatoria sui Herbarii. — Antonius De bellis Parthicis circa finē. — Libro 7. Cap. 25. — Magnes.

Ale

¶ Ale to ná ſtrone odłozywſzy / y co może być roſkoſznieyſzego/ iáko moc tego znáć / co Bog ku potrzebie á zdrowiu ludzkiemu ſtworzyć raczył ∴ Piſmo święte powiáda/ że cokolwiek Bog w- Geneſ. 1.
ſzechmogacy ſtworzył/wſzyſtko to dla człowieká ſtworzył. A nie- wielkaſzby tho niewdzieczność Boſkich dárow byłá / o tym ſie człowiekowi niebádáć/ co ieſt ſpráwiono y vczyniono ku potrze- bie iego ∴ Nád to/ ponieważ zdrowie náſze ná ſłabey nitce wiśi/ prędko/á z máley przyczyny/ieſli nie vrwáć/tedy náruſzyć śie mo- że: Záż to nie rzecz pożyteczna á potrzebna / o tym śie wywiádo- wáć/ czymbyś watlemu zdrowiu ſwemu pomogł ∴ czymbyś cho- robie ſwey zábiegł ∴

¶ Stad/ mym zdániem / Poetom mnimánie vroſło / że ználezie- nie Ziol/ nie ludziom/ále ſámemu Bogu przypiſuia. A nie dármo: Bo ták zacnego dáru Bożego/ á oſobliwego klenotu/ nikomu śie przypiſáć ták śnádnie niegodziło / iáko temu/ od ktorego nietylko ziołá/ ále y my wſzyſcy ták rozliczne dáry mamy. Dla tego Pi- ſmo święte / roſkázuiac nam Lekárzá czcić á w wadze mieć / Po- Eccleſ. 38.
wiedáiac że Pan Bog ſam Lekárſtwo z ziemie ſtworzyć raczył / ktorym człowiek madry gárdzić niema.

¶ Te tedy zacność á pożytek wielki náuki tey to/Miłościwy Pá- nie ia baczac/ niechciałem litowáć áni nakłádu áni pracey ſwoiey/ drukowałem oto znowu Herbarz/ ponieważ y potrzebny/y czeſto śie o nim ludzie pytáli / proſzac mie zá to / ábym go do Officyny ſwey z nowu wział / á ná świát Polakom podał : Com ia chutli- wie vczynił/ nie ták ná ſwoy pożytek iáki pátrzac/ iáko ad commu- nem vtilitatem poſpolitych ludzi. Aczem był vmyſlił wydáć Her- barz nowy / wybrawſzy z Herbarzow dziśieyſzych zacnych Do- ktorow/ktorzy rozmáite Herbarze piſáli : Ale iżem człowieká tym czáſem potráfić do tego niemogł/ ktoryby śie tey pracey podiał : á chocbym śnadź y kogo miał / tedyby tego nakłádu moiá vboga máietność niewynioſłá : á zwłaſzczá gdyby figury ziół nowo włá- śnie wykonterfetowáne były/muśiałem to przedśiewzięcie ná ſtro- ne odłożyć/ gdyż / iáko powiádam / wielka ſumma á koſztem te- go odpráwićbym niemogł. A wſzákże żem baczył iż ludzie temu śie Herbarzowi przyzwyczáili/á tymi proſtymi lekárſtwy (zwła- ſzczá gdzie Doktorow ſkapo) wiele śie ich rátowáło / dałem go trochę gdzie potrzebá byłá popráwić : nawiecey w tym Máthio- lá zacnego tych czáſow Medyká/y inych Doktorow/ ktorzy Sim- plicia teraz opiſáli/ náśláduiac.

¶ Ktora to moie praca W. M. ſwemu M. Pánu offiáruie / nie iżbyś W. M. tego odemnie potrzebowáć miał/ ále iż to wiem/ że W. M. nietylko rzeczámi Rycerſkimi báwic śie raczyſz/ ále czás

 wolny

wolny do tego máiac / y w czytániu Kśiag rozmáitych wielce śie W. M. kochaß. Miedzy czym / cognitio Simplicium nieposlednie mieyſce v W. M. ma: poniewaz o Medicynie gdi śie tráfi/Elogia zacne W. M. záwße dawaß/to mie przywiodło/ze ten vpominek pod zacnym imieniem W. M. znowu ná świát wychodzi. Ktory proße ábyś W. M. odemnie ſłuzebniká ſwego zá wdzieczne przyiać raczył/áz co ſnádnieyßego y godnieyßego bedzie. Zá tym Pánie Boze day W. M. ze wßyſtkim domem W. M. fortunne á długie w łáſce miłego BOgá pánowánie. Dan z Krákowá w Wigilią Ciáłá Bozego / Roku Pánſkiego 1568.

W. M.

ſwego M. Páná powolny ſłuzebnik/

Mikołay Szárffenberg
Mieſzczánin Krákowſki.

REGESTR

albo

Summárius rzeczy ktore śie w tych Kśiegách opisuia.

	List
O Ziołách domowych.	1.
O Ziołach postronnych.	190.
O paleniu Wodek.	232.
O przyprawianiu oleykow.	254.
O Kruszcach.	256.
O źwierzetach domowych.	269.
O zwierzu leśnym.	281.
O Ptacech.	290.
O Rybach.	303.
O Kámieniách drogich.	324.
O wadze y mierze Aptekárskiey.	343.
O Lekárstwách doświadczonych ná rozmáite choroby/ poczawszy od głowy áż do nog.	347.
O Náuce Bárwierskiey / to iest / o leczeniu Ran y Wrzodow wszelákich.	385.
O znakoch chorob z strony obyczáiow chorego.	397.
O znakoch chorob z Pulsu.	398.
O znakoch chorob z Vryny.	399.
O pusczániu Krwie.	416.
O Bánkach.	421.
O Astrologiey álbo gwiazdárskiey náuce.	424.
O rzadzeniu zdrowia człowieczego według czterzech częśći roku/ y według Miesiecy.	435.
O spráwie Brzemiennych Pań.	441.
O chowániu dziatek máłych.	463.
O Lekárstwách ná dziecinne choroby.	466.
O rzadzeniu czásu morowego powietrza.	477.

Do Czytelniká.

NIe dziwuy śie temu/ Czytelniku miły/ że niektore Ziołá położyliśmy w tym Herbarzu/ z inákszymi przezwiski á niżli w stárym były: poniewaz ná roznych mieyscách / rozne też przezwiská máia. K temu y bábki wedle swey fántáziey czásem ie przezywáia. Wszákże ná końcu iest wykład tych przezwisk/ ktoreby śie zdáły przytrudnieyszym ku wyrozumieniu/ przez Márciná Siennika spisány.

MORBORVM GENERA ET NOMINA CVM INTERPRETATIONE POLONICA, SERVATO ORDINE ALPHABETI.

AD LECTOREM.

NE tibi negocij aliquid amice Lector, morborum vocabula, facessere videantur, ex re tua fore putaui, hæc eadem in cathalogum redigere, atq; Polonam interpretationem adijcere: vt tu morbi nomine cognito, alios quoq; Medicos, qui hac in re suas nobis lucubrationes reliquerunt, consulere possis. Vale.

A

Abscessus, Pryſzcz.
Albugo, Bielmo.
Alopecia, parchy / albo niemoc gdy włoſy z głowy lazą.
Angina, apostema gutturis, Slinogorz.
Antrax, Piekielny ogień.
Apostema, Bolaczka / Nadecie wrzodu.
Apoplexia, Nagła śmierć.
Artetica, Bolenie w ſtawiech.
Asthma, Dychawica.

B

Bocium, Wol.
Bolisimus, Fałſzywa chec ku iedzeniu.
Bubones, Dymienice.

C

Cambuca, Kila / barbarum est, à Fernelio vocat Lues Venerea.
Calculus, Kamień.
Catharus, Ryma.
Cauterizatio, Przepalenie.
Cephalea, Bolenie głowne.
Chyragra, łamanie w rekach.
Cœliac9 morb9, Biegunka biała.
Comicialis morbus, Raduk / albo S. Walentego niemoc.
Conuulsio, Kurcz.
Constipatio, Zapieczenie.
Colica, Kłocie wnatrz.
Coriza, Sapka.
Cordiaca, Teſknoſć ſerdeczna.
Crepatus, Roſpukłoſć.
Crisis, Walczenie natury z wrzodem / Rozſadek własnie. Inde Criticos dies Medikowie zowa / z ktorych łatwie poznać iesli sie ku zdrowiu albo ku śmierci ma.

D

Diaria, Biegunka proſta.
Dysenteria, Biegunka czerwona.
Dyspepsia, złe trawienie żoładka.
Dyspnæa, Dichawica.
Dysuria, Niemoc gdy kto niemoże wody puſzczać.

E

Epaticus, Ktory cierpi na watrobie chorobe.
Epilepsia, Raduk / albo wielka niemoc.
Epiphora, Bolenie oczu gdy łzami zaciekaia.
Erysipelas, Piekielny ogień.
Escara, Strup.

Febris,

F

Febris, Febrá álbo zimnicá.
Frenesis, Káżenie głowy álbo oszálenie.

G

Gangrena, Zmartwiáłe mięso.
Gibbositas, Gárbátość.
Glaucoma, Bielmo ná oczach.
Gonorrhæa, est inuita & nimia seminis profusio, citra Venerem, citraq; libidinis insomnia. Nátury wnętrzne czyścienie.

H

Halopecia Pyrorellá/gdy włosy pádną z głowy álbo z brody.
Hectica, Suchoty.
Hemicranea, Bolenie poł głowy.
Hemophtisicus, Ktory pluie krwią.
Hæmorrhois externa, affectus est ani ex Melancholico sanguine, qui in extremum venarum profusus se in ficus speciem distendit, złote żyłki.
Hæmorrhois interna, quum corporis venę multo turgent sanguine cumq; eructant. Czerwona Biegunká.
Herpestiomenos, siue herpes excedens. Wilk.
Herpete, Liszáie.
Hernia, Wypukliná.
Herculeus morbus, S. Wálentego niemoc.
Hordeolum, Jęczmyk.
Hydropisis, Puchliná.

I

Ictericia, Zolta niemoc.
Ignis persicus, Ignis sacer, Piekielny ogień.
Impetigo, Suchy świerzb.
Incubus, Duszenie nocne co ie látáwcem zową.
Intertrigo, Osádnienie.
Ischias, Bolenie krzyżá álbo Scyátyká.

L

Lepra, Trąd.
Letargia, Zápomnienie nád przyrodzenie.
Lentigines, Piegi.
Lichen, Suchy liszay.
Lienteria, Biała Biegunká.
Lumbrici, Glisty.
Luxatio, Wywinienie.

M

Malum mortuum, Dziwe mięso.
Marasmus, suchoty nie vleczone.
Melancholia, Káżenie głowy.
Menstrua, Niewieście przyrodzenie.
Mola, Krá/ álbo w mácicy zátwárdzenie.

N

Nausea, Brzydkość.
Nephritis, Bolenie nerek.

O

Obstructio, Zátkánie.
Oedema, Pęcherz.
Ophtalmia, Boleść oczna.
Orthopnæa, Dycháwicá.
Orexis, Zgágá.
Oregmon, Chrápienie w piersiach od flegmy.
Oscitatio, Poziewánie.

P

Papula, Brodawká.
Paralysis, Powietrzym záráżenie
Parotides, Zołzy záuszne.

Paro-

Paronychia, Zanokcice.
Parodontis, Dziegná.
Pernio, Odziebienie.
Peripneumonia, Płucny wrzod.
Phagedæna, Wilk.
Phtisis, Dicháwicá Suchotna.
Pleuresis, Pleurá/kłocie ku sercu.
Podagra, W nogách łamánie.
Polypus, Nosowy wrzod.
Pruritus, świerzb.
Psora, Suchy á strupiásty świerzb liszáiom podobien.
Pus, Ropá.
Pustula, Krostá.

R

Ranula, Zábká dziećiō pod iezy⸗kiem.
Rascatio, Charkánie.
Raucedo, Ochrápienie.
Regius morbus, zołta niemoc.
Ructus, Rzygánie.

S

Sacer morbus, S. Walentego niemoc.
Sciatica vulgo, rectius Ischiaticus morbus, Denna niemoc.
Scotomia, Záćmienie oczu.
Scrophulę, Złzy.
Singultus, Szczkawká.
Syncopis, Omdlenie.
Spasmus, Kurcz.
Spleneticus, Ktory ćierpi ná śle⸗dzionie boleść.
Squinantia, Slinogorz.
Stranguria, Vryny ćieszkie pu⸗szczánie.
Strabo, Rozoki.
Stupor, Sćierpnienie.
Subeth, Głebokie spánie nád przyrodzenie. Záchwát.
Suffusio, Kátáráktá.
Suppuratio, Zbieránie wrzodu.

T

Tabes, Suchoty.
Tenasmon, Wydymánie.
Tetanos, Niemoc co szyie obroćić y ruszyć niemoże.
Tortura oris, Zákrzywienie vst.
Traulus, Záiekácz.
Tussis, Kászel.

V

Variolę, Ospice.
Vertigo, Zawrot głowy / álbo wártogłowość.
Veruca, Brodawká.
Vlcus, Zágniła rána/Wrzod.
Vuula, Czopek.
Vulnus, Rána.

Chorob

Chorob ludzkich przezwiska / y iáko ie Łácinnicy zową.

B

Bielmo/ Albugo.
Bolaczká/ Apostema.
Bolenie w stáwiech/ Artetica.
Bolenie głowy/ Cephalea.
Bolenie połgłowy/ Hemicranea
Biegunká czerwona/ Dysenteria
Biegunká biała/ Lienteria.
Brodawká/ Veruca.
Brzydkość/ Nausea.

C

Czerwona biegunká/ Dysenteria
Charkánie/ Rascatio.
Czopek/ Vuula.

D

Dycháwicá/ Asthma.
Dymienice/ Bubones.
Dziwe mieso/ Malum mortuũ.
Duszenie nocne/ Incubus.
Dicháwicá z suchotámi/ Phtisis.
Denna niemoc/ Ischias.

F

Fálszywa chec ku iádłu: Bolisimo
Francá/ Gallicus morbus.

G

Gárbátość/ Gibbositas.
Głowy bolenie/ Cephalea.
Głowy kázenie/ Frenesis.
Głowy zawrot/ Vertigo.
Glisty/ Lumbrici.

J

Jeczmyk/ Hordeolum.

K

Kádyk/ Epilepsia.
Kámień/ Calculus.
Kázenie głowy/ Frenesis.
Kászel/ Tussis.
Kilá/ Lues Venerea.
Kłocie/ Colica.
Kłocie ku sercu/ Pleura.
Krwia ktory pluie/ Hemophtisicus.
Krá álbo w mácicy zátwárdzenie/ Mola.
Kurcz/ Spasmus.
Krostá/ Pustula.

L

Latáwiec / niemoc w kthorey człowiek mnima by go co dusiło/ Incubus.
Łamánie w stáwiech/ Artetica.
Łamánie w nogách/ Podagra.
Łamánie w rekách/ Chyragra.
Liszáie/ Herpete.

N

Nagła śmierć/ Apoplexia.
Nátury wnetrzne czyścienie/ Gonorrhæa.
Niewieście przyrodzenie/ Menstrua.
Nosowy wrzod/ Polypus.

O

Ogień piekielny/ Ignis persicus.
Osádnienie/ Intertrigo.
Odeszcie od rozumu/ Melancholia.
Oczna boleść/ Ophtalmia.
Odziebienie/ Pernio.
Ochrápienie/ Raucedo.
Omdlenie/ Syncopis.
Oczu zácmienie/ Scotomia.
Ospice Variole.

Párchy/

Przezwiská Chorob.

P

Párchy/	Alopecia.
Przepalenie/	Cauterium.
Puchliná/	Hydropisis.
Plwánie krwią/	Hemophtisia.
Piekielny ogień/	Ignis persicus.
Piegi/	Lentigines.
Poziewánie/	Oscitatio.
Pleurá/	Pleura.
Plucny wrzod/	Peripneumonia.

R

Rána/	Vulnus.
Rána zágniłą/	Vlcus.
Rospukłość/	Crepatus. Hernia.
Rzygánie/	Ructus.
Rozoki	Strabo.

S

Spánie nád przyrodzenie/	Subeth.
Ścierpnienie/	Stupor.
Szczkawká/	Singultus.
Sledziony boleść co ćierpi/	Spleneticus.
Smierć nagła/	Apoplexia.
Slinogorz/	Angina.
Sápká/	Coriza.
Serdeczna teskność/	Cardiaca.
Suchoty/	Hectica.
Suchy zwierzb/	Impetigo.
Swierzb/	Pruritus.

W

Vryny ćieszkie pusczánie/	Stranguria.
Walczenie nátury z wrzodem/	Crisis.
Wątrobny niedostátek/	Epaticus morbus.
Wilk/	Herpestiomenos
Wywinienie/	Luxatio.
W piersiách od flegmy chrápienie/	Oregmon.
Wydymánie/	Tenasmon.
W stáwiech bolenie/	Artetica.

Z

Zábká/	Ranula.
Zápieczenie/	Constipatio.
Zákrzywienie vst/	Tortura oris.
Záieкácz/	Traulus.
Zapomnienie nád przyrodzenie:	Letargia.
Zołta niemoc/	Ictericia.
Záráżenie powietrzym/	Paralisis.
Zołzy/	Scrophulę.
Zebránie wrzodu/	Suppuratio.
Zgágá/	Orexis.

POczynáią ſie Kſiegi / Herbarzá

Polskiego / w ktorych ſą opiſáne Nátury ziol rozmáitych / ku záchowániu Zdrowia człowieczego / teras znowu przeyrzáne / y ſpilnośćią Korrigowáne.

Bylicá/

Arthimesia. Beyfus.

Rozdział I.

A BYlicá iáko Gá/lenus pisze/ iest zie le przyrodzenia cie płego/ w wtorym práwie doskonáły stopniu. Jest też suche w pierwszym práwie doskoná/tym stopniu / á snadź wtorego coś dochodzi/ Dioskorides przydáie iey moc ciencząca. Jest Bylicá otwieráiąca drog/ y żył czyściąca / á ták iest dobra w zátkániu y w zámuleniu wątroby y śledziony nieczysto/ściámi zimnemi/ tym sposobem. Weźmi byli ce y Jelenich iezykow rowno po gárści / y piołonku troche/ wárz ty ziołká w Winie/ á potym przecedziwszy ocukruy á piy.

¶ Też iest lekárstwo ná żołtą niemoc s stro/ny śledziony/ wárzona s kwiatkámi Centu/rzyiey á pitá od niemocnego/ leczy żołtą cho robę. A gdy ono ziele vwárzone przyłożysz ná śledzione zátwárdziáłą ábo opuchłą ciepło/ tedy sie roschodzi pod onym leguchno.

¶ Też wodá w ktorey wrzáłá Bylicá y z li/ściem bábkowym y z wrotyczem / w ktorym gdy bedzie niewiástá śiedzieć ábo onym be/dzie sobie mácice náparzáłá ábo dymioná/ tedy rzecz przyrodzoną mocnie pobudza / y też martwe dziecie wypadza. C

¶ Też gdy ią vwarzysz z listkámi bábkowe/mi z Oliwą / á onego w puściż do mácice/ ábo bedzie w onym Páni śiedzieć/ rzecz przy rodzoną przywodzi. D

¶ Też gdyby ktory człowiek miał Tenásmu/ to iest / wydymánie á chćiwość wielką ná dwor/ ták iż sie często wydyma á nic niemoże vczynić z zápaleniem y nápuchnienié śiedze nia/ tedy táki niechay bierze zádkiem dym/ ktory pochodzi z smoły iodłowey / á potym zágrzey bylice w Winie/ á położ ią ná kámie niu młyńskim ábo żárnowym/ á ná onym ma śiedzieć on człowiek / weźmie od tego zdro/wie/ iest rzecz doświadczoná. E

¶ Też bylicá w proch obroconá á zmieszána s prochem kośći Słoniowey / ktorą zową Ebur/ y s prochem orzechá muszkatowego/ miodu przásnego troche przyczyniwszy/ á wo/dy w ktorey wrzáłá Bylicá / wziąć iey społ kwarty á pić ty prochy wespołek poránu/ te/dy Pániam niepłodnym płod spráwuie mo/cnie/ á to ma być rozumiano tym pániam/ ktore máia niepłodność z wilgośći / ále pá/niam suchego przyrodzenia/ tedy niema być dawano ono lekárstwo/ á stego prochu mo/żesz nápoić knot / á wpuśćić go Pániey tám w táiemne mieysce / posiła mácice iżby po/częłá rychło/ Pándektá y Plátehárius piszą o tym. F

¶ Też proch z bylice y proch s száńty iest do/bry ná żołzy y ná gruzły / ktore bywáia zá v/szymá y około stoláą tym obyczáiem / ma być oná gruzłá puszczádłem zsiekaná / á potym ná nie przyłoż tego prochu/ á to bedzie lekár/stwo. G

¶ Thez kurzenie Bylica / odgania pokusy z domu. H

¶ Thez stłukszy ią s sádłem wieprzowym á przyłoż ná nogi ktore bolą z chodzenia wiel/kiego / oddali strudzenie. I

Piołyn/

Abſintium, Wermut.

Rozdział ij.

Piołyn ieſt ziele ćiepłe w pierwſzym ſtopniu ćiepłośći / á ſuche w trzećim ſtopniu / á ſok iego ieſt goręcżſzy niż ſámo ziele/ á ieſt wielkiey gorz
A kośći y też ćierpnośći / ma być to ziele zbierano ku chowániu ná oſtátku Wioſny/ á ma być ſuſzono wćieniu / á ták przez Rok możeſz ie chowáć.

IEST rozlicżney mocy/ bo ma w ſobie przećiwne dwoiakie włáſnośći / to ieſt/ odmiekcżáiaca żywot/ á to cżyni z ſwoiey wrodzoney ćiepłośći y gorzkośći. Wtora ma moc zátwierdzáiaca / á to cżyni z nieiákiey ſwey grubośći zielney/ á ták ma wſobie przećiwne ſpráwy/ á przeto niema być to ziele potrzebuiacym ludziom dawano / ażeby pierwey przycżyná niemocy byłá ſpráwioná w ćiele / á potym piołyn dány / tedy ſwoia ćiepłośćia łácno wypedzi niemoc z ćiáłá chorego człowieká/ bo mocnie otwiera/ wypadza wilgośći z watroby y z śledziony/ á ieſt lekárſtwo dobre ná niemoc żołta/ ná opuchline. Ták też Awićenná mowi/ w wtorych Xiegách ſwoich / gdy bedzie człowiek pił then ſok Piołynowi przez dzieſieć dni poránu trzy dragmy/ to ieſt cżterzy łyżki/ tedy mu ieſt pomoc wielka ná niemoc káżda ktora z zimney przycżyny pochodzi/ á ktoby niemogł ſámego ſoku pić dla gorzkośći / tedy może ij ocukrowáć według woley ſwey.

¶ Albo vcżyniſz z niego iákoby ſyropek tym B
obycżáiem. Weźmi wierzchow piołynowych poł gárśći/ kwiatkow Centurzyey/ y kwiatkow fiołkowych/ y boragowych / y bágniſkowych rowne cżeśći káżdeᵒ poł garſtki/ korzenia rumponticy z ápteki/ lákricyey/ káżdeᵒ co złoty záwáży/ rożynkow drobnych co cżterzy złote záwáża/ to ieſt dobra garść/ ty rzecży w ſztyki przetłukſzy troche warz w wodzie iżby trzećia cżeść wywrzáłá/ potym przecedź á ocukruy dobrze/ á ták bedzie ſyrop/ bierzyż go poránu y wiecżor trunek mierny coby troche ćiepło/ ále przed pićim tego ſyropu wźiaćby dobrze pilułek de rumbárbáro / á potym poſilenie ktore Doktorowie zowa Diarodon abbatis/ ſa kołacżki w áptece / á ták potym piy ten ſyrop.

¶ Też kto ma ná głowie párchy dobry ieſt/ C
y komu włoſy pádaia y dla molow. Weźmiż tego piołynu / bożego drzewká po gárśći/ á ſpiki celtiki z ápteki troche przyłoż / warz ty zioła w Winie á tym myy głowe ſobie.

¶ Też Sok Piołonowy z miodem przáſnym D
ábo z maka ieczmienna zmieſzány / zgania śiność pod ocżyma/ ktora bywa z ſtłucżenia y też z inſzych mieyſc ćiáłá mocnie ſpadza.

¶ Też ten ſok z prochem gliśćiánym/ á ſtro- E
cha miodu zmieſzány/ wypadza gliſty y inſze robaki z ludzi przez ſtolce.

¶ Też ſam Sok wpuſzcżony w oko/ cżyrwo- F
ność ſpadza y bielmo z oká.

¶ Też gdy vwárzyſz Piołyn w wodzie álbo G
w winie / á potrzymaſz vcho ná[d] ona párá/ tedy głuchość y piſzcżenie vśmierza.

¶ Też Sok ten z oleykiem gorzkich migda- H
łow wpuſzcżony w vcho/ robaki morzy.

¶ Też piołyn wárzony w wodzie s korkámi Cytrynowemi/ oddaia cuchnienie vſt/ ktore pochodzi z wilgośći zgniłych w żołądku.

¶ Też piáńſtwá broni ſok z miodem przáſ- I
¶ Też rzecz przyrodzona pobudza pá[?]nym niam gdy bedzie vcżynion knot zniego á z bylicą/ y z Oliwa vwárzywſzy ty rzecży vcżynić knot z tego/ y wpuśćić ij w mieyſce táiemne.

Boże drzewko.

Abrotanum, Garthan.

Rozdział iij.

BOZE drzewko / iáko Gálenus piße / ieſt ciepłe y ſuche w trzecim ſtopniu / Jeſt pożyteczne ná párchy y ná mole iáko y Piołyn.

A ¶ To drzewko ieſt pomocne k rychłemu wroſćieniu brody tym obyczáiem. Weźmi ſoku tego źiela / oleyku włoſkiego kopru rowno káżdego / zmießay á tym ná mázuy brodę álbo inße mieyſcá gołe.

B ¶ Kto ma ćiężkość w pierśiách z obfitośći flegmiſtey / tedy wárz to źiele z Jzopem y z lákrycyą w wodźie / á przyłoż cukru z Apteki ktory zową Penidium / álbo proſtego cukru / piyże to poránu / pierśi ſobie pomázuy máiowym máſłem álbo Diáltea / áby tym były zmiekczone wilkośći w pierśiách / á potym dniá czwartego weźmi pilułek z ápteki ktore zową de Agárico / iżeby ony wilgośći były wywiedziony z pierśi przez ſtolce / á názáiutrz po pilułách weźmi Diapenidion álbo Diaris Sálamonis z ápteki kołaczki ſą potwierdzáiące pierśi.

C ¶ Też ieſt dobre naprzećiwko gliſtam y inßym robakom wnetrznym tym obyczáiem. Weźmi Bożego drzewká ſtłukßy ie drobno ná proch / á prochu gliſt źiemnych / káżdego rowno co trzy złote záważa / zmießay ty prochy z żołćią kokoßą á z oleykiem piołynowym pomáżyż tym żywot żołądká nietykáiąc / á gdy Sok tego źiela zmießaß z ſokiem piołynowym á wypijeß / tedy takież vczyni trochę mleká k nim przymießawßy.

D ¶ Też Sok iego zmießány z mirrą tłuczoną á rozmoczywßy w onym knot włożyß ij do máćice / tedy rzecz przyrodzona przychodźi / dźiećiątko martwe wypadza y bolaczki flegmiſte w máćicy leczy á zgładza / y też gdy będźie czyniono kádzenie z niego / tedy też vczyni iáko y knot tym obyczáiem. Weźmi Bożego drzewká / ßáwiny / bylice / káżdeo dwie gárśći poleiu / czyrwoney lebiotki / wrotyczu / káżdego poł gárśći / kopytniku / pczelniká też poł gárśći / przetłukßy wßyſtko źiele / wárz w wodźie zgodźinę / á potym páni niech ſie tym kádźi.

E ¶ Też ſok tego źiela z máką iączmienną ábo z miodem / miękczy ſádzele zátwárdźiáłe / y też ná ſtłuczenie bokow ieſt pomocno gdy z tego będzie vczynion plaſtr.

F ¶ Też to źiele wypądza z domu iádowite robaki / gdy będźie w domu álbo kádzenie z niego álbo pokropienie po domu wodą w ktorey będzie wrzáło.

G ¶ Też vwárzone w winie / broni iádu / kto ono wino pije.

H ¶ Też ſok zmießany z ſolą y z Oliwą / á gdy będą pomázáne pulſy / v rąk y v nog / tedy źimność y drżenie oddala / ktore bywa w febrách ábo w źimnicách.

I ¶ Też wárzone z pczelnikiem y z winem / á ocukrowawßy kámień krußy y wypadza / y rzezánie ktore bywa w pußczániu moczu / vſmierza.

K ¶ Też ſok iego z oliwą zmießány oddala záwrocenie głowy y záćmienie przed oczymá.

Slaz wyſoki /

Altea, Wildpapel.

Rozdział iiij.

WYſoki Slas / ten ieſt mierney ćiepłośći j ſuchośći / własność tego źiela ieſt odmiekczáiąca y trawiąca y roſpądzáiąca y oćieráiąca. Náſienie s korzeniem ieſt wietßey mocy / á zwłaſzczá korzeń świeży / ábowiem vwárzenie korzenia ſlazowego y náſienia ie° z bożym drzewkiem w winie / oddala ćießkie (á ktore bywa s trudnośćią) pußczánie wody / y ná kámień / y ná przećiwko denney niemocy / y też kto ma rány w żyłach pietych / gdy to bedzie pił mocnie pomaga.

A ¶ Też bolenie żebow vśmierza / gdy korzeń tego źiela bedzie wárzon w occie s pieretrum á ſtrochą máſtiki / tedy płokánie vſt tą wodą wárzoną / czyni tę pomoc.

B ¶ Też náſienie tego źiela vwárzone s czoſnkiem á z octem / vlecża trąd ktory bywa ná licu gdy ij pomáżeß ná słońcu.

C ¶ Też náſienie z oliwą zmießáne / przyłożone ná mieyſce vkąßenia weżowego / pomaga. Tákież kogo pczołá vkąśi tym vlecżyß.

D ¶ Też gdy vwárzyß korzeń wyſokiego Slazu z winem á z wodą troche máſtiki przyłożywßy / vzdrawia boleśći ielitowe ktore pochodzą z odárćia / y też bolenie żył pietych.

¶ Też korzeń ieſt dobry ná bolączki gorące ćiſkow / y ktore bywáią tám w ſtolcu ná końcu ielitá / y też ná zátwardziáłe wrzedźienice y ná żołzy / y ná ſkurczenie pietych żył / ábowiem roſpądza opuchline / y wzdęćie ktore bywa ná brwiách / y żołzy ktore bywáią zá vßymá / y też boleść ktora bywa w członkách w ſtáwiech vſmierza / y też rozćiąga żyły piete / gdy ie vwárzyß / á ſtłukßy czyśćie zmießaß z mąką lniánego náſienia przyczyniwßy k nim troche káczey tłuſtośći / á iodłowey żywice / zmießawßy dobrze w mozdzerzu / á tá máść roſpądza / y otwiera wrzedzienice / y rychło ſie pod tym zbierze ropá. E

¶ Też gdy s tego vczyniß knot á wpuśćiß do máćice / czyśći ią / y ty wilkośći ktore bywáią przy porodzeniu / wywodźi precż. F

¶ Párchy ná głowie lecży / vwárzone korzenie z bożym drzewkiem / á pomazuy głowe ná Słońcu. G

¶ Też náſienie ſlazowe wárzone z lákrycyą y s figámi / á potym ocukruy cukrem one wode / piyże ią / tedy pomaga ná káßel z źimney przyczyny / y rychley flegmy odbywáć potym bedźieß mogł. A gdy k temu przyłożyß drágántu (ieſt gumi w áptece) tedy broni krwie ktora z pierśi s flegmy pochodzi. Toż oddala rzezánie / ktore bywa przy pußczániu vryny / y prágnienia broni. H

¶ Też pomaga ná pleure / y przećiw wrzodowi ktory bywa ná płucách tym obyczáiem Weźmi korzenia wyſokiego ſlazu co trzy złote záważą / lákrycyey tyleż / korzenia podrożnikowe° / náſienia ogorkowego / malonow / á ieſli możeß mieć náſienie Citrilowe / káżdego s nich co dwá złote záważą / náſienia mlecżu wyſokiego / náſienia kurzey nogi / iáko y pirwßego / kwiatkow fiołkowych / rożynkow wielkich / warz to ſpołem wßytko w wodźie przetłukßy iżby połowicá wywrzáłá / á potym przecedźiwßy ocukruy dobrze / á to maß ſyrop ktory piy po ránu y wiecżor ćiepły trunek. I

Mieczykowie /

Acorus, Gelſchwerte.

Rozdział 5.

A Jeſt ziele Mieczyk ćiepley ſuche rowno w wtorym ſtopniu á ma moc vryne wypadzáiaca / otwieráiaca y oćieráiaca / á ták ieſt dobry tym ktorzy máia twárdość ábo grußte okolo ſledziony / ábowiem otwiera zátkánie ſledziony y watroby z wilkośći flegmiſtey Melánkoliey / tym obyczáiem czyniac.

Weźmi Korzenie Mieczykowe / ſtlukßy ie iákoby czwarta cześć funtá / poleyże ie octem ábo ie ná mocz w occie ná trzy dni / á przyłoż k niemu korzenia Reupontycy dwá łoty / kwiatkow borakowych / Jelenich iezykow / káżdego dwie drágmie / rozynkow łot / wßytkich rzeczy troche przetlukßy / warz ie w wodzie iákoby w połtory kwarty wody iż poł kwarty wywre / potym przecedź á ocukruy / piyże to ráno ćiepło / y wieczor trunek. A potym pićiu czwartego dniá / weźmi piluły de Reubárbáro / piluł de lápide lázuly / káżdych po poł drágmy / zmießay niech beda piluły vdziáłáne s ſyropem Jeleniego iezyká w liczbie vij. ábo ix. á potym weźmi Diágálange ábo Diáboráinatum dla posilenia żoładká / á ná oſtátku pomázuy.

pomaż dobrze ſledzione máśćia Diaitia dla odmiekczenia nieczyſtośći.

¶ Też gdy ia vwárzyß z Jelenim iezykiem á z mleczem / z lákrycyia / z náſieniem ogorkowym / malonowym / citruliowym / á przecedziwßy ocukrnieß / gdy to bedzieß pił / vzdrawia żołta niemoc. B

¶ Też Mieczykowie ſpadza bielmo z oká / C ták ſpráwione. Weźmi ſoku mieczykowego ſoku włoſkiego kopru káżdego po czterzy łoty / kámieniá cálminaris drágme / háleny brunatney / thucyey / káżdego rowno trzećia cześć łotá / á potym ty rzeczy ktore máia być ſtárte ná proch zetrzy ſubtelnie / á potym powarz troche áby ſie ták dobrze zmießáły / potym wpußczay piorem ná oko chore.

¶ Też ſok Mieczykow dány ku pićiu / ábo D wodá w ktorey wrzał mieczyk / pobudza vryne ku wyśćiu moca ſwa własna / y vśmierza boleść w płucách y w bokách / y też ieſt oſobna pomoc ná vkaßenie iádowitych robakow.

¶ Też vśmierza bolenie w máćicy gdy ie v- E wárzyß / á poſiedzi ná nim páni chora.

¶ Powiáda Pándektá / gdy ktory człowiek F noſi przy ſobie mieczykowy korzeń / táki nigdy nie wpádnie w niemoc kurczowa / áni w wielkie płynienie krwie. Pándekty náuká.

Szczaw /

Acetoſa, Sawer ámpfer.

Rozdział vj.

A Szczaw ieſt dwoiáki/ domowy y polny/ ieſt zimny y ſuchy/ w pierwßym ſtopniu zimny/ á wthorym ſuchy/ ma w ſobie cierpność y tež kwáśny ſmák/ ktory ieſt ná lepßy w tym ßczawiu.

B ¶ Korzeń ßczawiowy z octem vwárzony leczy świerzb gruby gnoiſty/ y komu ſie pázność zádziera.

C ¶ Tež ieſt lekárſtwo ná tradv ná lißáie/ y ná inße ßkárádośći ćiáłá/ gdy kilká kroć bedzie pomázano mieyſce tym przerzeczonym lekárſtwem/ á potym možeß pomázowáć lekárſtwem tym dla lepßey pewnośći. Weźmi ſoku ßczawiowego iákoby ośm łotow/ iodłowey žywice czterzy łoty/ ſoli proſtey ieden łot/ zmießay ty rzeczy z Oleiem bobkowym á ſtego vczyń máść ná rynce roſpuśćiwßy ty rzeczy ná ogniu.

D ¶ Tež ßczaw ieſt pomocen ná žołta niemoc ktora przychodzi z zátkánia žył/ s przyczyny ćiepłey/ á ták maß ij wárzyć z woda mleczowa/ y z náſieniem ogorkowym y malononowym y citrullowym/ á to maß pić.

E ¶ Abo warz w Winie białym wyſtałym/ á toż Wino piy/ leczy žołta niemoc z zimney przyczyny/ to tež wino oddala brzydkość.

F ¶ Tež ieſt lekárſtwo ná vkaßenie Niedźwiatká y wežá. O czym Awicenná y Serápio powiáda/ gdy kto kilko liſtow z ie ßczawiowych/ ábo pije wode w kthorey wrzał ſam/ á potym gdyby onego człowieká wąż vkąsł/ ábo Niedźwiadek/ nic mu niebedzie ßkodzić.

G ¶ Tež wodká ßczawiowá z dryakwia pitá/ morowego powietrza broni tym obyczáiem Weźmi wodki ßczawiowey pieć łyžek/ á łot ieden dryakwie/ rozmáćiwßy w wodzie/ day že wypić ćiepło w połnocy/ á potym niech ſie przyodzieie dobrze łžby ſie zápoćił/ ieſt tho rzecz známienita y doświadczoná wiele rázow.

H ¶ Tež ſámá wodká s ſwoiey własnośći tedy záſtánawia biegunke y nárußenie ielit vzdrawia/ á nawiecey thá moc ná biegunke ieſt wietßa w náſieniu.

I ¶ Tež ſok iego dobry vpiłym ludziom/ y tym ktorzy máia krwáwniec/ tho ieſth/ kto ma wielkie ćieczenie krwie z žyłek/ ktore ſa w ſtolcu/ ty záſtánawia.

K ¶ Tež ieſli bedzie ßczaw záwießon ná ßyi v tego kto ma złzy/ zgina od niego. Awicenná mowi/ gdy vſtá płocžeß woda w ktorey wárzyß ßczaw/ zebowa boleść vśmierza.

¶ Tež korzenie iego wárzone w winie záſtánawia rzecz przyrodzona pániam/ y krußy kámień w nerkách/ y tež broni dárćia ielit/ Awicenná powiáda L

Rzepik ábo Stárzec/

Agrimonia, Odermenigk.

Rozdział viij

Rzepik ábo ſtárzec ieſt ćiepły y ſuchy w wtorym ſtopniu/ A
vwárzenie ie° korzenia ieſt požyteczne náprzećiwko pá
rálizowi/ táko czyniac ten ſyrop. Weźmi korzenia rzepikowego/ ßáłwiey/ pierwoſnki/ káždego po garśći/ korzenia piwoniey/ białey lebiotki/ káždego poł gárśći/ Cemierzyce/ Cynámonu/ bobrowego ſtroiu káždego po 2. łotu/ przetłucz ty rzeczy troche/ a potym warz w Winie ſtárym w połtory kwarty winá/ žeby poł kwarty wywrzało/ á potym przecedź á osłodź dobrze ośßymowánym miodem/ á ták oho bedzieß miał ſyrop trawiacy/ ktorego bierz poránu y wieczor trunek ćiepło/ á potym wypiwßy ten ſyrop/ weźmi ty piguły kładac ſie. Weźmi piguł de Euforbio/ piguł śmierdzacych/ káždych po poł łotu/ vczyń piguły s ſyropem de Sticá

de Sticados/ to ieſt s ſyropem kocenkowym w lidzbie dziewieć/ á potym názáiutrz dla poſilenia żołądká y ſercá weżmi Diamuſcum álbo Diacáſtoreum z ápteki/ á potym ku wieczoru námáż pacierze v ſzyie y grzbiet/ y inſze mieyſcá záráżone páráliżem tą máśćią troche iey zágrzawſzy.

B ¶ Weżmi ſoku rzepikowego/ gorczyce náſienia piwoniey/ káżdego po drágmie/ bobrowego ſtroiu/ piretrum/ káżdego po poł łotu ſzáfránu czwarta część łotu/ zetrzy ty rzeczy dobrze miáłko á zmieſzay z oleykiem z bobrowych ſtr oiow á troche woſku/ roſpuśćiſz to wſzytko ná rynce ná ogniu iż będzie z tego máść miękka/ á pożyway iey w potrzebie przerzeczoney.

C ¶ Też ſok rzepikowy dobrze wyciśniony/ w ktory wpuść troche Tucyey tártey/ á potrzymay troche ná ogniu w garnuſzku iż ſie dobrze zmieſza/ á potym niechay poſtoi/ á onym z wirzchu maczay oczy przez chuſtę/ tedy oczy poſila y czyśći wzrok bárzo dobrze.

D ¶ Też Sok rzepikow z mąką feni greci y boli ármeni y s malcem Wieprzowym zmieſzay to ſpołem/ á máży mieyſce opuchłe y bolące gdziekolwiek będzie.

E ¶ Też Rzepik gdy go kto pożywa s kápuſtą álbo s ćwikłą álbo s ſpinakiem/ tedy bolenie żywotá vśmierza/ tákież y śledźiony/ bolenie y nádymánie oddala.

F ¶ Też rzepik gdy ieſt zielony ſtárty na proch á pity z wodką ſczawiowa/ tedy ieſt lekárſtwo wielkie ná bolączki iádowite s ktorych mięſo pádá/ y theż náprzećiwko iádu pſá y człowieká wśćiekliwego bo iemu nie dopuſzcza w natrz wchodzić/ tákież y zwierzchu ná ty mieyſcá przyłożywſzy/ pomága.

Czoſnek/

Allium. Knobloch.

Rozdział viij.

DWoiáki ieſt czoſnek/ ieden domowy á drugi polny/ domowy ieſt ćiepły y ſuchy w czwartem ſtopniu/ á leśny ieſzcze ćiepleyſzy ieſt/ á ták łácno może być s niego iad tym ſpoſobem.

¶ Weżmi náſienia Czoſnkowego rozſiey że ie/ á potym onego czoſnku ktory vrośćie/ weżmi iego náſienie y poſiey/ czyń ták pięć rázow/ tedy on czoſnek piątego ſiania iuż będzie iádem dla ſwey zbytniey gorącośći. A przeto ogrodnicy nigdy nie ſieią czoſnku iedno ſádzą/ przyczyny niewiedzą czemu to czynią/ ále wy iuż ták wiedzćie. A

¶ Czoſnek ieſt Lekárſtwo ná párchy/ ktore pochodzą z zimney przyczyny/ ták czyniąc: Stłucz Czoſnek á zmieſzay ij z oleykiem bobkowym/ ábo z drozdzámi oleiowemi/ á tym námázuy párchy. B

¶ Też Czoſnek ſtłuczony/ á kto ma roſpádliny ná rękách ábo gdzie indzie/ ábo kroſty s ktorych wilkośći płyną/ vleczą gdy ij przyłożyſz/ y tákież przyłożywſzy w ług/ ná otręby ábo ná łupienie głowy pomaga. C

¶ Też kto ij częſto iada/ thedy wſzy mnoży. D

¶ Też częſte iádanie czoſnku/ czyni bolenie głowy/ y też czyni trąd ná licu. E

¶ Też czyni mgły wzrok kto go wiele pożywa/ wyſuſza wilgość dobrą z oczu/ á kto ma wilgo= F

wilgości złych obfitość w oczách/ tedy dobrze Czosnek iadáć/ ábowiem wysusza złe wilgości

H ❡ Też wárzony Czosnek z másttiką y z piretrum/ vśmierza boleść zębow kiedy vstá będą ćiepło płokáne.

I ❡ Też Czosnek vwárzony ábo vpieczony/ á potym zmieszay z cukrem/ głos Cántorom y śpiewakom y inszym náprawia y kászel vśmierza/ y bolenie pierśi ktore pochodzi z zimney przyczyny/ oddala.

K ❡ Też kto ma obfitość flegmy y inszych wilgości grubych w żołądku/ czosnek dobry iest tákim/ ábowiem trawi y wypędza z żołądká.

L ❡ Też dobrze Czosnek ieść onym ludziom ktorzy bdły iadáią/ ábowiem bdły są iádowite y zimne/ á czosnek iest ná to pomoczny.

M ❡ Też Czosnek dobry iest bárzo ludziom prostym/ kmiotkom/ ktorzy iadáią grube rzeczy/ zimne/ á piią wodę tedy czosnek trawi w nich ty karmie y niemocy broni/ przeto iest ich dryiákiew/ y też onym iest dryakiew ktorzy są ná morzu á piią wodę morską y inszą wodę złą.

N ❡ Też Czosnek stłuczony á pity z sitá/ wypędza z brzuchá robaki y też flegmę. Jest też dobry komu sie żywot odyma z wiátrow/ o czym Gálenus mowi/ iż miedzy innemi zioły czosnek iest namocnieyszy y nalepszy w trawieniu wiátrow ktore bywáią záknione w żywoćie.

O ❡ A gdyby chćiał iżby czosnek z ćiebie nie pachnął/ zieydz trochę korzenia kosáćczowego/ ábo też świeżey pietruszki/ przestánie woniáć.

Psie wiśnie ábo miechunki/

Alkakenge, Schluten.

Rozdział 9.

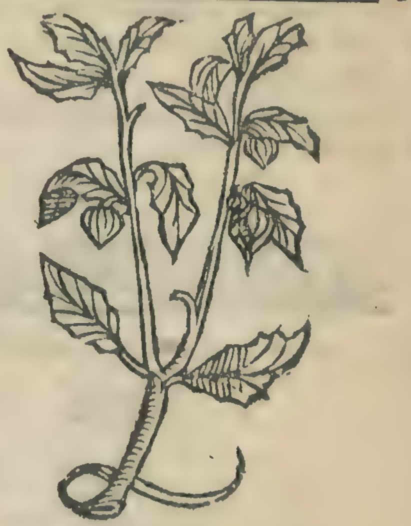

A Psie wiśnie álbo miechunki/ iest ziele podobne niejáko Psinkam w włosnośći/ zimne y suche około wtorego stopnia á ma list podobne listkom psinkowym/ w tymże liśćiu ma mácherzynki/ á w nich są iákoby iágody czyrwone/ ktorego owocu moc iest podobna mocy iágod wilczych.

B ❡ Sok tego ziołá zmieszány z sokiem celidonowym á z trochą koperwáseru rzimskie- tártego/ to lekárstwo wpuszczay w fistule/ á potym w ośm godzin omyway one fistule wodą w ktoreyby był miodek rożány/ á tho czyń ták długo ázeby sie ono mieysce zmieniło/ to iest iżby iuż ony nieczystośći wodne á rzadkie obróćiły sie w gęstą ropę białą/ tedy iuż oná fistułá łáczna będzie ku zágoieniu.

❡ Też to ziele iest pożyteczne stłuczone wszytko wespołek/ to iest owoc iego z zielim á z octem/ tedy gdy tego będziesz przykłádał ná strupy/ vszy/ ná rány opuchłe iest pomoc. C

❡ Też to ziołko iest dobre ná dycháwice y ná opuchlinę wątroby y ná żołtą niemoc/ y ná ćiężkie puszczánie vryny/ ábowiem z lekkośćią vrynę pędzi nádoł/ y kámień w nerkách y w mechérzu łamie á potym wypędza precz á to tym obyczáiem pożywáiąc w pićiu. D

❡ Weźmi Soku Miechunkowgo/ soku pietrusczánego káżdego poł funtá/ ábo mniey/ Náśienia Włoskiego Kopru/ náśienia Opichowego/ náśienia od láktuki/ lamikámieniowego álbo wroblego prosá káżde° co dwá łoty záważy/ rozynkow/ kwiatkow fiołkowych rowne czterzy łoty/ warz ty rzeczy w wodźie/ á trochę winá przyczyń ták długo iżby połowicę wywrzáło/ potym przecedź á ocukruy dobrze á w wieczor piy tego trunek poki tego stáie/ á potym ná ostátku weźmi piluły tyto. Weźmi mássy piluł śmierdzących/ dwie drágmie/ mássy piluł z tyká wilczego ktore zową Mesereon drágmę iednę/ zmieszay z syropem ocćiánym w ktorym są karmie przypráwione/ á ták niech będą piluły dziewięć w lidzbie. E

A názáiutrz weźmi tych kołaczkow z Apteki

Dialace dla poſilenia z pić ná káżdy dźień

G ¶ Też ſok tego źiela pity ſam przez ſie ábo z wodką mleczowa/ to pićie vzdrawia rozpádliny w nerkách y w mecherzu/ y bolaczki wnetrzne vzdrawia.

Kmin biały/

Pſeudo Ameos, Ammey.

Rozdźiał 10.

A Kmin ten ieſt źiele / ktorego náſionia vżywamy w lekárſtwie / ieſt to ćiepłe y ſuche w trzećim ſtopniu.

Jeſt dobry ten kmin náprzećiwko boleśćiam ktore pochodza z wiátrow w żywoćie/ á pobudza vryne y rzeczy przyrodzone białym głowam / wárzony w winie ábo w proſtey wodźie/ á gdy to pánie beda pić/ tedy przyda ku zdrowiu.

B ¶ Sok teº kminu z miodē zmießay/ zábija robáki w [illegible] / ktore zowa Aſcárides/ j inße robaki ktorzy ſie płodza z flegmy grubey.

¶ Też czyśći żyły ktore ſa miedzy watroba á miedzy żoładkiem/ á ták ieſt dobry tym ktorzy ćierpia kámień w nerkách / y tym ktorzy z boleśćia á z rzezánim wode pußczáia / á ták ten kmin wárzony z ſporyßem źielem/ z náſieniem Włoſkiego kopru / z náſieniem piotrußczánym/ z miechunkowym ßparágowym / wárzyć to w wodźie/ á osłodźić miodem/ á potym pić iáko y pierwße ſyropy. C

¶ Ten kmin wárzony z ielenimi iezyczki y z liſtkámi ſene/ y z náſieniem piotrußczánym/ włoſkiego kopru/ bruſcu/ y ſpárágowym náſieniem y teże z rozynkámi y z lákrycya w wodźie/ á potym ocukrowáć/ piyże ten ſyrop poránu / ten ſyrop quartane wypadza z człowieká kto ij piie poránu ćiepło potrunkowi/ á po wypićiu tego ſyropu / weźmi ty piluły máſſy pilul de Reubárbáro też pol drágmy/ diagridij trzy źiarnká/ máſtiki iedno źarnko vczyń piluły pánie Aptekárzu z ſyropem ielenich iezykow w liczbie dźiewieć/ á po tych piłách názáiutrz ábo trzećieº dnia/ weźmi metridatum drágme/ iedne ábo dwie drágmie z winem ćiepło ná czczo ábo z woda ßálwiowa. D

¶ Też ten kmin vwárzyż z maka pßeniczna troche miodu przyłożywßy / kto ma trad ná licu álbo ſiność/ tedy tym pomázuy zginie. E

¶ Też kurzenie z białego kádźidłá á z ſoku tego kminu / czyśći máćice. F

¶ Też kmin wárzony z miodem czyſtym y z prochem koſáccowym zmießay ty rzeczy/ piy z wodka mátki Bożey włoſkow / ieſt pomoc tym ktorzy w pierſiách ćießkość máia. G

A tym ktorzy máia w pierſiách flegme lipka y też krew z ſiádła.

¶ Też vwárzenie teº kminu z miętka á z gálgánem/ vſmierza brzydkośći y wrácánie. H

Kopr ſwoyſki/

Anetum, Dyll.

Rozdźiał 11.

Kopr ſwoyſki

A KOpr ſwoyſki ieſt ćiepły y ſuchy / nie dochodząc trzećiego ſtopnia ćiepłośći / á ſuchy miedzy pierwſzy á miedzy wtorym ſtopniem / ieſt trawiący y roſpadzáiący wrzedźienice zátwárdziáłe tym obyczáiem.

B Weźmi náſienia ſwoyſkiego kopru / korzenia wyſokie° ſlázu á zſádłá wieprzowe° / ſtłucz náſienie y korzenie ſlazowe / á potym zmieſzay z ſádłem á przykładay ná wrzedźienice.

C ¶ Proch z náſienia tego kopru / ábo popioł s prochem korzenia koſáccowego zmieſzay / á kto ma rány płynące s ſwego ćiáłá / záſypuy tym prochem / vznaſz pomoc.

D ¶ Też Oleiek s ſwoyſkiego kopru zmieſzay z diáltyą / vśmierza boleść ſtáwow y członkow / gdy nim námáżeſz.

E ¶ Też Oleiek z tego kopru z oleykiem mákowym zmieſzány / czyni ſpánie gdy nim ſkronie námáże.

F ¶ Ten też Oleiek zmieſzány z oleykiem gorzkich migdałow / vſmierza boleść w vſzoch / ktora przychodzi z wilkośći / wpuſzczáiąc tám tego w vcho chore.

G ¶ Kto ćieſło pożywa w iedzeniu náſienia Kopru ſwoyſkiego / temu wzrok mdli / Awicenná to powiáda.

¶ Też náſienie ſwoyſkiego kopru ieſt dobre náprzećiw ćieżkośći pierśi / ktora pochodzi z zimnośći flegmiſtey / tym ſpoſobem. H

¶ Weźmi pięć fig álbo więcey / ſoku kopru ſwoyſkiego / w ktory ſok włoż ty figi / iżby tak poſtały ſtilko godźin / á troche przyłoż też tám náſienia Anyżowego / troche Izopu y lakrycya / á ty rzeczy warz w Winie / á potym vwárzywſzy przecedź á daway pić ćiepło / ábowiem ten ſyrop czyni łácne odbywánie flegmy ſpiekley kliowátey z ropą zmieſzáney. I

¶ Też prochu thego kopru pożywáy w polewkách iákichkolwiek / czyni obfitość mleká w pierśiách / ſzczkánie vſmierza ktore przychodzi z nápełnienia / żołądká bolenie / y morzenie w żywoćie oddala. K

¶ Też proch álbo popioł kopru ſwoyſkiego záſtánawia krwáwnice / to ieſt / brodawki / ktore ſie czynią w ſtolcu: gdy nim poſypieſz ielito wychodzące / y też rány ktore bywáią w członku męſkim / zágaia / á gdy puchliná ſie przyda támże / tedy to náſienie / á zwłaſzczá proch iego dobry ieſt. L

¶ A gdy to náſienie vwárzyſz z máſłyká w Winie / á potym tego pożywaſz w pićiu / tedy broni wrácánia y brzydzenia / y ſzczkawkę vſpakaia s przyczyny zimney. M

¶ Gdy ſobie Pánie kłádą w wánnę / á ſiedzą w nim / bolenie máćice y gryzienie wnętrzne zgiadza. N

¶ Swiadczą też Awicenna / Serápio / Pándekta. Iż náſienie kopru ſwoyſkie° ná proch ſtłuczone / á onym prochem rány płynące záſypuiąc / wyſuſza ie y ſpaia / ábo goi. O

Opich /

Apium / Eppich.

Rozdział xij

A OPich ieſt ćiepły w pierwſzym ſtopniu / á w wtorym ſuchy / ieſt roſpadzáiące źiele opuchliny / y otwarzáiące / á ieſt rozmáite / Jedno ieſt domowe / á drugie polne / á trzećie wodne / w náſieniu tego źiela moc ieſt nawietſza / ktore gdy ktory człowiek żuie / tracenie z vſt oddala. Też ieſt dobre ná wątrobną y ſledźiony niemoc / tym ſpoſobem.

B Weźmi ſoku Opichowego dźiewięć łyżek / Jelenich iezykow / borákowych kwiatkow / káżdego poł gárśći / korzenia mieczykowego / korzenia mietelcowego / ſpárgowego z Apteki / káżdego rowno dwá łoty / náſienia Włoſkiego kopru / piotruſzczánego / káżdego po poł łotu / warz że ty rzeczy w wodźie aż do połowice / a potym przecedźiwſzy ocukruy / á ták to piy poránu y w wieczor / á potē piluły de Reubárbáro weźmi / á dyárodon abbatis dla pośilenia / á gdy będźie pláſtr vczyniō s ſoku opichowego á z náſienia ſwoyſkie° kopru / á ćiepło przyłożyſz ná wątrobę ábo przećiw ſledźionie / tedy nieczyſtośći s tych członkow bywáią wypędzone y też odmiękczone.

C ❡ Też ſok Opichowy z wroblem proſem y z złámnym kámieniem y z náſieniem miechunkowym / to źiele z náſieniem przerzeczonym vwárzone w winie / a ocukrowawſzy / kámień kruſzy w męcherzu gdy kto tego pożywa.

❡ Też opich warzony z bożem drzewkim w ługu / á tym głowę zmyć párchowátą / ieſt dobre lekárſtwo. D

❡ Opich według powieśći Gáliená / pobudza świetego Wálentego niemoc / á ták páni brzemienne nie máią tego źiela pożywáć áni w piciu / áni w myćiu / ábowiem to mdli otwor máćicny / á płod przed czáſem wypadza / też to źiele ſpráwuie w ćiele dźiećiecym wrzedźienice / y inſze niemocy ktore pochodzą z zágniłych wilgośći / iáko świerzby y párchy / á ták mátki máiąc dźiatki v pierśi / máią ſie ſtrzedz tego źiela / wſzelkim obyczáiē dla tych y inſzych niemocy / ábowiem to źiele roſpadza wilgość wnetrzne / y podnośi ie ku głowie / á potym ony wilgośći wchodzą w dźiureczki głowne / ktore nápełniáią á záćiſkáią / á ták ſtąd przychodźi świetego Wálentego niemoc tym dźiatkam. E

❡ Też korzenie Opichowe vwárzone s korzeniem włoſkiego kopru w ſoku polney ruty y w ſoku świniego mleczu / á potym gdy powre dobrze / przecedź á ocukruy / á to piy dla opuchliny / ktora pochodźi z flegmiſtey obfitośći / á to też lekárſtwo ieſt dobre / y ná żołtą niemoc / kthora pochodźi z zátkánia wilkośći niedobrey w żyłách y w wątrobie. F

❡ Też opich wárzony w Winie z náſieniem Włoſkiego Kopru / s piotruſzką z wroblem proſem / ieſt lekárſtwo ná ćiężkie puſzczánie wody / y też rzecz przyrodzoną pobudza pániam / á ták vryne pobudza gdy przyłożyſz licontriponis k tym rzeczam / á potym wſzyſtko weſpołek warz / á pożywáy pijąc. G

Kokornak długi /

Ariſtologia longa. Langholwurcz.

Rozdźiał xiij.

KOkornaká ieſt dwoy rodzay ieden ieſth podługowáthy a drugi okrągły / á obá ſą ćiepłey mocy y ſuchey w wtorym ſtopniu / á ſpowieśći lekárzow drugich ſą ćiepłe w trzećim ſtopniu / á ſuche w wtorym. A

❡ Długi Kokornak ieſt oćieráiący y zágrze- B

wáiący

wáłacy/á ták ieſt dobry w goieniu ran roſ-
czac w nich ćiáło.

C ¶ A zwłaſzcżá proch tego kokornaku/zmie-
ſzay s prochem koſáccowym/ieſt bárzo dobry
w gnoieniu ran wilgotnych/á s bolaczek v-
działánych.

D ¶ Náprzećiwko dycháwicy ieſt dobry/tym
obyczáiem. Weźmi dwie częśći/to ieſt dwá
łoty prochu kokornakowego/á ieden łot pro
chu goryczki s prochem koſáccowym/zmie-
ſzay z miodem ſzymowánym/á ten lektuarz
daway choremu.

E ¶ Też gdyby kto miał w ſobie iad robaká/
ktorego iádowitego//to ieſt z vkąſzenia we-
żá ábo iáſzczorki/dayże mu prochu tego Ko-
kornaku s ſokiem ruciánym/ ábo s ſokiem
mietcánym/oſłodziwſzy troche.

F ¶ Też proch tego ziela trawi/ á wygryza
dźiwe mieſo/ w ránách ábo w fiſtułách/v-
czyniwſzy knot y wpuśćić w fiſtułe ſtego pro-
chu/ á potym ná wierzch oney fiſtuły poſy-
puy tym prochem/y tám w dziure wpuſzczay
tego prochu/ieſt rzecz pomocna.

G ¶ Też wypadza z máćice vmárły płod y ży-
wy/y łożyſko/w ktorym dzieciątko bywa/zo-
wa Secundyna lekárze/tym obyczáiem.

H ¶ Warz kokornak długi s pieprzem a z mir
rą w winie/á tego ſie nápiy/vznaſz prawde.

I ¶ Ale też y z wierzchu maſz nápárzáć máći-
ce vwárzonym korzeniem tego kokornaku
długiego w winie/ iteż knot maſz puſzczáć
ſobie/ vwárzywſzy korzenie tego ziela z oli-
wą z mirrą á s pieprzem.

K ¶ Też trzáſká ktora bywa w ćiele/kiedy ſie zá
kole abo drewno w ránach/prochu s tego zie
la przyłożyć ná ono mieyſce w ktorym ieſt
drewno/ zmieſzawſzy k niemu prochu koſác-
cowego/ á prochu korzenia dipthánowego
z miodem zmieſzawſzy/iż bedzie iák oby máść
á to przykłáday ná ono zákłoćie.

¶ Też wodá w ktorey powre zgodzine/ ten L
Kokornak długi/ też oddala S. Wálánte-
go niemoc/ ktora przychodzi z grubey fleg-
my/ y też dycháwicznym ieſt dobre/ ktora
przychodzi s tákieyże przyczyny/ maſz ſie te-
go nápijáć.

¶ Też Kokornak długi/ ieſt známienite le- M
kárſtwo ná członki/w ktorych pánuie kurcz/
kiedy ſtłuczeſz ie ná proch/á przymieſzay pro-
chu s korzenia wyſokiego Slazu/ ábo ſtłuk-
ſzy ſlazowe korzenie ſtym prochem/á z oliwą
y s ſmalcem wieprzowym/ vczyniwſzy iáko-
by máść/ námázuy ty mieyſcá ſkurczone/á
gdy zákádziſz tym zielem Kokornakiem/dya
belſtwo z domu wypadza/Pándektá mowi:
Vwarzony też w wodzie á pity/ kto ma bo-
leść w nogách/ vśmierza bol w nich.

Kokornak okragły/

Ariſtologia rotunda, Rundholwurtz

Rozdział xiiij.

BIBL. Z.N.IM. OSSOLINSKICH

A ROkornak okragły/ ieſt iedná kiey ćiepłośći y ſuchośći iáko y długi / á wßákoż okragły Kokornak/ wietßych ieſt pożytkow w lekárſtwách/ niżli długi/ ma moc roſpadzáiaca/ trawiaca y wypadzáiaca złych á ßkodliwych wilkośći / á korzeń teo źiela ma być kopány przed tym niżli bedzie miáło kwiatki to źiele / bo ták wietßey mocy bedzie ku roſpadzániu odmiekczeniu y wypedzeniu złych wilkośći /lepiey dáleko niżli długi kokornak/ to mowi Pándektá.

B ¶ Też proch Kokornakow zmießány s ſokiem/ kobylego ßczawiu y s ſokiem polney ruty / á przyczyniwßy troche heleny dźikiey á wapná nie gáßonego troche z Oleykiem bobkowym zmießawßy/ ieſt máść bárzo dobra ná świerzb y ná wßelkie kroſty

C ¶ Proch tego źiela / mieſo dziwe wnatrz trawi / á zwłaßczá mieſo martwe / ktore bywa w fiſtułách /trawi / pomázawßy tym prochem z miodem przáſnym.

D ¶ Náprzećiwko też niemocy S. Wálántego/ y náprzećiwko párálizowi máść tego kokornaku vczyniona / ieſt rozliczna tym obyczáiem. Weźmi kokornakowego korzenia dwá łoty/ ſtroiu bobrowego poł łotá / siárki/ Euforbium z áptéki trzecia czeſć łotu/ ty rzeczy ſtłucz ná miáłki proch/ á potym weźmi trzy łyżki oleyku ſtroiow bobrowych á zmießay ty prochy s tym oleykiem / á tym námázuy grzbiet/ poczawßy od ßyie áż do ſámych krzyżow.

E ¶ Też wino w ktorym wárzono korzenie/ tego kokornaku iteż kopytniku z opichem káżdego rowno wárzyć w winie ábo w wodzie/ á potym osłodziwßy piy to páni ktora chceß mieć rzecz przyrodzona/ ábo martwy płod s ſiebie wypedzić/ łożyſko w ktorem dziećie bywa/ á gdy ſtych rzeczy vczyniß knot/ przyłożywßy mirry/ á wpráwiwßy ij do máćice/ toż rychło vczyni iáko y ſyrop wyżßey nápiſány.

F ¶ Też kokornak wárzony w wodzie z lákrycya z Izopem przylawßy Winá/ dobry ieſt dycháwicznym ludziom.

G ¶ Też komu ieſt bolaczká w noſie z dziurámi/ ktora zowa Cáncer/ tedy proch teo źiela s prochem czarney heleny/ y s prochem wapná niegáßonego z miodem tho zmießay /á tym potym ono mieyſce námázowáć.

¶ Też proch kokornakow z miodem zmießány/ ieſt dobry ná roſpádliny vſt/ iteż komu dziaſłá gniya. H

¶ Też proch kokornakow zmießány s prochem diptánowym/ káżdego dwá łoty wźiać á potym zmießay ie z miodem/ bedzie iákoby máść/ wyćiaga z ćiáłá trzaſki y ſtrzały / ábowiem kokornak ieſt oćieráiacey mocy y roſpadzáiacy iteż przćiagáiacy. I

¶ Izeby páni bez boleśći á lekko porodziłá dźiećiatko ſwoie/ weźmiß kokornaku á warz ij z winem / á wley trzy łyżki oliwy ábo wiecey / á thym pomázuy żywot pániey w ten czás/ gdy iuż bedzie czás tego. K

Kopytnik/

Asarum, Haſelwurcz/

Rozdźiał xv.

IEſt źiele ćiepłe y ſuche / w trzećim ſtopniu / á otwiera zátkánia y oćiera / y członki záźiebione zágrzewa/ á boleśći wnetrzne wßyſtki vśmierza to źiele kopytnik. A

¶ A ták ma moc ná zádzierżenie zbytniey niemocy przyrodzoney/ y vryne pobudza ktora bywa z záttrzymánia dla flegmy grubey w drogách tych przez ktore vryná pochodzi z B

watroby

wątroby do nerek/ a tak ſtąd y opuchline oddala/ tym obyczáiem ſpráwowáć.

Weźmi kopytniku/ kminu/ korzenia mieczykowego/ káżdego ſnich pol gáżdźi/ bruſcy/ ſpárágu/ náſienia włoſkiego kopru/ piotruſzczánego/ wroblego proſá/ káżdego ſnich po trzy loty/ polney ruty garść/ liſtkow ſeneſ/ rozynkow drobnych trzy loty/ ty rzeczy wſzytki przetłukſzy warz z wodą á z winem/ poł kwarty wody/ á winá takież/ octu z winá białego ſześć łyżek/ warz że tho iżby trzecia cześć wywrzáło/ á troche ocukruy białym cukrem/ á potym przecedziwſzy/ piy ten ſyrop poránu y wieczor/ ktory ſyrop gdy wypieſz/ tedy potym weźmi piluły ty to. Weźmi máſſy pilul de Reubárbá[illegible]o/ máſſy pilul de fumo terre/ máſſy pilul de meſereon/ káżdych rowno po iednym ſkropule/ ſzpiki ziarnek trzy/ á potym ſtych rzeczy vczyń iedny piluły s ſyropem polney ruty w liczbie ix. á ná noc ie weźmi/ nic ſie niepocac na nie/ á náżáiutrz po pilulách ábo trzećiego dniá/ Weźmi kołaczkow z ápteki/ ktore zowa Diálácca ábo Diácáſtum zá groſz/ pożyway że ich/ po trzy poránu/ po dwu przed wiecerza/ bo ty kołaczki poſilaia wątrobe y ſledzione/ y żołtą niemoc to lekárſtwo leczy ábo wykorzenia/ á ieſt známienite doſyć/ y ten ſyrop przerzeczony/ wypadza boleśći s członkow y denna boleść/ y też boleść/ ktora ſie wkorzenia w biodrá.

D ¶ Kopytnik ma moc iż purguie/ czyśći żywot iáko y ćiemierzycá biała/ Awicenná powiáda/ zwłaſzczá gdy bedzie wárzony z miodem á z wodą.

E ¶ Też kopytnikowy proch/ ieſt dobry ná oczy/ czyśći wzrok.

F ¶ Gdy też bedzie wrzał kopytnik w moſzcu/ á gdy ono wino bedzie pił człowiek opuchły/ vleczą opuchline y żołtą chorobe.

G ¶ Też ná źimnice kwártane/ ieſt dobry z ieleniem iezykiem y z liſtkámi ſene warz w winie/ á to piy/ ábowiem twárdość wątroby y ſledzſiony roſpadza/ ſkad pochodzi tá niemoc.

H A bárzo dobrze ieſt to ziele s kozia ſerwatką mieſzáć/ y troche ſzpiki trzy ziarnká/ á potym pić/ bowiem rychley vczyni ſtolce s thymi rzeczámi.

Łobodá/

Atriplex, Melten.

Rozdział xvj.

TEſt ziele/ ktore ma w ſobie źimność w pierwſzym ſtopniu/ á wtorym wilgość/ ieſt dobre ná wrzedzienice gorace á wielkiey boleśći/ ktore ſie czynia s kolery/ á to ná przodku ich ábo ná oſtátku/ gdy ſie przeſtáie iuż mnożyć wrzod. A

B ¶ Gdy vwárzyſz naſienie łobodne/ náſienie mleczowe/ y náſienie Jeleniego iezyká/ ták iż powre zgodzine/ á potym przecedziwſzy ocukruieſz/ á tego ſie bedzieſz nápiyał poránu/ tedy żołta niemoc wypadza/ ktora pochodzi z wątroby/ z goracey przyczyny.

C ¶ Gdy vwárzyſz łobode s kápuſtą/ z iármużem á z ſzczyrym zielem/ tedy żywot miekczy/ á gdy vczyniſz plaſtr ſtey łobody á s korzenia wyſokiego ſlazu/ tedy ſadzele twárde y gorace roſpadza wolno.

D ¶ Też náſienie łobody z wodą rzodkwiáną á s trochą ſzáfránu tártego/ á to wypiy z wodą ćiepłą/ tedy wrácánie ſobie vczyniſz/ á ták żołądek wyczyśćiſz/ ſok tego źiela ſám wźiety

cżterzy łyżki/ wracánie czyni y stolce.

E ¶ Serápio mowi/ Łobodá stłuczona z roiownikiem á troche octu przylawszy/ tedy iest lekárstwo nie podłe ná ogień piekielny/ ktory bywa w ciele człowieczym.

F ¶ Też łobodá stłuczona z miodem przesnym przyłożona ná podágre/ vśmierza bol y zápalenie/ á listki tego ziela iedzone s kápustą czarną/ tedy bolenie/ ktore bywa w mecherzu odeymuie.

G ¶ A gdy s szpinakiem ábo z łáktuką bedzieß pożywał/ goraczke tepi chodząc.

H ¶ Y też glisty wygania nasienie tey łobody/ z nasieniem glistnikowym/ gdy kto bedzie pił

I ¶ A ktoby miał czyrwoną niemoc/ á pożywał násienia łobody stárßy ná proch/ potym ono wypił w táiu/ záſtánawia biegunke.

K ¶ A gdy the łobode s korzeniem wysokiego ślazu vtłuczeß/ á przyłożyß ná mácice pániey tedy táki plastr bol przerywa/ á gdy ießcze ku temu przyłożyß násienia feni grecy/ násienia lniánego/ á troche máiowego másłá/ á tho stłuczeß/ á gdy to przyłożyß ná twárdość álbo ná gruźle/ tedy miekczy/ y bol vśmierza.

L ¶ Też Sok tey łobody z miodem zmießány á troche powárzony/ tedy to lekárstwo oddala boleść/ ktora zową zanokcice.

M ¶ To maß wiedzieć/ iż łobodá domowa ábo ogrodna iest zimnieyßego przyrodzenia niżli polna/ á ták domowa lepßa iest ná bolacżki gorace/ ktore s kolery ábo ze krwie pochodzą/ gdy ia stłuczeß/ á octem przyłożyß.

N ¶ Gdy łobody bedzieß pożywał z iármużem rychło od niey ciáło weźmieß/ á ták chudym iest dobra/ iteż tym/ ktorzy żołtą niemoc máią/ ábo ktorzy zápalenie wątroby miewáią dobrze ią im iádáć.

Obrazki ábo wężownik biały

Aaron, Aron.

Rozdział xvij.

Lepłe y suche według powieści Pánde. w pierwßym stopniu/ ále według Pláteáriusá w trzecim/ á przeto ma moc rospądzáiącą y też otwieráiącą.

¶ Gdy vczyniß plastr z tego ziela troche kminu á oliwy przyczyniß/ á to wespołek stłuczeß kto ma opuchlinę w vßoch tym vleczyß/ gdy ná noc przyłożyß. B

¶ Też gdy ktoremu człowiekowi krew idzie zbytnie stolcem/ ktora zową krwáwnice/ ták vczyń/ ieśli chceß záſtánowić. Weźmi tego wężownikú/ kwiatkow dziewánny/ warz to w wodzie á w winie/ á potym rozmaczáiąc gębkę ábo chustę w onym/ przykłáday ná stolec práwie ná koniec ielitá/ tym vleczyß/ Jteż ná pecherze/ ktore sie wymiátáią támże ná tym mieyscu tákież vczyń/ tedy bolenie przestánie y ony pecherzyki sie rozeydą. C

¶ To też ziele stłuczone s smalcem álbo lepiey s sádłem wieprzowym/ iest dobre ná zimne wrzedzienice/ ktore bywáią z melánkoliey ábo s flegmy/ ciepło przyłożywßy. D

¶ Też gdy ią zmießaß s cebulą á s sádłem niedźwiedzim á przyłożyß ná złoty/ ábo ná gruźły/ rozchodzi sie pod tym bárzo dobrze. E

¶ Też kto chce mieć cudność licá nád przyrodzoną cudność/ ták iżby skorá byłá gładßa/ ták vczyń. Weźmi korzenia tego ziela/ á vßuß ie dobrze/ weźmi też poł drágmy kości sepiyey (ták ie zową w áptece) weźmi też Ceruzy troche mniey/ á ono wßystko ná proch bárzo miáłki/ stłukßy zmießay z wodką rożáną/ á pothym gdy sie vstoi ná dnie proch/ tedy oną wodką vmyway z wierzchu lice/ ábo zámießawßy/ myy twarz. F

¶ Dioscorides mowi o tym zielu/ ktore po łácinie zowiemy aaron/ to iest wężownik/ G

moc tego

tego źiela ieſt w náſieniu w liśćiu y w korzeniu/ á ták gdy to źiele ſtłuczeſz á s krowińcem zmieſzaſz/ tedy maſz plaſtr bárzo dobry ná podegre/ to ieſt/ ná bolenie nog.

G ¶ Proch ſtego korzenia zmieſzay s prochem tártáry/ ieſt w áptece/ coby poł drágmy/ á cukru drágme/ zmieſzay to ſpołem á wypiy s czym chceſz/ tedy opuchline tráći w cżłeku.

H ¶ A gdy proch tego źiela zmieſzaſz s tym tartárum z oliwa/ á przyłożyſz ná opuchline z wirzchu/ tedy pomaga y opuchline rozgania.

I ¶ Też ktoby pożywał tego źiela ábo prochu tego źiela w karmiách/ tedy wilgośći złe s pierśi wypadza.

K ¶ Abo gdy vwárzyſz w wodźie ábo w winie á ocukruieſz álbo osłodziſz/ á gdy ſie tego bedźieſz nápiiał ćiepło poránu/ káſzel vśmierza ktory pochodzi z wilgośći lipkich/ ktore ſą w pierśiách y około płuc iteż w gárdle/ á ták y ochrápienie oddala.

L ¶ Też proch s korzenia tego źiela poſypawſzy ná rány/ ktore pochodza s kroſt złych/ wyſuſza ie á potym goi/ y mięſo dźiwe gubi/ á ták w liśćiu y w náſieniu ma moc wielka/ ále w korzeniu ma wietſza/ tho Pándektá y Pláteárius twierdza.

Niedośpiáłek/

Piloſila, Meuſzorlein.

Rozdźiał xviij.

N Iedoſpiáłek ieſt źiele ćiepłe y ſuche/ á ták zágrzewa kto go pożywa/ y wyſuſza krom żadnego bolu/ á oćiera theż niecżyſtośći y przyćiąga. A

¶ Pláſtr vczyniony z niedoſpiału/ z weżowniku cżyrwonego/ z dźiewánny/ káżdego rowno po gárśći wźiąć/ á wárzyć w winie/ á potym ktoby miał opuchline ábo wzdećie w ſtolcu/ tedy tego przykłádáć ná mieyſce opuchłe. B

¶ Też ſok tego niedoſpiałku z wodka celidoniowa zmieſzay/ záćmienie oczu oddala/ á ták wzrok wyiaſnia. C

¶ Też tym ludziom/ ktorzy ſkłonni ku opuchlinie ábo ia iuż máia/ iteż ktorzy máia kámień w ſobie/ y ktorzy máia zátkánie w watrobie/ vczyń ſyrop tym obyczáiem/ bedźieſz s niego miał náprzećiwko tym niemocam pomoc lekka y vżyteczna. Weźmi tego niedoſpiału garść wyſokiego mleczu/ polney ruty káżdego po gárśći/ wilczego łyká poł gárśći náſienia włoſkiego kopru/ piotruſzczánego poł gárśći/ rozynkow drobnych garść/ octu troche/ to ieſt s pięć łyżek/ warz ty rzeczy we dwu kwart wody/ aż niemal do połowice wywarz potym/ przecedź á ocukruy/ piy że to poránu trunek ćiepło y przed wiecerza drugi trunek. A gdy wypieſz/ vczyniſz ty piguły tym obyczáiem nápiſzeſz ie ſobie do ápteki. D

Weźmi Máſſy piguł de Mesereon.

Máſſy piguł de Reubárbáro/ oboich po poł drágmy/ Pulpe granorum cocondij w liczbie pięć źiarnek/ zmieſzayże ty to piguły s ſyropem polney ruty á vczyń dźiewięć/ á ták ty piguły weźmi ná noc/ nic ſie nie poćić áni ná wiátr wychodźić/ á potym trzećiego dniá ábo názáiutrz po pigułách. Weźmi z ápteki kołaczkow ktore zowa Diáláccá ze cżterzy ábo s pięć poránu/ dla pośilenia cżłonkow ſwoich.

¶ Też gdyby ſie kto záktoł á drewno tám zoſtáło w ćiele/ tedy weźmi niedoſpiáłu á korzenia diptánowego/ ſtłucz to ſpołem á przyłoż ná ono mieyſce/ tedy wyćiągnie trzaſke ná wierzch á opuchline roſpadza. E

¶ Też ſok tego źiela/ s ſokiem źiela ktore zowa bluſzcz/ y s ſokiem niedoſpiáłkowym zmieſzay/ á ktoby miał mdły wzrok ábo zámierzknienie F

kmienie przed oczymá / wpuść tego soku w
nos á ná wznák sie połoz iz doydzie tám dále-
ko / do zyłek ktore pochodza od mozgu do o-
czu przynoßac duchy iásne / y też zebow bole-
nie tráci toz lekárstwo.
G ¶ Też kiedy kogo waz ábo co inßego iádowi-
tego vie / nápiy sie tego soku / niedopuśći iá-
du wnatrz.
H ¶ Też sok thego ziela w nos nápußczony /
nieczystośći z mozgu śmierdza[illegible]
á ták mozg czyśći.
I ¶ Też Sok tego ziela / rány spaia y stula itez
zywot odmiekcza / gdy sie go nápiyeß z wi-
nem ábo s czarnym piwem.
K ¶ Też gdy komu ielito wychodzi / warz tego
ziela sok z winem / á włoz dziewánny garść /
á potym przykładay one° ná stolec / ábo siedź
w tẏ / tedy ielito dáley nie będzie wychodziło.
L ¶ Też sok tego ziela pity z winem / świete°
Wálántego niemoc / tłumi y psuie.
M. ¶ Też proch iego z Ingbierem / wstrzykány
w nos / pobudza kichánie / á thák głowe y
mozg czyśći.
N ¶ Też to ziele s koczkiem á s kminem kram-
nym wárzone w winie / ktoby miał kłoćie w
zywoćie bárzo wielkie / gdy sie tego nápije o-
deydzie boleść / ktora sie śmierći rowna.
O ¶ Też Sok iego z lubryka á z wodka zywo-
kostowa ábo bábczána / krew ktora vsty po-
chodzi s płuc / zástánawia.
P ¶ Też tym pániam / ktore máia podniesie-
nie máćice ku piersiam / á stad przychodza k
śmierći nagłey / tego ziela sok z wodka byli-
cowa pity / máćice ná swe mieysce poćiska.

Bábká /

Arnoglossa, Breit wegerich.

Rozdział. xix.

Babká iest ziele zimne á su-
che w wthorym stopniu / á
iest dwoiáka / iedná wietßa
i druga mnieyßa / ma the
A moc / wysußa rány y zágni-
łośći / ktore bywáia w nich /
á to iest sok iey s trocha he-
leny watrobney / ktora przedáia w áptece.

¶ Watrobie iest ziołko dobre posiláiace gdy B
ie vwárzyß z wysokiem mleczem ábo z wod-
ka wysokiego mleczu / á potym ocukrowaw-
ßy nápijać sie będzieß ciepło poránu / á na-
wiecey / gdy watrobá ma w sobie zápalenie /
ná ktore zápalenie możeß ták vczynić. We-
zmi soku tey bábki / wodki mleczowey / zmie-
ßay / á chuste rozmocz / przyłozyß ná watrobe
letnio ciepło zwirzchu / y po wtore możeß /
gdy chustá vschnie.
¶ Też piekielny ogień gáśi w członkách / gdy C
sok tey bábki s sokiem Roiownikowym zmie
ßaß s trocha octu / przyłozyß ná ktory członek
ktory ma w sobie ten ogień / tedy ij chłodzi y
¶ Też sok tego ziela s prochem (vgaśa. D
obrazkowym ziela zmießány / tedy to lekárst-
wo vstánawia krew ktora zádem idzie / kto-
ra zowa emoroides / to iest krwáwnice.
¶ Też ten sok / goi spárzeline wßeláka. E.
¶ Też iest dobry tym / ktorzy ćierpia czyrwo F
na niemoc / y pániam ktorym bywáia ich rze
czy zbytnie / gdy ij pić będa z bolum ármeni /
ktory iest w áptece.
¶ Też iest dobry dycháwicznym / y tym kto- G
rzy máia rány w płucách / tym sposobem.
Wezmi soku bábczánego wespołek y z násie-
niem bábczánym y z bolum ármeni / z Apte-
ki s poł drágmy / koralow czyrwonych thez
poł drágmy / zmießay ty prochy s tym sokiem
á wypiy to wßystko z wodka bábczana álbo
borakowa.
¶ Też korzenie tego ziela s Piretrum warz
w wodzie / á kogo zeby bola / płocz sobie vstá H
tym ciepło / vśmierza bol / Pándektá y Plá-
teárius o tym mowia.

Sok

¶ Sok tego ziela s trocha octu / gdy thym pomázeß piegi / zgina z licá.

K ¶ Tez sok tego ziela s trocha driakwie dány ábo pity z winem / kwártane leczy.

L ¶ Tez Sok iego s sádlem stárym wieprzowym zmießány / rány spaia y goi.

M ¶ Tez sok bábczány zmießány s trocha Ceruzy / to iest / blaiwásu á s trocha octu / iest dobra ná te rzecz ná krosty / wárgi / y ná zágniłości ich / ábowiem wysußa y goi bárzo dobrze / itez ná lißáie dobre iest / itez ná fistuły / y ná wßelkie rospádliny ćiáłá.

N ¶ A násienie tego ziołká y list iego y korzenie / ty rzeczy maia moc w sobie otwieráć y wypycháć zátkánie / ktore bywa w zyłách y w wątrobie / y w nerkách.

O ¶ Tez sok iey wyborny ná rány płynace / ná vkąßenie psa / y ná opuchline / y ná suchoty / s powieśći Pándekty y Pláteáryußá.

Száłwia polna /

Ambrosiana, Wild salbey.

Rozdział xx.

A Powiádáia o niey / izby byłá polna ßáłwia ćiepła y sucha w wtorym stopniu. Dioßkorides thez powiádá / izby byłá rowney mocy w bylicy.

¶ Jest to ziele pomocne ná przećiwko páráliżowi wßelkiemu tym obyczáiem spráwiony B
Weźmi ßáłwiey polney / ziela páráliżowego káżdego poł gárśći / centurzyiey poł gárśći / bobrowego stroiu / gorczyce / káżdego po trzy drágmy / násienia kubebow drágme iedne / stłucz ty rzeczy ná proch miałki / á potym ußwarz w winie á w wodzie / iákoby połtory kwarty wody áżby trzećia część wywrzáłá / á przecedź y ocukruy / ábo lepiey osłodź miodem czystym ßßymowánym / á tego sie nápiyay poránu trunek ćiepło / á wieczor drugi trunek / á gdy then syrop wßystek wypiyeß / tedy weźmi thy piluły / ábo ie day vczynić do Apteki ták nápisawßy. Weźmi Máßy pilut de Euforbio / Máßy pilut smierdzacych / káżdych po poł drágmy / vczyń pilul w liczbie siedm s syropem kocánkowym / á pothym trzećiego dniá / weźmi kołaczkow pięć / ktore zowa Diácástoreum álbo Diámuscum / co chceß.

¶ Tenże tez syrop iest dobry ná páráliż iezyká / płocząc nim sobie vstá á wypluwáiąc / y głos czyni lepßy śpiewakom / tym obyczáiem pożywáiąc tego lekárstwá. C

¶ Tez vwárzenie tego ziela s sokiem opichowym / á s sokiem mleczu wysokiego / y z Jelenimi iezyki z liśćiem iego / á przytez násienia tego / iáko nasienia włoskiego kopru / piotrußczánego / spárágowego / itez násienia bruści po poł drágmy káżdego smich / á stego vczynić syrop / iest dobry ná opuchline y ná żołta niemoc / kto ij bedzie pić po kilko dni / á po nich wziąć tych pilutek z ápteki / kazawßy ie vczynić tym obyczáiem. D
Weźmi Máßy de Misereon / Máßy pilułek de Fumo terre / káżdych po poł drágmy / zmießay ie społem á vczyń dziewięć cum oximelle squilitico / weźmiß ty piluły ná noc / á trzećiego dniá / weźmi kołaczkow posiláiacych / ktore zowa Diálacca ábo Diárodon abbatis.

¶ Tez Sok tego ziela zmießány s prochem iadrek brzoskiniowych / á tego pożyway / bedzieß miał lekárstwo ná wypadzánie glist z żywotá. E

¶ Tez kto ma wydymánie á stolcá nie może mieć / á chćiwość ma izby ij miał / thedy warz to ziele wespołek z bylica w wodzie y z dziewánna ábo w winie / á potym siedź ná onym zielu F

zielu golym zádkiem/przydzie potym ſtolec.
G ¶ Tez kto ma bol w pol glowy/warz to ziele s ßáltwia ogrodna á s wloſkim koprem w winie/á onym glowe okláday/odeydzie boleść od glowy/itez boleść ktora w nogách y w pietych zylách bywa/wypadza.

Zlotoglow/

Affodillus, Goldwurtz.

Rozdzial xxj.

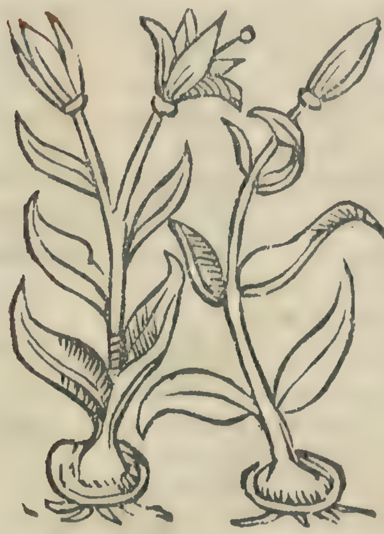

A Zlotoglow ma w ſobie ćieplość y ſuchość w trzećim ſtopniu/o kthorym mowi Plateárius/iz vryne pobudza/y rzecz przyrodzona pániam pobudza/itez bolenie boku oddala/ktore pochodzi z odlawienia ábo s tluczenia tym obyczáiem ſpráwowáć. Wezmi ſoku tego ziela/opichowego tez troche mniey/tez wrotyczu liśćia wespolek s korzeniem/náſienia bruſcy/ſpárágowego/wloſkiego kopru/náſienia piotrußczánego/ty rzeczy przetlukßy/warz w winie/á tego ſie nápiyay ná thy niemocy námienione.

B ¶ Tez proch korzenia tegoz ziela ieſt dobry ná rány plynace y gniiace/á nawiecey powárzywßy go w winie/á onym winem wypryſkáwáć ty mieyſcá/bárzo pomaga.

C ¶ Sok zlotoglowow z drozdzámi winnemi á z mirra/á s trocha ßáfránu zmießány ieſt dobry ná ieczmyki y ná opuchline/ktora bywa pod oczymá przykládáiac chuſte ná ty mieyſcá.

¶ Tez ſok tego ziela/ſam wpußczony w vcho ćieplo/boleść zebow wielka vtula/y bolenie vßu známienićie vſpokaia. D

¶ Korzeń zlotoglowow z bozym drzewkiem w lugu wárzony/wloſy rośći/y kroſty ſpadza á gdy to korzenie vwárzyß z otrebámi pßenicznemi w wodzie/á tym lice bedzieß myt/ogorzeline y inße nieczyſtośći z licá ſpadza. E

¶ Tez wodá/w ktorey korzenie iego wrzálo/zywot odmiekcza y ſtolce czyni. F

¶ A ieſt wezom bárzo przećiwne to ziele G

¶ A gdy korzenie iego ſtluczeß z miodem álbo z oliwa/á námázeß glowe párßywa/ſpadza párchy y wloſy mnozy. H

¶ Tez kto wody nie moze pußczáć/ábo kto czeſto pußcza potroßce/pomaga tym obyczáiem ſprawuiac. Warz zlotoglow z wroblem proſem w winie á z náſieniem opichowym az do polowice wywarz/potym przecedz á ocukruy á oſlodz/dayze to pić temu/kto czeſto á potroße pußcza wode. I

¶ Tez ieſt pomocno náprzećiwko opuchlinie z zimney przyczyny/to ieſt/náprzećiwko tey opuchlinie/ktora ieſt w nogách á w rekách y w twarzy/zowa Jpozárká ábo Leucoſleumáncia/ták ia ſpráwuia. Wezmi ſoku zlotoglowiego/ſkorek bzowych/chebdu á bo ſkorek iego/kázdego po ſiedmi lotow/náſienia opichowego/náſienia ſpárágowego/korzenia bruſcy/kázde° z nich rowno po dwie drágmie/wßyſtkich tych rzeczy przetlukßy/warz ie w winie s trocha octu áz do polowice/á potym przecedziwßy ocukruy á piy ćieplo poránu y wieczor. Ten ſyrop ieſt ſláchetnośći wielkiey/náprzećiwko tym chorobam á potym wezmi ty piluly. Wezmi Maßy pilul de Mesereon/Maßy pilul śmierdzacych rowno pol dragmy/turbit ßkropulá polowice/imbieru dwie ziarnká/zmießay ty piluly á vczyń ie cum oximelle ſquilitico/pánie Aptekárzu/á potym wezmi kotaczk ow Diálácca ábo Diácáſtum dla poſilenia. K

Wloska wirzbá/

Agnus caſtus, Schaffmülle/

Rozdział xxij.

A TEſt drzewko ćiepłe y ſuche w trzećim ſtopniu/ mowi Serapio / iżeby miáło w ſobie moc śćienczáiaca y rozchodzaca / y theż ma moc odeymuiaca chćiwość ćieleſna ku iurnośći / á tho gdy go kto pożywa w potráwach. Tego drzewá liſtki/ náſienie y korzenie w chodzi w lekárſtwo/ náſienie iego zbytnie pożywáne od ludźi czyni bolenie głowy y ſpánie zbytnie á ſzkodliwe/ á ieſt dobre náprzećiwko zámuleniu wątroby y ſledziony/ gdy ie vwárzyſz z Jelenim iezykiem/ s trocha piołynku á z lákrycia w winie/ á onego ſie napiyay ocukrowawſzy/ iteż gdy ſie go nápiyaſz v wárzywſzy w wodźie á w occie/ tedy opuchline wygania s ćiáłá chorego.

B ¶ Też włoſka wirzbá/ ma moc náprzećiwko twárdośći żywotá y ſledziony tym ſpoſobē. Weźmi náſienia tego drzewka á ſtłucz ie ná proch miałki dwie drágmie/ korzenia wyſokiego ſlazu ſtłuczonego dobrze/ zmieſzay ty rzeczy wſzytki weſpołek z droſzdzámi winnemi á s trocha winá/ á ták bedźie iáko máść/ ktora máśćia námázuy ſledzione y twárdość żywotá/ roſchodźi ſie pod tę czyśćie twárdość.

C ¶ Też meſzczyznam ná ich niemoc/ ktora zowa gomorea/ to ieſt gdy ktory czeſto miewa plemieniá przez ſen wypuſzczánie/ ábo tedy kiedy wode puſzcza/ á ták ná záſtáwienie teo Weźmi liśćia tego drzewká y kwiatkow ieo bobrowych ſtrojow drágme iedne/ á liśćia po gárśći/ ſtłucz ty rzeczy czyśćie á przymieſzay troche octu ze dwie łyſce ábo ze trzy/ á przyłoż tego ná noc proſto ná łono/ záſtánowi ſie tá rzecz bárzo rychło.

D ¶ Też náſienie iego ſtłuczone ná proch day wypić s trocha bobrowego ſtroiu á s piwem ábo z woda/ tedy to pićie odeymuie chćiwość ćieleſna/ ábo tylko vwárzywſzy wſzytko drzewko/ to ieſt z liśćiem y z náſieniem w wodźie/ á ná noc náparzay ſobie ćiepło wolno członek táiemny/ tedy theż vczyni człowieká o iurność niedbáłego.

E ¶ Niektorzy ludźie chcac być czyśći/ podſyłáia ſobie ſ tego drzewká liśćia/ ábo ie kłáda w łoſzko/ á czyni ie iákoby trzebione.

A niektorzy ták ſobie odeymuia chćiwość te przyrodzona. Weźmi náſienia láktuczáneo pſylij náſienie citrulli w áptece/ náſienie malonowe/ ogorkowe/ bán náſienie y kurzey nogi/ káżdego po dwie drágmie/ warz że to w wodźie/ á gdy połowicá wywre/ przyley ſpieć łyżek octu/ á możeſzli też ſok z ágreſtu mieć/ też wley ze trzy łyſzki á powarz troche/ á potym włoż kámphory ſpoł drágmy/ á tego ſie nápiyay ná noc/ iteż rozmoczywſzy chuſte przykłáday ſobie ná łono.

F ¶ A niektorzy też pożywáia w pićiu ábo w iedzeniu ruty/ máioranu/ tego też drzewká s nimi przymieſzáiac/ kmin też/ lebiotke czynia ſ tego proch á potym go pożywáia w winie/ á ták ty rzeczy trawia náſienie á práwie ie wyſuſzáia/ iż im potym przeſtáie tá chorobá ćieleſna.

G ¶ Też vwarz the włoſka wirzbe z bylica á s piołynē/ á potym przykłáday ná máćice to wſzytko vwárzone źiele wyſuſza nieczyſtośći y wilgośći zbytnie w máćicy/ y záćiſzka ſzyie iey/ przeto ſpráwuie ia ku poczećiu łácnemu.

H ¶ Też kto ma zła pámieć ábo práwie ſtrácona ták vczyń: Warz to drzewko z bobrowym ſtroiem/ z opichem/ s ſzálwia/ w ſłoney wodźie z dobra godzine/ á potym ona woda myiay czeſto náćieráiac tył głowy/ przywráca ſtrácona pámieć/ á zła náprawia.

Pándektá s Pláteárzem powiedáia.

Borag/

Borago, Borych.

Rozdział xxiij.

A Borag ma w ſobie ćiepłość y wilgość w pierwßym ſtopniu/ liſt iego gdy ieſt zielony/ ieſt dobry ku lekárſtwu ále vſchły iuż nie ma godnośći tákiey/ á potym też náſienie borakowe bywa vżywane w lekárſtwie. Borag ma to w ſobie/ iż krew dobra czyni/ á ták tym ludziom ktorzy wzmagáia z długich niemocy/ dobrze go im pożywáć.

B ¶ Też tym ludziom/ ktorzy ſercá weſołego nie moga być/ y tym ktorzy omdlewánie miewáia abo drżenie ſercá/ y ſmętnym ludziom Borag wſpomożenie dáie/ gdy go pożywa z mięſem ábo ßczym inßym miáſto iármuzu/ á ná omdlenie/ tym obyczáiem przypraw go. Weżmi ſoku borakowego troche mniey niż poł kwarty/ winá w ktorym wárzono Citrowe iábłká/ tákże też ſpoł kwarty/ kośći s ſercá Jeleniego drágme iedne/ zmießay ſpołem wßytko á ocukruy białym cukrem/ á tego ſie nápiyay poránu y wieczor/ iáko chceß wiele.

¶ Też borag otwiera zátkánie ſledziony y melánkolia/ iteż febre kwártane wypadza ták ſpráwuiac. Weżmi Soku borakowego poł kwarty/ Jeleniego iezyku/ kániey przedze rowno káżdego po puł gárśći/ liſtkow ſenes/ korzenia bruſcy/ ſpárágowego/ náſienia włoſkiego kopru/ piotrußczánego/ hányżowego lákrycyey/ káżdego po czterzech drágmách/ ty rzeczy przetłukßy/ troche warz w wodzie z winem rowno/ winá poł kwarty á wody tákież puł/ warzże ty wßytki rzeczy/ ażby trzećia część wywrzáłá/ á potym przecedziwßy piy ten ſyrop ćiepło poránu y wieczor po trunkowi/ á gdy wypiyeß. Weżmi ty piłuły ná noc/ dawßy ie vczynić do Apteki/ ták nápiſawßy. Weżmi Máſſy piłuł de Reubárbáro/ Máſſy piłuł de lápide lázuli/ káżdych rowno po połowicy drágmy/ Pulpegranum ziarn w liczbie ßeść/ zmießay ty piłuły weſpołek/ á vczyń s ſyropem ieleních iezykow á vczyń piłuł dziewięć/ á trzećiego dniá weżmi dla poſilenia driakwie drágme iedne/ wypiyże to ráno z winem ćiepło/ ábo diácorum lektuarz z winem ćiepło. D

¶ Korzenie borakowe nie godzi ſie ná lekárſtwo/ ále liśćie borakowe iedzone ſurowo z wołowym iezykiem/ czyni krew dobra. E

¶ Też náprzećiwko żołtey niemocy ſok borakowy ábo ſámo liśćie iego/ z liśćiem łobodziánym w mięſie warz/ á one polewke iedz dla tey niemocy. F

¶ Borag s ſwoiey wrodzoney własnośći/ ſerce poſila/ á przeto też wodká borákowa ieſt ſerdeczna/ y ná inych wiele niemocy pomocna/ á nawiecey gdy w wodzie vwarzyß liſtki ſene/ á potym przecedziwßy ocukruy á piy/ ieſt rzecz pomocna á poſiláiaca bárzo ludzie mdłe/ Serápio s Pándekta o tym powiádáia. G

Wołowy iezyk/

álbo wielka miodnnká.

Buglossa, Ochſenzungen.

Rozdział xxiiij.

A WOłowy iezyk rzeczon dla tey przyczyny/ iż ieſt podobny wołowemu iezykowi/ moc teº źiela pierwſza ieſt zágrzewáiąca y odwilżáiąca/ iego moc wtora ieſt/ iże kászel vśmierza y chropáwość płuc gładźi/ tym obyczáiem czyniąc ſyrop. Weźmi ſoku Wołowego iezyká pół kwarty ábo mniey/ Izopu/ miodunki mnieyſzey/ káżdego pół gárśći/ korzenia liliowego/ korzenia keſác cowego/ ománu/ lákryciey/ káżdego ſnich po trzy drágmy/ fig ſuchych śiedm/ warzże ty rzeczy wſzyſtki w połtory kwarty wody/ iżby trzećia część wywrzáłá/ á potym przecedź y osłodź miodem czyſtym/ á piy ij ćiepło poránu y wieczór trunek dobry/ á gdy wypiyeſz tedy weźmi ty piluły po puł nocy dawſzy ie vczynić do Apteki/ ták nápiſawſzy/ Weźmi piluły de Agárico drágme iedne/ modrzewiowey gębki trzećia część drágmy/ to ieſt ſtropul/ ſoli ocikowátey/ ktore zową ſálgemme iedno ziárno/ zmieſzay thy rzeczy ſpołem/ á day vczynić piluły s ſyropem lákrycyey w liczbie dziewięć/ potym názáiutrz weźmi diápędium ábo diáris ſolomonis/ ktorychkolwiek chceſz kołaczkow dla pośilenia/ á ná oſtátek pomázuy máśćią diáltea pierśi/ przymieſzawſzy kniey Oleyku s słodkych migdałow.

B ¶ Trzećia moc wołowego iezyká/ ieſtći bárzo vweſeláiąca ſerce/ to ieſt/ gdy będzie to źiele wárzone s ſmalcem ábo s kápuſtą czarną vſiekawſzy/ ábo warz wołowy iezyk w winie á to wino piy/ tedy máło nie tákież vczyni/ Serápio o tym powiáda.

¶ Proch tego źiela wilgotność z dźiąsł wyćiſka j zeby vmocnia/ y ten proch ieſt dobry dźiećiom ná roſpádliny/ ktore bywáią ná podniebieniu y ná inſzym mieyſcu/ bowiem bárzo goi/ zmieſzawſzy ij s przáſnym miodem. C

¶ Włoſność też ma wołowy iezyk/ wypádzáć z ćiáłá kolere y melánkolią/ á ták kto chce pożywáć tego źiela/ tedy pożyway ſoku iego s prochem ſenes/ s trochą imgbieru/ y ſtrochą cukru/ Mezue powiáda. D

¶ Też Sok tego źiela cum bolo armeno z Apteki zmieſzawſzy ſpołem/ á k niemu przymieſzáć trochę miodu wárzoneº ábo ſiti przewárzoney/ to ieſt piełká/ gdy ſie tego będzieſz nápiyáć/ kordyáke wypádza y ſerce vweſela/ Pándektá powiáda. E

Bukwicá/

Betonica, Bethonich.

Rozdział xxv.

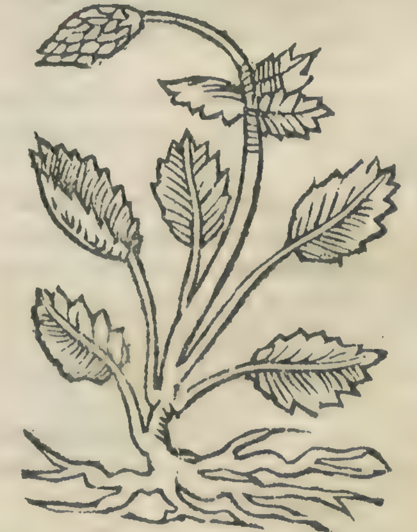

BVkwicá ieſt źiele ćiepłe y ſuche w trzećim ſtopniu/ ma moc ocieráiąca y przecżyniáiąca grubych wilgośći/ á przeto ma moc kruſząca kámień w nerkách y w mechérzu/ y pobudza przyrodzoną niemoc pániam/ y boleść bokową vśmierza/ iteż zátkánie śledziony wycżyśćia/ á to gdy ie vwárzyſz z ieleniem iezykiem y s korzeniem Włoſkiego Kopru z Winem pi- A

winem piyąc / á to też lekárſtwo ma moc ná przećiwko opuchlinie przylożyw ßy korzenia bruſcy y korzenia ßparágowego / á to gdy tá opuchliná przychodzi z zimney przyczyny / to ieſt s flegmy.

B ¶ Thez proch bukwice / ma moc goić rány glowy / á to zmießawßy z mirra á s trocha ßáfránu / przymießawßy k nim.

C ¶ Tez bukwicá vwárzona w occie z bluß- czem á s trocha piretrum / plocz ſobie vſtá / zebow bolenie oddala.

D ¶ Tez wodká bukwicowa s prochem czar- ney heleny / á s trocha tucyey / zmießayże to ſpołem / á pußczay tylko kropke ná oczy / ábo- wiem to lekárſtwo záćmienie oczu y inße ſká zy oddala.

E ¶ Tez warz bukwice w Winie / á przyloż k niey troche piolynku y náſienia kubebow / á tego ſie nápiyay / ábowiem glowe poſila y boleść oddala.

F ¶ Tez bukwicá / ſpikáceltyká y kubeby wá- rzone w lugu / á tym lugiem glowe myiay / záwrácánie glowy y boleść oddala / y ſwiete go Wálántego niemoc vlecza.

G ¶ Tez warz bukwice z octem / á gdyby kogo Wąż viadl / przyloż tego ná ráne / tedy iad wyćiaga ná wierzch / á niedopußcza w ćiálo ſie wkorzeniáć.

H ¶ Tez Wino / w ktorym wre to ziele z galgá nem tluczonym / rzygánie przykre á kwáśne záſtánawia.

I ¶ Tez vwarz korzenia bukwicowego s kro- koßem / á wley octu ſkilká lyżek izby czuć ocet á to wypiy / ábowiem to pićie flegme z żolad ká obfićie pobudza / y przez vſtá wypadza.

K ¶ Tez bukwicá wárzona w winie á pithá / pſuie moc y złość iádowitego lekárſtwá / Se rápio powiáda.

L ¶ Tez wino w ktorym wrzálá bukwicá z bo lum ármeno zmießawßy / záſtánawia krew ktora pochodzi s pierśi.

M ¶ Tez wino bukwicowe z chebdem á s tirli- cem vwárzone á pite / boleść czlonkow / rak y nog wypadza / y kolike odeymuie.

N ¶ Sámo Wino bukwicowe ieſt dobre pá- niey przy porodzeniu pite / ieſliby niemiálá febry / á ieſliby miálá / tedy go niechay nie pi- ye / á wßákoż ſámá wodká bukwicowa ieſt do bra náprzećiwko febrze / Pándektá / Será- pio / Pláteárius powiádáia.

Barßcz /

Branca vrſina, **Bernklaw.**

Rozdział xxvi.

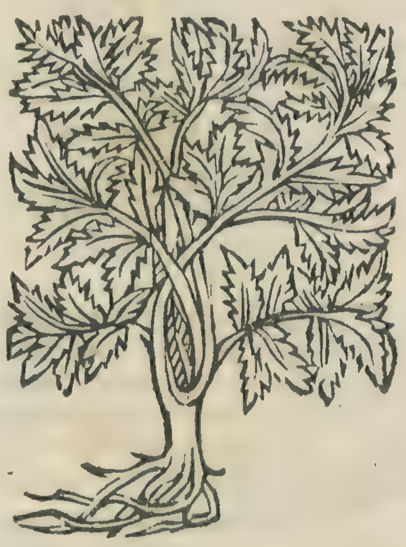

TEſt ziele ćiepłe / y wilkie w wtorym ſtopniu / przeto ma moc odmiekczáiąca y prze- mieniáiąca złych wilgośći w dobre / á przeto ieſt dobre náprzećiwko vſchnieniu żyl pietych / y czlonkow / y prze- ćiw bolaczkam zátwárdziálym / iteż náprze- ćiwko zátwárdzeniu ſledziony / vczyniwßy máść z barßczu á s korzenia wyſokiego Sla- zu / á z naſieniem fenigrecy y lniánym / warz to w Oliwie / á potym przecedż á przykláday woſku iáko wiele potrzebá / á ták vczyn ſtego máść / kthora ieſt bárzo dobra ná wßelkie twárdośći / iáko ná wrzedzienice y ná ſadze- le y ná guzy / iteż gdy nia námáżeß pierśi / te- dy ie odmiekcza / y flegmy lácne odbywánie czyni przez vſtá / á nawiecey gdy migdalow slodkich / oleyku ktemu przymießaß / niekłá- dac oliwy / tedy lepiey bedzie. A

¶ Tez tá máść vśmierza boleść máćice / też boleść inßych czlonkow ktora pochodzi z zim nośći j z wiátrow oſtrych / możeß ták vczynić Weżmi ſoku barßczowego 4. vncie / ßáwi- ny / po- B

ny/ poleu/ bylice/ bożego drzewka/ piołynu/ ßalwiey/ máieranu/ rozmárynu/ káżdego po gárśći/ cynámonu/ ſpiki/ gálgánu/ káżdego po 2. dragm/ wßyſtko ſtłucz á warz z winem iż wßytko wino wywre/ potym vczyń z onych ziół y prochow ſok/ ktoremu przyday białego woſku ile potrzeká/ á ták vczyń máść miekka: Ná oſtátku kłádź ty rzeczy korzenne/ tho ieſt/ cynámon/ ſpike y inße/ á mießay ná rynce iż bedzie máść/ ktorey vżywáy ná ty rzeczy iáko nápiſano wyßßey/ á náwiecey ktho ma kłoćie w żywoćie z wiátrow oſtrych ábo s flegmy/ tedy námázuy ſobie żywot ta máśćia.

C ¶ Też ſok barßczowy s ſádłem geſim á s korzenim wyſokiego ſlazu troche winá przymießawßy/ to lekárſtwo vśmierza boleść ſtawowa y członkowa gdy tym bedzieß mázał.

D ¶ Też vwárzenie Barßczu z liśćiem wyſokiego ſlazu z náſienim pſylij/ ieſth lekárſtwo ná ćiężkie pußczánie wody ktora pochodzi z gorzkośćia/ y theż ná rośćiagánie członkow ſkurczonych/ gdy tym námáżeß/ y też ná wrzedzienice ktore ſie czynia w ſtolcu/ y náprzećiwko vkaßeniu weżá/ Pándektá mowi.

Cwikłá/

Beta, Mangolt.

Rozdział xxvij.

Cwikłá ieſt zimna y wilgotna/ á ſa dwá rodzáie ćwikły/ iedná biáła á druga czarna/ A
Biała ma moc oćieráiaca y odmiekczáiaca/ ithež odwilżáiaca/ y chłodzaca/ ále czarna ma w ſobie nieiákie ćierpnienie/ á przeto nieiáko żywot záćiſka/ ále biała ſwoia wilgotnośćia odmiekcza/ y tákwi czyni żywot ku ſtolcam/ á przeto tym ludziom ktorzy máia zátwárdzenie żywotá: ieſt dobrá ćwikłá gdy ia vwárzyß w mieſie.

¶ Też ieſt dobra czyśćiac nieczyſtośći z głowy B
gdy ktho ſobie vczyni kichánie z oleykiem ćwikłánym z miodē á s trocha imbieru zmießay ty rzeczy ſpołem á wpußczáy w nos/ tedy s kichánim wynida ty nieczyſtośći z głowy

¶ Też ſok ćwikłány s roſchodnikiem/ broni C
ćiáłá od czynienia wrzedzienic gdy nim námáżeß ktory członek chceß.

¶ Też tenże ſok ieſt dobry náprzećiw ogniu D
piekielnemu/ y náprzećiw bolaczkam pałáiacym y ogniſtym ktore pochodza s kolery/ á le muſiß troche octu przymießáć/ á wßákże czeſte á zbytnie iedzenie ćwikły grizie żoładek y ielitá. Cwikłá ták czarna iáko y biała oboiá máło tuczy człeká/ á to dla niektorey oſtrośći kthora máia w ſobie/ Serápio mowi/ á wßákże ieſt dobra ná zátkánie ſledziony y watroby gdi ſie bedzie táki człek nápijał tej wodj w ktorey ćwikłá wrzáłá ocukrowawßy troche/ ábo ták ſámo korzenie iedzac vwárzone

¶ Też ług w ktorym wrzáło korzenie ćwikłáne á boże drzewko/ á tym ługiem myi głowe/ otreby y gnidy z głowy zgánia/ y niedopußcza ſie mnożyć wßom w głowie. E

¶ Też ſok ćwikłány zmießány z Sáletra/ á tym námázuy lice/ trad leczy. Też to lekárſtwo ieſt dobre ná rány wyſußáiac ie/ y mieſo dźiwe trawiac á ſpadzáiac/ Też roſpádliny vſt goi. Też lißáie ſpadza/ y rány w noſie wyſußa goiac ie. F

¶ Też ſok iey s ſokiem bożego drzewká/ rośći włoſy ná oblázłey głowie. G

¶ Wodá w ktorey wrzáłá ćwikłá/ prágnienie odeymuie y káßel vſpakaia. H

¶ Też wodá w ktorey wrzáłá ćwikłá z gorczica á s trocha octu pita ábo iedzona ćwikłá ieſt dobra tim ktorzi máia twárdość ſledzionj á nawiecey z gorczyca ieſt bárzo dobra ku ie- I

dzeniu Dioſcori. mowi Capitulo de Beta/
Cwikla tym ktorzy máia twárdość á zátká-
nie w watrobie álbo w ſledzionie/ bárzo do-
bra ieſt ku iedzeniu z gorczyca vwárzona.
K ❡ Też piekielny ogień gási y ſpárzenie od og
nia ſok iey zmieſzawſzy z białkiem przyłożyw
ſzy ná mieyſce/ ieſt rzecż bárzo pomocna.
L ❡ Też ſok ćwikláný ćieplo w vſzy wpuſzczo-
ny vſmierza boleść vſzu/ á gdy nim pomáżeſz
blizne/ oddala ſiność y czarność ktora bywa
około y ná bliznie/ Pándektá powiáda.

Teſznik álbo Táſznik.

Burſa paſtoris, Teſchelkrawt.

Rozdział xxviij.

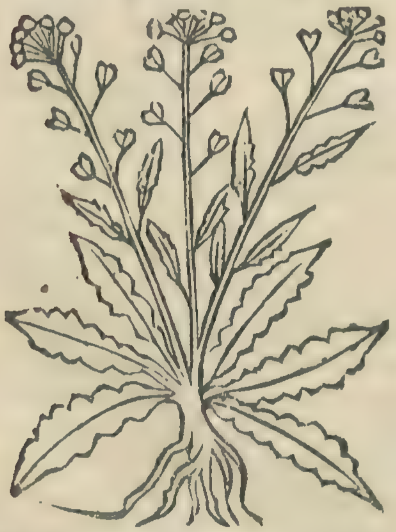

ZIele Teſznik / ieſth zimney
własnośći / á ma moc w ſo-
bie záwieráiaca/ á ieſt dwo-
iákie to ziele/ iedno ieſt/ ma
A liſtki iákoby káletki ábo táſz-
ki/ á przeto ieſt rzeczone ká-
letá páſterſka/ á drugie ieſth
ktore zowa ſporyſzem/ ktore ziele kłádzie ſie
po ziemi/ máiac liſtki iákoby rutá/ á náſienie
ma około liſtkow/ ktore też zowa iezyczkiem
wroblim. To ziele oboie ieſt vżyteczne prze-
ćiwko wrzedzienicam zápalonym / to ieſt/
náprzećiwko tey bolaczce/ ktora pochodźi z
kolery/ zowa ia Heriſipilá/ y przećiwko they
bolaczce kthora pochodźi ze krwie/ zowa ia
flegmon / á thák teſznik ſtłuczony z octem
przyłożony ná tákie bolaczki/ ogień wyćia-
ga y niedopuſzcza ſie mnożyć.
❡ Też ieſt oſobne lekárſtwo ná czerwona nie B
moc/ y tym ktorzy plwia krwia gdy vwárzyſz
tho ziele z bábka á z bolo armeno w wodzie
dżdżowey/ á to piy áż przeſtánie czerwonká.
❡ Też vwárzywſzy to ziele z bábka/ z bolo ar C
meno á z białkiem / przyłoż to ná żywot te-
mu kto ma te czerwona niemoc/ á záſtána-
wia ſie czyśćie pod tym plaſtrem.
❡ Też ſok tego ziela goi y ſpáia rány ſieczo- D
ne od żelázá / też ná ſtrupy ábo ná roſpádli-
ny ktore ſie v vſzoch dziáłáia/ ábowiem wy-
ſuſza rope y goi.
❡ Też ná záſtánowienie rzeczy przyrodzo- E
nych pániam/ gdy ie vwárzyſz w wodzie deſz
czowey z Rdeſtem/ á tym zielem okłáday ćie
pło dymioná y ná mieyſce táiemne / á potym
przeſtánie tá rzecż.
❡ Thez ſok iego zmieſzány z bolum armeno F
á ktoby miał plwánie krwia / záſtánawia y
pierſi czyśći/ y tez tym ieſt wielka pomoc/ kto
rzy z boleśćia á z ćieſzkośćia miewáia vryne.
❡ Też náprzećiwko vkaſzeniu weżá ieſt do- G
bry ſok tego ziela z winem pity / á bolenie v-
ſzu odeymuie.
❡ Też gdy vwárzyſz to ziele z roiownikiem H
w occie / á przyłożyſz białek iáieczny / á ſtłu-
czeſz to ſpołem/ ktoby miał ogień w ſobie/ ál-
bo z goracey przycżyny wrzod/ tego przykłá-
day ná mieyſce zápalone.

Piwnik ábo białe ćiernie/

Berberus, Verſing/Erbſal.

Rozdział xxix.

WEſt zimne y ſuche w wtho-
rym ſtopniu / á ieſt dwoiáki
domowy y polny / polny ieſt
zimny y ſuchy około trzećie° A
ſtopniá/ á ieſt drzewko z ćier
niem/ á owoc iego ma w ſo-
bie ćierpność y zimność/ kto
ra ſie przećiwi kolerze.
❡ Sok owocu tego drzewká z wodka báb- B
czána/ záſtánawia biegunke bedaca od kil-
ká niedziel/ tákież y wilgośći ktore z máćice
wypływáia / á gdy vczyniſz z owocu thego
plaſtr s ſokiem dyptanowym / ábo z niedo-
ſpiał-

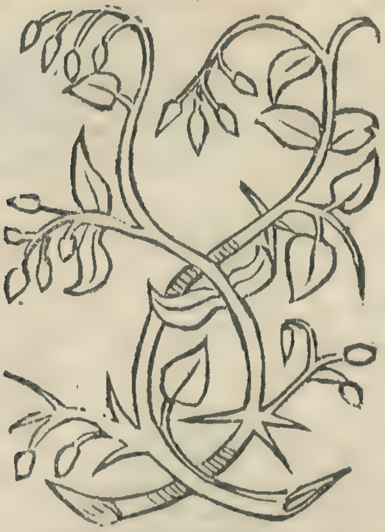

ſpiátkowym ſtłukßy cżyśćie / á potym gdyby ſie kto záktoł drewnem / tedy ten plaſtr wyćiaga drewno y inße rzecżyz ćiáłá.

C ❡ Też ſok ten oddála prágnienie y potwierdza żoladek y watrobe nád zwycżay / y gáśi zápalenie ktore pochodźi z kolery.

D ❡ Też ſok iego z wodka rożána á z białkiem ieſt bárzo dobry plaſtr ná wrzedzienice gorace á bolace.

E ❡ Też ſoku tego drzewká z wodka bábczána á ſtrocha máſtyki przymießawßy nápić ſie / ieſt dobra ná czerwona niemoc ktora przychodźi zobłupienia y z odárćia ielit.

F ❡ Też ná zápalenie wátroby ſok ten z mlecżowa wodka / troche przyłożywßy czerwonych ſándalow / w Apthece ſa / á zmießawßy to ſpołem / rozmocż w thym fáceleth letnie ćiepło / przyłoż ná watrobe po kilká kroć / á vgáśi ie.

G ❡ Też ieſt dobre ná zápalenenie kthore pochodźi w febrách z goracych á z zgnitych wilgośći ták vcżyniwßy. Weźmi ſoku tego námienionego / ſoku mlecżowe° / káżdego rowno mniey niż po poł kwarty / kwiátkow fiołkowych garść / náſienia ogorkowe° / málonowego / citrullowego / mlecżowego káżdego po 2 drágmie / ſliwek wegierſkich ſiedm / warz że ty rzecży w proſtey wodźie iákoby w połtory kwarty wody / á przecedz gdy trzećia cżeść wywre / á potym ocukruy á piy trunek ćiepło áż wßyſtek wypijeß / á potym weźmi ty piłuły dawßy ie vcżynić do ápteki / ták nápiſawßy. Weźmi Máśi piłuł z Reumbárbárum dwá ßkropuły / Máśi piłuł s polney ruty j ßkropuł / diágredij 3. ziarnká / zmießay z ſyropem mlecżowym / vcżyń piłuł 9. á názáiutrz ábo trzećiego dniá / weźm Diárodon ábbátis pięć kołacżkow poránu / á potym drugiego dniá tákież / ábowiem thy kołácżki potwierdzáia / á potym możeß fácelet rozmocżyć w tym ſoku iáko wyßßey nápiſano / y przykłádáć ná watrobe przed iedzenim.

Bázylia álbo bálſam.

Baſilicon, Báſylgen /

Rozdział xxx.

BAlſam·Polſki dwoiáki ieſt / iedē ieſt gwoździkowy / ábowiem ma wonia gwoździkowa w ſobie / ktory ieſt ćiepły w pirwßym ſtopniu / ſuchy w wtorym / á ieſt ná rozlicżnieyßey mocy / o cżym świádcży Plátearius s powieśći Conſtántinowey A drugi ieſt máiac w ſobie bárwe iákoby żołta / ieſt ćiepły ſuchy w pirwßym ſtopniu / ktory dla ſwoiey korzennośći ma moc potwierdzáiaca y roſpadzáiaca złych wilgośći y trawiac ie y oćierááiac iteż czyśćiac / Pándektá mowi s powieśći Dioßkorideſowey o thym A

bálsámie/iákoby moc iego lekárzom byłá nie pewna á wątpliwa/á niktorzy z nich powiádáia/iż żołądku iest nie dobry/ y oczy záćmiewa/ithez czyni człowieká bezrozumnego/á gdy to ziele zágnije sie ná słońcu/ tedy sie robacy czynia z niego/ niekthorzy powiádáia/ gdyby kogo wąż viádł tego dnia ktorego bázylia przy sobie ma / tedy nigdy sie thaki nie wyleży/ co iesth rzecz niepodobna ku prawdzie. A wszákoż Pándektá mowi iżby Bazylia dobra byłá żołądkowi/ á to przeto iż nádymánie iego oddála/iteż dobra iest ná mdłość y ná kordyáke/á to gdy kto pije wino w ktorym to ziele wrzáło/abo wodá iego vwárzona / á gdy ieszcze z nim będzie wrzáło iábłko citrowe/tedy lepiey pomaga ná ty niemocy.

B ¶ Zołądek też záziębiony zágrzewa y twierdzi / gdy ie vwárzysz w winie z gálgánem á z miętka/ á teᵒ sie nápijáć będziesz/á ták y trawienie dobre spráwuie.

C ¶ Jest też dobra bázylia ná biegunke ktora pochodzi z zimney sflegmistey wilgości/ iáko iest lientria ktora pochodzi z záziębienia żołądká nic sie nie mieniąc w nim áni trawiąc á to ták spráwuiąc. Weźmi násienia Bázyliowego troche/soku tarnkowego/á to wárz w deszczowey wodzie/ á day sie thego nápić choremu/ zástánowi biegunke.

D ¶ Jest thez dobra ná wyczyścienie máćice/ y ná pobudzánie przyrodzoney niemocy pániam/ á to gdy vwárzysz z bylicą/y z liściem bábkowym / á to przykłáday ná máćice ciepło / iteż s tego czopek vczyń á włoż ij ná noc tám do máćice w niska fortke / á ten czopek y poczęćie rychle spráwuie.

E ¶ To też ziele bázylia/z dziewánna warz w winie á przyley throche oliwy / á gdy thego przyłożysz ná biodrá / tedy then plastr czyni stolce tym ludziom ktorzy máia chćiwość á nie mogą stolcow mieć/zowa lekárze te chorobe Tenásmon.

F ¶ Też gdy ktho pożywa w kápuśćie czarney przysiekáiąc iey / tedy wolność oddychánia czyni piersiam / ithez bolenie oczu oddala/ gdy ie vwárzysz w winie/á tego winá sie nápijasz. Pándekthá y Plátearius o tym powiádáia.

Przestep.

Brionia, Stuckwürtz.

Rozdział xxxj.

PRzestep iest ćiepłeᵒ y suchego przyrodzenia/ to iest korzeń/list y wszystko ziele iedA
náko / á ma w sobie włosność oćieráiąca y omywáiąca/ sćieńczáiąca iteż rospadzáiąca złych wilgosśi / á przeto dobre iest tym ktorzy máia twárdość śledziony czyniąc z niego plastr / á k niemu przyłożysz korzenia wysokiego ślazu/ y też fig y smalcu ábo sádłá wieprzowego / á ty rzeczy wárzyć w wodzie áż zmiękczeia/á potym stłukszy ty rzeczy wespołek przyłoż ná śledzione/rozchodzi sie pod tym gruzłá śledziony.

¶ Też sok przestepow spadza szerść s skory. B

¶ Też sok przestepow s solą / iesth dobry ná C
rány szkodliwe gdy ie wymywasz ábo płoczesz

¶ Też na rospádliny ktore ná (tym sokiem. D
koniách bywáia / vlecza.

¶ Thez korzeń przestepowy stłuczony s Fe E
num Grecum á z wyka z octem/ á tą wodą omyway skore/ ábowiem tá wodká spadza s skory piegi/y inszy nieczystośći/ blizny y też śinosć ktora bywa pod oczymá.

¶ Sok tego ziela zmieszay z Oliwą á z wo F
skiem/ á vczyń iákoby máść/tedy tá máść iest dobra

dobra ná fistule ktora bywa w stolcu / y bo-
leść vśmierza bárzo dobrze.

G ¶ Też wierzchy tego przestępu/gdy iuż przy
chodzi ku vźrzeniu/ wárzone z swoyskim ko-
prem á s korzenim piotrußczánym / gdy kto
będzie się tego nápijáć ciepło/tedy vrynę pę-
dzi y żywot miękczy.

H ¶ Też korzeń z winem vwárzony / odpadza
bol zanokćice/gdy tego przyłożyß ná pálec/y
rospadza śnie° nieczystości/ też to lekárstwo
wyćiąga kości z ran y mięso dźiwe trawi.

I ¶ Też wino w ktorym wrzáło to źiele/iest
dobre ná s. Wálántego niemoc/y przećiw-
ko ápoplexyey/ ktora niemoc iest bárzo zła/
táki iż wedwudźiestu godzin vmárza człowie
ká/ ieno iż płod w żywoćie zábijá/y iest dobry
náprzećiwko vkąßeniu węzá ktore° zową Ti
rus/ kteri wchodzi wdriakiew/iedno nie trze
bá rázem wiele bráć te° tylko coby dwie drá-
gmie záważyło/á gdy páni te° sobie włoży w
táiemne mieysce/wywodźi vmárły płod z ży

K ¶ Też gdy się tego winá páni nápi- (wotá.
iąc będzie w ktorym wrzał przestęp/rzecz iey
przyrodzona pobudza y vrynę wywodźi/ też
mácice czyśći gdy ná tym źielu páni śiedzi.

L ¶ Też się wrzod pod nim zbiera y potym wy
chodźi precz bol gdy vczyniß plastr s korzenia
przestępowego itez z smalcu wieprzowego/
y s korzenia wysokiego slazu wespołek stłukßy
á tego przyłożyß ná mieysce sádzelowe/vz-
náß pomoc. Awicenná y Pándektá o tym
powiádáia.

Podrożnik/

Cicorea, Węgwart.

Rozdział xxxij.

A TO źiele iest źimne á wilkie w
wtorym stopniu/á iest dwo-
iákie/iedě polny drugi ogro-
dny/ ogrodny więcey chło-
dźi niż polny.

B ¶ Sok podrożnikow iest do
bry náprzećiwko záthkániu
wątroby/y náprzećiwko zápaleniu iey/tym
obyczáiem.
Weźmi soku te° źiela/y mleczowego/ielenie

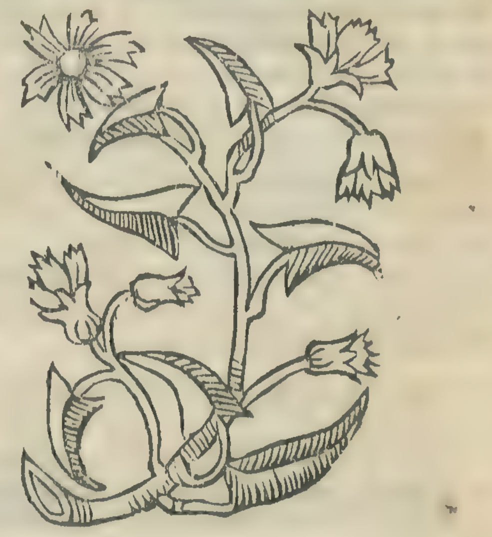

go iezyká/ káżdego z nich po połkwarty álbo
mniey/kwiatkow fiołkowych/rozynkow dro
bnych káżdego z nich po trzy drágmy/náśie-
nia ogorkowego/málonowe°/citrullowego
baniowego/náśienia láktucząne°/kurzey no
gi/káżdego po dwie drágmie/spodyj drágme
iedne/wßytki rzeczy przetłukßy wárzże wpoł
tory kwarty wody/przyczyniwßy łyżke octu/
áżeby połowicá wywrzáła/ á potym przecę-
dźiwßy ocukruy białym cukrem/ á z tego iuż
będzie syrop/ktorego się nápijay ciepło porá
nu y wieczor/á gdy iy wypijeß/tedy weźmi ty
piguły dawßy ie sobie vczynić do ápteki We-
źmi mássy pigul de reubárbáro dwá skropuły
Mássy pigul de Stomáchicarum ieden skro-
puł/ Diágridyj trzy źiarnká/ vczyń piguły w
liczbie dziewięć s siropem wysokie° mleczu/
á názáiutrz weźmi dla posilenia członkow/
kołaczkow Diárodon abbátis s pięć rázow/
ábo Triásádáli kołaczki też są dobre dla posi-
lenia/ á zwierzchu ná wątrobę vczyń mázá-
nie máśćia Triásándáli / álbo weźmi wodki
wysokiego mleczu/prochu sándałowego czar
nego/á to społem zmießay/á omoczywßy fá-
celet we troie złożony przyłoż ná wątrobę/
tedy gáśi zápalenie iey.

¶ Też sok podrożnikow iest pomocny ná- C
przećiwko vkąßeniu węzá/y inßego iádowi-
tego gádu/ álbo zwierzęćiu.

¶ Też sok tego źiela z máką ieczmienną á s D
trochą bláywásu/ á zmießáß to czyśćie/iesth
rzecz bárzo dobra ná wrzedźienice gorące á
bolaczki/ kthore zową Erizypile/ ábowiem
chłodźi y boleść zátłumia.

¶ Też sok podrożnikow zmißawßy z sokiem

 wyso-

wyſokiego ſlazu á s ſokiem zielá párálizowego á z oleiem lniánym á s trocha ßáfránu/ zmießawßy ty rzeczy ſpolem ieſt dobry pláſtr ná bolenie nog/ ktore zowa podágrá.

F ¶ Tez wodka podrożnikowa z ſáletra zmießána/ ieſt dobra náprzećiwko tredowi/ tho ieſt/ ná czyrwone kroſty ktore bywáia ná licu/ gdy tym omywaß lice cżeſto.

G ¶ Tez ſok podrożnikowy z wodka láktucżána pośila ſerce/ Awicenná o tym powiáda/ kápitulo o żyłách ſerdecżnych.

Kámienna Lebiodká/

Calamentum, Stainmuntz.

Rozdział xxxiij.

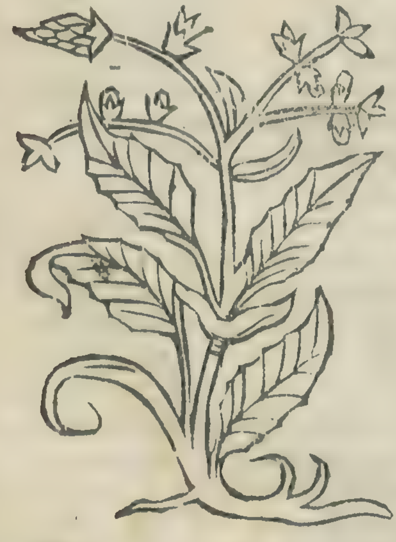

A KAmienna Lebiodká/ álbo polna mietká ieſt ćiepłośći y ſuchośći w trzećim ſtopniu á ieſt troiákiey oſobnośći iedná ieſt woniey ſwoiey y w liśćiu podobna poleiowi/ iedno iż liśćia ieſt troche ßyrßego/ á ſtadße niektorzy zowa ia piołynem. Wtora oſobá mietki tey kámienney/ zowa ia biała lebiotká: Atrzećia ieſt ná podobność mietki polney/ iedno iż liſt ma ßyrßy y dłużßy niżli mietká polna/ Pándektá s powieśći Gáliená. Gdy ktory człowiek piye ſok kámienney Lebiodki z woda miodowa/ tedy pot pobudza y pocenie czyni.

B ¶ Gdy tę kamienna liebiodkę zetrzeß z oliwa á s trocha ſoli też s trocha octu/ á thym pomáżeß pulſy v rak y v nog przed febra z godzine/ tedy tho pomázánie oddala drżenie y zimność ktora przychodzi w febrách.

C ¶ Tez to lekárſtwo ieſt dobre ná denna niemoc/ pomázawßy thym żyłe/ kthora zowa ſciátyká.

D ¶ Tez ſok tego ziela vwárzony z winem ábo ſámo ziele vwárzone w winie/ á tego ſie nápiyáy/ rzecz przyrodzona pániam pobudza bárzo mocnie.

E ¶ Tez tredowátym ludziom ieſt bárzo pomocne lekárſtwo z inßemi rzeczámi ná the niemoc pomocnemi/ ábowiem trawi y rozpadza niecżyſtośći ty ſktorych trad pochodzi.

F ¶ Sok tego ziela z winem/ ná ſinośc ktora bywa pod oczymá przołożony/ ſpadza precż.

G ¶ Tez ſok tey mietki pity z wodka piołynkowa ábo przez kriſtere wpußczony do ielit/ robaki gliſty wypadza y zábija. Tez ſam ſok iego zábija y morzy robaki ktore bywáia w vßoch y w ránach ktore pochodza z złych kroſt.

H ¶ Tez gdy s tego ziela bedzie vczynion czopek ſuppoſitorium/ á włoż ij do máćice/ tedy płod vmárły wypadza/ ále z winem maß vczynić ten czopek/ á przeto ma moc oſtra wyczyniáiaca dla ćiepłośći ktora ma w ſobie y dla gorzkośći.

I ¶ Tez ſámá kámienna Lebiotká vwárzona w wodzie á ocukrowawßy/ kto ia piye/ tedy niecżyſthośći z watroby y z śledziony wypadza/ y żołta niemoc vzdrawia.

K ¶ Sok thego ziela náprzećiwko vkaßeniu weżá ieſt bárzo dobry gdy nim mieyſce pomáżeß vkaßone/ też ſtłuczone mieyſcá y odławione goi.

L ¶ Tez kámienna Lebiodká z winem pita/ vćina iad y mdli/ też mdły żoładek pośila/ A kurzenie ſtego zielá weże z domu wygánia/ á przeto miedzy inemi známienitemi lekárſtwy godne ieſt policżenia. Pándektá mowi: Dziſieyßego czáſu ieſt názwano to ziele Diakálamentum/ dla ſláchetnośći thego zielá.

Centurzya.

Centaurea. Tauſentguldi.

Rodział

Rozdział xxxiiij.

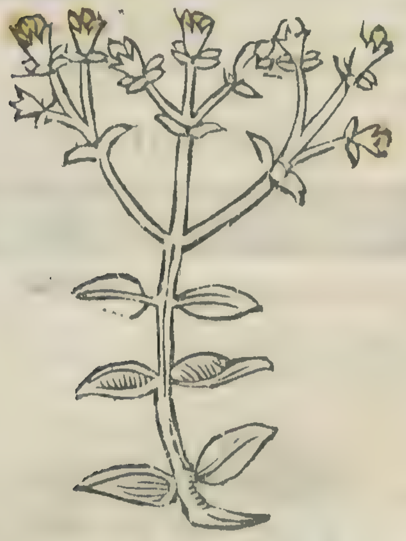

A Teſth ciepła y ſucha w trzecim ſtopniu/ á ieſt dwoiáka iedná więczßa druga mnieyßa/ á ma moc ſpaiáiaca y ſtuláiaca/ ábowiem gdyby korzenie więtßey centurzyey było włożono w gárniec w ktorym mieſo wre/ tedy ßtuki onego mieſa zroſtá ſie/ á ták gdy świeża będzie położona ná ráne goi ia mocnie/ iteż proch iey tho tákież vczyni.

B ¶ Korzenie Centurzjey więtßey/ to ieſt proch iego/ ábo vwárzenia te° korzenia z lákrycia w wodzie/ dobrze ieſt tymi ktorzi krwia pluia.

C ¶ Też vwárzenie centurzyey więtßey ábo mnieyßey z ielenim iezykiem y z rozynkámi/ z lákrycia/ á potym przecedz á ocukruy/ ieſt dobre ku piciu tym kthorzy zimnice máia/ mowi Plateárius s powieśći Gálienuſá.

Centurzya ieſt ziele ktore ieſt godne policzenia miedzy inemi wybornemi lekárſtwy/ ktora wypycha zátkánia s śledziony y z wątroby przez żadnego obráżenia/ á ták ieſt bárzo dobra ná żołta niemoc/ w picie ábo w ſyrop.

D ¶ Też wodá w ktoreyby wrzáłá Centurzya pobudza przyrodzona rzecż pániam/ płod też ku wyśćiu poſiła/ przeto niema być pániam dawano brzemiennym to picie/ bo by muſiáłá przed czáſem odbyć/ á gdy przyłożyß náſienia Włoſkiego kopru y piotrußczanego/ tedy vryne obficie pędzi/ iteż ná zátkánie wątroby y ſledziony/ y ná zátkánie nerek ieſt bárzo známienitha pomoc/ gdy białego cukru troche przyłożyß.

¶ Też centurzya z winem y z oliwa wárzona/ á potym onego przyłoż ná nerki/ pobudza vryne ku wyśćiu/ też ná ſledzione ieſt dobre lekárſtwo ná niemocy iey. A gdy máść będzie vczynioná s ſoku centurzey y s prochem iego z oliwa z trocha woſku/ á ſthego vczyń máść/ á gdy będzieß pomázowáł ábo przykłádał na ſledzione/ tedy twárdość iey miekczy. E

F ¶ Też náprzećiwko twárdośći ſledziony y wątroby/ y náprzećiwko żołtey niemocy/ ieſt pomocne to ziele w ſyropie/ thym obyczáiem ſpráwuiąc. Weźmi ſoku centurzyey mniey niżli połkwarty/ wodki ieleniego iezyká też troche mniey niżli połkwarty/ korzenia włoſkiego kopru/ piątrußczánego/ opichowego/ náſienia ogorkowego/ málonowego/ cytryllowego/ bániowego/ káżdego po trzech drágmiech/ warz thy rzeczy w wodzie/ áżby trzećia cżeść wywrzáłá/ á potym przecedziwßy ocukruy/ á tego ſie nápiiay ciepło/ ták poránu iáko y inedy/ á potym weźmi piluły/ drágme iedne de reubárbáro/ á pothym dla poſilenia/ weźmi kołacżkow Diácálámentum.

G ¶ Też ten ſyrop ieſt dobry ná kolike ćießká/ iteż ſok centurzyey z wodká rożána/ ieſt dobry ná oczy/ ábowiem wyſußa ie známienićie.

Pśi Iezyk/

Cinogloſa, Hundszüng.

Rozdział xxxv.

Ieſt to ziele pſi iezyk podobne zielu bábce/ iedno iż pśi iezyk ieſt dłużßy á więtßy/ á ma nawierzchu liśćia ſwe° nieiákie żyłki iákoby ziobrká. Sok thego pśiego iezyká z octem zmießány goi roſpáliny y kroſty vſt y warg/ y inße rány ßkodliwe. Ieſt też pſi iezyk zimnego y ſuchego przyrodzenia. Sok tego pſiego iezyká s ſokiem bábczánym y s korzeniem

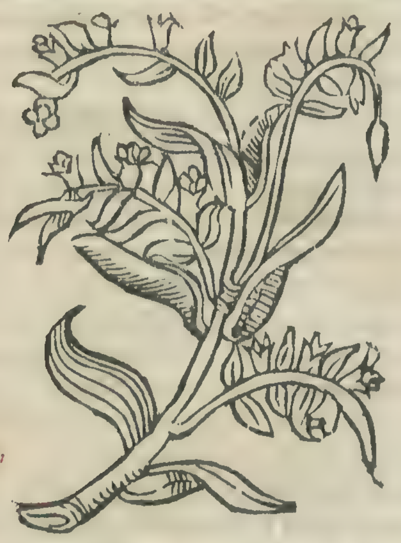

niem kosáccowym á s trochą miodu / zmießay spolem / á tym námázuy rány y rospádliny ktore bywáią w podniebieniu y w vściech goi ie mocnie.

B ¶ Też vwarz psi iezyk z bábką y z giczelnikiem / á siedź w thym zielu w wánnie / y okłáday nim sobe nyrki ábo krzyże chceßli záſtánowić gomoream / to ieſt cieczenie náſienia przyrodzone° meżczyznam / á potym vwarz kwiatkow s liściem włoſtiey wirzby á s trochą bobrowych ſtrolow y z octem / á tym sobie okłáday członek táiemny wßytek chceßli to záſtánowić / Abo warz náſienie láktuczáne / citrulli / psilij / málonewe° / ogorkowego / kurzey nogi / świnie° mleczu / warzże to w wodzie zgodzine / á potym przyłoż ágreſtu á troche octu / á tego sie nápijay chceßli záſtánowić te rzecz przyrodzona meßczyznam.

C ¶ Sa też niektore rzeczy / ktore trawia náſienie y duchy ożywiáiace / ktore mnożą náſienie itez wiátry trawia / iáko ieſt włoska wirzbá / ruta / máioran / mietka kámięna / kmin / ßánvż / ábowiem tj rzeczy sa ktore trawia y rozpadzáia wiátry j naſienie przyrodzone / Plá teárius mowi ná tym mieyscu gdzie mowi o włoskiey wierzbie.

D ¶ Też vwárzenie psiego iezyká / á osłodziwßy nápiyay sie tego / ábowiem nieczyſtości lipkie z zołądká wypadza.

E ¶ Thez weźmi psi iezyk á serce máley żábki / á ty rzeczy położ gdzie chceß / tedj ná ono miesce wßyscy sie psi zbieża / á gdy ty rzeczy włożyß pod wielki pálec nożny / tedj náćie żadny pies nie ßczeknie / ále beda iákoby niemi / á gdy ty rzeczy záwieśiß ná ßyie psia żeby geba nie mogł dosiadz / tedy sie bedzie wkoło obrácał iáko koło / ták długo áż pádnie ná ziemie iákoby zdechły / á to ieſt rzecz doświádczona náßych czásow. Woyćiech mowi ná tym mieyscu gdzie mowi o mocy ziol.

Rumien.

Camomilla, Cámillen.

Rozdział xxxvj.

Rumien ma w sobie ćiepłość y suchość w pirwßym stopniu á ma moc odmiekczáiąca itez rospadzáiaca / gáłązki y kwiatki rumnowe sa iednákiey mocy. A

¶ Wodá w kthorey wrzał rumienek z bylicą / á tym nápárzay máćice / rzecz przyrodzona popudza pániam / itez tym pániam ktore máia porodzić / czyni łácne á przez bolesći porodzenie. B

Tez

C ¶ Thez vwarzenie kwiatkow Rumienkowych/itez wierzchow piolynkowych s korzenim włoskiego kopru / s piotruszczánym / y thez z náſienim ogorkowym / málonowym/ bániowym/ y citrullowym/ warzże ty rzeczy w wodzie á w winie/ábo w ſámym winie áże do połowice / á tego ſie ná czczo nápijay/ ábowiem vryne popadza y kámień krusząc wygánia z vryna/ itez opuchline ſledziony y bolesć watroby y ſlábizny roſpadza / y żolta niemoc vlecza.

D ¶ Tez vwárzenie rumienkowych kwiatkow s fiołkowym korzenim y z náſienim ogorkowym/málonowym/citrullowym/itez bániowym/ y z náſienim láktuczánym/wyſokiego mleczu/ káżdego po pol gárśći/ lákrycyey s kilko korzonkow/ fig ſpieć/ á to warz w wodzie / á potym ocukruy á piy poránu ćiepło/ dychawicznym ieſt lekárſtwo dobre/á nawiecey tym ktorzy máia bolaczke álbo rány ná płucách/ y watrobe chora wſpomága.

E ¶ Kwiatki tez rumienkowe z octem y z trocha ſoli/ z oleykiem rumienkowym/ſtłucz ty rzeczy ſpołem / á gdy thym námáżeſz pulſy v rak itez v nog/ ábo przyłożywszy tego ná pulſy iákoby plaſtr tedy zimnice wypadzá ábo vſmierza/á to maſz czynić godzine przed zimnico.

F ¶ Tez gdy z oleykiem rumienkowym námáżeſz ćiepło grzbiet / zimno vśmierza kthore bywa przy zimnicách / y trzeſienie zimne.

G ¶ Gdy tez námáżeſz oleykiem rumienkowym z oleykiem włoſkiego kopru grzbieth / tedy tym dobre kthorzy ſie ſprácuia w chodzie/á máia bolesć w krzyżách/á názáiutrz nic nie poczuia po tym mázániu.

H ¶ Tez rumienek ma moc gruzły miekczaca y roſpadzáiaca y trawiaca / y ſćienczáiaca/ á przeto boleśći vśmierza/ á nalepiej gdj kwiatki rumienkowe w oliwie vwárzyſz/ á ta oliwa námáżeſz bolace mieyſce/á zwłaſzczá ſlábizne/ieſliby tám bolesć byłá przeſtánie.

I ¶ Kwiátki tez rumiekowe bolenie głowy y oczu oddaláia.

K ¶ Tez tym ktorzy máia mdła watrobe/ ſok rumienkow dány z wodka mleczowa/vzdrawia watrobe y zimnice odpadza/tez rumien ieſt dobry ná bolaczki y ná ſadzele/ábowiem miekczy y zbiera ſie pod tym czyśćie. Awicenná o tym powiáda.

Mátki bozey włoski.

Capillus Veneris, Maur rauten.

Rozdział xxxvij.

WAN Mezue z PAndektha
mowia o tych włoſkách/ iż-
by były ty włoſki ſtudzienne
á niektorzy powiádáia iżby
były mchem ſthudziennym/ A
ábowiem mátki bozey wło-
ſki ſa podobne liśćiu koryán-
drowemu/Dioſkorides powiáda o nim iżby
było Politricon / kthore tez ieſt podobne we
wszytkim matkibozey włoſkam. Rośćie to zie-
le ná mieyſcách ćiemnych á ná wilgotnych o
koło ſtudzien. Jeſt zimney y ſuchey włosnoś-
ći w wtorym ſtopniu. Platearius mowi/iże-
by miáło włosność w ſobie pobudzáiaca vry-
ne/ świeże włoſki wietſzey ſa mocy/ále zwie-
dłe nie ták rozliczney mocy/ tylko ziołko ieſt
pożyteczne á nie korzenie.

B ¶ Jeſt dobre ná zápalenie watroby y ná febre trzećiaczke gdj ſirop vczyniſz tym obyczáię. Weźmi mátki bożey włoſkow/mleczu wyſokie°/ielenie° iezyká po gárśći/náſienia ogorkowego/ málonowe°/ Citrinowego/bániowego/ náſienia kurzey nogi y láktuczáne° á ſych rzeczy vczyń ſirop s cukrem iáko y pirwey/á nápijay ſie te° poránu y w wieczor po trunku ćiepło/ á potym po wypićiu tego ſy-

ropu

ropu/weźmi ty pilułydawßy ie vczynić do á-
pteki nápiſawßy. Weźmi piluł de Reubár-
báro drágme iedne/ Diagridi 3. ziarnká/ á
vczyń piluł dziewieć z wodka mleczowa/ á ie
ſliby chćiał miáſto piluł wziać elektuarz tim
obyczáiem. Weźmi elektuarzu s ſoku rozá-
nego/ diaſene/ káżdego po dwie drágmie/
Káſſiey trzy drágmy/ zmießay ſpołem á v-
czyń confekt/ weźmi ij ná świtániu/ a możeß
po nim z godzine ſpáć/ á pothym názáiutrz
dla posilenia weźmi pieć kołaczków Diaro-
don abbatis ábo Triáſándálow.

C ❡ Máthki bożey włoſki roßcza włoſy thym
ktorzy máia párchowáta głowe/ to ieſt gdy
ſok thego ziela z ſokiem bożego drzewká á s
trocha miodu przáſnego/ zmießay ty rzeczy
á námázuy mieyſce obłázłe/ ábo kłádź ty ſoki
ábo ziele ſámo w ług á myy ſobie głowe tym
ługiem/ ábo námázuy głowe thymi ſoki z-
miodem.

D ❡ Theż ſok mátki bożey włoſek z náſienim
włoſkiego kopru y z wroblem proſem/ vwá-
rzywßy ty rzeczy z winem á tego ſie nápijay
kámień trobi to pićie/ iteż czyni łácne odby-
wánie flegmy y lipkich wilkośći ktore w pier
ſiách obſituia/ ále ocukruy ten ſrop miernie
Serápio powiáda.

E ❡ Tez wino w ktorym wre to ziele z ielenim
iezykiem/ ieſt dobre náprzećiwko záthkániu
ſledziony y wątroby/ y ná ćießkie pußczánie
wody/ y záſtánáwia biegunke krwáwa/ tho
ieſt czerwona niemoc.

Cebulá.

Cepe Zwipel.

Rozdział xxxviij.

A TEſt ćiepła y goraca cebulá/
w ktorym ſtopniu z nieiá-
ka wilgośćia/ á zwłaßczá ce
bulá czyrwona á podługo-
wáta/ ieſt mocnieyßa y oſtr-
ßa niżli okragłá Cebulá
biała/ ma właſnoſć otwieráiaca/ ábowiem
otwiera końce żył tych ktore ſa w ſtolcu prá-
wie około ielitá/ zowa ie krwáwnice/ á tho

gdy przłożyß cebule ná koniec kątne° ielitá/
też pobudza rzecz przyrodzona pániam/ gdy
vczyniß czopek s cebule á włoż ij do mácice
przez godzine/ iedno iż cebulá ieſt nádimáia
ca á trudna ku ſtrawieniu/ á nawiecey ſuro
wa/ ále wárzona zágrzewa człowieká y mie
kczy w nim twárdość/ wilgośći grube fleg-
miſte/ á przeto ludziom ſuchego przyrodze-
nia kolerykom ieſt nie dobra ku iedzeniu/ ále
flegmátykom dobra im ieſt iádáć/ abowiem
trawi w nich flegme y ſiecze ia.

❡ Cebulá też czyni prágnienie/ y wiátry/ y- B
też żywot odmiekcza.

❡ Sok cebulny zmießány z prochem máio- C
ranowym á s trocha ingbieru gdy tego w-
puśćiß w nos czyśći głowe.

❡ Cebulá też ſtłuczoná z woda á z ruta/ ieſt D
dobra náprzećiwko vkaßeniu pſá wśćiekłe°.

❡ Gdy też cebule ſtłuczeß z gniazdem iáſkol E
czym á z modem/ bedzieß miał dobry plaſtr
ná ſlinogorz gdy zwierzchu przyłożyß.

❡ Cebulá theż ſtłuczona z octem/ á tym ná F
słońcu pomázuy trad ná licu ábo kroſty czyr-
wone/ zgina od tego.

❡ Gdy też ſok cebulny zmießaß s tucya kto- G
ra przedáia w áptece/ á tego przyłożyß ná o-
czy przes chuſtke/ ſwierzb z oczu oddála/ kto-
ry ſwierzb s flegmy słoney przychodzi.

❡ Gdy theż ſok cebulny zmießaß z oliwa/ á H
tym námáżeß brodawki/ ſpadza ie precz.

❡ Gdy theż ſok cebulny zmießaß z ſmalcem I
ábo

ábo s ſádlem kokoßym/ á tym námážeß miey ſce oddlawione ábo ſtárte bothem ábo cžym inßym / ieſt pomoc ná to.

K ❡ Tež gdy ſoku cebulnego wpuśćiß w vcho s ſokiem božego drzewká ábo ſámego/tedi oſtrzy mdly sluch/ y pißcženie w vßu oddala/ y wilgośći niedopuſſcža plynać w vßy.

L ❡ Tež gdy temi ſoki pomážeß glowe párchowáta/rośći ná niey wloſy/tákiež y ná brodzie gdy temi ſoki bedzieß námázowal mieſce gole/ábowiem dla ſwey oſtrośći otwiera dziurecžki w brodzie y indzie/ á thák cžyni droge wloſom ku rychlemu rośćieniu/á to ieſt rzecž doświádcžona. Serápio mowi ižby miálá pobudzáć iurność/ ále kto iey cžeſto požywa wzrok mdli ithež záćmiewa / y ſen cžyni nápelniáiac gowe dymy.

Kolendrá/

Coriandrum, **Koriander.**

Rozdział xxxix.

KOryánder ieſt ziele / ktorego ziela náſienia poſpolićie požywamy w lekárſthwie/ á ieſt zimne w pirwßim ſtopniu/ á ſuche w wtorym wedlug Awicenny.

❡ Serápio ten powiáda/iž ižby ſie wiecey ſklániálo ku zimnośći / takiež y Gálienus mowi / ále Dioßkorides ináczey mowi/ábowiem powiáda žeby miálo być zimnego przyrodzenia. A

❡ Sok koryándrow ieſt dobry ná bolacžki gorace gdy octu á ſoku roiownikowego przimießaß / á tego przyložyß ná bolacžke/ ábowiem chlodzi y bol odeymuie / itež opuchline y boleść cžlonku táiemnego v meßcžyzn. B

❡ Tež koryánder przyprawiony z octem / á gdy go požywaß troche po obiedzie/broni dymom wſtępowáć w glowe. C

❡ Tež prochu koriándrowego s ſokiem bábcžánym zmießánego á z wodka bábcžána gdy ſie kto nápije kilo rázow / tedy ktory ma biegunke/záſtánáwia ia. D

❡ Thež ſok koryandrow z octem zmießány ná piekielny ogień dobry/ktory bywa w ćiele E

❡ Tež náſienie iego z wodka bábcžána pite od pániey/ záſtánáwia iey przyrodzona niemoc/ itež inßa biegunke/ieſt rzecž doświádcžona/ Pándektá mowi cáp: de Coriandro. F

Koryánder świežy/ ieſt zbytnie zimny/á cžyni omdlenie y zmilknienie glowy/ábowiem gdy go kto wonia ábo požywa/niedopußcža dymu wſtepowáć w glowe z žoladká / á to iž záćiſka ij ſwoia zimnośćia / á thák ieſt dobry tym ktorzy miewáia cžeſthe bolenie glowy/ y temu ktoryby ſie niechćial vpić/ y tym ktorzy ćierpia S. Wálántego niemoc.

❡ Tež wodá w ktoreyby wrzal koryánder ocukrowawßy ia ktoby ia pil / cžyni tákiemu niezwod/y náſienie meßcžyznam wyſußa. G

❡ Tež ſok koryandrow w nos w wpußcžony krew záſtánáwia z noſá/ ábo ſámá wonia. H

❡ Tež ſok iego z ſokiem roiownikowym á z octem á z obrzodka chlebowa zmießawßy/ á tego przylož plaſtru ná wrzod bolacy a zápalony/pomága známienićie. I

❡ Sok thež koryándrow zmießawßy z mlekiem ábo z blaywáſem / ábo z oleiem rožánym/ á tego przylož ná wrzod ábo ná zápalenie/wyćiagnie ogień y boleść odeymuie: Serápio powiáda. K

Tež

L ¶ Też Koriandrowe przyprawiony s cukrem iako bywa w áptece/ ieſt dobry náprzećiwko głowy záwrácániu / ktore bywa z dymu gorącego ábo flegmiſtego.

M ¶ Też ſok iego wpuſzczony w oko/ vśmierza boleść oczu.

N ¶ Też gdy proch koriándrow będźie pit z bezákowa wodka/ oddala drżenie ſerdeczne.

Kánia przedzá.

Cuſcuta, Flachsſeyden.

Rozdźiał xl.

A Kánia przedzá wiye ſie po źielu y po lnie / á ieſt ćiepła w pirwſzym ſtopniu / ſucha w wtorym rychło/ ma moc czyśćienia y wypedzenia melánkoliey / iteż potym flegmę/ tym obyczáiem. Weźmi kániey przedze/ ieleniego iezyká/ káżdego po gárśći/ páprotki/ korzenia ſoſinki/ liſtkow ſenes/ káżdego połtory gárśći / kwiatkow fiołkowych / borákowych/ káżdego po poł gárśći/ warz że ty rzeczy ſkráiawſzy korzonki w winie á w wodźie iżby było wſzytkiego połtory kwarty/ á octu prawicy kilá łyżek/ á potym warz iżby trzećia cześć wywrzáłá/ á przecedzy ocukruy. nápijay ſie tego poránu y w wieczor po trunku ćiepło/ á gdy wypijeſz ten ſyrop/ weźmi piłuły dawſzy ie vczynić do apteki ták nápiſawſzy Weźmi Máſſi piłuł de lápide lázuli/ Máſſi piłuł żołądkowych káżdych poł drágmy/ Turbit trzećia cześć drágmy/ imbieru 3. źiarnká/ zmieſzay ty rzeczy a vczyń piłuły s ſyropem ieleniego iezyká w liczbie dźiewięć/ potym názáiutrz dla poſilenia członkow weźmi pięć kołaczkow ktore zowa Diacálámentum álbo Diácáparis/ ábowiem then ſyrop wſpomága wátrobę mdła y nyrki czyśći / y tudźieſz wátrobę známienićie.

B ¶ Theż náprzećiwko tymże niemocam/ gdy vwárzyſz kánia przedze z náſieniem włoſkiego kopru / s piotruſzczánym/ ſpáragowym/ bruſcy w winie/ ieſth rzecz pomocna y bárzo dobra/ ábowiem vryne známienićie pedźi/ y żołta niemoc vlecza/ ktora pochodźi z ſtrony wátroby/ iteż to pićie źimnice dźiatkam oddala gdy dobrze ocukruieſz/ á tego ſie im nápijáć dawaſz.

C ¶ Theż vwárzenie kániey przedze z winem á z hányżem á z opichem / a z gálgánem / żołądek poſila y trawienie dobre czyni. Serápio o tym powiáda.

D ¶ Theż gdy ſie nápijeſz z octem kániey przedze/ ſzczkawkę vſtánawia.

E ¶ Też wodká iey ieſt dźiwney mocy náprzećiwko żołtey niemocy.

F ¶ Też wodká w ktorey wrzáłá kánia przedzá s polna dryakwia á z hányżem / kłoćie wnetrzne y boleść żywotá oddála/ ábowiem czyśći nieczyſtośći mulne ielit y máćice y nyrek/ á ták pomága/ Awicenná powiáda.

Przyrodzenie tego źiela/ ieſt według przyrodzenia onego źiela około ktorego ſie obwia/ á ieſliby około ćiepłego/ tedy też ma w ſobie ćiepłość/ á ieſliby około źimnego/ tedy też ma w ſobie źimność. Pándektá powiáda.

Wodny Oſtrzyſz/

Cyperus, Wilder Gálgan.

Rozdźiał xlj.

A Wodny oſthrzyſz ieſth ćiepły y ſuchy w wthorym ſtopniu / á ieſth źiele ná trzy gránie roſtace/ á korzenie tego źiela ieſth vżyteczne ku lekárſtwam/ ma moc roſpadzáiaca

iaca /á przeto ieſt ćießkie náprzećiwko ćie-
ßkiemu pußczániu vryny ktore bywa z bole-
śćia po troße á czeſto.
B ¶ Też ná kámień tym ſpoſobem/ Weźmi te-
go ziela korzenia ſtárßy ie dobrze/ korzenia
piotrußczánego/ káżdeᵒ rowno ßeść vncyy/
náſienia opichoweᵒ/ włoſkiego kopru lámi-
kámieniowego/ káżdego po vncyey/ wßytko
ſtłukßy vwarz w winie áżeby wywrzáłá trze
ćia cześć/ á pothym przecedziwßy ocukruy á
piy náprzećiwko tym przygodam.
C ¶ Też vwárzywßy wodny oſtrzyß w winie á
bo w wodzie/ á potym gdy vwre ſthłucz ij/ á
zmießay z oleykiem rumienkowym abo s pro
ſta oliwa/ á tego ćiepło przyłoż ná nyrki ábo
ná krzyże/ wywiedzie vryne obfićie.
D ¶ Też gdy vwárzyß korzenie iego w winie z
zielem lámikámieniowym/ á potym nábra-
wßy oney wody ćiepło w sikáwke wpußczay
że tám w korzeń meſki/ známienićie kámień
wypadza łamiac ij w prawdzie/ iteż náprze
ćiwko boleniu żołądká y inßych wnetrzno-
śći ieſt dobre to lekárſtwo.
E ¶ Też vwárzony oſtrzyß s ſámym cynámo-
nem w winie/ thedy żołądek bárzo twierdzi
y boleśći w nim zátłumia.
F ¶ Też vwárzenie tego ziela w oliwie ſámey
thák długo iżby bárzo wywrzáło/ ále korzeń
ma być wárzony ſkrájány drobno/ á kto ma
pámięć zápſowána práwie z gruntu/ włoż
tego ná wegle/ nád tym dymem biorac ij w
ſie vſty/ posila pámięć y głowe y mozg bár-
zo dobrze.
G ¶ Proch korzenia tego ziela włożony na rá
ny złe/ goi ie y wilgośći wyſußa.

¶ Kto go theż pożywa czyni cudna barwe/ H
iteż wonia vſt zła przykła obeymuie á wdzie
czna czyni/ Pláteáriuß powiáda.
¶ Korzeń theż tego ziela ſtłuczony z zielem I
párálizowym álbo z ſokiem ieᵒ/ á z oleykiem
bobrowego ſtroiu/ á to ſpolem zmießáy á ná
mázuy członki w ktorych ieſt bol/ pomága y
żyły pieté posila ktore ſa zemdlone.
¶ Jedno czeſte pożywánie korzenia tego zie K
la ieſt ßkodliwe/ ábowiem pali krew/ Awi-
cenná mowi.
¶ Vwárzenie tego ziela goi roſpádliny vſt L
y dziaſłá zgniłe ta woda płocząc/ y zeby bár-
zo dobrze twierdzi.
¶ Wino w ktorymby był wárzon korzeń te- M
go ziela/ kthoby ie pił máiac zły mecherz/ á
ſtad czeſte pußczánie vryny y zbytnie/ niemo
gac czáſem zátrzymáć/ tedy pomága to wi-
no y záſtánáwia/ y nyrkam ieſt oſobliwá po-
¶ Gdy też vwárzyß to w winie á przy-(moc. N
łożyß go ná máćice záziebiona/ zágrzewá ia
czyśćie/ krwáwnice ſtánowi/ to ieſt krew o
ſtolcá/ y náprzećiwko długim febram oſobli
wa moc ma/ gdy go ktho w ſyropie pożywa.
Serápio/ Pándekthá/ Pláteáryuß o thym
mowia.

Sándáliná ábo Złotnik
álbo Jáſkołcze gniazdo.

Celidonia Schelwurtz.

Rozdział xlij.

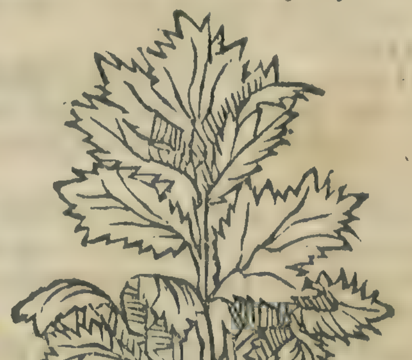

D Celidonia

A Celidonia iest ciepla y sucha w czwartym stopniu/ á iest dwoiáka / wietsza y mnieysza/ á wszákoż iedná miástho drugiey może być brána/ á gdy ktory Doktor pisze ia w recepthách / thedy korzenie ma być rozumiano nie ziele/ ábowiem w korzeniu iest wietsza moc rospadzáiaca / trawiaca itez przyciagáiaca.

B ¶ Jest pomoc náprzeciwko boleści zebow/ ktora przychodzi z zimney przyczyny / to iest gdy proch s korzenia Celidoniowego bedzie ná zebie bolacym trzyman.

C ¶ Glowa też czyści z zimnych wilgości itez mácice pániam / y otwor nisszy wysusza bárzo dobrze/ gdy proch korzenia Celidoniowego z oleykiem Liliowym zmieszasz / á uwikleß w báwelne y tam wetkasz izby ták było przez noc/ á potym wyymiesz. Albo ták uczyń/ wezmi korzenia tego prochu ábo wszystkiego ziela y korzenia/ warzże tho w wodzie/ á potym postaw pod sie/ izby párá szlá miedzy miedzy nogi do mácice.

D ¶ Też wezmi korzenia Celidoniey / stłuczże ię á potym warz w winie/ á gdyby miał gryzienie w żywocie/ thedy rozmoczywszy gebke w onym ciepłym winie przykładay na mieysce bolace/ odeydzie bol precz/ y ná kolike iest dobre to lekárstwo.

E ¶ Też rzecz przyrodzona pániam wywodzi gdy sobie tym bedzie náparzáłá mácice.

F ¶ Też wodá w ktoreyby wrzálo korzenie Celidoniowe/ włożywszy w nie miodu/ á tym sobie vstá płokáć/ wysusza krosty złe w vściech vgoi/ á nawiecey bolace/ káncerowi sie theż bárzo przeciwi.

G ¶ Też proch tego korzenia s sokiem iego fistule zástánáwia wysusząiac ia gdy tego bedzieß wpuszczáć czesto w iáme fistulna / Pláteáriusz powiáda.

H ¶ Też sok Celidoniey s tucya ktora iest w áptece zmieszewszy ie spolem/ á thego wpuszczay ná oczy / pothwierdza mdłe oczy wyiásniáiac ie y mákuly spadza z nich.

I ¶ Niektorzy piia wino w ktorym wárzona Celidonia dla żołtey niemocy.

K ¶ Dioßkorydes kápitulo de Celidonia/ sok Celidoniey wietszey z miodem wárzony ná weglu/ bielmo y insze nieczystości z oczu spadza y ściera.

¶ Też sok celidoniowy s troch iárki kiedy pomáżeß skore tym/ krosty y insze szkárádości zgládza á ták dobry iest ná świerzb. L

¶ Też sok celidoniowy z miodem zmieszány á pothym ciepło w nos wpuszczony / głowe czyści/ Pándektá powiáda y Serápio s powieści Dioßkorydá. M

Skoczek wielki.

Catapucia. Spingkránt.

Rozdział xliiij.

Skoczek/ iest tho ziele ciepłe w trzecim stopniu/ á wilkie w wthorym/ á gdy w recepthách naydzieß pisano o skoczku/ masz rozumieć nie o zielu ále o ziárnkach/ s ktorych ziarnek skoreczkę wierzchnia zdzieráia. A

Zielony skoczek ma przednia moc czyścienia y purgowánia flegmy / á potym melánkolia y kolere pedzi precz.

¶ Też ma włosność purgowánia wilgości przez vstá/ á to z nieiákiey tłustości y lipkości ktora ma w sobie/ á ták nie wádzi bieráć ábo pożywáć thych ziarnek zdrowym ludziom dla záchowánia zdrowia. B

¶ Też niemocnym iesth dobre/ á nawiecey máiacym C

máiacym ná káżdy dzień febre kthora zowa
quotydyaná/ktora s flegmy słoney pochodźi
sktorey też flegmy y świerzb śie mnożyą/ átho
tym obyczáiem vczyniwszy syrop. Weżmi
Skoczkowego náśienia/polney dryakwie/
polney ruty//káżdego z nich po gárśći/korze
nia sosnki mnieyszey/ páprotki/káżde° znich
po czterzy drágmy/kániey przedze/listhkow
senes káżdego z nich po dwie drágmie/ty w=
szysthki rzeczy warz w wodzie áże do wywá=
rzenia trzećiey częśći/ á przecedźiwszy osłodź
zszymowánym miodem/á ták śie tego syropu
nápiyay poranu y w wieczor przed wiecze=
rza ze dwie godzinie.
D ¶ Też możesz sobie vczynić klaret tym oby=
czáiem/weżmi Skoczku garść/ cynámonu/
gálgánu dwie drágmie/imbieru troche/thy
rzerzy stłucz wszystki miałko á warz ie w wi=
nie á przyłoż troche miodu zszymowánego/
á pothym przecedź przez worek / á to będzie
roskoszne pićie ludziom známienitym á ros=
koszny/ á nawiecey tym ktorzyby mieli fe=
bre/ quotidiane.
E ¶ Też to pićie iest dobre tym ktorzy máia bo
leść w nogách/ktorego pićia ábo syropu po=
żywáć możesz y w mieśney polewce.
F ¶ Też wino w ktorym było wárzono to źie=
le iest dobre ku pićiu tym ktorzy miewáia kło
ćie w ćienkich ielitách/zowa te boleść Jliá=
ká bárzo zła y szkodliwa tá niemoc.
G ¶ Też tho wino w ktore przyłożysz źiela pir=
woznki/ktore śie nápierwey vkázuie ná wio
śne/á osłodźiwszy gdj śie tego nápijać będzieś
ábowiem iest dobre náprzećiw párálizowi/y
náprzećiwko bolom członkowym y stáwo=
H ¶ Też proch skoczkowy s trocha pro= (wonym.
chu cynámonu w miekkim iáiu wzięthy/á=
bo w iákiey polewce / leguchno purguie fle=
gme z człowieká.
I ¶ Moc liśćia skoczkowego iest mnieysza ni=
żli ziarnek iego.
K ¶ Też ziarnká tego źiela pietnaśćie w licz=
bie skorki z nich ziawszy/ á zmieszawszy snimi
troche áloepátyki á mástiki też troche/zmie=
szay to społem stłukszy á vczyń piluly/ weżmi
n i noc chcesz li ábyz ćiebie wypędźiły fleg=
me s kolera y insze wodne wilgośći przez stol
ce/czynia też wrácánie.
L ¶ Też świerzb y trad wypadza y glisty z ży=
wota dźiećiom/ gdy ie vwárzysz w wodzie á
ku pićiu dasz. Serápio s Pandekta powiá=
dáia.

Ogorek/

Cucumer, Gorcken.

Rozdział xliiij.

Ogorek iest zimnego y wilkiego
przyrodzenia w wtorym sthop=
niu/náśienia pożywamy w rece
ptách / náśienie ogorkowe / bá= A
niowey/ cytrullowe/ málonowe
ty náśienia sa iákmiarz iednákiey mocy y w=
łosności/ Ty náśienia vśmierzáia gorącość/
zápalenia / i też gorącość kolery odeymuia/
iedno iż ogorki/ cytrulli/ málony/ czynia złe
wilgośći/ktore sa łácne ku prochnieniu/
y gniłośći/ á ták potym ku zimnicā/iedno iż
náśienie ogorkowe/lepsze iest niż cytrullowe
Cytrullus iesth trudnieyszy ku strawieniu/ á
czyni zimnice bárzo długie/ kthorego złośći
przećiwi śie háńyż zágrzewáiac żołądek.
Ktorzy ludzie miewáia omdlewánie z gora
cey przyczyny/ sámá tylko wonia ogorkowa
ożywia człowieká serce chłodzac.
¶ Sok ogorkowy ábo cytrullowy prágnie= B
nie odeymuie.
¶ Też gdy vwárzysz ogorek s cytrullem w wo C
dzie á przyleiesz troche octu á miodu/á te° śie

 ćiepło

čiepło nápijeß / cżyni wrácánie flegmiſtemi wilgoſčiámi/ á nawiecey gdy kniemu przyło żyß ziarnek ſkocżkowych.

D ❡ Sok ogorkow s ſokiem cytrullowym/ vśmierza boleść cżłonkow táiemnych v męßcżyzn/ to ieſt iądrek/ gdy ná nie przyłożyß rozmocżywßy piękny fácelet.

E ❡ Náſienie ogorkowe/ citrullowe/ málonowe/ ſą náſienia pędzące vryne/ á ták ſą godne ku lekárſtwam.

F ❡ Też te náſienia ſą dobre náprzećiwko zátkáiu wątroby y ſledzieny/ nerek/ męcherzá/ y náprzećiwko wrzedzienicam/ ktore ſie cżynią w pierſiách/ ále ie trzebá z zwierzchnich ſkorek obłupowáć/ á potym ie maß zetrzeć/ á potym w tyzánnie wárzyć/ potym przecedziwßy ocukruy á piy/ będzieß miał lekárſtwo náprzećiwko tym chorobam.

G ❡ Też w gorących á w oſtrych gorącżkách iáko w vſtáwicżnych trzećiącżkách / ktore zowiemy ogniowemi/ ábo thez w łożnych niemocách/ to cżworo náſienie vwárzone tym obycżáiem/ ieſt wielkiey pomocy. Warz náſienie ogorkowe/ málonowe/ cithrullowe/ y báńiowe/ wárz ie w wodzie iákoby we dwu kwartu/ á potym włoż k nim ſoku wyſokiego mlecżu mniey niżli poł kwarty/ kwiatkow fiołkowych/ rozynkow drobnych iákoby po cżterzech drágmách/ náſienia láktucżánego/ kurzey nogi/ iecżmieniu/ iuiube ſebeſthen/ w áptece ty ſą owoce/ káżdego rowno po dwie drágmie/ ſliwek wiegierſkich ſiedm/ niechay ty rzecży wrząią wßythki ſpołem przylawßy ſpiec łyżek octu / ażby trzećia cżeść wywrzáłá/ á potym przecedziwßy ocukruy/ á piy poránu y w wiecżor ćiepło po trunkowi/ á gdy ij wypijeß zá kilko dni/ Weżmiż potym lekárſtwo s ſoku rożánego z áptheki poł vncyey/ káſſyey fiſtuły trzy drágmy / á tho weżmi ná świtániu z wodka mlecżowa/ á z borákowa dla ſtolcow/ ieſt to rzecż nie podłá temu możeß wierzyć ná tákie niemocy gorące / á potym názáiutrz po purgácyey/ weżmi kołacżkow zá groß kthore zową Triálándáli/ ábo Diarodon ábbátis cżterzy rázem dla poſilenia żołądká y wątroby/ ábowiem ten ſyrop y tym ieſt dobry bárzo ktorzy máią ſuchoty/ vryne też pędzi / y ſtolce cżyni lekko/ Serápio s Pándekta powiádáią/ y Pláteáryuß tego poświádcża.

Tátárskie ziele.

Calamus Aromaticus, Kalmuſs.

Rozdział xlv.

Jeſt tho ziele tátárſkie ćiepłego y ſuchego przyrodzenia á ma moc ćieńcżenia y vmocniánia ſwoią korzennośćią wrodzoną/ á ſtądże pobudza rzecż przyrodzoną pániam známienićie/ iteż vryne pędzi/ gdy ij vwárżyß w winie s kopytnikiem á z bożym drzewkiem / potym oſłodźiß trochą miodu zßymowánego / á tego ſie nápijay poránu y w wiecżor trunek/ á pothym onymże zielem pierwey przecedziwßy one wode w ktorey wrzáło/ okłáday ćiepło dymioná y máćice/ ábowiem tho ſpráwia ku mieniu ich rzecży. A

❡ Też wino w ktorym wrzáło tátárſkie ziele z zielem y z náſieniem opichowym y z chebdowym/ á potym ocukrowawßy/ iedſt dobre ná przećiwko opuchlinie żywotá ktora przychodzi z zimney przycżyny/ iteż ieſt dobre to pićie náprzećiwko trudnemu pußcżániu vryny/ ktora bywa po troße á z boleśćią/ iteż nerki wſpomága chore/ A gdy cżopek vcżyniß ſtych ziół po vwárzeniu á włożyß w máćice / niemoc pániam przyrodzoną pobudza / y bolenie w máćicy vśmierza/ ábo vcżyń ſtych ziół wánne náwárzywßy tego ziela/ ſiedźże w tey wánie/ ábo okłáday ſobie dimioná y máćice. B

Też

C ❡ Też plastr vczyniony s Tátarskiego ziela á s korzenia dyptanowego/ stłucżże ty rzecży społem á wley k nim oliwy/ á iesżcże drugi raz przetłucż á potym ciepło przyłoż ná goleni w ktorychby byłá boleść ábo łamánie/ ábowim ma moc osobliwa plastr ten náprzećiwko tá kim boleściám posiláiac żyły pieté y mieysce oddławione ábo stłuczone wspomágáiac/ co iest rzecż cżesto doświádczoná.

D ❡ Korzeń tego ziela tátárskiego iest bárzo korzenny á zágrzewáiacy/ á iesth dobry náprzećiwko bolenju żołądká y insżych wnetrznośći/ ktora boleść pochodzi z zimney przyczyny y z wiatrow.

E ❡ Też wino w ktorymby wrzáło to korzenie s cynámonem á z gálgánem/ trawienie cżyni dobre/ ábo vczyniwszy proch stego korzenia á s cynámonem á z gálgánem/ zwiazawszy ty prochy day wypić z winem ciepło dla posilenia żołądká/ á ocukruiesz dobrze.

Konop/

Cannabis, Hanff.

Rozdział xlvj.

Konop iesth ćiepła y sucha w wthorym stopniu/ násienie konopne iest wiecżsżey wagi nizli sámo ziele/ Kthore ma wielka moc wysusżáiaca/ też ma moc rospadzaiaca opuchliny w wiátry/ prze to násienie konopne iest dobre ná opuchline żywotá/ kthora bywa z zimney przyczyny/ á mleko vczyniwszy geste s siemienia konopnego/ wysusża násienie przyrodzone meżczyznam/ á nikthorzy wyćiskáia sok z siemienia wpusżczony ciepło w vcho/ boleść odeymuie y vśmierza/ Serápio powiáda/ iż gdy korzenie konopne świeże/ bedzie vwárzone s korzenim wysokiego slazu á s pśinkowym/ á potym stłucżesz á vczyniss plastr/ á przyłożysz ná wrzedzienice álbo ná bolacżke bolaca á zápalona/ bárzo iest vżyteczne. A

B ❡ Też oley s konopnego násienia wpusżczony w bolace vcho/ boleść vśmierza.

C ❡ Też gdy kto wyćiśnie sam sok z násieniá konopne° á pożywa go/ tedy cżyni boleść głowy

D ❡ Też listki konopne z bożym drzewkiem w ługu wárzone/ sa pożytheczne/ ktoby sie mył tym ługiem/ tedy włosy długie cżyni/ y głowe bárzo cżyśći.

E ❡ Siemie thego ziela ieść sie nie godzi/ iż trudne iest ku strawieniu. Ale polewká śniego służy dobrze głowie/ iż mozg twierdzi.

F ❡ Też sok wsżystkiego ziela wpusżczony ciepło ná ráne ból vspakaia.

G ❡ Też ktoby sie obiadł siemieniá konopnego á stądby miał nieiáka chorobe/ tedy sie ma nápić wody z miodem á z octem vwarzoney ábo siropu acetosum (w áptece máia) odeydzie niemoc/ to iest boleść wnetrzna/ y boleść głowy ktora bywa dla dymow wstepuiacich w głowe z żołądká stego siemieniá konopne°

H ❡ Też vwárzywszy násienie y korzenie konopne z bláywásem á z oleykiem rożánym stłucż ty rzecży społem á potym onego przykładay ná bolacżke vznasz pomoc.

Krokos/

Cartamus, Wild Safran.

Rozdział xlvij.

Szafran domowy álbo Krokos ma w ſobie ćiepłość w wthorym ſtopniu/ náſienie domowego ßáfránu ieſt náużytecznieyße/ á potym iego kwiat / ma włoſność wyſußáiąca/ y oćieráiąca/ cknienie czyni y ſkłonność ku wrácániu y ſtholce pobudza/ á ták żołądkowi ßkodzi / á wßákoż gdy k niemu przyłożyß troche imbieru á gálgánu / tedy vczyni purgácia ten krokos bez obráżenia żołądká. A

B ¶ Kwiećie tego krokoſu ſtárwßy ie ná proch przymießaß octu/ á gdy tym będzieß námázował dźywe mięſo álbo lißay/ zginie.

C ¶ Też ſpádáły ięzyk ábo vſtá v dźieći thym námáżeß kilko rázow á vleczyß.

D ¶ Też kwiatki ßáfránu ogrodnego w winie wárzone / mleko w pierſiách białym głowam ześiádłe roſpußczáia.

E ¶ Też náſienie thego krokoſu vwárzone w polewce kápłuniey ábo kurowey/ czyni ſtolce przez ktore wywodzi flegmę z żołądká i z pierſi / Jtheż tey polewki ſtym ßáfránem możeß wlać w kliſtyrę do ielit chceßli kolikę vleczyć

¶ Też żołta niemoc vleczyß gdy kwiatki tego krokoſu vwárzyß w ſyćie/ á teo ſie daß ná pić kilko rázow poránu ćiepło dobry trunek F

¶ Też gdyby kogo niedźwiadek vkąſił/ tedy vwarz krokos w winie ábo w wodzie á day ſie nápić / y zápocić ſie potym/ á k temu then krokos ſtłukßy przymießay octhu / á przyłoż ná ránę ktora niedźwiadek vczynił/ wyćiąga iad/ powiádáią niektorzy lekárze/ áby korzeń krokoſow w ręce trzymány boleśći bronił / ktoraby miáłá przyść od vkąßenia niedźwiadkowego. G

¶ Teß kur ſtáry kijem zábity/ á nie zárzezány/ ktory ma być wywnetrzony á oſkubiony/ á ty rzeczy weń máią być włożone/ naprzod/ cynámon/ krokos/ hányz/ lebiotká/ y korzenie páprotki/ káżdego z nich pod miárą/ á potym záßpuntowawßy tego kurá / maß wárzyć ze dwie godźinie / á potym tá polewká ieſt dobra náprzećiwko iádom niedźwiadkowym y wężowym/ o czym Pándektá s Pláteáryußem powiádáią y o tym świadczą. H

Kápuſtá.

Caulis, Kraut.

Rozdział xlviij.

Kápuſte

A Kapustá má wilgothność w liśćiu swoim / á iest trzyiáka domowa / leśna y Morska / leśna tá iest nawiętßey gorzkośći á ostrośći / á thák ku iedzeniu máło pożyteczna / ábowiem czyni krew gruba y nádyma żołądek / y dárćie w żołądku czyni / Kápustá domowa iest odwilżáiąca / ále kiedy ią przewárzyß / tedy má moc wysußáiącą bárzo máło tuczności dáie / krew sie mnoży s kápusty niedobra / á wßákoż kápustá świeża ná tłustym mięsie wołowym / vżytecznieyßá y lepßa bywa.

B ¶ Kápustá też domowa vśmierza boleśći.

C ¶ Popioł też kápustny iest ćierpnący / á mocnie wysußáiący.

D ¶ List też kápusty domowey przyłożony ná wrzedzienice / boleść vśmierza.

E ¶ Sok thęż kápustny z winem pity y z rozynkámi drobnemi / żołtą niemoc oddala / y śledzione natwárdziáłą miękczy / vryne obfićie pędzi.

F ¶ Też náśienie kápustne tárte á z wodą piołynkową ku pićiu dáne / glisthy w żywoćie v dzieciećiá zábija.

G ¶ Popioł też s korzenia kápustnego dány z wodką gráminis / ktora iest w ápthece / kámień krußy y wypadza z człowieká.

H ¶ Kápustá thęż ogrodna troche niedowárzona / odmiękcza żywot y stolce czyni. Dioskorides świádczy / A gdy ią bárzo przewárzyß tedy záśie żołądek zátwárdza y obćiąża. Izáák Zyd powiáda kápustę być suchey y zimney włosności.

I ¶ Kápustá też ktora lećie zbieráią / spaleńßa krew czyni niżli kápustá ktora zimie zbieráią. Bowiem kápustá zimie zbierána więcey odmiękcza żywot y stoce czyni y vryne pędzi / á zwłaßcza sok y polewká kápustna.

Swinia weß.

Cicuta, Scherlinck.

Rozdział xlix.

TEst ziele świádome Swinia
Weß / ktore iest bárzo oziębiáiące / á zwłaßczá korzeń
y náśienie iego / á dla swey A
zbytniey zimnośći / iáko iad
zábija gdyby go ktore źwierzę pożywáć miáło / á wßákeż gdyby tego náśienia człowiekowi zádano / tedy mu sie dáć nápić winá korzennego ná czczo dobry trunek / bo im zátłumiß moc iádowitą tego náśienia.

¶ Wierzchy tego ziela zbieráią y wyćiskáią B
z nich sok / ktory potym ná słońce wystáwiáią
iż sie ták zgęstnie y spiecże / á ten sok iest dobry ná boleśći oczu z wodką rożána y s koprowa rozpußczony / á tym oczy bolące mázáć.

¶ Ktoby też miał wrzod álbo bolączke bár- C
zo bolącą / tedy stłukßy to ziele przyłoż ná táki wrzod / boleść odeymuie.

¶ Ktoby też miał chorobę płynącą s człon- D
ku męskiego wilgośći / tedy tym zielem obłoż członek táiemny / zástánowiß płynienie y niezwod czyni.

¶ Też gdyby plastrem tego ziela obłożył pier- E
śi białey głowie / tedy iey mleko odeymie.
A gdyby ten plastr przykłádał ná członek táiemny młodemu mężczyznie / thedy mu nie będzie rość / tháktież pierśi młodey białegłowie nie będą rosły pod tym plastrem.

¶ Też Swinia weß iest vżyteczna náprzeći- F
wko podágrze / y náprzećiwko Scyátyce / gdy kto będzie sobie nogi vmywał w tym zielu / vwárzywßy ie z chebdem y z rumnem.

¶ Też liśćie tego ziela stłuczone á ná opuchli- G
ne przyłożone iest bárzo dobre / y inße boleśći vśmie-

vsmierza/ to iest rzecz doświadczona.

H ¶ Też świnia weß liście z nasieniem/ stłukßy ty rzeczy społem/ przyłoż ná członek meski thaiemny/ oddala buynosć y członek mdli y broni pław nocnych.

I ¶ Też plastr przyłożony ná piersi młodziuchney pánienki/ nie dopußcza im rość.

K ¶ Też sok násienia świniey weßki pomázány ná oczy płynące/ zásthánawia łzy/ y oczy wyiásnia.

Dziegiel zamorski/ álbo Indiyski.

Costus, Indianisch Geißtswurtz.

Rozdział L.

A Kostus iesth ziele/ ále sie w Polsce nie rodzi/ á iest troiákiego rodzáiu/ ieden iest ktory rośćie w Arábiiey/ ten iest biały/ ostrość w sobie máiąc/ á drugi rośćie w Indyey/ then iest czarny y gorzki/ trzeci rośćie w Syryey á iesth woniey przykrey/ á iest ná podobieństhwo dziegielu/ biały iest nalepßy świeży/ ktory czerwiwy nie iest/ ktemu nie śmierdzący/ á ktory nie kąsa w iezyk/ á ktory w Indiey rośćie. Jest to ziele ćiepłey y suchey włosności w trzećim stopniu.

B ¶ Costus iest osobne lekársthwo posiláiące pięté żyły/ á nawiecey gdy kogo powietrze zußy iáko páráliż/ thedy oleick stego ziela iesth bárzo dobry mácząc paćierze y wßystek grzbiet/ álbo kto ma oddlawione ábo odćiśnione żyły/ thedy kostowym oleykiem námázuy ćiepło. Też drżenie ktore w ograßkach bywa oddala/ gdy tym oleykiem grzbiet námażeß.

C ¶ Też przyrodzona niemoc pániam porußa á to gdy bedzie vwárzona w winie ábo w wodzie/ á thego sie daß ráno ábo ná noc nápić/ Tákież y kurzenie stego zielá vczyni.

D ¶ Boleśći też w máćicy oddala gdy tego ziela páni sie nápije vwárzywßy w winie/ y stolce czyni/ iteż sie przećiwi iádom ktore przychodzą z vkąßenia weżá y iáßczorki.

Przeslká.

Cauda equina, Katzenwadel.

Rozdział lj.

A Przeslká ziele o ktorym Awicenná w wthorych kśiegách kápitulo o Przeslce mowi: Iż iest ziele ktore rośćie ná dolinách/ kthorego głąbie iesth cżcze/ á ku zumieniośći bárwa sie sktánia. Jest ziele nie thák ostre iáko skrzyp bywa/ ma po po sobie członki iáko y skrzyp/ á ma korzenie twárde/ to ziele iest zimney mocy y wysußáiącey/ á smák ma gorzki ćirpnący/ á dla tego ma moc wysußáiąca.

B ¶ Awicenná mowi o tym zielu/ iż ma włosność krew zásthánawiać skadkolwiekby sie przepußczáłá/ Rány ktore z złych krost przychodzą

chodzą wysusza y goi ie mocnie y żyły piethé porwáne spáia y zraścza / też wnetrznośći wszytki / á zwłasczá ielitá y wátrobe y żołądek posila / y náprzećiwko opuchlinie iest do brá / ták w trunku iáko y plastr z niey vczynio ny / á wszákoż Gálienus vczy wárzyć sáme przeslke z winem á z wodą / á oslodzić troche cukrem / á tego sie nápijáć / powiáda iż czyrwoną biegunke / y chorobe białym głowam / zbytnie będącą zástánáwia / krew z nosá zbytnie płynącą / y biegunke kożdą z winem ábo z bábczáną wodką pity ná czczo / o czym Dioskorydes świádczy / iż bárzo dobrá iest przeslká ludziom stłuczonym álbo vtrząśnionym / day pić z winem ábo z wodą vwárzywszy / y ná dychawice też iest dobrá / ktora czyni vleżenie w persiách / y oddech wolny czyni / y kászel odeymuie.

Trzebulá /

Cerifolium, Kerfelkraut.

Rozdział liij.

A Wesz ziele zágrzewáiące y wysuszáiące zbytnie / á rośćie tho ziele pospolićie ná mieyscách wypráwnych / iáko przy rolach księżycá kwietniá rośćie / Izáák mowi o tym zielu w księgách Dietarum / To ziele w wodzie vwárzone / á potym miodem oslodzone á ćiepło pite / pewni vryne kto iey niemoże pusczáć / też boleśći / ktore ćie w bokoch y w mechierzu vspakáia.

B ¶ Thez wiátry y nádymánie żołądkowe z grubych wiátrow pospadza y trawi / y zámulenie / to iest opiláćye z żył wyczyśćia.

C ¶ Też wodá z trzebule poránu pitá / flegme w pierśiách y w żołądku trawi / á gdy k niey octu przyczyniß / tedy glisty w żywoćie v dzieći zábija / y wypadza / też mole ktorzy włosy sieką spadzą / y kożdą opuchline rospadzą. Macer theże w swoim Herbarzu wypisuie tego ziela włosności ná przerzeczone niemocy bárzo vżyteczne.

Wielka Ozánká.

Camedreos, Gamanderlin.

Rozdział liiij.

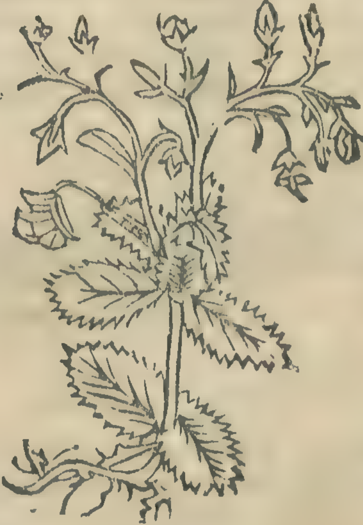

Wielka ozánká iesth ziele nie bárzo wysokie / podobne ku debczyznie / listhki ma przy/ śerśzym ku mietce podobne / á roskráiáne / Rośćie to ziele ná mieyscách kámiennych opoczystych A

opoczyſtych / kwiatki ma barwy fiołkowey/ To ziele zbieráią ku lekárſtwam kiedy iuż ná ſienie w nim dozrzeie/ á weſpołek z náſienim ma być zbierána / Gálienus powiáda iż ieſt mocy ćiepłey wyſuſzáiącey/ á ſthąd ieſt bárzo podobna ozánká ku debeżynie.

B ¶ Mocy tego źiela tyſą / Naprzod vwárzona ozánká w proſtey wodźie / á oſłodziwſzy miodem káſzel leczy/ y ſledzione zátwárdziáła też miekczy.

C ¶ Thez opuchłym ludziom ieſt pożyteczna/ martwy płod z żywotá wypadza/ á zwłaſzczá vwárzona ozánká w occie á w wodźie/ ſledźione zátwárdziáło odmiekcza / á z winem vwárzoná ozánka á pitha/każdemu ſie iądowi ſprzećiwi. Gálenus ták mowi: Ozánká ieſt ſmáku troche gorzkiego y trochę przy kwáśnieyſzym/ á dla tych ſmakow ieſt bárzo vżyteczna náprzećiwko niemocam ſledźiony vryne y práwy biáłym głowam pędzi obfićie/ iteż wſzelkie nieczyſtośći grube z wnetrz nośći wywodźi/ o tákichże wloſnośćiach Serápio lekarz ſtáry tego źiela wypiſuie/ powiáda ná záſtárzáły káſzel ieſt oſobney pomocy/ y żołądek pośila/ kurczu broni/ W aptece syrop czynią ſtey ozánki/ ktorego możeſz vżywáć náprzećiwko tym wſzytkim niemocam z wodkámi/ piołynkowa á ielenich iezykow/ iteż żołta niemoc czarna ktora przychodźi o ſtrony ſledziony/ to ziele w wodźie vwárzone á poránu ćiepło pite po trunku/ vleczy.

Mała Ozánká.

Camepiteos, Feldt Cipreſs.

Rozdział liiij.

A OZánká máła/ ktora ſie z Greckiego iezyká wykłada máła ſoſnká/ ábowiem woniey ieſt to źiele ſoſnowey/ á ieſth máła ozanká podobna iákmiarz we wſzytkich włoſnośćiach wielkiey ozánce/ Serápio ták mowi: Ozánká ieſt źiele ktore rośćie ledá gdźie ná źiemi/ á ieſth troiáki rodzay iey/ iedná ſnich ieſt wietſzey mocy/ ktora má liſtki iákoby roſ-

chodnik/ iedno iż troche mnieyſze á koſmáte/ á pzy ſámych rozczkach liſtki ſą mnieyſze/ wonią máią iákoby ſoſniá/ kwiatki ma bláde/ náſienie czarne/ gáłeſki ſą długie. Wtory rodzay tego źiela ma gáłaſki bárzo długie á ćienkie/ ále liſt y kwiećie y náſienie podobne pierwſzemu. Trzeći rodzay máłey ozánki ma gáłaſki nasubtelnieyſze bláde y koſmáte/ á to ieſt práwy ſámiec/ Rozgá tego źiela przy ktorey ſą gáłaſki ieſt chropowáta/ nie gładká á biała/ kwiećie ma białe bárzo drobne/ ále woniey iednákiey z inſzemi.

¶ Serápio lekarz mowi: ozánká máła czyśći wnetrznośći omywáiąc y oćieráiąc zámulenia flegmiſte z żołądká y z wątroby y z ſledźiony / á ták náprzećiwko żołthey niemocy ieſt nád inſze źiołá wielkiey mocy. B

¶ Theż práwy biáłym głowam pędźi/ gdy vwárzyſz the ozánke z bylicą / á oſłodziſz miodem/ á tego daſz ſie nápijáć trunek poránu/ też vryny zádźierżenie porusza. C

¶ Też gdy ieſt źielona ozánká/ ma moc goiącą rány naráſzczáiąc ćiáłem / y twárdość pierśi roſpadza/ y odbićie ábo wywinienie vzdrawia/ gdy ſnich plaſtr vczyniſz z miodem á z oliwą zmieſzawſzy. D

¶ Dioſkorides ták powiáda: gdy korzeń máłey ozánki bedźie pity z wodą vwárzonej przez śiedm dni żołta niemoc vleczyſz: ágdi go vwárzyſz w miedźie pitym/ kto ná ſciátyke/ to ieſt E

denne

Dēna boleść/ ma pić trzydzieśći dni a będzie zdrow/ tym ludziom ktorzy máią chorą wątrobę/ ithez ktorzy máią bolenie w krzyżách iest to rzecz doświádczona iż ná to dobry korzeń ozánki/ ktorego turcy często pożywáią.

F ¶ Też gdy vwárzyß korzeń ozánki w wodzie á oną wodą rozmáćiß mąkę iára/ ták iż vczyniß plastr przyczyniwßy oliwy/ tedy ten plastr przykłáday ná mieysca kthoreby czu nośći nie miáły/ á ktoreby ćierpnely/ na to pomaga/ iteż twárdośći ktore bywáią około ran odmiękcza y rospadza.

G ¶ Też gdy figi ztłukßy w możdzerzu/ zmießaß z tą wodą / w ktoreyby było wárzone korzenie ozánki máley / á z nim przyłoż żywice á z tego vczyniß twárdy plastr ktory rány czyśći y goi.

Kosztywał/

Consolida maior, **Walwurtz**

Rozdział lv.

A Kośtywał rośćie ná mieyscách wilgothnych / gáłąski ma podone lebiodce/ są woniáiące á słodkiego smáku/ korzeń długi ma/ troßke żołty á miąßßy. Drugi rodzay kośtywału iest kthory zowa Simphitum/ wierzch ma ostry á chropáwy: długi ná dwá łokćiá/ á węgláśty/ słup teo ziela wnątrz nie ma nic/ list ma w sobie ostry/ chropáwy a przydłużßym/ na podobieństwo miodunki/ ma kwiatki w sobie bárzo słodkie tho ziele gdy zetrzeß przyłożyß ku ćiáłu gołemu/ nátychmiast vczyni swierzbienie/ á korzeń ma czarny z wierzchu/ á wewnątrz biáły á wilgotny á to iest práwy kośtywał więt

¶ Korzeń kośtywału więtßego miáłko (ßystárty á z wodką podbiáłową pity/ dycháwicę leczy/ oddlawienia y opuchłe mieysca rospadza/ á to gdy to ziele ztłuczeß wespołek z liśćiem/ á przyłożyß ná mieysce wzdęte á odćiśnione miásto plastru. B

¶ Też rány stula y zraßcza / á gdy tego ziela włożyß w gárniec gdzie mięso wre / tedy sie sztuki zrastáią. C

Głowienká Czerwona.

Consolida minor, **Braunellen.**

Rozdział lvi.

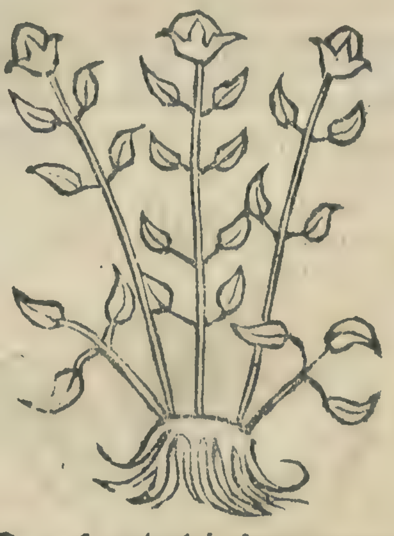

Głowienká czerwona ma moc oćieráiącą/ á z tąd że ropę z płuc oćiera y wyczyśćia/ á druga ma włosnoć zgromádząiącą, ták iż krew zástánawia zbytnie płynącą/ smáku iest słodkiego/ woniey wdzięczney. A

¶ Gdyby to ziele prágnący człowiek żwał/ prágnienie oddala/ odeymuie społem y ochłá B

¶ Też rospukłym dźiećiom vczyń (pienie. plastr/ á przyłoż ná rospukłe mieysce/ mocno przywia C

przywiązawſzy ręcznikiem / vleczy dobrze.

D ¶ Czyrwona też niemoc vleczyſz vwárzywſzy z winem / to ziele bolenie krzyżow też odeymuie.

E ¶ Dioſzkorydes tákież świádczy o tym zielu / iż gdy ie vwárzyſz w pitym miedzie / á będzieſz ſie tego miodu nápiiáć / plucá kthore moia w ſobie zgromádzenie ropy wyleczyſz / á z wodą vwárzone á pity / boleść krzyżow vleczą.

F ¶ Korzeń też iego w winie vwárzony / pániam vpláwy zbytnie będące záſtánáwia / y czerwoną biegunkę ſthánowi / á gdy ij vwárzyſz w wodzie / s throchą octu / á z miodem przáſnym á oſlodziſz / tedy klocie bokow oddala.

G ¶ Pliniuſz też powiáda / iż iádowity wrzod ktory z melánkoliey ſpaloney bywa / zową ij Antrax / leczy ten korzeń gdy będzie vſuſzon á potym miedzy dwiemá kámieniomá ſtárty / á onym prochem poſypowáć then wrzod / nád domniemánie ludzkie leczy.

Glowienká Modra.

Conſolida rubea, Gulden guntzel

Rozdział lvij.

TA Glowienká czarna od niektorych zwána / á to dla iey ciemnośći. Abowiem zdáleká ſie zda ſzczeroczarnym krzaczkiem. Liſt ma podobny liſthkowi kędzierzáwcy miętki / kwiatek práwie modry / kwithnie Máiá y Czerwcá / áż Lipcá. A

¶ Też ziele ma moc gorącą / y plod w żywoćie vmocniáiącą. B

¶ Proch ſtego ziela vczyniony á dány ku pićiu z bábczáną wodką ábo z ſokiem bábczánym / záſtánawia vrynę kto iey nie może zátrzymáć / iteż przyrodzoną niemoc białym głowam záſtánáwia / gdy ſie thym prochem nápárzy vwárzywſzy w wodzie deſzczowey / á w thym máczáć gębkę y ćiepło przykłádáć ná máćice. C

¶ Też áby páni mogłá donośić dziećiatká w żywoćie / weźmi prochu s korzenia thego zielá vczynionego ſpołłotá / prochu s koryándru / co złoty záważy / thártego cynámonu / gwozdzikow co po połzłotego záważy / á ty prochy roſpuśćiwſzy woſk / á therpenthynę zmieſzay z woſkiem / á gdy ochłodnie / vczyń plaſtr / kthory plaſtr przykłáday ná krzyże y ná máćicę możeſz. D

¶ Kto też w żołądku nic nie może zádzierżeć / tedy proch tego korzenia zmieſzay z białkiem iáiecznym / á ná trzonie vpieczony / day ieść ná czczo / záſtánowiſz wrácánie y żołądek pośiliſz dobrze. E

¶ Ma też włoſność proch tego korzenia rány wyſuſzáć y goić / ma też moc oćieráiącą y wyſuſzáiącą ran / á ták y goiącą. F

Pſi Rumien.

Cotula fetida, Hundts dyle.

Rozdział lviij.

To ziele

A Ziele to psi rumnek/ ma gáłaſki miekkie/ á liśćie podobne koprowemu/ kwiatki ma żołthe/ napodobnieyſze rumienkowemu kwiećiu/ á oſtrośći ieſt wietſzey niżli Rumien swoyſki/ ma liſtki drobne/ rośćie poſpolićie około murow/ ná śiedliſkach puſtych.

B ❡ Kwiećie zgłowkámi tego rumnu pſiego ſtárte ná proch z woſkiem roſpuſzczone/ á Oliwy troche przylawſzy/ ma moc twárdośći y guzow odmiekczáć y roſpadzáć/ á możeſz k niemu troche ſzáfránu przyłożyć.

Powiádáia też niektorzy/ gdyby ſie kto nápił wody w ktoreyby wrzáło to źiele/ wyſzedſzy z łáźnie/ tedy dáie cudna płeć y bárwe tákiemu człowiekowi. Wrácánie też czyni/ ktorym wrácánim wypadza kolere/ á ták żołta niemoc vlecza.

C ❡ Awicenná powiáda/ iżby wonia pśiego rumnu wiátry w głowie trawiłá/ á ták ſzumienie y piſzczenie oddala.

Bánia/

Cucurbita, Kurbſzen.

Rozdział lix.

Plinius piſze o bániach w xix xiegách/ powiáda bánie podobne być ogorkom w własnośćiách/ á nawiecey w tym/ iż źimná niećierpią/ áni ſie źimie rodzą/ á ná wilgotnych y ná gnoionych z właſzczá/ ná pot ſtopy ná głebią ſádzą bánie w źiemie/ Kśieżycá Kwietniá/ Máiá/ á drudzy Márca śieią bánie/ po pieći ziarn w iedno mieyſce ſádzą/ ſtadże rozdże wynikną/ ktore potym dla buynośći rośćie wyſoko ku gorze/ á to gdy będzie przy ſobie miáło iákie drewno ábo płot/ ábo pokłat vczyniony/ zá ktorym ſie pnie ku gorze wyſoko. Pálládius lekarz ieden powiáda/ iże náſienie w iedney báni ieſt rozne/ ábowiem tho ktore ieſt przy ſámey ſzyputce/ ieſt lepſze niż wierzchnie/ potym nie ták dobre w pośrodku/ á ktore ieſt ná dole bániey/ to ieſt mnieyſzey dobroći/ á ieſt grubſze itez ſzerſze/ ty bánie bywáią chowáne á nie ruſzáne z rozdza áż do ſámey źimy/ áby ſie náſienie tym lepiey doſtáło/ á potym onyż bánie zebráne po wtorc ná Słońcu ſuſzą.

❡ Náśienie tych bań/ iáko piſze Serápio ieſt chłodzace. B

Własnośći ſámych bań ty ſą/ naprzod bánia ták świeżo ſtłuczoná/ iż będzie śniey iákoby plaſtr/ ktory gdy przyłożyſz ná wrzedźienice ábo ná wzdećie ćiáłá/ ktore bywa z zápaleniem vzdrawia.

D ¶ Też sok wyćiśniony z bánie/ á z rożánym oleykiem zmießány/ bolenie vßu/ ktore z zápalenia przychodzi/ oddala/ á zwłaßczá dźiećiom lekárstwo iest przespieczne.

E ¶ Bolenie też głowy z gorącey przyczyny/ y opuchline ktora bywa pod oczymá spadza/ y podágre vśmierza/ gdy tym będzieß mázał.

F ¶ Też bánie vwárzone w wodźie / á potym ku oney wodźie przymießay miodu á soli ocz kowátey/ á komu śie daß nápić / będzie miał stolce.

G ¶ Gdy z bánie wyymieß náśienie / á nálieieß winá/ á daß temu ták stać przez noc y przez dźień/ á onego winá daß śie nápić komu/ tedy będźie miał purgácią.

H ¶ Sok też bań/ boleść zebow vśmierza/ gdy w vśćiech chwile będźie trzymány/ á gdy ktemu sokowi przyłożyß rożánego Oleyku / á tym námáżeß mieysce wątroby y sercá/ tedy tákie námázánie oddala zbytnią gorącość w febrách.

I ¶ Też sok bániowy z ośrodká białego chlebá zmießány á iáko plastr vczyniony / iest vżyteczny náprzećiwko podágrze y herizipile/ to iest wrzod s kolery bárzo bolący/ leczy.

K ¶ Czynią też popiół s skorek bániowych/ ktory proch goi rány ná członku táiemnym męskim.

L ¶ Náśienie bániowe/ ma moc wysußáiącą/ ktore gdy będźie ná proch stárte / á będźieß zásypował onym prochem rány złych krost/ wysußa ie mocnie y goi.

M ¶ Też w kármiach náśienie bániowe pożywáne/ żołądek odmiękcza y prágnienie odeymuie/ y wątrobę zápaloną chłodzi.

Polny Kmin álbo Hányß/

Caros, Wisenkimel.

Rozdział lx.

POlny kmin w Sycyliey dosyć obfićie rośćie/ iáko y v nas w Polßcze/ trwa moc polnego kminu przez pięć lat/ ma pobudzáiącą moc/ rospądzáiącą wilgości.

¶ Wino w kthorymby był wárzony polny kmin/ iest vżyteczne náprzećiwko zádzierżeniu vryny/ iteż w potráwách iedźiony/ posila żołądek ku trawieniu / wiátry w żołądku trawi/ y chęć ku iedzeniu dawa / iteż robaki w żywoćie zábija /y drżenie sercá oddala/ Plinius piße / Polny kmin w Sycyliey być nalepßy y wietßey mocy. Korzeń polnego kminu może być iedźiony od ludźi iáko pásternak/ iest tegoż smáku.

¶ Też iest dobry tym ludźiom/ ktorzy ćierpią C
S. Wálántego niemoc / y káßlącym / y ktorzy máią bolenie krzyżow / y tym ktorzy niemogą vryny wolno pußczáć / y ná przećiwko káżdemu iádowitemu vkąßeniu.

¶ Też bolenie y kłoćie w żywoćie vśmierza/ D
ktore przychodzi z grubych wiátrow.

¶ Ziárná kminu polnego stárte ná proch á E
z octem rospußczone / świerzby y párchy ná głowie leczą/ á gdyby śie ktory człowiek tym okádził/ tedy zgrzytánie zębow będźie mieć'

Ptáße gniazdo/

Daucus creticus, Fogelnest/

Rozdział lxj.

GNiazdo ptáße / iest ćiepłe y suche w trzećim stopniu/ ktorego źiela kwiatki więcey są godne A
ku lekárstwu niż korzenie y liśćie iego/ á iest dwoiákie to źiele iedno ktore połáćinie zową Creticus/ á drugie ktore zową Azinius/ ktorego ostowie pożywáią/

zywáło/ tu bedzie wypiſánie o tẽ ktory zowa Creticus ma moc roſpadzáiaca/ trawiaca/ y ściencząiaca/ á ieſt popadzáiacey vryny.

B ❡ Náprzećiwko rymie y náprzećiwko káſzlowi/ y náprzećiw dychawicy z zimney przyczyny ieſt dobre ptáſze gniazdo/ gdy bedzie vwárzone kwiećie iego w winie s figámi ſuchemi á z lákrycia/ á teᵒ ſie máia nápijáć ći ktorzyby ty choroby mieli/ á to gdyby w ſobie go raczki niemieli/ á gdyby goraczke mieli/ tedy z woda á nie z winem máia być vwárzone/ ty rzeczy/ á gdy włożyſz w to wino Diápráſſyum (kołaczki ſa w áptece) tedy ieſzcze lepiey bedzie/ á to ieſli ty choroby z zimney przyczyny ſa/ á ieſliby z goracey przyczyny były/ tedy ty rzeczy z woda maſz dáwáć/ bo wino zápala

C ❡ Tez wino w ktorym wrzáły ptáſzego gniazdá kwiatki z hányzem dáne ku pićiu/ wiátry grube y oſtre trawi w żywoćie/ á ták kolice nie dopuſzcza być.

D ❡ Náprzećiwko opuchlinie vczyń ſyrop táki/ Weźmi kwiatkow ptáſzeᵒ gniazdá iedne garść/ náſienia opichowego/ włoſkiego kopru/ piotruſzczánego/ káżdego czterzy drágmy/ korzenia ſpárágowego/ bruſcy/ w áptece naydzieſz/ warz ty rzeczy w winie á w wodzie iáko w pułtory kwarty wſzytkieᵒ áże iákmiarz do połowice wywre/ á potym przecedz á osłodź trocha miodu/ á potym ſie nápiyay tego ſyropu poránu y wieczor/ á gdy iẽ wypieſz/ weźmiſz ty piłuły dawſzy ie vczynić do Apteki/ ták nápiſawſzy/ Weźmi piłuł z wilczego łyká/ á vczyń dziewięć z wodka włoſkiego kopru/ á potym názáiutrz po piłułách/ weźmi kołaczkow dla poſilenia Dialaccá.

❡ Tez przerzeczony ſyrop wſpomaga mdła watrobe y ſledzione/ broniac niemocy ſtych członkow pochodzić/ itez drogi ktoremi vryná wyczyſcia/ itez mácice czyśći s ſprochniáłych wilkośći/ á to gdy k niemu przyłożyſz trochę Triferámi ſáráceniam/ ieſt elektwarz w áptece ták wezwány. E

❡ Tez vczyń czopek rozmaćiwſzy tey trifery w tym ſyropie/ á przyłożywſzy prochu teᵒ ziela ptáſzego gniazdá/ á troche mirry á Oliwy ze dwie vncye/ á ták możeſz teᵒ troche powárzyć a ſteᵒ vczyń czopek ktory włoż w mácice. F

❡ Tez wino w ktorym wrzáło to ziele/ ieſt dobre náprzećiwko kámieniowi/ y náprzećiwko obfitośći zbytniey vryny/ Pándektá/ Pláteárius/ Serápio o tym powiádáia. G

Diptan biały/

Fraxinus pumila, Diptám.

Rozdział lxij.

Diptan ieſt ćiepłe y ſuche w trzećim ſtopniu/ ná mieyſcách ſuchych á kámi... rośćie to ziele/ kor... tánowe ieſt w[i]erſzey w... śći y mocy ni[ż] ſámo ziele/ á przeto w lekárſtwách poſpolićie o korzeniu ma być rozumiano. Korzeń diptánow ma być obierány ktoryby nie miał w ſobie żadnych dziurek/ bowiem táko

 w korzeń

wy korzeń ma moc rozpadzaiacą/ trawiacą y przyćiagáiacą iad/ á przeto ieſt bárzo dobry Diptan náprzećiwko vkąßeniu iadowitych robakow/ ábo źwierzat gdy korzeń Diptánow bedzie ſtłuczony z Oleykiem cebulnym/ á thego przyłoż ná mieyſce vkąßone/ bárzo pomaga iad wyćiagáiac z bolacego mieyſcá.

B ¶ Gdy vwárzyß Diptan ábo trzemdále z bylica á z niedoſpiałkiem á z zielem/ ktore zowa Benedikt/ w winie/ á ktoby był ránny/ day mu ſie tego nápić/ ábowiem poſpolity lud bárzo trzyma o tym piciu/ iże ieſt rozliczney pomocy ránnym ludziom goiac rány rychło/ á żadnego iatrzenia niedopußcza.

C ¶ Proch korzenia Diptánowego z bláiwáſem zmießány á s ſmoła iodłowa/ iże bedzie iákoby máść/ ktorey ná ráne przykłáday/ ábowiem ſie pod nia goi y ſpaia rány.

D ¶ Thez niemoc przyrodzona pániam wywodzi/ itez łożyſko/ ktore zowa po łáćinie ſecundiná/ wywodzi z żywotá/ y vmárły płod wyćiaga/ á to gdy vwárzyß korzenie Diptánowe z bylica/ á z bożym drzewkiem w winie/ á osłodziwßy miodem ßzymowánym/ tego ſie bedzie nápiiáłá.

Ktemu też proch korzenia Diptánowego z mirra á s ſokiem byliczánym zmießawßy ty rzeczy ſpołem/ á vczyniß czopek z báwełny ktory námoczywßy w tych rzeczách/ włoż do máćice ná noc/ tedy rychło tákież vczyni iáko y pierwße lekárſtwo.

E ¶ Też to pićie iáko ieſt wyżßey nápiſano ma moc pobudzáiaca vryny/ ktora s ćießkośćia przychodzi.

F ¶ Też Wino w ktorym wrzáło tego ziela korzenie s piołynkiem/ ieſt dobre tym/ ktorzy miewáia bolenie w żoładku/ á nawiecey s pokármow złych/ iáko z bedlek.

G ¶ Też náprzećiwko dycháwicy z źimney przyczyny vwarz Diptánu s figámi ſuchemi w winie/ á pothym przecedź á dobrze wyćiśni a tego ſie nápiyay.

H ¶ Też vwárzenie Diptanu z chebdem á z opichem w proſtey wodzie/ a potym przecedziwßy ocukruy ábo osłodź/ á tego ſie nápiyay ná przećiwko opuchlinie ieſt dobre lekárſtwo.

I ¶ Też gdy vwárzyß Diptan w wodzie/ á ona woda w łáźni bedzieß oćierał ćiáło/ ktoby miał żołta niemoc pomaga/ bowiem żołtość ná wirzch wychodzi/ á s potem wypływa.

K ¶ Thez gdy nákładzieß Diptanu w domu ſwoim/ iadowite robáctwo/ iáko węże y iáßczorki wypadza s tego domu/ Pándektá/ Pláteárius y Serápio powiádáia.

L ¶ Też Diptan w wodzie vwárzony á potym w przáſny miod włożony/ kąßel oddala iedziony ná czczo.

M ¶ Też Diptan w ktorym domu bedzie ná kilo mieyſcách/ wygania z onego domu gad.

N ¶ Też weźmi Diptanu y cáſtoreum/ to ieſt bobrowych ſtroiow/ káżdego rowno część co złoty záważy/ ſoku ruciánego ßeść łyżek/ á ty prochy ſtym ſokiem zmießay/ wpußczay tego po troßcze w nos/ ábowiem świetego Wálántego niemoc vzdrawia.

O ¶ Też komuby ſie członki ábo ſtáwy skurczyły z boleśćia/ tedy tym máß/ vznaß pomoc.

Sosnká mnieyßa.

Eſula minor, Kleinwolforcz/

Rozdział lxiij.

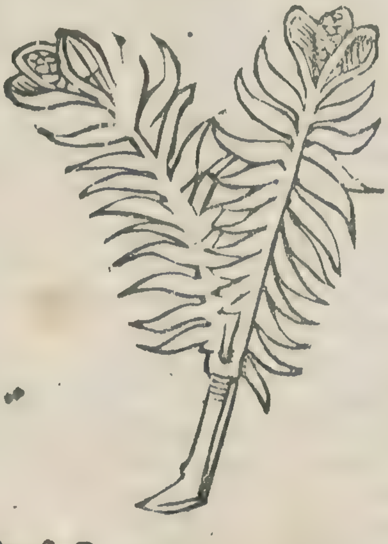

JEſt ćiepła y ſucha w trzećim ſtopniu/ Korzeń ſoſnki godzi ſie ku lekárſtwam/ á ma moc purgowánia flegmy/ á potym też y melánkolia s ćiáłá człowieczego/ ieſt ſoſnká dobra náprzećiwko źimnicy/ ktora bywa ná káżdy dzień/ itez náprzećiwko ſtáwowym bo A

wym boleściam iest barzo dobra/ to iest/ ná przećiwko boleściam nog y rąk/ y náprzećiwko páráliżowi/ y ná kolikę w ćienßych ielitách y náprzećiwko opuchlinie z źimney przyczyny/ tym obyczáiem spráwowáć. Weźmi korzenia sośnki/ korzenia piotrußczánego/ korzenia chebdowego/ mleczowego/ káżdego po czterzy drágmy/ náśienia włoskiego kopru/ náśienia opichowego j hányżowego/ rowno iákoby po dwie drágmie/ máśtiki/ cynámonu po trzech drágmách/ warzże ty rzeczy we dwu kwart wody áżeby trzećia część wywrzálá/ á potym przecedziwßy ocukruy/ á tego śie nápiiay poránu y wieczor/ Jeśliby ludzie roskoßni brzydzili sobie to pićie/ tedy warz korzenie sośnki s świniem mięsem á z rozynkámi á z hányżem/ á ták niechay pożywáia tey to polewki náprzećiwko tym chorobam/ ábo vczyń klaret s prochu sośnkowego/ korzenia s prochem gálgánowym/ hányżowym/ máśtikowym/ á będzie przyiemnieyßy ku pićiu.

B ¶ Sośnká nie ma być pożywaná od tych ktorzy są goracego przyrodzenia/ ábowiemby gorączká byłá śniey łácno/ co iest rzecz doświadczona od Serápioná/ á nawiecey ßkodzi tym/ ktorzy zwykli miewáć Emoroidi/ to iest krew z żyłek/ ktore są około stolcá/ zbytnie wywodząc krew s nich/ iteż dla swoiey ćirpnośći záćiskáiąc ony żyłki/ czyni w nich nieiáką opuchlinę/ tákież y wilcze łyko toż czyni/ bo ma w sobie ostrość s ćirpnośćią/ Serápio Cápitulo o sośnce to powiádá.

C ¶ Też w mleku sośnki nie máß żadnego pożytku/ ábowię obraża kto go pożywa/ gdzie wiele lekárzow ktorzy krążą około ludzi/ á będąc niedoskonáli/ wiele ludzi tym mlekiem potruli/ á gdy od nich pytano/ ktoryby lekárstwá dawáli w pićiu ludziom chorym/ powiádáią/ iże mleko sośnki z oleykiem kákolowym/ ktora rzecz tákowy gwałt im czyniłá w stolcách/ iż od nich vmieráć muśieli/ Serápio/ Pándektá/ Pláteárius o tym mowią.

Mlecz wysoki/

Endiuia, Meyen distel.

Rozdział lxiiij.

Jest źimny y suchy w pierwßym stopniu/ list mleczowy iest godny ku lekárstwu/ s ktorego pokarm bywa/ á nawiecey z świeżego/ iest rozliczney mocj świeży mlecz ále suchy nic nie iest/ Ma moc popędzáiącą vryny y potwierdzáiącą iteż ochłodzáiącą/ á przeto iest dobry náprzećiwko zátkániu ślędziony y wątroby s przyczyny goracey. A

¶ Też iest dobry náprzećiwko żołtey niemocy/ y náprzećiwko tercyánie iákążbykolwiek byłá/ y náprzećiw zápaleniu wątroby/ y ná bolączkę goracą/ vczyniwßy tákie pićie. Weźmi soku mleczowego poł kwarty/ ieleniego ięzyku/ podrożniku/ láktuki káżdego śnich po poł garśći/ kwiatkow fiołkowych/ rozynkow náśienia ogorkowego/ malonowego náśienia/ bániowe°/ citrullowego/ káżdego śnich po dwie drágmie/ warzże ty rzeczy w kwarćie wody cáłey aż do połowice wywre/ á potym przecedziwßy ocukruy/ á ták śie tego syropu nápiiay po trunku poránu y wieczor kielká rázow/ á potym syropie/ weźmi Reubárbárum ná proch ßtucżonego dwie drágmie/ á záwiązawßy w chustkę/ włoż ij w mleczową wodkę ná noc/ á potym ná świtániu wyćiśni czyśćie one chustkę iżeby moc onego Reubárbárum wyßłá w one wodkę/ á potym rozmocz też w oney wodce Cásie fistule/ diáfiniconis lekwarzu káżde° po dwie drágmie/ á potym poránu ćiepło wypiy/ vczyni ßeść stolcow/ á potym dla pośilenia weźmi kołaczkow z ápteki/ ktore zową Triá sandal/ ábo confect s fiołkow. B

C ¶ Drugie / dla zápalenia wątroby możeß przykłádáć faceleth rozmoczywßy w mleczowey wodzie / á przymießawßy kniey troche ſándalowych trocin czyrwonych. Drugie w iedzeniu máß pożywáć pokármow chłodzacych / nic s pieprzem nieiádáć / ále gruce / krupy ieczmienne / ráki też z octem warzone ſa dobre ku iedzeniu przy tákiey wątrobie / ptyzánná theż s cukrem dobra ieſt nápiyáć ſie iey.

D ¶ Też wodá mleczowa z bláiwáſem á z octem / ieſt dziwney mocy ná człowieki zápalony chłodzacie.

E ¶ Też gdy weźmieß wodkę mleczowa / á ſok wyſokiego ſlazu s trocha ßáfránu / á tym ná máß bolenie / ktore bywa w nogách.

F ¶ Też mleko / ktore bywa w mleczu zmießáne s tucia / oćiera y ſpadza bielmo z oká.

G ¶ Też weźmi wodki mleczowey / mąki ieczmienney / á troche ßáfránu / á vczyń plaſtr / á ten plaſtr ſerce poſila y drżenie oddala / Awicenná powiáda.

H ¶ Też ktho ma czyrwone kroſty ná licu / ſok thego mleczu wyſokiego przyłożony ná ony kroſty / wyſußa ſnich ogień y ſpadza ie.

Szádziec /

Eupatorium, Hirtzklee.

Rozdział lxv.

Szádziec ieſt zielę ciepłe w pierwßym ſtopniu á ſuche w wtorym ſtopniu / niektorzy ij zowa A
ßáłwia polna / á thák ieſth w prawdzie / ieſt dobry ná páráliż wßytkiego ćiáłá / też ná páráliż iednego ábo dwu członku ktorych kolwiek badź / ná páráliż ćiáłá wßytkiego vczyń tak ſyrop. Weźmi ſoku ſádzcowego / ſoku ßáłwiowego / káżdego ſnich po połowicy więtßey kwarty / piołwnki / lebiotki / máioranu / káżdego ſnich po poł gárśći / bobrowego ſtroiu / cynámonu káżdego ſnich dwie drágmie / vwarz ty rzeczy z białym cukrem ocukrowawßy / á tego ſie nápiyay poránu y wieczor po trunkowi ćiepło / á gdy ij wypiyeß / weźmi ty piluly / dawßy ie vczynić do ápteki / tym ſpoſobem. Weźmi máſſy pilul de Euforbio dwá ßkropuly / Máſſy pilul śmierdzacych ieden ßkropul / turbit poł ßkropulu / ingbieru trzy ziarnká / zmießay ty rzeczy ſpołem / a vczyń pilul dziewięć s ſyropem kocánkowym / á weźmi ie o poł nocy / á potym názáiutrz weźmi kołaczkow diácáſtoreum ſpieć poránu ábo diántos mikołáikowych dla poſilenia.

¶ Też náprzećiwko opuchlinie y żołtey niemocy / gdy ty choroby przychodza s ſtrony zátkánia ſledziony ábo wątroby / ten ſyrop bedźie dobry / weźmi ſádzcu / ßáłwiey / chebdu káżdego po gárśći / náſienia opichowego / włoſkiego kopru / piotrußczánego / káżdego po 3. drágmy / warz ty rzeczy w winie / aż do trzećiey częśći ma wywrzeć / potym przecedź y nápiyay ſie tego poránu y wieczor / potym weźmi piluly de Meſereon połtrzećia ßkropulá / iże ich ma być dziewięć / á weźmi ie w poł nocy / a názáiutrz weźmi kołaczkow Diálácca / ábo electuárium tucis / dla poſilenia. B

¶ Theż vwárzenie ſádzcu z bożym drzewkiem w ługu / ieſt dobry ná párſzywa głowę / y ná mole / y ná otręby ktore ſa w głowie. C

¶ Też ſok ſádzcow s ſokiem kobylego ßczawiu á polney ruty / zmießawßy z occiánym ſyropem / kthory zowa w áptece Oximel / á przyley knim wodki polney driakwie co chceß / ábowiem ten ſyrop wypadza świerzb s ćiáłá bárzo mocnie. D

¶ Też ſok ſádzcu s ſokiem kobylego ßczawiu á z wieprzowym ſádłem / á s trocha ſoli á ſiáki / thy rzeczy weſpołek zmießay dobrze á vczyń iákoby máść / a thym námázuy świrzb / bárzo pomaga. E

F ❡ Też wino w ktorym wrzal ſádzi:c s pio-
łynkiem á s trochá cukru / á gdy przydaß k
nim troche kopytniku / á tego ſie nápijaß / á
bowiem febrezáſtarzáła wypadza.

G ❡ Też wino w ktorym wrzal ſadziec s hány
żem / á kto ma boleśći wnetrzne ábo roſpá-
dliny ábo kroſty wnątrz / thego ſie nápijay /
weżmieß dobre zdrowie.

Oman /

Enula campana, Alant wurtz.

Rozdział lxvj.

A Manowy korzeń / w chot zi w le kárſkie rzeczy / ieſt ćiepły y ſuchy w wtorym ſtopniu / ma w ſobie nieiáka wilgość zbytnia / á prze to nie nátych miaſt zágrzewa ćiáło / gdy go kto pożywa / ieſt dobry náprzećiwko wßyſtkim boleśćiam y ná vrázy wßelkie / iteż wiátry trawi w żywoćie.

B ❡ Też náprzećiwko boleśći / ktora pochodzi z oddlawienia żył pietych / ieſt dobry korzeń omanowy / gdy ſniego vczyniß plaſtr s korzeniem koſáccowym / s korzeniem ſlazowym / vwárzywßy ie / á potym ſtłukßy [illegible] wley k nim oliwy álbo oleiu lniánego / á vżyń plaſtr / ktory przykłáday ná thy boleśći /
c ná ty mieyſcá chore.

❡ Też ná ty wßyſtki przerzeczone niemocy abo boleśći / warz korzeń omanowy s korzeniem koſáccowym á z náſieniem hányżowym / ty rzeczy warz w Winie z woda álbo w ſámey wodzie / á potym przecedziwßy ocukruy / á piy ná ty choroby ten ſyrop. C

❡ Też ten ſyrop przerzeczony ieſt dobry tym ktorzy máia ćießkość w pierśiách / á czyni tácne odbywánie flegmy / y inßych wilkośći ſpiekłych / á náwiecey gdy włożyß Diátris ſálomonis kołaczkow z ápteki w ten ſyrop. D

❡ Wino w ktoryt by wrzáło to korzenie omanowo s cynámonem á z gálgánem / potwirdza żołądek mdły y ſerce poſila / Awicenná kápitulo o Omanie mowi / Oman ieſt dwoiáki ogrodny / drugi polny / tu mowiemy o polnym ománie / á wino w ktorym wrzal oman / á potym ocukrowawßy to wino / ieſt dobre pierśiam twirdzacie / y wolność oddychánia / dáiac według onych słow Oman s Kámpániey pierśi dobre czyni. E

❡ Też náprzećiwko żołądkowey boleśći iteż ielit / y ná przećiwko kolice / ktora zowa Iliácá / y ná przećiwko záráženiu kthore bywa w pußczániu vryny / vczyń Troija tym obyczáiem. Weżmi omanowego korzenia / cynámonu / káżdego ſnich po dwie drágmie / gálgánu / ányżu / lákriciey / káżdego po drágmie korzenia koſáccowego / ingbieru / káżdego po połowicy drágmy / mußkatowego kwiátu / gwożdzikow / káżdeo iákoby trzećia część drágmy / wßytki rzeczy ná proch ſtłucz á zmießay z białym cukrem iáko vyrzyß potrzebe wiele go maß włożyć / á ſtego vczyń Troia F

❡ Też gdy vwárzyß Oman / z náſieniē ſpárágowym á z wroblem proſem w wodzie / á tego ſie nápijay / ábowiem vryne y rzeczy przyrodzone pániam wywodzi doſkonále / Pándektá / y Serápio o tym powiádáia. G

Watrobne ziele ábo ſtudzien nik /

Epatica fontana, Brun leberkraut.

Rozdział lxvij.

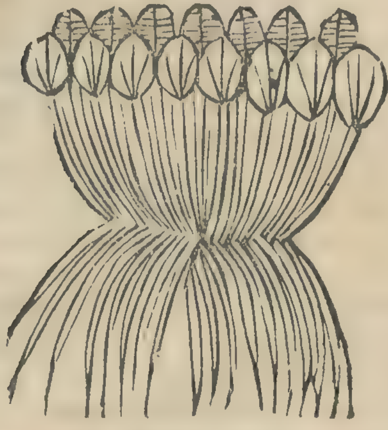

A Zimny y ſuchy ieſt w pierwßym ſtopniu/ ieſt ziołko roſtące około wod/ abo ná wilgotnych mieyſcách ábo ná wilgotnych ſkáłách/ á ieſt vżyteczne wątrobie/ y wſpomágáiące ią w niemocách iey/ á przeto ieſt rzeczone wątrobne ziele/ á zwłaßczá náprzećiwko zápaleniu wątrobnemu/ iteż náprzećiwko żołtey niemocy/ ma być daná wodá tego źiela/ ábo wodá w ktoreyby wrzáło to ziele z mleczem wyſokim / á ocukrowawßy pić.

B ¶ Náprzećiwko febrze ktora bywa trzećie° dnia/ iteż ktora bywa ná káżdy dzień s ſtrony wątroby chorey ábo wrzedliwey/ tedy ten ſyrop niżey nápiſány lekárſtwem bedzie / y ná inße choroby wyżßey wypiſáne/ ieſt ten ſyrop. Weźmi ſoku źiela wątrobnego/ mleczowego láktucżánego / káżdego rowno pol kwarty/ kwiátkow fiołkowych / rozynkow drobnych káżdego śnich trzy drágmy/ śliwek Węgierſkich ſiedm/ ty wßytki rzeczy warz we 2 kwartu wody/ áże do połowice niech wywre/ á potym przecedziwßy ocukruy dobrze biáłym cukrem/ á ták nápiyay śie tego ſyropu poránu y wieczor we dwie godźinie przed wieczerzą tu nek coby w nim były ze czterzy vncie/ á gdy ij wypijeß/ weźmiß te purgácią z ápteki ták ná piſawßy ná kárćie. Weźmi lektwarzu s ſoku rożánego czterzy drágmy/ Reubárbárum trzećia cżeść drágmy/ ſpiki trzy ziarnká Cáſſie fiſtule trzy drágmy/ á ty rzeczy rozmeć we czterzech vncyách ſyropu wyżßey nápiſánego/ wypiyże to ćiepło ná świtániu / a názáiutrz / weźmi kołaczkow z Apteki zowa ie triáſandáli/ ábo conſerwy fiołkowey dla poślenia wątroby/ á z wirzchu vczyń plaſtr táki ná wątrobe / wziąwßy wodki wyſokiego mleczu co chceß/ á zmießay śnią prochu ſándałow czyrwonych iákoby pol trzećiey drágmy ſpodu/ ſprochu tego też ſpol drágmy / á złożywßy fácelet we troie rozmoc w tey wodzie s tymito prochy / á przyłoż poránu ná wątrobe ćiepło letnio / á tego czyń kilko rázow przykłádáiąc.

¶ Też ziele wątrobne/ Jeleni Język / wyſoki mlecz/ káżdego maß wźiąć po gárśći / á potym ocukruy á piy dla zátkánia wątroby y ſledziony/ s ſtrony wilgośći goracych. C

¶ Też tych źioł przerzeczonych ſtłuczonych/ á potym przyłożonych ná ſáme wątrobe/ dobry plaſtr ná bolaczke goraca wątrobna/ ktory nie dopußcza ßyrzyć śie bolacce. D

¶ Też ten plaſtr przyłożony na máćice/ záſtánawia mieśiecna niemoc pániam. E

Czemierzycá biała/

Elleborus albus, Weiſz niſzwurcz.

Rozdział lxviij.

A Biała Czemierzycá/ ieſt ćiepła y ſucha w trzećim ſtopniu/ ktorey ieſt dwoiáki rodzay/ to ieſt biała y czarna. Biała Czemierzycá ieſt dla tego

tego rzeczoná/iż ma biały Korzeń/ábo też iż flegme/ktora iest wilkość biała purguie/ czarna dla tego iest rzeczoná/iże melánkolia czarna purguie/á korzeń telko wchodzi w lekárstwá. Tu właśności białey Cemierzyce wypisuiemy/stárzy ludzie w purgácyách swych pospolicie vżywáli białey Czemierzyce iáko my teras vżywamy scámoneam/ábowiem pirwszy ludzie mocnieyszego przyrodzenia byli/á ták mogli wycierpieć czemierzycy/ále dziś rzadko iey vżywamy/bowiem są ludzie mdleyszy dzisieyszych czásow/á ták z wielka dowćipnośćia á z waga/ma sie ważyć lekarz dawáć czemierzyce/á nawiecey tym ludziom ktorzy są ćiásnych pierśi/ále mdlym y suchego przyrodzenia nie ma być dawaná czemierzycá/abowiem czyni gwaltowne wrácánie y stolce zbytnie/iedno ludziom tlustym wilgotnego przyrodzenia ma być dawaná.

B ¶ Weźmi Cemierzyce dwie drágmie/vczyniwszy proch śniey á zwiaząwszy w chustke włoż ná noc w wodke mleczowa/iże ták postoi śpieć godzin/á potym czyśćie wyćiśni/á wypiy ná świtániu/dla febry kthora bywa ná káżdy dzień/y też dla bolesći ktora bywa w nożnych czlonkách y recznych/y náprzećiwko páráliżowi/to bedzie dobra pomoc.

C ¶ Też z wierzchu przykłádáiac vwárzone Korzenie czemierzyce z lebiotka/oddala ty choroby przerzeczone/á gdy ieszcze ku tym ziołkam ábo ku temu korzeniu przyłożysz láku s śledzi ábo z inszych ryb słonych.

D ¶ Też proch białey czemierzyce zmieszány s sokiem brzoskiniowym/álbo z oleykiem gorzkich migdałow/wpuść tego w vcho w ktorym by robacy byli/tedy ie zábiya.

E ¶ Też gdy bedzie vwárzona w lugu/á tym lugiem głowe myiesz/wszy nie dopuszcza w głowie/y głowe z otrab czyśći.

F ¶ Też náprzećiwko świerzbowy/iest dobra máść z białey czemierzyce á z litárgirium/á z Oliwa y z octem/vczyń s tego máść/Pándektá/Mezue/Serápio powiádáia/twierdzac te rzeczy.

G ¶ Theż proch białey Czemierzyce w nos wdmuchniony/czyśći głowe czyniac kichánie.

H ¶ Też sok czemierzyce z maka rżána zmieszány/iest dobry ná myszy/bo od tego zdycháia/gdy ktora tego zakuśi.

I ¶ Też kto ma podágre/vwarz Czemierzyce białey w oleyku ktory zowa petroleum/á tym námázuy nogi bolace/vznasz pomoc dobra.

Czarna Czemierzycá/

Elleborus niger, Swárceniswurcz

Rozdział xlix.

Est czarna Czemierzycá ćiepła y sucha/gdy ia dobrze kto przypráwi/wszytko ćiáło náprawia y krew takież/ábowiem purguie/wypadza czarne melánkoliczne wilgośći. A

B ¶ Gdy nákładzieß korzenia Czemierzyce w kokosz álbo w kapluná/á włożysz też włoskiego kopru z śta czemierzyca/á ták potym vwarz te kokosz iáko sie godzi/á oney polewki nápiyay sie/á potym we dwie godzinie iedz melánkolia czyśći znamienićie y żywot otwiera/y ćiáło s krost czyśći.

C ¶ Też proch ták czarney iáko y białey czemierzyce/trawi mieso złe w ránách zágniełych.

D ¶ Też proch Czemierzyce czarney zmieszány z miodem/przykłáday ná fistule/powiáda Pándectá/iże zá tylko dni zástánawia fistule wysuszaiac ia.

E ¶ Też oboiá Czemierzycá ma moc oćieráiáca/á ták iest oboiá dobra ná trad/ná czyrwone krosty/kthore bywáia ná licu/y theż ná świrzb/to iest/gdy vwárzysz czemierzyce w wodzie

dzie s ſokiem kybylego ßczawiu / ábo w ſá-
mym ſoku kobylego ßczawiu / á przyłoż k nim Litárgirium á troche miodu / á ták zmießawßy to ſpołem á vwárzywßy iż zágeſtnieie / tedy tym maż ty niedoſtátki námienione.

F ¶ Ocet w ktorym będzie wárzona Cemierzycá / boleść zębow vśmierza / ciepło tym vſtá płocząc ſobie / á gdy k temu przyłożyß grochu ábo pßenice / á powárzyß weſpołek / tedy ktoryby gotab tego grochu ábo pßenice záku ſił / káżdy zdechnie / Pándektá powiáda.

G ¶ Też powiádáia / gdy Cemierzycá rośćie podle korzenia ktorego drzewá / tedy owoc onego drzewá ſtolce czyni.

H ¶ Też przećiw robakom / ktorzy w vßoch bywáią / zmießay proch Cemierzyce s ſokiem piołynowym á ciepło potroße wpußczay w vßy / pobiyeß tym robaki.

I ¶ Też weźmi korzenia Cemierzyce / náſienia włoſkiego kopru / á záwiązawßy w chuſtke włoż w wodke Jeleniego ięzyká / á potym po pięći godzin wyćiſni / á ocukrowawßy wypiy ciepło / bowiem ten trunek flegmę y kolere purguie s cżteká przez ſtolce wywodząc / iteż tym ktorzy máią S. Válántego niemoc ábo w członkách / iteż tym ktorzy máią páráliß / to przerzeczone lekárſtwo dáie pomoc.

K ¶ Czopek vczyniony s czemierzyce á z miodem / á obwálkowawßy báwełnę vczyniwßy ſniey czopek / włoż ij do máćice chceßli przyść ku rzeczam przyrodzonym / iedno brzemiennym tego nietrzebá / ábowiem płod wywodzi przed czáſem / Pandekta z Janem Mezue powiádáia / iżby ſie trzebá wiárowáć Czemierzyce białey / ábowiem zádußa człowieká / á iad ieſt ćiáłu.

L ¶ Czarna czemierzycá w winie vwárzona / á pitá ocukrowawßy / kwartánę oddala.

Chebd /

Ebulus, Attich.

Rozdział lxx.

A IEſt chebd ćiepłego y ſuchego przyrodzona w trzećim ſtopniu á ma moc wyſußáiącą y ćiáłá roſtącą / iteż roſpadzáiącą mierne / korzenie z liśćiem godzi ſie

ku lekárſtwam bárzo dobrze.

¶ Też dla mocy ſwoiey roſpadzáiącey iteż otwieráiącey rzecz przyrodzoną pániam pobudza / á gdy vwárzyß chebd z bylicą / z bożym drzewkiem w winie / á tym okłáday dymioná y máćice / też wywodzi rzecz przyrodzoną pániam. B

¶ Też ieſt dobry ná bolenie nog / ktore bywa z opuchliną / tym obyczáiem ſpráwuy. Weźmi chebdu / kwiatkow rumienkowych / noſtrzegu / káżdego ſnich po gárśći / otrab pßenicznych dwie garśći / warz że ty rzeczy w ługu á tym ługiem vmyway przez dzień cżterzy rázy nogi ciepło / ábo inße mieyſcá kedy bol był z opuchliną nie tylko nogi. C

¶ Też ſok chebdow z roſołem ieſt dobry ná boleśći nożne y ręczne zwirzchu przykłádáć. D

¶ Też vwárzenie korzenia chebdowego z náſieniem włoſkiego kopru / piotrußczánym z opichowym ná opuchlinę / ktora z źimney przyczyny pochodzi / niewymownie wſpomaga / Pándektá powiáda. E

¶ Też ſok chebdu ciepło wpußczony w vßy / pißczenie y ßumienie od nich oddala / á gdy k niemu ſoku piołynkowego przymießaß á w vcho wpuśćiß po kilko rázow ciepło / robaki vmarza. F

¶ Też ſok iego / przećiwi ſie vkąßeniu iádowitych źwierząt / y krew s ſiádła ábo mleko w pierśiách sſiádłe rozmiękcza / gdy tym ſokiem námáżeß mieyſce kielo rázow. G

Pijawki zábija kiedyby ſie ktora nápiłá teo.

¶ Wino w ktorymby wrzało korzenie chebdowe z lákrycia / káßel záſtárzáły vſtánawia. H

Y też

iteż ſlinogorz mocnie wypadza/ ktory zowa po łácinie Squinātia/ ieſt gárdłowy wrzod.

I ¶ Też ſok chebdowy z wodą bábczána á ſtrochą piretrum y s trochą miodu rożánego/ ty rzeczy zmieſzay ſpołem / á tym ſobie vſtá płocz ćiepło charkáiąc/ ábowiem broni Rymy ſchodzić z głowy w gárdło y w pierśi/ ále vſty wywodzi ty nieczyſtośći / iteż boleść zebow vśmierza długo trzymány w vśćiech y też czopek vpádły podnośi.

K ¶ Też wodá/ w ktorey wrzáło korzenie chebdowe z Jelenimi iezyki/ tym ktorzy máią ſledzione chorą/ wſpomaga/ á gdy kremu opichu przyłożę/ tym ktorzy máią kámień w ſobie bárzo im dobre lekárſtwo.

Kurdwan/

Edera terreſtris, Gundetreb.

Rozdział lxj.

A Kurdwanowe liśćie ieſt godne ku lekárſtwu/ liśćie iego z liśćiem wyſokiego ſlazu á s korzeniem mleczowym/ ty rzeczy ſpołem warz w occie á w wodzie/ á tego ſie nápiyay ocukrowawſzy/ ábowiē ſledzione ſkáżoną á opuchłą náprawia.

B ¶ Abo ták vczyń ſyrop ná te niemoc. Weźmi ſoku Kurdwanowego. ſoku Jeleniego iezyká/ káżde° ſnich po poł kwarty/ wyſokiego ſlazu/ máki z bobu/ korzenia mleczykowego/ káżdego ſnich po vncyey/ wſzytki rzeczy ſłuſzy warz w tych ſokách przylawſzy trochę octu/ á potym rozmoczywſzy w tym fácelet / przyłoż ná ſledzione opuchłą ábo zátwárdziáłą/ wſzákże też wnatrz bierz piyąc.

¶ Ten ſyrop bedzieſz miał dobry ná ſkáżoną ſledzione/ y náprzećiwko kwartanie/ náprzećiwko puchlinie / y náprzećiwko żołtey niemocy z zimney przyczyny/ tym obyczáiem. C
Weźmi ſoku Kurdwanowego/ Jeleniego iezyká/ káżdego ſnich mniey niż po poł kwarty wierzchow piołynkowych/ kopytniku/ kwiatkow Centurzyey káżdego ſnich po poł gárśći kwiatkow borákowych/ rozynkow / liśćkow ſenes káżdego ſnich poł gárśći/ z ápteki epitimi ziele ieſt/ kániey przedze/ náśienia hányżowego/ opichowego/ włoſkiego kopru/ piotruſzczánego/ korzenia bruſcy z Apteki/ ſpárágowego/ káżdego ſnich trzy drágmy/ lákrycyey poł vncyey / thy wſzyſtki rzeczy warz w kwarćie winá białego ze czterzemá łyżkomá octu aż do połowice/ á potym przecedziwſzy ocukruy dobrze / á tego ſie napiyay po ránu ćiepło po trunkowi/ á gdy iſ wypiyeſz/ weźmi te purgácyą w lektuarzech z Apteki.
Weźmi lektwarzu hámech Mezue/ lektwarzu Diturbit / diáſene / wſzytkich rowno po dwie drágmie / Cáſſyey wyćiagnioney czterzy drágmy / á potym weźmi thego ſyropu/ czterzy vncye/ á roſpuśćiwſzy w nim ty lektwarze/ wypiy ná świtániu ćiepło / á názáiutrz dla pośilenia weźmi kołaczkow/ ktore zowa Diácorus ábo diácálamentum/ á ná oſtátek możeſz przyłożyć ná ſledzione przerzeczony pláſtr zágrzawſzy iſ letnio.

¶ Też ſok Kurdwanowy ćiepło wpuſzczony w nozdrze/ czyśći głowe y boleść iey vśmierza/ á gdy też tego ſoku w lewe vcho wpuśćiſz/ tedy bolenie zebow ná lewey ſtronie vſpokaia. D

¶ Też vwárzony Kurdwan w ługu z łupinámi orzechow włoſkich nie dozrzáłych/ włoſy czyrni/ Pándektá powiáda. E

¶ Też liśćie Kurdwanowe w wodzie vwárzone á oná wodá pitá poránu kilko rázow/ żołta niemoc oddala. F

¶ Też wánná vczyniona z wárzenia tego ziela / á ktoby miał w nerkách kámień / ma śiedzieć w oney wodźie ćiepłey/ y náprzećiwko podágrze/ ieſt to výtecżna wánná. G

¶ Też twárdość ſledziony odmiekcza y roz- H

podza/gdy bedzie vwárzony blußcz w occie/ á przyłoż ony ná lewy bok.

I ¶ Też okchnienie oddala tym obyczáiem/ Weźmi ſoku blußczowego/á po kropce pußczay cieplo w vßy poránu y ná noc.

Blußcz biały/

Hedera arborea, Klein Epheuw.

Rozdział lxxij.

A Blußcz then / ieſt rzeczony drzewowy blußcz / bowiem ſie około drzewá wiie / kozy go rády pożywáia/mleká ſie im przymnaża dla tego pokármu/ Korzeń iego zimnego ieſt przyrodzenia / á czyni ziemie zimna ná kthorey roście / á długo trwa w zielonośći liſtu ſwoiego / ma ſmak gorzki s ćierpnośćia niektora / ieſt dwoiáki rodzay blußczow/ieden biały á drugi czarny ábo ieden ieſt ſámiec á drugi ſámicá. Biały blußcz ma biały owoc/ á czarny ma czarny owoc/ Tym zielem Poctowie w Rzymie byli koronowáni dla ich ſláchetnośći rozumu/ gdzież to wielki Woyćiech powiáda/iżby Alexánder tym zielem Rycerze ſwoie koronował. Plinius powiáda / iż ten Blußcz ieſt drzewkiem bárzo wyſoko roſtac / zwlaßczá gdy naydzie drzewo iákie / ábo mur ná ktorym ſie wiie/ma liſt iák oby drzewowy / á roz dzielenie w nim ieſth nieiákie weglowáte/ wonia máiac przykra / ſmák máiac gorzki/ pod ćieniem tego drzewá/ wężowie y inßy robacy rádzi przemießkawáia. Blußcz áczkolwiek ieſt gorzki / á wßákoß ieſt dobry ku lekárſtwam / ábowiem ma moc ćierpnaca y záćiſkáiaca / á thák ieſt dobry náprzećiwko czyrwoney niemocy.

¶ Sok blußczow zmießány z oleykiem migdałow gorzkich w pußczony w vßy/oddala głuchość á ſluch przywráca. B

¶ Też ſok w nos w pußczony/ czyśći głowe/ y bolenie iey vśmierza/ábowiem ma moc w ſobie rozna á nieiáko przećiwna / á przetoß też przećiwnym niemocam pomaga / ma moc trawiaca/ czyśćiaca / y boleśći vśmierzáiaca / á thák kiedy kośieł bedzie karmion blußczem drzewnym/ tedy krew tákiego kozłá krußy kámień y wypadzáiaca s człowieká/ ták z nerek/iáko y z mecherzá. C

¶ Też ieſt ieden blußcz / ná ktorego liſtkách roſá pádnie á twárdzieie/á w kádzidło ſie obráca/ktore kádzidło lekárze wielkiey mocy być wyznawáia/ábowiem dym iego przyrodzona rzecz pániam pobudza / itez czopek podnośi/ Serápio o tym powiáda. D

Swieczki/

Eufraſia, Augentroſt.

Rozdział lxxiij.

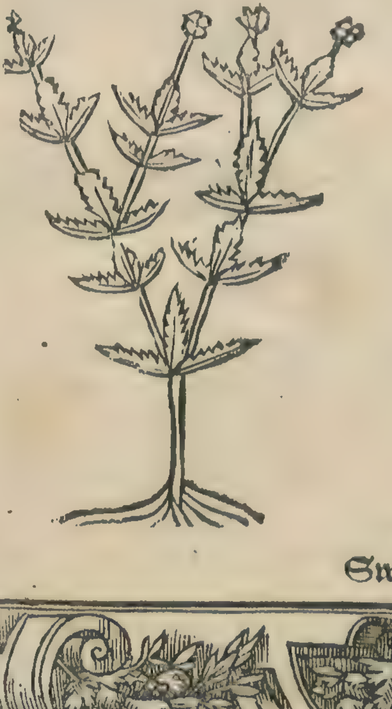

Swieczki

Swieczki / ieſt ziele bárzo podobne w rośczkách Jzopowi / Jedno iże świeczkowe rośczki ſą bárwy fiołkowey /
A á drugie iż odrosła to ziele nie ma / ále liſt práwie s sámego pretu wychodzi / drobny á kárbowány iákoby kurowy grzebień / kwiatki s ſiebie wypuſzcza nie práwie białe á drobne / iáko tu máſz máłowáne.

Brodawnik wielki /

Heliotropium maius

Stárendt wartzenkraut.

Rozdział lxxiiij.

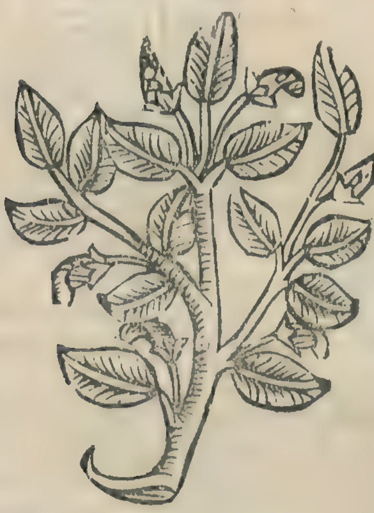

A Brodawnik wielki / PLINIJus powiáda / iż w ten czás kwitnie kiedy słońce bywa w známieniu niebieſkim ráku / á iáko słońce idzie / thákież iego kwiát zá słońcem idzie roſkwitáiac ſie / á ſtadże połáćinie to ziele ſolſequium zowa / iákoby náſláduiace słońcá / ábowiem iáko ſkoro słońce wznidzie / ták ſie też roſkwitnie iáko rychło zaidzie Słońce / á ono ſie thez ſtula / kwiatki s ſiebie wypuſzcza ku białośći ſkłonne / też ku żołtośći / y ku bronatnośći / to ieſt rozmáitey bárwy / á liſt ma chropáwy troche ćiemny.

B ¶ Włosność te ma to ziele / iż vwárzone w wodzie á poránu pite ćiepło / flegme y kolere trawi w człowiecze / iteż niedźwiatkowemu vkaßeniu ſie przećiwi nie dopuſzczáiac iádowi ſie ßyrzyć po ćiele / gdy bedzie pite z Winem vwárzywßy dobrze.

B ¶ Też plaſtr vczyniony ſtego ziela / á przyłoż ná brodawki / ma moc iż gina od tego.

C ¶ Też gdy czterzy ziarnká náſienia brodawnikowego z winem beda ćiepło pite przed kwártána ſpoł godziny / tedy przeſtáie kwártaná ábo ſie vliżywa / á tym co tercyane miewáia / tedy trzy ziarnká day z winem przed przyśćim febry / tedy też przeſtáie trzećiaczká

D ¶ Też od liśćia Brodawniku ſtłuczonego á przyłożonego ná opuchliny / rozchodzi ſie pod nim / thákież y ná podágre przyłożony plaſtr z liśćia iego odeymuie boleść / y thez przyrodzona niemoc białym głowam pobudza / y martwy płod z żywotá wypadza.

E ¶ Też Brodawnik wespołek y z náſieniem / z Jzopem / z włoſkim koprem / ſoli troche ockowátey przyłożywßy k temu / to lekárſtwo zábija robaki w żywoćie / ták gliſty iáko y inße / krotkie á ßyrokie / ktore zowa Aſcárides.

F ¶ Thez gdy bedzie korzeń tego ziela na ßyi noßony / niedźwiadek od tákiego człowieká vćieka / y iad iego nic mu nie ßkodzi.

Włoska Kániánká /

Epitimum Welisch flachs seiden.

Rozdział lxxv.

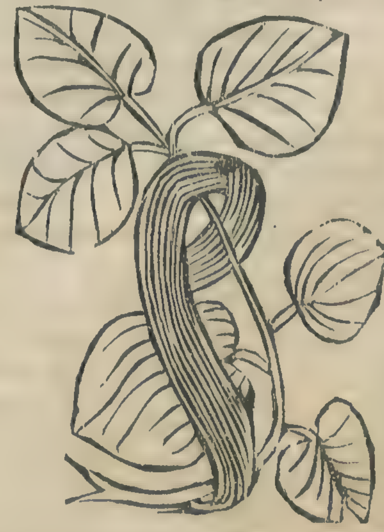

A Włoſka Kánianká / ieſt ziele ktore roście we włoßech / á roście tym obyczáiem / iáko by kánia przedzá / á nalepße ná iednym wyſpie / ktory zowa Kretyńſkim / co naważnicyße / to nalepße / á wonia ma oſtra / ktore ieſt przy liſowátßym / to ieſt nalepße / ále bláde ábo żołtáwe nie ieſt dobre ma moc ćiepła y wyſußáiaca y otwieráiaca y roſpadzáiaca / wnetrznośći poſila / prágnienie czyni / y zápala ćiáłá koleryczne / otwiera żywot czyniac ſtolce / iedno s pomoca inßych rzeczy / to ziele nie ćierpi wielkiego ogniá / á ták y wielkiego wárzenia / á miedzy wßyſtkimi inßemi zioły / ma wiethßa właſność purgowáć melánkolia / o czym Mezue / Awicenná / Serápio / Dioſcorides / y Gálenus świadcza.

B ❡ Mezue piße / niektorzy práwi ludzie powiádáia / áby epitimum / tá wyklina miáło też flegme wypedzáć s ćiáłá / Páwel ieden lekarz mowi Epitimum wywodzi s ćiáłá człowieczego ſpalone wilgośći melánkoliczne / á ták ieſt lekárſtwo oſobliwe náprzećiwko niemocam / głownym / ktore z melánkoliey przychodza / iáko ieſt niemoc / ktora zowa melánkolia. Druga / ieſt zápomnienie / gdy człowiek márzy á ledá co mowi. Trzećia / ieſt pádáiaca / ktora s. Walántego zowa Też to ziele záwrácánie głowy / y ſercá drżenie oddala / iteż niemoc ſledzіony leczy / też kłoćie bokow y bolenie nerek oddala.

C ❡ Też ktory by człowiek miał cáncer wrzod ábo trad ná ſobie / vwárzywßy Epitimum s polna ruta / s páprotka / á tego ſie nápijáć poránu przes kilko niedziel dla tych niemocy / Mirrá pożywaná ſtego Epitimi ſámego vwárzenia z garść / á prochu iego co cztery złote záważa / ieſt zábieżenie tym chorobam Wßákże / Lecie żadny człowiek nie ma pożywáć Epitimu / ále wieſieni / á ná wioſne ty ſa czáſy godne ku iedzeniu tego.

D ❡ Też kwártáne doſtátecznie vleczyß tym obyczáiem. Weźmi Epitimum ták wiele co dwá złote záważy / kámieniá lázurowego z lubryka ćieśielſka / káżdego co złoty záważy / á ták vwárzywßy pierwey Epitimi ziela w wodzie przeſłey / wiec potym wziawßy to kámienie ná proch ſtárte / roſpuść w oney wodzie / w ktorey warzono Epitimum / dayże ſie onego nápić ná świtániu dobry trunek / á potym nie ieść áże przes ßeść godzin / iedno nie tego dniá maß dáwáć tego lekárſtwá / kiedy ma być febrá czwártaczká / ále przed byćiem iey dzień ieden.

Biała Gorczycá /

Eruca, Weiſſer ſenff.

Rozdział lxxvi.

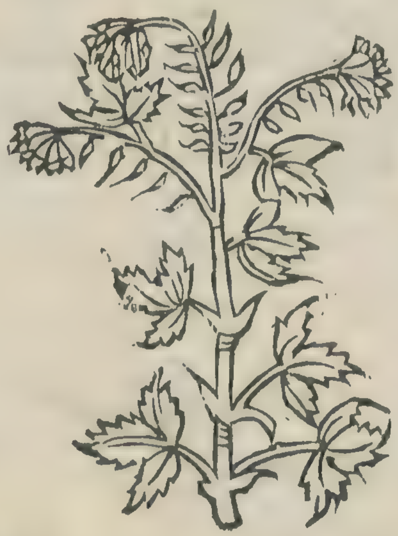

A Gorczycá biała / ieſt świádomá we wßem / iedná ieſt ogrodna á druga polna / domowa gorczycá ieſt zágrzewáiaca y odwilżáiaca w wtorym ſtopniu / á wßákoż polna ieſt mocnieyßa.

B ❡ Domowa gorczycá / czeſto iedzoná od ludzi / czyni ſkłonność ku iurnośći.

C ❡ Czynia s domowey gorczyce przyſmáki w ktorey ryby y mięſo mączáia / dáie chęć ku iedzeniu y ſmák / á wilgośći flegmiſte w głowie wyſußa.

D ❡ Plátearius powiáda o gorczycy / iż náprzećiwko páráliżowi ieſt dobra / y náprzećiwko zádzierżeniu vryny / y náprzećiwko rzezániu kiedy ia s cebula vwárzyß w wodzie / á oney wody osłodziwßy miodem / daß poránu pić.

E ❡ Też ziele ſámo gorczyczne w winie vwárzone á ná krzyż przyłożone ćiepło / czyni buyność ćieleſna / tákież y náſienie ſtłuczone ná proch á z miodem zmießáne przáſnym / przyłożże ná krzyż ábo ná nyrki / czyni ſkłonność ku rzeczam ćieleſnym.

F ❡ O tymże też świádßy Gálenus / iże gorczycá czyni pomnożenie w meſkim náſieniu

y wiátry

y wiátry w żyłách/ á ták y prętkość ku cieleſ-nym rzecżam/ iedno iż poruſza bolenie gło-wy/ Ale kiedy gorcżyce z laktuka będzieſz przyprawiał/ tedy odeymieſz iey iádowitość zbytnia. Tenże Gálenus powiáda/ iż gor-cżycá biała ma moc zágrzewáiaca y wyſuſzá iaca/ y temu mamy wierzyć iż ták ieſt/ bo te-go doświadcżamy ſkutecżnie w zimnych á w wilgotnych niemocách.

Polna Rutá/

Fumus terre, Erdrauch.

Rozdział lxxvij.

A Polna rutá/ ieſt ciepła y ſucha w wtorym ſtopniu/ Pandectá po-wiáda/ iż polna rutá rośćie z dy-mow grubych/ ktore pochodza z ziemie/ im zieleńſza ieſt tym na lepſza/ ále ſucha nie waży/ napierwey ma moc purgowánia melánkolia/ á potym fle-gme słona/ y potym kolere/ á ieſt też popa-dzáiaca vryny/ á przeto vwárzenie polney ruty s piołynkiem/ s kwiatkámi Centurzy-ey/ z borakowemi/ káżdego ſnich wziawſzy po poł gárśći/ korzenia ſoſnki/ korzonkow páprotki/ korzenia chebdowego/ káżdego s nich po vncyey/ Kániey przedze/ Epitimi z Apteki/ liſtkow ſene/ káżdego ſnich poł vncij Náſienia włoſkiego kopru/ piotruſzcżánego lubſzczkowego/ opichowego/ mirábolanu z Apteki/ káżdego ſnich dwie drágmie/ lákry-cyey iedne drágme/ wſzytki thy rzecży prze-tłucz miaſſzo/ á warz s proſta woda iákoby we dwu kwartu wody przylawſzy troche oc-tu iákoby pieć łyżek/ warz że aż do trzećiey cżeśći/ á potym przecedziwſzy ocukruy á piy to poránu y wiecżor we dwie godzinie przed wiecerza trunek/ á wypiwſzy ten ſyrop/ wez-mi ty piguły/ dawſzy ie vcżynić do Apteki/ ták nápiſawſzy ná kártce. Weźmi máſſy piguł z wilcżego łyká dwá ſzkropuły/ máſſy piguł s polney ruty ieden ſzkropuł/ Turbit poł ſzkro-pułu/ gránorum coconidij pieć/ imgbieru trzy ziarnká/ zmieſzay wſzyſtko ſpołem/ á v-cżyń piguł dziewieć s ſyropem polney ruty. á potym weźmi dla pośilenia Diálláccam ko-łacżkow pieć ábo mniey/ ábo diácorum.

¶ Też Sok polney ruty s kozia ſerwatka/ á B przymieſzay knim troche prochu mirábelá-norum/ á tego ſie napijay/ krew cżyśći y cż-wartacżke oddala.

¶ Też weźmi ſok polney ruty/ s ktorym zmie C ſzay prochu wroblego proſá/ ábo prochu Lá-mikámienia/ á tego ſie nápijay/ vryne pedzi.

¶ Też ſok polney ruty ieſt dobry ná zápſowá- D nie warg/ i też ná zápſowánie dziaſł/ ktore by wa s prochniáłośći/ gdy vſtá ſobie tym płocże

¶ Też ſok polney ruty s cukrem/ ieſt dobry E náprzećiwko zátkánin ſledziony i też watro-by z zimney przycżyny.

¶ Też ſok polney ruty s ſiárka á z Oleykiem F bábkowym/ ieſt dobry ná świerzb/ Pánde-ktá/ Pláteárius powiádáia.

Włoſki Kopr/

Feniculus, Fenchel.

Rozdział lxxviij.

Włoſki Kopr/ ieſt ćiepły y ſuchy w wtorym ſtopniu/ i ma moc po budzáiaca vryny/ Náſienie y ko rzenie y liśćie Włoſkiego kopru A ſa dobre ku lekárſtwam/ wodká Kopru włoſkiego/ s ſwoiey własnośći/ ocży

ſci / á nawiecey s tucia á s kámieniem ktory
zowa kálámináríe / ty rzeczy zetrzy ná proch
á zmießawßy ſtha wodka / tym oczy maczay
chore á mdle / á przeto weżowie ná wioſne
wychodzac z ziemie máiac záćmienie w o-
czách / táza do korzenia włoſkiego kopru / á
onym ſobie oczy wyćieráia / á ſtad oſtrość w
zroku biora.

B ❡ Też náſienie włoſkiego kopru álbo korze-
nie / ábo liśćie pożywáne od pań / mleko im
w pierśiách mnoży.

C ❡ Też vwárzenie korzenia ábo náſienia ko-
pru włoſkiego z náſieniem piotrußczánym /
z náſieniem wroblego proſá / itez kámikámie
niowego / w winie vwárzywßy / á to wino v-
ryne wypadza / y rzecz przyrodzona paniam.

D ❡ Też wino w ktorymby wrzał włoſki kopr
s korzeniem bruſcy / s ſpárágowym / z lubßczy
kiem / á ktoby miał zátkánie watroby y ſle-
dziony / tedy to lekárſtwo otworzy y wypedzi
wiátry też w netrzne trawi y wypadza s ćiá

E ❡ Też náprzećiwko weżowemu vkaſe (tá-
niu / ábo iákiego inßego iádowitego robaká
vwárzywßy włoſki Kopr s cebula / a potym
przetlukßy przyłoż ná mieyſce vkaßone / wy-
ćiagnie iad.

❡ Też Wino w ktorymby był wárzony wło- F
ſki kopr z miętka / á tego ſie nápiiay / bowiem
żoładek y ſtráwność posila / y zgáge vſmie-
rza z zimney przyczyny pochodzaca.

❡ Też wino w ktorymby wrzał włoſki kopr G
s korzeniem Páluchowym / s korzeniem ſo-
ſnki / á potym ocukrowawßy nápiiay ſie tego
opuchline wypadza z zimney przyczyny.

❡ Też ſok włoſkiego Kopru / wyſtáwiony ná H
słońce w ſklance przez dwádzieśćiá dni / ieſt
dobry ná bielmo y ná inße zmázy oczu / w-
pußczáiac tego ná oczy chore.

❡ Też náprzećiwko świerzbowi oczu pew- I
ne ieſt lekárſtwo / Wezmi ſoku włoſkiego ko-
pru / áloe epátiki z ápteki / á potym wyſtaw
to ná Słońce w ſklenicy ábo w kwarćie ceno
wey przez dwádzieśćiá dni / á tego potym w
pußczay ná oczy / iáko ieſt obyczay.

❡ Częſte iadánie włoſkiego kopru nie ieſt do K
bre / bowiem ſie nierad trawi rychło w żo-
ładku / áczkolwiek nádymánie żoładkowe y
zgáge odeymuie / Awicenná powiáda.

❡ Też w febrach długich ábo záſtárzáłych L
wodá włoſkiego Kopru s piotrußczána á s
cukrem / ſa dobre ku pićiu tym chorym / Pán
dektá / Plátearius / Awicenná powiádáia.

❡ Też ktoby miał robaká w vchu ſkorká á- M
bo świerczká / thedy ſok włoſkiego Kopru z
miodem zmießawßy / ćiepło wpußczony ná
noc w vcho / zdechnie robak.

❡ Też náprzećiwko opuchlinie / ktora zowa N
Wodnicá / włoſkiego Kopru korzenie ſtro-
cha maki ięczmienney / warz w winie / á one
go day choremu poránu potroße.

❡ Też ſámo korzenie w wodzie ábo w winie O
vwárzone / á tey wody ocukrowawßy ábo o
słodziwßy day ſie nápiiáć temu / ktho ćierpi
kámień / wypadza z vryna bárzo lekko.

❡ Też kto częſto náſienia włoſkiego kopru P
pożywa / táki prawie odmłodnieie / bowiem
płeć gładzi á krew dobra mnoży.

❡ Też pczoły záchowawa w vloch / iże nig- Q
dziey nie polecza z onego vlá / kiedy ſámo zie-
le włoſki Kopr ſtłuczeß / á onym zielem bę-
dzieß pomázowáł vle.

Poziemki /

Fragaria, Erdbeerenn.

Rozdział lxxix.

A Poziemki ſa zimnego przy-
rodzenia/ ſa dobre ná ſlino-
gerz/ to ieſt ná ná opuchli-
ne ßyie tym obyczaiem. We
zmi Soku poziemkowego/
wodki bábczáney/ káżdego
ſnich 4. vncye/ miodu rożá-
nego iedne vncya/ ſoku żorawin pol vncyey/
bálauſtie z ápteki drágme iedne/ á przylaw-
ßy ktemu ze czterzy łyżki octu/ przywarz/ á
tym ſobie plocz vſtá.

B ❡ Też wodká poziemkowa goracość gáśi/
y pot záſtánawia/ á gdyby w tey wodzie roz-
puśćił drágántu á tego ſie nápijał/ prágnie-
nie oddala.

C ❡ Też Wino w ktorymby wrzáło to ziele z
náſieniem piotrußczánym/ z náſieniem
kamikámieniem/ kámień wypadza y rozmie-
kcza w człowiecze.

D ❡ Też ſok poziemkowy z miodem rożánym
ieſt dobry/ tym/ ktorzy máia roſpádliny w v-
śćiech/ tym námázuy vſtá/ á gdy poziemki v-
wárzyß z mieſem z borakiem polewká one-
go mieſá/ krew dobra y iáſna czyni.

E ❡ Też ſok poziemkowy s cynámonem/ zła
wonia vſt mieni/ przyiemna czyniac.

F ❡ Też náprzećiwko boleśći ſercá y głowy/
ieſt lekárſtwem.

G ❡ Też vwárzywßy poziemkowe liśćie/ s ćwi
klánym liśćiem z borákowym/ á potym vſie
kay drobno iáko kápuſte/ á záſie warz z ro-
zynkámi drobnemi/ á tego pożyway/ ábo-
wiem ieſt dobry to ßpinak/ tym ktorzy ſucho-
ty miewaia.

❡ Też liśćie poziemkowe z liśćiem Jáworo H
wym weſpołek vwárzone/ á ſtego potym v-
czyń plaſtr/ á przykłáday ij ná złamáne gole-
ni/ ábowiem ſpaia y zraßcza ie.

❡ Też gdy poziemki vwárzyß z wyſokiem ſla I
zem/ á weſpołek ſtłuczeß/ bedzieß miał dobry
plaſtr ná wywinienie y oddlawienie ćiała

❡ Też gdyby ktory człowiek miał wnetrzny K
vraz/ ſok poziemkowy s ſokiem żywokoſto-
wym zmießány/ ſpaia y goi rány/ gdy ſie te-
go kto nápijáć bedzie.

❡ Thez pamiam ieſt dobry ku záſtáwieniu L
zbytniey przyrodzoney rzeczy/ á nawiecey/
gdy kniemu ſoku bábczánego przymießaß.

Jeſion/

Fraxinus, Eſchenbaum.

Rozdział lxxx.

A Jeſion ieſt drzewo zimne y ſuche w wtorym ſtopniu / moc iego liśćia ieſt nawietßa gdy ieſt zielone / tedy rány goi nowe.

B ¶ Wodá w ktoreyby liśćie świeże Jeśionowe weſpołek y s korzeniem było vwárzone / á ſtego vczynion był plaſtr / ieſth dobry ná złamánie mieyſcá / á tak y ná kośći złamáne przykłádáy / bo ie ſpaia.

C ¶ Też wino w ktorymby wrzáły ſkorki Jeśionowe s ſkorkámi bágnowemi / á tego ſie winá day nápić temu / ktoryby miał ſledźione zátwárdziáłą ábo zámulona / bes pochyby vlecza / á onę twárdość roſpadza mocnie. Jeſt to rzecz doświadczona / gdyby proſiećiu byłá daná wodá w ktoreyby były wárzone ty ſkorki przez kilko dni / á kiedy zábijeß ono proſie / tedy naydzieß w nim bárzo mała ſledźione dla pićia tey wody / Pándektá mowi.

D ¶ Też ieſt dobry Jeśion náprzećiwko czyrwoney niemocy / ná przećiwko biegunce inßey / gdy vwárzyß ſkoreczki Jeśionowe w deßczowey wodzie / á włożyß garść naſienia bábczánego / á thego ſyropu będzieß ſie nápijał náprzećiwko tym chorobam.
Też w tym ſyropie rozmocz gebkę / á przykłáday ná żywot / bo záſtánawia biegunkę / á kiedy k temu ſyropu przyleyeß octu a rozmoczywßy gebkę w tym wßyſtkim ćiepło / przykłáday ná żołądek / chceßli wrácánie zbytnie záſtánowić / ktore przychodzi z mdłośći żołądká.

E ¶ Też popioł s ſkorek Jeśionowych vczyniony / á potym zmießány s ſokiem kobylego ßczawiu / á s trochą Oleyku babkowego / á s trochą żywego ſrebrá / iż będzie iákoby máść tedy świerzb y kroſty ſpadza s ćiáłá.

F ¶ Też drágmá iedná abo połtory prochu s ſkorek Jeśionowych z winem zmießány á pity / flegmę purguie / i też kroſty wodne a białe ktore bywáia ná licu / gdy tym winem s tym prochem pomáżeß / wyſußa ie dobrze.

G ¶ Też liśćie Jeśionowe / przećiwi ſie iádowi / to ieſt / gdy ſok wyćiśnie z liśćia ieſionowego / á tego ſie ſoku z winem nápijeß / iad s ćiáłá wypadza / ábowiem tákiey ieſt mocy iż weżowie poránu y wieczor chronia ſie ćieniá tego drzewa / á nie śmieia po dień włáżić / á ták gdyby miedzy wężem położył z iedney ſtrony ogień / á z drugiey ſtrony Jeśion / tedy wąż dáleko woli w ogień w bieżeć / niżli w ćień ieſionowy / Bártłomiey z Angliey mowi

¶ Też rány goi ſkorká Jeſionu młodego á świeżego / ſtłuk ßy ie czyśćie / á przyłoż na ráne ćieto.

¶ Też vwárzone w winie / á ono wino day pić temu / ktoby miał flegmiſty żołądek / trawi flegmę y twárdość ſledźiony roſpadza. I

Orzeßki /

Filipendula, Wilde garben.

Rozdział lxxxj.

ORzeßki / ziele ieſt ktore obfićie rośćie / ták w Polßcze iáko y indzie / Korzeń Orzeßkowy / ieſt nalepßy ku lekarſtwam / ten ieſt węzłowáty Czáſu Jeśiennego / korzenie ma być kopane ku lekárſtwam / á przez dzieśieć lat może być chowáne to korzenie w mocy ſwey / Liſt ieſt tego ziela krwáwnikowemu podobny / moc ma przechodzaca dla ćiepłośći y ſuchośći ſwoiey / trzećiego ſtopniá. A

B ¶ Proch s Korzenia Orzeßkowego / s prochem ziela łamikámieniá iednáko po połowicy drágmy z winem ábo z wodą perzłowa zmießáne / á ćiepło poránu pite / kámień wypedza z nyrek.

C ¶ Też ná kolikę ktora bywa w ćienkich ielitách / zowa ia Iliacá vczyń kriſtere s prochu tego ziela rozmoćiwßy w ćiepley wodzie kto

rey ma być quartá abo mniey/ á soli łyszke wsyp/ á Oliwy spieć łyżek abo másłá.

D ❡ Też lektwarz láxátiuá Benediktá/ ktory w áptekách spráwuia/ dány tym obyczáiem. Weźmi benedicte láxátiwe pieć drágm/ prochu Orzeszkowego pieć ziarn/ zmieszay spolem/ á rozmać z wodką włoskiego kopru/ á z wodką perzową/ á zágrzawszy ná świtániu/ day wypić ten trunek/ kámień wypądza y kolikę leczy.

E ❡ Też proch tego korzenia s prochem náśienia włoskiego Kopru z winem dány/ boleśći żołądká oddala.

F ❡ Też ná boleśći wnetrzne/ á zwłaszczá ná kłoćie. Weźmi prochu tego korzenia śkilko łyżek/ á warz troche w winie iżby nie dokończá wywrzáło/ á potym on proch ták wilgotny/ włożywszy w worek ábo w chuste/ maczaj że w onym winie/ á przykładay ná żywot.

G ❡ Też náprzećiwko dycháwicy flegmistey/ proch korzenia thego z goryczką/ w potráwách ábo w pićiu pożywány/ iest bárzo vżyteczny náprzećiwko Swietego Wálántego niemocy/ iest to lekárstwo dobre.

Tredownik/

Scrophularia, Brannwurtz.

Rozdział lxxxij.

A TRedownik/ bárzo źiele podobne pokrzywie wielkiey/ tylko iż głádsze liśćie/ á ćiemnieyszey bárwy/ korzeń ma pękáty guzowáty/ krotki á miąższy/ thegoż vżywáia w lekárstwiech więcey niż liśćia/ rośćie ná mieyscach wilgotnych.

B ❡ Dioszkorides pisze/ iż tredownik stłukszy sok wyćiśniony z niego/ wpuszczay w rány/ ktore ze złych krost bywáia/ wysusza rány y goi.

C ❡ Też blizny ktore zostáia po ránach námázuy tym sokiem/ zrownaią się s ćiáłem.

D ❡ Też tredownik w wodźie vwárzywszy day że pić one wode ćiepło/ wypedzi precz kolerę y insze wilgotnośći tłuste s ćiáłá.

E ❡ Też krwáwnice goi/ gdy przyłożysz tego

źiela rozmiąszonego w możdżerzu stłukszy/ ná koniec ielitá.

❡ Też sok wyćiśniony z tego źiela z miodem zmieszány/ mgliste oczy wyiaśnia/ gdy tym ná noc będźiesz pomázowáł oczy. F

❡ Też boleść/ ktore w pietych żyłách bywáia wkorzenione/ iáko w podágrze/ w sciátice vśmierza gdy tym źielem chory człowiek będźie sobie mieysca bolące náparzał. G

Polne Gwozdziki/

Garyophili sylvestres. Wildenegelin

Rozdział lxxxiij.

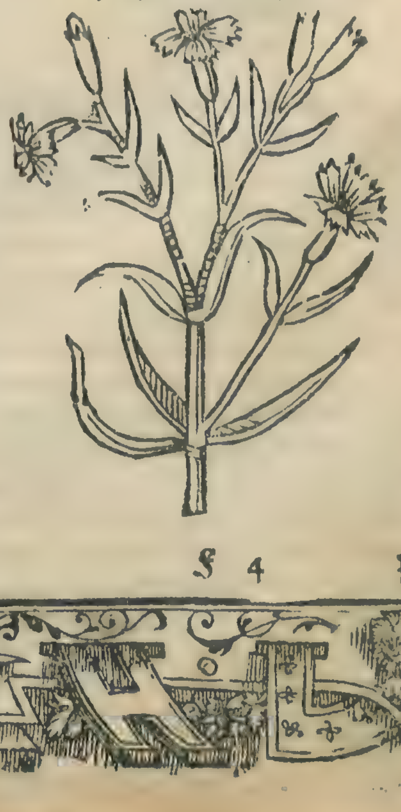

A WOlne gwozdziki/ gałaśki polnych gwozdzikow geste roßczki s siebie wypußczáia/ á pospolićie roßczká/ ktora poslednie wyrośćie bywa wyżßa/ á ták dla tego názywáia to ziele syn nád oycem.

B ¶ Gdy to ziele w wodzie bedzie vwárzono/ gdyby ktorego człowieká iaßczorká vkasiłá/ tedy ta woda wymyway/ bowiem bolesć vśmierza.

C ¶ Też sok ábo proch tego ziela w fistule wpußczony/ wysußa ią y goi.

Wodna Bábká/

Fistula Pastoris, Wásser wegerich.

Rozdział lxxxiiij

A WOdna Bábká/ iest podobná psiemu iezykowi/ ná łokieć rośćie/ iedno iż ku ziemi skłánia sie/ ná sámym wirzchu kwiáth zielony wyrásta/ Korzenie ćienkie iáko Czemierzyca to ziele ma/ rośćie w káłużách.

B ¶ Korzeń tego ziela ták wiele/ co złoty záważy/ stárty z miodem przáśnym/ co dwá złote záważa/ day z jeść temu człowiekowi/ ktory by był okarmion iádem morskiego záiacá/ Tákież y iádowi opijśowym lekárstwo iest/ iż też kłoćie ktore bywa w żywoćie/ oddala.

C ¶ Też sámo vwárzenie wodney bábki s korzeniem pásternakowym/ á ten syrop day pić temu ktoma czyrwona biegunkę/ záśtánawia ią mocnie/ tákież y korzenie vczyni.

D ¶ Też Awicenná w wtorych kśiegách swoich/ pißac o tym zielu/ mowi/ iż ma moc oćieráiaca boloczki/ y wrzody rospadzáiace wnetrzne.

E ¶ Też wypadza kámień drobny z nyrek/ gdy ten korzeń bedzie vwárzon/ á ten syrop bedzie dány ku piciu/ rány wnatrz goi to pićie.

Páproć/

Filix, Fárenkraud.

Rozdział lxxv.

A PAproć Rośćie/ ná kámiennych mieyscách/ ná gorách kwiátku żadnego nie ma áni owocu/ list ma/ kthory rośćie iákoby pioro Strusie/ woniey też żadney práwie nie ma/ korzeń ma długi/ smák ćierpnacy/ ma moc páproć w korzeniu wiethßa/ á ma moc wysußáiaca/ kásáiaca/ omywáiaca/ y posiláiaca.

B ¶ Dioßkorides piße/ iże páproći liśćie/ co zá wáży czterzy złote w pitym miedzie vwárzywßy/ day wypić trunek/ tedy chrobaki w żywoćie pozdycháia/ y plod zábija y precż wyrzuca. Jest też drugi rodzay páproći/ ktora zowa Sárex/ tey liśćie iest podobne pirwßey/ iedno iż ma geste gáłaśki/ Korzeń y list ma dłußßy. Bárwe ma korzeń tey páproći czarny s czyrwonośćia zmießan/ á tá páproć

iest

iest sámicá/ korzeń tey páproći vwárzony á z miodem zmießány / á vczyniony iáko elektwarz/robaki z żywotá wyrzuca y zábija.

C ¶ Też ktoraby biała głowá pożywáłá tego elektwarzu/broni poczećia y płod w żywocie zábija y wyrzuca / to mowie by sie strzegły/ nie dla tego áby to sobie czyniły.

D ¶ Też proch vczyniony s korzenia páproćiánego/ktory proch syp w fistule/wysußa y goi ia mocnie.

E ¶ Też liśći páproćiáne/poki sa zielone á kto mu bárzo młode / gdy beda vwárzone á iedzone/otwieráia żywot czyniac stolce/ á wßákoß Gálienus w 8. kśiegách fármácorum powiáda / iż páproć nawietßa ma moc w swoim korzeniu/ y wypisuie ty wßystki spráwy/ ktore sa wyżßey nápisáne.

Jáskier/

Rauunculus, Hanenfus.

Rozdział lxxxvj.

Jáskier ma moc zápaláiaca/ábowiem iest ćiepły y suchy w trzećim stopniu/á nawiecey gdy ieß-
A cze zielony / iest bárzo mocny w goracośći swey/ ále vwiedły/iuż mocy máło ábo nic nie ma.

B ¶ Pláteárius mowi / Jáskier w możdzerzu stłuczony/gdy bedzie ná gole ćiáło przyłożon zráni ono mieysce/ á prawie swoia goracośćia przepali skore kiedy przez noc z mieyscá nie bedzie odiet/ á ták gdyby miał wrzod zebrány á niechćiał go przekłoć zeláżem/ tedy tego iáskieru przyłoż nań przymießawßy k niemu troche Oliwy. Thakież y ná wrzod squinánćia/możeß tego iáskru przyłożyć z Oliwa zmießawßy.

¶ Też gdy iáskier bedzie w rożány Oleiek włożony/ thedy kolikę vśmierza/ y członkowy bol/ktory Artetiká zowiemy. C

¶ Thez kámień s człowieká wypadza / gdy wodá w ktoreyby Jáskier wrzał / przez kristere do ielit wleieß. D

Grzyby/

Fungus, Schwámmen.

Rozdział lxxxvij.

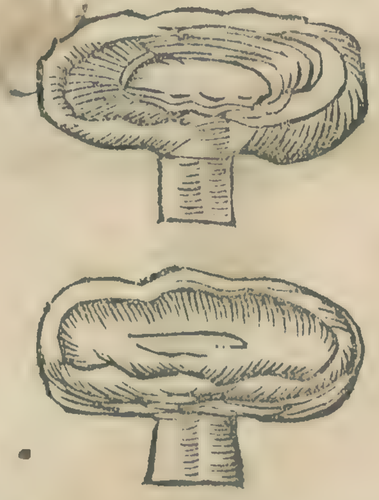

Galenus piße/grzyby być zimnego á wilgotnego przyrodzenia á dla tego sa bliskie we złośći iádowitym rzeczam / Abowiem máia w sobie zágniłość przyro- A
dzona / Też Gállenus mowi w Kśiegách o karmiach/ O grzybách / iż sa godne ku iedzeniu/iedno kto ich wiele á często iada/mnoży w sobie krew zła / s ktorey w niemoc ćieżka przychodzi/zwłaszczá iż miedzy grzyby sa rodzáie ich rozmáite/ gdziem widział iednego człowieká / kthory po iedzeniu grzybow wpadł w dychawice wielka y w kurczenie /y w omdlenie z boleśćia vstek żołądkowych/ s ktorego bárzo zimny pot płynął/ á wßákoż

był vzdro-

był vzorowion przez picie winá korzennego w ktorymby był vwarzon Poley / á osoliwszy. dáć sie dobry trunek nápić tego winá / po ktorym trunku wyrzucił żołądek ony grzyby s kliowáta flegma. A przeto kto chce grzyby álbo inße bedłki iádáć / táki w kolikę y w dycháwice wpada / ále wino korzenne po nich pite / odeymuie im złość iádowita / á ktoby sie niemiał po nich nápić winá / tedy vwárzyć całkiem troche tátárczánego násienia w wodzie / á potym odlawßy one wode / wsypáć soli á octu wlać / á tego záśie przywárzyć á dáć sie nápić trunek dobry ná to.

B ¶ Też grzyby dosyć tuczności dáia / iedno są ćießkie ku strawieniu / á całkiem z żołądká wychodzą / rzezánie vryny czynią / kto grzybow czesto pożywa / dla tego / iż w kwáśną flegme á w grubą sie obrácáią / dla kthorey rzezánie przypußczániu vryny przychodzi.

Wroble Proso.

Granosolis; Mer hirsch.

Rozdział lxxxviij.

A Wroble proso / ma w sobie ćiepłość y suchość w trzećim stopniu / á násienie wroblego prosá / iest wietßey mocy á iest to Násienie białe á okrągłe á bárzo twárde / rośćie ná wysokich mieyscách / Moc Wroblego prosá násienia / iest pobudzáiąca vryny / łamiąca kámień / á przeto wino w ktorym wrzáło to nasienie z nasieniem piotrußczánym / z násieniem włoskiego kopru / czyni to / iż kámień y vrynę wywodźi. Abo ták vczyń syrop lepßey mocy ná ty rzeczy. Weźmi soku wroblego prosá / wodki włoskiego Kopru / piotrußczánego / kázdey mniey niż po poł kwarty / násienia wroblego prosá / łamikámieniowego / násienia miechunkowego / opichowego / káżdego snich czterzy drágmy / korzenia bruscy / spárágowego / káżdego snich dwie drágmie / násienia malonowego / krwie kozłowey / káżdego snich drágmę / wßysthki rzeczy przetłukßy warz w winie iáko w połtory kwarty aż rychło do połowice ma wywrzeć / á potym przecedźiwßy ocukruy / á tego sie napijay poránu y wieczor po trunkowi ćiepło.

¶ Też wino w ktorym wrzáło wroble proso ábo proch wroblego prosá wźięty z iáką polewką / iest dobry tym ktorzy wodj nie mogą pußczáć / iteż ktorzy máią ostrą kolikę w żywoćie ábo w ćienkich ielitách ktore zową Iliácá. B

¶ Serápio mowi s powieśći Rásis / proch wroblego prosá iest dziwny w pobudzániu vryny / iteż w rzeczy przyrodzoney pániam / iteż kámień w nyrkách y w mecherzu drobi iá kokolwiek bedzie wźięty / to iest ábo vwárzywßy ij w wodzie álbo w winie lepiey / ábo w polewce iákiey / ábo troija stego vczynić. C

¶ Też troia pospolitym obyczáiem przyprá- D
wiona vrynę pobudza / y rzeczy przyrodzone białym głowam wywodźi / y kámień mocnie krußy / ták ią vczyniwßy. Weźmi Násienia Wroblego prosá / násienia łamikámiowego / násienia Miechunkowego / spárágowego / opichowego iteż malonowego / káżdego snich po drágmie iedney / cynámonu / gwoźdźikow mußkatowego kwiatu / gálgánu / krwie kozłowey / káżdego snich rowno po połowicy drágmy / cukru białe° iákoby czwarta część funtá / zmießay ty rzeczy społem w możdzerzu / á vczyń troija / ktorey pożyway s potráwámi.

¶ Gdyby kto chćiał s siebie kámień wypedźić E
ábo vrynę / ábo páni rzecz przyrodzoną pobudźić / tedy ma wsieść w wánnę w ćiepłą wode / á potym ma sie nápić tey troyey z wodą Włoskiego kopru / ábo s piotrußczáną. A do wánny ma być wárzono źiele / piołyn / włoski kopr / piotrußká / rumien / Pláteárius / Serápio / o tym powiádáią.

Gálle-

Granatek/

Galletricum, Szarsach.

Rozdział lxxxix.

A To ziele iest ciepłe y suche/ ma w tosność czyśćić maćicę/ vczyniwszy śniego syrop tym obyczáiem. Weźmi soku tego źiela/ soku bylice/ káżdego śnich pol kwarty/ bożego drzewká/ náśienia włoskiego kopru/ hányżowego/ piotruszczáne°/ káżdego śnich pol gárśći/ cynámonu/ gálgánu/ káżdego śnich drágme iedne/ ty wszytki rzeczy warz w winie áże do połowice/ á potym przecedziwszy ocukruy ábo osłodź miodem szymowánym/ á tego sie páni niechay nápija poranu y wieczor iesli chce/ á gdy ten syrop wypije/ te purgácia z ápteki niechay weźmie/ Weźmi Jrepigre gáleni trzy drágmy/ diáfiniconis iedne drágme/ cássie wyćiagnioney pol vncyey/ rozmacz ty electwarze w tym syropie/ á poránu ćiepło wypiy/ á názáiutrz weźmi kołaczkow/ ktore zowa Diámbra/ ábo electwarzu de gemmis dla pośilenia.

B ❡ Też wánná z źielem przyprawiona/ czyśći maćice z ostátkow nieczystośći/ to iest miodunká/ wrotycz/ bylicá/ izop/ lebiottá/ mietká/ stego ma być wánná przyprawiona/ á po wyśćiu z wánny day sie iey nápić Metridátum co złoty záważy/ á ma ćiepło wypić z wodka bylicowa/ bárzo iest rzecz dobra pániam/ á potym możesz sobie nápárzáć dymioná/ vwárzywszy bylice/ wrotycz/ izop/ y gronatek/ ábowiem częste nápárzánie maćice/ czyni ia gotowsza ku poczećiu/ á dla pośilenia żoładká/ ma pożywáć diágálángi kołaczkow/ ábo Aromáticum rosatum.

Benedikt/

Cariophillata, Benedictenwurtz

Rozdział xC.

Benedikt iest źiele ćiepłe y suche w wtorym stopniu/ to źiele/ ma moc wielka/ w listku więtsza niż w korzeniu/ á przeto liśćie ma być kłádziono ábo brano w lekárstwie/ á nawiecey źielone liśćie ma być w zwyczáiu/ ma moc rospadzáiaca/ trawiaca otwieráiaca zowa ten benedikt gwozdzikowy źiele dla te° iż ma wonia gwozdzikowa. A

❡ Gdy vczyniß párzenie z vwárzenia benediktu z bylica/ gronatkiem/ rzecz przyrodzona pániam wywodzi. B

❡ Czopek vczyniony s soku tego źiela/ s soku bylice á s prochem mirri zmieszaway społem/ á rozmoczywszy w tym báwełne vczyń czopek/ ktory w pusć w maćice iesli chceß ku rzeczam przyrodzonym przyść rychło. C

D ¶ Też Wino w ktorymby wrzáło to źiele z miętką / z gáłgánem ieſt dobre ku poſileniu dobrego trawienia żołądkowego / y wiátry z żywotá wygania.

E ¶ Też wino w ktorymby wrzáło tho źiele s koriándrem ná cukrze przypráwionym / kto ſie go będźie nápijał / boleść głowy vſpakaia ktora pochodźi od żołądká.

F ¶ Też ieſt źiołko poſiláiące ſerce / á nawiecey w Winie s cynámonem vwárzone / á s kwiátem mußkatowym / á tego ſie nápijáć.

G ¶ Też ſok benediktow z grißpanem zmießány fiſtuły ſpaia y goi.

H ¶ Też Wino w ktorymby było wárzono tho źiele s kminem á s polną driakwią / ieſt dobre náprzećiwko kolice wßelkiey.

I ¶ Też ſok benediktow z bábczáną wodką zmießány á pity / wyſußa wnetrzne wilkośći / y biegunkę záſtánawia / Pándectá powiáda Cápitulo de Gáriofilata.

Goryczká /

Genciana, Entzyan.

Rozdział xCj.

A GOryczká ieſt ciepła y ſucha w wtorym ſtopniu / korzenie iey ku lekárſtwu ſie godźi ále nie liśćie. Goryczká ktora ma wielką gorzkość ieſt dobra / ále ktora nie ma wielkiey gorzkośći / thá ſie niegodźi ku lekárſtwam / ma moc roſpądzáiącą / trawiącą i też czyśćiącą / á ieſt pobudzáiąca vryny.

¶ Wino w ktorymby był wárzony korzeń goryczki s korzeniem koſáccowym z lákrycią / á to vwárzywßy ocukruy / będźieß miał ſyrop náprzećiwko dycháwicy. B

¶ Też pláſtr vczyniony s prochu goryczczánego / s korzenia koſáccowego ná proch ſtłuczonego / á zmießawßy z miodem przyłoż ná pierśi tego dla dycháwice / ábo námaż pierśi dicháwiczne máśćią diáltia / przymießawßy k niey prochu korzenia koſáccowego. C

¶ Też tym ktorzy máią S. Válantego niemoc / proch s korzenia goryczczánego z wodką máieranową dány w piciu kielo rázow. D

¶ A kiedy proch goryczki będźie dány s ſokiem miętki / przećiwi ſie iádowitych robakow vkąßeniu. E

¶ Też proch goryczki zmießány s cebulnym ſokiem / ieſt dobry ná vkąßeniu ptakow iádowitych / gdy tym mieyſce będźieß pomázował ábo przykłádał ná nie. F

¶ Thež proch Goryczki s prochem bożego drzewká á s ſokiem bylice / s trochą miodu przeſnego / zmießay ty rzeczy ſpołem á vczyń czopek z báwełny obwáláwßy w thych rzeczách / włoż do máćice / bowiem rzecz przyrodzoną pániam wywodźi / y płod vmárły / y tudźieß czepek / Pláteárius mowi. G

¶ Ma moc otwieráiącą zatkánia z żył / y z wątroby / á kiedy weźmieß ſok Goryczki / ábo wodę w ktoreyby wrzałá goryczká s cynámonem / á tego ſie nápijay / ábowiem boleść bokow / y oddłáwienie pietych żył vzdrawia i też żołądkową boleść y wątrobną odeymuie. H

¶ Też proch korzenia goryczkowego zmießány s prochem czarney heleny / á tego we złe rány płynące w pußczáć / wyſußa y goi. I

¶ Też proch bożego drzewká s prochem korzenia goryczkowego / zmießány ſpołem námázuy kroſty białe ná twarzy / Serápio z Pándecta powiádáią.

Jánowiec ábo Kręczynká.

Geneſta, Heydenſchmuck.

Rozdział xcij.

Zarnowiecz

Jánowiec

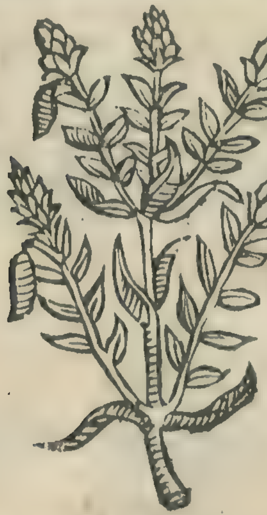

W Anowi ec ieſt ziele ćieplego
y ſuchego przyrodzenia w
wtorym ſthopniu/ á miewa
A kwiatki zoltáwe/ ná podo-
bieńſtwo kſieżycá / náſienie
iego ieſt ćiepłe / kwiatki ie-
go wespolek y zielem máia
w ſobie zbytnią wilkość z nieiáka oſtrośćia
vćináiaca/ á ſtadże wrácánie pobudza. Zo-
ladkowi ſzkodzi iteż ſercu/ iádowitość thego
ziela miodkiem rożánym z maſtyka zmieſzá-
nym bywa odeymowana / náſienie iego ma
być dawano z woda miodowa/ to ieſt z ſyta
ábo z hányſzowym náſieniem zmieſzáne/ ábo
z náſieniem włoſkiego kopru/ á ták moc te-
go ziela bywa odeymowána/ kwiatki thego
ziela nie ćierpia długie° wárzenia/ ále náſie
nie iego dłuſzſzego wárzenia pothrzebuie.
Jeſt też drugi Janowiec ktory ieſt zimny á
ſuchy / á ieſt mnieyſzy y gáłaſki iteż ſam wſzy-
ſtek/ á kwiatki má biáłe/ Pándektá powiá-
da: Cápitulo de Geneſta.
B ¶ Dioſzkorides też mowi/ náſienie Janow-
cu weſpolek s kwiatkámi ſtłukſzy ie ná proch
á ten proch wypiy z miodem ábo z młodym
winem chceſzli mieć wrácanie/ á precż niecży
ſtośći flegmiſte s ſiebie wypedzić. Jan Me-
zue też mowi o tym zielu iżby miáło wywo-
dzić flegme z żołądká/ iteż z cżłonkow bárzo
mocnie á pożytecżnie/ iteż z nyrek vryne po-
budza y kámień w nyrkách iteż w mecherzu
drobi / á żadnym obycżáiem mnożyć mu ſie
nie dopuſzcża/ ſtych to wſzytkich á lipkich nie
cżyſtośći/ á to gdy vcżyniſz táki ſyrop. Weżmi
kwiatkow Janowcowych weſpolek z náſie
niem iego/ iteż náſienia hányżowego/ náſie
nia włoſkiego kopru / káżdego ſnich po poł-
gárśći/ korzenia ſparagowego/ piotruſzcżá-
nego/ káżdego ſnich popoł vncyey/ máſthyki
poł drágmy/ ty wſzyſtki rzecży warz w winie
y wodzie/ iżby winá y wody było po kwarćie/
ták długo ma wrzeć áżeby trzećia cżeść wy-
wrzáłá/ á potym przecedziwſzy ocukruy ábo
miodem rożanym oſłodz/ á tego ſie nápijay/
ktory też ſyrop y ná opuchline ſledziony ieſth
bárzo dobry.
¶ Też wodká ábo wodá proſta w kthorey C
wrzáło náſienie tego ziela weſpolek s kwiát
kámi iego á z náſieniem bábcżánym biegun-
ke krwawa záſthánáwia / iteż przyrodzona
niemoc pániam záſtánáwia.
¶ Kto też cżeſto pożywa náſinia tego ziela D
w potráwach ábo kwiećia iego/ tákowy be-
dzie záchowan od boleśći nożnych/ ktore zo-
wa podágra.

Perz ieſt Trawá.

Gramen, Græce Aegicon, Qwecken.

Rozdział xciij.

A W Eſt zimny y ſuchy w przodku pierwſzego ſtopniá/ wodá w ktorey wrzał perz s korzeniem piotruſzczánym vryne popadza obficie y kámień drobi/ ithez roſpádliny w mecherzu goi/ y biegunke niewymownie leczy.

B ¶ Sok tego ziela rány zá świeżá ſpáia / ále náſienie iego vrine pedzi/ y wilgośći w żołądku iteż w ielitách wyſuſza.

C ¶ Thez korzeń tego ziela rány krwáwe goi/ to ieſth korzeń tey trawy ſtłuczony z ſokiem teyże trawy weſpołek/ á przyłożony ná rány/ ſtula ie y goi.

D ¶ Też wodá w ktorey wrzał perz/ grizienie żywotá / y rány ábo roſpádliny w mecherzu vlecza / kámień drobi/ vryne pedzi.

E ¶ Pśi gdy ſie chca vleczyć / tedy trawy álbo perzu pożywáia/ ták ku wrácáu przychodzą.

F ¶ Też wino w ktorymby był perz wárzony z ielenim iezykiem á s korzenim iáworowym/ á ocukrowawſzy piy/ to bolenie odeymuie ſledziony/ Tákież gdy tego ná ſledzione zwierzchu przyłożyſz/ mocnie ia wſpomaga/ cukru nic nie przykłádáiac/ Pándekt támowi.

G ¶ Awicenná też o tym powiáda/ iże perz roſpádliny y rány ſpaia y ſtula mocnie.

H ¶ Vwárzony pyrz w winie z dyptanem á z náſienim piotruſczánym/ iteż z naſienim lamikámieniowym/ kámień z nyrek y z mecherzá wypadza.

I ¶ Náſienie perzowe w winie wárzone ábo w wodzie/ vryne pedzi mocnie/ iteż wrácánie y biegunke záſtánáwia/ Pándektá s powieśći Gálená powiada.

K ¶ Też ſok perzowy s trochą prochu bożego drzewká/ á s trochą miodu day wypić temu ktoryby miał robaki w ſobie ábo gliſty/ morzy ie y wypadza z żywotá / ábo też z ſokiem perzu z żołćia wołowa zmieſzawſzy/ á tym ćieplo námázuy żywot dla wypedzenia robá(kow.

L ¶ Też ſok perzowy ze zielem weſpołek ſtłuczony á z trochą octu/ ogień piekielny vgaſza bárzo mocnie.

Gwoździki kramne.

Caryophilli, Würtz Neglin/

Rozdział xciiij.

W Oc ieſt iednego drzewá/ bedacego w kráinie. Indiyſkiey / świeży gwoździk poty poznáć / gdy ij ściśnieſz á on puśći s ſiebie tłuſtość/ to ieſt wilgość włáſna/ ten ieſt dobry / ma w ſobie ćiepłość w trzećim ſtopniu / á tho ieſt dowod tego/ bo ma w ſobie ſzczypność ábo kaſánie oſtre. A

¶ Moc iego ieſt wewnatrz vdy pośiláć/ oczy czyśćić / ſwym śćierániem bielmo z oczu zdzieráć/ y moc widzenia pośiláć. B

¶ Też żołądek y watrobe pośila/ wárząc w winie gwoździki/ á przymieſzáy k temu máſtiki/ mirri/ potym to day pić/ to pićie mozg pośila / y máćice boleśći vśmierza / y wzgorey wſtepowáć nie da. C

¶ Też gdyby máćicá zeſzłá ná doł/ gwoździki dzierżeć w noſie / á thák záſie ku woniey wzgore ſie pociagnie. D

¶ Theż proch gwoździkow dány ku pićiu z wodká wołowego iezyká álbo z borakowa/ odeymuie mdłość. E

¶ Też gdyby po śilney purgácyey czyrwona niemoc ſie przygodziłá/ tedy nawárzyć gożdzikow/ máſtiki/ gumi arabicū w wodzie rożáney á pić/ też w winie vwárzywſzy wytłoczyć/ á z miodem vczynić colirium/ tho ieſt pláſtr ná oczy/ wzrok oſtrzy y pośila. F

¶ Też dicháwice ſtárym ludziom odeymuie włoż drágántu do tyzánny/ gwoździkow/ cytwaru/ á potym ſtego nádziáłay gałeczek/ á biorąc ie potrzymáć máło pod iezykiem/ á po G

tym

thym połykáć á ráno mlekiem popyiąc/ moc
w meżoch posila.

Modry Mieczyk.

Pſeudo Acorus, Blaw Lilgen.

Rozdział xcv.

A Jele ieſt mieczyk ná wzroſt po=
dobne mieczom w ſwoim liściu
á ze ſrzodká wyráſtá pret gládki/
ná ktorym precie ku gorze ná to
kieć wyraſthája głowki nieiákie
ná thrzy gránie/ á pod ſamemi głowkámi
kwiatki modre/ náſinie ma mieczyk w ſtro=
czu podobne bániowemu/ iedno iż ieſt krot=
kie á okrągłe á klijowáte/ korzeń ma węzło=
wáty długi á żołtáwy.

B ❡ Dioſkorydes piſze/ iże mieczyk rány głow=
ne goi/ łamánie vśmierza/ kości ſtawowe j in
ſze rzeczy ktore zákłociem w ciele ſie kryją wy
ciąga/ to ieſt korzeń mieczykow vwárzony á
potym ſtłuczony/ tákże ná ono mieyſce przy=
łoż s ktorego chceſz kość ábo tarn wyciągnąć

❡ Korzeń theż mieczykow zetrzy/ á kniemu C
przyłoż kwiatkow ie° y ktemu korzenia cen=
turziey/ miodu przáſne° á troche octu/ ſtłucz
tj rzeczy weſpołek wmożdżerzu abo w donicj
á zmieſzay/ ſtego będzieſz miał lekárſtwo kto
re opuchliny y twárdości guzow ſpądzą.

❡ Wziąwſzy też tego wſzyſtkiego co złoty zá D
waży/ możeſz ſie nápić gdyby miał kłocie w
bokoch z winem ábo z miodem ciepło.

❡ Korzeń też mieczykow ná proch ſtłuczony E
z bábczána wodką pity/ biegunkę leczy.

❡ Naſienie też tego ziela co złoty zawáży z F
winem ciepło wypite/ rzezánie vriny y Dnę
odpądzá/ á śledzionę posila.

Gállás ábo włoska debiáńká.

Galla, Galöpfel.

Rozdział xcvi.

Joſkorides piſze/ iż ieſt dwo
iáki gállas/ ieden ieſth nie=
wielki okrągły á ſękowáty/
dziurek w ſobie niemáiący A
á cieſzki/ á drugi ieſth lekki
dziurkowáty/ pierwſzy gál=
lás ieſt lepſzy y ku lekárſtwu
vżytecznieyſzy/ poki ieſzcze świeży/ thedy ma
w ſobie bárzo przykry á cirpnący ſmák/ ma
moc záziębiáiącą y wyſuſzáiącą.

Pliniuſz piſze/ w Syryey w Egipcie ſie ob
ficie mnoży.

B ¶ Dioßcorydes/ kazdy gallas ieſt wielkiego cierpnienia. A thák proch iego rány złych kroſth wyſuſza / y mieſo dziwe wygladza / y krew z noſá plynaca wſciaga.

C ¶ Thez gállás niedopuſzcza wilgośći przypływáć do dziaſl ktorych ſie dziegná czynia á zwłaſzcza gdy beda w piecu pirwey ták bárzo vſuſzone iż beda iákoby zbucżniáłe/ tedy ie ſtłucz ná proch/ á on proch zmieſzay z octem á przywarz / á thym ſobie dziaſlá náćieray/ Tez y krew zewſzad ſtánowi.

D ¶ Tez gállás vwárzony w wodzie/ kthoreyby biáley glowie ſpádłá ná dol máćicá / niechayże w oney wodzie ſiedzi.

E ¶ Włoſy tez czyrni gállás w wodzie á ocćie vwarzony/ á ona woda myy glowe.

F ¶ Tez biegunke záſtánowiſz / gdy bedzieſz w tym máczał gebke / á ná żywoth przykłádáć przez cżwierć godziny przed iedzenim.

Máły Skoczek.

Lathyris ſeu Cathapucia minor, Springkerner.

Rozdział xcvij.

Skoczek ieſt dwoiaki/ Jeden wietſzy á drugi mnieyſzy/ wyſoko rośćie w látoroſlách/ liſt ma ſzyroko ſkárbowány/ á miedzy látoroſlmi iákoby groná z náſieniem/ A
Skoczek mnieyſzy po łáćinie cátápucia minor/ rośćie wzwyſz ná łokieć/ liſtki ma podługowáte/ tluſte á gládkie/ liſtki ná krzyż ſkłádá/ pełne wodnośći mleczney/ z wierzchu látoroſle ma krotkie/ á ná nich kwiáth z okołkiem iákoby ná czarnym korzeniu/ bo kwiećie żołthe zoſtáwiá ſtraczki trzygránowite/ wnatrz ſie mie biáłe/ ſmáku ſłodkie°/ ziárná oboie máia moc odmiekczáć trzewá. Napirwey ma moc flegme y kolere y goraca wilgość wypedzáć á od ſiedmi ziarn możeſz dáwáć áż do dziewiaći do iedennaśćie/ wierzchem y ſpodkiem pedza/ zágrzewáia według ćiepłośći trzećiego ſtopniá/ á odwilżáia według wilgotnośći pirwſzego ſtopniá/ Temu kto czeſtho wráca á ieſth żoładká mdłego/ mdłych oczu/ nie ſłuży/ ziárná iego wyłupiwſzy ſmaż ie w pánwi/ á gdy ſie dobrze zágrzeia á przyſmáża/ wybierz á ná chuſte wkłádź/ włożże w nietáko práſe á wyćiśni oley/ potym ten oley daway w pokármie temu / kto ma zimnice ná káżdy dzień.

¶ Warz ziárná w winie przyłożywſzy miodu/ gdy vwre wyżmi przez chuſte/ á potym daway ku pożywániu w żiel u / w ſzpinaku przyczyniwſzy winá piołynkowego/ itez ziarná daway przetłukſzy themu co zimnice ma B

¶ Ziárná przetłuczone (o ſlono zimnośći. á włożone w wino dáć ták ſtáć przez noc ktemu przyiawſzy cytwaru/ á tego ſie winá nápijáć ráno/ á potym zieść kilko gwozdzikow: itez fácelet máczáiac okłáday tym żoładek/ zimnice leczy ktora bywa ná káżdy dzień/ itez to wino dáwáć w occiánym miedzie / bowiem wodność wygánia. C

¶ Ziárná ſkoczká wietſzego/ wiecey ich możeſz bráć w lekárſtwá/ bo mnieyſzy ſkoczek ieſt pretſzy/ y iáko ſkoro vzre/ wnet z ſwe° ſiadłá wyſkoczy. Mocnemu żoładkowi cáłe ziárná dáwáć / á mdłemu roſtárte z Cynámonem świeżym. D

¶ Oley ſkoczká wietſzygo/ oſypánie ná ćiele/ y wrzody mokre ná głowie/ y kroſty zauſzne y ſzkárádośći ná ćiele leczy. E

¶ Ziarnká ſkoczká mnieyſzego ſtłuczone/ z lebiot- F

z lebiotká y z gesim ſádłem / tym dźiećiećiu okłádáć bżruch ſtwárdźiáły / á kes mydłá iáko pálec w oleiu ſkoczkowym omoczyć y wetknąć w zádek / też dźiáłá odmiekczenie.

Páluchy ábo pozne ſáſánki

Colchicum, Zeitlos.

Rozdźiał xcviij.

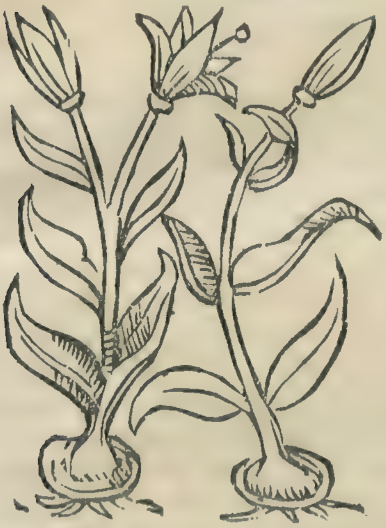

Páluchy / ieſt źiele ktore kwitnie ná oſtátku ieſieni / ma kwiátek ná ſobie biały / troſzkeku rumienośći ſie ſkłániaiacy / ieſt też niktory máiacy kwiátek czyrwony / ále then ktory ma biały kwiátek ieſt lepſzy (inſze páluchy ſa iádowithego przyrodzenia) ieſt ćiepły y ſuchy około wtorego ſtopniá. Auicenna cápitulo de Hermodactillo powiáda / flegme z członkow wywodźi / á ták ieſt z niego dobre lekárſtwo tym ktorzy máia bolenie w członkách w nogách / w nerkách iedno iż żołądkowi ſzkodźi / ku korzeniowi przymieſzáć tego źiela / ingbieru z máſtyka z kminem / á ták / kto bedźie chćiał vżywáć tego prochu / co złoty záwáży ma go wźiąć / ábo pułtorá. A

B ¶ Mezue mowi / gdyby ktory człowiek pożywał korzenia páluchowego / vmorzi tákiego człowieká / záduſi iij iáko y bdły ſurowe / á ták áby ſie kto nie mylił ná tym / gdyby korzenia páluchowego chćiał pożywáć ſurowo miáſto cebule / áczkolwie ieſt ſłodki iednák ſzkodźi.

¶ Biały korzeń páluchow ieſt dobry tym ktorzy bol máia w nogách / ále czyrwony ieſt iádowity bárzo / á ták zábijáiacy / Serápio mowi y Mezue mu poświádcza. C

¶ Proch páluchowy rány złych kroſt goi wyſuſza záſtárzáłe / y czyśći ie gdy miodu przymieſzaſz k nie[v] / iteż według powieśći Mezue náprzećiwko oſpicam ieſt dobry ten proch / ále táki ma być obierány kthoryby był y wnatrz biały / bowiem czarny y czyrwony iádowithy D

¶ Czeſte pożywánie białego korzenia (ieſt. páluchowe) pobudza krew y zbytnie ia ſpaia / á ták czyni bolaczki w głowie ithez ná inſzych ſtronách ćiáłá / Serápio mowi. E

¶ Też korzeń tych páluchow ma moc przyćiagáiaca / trawiaca y roſpadzáiaca. F

¶ Wodá włoſkiego kopru w kthoreyby było vwárzono to korzenie páluchowo / ieſt dobra ku pićiu náprzećiwko kłoćiu wnetrznemu iedno żeby gorączki przy tákim kłoćiu nie było. G

¶ Proch też iego zmieſzány z electwarzem laxatiui benedicti / wyćiaga flegme z członkow nożnych y recznych / á thak boleśći tych członkow oddala. H

¶ Prochu też páluchowego korzenia z mydłem czarnym roſpuſzczony ábo ſtłuczony / fiſthule záſthánáwia y wyſuſza bárzo dobrze / gdy tám tego bedźieſz wpuſzczáć / Pláriuſz mowi. I

Ziele páráliżowe ábo pirwoſnká.

Herba Paraliſis, Schliſſelblůmen.

Rozdźiał xcxi.

To źiele páráliżowe ktore ieſzcze z zimy poczyna kwitnąć kwiátki ma żołte / ktore źiele przy ſámey źiemi ſie ſćiele: ieſt ćiepłe y ſuche. A

Dioſkorydes o tym źielu páráliżowym iż ieſt bárzo dobre náprzećiwko boleśćiam członkowym y ſtáwowym.

¶ Liśćiem tego źiela ſtłoczonym w możdzierzu námáży trad ná licu / zginie od tego mázánia. Też Cátárrum y ryme odpadza y bolenie B

wgłowie vśmierza y vśpakáia.

B ¶ Theż M:zue piße iż śie przećiwi wilgośćiam flegmistym stárych ludzi / á vśmierza boleśći członkowe.

C ¶ Też mowe strácona przywráca ktora iij nie dla páráliżu ábo ápoplexyey / gdy ten sok tego źiela będźie dawány w vstá ná iezyk cżesto potroße.

Kosátki.

Xiphion vel Phasganon, Degenkraut.

Rozdział C.

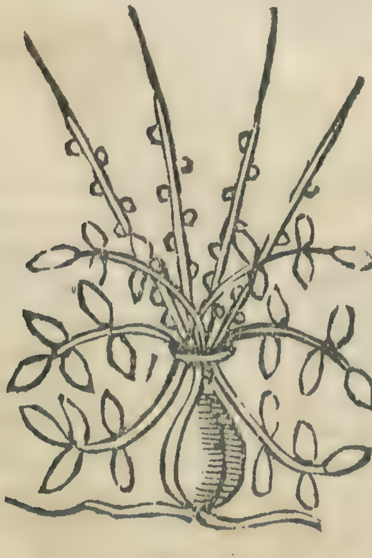

W Rolách rośćie to źiele / mieśiacá Sierpniá kwitnie / korzeń ma iáko ßáfran / odźiáne wiele skorkámi / dziuráwemi iákoby śiathkámi / á w pośrodku thych skoreczek ze spodku korzonki dwá ieden ná drugim / á opußcża s śiebie korzonki stáre / listy ma iáko trawá wielkie / długie zá ostrzone / pręt wzdłuż ná łokieć z listem / á ku wierzchu kwiatki idą rzędem ku gorze / są iásney brunatnośći podługowáte / s pośrzodká białe kosmáćinki wydawa / To źiele iest źimnego y suchego przyrodzenia w pirwßym stopniu. A

¶ Źiele to ma moc niecżystośći z rány odeymowáć / dźiećiom ie też słáć do kolebki z vrzetem / álbo dźieći temi źiołki okłádáć / záchowawa ie od złego vrzecżenia bab / y od inych stráchow / á cżyni ie iże bez płácżu rádi vśypiáią / toć też rzecż prawdziwa. gdy iedno dźiećie pierwey nákarmiß a położyß s tym źielem do kolebki / bárzo go też nie okármiay / á mleko dobrze vwarz Vrocżnik iest źiele podobne źielu pępkowemu / iedno ma list dłużßy. B

¶ Niektorzy też sobie przypráwuią to źiele skorzeniem strzáłowym / á przy sobie noßą / dla tego by śie żadney strzelby niebali / ieslić ták iest / tedi mi moc z niebá dána / á teo pokußáią w bitwach / á przetoż to źiele zową / źiele ślachetnie vrosłe. To korzenie połáćinie zową Arteticária / po Cżesku Strzáłowe korzenie / po Niemiecku Sichtkraut po Polsku ſmy go nie mogli wypisáć / bo nie wiemy iesli też polskie imie ma ábo iesli śie tu rodźi. Ale przećiw strzelbie dálekość nalepßa. C

Jeleni trunek ábo Sierpik.

Aster Aticus, Sternkraut.

Rozdział cj.

R Ośćie to źiele w łakách / listy ma ze spodku dłużße y ßyrße á około listu káżdego ząbki iáko sierp / a ztąd ie też możemy zwáć po Polsku sierp / korzeń ma niewielki z drobnemi korzonki / á od korzenia przestrefowány / to iest iákoby igła z złob A

kowat

bkował podłuż ku gorze/ á ták około wßyſt⸗kiego pretá/ pret pełen rozdzek/ látoroſtki o⸗koło ſiebie máiac/ á około rozdzek liſtki dro⸗bnieyße niżli ktore ſa ná dole około głabu/ á ná rozdzkách 3 ábo 4. głowki s kwiátem bru⸗natnym/ w głowkach ſiemiaczko/ á głowki y ſiemie podobne głowaczowi/ ále mnieyße y cienße głowki ſa.

B ¶ Słożenia żywiolnego goracego y ſuche⸗go w wtorym ſtopniu/ ma moc ocieráć/ czy⸗ścić/ nápráwiáć rány y ſtłuczenia/ zbicia y obráženia/ oſtárcia/ vwárzyć ij w piciu á pić.

C ¶ Też vwárzony w winie czyrwonym/ rány ſwieże nápráwia y wyczyścia/ goić ſie rychło niedopuści/ otok rozgánia/ przepukline y ine goi boleści w zádku/ dne vſmierza/ Sukiennicy tego ziela nawiecey potrzebuia ku fárbowániu ſukná.

Pepownik ábo obieży ſwiát.

Perfoliata, Durchwachs.

Rozdział cij.

Ziele tho ma liſtki gládkie á obwijáiace ſie około głabu z ktorego wyráſta/ ták iż podczás ludzie mniemáia áby przez poſrzodek liſtu przeráſthał głab/ zwierzchu ma kwiát iákoby czarny korzeń ogrodny/ y náſienie w teyże ßerokości czarnego korzenia/ iteż ſámo przyczerniſ ym.

¶ Moc thego ziela/ gdy bedzie proch tego ziołka pity w winie/ przerwanie goi/ y owrzedzenie pepká leczy gdy tym okłáda/ y rány ſpaia/ y wyſtapienie pepká z iego mieyſcá nápráwia/ vmocniá go ná iego mieyſcu. B

Bielon ábo Száley/

Hyoſcyamus, Bilſenkraut.

Rozdział ciij.

Bielon ieſt zimnego á ſuchego przyrodzenia/ czarny bielon ieſth nagorßy á naßkodliwßy/ á potym czyrwony. Biały miedzy nim ieſth nalepßy á názdrowßy/ ktho⸗ A

rego w lekárſthwie vżywamy/ á ieſliby biały być niemogł/ tedy cżyrwony ráciey weżmi/ á cżarnego nie tykay. Czarny bielon ieſt zimny á ſuchy około trzećiego ſtopnia/ á biały ieſth mniey ćiepły. Awicenná mowi cápitulo o bielonie. Jeſth bielun odymáiacy/ cżuynoſć cżłonkow y krew záſtánáwia/ á ták y boleśći ktore przychodza o ſtłucżenia vſmierza/ iteż boleśći bolacżek goracych ktore przychodza s kolery vſpakaia/ to ieſt ſok bielonow s trocha octu zmieſzány/ á rozmocżywſzy chuſte przykłáday ná tyto mieyſcá.

B ¶ Też ſok bielonowy z otrebámi pſzenicżnemi á s trocha octu zmieſzány/ ieſt plaſzr dobry ná bolenie cżłonkow táiemnych meſkich.

C ¶ Też ſok bielonow s ſokiem źiela párálizowego/ á w tych ſokoch rozmocżywſzy chuſte ábo fácelet/ przyłoż ná mieyſce bolace/ á nawiecey ná boleść cżłonkowa/ á przed tym ſie nápiieſz zwierćiawſzy trzećia cżeść drágmy tego naſienia bielonu/ z miodem ábo s pitka tym lepiey/ á pothym námáż mieyſce bolace tymi ſoki przerzecżonemi.

D ¶ Theż ſok bielonow/ ábo oleiek iego ćiepło w vcho wpuſzcżony/ boleść vſpakáia.

E ¶ Też ſok bielonow z octem/ ábo też wino w ktorymby było wárzono náſienie białe° bielonu z octhem á s piretrum/ bolenie zebow vſmierza gdy tym vſtá ſobie płokáć bedzieſz.

F ¶ Bielonowy ſok z wodka rożána zmieſzány/ á w tym rozmocz fácelet á ná cżoło włoż.

G ¶ Liśćie bielonowe iedzone od ludźi/ błod á nieiákie odeśćie od rozumu cżyni.

H ¶ Też ſok liśćia bielonowego pomácżány ná ocży/ boleść ich y płynienie niecżyſtośći k nim záſtánawia.

I ¶ Też plaſtrz z liśćia bielonowego z octem ſtłucżony/ ná wrzedzienice pierśi białym głowam przyłożony/ ieſt wyborny.

K ¶ Bielonowy ſok z liſthem iego ſtłucżony s ktorego vcżyń cżopek á włożyi w mácice/ bolenie iteż rzecżi przyrodzona zbytnia oddala. Ktoby náſienia iego pożywał/ then ná cżás iákoby oſzáleie y pamieć ſtráći.

L ¶ W goracych febrach dobry/ ieſt tym ktorzy ſen ſtráca/ gdi z ſokiem bielonowe° liśćia zmieſzaſz mleko niewieśćie/ á z białkiem á s trocha octu/ ty rzecży weſpołek zmieſzay á przyłoż rozmocżywſzy fákeleth ná cżoło coby nie bárzo wilgotno/ ábo nogi vmrway w bielonie ćiepło ná noc: Pláteáryuſz o tym mowi.

Obraski.

Aaron minor, Aaron Pfaffenbindt.

Rozdział ciiij.

JEſt to źiele dwoiákie/ iedno mnieyſze á drugie wietſze/ to wietſze zowa Diablik: bo ma korzenie kaſáiace/ á to mnieyſze źiele ma pretek ná piadź wyſoki/ liſty ma gładkie/ á przyſzyrſzym/ około pretá kwiátki ma połżołtey białośći/ źiárná ma okragłe á źielone/ á w nich ieſt ſiemiacżko/ korzeń ma pobieláły s koſmácżinkámi/ korzeń moga ludźie ieść iáko rzepe/ tego dyabliká álbo S. Janá głowy/ żadny cżłowiek prze iego kaſánie niemoże ieść/ ále tu o ninieyſzym mowimy. A

¶ To źiele gorace y ſuche w pirwſzym ſtopniu/ á ma moc rozmiekcżáiaca y ſćieńcżáiaca/ iteż ocżyſzcżáiaca. B

¶ Korzenie vwárzone w wodźie z lákricya/ s figámi/ z Jzopem/ pierśi cżyśći y plucá z wilgośći grubych y lipkich/ gdy kto nápiwſzy ſie go charka y kaſzle wymiátáiac ie. C

¶ Też wárzyć to źiele z dźiewánna w winie á náonym ſiedźieć opuchline ſtolcá oddála. D

¶ Theż bolacżki miekcży/ ſtłucz korzeń s ſádłem kokoſzym á okłáday/ iteż krzcżyce (gdy śnięgo vcżyniſz plaſtr z niedźwiedzim ſádłem á bedzieſz przykłádał) rozwiezuie. E

F ¶ Też stłuczy korzeń ze lnianym siemieniem á okłádány dnie nożne / rospadza ią mocno.

G ¶ Thez ma moc rzecz przyrodzona pániam gdyby sie zástánowilá otwieráć/ itez trzewá miekczyć y czyśćić/ tez gdy ie vwárzyß s suchē korzenim brzoskwiánym á daß pić/ tedy pálącey gorącośći wilgość wypadza precz.

H ¶ Thez gdy ná noc skraieß korzeń s Cytwárem/ ále cytwaru maiey wziąć iákoby iedne cześć álbo poltory cześći/ itez ze° siela/ á z winem pić/ zimna wilkość wypadza/ á gdy thez k temu kilko ziarn áloes przyczyniß/ gorace y pieniste wilgośći złe wymiáta/ itez gdy mirabolanow Indiyskich przyłożyß/ gorace á grube wilgośći z ćiáłá wymiáta/ Itez gdy przyłożyß páluchow/ lipkie wilgośći wygánia/ członki itez stáwy czyśći/ itez sośnki gdy przyłożyß/ żołtowodność wygania.

Ogrodny Izop/

Isopus Adulterinus, Garten Hizop.

Rozdział cv.

A Izop/ Jeden iest ktory rośćie ná gorách/ á drugi ogrodny/ iesth ćiepły y suchy w trzećim stopniu iest dobry á vżyteczny piersiam y plucam y náprzećiwko dycháwicy/ itez náprzećiwko zástárzáłemu kaßlowi/ to iest/ Weźmi izop kosáccu s figámi lákrycyey/ á to spolem vwarz/ á osłodziwßy po ránu sie napiiay/ ábo ták vczyń syrop/ Weźmi liśćia Izopowego/ miodunkowego/ rowno po gárśći káżdego/ korzenia kosáccowe°/ liliowego/ káżde° z nich dwie vncyi/ lakriciey ománu/ káżdego rowno po vncyi/ fig w liczbie dziewięć/ Ty wßysthki rzeczy przećiukßy warz w winie á w wodzie we dwu kwarth wßystkiego aż do wywárzenia trzećiey cześći/ á potym przecedziwßy ocukruy á osłodz czystym miodem/ á tego sie syropu nápiiay poránu y w wieczor ćiepło trunek/ á wypiwßy ten syrop/ weźmi piluly ná noc/ dawßy ie sobie vczynić do ápteki Weźmi Máßy pilul de ágárico dwá ßkropuly/ Máßy pilul de agregátiuarū ieden ßkropul/ gębki modrzewiowey poł ßkropulu/ soli ocit'owáter iedno ziarnko/ ty rzeczy zmießay spolem á vczyń ich dziewięć s syropem izopowym/ á názáiuthrz dla podilenia weźmi kołaczkow zá groß z ápteki diaisopum ábo diaprásium trzy ich rázem weźmi/ á potym názáiutrz tákież.

¶ Wino w kthorymby był wárzon izop s figámi/ z násieniem włoskiego kopru/ piotrußczánym thez bolenie y gryzienie żołądkowe odpadza y zátłumia/ á gdy k tym rzeczam przyłożyß bylice/ á tego sie winá pani bedzie napiiátá poránu/ máćice iey z niecżysthośći flegmistych wyczyśći/ Abo vwárzywßy Izop z bożym drzewkiem w wodzie/ á tym okłádáiąc náparzay máćice/ zimne niecżysthośći z máćice wywiedzie/ y skłonna ku poczećiu vczyni. B

¶ Też ná reume zimna/ y ná vpádły czopek/ vczyń plokánie vst ćiepło charkáiąc/ vwárzywßy Izop z rożą/ s piretrum w winie/ á troche octu przyczyniwßy/ á potym podnieś vpádły iezyczek pálcem/ á posyp naň imbierowym prochem s piretrum zmießawßy/ Awicenna powiádá. C

¶ Też Izop wárzony w wodzie á pity/ glisty zábiia w żywoćie. D

Thez Izop vwárzony w wodzie á przáśnym miodem osłodzony/ troche mocnego octu przylawßy/ á tego sie day napiiáć/ piersi czyśći s flegmy/ y stolce czyni. E

¶ Też Izop w wodzie vwárzony/ rány goi w vśćiech gdy onym winem bedą plokane vstá/ y dziegná leczy. F

Koſáčiec.

Iris Syluestris maior. Blaw Schwertelwűrtz.

Rozdział cvi.

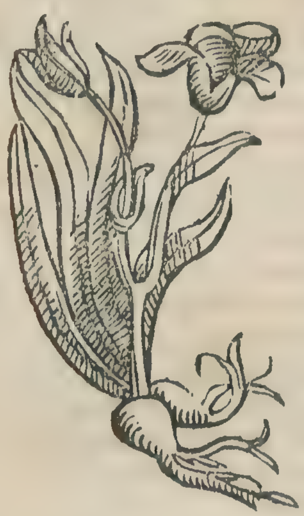

A KOſáčiec ieſt dwoiáki/ obádwá liſt máia ſobie podobny/ iedno roznoſć kwiatkow máia/ ábowiem ieden kwiát noſi ná ſobie biały/ á drugi brunatny nieprawie/ oboy koſáčiec ieſt čiepły y ſuchy w trzečim ſtopniu/ korzenia koſáccowego w lekárſtwie vżywamy ktorykolwiek badź koſáčiec/ ábowiem máia iednáko moc obádwá. Pláteáryuß mowi/ iżby koſáčiec miał moc pobudzáiaca vryny/ iteż roſpadzáiaca niečżyſtośći y otwieraiaca/ á przeto ieſt dobry ná zátkánie śledziony y watroby/ nerek iteż meche rzá. Jeſt teżlekárſtwem náprzečiwko boleſćiam pierśi/ płuc/ żołądkowey y inßych wnetrznośći/ ktore boleśći pochodza z wiátrow oſtrych/ y náprzečiwko opuchlinie ktora z źimney przyčżyny przychodźi/ y ná ty wßyſthki niedoſtátki.

B ¶ Theż wino w ktorym vwárzyß korzeń koſáccow z Jzopem/ s náſieniem włoſkiego kopru/ s piotrußčżánym/ s hányżowym/ z lákricya/ á vwárzywßy oſłodź miodem sßymowánym/ á tego ſie nápijay.

C ¶ Też proch korzenia koſáccowego/ ieſt dobry ná rány złe zágniłe/ bowiem mieſo zgniłe á dźiwe wyiáda/ á potym wyſußáiac goi.

D ¶ Theż proch korzenia koſáccowego s prochem tucyey/ z wodka rożána ábo włoſkiego kopru/ zmießay ty prochy á pußčżay po trosce ná očży/ tuſkę ábo bielmo zgánia precż.

E ¶ Theż proch korzenia koſáccowego z trocha prochu ſoſnki zmießawßy ábo rozmačiwßy z miodem/ potym wypiy ráno chceßli s ſiebie flegme ſtolcmi wypedźić gruba á lipka

F ¶ Też wodá w ktoreyby wrzáło to korzenie s trocha korzenia białey čżemierzyce/ s trocha błáywáſu/ á ta wodá vmyway ſobie lice chceßli piegi y inße fleki ſpedźić.

G ¶ Też ſok korzenia koſáccowego zmießány z miodkiem rożánym/ ieſth dore lekárſtwo na ſmierdzace á zagniłe rány/ mieſo złe wygryza á dobre náraßčża.

H ¶ Też proch thego korzenia z wieprzowym ſádłem zmießány/ zathwárdźiáłe mieyſcá y guzowáte miekčży/ á zołzy rozgánia.

I ¶ Oleiek s korzenia koſáccowego ieſt dobry náprzečiwko páráliżowi y kurčżowi/ y náprzečiwko denney boleśći námázuiac ſobie.

K ¶ Też proch korzenia koſáccowego otwiera żyłki emoroidy/ á záſtánáwia rzecż przyrodzona/ ábo płynienie náſienia męßčżyzn.

L ¶ Też oleiek s korzenia koſáccowego zmießány z oleykiem rożánym/ á s trocha octu/ boleść vśmierza głowy/ gdy nim ſobie námáżeß ſkroni/ vznaß pomoc.

M ¶ Też proch iego ſam kichánie čżyni gdy go w nos wſtrzykṅieß/ Awicenná powiáda.

Jáłowiec/

Iuniperus, Wachandelber.

Rozdział cvij.

A CIepły y ſuchy ieſth iáłowiec w trzečim ſtopniu Jágody iáłowcowe poſpolićie w receptách/ máia być rozumiáne/ ma moc iáłowiec roſpadzáiaca y thrawiaca/ biegunkę záſtánawia ktora przychodźi z oſtrego a z mocnego lekárſtwá ktore przylipa do żołądká

iadká/ á ták vstáwiczna purgácya á ßkodliwa czyni/ to iest gdy vwárzyß iálowiec w wodzie á oney wody daß sie nápić ciepło ocukrowawßy ią/ ábo vwárzywßy iálowiec w wodzie / á z oney wody vczyń wánnę w kthorey siedzieć ma chory do sámego pepká.

B ¶ Wino w ktorymey wrzał iálowiec s kosáccowym korzeniem/ iest dobry tym ktorzy s ćießkośćią vrynę pußczáią/ ábo gdy iey pußćić niemogą/ iteż kolikę wypadza s subtelnych ielit bárzo dobrze.

C ¶ Też oleiek iálowcow iest wyborny náprzećiwko qwartánie/ ktora z melánkoliey przychodzi / to iest gdy daß oleyku iálowcowego poł drágmy w iákimkolwiek piciu ábo w potráwie/ á pothym tymże oleykiem námázuy mieysce bolące y dymiona dla ćießkiego pußczánia wody.

D ¶ Też náprzećiwko S. Válántego niemocy námáży grzbiet iálowcowym oleykiem/ v znaß pomoc / y pulsy v rąk thež masz námázáć/ á to przed tym godzinę niżli ma być.

E ¶ Oleiek też iálowcow iest dobry tym ktorzy máią kámień w mecherzu/ gdy tego wpußćiß w korzeń sikáwką.

F ¶ Jest też dobre ná dychawice to lekárstwo vwárzywßy iágody iálowcowe s figámi / z lákrycą w winie / á ocukrowawßy day pić poránu/ Pláteáryuß powiáda.

G ¶ Oleiek też iálowcow zmießány z oleykiem słodkich migdałow/ á temi oleyki przed ogniem námáży pierśi / czyni wolne oddychánie y bolenie pierśi oddala.

¶ Też oleiek iálowcowy iest dobry náprzećiwko boleśćiam stáwowym. H

¶ Wino w ktorymby wrzał iálowiec/ tedy to wino wypadza nieczystośći z żołądká/ iteż máćice czyśći y bolenie ich vśmierza. I

¶ Gdy też vwárzyß iálowiec z bylicą w wodzie przyłożywßy kosáccu / tym sobie nápárzay máćice boleść iey odeymuie/ y niemoc iey przyrodzoną wywodzi. K

¶ Też oleiek iálowcow iad tłumi y wyćiąga z rány/ ábo z mieyscá vkąßonego od iádowitego zwierzęćiá/ kiedy nim mieysce námáżeß/ Awicenna powiáda. L

Mikołáiek.

Eryngium, Mausstreum.

Rozdział Cviij.

Jest ćiepły mikołáiek y wilki w pirwßym stopniu/ wßákże wilkość daley sie wśćiąga niżli do pirwßego stopniá/ Korzeń Mikołáykow przyprawion z miodem iáko ingbier przypráwiáią w áptece/ á ták kto tego korzenia mikołáykowego będzie pożywał/ násienie A

siemie przyrodzone mnozy meßczyznam/ y vczynek małzeński vmacnia/ iteż wilgości do brzniego sie rodza/ Serápio y Awicenná o tym powiádáia/ iż mikołáiek iest rodzay cirniowy/ ktorego liście bywa pożywano miásto spinaku z inßym liściem ktorego ludzie pożywáia/ á to liście dáie krew dobra/ Moc korzenia mikołáykowe° iest iákoby pásternak

B ❡ Też korzeń Mikołáykow/ gdy bedzie ták surowo iedziony/ zástánáwia meßczyznam nasienie przyrodzone kthore snich sámo wychodzi/ Pándektá powiáda.

C ❡ Liście mikołáykowe z liściem bábczánym w wodzie z octem vwárzone/ á tego sie nápiyay/ iest to pożyteczne picie ná wzdećie żoładkowe/ iteż ná opuchliny powiek.

D ❡ Niektorzy powiádáia iż kwiatek tego ziela troche żołty/ gdy bedzie vwárzony w wodzie/ á tey wody dáy dziatkam ktore máia slinogorz/ ábo świetego Wálántego niemoc.

E ❡ Sok tego ziela pomázány ná wrzedzienice ktora bywa ná biodrách vśmierza/ zapalenie y bolenie/ Pándektá powiáda.

F ❡ Też gdy bedzie pity sok korzeniá mikołáykowego/ vryne pobudza y wywodzi/ y przyrodzona rzecz pániam/ y wiátry rospadza y gryzienie żoładkowe vspakaia.

G ❡ Gdy korzeń w wine bedzie vwárzony/ á to wino pite/ bolesć watrobna/ y vkaßenie wezowe mdli á práwie trawi.

Serápio mowi/ o Mikołáyku powiádáiac iż by to był práwy mikołáiek ktory ma ná sobie czásu wiosny/ kwiatki podobne kwiatkow fiołkowych/ iedno iż sa wietße nizli fiołkowe/ á gdy opádna kwiatki stego ziela mikołáykowego tedy násienie ma ták wielkie iáko iest tátárczáne á słodkość ma w sobie nieiáka/ Serápio powiáda o tym mikołáyku.

Dzwonki.

Ipericon, Harthenw.

Rozdział cix.

Ziele to listki ma zdziurkowáne/ preth z gáłaskámi ná łokieć wzwyß/ á sa przydrobnieyßym/ kwiatki ma żołte tákże y násienie/ á pierwey nizli roskwitnie maß nátárgáć papia á włożyć w oliwe á postáwić ná słońcu á przemießawáć/ á ták stego oley bedzie czerwony/ á ku wiele potrzebam bárzo dobry/ á zwłaßczá ku wyćiagnieniu iadu przez rány ábo przez wrzody/ á to zwłaßczá czásu powietrznego. A

B ❡ To ziele ma moc zágrzewáć y sußyć zwilgości trzećiego stopnia/ Ma też moc ściénczáć/ otwieráć/ rospußczáć záthwárdzenia zbythkow wßysthkich mecherzowych/ ledźwiow y nieczystośći niewieśćich wßytkich/ krwáwych/ Moc ma otwieráć y wyrzucáć/ á tho gdy vwarzyß ziele wßysthko pospołu s kwiećiem y z nasienim.

C ❡ Też spryßczenie od ogniá goi gdy go przyłożyß/ wrzody gniiacy czyśći. Też kto dnie spoiona ćierpi/ rozwiezuie ia y rospadza/ itheż gdy násienie iego piieß/ zimnice czwartego dniá leczyß/ ále w wodzie vwárzywßy ielent iezyk z dziewanna/ w tey ie maß pić.

D ❡ Też biegunke ktora bywa z ielit/ vstánáwia/ przepukline leczy/ rány/ ßramy bieli/ watrobe y ledźwi czyśći/ bolesći ich oddála/ rány sußy/ iad wygánia známienićie.

Irisillirica

Fiolkowy Korzeń

Irisilliria, Violwurtz.

Rozdział cx.

A Biały Korzeń má tho ziele/ thwárdy/ miąßßy/ á w nim wonia fiolkowa ieſt/ kwiát ma biały/ ma być wziethy y ſkráiány korzeń/ á ſußyć ij czáſu wioſny. Ten korzeń ieſt ćiepły w wtorym ſtopniu/ á ſuchy w trzećim/ ma moc káßel vſmierzáć/ chárkánie wywodzi/ to ieſt gdy człowiek chárka flegma/ flegme lipka rzedźi/ ſledzione náprawia/ kiedy ij w occie vwárzyß kurcz leczy: y pieté żyły poſila/ w winie vwárzony záſtánowienie rzeczy niewieśćich otwiera/ płod martwy wyćiaga z żywotá/ boleść brzuchá vſmierza/ rány czyśći y goi/ we wrzedziech y w bolacżkách czyni/ áby mieſo dobre roſło/ W winie korzeń vwárzony á tym vſthá płokáć/ gnićie ich y około zebow/ ſmrod ich odeymuie.

B ¶ Theż proch iego zmießány s ſádłem káczym mázáć pierśi/ miekczy ie/ Też z oleykiē fiołkowym zmießány ſtrzekánie bokow leczy

¶ Theż ma moc otwieráć wnetrzne drogi/ C
przez ktore pochodzi vryná w mecherz/ mocz też pedźi/ y kápánie moczu y rzezánie leczy.

¶ Też ma moc roſpußczáć zimna wilkość/ D
piethych żył drżenie/ kurcż/ bolenie krzyżow/ iteż ſkrzywienie vſt leczy.

Złote Chrząßcze.

Cantarides, Goldkoffer.

Rozdział cxj.

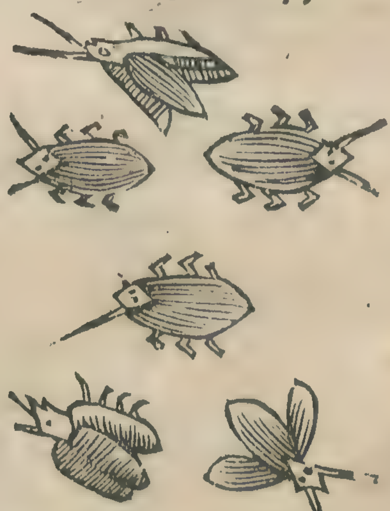

Ci robacy ſą zieleni á w nocy błyſkáiacy á podługowáći/ ſtrefy żołthe przez ſkrzydłá máia/ á ná kwiećiu pßenicżnym ſiadáia/ też ie ná Jeſienie o Swiatkách náyduia. A
Są też drugie bes ſtref/ ktore bywáia ná ſoſnách/ y indzie ie też náyduia. Robakow thych nákłaść do máłego garnká á záwiezáć wierzch chuſtha w iedno/ á wláwßy octu w wielki gárniec warz/ á nád oną párą obroć garnek chuſtą/ áby thám przez chuſte párá ßłá/ áby oni od oney páry pozdycháli: Ci robacy máia gorącość w czwartym ſtopniu/ tą ćiáłá pryßczą y przeiadáia ſkore przyłożeni. Kto ich wiele w lekárſtwo weżmie/ tedy mecherzowi ßkodzą krosthawiąc á rániąc gobárzo/ áż wiec y mocz krwáwy ſie pußczą/ ale kiedy ich miernie weżmie wobec zá-

ſtánowiona w mecherzu/wypadzáia.

B ❡ Też ći robacy w chodza w máść y w plaſtrzyku párchom oſutym/y ku mdłośći/ithez ku wykorzenieniu brodawek.

C ❡ Też ku wrzodam roziádáiacym ćiáło/w piciu miernie dáne wodnoćielnym ludziom z moczem niemoc odchodzi.

D ❡ Thez około złych páznokćiow pomázáć ſtłukßyie/ſpádna precż.

E ❡ Też proch ſtych robakow s ćiáſtem zmießány/á do łußczyny orzechá włoſkiégo włożywßy/przyłoż ná mieyſce gdzie chceß ſprysczyć á vczyni ſie bebel/w ten bebel wodnosć wnetrzna wyćionie ſie.

F ❡ Też około brodawek zekrwáwić czym oſtrym/to ieſt iżby krew ßłá/á thym prochem poſypowáć/tedy ſpádna precż.

Kánforá.

Cafura, Kanffer.

Rozdział ciij.

O Kánforze/iáko á z iákiego drzewá pochodzi/bedziem o tym niżey mieć w powieśći/o lipkich ſokoch. Tu tylko wiedzieć bedziem/iż kánphorá/ieſt miernośći zimney á ſuchey w ſtopniu trzećim/á kczmu ſłuży. A

B ❡ Proch iey zmießány s ſokiem pſinkowym w tym chuſte máczáć á ná watrobe przykłádáć/zápalenie iey iteż inßych członkow wnetrznych oddala/iteż gdy tákże ná ledźwi/ná łono/y nád łonem bedzieß okłádał/tedy ćieczenie náśienia meßczyznkiego záſtánáwia y ćießkie wody pußczánie/y zbytnie wody pußczánie/ktore przychodzi z goracośći ledźwi á to gdy kthemu przyleieß octu/á romaczáiac chuſte bedzieß ledźwi okłádał.

C ❡ Też proch Rámphory ſpopiołem paloney pokrzywy/ty prochy zmießáć z ſokiem ſporzyßowym/á w tym rozmoczyć báwełne á kłáść w nos/á krew zbytnie płynaca z noſá záſtánáwia/byłoliby tho ćieczenie krwie z wnetrznośći dla goracośći watrobney/thedy zmießáć z rożána wodka/á w tym chuſte omáczáć y okłádáć czoło/ſkronie y wßyſthko gárdło/ále to dziáłáć z bacżnośćia/bo niegdy tedy zbytnia krew przyrodzenie pedzi/ktora ieſli záſtánowiß/á oná potrzebuie iść: thedy ſie vdziáła bolaczká zá vchem/ábo ſie ſadzele ná twarzy dziáłáia.

D ❡ Thez Kánforá z wodka rożána y z ſokiem Włoſkiego kopru zmießána/nieczyſthośći z oczu y czerwonosć śćiera/y goracosć ich odeymuie/á gdy bedzie wodká Kánforowa zmießána z miodem/thedy twarz czyśći flaki ſmiey ſcieráiac precż/w niemocách ktore bywáia z wielkiey goracośći/dobrze Kánfory vżywáć.

E ❡ Też wodká Rámphorowa goracosć głowy y oczu y twarzy odeymuie/wonia ſwa y okłádánim krew ſtánowi/y płynienie trzew krwáwe (gdy ia z octem pije/ábo z wodnośćia winá nieźrzáłeko) záſtánáwia/Thez zmießána s ſándálmi á z bolum armenum ſerce czáſu morowego powietrzá okłádáć maczáiac w tym ßárłat ábo táphte czyrwona/bárzo potwierdza/ále gdy iey czeſto pożywa wiele ßkodzi/ábowiem martwe duchy ożywiáiac/moc przyrodzona/y pániam płodnosć tráći/ſwinie ná człowieká predko w

wodźi

wodzi/ wyſuſza mozg/ ſen odeymuie/ kámień w ledzwiach y w mecherzu mnozy.

Nogietek.

Calendula, Indel Blümen

Rozdział ciij.

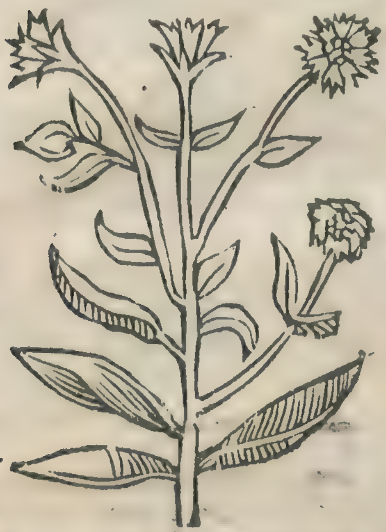

TO ziele ma liſty podobne li-
ſtowi oliwnemu ábo wierz-
bowemu/ ále dłuzſzy y tłuſt-
A ſzy z nieiáka lipkoſcia/ kwiát
na zołty/ preth z gáłaſkámi
ná 2. piedzi wzwyſz / náſie-
nie ma pobieláłe á zmarſz-
czone/ á w głowecce rzedem położone á ſkrzy
wione troche by trabki / ieſt goracego á ſu-
chego przyrodzenia.

B ¶ Moc tego ziela ieſt ſkurczáiaca / poſilá-
iaca/ wyſuſzáiaca/ zetrzeć to ziele ná proch/
obwinać w báwełne á przyłoz ná bolacy zab/
boleść oddála/ á kiedy go w nozdrze włozyſz/
czyrwiá kthory bywa w zebie vmorzyſz/ pry-
ſzcze ná nodze bárzo bolace zgládza gdy ij
ſthłuczeſz / á vczyniſz ſniego plaſtr á bedzieſz
przykłádał. Tez gdy ſokiem iego bedzieſz ná-
názował brodawki/ ſpadza ie precz.

C ¶ Tez lice wegrowáte / ábo ktore ieſt ſino-
czyrwone goi á to ták / wezmi ſoku tego no-
gietku/ oleyku rozánego/ łoiu ieleniego/ łoiu
kozłowego/ drágántu/ gumi Arabicum/ bo-
lum armenum/ zetrzy tho wſzyſtko á vczyń
ſtego máść/ á ta máſcia lice máz/ ále ioie ro-
ſtop/ á ty rzeczy do nich wſyp / to ieſt gumi/
drágánt / bolum armenum/ á thák bedzieſz
miał máść bárzo dobra.

Lilia.

Lilium, Lilgen.

Rozdział ciiij.

LIlia ieſt ćiepła á wilgoth-
na w pirwſzym ſtopniu/ ieſt
ziele domowe máiace kwiá- A
ty białe. Jeſt dobra lilia ná-
przećiwko zimnym wrze-
dzienicom/ to ieſt kiedy ſtłu-
czeſz kwiatki Liliowe s ſádłem wieprzowym
z oleykiem rumienkowym zmieſzawſzy po-
warz abo poſmaſz troche tego/ á przyłoz.

B ¶ Tez korzenie liliowe z korzenim bárſzczo-
wym/ s korzenim wyſokiego ſlazu/ vwárzy-

wßy ty rzeczy ſpolem w winie/ á potym przecedz/ ku ktoremu winu przyloż woſku á oliwy iáko bedzie potrzebá izby byłá ſtego máść ktora máży ſledziony twárda á chora.

C ❡ Korzeń Liliowy z octem zmießány/ ieſth dobry ná ſwierzb záſtárzáły y ná kroſthy gdy tym bedzieß námázowáł/ ábowiem mocte- go korzenia ieſt wyſußáiaca miernym obyczáiem/ ithez ocieráiaca miernie/ itez wyſußáiaca y trawiaca.

D ❡ Też korzeń liliowy s korzenim wyſokiego ſlazu/ vwárzony ſpolem w wodzie z máſtem/ á tho vwárywßy ſtłucz w możdżerzu/ á vczyń plaſtr ná pierśi przykłádáiac ćiepło dla dycháwice y dla káßlu ſuchego/ ieſth dobry/ ábowiem odmiekcza flegme w pierſiách y w płucách pánuiace/ á ták czyni to iż ſnádnie może iey s pierśi odbywáć.

E ❡ Też korzeń Liliowy z octem wárzony/ ieſt bárzo dobry ná ſpárzeline ták ogniem iáko y vkropem/ zmießawßy z náſieniem przyłoż.

F ❡ Też oleiek liliowy ieſt dobry tym kthorzy w vßu miewáia brzmienie ábo pißczenie/ ábo też bolenie/ á ták wpußczony w vßy krop kilko ćiepło/ ná ty choroby pomága.

G ❡ Też korzeń źiela domowey lelicy ieſt dobry ku vrośćieniu mięſá albo ćiáłá w ránách z złych kroſt/ thez rzecz przyrodzona pániam pobudza ku wyśćiu/ y twárdość iey miekczy.

H ❡ Oleiek liliowy rozrzedza bez żadnego gryzienia y pomiekcza/ á ták ieſt dobry ná twárdość máćice námázawßy ia/ á możeß zmießáć ten oleiek ſtym plaſtrem wyßßey nápiſánym/ á tym námázuy máćice.

I ❡ Też vczyń czopek s korzenia liliowego v piekßy ij pierwey/ á potym ſtłucz z oleykiem lniánym á s trocha máſtá/ á ták potym ſtych rzeczy vczyń czopek á włoż do máćice w ktoreyby boleść pánowáłá. Jeſth bárzo dobra rzecz ná to/ Pándektá/ Serápio/ Pláteáriuß o tym powiádáia.

Chmiel.

Luppulus, Hop...

Rozdział c...

Weſth Chmiel ćiepły y ſuchy w pierwßym ſtopniu/ nieiáko ſie ſkłánia ku źimnośći/ ma moc vśmierzáiaca bolesći ktore z goracey przyczyny pochodza/ á ták ma moc vgáßáiaca ogniſtego zápalenia/ á czyni wolność żywotá. A

Sam chmiel nie ma być czeſto pożywány/ ábowiem otwiera krwáwnice/ á przetho ma być kniemu przymießano troche drágantu ábo troche máſtyki ábo ſpiki/ ábowiem thy rzeczy oddaláia iádowitość od chmielá/ á czynia ij bárzo dobrym á pożytecznym/ thákże y ſerwatká ieſth dobra gdy ij włożyß w nie na noc/ abo powárzyß troche.

❡ Pándektá mowi o chmielu/ iż chmiel wywodzi s ćiáłá kolere żołta/ á krew czyśći y zápalenie krwie chłodzi/ á gdy námoczyß chmiel w ſerwathce ná noc/ przez ſiedm ábo oſm godzin/ á tey ſerwatki ſie nápijay ćiepło B

❡ Też ſyrop vczyniony s chmielu/ leczy żołta niemoc/ y opuchline ktora z goracey przyczyny bywa/ ták vczyń. Weźmi ſoku chmielowego/ mleczowego/ ieleniego iezyká/ káżdego C

dego ſniey rowno popołkwarty/ kwiatkow fiołkowych/borakowych/rozynkow/każdych rowno po gárśći/náſienia hányżowego/ie- czmieniu otłuczonego/náſienia ogorkowe- go/málonowego/bániowego/citrullowego każdego ſnich rowno po łoćie/octhu winne- go iedne vncyą iákoby ſpięć łyżek/ty wßyſtki rzeczy warz áże do połowice/ á potym prze- cedziwßy ocukruy białym cukrem/á tego ſie nápijay poránu y w wieczor po trunkowi ćie pło / á gdy ij wypijeß / tedy weżmi thy piłuły ták nápiſawßy ná kárćie do ápteki. Weżmi máſſi piłuł de Reubárbáro. 2. ßkropuły/ máſſi piłuł s polney ruty j. ßkropuł/ diágry- dij 3. ziarnká/zmießay ty rzeczy á vczyń piłuł dziewięć s ſyropem polney ruty/á názáiutrz po piłułách weżmi kołaczkow Triáſãdalorũ z ápteki/ ábo Diarodõ abbátis dla poſilenia

D ¶ Też ſok chmielowy s krupámi ieczmienne mi dobra kármia tym ktorzy miewáią bole- nie głowy z goracey przyczyny/iteż tym kto- rzy maią zapalenie wątroby/ſyrop przerze- czony dobry ieſt náprzećiwko goraczkom kto re s kolery pochodzą iteż ze krwie/ábowiem ten ſyrop kolerę wywodzi ſpaloną/y zátká- nie z wątroby y z ſledziony wypycha/ itheż z żył/ktore zową ſące żyły.

E ¶ Też ſok chmielowy z ſerwatką ábo z wod- ką mleczową ieſt dobry ná żołtha niemoc /y náprzećiwko bolaczkam goracym wątrob- nym/ Pándektá mowi Cápitulo o chmielu.

Kobyli Szczaw.

Lapatium acutum, Menwelwarz.

Rozdział cxvj.

A KObyli ßczaw ieſt ćiepły y ſu- chy w trzećim ſtopniu/ we- dług Pláteáryußá ieſt dwo- iáki ßczaw/ ieden kobyli dru gi polny/ Kobyli ieſth dla wielkośći rzeczony / á thák gdy naydzieß nápiſano w re ceptách to ſłowo proſto ßczaw/tedy maß ro zumieć polny á nie kobyli. Szczaw kobyli ieſt dobry ná świerzb y ná lißáie vczyniw- ßy ſniego máść. Weżmi kobylego ßczawiu/

ſoku iego iákoby ze dwánáśćie łyżek / oleyku orzechowego dwádzieśćiá łyżek/ ſmoły tot/ warzże thy rzeczy ſpołem áż do połowice/ á potym przecedziwßy przyłoż prochu ſiárczá- nego s prochem wáinßtenu / z nich każdego po łoćie/ á zmießay ſpołem iż będzie máść/ á námázuy tą krośty.

¶ Też kobyli ßczaw ieſt bárzo dobry ná zbie ránie wrzodow zátwárdziáłych / gdy liſt ie- go vwárzyß w oliwie przyłożywßy wieprzo- wego ſádłá / á thego ná wrzod przykłáday/ Ná twárdość ſledziony ſok kobylego ßcza- wiu ſtoráce (ieſt gummi w áptece)/ iteż tro che ármoniáku k nim przyłoż/octhu kilko ły- żek/ á day temu ſtać przez trzy dni/ á potym troche przywarz tego ſpołem/á przecedziw- ßy przyłoż troche woſku á oliwy/ á ſtego wßy ſtkiego vczyń máść/ktora máży ſledzione po- ránu/ vznaß pomoc. B

¶ Też wodá w ktreyby był vwárzony kobyli ßczaw s korzenim bruſcy / y ßpáragowym/ á potym przecedziwßy ocukruy/piy dla twár dośći ſledziony / y wątroby. C

¶ Theż pláſtr s korzenia kobylego ßczawiu á s ſádłá wieprzowego vczyniony weſpołek ſthłukßy/ przyłożże ij ná zołzy obo ná gruzły ábowiem czyśćie pod tym roſchodzi ſie. D

¶ Náſienie kobylego ßczawiu ma w ſobie ćirpność doſyć znákomitą/á przeto ſok koby lego ßczawiu s ſokiem bábczánym zmießá- ny á przywárzywßy ich ſpołem/ day ſie nápić temu kilko rázow ktoryby miał biegunką krwáwą / ábo choć białą záſtánawia ią. Pándektá powiáda. B

E ¶ Tez warz kobyli ßczaw s korzenim Rosáccowym w winie/ á tego sie nápijay poránu/ ćießkość ktora z boleſcia á zrzezánim pußczánia wody przychodzi/ oddala/ á vryne obficie wywodzi/ ná toz vwarz kobyl: ßczaw w winie s korzenim piotrußczanym/ s korzenim kosáccowym oliwy przyczyniwßy/ á tym okłáday poránu y w wieczor dymioná/ obficie vryne pedzi.

F ¶ Thez ná opuchline ktora pochodzi s flegmy/ ták iż twarz y rece puchna. Weźmi soku kobylego ßczawiu pol kwarty/ wina trzecia czesć pol kwarcia/ warz to ſpołem włozywßy ſołnki vncya/ korzenia kosáccowego pol vnciiey/ miodku rożánago ábo przáſnego zßymowánego/ á przecedziwßy day sie chorem nápić kilko rázow poránu. Pláteáriuß o tym powiáda.

Sáłatá Ogrodna.

Lactuca, Látych.

Rozdział cxvij.

A Sałatá ábo Láktuká ieſt dwoiáka/ iedná ieſt domowa/ á druga leſna. Moc tey lákthuki domowey ieſt zimna y wilgotna miernym obyczáiem.

B ¶ Vwarzenie láktuki s trocha octu/ ieſt dobra na wrzedzienice gorace/ przykłádáiac tego ná ty bolaczki.

C ¶ Láktuká pożywána ábo iedzona/ prágnienia brom y naſienie meſkie záſtánawia/ ták iż czáſu ſpánia wypływáć nie dopußcza.

D ¶ Tez ná tho/ naſienie láktuczane w piciu wzięte/ to ieſt zwierciawßy ie á roſpuścić w wodzie/ ieſt to rzecz niepoſpolita ná te chorobe mezczyzńka.

E ¶ Láktuká miedzy inßemi chwaſtámi ktorych pożywamy ieſt nalepßa/ ábowiem ſie s niey nalepße wilgości rodza/ to ieſt krew bárzo dobra s powieści Serápiowey/ Cápit. de lactuca. Tenże tez mowi/ nie nayduie miedzy zioły żadnego ktoreby mogło ſen ſtráconny przywrocić człowiekowi iáko Láktuká iedzona czeſto ná noc/ ábowiem zimność czyni z wilgotnościa w ciele człowieczym/ ſkad ſen narychley pochodzi. A s pożywánia láktuki nie przychodzi żadne záßkodzenie ábo chrobaká iáko z inßych chwaſthow może przyść. Żywotá tez nie otwiera áni záſtánáwia ábo zátwierdza/ bowiem nie ma w ſobie áni słoności/ áni cierpności/ áni oſtrości

F ¶ Z Lákthuki vczyniony plaſtr weſpołek z ſokiem/ á przyłożony ná bolaczke bolaca odeymuie bol y chłodzi ia bárzo dobrze.

G ¶ Tez láktuká domowa ieſt dobra żołądkowi y chłodzi żywot/ ſen czyni/ mleko w pierſiach pomnáża/ á ták z oliwa bedzie dobra.

H ¶ Thez gdy ia vwárzyß z mieſem świeżym/ ieſt dobra ku iedzeniu/ á nawiecey tym ktorzy máia w ſobie zápalenie/ iáko ci ktorzy ſa goracego przyrodzenia.

I ¶ Tez tym ludziom ktorzy miewáia gorace febry/ láktuká im bedzie dobra á pożyteczna ku iedzeniu z octem.

K ¶ Tez woda w ktorey wrzáłá láktuká/ dána ku piciu s trocha cukru/ ieſt dobra ná záckánie śledziony abo ná iey zátwárdzenie/ y takież watrobie ieſt dobra w iey niedoſtátkoch/ Sen tez ſtrácony przywraca.

L ¶ Tez náſienie láktuczáne z mlekiem niewieścim/ z białkiem iáiecznym/ zbiwßy to ſpołem przyłoż ná czoło y ná ſkronie/ ieſth dobre tym co ſpáć nie moga/ Serápio powiáda.

M ¶ Tez láktuká vwárzona w wodzie/ á potym z oliwa á z octem iedzona/ żołtha niemoc wypadza.

N ¶ Tez náſienie láktuczáne ná proch ſtárte/ á z winem

D á z winem ná noc pite / czyni spanie mocne.
¶ Thez Pliniusz pisze / iż ma láktuká osobna moc vśmierzáć buynosć cielesna / ták meszczy znam iáko białym głowam / á tho tym obyczáiem. Wezmi láktuke á nawiecey polna wysuszywszy ia ná słońcu zetrzy ná proch / á thego prochu pożywáy z winem ciepło ná czczo / vstánie buynosć cielesna bez obrázenia zdrowia.

Lubszczek swoyski.

Leuisticus, Heymisz Lybstöckel.

Rozdział cxviij.

A IEst Lubszczek ciepły y suchy w 2 stopniu / nasienie s korzenim godzą sie w lekárstwo / ále sie liśćie nie godzi / Ma moc korzenie z násienim pobudzáiaca vryny y otwieráiaca drog / y ścieńczáiaca.
B ¶ Wino w ktorymby wrzało korzenie Lubszczykowe z násienim iego / iesth dobre ku piciu náprzećiwko záckániu śledziony itez wątroby z zimney przyczyny / á gdy ie vwárzysz w prostey wodzie tedy oná wodá będzie dobra tym członkam náprzećiwko tym chorobam ktore pochodzą z zimney przyczyny / ábo vczyń tym obyczáiem syrop. Wezmi soku ieleniego iezyku miey dobrze nizli polkwartj / iákoby trzecia cześć kwarty / soku piołynowego polkwartj / głowek chmielowych / kwiatkow borakowych / násienia lubszczykowego / włoskiego kopru / pioruszczánego / káżdego z nich po gárśći / rozynkow / korzenia bruscy / spáragowego / Reupontici z Apteki káżdego z nich czterzy drágmy / lákrycyey 2. drágmie / ty rzeczy przetłukszy nie bárzo warz we dwu kwartu wody s trochą octu / á potym gdy połowicá wywre / przecedziwszy ocukruy białym cukrem / á potym sie nápijay poránu y wieczor po trunkowi ciepło / á wypiwszy ten syrop zá kilko dni / tedy day sobie vczynić do ápteki tyto piluły ták nápisawszy ná cedule. Wezmi Mássi pilul de Mesereon mássi pilul de lapide lazuli po połowicy drágmy / Turbith połszkroputá / imbieru ziarnká trzy / á vczyń piluły w liczbie dziewieć s siropem ielenich iezykow / á názáiutrz dla posilenia / wezmi kołaczkow / Diáridis Sálomonis ábo diácápáris / Ty lekárstwá y kwártane wypedzą s ćiebie / kthora przychodzi s strony zatkánia śledziony.
¶ Też proch z násienia lubszczykowego zmieszány s prochem cynámonowym / s prochem gálgánowym itez Reupontici / á stych prochow á s cukru vczyń troia / á przymieszay iey w kármiach swoich / ábowiem bolesć żołądkowe y inszych wnethrznośći y śledziony oddala y wypadza / Pláteáryusz powiáda. C

Włoski Luszczek.

Lugusticum, Welschen Liebstöckel.

Rozdział cxix.

ZIele tho rośćie we włoszech obfićie / ma preth wysoki á członkowáty iáko kopr włoski / list ma iákoby Nostrzeg iedno iż mieszsze / ná samym wierzchu ma koronki / s ktorych násienie wyrásta czarne á podługowáte ná wzraz włoskiego kopru / wonniáiące y kliowáte / korzeń ma biały podobny pásternakowi. A

Własnosć

B ¶ Własność korzenia y náſienia ieſt zágrzewáiaca / ćirpnaca / boleść watroby leczy.

C ¶ Thez náprzećiwko vkaßeniu gádowemu ma moc / vryne y mieſieczna niemoc białym głowam wzrußa pity / w wodzie vwarz ábo w winie naſienie tego lubßczyku / żoładek zágrzewa y wiátry w nim trawi y roſpadza.

D ¶ Wiele ludzi w dálekich ſtronách náſienia tego lubßczyku miáſto przeprzu vżywáią / á zwłaßczá w Liguryey.

Láwándá.

Lauendula, Lawendel.

Rozdział cxx

A W Eſth Láwendá ćiepła y ſucha á nieiáko korzenna / á dla tey korzennośći ſwey / żyły pieté ktore zowa nerwy potwierdza / á ſwoia ćiepłośćia trawi wilkośći / ſktorich páraliż przychodzi / á tho gdy ſniey tym obyczáiem vczyniß ſyrop. Weżmi kwiátkow Láwendowych / máioranu / kocenkow / z Arábij káżdego z nich po połowicy gárśći / kwiatkow rozmárynowych / náſienia koryandrowego / s cukrem przyprawionego / kubeb / náſienia ruciánego / bobrowego ſtroiu / káżde° z nich po dwie drágmie / thy wßyſthki rzeczy przetłukßy / warz ie w winie / á w wodzie ßałwiowey rowno w kwarćie / to ieſt iżby winá byłá kwartá á wody ßałwiowey druga kwatá / warzże ty rzeczy ſpołem iżby trzećia cześć wywrzáłá / á przecedziwßy ocukruy białym cukrem / á nápijay ſie poránu y w wiecor ćiepło / á potym wypiwßy ſyrop / weżmiż ty piluły. Weżmi máſsi piłuł Cochiarum / máſsi piłuł de Hermodactillis / rowno káżdych po połowicy drágmy / Turbith poł ßkrupułá / imbieru trzy ziarnká / vczyń ſtego piłuły s ſyropem kocenkowym w liczbie dziewieć ábo 7. ktore weżmi ná noc / á potym názáiutrz weżmi kołaczkow z ápteki kthore zowa Diántos ábo Diacáſtoreū ábo elektwarz Pliris / á potym trzećiego dnia vczyń czyśćienie głowy náprzećiwko páráliżowi tym obyczáiem. Weżmi prochu kwiatkow álbo liſtkow Láwendowych / kwiathkow rozmárynow / náſienia bázyliey iteż czárnußki / káżdego z nich rowno po dwie drágmie / piretru / imbieru / káżdego z nich po poł drágmy. Ty wßyſtki rzeczy warz w wodzie ßáłwiowey / á potym one wodke ćiepło wpußczay ſobie w nos wſarkáiac w ſie / bowiem tym obyczáiem ſobie mozg wyczyśćiß ſtych nieczyſtośći s ktorych páráliż przychodzi / ábo też iedno ſámy prochy ſtárßy ie wpuść w nos troche / przyidzie ſt od kichánie / ktorym wiele wilgośći z noſá wywiedzie iteż z mozgu / á potym kichániu námáż ßyie w tyle / y tám troche niżey ßyie oleykiem z bobrowych ſtroiow / zmießay ij z oleiem lniánym / á tym námazuy mieyſce.

Laureola

Wilcze Łyko.

Laureola, Zeydelpasst.

Rozdział cxxj.

A Wilcze łyko iest ćiepłe y suche w czwartym stopniu/ Jest drzewko kthorego náśienie ku lekarstwu sie godzi/ zowa to náśienie w Apthece Kokonidion/ á ták gdy pisza Doktorowie/ w swoich receptách o wilczym łyku/ ma być rozumiano náśienie. Ma moc purgowánia flegmy y kolery/ przetho tym ktorzy máia niewielka febre iest dobre to náśienie ku pożywániu dla wywiedzienia tychto wilgośći/ iedno iż watrobie szkodzi/ thák ostrość y iádowitość iego bywa oddalona/ gdy bedźie wocćie námoczono przez dwie go dźinie/ á potym wysuszywszy daway ná czczo lekárstwá. Jest dwoiákie wilcze łyko/ iedno nalepsze iest ná ktorym iest wiele liśćia podobnego liśćiu oliwnemu ábo troche ćieńsze liśćie wilczego łyká/ Ma moc czyśćiaca/ oćieráiaca dla swey subtylney ostrośći/ á ztad że sok liśćia wilczego łyká z octem zmieszány á trocha lithárgirium/ z blaywásem/ á gdy tym námażesz trad ná licu ábo białe krosty/ ábo piegi/ spadza precz z licá/ á gdy k tym to rzeczam przymieszasz siárki/ tedy rány smrodliwe á zgniłe czyśći y wysusza/ á ták goi gdy troche miodu przáśnego k nim przydasz.

B ¶ Też wodá w kthoreyby wrzáło liśćie ábo náśienie wilczego łyká s trocha octu bolenie zębow vspokoia/ gdy sobie vstá tym płoczesz. C

¶ Też gdy námoczysz ná noc náśienie ábo liśćie wilczego łyká w wodzie piołynowey ábo polney ruty á ocukruiesz troche/ á tego sie nápijesz kilko rázow poránu/ opuchline ktora z zimney przyczyny pochodzi oddala/ też temu ktoby miał ćiężkość wody pusczánia iest dobra pomoca/ iedno sie miey ná tym ostrożno/ áby nie dawał tego pożywáć liśćia ábo náśienia iáko sámo w sobie iest dla zbytniey iádowitośći ich.

¶ Piluły wilczego łyká ktore sa w Apthece vczynione/ ku ktorym przyday kilko ziarnek náśienia wilczego łyká á troche mástyki/ weźmiż ty piluły ná noc/ obfićie wywodza wilgośći żołtáwe z człowieká opuchłego. D

¶ Dla odráženiá ostrośći wilczego łyká dla ktorey czyni wrácánie y stolce rázem á zbytnie/ thák vczyń. Weźmi prochu náśienia Koryándrowego s prochem náśienia Bábczánego/ ty prochy warz w oliwie z godzine ábo mniey/ á ták ta oliwa námázuy dymioná y grzbiet/ bowiem sie odráźi moc thego źiela/ y ćieżkość pusczánia vryny/ ktora przychodzi z rzezánim odeymuie. E

¶ Też oleiek w ktorymby było wárzono náśienie wilczego łyká/ wpuszczony ćiepło w vcho głuchość oddala/ słuch ostrzy/ Pláteárius/ Serápio o tym mowia. F

Łanká.

Lilium conualium, Maienblumen.

Rozdział cxxij.

Jest Łanká ziołko bárzo wdzięczne/ woniáiace/ listh ma podobny bábczánemu listowi/ tylko sámy kwiatki godza sie lekárstwu/ dla tego iż posiláia serce. A

¶ Pliniusz ták pisze/ Weźmi kwiatkow łánkowych ze czterzi gárśći/ włoż ie do kwarty dobre° winá á wystaw ná słońce tżby sthało cáły miesiac ná słońcu/ pothym ono wino B

wley

wey weſpołek y z łanka do álembiká á przepal ono wino z lilia/ á potym przyley do onego winá przepalonego/ láwendowey wodki pieć łyżek/ pieprzu ſtartego co dwá złote záważa/ á tego winá day ſie nápić kilko rázow tym ludziom ktorzy miewáia S. Wálántego niemoc. Jtez tym co pámieći niemáia/ ábowiem zła pámieć náprawia.

C ❡ Thez tymże winem palonym námázuy ſkronie/ ábowiem Catarrum záſtánáwia/ y bolenie głowy oddála/ iteż kolike vſmierza y ſerce poſila poránu pite w winie.

D ❡ Pláteáriuß ták tho powiáda/ Lánka ma kwiatki zimney á wilgotney właſnośći w 2. ſtopniu/ ktory lekarz te moc przypiſuie themu kwiećiu niżey wypiſána tymto obyczáiem ſpráwiwßy. Wezmi kwiatkow lánczánych ze trzy gárśći/ włoż ie do konwie cenowey/ á náley winá dobrego wyſthałego ze trzy kwarty/ á day temu ſthać przez czterzy niedziele á potym przez geſtą chuſte płoćien ná przecedź/ á przecedziwßy wley ono wino ſámo do Alembiku/ á przepal ie ták iáko gorzałke pala trzy dni/ á pothym wto wino iuż przepálone włoż pieprzu przetłuczonego co złoty záważy/ tákież gwozdzikow/ wodki Láwendowey wley ßeść łyżek/ á to maß pićie lekárſkie/ ktorego gdy ſie poránu trunek nápijeß/ przez cáły kſiezyc párálizu ſie nieboy.

E ❡ Tez ktoby miał kolike ábo bolenie żołądká tego ſie winá nápijay/ tedy przeſtánie.

F ❡ Tez kto ma złą pámieć/ tym winem námázuy ſobie tył głowy y czyni dobrą pámieć

Rzaſá.

Lenicula, Waſſer Linſen.

Rozdział cxxiij.

Rzaſá wodna wyráſtha ná wierzch wody/ ieſt oziebiáiąca y odwilżáiąca w wtorym ſtopniu/ liſt ma podobny roſchodnikowemu/ korzenia nie ma wodna rzaſá A

B ❡ Galienus/ wodna rzaſá ma w ſobie ćirpnienie/ á ták rány ſpárzeliny ktore bywáią od goracey wody/ goi y ogień wyſuſza.

C ❡ Krew záſtánawia kthora s ſtrony nyrek pochodzi á to gdy przyłożyß z octem ná krzyże

D ❡ Dioſkorides piße/ iże opuchliny roſpądza/ ogień s. Anthoniego gáśi/ iteż boleśći nog vſmierza z ięczmienną máką á z máiowym máſłem ábo z oliwą ná boleſne mieyſcá kłádzioná.

Soczewicá.

Lens, Linſen.

Rozdział cxxiiij.

Dioſko-

A Dioſkorydes Soczewice piſze być lepſzą / ktora gdy pomoknie w wodzie czerniecie á pecznieie / Wyſuſzáiąca moc ma Soczewicá.
¶ Gálienus piſze / iż Szoczewicá wárzona zátwierdza żywot/ále wodá w ktorey wrzáłá ſoczewicá /czyni ſtolce.
B ¶ Też kto czeſto pożywa ſoczewice/záćmiewa wzrok/y ćięſzkość czyni żołądkowi ku ſtrawieniu / pieczem żyłam y plucam ieſt ſzkodliwa/krew ſie gruba ſniey mnoży/vryne záſtánawia / y niemoc przyrodzona białym głowam/á ták ku czeſtemu iedzeniu nie ieſt dobra.

Podkolan.

Lilialis vel Aliſma, Zweyblat.

Rozdział cxxv.

A Jeſth Podkolan ziele podobne Czyrwcowi/ thylko iż mnieyſze/ kwiatek ma máły á drobny iákoby pſinkowy/ liſth ma ná podobieńſtwo domowey liliey/á ſtadże po łáćinie ieſt to ziele názwano Lilialis.
B ¶ Awicenná w wtorych kſiegách Capitulo de Alguaſce piſze/ iże Alguáſce/to ieſt/ podkolan/ma kwiát podobny domowey liliey/á ieſt to ziele ciepłe y ſuche w pirwſzym ſtopniu

¶ Włoſność tego ziela ieſt wyſuſzáiąca y oćieráiąca miernie. C
¶ Jeſt vżyteczna ná zanokćice/iże gdy tego ziela á zwłaſzczá kwiećie ſtłukſzy z máſtem ábo z oliwą ná zanokćice przyłoż. D
¶ Galenus de ſimplici medicina Cápitulo de Aliſmi /to ieſt podkolan piſze/iż ma włoſność dziwną/náprzećiwko vkąſzeniu wśćiekłego pſa / dáiąc ſie nápijáć tego ziela vwárzywſzy w wodzie/ miodem przáſnym oſłodziwſzy / y ná ráne możeſz przykłádáć ſtłukſzy kwiećia. E

Lakrycya/

Liquiricium, Suſzholtz.

Rozdział cxxvi.

Goracość y wilgość ma w ſobie miernie/ korzenia y ſoku iey w lekárſthwie vżywamy/ korzeń żołty/ then ieſth dobry/ále ktory ieſt czarny/ ieſt zły. A Jeſt ſmáku ſłodkiego z máła ćierpnośćią/ná moc ſpaiáiąca/miekcząca/wnetrzności gładzi/pierſi/płucá/dychánie łácne czyni/bolaczki ſiobrowe/plwánie krwáwe á s płuc z ropą/ to ieſt gdy płucá gniją/kaſzel ſuchy/ſochość pierſi/y gárdłá: boſcść ledźwi/owrzedzenie mecherzá ábo oſypánie/goracość moczu y rzezánie iego/ſkáżenie krwie/gnićie wnetrza/Ty wſzytki rzeczy

miekczenim

miękczenięm ſwym leczy/ á tho tym obyczá-
iem/ warz lákrycyą/ figi/ korzenie ſlązowe/
mák biały/ rozynki/ mátki bożey włoſki w ty-
zánnie/ á to day pić ná ty wßyſtki niemocy/
ieſt to bárzo dobre lekárſtwo.

Ptáßy iezyk.

Lingua auis, Vogelszung.

Rozdział cxxvij.

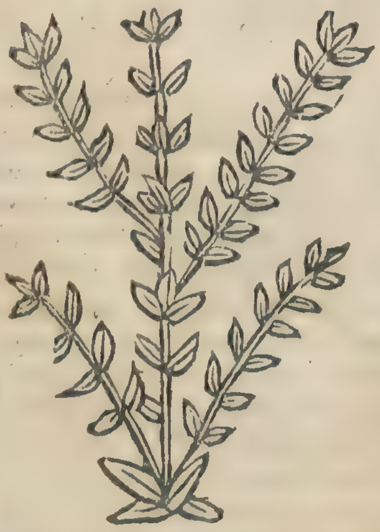

WEſt to ziele máłe/ rośćie przi
leſiech/ przy łąkách/ liſteczki ma máłe iákoby ptáße ie-
zyczki/ pręt krotki/ á około
wierzchu pretá kwiateczki A
brunatne. Ziele to ieſt ćie-
płe á wilgotne w pierwßym
ſtopniu/ gdy ießcze ieſt zielone/ thedy ieſt ná
wiele rzeczy pożyteczne/ ále gdy iuż ſuche ni-
kczemu ſie nie godzi.

¶ Tho ziele ma moc człowieká ku iurnośći B
pobudzáć/ á to gdy vwárzyß to ziele z zielem
drugim ktore zową liſie iajká/ z gwozdziki/ z
gorczycą biała/ z náſieniem ptáßego gniáz-
dá w mleku/ á to bedzieß pił/ ábo ſttocz to zie
le z zielem drugim ktore zową liſie iayká/ á
ledzwi okłádáć y łono.

¶ Ktoby też od wielkiey zimnice/ ábo też od C
wielkiey goraczki wyſechł/ iteż ktoby káßlał
ſuchem kaßlem/ wárzyć ij w tyzánnie/ á oſło-
dziwßy cukrem pić czeſto.

Mátki bożey len.

Linaria, Harnkraut.

Rozdział cxxviij.

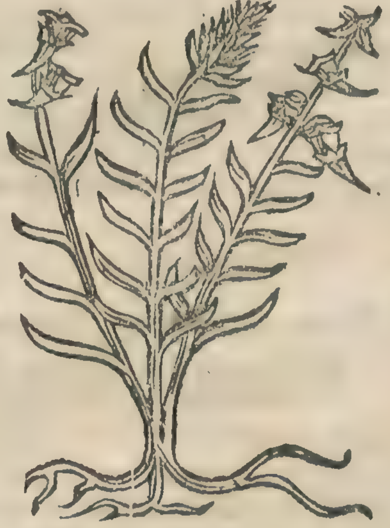

POdobny ieſt mátki bożey len ku
proſtemu lnu/ ábo ku ſoſnice/ ále A
ſie tym dzieli od ſoſnki/ bo ſoſnká
pußcza z ſiebie mleko/ ále len má
ryey mleká niema/ też kwithnie
żołtym kwiátem/ á ten práwie modrym.

Moc

B ¶ Moc tego ziela/ iest czyśćić mieysca około mecherza / wárzyć w winie ábo w piwie/ á gdy vwre one wode wyćisnać á vczynić syrop s cukrem/á to pić przez dziewieć dni po ták wielkiemu trunkowi/ coby pol skorupy iáiá kokoszego mogło być/ żołtą niemoc leczy

C ¶ Też sie może zmyć w tym zielu/á zeydzie s niego żołtość.

D ¶ Też proch glist ziemnych dány ku piciu s sokiem tego ziela/zátkánie wątroby leczy.

E ¶ Też gęsie tayno przetłoczyć przez chustę/á s sokiem tego ziela ocukrowawszy dać pić po ránu/tá spráwá miekczy wnątrze y żołtą niemoc wygania.

F ¶ Kwiát tego ziela stárty ná proch á zmieszány s prochem kwiátu S. Janá ziela/niemoc/ktora zową Cáncer goi/ y złe krosty leczy y pryszczenie/ Powiádá/ że swoia mocą nieprzyiazń miedzy ludźmi káżi/ á nieprzyiaźń przyiaćielską nápráwia.

Sporzysz/

Lingua passerina, Wegtrit.

Rozdział cxxix.

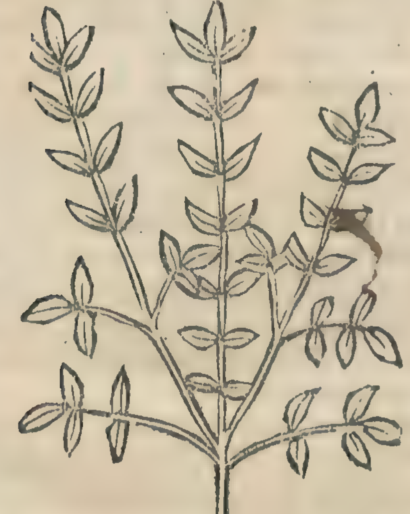

SPorzysz / iest ziele dobrze známome / bo przy drogach rośćie ma w sobie wodność / iest zimnego

A przyrodzenia y wilgotnego w 2. stopniu/ iest smáku ćirpnacego/ ma moc zmárszczáć/ skurczáć/ rány y wrzody spaia/ w vszoch gnoy czyśći/ vpławy niewieśćie zástánawia/ iteż płynienie trzew krwáwe/ plwánie krwią leczy/ piekielny ogień gási/ twárdośći y otoki rospadza/ mocz pędzi/ w Winie pity/ iádowitośći wygania / otok cyckow v niewiast rzedzi / ták vczyniwszy/ stłucz s sádłem kokoszym/ á vczyń stego plastr á okłáday cycki / też otok vszu leczy / iteż gdy sokiem tego ziela świeże rány wymywa/ dobrze ie goi.

¶ Moc tego ziela zrowna sie z mocą drugiego ziela / ktore zową szczotki / á snadź od siebie w włosnośćiách swoich / bárzo málo rożne są. B

Polne Kádźidło/

Melissa, Imonenblat.

Rozdział cxxx.

TEst Kádźidło ćiepłe y suche w wtorym stopniu/ poki śweże/ á vsuszysz ie ná słońcu/ á pothym w ćieniu / tedy ie możesz przez cáły Rok chowáć/ á ma prtwierdzáiacą moc/ trawiącą y rospadzáiacą/ iteż oćieráiącą / á ták ma moc rowną máioranowi. A

¶ Gdy ie vwárzysz z bylicą / z wrotyczem w winie/ á przecedziwszy ocukruy/ á tego sie páni ma nápiiać/ dla pobudzania rzeczy przyrodzonych y wyczyśćienia máćice/ á ták ia v ku poczećiu spráwuie / iteż gdy tym będziesz B

mácice nápárzáć poránn/ máło nie takież v cżyni iáko y pićie przerzecżone.

C ❡ Też ſtłukßy ty zioła/ vcżyń ſnich cżopek/ przycżywßy troche ſoku cebulnego k nim/ á wlać do mácice.

D ❡ Też vwarz kádzidło s ſkorkámi Citrinowemi á s trocha cynámonu/ á tego ſie nápiy ocukrowawßy / bowiem ſerce pośila y ſmutek oddala. Awicenná mowi o mocách ſerdecżnych.

E ❡ Też Kádzidło vwárzone w winie / s korzeniem wyſokiego ſlazu á z oliwa/ ty rzecży ſtłukßy weſpołek/ vcżyń plaſtr ná twárde bolacżki/ bowiem miekcży ty twárdośći y roſpadza precż / ábo też zbiera ſie ropá bárzo dobrze pod tym.

F ❡ Też tenże plaſtr przyłożony ná twárdość ſledziony y watroby/ miekcży ia y roſpadza.

G ❡ Też tenże plaſtr przyłożony ná mieyſce vkaßone od pſá/ iad wyćiaga / też y iad wężowy / y niedzwiadkowy.

H ❡ Też Kádzidło s Piretrum zwáne / boleść zebowa vſmierza.

I ❡ Też miodunká vwárzona w wodzie deßcżowey z náſieniem bábcżánym / cżyrwona niemoc záſtánawia.

K ❡ Też wino / w ktorymby było wárzono to źiele / s korzeniem kosáccowym z lákrycia/ á potym ocukrowawßy / nápiiay że ſie ćiepło dla dycháwice y dla ćießkośći pierśi.

L ❡ Też gdy vcżyniß plaſtr s kádzidłá/ y s pirwoſnka/ s chebdem/ s korzeniem ſlazowym/ á to wßyſtko vwárzywßy / ſtłucż przycżyniwßy Oliwy ábo oleyku z bobrowych ſtroiow/ á ták vcżyń máść / ktora máży ſtáwy bolace y nogi bolace y rece / vznaß pomoc tey máśći.

M ❡ Włoſność kádzidłá pożywánego w iedzeniu s potráwámi / vweſela ſerce y pokarm gruby á nieſtráwny trawi / Jtež zátkánie tych cżłonkow/ iáko ſledziony y watroby wypycha/ iteż mozgowe nápełnienie oddala/ y też myſli ſmutne y dziwne/ ktore pochodza s ſtrony nápełnienja mozgowego/ melánkolia wypadza / Pándektá powiáda.

Krwáwnik/

Millefolium Schaffgárben.

Rozdział cxxxj.

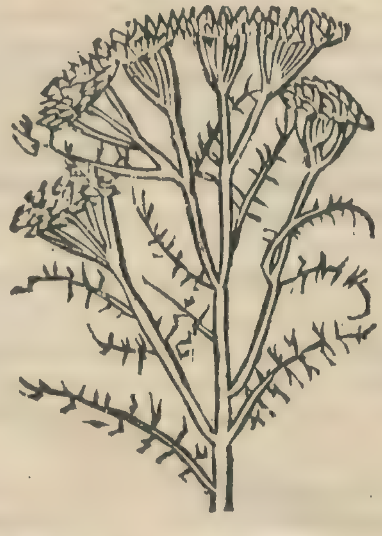

Rkwáwnik / ieſt liſtu podobnego pierzu práßemu/ kwitnie biało. A

❡ Sok tego Krwáwniku/ rány ſpaia / y opuchliny w nich broni. B

❡ Sok krwáwnikow s piretrum vwárzony/ ta woda płocż ſobie zeby dla boleśći ich/ á możeß k temu octu przycżynić. Dioßkorides s powieśći Pándekty mowi. C

❡ Też ſok krwáwnikow ieſt dobry ná ćießkie pußcżánie wody / iteż ná kámień zmießawßy ij z octem/ á nápijáć ſie go trunek. Pánd. Gálienus powiádáia w ßoſtych kśiegách / o iednoſtáynych/ Kapitulo o krwáwniku/ pißac Gálienus mowi / iż ma moc ták bárzo wyſußáiaca / iż rány ſtula mocnie / iteż ná piekielny ogień / ieſt wielka pomoca. D

❡ Też ſok krwáwnikow s ſokiem roſchodnikowym/ á s trocha octu zmießány ſpołem/ á to przykłádáć ná piekielny ogień. Plinius powiáda / iżby to źiele rosło ná wilgotnych mieyſcách około błot. E

❡ Też plaſtr vcżyniony s krwáwniku z błußcżu/ ſtłukßy ty rzecży ſpołem / á k nim octu przymießawßy/ y troche piretrum/ á ták kogo zeby bola/ przyłoż tego ná cżeluść ábo ná zab/ ábowiem vſmierza bol mocnie. F

❡ Też vcżyń plaſtr s krwáwniku / s bábki/ s pokrzywy/ y z octem / á z oliwa / á to ſpołem ſtłukßy/ przyłoż ná pulſy vrak y też v nog we 2. godźinie przed febra/ wypadzáia s ćiáłá. G

❡ Też wodá/ w ktoreyby był wárzony krwá- H
wnik/

krwáwnik z bábką / z rożą / á z mośenkámi / á tego śie nápijay / ábowiem záſtánawia kaź da biegunkę / y krew ze wſzelkiego mieyſcá płynącą. Abo ták vczyń plaſtr / ſtukſzy krwáwnik z bábką y ſtymi mośenkámi / á potym przyday k nim białek iáieczny / á tym żywot niżey żołądká obwiń / chceſzli záſtánowić czyrwoną niemoc.

Slaz/

Malua Hortenſis, Kes Bappel.

Rozdział cxxxij.

Slaz ieſt źimny w pierwſzym ſtopniu / á wilki w wtorym / ieſth dwoiáki / domowy ábo ogrodny á drugi polny / ktory zowa wyſoki ſlaz / ábowiem wyżſzey roſćie /
A y ſzyrſze ma liśćie / ma w ſobie lipką wilkość / á nie ieſt ták źimny iáko ogrodny.

B ¶ Sok vwárzony z rozchodnikiem / á z octem / á gdy tego przyłożyſz ná wrzedzienice bolące á zápáliſte / pomocno ieſt bárzo.

C ¶ Też gdyby kto chćiał áby śie zebrał wrzod á rychło wypłynął / ták vczyń / Weźmi liśćia domowego ſlazu / á máki feni grecy / vwarz ty rzeczy ſpołem / á pothym odlawſzy wode / ſtłucz á tego przyłoż ná noc ná bolączkę / á możeſz ſádłá wieprzowego przyłożyć / á ten plaſtr y ná twárdość ſledzony i wątroby / ieſt dobry poránu / przykłádáiąc ná nie.

D ¶ Też párzenie vczynione ná nogi / vwárzywſzy ſlaz ogrodny / z rumienkiem s piołynkiem á tym ſobie ná noc nogi vmyy chceſzli ſpáć dobrze / á nawiecey w febrách gorących.

¶ Też ſlaz s ſzczyrem vwárzony w mieśie á bo w iákiey kápuśćie / żywot otwiera y ſtolce czyni / á ták w febrách dobrze ſnim pożywáć karmi / ábowiem poſpolićie bywa zátwárdzenie żywotá / w tych to febrách. E

¶ Też ku pobudzeniu przyrodzoney choroby pániam / Weźmi korzenia ſlazowego ták długo iáko pálec ábo troche dłużey / á oſkrop troche zwirzchu / á potym rozmocz w miedzie / á poſyp zwierzchu trochą prochu Diágridij / z ápteki go wźiawſzy / włoż do máćice maſz to pewne lekárſtwo ku wywiedzieniu rzeczy przyrodzonych / á wſzákże ku tey rzeczy / tedy korzeń wyſokiego ſlazu / ieſt lepſzy ták przypráwiony / niżli domowego. F

¶ Też korzeń ſam wyſokiego ſlazu / z wieprzowym ſádłem ſtłuczony ná wrzod twárdy / miekczy ij y roſchodzi śie pod nim / ábo też vczyń máść tym obyczáiem. Weźmi ſoku wyſokiego Slazu / y prochu też tego korzenia / máki feni greci / máki náśienia lniánego / máſłá troche / woſku też niewiele / á ſtego vczyń máść / ktora máży twárde bolączki / chceſli ie zmiekczyć / tá też máść ná twárdość ſledziony ieſth dobra / y na bolenie w pierśiách. Iteż káſzel vśmierza / ktory z źimney przyczyny pochodzi. Serápio powiáda. G

Miętká/

Menta, Mincz/

Rozdział cxxxiij.

Mietka ieſt ćiepła y ſucha w wtorym ſtopniu / ieſt dwoiáka ábo troiáka / iedná ieſt domowa / kthora nie bárzo zágrzewa áni też potwierdza / druga ieſt polna / ktora zowa kobyla mietka / tá ieſt nawietſzey mocy y wietſzey ćiepłośći. A wſzákże domowa wiecey śie godzi ku lekárſtwam / niżli polna / á zwłaſzczá ſucha y zielona. Ma być ſuſzona w ćieniu / przez cáły rok może być ták chowana w ſwoiey zupełney mocy. A

ney mocy. Ma moc roſpadzáiaca/ trawiáca s ſwey przyrodzoney ćiepłośći.

B ¶ Ku pobudzeniu chćiwośći iedzenia / vczyń ſáłſę z mietki/s cynámonu / s gálgánu troche pieprzu/octu przyczyniwſzy/bowiem ſtrácenie chćiwośći ku iedzeniu/ktore przychodzi s ſtrony wilkośći zimnych w korzenionych w vſtkách żołądkowych/oddala.

C ¶ Też ſok mietki ogrodney z octem zmieſzány/ieſt dobry náprzećiwko cuchnieniu z vſt ábo z dziąſł/ gdy tym ſobie vſtá wypłoczeſz/á po płokániu vſt / potrzy ſobie dziąſł ſucha mietką.

D ¶ Też vwárzenie mietki z octem á z białkiem / á w tym rozmocz chuſtę / á przyłoż ia ná żołądek ábo ná vſtká żołądkowe / chceſzli wrácánie záſtánowić.

E ¶ Też wino w ktorymby była wárzona/ ieſt dobre náprzećiwko omdlewániu/ gdyby nie było febry/ále gdyby byłá febrá z gorącośćia tedy ſok mietki s trocha octu zmieſzány/á potym vgrzey grzankę á rozmocz ia w tym occie/ktora trzymay przed noſem y przed vſty/ ábo ſobie dziąſłá poćieray tą grzanką ábo iezyk ábo wárgi/ y ná pulſy ſobie też teo przykłádáć y ná ſkronie. Też możeſz żwáć mietkę á one wilkość przełykáy.

¶ Też mietká vwárzona z bylicą / z bożym drzewkiem/przyczyniwſzy k nim troche Oliwy/ tym páni ma nápárzáć máćicę / ieſli ią chce wyczyśćić z nieczyſtośći flegmiſtych. F

¶ Też mietká z włoſkim koprem vwárzona w winie z oliwą/tego przyłoż pániey ná pierśi / ktoreyby ſie mleko w pierśiách ośiádło/ rozchodzi ſie pod tym pláſtrem. G

¶ Też vwarz trzy gárśći mietki / á polney driakwie w winie / á tego ćiepło przyłoż ná żywot/bowiem kolikę mdli. H

¶ Też wino w ktorymby byłá wárzona z Jelenim iezykiem mietká/s piołynkiem/trochą miodu czyſtego osłodziwſzy/tego ſie nápiiay zátkánie wątroby y ſledźiony otwiera / Jteż żyłki/ktoremi vryná pochodzi. I

¶ Też proch vczyniony z liśćia mietczánego z mlekiem pity/ ieſt dobry ná gliſty. K

¶ Też ták ſámá mietká iedźioná ſurowo cudna płeć dawa temu człowiekowi/ktory iey czeſto pożywa/ krew dobrą mnożąc. L

¶ Też ſok mietczány ieſt dobry tym / ktorzy krwią pluią/á nawiecey przymieſzáwſzy k niemu troche octu/á ćiepło dáć ná czczo wypić. M

¶ Też czoło pomázáne tym ſokiem / bolenie głowy vśmierza. N

¶ Też gdy bedzie mietká w winie vwárzona/tedy ono wino oddala złą wonią/ komu wychodzi z vſt. O

¶ Jeſli chceſz zeby mieć białe/ iteż izby mocnie w dziąſłách ſtáły / thedy przyczyń ktemu winu octu winnego / á tym ſobie vſtá płocz czeſto/á bedzieſz miał dobre á mocne zeby. P

¶ Też kogo Wąż vkąśi/ mietká z rutą/s cebulą/ káżdego rowno weźmi á ſtłucz wespołek/troche ſoli przyczyniwſzy/przyłoż ná mieyſce vkąſzone/vleczyſz. Q

¶ Theż mietká ſtłuczona s przáſnym miodem/s trochą octu zmieſzána/ ieſt bárzo dobre lekárſtwo náprzećiwko vkąſzeniu pſá wśćiekłego/ przykłádáiąc tego ná rány. R

Noſtrzeg ábo Komonicá/

Mellilotum vulgare, Steinkle/

Rozdział cxxxiiij.

Noſtrzeg

A NOſtrzeg ieſt ćieply y ſuchy w
pierwßym ſtopniu / ma w
ſobie ćirpność z nieiákiem
roſpadzánim / á tákże dla te
go trawi y potwierdza / y bo
leść vśmierza / á to tym oby-
czáiem przypráwowáć.
Weżmi kwiatkow Noſtrzegowych / kwiat-
kow żoltych fiolkow / liśćia wyſokiego ſlazu /
máki z lniánego náśienia / máki fenigreci /
náśienia mákowego / ty wßyſtki rzeczy ſtuk
ßy weſpolek zmießay z máſlem roſpuśćiwßy
á vczyń plaſtr / ktory przykłáday ná bolace bo
laczki ábo wrzedzienice / odmiekcza ie y roſ-
padza.

B ¶ Też tenże plaſtr ieſt dobry ná twárdość
ſledziony y watroby / iteż ná ochrápienie pier
śi / gdy tego plaſtru ná thy mieyſcá bedzieß
przykłádał / vznaß pomoc.

C ¶ Też ſok noſtrzegowy / ábo Oleiek iego ćie-
plo wpußczony w vcho / bolenie oddala.

D ¶ Też vwarz kwiatki noſtrzegowe s piolyn
kiem / z máiorana / á w tym glowe náparzáy
ábowiem bolenie glowy vſmierza.

E ¶ Też vwárzenie kwiatkow noſtrzegowych
z máka fenigreci / z otrebámi á s trocha oc-
tu / vczyń ſtego plaſtr / ktory przykłáday ná
wrzod / ktory bywa w ſtolcu ábo ná członku
táiemnym meſkim. Awicenná powiáda.

F ¶ Też wino w ktorym by wrzáło to ziele / po
twierdza żoladek y wiátry roſpadza y zátká-
nie mecherza y nyrek wypadza.

G ¶ Náſienie noſtrzegowe kłádzione w kar-
mie / czyni ſmák y wonia dobra.

¶ Też ſok Noſtrzegowy s ſokiem celidoniey I
przyczyniwßy troche prochu boli ármeni / á
tego nápußczay w fiſtule y ná Cáncer / ábo-
wiem wyſußa tyto wrzody y goi.

¶ Też noſtrzeg w winie vwárzony z miet- K
ka s piolynkiem / vczyń ſtego plaſtr / ktory ná
żoladek przyloż / bowiē boleſć iego vſmierza.

¶ Też gdyby ſobie kto námázal ſokiem rece L
noſtrzegowym / może nośić roſpalone żelázo
przez żadnego obráženia w rekách.

¶ Też kwiatki noſtrzegowe z náſieniem ko- M
pru wloſkiego / vwárzone w winie / tego ſo-
bie przyloż ná chore oczy ná noc / boleść vſpo
kaia y oczy twierdzi.

Máruná /

Matricaria, Meter kraut /

Rozdział cxxxv.

A Marunà à Bylicà/ sa sobie podobne w własnośćiach według Pándekty/ przetho ia zową mátką wßytkich ziół/ Ma w sobie ćiepłość y suchość w trzećim stopniu. Liśćie Márunowe/ godzi sie ku lekárstwam/ á nawiecey poki ießcze świeże.

B ¶ Ma moc ku poczećiu rychłemu/ wysußáiac wilkośći zbytnie/ ktore sa przekáza poczećia tym obyczáiem spráwuiac. Weźmi prochu Máruny/ prochu miodunczánego/ kośći Słoniowey/ zmießay ty rzeczy społem á wypij z winem ná noc ćiepło/ á nawiecey po wyczyśnieniu przyrodzonych rzeczy.

C ¶ Też miodunká z márunká á s sokiem koźielkowym vwárzone w Winie/ á tym Winem stym to źielem nápárzay máćice ná noc y poránu/ niewymowne poczećie pániam czyni/ gdy tho párzenie bedzie po rzeczách przyrodzonych.

D ¶ Gdy też stych ziół stłuczonych vczyniß czopek/ przyczyniwßy knim prochu s kośći Słoniowey/ włoż ij tám do máćice/ pobudza rzecz przyrodzona pániam.

E ¶ Kto też ma chćiwość ná stolce á niemoże ich mieć/ zową te niemoc Tenásmon. Weźmi żywice/ smoły/ á włoż ia ná wegle/ potym weźmi márune/ bylice/ á troche kwiatkow dziewánny/ włożże ty ziołá ná kámień młyński ábo iáki inßy ćiepły/ á pothym sam możeß siedzieć ná onym źielu y nád ona párą ábo dymem żywicowym/ iest to rzecz doświadczona ná to.

F ¶ Też zołzy rospadza/ ktore bywáia zá vßymá y około stolcá/ gdy ty mieyscá pußczádłem pośiekaß/ á potym prochem posypieß márunowym s prochem ßántowym/ iesth rzecz bárzo dobra y doświadczona od wiela.

Máieran/

Maiorana, Máioran/

Rozdział cxxxvj.

A Est Máieran ćiepły y suchy w trzećim stopniu/ ma moc potwirdzáiaca dla sławy wrodzoney korzenności y rospadzáiaca/ trawiąca/ wysußáiaca y zágrzewáiaca bárzo.

B ¶ Gdy vwárzyß Máieranu w winie s skoczkiem/ s chebdem/ iest dobre ludziom/ ktorzy poczynáia puchnać/ y tym ktorzy s ćięßkośćia vryne pußczáia iest vżyteczne.

C ¶ A gdy sok z liśćia Máieranowego bedzie zmießány z miodem/ á tym námáżeß mieysce ośiniáłe pod okiem/ rospadza one krew ośiniáła/ á ták y śiność sie rozchodzi.

D ¶ Gdy też vczyniß czopek z máieranu/ vwárzywßy go/ á z białkiem wespołek stłukßy/ włoż że ij do máćice/ chceßli rzecz przyrodzona wywieść bes żadney trudnośći.

E ¶ Vczyniony też proch z máieranu/ y s trochą imbieru/ s trochą piretrum zmießány/ to społem wstrzyknione w nos/ głowe czyśći y potwierdza ia dobrze.

F ¶ Wino w ktorym by był vwárzony Máieran/ kto ie bedzie pił/ żołądek pośila y trawienie dobre czyni/ ábo też proch Máieranu w karmiách pożywány/ toż vczyni.

G ¶ Też Máieran s czyrwona lebiotka/ vwárzony w wodzie ábo w winie w chuśćiánym woreczku/ á potym ćiepło przykłáday sobie ná żywot

żywot/vſmierza mocnie boleść/ ktora z wia
trow pochodzi/ á gdy ij ná glowe przylożyß/
Reume z źimney przyczyny odpadza.
H ❡ Też gdy vczyniß kurzenie z máieranu / z
bylice/to ieſt vwárzywßy ty źiolá ſpołem / á
nád oną párą / ma ſie páni náparzáć / ábo-
wiem máćice czyśći / wyſußáiąc nieczyſtośći
flegmiſte w niey/ ábo też możeß tym źielem/
ćiepło okłádáć máćice.
I ❡ Też Máieran ſtłuczony z octem á s tro-
chą ſoli/á gdy tego przyłożyß ná mieyſce vká
ßone od wężá/wyćiąga iad.
K ❡ Też gdy vwárzyß Máieran z liśćiem wy-
ſokiego Slazu / z maką fenigreci / z náſie-
niem lniánem w winie álbo w wodzie/á te-
go przyłoż ná wrzedźienice/boleść vſmierza
L ❡ Też ſok Máieranu z miodem zmießány/
á tym pomáży ſiekánie/ktore bywa przy bań-
kách/ goi ony ránki iż názáiutrz nic nie be-
dzie znáć/ábo bárzo máło ſiekánia.
M ❡ Gdy thęż prochu máieranu wſtrzyknieß
kilko rázow w nos / głowe czyśći bárzo do-
brze / á ták S. Wálántego niemoc oddala/
páráliż/ y zákrzywienie vſt / y pol głowy bo-
lenie / ktore s choroby z nápełnienia głowy
pochodzą/Serápio o tym powiáda.

Szantá/

Marubium, Andorn/

Rozdział cxxxviij.

SZántá ieſt ćiepła y ſucha w
trzećim ſtopniu/ma moc ro A
ſpadzáiącą/trawiącą s ſwo
ich własnośćiách przyrodzo
nych/ á nawiecey z goraco-
śći/ ktora ieſt otwieráiąca.
❡ Gdy vczyniß ſyrop ſtey to B
ßánty/ieſt dobry ná ſkázy pierśi y płuc / kto-
re pochodzą z lipkiey flegmy/á ták y náprze-
ćiwko dychawicy ieſt dobry y ná káßel tym o
byczáiem ſpráwuiąc / Weźmi ſoku ßánty
trzećia cześć krwarty / Izopu / miodunki/
káżdego ſnich po gárśći / fig ſiedm ſuchych/
rozynkow wietßych iedne vncia / lákrycyey
odártey dwie drágmie/ty rzeczy wßytki prze
tłukßy/warz ie w pol kwarty winá białego/
ażby trzećia cześć wywrzáłá á potym prze-
cedziwßy/ ocukruy dobrze/ á tego ſie nápij-
ay ćiepło po trunkowi poránu y wieczor / á
gdy ij wypijeß/day ſobie vczynić do áptekí ty
to piłuły/ták nápiſawßy / Weźmi máſſy pi-
lul de Agárico dwá ßkropuły / modrzewio-
wey gebki pol ßkropulu / ſoli oczkowátey ied
no źiarnko / zmießay ty rzeczy ſpołem/ á v-
czyń piłuły s ſyropem lakrycyey w liczbie dźie
wieć / á po tych piłułách názáiutrz / weźmi
kołaczkow dla pośilenia / ktore zową Diá-
drágántum / á trzećiego dniá po tych piłu-
łách námáży ſobie pierśi maśćia Dialtia/ zá
grzawßy dla lepßego odmiekczenia pierśi.
❡ Gdy thęż vwárzyß ßánte s figámi w wi- C
nie/á tego ſie bedzieß nápijał dla káßlu/ kto
ry przychodzi z źimney przyczyny / á możeß
ktemu przyczynić ſoku lákrycyey/ tym bedzie
lepiey.
❡ Też Wino wktorymby byłá wárzona ßán D
tá z náſieniem włoſkiego kopru / dobre ieſt
ku pićiu/tym ktorzy ſtrudnośćia vryne mie-
wáią/i też kłoćie wnetrzne vſmierza.
❡ Albo gdy vwárzyß ßánte z liśćiem Lilio- E
wym / z liśćiem wyſokiego ſlazu w wodzie/
Oliwy knim troche przylawßy / á to ſpołem
ſtłukßy/przykłáday ná żywot dla tey koliki/
ktora z źimney przyczyny przychodzi.
❡ Kto też ma bebele w ſtolcu prawie ná koń F
cu ielitá/ w ktorych bywa boleść wielka / á
ták náprzećiwko temu/ vwarz ßánte z wło-
ſkim koprem w winie/ przyczyniwßy słoney
wody/á potym vwárzywßy maß ſiedźieć nád
tym gołym zadkiem / ábowiem boleść od

 chodzi

chodzi ſtych bebelow/ potym ſie rozeyda.

I ❡ Sok ßanty ćiepło w vßy wpußczony / boleść ich vśmierza.

K ❡ Też wino w ktorymby wrzáłá ßántá/ zátkánie ſledziony y wątroby otwiera / pierśi też y płucá z nieczyſtośći flegmiſtych czyśći/ y rzecz przyrodzona pániam pobudza / gdy ſie go nápije/ Serápio powiáda.

Morwá ábo drzewna iezyna

Merus, Maulber/

Rozdział cxxxiiij.

A Morwy zrzáłe ſłodkie ſą / ále niedozrzáłe kwáśne/ á ták dozrzáłe ſą ćiepłe á wilgotne/ ále niezrzáłe/ tedy ſą zimne y wilgotne/ Ty iágody ſą poſpolićie ogrodne/ ná wielkich drzewách roſtace / oſtáia ſie s czyrwonych czarnymi / gdy dozrzeia.

B ❡ Ty Morwy máia moc roſpadzáiaca y trawiaca/ y też oczyśćiáiaca / ſą dobre náprzećiwko ſlinogorzowi/ ież komu czopek ſpádnie z mieyſcá ſwego.

Też náprzećiw bolowi w gárdle álbo wżuchwách / y przećiw wrzedzienicam w Nozdrzách/ Przećiw tákim chorobam/ vczyń táki elektwarz / s ktorego czyń ſobie płokánie vſt / tym obyczáiem. Weźmi ſoku z Morw/ ábo elektwarzu Diámoron z Apteki iedne vncya / wodki bábczáney trzy vncye/ octu/ rożánego miodku/ káżdego po połowicy vncij / zmießay ty rzeczy ſpołem / á thym ſobie płocz vſtá.

❡ Też ſok z Morw ſłodkich dány ćiepło ku pićiu/ żywot otwiera y ſtolce czyni/ á nawiecey/ kiedy ktho ma zátwárdzenie żywothá z zimney przyczyny/ tym vzdrowiß. C

❡ Thez Wino w ktorymby były wárzony ty iágody/ ielitá czyśći. D

❡ Sok s ſkorek tego drzewá wyćiśniony/ ábo wino w ktorymby były wárzone ty ſkorki/ robaki vmarza w żywoćie y precz ie wypádza/ ábowiem ſkorki tego drzewá máia własność roſpadzáiaca itez trawiaca. E

Morwy niezrzáłe máia moc záćiſkáiaca dla ſwoiey kwáśnośći.

❡ Też gdy vwárzyß liśćie weſpołek s ſkoreczkámi Morwowemi w winie s trochá octu/ boleść zebowa vśmierza/ gdy tym ſobie bedzieß płokáć vſtá. F

❡ Też plaſtr vczyniony z liśćia morwiego/ z Oliwa ſtłukßy ie poſpołu/ á gdy tego przyłożyß ná mieyſce ſpárzone od vkropu ábo od ogniá/ nieiatrzy ſie pod tym. G

❡ Thez gdy vwárzyß Morwie s ſkorki z liśćiem / przyłożywßy knim liśćia winnego á kilko fig/ warzże tho w deßczowey wodzie/ á tym ſobie głowe myiay / chceßli mieć czarne włoſy. H

❡ Też ſok Morwi kwáśnych y liśćia iego/ ieſt dobry ná rány ábo nároſpádliny/ kthore bywáia w vśćiech ábo tám dáley w gárdle/ y też ná ſlinogorz ábo ná zádawienie / kthore bywa w gárdle. I

❡ Jágodá Morwia /nie dobra ieſt żoładkowi / ábowiem wnet ſie obráca w żoładku/ á nietrawi ſie dobrze. A przetho ieśli ich kto chce pożywáć / tedy ie ma iadáć przed obiádem/ bowiem po obiedzie wiecey ßkodza/ ludziom ſuchym /nie ták ſą ßkodliwe. K

❡ Suche á pieczone Morwy / záćiſkáia żywot/ á ták biegunke záſtánawiáia. Awicenná o tym powiáda. L

❡ Też Morwy w deßczowey wodzie vwárzone / zebowa boleść vśmierzáia / kto tym ſobie bedzie płokał vſtá. M

Sczyr/

Mercurialis, Bingelkraut.

Rozdział cxxxix.

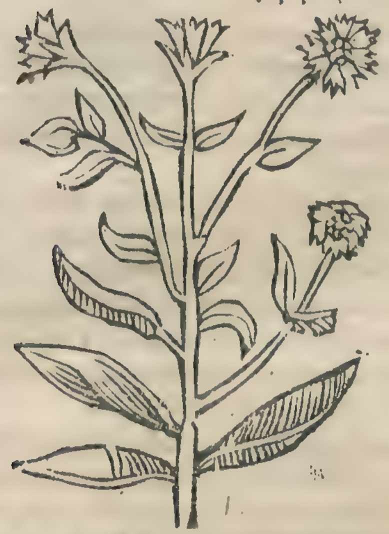

TEſt ćiepły yſuchy Sczyr w 1
A ſtopniu/ieſt dwoiáki ſámiec
y ſámicá/ktora ieſt więtßa
niżli ſámiec/náſienie ma o-
kragte.
B ❡ Pándektá s powieśći A-
nerrois w kſięgách Colliget
Kápitulo de Mercuriali mowi/oboy Sczyr wárzony s potráwámi ábo iedziony/ żywot otwiera/á kiedy będzie wárzony Sczyr s ćwiklána náćia á z więtßemi rozynkámi w mieśney polewce/á tey polewki/gdy ſie kto ćiepło nápije/tedy żywot odmiekcza y ſtolce czyni.

C ❡ Też kryſtera bywa s Sczyru/tym obyczáiem. Weźmi Sczyru náći ćwiklániey/fiołkowego liśćia/káżdego ſnich po gárśći/liſtkow ſenes/páprotki/káżdego ſnich po vncij/ warz ty rzeczy w połtory kwarty wody/ aż wywre do poł kwarty/á potym przecedziwßy/ rozmać w tym vkropie Cáſſyey wyćiągnioney iedne vncja/Benedicti láxátiwy poł vncyey/oleyku fiołkowego/ włoſkiego kopru oleyku/ oboiego po vncyey/ſoli ocżkowátey poł drágmy/zmießay ty rzeczy ſpołem/zágrzawßy ćiepło/wley zádkiem przez kriſtere ábowiem tá kriſterá/máćice y nyrki y wßytki wnetrzności wyczyśći z nieczyſtośći flegmiſtych.

❡ Powiádáia lekárze/kiedy liſtki ßczyrowe zetrzeß/á nimi námáżeß męſki członek táiemny/ábo ſie ſoku iego nápijeß/tedy ſie będa dziewki rodzić/ále ſok pity ſámcá tego ziela/tedy ſie ſynowie będa rodzić. D

❡ Też liśćie ßczyrowe/gdy będzie w káplunie vwarzono/á kto ſie oney wody nápije/ tedy nieczyſtośći flegmiſte y melánkolia wywodzi s człowieká. E

❡ Też ieſt dobry náprzećiwko febram tercianam y kwártanam/y náprzećiwko drżeniu członkow/ też ná wzdećie żołądká/y tym/ ktorzy máia ćießkie oddychánie/ też ktorzy by miewáli bolenie ſtáwow/ieſt oſobliwe lekárſtwo/Gálienus powiáda w kſięgách w ktorych wypiſał moc tych to ziół. F

❡ Też kiedy będzie vwárzony ßczyr w winie s ßczyrwona lebiotka/tedy twárdość miekczy y roſpadza ia/Pándektá powiáda. G

Pokrzyk/

Mandragora, Alraun/

Rozdział cxl.

Pokrzyk

WOkrzyk iest dwoiáki/ ieden sámiec drugi sámicá / Sámicá / tedy ma bárwę poczerniáłą / listki ßyrokie iáko Locigá á tłuste/ woniey przećiwney / listki kłádącze sie po ziemi / á w pośrzodku listkow ma iágody álbo lepiey iábłußká okrągłe/ pozołciáłe/ wdzieczney woniey / w tych iábłuskách sa iadrká iáko w grußce/ Korzenie ma dwá ábo trzy wielkie á sporne/ zwirzchu poczerniałe/ á wnatrz białe.

A

Skorá tego korzenia iest miąższá / tho ziele nie miewa żadnego pręthá s ktoregoby list rost ábo gáłoski/ tylko s sámego korzenia list wyrásta. Sámiec iest pobieláłey zielonośći/ listu wielkiego/ ßyrokiego á miękkiego / ma iábłko dwá rázy więtße niż sámicá / bárwy piękney ßáfránney / woniey bárzo wdzięczney/ Pásterze niegdy náyduiac ty iábłká iadáia ie/ á ták w twárdy sen wpadáią. Korzeń ma bielßy niż sámicá / prętu też żadnego nie dawa. A iáko plotą / żeby był ná podobieństwo człowieká/ toć iest kłam á nigdy nie prawdá / mátácze to s korzenia mieczykowego ábo kosáccowego vformuią iákoby człowieká / á zásie do ziemie wsádzą / á ták dádzą rość/ potym zásie then stroy wyimą á ludzi tym ßalą dla pieniedzy/ á wżdy niewiástam czárownym y bábam z dyabły sie obiecuiącym nie ćießko dáć zá ieden ktory złoty/ by go iedno mogłá dostáć/ bárzo ráda káżda. Skorá korzenia tego naprzednieyße lekárstwo iest/ potym owoc/ á listy napodleyße.

Thy ziołá sa zimne y wilkie w trzećim sthopniu/ wedlug Awicenny/ ále Pándec. powiáda/ iżeby był zimny w 3. stopniu/ máiac nieiáką ćiepłość. Máia moc zágrzewáiaca/ rospadzáiaca y śćieráiaca/ wnatrz trawiaca/ w goraczkách ćießkich/ ktore mozg wysußáią / proch s skory thego korzenia zmießáć z mlekiem niewieśćim/ á tym czoło y skroni okłádáć/ á to dla gorącośći/ kthora w głowę wstępuie / á w głowie boleść czyni. Ale w iábłkách pokrzykowych iest wilkość/ á stądże iábłká pokrzykowe czynią zbytnie spánie.

Skorki korzenia pokrzykowego sa zimne y wysußáiace.

B ¶ Gdy proch korzenia pokrzykowego będzie dány ku pićiu álbo w iedzeniu / ábo s chebdem/ tedy czyni zbytnie spánie / á przeto tego prochu bárwirze vżywáia / kiedy członek iáki rzezáć chcą/ á ták gdyby sie kto miał dáć rzezáć ábo przepáláć ná niektorym mieyscu żelázem gorącym/ napierwey ma wźiąć ten trunek/ áby nie poczuł. Weźmi soku s korzenia pokrzykowego / coby ieden pieniądz záważył/ á day pić w miodowey brzecce/ á ták vśnie.

Thez ták przez wrácánie gorącość y zimna wilgotność wymiáta s człowieká/ iáko y biała Czemierzycá / á gdyby thego soku wiecey wźiął niżli powiedział/ tedy vmartwia ábo vmorzy. C

¶ Też gdy korzeń pokrzykowy będzie w winie vwárzony / áżeby trzećia część wywrzáłá/ á przecedziwßy/ weźmi tego korzenia co złoty záważy/ á thego sie Winá nápij / ábowiem to iest dobre lekárstwo/ tym / co Sen stráćili w niemocách gorących / y boleśći wnętrzne vspokaia bárzo dobrze. D

¶ Też gdy będzie dány sok s korzenia pokrzykowego / ták wiele iáko pułtorá złotego záważy á miodu vwárzonego trunek/ zmießay ij spolem s tym sokiem / á day sie tego nápić ćiepło poránu / bowiem flegmę wráczánim y kolerę wywodzi / ále nie trzebá thego soku wiele bráć/ bo o zdrowie przyprawuie. E

¶ Też gdy skorkę s korzenia pokrzykowego włożyß w zádek/ czyni spánie/ to iest wźiawßy czopek/ ktory wpraw tám w zádek ná noc. F

¶ Też gdy vwárzyß słoniową kość s tym pokrzykowym Korzeniem przez pięć ábo ßeść godzin zálewáiac / miękczy tę kość Słoniową/ iż może z niey co chce vczynić. G

¶ Też gdy stłuczeß korzeń pokrzykowy z octem/ á przyłożyß tego ná wrzod ogniśti/ ktory zową Erypizilá/ tłumi ij y vlecza bárzo dobrze / á gdy k niemu przyłożyß miodu trochę Oliwy/ / przyłoż ná mieysce od Węzá vkąszone/ iad wyćiaga wężowy ábo iáßczorcey. H

¶ Też gdy sok s korzenia pokrzykowego / ábo wino w ktorymby było wárzono korzenie pokrzykowe z mąką ięczmienną/ á to spolem zmießawßy náćieray stáwy bolące/ chceßli s nich boleść wypędźić / iteż z inßych mieysc/ Pándektá powiáda o tym. I

I ¶ Też gdy ſkorkę do macice wetknieß/ á záſtánowienie rzeczy niewieśćich przepußcza/ plod vmárly wyćiaga.

K ¶ Też liſty ſtłuczone z maka ieczmienna/á ſtego plaſtr vczynić á okłádáć ná oćiekłość o czu/ ná bolaczki/ y ná ſkáżone rány/ y ná wrzody/ goi to wßyſtko/ y bolaczki twárde przepußcza/ zmázy czarne y białe ściera s ćiátá/ oddlawienie leczy/ dne nożna y reczna rozgania/ y ine boleśći vſmierza.

L ¶ Jeſt też drugi pokrzyk/ ktory rośćie ná dolinach/ ma liſty dlugie pobielate ná piadz dlugie/ ále ten pokrzyk pręt pußcza ná dwie piedzi dlugi s korzenia/ pobielály/ miekki/ dlugi á tluſty/ miażßy iáko pálec. Ten korzeń gdyby vwárzył á dał pić/ ſen twárdy á mozgowy ßkodliwy czyni.

Wonny powoy/

Matriſilua, Geyſsblatt.

Rozdział cxlj.

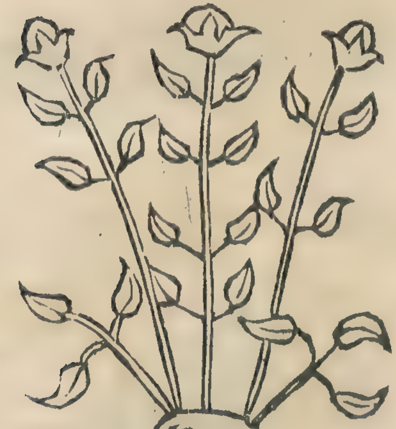

A TEſt ziele/ ktorego liſt po iedney ſtronie blády á z drugiey zielony/ ma owoc iákoby koryánder wielki á zielony s pośrzodku/ á potym gdy dożrzeie/ z rumiáná żołtáwy bedzie/ we dwu liſtu zámyka ſie to náſienie iákoby w mießkoch/ korzeń ma gruby/ rośćie to ziele ná rolách y ná ogrodziech/ i też mie[illegible] roża/ Gálenus/ Mátriſylwá ieſt vżyteczne ziele/ á zwłaßcza owoc iego y liśćie dla w[illegible]śći vczynáiacey y zágrzewáiacey.

B ¶ Dioßkorides piße/ iż náſienie tego ziela w ćieniu vſußone/ á ná proch tárte/ á przez czterdzieśći dni w winie pite/ twárdość ſledziony roſpadza.

C ¶ Też liśćie tego ziela/ w winie álbo w wodzie vwárzone/ á przes pietnaśćie dni pite/ náſienia meſkiego wilgośći wyſußa y broni niemocy/ ktora zowa gomorea.

D ¶ Też vrynę mocnie pedzi/ ták iż gdy go kto czeſto pożywa/ áże potym ze krwia vrynę s człowieká wywodzi. A niektorzy pißa/ kto tego czeſto pożywa ábo náſienia ábo náſienia iego/ tácy ludzie bywáia niepłodni dla zbytniego wyſußenia náſienia meſkiego.

Malony/

Melones, Melonen.

Rozdział cxlij.

BDy ieſt dozrzáły malon/ tedy gáśći krew/ chłodzi y od miekcza/ w wtorym ſtopniu/ ma też moc oćieráiaca. Náſienie Malonowe/ gdy vſchnie wietßa moc ma oćieráiaca niż ſam Malon. A

¶ Serápio piße o nim/ iże boleśći oczne vſpokoia/ B

ſpokaia / gdy ták ná oczy ſwiezo bedzie przyłożony / tákież y boleśći głowne dźiećiom vſmierza / gdy ij przyłożyß ná głowę ná ćiemie / y też do oczu nie dopußcza płynąć wilgośći / ná czoło przyłożony.

C ¶ Też náſienie malonowo ná ſłońcu vſußone / potym ná mąkę miáłką ſtłuczone / z ieczmienną mąką ábo z krochmalem zmießawßy / á ták tey mąki w wodzie roſpußczáć á tą wodą day ſie białey głowie vmyć / ktora by miáłá flaki ná twarzy ábo iákie inße ßkárádośći / y owßem piękną płeć czyni licá / gdy ſie tym będźieß vmywał.

D ¶ Też korzeń Malonowy vſußony / á potym ná proch ſtárty / gdy tego prochu daß wypić z miodową wodą / ták wiele co złoty záważy vczyniß lekkie wrácánie / á zwłaßczá po iedzeniu / tego trunku zágrzawßy troßkę.

Leśny Kopr /

Meu, Wildetillen.

Rozdział cxliij.

A Kopr then leśny / ieſt ogrodnemu wielce podobny / tylko iż ieſt we wßem więtßy / ná dwá łokćiá wzwyß roſtąc / Korzenia wonnego y oſtrego ſmáku.

Dioßkorides piße / Korzeń tego Kopru / ma moc odmiękczáiącą y otwieráiącą / boleśći z nyrek y z mecherzá wypądza przez vryne / y też gdy będzie vwárzony w wodzie ábo w winie / á będzie dány ku pićiu / boleśći żołądkowe y máćice vſmierza y wiátry trawi.

¶ Gdy dźieći vryny mieć nie mogą / vczyń plaſtr z korzenia y źiela tego / ſtłukßy przyłoż ćiepło na żywot niżey pępká / pomoże. C

¶ Też korzeń ná proch ſtárty z náſieniem włoſkiego Kopru w pićiu dány / żołądek zágrzewa y pośila / wiátry trawi y vryne ku wyśćiu pobudza / y też náprzećiwko wydymániu ná ſtolce krom vczynku / z winem pity korzeń / wſpomaga. D

Muſzec /

Morſus galline, Hunerbiſs.

Rozdział cxliiij.

TO źiele ieſt dwoiákie / iedno więtße / á drugie ieſth mnieyße / oboie ná rány ieſt bárzo dobre źiele / puchliny zroni / drewno álbo żelázo z ćiáłá wyćiąga / gdy ſámo źiele będźie ſtłuczone / á ná mieyſce przyłożone. A

¶ Też ſok tego źiela leczy żebowy bol / tym obyczá- B

obyczáiem ieſli kogo ná lewey czeluśći zeby bola / tedy wpuść tego ſoku w práwa nozdrze / á ieſli w práwey czeluśći bola zeby / tedy tego źiela ſoku w lewa nozdrze wpuść / á zátuliwßy nozdrze / potrzymay chwile onego ſoku w noſie / to maß vczynić po trzy rázy.

C ¶ Też ſok tego źiela Mußcu z białym miodem ſmáżony / tego potroße pußczay ná oczy chore / pomaga y bielmo ſpadza y wzrok czyśći y wyiáśnia.

D ¶ Też náprzećiwko opuchlinie y náprzećiwko iádowi z vkaßenia pſá ábo weżá / dobrze ten ſok z winem pić ćiepło

E ¶ Też gdy komu ielito puchnie w ſtolcu / pomázuy tym ſokiem ćiepło / vznaß pomoc / iteż ielito wyßłe / wpadza w człowieká / gdy ten Mußec będźie ſtłuczony z liśćiem / a będźie to liśćie przyłożone ná ielito / ázwłaßczá máły Mußec.

F ¶ Też ſok tego źiela rány wyſußa s ſwey przyrodzoney własnośći / goi káżda ráne / á zwłaßczá / ktore bywáia ze złych kroſt.

Mumia/

Mumia, Mumia/

Rozdział cxlv.

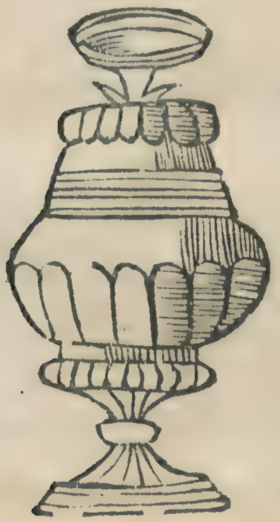

Mumia / O ktorey ſie w powieśći zgadzáia / ták ſtarzy iáko y nowi Lekárze / iż mumia inego nic nieieſt / iedno ćiáło ſprochniáłe / ktore przed dawnymi wieki do Grobow kłáda / Cedrowa ywica mázáne / á tho dla zgniłośći / ábowiem to zá wielka rzecz policzano / nie dáć przyiaćielowi po śmierći gnić / Ale iż tá Zywicá / te własność ma / iż broni ćiáłá martwego od zgniłośći / O tym / miedzy wiela inych świadkow / ieſt Dioßkorides / ktory o niey powiáda / iż tá żywicá martwe ćiáłá wſpomaga / á żywe pſuie / przeto ćiáłá ta mázáne / gdy w ſtárych grobiech náyduia / mumia ſnich tłuka. A

B ¶ Ieſt goraca / ma moc zátwieráć wßyſtki płynienia / też złamáne kośći ſpaia / boleść głowy z źimney przyczyny odeymuie / paćierzna boleść / iteż zákrzywienie vſt náprawia / niemoc pádáiaca oddala / y głowy záwrocenie / boleść vßu y gárdłá oddala.

C ¶ Theż w tyzánnie pitá / dußność w pierśiách odeymuie / też przepukńienie moſnow gdy ia pije ábo vczyniony s prochem plaſtr przykłádá / vlżewa wrzedliwośći mecherzá / iteż koniec członku táiemnego goi / też ćieczenie záſtánawia krwie.

Rzeżuchá ogrodna/

Naſturcium hortulanum,

Gartenkreß.

Rozdział cxlvi.

Rzeżuchá ieſt ćiepła y ſucha w trzećim ſtopniu / ieſt w nocy podobna gorczycy. Ma moc roſpadzáiaca / trawiaca z nieiákim odmiekczánim.

R Gdy

B ❡ Gdy vwárzyß Rzežuche w winie/ á tym winem włosy zmaczaß/ vmocnia ie y opáść im nie dopuſzcza.

C ❡ Též gdy ſtłuczeß Rzežuche z roſtownikiem á troche ſoli przyłożywßy k nim/ tego przyłož ná bolaczke zápalona á ogniſta/ y ná piekielny ogień/ ieſt wielkiey pomocy.

D ❡ Též Sok Rzežuchowy z miodem zmießány/ ieſt bárzo dobry ná świerzb.

E ❡ Též Wino w ktorymby byłá wárzona rzežuchá/ ieſt dobra ná boleść ſtáwowa.

F ❡ Plaſtr též vczyniony z rzežuchy z octem á z mąka ieczmienna/ ieſth dobry ná mdłość pierwych žył.

G ❡ Též wino w ktorymby byłá vwárzona rzežuchá s ſokiem koſáccowym ábo s prochem koſáccowym/ czyśći pierśi y plucá/ gdy ſie tego winá bedzie kto nápijał.

H ❡ Zágrzewa též žołądek y wątrobe y twárdość śledziony rozgania y śćiencza/ ábo ták vczyń plaſtr z rzežuchy á z miodu/ ktory przyłož ćiepło ná śledzione dla tey to grubośći.

I ❡ Gdy ſie též nápijeß ſoku zmießawßy s ſokiem łobodziánym troche octu k nim przyłož á ćiepło wypijeß/ wrácánie vczyni/ przez ktore kolere czyrwona wypedzi.

K ❡ Též Rzežuchá požywána czeſto/ ćieleſna žadzo pobudza/ á nawiecey gdy ſniey vczyniß ſáłáte z liśćiem páſternakowym.

L ❡ Též wino w ktorym vwárzyß rzežuche/ á bedzieß ſie go nápijał/ wiátry trawi y kłoćie vśmierza.

❡ Sok Rzežuchy z miodem zmießány przáſnym/ á ná mieyſce od wežá vkąßone przyłożony/ iad wyćiaga z rány á nie dopuſzcza go do wnetrznośći wſtepowáć/ y owßem dym vczyniony w domu/ wypedza gad s tego domu/ Awicenná o tym powiáda. M

❡ Též náprzećiwko ćiężkiemu puſzczániu vryny/ vwarz rzežuche w winie á przyley Oliwy/ á okłáday ſobie thym krzyže y dymioná/ pomože ná to. N

❡ Též náśienie rzežußáne zwáne/ iezykowy páraliž oddala. O

❡ Též proch z náśienia rzežuchy vczyniony á w winie wypity/ ieſt dobry náprzećiw zimney wilkośći mozgowey. P

Czárnuchá/

Nigella, Schwártz Koriander/

Rozdział cxlviij.

A Czarnucha ieſt cieplá y ſucha
w trzećim ſtopniu/ tego zie-
la moc wßytká ieſt w náſie-
niu/ á ták ma moc roſpadzá
iaca/ ktora ma z goracośći
ſwoiey/ á ták trawi y rozgá-
nia złe wilgośći.

B ¶ Plaſtr vczyniony z maki czárnußki/ to ieſt
z náſienia iey/ y ſoku piolynkowego/ á tho
ſpołem zmießawßy/ przyłoz dźiećiećiu ná pe
pek/ robaki zábija w żywoćie.

C ¶ Też máść vczyniona z náſienia czárnuß-
kowego/ to ieſt ſtárßy ie ná proch coby go by
ło s kielko łyżek/ śiárki też łyßke/ ocu mocne°
oliwy niewiele/ á ſtego vczyń máść ktora ná
mázuy ſwirzb ábo kroſty ſwierzbiace y lißáie
niewymownie pomocna ieſt tá máść.

D ¶ Na ſpedzenie thez piegow z licá/ maká
czárnußkowe° náſienia zmießána z bláywá
ſem/ z octhem/ á tym námázuy piegi gdzie-
kolwiek chceß/ vznaß pomoc.

E ¶ Oleiek też gorzkich Migdałow zmießá-
ny z woda w ktoreyby było wárzono náſienie
teyto czárnußki/ á tego wpuść troche w v-
cho/ chrobaki mnozy y wypadza z vchá.

F ¶ Też wino w ktorymby było wárzono ná-
ſienie tey czárnußki/ z náſieniem rzerzußá-
nym/ włoſkiego kopru/ piotrußczánym/ á te-
go winá ocukrowawßy nápijay ſie/ ábowim
ćießkie pußczánie vryny oddala/ ktore z rze-
zániem bywa/ y kłoćie ktore bywa w żywo-
ćie vſpakaia.

G ¶ Też vryná w ktoreyby byłá wárzoná ma-
ká czárnußki/ ſoku roſchodnikowego troche
knim przyczyniwßy á octu/ zmießay ty rze-
czy ſpołem/ á thego przykłáday ná bolaczke
ktora zowa Cárbunculus/ ieſt wrzedzenicá
s kolery y ze krwie bárzo bolaca.

H ¶ Wino w kthorymby było wárzono náſie-
nie czárnußki z bylicá/ á gdi ſie tego páni kyl
ko dni nápije kożdy dźień/ rzecz przyrodzona
pániam wywodźi y vryne pedźi/ mleko odey-
muie/ bowiem ie wyſußa s pierśi itez tłuſte
wilkośći lipkie trawi.

I ¶ Też gdy z náſienia czárnußkowego vczy-
niß proch/ s korzenia kośáccowe°/ á tych pro
chow wſtrzykni w nos/ bowiem głowe czyśći
wywodząc nieczyſtośći zgłowy przez nozdrze
á ták y oczom pomága płynacym/ iádom ſie
też przećiwi weżowym/ Pándektá powiáda

K ¶ Thez czárnußká w chuſthe záwiazána á
w ocet przez kilko godzin námoczona á po-
tym vſußona/ ieſt bárzo dobra ná ryme ktho
iey czeſto wonia.

¶ Kurzenie też czárnußki wypadza weże y L
myßy y inße iádowite chrobaki z domu.

¶ Też czárnußká ná make zmełta á w occie M
wárzona ták długo iż bedźie iákoby kláyſter
potym przylać oleyku orzechowego/ á vczy-
nić iákoby máść/ ieſth oſobna ná trądy/ ná
czyrwony kroſty licá/ mážac ie ná noc.

Rzezuchá Wodna.

Narſtucium Aquaticum, Brunkreß.

Rozdźiał cxlviij.

Wodna rzezuchá/ ieſth ćiepła w
pirwßym ſtopniu á ſucha w wto
rym ſthopniu/ Pándektá mowi: A
ále Pláteáriuß powiáda iżby by-
łá ćiepła y ſucha w 3. ſtopniu.

¶ Gdy vwárzyß wodna rzezuche z świeżym B
mieſem przyłożywßy miodunki/ á oney ſie po
lewki nápijeß pierſi y płucá wyczyśći/ tá po-
lewká od nieczyſtośći flegmiſtych.

¶ Gdy też vſiekawßy wodna rzezuche s pio- C

truſzka

trusską z włoskim koprem/ á to społem vwárzyß a omáśćiß iák oby kápuste/ bedzieß pożywał/ to iadło kolikę káżda vśmierza/ Abo też vwárzywßy te ziołá w winie/ nápárzay sobie żywot temi to zioły rozmaczáiac w tym ćiepłym winie dla tego to kłoćiá vspokoienia.

D ¶ Też náśienie rzeżuchy wodney żywoth záćiská/ á ták biegunkę zástánawia ktora z goracey przyczyny pochodzi/ á to gdy vwárzyß náśienie w deßczowey wodzie / ábo daß go ták wiele co złothy záważy z sokiem pigwowym ocukrowáwßy dobrze.

E ¶ Náśienie thież wodney rzeżuchy z náśienim opichowym/ piotrußczanym/ w mieśney polewce vwárzone/ thedy oná polewká ma moc drobić kámień/ y rzecz przyrodzona pániam pobudza/ ku wyśćiu/ itez vryne obfićie pedzi.

F ¶ Thez czyrwona niemoc zástánáwia gdy vwárzyß to náśienie w bábbczaney wodce/ bedzieß śie iey nápijał.

G ¶ Też gdy vwárzyß rzeżuche wodna w słoney wodzie/ á oliwy też spiec łyżek ktemu przilawßy/ tym ćiepło nápárzay żywot gdyby w nim miał kłoćie.

H ¶ Gdy ia też vwárzyß w winie s ßántha/ á tym sobie bedzieß náparzał dimina y krzyże ćießkie pußczánie wody ktore bywa z rzezánim potrzeße á czesto/ zástánáwia y wolność czyni w wychodzeniu teyto vryny.

I ¶ Też stego ziela rzeżuchy wodney może sáłatá być vczynioná/ przyczyniwßy liśćia álbo wierzchow włoskie° kopru/ láktuki/ borakowego liśćia/ á s tego wßytkiego vczyń sáłate z oliwa/ ábowiem tá sáłatá vryne pedzi wespołek s kámieniem/ y pániam rzecz przyrodzono wywodzi itez płod vmárły z żywotá wygánia/ á nawiecey gdy sámá rzeżuchá bywa iedzona/ itez rány y rospádliny wnetrzne goi/ Serápio powiáda.

Grzybienie ábo wodna lilia.

Nenufar, Seeblůmen.

Rozdział cxlix.

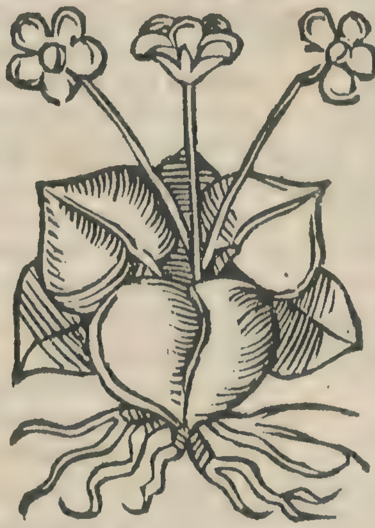

GRzybienie iest zimne y wilkie w wtorym stopniu/ iest dwoiakie/ iedno ma białe kwiatki á drugie żołte/ pirwße iest lepße. A

B ¶ Kwiathki białe grzybieniowe sa godne ku lekárstwu/ z listkow grzybieniowych może być syrop pożytheczny náprzećiwko ćießkim goraczkam y náprzećiwko zapaleniu watrobnemu/ tho iest weźmi kwiatkow grzybienia białego/ kwiátkow fiiołkowych po dwu gárśći/ náśienia mleczowego/ láktuczánego/ kurzey nogi/ náśienia ogorkowego/ málonowego/ bániowego/ citrullowego/ káżdego z nich po gárśći/ á to vwarz w wodzie iákoby we czterzech kwartach wodi á iżby trzećia część wywrzálá/ á potym przyley troche octu á ocukruy/ przecedziwßy y powtore możeß powárzyć tego trochę/ á tego syropu nápijay śie poránu po trunkowi ćiepło náprzećiwko tymto chorobam.

C ¶ Też gdy kogo boli głowá z goracey przyczyny/ weźmi kwiatkow grzybieniowych/ á włoż ie w prostá wode ná noc/ á poránu nápiy śie oney wodi ćiepło ocukrowawßy/ á ony kwiateczki włoż w nozdrze/ pomoże. Toż też lekárstwo spánie czyni.

D ¶ Oleiek kwiátkow grzybieniowych vśmierza boleść głowy ktora z goracey przyczyny pochodzi.

E ¶ Gdy kwiatki grzybieniowe beda vwárzone s kwiatkámi liliowemi moććie/ tego przyłoż ná żołądek/ ábowiem boleść żołądkowo odeymuie.

E ❡ Też wodá pitá/ w ktoreyby było vwárzone grzybieniowe kwiecie/ bolenie mecherzá oddalá.

F ❡ Też sok kwiecia grzybieniowego zmießány z bláywáſem/ ná twarzy fláki y inße ßkárádoſći ſpedzi/ á kiedy ktemu ſmoły przylożyß/ párchy zgoiß mażac ie.

G ❡ Opuchline też meſkich ſtrotow vleczyß/ gdy vwárzyß kwiatki grzybieniowe z rożánem kwiećiem / z maka pßeniczna w occie/ á tego przyłoż ná ſtroie meſkie/ przez watpienia bedzieß miał pomoc/ y náſienie iego czeſto pite/ ktemu bárzo pomaga.

H ❡ Korzeń grzybieniowy y náſienie iego máia moc wyſußáiaca krom żadnego gryzienia á ták biegunke záſtánawia.

I ❡ Náſienie grzybieniowe dáne z wodka bábczána/ náſienie płynace przyrodzone meßczyznam záſtánawia/ A ieſt to náſienie potwierdzáiace ſerce s powieśći Awicenny w kſiegach o mocách ſerdecznych.

K ❡ Też wino w ktorymby było wárzono korzenie grzybieniowe z bágniſkiem/ ieſt dobre ná opuchline ſledziony/ Awicenná mowi.

L ❡ Ma też moc roſpadzáć goracoſći nagłych zimne/ ktore pochodza z goracey wilkośći y ze krwie ſkażoney/ iteż ná zápalenia watroby/ bolaczki gorace traći/ á to ták czyniac.

M Weźmi dziewiećiorniku/ mleczu/ ziela ktore zowa ſwini pyſk/ márki bożey włoſkow/ bábkí/ ſliwek ktore zowa ſweſtki/ brzoſkwie/ tocyki/ máku białego/ lakricyey/ ieczmieniu/ thygi/ wßyſtki rzeczy warz weſpołek/ potym zley one wode do innego gárncá / ták poki ießcze goraca/ á wto nakłáć kwiećia ſtego grzybienia/ á niech ták ſtoi aż oſtydnie / przecedź to potym/ wytłocz wode dobrze ſtych ziół / potym tey wody przywarz s cukrem/ ábyniеco zgeſtnelá/ potym to day pić z woda fiołkowa.

N ❡ Oley kwiátu grzybieniowego ieſt dobry przećiw goracośći głowy / y inych członkow/ ták dobry ieſt iáko fiołkowy. bo ſen przywodzi/ boleśći gorace vkraca / korzeń y náſienie iego płynienie brzuchá zátwarza/ ſledziony bolaczke y mecherzowa goi.

Nárcißek/

Narcifcus, Hornungsblum/

Rozdział CI.

Nárcißek/ ma liſty podobny Łukowi / iedno iż mnieyßy / oret ma ná dwie dłoni wzwyß / á drzenia we zdzble nie ma iáko żyto/ ná wierzchu ma kwiatek pełny dwoiákiey bárwy/ tho ieſt około biały/ w pośrzodku żołty ábo ßáfránny / korzeń ma biały okragły iák cebulká / náſienie czarne podługowáte / Nárcißek ktory ná gorach rośćie / ieſt lepßy / kwiatek ma woniáiacy. A

❡ Ma moc wyſußáiaca/ oćieráiaca / y ćiáłá náráſtáiaca / korzeń ieſt lepßy ku lekárſkwam/ Izydorus pißę o tym zielu Nárcißku/ ktore po łáćinie zowa Nárciſcus/ iż ieſt názwano dla iednego dźiećiećiá / kthore było przemienione w kwiatek iego cudny/ á ſtad ieſt názwano Nárciſcus/ Jeſt ćieple y ſuche w trzećim ſtopniu. B

❡ Korzeń iego iedziony / wrácánie czyni/ á ná proch ſtłuczony z miodem przáſnym zmießány / ná ſpárzeline ieſt dobry pomázowáć/ y żyły piete zerwáne ſpaia y zraßcza/ boleśći záſtárzáłe członkowe vśmierza. C

❡ Też korzeń z miodem á z octem zmießány / z náſieniem pokrzywiánym ſtłuczony/ tym piegowáta twarz y flakowáta pomázuy/ tedy zgina ony nieczyſtośći. D

❡ Też drewno s ćiáłá y żelázo wyćiaga korzeń z miodem/ z Oliwa / s pßeniczna maka ſtłuczony á zmießány weſpołek / przyłoż ná mieyſce záklote. E

Omieg/

Acomitum, Wolfswurtz/

Rozdział Clj.

A Mieg ieſt bárzo gorący y wyſuſzáiący/ tak iż dla zbytniey gorącośći/ ieſt rzecż zbytnie iádowita/ Korzeń ma iáko ſieć s przyrodzenia ſpráwiony/ to mowi Pándektá.

B ¶ Awicenná piſze/ ſok omiegow pomázány ná trąd/ ktory zową Albáras/ tho ieſt biały trąd węgrzyſty ná licu/ ſpądza z licá.

C ¶ Ktoby to źiele pił/ táki żyw nie zoſtánie dla iego iádowitośći zbytniey/ á wſzákoż Jarzębie to źiele iedzą/ nie ſzkodzi im. Komuby to źiele było zádáne/ tedy żadna rzecż więcey nie káżi iádu iego iáko Diámuſcus lektwarz ktory w Aptekách przyprawuią.

Zową też Nápellum źwierzątko/ ktore ieſt iáko myſz/ á tho źwierzę mieſzka pod korzeniem tego źiela/ á iednego czáſu poczynáią być. Drzewo to nie rośćie/ przy ktorym to źiele rośćie.

Lebiotká/

Organum, Doſten/

Rozdział Cliij.

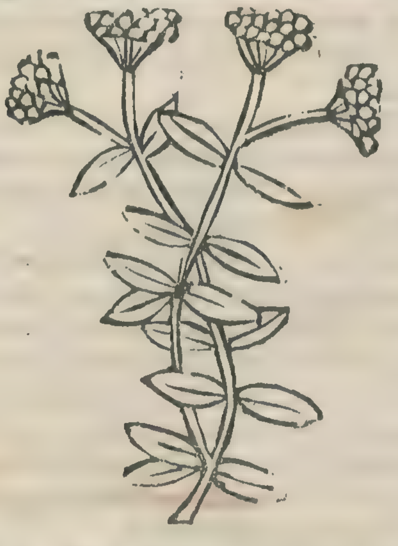

Lebiotká ćiepła y ſucha w trzećim ſtopniu/ Jeſt dwoiaka/ to ieſt leśna/ ktora ma ná ſobie liſt ſzerſzy y tężeyſzy/ Druga lebiotká ieſt domowa/ ktora rośćie w ogrodziech á mnieyſzy liſt ma ná ſobie. Tá ma łágodnieyſza ſpráwę/ tey w lekárſtwách vżywamy/ Ma moc roſpądzáiącą/ trawiącą/ przyćiągáiącą/ y też czyśćiącą. A

¶ Liśćie s kwiatkámi lebiotczánemi/ z máioranem przetłuczone troche á w worek chuśćiány záwiązáne á potym zágrzáne ná cegle roſpaloney. Gdy ten worecek przyłożyſz ná głowę ná ćiemie/ rymę źimną vlecża gdy ták długo ná głowie ćiepło będzie ten worek leżał/ iżby ſie głowá mogłá zápocić. B

¶ Thez wino w ktorymby były wárzone ty zioła przecedzone/ przyłożywſzy k nim białego kádźidłá/ á tym winem płocż ſobie vſtá/ Abowiem z dziąſł wyćiąga niecżyſtośći y trawi ie. C

¶ Też proch lebiotczány s prochem imbierowym s trochą ſoli ſpaloney/ ſpołem zmieſzawſzy/ przyłoż ná członek táiemny niewieśći gdy opuchnie/ wnet ſie ſkleſnie pod tym prochem/ á nawięcey gdy opuchliná będźie z nábránia wilgotnośći. D

¶ Náprzećiwko Reumie pożywav winá w ktorymby byłá wárzona lebiotká s figámi ſu- E

¶ Też wino w ktorym byłá wárzo- (chemi. F
na lebiotká s prochem gálgánowym/ potwierdza żołądek y bolenie żołądkowe y inſzych ielit/ ktore pochodzi z wiátrow/ roſpądza trawi y vſmierza.

Też le-

G ¶ Też lebiotkę z ogrodna rzeżucha vwarzywszy w winie/ tym krzyże naparzay/ tedy ćiesźkie pusźczanie wody/ ktore zowa rzezakiem oddala.

H ¶ Też kto ma chytrość ná stolce/ á nie może ich mieć/ ábo komu ielito wynidzie/ tedy vwárzywszy lebiotkę z máioranem/ siedź ná tym zielu ćiepło/ bedzieśz stego wyswiebodzon/ A gdy k tym ziołam przyczyniśz Oliwy przetłukszy ich w moździerzu/ á tego przyłożyśz ná máćice/ tedy twárdość iey rosćhodzi sie pod tym.

I ¶ Też gdy vwárzyśz bylice z lebiotką w wodzie albo w winie/ á tym sobie máćice y dymiona bedzie páni duszká náparzálá/ rzecz przyrodzona iey ku wyśćiu rychlemu pobudzi/ Serápio powiáda.

K ¶ Abowiem moc obojga ziela/ ták bylice iáko y lebiotki iest ćiepla/ á ták oboie vryne pobudza/ A gdy sie kto nápiie wody tey/ w ktoreyby wrzało to dwoie/ tedy żywot otwiera y stolce czyni/ y kolerę z żywotá wywodzi/ á gdy octu troche k temu przyleieśz/ tedy śledzone mdła posiła/ nieczystośći zniey wyganiáiac/ iádom sie przećiwia/ Serápio Kápitulo o lebiodce to powiáda.

S. Janá ziele/
Buphthalmus, Streichblumen/
Rozdział cliij.

A Swietego Janá ziele/ list ma iáko Koryánder rozdzielone/ ále nie ták zielone/ bo sa bielszey zieloności á ziele samo krzewiste/ gałaski ma ná piedzi długie/ á pobielałe/ kwiećie zwirzchu żołte á szyrokie/ iákoby oczy wołowe/ żołtość iest w posrodku iákoby w wrotyczu/ á około tego co iest w posrodku żołto/ sa też listeczki máluczkie żołte/ rośćie ná suchych mieyscach. Ma moc zágrzewáć w wtorym stopniu/ á wysuszáć w pirwym.

B ¶ To ziele ma moc ściencżáiaca z máteryey gestey rzadka vczynić/ twárdość guzow y oćiekliny rospuszcza/ bolaczki miekczy stłukszy kwiát z szafránem á przyczynić wosku/ á stego vczyń plastr/ á przykładay ná bolaczki.

C ¶ Też gdy vwárzyśz samo liśćie/ á te wode bedzieśz pił/ żołta niemoc leczy/ á gdy kwiát vwárzyśz á bedzieśz te wode pił/ tedy szumność w głowie y w mozgu trawi/ ktora bywa z wiátrow/ ktore pochodza z żoładká.

Wronie Oko zamorskie/
Nux Metella, Krocnangk/
Rozdział cliiij.

A Z Inszych kráin do nas to przynosza/ iest rzecz okragła przy szyrszym/ szára nie tłusta/ bárzo twárda/ á gdy ia chca odmiekczyć/ kłada ia w winny ocet/ á ták zmieknie y skorke wirzchnia s siebie pusći/ á sámo potym bedzie bia-

dzie białe á miękkie ku kraianiu abo ſtłuczeniu ná proch/ ieſt rzecz bárzo gorzka/ gorącość y ſuchość w ſobie ma/ ma moc otwieráć vliczki wnętrznych członkow/ przez ktore pochodzą wßytki wilkośći złe álbo dobre/ piece źrły y oſłábione vtwierdza/ bolenie ktore po ciele chodzi y po żyłách vśmierza/ mocz záſtánowiony wypadza/ iadowi ßkodzić nie dopußcza// á ieſt pſom trucina niepoſpolita.

Mákowiczy Sok/ Opium Megleblut/ Rozdział Clv.

Opium/ ieſt niektore wyſaczenie álbo wypryſczenie z mákowic/ gdy ią zwierzchu zryſuią/ to ſie ſnich ſaczy/ á od wiátru zgeſtnieie/ á tákże to co zgeſtnie/ wßyſtko zbieráć á w kupę zlepiáć/ potym ſtego trociſkow nádziáłáć á ku potrzebie chowáć.

A

B § Opium Tebáicum ieſt czarnego máku mákowic/ z białego máku opium Niconis/ Opium ieſt woniey przećiwney/ ſmáku gorzkiego/ á dla wielkiego powietrza roſpływa ſie. Ma moc chłodzącą w trzećim ſtopniu á ſußącą w wtorym.

C § Druga moc ma zwieráiącą/ przetho ſen przywodzi ábo przywráca y pámięć ſkażoną ále gdy go názbyt pożywa/ tedy vmarza/ biegunkę czyrwoną záſtánawia y owrzedzienie trzew goi/ dáć go pić w bábczáney wodce/ też ktoby omdlewał od ſpánia wielkiego/ daway mu iż w polewce migdałowey.

D § Też łzy w oczu wyſußa/ gdy nim około oczu pomáżeß/ gorącość oczu odeymuie y czyrwoność ich ſpadza/ boleśći głowne vśmierza/ gdy ij pije ábo nim pomázuie zmießawßy z mirrą/ z ßáfránem/ z bobrowym ſtroiem (á to gdy tá boleść bywa z gorącey przyczyny) w mleku niewieśćim/ z oleykiem rożánym roſpuść á czoło mázáć y ſkroni/ też tho ſen przywráca/ z oczu gorącość wygania/ ále lepiey gdy k niemu przyymieß bobrowych ſtroiow/ bo mu iego iádowitość odeymuie.

Strußowe Pioro/ Os mundi, Sánt kriſtofels kraut Rozdział Clvj.

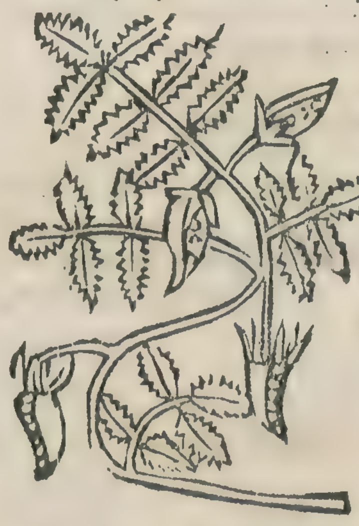

A TO ziele leśne ieſth pobobne ku paproći z iedney ſtrony koſmáte/ nie ma áni pretá áni kwiátu áni náſienia. To ziele gdy w winie vwárzyß/ á to wino bedzieß pił/ ſad s ćiáła człowieczego wygania/ á to dla cirpnośći ſwoiey/ ktora ma.

B § Też biegunkę czyrwoną záſtánawia/ gdy tym zielem brzuch bedzieß okłádał/ y wrácánie zbytnie ktore bywa dla mdłośći żołądka/ záſtánawia.

Kość z ſercá Jeleniego.

Os de corde cerui, Hirtzen hertzbein.

Rozdział Lvij.

A Kość bywa náydowána w ſercu Jelenim przy lewey ſtronie ſer-
cá. Thá kość dziáła ſie z grubey
krwie/ á tho gdy ſie gruba krew
ſtwárdnieie/ á ſthego iuż bedzie
kość/ iáko theż y mieſo Jelenie gruba krew
czyni/ Jeſt mieſo kruchkie á cirpiace / á ſwa
cirpnoſcia záchowawa wilgoſci od ſkáże-
nia y ſpráwy ku zimnicy/ Tháksze y Sárnie/
Záiecze y inſzych leśnych zwierzatek mieſo/
ieſt kruchcieyſze y cirpiicyſze. Kość s ſercá
Jeleniego ieſt zimnego y ſuchego przyrodze
nia/ Ma moc ſerce poſiláć y wſzkiego czło-
wieká/ y krew w człowiecze czyścić/ ciáłá dr-
żenie y mdłość odeymuie/ ſtłukſzy ia ná proch
y dáwáć pić w wodce borákowey.
B ¶ Weżmi kości s ſercá Jeleniego/ wierzch
muſzkatowego kwiátu/ ſzáfranu/ burſztinu/
gálgánu/ ſoku áloe/ to lekárſtwo daway lu-
dziom ſtráſzliwym/ przeciw powietrzu/ tym
ktorzi bolaczki maia/ wrzedliwym/ z winem
poránu przymieſzawſzy w nie wodki/ z Jele
niego iezyká/ álbo z rofownikowey.

Gir/

Olus viciosum, Gierz.

Rozdział clviij.

Jeſt Gier ziele wſzyſtkim zná
iome/ kthore ieſt chłodzace y
odwilżáiace w wtorym ſto-
pniu/ Ná ogrodziech obfi- A
cie y pod láſem roscie/ w ru-
ſkich ziemiách czeſtho ludzie
gieru pożywáia/ ſktorego po
żywánia poſilenie máłe przychodzi / ábowiē
ſie ſniego krwie nie przymnaża / áni żadne°
przenikania do dziurek á zwłaſzczá do watro
by nie ma/ á ták z żoładká proſtho do ielit i-
dzie krom żadnego pożytku też ſtrawienia.
¶ A wſzákoż ná wrzedzienice vwarz gir roz B
mácżáy w mleku á przyłoż boleść vſmierza.
¶ Sok theż z gieru wyciśniony z rożánym C
oleykiem zmieſzány / bolenie głowy vſmie-
rza gdy tym pomáżeſz.
¶ Teź gier żywot odmiekcza nie długo w żo- D
ładku leży/ káſzel vſmierza á nawiecey gdy be
dzie z máiowym máſłem iedziony álbo z o-
leykiem migdałowym.
¶ Ciáło też czyni gládkie gdy ſie ſokiem tego E
giru námáżeſz / ábowiem dziureczki pothne
w ſkorze zamyka y záthula / á ſthad ciá-
ło czy-

to czyni gladße / Tak aż też włoſność ieſt w
Brzoſkwi.

Miſtrzownik.

Oſtrutium, Meiſterwurtz.

Rozdział clix.

Miſtrzownik / oſtrośćia ieſt
A ziele podobne oleßnikowi/
ieſt ćiepłe y ſuche.
¶ Korzeń tego źiela w wi
B nie vwárzony/ wątrobę w
ſpomaga potwierdzáiąc /
y żołtha niemoc wypadza/
iteż twárdość ſledziony rozgánia / y kámień
z nyrek y z mecherzá y vrynę wywodźi/ itheż
białym głowam przyrodzoną ich rzecz ná
czáſy pobudza.
C ¶ Też ſok iego wyćiśniony á z bobową mą-
ką iteż z winem zmießány/ trąd ná ćiele wy-
ſußá gdy tym będźieß pomázował.
D ¶ Też ſok iego ſtąż mąką zmießány vczyniß
iákoby plaſtr/ ktory gdy przyłożyß ná wrze-
dzienicę/ káżda ſie pod tym zbierze/ y wyply-
nie/ y boleśći vśmierzy.
E ¶ Proch thez tego źiela w nos wpußczony
kichánie czyni wolne przez kthore ſie głowá
czyśći/ lepiey niżli od czemierzyce.
F ¶ Sok też tego źiela z niewieśćim mlekiem
zmießány á ćiepło w nos wpußczony / lu-
dziom ktorzy żołtą niemoc ćierpią ieſt bár-
zo dobry/ ábowiem żołtość noſem zátym od-
chodźi.

Zębne źiele.

Piretrum, Bertram Speychelwurtz.

Rozdział clx.

Jeſt Piretrum źiele ćiepłe y ſu-
che w trzećim ſtopniu/ Awicen
ná powiáda iżby było lepße Pi- A
retrum kthore w ſobie ma nie-
máłą oſtrość / á kthore w ięzyk
kąſa / Korzenia Piretrowego vżywamy w
lekárſtwach. O tym bácz iże oſtre Piretrum/
Napierwey gdy ie żuie człowiek nieczuie o-
ſtrośći iego / ále go ma długo trzymáć w v-
śćiech á żwáć ie/ toż poczuie moc iego/ kto-
ra ieſt roſpądzáiąca / przyćiągáiąca itheż
trawiąca.
¶ Gdy vczyniß chárkánie vwárzywßy ko- B
rzenie zębowniká w winie á w occie przyłoży
wßy imbieru/ fig ſuchych/ á thym ſobie płocz
vſtá chárkáiąc/ ábowiem to płokánie mozg
z nieczyſthośći flegmiſtych wyczyśćia y pod
niebienie wyſußa.
¶ Toż też rychło vczyni gdy tylko ſam korzeń C
będzie kto żwał á trzymał w vśćiech y boleść
zębow vſpokaia/ y páráliż ięzykow oddala.
¶ Thež korzeń iego ſtłuczony ſpierwoſnką/ D
vwarzywßy ty źiołá w winie á oliwie/ á tym
okłáday

oktáday mieysce/ktore páráliżem iest záráżo ne/y ná boleśći stáwowe bárzo pomaga.
Abo vczyń máść náprzećiw tym niemocam tym obyczáiem. Weźmi korzenie żebowniká/ á stłucz ie ná proch / á vwarz ie w winie á w Oliwie / soku źiela pierwosnki przyczyń knim/á ták długo warz/ áże będzie gęsto iákoby máść przyczyniwszy wosku troche/ á tą máśćia námázuy ty chore mieyscá / iest tho máść bárzo dobra/ Pláteárius teº świádek.

E ❡ Też vwárzyß korzenie żebowniká / á ná proch stłuczone s sokiem czyrwoney lebiotki z winem á z Oliwą / tym námáżeß grzbiet/ álbo y wßystko ćiáło / tedy pocenie obfićie vczyni.

F ❡ Też gdy vwárzyß korzenie tego źiela w winie z oliwą/tym náćieray pięté żyły mdłe álbo zmilkłe / vznaß pomoc. Też kurcż oddala / ktory bywa w goleniách álbo w rękách/ iteż otwiera niewymownie zátkánie/ ktore bywa w nośie y tám dáley ku mozgowi

G ❡ Też bolenie żebow oddala / gdy korzenie iego vwárzyß w winie / á tym sobie vstá będźieß płokał/á gdy sobie kto vstá będźie płokał vwárzywßy ie w occie/zeby poruszone vmocnia w dziąsłách.

H ❡ A gdy kto nátrze ćiáło prochem żebownikowym z oliwą zmieszawßy przed źimnicą odeymuie drżenie/ ktore bywa w źimnicách.

Piwonia/

Peonia, Peonienrosen.

Rozdział clxj.

A Jest piwonia ćiepła y sucha w wtorym stopniu / ktorey korzenia w lekárstwiech vżywamy/ Ma być obierány czarny /ktory dziurek nie ma / Zimie kopany ma być ten korzeń/ á przez cáły rok może być chowány.

B ❡ Ma moc dziwną náprzećiwko niemocy Swiętego Valántego/ á to gdy ia ten człowiek będźie nośił / tho Galienus powiáda/ czego był sam doświadczył ná iednym dźiećiu/ktore gdy miáło korzeń piwoniey ná szyi/

nigdy mu tá niemoc nie pánowáłá/á gdy sko ro ten korzeń s szyie ziet / tedy tá niemoc ná dźiećię przychodźiłá.

❡ Też náprzećiwko teyże niemocy proch piwoniey dány ku pićiu z winem / w ktorymby byłá vwárzona piwonia z bylicą/iest osobliwa pomoc. C

❡ Też proch s korzenia piwoniey dány ku pićiu z winem / w ktorymby były vwárzone bobrowe stroie / á tego sie day nápić temu/ ktoby miał páráliżową niemoc. D

❡ Też náprzećiwko ćiężkiemu pusczániu wody/ albo kto iey nic nie może mieć / wino w ktorymby było wárzono korzenie piwoniey/ dane ku pićiu/ wyzwala stey choroby/ máćice pániam wyczyśćia / gdy korzenie vwárzyß z bylicą á oną wodą będźieß máćicę nápárzać/gębkę maczáiąc w tey wodźie. E

❡ Też kto ma chćiwość ná stolce/á niemoże ich mieć/ thedy vwarz korzenie stłukßy ie z dźiewánną/ tym sobie nápárzay zádnice. F

❡ Też gdy vwárzyß korzenie piwoniey z bláwasem/piegi zginą czarne y ine skárádośći z licá/ gdy tą wodą będźieß omywáć. G

Też gdy

H ❡ Też gdy vczyniß kurzenie z naśienia piwoniowego / iest dobre opetánym ludziom / y tym / ktorzy S. Válántego niemoc cirpia / á bo gdy vwárzyß náśienie piwoniey s kwiatkámi iey / á przyczyniß k nim troche rożánego miodku / á tego śie nápijay / iest rzecż bárzo pomocna na ty choroby wyżßey námienione.

Awicenná powiáda / iżby tylko piwonia ktora około Rzymu rośćie miáłá te moc nápzeciw tym przerzeczonym niemocam / ále tá / ktora w inßych stronách y w Polskich rośćienie ma ták rozliczney mocy.

I ❡ Też gdyby ten człowiek ktoryby miał Inkubs / to iest te niemoc / gdy człowiek przes sen widzi iżby spał z biała głowa / spráwuiac śnia rzecż ćielesna / a biała głowá tákież spráwuiac to z meßczyzna / á ták nápijay śie tego winá kilko rázow / w ktorym maß vwárzyć 15 ziarn piwoniey / żołądek też posila y boleśći iego vśmierza / iteż żołta niemoc oddala / vryne obfićie wywodzi / y rzecż przyrodzona białym głowam / Awicenná mowi.

Piotrußká /

Petrosilinum, Petersilgen /

Rozdział clxij.

P Iotrußká ma ćiepłość s suchośćia w wthorym stopniu / á iesth dwoiáká / Jedná iest domowa á druga polna / Náśienie ich ku lekárstwam śie godzi / á ták gdy pißa w Receptách o Piotrußcze / Náśienie ma być rozumiano domowey piotrußki / bowiem ma moc vryny popadzáiaca. A

❡ Sáłatá vczyniona s piotrußki / z włoskiego Kopru / z wodna rzeżucha / z boragiem / z láktuka / á ták stych ziół z octem á z Oliwa Sáłate przypráwić / osoliwßy troche Tá sáłatá iest dobra / ábowiem w gorących niemocách serce posila. B

❡ Gdy Piotrußká bywa vwárzoná z mięsem ábo z inßemi potráwámi / posila żołądek / y wiátry trawi w żywoćie. C

❡ Też sok Piotrußczány wyiaśniony / bláywásu kniemu troche z Rożána wodka przyczyniwßy / á tho bedzieß miał ná chore oczy lekárstwo. D

❡ Też Náśienie piotrußczáne z náśieniem włoskiego Kopru / opichowym / á gdy tych rzeczy bedzieß pożywał w karmiách / kámień drobi y wypadza z vryna precż / ábo vczyniwßy proch stego naśienia przyłożywßy knim tamkámienia / á stego vczyń s cukrem troia / á pożyway iey dla kámienia. E

❡ Korzeń piotrußczány iest trudny ku strawieniu / á ták polewká tylko w ktoreyby to korzenie było wárzono / ma być pożywána. F

❡ Też Piotrußká w karmiách iest dobra ná przećiwko záckániu watroby y śledziony / á to gdy Jeleniego ięzyká kniey przyczyniß. G

❡ Też gdy korzenie piotrußczáne z náśieniem włoskiego Kopru / z ielenim iezykiem w piołynowey wodce / á tego śie bedzieß nápijał dla żołtey niemocy / ktora pochodzi a strony śledziony. H

❡ Moc wßystkiey piotrußki iest popadzáiaca vryne / y rzeczy przyrodzonych białych głow. Jest dobra żołądkowi y inym wnetrznośćiam. Serápio powiáda. I

Páprotká /

Polipodium, Engelsüs.

Rozdział clxiij.

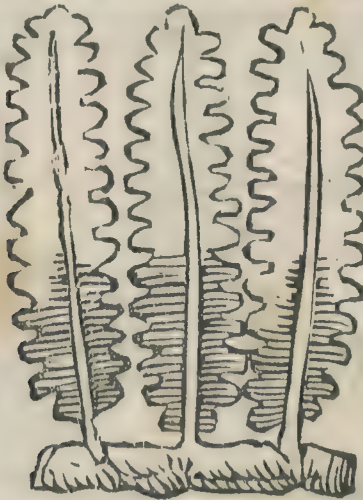

rwno po polowicy drágmy / Tu bit pot skro-pulu / Diságrády trzy ziarnká / Mástiki iedno ziarnko / zmieszay thy rzeczy z Syropem octowym / á vczyń pilul dziewięć / á názáiutrz dla posilenia weźmi kołaczkow Diágálange álbo Diákoros.

E ¶ Też korzonki páprotczáne s trochą Zánysu vwárzone w kurczęciu przyczyniwszy Cynámonu / Muszkatowego kwiátu / iest bárzo dobre y zdrowe ku iedzeniu.

F ¶ Też náprzećiwko boleśćiam członkowym / Vwarz korzeń páprotczány z náśieniem Włoskiego Kopru / z Páluchowym korzenim / w prostey wodzie / á tego sie nápijay dla tych boleśći / Awicenná o tym powiada.

A W Trzećim stopniu iest ćiepła y sucha páprotká / moc iey wszysthká iest w korzeniu / Jest korzonek słodki á sekowáty / y nawiecey tá páprotká ktora rośćie ná dębowym korzeniu / iest naylepszá. Ma moc rospadzáiacą wiatrow / y wilkośći wysusza.

B ¶ Z páprotká ma bydź záwsze wárzony Hányż s kminem / Abowiem rychley wiátry wypędzisz z żywotá.

C ¶ Też ma moc rospadzáiacą y przyćiagáiacą flegmę wywodzi z ćiáłá y melánkolią / á ták iest dobra ná ty to wilkośći pánuiace / ludziem flegmistym y tym w ktorych Melánkolia pánuie.

D ¶ Też náprzećiwko febrze ktora ná káżdy dzień bywa y náprzećiw boleśćiam stáwow / Y kolice káżdey gdy vczynisz tym obyczáiem Syrop / Weźmi listkow senes / korzonkow páprotczánych / korzenia sosnki / káżdego s nich po pul vncy / náśienia włoskiego kopru piotruszczánego / lubszczykowego / káżdego s nich po dwie drágmie / Rozynkow wielkich / kwiatkow Fiołkowych / boragowych po pot gárśći / Lákrycyey iedne drágme / Ty wszytki rzeczy przetłukszy warz ie w wodzie á winie / káżdego s nich po kwarćie ták długo iżby málo niepołowicá wywrzáłá / á potym przecedziwszy ocukruy dobrze / á tego sie nápijay po trunkowi ćiepło / á gdy wypijesz ten Syrop / ty piluły ná noc weźmiesz dawszy ie vczynić do Apteki. Weźmi mássy pilut śmierdzących / mássy pilut de lápide lázuli / káżdych ro-

Dzień y Noc.

Paritaria. Tág vnd Nácht.

Rozdział. 164.

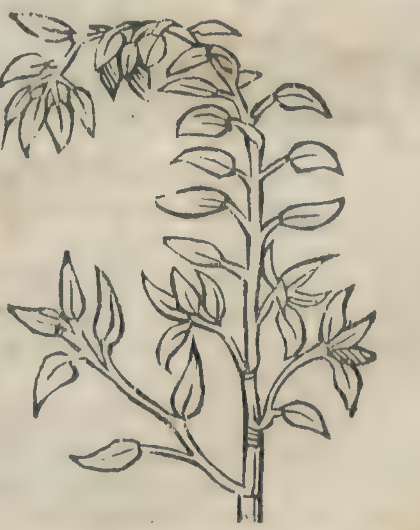

A N Ocy dzień iest ćiepły y suchy w trzećim stopniu / świeże iest wielkiey mocy / ále suche nie ták / Ma moc rospadzáiacą / trawiacą / śćienczáiacą / y wiátrow rozgániáiacą.

B ¶ Wino w ktorymby to ziele było vwárzone z piołunkiem / á ocukrowawszy to pij / dla záźiębionego żołądká y inszych wnetrznośći / ktore bywa z zimney á wietrzney przyczyny / y też náprzećiwko rzezakowi iest pomoc osobliwa / álbo ktho wody nie może puszczáć. L Też no-

C ❡ Też nocydzień w winie vwárzony z náſieniem hányżowym / tym mieyſce bolace nápárzay ćiepło/ boleść odeymuie y rozgania.

D ❡ Też Nocydzień ſam tylko vwárzony z mięſem á iedzony/ boleść żołądkowa vſmierza y inßych ielit ktora bywa z zimney przyczyny y z wiátrow flegmiſtych/ y owßem bárzo wiele ludzi/ ktorzy czynia kołaczki z iáiec y z liſcia Nocydzień / á tych kołaczkow pożywáia dla bolenia żołądkowego/ y dla tych to wiatrow

E ❡ Gdy też vwárzy Nocydzień w ſłoney wodzie á w Oliwie/ A potym tego przykłáda ná krzyże ćiepło / bolenie ich vſmierza/ á gdy ná dymioná y ná łono przyłożyß tych rzeczy/ ćießkość vryny y zádzierżenie iey oddala.

F ❡ Też náſienie noſtrzikowe w wodzie vwárzone/ á potym ſoku Roiownikowego przymießay/ tego ná zápalenie ogniſte ćiałá y ná bolaczki bolace/ przykłáday/ vznaß pomoc.

G ❡ Też ná ſpárzenie od ogniá albo od vkropu Jeſt dobre lekárſtwo.

H ❡ Też ná káżda opuchline Nocydzień vwárzony z octem á z otrebámi pßenicznemi/ ieſt bárzo dobre.

J ❡ Też wrzedzienice y kroſty wyſußa ſok tego ziela z Oliwa zmießány / á tym námaß ty to kroſty.

K ❡ Też ſok z ziela Nocydzień z Bláywáſem á z octem zmießány piekielny ogień gáśi/ y bolacke ktora ćiáło pſute/ wyiada.

L ❡ Też ſok ziela Nocydzień z winem á s ßáfrá nem zmießány/ boleśći w nogách wypadza.

m ❡ Też ſok liśćia Nocydzień s ſokiem Lakrycey pity ćiepło/ káßel vſmierza.

N ❡ Gdy ſok tego ziela zmießaß z oleykiem rożánym/ á wpuśćiß w bolace vcho / boleść oſnione/ oddala opuchline z gárdłá.

O ❡ Też ſok z liśćia nocydzień wyći Odeymuie

P ❡ Náſienie nocydzień ſtłuczone / á s tym ſokiem zmießáne / kroſty goi ſwierzbiace y ogień wypadza.

Kurzanogá álbo tłuſtoſz.

Portulaca. Burtzelkraut.

Rozdział clxv.

Kurzanogá ieſt zimna w trzećim ſtopniu á wilká w wtorym. Ma moc odmiekczáiaca y odwilżáiaca itéż ochładzáiaca / ludziem w ktorych Kolerá pánuie/ To ieſt Kolerykom ieſt dobra ku iedzeniu/ Też y ſurowa nic niezáßkodzi / Bowiem wnetrznośći ochładza. A

❡ Zátwárdzony żywot otwarza / to ieſt/ gdy vwárzyß Kurzanoge z Laktuka/ s ſliwkámi / z Rozenkámi w wodzie proſtey / á ocukrowawßy nápijay ſie tego/ ábowiem tá wodá zápalenie ktore bywa w gorącce gáśi. Też ieſt dobra náprzećiwko rzezakowi/ y vryne pobudza obfićie/ á ták wten czás żywot zátwardza / bowiem ktore rzeczy vryne obfićie pedza/ ty záſie żywot zátwardzáia Plátearius powiáda/ A wßakoż kurzanoga gdy iey kto ſłußnie pożywa tedy żywot otwiera/ Bowiem odwilża y ſtolce czyni. B

❡ Też roſpádliny warg ſpaia/ gdy korzenie tego ziela ſtłuczyß s przeſnym miodem á tym ſobie námáżeß wargi/ itéż trąd ſpadza z licá gdy cżeſto námażeß tym lekárſtwem. C

❡ Też Kurzanoga ſtłuczona w moździerzu/ przyczyniwßy octu troche/ á tego przyłoż ná wrzedzienice bolace zápalona / pomoc bedzie vżyteczna. D

❡ Też to ziele ſámo iedzone ſurowo / roſpádliny E

liny wnetrzne / ktore bywáia w gárdle álbo w ielitách / goi mocnie.

F ¶ Rzecz też przyrodzona pániam záſtánawia / Kurzey nogi ſok. A wßákoż go pożywáiac czeſto wzrok mdli / y záziabia / chćiwość ćieleſna odeymuie / y wrácánie záſtanawia.

G ¶ Gdy ie kto bedzie żwał z octem / tedy krew z noſá záſtánawia.

H ¶ Też zápalenie ktore bywa w goracych nie mocách oddala / kiedy ſtłuczeß to ziele z octem / á przylożyß go ná żoładek.

I ¶ Kto ma oſkominy ná zebiech / to ziele oddala kiedy go kto bedzie żwał.

K ¶ Brodawki zgánia gdy ie bedzieß tym zielem náćierał / Abowiem ma oſobliwa włoſność / iż ie ſpadza.

L ¶ Sok tego ziela bolenie głowy oddala ktore przychodzi z goracey przyczyny / boleśći krzyżowe vſmierza iteż mecherzá / y roſpádliny iego goi. Rzecz też przyrodzona białych głow záſtánawia / y krew ktora ſtolcem wychodzi / To ieſt krwáwnice / Pándektá ieſt tego ſwiádek.

Poley.

Pulegium. Poley.

Rozdział. clxvj.

A Poley ieſt ziele bárzo woniáiace / A według powieśći Pláteáryuſá ieſt ćiepłe y ſuche w trzećim ſtopniu / moc iego wßyſtká ieſt w liśćiu á kwiátkách. Ma być zbierano to ziele kiedy ma ná ſobie kwiatki. Jeſt dwoiáki / ieden domowy á drugi polny / oboie ieſt vżytku niemátego ku lekárſtwu. Ma moc roſpadzáiaca / trawiaca y potwierdzáiaca.

B ¶ Ryme zimna záſtánáwia záćiſka y wyſußa / y mácice czyśći iteż czyni mnieyßa dla ſcióńienia / kámień drobi / żoładek potwirdza

C ¶ Ma moc chćiwość zginełá ku iedzeniu przywrácáć y wiátry trawi w żywoćie y boleśći wnetrzne vſmierza.

D ¶ Też Plinius powieda / iżby też poczećie ná práwiáło kiedy go ktora czeſto pożywa.

E ¶ Też gdy poley bedzie zágrzány dobrze w płoćiennym worku ná panewce / á gdy go kto ſobie bedzie ćiepło przykłádał ná głowe / Tedy reume z zimney przyczyny wyſußa y oddala / á gdy przyczyniß kocenkow z árábiy / máioranu troche / tedy ießcze lepiey bedzie.

F ¶ Też gdy vczyniß chárkánie / vwárzywßy Poley w occie s figámi ſuchemi / tym ſobie ćiepło vſtá płocz chárkáiac / káßel ktory bywa s ſtrony zimney flegmy y lipkiey záſtánawia

G ¶ Też wodá Poleiowa s tucia przypráwiona na bolenie oczu ſpadza / iteż vßu boleſci vſmierza gdi ie kto tym zielē ćiepło bedzie okładał.

H ¶ Też gdy Poley vwárzy kto z mietka w winie / á tego ſie bedzie nápijał / żoładek poſila y boleśći iego vſpokaia / álbo kołaczki s poleiu vczynione / z iáiec / z mietki / też wſpomagáia żoładek chory.

I ¶ Też pláſtr vczyniwßy s poleiu / z mietki / vwárzywßy w winie á potym przyłoż ná żoładek / vznaß pomoc.

K ¶ Też párzenie vczynione s poleiu / z bylice / ná máćice / wilkośći iey wyſußa iteż czyni brzegi ćieńyße táiemnego mieyſcá / czego wiele pań dziśieyßych czáſow dochodza.

L ¶ Też rzezał oddala y vryne obfićie wypadza / gdy vwárzyß poley z náſieniem włoſkiego kopru / s hányżem w winie przyczyniwßy

 troche

che Oliwy / á tego przyłoż ná krzyże ná dy-
mioná dla tey choroby / Plateárius rádzi.
m ¶ Poley też w winie vwárzony á ćiepło ná
pepek przyłożony/kolike oddala.
N ¶ Białym głowam też niepłodnym ieſt do-
bry dla płodu/ áby go czeſto pożywáły.
O ¶ Chrobaki w żywoćie zabija gdy ſokiem ie-
go kilko rázow żywot námażeß.
P ¶ Poley też vſußony á ſttłuczony ná proch
on proch bolenie zebow odeymuie / gdy be-
dzieß tym prochem náćierał.
Q ¶ Poley też w Winie vwárzony / purguie
melánkolia / y ná przećiwko weżowemu ia-
dowi ieſt dobre lekarſtwo.
R ¶ Też náprzećiwko mdłośći poley ſttłuczony
á z octem zmießány/á pod noſem trzymany/
poſilenie dáie.
S ¶ Ni podágre też przyłożone/ to żiele ſttłu-
czone/ vſmierza boleśći nożne.
T ¶ Korzeń też Poleiowy ſttłuczony / á z wi-
nem zmießány/ káżda opuchline roſpadza/
ná opuchłe mieyſce przyłożony.

Łuk/

Porrum. Lauch.

Rozdział clxvij.

ŁVK ieſt dwoiáki / ieden do-
mowy á drugi polny/ieſt ćie- A
pły w trzećim ſtopniu/ á ſu-
chy w wtorym / leśny ieſth
gorßy / Abowiem ieſt ćie-
pleyßy y ſußßy niż domowy. B
¶ Łuk ßkodzi żołądkowi/
dla tego iż czyni nádymánie w nim y wiátry/
á dla ſwey oſtrośći piete żyły pſuie.
¶ Napełnia też głowe dymy grubemi/ktore C
s ſiebie wypußcza w głowe/á ták wzrok ćmi
¶ Czeſte też pożywánie łuku czyni ſtráßliwe D
ſny / A przeto ludzie / w ktorych Kolerá pá-
nuie / Y w ktorych Melánkolia obfituie/
máia ſie powśćiegáć od łuku/ Y ći ludzie kto-
rzy máia mdłą głowe/ A ktoby ſie bes niego
nie mogł obyść/ Tedy táki po iedzeniu iego
ma ieść láktuke álbo wyſokiego mleczu ſáłá-
te/ Albo też vkopawßy łuk vwarzyj z láktu-
ka á pożyway go / dla wyczyśćienia pierśi y
płuc/ y watroby/z nieczyſtośći grubych.
¶ Gdy łuk ſttłuczeß z octem s ſokiem bábczá- E
nym / á tego w nozdrze włożyß/krew ſtánowi
¶ Gdy też kogo Wąż vie / ſttłucz łuk á przy- G
łoż go ná ráne/ wyćiagnie iad z ràny.
¶ Sok też łukow s trocha miodu przáſnego H
zmießány/ràny goi.
¶ Sok też łukowy zmießány s ſokiem korze- I
nia liliowego/ boleść krzyżowa oddala/gdy
im námażeß krzyże.
¶ Łuk też ſurowy s kápuſta iedzony / broni K
od vpićia/á pobudza ku ćieleſney żądzy.
¶ Sámá też wonia łukowa czyni to/ iż węże L
/ y niedźwiadkowie vćiekáia przed nia.
Sok też łukowy s piretrum ná bolacy ząb
przyłożony / boleść oddala y robaki ſniego
wypadza.
¶ A wßákoż czeſte pożywánie tego łuku żo- m
łądek obćiaża / prágnienie czyni / krew zá-
pala / á to gdy go kto wiele pożywa.
¶ Náśienie łukowe z náśieniem czoſnkowym N
ſtárte ná proch á dáne z wodka bábczána/
záſtánawia krew ktora s pierśi płynie.
¶ Sok też łukow z Oliwa zmießány/ ieſt do- O
bry ná złe ràny ktore s kroſt pochodza.
¶ Łuk polny kázi ćiáło / Abowiem ie drze y P
gryzie/á czyni bolenie w głowie y vryne po-
budza/ y rzecz v białych głow przyrodzona.
¶ Emoroidi też pobudza ku płynieniu gdy Q
ij vwárzywßy á potym ná ſtolec przyłożyß ná
noc.

S ¶ Liśćie też łukowe z ziarnkámi iodłowemi gdy vwárzywßy w wodzie / á przyłożyß ná stolec / czyni stolce / kiedy sie komu chce / á niemoże ich mieć.

T ¶ Naprzećiwko też kolice iest dobry łuk z oleykiem migdałowym vwárzony / á tym mázáć żywot / Awicenná rádzi.

Piecpárćic.

Pentafylon. Funffinger kraut.

Rozdział clxviij.

A Pięćiernik iest ziele / o piąći listkach / Korzeń tego ziela iest suchy w trzećim stopniu / bárzo iest máło ćiepłe.

B ¶ Gdy vwárzyß Pięćiernik z Blußczem / á tym sobie vstá będzieß płokáć / Tedy bolenie zębow oddala.

C ¶ Gdy też vwárzyß Pięćiernik s piretrum / s trochą miodu / tym sobie vstá wymyway / Albowiem od prochnienia vstá / y od zágniłośći wybawia.

D ¶ Gdy ie z bábką vwárzyß á tey wody sie nápijeß ocukrowawßy / biegunkę zástánowiß.

E ¶ Gdy też to ziele vwárzyß z octem / á przyłożyß ná sadzel bolący zápalony / bolenie oddala / y ogień piekielny gási / á nawięcey gdy sok u roschodnikowego kniemu przyłożyß.

Jteż ná zánokćice iest wielkiey pomocy to lekárstwo.

E ¶ Też sok skorzenia pięć párćic iest dobry ná przećiwko chorobam wątroby / płucnym / iteż sie iądom przećiwi / á nawięcey gdy vwárzyß list tego ziela z listkámi senes przyłożywßy trochę pieprzu / w winie wárz á tego sie nápijay / ábowiem kwártane vlecza.

F ¶ Też tym ktorzy świętego Wálántego niemoc máia / gdy tego kto ziela przez trzydzieśći dni pożywáć będzie / oddala.

G ¶ Też sok tego ziela / á nawięcey z liśćia iego pożywány / żołtą niemoc oddala / y fistułę goi sok iego w pußczony w ránę / Pándektá mo:

H ¶ Gdy też vwárzyß korzeń tego ziela w occie / iest dobre lekárstwo ná rány chodzące z mieyscá ná mieysce / Jteż naprzećiwko zánokćicy / y ná przećiwko świerzbowi / i bolączkam gorącym / y ná przećiwko boleśćiam członkowym / iteż naprzećiwko rozpádlinam álbo krostam ktore bywáią w vśćiech.

I ¶ Też wino w ktorymby było wárzono tego ziela liśćie / á gdy sie tego winá kto będzie ná pijał przez dziesięć dni / ten ktory świętego Wálántego niemoc ma / oddala.

K ¶ Sok skorzenia iego rány spaia ielitowe / Krwáwnice stula / Awicenná mowi.

L ¶ Sok pięć párćic w vśćiech trzymány / wßelkie niemocy vst oddala.

m ¶ Gdy kto s sobą nośi to ziele / táki człowiek bywa wspomożony w káżdych swych spráwách y owßem kto o co Królá będzie żądał / otrzyma wßystko máiąc przy sobie to ziele / Albowiem czyni człowieká wymownego y przyiemnego / te rzecz wielki Woiciech twierdzi w Kśięgách / w ktorych pisał o mocách ziol táiemnie.

N ¶ Też listki pięć párćic / gdy będą przez noc w Winie moczone / á tego Winá gdyby sie kto poránu nápijał / iest dobre naprzećiwko świętego Wálántego niemocy.

O ¶ Też korzenie pięć párćic ná proch stárte / á tego prochu przykłádáć na wrzody gniiące / goi wysußáiąc.

P ¶ Liśćie pięć párćic włożone w miod przymießawßy octu / tego gdy sie kto będzie nápijał / febrę kwártane oddala.

Q ¶ Gdy ko ziele pięć párćic stłuczeß sámo / krom korzenia s stárym sádłem / á stego vczyniß iákoby plastr / ten plastr gdy będzieß przykładał ná rány głęboko gniiące / goi ie bárzo.

Biedrzeniec/

Pimpinela. Bibernellen/

Rozdział clxix.

Jacy kcę snátośćia vßedł Biedrzeniec Lamikámienia / A iest ćieply y suchy.
'A
B
¶ Ma moc pobudzáiaca vryny y rospadzáiaca/ kámien drobi w nyrkách/ y w mecherzu. Jtez iest dobry náprzećiwko Rzezakowi / ktory bywa w pußczániu vryny/ Jtez gdy kto nie może puśćić vryny/ Tedy náprzećiwko tym chorobam vwarz Biedrzeniec z lamikámieniem/ z wroblim prosem/ s korzeniem piotrußczánym/ s spárágowym/ A tego sie nápijay poránu/ Abowiem to vwárzenie náprzećiwko kolice iest bárzo dobre.

C ¶ Też náprzećiwko zátkániu watroby/ y sledziony/ iest bárzo dobry Biedrzeniec / á nawiecey ten syrop ták vczyniony / Weźmi biedrzeńcu/ lamikámienia / polney dryakwie/ ßkocżku/ káżdeᵒ snich po gárśći/ kwiatkow fiołkowych/ borakowych/ rozynkow wielkich/ káżdego snich po poł vncyey naśienia piotrußczánego/ wroblego prosá/ hányżu/ lákrycy/ korzenia spárágowego / bágnißkowego káżdego snich rowno po dwie drágmie/ listkow senes / Jmbieru poł drágmy/ ty wßystki rzeczy przetłucz grubo.

A potym ie warz we dwu kwartu wody / ážeby trzećia cześć wywrzátá / potym przecedziwßy ocukruy dobrze/ A tego sie syropu nápijay poránu we trzy godziny przed obiádem / á przed wiecerza ná dwie godzinie/ A wypiwßy ten syrop/ maß wźiać ty piluły/ dawßy ie vczynić do Apteki/ Ták nápisawßy ná kárćie. Weźmi másse pilul fetidarum/ mássy pilul Agregatiuarum / káżdego snich rowno po połowicy drágmy/ pulpe granorum / wilczego łyká pieć ziarnek zmießay ty rzeczy pospołu / á vczyń piluł s syropem Jelenich Jezykow w liczbie dziewieć/ A názáiutrz po purgácyey/ weźmi kołaczkow zá groß/ ktore zowa Diaciminum / A iesliby czuł bolenie na bokach/ tedy námázuy sobie máśćia Diáltea boki wćieple/ A bedzieß miał osobliwe lekarstwo.

Mák/

Papauer. Mágsamen.

Rozdział 170.

Mák Biáły/ iest zimny y suchy w wtorym Stopniu/ Ale czarny mák iest w trzećim stopniu zimny/ Awicenna powiáda Náśienie białego máku wiecey sie godzi ku lekár- A

kárſtwam niżli czárnego máku/ ieſt ßkodli=
wy/ A ták nie ma być pożywány.
B ❡ Spánie czyni mák / gdy vczyniß ſniego
plaſtr z mlekiem niewieśćiem/ białku iáiecz=
nego przyczyniwßy/ Tego przyłoż ná czoło y
ná ſkronie ná noc.
C ❡ Też náſienie mákowe álbo ſámy mákowi=
ce ſtłuczone z Oleykiem Rożánym/ przykłá=
day ná ſadzel bolacy á zápalony / boleść vſ=
mierza y watrobe zápalona ochładza.
D ❡ Też náſienie mákowe s fiołkowym Oley=
kiem zmießáne/ á ſtłukßy dobrze w moździe=
rzu/ potym námáży ſobie tym grzbiet wßytek
vznaß pomoc w goracych niemocách/ ktore
człowieká wyſußáia iáko w ſuchotach y w i=
nych niemocách zbytnie goracych.
E ❡ Też náprzećiwko ſuchośći pierśi y inych
członkow vſchnieniu/ Konfekt ktory bywa z
máku ieſt bárzo dobry / zowa ij w Aptekách
diápápáuer. Abo vczyń lektwarz s ſoku lákry
cyey/ z gumi árábicum/ z hányżu/ z náſienia
mákowe°/ á ták zmießay ty rzeczy s ſyropem
mákowym / ktory w Aptece naydzieß/ tego
pożyway po troßcże poránu y ná noc/ ábowiē
to ieſt dobry lektwarz náprzećiw ſuchotam.
F ❡ Też mák czyni ſpánie gdy ij vwárzyß w łu=
gu álbo w wodzie/ á tym głowe zmyieß.
G ❡ Z máku też zamorſkiego czynia opium/
ktore ieſt zimne w czwartym ſtopniu / á ſu=
che w trzećim ſtopniu/ Ale to ieſt lekárſtwo
ßkodliwe.
H ❡ Káżdy rodzay mákowy ieſt podobny ſobie
w liśćiu / iedno iże w kwiećiu ma rozność/
Abowiem ieden mák ma biały kwiát á dru=
gi czarny/ á drugi czerwony/ drugi rogáty/
ktory ma kwiát żołty / A wßákże káżdy mák
wypußcza s ſiebie náſienie czarne procz má=
ku białego/ ktory białe náſienie wypußcza.
Maß wiedzieć iż opium bywa s ſoku czarne=
go máku zamorſkiego.
I ❡ Gdy bedzie mák wárzony w potráwách/
tákie potráwy czynia ſpánie.
K ❡ Też liſtki mákowe z octem ſtłuczone/ ná
opuchline przyłożone / roſpadzáia opuchli=
ne/ Jtez piekielny ogień wypadzáia/ y boleść
vſmierzáia.
L ❡ A wßákoż zbytnie mák pożywány pámieć
pſuie/ bolenie głowy y vßu z ßafránem zmie=
ßány vſmierza. Pandetta ſwiádek.

Topola/

Populus. Papelbaum.

Rozdział clxxj.

TOpola ieſt Drzewo / Ktorego
moc ieſt złożona z oſoby wodney A
Jtez ziemney ſubtylney / A ták
ma moc ſkłádána.
❡ Wino w ktorym beda wárzo=
ne ſkorki tego Drzewá/ Jeſt dobre náprze= B
ćiwko denney boleśći/ Jtez ktho vryny nie
może zátrzymáć. Jednoż Doktorowie po=
wiádáia/ iżby płod odeymowáło korzenie te=
go Drzewá czeſto pożywáne/ y tákież liśćie
iego odeymuie płod / á nawiecey po przypo=
rodzoney niemocy ich.
❡ Też ſok z liśćia Topolowego wpußczony
w vcho / boleść vſpakáia. C
❡ Też s tego Drzewá wypływa żywicá/ O
ktorey powiáda Dioſkorides iżby byłá dobra D

ku lekár=

ku lekárstwam/ Bowiem pot zbytni zástanawia/ y takież biegunkę.

E ¶ Też s pąkowia Topoley niżliby liście s siebie wypuściło/ czynią máść w áptekách/ ktora iest zimna/ gorącości ochladzáiąca y záćiskáiąca/ y sen czyniąca/ á te máść zowa do ktorowie máść Populeon/ iest w niemáłych potrzebách vżyteczna/ á czynią ią s pąkowia tego drzewá/ A ták y náprzećiwko gorącym febram/ Jest máść dobra Topolowa.

F ¶ Też gdy námażeß skronie y pulsy v rąk y v nog tą máśćią/ vczyni spánie tym ktorzy spáć nie mogą.

G ¶ Też tá máść zmießána z Rożánym Oleykiem á s fiołkowym/ gdy temi námażeß wątrobę zápaloną/ niewymownie vgaßa zápalenie wątroby.

H ¶ Gdy tym námażeß pępek/ pot obfićie pobudza. Ktora máść ták bywa vczyniona. Weźmi pąpia topolowego ieden funt liśćia mákowego/ liśćia pokrzywowego/ liśćia bielunowego/ psinkowego/ rosćhodnikowego/ ták tucżánego/ roiownikowego/ káżdeo snich po put vncyey/ Ty wßystki rzeczy przetlucz/ á z winem warz/ áżby wßystko wywrzáło/ A potym wyćiśni przes sukno/ co namocniey możeß/ A onemu co przecedziß/ przydáy sádłá wieprzowego świeżego nie solonego ile potrzebá/ A ták to zmießáy wespołek ná pánewce ná węglu/ Potym schoway á vżyway ná ty choroby. Serápio powiáda.

Pásternaczek albo Eulek.

Pastinaca silvestris. Pestnáchen.

Rozdział clxxij.

A **P**Asternak polny/ To iest gniazdo Srocze/ Ktorego moc iest zágrzewáiąca y otwieráiąca/ vryne pobudza/ y rzecz przyrodzoną pániam/ á nawiętßą moc ma násienie s korzeniem ku tym rzeczam.

B ¶ Gdy vczyniß parzenie z liśćia Pásternaczkowego wespołek z Bylicą vwárzywßy w Winie albo w wodzie/ chorobę białym głowam przywodzi.

C ¶ Vwarz násienie Pásternaczkowe z násieniem piotrußczánym/ z násieniem włoskiego kopru/ tego sie nápiiay/ Abowiem rzezak v ćiężkie pußczánie vryny oddala.

D ¶ Też vwarz Pásternaczek z liśćiem wysokiego Slazu/ s korzeniem liliowym/ z máiowym másłem/ ty rzeczy wßystki w możdzerzu/ stłucz á vczyń plastr/ ktory iest bárzo dobry ná Pleure.

E ¶ Też korzenie pásternaczkowe pożywáne w karmiách/ pobudza chćiwość ku ćielesnym rzeczam/ y ryme pobudza ku wyśćiu/ á wßákoż pásternak polny nie dobry iest ku iedzeniu sam/ lepßy iest domowy/ bowiem iest smácnieyßy/ też wiátry czyni/ iurność stroi/ Ale polny pásternak nieczyni tákich wiátrow á wiecey vryny wywodzi/ y rzecz przyrodzoną białym głowam.

F ¶ Też rospadza guzy gdy ij vwárzyß z czerwoną lebiotką/ á na mieysce chore przyłożyß. A wßákoż násienie pásternakowe iest wietßey mocy na ty to choroby niżli korzenie dla wilkośći/ ktora wietßa w násieniu niżli w sámym zielu/ Ale korzenie Pásternaczkowe na mdleyße iest do tych chorob.

G ¶ Pándektá mowi/ iż korzenie pásternaku polnego ná ßyi przywiązáne/ opuchlinę s ßyie wypądza.

H ¶ Też kto ma przy sobie korzeń tego ziela/ wężo-

Mężowi ßkodźić niedopußcza. Macer powiáda.

Pásternak domowy.

Pastinaca domestica

Heymisch Pesteney.

Rozdział clxxiij.

A Pásternak domowy / iest ćiepły około wtorego stopniá / y wilki troche mniey / iest dwoiáki / domowy y polny / Then Pásternak domowy / więcey sie godźi ku pokármam niżli ku lekárstwam / Ma właśność krew gruba czynić y obfita / A ták chćiwość ćielesna pobudza Pásternak poki ießcze iest świeży tedy iest lepßy / ále suchy iest mnieyßey mocy.

B ¶ Gdy nákráieß korzenia pásternakowego / á nákłádźieß go w cukier / tego bedźieß pożywał ná noc / Abowiem chćiwość ćielesna pobudza / iteż krew gruba mnoży / y náśienie mefkie / Też trawienie dobre czyni / á náwiecey tym obyczáiem spráwuiąc. Weźmi korzenia pásternakowe° / vwarz go dobrze / á potym vwárzywßy skray drobno / á wyćiśni z wodi á potÿ nátłádź te° korzenia w miod odßymowány / warz ażeby miod wywrzał / ale maß czesto rußáć áby ku rynce nie przywrzáło / á potym ná ostátek przyłoż / Orzeßkow Linbowych w áptece ie zowa Pinee / Potym przyłoż Cynámonu / Imbieru / Gálganu Mußkatowego kwiátu y orzechu / tego pożyway poránu dla posilenia żołądká / y dla dobrey krwie pomnożenia / iteż dla pomnożenia meskiego náśienia.

¶ Tymże obyczáiem bywa konfekt z mikołáyku / ábowiem pásternak domowy iest strá wnieyßy niżli polny / wiecey pobudza ku ćielesne, żadzey dla wilkośći y ćiepłośći swoiey ktore rzeczy wspomagáia te chćiwość ćielesna. Pándektá o tym powiáda. C

Záieczy chłodek.

Hieracium minus. Hasen strauch.

Rozdział clxxiiij.

Záieczy chłodek / iest źiele mleczowi podobne / iedno iż list ma kończysty / korzeń podobny źielu támikámieniowemu / kwiát ná sobie ma drobny / Náśienie okragłe / Niektorzy zowa to źiele domkiem záiacowym / A drudzy chłodkiem záiacowym álbo záiecze źiele / A to dla tego / iż to źiele broni záiacá od melánkoliey / ktory s przyrodzenia melánkolik / rośćie to źiele ná mieyscách ćienistych iteż ná piaßczystych. A

To źiele

B ¶ Ziele záieczy chłodek iest dobre ludziem melánkolicznym / to iest ludziem smutnym/ troskliwym / á zwłaszczá kiedy bedzie w winie vwárzono/ A ták to iest Wino bárzo dobre ludziem záráżonym páráliżem/ y tym kto rzy kolikę cirpia.

C ¶ Też korzeń chłodku záieczego w Winie vwárzony vryne pedzi y kámień kruszy/ krwáwa biegunkę zástánawia.

D ¶ Też korzeń tego źiela ná szyi záwieszony/ śmiáłość czyni á boiaźń oddala.

E ¶ Też sámo źiele w winie vwárzone á pite/ kwártáne leczy/ y wszelka niemoc śledziony oddala mocnie.

Gdulá.

Cyclaminus rotunda.

Schweinbrod Erdápffel.

Rozdział clxxv.

A GDulá iest źiele / List ma podobny blusczowemu/ iedno iże iest niciáko białościámi skropiony/ pret ciemny ku czarnośći skłoniony/ ná poł trzy piedzi wzwyż rośćie / kwiát ná sámym wirzchu wyrásta/ podobny rożánemu/ korzeń tego źiela czarni á wnatrz biały/ okragły/ szyroki/ płáski/ rzepie podobny / á nawiecey pod ćieniem drzewá wyrásta. Gálenus w szostych kśiegách simplicium pisze / iż panis porcinus / to iest/ Gdulá ma rozmáita moc / naprzod oćieráiaca/ roskrawáiaca/ przyćiagáiaca y rospadzáiaca. ¶ Jest też drugi rodzay tego źiela ktory zowa Grekowie Cyssántemon/ list ma podobny blusczowemu iedno iż mnieyszy / pret ma miąższy sękowáty Ktory gdy dorośćie drzewá tedy sie dzierży/ iáko blusz kwiát ma biały woniáiacy/ Násienie ma iákoby iágodá tłuste/ ták iż gdy roskasisz / tedy wilkość klijowátá iáko lep śniego wychodzi/ wszákoż to násienie y sámo źiele nie iest vżyteczne ku lekárstwu. Ná suchych mieyscách á nie wyprawnych rośćie/ Plinius mowi / kthory pisze o pirwszym źielu / iż iest ćieple w trzećim stopniu / korzeń im wietszy tym lepszy / świeży wietszey mocy niżli suchy. Ma to źiele być zbierano ná koncu Jeśieni/ y suszono ná Słońcu/ á ná czworo korzeń ma być skráiány/ á ná nići wieszány.

B ¶ Vżytek tego źiela y korzenia ten iest/ Pán dekta / Ktoby miał Krwáwnice zámilkłe/ To iest żyły w stolcu nápeczniáłe ode krwie melánkoliczney/ tedy prochem tego korzenia posyp/ otwarzáia sie żyły y krew zła czarna wywodzi z wielkim vlżenim ćiáłá. Tákież y sokiem tego źiela gdy námażesz/ otwieráia sie ty to żyły.

C ¶ Ná wydymánie też / proch tłuczony tego korzeniá z Oliwa zmieszány á ná rynce przysmáżony/ rozmoczywszy w tym báwełne przyłoż ná ielito/ bedzie stolec krom wydymánia.

D ¶ Pisze też Serápion / Weźmi soku korzenia tego ze trzy łyżki álbo ze czterzy / cukru co złoty záważy/ zmieszay spolem á przywarz iżby tego trzećia cześć wywrzáłá / á ktoby miał żołta niemoc / day mu ná czczo wypić/ pewnie vleczysz te niemoc.

E ¶ S powieśći też Gálenowey/ iżby sok tego źiela korzenia s śita miodowa vsmáżony w rynce káżdego rowno wźiawszy/ iest lekárstwo doświádczone ná żołta niemoc gdy bedźie ze trzy rázy dano ták wiele co dobra łyszka srebrna możesz wźiać.

F ¶ Mezue też pisząc de Artánitá/ to iest o źielu tym ktore zowiemy Gdulá/ wypisuie iedne máść / kthora powieda być vżyteczna ná wiele niemocy s tego źiela.

G ¶ Sok też korzenia tego źiela z miodem zmieszány / á w nozdrze wpuszczony/ czyni kichánie á stad sie głowá czyśći.

H ¶ Korzeń też stárty álbo stłuczony / á ná pepek przy-

pek przy-

pek przyłożony/ſtolce czyni y ſwa rzecz przyrodzona pániam pobudza.

D ¶ Też piſza o korzeniu gdule tey / iż gdyby niewiáſta brzemienna poſtáiá chwile nad nim/tedy wnet dzieciatko porzuci.

¶ Awicenna też piße o nim w torych kſiegách Kápitulo de Clinopodio/iżby to miáło moc kolike leczyć y biegunke ſtánowić/ma w ſobie własnosci korzenia páluchowego. F

Páweł lekarz powiádá iżby vſmierzáło to ziele boleści członkowe poſiláiac ie y wypadzáiac nieczyſtosci ſnich.

Sturzeß.

Clinopodium. Wildir Poley.

Rozdział clxxvj.

Dioſkorides o tym zielu piße Ktore zowie po grecku Clinopodium / iż ieſt wzroſtu geſtego ná dwie piedzi nád ziemia / roscie ná ziemi kámieniſtey/ Liſt ma przypodobny máciérzance/ kwiatek iáko ßántowy. Galenus ſeptimo ſimplicium farmacorum. Piße iże to ziele ieſt cieple rychło w trzecim ſtopniu / Tákież też y wyſußáiace. A

B ¶ Diáſcorides to ziele ſámo w wodzie álbo w winie vwárzone á dáne ku piciu / chroni iádu rozlewáć ſie po ciele/Ale go trawi.

C ¶ Też ludziem ſtłuczonym álbo z iákiego wyſokiego mieyſcá vpádnionym ieſt dobre/ cießkie odchodzenie vryny vlżewa.

E ¶ Też ſwoie rzecz pániam pedzi / ále dzieciatká nie dopuſzcza donoſić/ gdy bedzie ku piciu dáne vwárzywßy ie w winie.

Zorawie noſki.

Pes columbinus. Kranych ſchnabel

Rozdział clxxvij.

Zorawie Noſki / Bocianim bárzo podobne / Ale náſienim. Ale ſa liſtu roznego/ A to iß ieſt okragły / A ſłazowemu podobny / gáłaſká ieſt członkow rumiánych náłokieć wzdłuß roscie ná ziemi / y ná inych ziołách leżac / nißby ſie ku gorze mieć miáło / Niektorzy ie zowa iglica/ dla ſtraczká náſiennego / Ktory wzgore oſtro ſtárczy/ vdołu máiac / około ſiebie 5 álbo 6 ziarnek/iáko żány A

Náſienie

B ¶ Náśienie iego wrácánie czyni á zwłaszczá kiedy bedzie w wodzie vwárzone/ tedy flegme z żołądká wypądza.

C ¶ Też gdyby ktora páni miáłá zádußenie mácice/ okádzeniem náśieni a tego źiela bedzie prożna złego.

D ¶ Też y łożyśko ktore po porodzeniu w pániách zostáie/ kádzenie tym naśieniem wypadza.

E ¶ Też świetego Wálántego niemoc vśmierza/ y vpádłego człowieká z źiemie podnośi kurzenie przerzeczone.

Klokoczyná Włoska.

Pistacia. Pimpernußlein.

Rozdział clxxviij.

A Drzewo to nośi orzeßki w wielkośći lаskowych/ Wßakże łuská miekka/ á iákoby rzemienista w Aptekách ie zową Pistácia.

¶ Naprzod wedlug powieśći Dioscoridesá/ iż iest owoc tego drzewá bárzo dobry náprzećiwko niemocam płucnym/ wątrobnym y wßystkich pierśi.

B ¶ Serápio piße o tym owocu powiedáiąc/ iż iest subtylnego przyrodzenia/ smáku gorzknącego/ zágrzewáiący y wysußáiący wiecey niżli orzechy laskowe.

B ¶ Takież też Gálenus świadßy powiedáiąc iżby tego drzewá byłá wielka obfitość w Alexándryey w źiemi Egiptskiey/ máła tuczność dáie/ A wßákoż wątrobie iest bárzo przyiemne/ tym obyczáiem iż nieczystośći śniey czyśći á potym ia pośila dla smáku przyrodzonego y korz nn go. Niektorzy pißą o pistácyách żeby miáły żołądkowi ßkodzić/ w tym iesth wątpienie miedzy Lekárzmi/ á wßákoż ie przyprawuią s cukrem.

Wodny Jáwor.

Platanus Welscher Ahorn.

Rozdział clxxix.

Jawor wodny álbo Włoski/ iest Drzewo podobne listem Jáworowi leśnemu/ smáku troche gorzkiego/ á ćirpnącego/ skorá ná nim miąßßa/ á ku rumiánośći pożłá/ Drzewo łupne/ smłáde ku rumiánośći A

miánośći pośźto. To iest z bládá rumiána/ To Drzewo kwitnie drobnym á bládym/ kwiátem ná mieyscu tego kwiećia wychodźi nasienie z ziarnek/ktore tákież sa z bládá rumiane/chropáwe. Gálenus w śiodmych Kśięgách simpli. fárm. cáp. De Plátano pisze/iż Jáwor wodny iest miernie źimnego á wilkiego przyrodzenia.

Tákież też y Dioszkorides wypisuie własnośći tego Drzewá/ tu iest nápisano dla tego/ iż go lekárze vżywáia w niektorych niemocách.

B ¶ Gálenus pisze ná mieyscu wyższey námienionym/list tego Drzewá poki iest świeży stárwszy w donicy/przyłożże ná bolaczke/ ktora ná kolenie bywa/ nátychmiast boleść odeydźie.

C ¶ Gdy też s skorki tego Drzewá / vczyniś proch / á vwárzyś ij w occie/ Tedy płokánie vst tym octem ćiepło/boleść zebowa oddala

D ¶ Owoc też tego Drzewá stłuczony ná miałki proch/ á z wieprzowym smalcem zmieszány/ iest dobre lekárstwo przykłádáć ná mieysce spárzone.

E ¶ Popioł też s skorek Wodoklonu wysusza wilkośći w ránách/ y w fistulách bárzo mocnie/ á potym ie goi.

F ¶ Proch z liśćia á z owocu tego Drzewá/ iest szkodliwy płucam/ wysuszáiac zbytnie wilkość przyrodzona/ A ták głos psuie/ oczom też bárzo wádźi.

G ¶ Też skore z owocem spaliwszy á proch vczyń/ktory zmieszay s smálcem wieprzowym á vczyń máść/á te máść przykłáday ná złe rány gnoiste/czyśći wysusa y goi bárzo dobrze.

H ¶ Też skorki tego drzewá stłuczone ná proch A w winie przywárzone / iad wszelki psuia ták wężowy/ iáko y niedźwiadkowy/ gdy bedźie zránione mieysce mázáne / y możesz sie dáć tego winá nápić.

Wonna Wyká/

Pelecynon. Lynsen Quecke.

Rozdźiał. clxxx.

A Wonna Wyká / iest źiele / Ktore miedzy szocowica pospolićie rośćie / gáłaski ma geste á subtylne Tákież y listeczki ma ćienkie á bárzo máłe ná ktorym źielu mieśiaczki wyrastáia / w ktorych sa ziarnká po trzech w káżdym mieśiaczku/ smáku gorzkiego á troche żołtáwe.

¶ Pisza lekárze stárzy / á zwłasczá Alexánder iżby płod poczęty miáło moc trácić/y białym głowam ich rzecz przyrodzona mocnie poruszáć. B

¶ Tákież też y Gálenus w Kśięgách simpli. fár. pisze powiádáiac / iż nasienie tego źiela iest rumiáne / á bárzo gorzkie przykra gorzkośćia / ma te własność / iż z ielit wszelkie nieczystośći wypadza / á ták ná kolike iest dobre / tákież też y gáłaski tego źiela vczynia. C

Gorzysz wielki/

Peucedanum. Hárstráng.

Rozdźiał clxxxj.

W Gorzystych á ćiemnych leśiech/ to źiele rośćie / liśćiem y koronkámi kwiátowymi/ Tákże y rozga bárzo podobne koprowi/ tylko iż korzeń pod nim miąższy/ A sktorego lipki sok wychodźi / ná głowie tego korzenia pod chwastem / sa iákoby nieiákie szczećiny/ A ty sa z żyłek końskiey náći/korzeń ku kopániu trudny / dla iego długośći / bo wonia swa przykra/ głowie zawrot czyni/ y wzrok tępi.

B ❡ Gálenus w osmych Ksiegách simpl. fár. Capitulo de Peucedano powiáda / iż sok tego korzenia wietszey mocy niżli sam / zágrzewáiacey / rospadzáiacey / ściencżáiacey / j vcináiacey. C ❡ Serápio powiáda / sok stego korzenia wyćiśniony / á potym z Rożánym Oleykiem á z octem zmieszány / pámieć zginełą do końcá przywráca záśie / y szalonemu rozum dáie / gdy głowe ogoliwszy kilko rázow námażesz / Iteż náprzećiwko S Wálentego niemocy iest niepospolite lekárstwo.

D ❡ Też sok tego korzenia z Oliwą zmieszány troche octu winnego do nich przyczyniwszy / iest lekárstwo náprzećiwko boleśćiam głownym / náprzećiwko páráliszowi / y náprzećiwko vschnieniu y skurczeniu członkow / gdy tym bedzieß mázał,

E ❡ Też kádzenie z dołu białey głowie stego korzenia vczynione / z niepłodney płodna czyni człowieká zbytnie śpiacego czyni czuynym / y kurzenie ono wszelki gad z domu wygania.

F ❡ Też sok przerzeczony z rożánym oleykiem zmieszány / boleśći vszne vśmierza / gdy tego ćiepło w vcho wpuśćiß / y zebowe boleśći oddala.

G ❡ Też kászel y dycháwice leczy gdy te° soku w iáie kokosze wpuśćiß troche / potym vpieczeß miekko / dayże onemu człeku wypić / y stolce bedzie miał lekkie z vlżenim żołądká j śledziony / pierśiam wolne oddychánie czyniac.

❡ Też korzeń sam / iákmiarz moc ma náprzećiwko tym wszystkim niemocam przerzeczonym / A wszákoż osobnie gdy bedzie vsuszony / á ná proch stárty / Tedy kośći z rány wyrzuca / bliżne (w ránie kthora sie rychło goi) czyni / A ták proch tego korzenia vżytecznie od bárwierzow w máśći bywa kłádziony / dla tego iż ma moc czyśćić ráne y ćiáłem náráßczáć. H

❡ Też Gálenus rádzi korzeń w winie wárzyć / á ocukrowawszy álbo osłodziwszy / dáć trunek ćiepło wypić / powiáda iż nieczystośći s pierśi / s płuc przes stolce wywodzi / iteż sáma párá onego korzenia w vstá brána / czyni vlżenie ćieszkie° oddychánia w pierśiách. I

❡ Też sam korzeń álbo proch iego zeby vmocnia sprochniáłe / y boleśći ich vśmierza á bárzo rychło / może być cały Rok y przez dwie lećie w cáłey mocy záchowány / A wszákoż im świeższy tym lepszy. K

❡ Też sámo żiele w wodzie vwárzone / á ná dymioná białey głowie przyłożone / kthora ćirpi záſtánowienie przyrodzoney rzeczy / pobudza mocnie ich rzecz przyrodzona. L

Brzoskiniá /

Persicus. Pfersig.

Rozdział clxxxij.

BRZOſkiniá iest Drzewo / Ktore iest Łáćinie rzeczone Persicus Dla tego / iż w Perskiey ziemi tym imieniem rzeczony zacny człowiek to dobrze rozpłodził. Owoc tego Drzewá w Persij iest niedobry / á práwie iádowity ku iedzeniu. Ale w nászych Kráinách iest bárzo przyiemny á nic nie szkodzi kto go miernie pożywa.

Plinius mowi w Trzećinastych Ksiegách powiádáiac / iż też w Egipćie rośćie Drzewo Brzoskiniowe ná kształt gruszki / w ty kráiny násze nie bárzo dawno iest wniesione drzewo brzoskiniowe. S sámego Drzewá y gáłeżi iego / y liśćia smák iest gorzki / oćierájacy / Owoc zbytnie iedziony szkodzi żołądkowi / y niestrawność w nim czyni dla przyrodzoney zimnośći swoiey / y z wilgotnośćia zmieszáney około Trzećiego stopniá.

Wło-

B ¶ O Włoſnośći brzoſkinie. Dioſzkorides. Brzoſkinie odmiękczáią żywoth / gdy ſą dozrzáłe á świeże / ále niedozrzáłe / á ktemu vwiedłe / ty więcey záſtánawiáią ſtolce.

C ¶ Też wodá w ktoreyby wrzáły brzoſkinie/ kruczenie w żołądku y w ielitách oddala/Ale liſt brzoſkiniowy vſuſzony á ná proch ſtłuczony/ krew záſtánawia mocnie ſkądbykolwiek płynęłá/gdy tym prochem będzie poſypano y też gliſty w żywoćie v dzieći zábiiá dány ſpołowką ábo ná pępek z oliwą zmieſzawſzy/pomázány.

D ¶ Mezue piſze/ gdy liśćie brzoſkiniowe weſpołek y s kwiátem będzie ſtłuczono w możdzerzu/ A potym będzie ſok wyćiśniony ſtego liśćia/ktorego gdy ſie dáſz z łyżke nápić temu ktoby miał gryzienie w żywoćie od iákich kolwie chrobakow / zábiia ie mocnie y ſtolcem wyrzuca z żywotá. Tákież też czyni tym chrobakom/ktore bywáią w vſzoch/zową ie ſkorki/zábiia ie y wyrzuca wen

E ¶ Też oleiek w áptekách czynią z iądrek brzoſkiniowych/ktory ieſt doświadczony ná bolenie vſzu kiedy będzie ćiepło po kropce w vcho wpuſzczony y około vſzu pomázowány.

¶ Tenże Mezue piſze o nich / iż prágnienie oddaláią y żołądek poſiláią / á zwłaſzczá Brzoſkinie máłe woniá złą z vſt oddaláią/y owſzem dobrą czynią. F

¶ Też Awicenná piſze o brzoſkiniách / iż ſą wilgotnego przyrodzenia / á przeto też łácno prochnieią w żołądku mdłym / ktore też bronią płynienia wilkośći złych do żołądká z inſzych członkow dla ſwey ćirpnośći / ktora ſie złączyłá poſpołu z odwilżenim żywotá. G

¶ Dáią też chęć ku iedzeniu / Ale brzoſkinie nie máią być iedzione po inſzych potráwách/ Abowiem czynią nieſtráwność onego wſzyſtkiego pokármu pirwey iedzonego/ ále máią być iedzone przed inſzemi karmiámi/ dla tego iż ſie rychło trawią w żołądku / y rychło potym z żołądká wychodzą / zá ktoremi też poſtępuie y inſzy pokarm. Záwſze świeże ſą lepſze niżli ſuſzone/ áczkolwiek y ſuſzone dáią tuczności człowiekowi nie máło. H

¶ Tenże Awicenná rádzi dáwáć brzoſkinie ludziem tym ktorzy miewáią niemocy z melánkoliey ſpaloney / iáko tym co kwártáne miewáią/co miewáią melánkolią iż od rozumu odchodzą/tedy tákim ſą brzoſkinie dobre ku iedzeniu dla odwilżenia ćiáłá y krwie ſpaloney. I

Pępkowe źiele/

Perfoliata. Durwachſz.

Rozdział clxxxiiij.

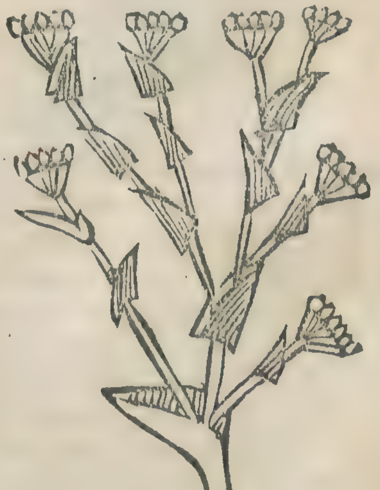

A Cżkolwiek o tymże zielu zmienká byłá w Rozdziale 102. Jednák tu záś iest / Przypomniono dla okazánia wiecey mocy iego y Lekárstwá. Abowiem z liścia tego ziela Proch vczyniony / dány ku piciu w winie / tym ktorzy sa rospukli / osobna pomoc dawa.

B ¶ Też gdyby ktory człowiek álbo dziecię miáło ráne ná pepku / to ziele stłuczone z liściem przyłożone ná pepek / rány bárzo mocnie goi á zwłaszczá gdy ktoremu dziecięciu pepek rośćie z żywotá / tedy iedno przykłáday tego ziela stłuczonego ná sámy pepek / wpedziß w natrz / á nie bedzie śniego wyrástał.

Psilen /

Psyllium. Flochkraut.

Rozdział clxxxiiij.

A Psylium iest ziele listu kosmátego y sámo wßytko ziele kosmáte / gáłąski práwie s sámego posrodká pretá wyrastáią / sámo ziele wzwyß ná połtory piedzi / ná sámym wirzchu tego ziela głoweczki rosłá okragłe po dwu y po czterzech w ktorych iest náśienie czarne á twárde iáko mák wielkie. To náśienie iest ktorego lekárze vżywáią / O ktorym Gálenus piße w 8 kśiegách simp. fár. iż iest bárzo vżyteczne / á iest w wtorym stopniu zimne° przyrodzenia / bárzo máło wysußáiacego / ktore náśienie w wode sie zánarza tákie iest lepße. Niektorzy zowa to ziele Pulicaria herba / to iest pleßne ziele / iż náśienie iego iest pchłam podobne. Náśienie te° ziela ma włosność odmiekczáiaca żywotá / ták iż stolce pobudza / A wßákoż Joánnes Mezue cáp. de Psilio piße iż iest troiákiey fárby / iedno białe drugie czarne / trzećie brunatne / lepße iest miedzy nimi ktore iest pełne á miąßße / á w wode sie pograza. Jest to ziele dwoiákiey mocy rozney / bowiem drzeń tego ziela iest zágrzewáiacy w czwartym stopniu / A ták iest mocy przenikáiacey / zárumieniáiacey / iteż bebele czyniace / á ná koniec iest rzec iádowita / zwirzchnia skorá iest zbytnie osłabiáiaca.

¶ Serápio s powieśći Dioßkoridá piße / iż sámo ziele gdy bedzie stłuczone / á z rożánym oleykiem a z octem vczyniony plastr tedy ma moc vśmierzáć bol y zápalenie káżde° wrzodu / y członkow boleśći oddala / y bolenie głowy odeymuie gdy bedzie ná czoło y ná ćiemie przyłożone troche rożáney wodki ktemu przy (łać. B

¶ Też to ziele stłuczone / á z octem zmießáne rospukłym dziećiom iest plastr vżyteczny / Też broni rość pepká / gdy bedzie przyłożon ná mieyscu. C

¶ Też wodá w ktoreyby wárzono Psilen ocukrowána / chłodzi człowieká y prágnienie oddala zbytnie w goracych febrách / y stolce lekko czyni. D

¶ Mezue známienity Lekarz ten tákież piße o tym zielu / iż ma moc vśmierzáiaca rzezánie y dárćie wnetrzne / ktore bywa w ielitách gládzac y odwilżáiac chropáwość ich / wydymánie krom stolcá (zowa te niemoc tenásmon) oddala przywodzac lekko stolce. E

¶ Sok wyćiśniony śniego też otwiera żywot iedno iż bárzo osłabia / ktore ośłebienie może być ćieplemi rzeczámi nápráwiono / iáko Cynámonem / Tátárskim zielem albo korzennym Winem. F

¶ Też náśienie tego ziela smáżone álbo vsußone / zátwirdza żywot / ále ták surowe czyni przepußczenie / ktorego náśienia miárá ná iedno wzięćie iest co dwá großá záważa / á to náśienie troßke przetłukßy ma być námoczono przez kielko godzin w wodzie ták długo / iż s siebie pußći klijowáta wilkość / á potym przecedziwßy á ocukrowawßy ćiepło maß tu nek wypić. G

wypić/ Abowiem czyni przepuſzczenie/ kole-
re wypadza/ á ták ieſt dobre lekárſtwo w go-
racych febrách/ w Tercianách / y w łożnych
ogniowych niemocách/ dla tego iże chłodzi/
prágnienia broni/ y wolność oddychánia w
pierśiách czyni.

Raczki álbo Krzyſtowá dłoń.

Palma Chriſti.

Tzázychte Stendelwurtcz.

Rozdział clxxxv.

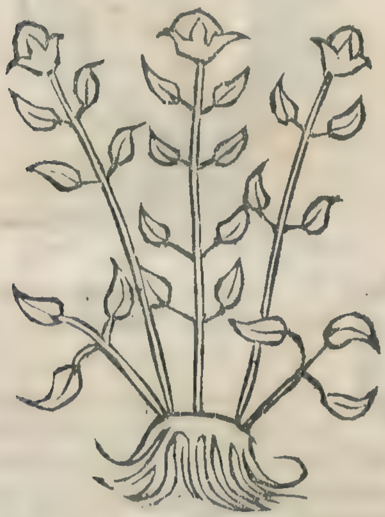

NA łakách y w leśiech to ziele ro-
ście / liſt ma przy ziemi / á ná
nich ſą piegi poczerniáłe/ korze-
nie ma ſzyrokie iáko dłoń s pálcy/
A pret na iedne piadź od ziemie / á
zwirzchu około pretá ma kwiatki białey bru
natności / ieſt przyrodzenia powietrznego
w pirwym ſtopniu/ ma moc włáſną iádowi-
tość s człowieká wymiátáć / gdyby ie kto v
ſiebie noſił/ trućiny áni bábich czar nie trze-
bá ſie bać.

B ¶ Awicenná piſze/ iż ieſt gorace y ſuche w 2.
ſtopniu/ moc ma ocieráiąca/ czyſciąca ćiáłá
członkam pomaga w ich przekázach/ też od
złego rozumu ku rozumowi przywodzi.

Pieprzyczká álbo Włoska Rzeżuchá/

Lepidium. Pfeferkraut.

Rozdział clxxxvj.

PIeprzyczká ieſt Ogrodne ziele/
liſtu ſyrokiego y długiego / iáko
miętká ále więtſzy / pobieláłey A
zieloności / ſmáku kąſáiącego/
bárzo y palącego/ ſzátſze też ſnie-
go dziáłáia/ gorącość w nim pánuie/ áże ku
czwartemu ſtopniu. Ma moc rzeczy zimne
roſpuſzczáć / w Oleiu gdy ia vſmáżyſz á tym
ćiáło troche potrzeſz / pot wzbudza / febre
zimną odpądza/ v ſtárych ludzi dne trzew o-
deymuie/ Też nádymánie czyni/ mocz záſtá-
nowiony przepuſzcza.

Wino ſmáżone/

Vinum paſſum. Gebeuet Weinper.

Rozdział clxxxvij.

WINO ſmáżone / ieſth ćiepłego
przyrodzenia w pierwſzym ſtop-
niu/ powietrzność w nim pánu- A
ie. Też ma moc iáko y rozynki/
gdy ij wyćiśnieſz z gronek/ á tey
wodnośći będzieſz pożywał zá lekárſtwo/ pier
śi miekczy / wątrobe y nerki czyśći / kámień

cźłowieká wypadza / chęć cźyni ku iedzeniu gdy ie vwárzy z bábka piie te wodke / krwio plwánie záſtánawia.

Kánia nogá.

Pes milui. Gáier fuß.

Rozdział clxxviij.

A W Stáwicźnie to źiele przy leſiech á przy mokrych mieyſcách roście Liſty ma iáko kozłek ſkárbowáne / á w poſrzodku cźyrwone / pręt wyſoki / á ná wirzchu kwiát biały á długi iákoby kotcźe ogony. Ma moc goić źimnice cźwartego dniá / wárzyć to źiele z Jelenim ięzykiem / á to pić / źimnice lecźy dne vſmierza wßyſtkiego ćiáłá.

S. Piotrá źiele ábo łyśiná.

Premorſa. Teuffels Abbiß.

Rozdział clxxxix.

PRzy Leſiechy ná niektorych łąkách to źiele rośćie / korzonki w koło białe / miedzy ktorymi pleß / liſty ma długie ßerokie á gładkie po źiemi ie kłádzie / pręt wypußcźa ná łokieć wzwyß á ná wirzchu ma głoweczke modra. Jeſt przyrodzenia ćiepłego w trzećim ſtopniu / ſuchego w wtorym. Ma moc otwieráiaca / przenikáiaca / wygryzáiaca y pot pobudzáiaca. A

¶ Proch s korzenia tego źiela s prochem bie drzeńcowym zmießáć / tedy ćiáło ktore bywa iákoby wody pełno (to ſie to ſtawa dla źimnych wilkośći) roſpußcźa á cźyni łácnieyße ku wygnaniu tych wilkośći / fortki przechodne w ćiele otwiera / á potym wilkość tey wodnośći wygania. B

¶ Tez mocź wygania / dußność s káßlem w pierśiách odeyma / á to ták cźyniąc / warz ná przod w winie korzeń piotrußcźány / á potym w tym ſámym winie pożyway tych prochow C

poránu

po ranu y wieczor / dne trzewna vſmierza.

D ❡ Gdyby mor ná owce álbo ná iny dobytek padł/dáwáć to bydłu ieść poſaláiac/ále vwárzyć/ A gdy iego ſok wleieß do wody/á to daß pić/wßyſtki czary od bydłá gina precz.

E ❡ Też ktoby miał niemoc pádáiaca / álbo komuby ſie dopiero przydáło / ſtłucz korzeń tego ziela s korzeniem piwoniowym/ á dáwáć niemocnemu w ßáłwiowey wodce/álbo ták ten korzeń ſurowo gryść/ mocnie oddala te niemoc / á maß go pożywáć ze trzy niedziele.

Koſmaczek/

Vuulneraria.

Wundtkraut Auff der pfrimen.

Rozdział 190.

A Koſmaczek ieſt ziele leſne / wyſokie / liſty ma długie / ßerokie/ miekkie/ á ßpiczaſte/ pobieláte/ pret pußcza wyſoki ku gorze od korzenia / á około pracia liſteczki drobiuchne z gáłaſki/ ná wirzchu máia głoweczki koſmáte s kwiátem brunatnym/ á w tych głowkách náſienie máluczkie / biáłe á podługowáte / á bárzo twárde gáłaſki nie ſa okragłe ále nieiáko gránowite.

Jeſt przyrodzenia nápoły zimnego y nápoły ciepłego/wßákoż zawżdy wiecey ma goracość z nieiáka gorzkośćia. Ma moc ocieráć/czyśćić nápráwiáć/y boleśći vſmierzáć.

B ❡ Warz koſmaczek z biedrzeńcem (nie bedzießli miał mnieyßego tedy ſtym poſpolitym wßyſtko dobrze (z zielem co ie zowa wołowy Jezyk/z zielem co ie zowa grußczyczká z zielem ktore zowa ſtárczek/ z żywokoßtem mnieyßym warz to w czyſtym ſtárym piwie w czarnym álbo też y proſtym/day to pić rannym/ ſtłuczonym / z wyſoká vpádłym / vbitym ſuchemi ránámi/Albo wßyſtkim ktorzyby tákowemi vrázy byli obćiażeni / bárzo to lekárſtwo pożyteczne ieſt wßyſtkim tákowym/ Iteż zemdlonym od ćießkiey prace/od dźwigánia ćießkiego przerwánym.

C ❡ Też wodá thego koſmaczku zmießána z miodem/z maka wilczego grochu ráný czyśći y mieſo w nich náraßcza/świrzb ſpadza/ boleść y otok z ráný wyćiaga.

Niektorzy miáſto tego koſmaczku biora korzenie niedoſpiałkowe / Ale w tym bładzaácz y owo zowa koſmaczkiem ále polnym.

D ❡ Ziele grußczyczke / zowa też Jabłonká/y zymozielonym / rośćie w Leſiech ćiemnych/ o ktorym niżey.

Rdeſt/

Perſicaria. Flech kraut.

Rozdział. 191.

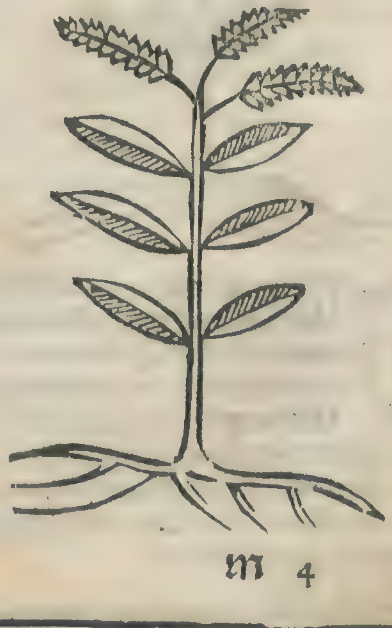

A RDEST ma listy podobny Brzoskiniowemu / y iest iey podobny w mocy. Jest też y drugi ktory ma ná liśćiech mieyscá cżarne / ma też moc cżerwie w ćiele zábijáć iáko y list brzoskiniowy. Ktore by bydle miáło chrobaki z obráżenia w ránie Tedy Rdest stłucż / á wyćisnawßy wode śniego zielona / ta woda wymyway / A chceßli áby to mocniey spráwowáło / wley go pirwey do gorzelcu / á potym do rány wpuszczay.

B ¶ Też gdy ij stłuczeß a bedzieß brzuch okłádał / glisty vmarza w żywoćie. Ten Rdest rośćie przy mokrych mieyscách / ktory nie ma ná liśćie cżarnośći / iest kosánia bárzo ostrego / áż ij niektorzy zowa pierz wodny.

Zołty plesznik álbo spiwrzod.

Conyza. Durwurtz.

Rozdział 192.

A Spiwrzod rośie ná ośchłych káłużách / przeto popluskáne błotem bywa / kwiatek śmłado żołthy / woniey máło niemiethcżáney / Woda w ktorey wre / gdy ta pokropiß / pchły tym pomorzyß. Wárzone w Winie z mnieyßa chlástáwa / dużnosć vlżywa / á wespoł w Oleiu smážone / zázieblinę wyćiagna gdzie przyłożyß.

C ¶ Też vwárzyć list s kwiátem w winie á pić iádowi ku sercu przystepić nie da / vpłáwy niewieśćie y mocż zástánowiony / y płod vmárły wygania.

D ¶ Też ij wárzyć w wodzie / á vczynić wánne áby w tym páni siedziáłá / bolesć w máćicy vkraca y wycżyśćia ia.

Sporzyß/

Poligonum. Wegdtritt.

Rozdział 193.

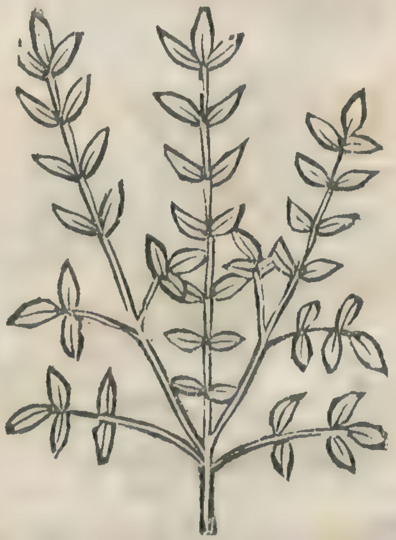

A TEż o Sporzyßu ácż było w rozdziale 129. Wßákże dla lepßey iego znáiomośći / y dla okazánia wiecey lekarstw iego / stáło sie tu záś o nim powtorzenie / ktore Dioskorides ták kłádzie / iż iest rozdzek ćienkich / á członkowátych / s ktorych listki pochodza podługowátße niß Rutá / kwiatki ácż biáłe wßákże z rumiánośćia sa / wedla śćieżek pospolićie rośćie ná suchych mieyscách.

Plinius

B
¶ Plinius we dwudzieſtych y w oſmych kſie-
gách piße iże Poligonum ieſt Sporzyß kto-
ry przy ſámey ziemi rośćie / liſtek ma drobny
rućiánemu podobny / iedno iż ieſt dwoiákie-
go rodzáiu / To ziele ktore ieſt podobne Ru-
C ćie / ieſt ſamiec / náſienia y liśćia drobnego
ma bárzo wiele.
¶ Sok ſtego ziela wyćiſniony / z noſá krew
D płynącą záſtánawia / gdy będzie w nozdrze
wpußczony.
¶ Sok tego ziela z winem zmießány / krwá-
wą biegunkę y káżdą inßą záſtánawia moc-
nie / to wino ná czczo pite / á to czyni dla mo-
cy ſwey przyrodzoney / ćirpnącey / odziabiá-
E iącey o czym Dioßkorides piße.
¶ Też toż wino ieſt vżyteczne náprzećiwko
vkąßeniu pſá wſciekłego y káżdego iádowi-
tego zwierzećiá. Jteż ná káżdą zimnicę ieſt
ſok tego ziela dobry / gdy będzie wźięt godzi-
nę przed ogrązánim.

Linbá /

Pinus. Welſcher kormbaum.

Rozdział cxciiij.

A LINBA ieſt Drzewo wiel-
kie / s ktorego żywicá wy-
pływa / dáie owoc wielki w
ßyßkách / to ieſt iadrá pſtre
podługowáte (zowa ie w A-
ptekách Pinee) ſą lekárſt-
wem przećiw káßlowi / y kto
by miał płucá ránione á plwałby krwią. A
tym ktorzy ſuchoty máią ſą ty ziarnká pożv-
teczne / náprzećiwko zápaleniu lędźwi / iteż
przećiw zápaleniu moczu / y przećiw rzeżá-
niu ſą dobre / gdy ich kto pożywa z náſieniem
malonowym y s cukrem.
¶ Też człowieká wyſchłego y wyprągłego
poſila / ſtłukßy ie z migdały / A ták tego czę-
ſto pożywáć.
¶ Też ktoryby człowiek wyſechł żeby ná ſo-
bie ćiáłá nie miał / álbo gdyby w nim wyſchły
wilkośći dobre przyrodzone od wielkiey go-
rącośći / álbo od káßlu ſuchego / álbo od krwá-
wego chárkania / y od inßych nieczyſtośći du-
ßących / álbo dla owrzedzenia płuc / álbo in-
ßych członkow / w ktorych ſie dychánie prze-
chowywa. Napierwey wźiąć migdały á o-
błupić ie / iadrá Linbowe / mák biały / Muß-
katowego kwiátu / wmocz ty rzeczy w Ro-
żána wodkę / A przytoż krochmalu / y Cukru
czyſtego / Ale iadrá Linbowe zetrzy w moź-
dzerzu / A to wßyſtko poſpołu zmießay / przy-
ley záſie wodki Rożáney coby doſyć było / ná-
dziáłay że ſtego gałek okrągłych / á day im v-
ſchnąć / á záwżdy ráno y o Nießporzech ied-
nę ßtuczkę ziaday.
¶ Náßá ſoſnia polſka też tę mocy włáſne ma
iey moc ieſt w liśćiu / w ſkorze / w żywicy. Li- D
ſty iey wárzyć w occie / á tym vſtá wymywáć /
flux z głowy wyćiąga. Też ię wárzyć w wo-
dzie / á vſtá płokáć / ſmrod ktory z vſt bywa y
zębow bolenie odeymuie / táż woda rány wy-
mywáć ieſt im wielkim lekárſtwem.

Też gdy

E ¶ Też gdy vwárzyß to liśćie w czyrwonym
Winie/ á gdyby tym rány ſwieże wymywał
ćiepło/ bes żadnych maśći zgoiß/ Ránam
ſtárym ktoreby wiátr obwionał/ to lekár-
ſtwo nic nie pomoże. Skorá ma w ſobie ſu-
chość y ćirpnienie/ á przeto bárzo ſußy.

F ¶ Gdyby ſie kto opárzył á bebele ſie zdziáłá-
ły/ á potym gdyby ſie ty bebele ſprzepukáły/
zetrzy te ſkore ná proch á zmießay z białym
kadzidłem á tym poſypuy.

G ¶ Komuby ielito wychodziło/ wziąć tego
liſtu Linbowego/ á roſpárzyć ij w goracym
vkropie/ potym roſpuść Hałun w winie ná
ogniu/ A w tym winie zmaczay ſukná płát/
potym położ ná liśćiu roſpárzonym/ á każ te-
mu ná to ſieść/ tedj ielito wpadza do żywotá

H ¶ Zywicá Linbowa ktora ieſt wonna/ ſwiá-
tła/ kruwká/ tá ieſt dobra/ bo zágrzewa/ ro-
ſpußcza y czyśći plugáſtwá z ran. Gdy kto
zmießa z grynßpanem á vczyni plaſtr/ ktory
gdy przykłáda ná párßywa głowe/ goi tho
párchy złe.

I ¶ Też ráne wyczyśćiwßy záwiera/ ták czy-
niąc. Roſpuść żywice z woſkiem w Oliwie/
á przyłożyć k temu Aloe y białego kádzidłá/ y
ſarkokollum wſypáć á zmießáć ſpołem/ to be-
dzie iáko máść/ potym ſtey máśći plaſtri dziá-
łáć/ á przykłádáć ná rány/ bárzo ie mocnie goi

K ¶ Też człowiek ktory ma ſuchoty/ dobrze á-
by ſiedział w boru miedzy linbiną/ áby wo-
nia Linbowa weń ßłá vſty/ bo wzdychánim
weźmie ia wśie/ A tá wonia gdy do płuc przy-
dzie/ ránienie ich ábo owrzedzenie goi/ á z-
właßczá gdy tám ſiedząc wyczyśćiß płucá/
chárkáiąc y pluiąc.

L ¶ Też ßyßki vwárzone w wodzie/ wrzody y
przymioty ſmrodliwe ná nogách leczy/ gdy
bedzie tym wymywał/ ále przyłoż k tym ßyß-
kam hálunu y kádzidłá białego/ á zwłaßcza
człowiekowi niethuſtemu ieſt to lekárſtwo
pożyteczne.

m ¶ Też ktoby miał ráne ktoraby dla wielkiey
wilkośći nie chćiáłá mu ſie zgoić/ zetrzy ſko-
re Linbowa/ á záſypuy tym prochem/ wyſu-
ßzia/ y zgoi bárzo dobrze.

Gruſzczyczká/

Pirola. Wintergrun.

Rozdział cxcv.

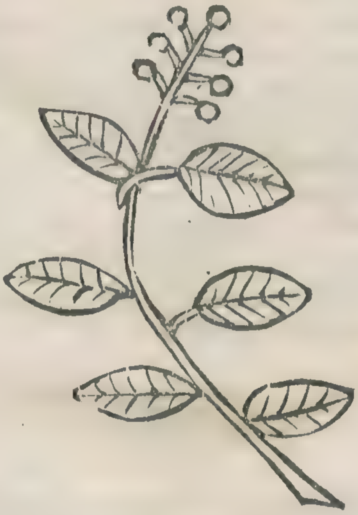

TO ziele Gruſzczyczká w Leśiech
rośćie/ Liſt ma podobny ku gru-
ßce/ źdbło ná ktorym liſt rośćie/
ieſt twárde/ korzonki ma máłe á
ćienkie/ ieſt to ziele gorzkie y ćir- A
pnące/ złożone od ogniá y ziemie/ á ták ieſt
przećiwney mocy w vránionych ſuchemi rá-
zy/ álbo tłuczonymi/ Jtheż z wyſoká vpá-
dłych/ krwie zbiegłość w kuperzedzi/ zetrzeć
to ziele á dáć ſie go nápić z Reuponticum/ y
w żyłách złe zbytki trawi/ rány otwieráiąc
goi/ y otokowi broni mnożyć ſie do rány.
¶ Też przepukłe rzeczy álbo przerwánie ſpa-
ia/ owrzedzenie w mecherzu y w máćicy goi B
¶ Gdy go przywárzy/ á ta woda wymywa
rány ſmrodliwe/ przyłożywßy do tey wody C
hálunu/ gnoy z rány wyczyśćia y ſmrod odey-
muie/ rozgniłáć ſie ránie nie dopußcza/ wilk
wrzod ná nodze goi/ y wrzod ktory zowa rák
niedopußcza ſie mu rozßerzáć.
¶ Też gdy ij ná mieyſce przepukłe przywiąże
álbo vwárzywßy iuche ſniego pije/ przepuk-
nienie zwiera/ álbo go nákłáść w worek/ á v D
wárzyw-

wárzywßy ij w czerwonym winie przylożyw ßy hátunu á wody przylawßy/ćiepło ná przepukline przykłádáć á przywiezowáć / żeby ták ná tym trwáło/ A to maß czynić do iedennaśćie dni / iedno nie wiele soba rußáć/ y owßem skakánia sie chronić.

E ❡ Gdy ia wárzy w piwie á to piwo pije/ łamánie y kłoćie wnatrz odeymuie.

Dab/

Quercus. Eych baum.

Rozdział cxcvi.

A Dab iest Drzewo wielkie/ Ktorego listy żołądź y debiánki godza sie w lekárstwá. Naprzod tedy o liśćiu bede powiádał. Sa zimnego y suchego przyrodzenia/ máia moc wysußáiaca y sciagáiaca w kupe/ Jteż zwieráiaca mieyscá przepukłe/ álbo przerwáne.

B ❡ Też wárzyć listy debowe/ bábke/ roża/ poziemki/ lákrycya/ á to pić/ tedy owrzedzienie álbo ránienie płuc goi/ czyrwona biegunke zástánawia/ y wrácánie. Proch z listu debowego/ rány stula.

C ❡ Też gdy vwárzyß list debowy w czyrwonym winie/ á k temu Aloe przyłożyß mirry/ á tym vstá bedzieß wymywáć/ smrod ich odeymuie/ żeby stábo siedzace vmocnia/ mieso około zebow ścienczá/ w dziąsłách rány spáia y goi.

❡ Też wárzyć listy w czyrwonym Winie/ á tym wymywáć świeże rány/ á zwirzchu záśie listem przykłádáć/ to sámo ráne goi/ Ale stára ráne muśiß wygnoić/ Bowiem to lekárstwo nie przemoże iey ku zgoieniu. D

❡ Żołądź też iest zimnego przyrodzenia w pirwßym stopniu/ á suche w wtorym/ iest też ćirpnacy/ á ták swoia ćirpnośćia biegunki krwáwe y mocz zástánawia. E

❡ Proch śniego vczynić á zmießáć z Rożánym Oleykiem/ á ná gorace bolaczki pokiby sie ießcze nie zmocniły/ vczyniwßy plastr przikłádáć/ y około wrzodow rozjádáiacych ćiáło plastr ten okłádáć/ gorącość rozgania y gryzienie. F

❡ Czáßułki ktore siedza ná iednym końcu żołedziá/ gdy śnich proch vczyni/ á rozpuśći ij wodka bábczána izby gesto było/ tym okłádáć brzuch/ biegunke czyrwona zástánawia owrzedzenie trzew goi. G

❡ Też vwárzyć żołądź s sporyżem/ á to pijąc trzewá vmacnia/ mocz mnoży/ dźiećiom/ ktore sie w nocy vśikáia iest dobre pićie. Jteż proch stych czáßułek/ wilgotne wrzody wysußa y goi. Debianká ktora ná debie rośćie iest tegoż przyrodzenia co y gállás álbo też żołądź/ możeß śnich lekárstwo czynić iáko y z żołedziu/ Ale wiedz że ie maß zbieráć poki sa niedostáłe á pienne / bo gdy iuż sa suche nic po nich/ z hátunem á z bolum Armenum naprzygodnieyße iest ich lekárstwo. H

Roża/

Rosa. Rosen.

Rozdział cxcvij.

NJEST ROZA zimna / w pirwßym stopniu/ sucha w wtorym stopniu. Roża świeża iteż sucha / godzi sie ku lekárstwam/ wiele rzeczi przypráwuia o kwiatkow Rożánych. Naprzod miodek rożány/ Cukier rożány/ syrop rożány / oleiek rożány/ wodke Rożána. Miodek rożá- A

dek rożány ták bywa. Náprzod warz miod przaſny/zßymuy ij á potym przecedz/ w ktori miod nakladź kwiatkow rożánych drobno ye ſkráiawßy a przywarz troche. Cukier rożány ták maß czynić. Weźmi kwiatki rożáne/ ktoreby ſie ießcze nie dobrze roſkwitnely á potym ie drobno ſkray álbo ſiekay z biátym cukrem zmießawßy włoż w ſklanke wyſtaw ná ſłońce iżby ſie ták dobrze zmießáło j vkwáſiło Syrop rożány ták czyń/ Weźmi ſoku Rożánego zmießay ij z biáłym cukrem á warz v ogniá ſpoł godziny/ ktory ieſt dobry flegmátykom/ melánkolikom/ iteż kolerykom mdłym dla vmnieyßenia duchow ożywiáiacych/ iteż ktemu ieſt vżyteczny cukier rożány á nawiecey kelerykom/ Ale flegmátykom wiecey ſłuży miodek Rożány/ á zwłaßczá z woda w ktoreyby było wárzono naſienie włoſkiego Kopru/ A to dla wyczyścienia żołądká z nieczyſtości flegmiſtych.

B ❡ Cukier rożány ma włoſność poſiláiaca y záſtánawiáiaca żywotowe biegunki á ták ná przećiwko czyrwoney niemocj ieſt dobry/ y ná przećiwko inßym biegunkam/ á w tákich niemocách maß przymießáć prochu maſtikowego dla wietßego poſilenia żołądká y inych

C ❡ Też Rożány cukier ieſt dobry ná przećiwko wrácániu z deßczowa woda. (Ielit.

D ❡ Też náprzećiwko omdlewániu y teſknośiam ktore bywáia z zápalenia duchow ktore od ſercá pochodzą/ á ták wodká rożána y Syrop rożány y cukier rożány ſa rzeczy bárzo dobre ná to.

❡ Náprzećiwko też zápaleniu watroby/ y náprzećiwko głowney boleśći/ námáż mieyſce gdzie ieſt watrobá oleykiem rożánym álbo ſkronie/ pomoże ná ty niemocy. E

❡ Komu ſie też ćiáło zbytnie otworzy ták iż pod zbytnie płynie/ námáż ie rożánym oleykiem zmießawßy ij s prochem czyrwonych ſándálow y biáłych. F

❡ Też Oleiek rożány czynia niektorzy/ nákłádą Rożey w ſklenice Oliwy/ á potym ia wyſtáwia ná ſłońce. G

❡ Miodek też rożány ieſt dobry ná roſpádliny vſt/ A to gdy go zmießaß z Rożána wodka/ y náprzećiw omdlewániu y ſmetkom/ gdy ſie napije wody ſámey. H

❡ Możeß też twarz pokropiáć/ iteż ná niemocy oczu ieſt dobra wodká rożana/ Serápio Pándektá/ Awicenná w kſiegách o mocách ſerdecznych. I

❡ Sok też z Rożey wyćiſniony zmieſány z winem/ á troche przywárzywßy/ bolenie głowy oddala. K

❡ Też náſienie Rożáne ſtárte ná proch/ ktorym gdj beda dziąſłá nátárte/ bolenie zębow vſmierza/ y dziegná wyſuſza ſámá roża poki ſie ießcze niedobrze roſkwitnie/ przykłádáiac ná nie. L

Gdy będzie w wodzie wárzona á troche ocukrowana/ biegunke záſtánawia/ żołądek y głowe y ſerce poſila/ kiedy on ſyrop ná czczo będzie pity.

Może też ſobie oczy máczáć ta wodka ktoby miał bolenie z lipkośćia y s czyrwonośćia w oczách.

Rzodkiew/

Raphanus.   Rettich.

Rozdział cxcviij.

IEST Rzodkiew ćiepła y ſucha w trzeim ſtopniu/ á zwłaßczá korzeń Rzodkwiány wiecey przyſłuſza ku lekárſtwam/ á wiecey świeża niżli ſucha. A

Ma moc przećináiaca y roſpadzáiaca/ z ktorego

rego korzenia czynia ſyrop ktory zowa Ori-
mel/ tym obyczaiem. Weżmi korzenia rzod-
kwiáne° á wpuſc ij w ocet iżby mokneło przez
trzy dni/ á potym go troche w tym occie po-
warz/ á przecedziwſzy oſłodz miodem dobrze
odſzymowánym/ ábowiem ieſt dobry náprze
ciwko zimnicy czwarthacce/ á gdy każdego
dniá miáſtho miodu włożyß doſtátek cukru/
tedy bedzieß miał dobry ſyropek náprzeciw-
ko zimnicy ktora bywa ná każdy dzień z ſło-
ney flegmy/ y náprzeciwko trzeciatce ktora
bywa z kolery y z flegmy.

B ❡ Też gdy chceß nieczyſtośći flegmiſte z żo-
ładká vſthy wywieść/ thák vczyń. Nákray
rzodkwie á nákładz iey w ocet á miodu tro-
che włoż á zágrzey/ á thák ſie náiedz oney
rzodkwie y one wode álbo ocet z miodem wy
piy/ á potym włoż pálec w gárdło co nadá-
ley możeß/ wnetki bedzieß miał wrácánie o-
nemi nieczyſtośćiámi ktore ſa w żoładku.

C ❡ Thez gdy náć rzodkwiána w winie vwá-
rzyß z piołynkiem/ á potym ſtłuczeß z oliwa/
á te° zicla przyłożyß ná twárdość ſledziony/
rozeydzie ſie pod tym twárdość/ á gdy tego
ná dymioná przyłożyß/ trudność puſzczánia
wody odeymuie.

❡ Też wodá z rzodkwie/ z bláywáſem/ z tro
cha miodu rożánego/ piegi z licá ſpadza y ſi- D
ność kiedy tym bedzieß námázowat.

❡ Też gdy kto pożywa rzodkwie/ czyni tákie
mu w żywocie wiátry y też rzygánie/ vryne E
pedzi/ zágrzewa żoładek. Kto ia iada przed
obiádem/ tedy wznoſi pokármy ku gorze/ á
niedopuſzcza ich ſpotem leżeć ná ſpodku żo-
ładká/ á ták y wrácánie czyni. Ale kto ia ia-
da po obiedzie tedy ſtolce czyni/ á pociſka po-

❡ Też gdy rzodkiew bedzie (trawy ná doł.
wárzoná z potráwámi inſzemi/ broni káſzlu F
ktory przychodzi z grubych nieczyſtośći fle-
gmiſtych w pierſiách pánuiacych/ á ták rzod
kiew ieſt dobra tym ludziom ktorzy puchna

❡ Też gdy ſok rzod (z ſtrony flegmy zimney.
kwiány ábo wodá iey bedzie zmieſzáná z wo- G
da Kakolowa włoſy roſci y párchy z głowy

❡ Też ná ſlinogorz ieſt dobra wodá (zgánia.
rzodkwiána gdy ia kto ſobie vſtá płocze chár H
káiac długo. Serapio powiáda.

❡ Też wodká z rzodkwie nápalona/ ná ká-
mień mecherzowy ieſt bárzo dobra drobiac I
á z vryna z człowieká wypadzáiac.

Chrzan.

Armoratia vel Raphanus maior. Meeretich

Rozdział 200.

A Chrzan iest ćiepły y suchy w trzećim stopniu. Chrzanowy korzeń ku lekárstwam sie godzi / á iákmiarz Chrzan iednákiey mocy iest z rzodkwią y też ma w sobie właśnośći ktore y rzodkiew / iedno iż nieták mocnie.

B ¶ Plátearius powiáda iżby kámień miał chrzan wypadzáć drobiac go / á zwłaszczá wodá iego.

C ¶ Thez wodá chrzanowá czyni wrácánie gdy sie iey kto nápije / á potym pálcem pobudzi sobie wrácánie.

D ¶ Tez listy chrzanowe z szpinakiem ábo z inemi potráwámi pożywáne / iádu bronia.

E ¶ Tez korzenie chrzanowe náczczo iedzione álbo w pićiu wziete / wielce zdrowiu dopomaga / iedno iż wiátry czyni / á odrzygánie też smrodliwe / á zwłaszczá násienie iego vryne wywodzi / żywot otwiera.

F ¶ Thez náprzećiwko suchotam iesth dobry gdy iy vwárzysz á z karmiámi pożywász / bowiem spiekła flegme z piersi wywodzi.

G ¶ Tez gdy vwárzysz korzenie z woda á z octem y z miodem przásnym á thego sie nápiiesz / wrácánie czyni / y tez zágniłośći vst vlecza y rospádliny.

H ¶ Tez siność z licá zgánia wodá iego.

I ¶ Tez násienie chrzanowe w occie vwárzone y w wodzie / kto sie tego nápije máiac w śledzionie twárdość / zbedziei ey snádnie.

K ¶ Gdy chrzan vwárzysz wespołek z náćia z korzenim slazowym / á pothym stłuczesz w możdżerzu / á przyłożysz tego ná twárda śledzione / opuchliná vmnieysży sie pod tym zná

L ¶ Pándectá mowi. Jam pry (mienićie. wział doświadczenie o tym chrzanie czesthokroć / gdy pry iy vwárzy z bobrowemi strøymi iż sie rozeydzie / á tego sie da nápić / ma wielka moc náprzećiwko chorobam piersi zástárzáłym / kthore bywáia z nieczystośći

m ¶ Thez násienie chrzanowe iest (grubych. dobre náprzećiwko iádowi iákoby dryakiew. Rasis mowi z powieśći Serápiowej iżby teo wielekroć doświadczył á w prawdzie nálazł iże sie iádom przećiwi. Tenże też powiáda / gdy pry wodá z korzenia chrzanoweo bedzie wpuszczoná ná niedźwiadká / wnetki go vczini nierusżáiacym / á potym nadawszy sie rozpuknie. Serapio o tym powiáda.

N ¶ Tez chrzan po obiedzie iedziony żywot otwiera y vryne obfićie pedzi / á po ránu iedziony / onego dniá wszystkiego záchowawa człowieká od trućiny.

O ¶ Thez sok wyćiśniony z chrzanu á z wodka bábczana y z rożána zmiesżány / ná ślinogorz iest niewymownie dobre lekárstwo / y owsze kogoby waż vkąsił / niechay gryzie chrzan / niedopuśći iádowi ku gorze wstepowáć / y owszem moc mu wielka odeymuie ták iż szkodzić niemoże.

Rutá.

Ruta. Rautten.

Rozdział 201.

A IEst Rutá ćiepła y sucha w trzećim stopniu. Jest dwoiáka / iedná domowa á druga polna. Thák liśćie y násienie godzi sie ku lekarstwam / ma moc rospadzáiaca / popadzáiaca y trawiaca złych wilkośći.

B ¶ Proch rućiány z piretrowym prochem w nos wpuszczony flegme wywodzi z głowy / y

mozg

mozg wyczyścia/ á ták ieſt dobry ná przeci- wko ſwietego Wálántego niemocy/ y ná in- ße boleśći y ćieſzkośći glowne ktore z obfito- śći ogniſtey pochodza.

C ¶ Też wino w ktorymby byłá vwárzoná ru- tá z piwonia/ z rozmárynem/ ieſt lekárſtwo náprzećiwko S. Wálántego niemocy y glo- we bárzo dobrze poſila.

D ¶ Też wino w korymby byłá vwárzoná ru- tá/ á ono wino dáne ku pićiu/ mdlość oczu oddala y wzrok czyśći y poſila.

E ¶ Też wino w ktorym rutá bedzie wárzoná z piretrum/ ieſt dobra náprzećiwko boleśći zebowey/ iteż náprzećiwko párálizowi ieſth dobre wino w ktorym bedzie wárzoná rutá z bobrowemi ſtroymi/ á z zielem ktore zowa

F ¶ Też náprzećiwko wßelkiej ko(párálizowe. lice/ ſok rućiány z trocha prochu ſoſnki á z miodem zmießawßy day wypić chorzemu czlo wiekowi v znaß pomoc.

G ¶ Też kto ma chćiwość ku ſtolcam á niemo- że ich mieć/ warz rute z dziewánna w winie á w oliwie/ á ták gola zadnica maß ſiedzieć ná tym zielu ćieplo godzine.

H ¶ Też wino w ktorym bedzie wárzoná rutá z piolynkiem / z bágniſkowemi ſkorkámi / á ocukrowawßy nápijay ſie tego dla zátkánia watroby y ſledziony.

I ¶ Też gdy rutá bedzie wárzoná w winie z o- liwa á tego przylożyß ná dymioná/ rzezánie oddala y vryne ku wyśćiu pobudza.

K ¶ Theż ku wywiedzieniu rzeczy przyrodzo- nych białych glow/ Triferá mágna ták rze- kacy lektwarz álbo konfekt dány ku pićiu z ſokiem rućiánym mocnie wywodzi / y plod vmárly z żywotá.

L ¶ Thoż vczyni ſok rućiány dány ku pićiu z mirra/ ábo czopek vczyniony z tych rzeczy á wlożyć iy do máćice ná noc/ vczyni then po-

m ¶ Też kto ma oczy plynace ábo krwia(żytek. záſßle/ thedy ſokiem rućiánym z tucya przy- práwionym álbo roſpußczonym / oczy chore maczay pomoc weźmieß.

N ¶ Náprzećiwko iádowi wino w ktoryw ru- tá bedzie wárzoná/ pomaga dobrze/ tákież y ná vkaßenie weżá plaſtr vczyniony z ruty ná ráne/ vlecza y iad z nimi.

O ¶ Też kto ſie obłoży ruta iże mierſcá golego nie bedzie/ thedy táki może Bázyliſzká zábić bez wßelkiey ßkody y obrázy.

P ¶ Serápio powiáda y Dioſcorides mu przy ſwiadcza/ iż rutá ieſth rzecz kthora wiátry wnetrzne trawi y iurność pſuie/ vryne y cho robe białych glow wywodzi.

Q ¶ Też náprzećiwko morowemu powietrzu liſty rućiáne/ wloſkie orzechy / figi/ weſpo- łek ty rzeczy ſtluczone á zmießáne máia táka moc/ iż czlowiek náczczo tego pożywáiac iá ko wloſki orzech/ záchowa ſie od morowego powietrza by też miedzy zárázonemi ludźmi

R ¶ Też rutá ſtluczona á z miodem(mießkat. zmießána á ná pepek przylożoná/ gliſthy w dziećinnych żywoćiech morzy/ y kolike z oc- tem przywárzoná á po ránu pita leczy/ pu- chline tráci w winie vwárzona/ wzrok czy- śći y wyiáśnia/ á zwłaßcza z oliwa iedzona.

S ¶ Sok rućiány w nos wpußczony / krew z noſá ćiekaca záſtánawia.

T ¶ Też ſok rućiány z oliwa zmießány á troche przyſmażony/ robaki ſkorki w vßach bije.

V ¶ Thenże ſok z rożánym oleykiem á z octem zmießány/ bolene glowy leczy/ gdy ćiemie y ſkronie y czolo bedzie námázano.

Rozmáryn.

Roſmarinus Coronari9. Roſenmárin.

Rozdział 202.

A Jest Rozmáryn ćiepły y suchy w trzećim stopniu według Mesue/ á iest rozmáity Rozmáryn/ á wßákoß iednákiey mocy iesth/ ábowiem rospadza nieczystośći/ odmiekcza / oćiera y przećina.

B ❡ Sok rozmárynow z syta miodowa zmießány/ oczy twierdzi/ á ták wzrok ostrzy.

C ❡ Też plastr vczyniony z liśćia rozmárynowego á z soku bábczánego / krew zásthánawia ktora stolcem wychodzi/ tho iest krwáwnice. Ten też plastr vsmierza bolaczki ktore bywáia w stolcu bárzo bolace y odmiekcza ie/ ithez zołzy miekczy pod gárdłem y ná káżdym inßym mieyscu gdy k te^v korzenia wysokieg^o slazu przyłożyß/ á z tego vczyniß plastr.

D ❡ Też wino w ktorym vwárzyß listki rozmárynowe z ieleniemi iezyki/ z kwiatkámi boragowemi/ iest dobre náprzećiwko zołthey niemocy/ á gdy ku temu przyłożyß ziela noc y dzień/ á vwárzywßy bedzieß sie nápijał/ bowiem dárćie y gryzienie ktore bywa w żywoćie oddala/ y też vryne y niemoc przyrodzona pániam wywodzi kiedy przyłożyß bylice z náśienim kopru włoskiego / z náśienim pietrußczánym.

E ❡ Sok rozmárynow z tucya zmießány / iest dobre lekárstwo ná oczy ostrzac wzrok.

F ❡ Też rozmáryn vwárzony w winie z czerwona lebiodká á oliwy k nim przyłożywßy/ á ták tym zmaczay sobie ćiáło/ tedy obfity pot z siebie wywiedzieß/ toć w opuchlinie iest dobre lekárstwo.

G ❡ Też wino w ktorym vwárzyß rozmáryn z ruta/ przyłożywßy troche pieprzu / gdy sie tego ktory człowiek nápije / swietego Wálantego niemoc oddala.

H ❡ Też proch z rozmárynu z maka kakolowa ábo z otrebámi/ á octu kilká łyżek przylawßy/ tákieß soku chebdowego / zmießay spolem á przykładay ná bolenie nog ktore zowa podágrá/ ábowiem ginie od tego tá boleść.

I ❡ Też gdy włożyß w ług máieránu z rozmárynem/ á tym ługiem głowe bedzieß mył/ bolesći z głowy wypadza y mozg potwierdza gdy kocenkow knim przyłożyß.

K ❡ Thez náprzećiwko omdleniu lekárstwo. Day co złoty záważy ktore zowa diántos z winem w ktorymby był wárzony rozmáryn.

L ❡ Też gdy komu czopek spada dla wilkośći/ tedy vwarz rozmárin z piretrum w wodzie/ á tym sobie vstá płocz długo trzymáiac ćiepło w vśćiech.

❡ Też náprzećiwko gryzieniu wnetrznemu: vwarz Rozmáryn w winie z kramnym kminem ábo z hányżem/ á tego sie winá możeß nápijáć po ránu gdyć potrzebá bedzie. M

❡ Thez ku wywiedzieniu rzeczy przyrodzonych białych głow y ku poczećiu rychłemu/ vwárzywßy w wodzie rozmáryn z roiownikiem á tym sobie máćice ma páni nápárzáć/ y dymioná dla tych rzeczy námienionych. N

Rzepá.

Rapa. Rüben.

Rozdział 203.

Jest rzepá ćiepła y wilka w pierwßym stopniu/ á miedzy inßemi zioły wiecey karmi rzepá y tuczy człowieká bárzo dobrze/ á wßákoß iest trudna ku strawieniu / á czyni wzdećie w ćiele y miekkość niciáka dla wietrznośći ktora czyni rzepá / á stadże mnoży meßczyznam náśienie przyrodzone/y pobudza ie ku rzeczam ćielesnym/ á im lepiey vwárzyß rzepe/ tym smáczneyßa y tuczneyßa A

á nie-

á nie ták wietrzysta/ zwłászcza gdy ią z tłustym miesem vwárzyß.

B ¶ Też tym ludziom ktorzy miewáią w sthawiech y w nogách boleśći rzepá dobrze vwárzona w wodzie/ á ona woda sobie ćiepło nogi náparzay.

C ¶ Thež náśienie rzepne w winie wárzone/ iad wyćiaga przez pot/ też gdy waž kogo vkąsi/ tym winem maczay mieysce vkąßone.

D ¶ Też rzepá nádyma/ á náśienie rzepne náśienie meßczyznam rośći.

E ¶ Też maß wiedzieć iż iest dwoiáka rzepá/ iedná domowa o kthorey tu pißemi/ druga polna ktora zowa rapulá według Pándekty ktorey sok dziwnym obyczáiem vlecza bolaczki herpesy ktore gryza ćiáło/ y też ná fistuły iesth nieproste lekárstwo gdy thego soku bedzieß wpußczał ćiepło w fistule/ y náprzećiwko iádom wßelkim iesth iákoby dryakiew rzepne náśienie lekárstwo.

F ¶ Też gdy vwárzyß rzepe iż dobrze rozewre/ á potym przyłożyß ná nogi/ podegre odeymuie/ y rospádliny ktore od zimnego wiátru bywáia spaia y vlecza.

G ¶ Też gdy vczyniß plastr z rzepy á chebdowego soku/ á tho spolem stłukßy przykłáday ná nogi bolace.

H ¶ Thež gdy wykopaß rzepe iedne/ á wydłubawßy ia włoż wosku rospußczonego z oleykiem rożánym/ á to wßystko rospuść ná rynce iże bedzie iákoby máść/ á tha máśćia námázuy rospádliny ktore bywáia z zimná.

I ¶ Thež liśćia rzepnego vwárzonego z piotrußka/ z włoskim koprem/ z boragiem w polewce mieśney pożyway/ bowiem vryne po-

K ¶ Też náśienie rzepne spadza fláki (budza. y piegi z twarzy/ á ták wchodzi w lekárstwá tákie ktore służa ná tákie rzeczy/ iáko z maka bobowa y z bláywáśem.

L ¶ Też ktoby był strut/ tedy rzepne náśienie z miodem ma pić/ nie bedzie mu iad ßkodził.

m ¶ Dzieciom rzepne náśienie z koźim mlekiem iest bárzo dobre/ czyniacym wolniuchne stolce/ y slegme z pierśi czyśći mirry trochę y ßafranu przymießawßy/ ále y sámo naśienie iest dobre.

N ¶ Też wodá w ktoreyby było vwárzone rzepne náśienie/ krosthy z licá czerwone y z inßych stron zgania/ gdy ta woda beda czesto maczáne. Druga rzepá iest máła ktora zowa kolnik/ tá czyni r... ry y nádymánie w żywo-

ćie/ á nie thak dobrze thuczy iako pierwßa. Serapio powiáda.

Porzeczki.

Ribes vulgaris. S. Johans treubel.

Rozdział. 204.

Niekthorzy powiádáia/ iże porzeczki sa zimne y suche w wtorym stopniu/ iesth drzewko máiac czerwony owoc troche słodki z nieiáka kwáśniośćia y ćierpnieniem/ á dla tego záziabia żoładek y biegunke zástánawia/ tákież wrácánie y prágnienie. A

¶ Sok porzeczkowy iest dobry náprzećiwko kordyáce/ y biegunke zástánawia/ ktore niemocy z kolery prychodza/ chćiwość ku iedzeniu przywodzi dla zimnośći swoiey przyro- B

¶ Też sok tych to iágod iest dobry ná (dncy. krosty czerwone/ y ná ospice gdy tym námáżeß. C

¶ Syrop z tych iágod thym sposobem bywa czynion iáko z káliny/ ktory iest oźiebiáiacy y wysußáiacy/ tak iį vczyniß. Weźmi te° soku porzeczkowego z połkwarty/ soku borágowe° dwie kwárcie/ náśienia bábczánego/ ia- D

 drek

drek Pigwowych / káżdego z nich po dwie
drágmie / octu winnego z pieć łyżek / warz-
że to ſpołem iżby trzećia cżeść wywrzáłá / á
przecedziwſzy włoż cukru białego ile potrze-
bá iżeby było dobrze ſłodko / á tho iuż bedzieſz
miał dobry ſyrop y vżytheczny náprzećiwko
gorącym niemocam / y náprzećiwko biegun-
ce / y náprzećiwko powietrzu morowemu z
wodká ſzczawiową y rożána daway.
F ¶ Sok tych iágod cżyni oſkominy zebow gdy
go w vſciech potrzimaſz / á gdy z nim zmieſzaſz
wodke bábczána krwáwnice zaſtánawia / y
pijáńſtwá broni / Serapio á Pándektá mo-
wi z powieśći Rasis / porzeczki zimne y ſu-
che żywot zátwardzáia.
G ¶ Thenże Rasis z powieśći Meſue mowi /
ſok porzeczkowy ieſt iákoby ſok z ſkorek cytro
wych gorącość ktora z kolery pochodzi / iteż
zbytek ćiepłośći krwie oziabia / á ieſth dobry
náprzećiwko morowemu powietrzu.

Márzáná wietſza ábo Retá.

Rubia tinctorum. Rodte.

Rozdział 204.

A Jeſt ćiepła y ſucha Márzáná w
wtotym ſtopniu według powie
śći kilká lekárzow / Ale według
powieśći Auerrois w kſiegách
colliget / ktory powiáda iżby to
ziele kto ćieple y ſuche w trzećim ſtopniu / á
ieſt dwoiáka márzáná / iedná ieſt domowa á
druga polna / álbo iedná wietſza á druga
mnieyſza. Márzáná wietſza ma ſzerſzy liſt / á
v mnieyſzey mnieyſze liśćie ieſt y mocy mniey
ſza / á ták márzáná wietſza ma moc potwier
dzáiaca dla ſwey ćierpnośći / y też vryny po-
¶ Náprzećiwko (budzáiaca dla gorącośći. B
mdłośći żołądkowey y wątrobney ieſt bárzo
dobre wino w ktorymby byłá wárzona márzá
ná wietſza weſpołek z máſtyka.
¶ Też plaſtr vczyniony ná żołądek z prochu C
korzenia wietſzey márzány / z prochu gálgá-
nowego y máſtykowego z oliwa á z woſkiem
á z tego wſzyſtkiego vczyń plaſtr ná żołądek /
ábowiem niewymownie zemdlony y záźie-
biony żołądek poſila y zágrzewa.
¶ Też rzecz przyrodzona pániam y płod v- D
márły z żywota wywodzi / kiedy ſtłuczeſz ko-
rzeń márzány z miodem / á z wierzchu troche
poſyp ſcámonea / á vczyń z tego cżopek álbo
trzy / a ták ieden z nich włoż ná mieyſce tá-
iemne ná noc do máćice dla tych rzeczy.
¶ Też wodá w ktoreyby byłá wárzoná wiet- E
ſza márzáná / gdy nia zmyieſz głowe / beda
włosy przyżołtſzym roſły.
¶ Theż niektorzy ludzie proch dáia z korze- F
nia tey to márzány / tym kthorzy denna bo-
leść ćierpia z miodem pitym / y tym kthorzy
páráliſz ćierpia ieſt dobre lekárſtwo.
¶ Też ſok tej márzány ćiepło w vſzy w puſzczo G
ny / boleść vſzna oddala á nawiecey z ſiárka
zmieſzány / Pandektá mowi.
¶ Theż ma moc korzeń márzány cżyśćienia H
wątroby y ſledziony / zátkánia ich otwiera /
y theż pobudza niemoc przyrodzona y vryna
mocnie / też oćiera / omywa wſzelkie niecży-
ſtośći ktore ſie dzierża iáko kliy wnetrznoś-
ći / á ták trad biały ábo ná ine kroſty ieſth do-
bry korzeń márzánowy kiedy ij vwárzyſz w
wodzie / á ona woda omywáć bedzieſz ty kro
ſty / miodu troche przyłożywſzy / bo ieſzcże le-
piey / vczyniwſzy plaſtr z korzenia tey márzá
ny z prochem Alony cżarney / y cżoſnkowym
troche miodu k nim przycżyniwſzy / á ſtego v-
cżyniſz iákoby máść / ktora námáżeſz ty kroſty
ná licu / ſpádna zá lekkim námázánim.
¶ Korzeń tey márzány ieſt cżerwony máiac I
moc pobudzáiaca vryny / á gdy ſie napijeſz ſo
ku z korzenia márzany z miodem pitym / żoł-
ta niemoc wypadza y denna boleść / y páráli-
żowa

żowá oddala/ y vrynę grubą z człowieká pędzi á práwie iákoby ze krwią/ nießkodzi troche z tym korzenim przykłádáć mástyki/ Serapio powiáda.

Jeżyny.

Rubus. Bromberen.

Rozdział 205.

A JEżyny iest chrośćiec iáko ie thu widziß wyrážone/ ma włosność przyrodzoną oziębiáiącą y wysußáiącą z ćierpnienim/ tákież y kwiát iego/ á dla thego listhy y tákież wierzchołeczki tego drzewká goią rány/ ktore sie czynią ná podniebieniu/ thák v stárych ludzi iáko v młodych dzieći/ á to gdy będą thego drzewká wierzchy żwáne/ owoc tego to drzewká ma w sobie mierną ćiepłość á dla tego y smák słodki ku iedzeniu nie ßkodliwy.

B ¶ Násienie tego drzewká poki ießcze niedoźrzeie ma być zbieráno á sußono/ kthore ma moc wielką zástánáwiáć káżdą biegunkę/ tákież y kwiát ie° może vczynić ná proch stárti.

C ¶ Też ług w ktorymby wrzáło to ziele fárbuie włosy/ á korzeń thego drzewká w wodzie vwárzony álbo ná proch sthárty/ kámień w nerkách łamie y vrynę z człowieká pędzi.

D ¶ Też sok tego drzewká wyćiśniony/ párchy ná głowie leczy kiedy thym sokiem będzirß głowę námázował.

¶ W sámym pośrzodku tego owocu iest iákoby báwełná/ to niema być iedziono/ ábowiem obćiąża pierśi y dychawice czyni. E

¶ Dioßkorides piße/ wárzone w wodzie liśćie tego drzewká ábo teyto ostrzeżyny á pite/ oddala chćiwość ćielesną/ białym głowam ich rzecz ppzyrodzoną zástánawia/ dziegną leczy płokánie vst thym vwárzenim biegunkę y krwáwnice zástánawia. F

¶ Też kwiát tego drzewká ktory iest biały/ á około świętey Márgorzáty kwitnie/ stłuczony z prząsnym miodem á z octem zmießány/ lipkość z oczu y ogień wyćiąga/ á proch z niego pity z winem/ kolike vśmierza y rostropnego człowieká czyni. G

Swini pysk ábo mnich.

Rostrum porcinum. Pfafen rorlin.

Rozdział 206.

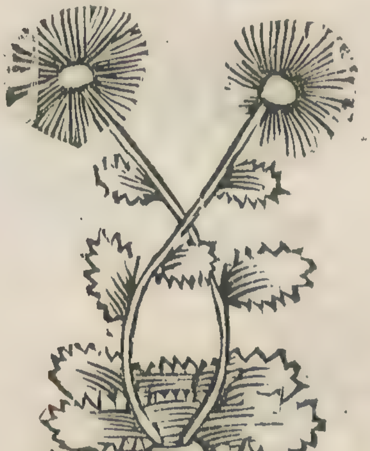

TO ziele iest mocy thákowey iáko podrożnik/ á przeto może miásto podrożniku tho ziele bráć ku potrzebie/ bowiem sie we wßystkim z nim zgodzi. Tho ziele iest dobre w gorących niemocách/ w febrách gorących/ ná zápaloną wątroby/ y náprzećiw zápaleniu nerek z gorących wilkośći/ bárzo służy. A

¶ Náprzećiwko zimnicy ktora bywa czwartego dniá z wrußenia inych wilkośći/ wárzyć to ziele z kánią przędzą/ z ielenim iezykię B

z dziewána / ßwestheк słodkich przyłożyć / á ten syropeк pić / y też tákie przeczyściénie obieráć maß. Naprzod weźmi serwatki koziey / warz wniey lákrycya / fiołki / rozynki / po tym dopiero weźmi mirobolani emblicy / á warz ie w tey serwatce co w niey wrzáłá lákrycya / z fiołkámi / z rozynki / á the serwatke potym piy.

C ¶ Też to nasienie wárzić z násie- nim włoskie° kopru y z korzenim iego / wątro be zátkána otwiera / y żołta niemoc leczy.

Psinki.

Solanum hortense. Nachschatett.

Rozdział 207.

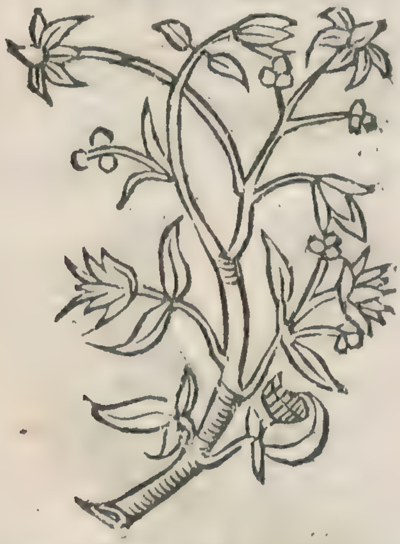

A Psinki iest ziele suche w wtorym stopniu / takież y zimne á iest to czworákie ziele / z tych czterzech rodzáiow ieden bywa iedziony od ludzi / thy psinki sa ogrodne / iest ziele niebárzo wielkie máiac gáłąski gęste / listki czarne / podobne bázyliowym / násienie okragłe kthore iest zielone y czarne / á gdy dozrzele thedy beda czerwone y práwie czarne / á gdy ie przetłuczeß thedy naydzieß w nim niektora wilkość / smák ma nieiáko przykwáśnieyßy / ále vzrzáły słodki á iest złożone to ziele nie z iedney mocy według Serapioná / ábowiem ma dwoiákie przyrodzenie w sobie / iedno zimne á drugie wodne.

B ¶ Kiedy vczyniß plastr z liścia psinkowego / z kobylego ßczawiu z octem / z oliwa / rospadza bolaczki / v świerzb / y inße krosty goi.

C ¶ Też sok psinkowy iest bárzo dobry naprzeciwko boleściam głownym / ktore z goracey przyczyny pochodza gdy tym sokiem sobie głowe námaczaß.

D ¶ Też sok psinkowy zmießány z bláywásem á z litargirium / z oleykiem rożánym / káżdego z nich rowno biorac / troche octhu możeß k nim przyczynić / to lekárstwo maß ná bolace y zápáliste wrzedzienice / á gdy k temu przyłożyß osrzodki chlebowey / krosty grube świerzbiace tym vleczyß.

E ¶ Też gdy vczyniß czopek z soku psinkowego / z soku bábczánego / przyczyniwßy k nim troche bolum armenū / á wpráwiß ten czopek w mieysce tháiemne do mácice / zástánowiß tym płynienie wilkości zepsowánych ktore z mácice zbytnie pochodza.

F ¶ Też syrop vczyniwßy tym obyczáiem. Weźmi soku psinkowego czterzy vncie / Reubárbárum drágme iedne / spiki poł scropułá / cukru poł vnciey / stárßy ty rzeczy kthore máia bráć stárte / zmießay społu á day po ránu ciepło wypić / ábowiem wßelkie niemocy watrobne vlecza y zápalenie iey gási.

G ¶ Też sok psinkowy z ptizánna pity / wßelkie wnetrzne zápalenie odpadza.

H ¶ Też kto ma zápalona watrobe / tedy rozmoczywßy chuste w soku psinkowym ábo też w wodce psinkowey áw mleczowey / często ia ná watrobe przykłádáć / odeymuie zápalenie watrobne / y theż sámo ziele stłuczone / á przyłożone ná boleści nożne ábo reczne / boleści ich vśmierza.

I ¶ Theż ná gorace sadzele psinki stłuczone z octem / przyłożyß ná sadzel zápalony á ognisty pomoc vznaß. Rzadko bywáia iedzione psinki / ále dla ochłodzenia goracych niemocy iest przygodne ziołko. Pandektá y Serapio powiádáia.

Szpinak.

Spinachia. Spinetkraut oder Bynetsch.

Rozdział 208.

A Szpinak iest zimny y wilgotny w pierwßym stopniu / odmiekcza żywot y boleści piersi y płuc takież odeymuie / y káżda boleść ktora z kolery á zekwie przychodzi. Lepßy szpinak ku iedzeniu niż łobodá / á

wßákże máła ieſt rożność w włoſności y mocy ich/ ábowiem ſą mocy oćieráiącey/ omywáiącey/ y kolery trawiącey.

C ¶ Thež ieſth dobry náprzećiwko boleśćiam tym ktore bywáią w krzyżach y w grzbiećie z ſkáżoney krwie.

D ¶ Też ßpinak dla odmiekczenia żywotá ták bywa przyprawiony. Weźmi ßpinaku/ lobody/laktuki/boragu/ ty wßyſtki rzecży warz z mieſem świeżym/ á tego źiela pożyway/ ábowiem żywot odmiekcza/ krew dobrą czyni y chłodzi/ oná mieſna polewká/ á nawiecey lećie/ á gdyby chćiał dla wietße° ochłodzenia vczynić/ tedy możeß nieco kurzey nogi źiela przyłożyć/ á nawiecey w zbytnim zápaleniu á gdyby chćiał vczynić wietße odmiekczenie żywothá y łácność ku ſtolcam/ thedy k temu możeß przyłożyć źiela Szczyru/ Rozynkow drobnych/ á to ſpolem wárzyć z mieſem á pożywáć tego źiela y mieſá.

E ¶ Też záſie czáſu źimnego ieſth dobra ßáłßa vczyniona z rzeżuchy wodney/ z liśćia piotrußczánego/ z máłych pokrzyw/ z wieſkiego kopru/ z ßpinaku/ á tego możeß záwße pożywáć wyiąwßy iżby było zápalenie wnetrzne/ tedy maß tego poniecháć.

F ¶ To też maß wiedźieć/ iż częſte pożywánie tych iármużow ſpowieśći Auerrois quinto Colliget. ktory powiáda/ iż káżdy iármuß czyni w ćiele melánkolią/ iedno láktukę z bora-giem wyjmuie/ to dwoie źioł przećiwiáią ſie melánkoliey/ roża/ miodunká z fiolkowym kwiátem też máią moc náprzećiwko melánkoliey.

G ¶ Wodá w kthoreyby był wárzony ßpinak/ żywot otwiera y czyni ſtolce/ zágniłe wilkośći z żywotá wypadza/ y ćießkość pierſi oddala/ y thež kto ćierpi bolenie krzyżow/ grzbietá/ tá wodá pitá kielko rázow/ wywodzi nieczyſtośći z tych mieyſc/ á thák bolenie przeſtáie.

Czárnoglow.

Silermontanum. Waldkymel.

Rozdział 210.

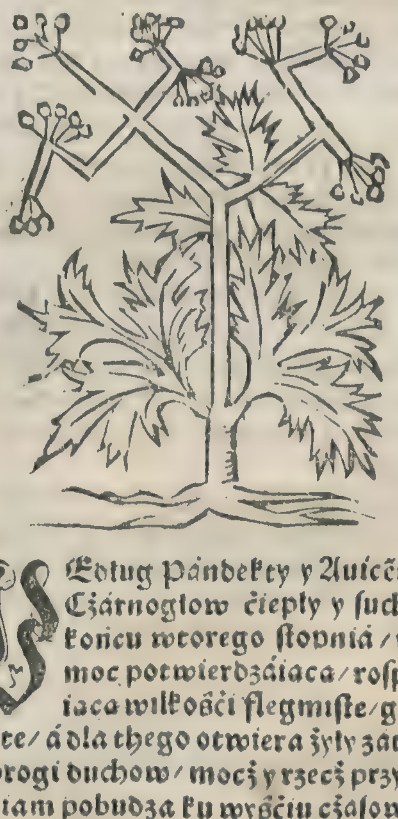

WEdług Pándekty y Auićeny ieſt Czárnoglow ćiepły y ſuchy ná końcu wtorego ſtopniá/ máiąc moc potwierdzáiącą/ roſpadzáiącą wilkośći flegmiſte/ grube á kliowáte/ á dla thego otwiera żyły zátkáne/ y inße drogi duchow/ mocż y rzecż przyrodzoną pániam pobudza ku wróćiu czáſow ſwoich/ dychawice pſuie/ y ćießkość pierſi oddala. Naſienie czárnoglowu w lekárſtwá wchodzi/ ma moc wypadzáiącą nieczyſthość ſkáżonych. A

B ¶ Gdy to náſienie vwárzyß w winie/ ieſt dobre náprzećiwko zbytniemu zádźierżeniu vryny/ zátkánie wątroby/ ſledziony/ nerek y mecherzowo wytyka/ á mocnie otwiera.

Proch

C ¶ Proch tego ziela naſienia z ſuchemi figámi zmieſzány á pożywány / ná thyż niemocy przerzeczone ieſt lekárſtwo dobre.

D ¶ Też kurzenie vczynione z ziela czarnogłowowego / z bożego drzewká / chorobe przyrodzona białych głow wywodzi / y vryne obſicie pedzi y rzezak odeymuie / á nawiecey gdy to dwoie ziele w winie vwárzyſz á ná dymioná cieplo ras oſm przyłożyſz maczáiac ie w oney wodzie w ktorey wrzáły ty zioła.

E ¶ Też wino w ktorym bedzie wárzony czarnogłow z korzenim koſacicowym / ieſt lekárſtwo náprzeciwko S. Wálántego niemocy. Serapio mowi zá kthorym Dioſcorides poſwiadcza / Moc pry tego ziela ieſt zágrzewáiaca / to ieſt korzenia y náſienia iego.

F ¶ Gdy ſie kto nápije winá w ktorymby było wárzono to korzenie z náſienim iego / ciężkość pierſi odpadza y vryne obficie pobudza y podnioſła máciáe wzgore ná doł zniża / y płod vmárły z żywotá wywodzi / złe trawienie żoładkowe náprawia / tháktże y watr obeposila / á gdy ktemu pieprzu przyłożyſz á tego ſie winá nápijeſz / od vziebuienia broni / á ták dobrze to wino pić zimie zwłaſzczá ktoby iáchał ná droge w wielkie mrozy.

G ¶ Też gdy ſie człowiek nápije troche thego ziela / á potym vczyni cieleſny vczynek z żona ábo z iáka biała głowa / mocnie ſie płod pod tym wiaże / y w niemych zwierzetách ták ſie przygadza / Pandectá / Auicenna thego ſa ſwiádkowie.

H ¶ Też wino w kthorymby było wárzono korzenie z náſienim iego boleść grzbiethowa oddala / á gdy ie w rożánev wodce vwárzyſz / á tey wodki ſie nápijeſz / boleści głowne vſmierza y ſtrzykánie vſkramia.

Gorczycá.

Sinapis. Senff.

Rozdział VII.

A GOrczycá ieſt ſucha y ciepła w czwartym ſtopniu / á ieſth dwoiáka / iedná ieſt kthorey naſienie zwierzchu ieſt troche przyczerniey ſze á wnatrz białe / Druga ieſth kthorev naſienie thák z wierzchu iáko y wnatrz białe / iednáka moc máia / iedno iż pierwſza ieſt weitſzey oſtrości. Ma być obierána Gorczycá coby niebyłá zwiedła / iż gdy ia rozgryzieſz tedy wnatrz biała ieſt.

¶ Liście gorczyczne ieſt oſtrey mocy / thák iż ſie pryſzczy pod nia ciáło / á nawiecey gdy ie zetrzeſz á zmieſzaſz z korzenim ománowym ſtártym á przyłożyſz ná gołe ciáło / thedy po godzinie pecherze ſie wezdma z ktozych wodá poydzie / á ták náprzeciwko denney boleści pomocno ieſt. B

¶ Gdy thy prochy zmieſzaſz z oleykiem bobkowym / á pothym thym oleykiem pomáżeſz ſwierzb ábo kroſty grube / gina od tego / Toż theż boleści ſledziony vſmierza / gdy ia thym oleykiem námáżeſz. C

¶ Gdy korzeń gorczyczny ſwieży włożyſz ná bolacy zab / vſpokaia boł. D

¶ Też ma moc potwierdzáiaca / trawiaca flegme mozgowa gdj ij kto bedzie żwał / ábo vczyń płokanie vſt ſprochu korzenia gorczycznego / z prochu piretrowego / imbirowego / miodu rożánego knim przyławſzy / wodki bábczáney ſpołkwartv / płocż że ſobie thym vſtá ciepło. Thoż też płokánie czopek vpádły podnoſi / gdy ſobie czeſto bedzieſz vſtá płokał. E

¶ Też gdy vczyniſz z gorczvce / z żołtkow iáiecznych á z trocha ſoli máść / á przyłożyſz iey ná zołzy rozchodza ſie pod nia. F

Też

G ¶ Też proch iey z imbirem zmieszány á w nos wstrzykniony/ czyni kichánie/ á thák ono kichánie iest dobre temu komu iest S. Wálán tego niemoc/ ábo kto od pámięci odeydzie.

H ¶ Też gdy vczynisz plastr z násienia gorczycznego/ z násienia ruciánego/ á z trocha oliwy ábo z gorczycznym oleykiem/ thym námáży tył głowy ogoliwszy włosy/ bowiem pámięć zginęła przywraca.

I ¶ Też násienie gorczyczne z sokiem bożego drzewká zmieszáne/ iest dobre lekárstwo ná párchowáta głowę y ná boleści iey/ y też ná przeciwko boleściam nożnym/ dennym/ gdy tym námážesz/ ábowiem ciągnie máteria ná wierzch/ á ták ia trawi y wysusza.

K ¶ Też gdy zmieszasz proch z gorczycznego násienia z bláywásem / z miodem / z woda w ktoreyby były rozmacone pszeniczne otreby/ á gdy tym námážesz twarz/ wszystkie nieczystości s niey spadzą/ iáko fláki piegi y węgry.

L ¶ Też násienie gorczyczne w occie wárzone iest dobre ná świerzb gruby ktory z ránkámi álbo z rospádlinámi bywa.

m ¶ Też wodá w ktoreyby byłá wárzoná gorczycá/ iest dobra náprzeciwko febram. Pandekta Awicenná powiádáia.

N ¶ Też násienie gorczyczne z korzenim ománowym stłuczone/ á ná wrzod zebrány/ przyłożyć/ nátychmiast sie przepuknie.

O ¶ Też násienie gorczyczne stłuczone á z octem zmieszáne/ ku ná mieysce vkaszone od iádowithego zwierzęciá thák psá iáko y węžá przyłožone/ iad wyciąga.

P ¶ Thoż násienie ná proch stłuczone/ z miodem y z octem zmieszáne á w vściech trzymáne/ boleści zębow oddala.

Q ¶ Też násienie gorczyczne stłuczone z figámi/ z kminem krámnym / puchlynę z żywotá wypadzą.

R ¶ Też gdy będzie námázány tył głowy gorczyca z gorzałká/ pámięć zgineła przywraca y niedobrá z przyrodzenia potwierdza.

S ¶ Też sok gorczyczny bielmo z oká spadza.

T ¶ Też gdy ktory człowiek zgryzie dwie ziarnce gorczyce á dwie ziarnce pieprzu ná czczo/ tedy one° dniá nietrzebá mu sie bać nagłey śmierci/ ktora zową Lekárze Apoplexia.

V ¶ Też gorczycá z winē pita dychawice leczy.

Ráyska trawá álbo Wielbładowá plewá.

Squinantum vel Iuncus odoratus.

Camelshew.

Rozdział 212.

Teest ziele Squinantum zamorskie ktore zową plewá wielbładową/ bowiem wielbładowie to ziele rádzi iedzą. Pandektá z Auicenną powiádáia/ iże to ziele w Arábiey bywa náleziono/ á białe iest nalepsze. A

¶ Ma moc czyścienia flegmy/ tho iest gdy ie z inszemi rzeczámi ztoczysz/ iáko z páprotká ábo z sonká/ ábowiem ty rzeczy thež wyrzucáia flegme. B

¶ Ma wsobie niejákie cierpnienie / á thák iest dobre náprzeciwko biegunkam. C

¶ Gdy kto pije wino w kthorymby było wárzono squinantum z páprotká/ z polną rutą ocukrowawszy troche/ iest vżytheczny syrop náprzeciwko opuchlinie ktora z zimney przyczyny pochodzi/ á kiedy vwárzysz w winie z pieprzē kurczy bolenie pietych żył vśmierza. D

¶ Też boleści mácice y wilkości zbytnie wysusza/ á to gdy vwárzysz squinantum w wodzie ábo w winie z bábká/ z giczelnikiem/ á gdy sie w tym páni nápárzy/ thedy tákie párzenie pomaga náprzeciwko tym niedostátkom. Squinantum iest ziele podobne wodnemu Gáłgánowi / bez owocu czarnego/ E

nego/ drugie ieſt ſquinantum z Arábiey ktore ma dobra wonia/ ieſt lepßey mocy.

F ¶ Squinantum w winie vwárzone z bylica/ á gdy tego ktora páni przyłożyła ſobie ciepło ná dymioná/ niemoc przyrodzona y vry=

G ¶ Też wino w ktorimby było (ne pobudza. vwárzono to ziele z náſienim kopru włoſkiego/ vryne wywodzi. Korzeń iego ma w ſobie cierpnienie /á thák ſthad ma włoſnoſć krwie záſtánawiánia/ Serapio mowi.

H ¶ Kwiathki iego máłe máia w ſobie cierpnienie/ máia moc zágrzewáiaca/ odmiekczáiaca/ y kámień łamiaca/ kruáwnice końce ich othwiera vryne y chorobe przyrodzona białych głow wywodzi/ thez wiátry trawi/ ktho krwia pluie/ y boleſciam żoładkowym

I ¶ Oleiek Sqinánty ieſt dobry (pomoc dáie. náprzeciwko świerzbowi.

K ¶ Auicenna mowi/ ſquinantum ieſth cierpnace/ á dla tego kwiatki krew záſtanawiáia zbytnia z kadkolwiek wychodzi/ Pandec.

Wężownik.

Colubrina. Naterwurz.

Rozdział. 213.

A WĘżownik ieſt ciepły y ſuchy/ ieſt ziele kthorego korzeń ku lekárſtwam ieſt vżyteczny/ Pandecta z powieſci Serápioná / ktoryp owiada iż Wężowik ieſt dwoiaki: ieden wiethßy á drugi mnieyßy/ wiethßy ma roßczki podobne wężowi / álbo iże ma moc náprzeciwko iádom/ ále mnieyßy wężownik ma liſcie wąſkie á długie Pandekta z powieſci Galená Capitulo o wężowniku mowi/ powiádáiac iż moc korzenia wężownikowego ieſt ſubtylnieyßa niż korzeń obraſkow/ ma w ſobie nieiáka oſtroſć y gorzkoſć y thez cierpnienie/ á ieſt ciepłe y ſuche w pierwßym ſtopniu. Ma moc roſpadzáiaca y oczyſciáiaca.

¶ Sok wężownikow zmießay z wodka rożána/ á z ſtrocha bláywáſu/ wyſtaw ná ſłońce przez trzy dni/ á thym lice námaczay / ábowiem biała twarz czyni y fláki z niey ſpadza. B

¶ Thez ná fiſtułe ieſt dobry proch z korzenia wężownikowego/ tho ieſt gdy ij zmießaß z mydłem czarnym z ápteki/ á tego wpußczay w fiſtułe/ bowiem rozßerza dziure tey to fiſtuły/ á wyſußa ia bárzo dobrze áż do ſámey koſci/ złe mieſo trawiac/ á potym y zła koſć może być wyrzucona pod ciáłem zgniłem. C

¶ Też náprzeciwko Cáncerowi kthora ieſt bolaczká bárzo ßkodliwa thák iż mieſo páda gdzie ſie wkorzeni/ á ták weźmi prochu z tego korzenia wężownikowego dwie drágmie wapná niegáßoneº iedne drágme/ zmießay ty rzeczy z trocha winá á z trocha octu/ á vczyń z tego iákoby kołaczek/ kthory vſuß dobrze ná ſkorupie/ á vſußywßy vczyń z niego proch/ ktory wpußczay w fiſtułe ábowie czyſci ráne wyiada zágniłoſć/ á thák leczy ten D

¶ Thez ku zbierániu wrzedzienice y ku przepußczeniu iey/ ku wywiedzieniu choroby przyrodzoney białych głow/ zielone liſcie tego wężowniká wárzone w oleiu/ á teº przyłoż ná wrzedzienice/ zbierze ſie ropá pod tym plaſtrem á gdy vczyniż czopek z tego plaſtru á włożyß ij ná noc do mácice dla porußenia choroby przyrodzoney / ná tho pomaga. (wrzod Cancer. E

¶ Thez korzenie wężownikowe wyczyſcia z nieczyſtoſci flegmiſtych grubych/ ielitá y żoładek á zwłaßczá wino w ktorymby był wárzony wężownik z ielenim iezykiem/ otwiera y wyczyſcia zátkánia y wßelkie nieczyſtoſci flegmiſte z watroby/ z ſłeziony y z nerek/ ábowiem grube nieczyſtoſci ſubtylnemi czyni/ Woyciech o mocách ziol mowi/ thák vczy/ zákopay wężownik ſkoniczen do ziemie á beda robaki ſthego/ z kthorych robakow gdy vczyniß proch a włożyß go w káganiec gorá= F

iacy/

iacy/ tedy vyrzyß około onego kągáńcá wielkość wężow.

Liſie iayká.

Satirion. Knaben kraut.

Rozdział 213.

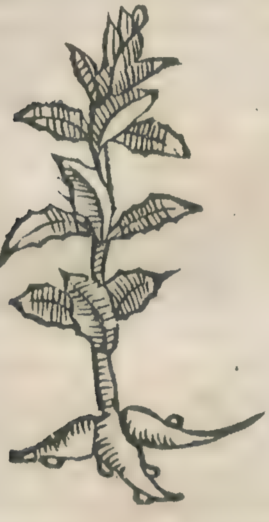

A Liſie iayka ieſt ziele ćiepłe y wilkie w pierwßym ſtopniu/ ma liſt podobny liſtowi Liliowemu / y kwatki podobne kwiatkom liliowym/ iedno iż drobne á geſthe. Korzeń tych liſich iaiek w lekárſtwá wchodzi ktory ieſt ſłodki/ wilkość korzenia thego ieſt czyniaca nádymánie/ á z tad czyni chćiwość ćieleſna.

B ¶ Wino w ktorymby był wárzony korzeń tego tho ziela / á pite pobudza ku iurnośći / á korzenie iego w mieſie vwárzone z winem wßyſtko k temu vczynkowi ćieleſnemu człowieká ſpráwuie.

C ¶ Dioſcorides mowi/ iż gdy mąż tego ziela wiele pożywa / thedy ſyny płodzi/ ále gdy go troche ie/ tedy ſie dziewki od niego mnożą.

D ¶ Pánie ábo niewiáſty we włoßech dáia meżom korzeń liſich iaiek ſtárty ná proch z mlekiem koźim/ dla pobudzenia chćiwośći ćie-

E ¶ Korzeń liſich iaiek ma moc rozpu (leſney. ßczáiaca bolaczki opuchłe gdi ſtłuczeß korzeń vwárzony á zmießaß z oliwą/ á potym przyłożyß ná mieyſce opuchłe y zátwárdziáłe.

F ¶ Też ſok tego ziołká z miodkiem rożánym zmießány/ wyczyśćia z wßelkich ran nieczyſtośći ſmrodliwe/ y rány ktore pochodzą z wrzodow ſmrodliwych goi rope z nich wyczyśćiáiac/ y też świerzb kthory pochodzi ze krwie ſpaloney koleryczney wyſußa/ y theż ma moc záſtháнawiáć biegunki/ gdy ſie prochu thego ziela nápijeß z winem.

G ¶ Drugi ſpoſob tego ziela ktore zową Aaronem/ też ma podobną włoſność z tymi liſiemi iayki ná ty choroby/ ále nie ták mocnie/ á ma kwiatki przizołtße. Gdj ſtłuczeß tj kwiatki z oliwą á przyłożyß ná ſtolec poćieraiac go tym dla otworzenia krwáwnic áby krew z nich gruba wychodziłá/ k temu ſnádnie przy

I ¶ Jeſt drugie ziele z tego też rodzá- (dzieß. iu ktore názywáia pálmá Chriſti to ieſt dłoń Boża/ ktorego liſtki przypodobáia ſie liſtkam pierwßemu zielu/ to ieſt liſim iaykam/ ále ſą mieżße máiac w ſobie nieiáką czarność nákrapiáną. Tho ziołko iádowi ßkodzić niedopußcza y czárow táki człowiek kthory ie przy ſobie noſi bać ſie niemoże. Pandektá mowi/ ieſt ćiepłe y ſuche w wtorym ſtopniu/ ma też włoſność czyśćienia ćiáłá od káżdych zmaz iego/ poſila żyliſte członki tho ieſt pięte żyły. Pandekta z Awicenna powiádáia.

Kocenki żołte.

Amarantum citrinũ. Mottenkraut/ oder Rheinblumen.

Rozdział 214.

A Kocenki żołte ieſth ćiepłe w wtorym ſtopniu á ſuche w trzećim/ ma drobne náſienie podobne náſieniu Bożego drzewká / ma w ſobie náſienia doſyć/ liſtki geſte/ iedno iż nieták gorzkie iáko piołyn/ ma theż wonią przykrą/ áni też ieſt ták ćierpnace iáko piołyn/ á thák y mocy ieſt rożney niżli piołyn/ ábowiem żołądkowi nieſłuży/ chrobaki zábija w żywoćie kiedy ſtłuczeß tho ziele á plaſtr z niego vczyniß y przyłożyß ná żywot/ y theż ku pićiu możeß tego ziela dáć náprzećiwko tym rzeczam.

B ¶ Też gdy kto pożywa kocenkow z miodem zábija chrobaki y wypadza ie z żywotá przez ſtolce/ takież vwárzone kocenki z ſoczewicą w winie ábo w piwie/ toż vczynia.

C ¶ Popioł Kocenkowy z oleykiem kocenkowym ábo z migdałowym oleykiem zmießány ſpołem/ á tym głowe párchowáta mázy/ ábowiem párchy gina od tego.

D ¶ Oleiek ſam kocenkowy ná brodzie włoſy rośći kiedy nim námáżeß brode.

E ¶ Też gdy vwárzyß kocenki żołthe á przyłożyß ná mieyſce zápalone/ thedy ſie niedopußcża cżynić bolaczek iádowitych/ iáko ſa herpeſtyomená y Carbunculoſá.

F ¶ Też ná tuſke ktora ſie cżyni ná białośćiách ocżnych/ párá z thego źiela vwárzonego w rożáney wodce/ á nád ona pára trzymay oko chore/ bowiem z niego tuſke ſpadza.

G ¶ Też wino w ktorymby było wárzono tho źiele/ ćięßkość z pierśi wypadza.

H ¶ Też gdy kocenki vwárzyß z piołynkiem w proſtey wodzie/ á oſłodziwßy troche day ſie tego ćiepło nácżcżo nápić/ ábowiem chrobaki z żywotá wypadza y morzy ie.

I ¶ Theż wino w ktorym bedźie wárzono tho źiele z bylica á znáſienim piotrußcżánym/ vryne y chorobe przyrodzona pániam ku wyśćiu pobudza.

K ¶ Też oleiek kocenkow żołtych ieſt dobry ná przećiwko źimnu zbytniemu kthore bywa w febrách gdy tym obycżáiem námáżeß ćiepło grzbieth álbo pulſy v rak y v nog godzine (przed febra.

L ¶ Też oleiek tego źiela ieſt dobry ná vkaßenie weżá y inßych iádowithych (źwierzat.

m ¶ Też wino w ktorymby były vwárzone kocenki z drágánthem zágrzewa pierſi/ ále maß ocukrowáć iżby było ſłodko.

N ¶ Też ieſt to źiele dobre náprzećiwko rzezakowi y ná zátkánie śledziony y watroby przyłożywßy troche ielenich iezykow.

O ¶ Też gdy chory z niemocy zmaga/ tedy pośila żyły piete/ to ieſt gdy ſie nápiieß wody w ktoreyby było wárzono tho źiele z láwenda weſpołek.

Szyßkowa láwendá.

Sticados Arabicum. Stichas kraut.

Rozdźiał 215.

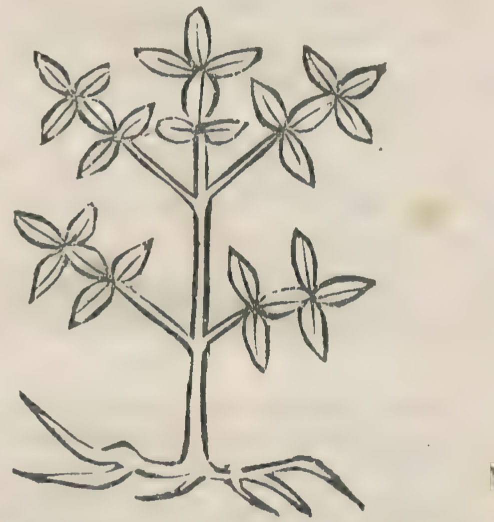

Szyßkowa Láwendá/ ácż y we włoßech inß rośćie/ wßákże nalepßa ieſt Arábſka/ ćiepłe to źiele y ſuche w ſtopniu trzećim według Pandekty. Ale Meſue powiáda ie być ćiepłe w pierwßym/ á ſuche w wtorym/ má też w ſobie źimność/ dla kthorey ćierpnie/ á ćiepłość cżyni/ w nim gorzkość z oſtrośćia ktora w nim wietßa/ á ták ćieńcży/ rozpadza/ otwiera/ y oćiera wßyſtkie plugáſtwá/ záchowywa od gnićia/ ćierpnośćia ſerce śili/ piete żyły mocni/ y k themu trzewá. A

¶ Ci ludźie ktorzy máia w ſobie zbytek kolery á zwłaßcżá w żoładku/ niemáia tego źiela pożywáć/ ábowiem porußa ſie w nich thá wilkość/ á cżyni gwałtowne wrácánie y zápalenie niemáie we wßyſthkim ćiele. Ma moc otwieráiaca żywot y ſtolce cżyni iedno iż bárzo lekko/ á ták maß k temu źielu przycżynić ſoli ocżkowátey/ álbo mirobolanow Indyiſkich/ kthore rzecży vmocniáia moc y ſpráwe tych to kocenkow. B

C ❡ Ty kocenki z Arabiey przywożone/ kthore też v nas rosta w ogrodách śiáne/ wywodza Melánkolia z człowieká y flegme/ á thák mozg y piete żyly czyśćia/ á przetho sa bárzo dobre ná niedostátki glowne.

D ❡ Tey láwándy dobra garść/ rozynkow drobnych pol gárśći/ mirobolanos z áptek i dwie drágmie/ á przetłukszy thych rzeczy troche w moździerzu/ námocz ie w serwatce iżeby thák przez noc stály/ á potym przecedź/ á przecedziwszy weźmi lektwárzu z ápteki Diafinico nis ábo kásyey dwie drágmie/ rozmieć czyśćie ten lektwarz w tey serwatce/ á day trunek ćiepły wypić ná świthániu dla wywiedzienia melánkoliey y flegmy.

E ❡ Też gdy vczyniß nápárzenie głowy z tego ziela/ z maieranę/ z spiki celtiki/ vwarzywszy ty rzeczy spolem w prostey wodzie/ tedy boleśći głowne niewymownie vśmierza/ á zwłaszczá ktore z zimney przyczyny przychodza.

F ❡ Też oleiek tey láwándy mozg potwierdza y piethe żyly y kośći zágrzewa a prawe ie ożywia/ á gdy sie komu nos zátka nieczystośćiámi grubemi/ thedy gdy skropiß głowe ná páte iego/ otwiera dziurki zátkáne y oddech głowie nosem czyni.

G ❡ Też wino tey láwendy á ielenich iezykow troche k nim/ cebule morskiey przyczyniwszy/ otwiera á wypadza nieczystośći od śledziony v od watroby/ y inszych wnetrznośći/ boleśći żył pietych kázdych y członkowych/ wszelkim obyczáiem vżywáne/ oddala to ziele/ czego Mesue y Serapio sa świádkowie.

Gromowe korzenie.

Asparagus. Spargen.

Rozdział 216.

A Gromowe korzenie iesth ćiepłe y suche/ moc ma otwieráiaca záthkánia śledziony/ y watroby/ y nerek/ Thez ma moc oćieráiaca/ á nawiecey náśienie wespołek z korzenim.

❡ Gdy vwárzyß korzeń tego ziela á ocukrowawszy nápiy sie oney wody/ oddala ćiężkie pußczánie vryny/ y żołta niemoc y denna boleść/ gdy bedzie tho korzenie w winie vwá- B

❡ Też gdy ie w winie vwárzyß z pi- (rzono. retrum/ á tym winem vstá sobie wypłoczeß/ bolenie zebow oddala. C

❡ Też gdy go powárzyß dobrze w wodzie/ á potym sie go nápijeß/ tedy żywot otworzy/ y też vryne ku wyśćiu pobudza. D

❡ Też gdy ie vwárzyß w winie/ á onym winem omyieß mieysce od weżá vkaßone/ tedy iad wyćiaga y goi. E

❡ Też náśienie tego iest podobne w mocy korzeniowi/ powiadáia iżby moc korzenia ßpáragowego psy iadem swym zábijáłá. F

❡ Powiádaia niekthorzy/ gdy rogi skopowe beda zákopáne w ziemi/ tedy z onych rogow wyrośćie to ziele gromowe. Ma też moc oddaláiaca boleśći biodr ktore pochodza z flegmy wielkiey y z wiátrow/ też kłoćie kthore bywa w żywoćie oddala/ ábowiem żywot od miekcza/ iedno iże zgáge czyni gdy go ktho G

❡ Korzenie z náśienim zie- (wiele pożywa. la gromowe iest pobudzáiace vryny/ iedno iż trudne ku strawieniu/ y teß oćiera nieczystośći z żoładká/ nie bárzo zágrzewa áni teß chłodzi/ á ták y z nerek y teß z watroby záthkánie flegmiste wypadza/ á zwłaszczá náśienie/ Pand: z Serapi: mowia/ ále Platearius mowi iżby to ziele było ćiepłe y suche w trzećim stopniu/ thák korzeń iáko y náśienie godza sie ku lekárstwam. H

❡ Też wierzchy tego ziela niżli náśienie z sie bie wypußcza/ gdy ie vwárzyß z miesem abo I

z proſſa woda/ thedy zátkánie watrobne otwiera/ y theż ćieſzkość puſzczánia wody ábo kto iey niemoże mieć/ pomaga tho známieničie/ y też boleśći żoladkowe y inſzych wnetrznośći oddala táka wodá/ takieſz y náſienie przećiw thym tho chorobam ieſth bárzo pomocne/ kthore może być w ſwoiey mocy záchowáne przez cáły rok.

Sábiná ábo Sáwiná.

Sauina. Seuenbaum.

Rozdział 217.

A Awiná ieſt ćiepła y ſucha/ w trzećim ſtopniu/ iedno liśćie tey tho ſáwiny ku lekárſtwam ſie godzi.

B ¶ Gdy vwárzyſz ſawine w winie á tego ſie bedzieſz nápijał/ thedy boleśći żoładkowe y kłoćie w máłych ielitách vſpokaia/ y rzezak odpadza.

C ¶ Też ſáwiná vwárzona z náſienim włoſkiego kopru/ z liſzy wyſokiego ſlazu w winie/ á gdy przyłożyſz ná łono ábo ná dymioná/ vryne wywodzi ktho iey mieć niemoże/ y rzezánie oddala/ y też boleśći mecherzowe vliżewa.

D ¶ Sáwiná ma moc pobudzáiaca y roſpadzáiaca złych nieczyſtośći/ á nawiecey gdy vczyniſz z niey párzenie vwárzywſzy ia/ tedy y chorobe pániam przyrodzona mocnie wywodzi/ y takieſz łożyſko dzieciece z nich wyrzuca kiedy ia w oliwie vwárzyſz á przyłożyſz ná má ...

¶ Też kto ma chćiwość ná ſtolce á nie ... ćice. może ich mieć/ thedy vwárzywſzy ſáwine z dziewána w winie á teᵒ ſobie przyłoż ná ſtolec ćiepło/ ábo vſádow ſie ná thym/ pomoże dobrze ku ſtolcowi przyrodzonemu. B

¶ Też náprzećiwko ſwierzbowi proch vczyniony z ſáwina/ zmieſzány z ſiárczánym prochem/ z litárgiriū/ z ſokiem kobyleᵒ ſzczawiu przyczyniwſzy wieprzowego ſádłá/ á z tego vczyń máść/ á ta máśćia mäży krośty tedy zgina F

¶ Też gdy bedzie vwárzoná ſáwiná z bukwica w winie/ á tego winá w nos wpuśćiſz ćiepło/ tedy rvme vlecza ktora z zimney przyczyny pochodzi/ Pandektá powiáda o tym. G

¶ Też ſok ſáwiny z miodem zmieſzány/ wyſuſza nieczyſtośći zägnite z ran y z kroſt ſmrodliwych ktore pſuia ćiáło zdrowe gryzac ie á ie ... H

¶ Dla ſwoiey ſubthylnośći przyro ... dzac dzoney wiecey wywodzi rzeczy przyrodzone pániam niżli ktore inſze ziele/ iedno ktho go cżeſto pożywa/ tedy táki ze krwia vryne miewa y płod zábija w żywoćie á vmárły wypadza mocnie z żywotá/ Serápio powiáda. I

¶ Też liſtki tego zielá ſtłuczone á z octhem zmieſzáne/ przyłożone ná ráne ktora bywa ze wrzodu/ czyśći ia y ſtula brzegi. K

¶ Też wodá w ktoreyby byłá vwárzoná ſáwiná z bláywáſem/ ſinośći z ćiáłá ſpadza/ ſtrupy też goi ktore z palenia ogniſtego bywáia. L

Rozchodnik wietſzy.

Semperuiua. Hauſwurcz.

Rozdział. 218.

Jeſth Rozchodnik ziele zimne w trzećim ſtopniu/ á troche ſuche/ poki ieſt świeże pothy ieſt wielkiey mocy/ ále ſuche niegodzi ſie ku lekárſtwu. A

¶ Ma moc chłodzaca y záziebiáiaca/ á ták gdy ie ſtłuczeſz á z octem zmieſzaſz á pothym ná mieyſce zápalone przyłożyſz/ ogień wyćiaga y ono mieyſce chłodzi/ á ták vſmierza boleśći wypadzáiac zápalenie ogniſte z członkow. B

¶ Też gdy ſie kto ogniem ſpárzy álbo vkropem D

Rozdział 219.

pem goracym/ vczyn máść z rozchodniku tego/ z oleyku rożánego / troche wosku do nich przyczyniwßy/ á thák they máśći przyłoż ná mieysce spárzone iákoby trzećiego dniá po spárzeniu / á ćiepło / troche they maß máśći przykłádáć ná mieysce opárzone/ możeß pierwey pomázáć spalone mieysce czarnym mydłem z ápteki ktore zowa sapo / á potym tha máśćia námáży á bedzie lepiey.

D ❡ Też sok rozchodniku zásthánawia krew z nosá gdy nim czoło námáżeß skronie y ßyie/ watrobe też możeß námázáć przymießawßy k niemu troche prochu czerwonych sándałow ábowié iest to rzecż czesto doznána/ iż krew zástánawia kthora sie z ostrzywßy zbytnie płynie nosem/ á nawiecey ludziom młodym. Iesth dwoiáki Rozchodnik / ieden wietßy á drugi mnieyßy / wietßy rośćie pospolićie ná mieyscách ná ktorych iest wiele cegły / á niegdy też rośćie ná dáchách domowych.

Mnieyßy Rozchodnik rośćie pospolićie ná murzech ábo ná skáłách/ ten iesth wilki á troche ćierpnacy.

E ❡ Też sok rozchodnikow iest dobry ná herisipile/ to iest ná wrzedzienice kthora z kolery bywa/ czerwona y bárzo bolaca á rozßerzáiaca sie po ćiele.

F ❡ Też boleśći nog vzdrawia gdy ie vwárzyß z bábka/ á potym stłukßy przyłożyß ćiepło ná

G ❡ Thęż sok iego zmießány z octem nogi piekielny ogień ktory bywa w członku wyćiaga y psuie/ Serapio powiáda o tym.

Cebulá zamorska.

Squilla. Meerzwipel.

CEbulá myßa iest ćiepła y sucha w trzećim stopniu/ iest rzeczoná Cebulá myßa/ iże od niey myßy zdycháia / ábowiem ma w sobie nieiáka ostrość ognista/ y gorzkość też iey iest przyłaczoná z nieiáka słodko- A

❡ Ma moc przećináiaca y palaca y (śćia. thęż rospußczáiaca wilkośći grubych/ y thęż przyćiaga nieczysthośći ná wierzch / záchowywa ćiáło od prochnienia y od zágniłośći. B

❡ Pieczona cebulá zamorska/ nie ták iest iá dowita/ ábo też gdy z octem bywa przyprawioná/ dla tego iż snádniey wyćiaga nieczystośći z dálekich á głebokich mieysc. Pieczona thedy cebulá zamorska lepßa iest y mocy iest rozliczniey ßey niżli thák surowa/ ktho ia chce piec/ tedy miedzy weglem ma ia piec w ćiásto oblepiwßy/ á ták ia wsádzić w goracy piec ábo miedzy wegle. C

❡ Ocet tey to cebule myßey ták bywa. Skray cebule w tálerzyki/ á potym vwiazawßy kożdy tálerzyk niteczka ábo wdziać / ná nić ony tálerzyki á záwiesić kedy w ćień iżeby ták vschnełá przez trzydzieśći dni/ á potym ie weźmi á włoż do ßklenice á octu mocnego náley ná one cebule á zásie wysthaw ná słońce iżby stáło drugie trzydzieśći dni. Gdy tym octem wymyieß sobie vsthá/ sciská słábe dziasłá á vmocnia ie/ á ták y zeby chwieiace sie potwierdza/ y zágniłośći vst wyczyśćia. D

❡ Thęż gdy vwárzyß cebule przerzeczona z E

miodem á z woda/ á daß sie nápic/ tedy głos czyni dobry y lekkość w piersiách y żołądek posila czyściac ij z nieczystości/ melánkolia y S. Wálántego niemoc/ thák sthárym iáko dziatkam odoala/ kám:eń theż tamie w mecherzu/y náprzeciwko záduszeniu kthore bywa z podniesienia mácice iest pomocná thá cebulá/y denna boleść wypadza y bárwe zgi nela człowiekowi przywráca/y wzrok posila

D ¶ Też sok iey w vcho wpußczony/ słuch czyni dobry/ iákmiarz y ná innych wiele niemocy iest to pomocna cebulá/ iedno kiedy sie wnetrze ráni ábo rospádliny tedy iest ßkodliwa/ ále náprzeciwko opuchlinie y żołtey niemocy y párálizowi iesth bárzo dobra. Auicenná z Pandekta mowia.

E ¶ Theż oleiek z morskiey cebule z przásnym miodem zmießány ná párßywa głowe pomázány/włosy vraßcza y párchow niedopußcza

F ¶ Ocet tey cebule kthory w áptekách máia/ ná dycháwice y ná kászel iest dobry/ zágniłości dziasł goi w vściech dzierżány.

G ¶ Nad ktorym domem tá zamorska cobulá bedzie záwießoná/ iádowici chrobacy vciekáia od domu tákiego.

H ¶ Też gdy bedzie tá cebulá w winie vwárzona iest bárzo dobre to wino/ bowiem posila wnetrzności/watrobe zápalona y záplugáwiona czyści/ y boleści wnetrzne vśmierza.

Bes.

Sambucus. Holderbaum.

Rozdział 220.

A BEz iest ciepły y suchy w trzecim stopniu/ ma moc otwieráiaca/ wypadzáiaca/ y rozganiáiaca/ y też pot czyniaca.

B ¶ Listy bzowe sa wilkie/ gdy ie stłuczeß z octem á z oliwa y przyłożyß ich ná świerzbiaczke álbo ná gnoisty lißay/ álbo ná twarz krostáwa/ iest wielkiey pomocy/ ábowiem wysußa y rozpadza ony krosty/ á ták goi.

C ¶ Wonia thylko kwiatkow bzowych czyni bolenie głowy ludziom ciepłego przyrodzenia iáko sa kolerycy/ y krew z nosá pobudza.

D ¶ Theż wino w ktorymby byłá wárzoná láwándá ze bzem/ thedy tho wino pithe ryme trawi kthora z zimney przyczyny pochodzi/ ábo z strony flegmy/ á nawiecey w ludzioch kthorzy sa zimnego przyrodzenia.

¶ Też oleiek z kwiatkow bzowych iest dobry E
wilkościam zimnym panuiacym w piethych żyłách/ wonia tego oleyku/ áczkolwiek czyni bolenie głowy/ á wßákoß rozpadza máteria z ktorey boleść pochodzi głowy/ czyni też rumiánosć ná licu gdy go kto często wonia.

¶ Liście bzowe gdy bedzie vwárzone z in- F
ßym iármużem á bedzie iedziono/ czyni stolce/ tákże y wierzchy bzowe czynia/ ktore może długo chowáć vsußone zátkawßy w gárncu/ á gdy potrzebá purgácyey/tedy ich pożywáć odmiekczywßy oliwa.

¶ Korzeń bzowy z korzeniem chebdowym G
w winie vwárzony/ opuchłym ludziom iest dobre lekárstwo/á zásie gdy ten korzeń bedzie z bylica vwárzony w wodzie á ná tym sie páni vsádowi cieplo/ twárdość mácice odmiekcza y też ia otwiera y nieczystości z niey wypadza y łożysko wymiáta.

¶ Sok iego iest dobry náprzeciwko vkaße- H
niu psá wściekłego/ y spalenie od ogniá/ wyciaga y goi.

¶ Też tenże sok czerni włosy fistule sthula/ y I
insze rozpádliny/ á gdy sok iego zmieszaß z kozłowim łoiem/ á trochę soku wysokiego ślazu á tym pomázeß bolace nogi/boleść vśmierza á kiedy

á kiedy ij w vcho wpuśćiß/ vśmierza boleść vßu y pißczenie/ y chrobaki zábija. Serapio Auicenna y Pandekta powiádáia.

Wierzbá.

Salix. Weiden.

Rozdział 221.

A WIerzbá iesth drzewo zimne y suche w pierwßym stopniu / Moc liśćia y skorek y owocu wierzbowego iest ćierpnaca.

B ¶ Gdy vwárzyß liśćie wierzbowe w winie przyłożyß pieprzu troche/ thedy ták ie wino kłoćie oddala.

C ¶ Wodá ábo vkrop w ktorymby było wárzono liśćie wierzbowe/ broni poczęćia pániam.

D ¶ Też wodá w ktorymby był wárzony wierzbowy owoc/ dáie wspomożenie kthory człowiek krwią pluie/ możeß wespołek wárzyć/ ábowiem y skorki wierzbowe the włosność máia ktora v liśćie z kwiátem.

E ¶ Też boleśći nożne vspokaia wodá ćiepła z wierzbą wárzoná.

F ¶ Też ług vczyniony á potym liśćia nákładź weń/ niecżystą głowę náprawia / y otreby z niev spadza.

G ¶ Theż miazgá kthora bywa miedzy skora y miedzy drzewem/ tá niecżystość z oczu spadza/ y oczy posila ciemność od nich oddalaiac/ gdy iey w nie napuśćiß.

¶ Też sok z wierzby rány spaia świeże/ y też zástánawia z nosá płynąca krew. H

¶ Popioł z skorek wierzbowych wysußa wßelkie wilkośći złe/ á kiedy ij zmießaß z babciana wodką/ tedy biegunkę ktora bywa ze krwią zástánawia/ á gdy sitym sokiem zmießaß ocet á pomażeß brodawki ábo guz iáki chceß rospadza ie y tráći/ y inße krosty goi. I

¶ Tenże sok boleśći ktore bywáia w vßách/ vśmierza. K

¶ Też gdy vwárzyß liśćie wierzbowe wespołek z skorkámi a przyczyniß Babki/ z bolum armenum (w áptece ij przedáia) á tey wody cwarte wleieß w zadek przez klistyre/ tedy czerwoną niemoc zástánawia mocnie. L

¶ Też sok wierzbowy w vßy wpußczony ćiepło/ rope z nich wywodzi y wysußa/ y też rány goi wysußáiac z nich niecżystośći ropy. m

¶ Też gdy z sámych listkow wierzbowych vczyniß plastr/ krew zewßad zástánawia. N

¶ Też sok z liśćia wierzbowego z wodką wysokiego mlecżu á z trochą cukru zmießány/ w goracey niemocy iesth rzecz bárzo dobra kiedy sie iey kto bedzie nápijał/ y też żołtą niemoc wypadza miazgá wierzbowa. O

¶ Też liśćie wierzbowe chłodzi gdy go w łoże naśćieleß. Auicenna Serapio powiádáia. P

Łomikámień.

Trichomanes. Roter Steinbrech

Rozdział 222.

ŁOmikámień iest ziele ćiepłe y suche w trzećim stopniu/ iest rzeczono to ziele łomikámień iż ma the włosność/ ma też moc rospadzáiaca y wypadzáiaca vryny/ kámień tamie w mecherzu y w nerkách. Theż kto z boleśćią vryne miewa albo kto iey nieniemoże mieć łomikámień wspomaga. A

¶ Też wino w ktorymby było wárzono to ziele z náśienim włoskiego kopru / piotrußczánym/ wroblego prosá/ iest dobre pić náprzećiwko tym chorobam przerzeczonym oboim B.

kolikam ieſt vżyteczne pićie/ á k themu theż proch z thego źiela w iáiu dány ku iedzeniu/ ieſt bárzo dobry y pomocny/ ábo vczyń ſyrop tym obyczáiem ktory ieſt wietſzey mocy na ty niemocy przerzeczone. Weźmi źiela łomiká́mienia/ polney dryakwie/ ſkocżku/ káżde° po gárśći/ kwiathkow borágowych fiołkowych rozynkow drobnych/ káżdego z nich poł łotá/ náſienia włoſkiego kopru/ piotruſzczánego/ opichowe° wroblego proſá/ hányżu/ lákrycicy/ káżdego z nich po dwie drágmie. Ty rzeczy to ieſt náſienie maſz przetłuc troche á potym warz w połtory kwarty wody ſtudzienney áżeby trzećia część wywrzáłá/ pothym przecedź á ocukruy dobrze/ á tego ſie nápiiay po trunku po ránu y ná noc. A gdy iuż wypiieſz ten ſyrop/ tedy weźmieſz the purgácya ná świtániu ábo po połnocy. Weźmi benedicte láxátiue/ diafiniconis/ káżdego po dwie drágmie/ káſsyey świeżey poł vncyey/ ty lekarstwa rze roſpuść z vwarzenim ćwikłnym á poſpolithym kthore czynia w áptece á vczyń trunek/ á názáiutrz dla poſilenia weźmieſz diaciminum kołaczki z ápteki.

A gdyby żywoth bolał ábo ielitá/ thedy dyáltea pomázuy/ vznaſz pomoc wielka.

B ❡ Też wino w ktorym by było vwárzono to źiele z kwiećim bágniſkowym/ ieſt dobre pić ná przećiwko zátkániu y boleśći lewego boku/ gdzie ieſt ſledzioná/ y wątrobe chora wſpo(maga

C ❡ Też ieſt bárzo dobre wino náprzećiwko opuchlinie/ gdy będzie łomikámień w nim vwárzony z bágniſkowym kwiećiem/ z korzenim włoſkiego kopru/ z korzenim ſoſnkowym z páluchámi káżdego z nich wźiawſzy po łoćie á przecedźiwſzy ocukruy troche á day pić po ránu trunek ćiepło.

Jeleni iezyk.

Phillitis. Hirtczungk.

Rozdział 223.

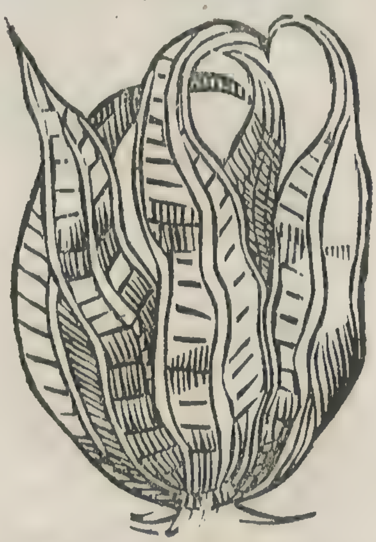

Jeleni iezyk ieſth ćiepły w pierwſzym ſtopniu á ſuchy w wthorym/ ma moc przećinaiąca y roſpadzáiąca twárdośći ſledziony. A

❡ Ma w wſobie nieiáka ćierpność z gorzkośćia/ á z tadże ieſth vżyteczne ſledzionie á zwłaſzczá z octem/ á nawiecey w winie vwárzony z bágniſkiem/ á tego ſie winá nápiiáć ma po ránu ćiepło przez kielko niedziel/ ábowiem twárdość ſledziony roſpędzi y grubość iey śćieńczy. Tho źiele rośćie ná gorách ále przy wodách. B

❡ Gdy będzie liśćie Jeleniego iezyká z liśćiem wyſokiego ſlazu vwárzone w winie/ á potym przyłoż ná ſledzione dla iey poſilenia. C

❡ Też wino w ktorym będzie vwárzony ieleni iezyk z piotruſzka/ vryne obfićie wywodzi theż ſzczkawke oddala Wino vwárzone z miętka z ielenim iezykiem/ á gdy ij vwárzyſz w winie z mleczem wyſokim/ żołtha niemoc vzdrawia. D

❡ Theż vwárzony z łomikámieniem źieliem kámień wypadza z nerek y z pęcherza. E

❡ Niektorzy lekárze powiádáia iżeby płod pſował pániam á broni poczęćia ktora by go ná ſzyiey noſitá. Rośćie tym iezykom źiele podobne ná ſká= F

ná skáłách/ ná murzech stárych/ niemiewa násienia áni kwiátu ni roszczki/ liście ma podobne liściu páprotczánemu odespodz zolte nákrápiáne liście/ zowa ie sthonegowiec/ ma moc ciepła/ á ták przecina y rospadza kliowáte wilkości/ y tez kámień wypadza z ne-

G ¶ Czynia drudzy troija z prochu iego/ (rek. z prochu bágnistkowego/ káżdego po drágmie/ cynámonu poł drágmy/ prochu z liścia senásowego trzecia część drágmy/ á tego pożywáia w potrzebách dla tych chorob przerzeczonych. Auicena Serapio. powiádáia.

Polna dryakiew.

Scabiosa. Grindt kraut.

Rozdział 224.

A Polna dryakiew iest ciepła y sucha w wtorym stopniu/ iest dobra náprzeciw świerzbowi/ to iest sok tey zmieszány z siárka/ z litárgirium/ z oleykiem bobkowym/ á thym mazy then świerzb/ spedzisz iż precz/ á gdy k temu przyłożysz prochu Bożego drzewká á námázesz thym párchowátha głowe/ spedzisz pá...

B ¶ Też sok polney d... glisthy morzy w żywocie á nawiece... ...iem piołynkowym á z trocha miodu.

C ¶ Abo vczyń plasł... ...wot z liścia iego/ z liścia Bożego dr... / z piołynkowego/ vwárzywszy z wod... ...ctem trochę miodu przyłożywszy/ á v... ...str ná żywot.

D ¶ Gdy vwárzysz polna dryakiew w winie á przyłoż ná krwawnice gdy z nich krew zbytnie idzie zástánawia.

B ¶ Powiádaia o tym zielu iákoby święty Vrban ná prozbę swey siostry/ ktora żadáłá wiedzieć mocy tey polney dryakwie/ kthorey on rad często pożywał/ tedy nápisał iey ty słowá po łácinie. Vrbanus pro se nescit pretium scabiose. Nam purgat pectus, quod comprimit egra senectus. Lenit pulmonē, purgat laterū regionem. Apostema frangit, si locum bibita tangit. Tribus vncta foris antracem liberat horis. ktore wierszе ták sie wykłádáia.

F ¶ Vrban nieumie wypowiedzieć tego ziela drogości. Bo otwarza piersi kthore bywáia záciśnione od stárości. Płucá czyści/ piersi y bokow otwiera zátkáłości. Káżdy wnetrzny wrzod łamie/ kto sie go vwárzone náPije. Y bolaczkę iádowita antracem spadza precz iednym szańcem. A z thad może káżdy rozumieć iże polna dryakiew iesth wielkiey mocy dla tych wymienionych włosności.

G ¶ Wodá w ktoreyby byłá wárzoná polna dryakiew z bukwica ocukrowawszy pić/ thedy wnetrzny bol y bolaczkę rospadza.

H ¶ Też gdy kto polna dryakiew stłucze z bábka przymieszawszy do nich wodki rożáney z trochę octu/ á z tego vczyń plastr/ ktory iest dobry ná bolaczkę antrax kthora bywa ze krwie ostrey bárzo iádowitey.

I ¶ Też komu ielitá stolcem wychodza/ polna dryakiew zdziewánna iest dobra vwárzywszy/ á nád nim siedzieć/ ábowiem y krew zástánawia kthora stolcem zbytnie wychodzi. Pandektá y Platearius powiádáia.

Száłwia ogrodna.

Saluia hortensis. Edel sálbey.

Rozdział 225.

A Száłwia iest ciepła y sucha/ Sok száłwiey z oleykiem bobrowych stroiow/ iesth bárzo dobre ná niemocy pietych żył/ á ták iesth dobry ten sok náprzeciw páráliżowi mázac mieyscá páráliżem záráżone.

Thez gdy

B ¶ Też gdy vwárzyß ßáłwią z rozmárynem z zielim párálizowym w winie/ á tego ſie winá bedzieß nápijáł/ ieſt dobre thym ludziom ktorym rece drżą/ y też wodká ßáłwiowa dobrze rece vmywáć drżące.

C ¶ Też ſok ßáłwiowy potwierdza dziąſłá kiedy nim bedzieß pomázowáł ábo zmießawßy z miodkiem rożánym vſtá tym płokáć.

D ¶ Też ßáłwia w potráwách iedzioná żołądek poſila.

E ¶ Thež gdy vwárzyß ßáłwią w winie z pietruſzką/ otwiera drogi ku obfitemu wyściu

F ¶ Też głowe czyści ſok iey/ przymie- (vryny. ßawßy troche prochu zebnikowego/ á thego w nos ciepło wpußczáć á potrzymáć troche.

G ¶ Thež gdy vwárzyß ßáłwią z bylicą w wodzie ábo w winie/ vryne y przyrodzoną chorobe białym głowam pobudza ku wyściu/ y też płod vmárły.

H ¶ Też ſok ßałwiowy czerni włoſy gdy iekto pomáže/ też ná ſadzele ieſt dobry ſok ßáłwio-

I ¶ Też ſok zbytnią krew záſtánawia/ (wy. y też rány złe ktore z kroſt pochodzą goi.

K ¶ Gdy vwárzyß w wodzie ßáłwią á pothym przyczyniß miodu rożánego troche/ á tą wodką gdy ktory meßczyzná bedzie ſobie wymywał członek táiemny/ ſwierzb oddala/ tháktieß y biała głowa może vczynić.

L ¶ Też wino w ktorymby byłá wárzoná ßáłwia/ ieſt dobre ku piciu ludziom párálizem záráżonym/ z ktorego też możeß y ná mieyſce párálizem záráżone przyłożyć.

¶ Powiádáią Czárnokſiężnicy o ßáłwiey/ gdy ßáłwią włożyß do gnoiu/ thedy ſie z niey vlęże ptáßek/ ktory ma ogonek biały podobny wężowemu/ á gdy z tego ogoná vczynią popiół/ ktorego popiołu ábo prochu włożyß w kágániec/ tedy vyrzyß iákoby było w domu pełno wężow. Pandekta. Czego też y Woyciech poświádcza o mocách ziół piſząc. M

¶ Też ßałwia w potráwách pożywána/ czwarthą biegunke ſtánowi. Też ſok ßáłwiowy zośći ná głowie włoſy po ogoleniu máżąc głowe. A gdy proch z ßáłwiey bedzie w wodzie vwárzony/ á oną wodą bedzie głowá mythá cżęſto/ tedy czerni włoſy tákie człowiekowi. N

Nárdá Indyjska.

Nardus Indica. Edel fremdt narden.

Rozdział 226.

Jeſt nárdy rodzay troiáki/ iedná Indirſka/ druga Fráncuſka/ trzecia domowa. Tu o Indiyſkiey mamy kthora trzech ieſth włoſnośći/ cierpney/ oſtrey/ gorącey. A

¶ Wino w ktorymby byłá wárzona thá ſpiká nárdá vryne wypedzi/ y th[illegible] [illegible]enie w żołądku vśmierza/ biegunke [illegible] y głowe potwierdza B

twierdza y watrobe/ vßthkam żoładkowym ieſt bárzo dobra/ ma thez moc oćieráiaca z powieśći Serapiowey/ y tez trawi wilkośći złe w głowie y w pierſiách/ á zwłaßczá Spicá Indycka ma te moc.

C ¶ Tez włoſnośći Dioſkorides powiáda być tey to ſpikánárdy/ iż gdy vczyniß z niey knot przyczyniwßy mumiey á troche oleyku rożánego/ á włożyß ij w mieyſce táiemne ná noc tedy záſtánawia chorobe przyrodzona pániam wyſußáiac złe nieczyſthośći w maćicy ktoreby miały wychodzić.

D ¶ Thez ieſt dobra náprzećiwko kordyáce/ y náprzećiwko omdlewániu / y náprzećiwko zápaleniu watroby / y ná żołtha niemoc/ y naprzećiwko boleśćiam krzyżowym y nerczanym/ á gdy ia vwárzyß w wodzie w ktoreyby páni ſiedziáłá ćiepło/ thedy wrzedzienice ktore bywáia w máćicy wykorzenia.

E ¶ Tez ieſt dobra komu włoſy pádáia z głowy abo ze brwi/ á k temu włoſy rośći.

F ¶ Tez dobry ná oczy proch iey z tucya zmießány/ z rożána wodka/ á z tego vczyń plaſtr

G ¶ Tez kto ma mdły mozg/ poſila (ná oczy. ij iedná ſámá wonia tey to ſpiki / á oleiek iey náprzećiwko głuchośći ieſt dobry/ ktora głuchość z zimnych wilkośći pochodzi.

H ¶ Wino w kthorymby byłá wárzoná ſpikánárdá/ otwiera zátkánie ſledziony y watroby

I ¶ Ieſt tez oleiek dobry na członki párálizem záráżone/ y tez ná boleśći członkowe / Auicenná/ Serapio powiádáia.

K ¶ Tez gdy bedzie ſpikánárdy w ług włożoná tedy roſta włoſy od onego ługu/ y vmocnia włoſy niedopußcza im leść.

L ¶ Thez oleiek ſpikánárdy ieſt woniáiacy / á náprzećiwko podágrze / tho ieſt boleśćiam nog bárzo dobry mázáć ie.

Nárdá Fráncuska.

Nardus. Romiß Nárden.

Rozdział 277.

A NArdá Fráncuſka y w Rákuſiech obfićie rośćie/ Ma liſthy długie kthorych bárwá rumiána/ á ma kwiatki żołtáwe. Lepßa ieſth świeża máiaca wonia/ geſthych korzeni á thegich w łamániu. Korzenie /

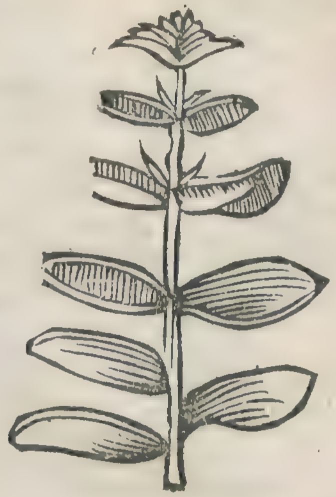

kwiećie y gáłezie wchodzi w lekárſtwá/ bo w korzeniu y w kwiećiu y w gałaſkách ieſth obfitość woniey.

¶ Wino w ktorymby byłá wárzoná tá nárdá/ vryne pedzi/ á ieſt dobra żoładkowi gdy ia vwárzyß z piołynem. B

¶ Thez ieſt dobra vwárzona w wodzie proſthey náprzećiw wrzodom goracym watroby/ to ieſt náprzećiwko żołtey niemocy/ y komu ſie żoładek rośćiaga. C

¶ Gdy ia kto pije z winem/ ieſt dobra ná bolaczki ſledziony/ y ná boleśći wßyſtkiego żywotá nerek y mecherzá. D

¶ Ocet w kthorymby byłá vwárzoná nárdá Fráncuſka/ ieſt náprzećiwko vkaßeniu weżowemu y inßych iadowitych źwierzat y tez zbytnia chorobe pániam záſtánawia. E

Wchodzi thez w máśći gorace/ á ma moc ku wiele chorobam vleczeniu.

¶ Kázda nárdá ma te moc/ iż watrobe y ſledzione wſpomaga/ thez máćice w iey chorobách wßelkich gdy ſie w niey páni párzyć bedzie/ y thez zbytnie ćieczenie przyrodzonych wilkośći záſtánawia. F

¶ Tá nárdá ieſt podleyßa Indiyſkiey wßákże ćiepłośćia ſwa mocniey vryne pedzi. G

Máćierza dußká.

Serpillum. Quendel.

Rozdział. 228.

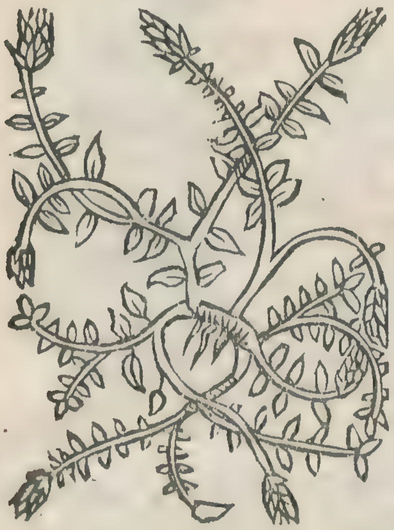

Jeſt máćierza duſzká zágrzewáiaca y wyſuſzáiaca w trzećim ſtopniu. Jeſt dwoiáka iedná domowa á druga leśna. Domowa ſćiele po ziemi/ ále leśna roś- A
ćie kugorze. Ma moc vryne pedzić/ gdy ſie z niey vwárzoney wody nápijeſz náprzećiwko iádom ábo theż plaſtr vczyniwſzy/ ſtłucz tho ziele á przytoż ná mieyſce vkąſzone.

B ❡ Gdy vwárzyſz máćierza duſzke w wodzie á troche oleyku rożánego przyczyniſz/ tym głowe bolaca łupáiacym bolem vleczyſz/ iteż pámieć zgineła nápráwiſz/ y záwrácánie głowy oddaliſz.

C ❡ Też ocet w ktorymby byłá wárzoná máćierza duſzká/ wrácánie kthore ze krwia bywa záſtánawia.

D ❡ Też wino w ktorymby byłá vwárzoná máćierza duſzká/ ieſt dobre tym ktorym omdlewánie przychodzi/ y też tym ktorym ieſt rzezak á z ćieſzkośćia vryne miewáia/ á ták y kámień z nerek y z mecherzá wypadza/ álbo też vczyniſz plaſtr z tey to máćierzey duſzki z octem/ á thego przyłożyſz ná mieyſce vkąſzone od pczoły ábo od oſy/ bol y opuchline oddala

E ❡ Theż záchkánie watroby y opuchline iey wypadza.

F ❡ Też ocet w ktorymby byłá vwárzoná máćierza duſzká/ ieſt dobre tym ktorzy miewáia ochrápienie w gárdle y ćieſzkość w pierſiách/ Pandekta powiáda o tym.

G ❡ Auicenna mowi/ kiedy krowy czeſtho iedzo máćierza duſzke/ miáſtho mleká krew z nich wydoiſz.

❡ Też gdy vwárzyſz máćierza duſzke z korzenim koſáćcowym w winie/ á potym ocukrowawſzy tego ſie winá nápijeſz/ thedy ſlegme lipka z pierſi czyśći y zgáge vśmierza/ żołądek poſila/ theż vryne y przyrodzona chorobe białym głowam pedzi/ bowiem ma moc ſćieńczáiaca/ roſpadzáiaca/ y otwieráiaca. H

❡ Liśćie y kwiatki ſa dobre ku lekárſtwu/ á nawiecey gdy ie záſzyieſz w płoćienny worek á zágrzeieſz w gárncu/ á pothym przyłożyſz ćiepło ná głowe/ ábowiem ryme y wilkośći złe w głowie trawi. I

❡ Też wino w ktorymby było vwárzono to ziele z ſokiem lákrycyey/ ieſt dobre náprzećiwko kaſzlowi. K

❡ Też wino w ktorymby było vwárzono tho ziele z hányżem/ ieſt dobre náprzećiwko boleśćiam żołądkowym kthore przychodza z wiátrow oſtrych. Platearius/ Pandekta Serapio powiádáia. L

Sinylo ábo Vrzeth.

Glaſtum ſiue Iſatis.

Heymiſch weidt kraut.

Rozdział 229.

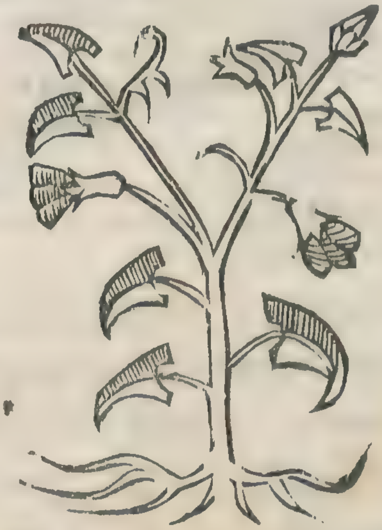

Vrzet ieſth ziele kthorym ſukná błekitne fárbuia/ zágrzewa y ſuſzy mocnie. A

B ❡ Vwárzone to ziele w wodzie/ zátwárdza żywoth.

C ❡ Nástenie iego na proch stłuczone/ á z occtem ku piciu dáne / zástánawia sczkawkę mocnie.

D ❡ Sok tego ziela z winem álbo z woda przywárzony/ twierdzi żołądek/ tákież też y wątrobe posila/ mecherz słáby ktory vryny niemoże zátrzymáć/ vmocnia.

Máieran polny/

Maiorana ſyluestris. Wilder máioran

Rozdział 230.

A IEST to ziele gáłęziste/ á ściele sie po ziemi/ listu iest máłego á okrągłego / białey lebiodce po-
B dobnego ❡ To ziele iest gorzkie y zágrzewáiące/ ná káżdą opuchline áztwárdziáłą/ y też ná trapienie wnętrzne iest bárzo dobre.

C ❡ Też kto ma zádzierżenie wody / y kogoby Niedźwiadek viadł/ iest lekárstwo osobne w Winie vwárzone á ná często pite.

D ❡ Tákież też y bolesći gryzienia wnętrzne oddala/ z winem wziete/ iteż puchline leczy/ przez vryne wode z żył y ze wszego żywotá pę-
E dząc. ❡ Też sok z miodem prząsnym zmieszány/ sine mieyscá zgładza gdy tym ciáło sinośćia zárażone námáżesz.

F ❡ Też gdy sok tego ziela z octem á z Oliwą zmieszasz / iad niedźwiadkow mocnie z rány wyciąga/ przyłożone to lekárstwo ná ráne.

❡ Też bolenie poł głowy z flegmy y melán- G koliey vśmierza/ gdy to ziele w wodzie będzie vwárzono / á tą wodą ciepło głowę będziesz nápárzáć / álbo sok wyćiśniony z tego ziela ciepło/ w nozdrze wpusczony/ á záćisnawszy nos chwilkę zádzierżysz/ A potym masz nos wysiekowáć/ áby nieczystośći przerzeczone z głowy wychodziły.

❡ Też białym głowam ich rzecz przyrodzo- H ną pędzi/ gdy czopek z báwełny będzie vczyniony / á w tym soku będzie rozmoczony / á tám w táiemne mieysce ná noc każesz włożyć

❡ Też sok tego ziela ciepło w vcho wpusczo- I ny/ szumienie y bolenie vszne oddala / iteż ná przećiwko świętego Wálántego niemocy/ y náprzećiwko párálizowi iest wielkiey mocy.

Przymiotowe ziele/

Senecion. Kreutzwurtz.

Rozdział 231.

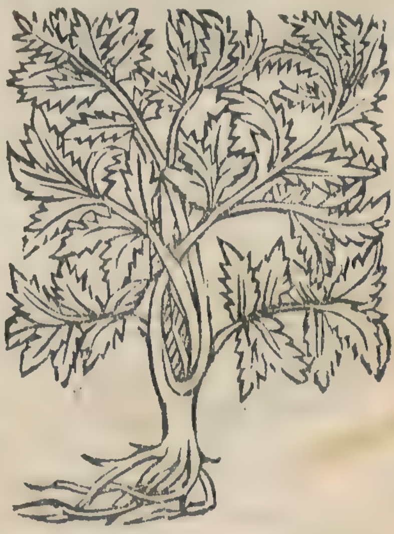

TO ziele Przymiotowe / iest rzeczono Połáćinie Senecion/ /iákoby napirwey niżli ktore insze ziele stáre było. Rośćie pospo- A lićie ná murze álbo ná stárych domiech/ iáko są pustki/ list ma zielony gęsty. Dioskorides / Przymiotowe ziele rośćie ná dáchoch y miedzy opoká/ ná sámych wierzchołeczkách/ tego ziela wyrástáia głoweczki iákoby ná mleczu/ iedno iż mnieysze.

B ¶ Włosność tego ziela iest zátwierdzáiąca/ á máło sie niezgadza włosnościámi swoiemi z bábką zielem / bo też list ma chłodzący y ozjábiáiący iáko bábká.

C ¶ To ziele stłuczone sámo/ á przyłożone ná odłamienie piętych żył/ potwierdza ie y spaia/ zmiętká moßny zápalone chłodzi/ stłukßy to ziele / á z winem zmießawßy y przyłożyć ná mieysce.

D ¶ Też listy tego ziela stłuczone/ á z wieprzowym smalcem zmießáne/ rány ćiete goi/ przyłożywßy tego ná ránę/ y też bolenie żołądká/ biodr/ piętych żył/ y stáwow nożnych vśmierza tá máść przerzeczona.

E ¶ Korzeń tego ziela nikczemu nieiest vżyteczny/ Ale kwiát iego przetłuczony trochę námocz w winie biáłym przez sześć godzin/ á kto ma bolenie w stolcu álbo w moßnách/ ma moc niepospolitą leczyć boleśći y ogień wyćiągáiąc.

Skálny żywiec/

Symphitum Petreum. Stein gunsel

Rozdział 232.

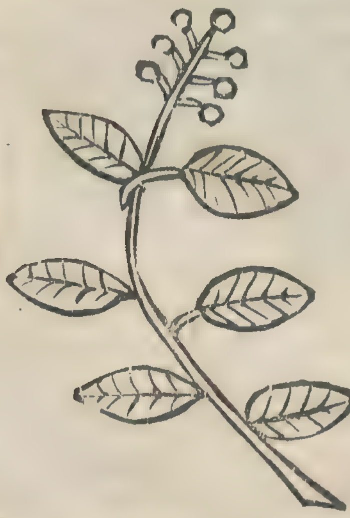

A ¶ Dioßkorides/ skálny żywiec rośćie ná opokách/ gáłąski ma podobne Lebiotce / wierzchołki czambrowi włoskiemu podobne Gáłęzie tego ziela iest twárde á woniáiące/ smáku słodkiego/ korzeń ma podługowáty trochę rumiány/ iest mnieyßy iáko pálec. Ktory ma táką moc/ iż gdy będzie włożony do gárncá gdzie mięso wre/ ßtuki wespołek spaia y zraßcza.

B ¶ Tpo ziele w piciu iákimkolwiek zádáne/ pospołu stolce czyni y też wrácánie.

C ¶ Ná dne iest dobre w wodzie vwárzone/ á potym s klistera w człowieká wláne / pániam przyrodzoną niemoc pice wywodzi mocnie/ y też vmárły płod y żywy przed czásem z żywotá wyrzuca.

D ¶ Tenże żywiec / w miedzie vwárzone pierśi czyśći y wolne oddychánie czyni / á korzeń tego vwárzony w wodzie / rzecz przyrodzoną biáłym głowam / y czyrwoną biegunkę zástánawia.

E ¶ Też z octem á z miodem vwárzone/ bolenie y strzekánie bokow leczy/ á sámo ziele przezuwáne/ prágnienie y bolenie vst ktore bywa dla rospádlin oddala/ ránę spaia y blizne czyni/ y też kłoćie w żywoćie przyłożone/ vśmierza.

F ¶ O drugim Rodzáiu / ktore też tenże Lekarz Symphitum zowie / iest v nas Polakow Koßtywał/ ktorego opisánie iuż wyßey było w Rozdziale 55.

Morska kápustá/

Soldanela. Wildt koel.

Rozdział 233.

TO ziele iest podobne kopytnikowi w liśćiu/ iedno iż iest mnieyßego niżli kopytnik / rośćie ná gnoistych mieyscách/ iest ziele zágrzewáiące y oćieráiące dla ostrośći swoiey stoney. A

B ¶ Tá kápustá ma niepospolitą moc wywodzić z żywotá człowieká opuchłego / wodę żołtą z ktorey człowiek puchnieie y żołćieie/ A to czyń tym obyczáiem. Vsußywßy liśćie tey kápusty/ stłucz w moździerzu álbo w donicy zwierć / á z tego vczyń proch/ á tego prochu daway/ ná ieden raz/ co dwá złota albo pięć poł großkow wáżą/ z mleczową/ z podrożnikową

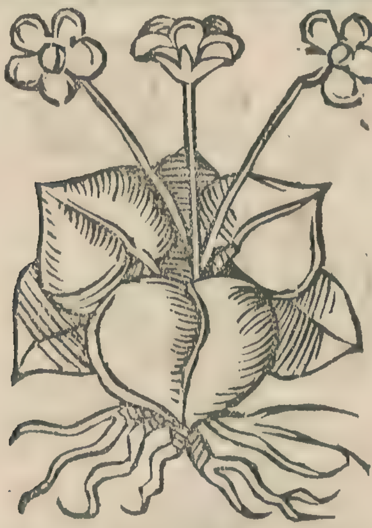

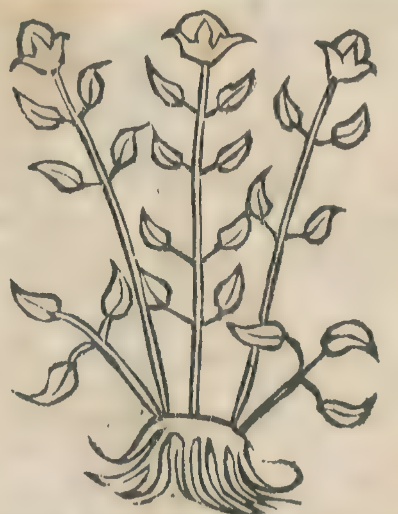

znikowa wodka ná ſwitániu/ ieſt niepoſpolitey mocy/ przećiw wodney niomocy.

C ¶ Też Iſáác Lekarz piße/ iż kępuſtá morſka ieſt ſwiniej wßy podobna/ ieſt ćiepła j ſucha/ ma włoſność trawić w żołądku ſprochniáłe wilkośći/ z ktorych rzygánie pochodźi/ wątrobę pośila y zágnite wilgośći z niey/ y z żył ktore Meſáráicás zowa/ wypadza.

D ¶ Wárzenia ná ogniu nie ćierpi/ Ale proch z liśćia iey vczyniony/ ma być dány co połtorá złotego álbo cáłe dwá záważa/ y vrynę pędźi/ Wßákoż wiecey ſtolcmi żołtą á zágniłą wilkość z człowieká purguie/ Powiádáia niektorzy/ iż też w Polßcże rośćie.

Komonicá włoska/

Sertula Campana.

Welſcher Steynklee.

Rozdźiał 234.

A ZJELE to wzroſtem podobne Zwońcowi/ Powiádáia Lekárze/ iżeby w mocy było podobne Ozánce mnieyßey. Ieſt przyrodzenia goracego y ſuchego w wtorym ſtopniu/ liſteczki ma konicowi podobne/ ieſt bárzo gáłęźiſte/ kwiátu żołtego woniáiacego/ po ktorym ſtrączek bywa podobny Wyce/ w ktorym náſienie ßáre gárbáte/ liſtki białey źielonośći ku ſoſnce podobne/ ále mnieyße á woniáiace/ ma moc piętę żyły pośiláć/ y też tym ktorzy dne ćierpia w ſtáwoch ieſt dobre to źiele. Wárzyć ie z rutą/ z ßáłwią á to pić/ tedy otok wßelki roſpędza: Niedoſtáteczność oczu nápráwia/ twarz z flákow czyśći/ bolesć po kośćiách vſmierza.

¶ Też vwarz to źiele ták z głąbym/ á w tym gębkę maczay/ á przykłáday ná oćiekliny/ gdy ie kto ſobie w boky kłádźie/ záchowywa nogi od dny/ myiąc w nim nogi z chebdem/ z bábką/ pośila żyły y przeguby nożne. B

¶ Gdy tego źiela nákłádźieß w woreczek/ á przyłożyß ná czoło/ ryme wyſußa/ mozg pośila/ ktoby omieniał z iákieykolwiek przyczyny álbo od wiátru/ álbo w zábićiu powietrza wárzyć to źiele z láwendą/ z ßáłwią á dáć pić C

¶ Też ktoby páráliżem był záráżon/ To ieſt kogoby ßlág zábił/ máia mu ogolić głowę/ á to źiele rozmoczywßy w winie/ á przygrzać to przed ogniem/ á ták tym ćiepło głowę okłádáć/ á przyłożyć ná to czapkę zágrzawßy ia/ á vczyniwßy proch z piretrum/ z imbierem/ z źiela ktore zowa Anyelſki trank/ ten proch wſtrzykáć w nos iżby kichał/ tym káżdemu człowiekowi powietrzym zábitemu możeß pomoc. D

Morska gębká/

Spongia marina. Merſchwam.

Rozdźiał 235.

MOrſkie Gębki ſą dwoiákie/ Iedny ſą pobieláłe álbo ßáre gęſte/ máłe dziurki máiące/ to ieſt ſámiec. Drugie ſą wielkich dziur/ á rzadkich/ á to ieſt ſámicá. Ty A

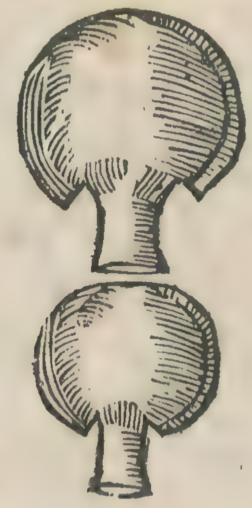

grzyby miewáia wſwych ſkitubách kámyczki/ Tá gotá poki ießcze ſwiežá ná vžytecznicy ßa ieſt/bo w niey moc ießcze trwa/ktorey nábytá w morzu/ gdy dlugo lezy tedy iuž ona moc mieni ſie/ A ták gdy ma być ku potrzebie brana wlugu ia trzebá vpráć. Ma moc zágrzewáć w pirwßym ſtopniu/ á wyſußa podle wtorego ſtopniá bárzo.

B ¶ Tež moca ſwa rány ſpaia y ſpieka/ zátwiera žyty/ gdy omoczy w czyrwonym winie/ á ná ráne ſwieža przyložy/ krew záſtánawia.

C ¶ Kámien ktory w nich náyduia / ma moc kámien lámáć w człowieku / bolaczki nie zebráne rozgania / zebráne y przepukle wyſußa/ y wrzody (gdy ia w winie omoczy á przykłáda) záſtárzále y wodnośći ich wyſußa.

D ¶ Tež proch z gebki (gdy ia ná proch ſpali) krew záſtánawia/ z oczu nieczyſtośći ſciera/ knot gdy vdziáłaß z tey gdły/ á w ráne włožyß/ ktoraby ſie zwárłá/ rozßerza ia.

Mieczyk ſmrodliwy/

Spaltua foetida. Wándtleuſskraut.

Rozdział 236.

A TEN Mieczyk ma liſt iákoby Koſáćiec ále dłužßy/ pośrzod liśćia pret długi/ A náwirzchu praćia ſtracze ná trzy gráni/ iáko ná mieczyku.

B ¶ Sok tego ziela / fláki białe z ciálá ſciera mocnie/ Vdziáłáć máść z iego ſtrakow/ z iáſtrem/ z páluchy/ z grynßpanem palonym/ z ſtárym ſádłem / á tym ſie mázáć / á liśćiem bábczánym zwierzchu okłádáć.

¶ Korzen tego ziela kośći złamane zraßcza C

Ten ſam tylko / á ſtracze z náſieniem bierzemy w lekárſtwá / nie liśćie.

Mydło/

Sapo. Saypfen.

Rozdział 237.

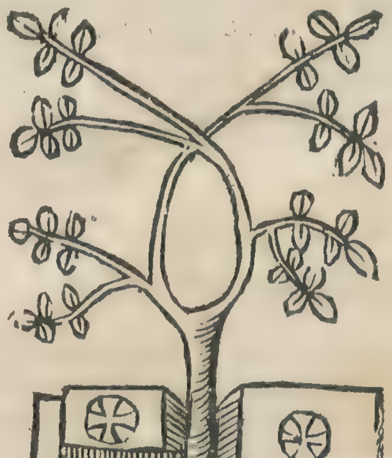

MYdło czyśći/ ośćiera/ zágrzewa/ miekczy / roſpußcza / wrzody y B
bolaczki pod nim ſie zbieráia / otoki miekczy / ſtłucz ie z máka Kozorozcowa y ze lniána/ á tym ćiepło okłádáć / á zwłaßczá Weneckie mydło ná to ieſt nalepße.

Czo-

B ¶ Czopki z mydłá dziáłáć z Weneckiego/ á do záctku wetknać/ trzewá miekczy y boleść ich leczy/ y przechody dycháníu rospżeześtrzenia/ nieczystość z ćiáłá śćiera.

C ¶ Też twárde otoki miekczy tym obyczáiem Naprzod wziać głab ślazowy á vsußyć ij/ po tym vsußywßy zetrzeć na proch/ potym wziać mydłá weneckiego/ Oleyku liliowego/ Oleyku Fiołkowego/ łoiu Jeleniego/ to mydło z Oleyki rospuść/ á tego prochu wsypáć tám/ máki Jeczmienney/ zmießáć to wßystko spotem á bedzie iáko máść/ á ta máśćia mázáć wßystki twárdośći y guzy.

Czabr/

Saturegia. Sádánei zwipelysop.

Rozdział 238.

A JEST ziołko niewielkie Czabr/ listeczki ma drobiuchne/ nieiáko ćiemno zielone/ ma zágrzewáiaca y sußaca moc/ smáku iesth gorzkiego y kąsáiacego/ á iest ćiepły y suchy w trzećim stopniu. Zámulenie członkow wnetrznych otwiera y przechody ich zástánowienie ktoreykolwiek rzeczy/ to iest moczu álbo pániam rzeczy ich przepráwia/ máćicze czyśći z wilgośći złych wodnych á białych/ płod vmárły wypadza y łożysko/ pierśi czyśći przez chárkánie wymiátáiac flegme/ wzrod zemdlony/ ośtrzy co sie stawa dla wilkośći zimnych.

B ¶ Też Czabr śtłuczony z pßenica/ boleść stáwowa leczy/ gdy ná nie przyłoży/ z winem ij vwárzyć/ á to wino pić/ nádymánie y gryzienie w brzuchu vsmierza/ á żoładek pośila.

C ¶ Też chćiwość ku spániu ßkodliwemu/ oddala gdy go śtłucze z octem/ á głowe nim okłádáć/ iáko w záchwyceniu powietrza/ y w inych przygodách/ ktorym sen ßkodzi.

D ¶ Też gdy ij śtłucze/ á tego sobie páni przyłoży prawie ná mieysce táiemne/ dußność ktora bywa z zápalenia máćice złemi wilgośćiámi odeymuie. Albo sok iego z sokiem rosiownikowym/ A w tym rozmoczyć báwełne/ potym ta báwełna obwinać korzeń chrzanu á ná to zwirzchu posypáć ámbra/ á wetknać do máćice dobrze gleboko/ ná te dußność iest to lekárstwo bárzo dobre/ y máćice też ná mieysce swe przywodzi.

Gnidosz/

Staphisagria. Leußwurtzel.

Rozdział 239.

A TO ziele z dálekich stron do nászych ogrodow przyßło/ wiecey dla iego pieknośći/ niż dla vżytku/ kwitnie błekitno/ á nośi náśienie w strakách/ list wedlug tey figurki/ goracey/ á przyćiagáiacey mocy y też oćieráiacey.

Ty źiarnká ſa z wirzchu poczerniáłe á zmarßczone/ á wnatrz białe. Gdy ty źiarnká w vſciech żuie/ ábo wárzac/ ta woda vſtá płocże mozg czyśći y głowe z flegmy/ gárdło y czopek czyśći Gdy z nich proch vczyniß/ á w nos go wſtrzykānieß/ kichánie pobudzi/ á ták mozg wyczyśćia. Wßy y párchy ſpadza gdy ie z mießá z ſokiem białey czemierzyce/ á troche Auripigmentum przyſyp/ á tym mieyſce wßywe álbo też párßywe námázuy.

B ¶ Też wárzyć ty źiarnká/ á ta woda vſtá wymywáć/ tedj boleść zebow odeymuie czyſćiac ie/ j też piete żyły wyſußa z zbjtnich wilgośći.

Łayno po polsku gowno/

Stercus. Ein dreck.

Rozdział 240.

A Łayno wßelkie ieſt gorace w ſwey włoſnośći/ á ſtadże ma moc roſpußczáiaca/ y przyćiagáiaca/ Miedzy inßemi/ łayno pśie ieſt nalepße/ zwłaßczá tego co kośći gryźie/ moc łayná pſiego tá ieſt/ iż bolaczki w gárdle leczy/ w ſoku iábłkowym warzyćie z gwoździki/ á to czyń przylawßy octu troche y płocż tym gárdło/ pomożeć. Też gdy z niego pláſtr vczyniß z miodem/ á bedzieß gárdło okłádał/ máło nie ták vczyni. Też gdy ie vſußyß ná proch/ á potym wźiawßy mleká/ gáśić w nim gorace kámienie/ á w to mleko náſypáć tego prochu/ á wypić/ ten trunek czyrwona niemoc záſtánawia.

B ¶ Łayno dźiećiece ktoreby nic nieiádło iedno kokoße mieſo á chleb/ też bolaczki w gárdle leczy zmießawßy ie z miodem/ á okładáć gárdło.

C ¶ Łayno wilcże boleść trzew leczy á zwłaßczá te niemoc ktora zowa koliká/ á to gdy ie wypije z czymkolwiek/ álbo ie winem roſpuśćić/ á ná brzuch y około brzuchá obłożyć/ ále lepiey możeßli tákie mieć coby było białe á coby ie náleźiono ná ćierniu álbo ná iákim drzewie leżac/ potym ie włoż ná wilcża ſkore/ á z tey wełny/ ktora naydźieß w tym to łaynie/ maß vprząść nić/ á ta nićia przywiezowáć do ſkory/ á záwinawßy iákoby kłab w te ſkore/ záwieśić ná gárdle/ ále pirwey przeczyſćić maß żywot iáko purgácia/ potjm to záwieśić

D ¶ Bobki kozie ná bolaczki: ná oćiekliny/ ná koláná y ná inße przeguby ſa pomocne/ zmießáć ie z maka ieczmienna vczynić iáko pláſtr á ná ty mieyſcá/ gdy ſa boleſne przykłádáć/ á le gdy ie rozczyniáć maß trzebá przylać octu w wode ktora bedźieß rozczyniał. Tá ſpráwá ma być ludziom grubym/ proſtym. Ná twár dość ſledziony ieſt dobry ten pláſtr/ proch z bobkow zmießáć z inemi rzeczami roſpußczáiacymi/ á vczynić pláſtr/ ktory przykłádáć ná oćiekłe łono/ zmießáć bobki z ſádłem á przykłádáć ná mieyſce od iákiego vrázu twárde/ Też ná mieyſce odgniećione/ vkaßone od iádowitego chrobaká goi/ gdy ie da w pićiu białey głowie/ vpławy iey zbytnie płynace záſtánawia/ y żołta niemoc leczy.

E ¶ Łayno wołowe to ma być lećie bráne/ ieſt odmiekczáiace/ bo trawe ije/ ále iż zimie śiáno ije/ ieſt wyſußáiace/ przyćiagáiace/ vkaßenie też pczoły ábo ſierßeniá/ od oſſy/ od ßczmielá leczy. Człowiek wodnoćielny ma ſobie brzuch nim okłádáć/ wyćiaga żołta wodność Z octem roſpußczono/ ná ſpárzeliny y ná oddárćie gdy nim obłoży/ ieſt bárzo dobre.

F ¶ Łayná gołebie ſtárte z gorczyca/ z rzeżucha/ z octem/ á przyłożyć ná zimne członki/ ná ſtáre niemocy/ iáko łamánie w kośćiách/ w boleśći głowy/ w boleśći grzbietá/ bokow y inßych członkow/ ty wßyſtki niemocy vſpokaia y wyſußa ie.

G ¶ Gołebie łayno nagoretße ze wßech inych/ to gdj zmießaß z maka ieczmienna á vczyniß pláſtr/ ten gdy przyłożyß ná guz ktory bywa práwie ná krzyżu roſpadza ij/ bolaczke zebrána przedziera kiedy ná nie przyłożyß/ z oleiem gdy ie zmießaß/ ſpárzeliny goi/ z miodem zmießáne á ze lniánym náśieniem/ á ná trad przyłożone zgoi ij.

H ¶ Orlicze layno pić z woda przymieszawszy w nie winá/ niemoc pádáiaca oddala.

I ¶ Kurze layná nie ták sa gorace iáko gołebie/ gdy ie da pić z woda á z octem/ záduszenie/ ktore bywa od iedzenia bedł odeymuie/ á to gdy sie go nápije bedzie wracał/ á ták odeydzie tá zadusznosć/ też kolike leczy/ to iest kłoćie.

K ¶ Mysze layno żywot miekczy y parchy dla ktorych włosy z głowy łáżą leczy.

L ¶ Jászczorce layno/ fláki żołte y piegi ná twarzy spadza precz.

M ¶ Kozłowe layno pite z winem żołta niemoc leczy/ á gdy ie pije z zie[ły] wonnemi/ vmárły płod z żywotá wypycha/ zástánowienie rzeczy niewieśćiey przepuszcza/ zmieszáne z sádłem stárym/ á z tego vczynić plastr y przykłádáć go ná podegre/ to iest ná bolenie nog/ bolesć od tego plastru przestáie. Bolesć w stáwiech ktora bywa z wilgośći/ wyćiaga te wilgosć spryszczywszy to mieysce/ á ták bolesć przestawa/ A to ták masz vczynić. Przygrzáć layno kozłowe v ogniá/ potym wźiać wełny á rozmoczyć ia w oleiu/ á włożyć to layno w te wełne/ á wnet zá ćiepła przyłożyć ná ty mieyscá/ bolace/ iákom námienił/ to iest ná podegre y indźie/ tedy bolesć vspokaia.

N ¶ Mysze layno/ w occie rospuśćiwszy tym głowe obłázła mázáć/ włosy rośći/ głowe parszywa leczy/ á to gdy ie dasz pić z białym kádźidłem á z miodem/ kamień z moczem pospołu wygania/ czopek z niego vtoczyć iákoby gomołeczke zmieszawszy ie pierwey z maka ieczmienna/ á ten czopek do zátku wetknać/ tedy żywot miekczy.

Dziewánná/

Tapsus barbatus. Wulen kraut.

Rozdział 241.

A Dziewánná iest źimna y sucha/ á iest dwoiáka/ To iest sámiec y sámicá. Sámiec iest biáły á sámicá czarna. Sámiec ma liśćie podługowáte á waskie/ wierzchołek záostrzony á ćienki/ Ale sámicá ma liśćie podobne kápuśćie/ iedno iż chropáwe y szersze/ wierzchołek długi máło nie ná łokieć chropáwy y biały/ kwiatki żołte y białe/ ná‑

sienie czarne/ korzenie twárde iákoby ná wielki pálec miąższe/ ná polu rośćie.

¶ Korzenie oboygá rodzáiu tey to dziewánny sa ćierpnace/ vwárzone w czyrwonym winie zástánawia biegunkę/ też bolesći w bokoch oddala/ też kászel vśmierza gdy k temu soku lákrycyey przyczynisz. B

¶ Też sok z korzenia iego zmieszány z piretrum/ bolenie zebow vśmierza/ gdy kto sobie bedźie wymywał zeby. C

¶ Też liśćie Dziewánny vwárzone w wodźie/ á przyłożone ná oczy/ bolesći ich oddala y twárdość powiek rospadza. D

¶ Też ná złe rány/ ktore z krost złych bywáia odtworzone/ sok dziewánny z miodem á z winem zmieszány/ známienićie czyśći/ wysusza y goi/ á gdy ij z octem zmieszasz/ tedy ná świeże rány iest bárzo vżyteczne lekárstwo. E

¶ Też sok sam tego źiela iad niedźwiadkow vśmierza y mdli. F

¶ Też liśćie iego stárte z octem ná spárzenie od ogniá iest vżyteczne. G

¶ Niektorzy ludzie czynia płokánie vst vwárzywszy korzenie dziewánny/ z piretrum w wodźie przyczyniwszy octu mocnego/ tym vstá płocza/ Abowiem bolesć zebow oddala/ á gdy włożysz liśćia dziewánny w ług/ á tym sie ługiem bedźiesz myiał/ włosy iásne czyni. H

¶ Też komu posládkiem zbytnie krew wychodźi/ dziewánna vwárzona w winie/ á tám ćiepło w stolec przykládana/ zástanowi krwáwnice/ álbo iedno winem onym vmył sobie stolec/ tedy przestánie. I

¶ Też kto sie wydyma ná stolec bez vczynku K

ku/ tedy dziewánna w wodzie vwárzona z Bylica/ á ná onym zielu máß z pol godziny ſiedzieć ćiepło/ Pándektá/ Plátearius.

Kurze ziele/

Tormentilla. Birck wurtz.

Rozdział 242.

A KVrze ziele podobne Piećperſtowi / iedno iże ma ſiedm liſtow/ á wßyſtko koſmáte / korzeń ma czyrwony á záwiły podobny Gátgánowi / Ale niema oſtrośći/ kwiát ma żołty. Jeſt zimnego przyrodzenia y ſuchego w trzećim ſtopniu/ ma moc zſtuláiaca y zraßczáiaca / też poſila á vmocnia płod w máćicy poczęty.

B ¶ Proch z korzenia ie° zmießány z prochem Roſáccowym / ná rány złe ktore ſie czynia z kroſt/ wyſußa y goi mocnie.

C ¶ Też wino w ktorymby było wárzono korzenie tego ziela z korzeniem ſpikánárdy/ ieſt pomocna/ bo gdyby ſie páni nie płodna tego winá nápiłá przez kiełko dni / ſpráwi ia ku poczećiu bárzo dobrze. Albo vczyń párzenie máćice vwárzywßy liśćie tego to ziela z Roiownikiem/ z dziewánna w winie/ ábo może ſiedzieć ná tym ćiepłym zielu pieć dni po ránu/ á zwłaßczá po przyrodzoney chorobie.

D ¶ Też záſtánawia przyrodzona chorobe/ kiedy korzenie iego bedzie vwárzono w deßczowey wodzie / á ta woda bedzie ſobie máćice nápárzáć/ maczáiac w niey gebkę bárwirſka. E

¶ Ku poczećiu ieſt dobre Kurze ziele/ wziać dwie części prochu iego/ Jedne cześć prochu Spikánárdy/ á ty to prochy z miodem zmießay/ á tym pomáży żywot pániey / gdzie ieſt máćicá.

¶ Też proch z ziela Kurzego zmießány z prochem/ ktory ſkrobia z rogow Jelenich/ á ktemu przyczynić troche cukru białego/ á ſtego vczynić troiſá / á ma iey páni po ránu pożywáć z Winem / ieſli chce z niepłodney być płodna. F

¶ Też proch z ziela Kurzego / vſmaż z białkiem iáiecznym ná rynce/ á ktoby miał zbytnie wrácánie dla mdłośći żołądká / day tego zieść/ vznaß lekárſtwo. G

¶ Też ktoby miał mdły á záćmiony wzrok/ máß vwárzyć tego ziela w winie z tucia ſtárta miáłko/ á tego przykłáday ná oczy ná noc Abowiem y czyrwoność z oczu ſpadza/ y zágnoienie oczu wyſußa. H

¶ Też proch ieſt bárzo dobry ná wrzod iádowity/ ktory zowa Cáncer/ y náprzećiwko káżdemu iádowi/ y też náprzećiwko morowemu powietrzu z wodka ßałwiowa/ Pándektá. I

Románowo ziele/

Titimalus Dendroides.

Tauffelsmilich groß.

Rozdział 243.

IEST Ziele Románowo rozmáite/ ták iż ſiedmioráká rozmáitość ieſt miedzy nim/ A wßák oż z káżdego mleko idzie/ ieſt to ziele bárzo zágrzewáiace / práwie czwartego ſtopniá ćiepłośćia przyrodzona dochodzi / ma moc żywot czyśćić z flegmiſtych/ y z kolerycznych wilgośći/ y ktemu też wrácánie czyni. A

¶ Gálenus w oſmych Kſiegách ſimplicium fármácorum Cáp: Titimallus: piße iże káżde ziele z tego ziela ieſt bárzo wielkiey gorzkośći/ á niemnieyßey gorącośći/ á zwłaßcza gáłaſki y náſienie iego/ áczkolwiek też y korzeń ma w ſobie ty włoſnośći/ ále mierniey/ ktory korzeń tego to ziela w occie vwárzony/ zebowy bol vſmierza/ y też prochnienia zebow broni/ á náſienie. B

ſienie ieſzcze więtſzey mocy ktemu/ ktore z wirzchu ná ciáło przyłożone gryzie ciáło ták bárzo/ iże ſkore przeiáda do żywego dla ſwey zbytniey goracośći/ ále w płokániu vſt/ á zwłaſzczá z octem nic ſzkodliwego nieczyni iedno co y korzeń.

C ¶ Náśienie tego zielá ſtłuczone w możdzerzu/ á z Oliwa zmieſzane/ włoſy wymiáta z ćiáłá gdzie tym będzie námazano/ á gdy to námázánie po kielko kroć będzie vczynione/ tedy ná onym mieyſcu włoſy rość niebedá/ ták iże ono mieyſce záwżdy będzie gołe.

D ¶ Też toż náſienie ſtłuczone ná proch z mlekiem onym ktore z tegoż ziela wypływa rozmaćiwſzy/ możeſz troche Oliwy przylać/ tym námázy brodawke kielko kroć ſpędziſz ia precz z ćiáłá/ Tákież y párchy v dzieći ná głowie/ y kroſti ſwierzbiace tym námázuy/ y ná inſze kroſty/ ná otfory ieſt dobra máść/ iáko ná Cáncer/ ná fiſtułe/ ná Cárbunkul/ y ná inſze Apertury y bolaczki.

E ¶ Też náſienie tego ziela/ y tákież liśćie gdy będzie wrzucżone do ſtáwu/ tedy rybá ktora oneº zákuſi liśćia álbo náſienia/ káżda zemdlawſzy ná wirzch wody wypłynie/ á vćiekáć nie będzie mogłá.

Włoski ſzmer/

Thymum, Welſcher Quendel.

Rozdział 244.

Włoſki ſzmer o ktorym Dioſzkorides piſze/ ieſt ziele ku drzewu podobne/ máiace liſt wáſki podługowáty/ ná wirzchu ſámego ziela głoweczki wyraſtáia/ iáko widziſz námálowáne/ ieſt ziele gáleziſte twárde gáłaſki máiace/ Kwiát tego ziela ieſt brunatny/ rośćie ná kámieniſtych mieyſcách. A
Plinius de Thimo/ To ieſt o włoſkim ſzmerze/ iż to ziele ma być zbieráne/ w ten czás kiedy kwitnie/ á ma być w ćieniu ſuſzono. Tenże Plinius piſze iż ieſt dwoy rodzay tego ziela/ ieden ma korzeń twárdy iáko drzewo/ á rośćie ná gorách/ To ieſt więtſzey vżytecznośći/ Drugie ieſt ćiemne y kwiátu ćiemnego/ To też máło ieſt co podleyſze niżli pirwſze

B ¶ O ktorym Dioſzkorides piſze/ iże ma moc zágrzewáiaca/ ſciſkáiaca/ á dla tego tym ludziom ktorzy ſa chorych oczu/ ieſt vżyteczne ziele ku pożywániu/ Abowiem poſila żołądek/ y wzrok wyiaſnia.

C ¶ Też proch z tego ziela z octem/ á z Oliwa pity/

pity/ flegme stolcmi wypadza. W wodzie vwárzone/ á potym miodem álbo cukrem osłodzone/ dycháwicżnym ludziom/ y tym ktorzy robaki glisty máią w sobie/ iest dobre ku piciu. Lozysko y vmárły płod z żywotá pánzam wymiáta.

D ¶ Też krew zsiádłą rozpadza/ tarn y inszą rzecz/ ktoraby sie człowiek záktoł/ wyciąga z ciáłá/ stłukszy ie ná proch/ á z záieczym sádłem y z mąką ieczmienną ná mieysce záktołe przyłożyć ná noc.

E ¶ Tákież też y Constántinus Lekarz pisze/ iż to ziele iest zágrzewáiące y wysuszáiące w trzećim stopniu/ flegmę z piersi purguie/ á ták ná dycháwicę iest dobre/ y zátkánie żył wyczyśćia.

F ¶ Awicenná tákież o nim pisze/ iż nietylko flegmę/ ále y kolerę z ciáłá człowieczego wywodzi. Rádo tho ziele rośćie ná płonnych mieyscách á piasczystych.

Nárdusżek/

Trifolium odoratum. Sibengetzeit.

Rozdział 245.

A NArdusżek/ iest listem Końcowi podobien/ Przeto go Grekowie trzy listnym zową/ Serápio go zowie domowym álbo swoyskim trzy listnikiem/ przeto iż sie w ogrodziech chowa/ á procz náśienia ná wiośne nie wschodzi/ bo korzeń zimy nieznośi/ przeto oźiębiony żołądek zágrzewa/ wiátry w nim trawi.

¶ Wodká Nárdusżkowá vśmierza kłoćie w żywoćie/ Też boleść oddala ktora bywa gdy kogo niedźwiadek vkąśi / gdy oną wodką będzieß ćiepło maczał mieysce/ Y náśienie iego też to może vczynić/ Abowiem iest mocnieysze niżli list. B

¶ Moßen bolenie/ y máćice vśmierza/ puchliny broni niewymownie/ ktore zową Polaćinie Idropisis. C

¶ Też list iego w occie vwárzony/ iest dobry on ocet pić ludziom/ ktore wąż álbo iáki inszy iádowity robak vkąśi/ y też febrę terciane leczy/ tym obyczáiem/ trzy listki iego álbo trzy ziarnká iego z winem wypite po kielko rázow/ iest to rzecz doświadczona. D

Wodny orzech/ y Kotewki/

Tribulus Aquaticus & Tribulus terrestris.

Wásser nuss vnd Stechend nußlein.

Rozdział 246.

A TWoiáki iest/ v Láćinnikow Tribulus/ To iest wodny y ziemny/ Wodny/ my orzechámi wodnymi zowiemy/ Ziemny/ v nas w tych stronách nierośćie/ ále blisko morzá/ A gdzie nászy Słowacy/ álbo Serpi mieszkáią/ Kotewką go rzekáią/ Jákoby chćiał rzec kotwiczki/ Abowiem iey podobny orzeszek nośi.

¶ Galenus o iadrách oboich trzyma/ iżby ká mień drobili/ gdy ie tłuczone pije. B

¶ Sok s tych iadrek s prząśnym miodem/ dziąsłá goi/ y smrod odeymuie. C

¶ Tenże sok ná oczy chore bárzo służy/ ná źrzenicę pusczány. D

Náśienie

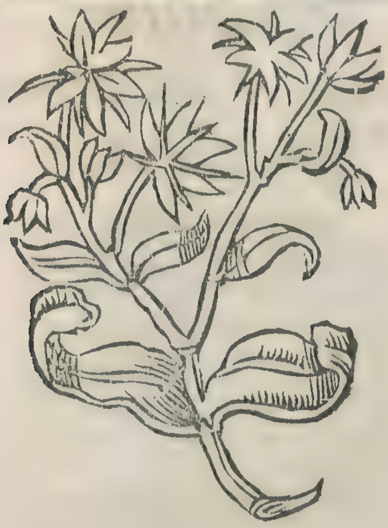

E ¶ Náśienie Rotewkowe ieſt przećiw wßelkiey trućinie / y twierdzi żołądek / gdy go pieß co złoty záważy.

F ¶ Też wodá w ktorey Rotewki wrzą / pchły zábija.

G ¶ Serápio vczy ſokiem iego mázáć / gdźie wrzodu mieć niechceß.

H ¶ Z máki z tych iadrek chleb / bárzo zdrowy piekáią. Serápio / Ocet á nawięcey ſok iego broni wyłożenia wrzodu na onym mieyſcu / gdźie będźie pomázano mieyſce / Abowiem niedopußcza przypływáć nieczyſtośći ná mieyſce tákowe.

I ¶ Też z náśienia Oſtowego czynią chleb / ktory iedzą w miáſto pßenicznego chlebá / máią z niego tuczność y pośilenie / Abowiem náśienie tego oſtu nieiáko ſłodkie / á nic żołądkowi nie ßkodźi.

Wrotycz /

Tenacetum. Reinfar.

Rozdział 247.

A WRotycz ieſt liſtu kárbowánego / pręty z liśćiem wyſoko pußcza á z wierzchu ma żołte głoweczki w miáſto kwiátu / ieſt przyrodzenia gorącego y ſuchego / ma też wonność / ieſt ſmáku nieiáko ćierpnącego / Ma też moc rozwiezuiącą / ieſt vżyteczne ná niemocy máćice / vſłużywßy wrotycz / vczynić proch / ktory z mießáć z hányżem / z imbierem / á rozmáczywßy dáć z czymkolwiek pić Abowiem odeymuie ſmrodliwość vſt / rány nápráwia y záchowywa ie od ſkáżenia.

¶ Gdyby dźiewkę oßczárowano / chcąc ią ná nierząd tym przywieść / gdy ſię oná w tey wrotyczy omyie / czáry ią opußczą. B

¶ Niewiáſty gdy ćierpią niemoc przyrodzoną máią ſobie w niey vmywáć nogi przywárzywßy iey z máćierzą dußką / bárzo ieſt pomoc ná to. C

Morſka ćwikłá /

Turbith ſeu Alypum.

Meriſch Láwandel.

Rozdział 248.

Ieſt

A Ieſt Turbit korzenie/ktore tu do nas przywożą/rośćie ná brzegoch morſkich/ieſt korzeń głádki podobny ćwikle máluckiey/ſtadże to imie ma/ zwierzchu popielátey bárwy/ten ma być obieran w lekárſtwá/ czarny zły/ ieſt korzeń ſocżyſty/ gorącego przyrodzenia w trzećim ſtopniu.

B ¶ Ma moc roſpuſzczáiącą y przyćiągáiącą miernie/w żołądku czyni niechęć y wiátry pobudza/ćiáło ſciencza gdy to oprawuia w cukier á dáia ieść/ á dla chęći przymieſzawáia Imbieru/długiego pieprzu/máſtiki/á to dáia ieść.

C ¶ Też gdy będzie z cukrem zmieſzány á pożywány/mocą ſwoią ktorą ma/wywodzi z ćiáłá grubą á lipką wilkość/y z dálekich członkow y z ſtáwow. Ale gdy tylko ſam będzie pożywan/ tedy rzadką wilkość/y to z bliſká wypadza/ á przeto muśi ij zmieſzáć z cukrem/z Imbierem/z máſtyką/á ták go pożywáć. W ſoku tego korzenia możeſz námoczyć/ptáſzego ogorká ziarn/á záśie vſuſzyć/ á ty ziarnká ieść/tedy dne ſtáwowa vśmierza/ gruba wilkość z dálekich członkow wygania

D ¶ Też żołądek czyśći wyganiáiąc zbytnie wilgośći/ktore przylipáią do żołądká/ piętę żyły przeguby/ y pierśi czyśći wilgość zimną wyganiáiąc/Ná niemocy z zimney przyczyny ſłuży ná wnętrzne boleśći/ná białe piegi dáwáć iego proch pić.

Páięczyná/

Tela Aranee. Schbinen webel.

Rozdział 246.

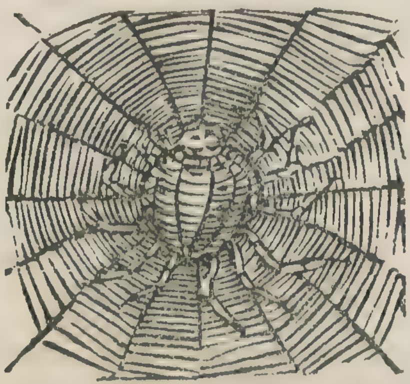

Páięczyná ma moc zwieráiącą y oćieráiącą. Páięczyny kiedy ná ráne przyłożyſz/niedopuśći otoku być w ránie. Gdy zmieſzaſz z Oleykiem Rożánym á pomáżeſz ná bábczány liſt/ A potym z tym liſtem przyłożyſz na ſkroni/ ná pulſy/ zimnice trzećiego dniá záſtánawia/ krew gdyby ſkądkolwiek zbytnie ćiekłá/ záſtánawia/ boleść głowy z gorącośći oddala/wrzody leczy. A

¶ Też páięczyná zmieſzána z białkiem iáieczným/krew w ránie záſtánawia gdy będzie przyłożona ná ránę/ otokowi być niedopuſz- B

¶ Też gdyby pierśi białey głowie (cza. C
chćiáły owrzedzieć/á kiedyby ſie iuż czyrwoność vkazáłá z gorącośćią/zmieſzáć páięczyne z rożánym oleykiem/á tym obłożyć.

Fiołki Marcowe/

Viola purpurea. Mertzen feylichen.

Rozdział 250.

FIOLKI ſą zimne/ wilgotne w pierwſzym ſtopniu Z kwiatkow fiołkowych czynia Aptekárze ſyrop/ oleyki/ y confekty. Syrop tym obyczáiem czynia, Wárzą kwiatki Fiołkowe w wodzie/ á potym A

one wode / á mocno wyczyſna przez ſito / á biatego cukru z tą wodą zmieſzáią / á ták czynią ſyrop. Albo też wyćiſnią ſok z kwiatkow Fiotkáwych / á z cukrem zmieſzáią / á ták ſie ſtáie ſyrop. Oleiek Fiolkowy ták bywá. Gdy vwárzyſz fiolki w oliwie / á ten oleiek ieſt dobry ná przećiwko zápaleniu wątroby / gdy tym Oleieykiem námáżeſz wątrobe.

B ❡ Też boleść głowy vſmierza / gdy tym Oleykiem námáżeſz ſkronie / y ſen czyni.

C ❡ Syrop Fiolkowy ma moc odmiekczáiącą záziebiáiącą y odwilżáiącą / A przeto ieſt dobry w gorących febrách / iáko w Trzećiacce / w vſtáwiczney febrze. Confektv też Fiolkowe tákież czynią iáko Rożáne / to ieſt / z ſiekawſzy drobno kwiatki Fiolkowe nákłádź ich w ſklenice / á cukru náſypawſzy wyſtaw ná ſłońce przez trzydzieśći dni / iżeby ſie ták długo ſtoiąc vkiſiał.

D ❡ Też Fiolki ſtárte á przyłożone ná wrzedzienice / boleść vſmierzáią.

E ❡ Też gdy vwárzyſz liśćie Fiolkowe w wodzie / á tą wodą ćiepło vmyieſz nogi temu ktoby miał gorączkę / thakież ná czoło y ná ſkronie vczyniſz z tego to liśćia pláſtr / ſen ſłodki będzie miał chory.

❡ Też gdy kwiatki Fiolkowe z liſciem weſpołek / z boragiem y z láktuką vwárzyſz w mieſie / á tego będzieſz pożywał / ieſt dobry pokarm tym ktorzy gorące niemocy máią / iáko ſą fekry ćiężkie / dla tego iże chłodzi y ſerce ożywia. F

❡ Też kto ma bolące á czyrwone kroſty / to ieſt ſwierzb / fiolki vwárzone w wodzie pomagáią gdy tym obłożyſz kroſty / vznaſz pomoc. G

❡ Też wonią kwiatkow Fiolkowych / álbo ſok z nich wyćiſniony / ktorym gdy pomáżeſz głowę bolącą / bol vſmierza ktory z gorącey przyczyny przychodzi. H

❡ Też gdy vwárzyſz kwiatki Fiolkowe z kreczonym cukrem / á tego będzie pożywał ten ktoby miał ćiężkość w pierśiách / y też tym ktorzyby mieli boleść w boku / y też w pierśiách ktorą zową Plará / ieſt rzecz pomocna. I

❡ Też ieſt dobry ten cukier Fiolkowy tym ktorzy máią boleść w żołądku z nádymánim. K

❡ Też ſyrop Fiolkowy ieſt dobry boleśćiam krzyżowym y nerkowym / vrynę też obfićie wywodzi y kolerę oſtrą. Awicenná / Pláteárius powiádáią. L

Polna ſzczeć /

Virga paſtoris, Kártendiſtel.

Rozdział 251.

JEST polna Szczeć mocy záziębiáiącey / y wyſuſzáiącey w trzećim ſtopniu / Korzeń tego źiela ma włoſność wyſuſzáiącą w torym ſtopniu / A ieſt dwoiákie / Sámiec y Sámicá. A

❡ Sok tego źiela z bláywáſem zmieſzány wyſuſza fiſtuły / To ieſt rány cżcże we wnątrz / y też Krwáwnice / z ktorych wychodzi krew z inſzemi wilgośćiámi. B

❡ Też chrobaki / ktore bywáią ná wierzchu tego źiela náydowáne / to ieſt w głowkách iego / gdy będą záwiązáne w rzemień ábo w zámeſz / á to záwieſz ná ſzyie temu ktoby miał quártane / To ieſt źimnice ktora bywa przez czwarty dzień / Abowiem od tego przeſtáie źimnicá. C

❡ Też ma moc pędzić wſtecż wilkośći z ćiá- D

 tá roz-

ta rozrzedza / zápalenie vſth żoladkowych
chlodzi.

E ❡ Też wino w ktorymby byla vwárzona pol
na Szczeć / żoladek posila y boleść iego od-
dala / á wßákoż ná to ieſt lepßy kozlek / zwlaß
cża korzenie iego z máſtika vwárzone w wi-
nie.

F ❡ Też náprzećiwko ćießkośći pierśi y bole-
śćiam ich / kozlek vwárzony z Roſáccowym
korzeniem / z lákrycya / z drágántem ieſt bár-
zo dobre pić / Bowiem cżyśći pierśi z flegmy
grubey lipkiey / y też ná ſuchy káßel ktory z
zimney przycżyny bywa ieſt vżytecżny.

G ❡ Też náprzećiwko wyſußeniu wilkośćiam
máćice / vwarz polna ßczeć z bylica / z kozl-
kiem / A w tym rozmocżywßy gebkę ćieplo
przykládáy ná máćice.

H ❡ Też náprzećiwko zátkániu ſledziony y wa
troby / warz polna ßczeć z kozlkiem / z kwie-
ćiem bágniſkowym / á to day pić poránu. Pã
dektá / Dioßkorides / Awicenná ſwiadcża.

Mech /

Vſnea. Mooß.

Rozdzial 252.

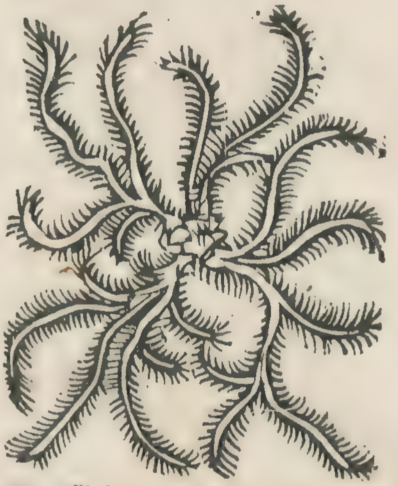

NA Drzewiech Mech poſpolićie
rośćie / iáko ná debowym / álbo
ná laſkowym / y też ná kámie- A
niách / A ieſt laſkowy nalepßy.
Mech láſkowy y woniáiacy ieſt
á ſwiátly / Ale ćiemny y cżarny ieſt gorßy.
Smák ma mieć w ſobie ćierpnacy miernie.
Druga ma wloſność roſpadzáiaca / od mięk-
cżáiaca / á zwlaßcżá laſkowy. Mienia nie-
ktorzy iżeby byl ćiepły w pierwßym ſtopniu /
á ſuchy w torym.

❡ Plaſtr vcżynion z tego mchu / á z Oliwa / B
Jeſt dobry ná zámilknienie y ćierpnienie żyl
pietych.

❡ Liśćie pokrzywiáne ſtárte ze mchem zá- C
ſtánawia krew.

❡ Też ma moc ſcienczáiaca y miękczacza
Mech debowy biały dobry / Ale cżarny ieſt
zly / boleśći máćice vſmierza vwárzony w
wodzie / á nád tym ma páni ſiedzieć / wielka
iey pomoc dáie.

❡ Mech debowy wlożyć do winá / á to wino D
pić / drzemánie y ćießkie ſpánie odeymuie / w
winie ij vwárzyć / á w tym mácżáć gebkę / á
ná brzuch kłáść práwie ná żoladek ćieplo / te
dy żoladek posila. Ná pepek przykládáiac
tákież / cżyrwona niemoc záſtánawia.

❡ Też mech leśny tożdziala / oćiekłośći roz-
padza / zmázy ná ćiele śćiera / żolta niemoc
lecży / Rymie ſpádáć nádol nieda ſwoia ćier-
pnośćia y ſuchośćia / miękkość á ſlábość ćiá-
lá ſtwardza / mieyſcá twárde miękcży y bo-
lacżki / Tákież puchnienie ſtáwow.

❡ Też ſerce posila / á drżenie iego oddala / G
wzrok

wzrok swem sćieránim czyśći/ w boty ij kłáść á ná nim chodźić dobrze/ bo smrod z spar oddala/ podczás też y nogi myć/ wielkie vlżenie nogam czyni/ á zwłasczá po zchodzeniu.

Kozlek/

Valeriana. Baldrian.

Rozdział 253.

IEST ziele Kozlek ćiepły/ w torym stopniu á suchy máło nie takież/ ma moc podobna Spi-
A kánárdzie/ Wiele ludzi náucżonych pożywaia go w lekárstwie mieniac ie być polskim Nárdem. Korzenie Kozlkowo w lekárstwá w chodzi/ á ma moc pobudzáiaca vryny. Dioskorides mowi/ Kozlek moc ma goraca/ pobudzáiaca vryny

B ¶ Wino w ktorymby było vwárzono korzenie kozlkowo/ z násieniem włoskiego kopru/ ze pczelnikiem/ á to masz pić poránu/ bolesći bokowe vsmierza/ y chorobę przyrodzona pániam pobudza.

C ¶ Też kiedy kozlek zetrzesz ná proch á zmieszasz ij z wodka rożána/ á przyłożysz ná bolaczkę iádowita á goraca/ bolesć vspokaia y ogień z iádem wypadza/ i też niedopuszcza nieczystośćiam przypłynać do mieyscá wrzedliwego bolesnego/ á nawiecey iest osobliwe lekárstwo/ á bárzo vżyteczne náprzećiw wrzodowi iádowite[v] ktory zowa Herisipilá/ ábowiem mu sie niedopuszcza szerzyć y rozchodźić po członkách psuiac ie/ á ćiáło z nich kážac/ y też ná insze odtworzone rány iest dobre to lekárstwo wysuszáiac ie y bolesći vsmierzáiac. D

¶ Też sok kozlkowy z tucya krew zástánawia z ran świeżych. Y też iest dobry ná rány ktore sie czynia z krost w vszoch/ Abowiem rope w nich wysusza y goi.

¶ Też zástánawia przyrodzona chorobę białym głowam/ ktora im zbytnie bywa/ to iest gdy vwárzysz kozlek z polna szczećia á ze psim iezykiem/ á tym zołzy obłożysz y máćice/ tedy przestánie choroba przerzeczona. E

¶ Też gdy vwárzysz kozlek z bolum Armeni/ Ktory iest w Aptece/ á dasz sie nápić temu/ ktoby miał krosty wnatrz/ y też kto krwia pluie/ iest osobliwe lekárstwo/ y też zástánawia płynienie inszych wilkośći/ skadkolwiek by płynęły/ á to gdy ij z sokiem bábczánym zmieszasz/ też zástánawia krew ktora zbytnie idzie dla swey ostrośći. F

¶ Też gdy ij vwárzysz w winie/ á tego sie nápijesz/ tedy kto niemoże snádnie odbywáć vryny/ iáko sa ći ktorzy po trosze á czesto puszczáia/ á z wielka bolesćia/ to lekárstwo iest dobre przećiw temu/ y też gdy sie tego nápije ten ktoryby miał febrę przez trzeći dzień/ tedy sie ma nápić tego dniá ktorego iest prożen febry poránu ćiepło dobry trunek/ álbo w godzinę przed źimnica/ to iescze lepiey/ też iest dobre to lekárstwo pić tego czásu/ gdyby kogo waż vkasił. G

¶ Też sok kozlkow/ iest bárzo dobry białey głowie/ ktoraby miáłá fistułę w máćicy/ knot vczyniwszy z báwełny/ rozmoczywszy w soku tám ij w pusćić w fistułę do máćice. Pándektá y Serápio powiádaia. H

Pokrzywá/

Vrtica. Nessel.

Rozdział 254.

NOkrzywá wespołek z násieniem iest goracey właśnośći/ máło nie w trzećim stopniu/ á sucha w torym stopniu/ á násienie nie iest ták suche iáko sámá pokrzywá. A

Moc pokrzywy ieſt czyniąca rány/ y tez ma moc przyćiagáiąca/rozpadzáć y też przepáláć/ Ma też moc otwieráiąca y oćieráiąca.

B ¶ Pokrzywá z rzodkwią vwárzona y z maku lniánego ſiemienia/ otwiera wßelkie wrzody y bolaczki/ gdy tego przyłożyß ná noc.

C ¶ Też gdy vczyniß popiol s pokrzyw / á tym popiołem záſypieß fiſtule kielko rázow/wyſußa y goi ia/ á gdy ktemu popiołowi przyczyniß ſoli / tedy ná káżdą ránę ktora z kroſt pochodzi/y też ná te ráne ktora bywa od pſá wśćiekłego ieſt bárzo dobry / y ná wrzod ktory zową Cáncer ma oſobliwą właſność goić ij

D ¶ Też ſámo náſienie pokrzyw (y wyſußáć. ſtárte/a w nos puſzczone/odtwiera dziureczki / ktore w noſie bywáia / á ták wilkośći z głowy łácniey mogą wynidź precz.

E ¶ Też gdy ſie kto nápije náſienia pokrzywiánego tártego z ięczmienną wodą ćiepłą/lipkie nieczyſtośći flegmiſte z pierśi wyczyśćia.

F ¶ Też gdy w winie vwárzyß á nápijeß ſie go/ chćiwość ku rzeczam ćieleſnym czyni meßczyznam/ Albo w iáiu dáć mu z ieść/á zwłaßczá nie młodem nowożeniam.

G ¶ Też odtwiera ßyie mácic niewieśćich/ A ták ie czyni ſpráwnieyße ku poczęćiu. Albo też gdy to náſienie pokrzywiáne bedzie z Cebulą pożywáne/ tedy tákież vczyni.

H ¶ Też gdy vczyniß knot z mirrą a ſtym náſieniem pokrzywnem / á włożyß do mácice ná noc/chorobe przyrodzoną pániam pobudza/ Albo też z liśćia pokrzywiánego/á z mirri/ z winem vczynić plaſtr/á przyłożyć ij ćiepło ná mácice/ bowiem otwiera zátkánie iey y nieczyſtośći grube ſprochniáłe wygania z niey/ ktemu też dobrze ſłuży oleiek pokrzywiány/ też ná członki páráliżem záráżone ieſt dobry Oleiek ten gdy nim członki námáżeß.

¶ Też vczyń czopek z náſienia pokrzywiánego/á z miodem przáſnym vſmáżywßy ná rynce iáko ieſt obyczay. I

¶ Pokrzywá ma w ſobie wietrzność ktora ſłuży ku pobudzeniu ćieleſnych chćiwośći/á z właßczá gdy proch náſienia pokrzywiánego bedzie z młodem winem pożywány. Awicenna/ Pándektá/ Serápio o tym świadczą. K

¶ Thez liśćie Pokrzywiáne ſtłuczone á ná mieyſce vkąßone od wśćiekłego pſá/ przyłożone obyczáiem plaſtru / iad mocnie pſuie y y ßkodzić mu niedopußcza. L

¶ Też náſienie pokrzywiáne z miodem przáſnym przyſmáżone / ieſt dobre náprzećiwko dychawicy /y pierśi z zágniłych nieczyſtośći m

¶ Też liſt pokrzywiány z mirrą (czyśći ſtłuczony/ ániżey pepká ná żywot przyłożony. przyrodzoną chorobę biáłym głowam záſtánowiáłą porußa. N

¶ Też proch z pokrzywy vczyniony / wrzod Cáncer goi predko ſypány w ránę. O

¶ Też pokrzywá w winie vwárzoná/ pobudza y vmocnia vczynek meſki ku żenie/y záſie tákież żony ku meżowi/á ieſzcze lepiey bedzie gdy náſienie pokrzywiáne /z pieprzem/ á z przáſnym miodem zmießaß ſtłukßy w możdzerzu potwierdza mocnie vczynek małżeńſki/ choć iuß oziminiáły. P

¶ Też Oleiek vczyniony z náſienia pokrzywiánego ná rece námázány/ pot z nich pobudza y z inßego ćiáłá gdzie pomáżeß tym O Q

¶ Też korzenie pokrzywiáne (leieykiem. w winie mocnem vwárzone / á potym ſtłuczone/ ná ſtwárdziáłą śledzione przyłożony plaſtr z tego /roſpadza puchline ſtolczámi/ A gdy ktemu korzenia káparowego przyłożyß/ tedy ießcze lepiey bedzie. R

¶ Też liſt pokrzywiány z oliwą ſtłuczony/ rány z złych kroſt czyśći wyſußáiąc rope zgniłą S

Koßyßczko/

Verbena. Eyſen kraut.

Rozdźiał 255.

Ieſt

IEST ziele Kośyßczko znáko-
mite á pospolite/ w winie vwá-
rzone/ żołta niemoc leczy/ y rá-
A ny w očiech/ dziąsł z zágniłoś-
ći wysußa/ oćiera y vmocnia.
Náprzećiwko iádowitych chrobakow vką-
ßeniu/ y náprzećiwko czárom iest dobre.
B ¶ Też Kośyßczko w wodzie vwárzone/ gdy
sie oną wodą ludzie będą kropić/ vwesela ie.
C ¶ Też ná Trzećiaczkę/ trzy Korzonki á trzy
listki Kośyczkowe/ z ktorymkolwiek pićiem
dáne/ vsmierza zimnice/ Tákież ná Czwar-
taczkę czterzy korzonki/ á czterzy listeczki
máią być dáne.
D ¶ Sámo wßystko ziele ma moc rány spáiáć
y goić. A pogáńscy kápłani przy oczyśćieniu
álbo wywodzeniu białych głow/ miewáli to
ziele przy sobie.
E ¶ Też nápisano w iednych Księgách o tym
kośyßczku. Gdy ktory Lekarz idąc do nie-
mocnego/ to kośyßczko weźmie z sobą w rękę
A przyßedßy/ spyta niemocnego/ iáko sie ná
zdrowiu ma/ ieśli chory rzecze dobrze/ tedy
będzie rychło zdrow/ A ieśli rzecze niedobrze
tedy rychło vmrze/ A ták wiele ludzi prostych
tym zielem wroßki rozmáite/ y gusłá czynią.
F ¶ Też násienie tego to ziela ná proch stárte
á z sokiem włoskiego Kopru zmießáne/ oczy
posila y wyiáśnia wzrok/ y wodká kośyßcz-
kowa ma niepospolitą moc ná oczy.

Powoy/

Volubilis. **Winde.**

Rozdział 256.

POWOY iest ziele wijące sie po
drzewie álbo po zielu ktore blisko
rośćie/ iest miernie zágrzewáiá- A
ce/ Ale zbytnie wysußáiące/ A
to sie okázuie z iego wićia/ ná te
y ná owe strone. Poki ießcze iest świeże ma
wielkie włosności/ Ale suche máłey iest mocy
Jest też rozmáitego rodzáiu to ziele/ miedzy
ktorym chmiel iest policzon/ bo sie też pnie
po drzewie/ ten też ma moc chłodzącą w pir
wßym stopniu/ vsmierza boleśći ktore z go-
rącey przyczyny przychodzą/ y też odwilża/ á
ktemu krew czyśći/ żywot odmiękcza.
¶ To ziele iest zágrzewáiące/ rospadzáiące/ B
trawiące/ Abowiem żyły wielkie otwiera/
czyśći ię przez vryne nieczystośći z nich wy- (padza.
¶ Też powoy iest dobry ná żołtą nie- C
moc/ tákież y chmiel dla tego iż żołtą kolerę
pędzi z żył/ y ze wßystkiego ćiáłá.
¶ Też Powoy z chmielem á z ieczmieniem D
w wodzie vwárzony/ á potym ostodzony/ bo-
lenie głowy oddala z gorącey przyczyny/ wą-
trobę zápaloną chłodzi/ w gorączkách ktore
bywáią z kolery y ze krwie/ iest vżyteczny po-
woy z chmielem. A wßákoż miedzy wßemi
powoymi chmiel iest nalepßy/ A potym po-
woy wielki ktorego kwiát iest biały/ á mleko
w sobie ma. Drugie rodzáie powoiu są iá-
dowite/ á ták nikczemu są pożyteczne.
¶ Też wielki powoy/ á zwłaßczá sok z niego E

wyćiſniony goi rány y roſpádliny vſtne/ y zá-
vßne/ pierśiam y plucam dáie pośilenie/ á
ták náprzećiwko dycháwicy możeß go wźiać.
F ¶ Tenże ſok z Oleykiem rożánem zmießány/
bolenie záſtárzáłe w głowie oddala okłádá-
iac ſkroni. Miárá ſoku wielkiego powoiu
co cżterzy złote záważa z winem / á chmielu
co tyle troie záważy możeß przeſpiecżnie w-
źiać.

Podbial/

Vngula cabalina minor. Hufflatich

Rozdział 257.

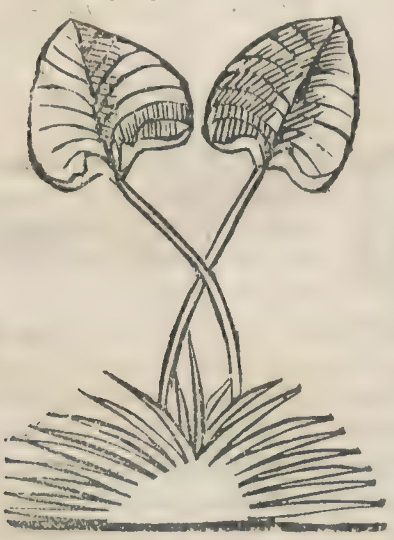

TO ziele rośćie ná mokrych mieyſcách/ á zwłaßczá ná tákách mokrych/ Albo około Jezior y około Rzek/ ma liſt rownie iáko końſkie kopyto / niſko rośćie / kwiát ma żołty/ piękny/ iáſny/ rychło ná wioſnę kwitnacy/ A gdy to ziele pocżnie rość / tedy ſie bárzo rozßerzy po mieyſcu. W przyrodzeniu máło nie ieſt podobny grzybieniu/ Też ie Lekárze zową grzybienie mnieyße.
A

B ¶ Lekárſtwo iego/ wźiać iábłek coby w nich był nie wielki kwáſek/ á iżeby były woniáiace/ wiſni tez/ wárzyć to w wodzie z iecżmieniem potym the wode odcedzić / á nákłáść w nie kwiećia tego źiela / á przykrywßy dobrze iżby párá niewychodziłá / dáć ták oſtydnać/ potym te wode przecedzić przez chuſtę z tego kwiećia / y wytłocżyć bárzo dobrze / potym záśie tey wody przywárzyć z cukrem / á potym ia pić przymießawßy w nie wodki podrożnikowey. To pićie lecży goracżkę/ żołta niemoc / boleść głowy ktora bywa z dymow gorácych/ ktore wſtępuia w głowę z żołądká goracość też nerek / w źimnicy ktora bywa w ten cżás gdy cżłowiek powietrza záchwyći/ ſerce pośila/ wnetrzne gorácośći wypa-(dza.
G ¶ Wárzyć to kwiećie z figámi / á te wode pić/ Abowiem ieſt dobra náprzećiwko káßlowi z goracey przycżyny / y dußność w pierśiách odeymuie.
D ¶ Też ſtłucż to kwiećie z ſádłem kácżym / á bolacżki twárde okłádáy / tedy miękcży ie y otwiera/ y gorácość ich odeymuie.
E ¶ Też wárzyć ßweſtki w wodzie / potym te wode odcedźić / á nákłaść w nie przez noc kwiećiaſtego źiela/ rożánego/ y dziewánowego/ to ocukrowawßy pić/ trzewá vprágłe odmiękcża/ źimnice trzećie° dniá lecży/ y żołta niemoc/ wrácánie z goracey wilkośći záſtánawia/ boleść ocżu z goracey przycżyny lecży.

Wężowy trunk/ álbo tránk/

Virga Aurea.

Haydniſch wund kraut.

Rozdział 258.

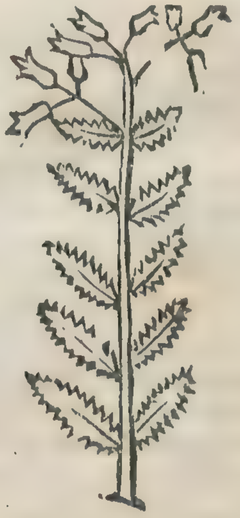

TO ziele rośćie w gáioch / y w leśiech / ma koſmáty korzeń ßáry/ pręt ná połtorá łokćiá wzwyß/ ieſt ćiemno brunatny/ ná wierzchu kwiát żołty / liſt około pretu A

dlugo

dlugo / á gesto sie kłádzie / gdy okwitnie zostáwia nasienie iákoby w wełnie / list šeroki ná dole / w posrzodku nie ták / v wirzchu wąskie / á wšystko kárbowáne. Jest przyrodzenia cieplego we wtorym stopniu / ktora cieplość czyni kasánie iego.

B ❡ Ma moc otwieráiąca / scienczáiąca / rospušczáiąca / kámień w mechęrzu kruši / lipkości y zakáły z niego wypadzą / zimność iego nápráwia / bolesci po kosciách leczy / męcherz ku zádzierženiu wody vmacnia / mocz zástánowiony przeprawia / máćice zimna ku poczęćiu spráwuie / bolesć trzew ktora bywa z nádymániem vkłáda / Wodnocielnym á ociekłym dušność odeymuie / Bokow obćiąženie wspomaga.

Jemiołá / Viscus. Mistel.

Rozdział 159.

A JEmiołá iest rozliczna / ná drzewiech ia náyduią / bo z drzewá wyrásta. Jest złoženia slachetnego z wody z powietrza / zimności w sobie máluczko ma / iágody ma ná gáłązkách lipkie / z ktorego chłopi lep dziáłáią / á nawiecey z debowego.

B ❡ Listy wziąć á proch z nich vczynić / á ten proch dáć pić przymiešawšy soku bábczánego z winem tedy zimnicę ktora bywa trzećiego dniá leczy / czyrwona niemoc zastánawia rány czyści y spaia / kości mdłe w człowieczę / álbo nárušone iákim vrázem / vmocnia.

❡ Tež gdy te Jemiołe stłucze / á z miodem zmieša / á vczyni iákoby plastr ná złe wrzody przykłáday / ták wyczyscia ie / á potym goi. C

❡ Stárzy Lekárze o mocy tey Jemioły nie bárzo gruntownie wypisáli / Ale zá czásow y dniow dzisieyšych nášech / wielka chwałe ma z doswiadczenia prostych bab / á zwłaszczá grušková Jemiołá ku tácnemu porodzeniu dziećiećiá / y ku gryzieniu ktore bywa przy porodzeniu / á spráwi máćice / z hányžem / y z kminem kramnym / proch iey požywány. D

❡ Tež Jemiołá głogowa álbo Jábłoniowa w winie vwárzona / ludziom ktorzy rozum stráca / to wino dáwáć pić / dzieciom tež do kolebki kłáda / áby ná nie przestráchy nieprzychodziły / y strášliwe widzenia. E

❡ Tež chłopi dáią owcam Jemiołe ieść Jodłowa / izby płodu niepotráćiły. F

❡ Niewiástá izby dziećię donosiłá do czásu słušnego / prochu z iemioły ma požywáć z debowa woda / ále tá iemiołá ma być gruško. G

❡ Weźmi Jemioły / kwiátu z ziela / (wa. ktore zowa ziele wežowe ábo wežowy korzeń Rzešy olšowey / włoskiego kopru / burstynu / kokornaku okrągłego / czyrwonego dziewiećiorniku / to wšystko stłucz ná proch vsušywšy / á ták tego ma páni požywáć / ktora ćiežka chodzi ktora iest zdrowa / Ale gdyby iáka niemoc przypádła / tedy przez czásu płod wygania. H

Agrest álbo wino niedojrzáłe /

Vinum agreste. Vntzeytigen wein.

Rozdział 260.

A AGrest iest Wino kwáśne / ktore wyćisna z gron niedojrzáłych / potym wytłoczywšy dádza ná słońcu stáć / izby sie zgęstneło / potym gdy zgęstnieie / vwiązáć to w chuście / á przez noc zostáwiáć ná rosie. Agrest ktory iest požołciáły ku czyrwonosći skłonny / iest krwawki ćierpnacy y bárzo kasáiacy w iezyk. Niektorzy te wodność wárza z miodem / przyczyniwšy winá słodkie° / á tym płokáć gárdło / tedy czopek vpádły nápráwia y dziąsłá około zebow. Gdy te° w všy wpuści / tedy

thedy gnoy z nich wyczyśćia / owrzedzenie wnatrza goi / krwia plwánie záſtánawia.

B ❡ Też wino Agreſtowe ták dziáłáia. Nárwáć gron winnych nie vzrzáłych á dáć im leżeć ná słońcu przez czterzy dni / potym wino z nich wytłoczyć / To Wino ieſt ćierpnace / ma moc żołądek posiláć / á zwłaſzczá gorący / tym ludziom ktorzy ſie czeſto á wiele przećia gaia dobrze im ie pić / y też w mor dobrze ie pić / Ale to wino po wytłoczeniu muśi dobrze ſtáć / bo ſkoro po wytłoczeniu niemoże go pić / w potráwách go dobrze pożywáć / kury młode z nim wárzyć á ieść.

Winna Rośl /

Vitis vinifera. Wein rebe.

Rozdział 261.

A WINO białe ieſt goracego przyrodzenia w wtorym ſtopniu / ſtáre wino tedy iuż w trzećim ſtopniu. Nowe wino to ieſt moſzcz ieſt w pierwſzym ſtopniu.

B ❡ Sok z liśćia winnego pity / owrzedzenie wnatrzá goi. Jeſt przyrodzenia zimnego y ćierpnacego / krwia plwánie záſtánawia / żołądek posila / tákże y ſkorki ſa tego przyrodzenia.

C ❡ Gdy ſkorek z látorośli winnych nákráieſz drobno / á daſz z winem wypić / kámień támie w mecherzu / zmázy wſzelkie ná ćiele ſciera / y też kroſty z licá ſpadza.

❡ Teſz nápal popiołu z iadrek ktore bywáia w iágodách / á ten popioł zmieſzay z octem / gdyby kto miał iáka ráne w zádku / tym pomázáć gdyby iuż krew przeſtáłá / á zágoi ſie bárzo rychło. D

❡ Gdy wino kto bezmiernie pije / ſmyſły vraża / y pięte żyły mdli / á gdy ie pije z woda zmieſzawſzy / nie ták ſzkodzi. E

❡ Wino ſtáre białe á czyſte / mocz wypadza F
Ale bolenie głowy czyni gdy go wiele pije / gdy kto ma tákie ſadzele albo rány / goić ſie im nieda / bo więcey zápala.

❡ Moſzc ieſt ćieſzki napoy / Abowiem czyni G
krucżenie w żywoćie / wiátry mnoży y nádyma człowieká. Sny ćieſzkie czyni / wſzákoż trzewá miękczy / mocz wypadza.

❡ Wino śrzednie / to ieſt nie bárzo mocne / H
ieſt nalepſze zdrowym y chorym / ále białe ſłodkie nádyma żołądek / trzewá miękczy iáko y moſzcz / iedno iże mecherzowi y nerkam ieſt przyiemne.

❡ Wino zágrzawſzy mácżáć w nim wełnę / I
á ná brzuch przykłádáć / tedy rány wrzedliwe w brzuchu goi y bolaczki.

❡ Wino ieſt dobre náprzećiwko wſzelkiemu K
záſzkodzeniu w człowiecze / ktore bywa z zimney przyczyny / iáko z bedl / z ryb / z máku / z owocu / ná

ná ty rzeczy iest dobrym lekárstwem/ á zwłaszczá wino biale stáre á srzednie mocne/ ná wirzch przyłożone z czymkolwiek/ iad wyciaga z wnatrza/ duchy żywiolne posila/ ich moc do wszystkich członkow przywráca/ á to gdy ie zmiesza z inemi rzeczami ku temu służacemi/ moc wszelákiego lekárstwá w sie bierze/ badź zátwárdzáiace badź odmiekczáiace/ álbo też posiláiace/ A ták y ku inym stawnieyszem lekárstwam może być przyliczono/ A ku wiele vżytecznym rzeczam dowcipnym misterstwem może być brano/ Gdzieś to nam praca pilna y doswiadczenie moc iego wielka oznáymia..

Przyrodzenie winá iest złożone z ogniá y z powietrza. O mocy gron winnych iest pisano mało wyższey w ágrescie/ To iest w winie nieźrzálym.

Kakol/

Pseudomelanthium Raden.

Rozdział 262.

ZIELE iest Kakol/ ktore rośćie miedzy zbożem/ ma ziarnká czarne niewielkie gránisté/ ma moc zágrzewáiaca y rzedziaca/ iż gorzkiego smáku. A

¶ Dioskorides / Kakol w wodzie álbo w winie vwárzony vryne pedzi y glisty w żywoćie zábija. B

¶ Też opuchliny y twárdośći odmiekcza y rozpadza/ Ma też moc wysusáiaca y rospadzáiaca/ A ták brodawki od niego gina/ y trad gdy kakol stłukszy ná proch/ á z przásnym miodem/ y też z octem zmieszány/ bedzieś pomázował ty mieyscá. C

¶ Też Ryme oddala proch iego w oćcie námoczony/ á potym wysuszony/ á tego prochu w chustę záwiazawszy masz czesto wonić/ ták strácisz ryme/ y Cátárrus zginie od tego. D

¶ Też wino w ktorym bedzie vwárzon kakol watrobe y sledzione czyśći/ y też kolike vśmierza w ielitách y w żoładku/ á zwłaszczá ktorzy ludzie z wiátrow tákie boleśći miewáia. E

¶ Też proch kakolow w polewkách iedziony Krwáwnice otwiera y glisty zábija/ dawszy y prochu iego z przásnym miodem ná czczo/ Tákież chrobaki ktore bywáia w vszoch. F

¶ Też pisze Plinius iż proch kakolow z miodem y z octem zmieszány/ iest dobry náprzećiwko vkaszeniu weżowemu á námázowáć mieysce/ też boleśći zebow/ z octem vwárzony/ á tym płokáć y dzierżeć ná zebiech/ vśmierza. G

Druga cżeść Herbarzá Polskiego/

Záwieráiąc w sobie przy ziołách Domowych / ine rośliny Cudzoziemskie/ Tákże też y to co z nich do nas przywożą / z innymi potrzebámi ku Le-
./. kárstwam służące. ./.

Aloná/

Aloe. Aloen.

Rozdział I.

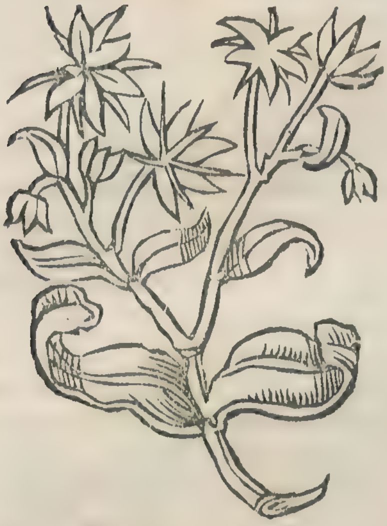

A IEST Aloná ćiepła y ſucha w wtorym ſtopniu/ czynia ia z ſoku iednego ziela Zamorſkiego/ ktore zowa tymże imieniem. To ziele ná ktorym zbieráia czarna Aloná/ Jeſt podobne liſtem liſtowi Włoſkiey Cebuli/ ktora zowa Squilá/ A ná tym zielu ieſt lipkość kliiowáta obfićie/ pret ſámego ziela ieſt Mieczykowi podobny. A ieſt rodzay troiáki Alony/ iedna żołta/ druga podobna watrobie/ zowa ia Aloepáticum/ A trzećia ktora zowa Aloe cábálinum. Nalepſza ieſt Aloná żołta/ Ktora Po łáćinie zowa Aloe ſuccotrinum/ A to gdy ia przetnieſz álbo przełomiſz żołtość podobna Száfránowi w niey ſie vkaże. Watrobna Aloná ieſt w barwie podobna watrobie/ To ieſt/ máiaca w ſobie żołtość y czarność/ Jeſt dziurkowáta/ á widzi ſie czarna. Cáballiná ieſt mnieyſzey ważnośći/ y podłey máłey mocy/ A ieſt czarna/ á bárzo gorzka/ ieſt woniey przykrey.

B ¶ Aloná ma moc wyczyśćienia flegmy y kolery z żoładká y z żyłek/ ktore przezywáia mesáráicás/ y też wywodzi Melánkolia z ćiáłá człowieczego/ Thez potwierdza członki w ktorych ſa żyły piete/ A przeto kto ma flegmy nápełnienie w żoładku wywodzi y wypadza ia/ á potym iy poſila y boleśći głowne oddala/ ktore z grubych dymow żoładkowych do głowy ida.

C ¶ Też Krwáwnice/ To ieſt końce żyłek ktore ſa w ſtolcu otwiera/ á krew czarna przez nie wyczyśćia/ kto ia ná noc połyka.

D ¶ Też wzrok oſtrzy/ gdy proch iey bedzie z wodka Rożána zmieſzány/ A w tym rozmaczáiac chuſte ná oczy chore bedzieſz przykłádáć.

E ¶ Też zátkánie watroby y ſledziony odtwiera/ y przyrodzona chorobe pániam pobudza.

F ¶ Kto ma rány ná táiemnym członku meſkim/ záſypuy prochem Alony zágoiſz ráne/ y też ná ſwirzb ieſt bárzo dobra.

G ¶ Też ieſt dobra náprzećiwko opuchlinie w netrzney z zimney przyczyny/ gdy weźmieſz Alony żołthey co złoty záważy/ Máſtiki co pół złotego záważy/ dayże to wypić ćiepło poránu z wodka piołynkowa dwá rázy w tydzień.

H ¶ Też proch z niey vczyniony/ á z miodem dány ku iedzeniu/ gliſty w żywoćie morzy/ z powieśći Pláteáryuſzá.

I ¶ Też czarna Aloná z octem winnym rozmaczoná/ ſwierzb ktory bywa ná reku miedzy pálcámi wyſuſza/ Y też ktory około dymion y ná członku meſkim táiemnym ſpadza

K ¶ Też bolenie członkow v nog y v rak czarna Aloná z ſokiem łopianowym zmieſzána/ vſmierza gdy tym ćiepło námáżeſz.

L ¶ Ktory człowiek czeſto pożywa Aloe/ to ieſt Alony/ táki záchowywa zdrowie ſwoie ná długie czáſy/ á niemoże w łożna y w żádna ćieſzka niemoc wpáść/ ále lepiey z tey Alony pilułek pożywáć ktore zowa powietrzne/ bo tám przydáia ku tey Alonie mirry y ſzáfránu/ A dla tego ſa piłułki niewymowney zacnośći/ Abowiem wywodza z człowieká zágniłośći záchowywa go w długim zdrowiu Y od iádowitego á morowe° powietrza/ by też nic inſzego niebrał czáſu morowego powietrza/ iedno w tydzień dwá rázy po iedennaśćie ná noc/ álbo poránu iáko kto chce.

Ráyſkie

Orle albo Ráyskie drzewo.

Xiloaloes vel lignum Aloes.

Páradys holtz.

Rozdział 2.

A DRZEWO to iż w Táprobánie wyspie Indyiskim rośćie/ było czás długi nieznáiome/ ták iż przez długi wiek o nim trzymano/ iżby indzie nierosło / iedno w sámym Ráiu/ A to dla tego iż Rzeká Gánges (ktora mienia z Ráiu płynąć) gdy tá ná wiosnę zbiera / tedy wiele gáłęzia stárego z sobą do Indyey przynośi / stądże v inych Narodow / iáko y v nas Słowakow Ráyskim Drzewem rzeczone iest / j było przed tym więtszey wagi niżli dziś / że sie w drogośći złotu rownáło / dokąd sie Indiyczycy nie domyślili / iż też to Drzewo v nich obfite iest Wszákże y podziś dzień dla cnot á przyiemney woniey iego / iest w zacnych pieniądzách A támże w Indyey / Abowiem Kupcy z Lizybonu / y ini Luzytáńczycy / Tákże y Hiszpáńscy Kupcy / vbiegáią sie ponie do Kálekutu/ gdzie go Indiyczycy przywożą wielkiemi pniámi y czwierćiámi. Abowiem to drzewo wonnośćią swą / iest v wielkich pánow / wielkiey wagi / z właszczá ku kádzeniu / gdyż dym iego / swą wdzieczną wonią nie tylo nozdrze iákomi. Ale serce y wszystki wnetrznośći / nád ine wszystki kádzenia vweselá serce śili pámięć przywráca / pochopność wzbudza / ná ostátek wszystki duchy żywnośći w człowieczę rozjedrzna wa. Ale iż iest rozmáite / y ná wielu mieyscách iuż bywa to drzewo náleziono / Wszákże nád Indyiskie lepsze niebywa. A to bywa bárwy czarney ćiężkie lipkośći pełne / Ktemu gęste á twárde / a co nie rádo gore / żadnego biełu niema / á stąd práwe á dobre poznáć możesz.

B ¶ Trzaszczká z drzewá tego / gdy tylko żwána będzie / czuchnienie z vst odeymuie / y piekna wonią czyni.

C ¶ Trocinę álbo proch w piciu ma brć dawan / tym ktore Plará á kłoćie w boku gabá też y tym iest pożytkiem wielkimi ktorzy często mdleią ze złego trawienia. Abowiem z wilgośći lipkich żołądek czyśći / strawność mu przynośi / y we wszystkim go pośila / A to gdy go kto w piciu weźmie co złoty wezłoćie záważy / á z wodą ie bráć nalepiey.

D ¶ Imieniem tego Drzewá / rozmáity rodzay przedawáią / áczkolwiek wszystki Indyiskimi mogą być zwáne / A to dla tego / iż wszystki ty rodzáie w Indiyey rostą / Wszákże naprzednieyszemu to imię dano. Drugi rodzay ácz też w Indiyey rośćie / wszákże od miástá przy ktorym rośćie / Morskie drzewo rzeczone bywa. Trzećie zową Zeyfickie / to dla ćięszkośći w wodzie niemoże pływáć / ále iáko Ołow grąznie. Czwarte napodleysze / Altumerskie iest / przeto pirwszy rodzay / o ktorym tu mowá / iest nalepsze y nadroższe.

Modrze-

Modrzewowa gebká.

Agaricus. Lerchtánnen schwam.

Rozdział. 2.

A GEbká modrzewowa iest ćiepła w wtorym stopniu sucha w trzećim/ iest to gebká kthora wyrásta ze pniá modrzewiowe° drzewá/ iest dwoiáká/ sámiec y sámicá/ sámicá iesth lepsza á okragła/ á gdy vschnie stáie sie bárzo biała sámiec iest podłudowáty/ á nie iest tákiey białośći iáko sámicá

B ¶ Modrzewowa gebká purguie naprzod flegme á potym melánkolią/ a thák iest dobra náprzećiw źimnicy kthora ná káżdy dzień bywa z flegmy/ to iest dawszy tey tho gebki ták wiele co dwá złote zaważa/ á squinantum (iest w áptece) trzećia cześć dragmy/ ty trzeczy sthłukszy ná proch/ day wypić z woda w ktoreyby były vwárzone listki senes z korzenim sosnkowym ćiepło po ránu/ á pothym w pieć godzin ieść.

C ¶ Też toż lekarstwo iest bárzo dobre náprzećiw kolice/ y náprzećiwko rzezániu/ á zwłaszczá vwárzywszy łomikámień ziele w winie/ á potym w to wino włoż prochu tey gebki modrzewowey ieden łot á day to wypić ćiepło.

¶ Náprzećiwko fistule/ weźmi gebki modrzewowey stártey ná proch/ zmieszayże ia z oleiem wáinsztenowym (w áptece naydzieß) z oliwa pospolita á miodu przásnego k temu przyłożyß/ á vczyń iákoby máść/ á potym rozmoczywszy knot w tym/ wpuszczay w fistule bowiem kośći sprochniáłe á skáżone wyćiaga/ y ćiáło skáżone spadza precz/ á thák fistule zgoiß. D

¶ Theż náprzećiwko czerwonym krostam ktore sie ná twarzy vkázuia/ weźmi soli páloney/ gebki modzewowey/ tartarum/ ták iednego iáko drugie°/ á tym prochem posypuy ty to krosty á náćieray reka/ pogina od tego E

Báńká álbo iábłko zamorskie.

Coloquintida. Coloquinten.

Rozdział 3.

TEst ćiepłe w trzećim stopniu/ á suche w wtorym/ á iesth iákoby iábłko iednego drzewká niewymownie gorzkie. Gdyby ktho chćiał sámego tego iábłká pożywáć/ A

wáć/ náruszy bárzo zdrowia swe°/ ábowiem iest rzecz bárzo iádowita.

B ¶ Ale gdy tho iábłko kthore zową po łáćinie Coloquintida vwárzyß w wodzie / tho iesth wziawßy go co złoty záwáży / á listow senes łot/ warzże to społem/ á thego sie day nápić ocukrowawßy temu człowiekowi ktory miewa kwártáne thego dniá we dwie godzinie przed przyśćiem kwártany/ przestánie kwár

C ¶ Też gdy ie vwárzyß w occie/ á tym (taná; octem vstá bedzieß płokał ćiepło / boleść zebow vspokaia.

D ¶ Proch tey Coloquintydy z przásnym miodem zmießány / chrobaki w żywoćie zábija gdy go kto pożywa/ ále máłym dziatkam vczyń plastr z tey tho Coloquintydy á z sokiem piołynkowym/ przyłoż ij ná pępek/ pomorzyß

E ¶ Też przyrodzona choro (w nich chrobaki. be pániá ku wyśćiu pobudza / to iest gdy ia vwárzyß w wodzie z czyrwona bylica/ á tym sobie páni dymioná y máćice bedzie náparzá

F ¶ Też iest dobre tho iábłko náprzećiw (tá. twárdośći śledziony y watroby gdy vwárzyß ośrzodkę iego z woda ielenich iezykow á ocukruieß/ á potym daß wypić choremu.

G ¶ Też vczyniwßy z mydłá czopek rozmocz ij w oliwie ábo w máśle á prochem they Coloqvintydy z wierzchu posyp ná czopek / mocnie wyćiaga nieczystośći z żywotá á zwłaßczá kto sie bárzo zápiecze.

H ¶ Też proch tey Coloquintydy/ z żył zágniła flegmę y kolere mocnie ćiagnie/ á ták z piłułámi Doktorowie dáia niemocnym ludziom á nawiecey gdy chca z dálekich mieysc wywodzić nieczystośći/ iáko z głowy/ z nog/ z piećych żył mocnie przyćiaga do żoładká nieczystośći przerzeczone/ á ták podágre/ scyátykę łámánie mocnie vsmierza.

I ¶ Też proch Coloquintydy z octem zmießány/ krosthy czerwone y trad ná licu goi gdy tym kilko rázow námáżeß.

Kásya.

Cassia fistula, Caßien.

Rozdział 5.

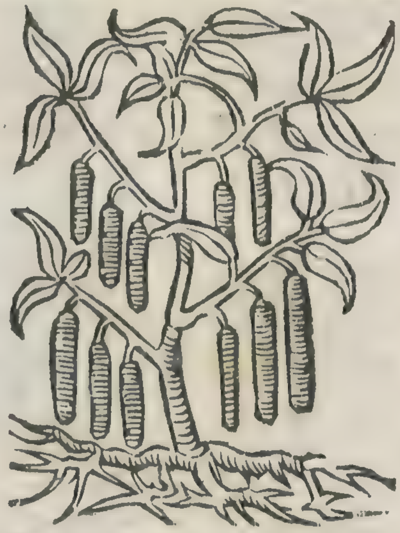

Casia fistutá iest ćiepła y wilgothna miernie/ máiaca moc wyczyśćiáiaca / odmiekczáiaca / y theż zápalenie krwie bárzo vgáßáiac y vsmierzáiac/ kolere czyśći odekrwie/ á przeto iest vżyteczna w gorących febrách/ á pospolićie Dokthorowie przed mocna purgácya dáia Cásya dla odmiekczenia żywotá. A

¶ Też Casya z miodem rozmaconá w wodce Izopowey/ á tym sobie vstá płokáć charkáiac slinogorz rospadza y wolne połykánie czyni bolenie gárdłá y rospádliny ie° oddala. B

Euphorbium.

Rozdział 6.

Euforbium wykłáda sie/ dobrze iżeby siego wiárował/ Iesth iedno gummi iákoby smołá z drzewá ktore rośćie w Indyey ktore zbieráia po świetey Márgorzećie/ Iest ćiepłe y suche w czwartym sthopniu/ á dla tego wßystki gummátá w gorącośći przyrodzoney przewyßa/ woniey bárzo ostrey á mocney. A

¶ Włosnośći tey iest iże flegmę wywodzi z ćiáłá człowieczego/ á ták iest dobre náprzećiw boleśćiam członkowym y nożnym. Nie sámo bywa dawano ále z trocha Bdelium á z tro- B

á z trocha Jeripigri Gálienowey/ á theż nie ná poczatku niemocy.
C ❡ Też kto ma fiſtule ieſt dobra z máſtyka / z mydlem ápetkarſkim zmießáne ki thore zowa ſapo/ á tego máß włożyć ná fiſtule y ná brzegi iey/ ábowiem wyſußa y wyczyśćia zniey
D ❡ Theż czyni vżyteczne kichánie wy= (rope. wodzac z głowy flegmiſte wilkośći zwłaßcza kto pamieć ſtráći/ tedy thego prochu wpuść w nos á bedzie kichał.
E ❡ Theż pißa niektorzy o thym Euforbium/ gdyby ktorego człowieká vkaſiło ktore źwierze iádowite / tedy ma być onego człowieká ſkora ná głowie przerzezaná á tego prochu naſypáć w one ráne przerzezána/ iad człowiekowi ßkodzić niebedzie.
F ❡ Samo Euforbium ieſth kliy bárzo oſtry á goracy/ thak iż gdyby go człowiekowi dał co dwa złote záważa/ o śmierć go przyprawi/ ále z inßemi rzeczámi dáne Euforbium iáko ſa pituły w áptece/ tedy czyśćia z ćiáłá człowieczego gruba y kliowáta flegme/ tháktieß kolere.

Mierobolány.

Mirobalani. Mirobalanen.

Rozdział 7.

MJerobolanow ieſt pięćioráki rodzay á káżdy bárwy iney / że ſie zda áby z roznych drzew then owoc był/ ále thak z iednego rozmáity bedzie. A
❡ Proch Mierobolanow Empelicorũ zmießány z prochem czarney álony á k temu przyczyń oliwy á vczyń iákoby máść / tha máśćia námázuy głowe/ bowiem włoſy vmacnia á niedopußcza im z głowy pádáć. B
❡ Wßytkie mierobolany ſa źimney włoſnośći/ á ſuchey w wtorym ſtopniu: Mierobolany żołte purguia kolere/ ále chepule/ Empelici/ Bellerici/ thy wßytki flegme wypadzáia/ telko czarne melánkolia czyśćia. C

Boża roſá mánná niebieska

Manna cœleſtis. Hymels Thau.

Rozdział 8.

TEſt Mánná ćiepła y wilgotna miernie/ á ieſt roſá kthora zbieráia z niekthorych źioł pobudzáiacych vryne ku wyśćiu/ á zbieráia the Manne w Jndyey y w A Grecyey/ ábowiem przylipa około źioł/ á tak ia zbieráia iákoby miod/ ieſth známienithey mocy. Niekthorzy ludzie przyprawuia the mánne z cukrem álbo z miodem á niektorzy też z ſokiem lákryciey.

Sámá w sobie mánná iest niebárzo biała/ á w pośrzodku dziureczki ma/ iest niewymownie słodka/ przypráwna iest też słodka ale z nieiáka ostrośćia.

B ¶ Ma moc wyczyśćiáiaca krew/ á dla tego iest dobra w goracych niemocách w febrách z kásya daná niemocnemu człowiekowi:

Rum Tureckie.

Reubarbarum. Rhumbarbarum.

Rozdział 9.

A Iest Reubárbárum ćiepłe y suche w wtorym stopniu/ dla tego iest názwano reubárbárum/ iże w ták rzekacey ziemi bywa naydowano/ ábo też w indyey/ y też w inszych zamorskich stronách bywa kopano/ Ten korzeń iest ćiężki á niema w sobie dziurek/ á gdy ij przełomisz/ iedno czerwone żyłeczki z białemi wespołek zmieszáne/ á gdy ie zżuiesz á potrzesz po pápierze/ ieśli bedzie fárbowáło pápier/ tedy to iest dobre Reubarbarum/ á kthore nie fárbuie/ tedy tho iest niedobre.

¶ Ma moc purguiaca kolere/ á ták iest dobre tym kthorzy máiá zápalenie watroby y śledziony z goracych wilkośći. B

¶ Thez iesth dobre náprzećiwko tercyanie wszelkiey/ á to tym obyczáiem. Weźmi náśienia ogorkowego/ málonowego/ citrulowego/ to vwarz w prostey wodzie/ á wziawszy tey wody w ślanke wenecka rospuść w niey Kásyey y Támáryndow po poł vncyey ábo mniey/ á reubárbarum iedne drágme/ á spiki poł śkroputá/ á to ćiepło ná świtániu wypiy. C

¶ Toć lekárstwo iest dobre náprzećiwko żołtey niemocy/ á tho gdy w mleczowey wodce wypijesz to Reubarbárum. D

Socznicá.

Scamonea. Scamoney.

Rozdział 10.

Scámonea iest ćiepła y sucha wywodzi kolere mocnie z żył wyćiagáiac ia od krwie/ iedno iż trochę iej ma być dawano: to iest po czwarty od trzech ziarn áż do dwunaśćie ábowiem iest rzecz mocna á goraca/ mástyká ma być k niey przysádzoná dla iey iádu/ ábowiem żoładek y żyły mdli y psuie. A

¶ Też niektorzy szafránu/ cynámonu/ spiki do niey przysadzáia dla iádowitośći iey. B

Senes

Senesowe liśćie.

Senes. Sene bleter.

Rozdział 11.

A Senes iest ćiepły á suchey włosno-
śći/ rośćie w zamorskich stronách
Jest vżyteczny náprzećiwko nie-
niemocam kthore z melánkoliey
przychodza/ á tak iest dobre tym
ktorzy S. Walántego niemoc ćierpia/ y tym
kthorzy ku omdlewániu przychodza/ y thym
ktorzy miewáia zátkánie watroby y śledzio-
dziony/ y náprzećiw quártanie/ y náprze-
ćiwko krwawnicam zbytnim/ to iest płynie-
niu krwie stolcem. Też ná melánkolia ktora
niemoc iesth z nárußenim mozgu y rozumu
przyrodzonego/ á thogdy vwarzyß syrop z
tych to listkow/ z ielenim iezykiem/ z kwiat-
kami boragowemi w wodzie á ocukrowaw-
ßy nápijay śie ćiepło po ránu po trunkowi ná
przećiwko tym to chorobam przerzeczonym
iest dobre lekárstwo.

Dátelki leśne.

Tamárindi. Wilde Dattelen.

Rozdział 12.

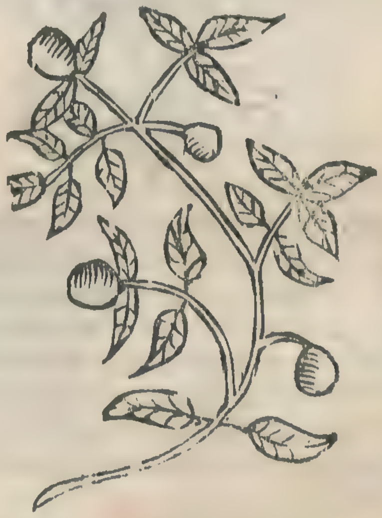

Nwodza Támáryndy kolere z ćiá- A
ła purguiac y zápalenie iey v-
śmierza/ á ták też czyśćia krew.
Sa vżyteczne thym kthorym śie
watrobá wydyma dla wiátrow
w niey zámknionych/ y thakteż żoładkowi/
ma osobliwa moc naprzećiwko ostrym á ćię-
ßkim goraczkam ktore potrzebuia odwilże-
nia y odmiekczenia/ miárá ich co dwá złote
záważy/ może bráć y mniey/ á to z sokiem wło-
skiego kopru ábo wysokiego mleczu/ ábo z ko-
zia serwatka ma bráć dano. Ten owoc do nas
przychodzi z włoch/ Aptekárze bez niego nie
moga być dla tych y inßych włosnośći iego.

Cukier.

Sucharum. Zucker.

Rozdział 13.

A Cukier ieſth ćiepły á wilgothny miernym obyczáiem/ to ieſt około pierwßego ſtopniá/ á ma moc odwilżáiaca y pierśi odmiekczáiaca/ á gdy będzie trzy rázy vwárzony á práwie biały/ tedy nieiáko záźiębi álbo chłodzi/ odmiekcza pierśi y głádzi w nich chropáwośći/ żołądkowi ieſt bárzo vżytecżny cukier.

Cynámon.

Caſsia odoriffera. Cyment rynden.

Rozdział 14.

A Jeſt ćiepły w wtorym ſtopniu/ á ſuchy w trzećim/ kośtuiac ſmákiem obierz dobry Cynámon/ ma moc potwierdzáiaca mozg ſwa rzeźnośćia/ y theż ſtuláiaca ſwa lipkośćia. Jeſt dobry náprzećiwko mdłośći

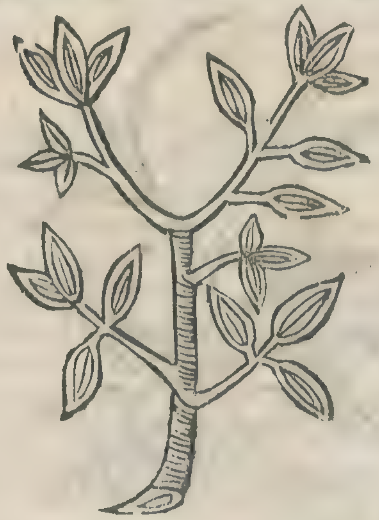

żołądkowey ktora przychodzi z záźiębienia. Dány proch Cynámonow z prochem polnego kminu w kármiách ábo w polewce.

B ¶ Też bárzo przyſtoi iżby cynámon był mießány w ßálße/ ábowiem chćiwość ku iedzeniu pobudza. A gdy ij kto żuie/ czyni w vśćiech wdzieczna wonia.

C ¶ Theż Cynámon tárty z rożána wodka á z málmázya y z trocha winnego octu ßáfranu tártego przycżyniwßy/ ieſth bárzo dobre lekárſtwo ná ſerce czáſu mdłośći macżáiac w tym ßárłat ábo fácelet á przykłádáć ná ſerce: oddala mdłość y goracość ſerdeczna.

D ¶ Też Dioſcorides piße/ Cynámon kthory z czárnośći ku rumiánośći pochodzi/ ma włoſność ſubtylna/ przyćiagaiaca/ otwieráiaca zágniłośći z prochnienia káżdego w ćiele broniaca y odwilżáiaca. Przez dźieśieć lat może być cynámon chowány/ Jeſt rozmáity rodzay cynámonu/ ále ten ieſt nalepßy.

E ¶ Galenus w kśięgách kármi piße/ iż cynámon zágrzewa żołądek/ y watrobe poſila/ rzecż przyrodzona pániam známienićie porußa w polewkách z málmázya pożywány/ ßáfránu troche przycżyniwßy.

F ¶ Też cynámon ma te włoſność ktho z nim cżeſto iada/ potwierdza wzrok mdły wyiáśniáiac ij y poſiláiac.

Rayskie ziárná.

Cardamomum. Paradiſkoerner.

Rozdział 15.

Jeſth

A TEsth Cardamonum nasienie z iednego drzewá/ iest ciepłe y suche w wtorym sthopniu. Jesth dwoiákie/ wiethße y mnieyße/ wietße iest domowe/ á mnieyße iest leśne/ Domowe iest lepße bowiem ma w sobie wietßa korzenność y rumiáność.

B ¶ Ma moc posiláiaca dla swoiey korzenności/ trawiąca y rospadzáiaca wiátrow.

C ¶ Też iest vżyteczne náprzeciw kordyáce z zimney przyczyny/ vwárzywßy ie w korzennym winie z trocha rożáney wodki/ á to day

D ¶ Też náprzeciwko mdłości (wypić chore[v]. mozgowey ktora z rymy ábo z nieżytu przy=

E ¶ Proch Cardamomu z prochem (chodzi. kubebowym wpußczony w nos/ posila głowe známienicie/ y nieżyt trawi.

Száfran.

Crocus. Saffer blumen.

Rozdział 16.

A SZáfran iest ciepły y suchy w pierßym stopniu/ ma moc potwierdzáiaca dla niekthorych swoich przyrodzonych własności.

B ¶ Ma też moc żołądek potwierdzáiaca y náprzeciw mdłościam/ iesth theż dobry náprzeciwko kłociu/ y náprzeciwko

zádzierżeniu vryny/ y też kto często po troßce z boleścia vryne wypußcza/ á tho gdy vwárzyß ßáfran w oliwie á miodu przásnego k temu przyłożyß/ á tym námáży sobie dymioná ciepło po ránu y wieczor.

¶ Też Auicenna piße/ Száfran práwi posila y vwesela serce/ y też wolne oddychánie w piersiách czyni/ ále zbytnie iedzony żołądkowi ßkodzi ku wrácániu ij stkánia. C

¶ Theż ßáfran pobudza chćiwość ku rzeczy cielesney/ śledzionie iesth przyiaciel/ á vryne wyćiska z ciáłá. D

¶ Też twárdość kthora bywa w máćicy odmiekcza z miodem á z czosnkiem przyłożony. E

¶ Też ßáfran zmießány z inßemi lekárstwy serdecznemi/ tym rychley y mocniey moc onych lekarstw do sercá przywodzi. F

¶ Też Serápio z powieści Rásis zacnego lekárzá piße/ iże byłá iedná brzemienna páni ktora sie długo meczyłá z dzieciątkiem á niemogłá go mieć/ datem iey tárte[o] ßáfránu co dwá złote ważyły z winem zágrzawßy/ miá- G

tá ie zátym nátychmiast/ y potym cżestokroć dawałem w tákich przygodách tháki̇m pániam nigdy mi niechybiło/ to sa słowá Serapionowe o tym doświádczeniu.

Gálgan.

Galanga. Galgant wurtz.

Rozdział 17.

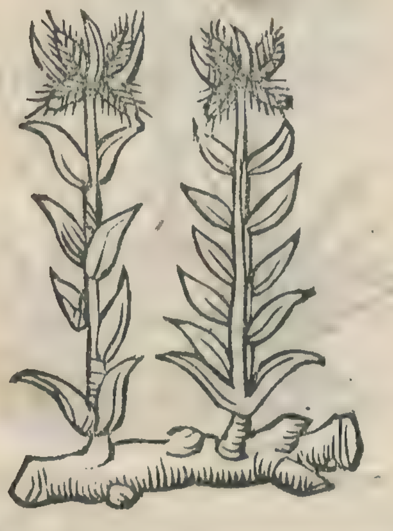

A Gálgan iest ćiepły y suchy w wtorym stopniu/ iego korzeń obieráia lepszy kthory iest rumiány á sękowáthy/ ćiężki/ máiąc ostry smák/ á kthory iest blády á lekki máłego smaku/ dziurkowáty zły iest á máłey mocy. Gálgan potwierdza/ rospadza y trawi złe wilkośći.

B ¶ Wino w ktorymby był vwárzony gálgan żołądek niestráwny posila/ y boleśći iego z zimnych wilkośći y z wiátrow grubych oddala y trawi.

C ¶ Też dla posilenia mozgu gálgánowy proch włoż w nos.

D ¶ Też dla omdlewánia y kordyáki day proch gálgánowy z sokiem boragowym choremu/ vznasz pomoc niemáłą.

E ¶ Też czásu krwie pusczánia w vśćiech trzymány/ broni omdlewánia.

Muszkatowy kwiát.

Macis. Muschkat blumen.

Rozdział 18.

Muszkatowy kwiát bywa obieran z drzewá y z orzechá muszkathowego/ iesth ćiepły y suchy w wtorym stopniu. Ma moc potwierdzáiąca dla swey korzennośći/ rospadzáiąc y trawiąc złe wilkośći/ Lepszy kwiát ktory ku żołtośći iest podobny/ smáku iest ostrego z máłą gorzkośćią. Muszkat cżarny ábo smlády kthory ostrego smáku w sobie niema/ ten nieiest vżyteczny. A

C ¶ Wino muszkatowego kwiátu iesth vżyteczne dla potwierdzenia niestráwnego żołądká

D ¶ Też mozg potwierdza gdy iy będzieśz przezuwał w vśćiech/ á proch iego w karmiach pożywány/ serce mdłe posila y kordyákę oddala.

Muszkatowy orzech.

Nux muscata. Muschket nusz.

Rozdział 19.

A Orzech muszkatowy iest ćiepły y suchy w wtorym stopniu/ Jesth owoc z drzewá iednego ktore rośćie w Jndvey/ iest smáku ostrego/ posiláiącego/ trawiącego/ Jest owoc ważny/ á ktory z siebie prochu nie wypusżcza kiedy iy łamieśz/ ten ma być obierány iáko lepszy.

B ¶ Ktho iy po ránu iada/ żołądek posila á dobra

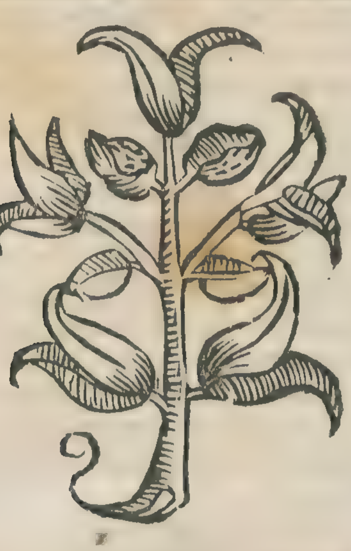

á dobra bárwe licu vczyni / á tho iest cżestho doświadczono od wiela ludzi.

C ¶ Wino muszkatowego orzechá przyczyniwszy troche mástyki / żoladek záziebiony y insze wnetrzności zágrzewa y posila.

Pierz.

Piper. Pfeffer.

Rozdział 20.

PIerz iest goracy máło nie w cżwartym stopniu / á suchy około wtorego stopniá. Jest pierz troiaki / Jeden czarny ktory zowa Melano piper tenże iest nalepszy y nakorzenieyszy / Drugi zowa długim pieprzem / Trzeci pierz iest biały ten zowa Leucopiper. Tá troiákość w pieprzu ácż iednego rodzáiu / tedy młody pierz ktory zbieráia z rzesa zowa długim / gdy bywa śrzednie źrzáły / zowa go białym / á práwie źrzáły / ten bywa czarny / przeto naostrzeyszy. Czarny pierz ma moc rozpadzáiaca naprzod / potym trawiaca / ále pierz biały y długi nie ták dobrze trawi. A

¶ Pierz w kármiách pożywány czyni dobre trawienie żoladkowi / ále ludziom ktorzy sa kolerycżnego przyrodzenia y krewnego / niedobrze z nim czesto iadáć / ábowiem ie wysusza y krew w nich pali / á ták pothym trad ná licu sie dla niego dziáła. B

Rhum Moskiewskie.

Reuponticũ. Grechisch rhabarbarũ.

Rozdział. 21.

TRobá Rumy mogły być opisáne gdyż sarodzáiem iednákie wszák że Tureckie iest mocnieysze á tho ziemia álbo położenim Słońcá. A

Ma

B ¶ Ma moc pędzącą vrynę z inßemi wilkośćiámi/ á to dla ſwoiey gorzkośći.

C ¶ Wino w ktorymby było vwárzono tho korzenie á przylać ku niemu ſoku włoſkiego kopru á troche ocukrowawßy/ ktoby twárdość miał ná ſledzionie ábo w wątrobie z zimney przyczyny/ ieſt bárzo dobre ku piciu/ po ránu trunek/ wieczor drugi.

D ¶ Też proch te° Reuponticū z miodem czyſtym zmießány/ ktoby miał chrobaki w żywoćie/ zábija ie.

E ¶ Też vczyń pláſtr z prochu tego to korzenia z oliwą á z woſkiem/ przyłożyß ij ná mdły żołądek ieſli ij chceß poſilić.

Zándał ábo Cindelin.

Santala. Sandel holtz.

Rozdział 22.

A Zimne ſą Sándáły w trzećim ſtopniu á ſuche w wtorym ſtopniu/ á ieſt ich rodzay troiáki/ to ieſt/ iedny ſą białe/ drugie ſą czerwone/ trzećie ſą żołtáwe/ á thy ſą nalepße/ pothym białe/ á potym czerwone.

B ¶ Są vżyteczne náprzećiwko boleśćiam żołądkowym y wątrobnym ktora bywa z kolery czerwoney.

C ¶ Czerwony Sándał ieſt zimnieyßy niżli biały/ y niżli żołty/ á ſą thez bárzo vżyteczne/ ábowiem gdy ſie wilkość ze krwią ćiągną do ktorego członku bolącego á mdłego/ tedy ty ſándały záſtánowiáią y powćiągáią płynie-

D ¶ Sa też dobre náprzećiwko kordyáce (nia. ktora bywa w febrze/ á to gdy proch ſándáłowy rozmáćiß w mleczowey wodce/ á w tę chuſteczkę rozmoczywßy przyłoż ná ſerce/ á kto ma wątrobę zápaloną tedy y ná wątrobę to lekárſtwo známienićie pomoże.

E ¶ A gdy proch ſándáłowy zmießaß z trochą kámphory/ z wodką rożáną/ á rozmoczywßy w tym chuſteczkę przyłożyß ſobie ná ſkronie/ boleść głowy vśmierza ktora z gorącey przyczyny przychodzi.

F ¶ Też proch ſándału czerwonego zmießány z wodką pſinkową ábo kurzey nogi/ á w tim rozmoczywßy chuſthę przykłáday ná bolące nogi.

Lep.

Viscus arborea. Leim.

Rozdział 23.

A Pißey w pierwßych kśięgách mieliſmy o iemiele tylko/ Tu też zás o lepie z niego/ y o mocy á lekárſtwiech iego. Naprzod ieſt dobry ná wrzody iż ie zbiera/ á ropę z nich wywodzi/ á to ták czyniąc. Weź zá rowne woſku z iemiołem y z żywicą ſoſnową/ tho zmießawßy v ogniá czyń plaſtry á przykłáday.

B ¶ Theż lep z iemioły z woſkiem pod iedna miára zmießány/ á troche mniey ſoſnowey żywice k themu przyczyniwßy z tego będźieß miał máść ktora ieſt odmiekczáiaca y roſpadzáiaca wßelkie twárdośći á zwłaßczá śledziony/ y też ktore bywáia ná ſtáwiech v nog ábo v rak/ iáko v ludźi fráncowáthych/ ná ktore możeß przykłádáć they przerzeczoney máśći przyczyniwßy oliwy ábo káczeo ſmalcu odmiekcza y roſpadza guzowáte twárdość.

Imbier.

Zinziber. Jngber.

Rozdźiał. 24.

A IMbier ieſt ćiepły w trzećim ſtopniu á wilgotny w pierwßym/ rośćie imbier zá morzem á zwłaßczá w Jndyey.

B ¶ Wino w ktorymby był vwárzony imbier z figámi ſuchemi y z rozynkámi/ ieſt pomocne náprzećiwko ćießkośći pierſi/ y náprzećiwko káßlowi kthory z źimney przyczyny pochodźi.

C ¶ Też proch imbirowy z figámi zmießány á vtłuczony w możdźerzu/ ieſt też vżyteczny náprzećiwko tymże przerzeczonym chorobam.

D ¶ Theż gdy vwárzyß imbier w winie z kminem á tego śie nápijeß boleśći żołądkowe y inßych wnetrznośći vśmierza kthore z wiátrow oſtrych bywáia/ á burzenie w nim czy-

E ¶ Też proch imbirowy ná báwełne wpuśćioßczony / á ktho ma wydymánie y chćiwość ná ſtolec bez vczynku/ przyłoż te báwełne y z tym imbirem ná ſtolec/ odeydźie tá chorobá.

F ¶ Też w ten czás gdy ktory człowiek pádnie ná źiemię dla niemocy S. Wálanteo/ włoż mu tártego imbieru w nos dla kichánia/ ieſt bárzo pomocne ná chorobę.

G ¶ Też imbier z miodem przypráwiony leſſh więcey zágrzewáiacy niżli z cukrem przyprá wiony/ áczkolwiek oboy ieſt dobry thym ktorzy ſa źimnego á flegmiſtego żołądká.

Dźiegiel.

Angelica. Engelwurtz od geißtz wurtz.

Rozdźiał 25.

A ANgelicá Dźiegiel/ po Niemiecku Engel wurtz. Ma rozmáite v Lekárzow przezwiſká áczkolwiek ſtárzy o tym źielu niepiſáli/ ábo chocia piſáli ále inym przezwiſkiem theż nam nieznáiomym / wßákoß tego czáſu lekárze zowa tho źiele Angelicá/ Agolicá/ Angulá/

ká/ Archánieliká/ Then co Pandekty pisał zowie ie Márubium nigrum/ to iest czarna ßántá/ Drudzy ie zowa Astráncia/ ale tho własne imie Oleßnikowo/ wßákoß niektho⸗rzy mienia iż oleßnikow iesth dwoy rod/ sá⸗miec y sámicá/ sámiec ma korzeń czernieyßy y ostrzeyßy á ten własnie zowa oleßnikiem/ sámicá korzeń ma bielßy á nie ták gorzki ále troche iágodnieyßy/ á tho zowa Angeliká v nas dziegiel.

B ❡ Gdy to ziele nam znáiome iest/ nietrzebá sie nam o iego przezwisku gadáć/ tylko sie o iego mocy y też lekárstwie bádáć. Nálazłem w kśiegách stárych kthore zowa Prákthyká Magistri Albici olim Archiepiscopi Pragensis, Iż korzeń Anyeliki iest bárzo pożyteczny. Naprzod przećiw ßczárowániu ták domu iáko y persony/ kto ij przy sobie nośi/ kto go námoczywßy w winie ráno pożywa/ tedy od wßelkiego iádu broni/ y owßem iad wypa⸗dza/ gdy go kto z pokármy álbo ták sámego pożywa.

C ❡ Też wárzony w miedzie przásnym/ stukßy korzeń w moździerzu álbo zwierćiawßy ták przyłożyć obyczáiem plastru ná ráne od psá wśćiekłego/ iad wyćiaga y ráne goi.

D ❡ Theż podrożnym ludziom pomaga/ bo⸗wiem posiláiac żyły broni sprácowánia po⸗żywany ábo w vśćiech trzymány.

E ❡ Tákież kto ćierpi ßczkánie ábo częste wrá⸗cánie tedy też oddala/ ábowiem żoładek bár⸗zo zágrzewa.

F ❡ Ieronimus Tragus o tym zielu ták piße/ korzenie iego ludzkim ćiáłam wielka pomoc dawa/ bowiem iesth tho korzeń serdeczny/ á przećiwko wielkim iádom ábo trućinam bár⸗zo skuteczny/ á ták sie ma ku oleßnikowi iáko imbier ku pieprzowi.

G ❡ Druginąßych czásow lekarz Otto Brun⸗felsius ták piße: Lekárstwo tego ziela weźmi od tich ktorzy doświadczili: Niemoże być nic lepßego przećiw morowemu powietrzu iá⸗ko wodá z dziegielu wárzonego/ káżdy dzień pijąc po iedney łyßce ná czczo/ tedy broni od záráženia. A gdyby iuż ktho był powietrzem zárážon/ tedy weźmi tey wody vncya iedne to iest coby był dobry trunek/ dryakwie do⸗brey iedne drágme to iest co ieden wegierski złoty záważy/ octu winnego dwie drágmie/ to wßytko zmießawßy niechay ćiepło wypije chory nizli bedzie spał/ potym pućiwßy krew z żyły/ vkłádzie sie ná łoże á zápoci sie dobrze/ ták bedzie zdrow.

H ❡ Korzeń tego ziela wßystkim swym sposo⸗bem to iest sokiem/ woda/ prochem z niego/ przećiwi sie iádom wßelkim bárzo skutecznie

I ❡ Tákież członki wnetrzne otwiera/ flegme wyćiaga y trawi/ żoładek zágrzewa/ chár⸗kánim gárdło czyśći/ serce y wßysthko ćiáło posila. A mam zá to iż to ziele wßystko może vczynić/ co Dioscorides y Plinius zielu Pá⸗naces przypisuia.

Tylko o nim piße Otto.

Migdały.

Amigdala. Mandel.

Rozdział 26.

Migdały

A MJGDALY ſłodkie ſą ćiepłe y wilgotne w pierwßym ſtopniu/ á záſie gorzkie Migdały ſą ćiepłe y ſuche w wtorym ſtopniu/ gorzkie ſą więcey pożyteczne ku lekárſtwam niżli słodkie / A słodkie więcey vżyteczne ku iedzeniu.

B ¶ Gorzkie Migdały ſą dobre náprzećiwko káßlowi / y náprzećiwko dycháwicy ktora z źimney przyczyny pochodźi / tym obyczáiem vżywáiąc/ Stłucz migdały w możdzerzu/ á przyłoż k nim Czukru / á ták ich pożyway co dwá orzechy włoſkie záważą,

C ¶ Oleiek z gorzkich migdałow ieſt dobry náprzećiw głuchośći / y też gliſty z żywotá wypądza y vmarza/ ktoby ie ná czczo iadał/ álbo z nich vczynić plaſtr/ á przyłożyć ná żywot proſto ná pępek.

D ¶ Też wywodźi pániam mieſieczną chorobę To ieſt gdy vczyniß czopek z báwełny/ á rozmoczyß ij w tym Oleyku/ ktory włoż do máćice ná noc. A ieſli go wiele weźmieß po obiedźie/ tedy wyćiſka pokárm z żołądká/ á rychło czyni ſtolec.

E ¶ Też słodkie migdały ſą dobre ku iedzeniu/ ták w polewkách iáko cukrem obleczone/ y márcipany z cukrem vczynione ſą bárzo dobre/ ſmáczne á roſkoßne ku iedzeniu/ wßelkim obyczáiem człowieká tuczą/ krew dobrą czynią/ żołądká nieobćiążáią / wolne oddychánie pierśiam dáią/ á nawięcey oleiek z słodkich migdałow vczyniony/ ieſt dobry ná ćießkość y ná bolenie pierśi / ćiepło pomázawßy pierśi.

F ¶ Też bolesći wßelkie y zátwárdźiáłośći máćice leczy z wierzchu pomázawßy/ y też peſſárium / to ieſt z báwełny czopek vczyniwßy/ á w onym Oleyku rozmoczywßy / włoż do máćice ná noc / vwiązawßy nićią iedwábną zá koniec odeydźie bolenie zá tym lekárſtwem.

Pigwy/

Citonia mala. Quitten.

Rozdźiał 27.

PJgwy ſą rozmáite/ iedny ſą słodkie/ Drugie tákiego ſmáku iáko leśne iábłká niedozrzáłe / A drugie ſą máiące w ſobie ćierpkość / czwarte kwáſne. Ty pigwy/ ktore ſą słodkie máią w ſobie nawiętßą wilgotność/ ále kwáſne / y inße ſą więcey źimne.

¶ Máią moc ſtuláiącą ran/ á bronią płynienia wilgośći do wrzodow / á to ná przodku. B

¶ Też vmocnia vſtká żołądkowe / á kto ma biegunkę/ záſtánawia ią. C

¶ Oleiek Pigwiány też ieſt ná ty przerzeczone rzeczy vżyteczny. D

¶ Náſienie Pigwiáne ieſt odmiękczáiące bez wßelkiego záćiſkánia. E

¶ Oleiek Pigwiány ieſt dobry ná roſpádliny ktore bywáią od mrozu/ y też ná kroſty świerzbiące. F

¶ Sok pigwiány ieſt vżyteczny / tym ktorzy krwią pluią / á náſienie ochrápienie gárdłá/ y ćießkość pierśi oddala. G

¶ Też wrácánie zbytnie záſtánawia y prágnienie oddala / y chmiel z głowy wypądza. H

¶ Syrop pigwiány też náprzećiw tymże chorobam ieſt pomocny. I

¶ Też lektwarz vczyniony z pigw/ ktory zowa Lekárze y Aptekarze Diácitoniton/ ieſt bárzo dobry náprzećiw káżdey biegunce/ przed obiádem w połgodźiny wźięty/ á po obiedźie iedźiony / niedopußcza dymow z żołądká do głowy wſtępowáć. K

¶ Tákież też ſámá pigwá vpieczona/ á potym z cukrem iedzona tákież vczyni/ iedno iż diácitoniton lektwarz vczyniony ieſt ſmácznieyßy/ y żołądkowi poſilenie więtße dáie. L

m ¶ Też pigwy w wodzie vwárzone / z kogo ielitá wychodza/wley tey wodki kliſtera weń tákież y máćice wychodzaca wćiſka ná ſwe mieyſce/maczáiac chuſte / y przykłádáć tám na ono mieyſce pierwey ia reka / włożywſzy tám gdzie ma być / A to czynia pigwy dla ſwey wielkiey kwáſney ćierpnośći.

N ¶ Też ſyrop pigwiány ktory w Aptekách czy nia / ieſt bárzo dobry ludziom ktorzy chcći ku iedzeniu niemáia/ná czczo łyżke ábo dwie połykány/czyni wielka chcć ku iedzeniu.

Káppáry/

Capparis.   Káppáren.

Rozdział 28.

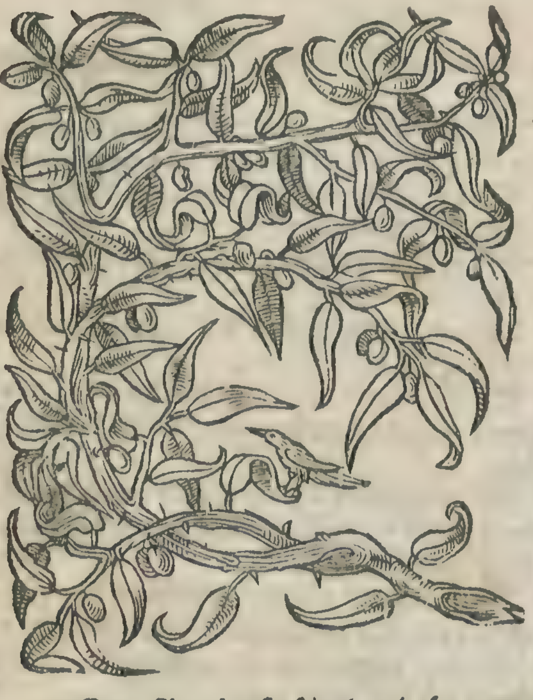

KAppáry ſa ćiepłe y ſuche w wtorym ſtopniu/korzenie/ſkorki/liśćie/owoc/y kwiatki kapárowe wchodza w lekárſkie rzeczy.

A

B ¶ Ma moc potwierdzáiaca żoładek/y pobudza chćiwość ku iedzeniu/watrobe y ſledzione zemdlona potwierdza / y twárdośći ich oddala / á zwłaſzcza Wino w ktorymby były vwárzone ſkorki kápárowe/ Ieſt vżyteczne ná ty przerzeczone członki y niemocy/ ieſt proch vżyteczny z ſkorek kápárowych / weſpołek z prochem bágniſkowych ſkorek / á z cukrem zmieſzawſzy ty rzeczy pożywáy ich.

C ¶ Też náprzećiw gliſtam owoc kápárowy iedziony / wypadza ie z żywotá / y ſledziony ſkázy nápráwia.

D ¶ Też przećiw kolice/Weźmi pół funtá ſkorek kápárowych/powarz ich w ſoku chebdowego korzenia / á potym dobrze ocukruy/iż bedzie z tego iákoby ſyrop / ktorego po ránu y przed wieczorem ſie nápijay/ieſt też ten ſyrop ná boleśći członkow dobry.

E ¶ Też proch z korzenia kápárowego wźiety pod miára ſześć łyżek ſrzebrnych/ruty liſtkow dobra garść / vtłukſzy Rute czyśćie zmieſzay z kápárowym korzeniem iuż też ná proch vtłuczonym/ A potym weźmi pół kwarty winnego octu / álbo troche wiecey / potym włoż ten kápárowy proch z ona ruta miałko vtłuczona do onego octu/y przywarz onego ták długo iákoby trzy paćierze ſpiał/ Tedy kto ma bolenie w lewym boku/w ſledzionie/ álbo kre/álbo ná twárdzenie/ rozmoczywſzy modry ſukienny płát w onym occie / przyłoż ná on bok lewy ná ſłábizne y ná żiobrá/zoład kánietykáiac/roſpedziſz one kre/ twárdość y bolenie odeydzie/ A ſtolce nieczyſtośći iáko purgácya z ćiebie poyda/á to ieſt nauká Awicenny częſtokroć ſkuſzoná.

F ¶ Tákież też kápáry z octem/ á z Oliwa/ y z drobnemi rożynkámi iedzone / ſledzione potwierdzáia/y chcć ku iedzeniu czynia.

G ¶ Też Oleiek kápárowy w Aptekách czynia ná twárdośći/y ná bolenie ſledziony ieſt doświadczony / gdy nim ſledzioná ćiepło kielko rázow bedzie námázowaná.

Kaſztány/

Caſtanea.   Káſztánien.

Rozdział 29.

A KAſztány ſa zimne około pierwſzego ſtopnia / bárzo máła ćiepłość w ſobie máiac/ktoby ie chćiał przyrownáć do żoledziu / tedy w nich nayðzie wietſza tácność ku ſtráwieniu / ále pierśiam ſa nie dobre

bobre/A ták káßel pobudza ia/y boleśći głowy dla ſwoiey nieſtráwności przywodza/ Ale pieczone ſa lepße / á nie máia tákiey złośći / iedno iż czynia zátwárdzenie żywotá z nádymániem wiátrow.

Figy/

Ficus. Feygen.

Rozdział 30.

A FJGJ ſa dwoiákie/świeże y ſuche/Swieże ſa máłey mocy dla wilkości ich zbytniey Suche Figi ſa lepße y mieśnieyße/ ich moc ieſt zágrzewáiaca / około pierwßego ſtopniá/ á wietßey ſuchośći.

B ¶ Też máia moc trawiaca y roſpadzáiaca twárdośći wrzedliwych/ á zwłaßczá gdzie ſtłuczeß z maka ieczmienna álbo z oſrzodka białego chlebá miodu prząſnego przyłożywßy. Też odmiekczaia żywot y ſtolce czynia.

C ¶ Też wodá w ktorey vwárzyß Figy/ ieſt podobna w mocy wodzie miodowey.

D ¶ Figy ſuche ſa dobre ku iedzeniu/ ále prágnienie czynia/ochrápienie y ćießkość w pierśiach oddaláia/też boleśći mecherzowe/nerczáne vſmierza/á czynia dobra bárwe licu.

B ¶ Też gdy vwárzyß Figy z Izopem w proſtey wodzie / á ocukrowawßy nápijay ſie iey dla dycháwice y dla ochrápienia, nerczánych y mecherzowych niemocy/ y dla káßlu záſtárzáłego/y boleśći płuc vſpokaia.

Pinee. Linbowe orzeßki. Pinuſslein.

A PJnee/to ieſt ßyßkowe orzeßki/Sa ćiepłe y wilgotne w pirwßym ſtopniu/dycháwicznym/y tym ktorzy ſuchoty máia ſa bárzo dobre.

B ¶ Máia też moc wyczyſciáiaca/odmiekczáiaca y odwilżáiaca/ſa dobre tym ktorzy máia boleść w płucách/ y w pierśiách.

Iedwábne śliwki/

Mixaria ſeu Sebeſtena. Leymberlein.

Rozdział 31.

IViuby y Sebeſteny / ſa Owoce ćiepłe y wilgotne / A zwłaßczá Iuiuby máia własność oddaláA nia oſtrośći krwie / ktora bywa z obfitośći kolery/Służa też dobrze pierśiam / płucam / boleśćiam nerkowym/ mecherzowi/ iedno iż żoładkowi nie ſa dobre/Abowiem máły pokarm z ſiebie dáia/ A z trudnośćia ſie trawia/ w flegme ſie obrácáiac.

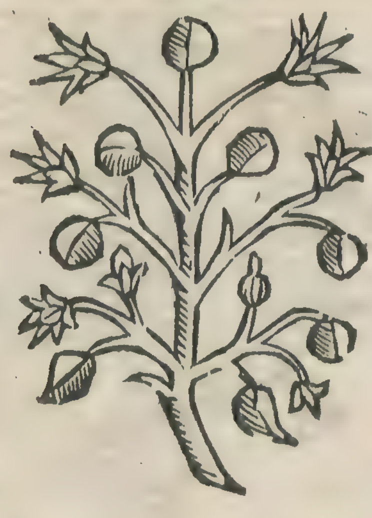

B ❡ Serápio/ Sebeſten ſa miernie w čiepło=
śći / y w zimnośći/ odmiekczáia żywot tym/
ktorzy miewáia goraczki/ y náprzećiw káß=
lowi/ktory z goracośći przychodzi/ ſa dobre.
C ❡ Ryme też ćiepła y goracość vryny odda=
láia/ktora z oſtrey wilgośći koleryczney bywa
D ❡ Też Aptekárze z tego zamorſkiego owocu
Sebeſten rzeczone° czynia bárzo wdzieczny
y vżyteczny lektwarz ktory tym imieniem zo
wa to ieſt Electuarium de Sebeſten, poſpoli=
ćie Doktorowie dáia ten lektwarz ludziom/
ktorzy máia febre Trzećiaczke / A nawiecey
dzieciom y pániam brzemiennym / bo rzecz
ieſt nie przykra/ może być dány ták z cukrem
álbo z wodkámi/ z mleczowa/ z podrożniko=
wa/ z boragowa / miárá iego vncya cáła/ á
to młodemu człowiekowi/ ále ſtáremu dzie=
śieć dragm możeß dáć/ A wßákoż oto maß
Recepte do Apteki ná febre Terciáne. Weź
mi Elektuárium de Sebeſten ſiedm drágm/
Electuarium de Succo Roſarum, dwie drág=
mie / Miodu Rożánego poł vncyey/ wodki
podrożnikowey / Boragowey / mleczowey
rowno po vncyey / vczyń trunek dayże to ná
świtániu ćiepło wßyſtko rázem wypić może
vſnać/ iednoſie niepoćić/ á wßeść godzin po
tym ieść/ Ale nie te° dniá ma być brano to le=
kárſtwo kiedy ieſt febrá/ ále kiedy iey niemaß.

Sliwy Wegierskie/

Pruna Damaſcena.

Vngeriſch pflamen

Rozdział 32.

W Egierſkie Sliwki ſa zimne y wil
gotne/ A ſa dwoiákie / iedny ſa A
czarne drugie czyrwone. Ty śli=
wki ktore ſa czarne/ á przytwár=
dße ſa lepße/ Máia moc chłodza=
ca/ y odmiekczáiaca wnetrznośći / á ták w
goracych febrách ſa dobre.

Hányż Ogrodny/

Anyſum. Gárten Enyß.

Rozdział 33.

H Anyż ogrodny/ ieſt ćiepły y ſuchy
w trzećim ſtopniu. Jeſt to ná=
śienie ſłodkie. Ma moc trawia= A
ca/ roſpadzáiaca wiátry.
❡ Rzygánie ktore z nieſtráw= B
nośći żołądka przychodzi/ gdy ie vwárzyß w
Winie/ przyłożywßy maſtiki/ Cynámonu/ á
tego ſie po ránu maß nápyiać ná czczo.

Też

C ¶ Też przyrodzoną chorobę pániam wypádza/ to iest gdy vwárzyß Zányż w winie/ A ktemu przyłożyß co dwá złote zaważy trifeřám mágnam/ To iest lektwarz/ Ktory w Aptece czynią.

D ¶ Też náprzećiwko zátkániu wątrobnemu y śledziony/ Zányż z Jelenimi iezyki vwárzony w wodzie/ pomaga/ Nasienie męßczyznam mnoży/ y w pierśiách mleko.

Bobek/

Laurus. Lorbeer.

Rozdział 34

A **B**Obek iest owoc/ z bobkowego drzewá. Liśćie bobkowe wchodzi w lekárstwá/ sa ćiepłe y suche. Jadrká bobkowe mocnieyße sa/ A dla swoiey korzenności máia moc potwierdzaiąca/ rospadzáiąca y trawiąca wiátrow.

B ¶ Owoc bobkowego drzewá ná proch stłuczony/ á potym na panewce zágrzany/ á ná głowę posypány/ flegmę wysuśa/ y mozg też potwierdza/ albo w worek zawiązawßy/ á ná głowę przykładay.

C ¶ Też náprzećiw nieżytowi źimnemu/ warz bobek z Różą w gárncu zálepiwßy/ á potym trzymay nos nád oną párą ná noc y poránu/ á potym sobie oną wodą vmyi lice y czoło.

D ¶ Też Oleiek bobkowy/ boleśći żołądkowe vspokaia/ ktore z źimnośći pochodzą/ y też przećiw boleśćiam nożnym/ iest dobre liśćie bobkowe w wodzie vwárzone/ á tym nogi nápárzáć. Y też maćicę potwierdza y wyczyśćia/ y też poczęćie rychłe spráwuie/ Pandektá Plateárius o tym powiadáia y świadczą.

Kubeby/

Cubebe. Cubebenn.

Rozdział 35.

Kubeby sa cieple y suche miernym obyczaiem. Jest owoc z iednego
Drzewa ktore w Indyey rośćie
A podobny ziarnam białego pie-
przu/potwierdzáiac człowieká
mdłego/ A nawiecey z wodka boragowa.

B ¶ Wino Kubebow iest dobre tym ludziom Ktorzy kordyáke miewáia/ Y też naprzećiw korzuczawce/ Y ná przećiw zimney Rymie/ A ty Kubeby w cukrze przyprawione/ w Aptekach naydzieß/ Y sama wonia iest vżyteczna ná przećiw tym chorobam / mozg y pámieć posiláia/ Sa ćieple y suche w wtorym stopniu.

Bob/

Faba. Bonen.

Rozdział 36.

IEST Bob zimnego á suche-
go przyrodzenia / poki zielony /
A Tedy iest wilgotny w pierwßym
stopniu/á máło tuczy/grube wil
gośći czyni / á żołądek obraża/
Gruba krew czarna/To iest melánkolia czyni/ Y dymy miaßße/ A przeto mozgowi iest niedobry / dziwne sny nań przywodząc/ A wßakoż dobrze vwárzony/ nie ták ßkodliwy.

¶ Też wodá w ktorey wre bob / lice czyśći/á B
ieszcze lepiey gdy krochmalu przyłożyß.
¶ Wodká z kwiećia bobowego oczy czyśći y C
wyiaśnia.

Koziorożec/

Fenum grecum. Bocks horn.

Rozdział 37.

FEnum grecum iest ćieple y
suche / ma ściągáiaca moc / A
trawiaca y odmiekczáiaca.
¶ Aby sie wrzedzienicá ry- B
chło zebráłá/ Weźmi maki
tego fenum grecum/á zmie
ßay te z żołtkiem iáiecznym/
á tego przyłoż ná wrzedzienice / A gdy te make zmießáß z Terpentina á z żołtkiem/ tedy sie wnet przepuknie wrzod/ A gdy ku tym rzeczam przyczyniß maki z nasienia lniánego/ z násieniem wysokiego mleczu/ bedzie lepiey.

Też

C ¶ Tez gdy vwárzyß make Rezioroßcowa z maká lniánego naſienia / y tez z náſieniem wyſokiego Slazu / Tak iz z thego vczyniß plaſtr / Ktory przykładay ná bolacy zołądek / y tez ná opuchline członku taiemnego meſkie go / boleść vſmierzyß.

Lniáne náśienie /

Semen lini. Fláchsſomen.

Rozdział 38.

A Naſienie lniáne ieſt ćieple w pierwßym ſtopniu / wilgośći y ſuchośći mierney / zołądkowi ieſt nie dobre dla czynienia wiátrow / Ale vryne pędzi / káßel vſmierza / y pierśi czyśći z nieczyſtość flegmiſtych / A to gdy kto w potráwách pożywa.

B ¶ Albo tez maká z tego náſienia z maká feni greci / z máſlem máiowym / A tego námázawßy ná chuſte ćiepło przyłoz na ćięßkość pierśi / przez noc vznaß pomoc.

C ¶ Tez ten plaſtr ieſt dobry przykłádáć ij ná członki / w ktorych pánuie kurcz / práwie ieſt podobne w mocy náſieniu fenugrekowemu.

Słonecznik ſtreczny /

Lupinus. Feygbonen.

Rozdział 39.

A Słonecznik / iest ciepły á suchy w trzecim stopniu / Ma moc vryne pedzącą / A iest dwoiáki / Jednego ziárná słodkie / á drugiego gorzkie. Ty ktore są gorzkie / wiecey sie godzą ku lekárstwu.

B ¶ Mąká z tych gorzkich ziarn zmieszána z miodem / iest dobra ku iedzeniu tym / ktorzy glisty máią w żołądku álbo w ielitách / á gdy k nim przyłożysz soku piołynowego / tedy będzie iesżcze lepiey.

C ¶ Też plastr vczyniony z mąki tych łupinow gorzkich z sokiem piołynowym / á z trochą czarney Alony / z tego vczyniwszy plastr przyłożyi ná żywot dziecięciu / glisty tym wypędzisz

D ¶ Wino w ktorym by był vwárzon słonecznik / iest dobre tym w ktorych sie opuchliná mnoży wnetrzna / y też náprzeciw zátkániu wątroby i śledziony z strony zimney przyczyny

Proso /

Milium.   Hirz.

Rozdział 40.

PROSO iest zimne / w pierwszym stopniu / á suche w wtorym stopniu / Moc tego násienia iest wysusżáiąca / A przeto záciśka żywot wysusżáiąc ij / Ale zewnątrz Proso przyłożone / chłodzi á wysusza wiecey. A

¶ Jest rzecz nietuczna Proso / biegunkę zástánawia / zágrzawszy go ná panwi / y násypáć w worek / A on worek ciepło przykłádáć ná żywot / Tedy zástánawia biegunkę / á vryne pedzi ku wyściu. B

¶ Też Proso z solą ná panwi zágrzáne / á w chuście wsypáne / kolikę vśmierza / ták ciepło ná mieysce / gdzie iest kłocie przyłożone. C

Włoski Orzech /

Nux Iuglans.   Welchsche nuß.

Rozdział 41.

Włoskie Orzechy są gorące w trzecim stopniu / A suchá w wtorym / żołądkowi zimnemu iest dobry / A y pożyteczny pokarm / gorącemu żołądkowi w kolerę sie obrácáią á

ia á dymy z nich wzgore wſtepuia/á ták oczy
záćmiewáia y boleść głowy czynia z záwrá-
cániem/też czynia piſzczenie w vſzu.

B ¶ Ráno z Ruta oſoliwſzy y z figámi iedzone
iádom y trućinam ſie przećiwi/á ſtłuczone z
Ruta/á z ſola vkaſzenie od czegokolwiek iá-
dowi tego goi/y iad wyćiaga kiedy przyłożyſz
ná ráne.

C ¶ Stáre Orzechy máſtnieyſze/á ku iedzeniu
gorſze/głowe z gorącośći obćiażáia / oczy
záćmiewáia/młodym nie ták ſzkodza.

D ¶ Też ſtłuc orzechy/ á przyłożyć ná oćiekłość
cyckow/ſklesna/ ſkorá włoſkiego Orzechá v-
ſuſzona/á ná proch ſtłuczona/ten proch wy-
ſuſza bez kaſánia/liſty iáko y ſkorá/czyrwona
biegunke záſtánawiáia / ſok z liśćia wpuſz-
czony w vcho/ gnoy z nich iáko y wierzbowy
wyſuſza/popiol ſkorkowy w winie pity/vpłá-
wy niewieśćie záſtánawia / też gdy go włoży
do máćice: ſok pity/ z żywotá gliſty wygania

E ¶ Nowego Orzechá iadrá rozeżwáć w v-
ſtách/ á przyłożić ná bolaczke przepukła kto-
ra bywa z melánkoliey/goi ia/ y piete żyły o-
brážone goi/ puchline/ á zwłaſzczá od pierśi

F ¶ Oleiek tych orzechow ieſt wil- (oddala.
ki/wrzody roziadáiace ćiáło/y krośty złe goi/
y thez fiſtuły w oczách y w zádku/ Sok iego
ſmrod oddala káżdy.

Laskowy Orzech/

Nux Auelana. Háſel nus.

Rozdział 42.

A ORzechy Laſkowe ſa ćierpnieyſze
nizli włoſkie dla wietſzey cześći
ziemie/ktora ieſt w złożeniu ich.
Gdy ich kto wiele álbo czeſto po-
żywa/boleść w głowie czynia/
żołądek nádymániem rośćiagáia/ćiáłu zdro-
wemu tuczność dawáia/rozetrzeć ie á dáć z
brzeczka pić/káſzel vśmierzáia/ z ſádłem nie-
dźwiedzim ſtłuczone/włoſy chedoża. Orze-
chy laſkowe ſa ku ſtráwieniu trudne dla zim-
nośći. Suſzone troche niewádza żołądkowi
Ale głowie y oczam ſzkodza/ tylko máia moc
od rybnych iádow záchowywáia człowieká.

B ¶ Oleiek z nich ieſt vżyteczny náprzećiwko
denney boleśći/ y boleśći pietych żył / y też o-
toki z ran wyćiaga.

¶ Sok z owych czáſzutek zielonych / w kto- C
rych Orzech laſkowy ſiedzi / ſmrod z czegoby
ſie kolwiek poruſzył od człowieká/odeymuie/
y też ſmrod pod pázuchami/zmieſzawſzy ij z
z koperwáſerem.

Nieszpuły/

Meſpilus. Neſpelen.

Rozdział 43.

NIeſzpuły / ieſth Owoc z iednego
Drzewká kolącego máłe iáko
Jabłuſzká / ieſt ćierpnączy po- A
karm dobry wilgotnemu żołąd-
kowi / y też ćieczeniu trzew ze
krwia. Ten owoc długo nie źrzeie / niegdy
ſie doleży iákoby gniłki/ Mocy ieſt zimney
á ſuchey w pierwſzym ſtopniu / wiecey ſłuża
ku lekárſtwam nizli ku pokármu / wnatrz
ma trzy pecki/dla tegoż ie zowa po Grecku
Tricoccum.

Też

B ❡ Też wrácánie z goracośći ſtanowi/ y czyrwona niemoc/ żołądek w goracośći pośila/ chęć ku iedzeniu dáie / dymy ktore z flegmy pochodzą / niedopuſzcza im wſthepowáć w głowę/ y do oczu.

C ❡ Też krew gruba dziáłáia/ á przeto ie pożyteczniey ieść przed iedzenim niżli po iedzeniu. Wárzone z koryándrem/ á ieść ie/ ćieczenie brzuchá záſtánawia.

Cytrowe Jábłko/

Pomum Citri. Cyter opffel.

Rozdział 44.

JAbłko Citrowe ma w ſwym złożeniu ſkorę máſtną/ w poſrzodku wodność kwáſną y náſienie / to wſzyſtko ieſt rozdzielnego przyrodzenia.

A ❡ Ktorá ieſt goracego á ſuchego złożenia/ ma moc ſerce pośiláć/ omdlewánie odeymuie/ nieprzyrodzoną chęć ledás czego niewiáſtam chćiwym odeymuie / w mor vczynić proch z they ſkory/ z náſienia gwozdzikow z tych / z kthorych wieńce wiią / á tego prochu w winie pożywáć / záchowawa ſerce od iádowitego powietrza.

Dáttelki/

Dactilli. Datellen.

Rozdział 45.

Dá-

A Aktili ieſt owoc Pálmowy / á Pálmá z iedney pecki niedlugo trwa/ ále ich muśi niekielko we ſpolek wſádzić/ iże ſie z roſta ſpotem/ á ták pewniey mogą ſtáć/ Naprzod wſchodza z pecki iáko koſáćiec/ á potym poſrzodek twárdnieie/ y liſty ſie ſpolu zraſtáia/ A do piero we ſtu lat owoc dawáia A to w kráinách goracych/ iáko w źiemi Páleſtinſkiey/ á owoc ná ßypulkách nie wiśi/ ále ſiedzi ná látoroſli/ á od gorącośći ſlonecżney y od powietrza zrzeie.

Pecżki ma dlugie iáko żoladź/ owoc ieſt goracy y wilgotny z przyrodzenia w drugim ſtopniu/ krew gruba mnoża ſwa nieſtráwnośćia / iedno żeć wżdy ſa ſtráwnieyße niżli figi ſuche/ bo wietßa wilgość máia/ watrobe zátykáia/ nádyma ſledzionę/ grubośći ſtwardzáia/ zebom ßkodza / glowie y żoladkowi/ zwlaſzcżá ludziom Kolerycżnym/ bo oni máia watrobe goraca/ A ták im ieſt ßkodliwy ten owoc/ bo kolere w nich mnoży / inßego przyrodzenia ludzie tluſcieia od nich.

B ¶ Dla przecżyſćienia lektwarz z nich dziáláć ták. Weźmi dáktylow iedne libre / miodu pol libry/ poſmáż tego oboygá ná weglu / á gdy zſtáwiß z wegla wloż k niemu tych rzecży/ Spiki/ Jmbieru/ Gálgánu/ Cynámonu káżdego z nich po lotu/ Diágridium ßeść lotow / á zmießay ſpolem/ Ten lektwarz ieſt dobry przećiw goracżce/ y przećiw klóćiu w bokách pod ziobry/ bo odmiekcża żywot.

C ¶ Pálmá z ſwemi látoroſlámi / z kwiátem z ſkora/ z peckámi ſa ćierpnącego przyrodzenia y ſuchego / rány wyſußa y náraßcża/ żoladká mdlość pośila/ á wrácánie mocno záſtanawia.

Gránatowe álbo ziárniſte Jáblko.

Malum granatum. Gránat Apfel.

Rozdział 46.

A Jablká ſa Málagránatá iákoby mákowice/ roſta ná drzewie we Włoßech. Málagránata ſa dwoiákie / iedny ſa ſlodkiego á drugie kwáſnego ſmáku/ á ták y moc tych iáblek ieſt inßa kwáſnych / á inßa ſlodkich/ A wßákoż poſpolita moc y wloſność gránatow ieſt wyſußáiaca dla ćierpnienia ich / á nawiecey ſkorki gránatow wloſność máia wyſußáiaco.

¶ Z ſámych gránatow dobra ſie krew mnoży B
ſlodkie gránaty ſa chlodzace y odwilżáiace.

¶ Awicenná piße o nich/ á zwlaßcżá o kwáſnych/ iże kolere vſmierzáia / á nie dopußcża iey plynać do żoladká/ Wino z gránatow to mocniey ſpráwia. C

¶ Jedrká gránatow ſtluczone/ á z miodem zmießáne/ tym námázuy ráne ze zlych kroſt. D

¶ Jáblká gránatow ktore ieſt ſlodkie/ to odwilża żoladek y miekcży ij / á ták ku ſtolcam przypráwuie/ ále kwáſne poſpolićie ieſt lepße żoladkowi. Jadrká niemáia w ſobie żadnego pożytku ku iedzeniu y owßem ſa niedobre E

¶ Tylko ſtluczone/ á z przáſnym miodem zmießáne/ ktoby miał bolesć w vßoch/ tego przykládáy w vßy/ Tákieß kroſty v dzieći/ ktore bywáia w vſciech ná podniebieniu tym námázuy. F

¶ Kwiát iego ieſth ćierpnącego ſtożenia/ zimnego przyrodzenia w pirwßym ſtopniu/ á ſuchego w wtorym/ rány ſpaia/ y wßytki ćieczenia záſtánawia / żeby vmocniáia / w miáſto kwiátu / biora pod czás wierzcholki tego Jáblká/ ſa lepße y zdrowße. G

H ¶ Skorá tych iábłek / też táka ma moc co y kwiát/ wrácánie záſtánawia / y też płynąca krew z rány/ To ieſt proch iey z białkiem iáiecznym zmießány/ y przyłożyć iáko plaſtr/ w occie ia wárzyć/ á w thym gebkę maczáiacz przykłádáć ná brzuch v dołu / czyrwona biegunkę záſtánawia.

I ¶ Też proch icy z rożana wodka zmießány/ á w nos wpußczony / ćieczenie krwie záſtánawia/ zmießány z wodka bábczána/ á w tym rozmoczyć kes báwełny/ y włożyć do mácice/ krew z niey płynaca záſtánawia.

K ¶ Też Jábłko gránatum gdy ieſt świeże vwárzywßy w winie/ á potym ie ſtłukßy przyłoż ná vßny wrzod/ vznaß pomoc.

L ¶ Też ſłodkie gránatá odmiekczáia pierśi/ ále kwáſne záćieſniáia/ y ochrápienie czynia.

m ¶ Gdy vwárzyß gránata w deßczowey wodzie / á kto krwia pluie / day ſie nápić tego/ tedy ono záſtánowiß.

N ¶ Też kto ma drżenie ſercá/ dobrze tákiemu gránata iádáć/ y z vſtek żołądkowych ſpycha kolere y flegme/ iedzone.

O ¶ Rabi Moizeß Żyd / przywodzac słowá Gálenuſowe ták mowi. Gránátá máia dziwna włoſność/ bo przed iadłem iedzone niedopußczáia ſie potráwam káżić w żołądku/ álbo gdy ie vwárzyß z ktora potráwa / tedy one potráwe dobrze żołądek ſtrawi / iż ſie w dobra krew obroći.

P ¶ Też korzenie drzewá ná ktorym roſta pomagránatá kwáſne / ten korzeń chrobaki w żywoćie zábija / álbo y liſt tego drzewá/ tym obyczáiem przyprawiony. Weźmi korzenia gránatow kwáśnych / wyiawßy z nich drzenie / warzże ie w Málmázyey Greckiey ták długo áże połowicá wywre / á potym wſyp pieprzu tártego co złoty záważy / á potym przywarz y przecedź/ á ćiepło day ná czczo wypić/ á potym niema ſpáć.

Wiśnie białe/

Schinus vel ceraſa alba

Weyſse Kirſchen/ Amelbeer.

Rozdział 47.

Wiśnie białe ſa mieśiſte/ czyrwone/ gdy vzrzáte/ tedy ſa ſłodkie/ Gdy ie kto iſe przed iedzenim ynych potraw / trzewá miekcza/ żołądek czyśćia/ pálenie wnatrz odeymuia/ chropáwość w gárdle od vſchnienia/ y w pierśiách ſwa mokrośćia ſłodka odeymuia. A

¶ Wiſnie czarne (połáćinie Schine nigrá) ſa ſmáku kwáſnego záwieráiace y óćiſkáiace żołądek/ po obiedzie máia być iedzony/ żołądek ſuchośćia ſwa wyſußáia/ grube wilgośći przenikáia. B

¶ Sok lipki wypływa z wiśni w tyzánnie roſpußczony á pity/ pierśi miekczy/ chropáwość tcháwice odwilża / twarz tymże poćieráć/ zmázy z ćiálá ſpadza/ w winie vwárzoná á pitá / kámień w mecherzu łamie / wzrok oſtrzy/ wodność wiſni czarnych wárzyć z miodem áż do zgeſtnienia ſoſnki/ wſypáć y zmießáć / a wylać ná cokolwiek / áby ochłodły/ á bedzie iákoby lektwarz / á tego dáwáć dla przeczyśćienia/ czemierzyce gdy ktemu przymießaß/ przypalone wilgośći wypadza/ tám árindow gdy ktemu przymießaß/ mirábolanow/ ſcámoneam/ ty rzeczy kolere známienićie wypadzáia. C

Ptáßa wyká/

Oro-

Orobus ſiue eruum. Erwen.

Rozdział 48.

TO ziele ieſt čiepłe y ſuche w pier-
wßym ſtopniu/ ma moc otwie-
A ráiaca/ očieráiaca y odčináia-
ca. Jeſt ſmáku gorzſkiego/ vry-
ne pedzi zbytnie/ á zwłaßczá kto
iey pożywa zbytnie/ tedy ze krwia vryne wy-
padza/ bydłu ieſt vżyteczny pokarm.

B ¶ Maká ptáßey wyki żywoth odmiekcza/ y
vryne pedzi/ y bárwe dobra dáie człowieku/
z miodem zmießána maká rány czyśći ktore
z złych kroſt pochodza/ y też z licá piegi/ flá-
ki ſpadza y inße nieczyſtośći/ á to gdy make
ptáßey wyki zmießaß z maka ieczmienna á z
krochmalem/ y też ná świerzb ieſt to dobre
lekárſtwo y doświadczone.

C ¶ Też maká iey w occie vwárzona á ná dy-
mioná przyłożona/ rzezánie oddala/ y wydy
máinie ná ſtolce vſmierza/ y theż kłočie ielit
vlżewa.

Oliwki.

Oleæ nuces. Oelnüßlein.

Rozdział 49.

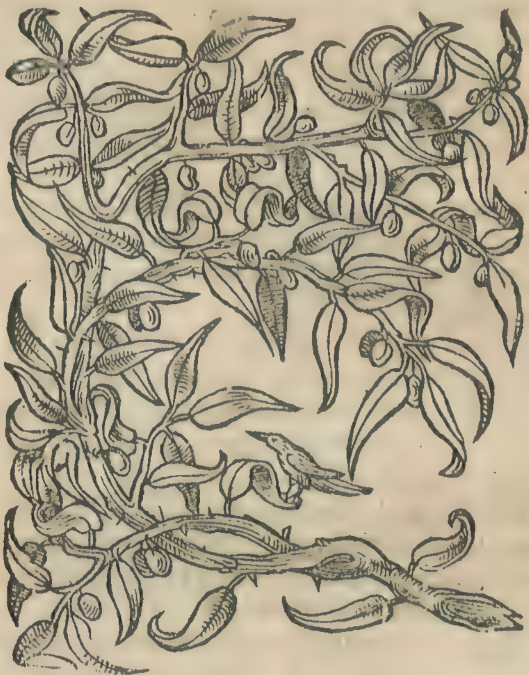

OLiwki ſurowe ſa zimne y ſuche/
żywoth záčiſkáia / ále kwáßone A
żoładek odzieráia dla ich kwá-
ſnośći/ á zwłaßczá gdy w occie
pomokna.

¶ Czarne oliwki ſa čiepłe / ále nie ták bárzo B
kwáśne/ á wßákoß bárzo nie ſtráwne / nie-
dobra krew czynia/ chčiwość ku iedzeniu po
budzáia zwłaßczá wielkie oliwki niebárzo
thucza człowieká/ Dozrzáłe oliwki ſa mier-
nie čiepłe/ á świeże ſa wietßey čierpnośći á
wiecey záčiſkáia żywot ále ſa lepße żoładko-
wi/ Ale czarne oliwki thy ſa niedobre żoład-
kowi dla prochnienia ſwego.

¶ Theż plaſtr vczyniony z oliwek czarnych/ C
niedopußcza ſie kázić čiáłu dla wrzodu kto-
ry zowa Antrax/ gdy bedzie ná ono mieyſce

¶ Też plaſtr vczyniony z liśćia o- (przyłożony D
liwnego z przáſnym miodem/ á tego przyłoż
ná pepek/ ábowiem wypadza gliſty y zabija.

¶ Też gdy z tego liśćia á z ieczmienney maki E
vczyniß plaßr/ záſtánawia biegunke daw-

na/y też płynienie zbytniej wilkośći z máćice.

F ❡ Oliwá nieżrzáła iest dobra żołądkowi dla mierney ćierpnośći ktora ma w sobie / á tho masz rozumieć o oliwie kthora bywa ieszcze z orzechá nieprawie vżrzáłego / zowa po łáćinie oleum omphacinū / dziasłá potwierdza y zeby vmacnia / gdy kto te oliwe w vśćiech będzie trzymał / broni od vzięblenia / też odeymuie inszym rzeczam iad ábo ostrość iż ćiáłá nieprzechodza.

G ❡ Też gdy kto wypije iádowita rzecz á bárzo palaca / oliwy sie day ćiepło nápić izby mogł wrácáć / Serápio y Pandekta o thym dowodnie świadcza.

H ❡ Druga oliwá iesth kthora biora z drzewá iuż dobrze dożrzáłego / á ta oliwá iest miernie ćiepła y odwilżáiaca / ćiáło posiláiaca y odmiekczaiaca.

I ❡ Oliwá z iecżmienna woda / to iest po sześći łyżek kàżdego wziać ćiepło wypita / stholce czyni / á gdy k temu listkow rućiánych przyłożysz á przywárzysz / kłoćie w żywoćie przestánie / y glisty wymiáta z żywotá.

K ❡ Oliwá w klisthyrách pożywáná / bolenie ktore z kłoćia pochodzi vśmierza / y iák miarz oleyki wszytkie w áptekách ná rozmáite niemocy z oliwa przypráwuia.

L ❡ Jest też oliwá leśna / máło ogrodney niepodobnná / przeto też oley śniey / ácz go thez oliwa zowa / nieiest ták przyiemnego smaku áto iż iest zbytnie ćierpnacy / á ták zdrowym ludziom tylko zá niedostátkiem máśći / Ale w lekarstwách wielka sławe ma / ábowiem ná bol głowny / lepszy iest niż rożány / gdy nim skroni / czoło / y wierzch głowy pomażesz. Pot zawiera gdy nim ćiáło máża. Włosow łażacych powćiaga / otreby ze płći zgania / strup słiwiacy goi bez szkody / świerzb / párchy / y wszeláki trad goi / mázánie iego / kto sie tha oliwa ábo tym oleiem / dniá kàżdego máże / niemoże rychło siwieć. Przeto lud Arábski / tákże y Egiptski / iż sie ná kàżdy dzień máża / á náposполićiey thym oleiem leśnym / zwłaszczá lud wieyszy / áby ich pot ńiemdlił / nigdy nieświeia / chybá roskoszni / co inych máżidł vżywáia.

m ❡ Biela też osobliwie the oliwe dla mázánia / o kthorym bieleniu Dioskorides náuke pisze / ktho chce czytay sobie v niego / do nas thu gothowa bielona y surowa woża / iesth woniey przyiemnieyszey niżli ogrodna / kthorey v nas w kármiách vżywáia.

Jábłká.

Poma. Oepffel.

Rozdział 50.

Jabłoń iesth drzewo / A iáko iabłoni sa rozliczne / tháko thez y owoc rozliczny / ábowiem sa iedny iábłoni kthorych owoc może vżrzeć / á drugie sa kthorych owoc nigdy nie vżrzeie / iedno álbo sie vleży álbo ij musi vsuszyć. Jábłká thedy nieżrzáłe kwáśnośćia swa / flegmy / febry vstáwiczne y kászel pobudzáia / żołądek oziębiáia / ślinv mnoża / á tho thez czyni wszelki owoc nieżrzáły. A

Jábłká

B ¶ Jábłká práwie vźrzáłe ſa rozdzielne/ iedny čierpnace/ drugie kwáſno oſkominne/ drugie też kwáśno ſłodkie á wodniſte.

C ¶ Jábłká čerpnace ſa źimnego y ſuchego przyrodzenia z ſtrony źiemie/ żoładkowi goracemu á wilgotnemu ſa dobre/ bo iábłko ſwa oſtrośćia wilkość zła z żoładká ná doł počiſka/ á oſtáthek wyſuſza/ ále nieſtráwne dla nieźrzáłośći nádymánie y wiátr wzbudza/ pietym żyłam ſzkodza/ ſuchothy czynia/ ábo owrzedzenie płuc ábowiem thy wiátry ktore odnich bywáia wzbudzony/ ſerdeczne żyły ſuſza y płucne.

D ¶ Jábłká kwáśne á čerpnace ſa źimne/ ále ſłodkie ku čiepłośći ſie ſkłoniły/ á ſwoia wonia ſerce y duchy ogniſthe poſiláia/ głowie źimney ſzkodza ryme w niey pobudzáia.

E ¶ Syrop z wodnośći iábłek źrzáłych/ á wonnych z cukrem wárzony do zgeſtnienia/ żoładek goracy y trzewá chłodzi/ ſerce poſiła/ omdlewánie oddala/ á dymom goracym do głowy wſtepowáć nieda/ wrácánie z goracośći/ y czerwona niemoc záſtánawia. Wiele á cżeſte iadánie Jábłek/ zwłaſzczá kwáſnych á čierpnacych/ gotowa przyczyná ku przyſciu łamánia/ á nápełnienia głowy ryma/ y też przyczyná káſzlu/ čieczenie żoładká z náźiebnienia.

F ¶ Jábłká ſmáżone álbo pieczone ſa lepſze/ z imbierem iádáć ie/ pálenie wnatrza oddaláia/ Wárzyć ie w wodzie/ á tym wymywáć vſtá/ chec ku iedzeniu dáia.

Gruſzká.

Pirus. Byren.

Rozdział. 51.

A Gruſzká ieſt drzewo domowe y leśne/ Domowe ſa nieiednoſtáynego przyrodzenia iákoż tho po owocu da ſie znáć á owoce ſa kthorych czaſtká źiemiá ieſth ſa źimne/ niekthorych czaſtká wodá ieſth/ dla thego ſmák ich ieſth kwáśno čierpnacy z wodnośćia ſłodka/ bo wſzák ſłodkie gruſzki nie ſa ták źimne áni ták ſuche/ ále ſa čiepłe á wilkie/ á káżdego czáſu moga być iedzione bo ich pokarm ieſt pożyteczny/ gruſzki kámieniſte kwáśney čierpnośći po obiedzie máia być iedzony/ pieczone lepſze ſa/ ráno iedzone zátwárdzáia trzewá á ich dne pobudzáia/ ále gdy po obiedzie pieczone gruſzki iie poſypawſzy ie prochem koryándrowym/ bront dymom z żoładká do głowy wſthepowáć/ y goracośćiam do oczu/ żoładek theż záwieráia/ á potráwy nádoł počiskáia/ palenie wnatrza odeymuia/ á żoładek poſiláia.

¶ Leśne ſa wiecey kwáśno čierpnace/ á wiecey zmarszczáia y śćiſkáia żoładek. W occie ie wárzyć pothym ſtłuc á przyłożyć ná żoładek czerwona niemoc záſtánowia/ y też wrácánie/ żoładek potwierdzáia ku zachowániu pokármu á to zwłaſzczá w goraczkách: theż wytłoczyć z nich wodność á przywárzywſzy ocukrowáć á dáć pić/ wrácánie ſtánowi/ goracość wnatrz gáśi/ dymom do głowy z żoładká wſtepowáć nieda y theż goracośći ku B

oczam / czerwona niemoc záſthánawiáia / włożyć kes woſku w gruſzke z grzebiámi ij ob winawſzy / potym tho ieść po ránu.

Jeczmień.

Ordeum. Gerſten.

Rozdział 52.

A Jeczmień ieſth zimny á ſuchy w wtorym ſtopniu / nie ieſth tháк tuczny iáko pſzenicá.

B ❡ Czynia z máki ieczmienney / y z woda ieczmienna / z rozynká-mi ocukrowawſzy á tego przywárzywſzy ieſt zdrowa karmia tym ludziom ktorzy goracz-ki máia. Też ieczmienna wodá to ieſt tyzán-ná ieſt tym dobra.

C ❡ Thez maká Jeczmienna z octem zmieſzá-na / ogień wyćiaga z bolaczki á nawiecey ná przodku poki ſie ieſzcze nie zbiera.

D ❡ Thez lice czyśći przyłożywſzy k niey kro-chmalu / á tym ſobie vmyway lice po ránu.

Owies.

Auena. Haber.

Rozdział 53.

Owśiány pokarm rzedzi á miek-czy żywot / ſkorne dziurki ku po-towi otwiera / bolaczki y oćie-kłośći wſzelkie roſpuſzcza / fiſtu-ły goi ktore bywáia przy oczách y też świerzb ktory bywa ná powiekách goi / ćierpnośćia ſwoia ktorey máluczko ma / ćie-czenie trzew záſthánawia gdy go przyłożyſz proſto ná trzewá. Grucá ábo krupy owſiá-ne ku iedzeniu ſa ſmáczne / dobra tucznosć dawáia. A

❡ Też náſypáć owſá w worek á zágrzawſzy ij przyłożyć ná lewy bok náſiedzione / twár-dośći iey roſpuſzcza á boleść vśmierza / gry-zienie byłoliby w żywoćie / pokropić owies y kmin winem / á przygrzawſzy thego oboygá wſypáć w woreczek á przykłádáć ná brzuch / á oćiekłośći dny w ſtáwiech / y wſzelkie twár-dośći ſwa moca miekczy / make owſiána z mieſzáć z winem z fenum grecum / z ſádłem kokoſzym / á vczyniwſzy iákoby plaſtr przykłá-dáć ná mieyſcá twárde ábo ſániym okłádáć. B

Pſzenicá.

Triticum. Weyſſen.

Rozdział 54.

pſzenicá

A Wedlug Izaaká/ pszenicá iest pokármem człowiekowi godny y przyrodzeniu człowieczemu podobny ábowiem iáko oto człowiek iest w swoiey osobie ćiepły á wilgotny/ tákież też Pszenicá/ á wszákosz chleb iuż ma więtszą włosność ćiepłośći niżli pszenicá/ ktorey nábywa z strony pieczenia od ogniá/ iáko też ieczmień/ groch/ bob/ z przyrodzenia máią suchość w sobie/ Ale gdy będą vwárzone thy ziárná/ tedy iuż nábywáią wilgotnośći z onego wárzenia.

B ¶ Oleiek z pszenice liszáie y párchy goi/ á sáme ziárná zeżwáne w vśćiech á przyłożone ná mieysce vkaszone wśćiekłego psá/ iad k sobie ćiagnie.

C ¶ Krupy pszeniczne poki są iescze młode/ nie są bárzo dobre ku iedzeniu/ ábowiem nádymánie w żywoćie/ kruczenie/ pobolewánie bokow czyni.

D ¶ Prażmo więcey tuczy człowieká niżli krupy wárzone/ y wiátrow nie mnoży/ iedno iż żywot zátwierdza/ á thák iesth potráwá ludziom prácowitym dobra/ ábowiem dobrze tuczy y długo w żołądku leży.

E ¶ Auicenna. Mąká pszeniczna lice czyśći y gładzi/ á kthora sie ma ku rumiánośći/ więcey tá iest lepsza y sytnieysza.

F ¶ Też mąká pszeniczna z octem á z miodem zmieszána/ piegi spadza/ y puchline tłumi á otręby pszeniczne z octem vwárzone trad leczą.

G ¶ Kwás ábo ćiásto vkwászone z pszenice/ iesth zágrzewáiące/ podeszwiána puchline rozgánia/ z licá krosty y párchy z głowy spadza.

H ¶ Rásis. Pszenicá dobrze vwárzona z oliwą ábo z másłem/ thuczy bárzo człowieká á zwłaszczá gdy będzie z mlekiem vwárzoná/ á ták rádzi tym ludziom często iádáć kthorzy są suchego á chudego przyrodzenia/ y mocy od tego pokármu człowiek nábywa/ ále záśie ludziom ćielistim á zbytnie tłustym niedobry iest pokarm/ ćiężki ku iedzeniu ábowiem nápełnia w żyłách krew zbytnią.

I ¶ Tenże. Piwo z pszenice iesth nazdrowsze y sytnieysze człowiekowi/ tákież chleb/ á wszákosz z żytney mąki dobrze wysiáney więcey człowieká tuczy iedno w żołądku długo leży á zwłaszczá nie vkwászony rżány chleb wiátry grube czyni.

Rysz..

Oriza. Reyss.

Rozdział. 55.

A Iáko Rysz ziárnem/ tákże też y kłosem/ nic z iecżmieniem niezrowna/ iesth goracego y suchego przyrodzenia/ w pierwszym stopniu/ smáku niecco ćierpnącego/ ktora

ktora cierpnoscia trzewa zatwardza a ich dne pobudza/ a przeto go tak źle iadać y szkodliwie/ ale ij warzyć w slodkiey smiothanie albo w migdalowey polewce z cukrem thak pożywany/ nie zatwardza ale krew mnoży. Kto ma żywota cieczenie/ biegunki z rozlicznych wilkości a zwlaszcza z kolery/ thedy iedz ryż prosto ij vwarzywszy/ albo wode z niego piy poranu przed iedzenim/ gdy sie woda z ryżu pocieraß/ piegi y inße nieczystości spadza z ciala.

Kamphora.

Caphura Campffer.

Rozdzial 56.

A TEst Kamphora zimna y sucha w trzecim stopniu/ a iest sok z iednego drzewa wyciśniony biala a iasna iest lepßa.

B ❡ Jest vżyteczna naprzeciwko sprosney chorobie ktora zowa Gomorea/ to iest plynienie nasienia meskiego/ a to rospuściwszy kamphore z sokiem psinkowym albo laktuczanym/ a w tym rozmoczywszy chuste przykladay na nerki/ y na mecherz niżey pep(ka.

C ❡ To też lekarstwo iest dobre na zapalenie watroby/ y na zbythnie odchodzenie vryny.

D ❡ Theż kamphora zmießana z krwawnikowym sokiem/ krew z nosa zastanawia/ bawelne w tym omoczywszy albo chuste y wlo(żyć do nosa.

E ❡ Też zbytnia chćiwość cielesna odeymuie sama wonia kamphory.

F ❡ Też vżytecznie wchodzi kamphora w lekarstwa rozmaite ktorych w goracych febrach vżywamy.

G ❡ Też kamphora z rożana wodka rospußczona a z trocha bialku iaiecznego/ iesth lekarstwo silno dobre na lice/ plec wyiaśnia/ y flaki y inße ßpetności z lica sciera y ßramy bieli.

❡ Też na vstanowienie krwie ktora zbytnie nosem idzie/ kamphora na proch starta/ potym z prosta woda rospußczona octu winnego przyczyniwszy/ rozmocz w tym chustke na czolo przyloż y druga okolo szyie obwiń/ y też na watrobe to iest na prawy bok skad zburzona krew pochodzi/ przyloż też trzecia chuste. H

Tragacantha.

TRagant iest kliy z iednego ziela zamorskiego/ zimny w wtorym stopniu/ wilgotny w pierwszym: a iest tho gumi biale/ iasne iest nalepße. A

❡ Ktho ma vschnienie w piersiach/ vwarz Dragant z gumi Arabicum w ieczmienney wodzie a tego sie napijay. B

❡ Też dragant rospußczony w ieczmienney wodzie/ a pothym z sokiem lakrycyey przywarz/ a tego po trosce pożyway dla kaßlu su(chego. C

❡ Lektwarz vczyniony ze dwu cześci dra- D

čiį drágántu á z iedney cżeśći ſoku lákryciey: krochmalu tez z pol vnciey przycżyniwßy/ vcżyń plaſtr ktorego vżyway dla káßlu ktory z goracey przycżyny przychodzi/ y prágnienia

E ❡ Tez biegunke krwáwa záſtána/ (broni. wia drágánt w deßcżowey wodzie vwárzony ábo roſpußcżony.

F ❡ Thez z białkiem iáiecżnym roſpußcżony/ ná ſpárzeline maß lekárſtwo dobre/ mieyſce cżeſto macżáiac.

G ❡ Tez proch vcżyniony z drágántu/ w ćiepłey wodzie ku pićiu dány żyły kurcżem porwáne ſpaia/ y kurcż kthory wßyſtkiego cżłowieká kurcży oddala/ tez iecżmienna wodá z drágánthem przywárzoná prágnienia broni/ Gálenus piße.

H ❡ Tez roſpádliny ktore bywáia ná wárgách y ná podniebieniu/ zgoiß bárzo pretko thym obycżáiem. Roſpuść drágánth w rożáney wodce á potym przez geſta chuſtke przecedz. á k niemu przymießay niewiele krochmalu/ á ták omocżywßy w oný chuſte przykłádaj ná vſtá/ ná iezyk y ná podniebienie mácżáiac

I ❡ Tákież y ná fláki/ ná piegi kto(ty mieyſcá. re ná licu bywáia/ drágánt w rożáney wodce roſpußcżony przez noc/ á potym ráno kám phory przyłoż troche/ á tym ná noc lice námázuy kilko rázow/ á po ránu wodą álbo cżym chceß omyj. Wiedz tez o tym/ iże drágánt ieſt rzecż nietácna ku ſtárćiu na proch/ á ták ma ſámo być długo tárte/ bowiem z druga rzecżą żadnym obycżáiem niezetrzeß.

Klíy álbo Lipoſok Arábſki.

Gumi Arabicum. Arabiſch gumi

Rozdział 58.

GVmi Arabicum ieſt ćiepłe y wilgotne/ ieſt podobne drágántowi/ rzecżone árabicum iż w Arábiey lepße bywa náydowano/ ma moc odwilżáiaca y odmiekcżáiaca. A

❡ Jeſt vżytecżne ná ſchnienie/ y chropáwość iezykowey/ á tho roſpuśćiwßy gumi Arabicum w ćiepłey wodzie/ á tha woda możeß iezyk mácżáć. B

❡ Tez náprzećiwko wrácániu ktore pochodzi ze mdłości żołądkowey. Weźmi proch tego gumi á zmießay ij z cynámonem/ dáyże ij wypić z winem/ álbo zmießay z ſokiem bábcżánym y day wypić. C

❡ Tez proch iego zmießány z prochem krwie ſmokowej/ á w rożánej wodce day wypić/ ktora páni miewa zbytnie płynienie przyrodzonych D

nych wilkośći/ y inße płynienie krwie záſtánawia.

Kozi lep.

Laudanum.

Rozdział 59.

A Laudanum Kozim lepem przeto názwáne / iż go kozy ná wełnę ſwą biorą gryząc drzewko iego/ ieſt rzecz wonna á lipka/ ćiepła á wilka w wtorym ſtopniu/ ieſt ćießkie á czarne.

B ¶ Wonia iego ieſt vżyteczna náprzećiwko rymie z zimney przyczyny.

C ¶ Laudanum z máſthyka zmießáne / przykłádayże go ná zęby y ná dziąſłá/ vtwierdza y vmacnia zęby w dziąſłách/ zádußenie máćice oddala dym wpußczony do máćice.

D ¶ Też vpádłą máćice podnośi gdy vſty dym wſie páni będzie bráłá / czopek vczyniony z niego/ á do máćice wpußczony / pośila máćice/ y czyni ſprawną ku poczęćiu.

Máſtika/

Maſtix.   Máſtik.

Rozdział 60.

IEST Máſtiká ćiepła y ſucha w torym ſtopniu. Jeſt gumi iáko by żywicá z iednego drzewká A płynąca / ma być wybieraná iáko lepßa/ ktora ieſt biała iáſna/ ále ćiemna thá ieſth niedobra/ ma moc potwierdzáiącą śćieráiącą/ zraßczáiącą y też záćiſkáiącą.

¶ Wino w ktorymby byłá roßpußczoná máſtyká z białym kádzidłem á z białkiem iáiowym/ á tego przyłoż ná ſkroni/ bowiem broni wilkośći płynąć w oczy y do zębow/ też boleśći y ſtrzekánia ſkroni oddala/ ktore bywa dla oſtrych dymow z żołądká pochodzących do głowy. B

¶ Máſtyká żwána w vśćiech á ośćiſkána zębámi/ wywodzi wilkośći niemáło wodnych. C

¶ Theż plaſtr vczyniony z máſtyki/ z bolum ármenum/ z białkiem iáiecznym zmießawßy á octu przyczyniwßy/ ten plaſtr przyłożony ná żołądek/ wrácánie kolerycżne záſthánawia y biegunkę żołta vćina. D

Mierá.

Myrra.   Myrrhen.

Rozdzał. 61.

Mirrá

A Mirá ieſth ćiepła y ſucha w wthorym ſtopniu. Jeſt gumi drzewá iednego z Jndyey. Kthora ieſt żołtáwa/ iáſna/ tá ma być obieráná iáko lepſza.

B ¶ Ma moc potwierdzáiąca dla ſwey lipkośći/ ſtuláiąc roſpádliny ćiáłá. Theż ma moc roſpadzáiąca y trawiąca/ záchowywa ćiáło od prochnienia y zágniłośći nie tylko żywe ále y martwe z doświadczenim niekthorych ludzi.

C ¶ Też ktho ma rope w żołądku y w ielitách ieſt vżyteczna.

D ¶ Też náprzećiw ſmrodliwym ránam ieſth oſobna/ mozg potwierdza kádzenie iey/ też máćice y ku poczećiu ią ſpráwuie/ wonią niewdzięczną vſt odeymuie ktora z ſprochniáłych wilkośći przychodzi.

E ¶ Wino w ktorymby byłá vwárzoná mirrá z figámi ſuchemi/ ieſt dobre náprzećiw káſzlo

F ¶ Piłuły vczynione z Mirry á z ſthy- Cwi. rakiem trćiennym/ ſą dobre náprzećiw kátárowi/ tho ieſt nieżytowi álbo ſápce/ y trawienie żołądkowi dobre czynią.

Smolá.

Axungia vel Pix liquida. Bech.

Rozdział 62.

Smolá ieſt dwoiáka v inych narodow twárda/ ktora my włáśnie ſmołą zowiemy/ á miekka álbo rzadka/ the my mázią zowiemy/ obie thy ogniem z drzewá wypaláią. A

¶ Máść vczynioná z mázi/ z litárgirium/ z oleykiem bobkowym troche octu przylawſzy/ ieſt vżyteczna náprzećiw świerzbowi. B

¶ Też twárdość ſledziony y boleść iey vſmierza/ to ieſt gdy pláſtr vczyniſz z mázi/ z prochem piołynowym á z woſkiem/ z oliwą/ á tego przykłáday ná ſledzione. C

¶ Smołá ktora odzieráią od okrethow pláſtry Bárwierze przyprawuią/ dla thego iż wyſuſzá wilkośći zbytnie/ bowiem będąc w morzu ſtáie ſie tákiey mocy dla wody morſkiej D

Reſina

Zywicá.

Resina. Hartz.

Rozdział 63.

A Jest Rozmáita żywicá wedlug rozmáitośći drzewá z ktorego bywa obierána / á wßákże terpenthyná miedzy wßystkiemi żywicámi iesth naslachethnieyßa. The maia włosność / iż wßystkie sa zágrzewáiace / rospadzáiace / wyczyśćiáiace y theż oćieráiace / á przetho świerzb spadzáia / y z glebokich mieysc ćiatá ćiagna ku sobie wilkośći wiecey niżli inße smoly / y niżli inße liposoki.

B ¶ Powiádáia iże żywicá iest iákoby pot wypływáiacy z sosnowego drzewá / wchodzi w máśći á czyni wonia wdzieczna ktora zádußa inße wonie / y fárbe máśći dáie / ná rány iest doświadczoney pomocy / ábowiem zágnite wilkośći wyćiaga y wysußa / Pandectá.

Modrzewowa żywicá.

Terpētina vulgaris. Lerbaumē hartz.

Rozdział 64.

A Terpentyná iesth ćiepła y sucha / dym iey okolo stholcá kádzony / broni niemocy ktora zowa Tenásmon tho iesth wydymánie ná stolce bez vczynku.

B ¶ Też náprzećiw zádußeniu máćice / iesth dobre kurzenie z terpentyny / y náprzećiw vpádnieniu maćice / vsty brány dym podnosi ia ku gorze.

C ¶ Theż iżby sie wrzod zebrał / vczyń plastr z terpentyny z maka ieczmienna / á przyłoż ná wrzod ná noc dla przepuknienia.

D ¶ Jsidorus / Modrzew dáie z siebie żywice nád inße żywice ślachetnieyßa.

E ¶ Też Hutenus ktory pisał o drzewie gumá tykowym / kthorego ludzie pożywáia w łamániu / ták pißе. Gdy beda trzy pilułki połykáne po ránu przez trzeći dzień ták wielkie vczynione z tey żywice iáko grochowe żiárno / żoladek posilaia / stolce czynia / y łamánie bárzo známienićie vśmierzáia / á tho ma z táiemney włosnośći przyrodzoney / czestokroć iest rzecz w tháikey niemocy doświadczona.

Styrak.

Storax. Storak.

Rozdział 65.

Styrak ácz iest iednákiego rodzáiu / wßákże lepßy iest ktory przed zgestnieniem w trzćienne zdzbło zbieráia y przetho go zowa trzćiennym / á niżli on co go zbieráia sucho z drzewá. A

¶ Proch styrakowy z ládanem zmießány / mozg záziebiony zágrzewa y mdły potwierdza / gdy thych prochow tylko kto wonia w wezełku noßac. B

¶ Wino w ktorym by styrak trćinny wrzał / podnośi czopek / y vtwierdza go. C

¶ Piluły z niey vczynione sa dobre náprzećiw zimnemu żoladkowi / y náprzećiw rynie y też náprzećiw zádußeniu máćice kurzenie iey przywodzi ia ná swe mieysce / á gdy vpádnie ná doł: tedi nosem on dy ma w sie bráć pá D

¶ Stirak trzćienny iest dobry náprzećiw (ni. E

párchom

párchom głowy/ á w rozmáite plaſtry chodzi dla tego iż ie wonne czyni.

Łyſy ſok.

Sarcocolla.

Rozdział 66.

A Sarncocola ieſt v Polakow łyſym ſokiem rzeczoná/ dla thego iż łyſieie kto iey czeſto vżywa/ ieſt żywicá drzewá iednego w Perſkiey ziemi/ goraca y ſucha w pierwßym ſthopniu/ ſmáku gorzkiego/ moc ſwa przez vczynki ſwoie vkázuie/ ſpaia y zraßcza ściera y żrze/ roſtárga y náraßcza w ránách mieſo/ mieſo złe wygryza z ran/ oczy czyśći z zbytecznośći lipkich/ z żywotá zimne wilkośći á lipkie/ y też z ſtáwow y z trzew wygánia/ ále to dáwáć z inym lekárſtwem/ ſámey niedaway dla iey pożernośći/ bo kto iey wiele pożywa rychło będzie łyſy/ w migdałowey polewce vżywamy iey/ ieſt rzecz przeſpiecznieyßa.

B ¶ Włoż łyſego ſoku do rożáney wodki/ á poſtaw ná ſłońcu iżeby vſechł/ gdy vſchnie záſie náley wodki/ y takież po trzećie/ tym potym twarz poćieray y fláki z niey zeżrze/ oczy czyſśći y poſiła/ ielito gdyby z kogo wyßło podkurz nia á wnidzie záſie.

Czerwonego iáłowcu ſok.

Sandaraca Arabű. Geneuer Hartz.

Rozdział 67.

Jáłowcu czerwonego ſok ábo żywica ieſth pobieláła/ zwłaßczá poki ieſt nowa á wonna/ malárze niektorzy miáſtho burßtynu działaią z niey pokoſt/ kthorym ná malowánie pokaßczáią áby długo trwáło/ warzą ią z oleiem. Tá żywicá zágrzewa y ſußy w wtorym ſtopniu/ proch z białkiem y áiecżnym zmießány/ á czoło y ſkroni tym obłożyć/ ćieczenie krwie z noſá ſtánowi/ zmießána z białym kádzidłem/ z oleiem rożánym á tym okłádáć żołądek/ wrácánie záſthánawia/ z octem zmießáć á tym brzuch obłożyć/ czerwona biegunke záſtánawia/ proch z tey żywice w iáycách ieść/ wrácánia broni/ dym they żywice wyſußa mokrośći z głowy/ proch iey wrzody ſußy/ krwie plwánie záſtánawia gdy ſie iey z czymkolwiek nápije. A

¶ Theż wziąć prochu tego ſoku białego kádzidłá/ miry/ Styraku trzćiennego rzadkiego/ przygrzać thego w możdżerzyku/ á laudanum przyłożyć/ a gdy ſie iuż dobrze rozpuśći B

puśći tho w możdżerzyku / wsypáć prochy / á stłucz też styráku czerwonego y wegla lipowego k themu wszystkiemu przyłożyć / á tho wszystko spolem stłuczesz / á po kesu ćiepło biorac wáłkowáć ná kámieniu ná świeczki ábo głowienki / potym temi świeczkámi kurzyć / bo then dym głowe wysusza z mokrośći zbytnich.

Smocza krew.

Sanguis Draconis. Drachen blut

Rozdział. 68.

A Smocza krew nie iest z robaka / ále sok iest drzewá iednego czerwony iáko cynober w źiemi Perskiey. Jest mocy źimney y suchey w trzećim stopniu / iesth smáku ćierpnace / á przetoż ma moc záſtánawiáć wszelkie ćieczenie krwáwe / rány z wrzodow / ábo też ránienie czymkolwiek wnetrzne spáia y puchnać niedopuszcza / rány ſieczone nowe stula / vpláwy pániam záſtánawia / zmiesząć z oleykiem rożánym á tym żołądek mázáć / á ná wierzch grzanke przyłożyć zmaczawszy ia w occie mocnym / żołądek posila / chęć ku iedzeniu dawa / dawienie w gárdle y niesmák odeymuie.

B Prochu tego w nos wsypáć / krew záwiera w żyłách / Thenże proch y gumi Arábicum z dragantem / to wszystko rospuśćć rożána wodka á gáteczek z tego nádziáłáć / ktore biorac w vsthá po iedney dzierżeć pod iezykiem á połykáć / krwia plwánie záſtánawia.

C Też zmiesząć te żywice z sokiem przeskowym á pić / czerwona biegunke z wierzchnich trzew pośla záſtánawia / á ieśli z inszych tedy klistyrowáć z sokiem bábczánym á z tyzánna. Czopek z tey żywice vdziáłáć z sokiem sporyszowym á wetknać ij do máćice / ćieczenie krwie záſtánawia.

G Prochy ku ſtánowieniu krwie / proch they to żywice / proch boli armeni / proch debianek proch z rożey / proch z kádzidłá / proch z mástyki / proch z skory gránatow (tho iest z ziárnistych iáblek w áptece naydzieſz) proch z áloe / sierć też záiecza zsiekáć drobniuchno ná proch / á z ktoreyby żyły krew obfićie płynelá / záćisni reka dziure iżby sie krwia nie zátkálá z śiádła / pothym z thych prochow vczyń plastr z białkiem iáiecznym á przywiaż ná te ráne / ále nic thego nieodeymuy zá kielko dni bo by sie krew zbiegálá. Ten plastr masz ták vczynić. Wźiać chuste mocna / á przymierzy wszy iżby ráne záſłonito / pomáż po iedney stronie białkiem ćienko / á ná ten białek tymi prochy potrześni á przyłoż tego.

Serywski sok.

Sagapenum.

Jest Serapinum sok iednego źiela zamorskiego woniey nielubey iest práwie woniey owey / łukowey / ále iest vżyteczna / zágrzewa moca swa á suszy sposobem trzećiego stopniá / ma moc przyćiagáiaca / śćieńczáiaca / rospuszczáiaca / miekczaca / oćieráiaca y czyśćiaca / ná wegle gdy bedźie włożoná / dym z niey głowe czyśći z flegmistych wilkośći.

Thez

Thus. Weyráuch.

Rozdział 69.

B ¶ Też gdy proch iey bedzie pity z sokiem Ruciánym/ boleść głowy z drmow z żołądká wstepuiacych/ z zimney wilgośći oddalá/ y boleśći pierśi/ pádáiaca niemoc/ kászel/ zádußenie w pierśiách/ z grubych wilgośći/ kurcż wßelki/ A ten ktory głowe ná zad ćiagnie/ boleść sledzio ny/ boleść po kośćiách/ y wstáwiech/ z záziebienia pietych żył/ Ty wßystki boleśći/ oddala y vsmierza.

C ¶ Też tá żywicá pitá z miodowa brzeczka/ zástánowienie rzeczy niewieśćiey odtwiera wonia iey mácice niewiástam ná iey mieysce vkłáda.

D ¶ Thez gdy iey wypije z czymkolwiek iedne cząßke/ gruba flegme z stáwow y żołta wilgość z ćiałá wygania/ trzewá miekczy/ powietrznośći grube wygania/ boleść trzew rozgania/ miekczyć inym lekárstwam pomaga/ blizny ránne sciaga y bieli/ oczy bárzo náprawia/ collirium iest z niey bárzo wyborne ná tuske y ná záćmienie oczu/ náprzećiwko stepowániu wody ku zrzenicy/ zowa to Kátáráctá.

E ¶ Też rospuśćić tey żywice/ iedne cząstke z sokiem Celidoniowym/ z cukrem/ mleká niewieśćiego przylać/ á to w oczy wpußczáć/ iest lekárstwo bárzo dobre.

Kádzidło/

JEst też Kádzidło liposok z drzewá/ Ktore w Arábiey rośćie. To kádzidło ktore z Indyey przychodzi/ iest nalepße/ bárwe ma A żołtáwa/ ziárná okragłe. Drugie kádzidło wychodzi z Arábiey/ á to iest podleyße/ iest okragłe/ białe nie łácno sie krußy Ná ogniu rychło topnieie/ A wßákżego też w lekárstwie vżywáia. Jest thez kádzidło bárzo dobre/ podobne Arábskiemu/ bárwe ma rudowáta/ to iest podleyße. Smák białego Kádzidłá iest ćierpnacy/ á własność ma zágrzewáiaca w wtorym stopniu/ wysußáiaca w pierwßym stopniu. Gálenus thák powiáda w siodmych Ksiegách simplicium farmacorum cap. de ture.

B ¶ Dioßkorides/ Kádzidło oćiera nieczystośći kliiowáte z oczu/ A ták ie wyiásnia/ rany głebokie ćiáłem náraßcza/ y czyśći zágniłośći ich/ á wysußáiac ie goi.

C ¶ Też kádzidło iest dobre tym ludziom/ ktorzy krwia pluia/ ták one krew ktora z pierśi płynie do vst/ iáko też y one/ ktora z głowy podniebienim y dziasłami sie łaczy/ á zwłaßcza w nocy po spániu/ á ma być białe kádzidło ná noc połykáne przećiw tym niedostátkom.

D ¶ Też kádzidło stárte/ á potym z octem/ á z Oliwa zmießáne/ komuby sie poczynáłá czy-

czarna/ To iest wrzedzienicá iákoby mrowká bárzo iádowita/ Tá chodzi z mieyscá ná mieysce czásem gryzac ciáło/ á czásem nie ráni/ iedno z mieyscá ná mieysce biega/ iákoby pokrzywámi párzył/ A ták gdy to obaczyß tedy ony mieyscá námázuy tym lekárstwem przerzeczonym.

E ¶ Też proch z kádzidłá zmießány z słodkiem winem/ á w vcho ciepło wpußczony/ bolenie vßu vsmierza.

F ¶ Też kádzidło stárte z maka ieczmienna/ á z rożánym oleiem zmießawßy/ przyłoż ná bolacy y ná zapalony wrzod/ bolesć vsmierzyß/ y ogień wypedziß/ á nawiecey z tego wrzodu ktory sie ná piersiách v białych głow czyni.

G ¶ Też białe kádzidło iest wilgosci flegmistych w głowie wysußáiace/ y też zástánawiáiace/ ták iż im niedopußcza z głowy ná piersi płynac/ z kad ciežkie kaßle á smiertelne przychodza/ á ták czterzy ziárná ná noc połykáne białego kádzidłá/ stánowi táki Cáttárus bárzo mocnie.

H ¶ Tákież też y kurzenie kádzidłem/ wodnosci głowne wysußa/ mozg potwierdza y oczy wyiásnia/ bolesci ich oddala/ y też wodnosci łez/ ktore z oczu płyna zástánawia/ O czym Dioßkorides swiadczy/ Tákież też serce y pámieć posila y vweseia.

I ¶ Też Mácer rádzi/ Kádzidło ná miáłki proch stárte z białkiem kokoßego iáiá/ z wodka Rożána rospußczone/ oczy ciemne wyiásnia z niewiesciem mlekiem rospußczone/ bolenie oczu mocnie oddala letnie ciepło przyłożone.

K ¶ Też kádzidło z wieprzowym smalcem zmießáne/ spárzeline goi.

Gálban/

Galbanum.

Rozdział 70.

A IEST Gálbanum gumá to iest klij/ á ktore iest iásne á podobne białemu kádzidłu/ á lipkie to iest nalepße/ woniey przykrey á mocney/ mießáia gálbánum z żywicza y z bobowa maka. Gálenus piße iż Gálbánum iest klij iednego drzewká/ ma włos-

nosć odmiekczáiaca/ iteż rospadzáiaca twárdosci/ y zágrzewáiaca/ roscie w Syryey.

B ¶ Serápio piße/ iż iest vżyteczne náprzeciw ko dycháwicy/ co go dwá złote záważa/ z miekkiem iáiem dawßy wypić.

C ¶ Też náprzeciwko zginełey pámieci/ kádzenie tym klijem potwierdza pámieć.

D ¶ Theż mácice podniosła ku gorze białym głowám sciaga ná doł/ gdy tym gálbanem bedzie okádzoná ná dole.

E ¶ Też náprzeciwko niemocam sledziony/ to iest náprzeciw twárdosciam/ gdy Gálbanum bedzie w ocet námoczono przez trzy dni potym czwartego dniá przywarz á przecedź/ przyley ktemu oliwy/ á troche wosku/ y rospuść to spolem ná Rynce á zmießay/ A to iuż bedzieß miał plastr/ ktorego wziawßy troche rosciegni ná zameß/ á przyłoż ná zátwárdziáła sledzione poránu y ná noc przez kielko dni/ áż sie pod tym twárdość rozeydzie.

¶ Też chrobaki glisty w żywocie zábija y wypadza/ vczyniwßy z niego trzy piłułki ták wielkie iáko De áloe loto/ y dáć ie połknać po ránu/ á nie iesć po nich w pieć godzin.

G ¶ Gálbánum z octem á z siárka zmießáne piegi y fláki z licá zgania/ y też iádowi sie przeciwi/ z mirra/ á z winem pite.

H ¶ Też vmárły płod z żywotá wyrzuca/ z winem álbo z bylicowa wodka pite/ y też gálbánum/ z octem á z rzodkwia zmießány álbo w możdzerzu stłuczony/ á tym námázuy krosty gnoiace álbo swierzb/ zgoiß.

I ¶ Też ná bolenie żebow/ y komu żeby prochnieia/ dobrze dzierżeć w vsciech gálbánum dla vtwierdzenia ich/ y dla vsmierzenia bolu.

Dokoń-

Dokończywszy tu rzeczy o Roślinách

To iest o ziolách y Drzewiech / Tákże o Owocách / y o Sokách ich / Ktore w lekárstwá bráne bywáią / Aby ty słusznych czásow zbieráne / y kopáne były / s Ksiąg Herbarzá Pierwszego / Ktorego to poprawienie iest. Mamy náuke krotką / Ktora vkázuie nie według świátłá Miesiącowego. Ale wedla dni Miesiecznych / ma być tákowe zbieránie rozumiano. Bo gdyż Fiołki Márcowe / Miesiącá Lutego niebywáią iescze widáne / wszákże wedni iego / pod świátłem Márcowym / mogą być náydowáne / Tákże y o inych rzeczach rozumiey.

Marcin Siennik do Czytelniká.

Czásy zbierániá ziol / kwiatkow / Korzenia / Násienia / y owocu.

¶ Ipokrás mowi / wszystki korzenia / ábo ziołá / álbo kwiátki / máią być zbieráne gdy miesiącá przybywa / bo gdy iuż miesiąc zchodzi / w nich też moc ginie. Záśie to potrzebá wiedzieć / áby ziołá były kopáne álbo rwáne czásu pogodnego / gdy dzień iest iásny / á niepochmurny. Też gdy iuż ziołá są stałe ábo vżrzáłe / ále niekiedy sie iuż bárzo stárzeią / álbo iuż nieiáko wiedną. Drugie / iż ziołá ktore bywáią zbieráne ná gorach / są trwálsze w mocy swey / y lepsze niżli ty ktore ná niżinách ná ziemi tłustey / álbo w Ogrodziech bywáią zbieráne.

Drugie / iż ziołá lepsze są ty ktore gáłęzistę / To iest gdy roszczki máią geste / á ktore máią násienie / iáko izop / kopr y insze. Drugie / iż kwiećie ma być zbieráne / drzewiey niż pádáć poczyna / iáko iest rumienkowe / fiołkowe etc. A záśie owoce / gdy sie dobrze zstoią y vżrzeią. Záśie Násienie dobrze zbieráć / gdy poczyna vsychác y pádáć / á drzewiey niżli pádnie ná nie rosá szkodliwa. Záśie czás ku zbieraniu / y też ku wykopániu korzenia / ziol / iest dobry / gdy poczynáią liśćie z nich pádáć.

¶ Styczniá miesiącá máią być zbieráne ziár ná Jáłowcowe y Sáwinowe.

¶ Lutego / Fiołki z ktorych bywáią trociśki / Diárodon / Oleiek fiołkowy / Oximel / też Fiołki vsuszone máią być chowáne ná lekárstwá / y też bywa Syrop Fiołkowy / y miodek Fiołkowy / ktory zową Julep.

¶ Márcá / papie topolowe / á vsmáżyć ie w czystym świeżem smalcu wieprzowym / á zchowáć áż drugie ziołá przydą / y też ich ná trociśki zchowáć.

¶ Kwietniá y Máiá / Rożą świeżą / á náczynić trociszkow / Dyárodon / Cukru Rożánego / Syropu Rożánego / Oleyku Rożánego Wodki Rożáney / Y też Rożą vsuszywszy zchowáć ná lekárstwo.

¶ Máiá y Lipcá Kwiatki Rumienkowe / Lilia biała / z tych bywa Oleiek / biała lebiodká / Apolinárya / Láktuká / wysoki Slaz / Krwáwnik. Czerwcá / wielka Ozánká / poley / czyrwona lebiodká / Kocenki Arábskie / Kocenki celtyki / Piołyn / Ozánká máią / bylicá / Piećiornik / Bálsámitá / To iest kobyla mietká / Y wszystki inne ktore są w obyczáiu y godne ku lekárstwu. W tymże Miesiacu máią być spráwione ty rzeczy / Diámbrá / Diácoconidion / Diácerázo / Diáprunis.

¶ Czerwcá y Sierpniá / ty násienia máią być zbieráne / Násienie wilczego łyká / násienie / ktore w Aptece zową láctárides / koriánder piotruszczáne / Opichowe / Ruciáne / Kurzey nogi ziela / Goryczkowe / białey gorczyce / kápustne bábczáne / Bárszczowe / Násienia ziela Spárágus / swoyskiego Kopru /

Rzeżuszáne/ Bielonowe/ Wroblego prosá/ Czyrwona lebiotká/ Scáriolá/ Vrtica ágrestis/ Fenum grecum/ Kobyli szczaw/ Genistá/ Pástinaca siluestris/ Ráphanus/ Cwiktá/ Lobodá/ Psilium/ Gumi/ Bluszcze obádwá/ Lubszczek/ Tarnki/ ziele świeczki.

¶ Páździerniká/ to wszystko korzenie ma być zbierano/ Mieczykowo/ Sosnkowe korzenie/ Cypresowe/ Turbit/ Oman/ Páluchowe/ Pięciernikowe/ Diptámowe/ Lamikámieniowe/ Kopytnikowe/ Piwoniowe/ Goryczkowe/ Morskiey Cebule/ Kuklikowe/ Kokorzyk więtszy y mnieyszy/ Páprotká/ ziele páráliżowe/ Kurzey nogi.

¶ Listopádu to liście ma być zbierano. Liście Bobkowe/ Sáwiná/ Jálowiec/ ták listki y z gáłastkámi.

¶ Grudniá/ ty skorki máią być zbieráne/ iáko mirtellorum/ Káparowe/ Genistę.

¶ Wrześniá Miesiacá/ ty Násienia máią być zbieráne/ Bielonowe/ Násienie Jábłek Ktore zową Pomágránatá/ Wilcze tyko/ Rozmáryn/ Cicute/ Nogietek.

¶ Ty wszystki rzeczy wymienione ku bróniu/ máią być chowány ná mieyscu nie zádusżonem/ Aby nie pleśniáły/ áni sie zátechły/ Abowiemby sie ták skáziły.

Gdy ziołá czásu słusznego zebráne bedą/ Tedy nie wszystki ku suszeniu tylko służą/ Ale też niektore ku paleniu Wodek obrácáią. Przeto tu o Paleniu Wodek/ Y kczemu przynależą Wodki/ Krotka á vżyteczna Nauká bedzie.

O Wodkách ziol rozmáitych / y o mocy ich / A oſobliwie O tych / Ktorych nawiecey Doktorowie vżywáią w Rozmáitych niemocách Ludzkich.

A WODKI bywáia palone álbo też działáne z zielá y z korzeniem weſpołek niektore / Niektore też z ſámych ziol / Niektore z zioły z kwiátem / niektore z ſámego kwiećia / Niektore z ſámego korzenia Niektore też ze wßego poſpołu / Też niektore y z Owocu / iáko z iágod / y z grußek gdul / z Jáłowcu / z Bobku / Niegdy też złożywßy rozmáitych ziol poſpołu / á z nich palą wodke / iáko przećiwko niemocy niektore° członku / álbo też ſok wytłaczáią z iednego zielá / álbo y z kielká poſpołu.

¶ Też niektore wodki rozmáitem miſterſtwem bywáią dziáłáne / niegdy tylko párzeniem pod álembikiem / á wſtepowánim páry wzgore / potym ſie z tey páry wodá dziáłá / á wyćieka z Alembiku. B

¶ Też niektorzy czynią / nákłádßy ná iákie naczynie zielá z wierzchu ogniem przyſtáwią / á ták wodká przez chuſte ná doł do naczynia wyćiecze. C

¶ Też niektorzy ſámem ſłońcem doſyć ſláchetne y pożytecznie czynią wodki / á zwłaßczá z kwiátu woniáiacego / nákłádáią go do ſklenice pełno / ále ſklenice ſą z długiemi ßyiámi / á ták nákłádßy go / obrocą iedne ßyie ſklenice do dru- D

drugiey/ ále prozna ná spodek podstáwia á z
kwiečiem ná wierzch/ á tu gdzie sie sklenice z
chodza oblepia cżym/ iżby tedy párá álbo wo
nia niewyßłá / á ták przez kielko dni dádza
stać ná słońcu goracym/ á od słońcá wßystká
wodność z kwiećia wynidzie w spodnia báń=
ke / A nie będzie ták wodna y swiátła / iáko
co przez ogień dźiáłáia/ ále gesta y wonia te=
go kwiátu máiac y bárwe/ A też naślachet=
nieyßa/ y w lekárstwie napożytecżnieyßa/ bo
mocnie spráwuie.

E ¶ Niektorzy po wypieczeniu chlebá / w čie=
ply piec wstáwiáia / A ták sobie wodká po=
wolnie zstepuie ná dol.

F ¶ Też niektorzy w naczyniách glinianych/
To cżynia wstáwiwßy iedno ná drugie / á
niecháia tego przez dźień y przez noc / álbo
poki niewychłodnie piec.

G ¶ Też niektorzy wźiawßy gárniec nádźiá=
łáia w dnie dziur/ á nakłáda do niego zioł (iá
ko to bielunu) A postáwiwßy ná drugi gár=
niec / iżeby to zdziuráwione dno wlázło w
drugi gárniec cáły nienárußony / y przykryć
á zákopáć w ziemie wilgotna/ álbo w piásek
wilgotny/ A dáć ták stać przez cáły miesiac/
álbo dłużey/ A ták wodá zstepuie ná dol do
gárncá spodniego z tych zioł/ iákoż ták dźiá=
łáia Olecie wonne z Rozmárinu/ y z innych
wonnych rzecży/ nápełnić sklenice kwiećiem
wonnym/ á zákryć dobrze/ iżby tám wiátr nie
mogł przychodźić/ potym postáwić ná miey=
sce wilgotne/ á obsypáć piáskiem do poł skle=
nice/ á niechay ták stoi miesiac ábo dwá iżby
sie kwiećie rospuśćiło w wode/ potym zlać te
wode do inney sklenice/ á zátkáć wierzch do=
brze mecherzyna / albo párgáminem / á ná
słońcu postáwić/ bo stad sie zgestnieie ná oley

H ¶ Ktore zioła mało w sobie wodnośći máia
sa ty/ Roiownik/ świeczki/ Roza/ á ták y ine/
tedy tákowe zioła zsiekáć/ á wárem ie polać/
ále w tákiey rzecży maß polać coby párá nie=
wychodźiłá / zákryć to dobrze/ á niechay ták
stoi z ta woda przez kielko dni / á ná káżdy
dzień zámießáć álbo wstrzasnać raz ábo dwá
potym wypálić przez álembik. Pierwßa te=
dy wodá iest dobra/ Wtora nie ták/ Ale tu
rozumieć trzebá/ iżeby sie wodá w álembiku
nie wsnodiłá / ktora iest miedzy zioły/ A to
gdyby sie álembik zágrzał bárzo / ále niedá=
wáć wodce wiele iść / iedno coby rozumiał
iżeby dosyć było/ tákże gdyby z sámego źiela pa
lił/ idźieli wiecey niżli potrzebá/ Nieużytecż
na iest. Tákowe wodki nierowno lepße /
wonnieyße y łágodnieyße ku pićiu niżli ty
ktore ogniem pala.

¶ Zioła ktore w sobie wiele wodnośći máia I
wiele wodki dawáia/ á ty wodki rády sie káża
bo sie pod nimi wiele plugástwá vstáwá / A
przeto ie muśi często cżyśćić / iáko Borago=
wa / Wołowego iezyká/ Psinkowa y inßych
zioł wodnistych/ Nalepiey áby ty zioła były
ku wodce bráne poki ná nich rosá iest/ A gdy
nárzeżeß/ gdy iuż rosy nie będzie/ tedy im day
áby przez noc leżáły iżby przewiedły / á ráno
stray/ á pal wodke.

¶ Przy niektorych wodkách zostawa wonia K
tegoż źiela / á przy niektorych też nie/ ktore
źiele iest złożone wiecey od powietrza niż od
innych żywiołow / tedy wßystká ślachetność
iego wychodzi w wodke / ktora wodká nie=
może być palona iedno ogniem zwierzchu.

¶ Niektore zioła sa gorzkie/ kásáiace/ wodká L
ich w sobie nic niema mocy/ bo gorzkość ich
niewychodzi w wodke/ ále zostáie przy cżeśći
ziemney/ ktora iest w źielu/ A ták iż tá gorz=
kość coby w lekárstwie miáłá dáć spráwe/ zo
stawa przy źielu. Ty wodki tedy nie sa vży=
tecżne w żadne lekárstwo dla grubośći/ kto=
ra máia z strony ziemie.

¶ Chćiałliby mieć moc te ktora gorzkość y m
kasánie cżyni / muśiałby tho inßym mister=
stwem spráwić/ áby miał práwe moc bez w=
łasney grubośći źielney/ A kto to chce prá=
wie vmieć/ Cżytay sobie Raimundum Luli=
um de quintis essentiis.

¶ Ty wodki kto ie bárzo waży/ nie z wielkim N
pożytkiem ich będzie pożywał/ bo częstokroć
duchy żywotne chcemy posiláć/ A ony tylko
wonnemi rzecżami bywáia posilony. Wod=
ká żadna woniey niema tylko smrod od pa=
lenia/ ostrość y gorzkość w wodkách potrze=
bna iest/ á to dla zátkánia watroby y inßych
członkow wnetrznych/ też y wßelkie zástáno=
wienia odtwiera/ ále iż w sobie tey mocy nie
máia/ ßkodá ich w lekárstwo bráć.

¶ Wodká mlecżu wysokiego/ ma moc oddá= O
láć/ goracość watrobna/ ále niemáli w sobie
gorzkośći/ nie będzie iey cżyśćić áni żył otwie
ráć/ y żołtość zostánie ná ćiele / á ćieżkość w
práwym boku przedsie będzie trwáłá.

¶ Powieda Lekarz ieden Doktor/ ia práwi P
wiecey

wiecey ku niemocam zwierzchnim wodek potrzebuie niżli ku wnetrznym/ á to ku okłádániu wątroby/ sercá/ głowy/ pierśi.

Q ❡ Człowiekowi ktory ma wnątrz źżenie/ ták prosto / álbo ostodziwszy trochę dáway mu ie pić/ dla vmnieyszenia gorącośći/ y też dla dymow/ ktore w głowe wstepuią.

R ❡ Przy działániu wodek to ná pieczy miey iżebyś ogień mierny dawał/ ogniem ie dobrze vdziáłasz/ ále nie miernym ogniem wszystko pokáźisz/ To iest moc źiół/ korzenia/ kwiátu/ rospuszcza sie że párámi zniszczeią / á duchowie naużytecznieyszy / y wonia w wodce álbo z wodką niewynidzie.

S ❡ Gdyżby tedy kto chćiał wodki dziáłáć/ naprzod miey álembik z nosem dobrze długim/ y sklenice co może być nawietsza/ á w niey áby była dziurá coby álembikow nos wetknął sie á około obwiez mokremi chustámi / potym day ogień mierny/ á álembik też w koćiełku/ áby pełnie śiedział / mokra chusta często obwijáć/ iżeby mocz nikedy inedy wyniść niemogłá / ále iżeby z wodką społem do sklenice weszłá/ Ale ćierpnosć / kwáśnosć/ słonosć/ gorzkosć przy źiołku ná dnie zostánie/ Abowiem ty smáki przy cześći źiemney zostawáią/ To źiołko lepák musiałby kálcenowáć/ to iest záspuntowawszy w gárncu spálić w ogniu wielkim / potym ná ten popioł náláć wodki tegoż źiela/ ále popioł masz wsypáć ná co płytkie° / á potym nálawszy wodki ná ten popioł/ postawże ná mieyscu rownym/ á podle tego postaw drugie naczynie / iżby stáło niżey niżli to co w nim popioł z wodką/ potym położ kráyke ieden koniec ná tey wodźie/ á drugi koniec ná to suche naczynie/ A ták tá wodká będzie spływáłá po kráyce do tego naczynia niżey stoiącego/ ále iżby pierwey sie ná popiele vstáło/ potym to czyste zláć do sklenice coś spuśćił po kráyce. Potym to wypálić záśie przez mierny ogień iżby sámá gęstosć kąsáiąca/ gorzka/ słona/ ćierpnąca/ kwáśna zostáłá/ They możesz dáwáć ku potrzebie w wodce tego źiela coś ie spálił ná popioł.

T ❡ Ktorym sposobem á iákim swym złożenim ty rzeczy z źiemie vrosłe niemocam/ y poruszeniu zdrowia człowieczego pomagáią/ to masz pilnie obáczyć/ A ich moc ślachetną máiąc/ dawasz ie w lekárstwo/ á zwłaszczá czásu morowego/ potym też y innych czásow ku rozmáitym niemocam/ ku dziáłániu tego iáko masz dziáłáć lekárstwá/ zdami sie iżby sie náuczyć miał z tego co tu iuż nápisano w tych Kśięgách / A to gdy vczynisz pracą około tego / á pilnośći przyłożysz / w tym służeniu przydźiesz ku práwey nauce.

❡ Tu áczkolwiekem nieco námienił o spráwowániu wodek y o paleniu/ A wszákże nieták dostáteczne ile potrzebá/ á to zwłaszczá nie wypisałem iáko álembiki przyprawowáć V y wszystko naczynie ku paleniu/ ábowiemby było przedłużenie j prożne pisánie/ ále gdy kto będźie chćiał wodki pálić/ muśi sie oczywiśnie náuczyć od tych ktorzy pierwey vmieią/ ábowiem iedni pala w álembitách/ á drudzy po prostu. Już tedy będę pisał o mocy wodek z źioł.

Háłunowá wodká.

Hałun wźiąć y spálić ij/ potym ná ten palony Háłun náláć czystey wody/ á dáć ták stáć przez kielko dni / á ná káżdy dzień zámieszáć/ iżby sie zmocniłá od Háłunu / A gdy przydźie piąty dźień zámieszawszy ostátnie/ dáć sie vstáć/ potym gdy sie vczyśći/ zláć w co czystego/ á záchowáć/ á gdy trzebá z winem zmieszáć/ á tym vstá wymywáć/ żeby twierdźi / mięso około zębow goi / dźiąsł owrzedzenie goi/ á krwi z nich iść nie da. A

❡ Też gdy omoczywszy iáką chustę będźiesz przykłádał ná brzuch/ biegunkę czyrwoną zástánowisz/ wrzodi nieczyste gniiące gdyby wy mywał kto/ wyczyśćia wysusżáiąc goi/ gdźie kolwiek iákie mieysce nielubuie woniáiące pomáczasz/ odeymuie smrod/ á zwłaszczá między spárámi v nog álbo pod pázuchámi/ ábo około łoná/ wrzody ktore zową Cáncer są bárzo gniiące/ wymywáć ie ta wodą/ wysusza ie y goi/ y insze mieyscá plugáwie pachnące. B

❡ Też gdy ia zmieszasz z wodką Rożáną/ á tym w vściech płokáć/ czyśći gárdło y czopek vmocnia. C

Anyżowá wodká/

Anyżowa Wodká odtwiera zátkánie w żyłách/ y záchowywa káżdego kto ia pije ná czczo od koliki/ rzygánie oddala / bárzo iest vżyteczna mámkam/ bol w krzyżách vspokoia/ D

ſpokaia/ y kámień piáſczyſty z nerek wypadza/ trawienia żołądkowi dodawa/ y rumianość licá czyni/ mleko mnoży mámkam/ á z wodnego mleká geſte czyni/ y ſłodkie dziatkam.

Boragowá wodká/

A WOdká Boragowá ſerce poſila/ y grubość krwie czyśći/ duchy ſerdeczne wyiáſnia/ myſl dobrą czyni/ ſny grozne odeymuie/ drżenie ſercá odeymuie/ kto ma grubą krew/ ieſt im użyteczna/ A też tym ktorzy máią głowę mdłą/ á ſą bliżey odeßcia od rozumu/ ktorzy ſpáć niemogą/ á grozne widzenia ná myſli miewáią/ Bowiem tákowe przeſtráchy zie z melánkoliey przychodzą/ y z grubośći krwie/ Przeto kiedy ią kto piie/ krew czyśći/ bárwę cudną dawa/ bláda y śiniáła ſpadza/ też y zmázy oſute z flaki poczerniáłe z ćiáłá ſpadza.

B ¶ Też ná káßel y ná ſuchoty/ y ná plwánie krwią ieſt bárzo pożyteczna/ krwi w człowieku cięzgorzeć nieda/ zimnice czwartego dniá Ktora przychodźi z palenia krwie západza/ w mor pitá/ ſerce poſila y broni od poruſzenia/ omdlewánia broni/ gdy kielko liſtkow z kwiátem mußkatowym záwiąże w táwte czyrwoną/ á złoty w winie omyć/ á ſpołem zmießáć/ á włożyć w tę wodę/ a dáwáć iey pić w mor/ á zwłaßczá dźiećiom/ możeß ią oſłodźić cukrem/ wiele dobrego dźiáłá ludziom oboygá wieku/ á zwłaßczá grubo krewnym.

Biedrzeńcowa/

C WODKA Biedrzeńcowa łamie kámień w nerkach/ y w mecherzu/ záſtánowienie moczu przepráwia. Rzezánie moczu ktore bywa z boleſnym kápániem/ y trzewną dne/ ktora bywa z zimney przyczyny goi.

Bzowego kwiátu.

D KWiátu Bzowego wodká ieſt dobra tym/ ktorzy ſą wnątrz ná mocách poruſzeni/ iáko ná rozumie/ ná pámięći/ ná bácznośći/ ná mowie gdy ſie záiakáią/ nieſłyßą/ mozg niedoſtáteczny máią álbo náruſzony z ſmętkow/ y z innych wiele przygod/

Tá wodá iſtotnie ná ty rzeczy pomocna ieſt A bárzo/ gdy ią kto będzie pił dwie niedzieli.

B ¶ Też niedoſtátki Sledziony goi/ bądź twárdośći iey/ oćiekłośći/ zátkánie/ gdy ią piie y też zwierzchu przykłáda/ pot pobudza.

C Jeſt złożony ten kwiát więcey z powietrza/ niżli z inßych żywiołow/ A dla tego ieſt tak ſláchetny/ bo káżde lekárſtwo/ ktore w ſobie ma więtßą część powietrza/ niżli innych żywiołow/ Jeſt bárzo ſláchetne/ bo w ſobie nie ma grubośći ziemney/ ná pocenie przygodnieyße ſą.

Bukwiczána/

D DZiwne w ſobie ma mocy Bukwiczána wodká. Naprzod głowę twierdźi/ pierśi y płucá z nieczyſtośći flegmiſtych czyśći/ świetego Wálantego niemocy ſie przećiwi/ Jády wypadza y denną niemoc leczy/ flegmę z żołądká przez ſtolce czyśći/ rzygánie częſte ſtánowi/ uryne obfićie wywodźi/ boleśći ſledziony uśmierza/ żołądek poſila y trawienie dobre czyni/ kto krwią pluie záſtánawia/ Boleśći krzyżowe y mecherzá uſpokaia/ Przyrodzoną chorobę pániam obfićie wywodźi/ w żołtey niemocy ieſt dobra/ y bol z głowy tłuczoney wywodźi ná wierzch/ boleść żebową uśmierza/ y wzrok záćmiony wyiáſnia/ Też lekkość pániam czyni przy rodzeniu ich dźiatek/ iad z rány wyćiąga gdy kogo pies vije/ też bolenie vßu y głuchość oddala/ łzy ktore z oczu płyną záſtánawia/ y krew z noſá takież.

E ¶ Quártanę też tłumi gdy ſie daß nápić ćierpiącemu człowiekowi/ we dwie godźinie przed przyśćiem kwártany.

F ¶ Też tá wodká ieſt dobra pić tym ludźiom ktorzy páráliżem ſą záráżeni/ y też tym ktorzy máią drżenie w członkách ſwoich/ y też tym ktorzy kurcz miewáią.

G ¶ Też niemniey ieſt użyteczna opuchłym ludźiom/ y boleśći roſpadza z żywotá opuchłe.

Bábczána/

BAbczána wodká ieſt zimna około wtorego ſtopniá/ á ſkłánia ſie nieco ku ſuchośći/ Ma włoſność oćieráiąca y ćiáłá náráſzczáiąca H A tak ieſt oſobna na rány/ ktore ćiáło

ciáło kąsa gryzące ie/ áż iest też cierpnącá á ták iest dobra w káżdey biegunce/ á zwłasczá gdyby iuż kto miał w ielitách swoich rány/ tedy ia ma często pić y klistyra w sie wpuszczáć/ otwiera zátkánie wątroby y sledziony/ krew zápálona chłodzi/ y fistnie ciáłem zdrowym nárasczá/ ábowiem ma the włosność iż po niey ciáło nárásta á zwłasczá w ránách stharych/ zbytnie płynienie emoroid zástánawia gdy kto sobie stolec to iest ielitá koniec będzie omywał tą wodką.

F ¶ Też bol zębowy vśmierza kiedyby ia sobie vstá płokał.

G ¶ Też korzeń tego tho ziela zwány vśmierza zębowy bol/ y rány ktore w vściech bywáią vśmierza/ y w febrze tercianie iest dobra pić.

Bázyliowa ábo Polskiego Bálsámu wodká.

A WOdká Bázyliowa iesth ciepłá y wysuszáiąca we wtorym stopniu iest bárzo subtylna/ vryne pędzi: y pániam ich przygody wywodzi też łoże w ktorym dziecię leży w żywocie vmárłe.

B ¶ Też iest bárzo vżyteczna pániam ku pożywániu iżby tym snádniey poczęły/ máćice záziębiona zágrzewa/ y záćmienie oczu wyiásnia/ kászlącym ludziom iest bárzo dobra pić/ y dycháwicznym/ y też thym ktorzy S. Wálántego niemoc máią/ y ná rány/ y też náprzećiwko trucinam/ żołądek posila y trawienie dobre czyni/ gryzienia/ kłoćie ktore bywa w żywocie vśmierza/ y flegmę grubą w ielitách trawi/ á ták y koliki broni.

C ¶ Iest osobna náprzećiwko iádom y trucinam/ á ták ktoby wpadł w niemoc obiádszy sie będł/ nápiy sie tey wodki vznasz pomoc/ y ná kámień iest dobra łamiąc ij y wypadzáiąc

Celidoniowa.

D CElidoniowa wodká ma te włosność/ iże gdy ia prosto puszczá ná oczy nieprawie záćmione grubośćia iákászkolwiek pośle náprawia ie y wzrok iásny czyni/ ábo kiedy ia też z czym drugim zmiesza/ iáko z żołciámi rybnemi ábo z ptászemi.

¶ Sádłá czystego lipieniowego z miodem E biáłym spuśćić/ á sta wodka zmieszáć y puszczáć ná oczy tym ktorzy máią oczy bárzo záplugáwione á zámulone/ á zwłasczá ludziom letnim/ ábowiem to przychodzi z niedostátku mozgu y żytek widzenia/ thym kthorzy máią vmnieyszenie wzroku z przyczyny złey krwie.

¶ Wiedz że sok zielony z celidoniey F wytłoczony wietsza ma moc niżli wodká ná tyrzeczy/ ábowiem kásániim swym postłość ná źrzenicách gryzie/ á z powiek zbytną mokłość wysusza y ścienczá.

Czarnego korzenia.

IAkoż wszystko ziele w swym złożeniu dla swey wodności z niey G że pochodzą wiátry/ niechęć czyni y wzburzenie w żołądku/ á ták y wrácánie. Tegoż korzenia wodka y z bzowego korzenia/ z korzenia sosnkowego/ gdy ia pije/ wodnoćielność y ociekłość brzuchá ścienczá/ ociekłość sledziony ścienczá/ lepiey ia z winem pić niżli sáme.

Chmielu płonnego.

WOdká tá gdy ia kto pije/ krew czy H śći/ człowieká czerstwi/ wnętrzne bolesći z gorącośći pośle rozgánia/ y zápalenie wszelkie° człónku wnętrznego chłodzi/ kolerę z żył wyćiągáiąc precz wypadza á ták tedy krew czyśći/ náprzećiw żołthey niemocy iest bárzo pożyteczna/ boleść z głowy z gorącey przyczyny leczy/ zimnicam ktore od kolery przychodzą y od nárusenia krwie/ iáko są tercyány/ náprzećiwko temu iest tá wodká bárzo dobra/ wilkośći gorące przypalone wygánia z ćiáłá.

¶ Też iest dobra ná bolączki wnętrzne á zwła I sczá ná bolączki wątroby/ piersi y płuce czyśći z zbytkow/ y dychánie wolne czyni/ gdy ktho ma świerzb ábo drobno osypáne ciáło/ ábo liszáie/ ábo zmázy ná ciele/ pić te wodkę á będzie ciáło oczyśćiáć.

Chebdowa.

A NAla the wodke z korzenia y z kwiecia/ otwiera żywot czyniac stolce/ y sledzione z iey nieczystości czyści/ puchline z nog y z żywota wypadza.

Centurzyey.

B WOdká Centurzyowa iest gorzka á wysußáiaca z nieiáko cierpnościa máła/ żyly czyści záthkáne wilkościámi grubemi/ á ták rzedzi te grube wilkości flegmy/ á potym wypadza flegme y kolere z żył y inßych członkow/ rzeczy przyrodzone paniam pobudza ku wyściu/ y płod z żywotá wyrzuca mocnie/ rány stula y goi/ twárdość watroby y sledziony rospadza/ y żolta niemoc vlecza y theż párálíß y kolike vspokaia/ y bielmo z oká rospadza.

Dziewánowa z kwiecia.

C DZiewánowa wodká dawa wymowność/ iezyk wolny czyni ku wymowności/ oczy záćmiáiace sie wyiáśnia/ boleść ich y kłocie w nich vsmierza/ łzy ściera z błyskáwościa á rosthyłość ich ścieńcza/ zimnice dniá czwartego z przypaloney krwie vsmierza/ płynienie z trzew zwiera/ gdy nia lice vmywa/ piekność z rumiánościa dawa/ piegáwość y żolte fláki y inße ßkárádości sciera: zápalenie rány y otoku niedopußcza/ zimnice kto sie boi wode te piy á zwłaßcza lecie/ ku winu they wodki przylewáy á tho wino piy. Dziewánná pomoc wnatrz czyni w człowiecze y w myśli iego/ á też dla they dziwney iey mocy iest názwána tym imieniem.

D ¶ Gdyby sie kto bał czárow piy the wodke á badź przespieczen/ y thám gdzie rad siádaß dawßy v ßedożyć pokrop tha wodka á beda przy tobie dobrzy duchowie ku potwierdzeniu ciebie tylko thy naprzod w Pánu Bogu dufay á temu wierz iż tá wodka ma te moca stániec sie iákomći powiedział.

Dębowa.

E DEbowa wodke gdy ia ktho piie ráno w czásu morowego powietrza/ broni tego człowieká od iádowitego powietrza iż mu niemoże nic záßkodzić/ zimnice odpadza zmiekłość trzew stwardza/ rány y wrzody czyści y záwiera/ z wysoká vpádłym/ przepukłym y przerwánym bárzo iest dobra ku piciu/ kto sie krwia często dawi ábo pluie/ dobrze mu ia pić/ owrzedzenie nerek leczy/ członek v meßczyzn bolesny á gniiacy goi/ mocz kthory sie przydawa ze krwia zásthánawia/ ktoreyby niewieście mácicá zeßłá ábo ielito: włożyć zásie á leżac spokoiem the wodke pić/ náprawi to wßystko.

Fiolkowa.

NA suchoty fiolkowa wodká y ná kaßel/ piersiam wyprágłym/ wyżonym z wnetrzney goracości/ ludziom pluiacym krwia/ y theż ná bolaczki bokowe/ ná goracość moczu/ ná goracość nerek/ ná wyschłość trzew/ ná ty wßystkie rzeczy iest bárzo dobra pić ia z cukrem/ suchość oczu oddala y goracość/ zmießáć ia z kámphora á przykłádać ná oczy. F

Grzybieniowa.

GRzybieniowa wodká iest záziebiáiaca y odwilżáiaca mocnie/ spánie czyni násienie przyrodzone trawi/ á ták członki/ przyrodzone naczynie thego nasienia mdli/ y niepłodność czyni/ y też mocnie pokusy cielesne oddala/ czásu kaßlu y czásu plewry dobrá pić/ biegunke zástánawia/ y rány w ielithách goi/ trad biały z licá spadza/ y sledzione posila. G

Gromowego korzenia.

KOrzeniá gromowego wodká ku suchości sie skłánia/ otwiera zátkánie flegmisthe/ z żył watrobnych y sledziony vryne pedzi ku wyściu/ żolta niemoc leczy/ nerki czyści/ á ták boleści krzyżow vlecza ktore pochodza z nápełnienia flegmistego y theż z nápełnienia wietrznego/ á ták też y náprzeciwko kolice iest dobra ku piciu/ żywoth odmiekcza/ boleść zebow vsmierza/ y zádzierżenie vryny pedzi ku wyściu. H

Izopowa.

A IZOpowa wodká ieſth dobra w niemocach / w boleśćiach nerczánych y krzyżowych / czyśći płucá y pierśi z flegmiſtego nápełnienia / z ſtadże bárzo pomaga náprzećiwko káßlowi kthory z obfitośći flegmiſtey pochodzi / y głos poſila / y ſwethego Wálántego chorobie ſie przećiwi.

Jelenich iezykow.

B WOdká Jelenich iezykow otwiera y ſubthylizuie twárdośći ſtedziony / kámień łamie / y vrynę zbytnie płynącą záſtánawia / y ßczkawkę záſtánawia / y żołthą niemoc vlecza niepoſpolićie.

Koſáćcowego korzenia.

C WOdká korzenia koſáćcowe[o] ma moc zágrzewáiącą y wyſußáiącą miernie / omywa y roſpądza grube wilkośći flegmiſte / pierśi y płucá czyśći / w ránách ſproſnych ſmrodliwych ieſt doświadczona ku wymywániu / kłoćie w żywoćie vśmierza y żywot odmiekcza / opuchłym ludziom ieſt dobra ku pićiu / bowiem z nich wypadza żołtą

D ¶ Też náprzećiwko kurczowi / y iá- (wode. dom wßelkim ieſt dobrym lekárſtwem / zimno y trzeſienie ktore bywa w febrách oddala.

E ¶ Też gdy niewiáſtá námacza ćiepłą wodką koſáćcową mieyſcá gdzie ieſt máćicá / boleśći w niey vśmierza / y kłoćie wßelkie / y żyłeczki w niey roſprzeſtrznia y otwiera / lißáie ſpadza / y ſkore zmarßczoną ná twarzy rozćiąga piegi też zgánia.

F ¶ Też bielmo z oká śćiera / boleśći żebow vśmierza / y iádom ſie przećiwi y wypadza gdy ſie iey kto pápije / ma też moc doświadczoną wyćiągáć kośći z rány połamáne / náprzećiwko ſcyátyce to ieſt denney niemocy / y náprzećiwko rzezániu w pußczániu vryny / ieſt pomocna bárzo ku pićiu.

Koſztywałowa.

NA przepukline ieſt dobra wodká koßthywałowa / ná vraz / ná vrwánie / ná otwrzedzenie trzew / nerek / mecherzá / biegunkę krwáwą záſthánawia / y thez krwią plwánie / kośći złamáne ſpaia y zwiera dobrze rány. A

Kurzey nogi.

ODwilżáiącą y prágnienia broni y żywotá płynienie záſtánawia Jeſt zimna bárzo y wilgotna kurzey nogi wodká / oſkominy zębow oddala / á ieſt bárzo pomocna tym ktorzy krwią pluią / ieſt też vżyteczna náprzećiw rozmáitym wrzodom / náprzećiw Herſypile / to ieſt wrzodowi ktory z kolery pochodzi / náprzećiw flegmonowi wrzodowi ktory przychodzi ze krwie / náprzećiw zápaleniu wątroby / y thez náprzećiwko ránam ielitowym / białym głowam záſthánawia zbytnie płynienie krwie / wrácánie oddala / ále wzrok mdli / głowę poſila / y ośálenie oddala gdy tha wodka głową będzie zmaczáná. B

Kániey przedze.

JEſt kániey przedze wodká ćiepła y wyſußáiąca w pierwßym ſthopniu / ma moc otwieráiącą zatkánia w żyłách / á ták ieſt dobra w żołtey niemocy / vrynę pędzi / żywot odmiekcza / y wątrobę poſila / kolerę czyśći / w febrách dziatkam młodym ieſt dobra ku pićiu / ma włoſność wypadzáć dáwne á zágniłe nieczyſtośći z członkow y z żył. C

Láwendowa.

MOże bráć Láwendową wodkę miáſto rozmárynowey / bowiem ieſth rozliczney mocy ku náprawieniu ćiáłá człowieczego / á to iż náprawia wßelkie mocy w káżdym człowiecze / iáko przyrodzenia moc / moc żywothá / moc báczności y rußánia / D

mozg y nerwy y z duchy ieo/ ſmyſly wnetrzne y zewnetrzne wßyſthki poſpolu y ich członki nápráwia/ y poſila á záchowywá od ßlaku/ to ieſt od zábićia powietrza/ od záwrácánia głowy/ od S. wálántego niemocy/ od drżenia/ od nieſnádnośći ruſzánia członkow z zimney przyczyny/ od głuchośći/ od ſlepoty/ oßalenie pſuie á głowe nápráwia/ w vßach boleść vśmierza y we wßyſtkiey głowie z zimney przyczyny/ záduſzenie odeymuie/ kaßel/ rymy/ zwrzedzienie goi wnatrz/ członkom ſchnać nieda/ od otokow broni/ nadymánie y wodnoćielność wygánia/ mecherz záchowawa od zwrzedzienia/ nerek boleść leczy z zimnośći/ mocz broni od záſthánowienia/ y gryzienie iego odeymuie/ niepłodna niewiáſte ſpráwuie ku poczećiu/ záſtánowienie rzeczy iey przypráwia/ gryzienie iey odeymuie omdlewánia broni/ ále lepiey gdy ia w winie pije niżli tak ſáme.

Láktuczána.

A Moracym niemocam Láktuczána wodká ieſth bárzo pomocná gdy ia pije y maczáiac w niej chuſtke iaką á okłáda głowe y ſkronie/ ſen czyni/ ná wrzody y na bolaćiki/ y thez ná mieyſcá gorace przykłádáć/ chłodzi ie żołta niemic leczy/ gorącość nerek rzezánie moczu odeymuie/ kolere wypadza.

Láncżána.

B Wodká ieſt roſkoßna ku vmywániu twarzy/ zmázy z niey śćiera/ mozg poſia/ przechody do niego otwiera w noſie/ członki rozmáite pomazáć/ ſchnać im niedopuſzcza/ gdy ia pije ſerce poſila/ omdlewánia niedopuſzcza piete żyły potwierdza drżenia broniac/ thákież y głowie/ y rekam/ y pierſiam.

Lámikámieniowa.

C KAMień nerkowy y mecherzowy łamie Lámikámieniowa wodká/ Bo ieſth zágrzewáiaca/ y wyſuſzáiaca w wtorym ſtopniu. ¶ Thez ieſt dobra tym ludziom kthorzy vryne po troßce á ćieſto puſzcżáia z wielka boleśćia/ y thez żołta niemoc vlecża gdy ſie iey bedzie nápijáć/ ábo práwy bok maczay gdzie watrobá leży. Thákiey thez mocy wodká biedrzeńcowa.

Miodunczána.

SErce poſila Modunczána wodká/ ktora poſpolićie z ziela y korzenia pala/ krew czyśći/ melánkolia wypadza itez mozg zárázony nápráwia/ melánkolia ſpalona vzdráwia/ y tym ludziom ktorzy od rozumu odchodza/ ieſt bárzo dobra pić. A

¶ Tez ieſt dobra tym kthorzy máia ná ſobie trad álbo świerzb/ możeß tak ſáme pić/ ábo z winem mießaiac ij w potráwy lać á z nia wárzyć. B

Máćierzey duſzki.

MAćierzey duſzki wodká ieſt dobra od vkaßenia iadowithego źwierzećiá y gádziny/ bo ieſt zágrzewáiaca y wyſuſzáiaca/ żoładek/ watrobe/ y ſledzione poſila/ wrácánie záſthánawia/ z głowy wilkośći noſem wyćiaga/ gdy iey ćiepło weźmieß wnos/ ná kámień ieſt vżyteczna/ y tez kto vryny niemoże zádzierżeć/ y náprzećiwko omdlewániu y kłoćiu w żywoćie/ pámieć nápráwia/ y boleść w głowie vſpokaia/ á zwłaßczá rzeczy przyrodzone pániam ku wyśćiu pobudza. C

Michonki.

Po łáćinie Alkakenge.

DZiwney mocy ieſt thych michonkow wodká w wypedzeniu vryny kto iey puſzczáć niemoże/ nerki y mecherz czyśći z piaßczyſtego kámienia/ á ieſth bárzo dobrá tym ludziom ktorzy ze krwia á z wielka boleśćia vryne puſzczáia. D

Mleczowa.

MLeczowa wodká ieſt zimna y wilgotna/ żiły wnetrzne poſila y wyczyśćia: wrzedzienice gorace vlecża/ ſen dobry E

bry cżyni/ w żoltey niemocy ſláchetna/ watrobe niewymownie pothwierdza/ ſápke theż roſpadza.

Mietczána.

A Otwiera zátkánie w watrobie y w ſledzionie y w tych żyłách ktoremi vryná idzie/ ieſth ćiepła y wyſuſzáiaca/ ma też moc roſpadzáiaca trawiaca y poſiláiaca/ to dla korzennośći y woniey ſwoiey.

B ¶ Też oddala cuchnienie vſt kthore pochodzi z zágniłośći dziaſl/ żołądek poſila/ chęć ku iedzeniu wzbudza/ wrácánie záſthánáwia/ omdlewánie oddala/ á to kiedy grzanká z chlebá będzie rozmoczoná w tey wodce/ w occie/ y w winie/ á the grzanke dáć trzymáć pod noſem y drugie na ſkroni przyłożyſz.

C ¶ Theż máćice cżyśći pita/ mleko zſiádłe w pierſiách roſtáie/ chrobaki gliſthy w żywoćie zábija/ vryne pobudza/ y chćiwość ćieleſna.

Mátki Bożey włoſek.

D Wilkośći grube ſpiekłe roſpadza rzedzi mátki Bożey włoſek wodká/ ieſt mierna w ćiepłośći/ troche ſie ſkłánia ku ſuchośći/ ieſth bárzo dobra tym ludziom kthorym włoſy z głowy pádna/ y theż thym kthorym ſie pleſze ná głowie cżynia/ otreby y łuſki z głowy ſpadza/ pierſi y płucá cżyśći ze wſzyſtkich niecżyſtośći flegmiſtych/ á thák y káſzel vſpokaia/ kámień łamie/ y w żołtey niemocy theż ieſt dobra ku pićiu/ ſledziony zápalenie y rzezánie w puſzczániu vryny oddala/ żołzy roſpadza/ żołądek cżyśći y ielitá z kolerycżnych niecżyſtośći.

Máioranowa.

E Ieſt máioranowa wodká ćiepła y wyſuſzáiaca/ mozg záziebiony zágrzewa/ w niemocách zimnich ieſt bárzo vżytecżna/ iáko w páráliżu/ w niemocy S. Wálántego/ Sok máiorany głowe cżyśći wywodzac wilkośći noſem/ gdy ten ſok wpuśćiſz w nos ćiepło/ á potym zádzierżyſz w noſie chwile.

¶ Też gdy ná ktore mieyſce nábiegnie krwie ták iż ono mieyſce náſinieie/ tedy ſok máiorany z miodem przáſnym zmieſzány/ á potym ná ono mieyſce przyłożony/ roſpadza krew y mieyſce ono poſila.

Mikoláykowa.

A Ieſt dobra wodká mikoláykowa ná boleſne puſzczánie wody/ y ná kápánie rzeżace/ y też ná drżenie członká táiemnego/ ná ćiesſkośći bokow gdy mocż niechce odchodzić/ y ná záſtánowienie iego/ á to gdy ſie vlicżká záthka kámieniem kthory bywa w mecherzu/ ábo lipkośćiámi grubemi/ ná thy rzecży bárzo ſłuży.

Máku białego.

B Lecży ſuchość oczu wodká białego máku/ drzemánie y ſpánie cżyni/ gorácość pierſi/ káſzel ſuchy/ ſuchoty/ gorácość głowy/ wrzody złe pałace/ thy rzecży wſzyſtki bárzo pożythecżnie lecży/ oćiekłośći gorace y bolácżki lecży/ w ſtháwiech goraca boleść á zwłaſzczá z przodku roſpadza.

Ománowa.

C Ieſt dobra ománowa wodká ná zaduch y ná ćieſzkość pierſi/ káſzel dawiacy z niecżyſthośćiámi lipkiemi wypadza/ ſzczkawke/ y boleſne puſzczánie vryny lecży/ y mecherz cżyśći.

Piołynowa.

D Piołynowy ſok Hetmanom y rotmiſtrzom gdy ná woyne iacháli/ ludzie ſtarych wiekow zwykli byli dáwáć (ábowiem ma w ſobie niepoſpolite włoſnośći) á to cżynili zá wroſzkę przyſzłego zwyćieſtwá/ ktore mieli mieć z nieprzyiaćioł ſwoich/ przeto dawáli ſok Piołynow Hetmanom pić.

X 3 A thák

A ❡ A tak tá wodká piołynowa chrobaki iáko ſą gliſty zábija w żywocie y wypadza precz/ y inſze zágniłośći trawi w żywoćie wyſuſzáiąc ie á potym ono mieyſce poſila niedopuſzczáiąc ták tego ſie nic mnożyć w ćiele.

B ❡ Tá wodká żołądek bárzo poſila/ wſzytkie nieczyſtośći czyśći z niego/ potym ij vmacnia.

C ❡ Thez ieſth ſlachetna náprzećiw zátkániu watroby y ſledziony/ y náprzećiw S. Wálántego niemocy/ y też kto mowe ſtráći/ y náprzećiwko iádom y vryne pędzi/ pániam przy ich czáſiech pomoc dáie wielka.

D ❡ Przećiwi ſie iádowi bielonowemu/ opichowemu/ gdy rána bedzie tą wodką omytá/ nie dopuśći być fiſtule/ áni dziwe mięſo vroſćie.

E ❡ Y też morowemu powietrzu ſie ſprzećiwi gdy ią kto pije/ zgáge y opuchline wypadza/ á zwłaſzczá iezyk opuchły vzdrawia/ y czopek vpádły podnośi.

Pſinkowa.

F NA wrzody/ ná bolaczki/ ná złe kroſty/ ná piekielny ogień/ ná oćiekliny gorace/ ná zápalenie ran z czerwonośćią álbo z śinośćia/ ná ty wſzyſtki rzeczy ieſth bárzo pożyteczna pſinkowa wodká/ gdy znią omywa ábo też przykłáda ná mieyſcá gorące/ gorącość wyćiaga precz/ ná boleść głowna ktora bywa z goracey przyczyny/ y takież oczu ieſt bárzo pomocna y vżyteczna.

Pozimkowa.

G OCzy leczy z goracych wilkośći/ y wzrok iáſny dawa/ czerwoność ſpadza wodká Pozimkowa/ y kłoćie w nich odeymuie/ łzy zbytnie wyſuſza/ gorącość nerek/ y rzezánie moczu/ kámień támie á iákoby piaſek z moczem pedzi precz/ wrzody wnetrzne goi/ biegunke czerwoną ſthánowi/ krwie plwánie záſtánawia.

Párálizowego zielá.

H NA wſzyſtkie niemocy pietych żył/ roſpuſzcza ſkurczenie ich ktore bywa od kurczu wodká zielá párálizowego/ á nie tylko żyły ále y członki niektore y owſzem wſzyſtko ćiáło łamánie po kośćiach/ drżenie głowy y wſzyſtkiego ćiáłá/ ſtáwy mdłe/ nieſpieſzne ruſzánie ábo nie ſnádność ruſzánia/ z ćieſzkośćia chylánie/ gdy ſie náchyliſz boleść w grzbiećie/ Członkow niedużność y nieſnádność ku ruſzániu/ ſzyie ćieſzkie obrácánie/ nog częſte vpadánie/ kurczenie/ ſpánie bezmierne/ rzeczy zmienienie/ omienienie/ oſłnienie głuchość/ niebácżność/ z człowieká ſmrod/ wſzego ćiáłá obćieżność/ leniſtwo/ pełność głowy ze wſzech nieczyſtość/ rymy ſtepowánie ná doł/ w paćierzách giemzánie/ flux w gárdle/ w dziąſłách boleść/ y w noſie vliczek zátkánie. Ty wſzyſtki rzeczy tá wodká bárzo dobrze náprawia. y leczy.

Polney ruty.

POlney ruty wodká ſkłánia ſie ku ćiepłośći y ku ćierpnośći/ żołądek vmacnia. Ma moc wyczyśćiáiąca y vryne pedząca/ przećiw świerzbowi ieſt niepoſpolita nápijáć ſie iey/ krew czyśći z wilkośći ſprochniáłych á ſpalonych. A

Polney dryiakwie.

LJepła y też wyſuſzáiąca/ trawi y też roſpadza Dryiakwie polney wodká/ tym ktorzy máia trąd á świerzb/ liſzáie/ ieſt bárzo dobra pić ná cżczo/ y thym ludziom co máia párchy ná głowie ieſt dobra pić/ ćieſzkość pierśi oddala á zwłaſzczá ludziom ſthárym/ iuż tego doświadczenie vkázuie iż wrzody morowe roſpadza y wykorzenia z ćiáłá. B

Podrożnikowa.

WOdká Podrożnikowa ieſt zimna/ chłodząca y wyſuſzáiąca/ ieſt dobra ná káżde vkąſzenie iádowitego zwierzećiá gdy ſie iey nápijeſz ábo ono mieyſce námácżaſz/ poſila wątrobe y ſledzione/ á zwłaſz ćiá zápaloną wątrobe chłodzi/ y febre tercyane leczy. C

Pigwiána.

WOdká pigwiána á nawiecey w wino wpuſzczoná/ gdy ią kto pije/ żołądek poſila y biegunke záſtánawia. D

Psylių.

A Jest zagrzewáiąca y wysuszáiąca miernym obyczáiem/ ma moc wysuszáiącą y omywáiącą wszelkie liszáie y ogniki spądza y goi/ á gdy k nyey przyłożyß miodu przásnego/ tedy piegi ná licu czyści y gładką czyni/ y ná rękách tákież/ piegi z licá spądza/ twár dośći z máćice rospądza/ ćiáło nárásżcza w ránach wszelkich/ y też náprzećiwko iádowitemu vkąszeniu iest vżyteczna.

Przeßlkowa.

B Zimna iest w pierwszym stopniu á sucha w wthorym/ ma w sobie niemáłą ćierpność/ á dla tego też rány goi á zwłaszczá ktore są w ielkithach/ gdy z nich krew wychodzi.

C ❡ Też y rány mecherzá goi/ żołądká y wątroby gdy sie iey nápiieß/ ábo thym mieyscá námaciaß/ krew też zástánawia kthora z nosá płynie/ á to gdy tey wodki w nos nábierzeß á reką zádzierżyß. Tákiey też mocy y włosnośći iest wodká z źiela Sporzyßowego.

Paprośćiána.

D Jest niemáłey ćierpnośći páprotćiána wodká/ á máło sie skłánia ku suchośći/ robaki w człowieczie zábija/ płod vmárły wypądza z żywotá/ y żywy przed czásem porodzenia wypądza z żywotá/ iest bárzo vżyteczna náprzećiwko fistulam wysuszáiąc ie y goiąc/ á to gdy ie będzieß wymywał tą wodką z winem zmießawßy.

E ❡ Powiádáią niekthorzy/ gdy nogi będą omyte tą wodką páproćiáną izeby stolce zbytnie miáłá stánowić/ á potym żywot mocnie zátwierdząc.

Rućiána.

F Jedy ktho piie wodkę rućiáną/ oczy czyśći y wzrok posila/ iádom do nich przystępowáć nieda/ piersi z grubych wilkośći tho iesth precż wymiáta chárcháiąc/ kászel dawiący vspokaia/ y też zaduch ćißki ktory bywa od kászlu odeymuie.

Rumienkowa.

A Wodká rumienkowa po ránu pita/ boleśći głowne vspokaia y boleśći wnętrzne kłoćie w bokách gryzienie z wrzodow wnętrznych oddala/ kámień támie/ nerki czyśći/ niemoc biała á lipka niewieśćia rozrywa á czyśći z złych zbytkow/ y nádymánie máćice odeymuie/ y też trzew y żołądká/ żołtha niemoc leczy/ martwy płod wygánia/ źimnice wszystkie mdli y mocy im niedawa/ vpławy niewieśćie zástánawia/ gryzienie w trzewách y ćieczenie ich vśmierza/ czerwoną biegunkę mocnie zástánawia.

Rozmárynowa.

B Wodkę Rozmárynową kthorymkolwiek obyczáiem przyprawiß/ choćia ią ták vczyniß przez álembik iáko y inße wodki/ choćia też vwárzyß w wodzie Rozmáryn/ ábo też wyćiągnieß moc z niego przez słońce/ tedy ma osobną moc á niepospolitą ku zdrowiu ludzkiemu/ bowiem ná kążdą niemoc z źimney przyczyny iest vżyteczna/ chęć ku iedzeniu strácona przywráca/ y duchy ożywiáiące pomnaża/ mozg y głowę wszystkę posila/ żyły pięte vmacnia/ włosy ná głowie pádáiące zádzierżawa y gęśći ie gdy głowę thą wodką przemyieß.

❡ Melánkolią y flegmę trawi á práwie człowieká odmładza y cudnieyßego czyni/ od prochnienia y zágniłośći ćiáłá broni/ y fisthułę leczy/ zeby y dziąsłá chore vmacnia/ rány ze wrzodow wysußa y goi/ náprzećiwko kordyáce iesth bárzo dobra/ biegunkę sthánowi/ y máćicę posila á spráwia ią łácnieyßą ku poczęćiu. C

Rożána.

Serce ochładza wodká Rożána y inße członki wßitkie przednieyße posila á strzeże ich vpadku vpadłe podnośi/ swą wonnośćią duchy serdeczne y przyrodzone ćiepło posi á D

śila áprochnienia y zágniłośći w ćiele być niedopußcza/ w czerwoney y w kaʒdey inßey biegunce/ y czásu omdlewánia iesth dobra pić y lice kropić/ wrácánie y pot zbytni z kto rego wietßa mdłość przychodzi zástánawia dziasłá pothwierdza/ y wonia vsthám dáie przyiemna gdy komu z vst cuchnie.

A ¶ Gdy kto sobie lice vmywa rożána wodka/ czyni płeć wdzieczna y lubiezna/ á gdy kniey troche winá przyleicß á w oczy wpuśćiß/ po twierdza oczy/ y lipkośći wßelkie śćiera á wzrok iásny czyni/ á zwłaßczá gdy kniey wło żyß troche tucyey á czarney Alony y cukru/ ták iż sie ty rzeczy w niey rospußcza/ tedy iest niepospolite lekárstwo ná chore oczy.

B ¶ Też sámá rożána wodká tylko z białym cu krem ábo z lodowátym zmießána/ iest bárzo słáchetna ná chore oczy/ ábowiem ie pośila y czerwonośći z nich y lipkośći spadza.

Roiownikowa.

C Wodká roiownikowá iest vżytheczna żołądkowi źimnemu y wilgotnemu á czyni w nim trawienie dobre/ á tho dla własnośći swoiey ćiepłey y suchey/ smetnego człowieká vweselá serce y mozg pośiláiac: boiáźni oddala/ y lekánie sercá kthore rzeczy przychodza z melánkoliey a z spáloney flegmy/ iest thez dobra temu kogoby pies viadł ábo y niedzwiadek/ tedy ma tháki człowiek pić te wodke/ zołzy y też gruzły ktore bywáia w ßyiey rospadza:

Rzodkwiána.

D Jest zágrzewáiaca rzodkwiána wodká wysußáiaca y otwieráiaca/ vryne pobudzáiaca/ oćiera niecżystośći w ielithách/ lißáie y żołtość z ćiáłá spadza y z wßelkie go członku/ głos ostrzy/ flegme gruba á lipka w pierśiách vkrawa/ qwártane vlecza/ y opuchłym ludziom iest dobra pić/ kámień tamie á pobudza chęć ćielesna małżonkom ku krotofili/ żołądek mdli/ y wrácánie przywodzi/ bielmo máłe z oká/ y też piegi z licá rospadza/ slinogorz rozrzedza/ y twárdość sie dziony rozgánia/ á zwłaßczá tym kthoby sie skáżił bdłámi dobra ieść po nich Rzodkiew/ álbo wodkę rzodkwiána pić.

Rozchodnikowa.

Oraża ogień z mieyscá zápalonego Rozchodnikowa wodká/ bo iest wielkiey źimnośći á troche wysußáiaca/ á ták ná wrzody bolace á gorace iest vżyteczna/ ná podágrę iest dobra á zwłaßczá ktora przychodzi z goracey przyczyny/ y też ná spálenie/ ábo ná opárzenie vkropem/ iest dobra máczáć ono mieysce zmießána z rożánym oleykiem/ boleść w głowie vśmierza/ y oßálenie vspokaia ktore z goracey przyczyny pochodzi/ też ránki wnetrzne wyßußa á potym ie goi. A

Slazu Włoskiego.

Włoskiego slazu wodká gdy ia kto pije/ oćiekłośći/ bolaczki/ wrzody/ y wßystkie twárdośći wnatrz miekczy/ gorącość odeymuie/ pierśi y płuca miekczy y trzewá/ káßel suchy oddala/ owrzedzenie nerek y mechierzá goi. B

Skoczkowa.

Jest dobra wodká Skoczkowa/ á tho iż trzewá czyśći á odmiekcza/ glisty wygánia y wodność wnetrzna/ y theż párßywa głowe czyśći/ zmázy ná ćiele y ná twarzy poczerniáłe spadza precz. C

Sporzyßowa.

Niemoc czerwona/ krwia thez plwánie/ pániam ich rzecz zástánawia Sporzyßowa wodká bo iest źimna/ á z they źimnośći ma ćierpność/ á thák dla ćierpnośći swoiey krwáwe ćieczenie trzew zástánawia rány sthula/ owrzedzenie wnetrzne goi/ á thák v wßystkich członkow gdy ia pije álbo maczáiac chustę przykłáda/ gdy krew z nosá zbytnie płynie thedy they wodki Sporzyßowey wlać/ zásthánowi ia/ ránienie oczu y powiek D

y powiek ich goi/ tá wodká pożyteczná iesth bráć ia w lekarstwá gdy maia przypráwiáć ná iákie záſtánowienie ábo ná záwárcie.

Swieczkowa.

A Swieczkowa wodká ieſt dziwney mocy w nápráwieniu ſkáżonego wzroku/ á ieſli ku themu zielu przylożyſz koſzyſzczká/ ruty/ iáſkot czego ziela/ weſpolek wiednym álembiku ſpáliſz ná wode/ tedy bedzieſz mieć dziwna wode á niepoſpolitey mocy w poſileniu chorych oczu/ á zwłaſzczá ludziom ſtháry m á flegmiſtym.

Szczyrowa.

B TA wodká Sczyrowa ieſth ciepla y ſucha/ flegme lácniuchno wywodzi/ kto ma ſpárzenie ogniem ieſth dobra máczáć ono mieyſce/ twardość ſledziony roſpadza/ y głowe czyści kto nia ſobie vſtá płocze/ z winem zmieſzána tá to wodká/ á gdy nia ktho ſobie rány wymywa/ goi y czyści y ciálo roſci

Szálwiowa.

C BArzo ieſt doświadczona w niemocách głowy ſzalwiowa wodká bo ieſth ciepla y wyſuſzáiaca/ á ſtadże ma moc roſpadzáiaca y przyciagáiaca/ mozgowi y pieſtym żylam ieſt pomocna/ to ieſt náprzećiwko páráliżowi/ S. Wálánthego niemocy/ y też drżeniu członkow/ ieſt bárzo vżytecżna żoladkowi trawiac w nim nieczyſtośći wſzelkie/ chęć ku iedzeniu dáie á zwłaſzczá gdyby kto vczynił ſzálſze z tey wodki á z trocha pieprzu y octu á z tego vczynia ſzálſze.

Szkotkowa.

D OD káżdego członku y od káżdego goracego wrzodu ogień odrażáiaca moc ma tá wodká/ ále ieſt niemáłcy zimności/ troche wyſuſzáiaca/ zápalenie żoladká y watroby chłodzi/ rány wſzelkie wyſuſza y goi boleśći vſzu vśmierza y rope z nich wypadza y wyſuſza/ też rány w plucách y wielithách goi/ y też pániam chorobe przyrodzona záſtánawia/ y wſzelkie krwie plynienie z kadbykolwiek było záſtánawia/ oſzalenie thez oddala gdy ciálo bedzie tha wodka cżeſtho maczáne.

Szafránowego kwiátu.

A CHuſte omaczáiac w ſzáfránowey wodce/ y przykládáć ná boleśći denne/ vśmierza ie y oddala/ y theż inſze boleśći/ iáko wrzody/ bolaczki/ oćiekłośći wſzelkie zgładza roſpadzáiac/ twárdość bokow/ y też bolacżek zmiekczy/ żyły w zádku oćiekłe álbo ránione goi y opráwuie/ wrzod w zádku ktory zowa Ficus leczy mocnie/ twárdość żył y też ſchnienie członkow nápráwia/ łamánie vſmierza/ wrzody gniſiace czyśći.

Trawowa.

B TRawowa wodke gdy ktho pije/ nerki czyśći y zátkánie ich przepráwia/ y záthkánie ſledziony y watroby/ boleśći w przegubiech vśmierza/ á plugáſtwá pedzi w przechody nerczáne y mecherzowe/ álbo korzenie iey ieſt mocy otwieráiacey/ y náprawiáiacey gorácośći miernie/ á przethoż w tym przewyżſza ine wodki/ owrzedzenie mecherzá y nerek goi/ rzezánie mocżu y boleść w członku/ ná żoltha niemoc ieſth theż pomocna.

Trliczowa.

C YEſt wodká trlczowa ćiepla y ſucha w wtorym ſtopniu/ czyśći y roſpadza/ kolerę czyśći weſpołek y flegme wodna/ ieſt vżytecżna náprzećiwko liſzáiom/ y náprzećiwko świerzbom/ ktoby potrzebował womitu vczynienia tho ieſt wrácánia/ tedy ſie ćiepło z máſlem á z oliwa nápiey tey wody/ bedzieſz miał wrácánie/ bliżny gládzi/ y gliſty z żywotá wypadza.

Wolowego iezyku.

D NAkáżona krew czyśći tá wodká/ ſerce poſila/ wilkośći grube á czyniace páry roſpuſzcza/ weſoła czyni miſl/ ſkáżony mozg y zániecżyſzczony

ny tymi párámi grubemi ktore przywodza człowieká áż ku ošaleniu/ nápráwia / thesknosć / złe dumanie / škárade mowienie / we snie strášliwe widzenia oddala / osypánie krost/ lišáie/ świerzb/ fránce/ to wšytko goi/ piersi czysci y plucá/ kášel suchy y suchoty vzdrawia.

Wierzbowa.

A Zabija w všu robaki wierzbowa wodká kiedy iey thám w pusciš/ gnoy gdy z všu ciecze wyczysciá ij/ glisthy w żywocie morzy gdy ia pije/ wygánia plod martwy/ fistuly leczy y goi/ żyt nożnych miekkosć y trzewá vtwardza.

Winna.

B NAby wodká ciekłá z iágod winnych dośrzáłych/ mas pod nie podstáwić nieiáka šklenice. Tá wodá dziwney á rozliczney moci iest ku oświeceniu oczu/ á ku nápráwieniu niedostátku ich z goracey przyczyny/ kłocie w oczách z gorącości tež odeymuie/ záćmienie oczu dla dymow z żołądká w głowe wstepuiacych wyiásnia/ y wzrok nápráwiáiac ostrzy y posila.

Winnych skorek wodká.

C Wodká z winych skotek álbo z liścia gdy ia pije w goraczkách/ chec ku iedzeniu dawa/ gorącość wnetrzna vkłada/ wrácánie/ cieczenie wšelkie z kadkolwiekby było zástánawia/ palenie gási wnatrz.

Włoskiego kopru.

D NRzyrodzonego násienia/ to iest náthury obfithosć meščyznam stárym dáie/ mleko w piersiách mnoży włoskiego kopru wodká/ záćmienie oczu wyiásnia / y tež ludziom opuchłym/ y tym ktorymby pámieć zginełá/ pomaga/ tež sie iádom rozmáitym przećiwi/ tež bolenie w krzyżách vlecza / y z mecherzá rzezánie wypadza / vryne ku wyściu y przyrodzoney rzeczy białym głowam pobudza.

Wysokiego ślazu.

A IEst zimna y wilgotna w swoim przyrodzeniu wodká wysokiego ślazu/ żywot odmiekcza/ y wrzodzienice gorace á bolace chłodzi y bol w nich vćiša/ twárdosci ich rospadza á odmiekcza/ bárzo thež iest dobra pomáczáć ná to mieysce gdzie vkasi pczołá.

Jáłowcowa.

B IAłowcowa wodká iest ciepła y wysušáiaca mocnie bárzo iesth subtylná/ rospadzáiaca nieczystosći wšelkie/ á thák iesth osobna ná wymiwánie ran smrodliwych/ á vryne mocnie pedzi/ y przyrodzone rzeczy białym głowam/ vmárły płod z żywotá wypadza/ y żywy przed czásem/ iádom sie przećiwia/ y robaki iádowite z domu wygania/ iáko sa weże/ páiacy/ myšy y inšy robaci ¶ Tež sámá wodká w ktoreyby był vwárzony Jáłowiec/ iest dobry pániam pić kthore máia bolesć w máćicy/ y ná odławienie żył/ dobrze náparzáć mieysce ono maczáiac gebke w oney wodzie / á przykłádáć ná mieysce oddławione.

Koniec Wodkam.

Wodki

Wodki ktore służą na glowne bolesci/ a zwłaszcza z zimney przyczyny / są thy.

A ¶ Maioranowa/ Lawendowa / Bukwiczana/ Roiownikowa / Szalwiowa / Piwoniowa/ Rumienkowa/ Bobkowa/ Rocenkowa / Nostrzegowa.

Na bolesć oczu z zimney przyczyny.

B ¶ Wodka Włoskiego kopru/ Celidoniowa/ Swieczkowa/ Ruciana/ Werbenowa/ to iest koszyczkowa /Koszelkowa.

Na bolenie oczu z goracey przyczyny.

C ¶ Wodka rożana/ Poźimkowa/ Dziewannowa/ Weżownikowa/ Listow winnych.

Piersiam na kaszel y na dusznosć.

D ¶ Wodka Izopowa/ Szanthowa/ Omannowa/ Podrożnikowa/ Anyżowa/ Thyzanna/ Slazowa.

Na bolaczki.

E ¶ Wodka polney dryakwie/ Wolowego iezyku/ Boragowa / Maku białego / Jeczmienna/ Rumienkowa.

Na watrobe y na wodnocielnosć.

F ¶ Wodka Piołynkowa / Mleczowa/ Ropythnikowa/ Koźlkowa/ Benedykthowa/ Opichowa/ Maiownikowa.

Sledzione naprawia.

G ¶ WOdka Jeleniego iezyku / Żarnowcowa/ Polney ruty/ Ożankowa/ Kaniey przedze/ Jesionowa/ Wieprzyńcowa.

Ktore posilaia serce.

H ¶ Wodka kwiathu Boragowego / Wolowego iezyka/ R...ownikowa / Lanczana/ Jabłek słodkich/ swietego Jana ziela.

Nerkam y mecherzowi.

A ¶ Wodka Anyżowa/ Pietruszczana/ Orzeszkowa/ Malonowa / Rumienkowa / Opichowa/ Lesney marchwie/ Sierpikowa.

Na niemocy macice.

B ¶ Wodka Poleiowa / Czabrowa/ Macierzey duszki / Wrotyczowa / Biedrzeńcowa/ Jalowcowa/ Roiownikowa / Bylicowa/ z ziela macicznego / Białey lebiodki y czerwoney/ Szawinowa. Thy wszythki wodki/ maia moc przeciw niedostatkom maciczynym/ y czynia im wielkie wspomożenie.

Ktore krew czyscia z grubych wilkosci.

C ¶ Wodka polney ruthy/ Głowek chmielowych/ Kaniey przedze/ Wolowego iezyka/ Boragowa/ Polney dryakwie/ Woda z syrzenia dobrze wytłoczona.

Ktore lecza czerwona niemoc z trzew cieczenie/ Vraz/ Przepukline.

D ¶ Wodka Babczana/ Weżowego korzenia: z ziela weżownika / Poźimkowa / Dziewanowa/ Przestkowa/ Rozchodnikowa/ Rosztywałowa/ Żywokostowa/ Sporyszowa.

Dne w kosciach/ w sthawiech/ y w innych członkach leczy / a tho skoro się bolesć poczyna/ thymi wodkami maczaiac w nich chusty/ masz przykładać czesto.

B ¶ Rożana wodka/ Dziewanowa/ Babczana/ troche octu k nim przylać/ po trzech zasie dniach to przykładay/ Psinkowa wodke/ Rumienkowa/ Szafranowa/ Dziewannowa/ zmieszać ie spolem a takież przykładać/ potym po kilko dniach/ chebdowa/ rumienkowa/ szafranowa/ zmieszać ie/ a nimi okładać/

dáć/ ná ostátku tymi tho okłádáć/ zmieszay społem ty wodki/ Piołynowa/ Páluchowa/ Chebdowa/ Rumienkowa/ Bzowa/ winá troche przylać knim. Thák thym rzadzenim dnez wierzchu musiß goić/ á we wnatrz inßym obyczáiem k tym służacym.

Zimnice trzećiego dniá leczyć.

A ❡ Podroznikowa wodká/ z ziela Pepáwy/ Mleczowa/ Lámikámieniowa/ Fiołkowa/ Rożáná/ Dziewánowa/ Szczawiowa.

Zimnice káżdego dniá bedaca leczyć.

B ❡ Benedyktowa wodká/ Podroznikowa/ Piołynkowa/ Czerwoney lebiodki/ Miethczáná.

Ná zimnice czwartego dniá.

C ❡ Bábczáná wodká/ Chmielowa/ Polney ruty/ Dziewánowa/ Jeleniego iezyká/ Ránniey przedze/ Lámikámieniowa/ Wołowego iezyká/ Debowa.

Drugie Wodki

Ktore sa dobre ná wiele niemocy ludzkich/ á inßym misthersthwem bywáia palone/ nie ták iáko ty pierwße/ á dla thego położylizmy ie iákoby osobno.

D Wodek thych then iesth sposob iż sa niekthore z zioły woniáiacemi skłádane: á niekthore thež z sámey wodki. Gdzie roskázuie dáć vkisieć/ maß wiedzieć iż tho w gnoy koński wstáwić w ßklánym naczyniu/ á dáć temu stáć ták iáko tám roskaże iżby vkisáło/ potym wypalić. Jest spráwá ku paleniu tych wodek ktora áptekárze zowa balneū Márie

Wodká złota ku vzdrowieniu wßystkich niemocy głownych.

❡ Weźmi Sándálow czerwonych białych y żołtych/ korálow czerwonych y białych ziela Przerwipep/ Diptamu/ Bolum armenum/ Sánguinem draconis (w áptece) Weżownikụ/ Biedrzeńcu/ Terram sigillatam/ (w áptece) añ: 3. Wroniego oká 6. 3. dryákwie 3 1. ty wßystkie rzeczy zmieszay z orzechi włoskiemi wziawßy ich dziewieć/ á to potym włoż w gorzałke coby iey było połkwarty/ á ktemu przyley octu winnego kwarte/ á niechay ták kise przez cáły tydzień w naczyniu cenowym/ potym to wypálić w álembiku/ á te wodke pić ták wiele coby sie wláło w poł iáiá kokoßego. A

Wodki bárzo dobre ludziom niesłyßacym.

❡ Weźmi wodki z liśćia włoskiego orzechá/ piołynowey/ rozmárynowey/ wßystkich rowno ßeść łotow/ iáiec mrowczánych świeżych ośm łotow/ to wßystko w ßklenice włoż á zákriy dobrze/ włożże w gnoy przez ośm dni áż vkise/ potym to wypálić/ á the wodke postáwić ná słońce przez trzydzieśći dni/ á potym pożyway. B

Wodká ludziom bárzo dobra ná záćmienie oczu/ kthorym sie zda iżby przez ściekło pátrzyli.

❡ weźmi piołynu/ Centurzyey/ káżdego po gárzći/ Czárnuchy stárey ná proch poł funtá/ Winá białego dwá funthy/ zmeßay tho społem á wypal przez álembik/ po wtore pal obyczáiem thym iáko zowa Aptekárze Balneum Marie. C

Ná toż wodká bárzo dobra wpußczáć ia ná noc w oczy.

❡ Weźmi włoskiego kopru/ ruty/ świeczek/ wysokiego mleczu/ bukwice/ Rożey czerwoney/ Celidoniey/ thy wßystki zioła máia być świeże á bráć ich pod iedna mára/ áż siekawßy ie włoż w czyste wino/ niech vkisieia: przez ośm dni máia stáć/ potym wypal/ pierwßa tedy wodká iest iákoby srebro/ wthora iáko złoto/ trzećia iáko bálsam. D

Gdy komu łzy płyna z oczu.

z goracey przyczyny.

A ¶ Naprzod weźmi wodki Rucianey/ Fiołkowey/ Rożaney/ Swieczkowey/ wszystkich rowno/ zley ie wszystki w sklenice/ á day stać ná słońcu przez trzy dni/ potym ich pożywáy.

Wodká/ Ktora przywraca strácona krase ná obliczu.

B ¶ Naprzod weźmi Wodki Bukwicowey/ Rozmárynowey/ Verbenowey/ To iest Roszyszczkowey/ Piołunowey/ wszystkich rowno zmieszay ie społem/ á day stać ná Słońcu/ przez osm dni.

Ná Tredowata twarz.

C ¶ Wodká z korzenia Psinek/ Psiego iezyku Kwiatkow Bobowych/ wszystkiego po gárści/ Kamphory poł łotá skártey/ zetrzeć to wszystko społem/ á potym wypálić tym obyczáiem/ co Aptekarze zowa Bálneum Márie/ przynamniey dwá rázy/ á maczáiac w tym chuste przykłádać ná twarz.

Tá wodká iest rospadzáiaca krosty ná twarzy y ná oczách.

D ¶ Weźmi pokrzywy/ á zsiekay ie/ potym włoż w Wino przez czterzy dni/ A potym wypal/ Weźmiż tey wodki y Rożáney/ y Poleiowey/ wszystkich rowno/ maczay w tym chuste/ á przykłádáy ná krosty.

E ¶ Albo weźmi wodki z korzenia Rosáccowego/ y też rozbić białek ná wode/ á to dwoie wystaw ná słońce przez osm dni/ przyłoż potym k temu Kamphory/ á to bedziesz miał wodke ná ty rzeczy.

Ná popadánie ciáłá/ á zwłaszczá licá.

F ¶ Weźmi Koziey serwatki/ Liliey białey/ Cytwaru poł libry/ Waynsztinu palone° ták że/ korzenia Weżownikowego trzy łoty/ zmieszay społem/ á day vkisieć przez osm dni/ potym wypal á tego vżyway ná ty rzeczy.

Tá wodka bárzo dobra wybieláiaca twárz/ vmywáiac przez dzień raz albo dwá.

G ¶ Weźmi kwiecia Grzybieniowego białego kwiecia Tárnkowego/ kwiecia Bzowego/ Fiołkow białych/ kwiatkow Benediktowych/ tego wszystkiego kwiecia rowno/ wypal to/ A te wodke bárzo dobrze zchoway w sklenicy przykrywszy/ potym sie ta wodka vmyway. A

Wiedz że ty wszystki Wodki pospołu niemoga być palone/ Abowiem Fiołki bywáia ondzie Márcá/ A kwiát grzybieniowy/ áż Miesiacá Sierpniá/ álbo tákże y Bzowy kwiát/ y Benediktowy/ Ale pal káżde osobno/ gdy ktore nástánie/ á potym ty wodki zmieszay/ á powtore wypal/ á vżyway ich.

Náprzeciw bolesci w gárdle.

¶ Weźmi skory swieżey z włoskiego orzechá B czterzy y dwádzieściá łotow/ wodki iágod zamorskich/ ktore zowa Morá celsy/ wodki Jeleniego iezyká rowno dwánaście łotow/ wodki z polney Rożey/ wodki Rzepikowey/ Julepu Fiołkowego czterzy łoty/ Drágántum ieden łot/ Gumi árábicum/ Psilium po poł łotu/ ty wszystki rzeczy niechay pokisáia/ á potym ie wypálić przez álembik/ przynamniey dwá rázy/ obyczáiem tym bálneo Márie/ potym te wodke w vstá bráć/ á płokáć gárdło.

Náprzeciw vschnieniu iezyká/ dla silney gorácości wnatrz/ y też gdy Jezyk poczernieie/ á zápali sie w vściech.

¶ Weźmi wodki Fiołkowey/ wodki polney C Rożey rowno dwánaście łotow/ wodki z ziela/ ktore zowa Głowienki z kwiatkow iego/ z kwiatkow ciernowych/ z Psilium połtorá łotu/ potym to wstaw w gnoy/ áby vkisiáło przez czternaście dni/ potym to wypálić/ tymże obyczáiem bálneo Márie raz ábo trzy.

Wodká bárzo dobra tym ktorzy máia w vściech wiele wilgości.

¶ Weźmi wodki Bukwicowey dwanaście D łotow/ wodki Celidoniowey czterzy łoty/ wodki kopru swoyskiego sześć łotow/ Gálgánu dwá łoty/ Specierum áromáti/ Rosárum descriptione Gábrielis ieden łot/ to masz wstáwić w gnoy przez czternaście dni/ áby vkisiáło/ potym to wypal bálneo Márie.

Wodká bárzo dobra ná wßyſtki bolesći glowne/ zwłaſzczá ná gárdło.

A ¶ Weźmi wodki/ iágod ktore zowa Moráteliy dwánaśćie lotow/ wodki Fiolkowego źiela też ßeść/ Diámoron/ Rob de nucibus rowno dwá loty/ Drágántu zimnego w tablicżkách 1. lot. Gumi árábicum 1 lot. Ty rzecży wypálić przez álembik bálneo Márie raz álbo trzy/ ále kożdy raz co wypáliß ná o noß záſie wlewáy co ná dnie zoſtáło/ á ták czyń raz álbo trzy/ potym ta wodká plocz vſtá y gárdło.

Wodká ktora wſpomaga żołądek/ á czyni w nim ſtráwność.

B ¶ Naprzod weźmi wodki Ruciáney 12. lotow/ Piolynkowey/ Mietczáney rowno po ßeść lotow/ Centurzyey czterzy loty/ wodki z korzenia Ománowego/ Bukwicowey po dwu lotu/ Tátárſkiego źiela czterzy loty/ ſkorke ktora ieſt wnatrz pepká kokoßego gdy ij roſkroiß/ tey weźmi dwá loty/ korzenia Weżownikowego 1. lot/ co może być proch to ze trzeć ná proch/ á zmießawßy z tymi wodkámi dáć vkiſieć/ potym wypálić bálneo Márie/ á vżyway tego/ żołądek bárzo pośila.

Wodká bárzo dobra/ przećiw Kordyáce.

C ¶ Naprzod weźmi wodki Wolowego ięzyká 24 lotow/ wodki Miodunczáney 12. lotow/ wodki z Lipowego kwiećia ßeść lotow Ty wodki máia być zláne do iákiego naczynia ſrebrnego/ á potym weźmi złoto czyſte/ á zágrzewáiac ábo roſpaláiac ie/ gáś w tych wodkách/ á to czyń ták długo áżby złotá trzećia cześć vbyło/ To ták czyń/ Jeſliby vryná tego chorego ściagáłá ſie ku czyrwonośći/ Potym przyday Species diacorali magiſtraliter 1 lot/ Species Electuarium de gemmis. Diámárgáriton pol lotá/ Spodium czwarta cześć lotá/ kośći z ſercá Jeleniego/ tákież dobrze wypráwney/ Been białego y czyrwonego/ ſkory z drzewá Citry też czwarta cześć lotá//day temu vkiſieć w gnoiu przez czternaśćie dni/ potym to wypálić przez álembik bálneo Márie. Ale ieſliby vryná tego chorego zćiagáłá ſie ku białośći/ Tedy nie trzebá przydáwáć ſpeciem Diácorali/ Ale Electuárium de gummis przydáć/ Diálignum Aloe/ y Diámuſcum ſłodkiego/ podług Meſue Janá/ káżde pod ſwa wagą/ iáko wyżßey nápiſano ieſt.

Wodká bárzo dobra przećiw Káßlowi.

¶ Náprzod weźmi wodki Jzopowey/ wodki Poleiowey/ wodki mátki Bożey włoſkow/ wßyſtkich rowno pol funtá/ diáiris ſecũdum Nicolaum/ Diácálamentum rowno trzy loty/ to wßyſtko ſprawić iáko y pierwße/ potym wypálić/ á tego pożywáć ráno y w wieczor. A

Wodká druga ná káßel dźiecinny.

¶ Naprzod weźmi wodki Fiolkowey/ Bániowey rowno ßeść lotow/ Diádrágántum 3. loty/ wypálić to przez álembik bálneo Márie/ á tego im dawáy pić po iedney łyżce. B

Wodká bárzo dobra/ tym ktorym gnije wątrobá.

¶ Naprzod weźmi wodki z liſtu debowego/ wodki Jſopowey/ wodki Roſáccowey/ wodki z kwiátkow lniánych/ Wodki z mátki Bożey włoſkow wßytkiego rowno/ á zmießay ie poſpołu/ y wyſtaw ná słońce przez kielko dni/ potym daway niemocnemu ná kożdy dźień dwá rázy po trunku. C

Wodká bárzo dobra/ ná vgáßenie prágnienia.

¶ naprzod weźmi wodki z wyſokiego mleczu/ wodki Szczawiowey/ wodki Máiowni kowey wodki Fiolkowey/ wßytkich po czterzi loty/ Jábłká źiárniſtego ßeść lotow/ Limuniey ſuchich 3. loty/ Pomáráńczey ſuchey czterzy lotj/ Syropu z Limunij/ ábo Oxiſacchara ſimplex ſecundum Nicolaum/ Syrop Szczawiowy/ Cytrinowy/ wßyſtkich rowno trzy loty/ Sandalu czyrwonego 1 lot. Cukru trzy loty/ miedzy tymi wßyſtkimi rzeczámi/ z czego może być proch/ vczynić ij/ á wßyſtko zmießáć poſpołu/ á dáć kiſieć przez dźień/ potym wypálić bálneo Márie/ á ſkoro pierwßy raz wypáliß/ záſie te wodke wley ná ono/ co ná dnie zoſtáło/ zowa feces/ á záſie pal/ czyń ták trzy álbo czterzy rázy/ á to będzie dobre przećiw tey chorobie. D

Wodká

Wodká náprzeciw zápaleniu wątroby / y wßyſtkiego ciáłá.

A ¶ Weżmi Mleczu wyſokiego ßeść gárśći/ Podrożniku trzy gárśći/ Mátki Bożey włoſkow/ Máiowniku Pſinek/ Diántos/ w Aptece/ wßyſtkiego rowno/ zmießay to ſpołem á wypal przez alembik/ potym te wodke mießáiąc z Winem pić.

Wodká bárzo dobra kiedy kto Rzezánie miewa przy puſzczániu moczu.

B ¶ Weżmi wodki Piotrußczáney / wodki Blußczowey / wodki Trzebulowey / wodki Bábczáney / wßyſtkich rowno po funcie/ Rzodkwie/ Chrzanu/ Czoſnku/ wßytkich po ośmi lotow. Márzány 4 loty. Ty wßyſtki rzeczy zmießay / á wſtaw w gnoy w ſklenicy przez 8. dni áby vkiſiáło/ potym wypal przez alembik bálneo Márie/ á záſie wlewáć ná to co zoſtawa ná dnie / iáko wyżßey nápiſano/ czyń ták trzy rázy/ á będzieß miał wodkę bárzo dobrą.

C ¶ Też pepek námázáć iákimkolwiek loiem/ á wnet przeſtánie.

Wodká bárzo pożyteczna ludziom ſtłuczonenym/ y z wyſoka vpádłym/ álbo brzemie dźwigáiąc vrázonym.

D ¶ Naprzod weżmi Bukwice/ Bożego drzewká/ Lebiotki białey/ Przeſtki/ Fenugrecum/ z Apteki/ Hányżu/ Miodunki/ wßyſtkich rowno/ weżmiß wody iedne część / wley k niey octu ták wiele iáko ieſt wody/ warz ty ziołá w tym / á to daway pić ludziom tákowym ná czczo.

Drugie.

E ¶ Weżmi Fenum grecum / Zimoziełon / Bożego drzewká/ warz to w ſtárym piwie/ przyłoż k temu máſłá / daway pić ludziom vrázonym álbo vtłuczonym.

Drugie.

F ¶ Weżmi Mumiey 1 drágme/ Bolum ármenum/ Terre ſigillate oboygá po poł drágmy/ A vwárzywßy Boże drzewko y Fenum Grecum w wodzie dżdżowey / á przecedziwßy wſyp ty rzeczy w tę wodkę / ſtłukßy ie dobrze/ á to daway pić zámießáiąc ludziom tákowym ná czczo / á chceßli możeß wźiąć winá dobrego lekkiego y zágrzać / á w to wſypáć Mumiey dwie drágmie / dáć wypić ná czczo ná vraz.

Wodká ktora ſpędziß zmázy od słońcá vczynione/ przez iedne noc.

¶ Weżmi ſklenice / w ktoreyby było dwie kwarcie/ á włoż w nie iágod winnych niedoźrzáłych poł funtá/ ſoli oczkowátey poł funtá/ háłunu dobrze vtártego poł funtá/ wodki Trawowey poł funtá/ wley ia w ty rzeczy/ á niechay wre áż do czwartey częśći/ potym przecedź przez ſukienny płát/ á tym vmyway gdzie potrzebá. A

Wodká wyborna tym ludziom ktorzy chcą czyſtość bes vſzkodzenia zdrowia záchowáć.

¶ Wźiąć tych wodek / Ruciáney/ z Kopru świnſkiego / z Liliey białey/ Koßyßczkowey/ wodki Lánczáney bez winá paloney/ kożdey po poł funtá / zley ie wßyſtki ſpołu / á wypal przez alembik lekkim ogniem po wtore/ á tey wodki komu daß ná noc trzy loty / Ale nie trzebá wieczerzáć/ álbo w poſtne dni po czterzy nocy zámießáiąc / będzie miał pokoy od żądze cieleſney. B

Ocet / kiedy á komu ßkodzi.

¶ Ocet częſto pożywány wzrok mdli/ pierśi obraża/ kászel porußa/ żołądkowi y wątrobie ßkodzi/ ſtáwy y członki bárzo vćiſka. C
Ocet ſtárym ludziom bárzo ieſt niepożyteczny / bo ciem ſtárośći rychło być przynagla/ y potwierdza ia dla zimnośći y ſuchośći/ ktora ma w ſobie. Ocet nerkam y inßym członkam/ To ieſt mecherzowi y ſtáwom nożnym bárzo ßkodzi. Ocet náſienie meſkie pſuie á niepłodność działa częſto pożywány. Ocet Kolerykom y ludziom krewnym ieſt pożyteczny/ Flegmátikom ßkodzi/ Ale Melánkolikom wiecey niżli inßym.

Wodká bárzo pożyteczna ludziom świerzb ná ſobie maiącym / y iákie kolwiek kroſty/ lißáie y inße záſkorne choroby/ ták ma być działána.

¶ Weżmi Lebiodki / Polney Dryakwie/ D

A Máćierzey duſzki oboiey/ Krwáwniku/ Rzepiku/ Bukwice/ Kobylego ſzczawiu/ Polney miętki/ Rumnu/ Pokrzywy/ Wrotyczy. Ty ziołá warz w wielkim gárncu/ A gdy będzieſz miał iść do łáźnie/ wypiy pierwey trochę dryakwie/ czyſtey Weneckiey z trochą wody ćiepiey/ potym weźmi prześćierádło/ maczay ie w oney wodźie w ktorey ziołá wrzáły/ á vwiń wſzyſtko ćiáło w ono prześćierádło mokre/ dzierżyſz ie ná ćiele/ á pot z ćiebie popłynie/ potym ziąwſzy prześćierádło/ ćiáło ma być oćierane ſurowym płotnem oſtrem z onego potu/ pothym gdy iuż z łáźnie będzie miał wyniść/ tedy wſzyſtko ćiáło oną wodą ma oblać/ á to dźiáłay ná kożdy tydźień ieden raz/ zá ieden mieśiąc zeydźie z ćiáłá wſzyſtká plugáwość/ co od wiela ludźi doświadczono ieſt wielekroć.

Wodká ku vmywániu brody po ogoleniu álbo po łáźni.

B ❡ Podróżniku weźmi/ á ſpal ij ná popioł potym z tego popiołu vczyniſz kałkus coby nie był bárzo śilny/ potym tego kałkuſzu weźmi kwarte/ á włoż do niego trzy czwierći łotu drágántu/ Kámphory tákże wiele/ á wley ſpołem do táktey bánie ſkláney álbo Cynowey fláſze/ zákriy dobrze zwierzchu/ á day ſtáć áż ſie to tám roſpuśći/ potym to przecedź przez chuſte/ á wley záśie do bánie/ á tym ſie vmyway po łáźni.

Wodká doświadczona ná oczy ktore ſą opárzyſte. od pániey Woiewodźiney Káliſkiey.

C ❡ Weźmi Iáie co naświeżſze możeſz mieć vwárz ie twárdo/ potym ie obłup y roſkroy ná poły/ á wyrzuć żołtek z obudwu częśći/ potym w ty dołeczki/ gdźie żołtki leżáły/ náſyp nieco koperwáſeru/ ſtłukſzy ij bárzo dobrze/ á poki ieſzcze ſą dobrze ćiepłe/ potym w tych białkoch vſtoi ſie wodá źielona/ A ták w tey wodce pioro maczáiąc/ powieki maczay/ á tego ſtrzedz/ Abyś ná źrzenicey niedopuśćił. Czyń ták dźień álbo trzy/ ták iáko potrzebá vkaże/ dokąd nie zeydźie/ bo nadáley do trzećiego dniá ſpędziſz/ możeſz tego vczynić z kilkánaśćie iáiec.

Lekárſtwo doświadczone ná bolące oczy.

❡ Weźmi kwarte Málmázyey dobrey/ potym weźmi z Apteki Tuciam preparatam poł łotá/ Kámphory trzy czwierći/ á tę Kámphore pokropić pálonym winem/ y vmorzyć ią potym zetrzeć ná proch/ potym weźmi wodki Koprowey poł kwarty/ á to wſzyſtko zlać ſpołu y zmieſzáć dobrze/ A ták temu dáć ſtáć Rok choćia y więcey poki potrzebá vkaże. A gdyby oczy bolały/ tedy to zmieſzawſzy choćia ſkoro y po vdziáłániu/ á zmáczáć máłą czyſtą chuſte/ A w kaćiki do oczu máluczko wpuſzczay/ położywſzy ſie wznák/ A to oczom bárzo rychło pomoże/ boleść/ czyrwoność/ gorącość/ To wſzyſtko precz wyćiągnie. A

Wodká wyborna ná oczy ze dwunaśćie źioł z Winem námoczonych.

❡ Weźmi Rożey czyrwoney świeżey/ źiela Świeczek z kwiátem/ Koſzyſzczká/ Włoſkiego Kopru/ Celidoniey/ Bukwice/ Szálwiey Ruty/ Srzebrzniku/ Bábki/ y Iezyczkow Piołynu młodego/ wierzchow Hányżowych/ gdy kwitnie/ tych wſzyſtkich pod iedną miárą/ po gárśći álbo po dwu álbo po czym chceſz/ drobno ſkray wſzyſtki/ y włoż w Cynowe naczynie/ álbo w gliniáne polewáne/ wley ná nie Winá białego/ á poſtaw ná wielkim ſłońcu/ Niechay ſtoią czterzy dni/ zámieſzáiąc ná káżdy dźień dwá rázy/ Piątego dniá máią być wláne poſpołu z winem w álembik Cynowy/ A ták pálić ogniem lekkim záśię oná wodká powtore ma być palona balneo Márie. B

Pożyteczność y godność tey wodki.

❡ Gdy kogo oczy bárzo bolą/ weźmi tey wodki dwie łyżcze/ białku czyſte° vbiwſzy ij dwie łyżcze/ Kádźidłá tłuczone° poł drágmy/ to wſzytko vbić dobrze ſpołem/ á w tym pácześi ná poiwſzy ſkronie y czoło okłáday ná noc/ bol ćiężki z oczu y z głowy wyćiąga/ A ná drugą noc tá wodká w oczy ma być puſzczána przed ſpániem dwie godźinie/ á wzáran po wſtániu oczy máią być vmywáne/ á vćichnie bol iście Ale pewniey będźie kiedy purgácya głowna vprzedzy álbo puſzczánie krwie. Tá wodká w oczy C

A w oczy wpuszczána/ czerwoność spadza/ łzy z oczu płynące stánowi/ oczu mdłość odeymuie wzrok ostrzy/ bláśt szkodzący ktory bywa z wilgości złych w oczu będących odeymuie/ oczy iásne y przespiecznego wzroku czyni. Często kroć zwieczora przed spániem trzy godziny w oczy wpuszczona/ y w zárań po spániu w godzinie/ bielmo z oczu spadza/ tuskę y błonkę zdziera/ á zwłaszczá gdy w nie troche Kámphory/ y czarney Alony przyłoży. Ta wodka gdy będą oczy często pomázowáne/ zmieszawszy ią z mlekiem niewieściem/ y też z czystem białkiem vbitym (máią być z wierzchu y wnątrz pomázowáne) A gdy w nich iest bol silny/ tedy tho lekárstwo bárzo pomaga/ ták przyprawiáiąc. Dziecięciu młodemu szártookosc ná... Jest tá wodká oczom bárzo pożyteczna gdy będzie ták palona iáko to nauczą.

Wodká ku náprawieniu wszelkiey Száty iedwábney/ ktoreykolwiek bárwy.

B ❡ Weźmi dwie kwarcie wody prostey/ á włoż w nie Gummi árábici prochu dwá łoty/ day ták stać przez dzień/ potym w they wodzie maczay gębkę/ á wycieray száty.

Wodká ktora spędzi wszelką zmázę z kozdego sukná.

C ❡ Weźmi wody studzienney 20. funtow/ Siárki funt/ Mydłá drobno kráiánego dwá łoty/ warz to wszystko z godzinę/ potym przecedź/ á pomázuy troche mydłem mieysce zmázáne/ á káżda mákulá zginie.

Ná zmázy száty Axámitney.

D ❡ Weźmi wodki ktorą zową Aqua vite/ á pomázuy z tey strony gdzie niekoimáto/ áż wodká przechodzi ná drugą stronę/ będzie záśie cudna.

Ná spędzenie zmáz z wszelkiey száty iedwábney.

E ❡ Weźmi gliny z ktorey gárnce czynią/ żołtek iáiowy/ áquam vite pol skoycá/ wody studzienney dwa funty/ zmieszay wszystko dobrze w donicy/ á vczyń z niego iákoby mostalik/ ktory vsuß dobrze/ á zchoway/ á gdy będzie trzebá weźmiż tego mostalá ile trzebá/ á rozmoczywszy troche rosciągay iákoby ná plastr co naćieniey możesz/ á gdzie szátá iest A zmázaná/ przyłoż ná ty mieyscá áż vschnie/ potym one glinę wybiy álbo wytrzy precż/ czyń ták długo áż zmázá precż zginie. Tymże obyczáiem wypráwisz włosy iesliby były czym zmázáne/ smołą álbo czym inszym/ zmaczawszy tey gliny w wodce/ ktorą zową áqua vite á pomázáć włosy/ zginie zmázá. A iesliby niepomogło/ weźmi troche Oleyku z migdałow słodkich/ przymieszay k temu/ á będzie dobrze.

Spráwá iedná ku vmywániu licá/ y rąk/ ktora pachnie á czyni ćiáło białe iáko mleko.

❡ Weźmi Drágántu vmoczonego w occie B Rożánym/ máki ięczmienney/ Krochmálu/ białek dobrze vbity z iáiá świeżego vbić ij iáko Klarum/ zmieszay spolem/ á poczyń iábłuszká/ vsuß ie dobrze/ á vmyway się niemi w miásto mydłá.

Wodká bárzo pożyteczna ná wyczyśćienie ran y wrzodow ktore są trudnego vleczenia/ á zwłaszczá ná członku męskim/ Y też ná mieyscách táiemnych.

Máią być vmywány dwá rázy ná káżdy dzień/ á po vmywániu masz przykłádáć niżey opisáney máśći.

❡ Wodkę tę ták masz spráwić.

❡ Weźmi Rotowniku/ Ruty domowey/ C Rokoznaku/ Roßyßczká/ wszytkich po czemu chcesz poki są czyste świeże á zielone/ stłucz ie w moździerzu/ á potym poley ná nie niebárzo wiele wodki Rożáney/ potym wytłocz przez chustę lniáną cienką/ ále ich masz nábráć iżby soku było trzy vncye/ potym przyłoż Háłunu palonego skropul ieden do tego soku/ y też Grynszpanu skropul ieden oboygá vtárte° zmieszáć wszystko spolem do iedney sklenice/ á wstáwić ná słońce przez kielko dni/ á potym zláć tę co się vstáło ná wierzchu do inszey czystey sklenice/ á to będzie wodká ná to vżyteczna.

Tá máść

Tá máść ktora ma być przykłádána po tym vmywániu.

A ❡ Weźmi Łoiu Kozłowego 12 vnciy/ á rozpußczay ij po cztery rázy w occie Rożánym. Weźmiż też wosku czystego pol vncyey/ miodku Rożánego 3 vncye/ Oliwy iedne vncya/ stroiow Bobrowych 3 drágmy/ Aloes succotrini pultory drágmy/ Grynßpanu iedne drágme/ co ma być stárto to zetrzeć/ á máść ták maß vczynić/ wosk y loy rospuścić/ á gdy sie rospuści/ wlać tám Oliwe y odstáwić od ogniá/ á mießáć wßystko nieprzestáiąc/ á gdy pocznie twárdnąć/ wsypże do tego Bobrowe stroie/ y Aloes/ Grynßpan/ á mießáć wßystko ták dlugo áże prawie ochłodnie/ á iż będzie twárdo/ á byłoliby twárdzey niż potrzebá/ Oliwą vtemporuy.

Wodki dobre przeciw Kordyáce.

B ❡ Wodká Mleczowa/ Rożána/ Borágowá/ Wołowego Iezyká ku nim przymießáć rzeczy mocnieyßych też ná to służących.

Wodká przeciw złemu mięsu ktore sie w vściech mnoży z fránce/ álbo też ná to mięso złe/ ktore sie w ránách mnoży/ bowiem wygryza ie/ gdy będzie maczano tą wodką przez trzeci dzień raz ieden.

C ❡ Weźmi Háłunu/ Koperwáseru rowno dwie drágmie/ wodki Bábczáney/ Rożáney rowno trzy vncye/ Száfránu ile chceß/ á day wrzeć áż wywre połowicá álbo więcey/ á to będzieß miał wodkę dobrą ná to.

Wodká ná vchędożenie flákowátey skory ná licu.

D ❡ Weźmi Soku z źiela Wołowego Iezyká/ Soli białey oboygá rowno co sie może włożyć w pol skorupy iáiá kokoßego/ białkow trzy od iáiec kokoßych/ Winá/ Octu/ wßystkiego rowne częśći/ zmießay wßystko spolem/ á tym pocieray ná ty fláki.

Wodká spadzáiąca piegi z licá.

E ❡ Weźmi wodki Liliey białey 1. funt/ wodki z Bań 2 funty/ wodki Limoniarum z Apteki 3 vncye/ Kámphory cárháti czterzy vncye/ Florum de Ceráſa 2. vncyey/ lumen de coro trzy vncye/ Borazo pisto 2 vnciy/ lumen Zuccárino 2. vnciy. Ty wßystki rzeczy włoż do iednego nowego gárncá/ przystaw do ogniá áby wrzáło/ áż gdy tego zostánie osma część/ potym to przecedź przez czyste płotno/ A to będzie wodká chędożąca twarz kiedy nią będzieß vmywał ráno/ A wßákże nalepiey po łáźni vmywáć/ bo to bárzo rychło zleźie/ Ale chuste w tym maczáiąc pomázowáć.

Wodká spráwiona/ á bárzo sláchetna woniáiąca.

❡ Weźmi wodki Rożáney ieden funt/ Piżmá 2 skropuły/ zetrzy piżmo bárzo drobno/ á wsyp w te wodkę/ day temu stać ná Słońcu álbo w ciepłey izbie/ zátkawßy zwierzchu/ á ták to będzie bárzo roskoßna wodká woniáiąca/ ktora sie ma pocieráć po zmyciu w łáźni/ Abowiem odeymuie niewdzięczną woniá od człowieká/ czego sie wiele przygadza v ludzi. A

Rzecz spráwna/ kiedy kto chce izby włosy wypádáły z kądkolwiek.

❡ Weźmi wapná niegáßonego osm vncy/ korzenia Fiołkowego stártego iedne vncyą/ Auripigmentum z Apteki pol vnciy/ Ty wßystki rzeczy stárwßy ná proch/ zmießay spolem/ A gdyć potrzebá weźmi część tych prochow/ rospuść ie czystą wodą/ ták áby było iáko ciásto álbo iáko máść/ á tego przykłáday z plastrem ná mieysce gdzie włosy są/ á chceß áby niebyły/ Day ná włosiech leżeć ták długo áż vschnie/ A potym wycieray drewnem álbo czym ostrym one máść/ á zátym włosy wyláżą/ potym omyway mieysce wodką Rożáną niemáßli iey/ tedy prostą wodą czystą. B

Syrop trawiący y podczyśćia purguiący/ Lubricátiuus/ od Doktorá Miechowity/ Ktory wywodzi máterie Koleryczne zápalone.

❡ Weźmi Mleczu wysokiego/ Fiołkow czystych/ Chmielu z korzeniem/ Rániey przedze Polney Ruty/ Borágu/ Bukwice/ Rożey/ korzenia Mieczykowe°/ Páprotki/ Reubárbári rectificati (z Apteki) wßytko rowno po pol vnciy C

pot vncyey/listow Sene pot trzećiey gárśći/ Sliw Węgierskich dwánaśćie vwarz czyscie z pilnośćia/ áże wywre trzećia cząść. Naprzod vwarz rzeczy mocnieysze/ potym włoż mdleysze/ Reubárbarum wsyp/ gdy iuż przecedziß/ potym ocukruy cukrem bieluchnym/ miárá tego połpiąty vncyey.

Syrop náprzećiwko Kordiácżney niemocy/ od Doktorá Miechowity.

A ¶ Weźmi Miodunki/ Kocenkow Arábskich/ Mleczu wysokiego/ Epitimu/ z Aptekiziela ktore zowa Włoski/ listkow Tráwowych rowno po gárśći/ kwiatkow Borágowych/ kwiatkow Wołowego iezyka/ Fiołkowych/ Grzybieniowych rowno pot gárśći/ Korzenia Złotogłowu/ Páprotki chmielu/ Podrożniku rowno po puł vncyey/ vwarz podług nauki/ pierwey warz mocne/ á potym przyłoż mdleysze/ á ocukruy cukrem Táberzet. Ten Syrop pić raz przez dzień ráno Jesli będzie purgował/ tedy może bráć przez trzeći dzień.

B Gdy kto pije wodkę Dzięgielowa ná káżdy dzień dwá łoty/ á wziać też wodki Biedrzeńcowey 4 łoty/ y zmieszáć ty dwie pospołu á pić. Táki człowiek może być przespieczen od káżdey niemocy.

C ¶ Gdy kto pije wodkę z Goryczki ná káżdy dzień trzy łoty/ przedłuża żywot człowiekowi.

D ¶ Gdy kto pije wodkę Rozmárynowa ráno/ y w wieczor po połtoru łotu/ álbo mieszáć w iákie pićie/ A thez gdy ná ćiáło macza/ potwierdza duchy żywotne.

Koniec o Wodkách.

Jáko Oleyki sprawowáć ku Leczeniu.

Naprzod Rożány.

¶ Oleiek Rożány ták czynia.
Weźmi 4 łoty Rożey swieżey/ á włoż ia w ieden funt Oliwy w sklenice/ A záwiazawszy wystaw ná słońce przez czterdześći dni. Tákież Fiołkowy/ Tákież y grzybienia. A
Oleiek Rożány te moc ma. Zágrzewa członki vziebłe/ á zápalone chłodzi/ Fiołkowy lepák odwilża y chłodzi/ Grzybieniowy sen przywodzi/ odwilża y chłodzi.

Liliowy Oleiek ták czynia.

¶ Weźmi dwá funty Oliwy/ włoż w nie trzy dześći kwiatkow Liliey/ wyrzućiwszy z niey sercá/ postaw w ćieniu záwiazawszy. Ten Oleiek pomaga ná zápalenie członkow y goracośći głowney. B

Oleiek z Rumnu ták czynia.

¶ Weźmi náśienia Fenum grecum tártego/ kwiećia Rumnowego rowno czterzy łoty/ á włoż to we dwá funty Oliwy/ postaw ná słońcu czterdześći dni/ ále záwież chustą áby nie zwietrzáło bo by złey woniey było. C
¶ Ten Oleiek miernie zágrzewa y odwilża/ członki skurczone rosciaga/ dobrze nim mázáć stłuczone członki.

Migdałowy Oleiek ták czynia.

¶ Weźmi Migdałow/ á obłup ie czysćie/ y vtłucz álbo vwierć co nalepiey przez wody/ áby mleká niepuśćiły/ á obwinawszy mocna chustą przysmáżyć ná rynce/ á potym wyćiśni w iákiey práśie. D

Z Piołynu Oleiek.

¶ Weźmi czterzy łoty Piołynu/ á włoż w ieden funt Oliwy/ postaw ná Słońcu przez czterdześći dni. Zágrzewa członki zimne żołądek pośila/ y stáwy potwierdza. B

Oleiek

Oleiek z żołtkow iaiowych.

A ¶ Vwarz iayca twárdo / wyimi z nich żołtki / á vſmaż ná panwi álbo ná rynce / áż będą czarne / á záwiązawſzy w chuſtę wyćiſnąć / á ieſzczeby lepiey ſmáżywſzy wypálić ták iáko pálą wodki / kiedyby kto miał przypráwy.

Ten Oleiek rośći mięſo w ránách / goi / á nie da ſię ziątrzyć.

Oleiek z Cegły.

B ¶ Weźmi Cegłę / ktoreyby ieſzcze nienámaczano / ſtłucz ią ná kiełko częśći / włożże w ogień / iżeby ſię roſpaliłá iáko węgl / á ták go rącą w Oliwę włoż / á gdy ſię nápije dobrze / ſtłucz drobno iákoby krupy / á wypal ie ták iáko wodki pálą / á zbieráć ij w bańkę ſkláną.

C ¶ Ten Oleiek pomaga wſzyſtkim zimnym niemocam z flegmy / ná kámień / ná ſtrzelánie / ná páraliż / ná kurczenie / gdy nim námáże / álbo ij pije ná káżdy dnie y łupánie / ná bolećć w grzbiećie / á gdy rozmieſzaſz z nim ſál ármoniacum / álbo lepiey ámoniacum / á z tego pláſter ná ſledzione przyłożyſz / wſzyſtká kra odeydzie / y twárdość káżdego wrzodu zmiękczy / tym co wielką niemoc ćierpią / w noſ go wpuśćić / bárzo pomaga / á gdy nim tył głowy pomáże / pámięć przywráca / ná bolący ząb go nákruſzyć / boł przeſtánie / á gdy nim máćice pomáże / dziećię vmárłe wyćiąga / gdy go włożyſz z wełną w ogonice / chrobaki zábija / káżdemu ſię iádowi przećiwia / oczy leczy á niedopuśći płynienia / Rybitw gdy nim śieć námáże / ſámy ryby do niey idą.

Oleiek z kopru ták czynią.

D ¶ Weźmi świeżych rozdżek z gron / poki ſię naſienie nieuſtoi / I. vncyą włoż w funt Oliwy / poſtaw ná ſłońcu przez dwádzieśćiá dni. Ten Oleiek czyśći káżdą niemoc / á wilkość ku mierze przywodzi y roſpádza złe zebránie. Tákieyże też mocy ieſt oleiek z Nośirzegu · Oley lniány / piegi y nieczyſtośći z licá gubi / á możeſz z nie° tákież czynić / gdy oliwy niemaſz.

Náprzećiwko powietrzu Oleiek bárzo dobry / y ná leczenie.

E ¶ Oſobny Oleiek dla bolaczek morowych / y ná inſze niemocy bárzo pożyteczny.

Weźmi źiela świętego Iáná po łáćinie Ipericon iedne część / kwiećia chebdowego tyle dwoie / kwiećia Bzowe° tyle ſześćioro / wſyp to wſzyſtko w ſklenicę / á náley oliwy co potrzebá / poſtaw ná ſłońcu przez láto / záwiązawſzy mecherzyną. A Ten Oleiek kożde zápalenie / y kożdą bolaczkę / pomázawſzy trzy álbo czterzy rázy przez dzień / rozerwieſz / álbo wſzytko ćiáło drudzy nim pomázuią / á ták powietrza pozbywáią známienićie.

Oleiek / ktory niedopuſzcza włoſam roſć gdzie chceſz.

B ¶ Weźmi gorzałki czyſtey mocney 5 vncyey Oleyku migdałow gorzkich też 5. vnc. gwoździkow trzy drágmy / zetrzeć ie ná proch / czyśćie / á zmieſzáć z tymi rzeczámi / to ieſt z gorzałką y z oleykiem / vwarz to v ogniá w czyſtym gárnku / áż iedno trzećia cześć zoſtánie / potym oſtátek przecedź przez chuſtę / á ták będzieſz miał Oleiek / á tym námázuy gdzie chceſz áby wyláziły włoſy.

Oleiek rozkoſzny á bárzo woniáiący ták vczynić.

C ¶ Weźmi gwoździkow co chceſz / á dla miáry możeſz funt / Málmázyey mocney kubek dobry / zmieſzay ſpołem do iednego gárncá czyſtego / á day wrzeć áż trzy częśći wywrzą álbo áż vyrzyſz tłuſtość ná wierzchu pływáiąc / potym odeymi / á przecedź przez czyſtą chuſtę / á to będzieſz miał Oleiek / ále wyżmi czyſcie przez chuſtę z onych gwoździkow. Tego oleyku gdy wpuśćiſz kes do wody / ktora ſię będzieſz vmywał / dáie wonią czyſtą rękom / á gdy námáżeſz tedy mocniey będzie woniáło.

Petroleum.

D ¶ Ieſt oley ktory idzie z kámieniá / Ieſt ſubtelny / á zwłaſzczá biały / ma moc trawiącą / roſpuſzczáiącą / y ku otwarzániu żył / gdy ſię zátkáią. Awicenná powiáda / iż Petroleum dobre ieſt kiedy kogo vdy bolą álbo członki / też pomaga kiedy kogo z przyczyny zimney / w vſzu boli / y ná bielmá ná oczu / y ná wodę ktora do oczu idzie / ná dychawice / y ná káſzel záſtárzáły / á ma być wypiti z ćiepłą wodą / Ale go ma być niewiele / też vſmierza kłoćie w żywoćie y we wnętrznośći. A kiedy z niego knot vczyni / Tedy pomorzy chrobaki / A zwłaſzczá czarne Petroleum / á gdy go drágme iedne zye / tedy káży wietrznośći w mecherzu / y záźiebienie máćice / też pomaga gdy iákie źwierzę iádowite zákole / iáko Niedźwiadek etc. kiedy będzie ná one ráne przykłádano. Koniec o Oleykách.

O Kruszczynách / á o rzeczách z Ziemie kopánych.

Przedmowá. M. S.

WSzystki niemal Lekárstwá z Ziemie pochodzą / Albo wietsza cześć tych. Bo nietylo z ziół / Ktore z ziemie pochodzą / Albo z Korzenia ich / Ktore z ziemie kopáią / álbo wyciągáią. Ale też są y ine Lekárstwá z ziemie / Po ktore sie Gornicy głęboko w ziemie kopáią / A gárdłá swe ná głębią w niebespieczność ważą / dobywáiąc Kruszczow rozmáitych / z ktorych potym wypaláią Kruszczyny Rozmáite (A ty Láćinnicy Metálla rzekáią) Iáko żeláżo rzecz wiecey potrzebna / á niżli kosztowna. Tákże też y ine kosztownie / iáko iest Złoto / Srebro / Miedź / Cene / Ołow / y Trteć / O Ktorych Ludzie grubi á podli / Iákoby nie opotrzebnych dzierżą / mowiąc iż ty Kruszczyny / sámey tylko pysze / á lubośći służą. Bowiem Lud robotny wiecey potrzebuie żeláżá ná swoie Naczynie / niż tych rzeczy / z Ktorych / Ani Lemiesz / Ani Siekierá być niemoże / Ani Motyká może być przepłácona / ku ich Roboćie. Przeto v nich są wzgárdzeńsze / niżli Żeláżo. Ale záś Lud / Ktory wiecey Rozumem / niż członkámi prácuie / Wiecey sie w tych inych kocha / niżli w żeleźie / Acz y bes niego być niemoże / Wszákże złoto á Srebro / sámo iego dostánie vwesela myśl / dáie dobrą potuchę / y serce rozie drznieie / gdy tego dwoygá kto wiele nábedźie / Dzierżą o nim Ludźie / iż mu y Rozumu przybyło / bo stymi w prawdźie y Rozum odchodźi / Wszákże tego nieczyni wnetrzna / á przyrodzona moc tych Kruszczyzn. Ale tho czyni sámá powázność / Ktorą ty Kruszczyny swoią cudnośćią / czystośćią / y trwáłośćią / v ludzi sobie spráwiły. Ale kto sie im lepiey przypátrza / Náydźie w ich przyrodzeniu moc rozmáitą / ku Leczeniu wszelákich chorob / y niedostátkow / Ktorym moc ziół / Ani Drzew zdoláć niemoże / Bo tho co sie w kośći / w stáwy / y w żyły wkorzeni / ziołkámi sie wychlustáć nieda. Ale to brykámi Kruszczowymi wyćiskáć muśi. Przeto też tu o Kruszczynach / iáko y o Roślinách / Osobliwą Náukę mieć bedźiem ku poznániu mocy / y przyrodzenia ich potrzebną / y iáko z nich Lekárstwá czynić / Albo ich vżywáć /

A kczemu tez co ſluzy. Przeto tu bedziem miec nietylo o Zlocie / w ktorym ná powaznieyſze lekárſtwá ſą. Ale o Miedzi / o Cenie / y o Olowie/ áz y do inſzych Kruſzczyzn/ z ktorych niektore ſámy w ſobie ſą/ iáko Zeláżo s ktorego Stal czynią/ Miedz s ktorey Moſiadz bywa / Ceną z ktorey Kunterfat odganiáią/ Tez y Cenober / ktory z Trteci palą/ iáko y Bláiwás/ bláygel/ y miniią palą. Bo to wſzyſtko Kruſzczynámi zowiemy/ Przeto iż od kruſzczu ſwoy początek máią/ Boć y Hálun/ Koperwás Acz podobne ſą kámieniowi / Wſzákże od Kruſzczu ſwoy począcek biorą/ Przeto tu ták iedno z drugim w iednych Kſiegách ſwą zmienke ma/ iż iednákiego Rodzáiu ſą/ A ſtym przyſtąpiemy k nim.

O Krußczynách
A o Rzeczách kopánych z ziemie. A naprzod o nazacnieyßey Krußczynie/ To ieſt o Złocie.

Złoto/

Aurum. Goldt.

Rozdział 1.

A ZLOto bywa w zdroioch/ w ſtudniách/ y w gorách náydowáne/ miedzy Krußczem Złotym/ ziemiá twárda ſie mießa/ á ták wielka pilność y praca podeymuia około omywánia złota/ á wßákoż ſámorodne Złoto bywa náydowáne wedle wßyſtkiey potrzeby czyſte.

W tychże kſiegách De Natura Rerum piße/ Złoto miedzy inßemi krußczy ieſt nadroßße/ natrwálße/ á záwße iáſnieie/ Rdzá go w żadnym keſie nieumnieyßy/ im złoto naczyrwieńße tym nalepße/ ieſt ćießße ſowićie niżli Srebro/ niżli Miedź/ y niżli Cená.

Złoto ieſt ćiepłe y ſuche wolnie/ á bárzo miernie/ w ogień włożone niezgore/ ále ſie wiecey czyſci/ Nowßem złotnicy gdy probuia złotá/ kłádą ie w ogień/ Gdy też ßeyduia złoto/ y gdy z niego máia co dźiáłáć: w ogień ie kłáda. Złoto ieſt Krußec naſláchetnieyßy człowiekowi bárzo vżyteczny.

¶ Złoto ma właſność w ſobie táka/ iż ſerce y duchy ſerdeczne potwierdza/ melánkolia trapi/ drżenie y bolenie ſercá oddala/ nie dla tego/ by ſie miáło w człowieká obrá cáć/ ále w nim bedac z ſwey taiemney przyrodzoney włoſnośći to czyni/ A nawiecey ſkrobány proch álbo też piłka piłowány/ á potym z czymkolwiek iedzony/ Ale z Rożánym Konfektem bárzo przyſtoi. B

¶ Też Awicená mowi w wtorych kſiegách/ Złoto ieſt rzecz mierna w ſwey ćiepłośći. C

¶ Oczy pośila/ á to proch z niego vpiłowány y ſtárty co namiley iáko álcohol to ieſt iáko ten proch ktory w promieniech ſłonecznych widamy/ z wodka Rożána/ á z włoſkiego kopru/ mázac tym chore oczy. D

¶ Też złoto trzymáne w vſciech broni cuchnienia vſt/ też cauterium/ to ieſt przepalenie/ ktore czynia Doktorowie dla boleśći głowney záſtárzáłey/ ieſt nalepße złotem roſpalonym niżli żadna inna rzecza. E

Srebro/.

Argentum. Sylber.

Rozdział 2.

WIße Iſydorus/ iż Srebro im ieſt iáſnieyße/ tym ieſt lepße/ A to iż ieſt rzecz miekka á ćiagła/ łatwie ſie roſklepáć da/ á przyćiſnione ku ćiáłu/ fárbuie nieiáka czarnośćia ćiáło/ brzmienie z ſiebie bárzo wdzieczne wypußcza/ A to gdy bedzie z miedźia zmießáne/ A dla tego Moyżeß kazał mieć traby láne z Srebrá/ w ktore trabiono czáſu walki z nieprzyiaćioły/ y też czáſu rußánia z mieyſcá/ y czáſu iedzenia. A

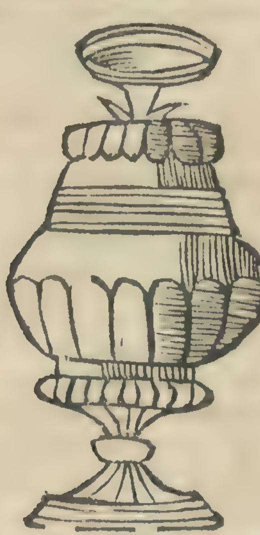

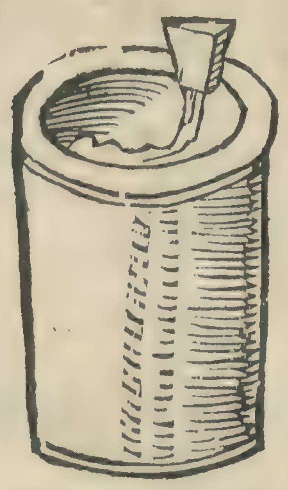

Srebro w Rozmáitych Kráinách kopuia/ á nie iest ták czysty Krußec iáko złoty/ á dla te go więtßa praca máia Gornicy około wypráwienia Krußczá Srebrnego przez ogień/ Dym ktory bywa przy paleniu Srebrnego Krußczu/ iest iádowity á ßkodliwy zdrowiu człowieczemu/ Y też sámo Srebro ćiemnieie od onego dymu/ á kádzenim kádzidłem álbo ármoniakiem bywa wyiásniono. Nieczyste Srebro ktore iest nie brant/ łácno sie káźi/ á vbywa go/ Ale práwy bránt iest rzecz wieczna/ á k temu inße krußcze spaia przywodząc ie w iedno mieysce.

B ¶ Przyrodzona ma włosność osłabiáiącą/ y wysußáiącą/ náprzećiw świerbowi káżdemu iest dobre Srebro/ y też cuchnienie vst/ y drżenie sercá vmnieyßa/ á to listki srebrne z ktorymkolwiek lektwarzem iedzone/ ále złote są więtßey mocy.

C ¶ Też zwierćiádło z dobrze vgłádzonego srebrá iest lepße nád inne zwierćiádłá z káżdey inney rzeczy vmocnione dla swey iásney świátłośći.

D ¶ Proch Srebrny w chodzi też w máśći bárwierskie/ dáie im wysußánie ran/ y goienie prędkie czynią.

Srebro żywe álbo Trtęć.

Argentum viuum.   Queck silber.

Rozdział 3.

SRebro żywe iest ćiepłe y wilkie w czwarthym stopniu/ niektorzy powiedáią iżeby było źimne w czwartym stopniu/ ále dla spráwy iego tedy iest ćiepłe/ To iest iż przeniká przechodząc mocnie ćiáło/ Aczkolwiek iest źimne w prawdzie/ ále táiemną ma moc ćiepła. A

¶ Náprzećiw świerzbowi/ weźmi Litárgirium/ bláywásu/ Oleyku bobkowego/ ty rzeczy ná pánewce rospuść/ á gdy to ochłodnieie przyłoż k temu żywego srebrá/ á tym námázuy iákikolwiek świerzb/ wnet ij zgoiß. B

¶ Też náprzećiw flákom ktore bywáią po porodzeniu ná licu. Weźmi kokoßego smalcu zmießay ij z bláywásem/ á z żywem srebrem/ á tym lice námázuy/ wyiáśnia sie lice od tego. C

¶ Też srebro żywe iest tákiey włosnośći/ iże bárzo ćieżkie rzeczy ná sobie z nośi. Możeß wziąć kielko vncij żywego srebrá/ włoż ná nie kámień vyrzyß moc iego/ á wßákże namnieyßa ßtuczká złotá ná nie włożoná/ natychmiast ie w sobie zákrywa/ á rostepuie mu sie/ á to iest własność iego przyrodzona. D

¶ Zywe Srebro z wieprzowym smalcem zmießáne/ stáie sie iáko źiemiá álbo gliná. E

¶ Też krom żywego srebrá niemoże być stożenie żadne dobre. F

¶ Zywe srebro też emi ślinámi sámemi bywa gáßono/ y teże ślinámi z kośćią Sepie ták rzeczona/ y też z popiołem á z ślinámi. G

¶ Zywe srebro z litárgirium/ z octem á z oliwą zmießáne/ káżdego ptaká struieß. H

I ¶ Też żywe srebro sublimatum/to iest przepalone/iest iad zábiiaiacy człowieká/tákież y gászone dla wielkiego gryzienia/ ále lekárstwo przećiw temu/pić ćiepło mleko/á wrácáć co nawiecey.

K ¶ Isydorus piße/Zywe srebro pite/vmarza człowieká/iedno dla ćießkośći ktora czyni w żołądku/Gálenus mowi/znam iednego Aptekárczyká ktory w nocy chorym bedac/ wział konewke z żywym Srebrem mniemáiac iżeby było Wino/ wypił ie/ á po dwu godzin wyßło z niego ná miednice/ á on żyw zostal.

L ¶ Też dym żywego Srebrá/ iest ßkodliwy człowiekowi/ á pospolićie od niego ludzie w drżenie rąk/ głowy y wßystkiego ćiáłá/ y w páráliż wpadáia/słuch y oczy psuie. Złotnicy przy złoceniu/tego sie dymu chronia.

Hálun/

Alumen. Alaun.

Rozdział 4.

A Hałun iest ćiepły y suchy w czwartym stopniu/ma moc trawiaca y mocnie wysußáiaca.

B ¶ Proch z hálunu posypány ná Cáncer/złe á zágniłe mieso wysußa y wykorzenia.

C ¶ Też hálun zmießány z trocha octu/ miodu/ á tym obmázuy knot ktory wpußczay w fistułe/ ále możeß przytym wymywáć ćiepłym octem fistułe/ To iest tczy wrzod.

D ¶ Też opuchliny/ y wzdećie dziąsł oddala/ gdy płokánie vczyniß octem y hálunem pierwey báńki przystáwiwßy siekáne ná ßyi/ y ná plecách.

E ¶ Też náprzećiwko świerzbowi/ siárke/ litárgirium/ Hálun warz w occie/ á w Oliwie/á tym sie námázuy w łáźni/ á poć sie oćieráiac pot álbo ćiepła woda omywáiac/á potym drugi raz námázuy.

F ¶ Kto sie myie Hálunowa wodka/opuchliny świerzbu/y boleśći członkow zbywa.

Ormieńska glinká/

Bolus armenus. Bergrottel.

Rozdział 5.

A Bolus Armenus/iest iákoby glinká/ z Armeniey nálepße. Jest zimny y suchy w wtorym stopniu/zimie iy kopáia/ma záćiskáiaca moc oziabiáiaca/ maß obieráć żołtáwa.

B ¶ JEST vżyteczny náprzećiw płynieniu krwie vsty/ ktora z płucz wychodzi/ tym obyczáiem. Weźmi tyzánny kwarte w ktorey rospuść gumi árábicum poł łotá/ Bolum ármenum też ták wiele/ A tego sie nápiiay po trunku poránu ćiepło/ A gdy ießcze k temu przyłożyß soku bábczánego/ tedy biegunke krwáwa zástánawia/ mocnie álbo vczyń plastr z białki iáiecznemi zmießawßy Bolu.. ármenum/ á násienia bábczánego k temu przyczyniwßy/ á ná pepek przykłáday/ dla biegunki.

C ¶ Też krew z noſá záſtánawia gdy zmießaß Bolum ármenum z ſokiem krwáwnikowym á rozmoczywßy w tym báwełnę włoż w nos,

D ¶ Też czáſu Morowego powietrza/ ieſt tá czyrwona ziemia z Armeniey bárzo ſláchetna z winem białym ku piciu/ á śiłá ludzi záráżonych ſie wyleczáia/ możeß k temu Rozáney wodki przylać.

Bláywás/ ieſt biały Ołow.

Cerusa. Bleyweiß.

Rozdział 6.

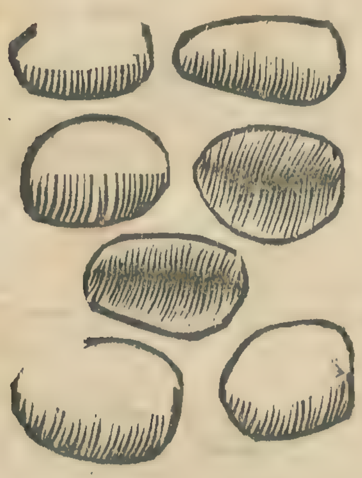

A Bláywás ieſt zimny y ſuchy w wtorym ſtopniu/ czynią ij z Ołowu/ á ieſt popiół ołowiány/ Ma moc wyczyśćiáiącą/ wyſußáiącą wilgośći y też oćieráiącą.

B ¶ Wodá w ktoreyby był roſpuſzczony bláywás z krochmalem/ lice czyśći pániam czyniąc ie lubieżne.

C ¶ Też bláywás ćiáło rośći w ránách złych/ á potym ie goi.

D ¶ Ci ludzie ktorzy robią około bláywáſu wpádáią w chorobę ktorą zową rzuczáwką/ to ieſt S. Wálántego/ w páráliż/ y w członkowe boleśći/ á to dla iádu z dymow/ ktore z Ołowu pochodzą.

E ¶ Też ná roſpádłośći ielitá ktore ieſt w ſtolcu/ ieſt bárzo dobry bo rychło goi roſpádliny.

Wapno/

Cementum. Kalk.

Rozdział 7.

Wapno niegáßone ieſt ćiepłe y ſuche w wtorym ſtopniu/ z łoiem á z Oliwą zmießáne/ Jeſt użyteczne ná wrzedzienice/ ktore z prochniáłych wilgośći przychodzą. Moc niegáßonego wapná czyni opuchliny/ y też ieſt kąſáiąca/ paląca áże do żywego/ Dziwney ieſt własnośći/ á to iż inße rzeczy od wody gáſną/ á wapno wiecey gore kiedy wodą bedzie námaczano. A

B ¶ Gdy zmießaß wapno z ſádłem kokoßym/ á z Oliwą/ bedzieß miał plaſtr trawiący wrzedzienic:

C ¶ Wapno ma być tákie/ ktoregoby wodá niedochodziłá/ Abowiem tákie ieſt mocniey ße niżli gáßone. Gdy bedzie námoczono wapno/ oſtrość kąſáiącą iemu odeymuie. Pándektá.

Szkło/

Vitrum. Glas.

Rozdział 8.

Szkło

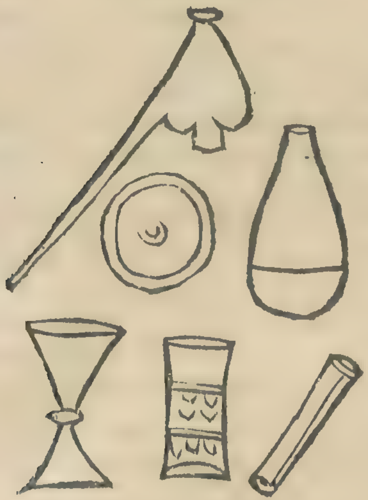

SCklo/ ktore ieſt biáłe á ſwiá-
tłe/ to nalepße/ zwłaßczá
Sčkło Weneckie. Jeſt przy
'A rodzenia goracego/ Ma
moc dobrze zágrzewáiaca
w pirwßym ſtopniu/ á ſußa-
ca w wtorym ſtopniu.

¶ Sčkło ná miałki proch ſtłuczone/ A ten
B proch w winie dáć pić/ kámień w mecherzu
łamie/ y też czyrwona biegunkę záſtánawia.

Szimowiná Srebrna.

Litargirium. Silberglett.

Rozdział 9.

Litárgirium ieſt ciepłe y ſu-
che miernie/ Drudzy powie-
dáia/ iżby było zimne y ſuche A
w czwartym ſtopniu. Ma
moc zraßczáiaca/ wyczyſciá
iaca y też ſciſkáiaca.

¶ Proch Litárgieij w ránę włożony/ wyſu- B
ßa ropę trawiacia/ á ták goi známieničie.

¶ Też náprzečiw ſwierzbowi ieſt zchwalo- C
ne/ A to gdy będzie powárzone z oleykiem o-
rzechowym/ á z octem/ á tym námázuy wße-
dy ſwierzbiace mieyſcá.

¶ Też dobre ieſt ná kroſty członká táiemne- D
go męſkiego/ poſypuiac ie tym prochem/ á
wymywáiac woda hálunowa.

¶ Też ieſt dobre náprzečiw záćmieniu oczu/ E
z Rożána wodka przykłádáiac.

¶ Też lice czyśći vczyniwßy z Litárgirium F
máść/ z ſmalcem kokoßym/ z Oleykiem Ro-
żánym weſpołek zmießawßy.

¶ Też zła wonia z podpáßa oddala gdy tym G
prochem/ będzieß náčierał pázuchy/ á na-
wiecey tym ktore bywa od złotá Litárgiri-
um/ broni też pocenia pázuch.

¶ Litárgirium dáne ku piciu/ zádußa pier- H
ſi człowiekowi ták bárzo áż do ſmierči.

¶ Też rány goi mocnie ktore ſie czynia ná I
członku táiemnym męſkim/ z rożánym oley-
kiem roſpußczone á rány tym mázáć.

Lázur/

Lapis Lazuli. Láſurſtein.

Rozdział 10.

Zimny

Lazur ieſt zimny y ſuchy/ Tákież y Indych/ obá ſą bárwy modrey. Wywodzi przodkiem Melánkolią/ Przeto
A Lázur w chorobách ſledzionny ieſt vżyteczny ten kámień y krwáwnicę otwiera proch tego kámieniá/ dáß z wodą w ktoreyby były vwárzone liſtki ſenes z náſieniem włoſkiego Kopru.

B ¶ Też náprzećiw korbyáce z wodką borago wą/ z trochą rogu Jeleniego.

C ¶ Krotko mowiąc/ náprzećiw káżdey chorobie ktora z melánkoliey przychodzi ieſt oſobliwey wolnośći.

Siárká/

Sulfur. Schwefel.

Rozdział 11.

A SIárká ieſt ćiepła y wyſußáiąca/ w cżwartym ſtopniu. Jeſt druga Siárká żywa/ ktora ták z ziemie ſámá wychodzi nieprzyprá wna. Druga Siárká ieſt martwa/ ktora poſpolićie z nauki cżynią/ á tá niema tákiey mocy/ zielona ieſt lepßa. Ma moc roſpadzáiącą twárdośći y trawiącą.

B ¶ Máść vcżynioná z ſiárki/ z prochu biáłey cżemierzyce/ z oleiem lniánym wośku przyczyniwßy. Tá máść ma moc náprzećiw páráliżowi/ ręcznym y nożnym boleśćiam/ y też náprzećiw rzucżawce/ y też náprzećiw dychawicy záſtárzáłey/ day prochu Siárcżáne go połowicę drágmy z miękkiem iáiem/ dychawicę y rzucżawkę/ to ieſt S. Wálántego niemoc vlecżyß.

¶ Też kádzenie Siárcżáne pod biáłą głowę ktora niemoże porodzić/ ieſt ku wielkiey pomocy rychłego porodzenia. C

¶ Też Siárká zmießána z ſáletrą/ á weſpołek ſtártá/ gdy tym prochem ćiáło ſwierzbiáce ná trzeß/ wyſußa y goi ſwierzb/ y podogrę lecży/ z wodą ten proch roſpußcżony á ćiepło mieyſcá bolące tą wodą námázáne. D

Sol/

Sal. Sáltz.

Rozdział 12.

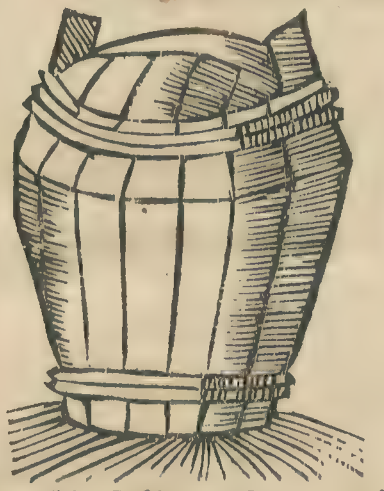

SOl ieſt ćiepła y ſucha. Z ſoli/ á z octu/ á z oliwy/ wody przycżyniwßy proſtey/ day potym zágrzawßy wypić/ á po cżwierći godziny w gárdło pálec włoż/ bowiem wrácánie wnet przydzie ktore żołądek cżyśći. A

¶ Też gdy kto ma kłoćie dla wiátrow/ tedy zmießay ſol z proſem/ á przyſmaż ná panewce/ y záwinawßy worek przykłáday ná bolące mieyſce/ vznaß pomoc. B

¶ Też cżopek możeß vcżynić z ſoli z miodem C

cżyni

czyni ſtolce wybornie gdy ſie kto zápiecze.

D ❡ Tež ſol prochnienia y zágniłośći broni w káżdey rzeczy wilgotney/ iáko w mieſie/ w Rybách y w inßych rzeczách.

E ❡ Sol morſka gdy bedzie poſypowana ná ſkorke świeżą báránia/ twárdość ſledziony roſpadza.

F ❡ Tež ſol náßá wygryza dziwe mieſo ná káżdym mieyſcu/ á zwłaßczá ktore rośćie przy oku ná powiece/ y bielmo ſpadza.

G ❡ Tež ſol z octem/ á z oliwą/ álbo z oleiem zmießána/ świerzb vśmierza ktory bywa ná ćiele/ gdy tym przy ogniu mocnie nátrzeß ćiáło áż do zápocenia.

H ❡ Tež ſol z Oliwą broni krwie z dziaſł ſaczyć ſie/ y tež máść z ſoli z miodu/ á z oliwą/ roſpadza guzy/ y káżde wzdećie bolace/ gdy tym bedzieß pomázowáć.

I ❡ Tež Sol z mąką pßeniczną/ á z miodem zmießána/ roſpadza zſiádłą krew pod oczymá

K ❡ Tež Sol poſypána ná mieyſce ſpalone od ogniá/ broni onego mieyſcá prochnieć.

L ❡ Tež ſol z winem á z wodą ſpołem wßyſtko zmießawßy/ czyni przepußczenie żywotá/ iedno iż żołądkowi wádzi.

Winny kámień/

Tartarus. Wein ſtein.

Rozdział 13.

A WEinſtan to ieſt winny kámień/ ieſt ćiepły y ſuchy w czwartym ſtopniu/ nalepße ieſt z naczyſtßego Winá.

B ❡ Gdy vczyniß máść z winnego kámieniá/ przyczyniwßy litárgirium/ Oleyku orzechowego/ octu trochę/ á to ſpołem ná weglu roſpuść á weſpołek mießay/ á tą máśćią námázuy świerzb/ ſpedziß ij łácno.

C ❡ Tež proch z Waynßtinu w potráwách pożywany/ wyſußa człowieká tłuſtego/ y tež ſtolce czyni/ gdy prochu z Waynßtinu/ daß dwie drágmie z Rożą w cukrze/ álbo z powidłámi ná świtániu.

D ❡ Ten kámień pala w gárncu do piecá wſtáwiwßy/ iż bedzie ßczery wągiel/ ono wegle ſtłukßy w bárchanowym worku/ do piwnice wießáią/ z tego oley wykápie piękny/ Ten tho Oleiek wiele ßkárádośći z licá ściera/ y kroſty leczy.

Spiſglas/

Antimonium.

Rozdział 14.

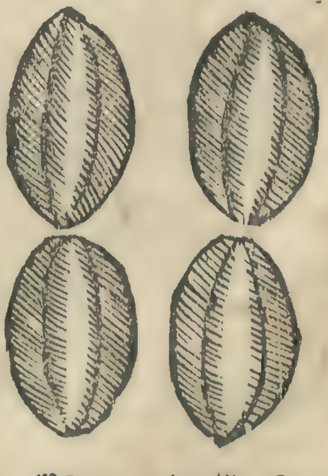

A IEſt Spiſglas Krußec podobny/ Ołowowi/ iedno iż ieſt rzecz bárzo krucha/ ktora możeß ſtłuc y zetrzeć ále Ołowu niemożeß zetrzeć/ iedno roſpuśćić. Ten Spiſglas ieſt

ieſt nalepſzy/ ktory gdy przełomiſz/ ieſt iáſny á błyſkáiacy/ á wſzákoż woda ma być omywány y płokány/ pierwey niżli ma w iákie lekárſtwo wniść dla plugáſtwá błotnego/ ktore ſie miedzy nim mieſza/ ieſt to Kruſzec zimny y ſuchy w trzecim ſtopniu według Almánſorá.

B ¶ Ná Krwáwnice zbytnie płynace/ pomázawſzy koniec Jelitá z ſokiem Gorzyſzu wielkiego/ á potym prochem Spiſglaſowym poſyp końce tych żyłek/ vſtánowiſz krew zbytnie płynaca z tych to Krwáwnic.

C ¶ Też fiſtułe leczy proch Spiſglaſow z Weneckim mydłem zmieſzány/ á w tym knot omoczywſzy/ wpuſzczay w fiſtułe. Też ná dziwe mieſo y káżde zágniłe wykeſuie proch ſpiſglaſow.

D ¶ Też krew z noſá ciekacza záſtánawia/ rozmoczywſzy pierwey báwełne w ſoku krwáwnikowym / á potym prochem Spiſglaſowym potrząść y w nozdrze włożyć.

E ¶ Też ná oczy lipkie á gnoiace proch ſpiglásow z tucia roſpuſzczony w Rożáney wodce/ wyſuſza nieczyſtośći y vmocnia mdłe oko.

Miedziány ſok/

Vitrioleum Kopperwaſer.

Rozdział 15.

A Kopperwáſer ieſt kaſáiacy y záćiſkáiacy / ieſt ćiepły y ſuchy w czwartym ſtopniu.

¶ Gdy go kto wypiie z miodem ták wiele co poł złotego záważy gliſty z żywotá wypadza.

¶ Też gdyby kto iadł ɓdły ſzkodliwe/ tedy mu ſie day nápić prochu tego Koperwáſeru co złoty záważy z woda / bowiem wrácánie przywiedzie vżyteczne. C

¶ Też krew z noſá záſtánawia proch iego w nozdrze włożony y roſpádliny wyſuſza. D

¶ Też proch kopperwáſerow w vcho wpuſzczony chrobaki vmarza/ Pándekta powieda E

Miedziána rdza/

Viride es. Gryſzpan.

Rozdział 16.

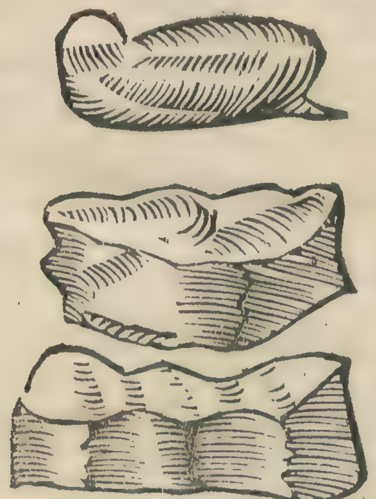

Gryſzpan ieſt ćiepły y ſuchy/ Dziwe mieſo trawi/ á to zmieſzawſzy ij z miodem prząſnym álbo z ſita / bowiem też to lekárſtwo dziegná leczy/ y inſze zágniłośći/ y fiſtuły wyſuſza. A

¶ Też gryſzpan zmieſzány z ſola / z Terpentyna/ z żywica/ z tych rzeczy vczyń máść/ ktora námázuy trad/ y inſze kroſty czyrwone ná liczu. B

¶ Dioſzkorides piſze / Gryſzpan ktory ieſt rdzá z miedzi/ z miodē/ z oliwa/ á z woſkiem zmieſzány/ pláſtr álbo knot vczyniony z tego rány ſmrodliwe goi/ troche Armoniaku przyczyniwſzy/ á gdy k niemu przyczyniſz Terpentiny/ trad y káżda lepre możeſz zgoić. C

¶ Też gdy komu námieżſzeia brwi od wilgotnośći D

gotnośći ſtrupiáſtych/gryńſzpan z przáſnym miodem zmieſzawſzy/pomazuy brwi thym gryńſzpanem.

Złotołusk/

Arsenicum Opporment.

Rozdział 17.

ARſenik z powieśći Iſydorá/w dziewietnaſtych Kśiegách ieo/dla złotey bárwy ktora ma/ieſt
A rzeczon Auripigmētū/ ktory od złotá ſzeyduia/ A ták ieſt nalepſze Arſenicum/ ktore ieſt złoćiſtey bárwy/ále ktore ieſt bláde álbo pokoſtowi podobne/nie ieſt dobre. Arſenik ma w ſobie ćieplość y wilgotność/Plinius ták piſze/ále Awicenná powiáda ie być ćiepłe w trzećim ſtopniu/á ſuche w wtorym.

B ❡ Ma moc włoſy z ćiáłá wygryzáć/á nawiecey z wapnem niegáſzonym zmieſzáne/á ná ćiáło ſkadkolwiek by chćiał ſpedzić włoſy poſypuy/álbo zmieſzawſzy z ſokiem románowego źiela/námázuy mieyſce gdźie włoſy ſą.

C ❡ Też ktoby chćiał truć pſy/liſzki/wilki/kotki/y inſze źwierzetá. Naprzod weźmi omiegu záieczey rzepki/Auripigmentu/Arſenicum (tego oboygá naydźieſz w Aptece) śiárki/liſtu ćiſowego/ſtłucz ty wſzyſtki rzeczy/á zmieſzay z máką pſzeniczną/potym tho roſpuść mlekiem/á nádźiáłay gałek/ſmaż ie w máſle/potym vſmáżywſzy obwalay ie w ſerze tártym á vſuſz/daway potym komu chceſz.

❡ Też gdy to roſpuśćiſz miodem/á pomáżeſz ná ſzczepie/mrowki y gąſienice pomrą gdźie ná to przydą á vkuſzą. D

❡ Thez Arſenik zmieſzány z gliſtámi/á położony tám/gdźie Kret ryie/vkuśili tego/wnet zdechnie. E

❡ Thez Arſenik zmieſzay z mydłem Weneckiem/á poćieray flaki ná ćiele/álbo wſzáſie: zgina od tego. F

Sáletrá/ Salnitrum idem

Sal nitri. Saleter.

Rozdział 18.

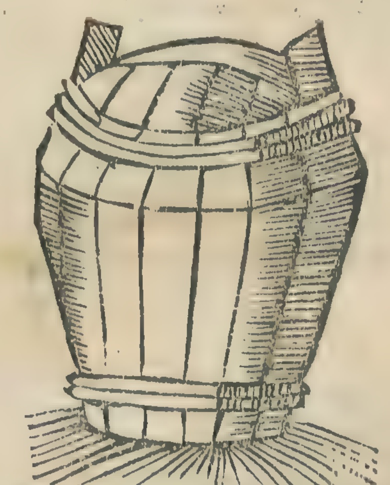

DWoiáka ieſt Sáletrá/iedná ſámorodna/á druga dźiáłana/. A
Ma moc wyſuſzáiąca/Gdy ia ſtárwſzy da pić z czymkolwiek/grube wilgośći przeraża/y precz ie wypadzą/gdy ia w winie roſpuśći/á tego w vcho wpuśći/piſzczenie odeymuie.

❡ Też zmieſzána z ſádłem wieprzowym/á z tego vczyniſz plaſtr/ktory przykłádáć ná mieyſce vkąſzone od wśćiekłego pſá/goi ie. Gdy ią ſtłucze z figámi ſuchemi/á okłáda brzuch oćiekły od złych wilgośći/trawi ty wilgośći w nim/Kiedy ią wárzy w occie z wodą zmieſzánym/á to bedźieſz pić/duſzność ktora bywa z bedr kiedy ſie ich kto obżre: odeymuie. B

❡ Też ſáletrá bywa kłádziona do máśći z ktorey máśći czynią plaſtry ku ſcienczániu iákieykolwiek C

kolwiek rzeczy ná Liſzáie / y ná ſwierzb / ná oſypánie / y ná inſze ſtrupy.

D ❡ Tež ná mieyſcá w kośćiách bolace / plaſtr z niey przykłádáć / pomaga / y kurcz ktory głowę ná zad ćiągnie / leczy ij / żyły pięte ſwoim ſuſzeniem nápráwia.

Sol Ormieńska.

Sal armoniacum. Sálmiak.

Rozdział 19.

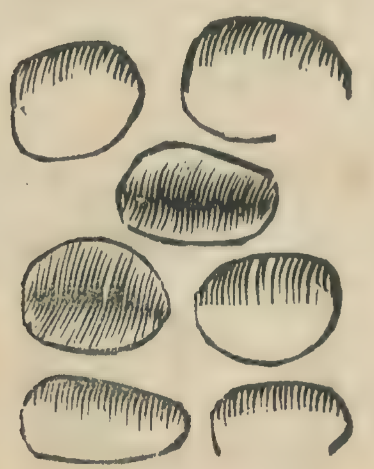

A SOl Ormieńſka / ieſt goraca y ſucha w trzećim ſtopniu / w lekárſtwá / ktore máią być wnątrz niebierzemy iey / Ale w lekárſtwá zwierzchnie biora ią.

Ná moc nieczyſtośći z ćiáłá ſcieráć / á to gdy ią zmieſza z kámphora (ále kámphory mniey) zetrzeć weſpołek á roſpuśćić wodka Rożána y poſtáwić ná ſłońce / A gdy vſchnie tedy záśie ná proch zetrzeć / á ten proch zmieſzáć z mydłem / á tym pomázowáć liſzáie / y inſze nieczyſtośći nieprzyrodzone z ćiáłá ſpadza.

B ❡ Tež bielmo z oká ſpadza / y powłokę ktora bywa ná oku iákoby błonká / zdziera. Sál ármoniacum ktore ieſt białe iáſne iáko krzyſtał / to ieſt naylepſze / á ieſt kąſáiace.

Dymowa żużel /

Tucia Gro huttenrauch.

Rozdział 20.

TVcya ieſt záźiábiáiaca / záćiſkáiaca / ćiáło w ránách rośći y ſtula ie / y też wyſuſza złe wilgośći. A
Przyprawuia Tucya omywáiac ią Rożána wodka / dla tego ſie ſtáie vżyteczna ná choroby oczu / á nawięcey gdy z nich łzy płyna / y ná inſze choroby oczu / ieſt Tucia vżyteczna.

❡ Proch Tucyey wyſuſza rány ktore bywáia ná członku męſkim / Pándektá tego świádek. B

Krochmal.

Amidum Kráfftmel.

Rozdział 21.

A NAjsubtelnieyßa część pßenice iest krochmal/ ktory ták spráwuią. Naprzod wziąć czystą pßenice á wypłokáć ią bárzo dobrze izby w niej niebyło żadnego prochu to iest plew/ á odcedziwßy te wode nálać iney czystey/ á ták czynić kilko rázow/ áże gdy zmieknie coby sie godziłá przetłoczyć prez chustę/ á potym stárßy w naczyniu y wytłoczyć to biale przez chuste/ á vsußywßy to ná słońcu/ potym schowáć á to iuż będzie krochmal. Ma moc wilżąca y zágrzewáiąca/ ostrości wßelkie gładzi/ suchości odwilża/ káßel suchy y krwią plwánie leczy gdy iey dáwa ieść w migdałowym mleku ábo w śmiotánie.

B ¶ Też nádziáłáć gáleczek/ kthorych gáleczek pożywáć ná czczo y ná noc/ álbowiem krwią charchánie y suchość tchawicy przez ktorą pochodzi dychánie/ y też ochrápienie ktore bywa dla suchości pierśi/ bárzo dobrze leczą odwilżáiąc/ á ták ie maß dziáłáć. Weżmi lákrycyey/ krochmalu/ drágántu/ migdałow/ cukru kándy/ rozynkow (ále rozynki wyćiśni áby niebyły pecki ktore są w nich) á to wßystko zmießay á nádziáłay z thego gáleczek/ á biorąc po iedney w vstá dzierżeć pod iezykiem izeby sie rozpływáły/ á thy śliny słodkie połykáć/ bolączki płucne y żebrowe goi.

C ¶ Też ludziom suchothy máiącym / wyprágłym wnątrzz wielkiey gorącości/ w tyzánnie rospuściwßy y wypić.

D ¶ Też przyprawiáć z mlekiem migdałowym y z káßyą/ y z cukrem átho dáć ieść/ otworzenie nerek y mecherzá goi/ rzezánie ktore bywa z gorącości moczu odeymuie/ á thák y kámień leczy.

Otreby.

Centabrum. Kleyen.

Rozdział 22.

A OTreby pßeniczne są miernie gorące: máią moc wysußáć y otwieráć przechody w ćiele/ y też miekczą á tho ták vczynić. Nálać ná otreby wody gorącey á pothym

przecedzić przez worczek/ ále táki worek musiałby być z bárchanu/ á ták ty otreby z thym woreczkiem ciepło przykłádáć ná mieysce gdzie by kłoćie było/ ná bolączki / y ná bolesne siepánie w ćiele vśmierza bol.

¶ Też tey wody ktorąś wlał ná otreby ciepło náley do żądku/ trzewá miekczy. B

¶ Też otreby w tyzánnie wárzyć v ogniá/ á dawáć ieść tym ktorzy máią suchy káßel/ á tákże przypráwić ten worek iáko wyżßey máło nápisano/ y przykłádáć ná pierśi miekczy ie/ y odkáßlánie łácne dawa. C

¶ Też z otrąb żur dziáłáć á dáwáć ieść z migdałową polewką/ tym ktorzy zimnice ćierpią niektorym dla posilenia żołądká / y nápráwienia chęći ku iadłu / dáią ieść z żołtki iáiecznemi / ále żołądkowi gorącemu / thák prosto iego kwás iesth pożyteczny / á gdy go dobrze nieuwárzy nádyma żołądek y wiátry czyni/ á zwłaßczá kiedy iż pospolnym oleiem máßczą/ ále gdy weń sypą kmin/ tedy mu niedopuśći ták ßkodzić. D

¶ Thež gdy sie komu nogá zápali z śmiáłá czyrwonośćią / thedy tym kwásem okłáday/ vznaß pomoc niemáłą. E

Kśiegi wtore o lekárstwách z rzeczy żywych/ iáko z bydla/ z źwierzu/ z Ptakow/ z chrobakow/ y z Ryb / ná czterzy cześci rozdzielone.

Báránek.

Agnus.

Rozdzial I.

A WEst Báránek álbo Owiecżká / bydle naskromnieysze niedzy domowym bydlem / y napożytecżnieysze. Gdyż mieso pochodzi ná kármią/ ktorá ná rozmáity pożytek / welná ná száty / gnoy ná rola/ rog y pietká ku lekárstwam. Aristoteles y Auicenná pisza / iże Owce dwá kroć sie rodza do roku/ Niektore ná Wiosne/ niektore ná Jesionki. Ktore ku Wiosnie ty więtsze/ á mocnieysze y tlustsze bywáia niż Jesienne/ álbo co Zimie/ Chociá w niektorych stronách wiecey chwala ozimie niż Wiosenne/ ále tho ma być rozumiano gdy sie po godziech rodza á nie o thych co sie rodza przed rosćienim dniá. Tenże pisze iż báránki nalepiey kleśnić ábo trzebić ná zchodu kśieżycá / iáko ćielce / kozy / y kiernozy. A pisza ták / gdy báránowi kolem nerki wszystki obrosta / tedy sie zátchnei biezac.

§ Palladius w kśiegách xv. Naplerwsze sie owce rodza w kśieżycu Nouember / tho iest Listhopádu / á iáko skoro sie iágnie vrodzi/ ma być przysádzono do wymioná/ oddoiwszy pierwey mleko ktore bedzie w cyckách geste/ bo tákowe iágnietom szkodzi / támże ie wiec z máćierza záwrzeć w Owcżárni ćiemney á ćieple przez dwá dni/ owce sáme krom iágniat wygániać ná pole/ á niżli ná pole wynida/ ábo z polá przyida dosyć iest iágnietá przisádzać á niżli moc wezma/ może ie w stháyni otrebámi abo maka iecżmienna/ álbo drobnym siankiem kármić/ áż sie z máćiorámi ieść ima B

Ambrosius

A ¶ Ambroſius piße. Báránek ieſt bydle na- proſthße/ á gdy od máthki zbładzi by theż w tyſiacu owiec/ thedy ia po głoſie pozna/ áby też nagłodnieyße było/ tedy ſwey mátki ßuka napełnieyße wymioná inßych owiec opußczá

B ¶ Jeſt theż bydle naćierpliwße/ bo gdy ciac. ie biia/ niewoła/ gdy ſtrzyga milczy/ wilká ſie z przyrodzenia leka y boi á przed nim vćieka. Jeſt też tho bydle według ſtáre° zakonu che dogie/ czyſte/ á dla tych rozmáitych włoſnoś ći dobrych/ Pan Bog według człowieczeń- ſtwá miedzy inemi źwierzethy raczył ſie bá- ránkowi przyrownáć/ iáko według S. du- chá gołebiowi.

Vzytki ku lekárſtwam.

A ¶ Jſaák o oſobnych potráwách piſzac thák mowi. Jágnie ſsace / tłuſtośćma podobna dzikim wieprzom/ dla thego mieſo iego nie ieſt ku iedzy ſłußne/ bo ieſt nieſtráwne/ á dla ſliſkośći ſwey z żoładká zſtepuie/ á zwłaßczá tym ludziom ktorzy máia żoładki wilgotne/ przeto Galenus niechwali iágniat/ ále ro- czni Báránkowie śrzednia máia mierność miedzy wilkośćia iágnieca á miedzy ſuchoś- ćia ſtárych owiec/ przetho nád ine ſa lepße y ſtráwnieyße/ krew dobra mnoża á zwłaßczá młodym ludziom ſuchey á ćiepłey complexiey w ſtronách ſuchych á ćiepłych mießkáiacym.

B ¶ Z kſiag o náthurze rzeczy / mieſo ſkopowe mocnym á zdrowym ludziom ieſt bárzo do- bre/ ále chorym nie ták/ bo choćia z żoładká łácno wynidzie/ ále z członkow trudno ſie pu ßcza/ przeto wilkość w ćiele lipka czyni.

C ¶ Plinius libr. 29. Syrzyſko ábo zſiádłe mle ko owcze náprzećiw wßyſthkim złym trući- nam pomaga/ też náprzećiw morſkich źwie- rzat ábo chrobáctwá kaſániu y vßczipnieniu

D ¶ Auicenna. Krew owcza z winem / wiel- ka niemoc vzdrawia/ thakież ſyrzyſko álbo mleko/ wßytkim trućinam y iádom być nieda

E ¶ Albertus. Szpik kośći owczych roſtopiony z oleykiem orzechowym przymießawßy cu- kru białego/ ſthego wodke wypalona gdyby kto pił/ tedy kámień w wnatrz łamie/ á po- maga bolaczce w korzeniu/ w mecherzu y w nerkách/ thakież y temu kto ze krwia vryne miewa.

F ¶ Gdy ktho żołćia ſkopowa pomáże wrzody ábo bolaczki cánceroWáte/ czyśćie pomaga.

¶ Chceßli oddálić niemocy owcze od ktorych G zdycháia. Weźmi żoładek báráni á vwarz ij w winie przymießawßy wody / dayże ow- cam pić/ tedy beda zdrowe.

¶ Jeſli chceß poznáć ktoraby owcá chćiáłá H zdechnać ná źime. Nábierz iágod bzowych zmießay ie z glina przyſypawßy ſoli/ nádziá- łayże iákoby bochenkow chlebá á náſuß ich w piecu ábo ná ſłońcu/ dayże owcam lizáć/ te- dy káżdey niezdrowey poydzie z noſa plugá- wść/ á ktorey nie poydzie tá zdrowá ieſt y nie bedzie káßláć ná źime/ przeto rádá dobra/ tá kich wozgrzywych odbyć precz/ bo ná inßym powietrzu bedac/ moga być záchowáne.

Báran Trzodny.

Aries. Sturle ein wider.

Rozdział 2.

WOdz trzody owiec ieſt báran / á przeto możnieyßy ieſt nád owcá- mi/ przeto go Grekowie mócá- rzem owczym zowa / ábowiem on moca ſwa bije rogámi á ták odpadza ſwego nieprzyiaćielá. Piſza ták że- by báran

by báran miał w głowie iákiego chrobaká/ ktory gdy go tám zádwierzbi/ tedy lbem zátrześie/ á gdy śie mu człowiek nágodzi/ tłucze. Plinius libro viij. Báránowi przyrodzono skopy wzgárdzáć. Owce stáre gdy mu śie niegodzą gabáć/ bo y on sam im na stárszy thym iest napożytecznieyszy/ kiedy czás iego iurnośći nástawa/ tedy o żony walczy á przećiwniki rogámi tłucze/ á dla tego rázu thęższego/ záwodzi śie z dáleká tákże tłucze. Auicenná pisze iż báran niektyie śie zimnu áni deszciowi by też y do śmierći/ wszákoż grzmienia śie bárzo boia iáko y owce/ kthore gdy bedac kotne grom vsłyszą/ thedy od stráchu pomiátáia. Też w legániu bok odmieniáia/ bo od Wiosny áż do Jeśieni záwsze ná ieden bok legáia/ á záśie áż do Wiosny ná drugi. Isáák pisze/ Báráni iáko y Kozłowie máia głos osobny/ kthorym sámice k sobie wołáia czásu ich iurnośći/ á gdy piją wode słona/ thedy on czás vprzedzáia y máiaśiek temu/ á stárszy w iecey nizli młodzi/ wszákoż gdy y młodzi ku owcam śie máia á zwłaszczá czásu godnego/ iest známie żyznego roku/ Ale gdy młodzi báráni ták pospolićie buyni są/ thedy rad bywa mor ná owce tego roku. Báránká też ktorego obiora być wodzem owczym/ może pásterz z młodu zwyczáić głosowi swoiemu/ że gdy go záwola k sobie/ by nadáley był tedy przyyozie.

Vżytki ku lekárstwam.

A ¶ Isáák. Báránie mieso stáre iest ćiepłe y suche v nie ták wilkie iáko owcze a trudnieysze ku stráwieniu. Też iágnietá nietrzebione nie ták są wilkie áni lipkie/ á to dla suchey miernośći pánuiacey w nich/ a przetho ich mieso lepsze iesth niż skopowe álbo owcze/ zwłaszczá roczne śrzednia máia miernosć miedzy zsacemi á stárszemi/ á dla tego miedzy inszemi báράny są lepszy y ku stráwieniu łácnieyszy bo dobra krew rodzą zwłaszczá w młodzieńcách ktorzy są suchey á ćiepley complexiey.

B ¶ Miesem báránim spalonym dobrze iest názáć álbo posypowáć párchy. Pomaga thesz gdyby wąż ábo niedźwiadek/ ábo pies wśćiekły viadł/ gdy ćiepło z winem piją álbo ná ráne przykładáia.

C ¶ Popioł z niego pomaga ná bielmo oczu/ płucá thesz iego pomagaia ná otreth gdy śie piethá odbije a skorá odewstánie.

E ¶ Asculáp: Wodá co z płuc vwárzonych wykápie/ zimnice tercyane odpadza/ y bolenie (nerek.

D ¶ Plinius. Juchá z báraniego mieśá iest dobra przećiw Ráncerowi/ thák też żołć báránia boleść w vszu ktora przychodzi z zimná/ vzdrawia.

Kiernoz.

Verres, Neper.

Rozdział 3.

KJernoz nietrzebiony/ po Grecku zowie śie iákoby okropny/ bowiem iesth gniewliwe zwierze á szalone/ ták iż żadnego głaskánia niepzyimuie/ iáko piesek ábo kotká etc. Wieprze dzicy bárzo są waleczni zwłaszczá czásu iurnośći/ A thego thesz czásu skorá natwárdsza ná nich bywa y też práwie iákoby dwoista/ ábowiem śie o drzewo smolne náćieráia/ á pothym w błoto wchodzą y osuszáia śie/ á thák długo z soba walczą áż czásem ieden ábo obádwá zdechną. Sámice domowe gdy płod miewáia iádowithsze są/ może theze sámice vmniszyć áby tłusthy-

ſzá byłá/ ále iey przez dwá dni ieść niedáwáć. Plinius o dzikim piſze iż zá żywotá zeby thák twárde ma iż też żelázu ſie rownáia/ ále gdy zábitemu będą wyięte/ nie máią tákiey mocy/ tákież gdy go łowcy w zárań gonić imą/ niżli wode puśći wneth ſie ſpracuie/ ále gdy wody odbedzie/ trudno mu co vczynić/ á gdy mu za pierwſzym rázem rány śmierthelney niezadádzą miedzy łopátki á żiobrá/ thedy nagorſzy bywa/ thák iż trudno ſie ma Łowiec wybiegáć niemáli pomocy/ ábowiem on ma gebe miáſtho tárczey kthora ſie broni włoczni y kordowi/ źwierzetá też wſzytkie ſluchem przechodzi á zwłaſzczá z práwey ſtrony.

Vżytki ku lekárſtwam.

A ¶ Plinius libro. 28. Mozg wieprzowy ze krwią ieſt dobry przećiw wężom/ tákież ſádło iego z miodem á z żywicą przyłożone.

B ¶ Też mozg wieprowy ze krwią/ pomaga ná Kárbunkul w łonie/ tákież wnetrze iego budzi od ſnu zápámietáłego.

C ¶ Theż w ielitách v ſámice náyduią kámyki kthore ſtłuczone á w winie wypithe/ kámień wnątrz łamią y wygániáią.

D ¶ Płuce wieprzowe vpićia bronią vſuſzone á proch w piwie pijąc.

E ¶ Żołć też iego bolączki otwarza/ bolączki ſzerzące ſie goi z żywicą á z bláywáſem przykłádána/ bárzo dobrze goi.

F ¶ Popioł z czeluśći wieprzowych vzdrawia wrzody ſzerzące ſie.

G ¶ Słoniny iego wárzone/ przywiązáne ná iákiekolwiek rány/ bárzo pretko goią.

H ¶ Vryná wieprzowa ćiepło wypitha/ rzezánie kámieniá oddala/ thez mecherzyne iego gdy kto zie wedzona.

I ¶ Też mecherz pieczony pomaga gdy ij ktho zie co niemoże wody zátrzymáć.

K ¶ Opuchłym też pomaga vryná wieprzowa ábo y mecherzyná iego w pićiu daná/ vryná też w ſzklenicy chowána pomaga ná bolenie y inſze niedoſtáthki vſzne.

L ¶ Popioł gnoiu wieprzowego z ćiepłym winem zmieſzány/ biegunke záſtánawia/ thákież gdy kto noge ábo reke wywinie/ ná tho też piáná świeża kiernożia z octem pomaga

m ¶ Smalc wieprzowy tákież y thuk z kośći ná zágrzanie y ná rozbieżenie trudu członkow ſpracowánych. Też gnoy świeży ſrzed-nie ieſt lekárſtwo woniáć ku záſtánowieniu krwie z noſá. Gnoy ſámice kthora tefcze nie rodzi/ ná lekárſthwo dobry ále ſámcowy záſie ieſt lepſzy.

Oſieł.

Aſinus. Eſel.

Rozdział 4.

OSieł ieſt źwierze grube á wzgárdzone/ Bowiem z wielką głową/ vſzy ma długie á ſzerokie/ ſam ieſt pokorny/ niezwádliwy/ brzemie by nawietſze zćierpi/ chodu też leniwego gdy go kto biie ćierpliwy/ ábowiem ieſt nád wſzyſtki źwierzetá głupſzy/ á gdy w drodze idzie nikomu nie zſtąpi/ tárnia młodego rad pożywa/ zimná ſie bárzo boi/ przeto ſie też w zimnych ſtronách nierodzi/ iáko ná połnocy gdzie trwáć niemoże/ ſámicá áże iey trzy látá będą toż rodzi/ á gdy nie pocznie rodzić po zrzuceniu zebow pierwſzych/ thedy iuż záwſze niepłodna będzie/ á cáły rok w brzuchu źrzebie noſi/ kthore poki młode poty cudne/ á co dáley tho ſzádnieyſze/ żołći w ſobie niema by keſá/ przeto ſie też nigdy nie gniewa/ ledá źiela pożywa/ á od wody tyie. Piſze Phiſilogus iż to źwierze w pierwſzym krzyżu ieſt mdleyſze/ ále na zad mocnieyſze/ muzyke v wſzeláką gedźbe w nienawiśći ma/ głos człowieczy ktore ſie zwyczáł

zna y rozumie/ droge też pámieta ktora raz przeyidzie/ tyák głupi iest iż gdy wilká vyrzy thedy sie ná zad ogląda/ thákże go wilk rychley pożywa.

Vżytki ku lekárstwam.

A ¶ Auicenná. Osłowa krew leczy trąd/ polewká z mieśá iego żyłam z suchości skurczonym pomaga/ tákże y sámo mieso przyłożone.

B ¶ Wątrobę iego vpiekszy dobrze ná czczo iesć kto ma wielką niemoc/ takież y proch kopytá iego spalony ná to dobry.

C ¶ Popioł z mieśá álbo z wątroby iego z oleiem ábo z oliwą dobry ná rospádliny od zim=

D ¶ Mocz też iego pomaga ná bolenie ne= [illegible] rek/ takież y kámień w mecherzu łamie.

E ¶ Krew osłowa niedopuszcza z nosá krwi ciec tákież pomaga ná rány rozrástáiace.

F ¶ Tłustość iego tráci blizny ná skorze/ gnoy też iego káżde cieczenie krwie zástánawia.

G ¶ Dobrze gnoiu iego woniáć gdy krew z nosá idzie/ tákież wilkość z niego wyciśnawszy w nos w pusczáiac/ krew zastánawia.

H ¶ Gdy niedźwiadek vije/ suchy gnoy iest dobry z winem ná ráne.

I ¶ Mleko oślice subtelnieysze iest y nie máślne przeto iest dobre náprzeciw kászlowi/ krwią plwánie/ śledziony puchnienie oddala/ odmiekcża brzuch/ y suchotam być nieda.

K ¶ Też gdy nim vstá pomázuia/ potwierdza zęby/ y dziegne spadza/ ále sie niegodzi máiacym záwrot ábo chorą głowę.

L ¶ Krew osłowá z winem pitá/ zimnicy vstáwiczney dobra trzy ábo czterzy kropie w pusciwszy/ tłustość iego bnynosć vśmierza/ też śledzione z wodą stárszy gdy ná piersi przykłada tedy mleko przyciąga.

m ¶ Tłuste też z iego wymioná wyczyścia blizny á mleko wszystki wrzody wnetrzne/ y reme vzdrawia/ y mocz iego szaleiacym poma=

N ¶ Płucá osłe stárszy wypite/ teskliwości ga. y kászlowi pomagáia/ wątrobá też od wielkiey niemocy dobrá.

O ¶ Gnoy też osłi z żył ránionych krew zástánawia iáko wodá wyciśniona.

P ¶ Mleko też wszelkim trucinam y bolaczkam wnetrznym pomaga/ áczkolwiek też y ná to iest owcze mleko/ ále wżdy nie ták mocne.

Q ¶ Plinius libro 28. Pierzcień z kopytá álbo z goleni osłowey ná pálcu noszony/ niedopuszcza pádáć wielka niemoc cierpiacym.

¶ A gdyby kto vsuszywszy iego płuce kurzył po domowi ná węgle sypac/ tedy wszystkie węże y gádzine iádowita wypedzi. A

Wół.

Bos, Ochs.

Rozdział 5.

Wół miedzy inemi zwierzęty iesth towárzyszny á przyiázny/ thák iż ieden drugiego z ktorym w iárzmie chodzi rycząc szuka/ á gdy ieden robiac vsthánie/ on drugi ryczac nád nim żáłobe vkázuie/ żywie do pietnaście lath/ ále wczás trzebiony dwádzieścia.

Vżytki ku lekárstcham.

¶ Isáák pisze/ Mieso wołowe przyrownáne do inszego bydłá/ iest násuższe/ przeto krew gruba czyni ále tuczy ciáło/ niestráwne iest/ á nierychło z żołądká wychodzi/ żywoth zá thwárdza. A

¶ Auicen. Żołć wołowa z sáletrą/ iest dobra ná gnidy gdy nią głowę myie/ mleko też krowie świeże/ rospádliny ná wargách vzdrawia B

Krowi=

C ¶ Krowiniec też pomaga gdy pczołá ábo oſ-
ſá vkąſi/ tákież opuchłym/ zdrowy ieſt gdy dłu
go leży ná słońcu áż dobrze vſchnie/ á zwła
ſzczá niewiáſtom niepłodnym/ kádzenie gno
iem wołowym niewymowna pomoc dáie.
D ¶ Plinius libro 28. Wołowy łoy z gęſim ſá-
dłem/roſpádliny ábo rány ná vśćiech vzdra-
wia/ tákież y ná rány iádowite bárzo poma-
E ¶ Thuk z práwey golení wołowey ze (ga.
krwia iego ſtłuczony/ włoſy ná źrzenicy y in-
ße niedoſtáćki oddala w oczu/ á gdy kto nie-
doſłyßy/tedy żołć iego z moczem kozim zmie-
ßána á wlaná w vßy/ pomaga.
F ¶ Rog piety wołowey zákurzony/ vmocnia
zeby chwieiace ſie od bolu / popioł też iego z
Mirra zmießány / bolenie zebow bárzo od-
G ¶ Mleko krowie nád inße mleko ieſt (dala.
nazdrowße / ábowiem káżdy iad wyrzuca
gdy kto nápiwßy ſie go zwroći.
H ¶ Żołądek zrániony krowie mleko pijąc vle-
cza/ y wßyſtkie gryzienia żołądkowe/ mieſo
wołowe z winem á z octem vwárzone/ vz-
I ¶ Też gdy kogo człowiek vkąſi/ wá (drawia.
rzone mieſo wołowe ná ráne bárzo dobre ieſt
K ¶ Pſá párßywego krwia wołowa świeża v-
leczy/ gdy iuż ná nim krew oſchnie omywßy
ługiem/ záſie krwia mázáć.
L ¶ Żołć wołowa pomaga ná piſzczenie w vßu
gdy z báwełna okłáda / á gdy zmießawßy z
oliwa w vcho wpuśći tedy bolenie oddala.
M ¶ Moczem wołowym gdy żywoth pomáże/
pomaga żołądkowi z zimney przyczyny bo-
lacemu.
N ¶ Gnoy wołowy ná wrzody grube przyłożo-
ny / rozmiekcza / á gdy ſuchego prochu w
dmuchnie w nos/krew ćiekaca záſtánawia/
żywotowi opuchłemu gdy go z máſłem zmie
ßawßy ćiepło przyłoży/ pomaga.
O ¶ Oſierdzie wołowe ſpaliwßy gdy kto pije/
biegunke y ćiecżenie krwie záſtánawia.
P ¶ Proch kośći wołowey ſpaloney/ná bolenie
żebow pomaga gdy nim zeby bolace poćiera

Byk.

Taurus. Stier Farr.

Rozdzał 6.

NEſt Byk bydle okrutne mocne/ á
miedzy inßemi domowemi bydle-
ty á ieſt drapieżnym źwierzetom
nieprzyiázne/ bowiem oni zebra
wßy ſie przećiwko nim walcza/
ále rogámi thylko/ bo iedno w czele á w ple-
cách wietßa moc máia.

Vżytki ku lekárſtwam.

¶ Euſculapius. Rog bykowy weże wypadza A
á krew iego ie zábija/ y piegi z twarzy ſpadza
¶ Łoy bokowy z woſkiem á z żywica / káżda B
twárdość odmiekcza/ á ták z winem roſtwo
rzony/ członki drżace vzdrawia.
¶ Żołć bykowa z miodem á z bálſamem/ wßy C
ſtki chrobaki oczu vzdrawia/ ſámá thez żołć
ná rány w vßu pomaga/ á zmießána z żołćia
kozłowa / ſlinogorz vlecza/ dobra thez ná
wrzody co bywáia ná ſiedzeniu.
¶ Tákież rány y blizny goi/ á z mlekiem zmie- D
ßána zwłaßcza z niewieśćim/ bolenie w vßu
vśmierza y oddala.

Ciołek álbo Cieliczká.

Vitulus. Ein Kalb.

Rozdział 7.

BRzćká młodego y krowke zowa
ćielećiem álbo iáłowka / co ieß-
cze przed rokiem álbo máło dá-
ley/ potym bywa Cielec/ Juniec
y Jáłowká. Ariſtotiles piße áże po roku

ćielce kleśnić/ bo iest rychley/ tedy będą zá- lişáłe á nie wielkie.

Vżytki ku lekárstwam.

A ¶ Plinius. Aczkolwiek káżdego źwierzećiá tuk z kośći zágrzewa/ odmiekcza y nápełnia nad inşe nalepşy iest ćielcowy/ łoy też ćielcowy z sola stárşy/ ná strupy głowne pomaga/ tákież w nogách y w członkách bolenie oddala.

Kozá.

Capra. Cygen Geyss.

Rozdział 8.

Jest Kozá źwierzę brodáte/ długie á kończyste rogi máiąc/ rádá sie pásie rozdzem y gałąskámi z drzewá kthorych gębą może dosiąc/ y káżdych źioł iádowithych kozá pożywa/ ále gdyby polizáłá miodu thedy vmiera.

¶ Gálenus pişe. Ze niektore kozy lizáły węże/ potym były białe y odmłodnieły. Kozá lepiey widźi w nocy niżli we dnie/ przethoż sie iey też oczy świecą/ sámcy do ośmi lat dobrze żywą/ pothym choroby dźiwne máią że thez zdycháią.

Vżytki ku lekárstwam.

¶ Esculápius. Mozg koźi z miodem krosty w żywoćie vzdrawia/ łoy też ná káżde iádowite vkąşenie/ y ná vraz dobry iest.

¶ Smálcowány łoy z rożą zmieşány/ krosty ná noc bolące oddala/ á gdy thegoż w vşy wpuśći/ nieslyşącemu pomaga. B

¶ Serápio. Gdy ná wrzod przyłoży/ wşystko bolenie y siepánie vłży proch z śierśći spaloney/ káżde ćieczenie krwie zástánawia/ proch piethek spalonych zmáżią zmieşány/ párchy pomázuiąc leczy. C

¶ Mleko iey ktho w członkách bolenie ma/ gdy piie bárzo vzdrawia/ chrobaki zábiia/ y też świerzb oddala. D

¶ Krew koźia chrobaki thez zábiia/ kthemu gdy ią kto piie/ ná trućinę bárzo pomaga. E

¶ Rog koźi spalony áże będźie biały/ żeby oćiera/ dźięgná leczy y bolenie ich oddala. F

¶ Plinius. Gdy kozim rogiem álbo śercem zákurzy/ wężowie vćiekáią/ też popioł then gdy kto piie ábo posypuie ná káżde iády/ bárzo pomaga/ tenże popioł potu broni. G

¶ Krew koźia z iey tukiem wárzona/ náprzećiw wşelkiey trućinie wypiwşy pomaga/ tákież opuchlinę y biegunkę ćierpiącym. H

¶ Łoy koźi ábo thuk nád inşe iesth nalepşy/ ták że y kozłowy/ przeto ij dobrze mieşáć ná klistery y ná biegunkę ćierpiącym. I

¶ Juchá z koźiey żołći/ ná suchoty pomaga/ tákież gdy ią kto piie chrobaki Ascarides/ y inşe zábiia. K

¶ Żołć koźia kłádą ná fisthuły z sokiem łukowym/ thakież y ine rány bez nápuchnienia leczy. L

Koźieł.

Caper. Bock.

Rozdział 9.

Jest Koźieł źwierzę mocne/ śmiáłe y wálecżne/ w rogách ma moc nawietşą á w ćiele nie [illegible]ák.

Vżytki ku lekárstwam.

A ¶ Naturá kozłowa ták iest gorąca/ iż Adáment kámień (kthorego áni ogień áni żelázo niemoże pożyć) sámá kozłowa krew odmiekcza.

Mięso

B ❡ Mieſo kozlowe gorſza krew czyni niż koźie
á poſpolićie ſpráwuie cżlowieká ku zimnicy
quartanie/ to ieſt cżwartatce.
C ❡ Krew iego ieſt dobrą ná wrzody twárde/
bowiem ie odmiekcża zbiera y goi/ páiaki
theż kropiąc wygánia.
D ❡ Plinius piſze w kozlowey krwi być tháka
moc iże żelázo tępe záoſtrzy by też naſzczer-
báthſze wyćiera ie nieinácżey iáko pilnik ſlo-
E ❡ Gdy ia też piia ćiepło z winem/ ká (ſárſki.
mień łamie/ y na ſtrzekanie bárzo pomaga z
winem ſmáżona.
F ❡ Thakież z iego tukiem zmieſzány / ná opu-
chlinę pomaga.
G ❡ Tłuſtość kozlowa więcey odmiekcża nád
inſze/ żołć też ie° złe mieſo wygánia/ á na vka-
ſzenie iádowite ieſt iáko dryakiew nacżyſtſza.

Koń.

Equus. Pferdt Roſs.

Rozdział 10.

IEſth Koń bydle poſpolithe po wſzem świećie znáiome/ ale w Tatárſkiey ziemi namocnieyſze/ trwa do 25. lath/ á Kobyłá do 40. lath/ Sámiec z mátka ſwa nieprzebywa/ a gdyby mu ſie tho przydáło z zápamietánia/ tedy obacżywſzy ſie vćieka/ y bedźie biegał áże albo ſie zábije ábo ochromi. Kobyła chćiwa ieſt bárzo bo áczkolwiek iuż pocżnie w brzuchu/ przedſie z ſámcem obcuie/ á tho ma przyrodzenie thylko z ſáma niewiáſta miedzy inſzymi zwierzęty.

Vżytki ku lekárſtwam.

❡ Diáſcorides. Krew końſka miedzy lekár- A
ſtwá zwierzchnie rádo mieſzáia. Gnoy iego
świeży ſpalony krwie ćiecżenie záſtanawia,
❡ Thez gdy gnoiem końſkim niewieśćie pod B
nos zákadzi/ tedy płod vmárły z żywotá wy-
❡ Gali. Mleko kobyle w żywoćie od- (rzuca C
miekcża/ ále cżłowieká záſmuca/ ſerzyſko też
ná wrzody wnetrzne pomaga.
❡ Niewiáſthá gdy iey mleko piie/ trud y bole- D
nie wiecey mácicy vśmierza y niemoc wielka
oddala známienićie.
❡ Ser kobyli twárdy / żywoth zátwardza á E
gryźienie oddala. Syrzyſko iey z winem pi-
te/ káżde bolenie wnetrzne oddala.
❡ Láyno końſkie ſuche krew záſthánawia / á F
w vcho z oliwa wpuſzcżone boleść oddala.
❡ Też proch z ſtárego táyná końſkiego / płod G
vmárły wyrzuca/ inſze lekárſthwá ma iáko
táyno oſlowe.

Muł albo Mulica.

Rozdział II.

To bydle z osłá á z kobyły sie poczyna y rodzi/ przeto też záwße iesth niepłodne gdyż bywa nád przyrodzenie/ ma osłowe włosności okrom lenisthwá/ ále ná posthawie okrom głowy á vßu koniowi iest podobne.

Vżytki ku lekárstwam.

A ❡ Skore mułowa dobrze ná spárzeline przykłádáć/ iest też lekarstwo na łupiace sie nogi

B ❡ Pomaga ná ràny ciekace/ y ná (álbo vdy. fistuły nożne.

C ❡ Popioł z kopythá mulego z oleiem bágniskowym/ włosy obláźłe przywraca.

D ❡ Zákurzenie z kopythá mulice/ myßy z domu wygánia.

E ❡ Vßy też iey gdy niewiástá przy sobie nosi/ nigdy począć niemoże.

Pies.

Canis. Hundt.

Rozdział 17.

Psow rodziay czworáki iest/ Jedni są ktorzy źwierzetá leśne gonia y imuia/ Jáko są chárci/ ogárowie/ kurczowie. Drudzy śledza tylko ptaki y źwierzetá/ iáko są wyżłowie. Drudzy bydłá á trzody bronia/ á drudzy domu strzega á pánu pochlebuia. Miedzy tymi naszláchetnieyßy co záiac

ábo iny źwierz gonia. Nád inße bydło pies iest nabácżnieyßy/ bo tylko sam imiono swoie zna y pámieta/ pánà swego broni y dobrowolnie dla niego vmiera/ á posłußeństwem nieiákim czeka że mu známie dádza gdy co czynić ma/ Nieprzyiaciela swego przez długi czás pámieta y miedzy inßemi poznawa/ a gdzie może rad sie mśći krzywdy swoiey/ wßystkie bydleta trzemi rzeczámi przechodzi w rozeznániu/ w miłowániu/ y w vsługowániu.

Vżytki ku lekárstwam.

❡ Esculapius. Komu członki drża/ krew psia pomaga wypiwßy. Proch też z psiey głowy spaloney ána ráne vkaßenia psá pomaga á z zebow iego proch/ bolenie zebow leczy. A

❡ Proch z sercá iego gdy go kto pije/ ná tego psi nebeda ßczekáć. Mleko iego pomázáne włosom rość niedopußcza/ z miodem álbo z winem ku piciu dáne/ płod vmárły z żywotá wyrzuca. B

❡ Mleká thež tego pomázánie/ żeby vzdrawia/ czerwonośc oczu/ y bielmo oddala/ a sádło z niego/ podágre y bolenie vßu vzdrawia też y gnidy z włos spadza/ Krew psia włosom wyrwánym rość niedopußcza/ mocz też iego z saletra/ trad y świerzb oddala. C

❡ Plinius. Nád krew psia przeciw trućinie nic lepßego/ á psia żołcia Apolonius ciekace y opárzyste oczy vzdrawiał. D

Sok

I Sok z láyná psiego gdy go we psia grań zoiera zwinem zmieszawszy/ biegunkę zástánawia/ á białe láyno ná wrzody śkurczáiące pomaga.

F ❡ Skorá psia około reki obwiniona/ krosty ćiekące vlecza/ żolć też iego piorkiem mázac/ ná podágre pomaga/ świeży moč psi/ krosty káżde goi/ tákież y popioł z láyná zmieszány/ ná toż pomaga.

G Plinius pisze. Pies iezykiem swe y cudze ány goi/ á gdzie rány sobie dosiac niemoże/ tedy nogę oslinіwszy dotyka/ pewien lekárstwá ktore iezykowi iego przyrodzenie dáło.

Kot álbo kotká.

Cattus vel Felis. Katz.

Rozdział 13.

KOt álbo kotká zwierze y bydle rostropne/ ábowiem sa leśne y domowe. Domowe słusznie bydle názwáne/ leśne zwierzećiem/ oboie myszy niećierpia.

Vżytki.

A ❡ Auicenna. Z vkaszenia kotha przychodzi czásem boleść wielka y zieloność ćiała ále to prostho vleczysz/ przyłożywszy plastr z cebule tłuczoney ábo z leśney mietki.

B ❡ Leśny kot przed kurzenim ruty ábo migdałow gorzkich vćieka/ przeto tám gdzieby szkodził to dobrze czynić.

C ❡ Mieso kotowe iest ćiepłe y suche/ pomaga ná boleśći nerek y grzbietá/ y też ná ćierwona niemoc ktora bywa z meskiego członku.

D ❡ Láyno kotcze ábo koćie z octem á z gorczycą párchy goi/ y ná opádánie włos pomaga.

Mysz.

Mus. Mausz.

Rozdział 14.

MYsz słusznie zwierzećiem zowa/ bo ácz z człowiekiem w domu bydli/ wszákże iż sie ludzi chroni/ tedy dzikość zwierzecą okázuie.

Vżytki.

A ❡ Dym ćisowy myszy wygánia/ á ćiemierzycá z kászą zmieszána/ myszy truie.

Plinius

B ¶ Plinius piſe. Gdy mozgu łáſiczego przymieſza w twarog tedy onego ſerá myſzy nig-

C ¶ Kiedy myſz obłupiona żywo (dy nietykáia. puśći/ tedy drugie z do^v wygánia/ też gdy ia vkleśni ábo ogon vtnie / tákież czyni / żywe ſrebro też myſzy tráći.

D ¶ Gdy dzieciećiu z vſt ſliny ćieka/ tedy myſz pieczona dáć mu ześć/ bárzo ná tho pomaga.

E ¶ Krew myſza/ brodawki tráći pomázuiac ie

F ¶ Gnoy też z cebula ſtłuczony / ná obłyſiała głowe pomaga.

G ¶ A gdy ij z kádzidłem á z woda miodowa pija/ kámień wnatrz łamie / á dzieciom żywot z zápiekliny miekczy.

H ¶ Kto niemoże wody puſzczáć/ dobrzemu ſie dzieć w ćiepłey wodzie z myſzym gnoiem zágrzáney.

Stonog.

Millipes. Eſelchen.

Rozdział 15.

A Lżrobak ten z rzeczy imie ma/ iż ma nog wiele/ rodzi ſie pod wodnym ſedem gdzie wodá długo ſtoi/ á gdy go tknie / thedy ſie w kupke ſtuli.

B ¶ Gdy ſtłukſzy ij z mocżem podniebienie ſobie máże / pomaga ná záduſznośći / thakież gdy ie kto ije pomagáia ná dycháwice/ y czynia wolne oddychánie.

C ¶ Tákież z winem pijac pomaga ná żołtha niemoc/ ábo kto z trudnośćia wode puſzcza.

Mol.

Tinea. Schabwurm.

Rozdział. 16.

JEſt Mol robaczek w ſzátách ſie legacy gdy dłu^o w nieiákiey wilgotnośći beda á ná wietrze ich nieprzeſuſzáia.

¶ Gorzkich rzeczy á woniáiacych mole ſie wiáruia/ á gdy woda z nich kre- I pi ſzáty/ nieták rychło mole ſtrzyga.

¶ Przeto dobrze ieſt w ſkrzynie miedzy ſzó- C kłaść chmiel/ piołyn/ bobkowy liſt/ cedrowy ábo cypreſowy/ y inſze rzeczy tákowe kthore nie tylko ſzat áley kſiag od molow bronia.

Weſz.

Pediculus. Ein Lauſs.

Rozdział 17.

NIektorzy powiádáia/ Iż weſz z ćiáłá ſie rodzi / á dziureczkámi przez ſkore wyłáźi / álbo theż z zbytniego potu y nieczeſtego myćia zwłaſzczá w ludziách podroż- A nych/

A ¶ A dla tego myćie cżeſte / ßat przemienie-
nie y opieranie/zwłaßcżá tych co ſie ćiáłá ty-
káia/wßy mnożenia niedopußcża.

B ¶ Dobrze ieſt podrożnym ludziom mieć ßá-
rą máść przy ſobie/bo kto ſie tą máże/niety-
lo wßy ßátnych/ále też y ſkornych pozbedzie/
łáźnia potym te máść wycżyść.

C ¶ Arſenik też z Rtećią/ z Oliwą zmießány/
Nieda ſie wßam nigdziey oſtać.

Pchłá/

Pulex. Ein floch

Rozdział 18.

Pchłá od pchánia rzecżoná/ bo gdy w kaśi iákoby igłá zá-pchnął/ Robacżek lichy/ cżarny á bárzo pretki. A

B ¶ Nalepße lekárſtwo / áby Pchły nie kąsáły / piołynem ná káżdy wiecżor ćiáło poćieráć ták ſurowo/ álbo go nawárzywßy z Oliwą.

C ¶ Wodą z oſtu gdy po domu kropią / pchły giną/ Tákież wodą z Rutą wárzoną/pchły tráći.

D ¶ Gdyby kto nálał Kozłowey krwie w doł wk opáwßy w domu/wßytkie ſie pchły do niey zbieżą y pozdycháią.

E ¶ Tákież ſie zbiegáią ná drzewo/ Jeżowym ſádłem pomázáne.

F ¶ Też drożdże Oleiowe / gdy nimi cżeſto po źiemi kropi/ pchły zátrácáią.

G ¶ Tákież polnym z Kminem zwierćiawßy z wodą rozmießánym.

¶ Dokońcżenie o domowych zwierzetách.

Kśiąg wtorych/ cżeſć wtora o lekárſtwách z wierzu leśnego.

Naprzod o Wielbłądzie.

Wielbład/
Camelus. Kámelthier.

Rozdział 19.

WJelbład ieſt bydle ſpetne/ gárbáte/ z długą ſzyią/ ku noſzeniu brzemion godne/ A gdy nań máia brzemioná kłáść/ tedy go trącáia w kolánà/ á on náklonìwſzy ſie/ przyimuie ná ſie brzemioná/ żywot iego ieſt do ſtá lat/ bez pićia trwa do cżterdzieśći dni ále potym bárzo pije.

Vżytki ku lekárſtwam.

¶ Awicenná. Mieſo Wielbladowe pobudza vryne/ mozg iego vſuſzony á pity z octem ieſt przećiw wielkiey niemocy/ tákież y krew A
iego/ ktora też ná proch wyſuſzoná/ krew záſtánawia/ wdmuchnioná w nos á w ráne w

leczona

B ❡ Gdy ia niewiáſtá pije po wyczyſcieniu ſwo-
im/ pomaga ku poczęciu/ tákże dobra ná zá-
dußenie máćice.
C ❡ Mleko ſámic płodnych ieſt ſubtelne á wo-
dne/ nie zátyka iáko inßych zwierząt mleko/
ieſt w nim ſłoność nieiáka/ bo też Wielbłą-
dzi w kwáſnych ziołách ſie kocháia/ od mleká
tego niepochodzi czuchnienie iáko z inßych
mlek.
D ❡ Mocz iego pomaga ná opuchline y ná
ſwierzb/ w noſie zátkánie odtwarza/ myćie
ſnim gnidy tráći.
E ❡ Gnoy iego z miodem zmießány ná bolą-
czki nábiegłe dobrze przykłádáć/ tákież rány
álbo wrzody ſubtelne wyczyśćia bárzo.
F ❡ Dioßkorides/ krew Wielbłądowá ná bie-
gunke y wßelkim niemocam ćiekącym po-
maga/ mleko iego trućinę wygania/ bárwe
ſkáżona náprawia/ y ku iurnośći pobudza.
G ❡ Plinius/ krew wielbłądowa kázi y oczyſ-
ćia piegi/ krew záſtánawia/ á gdy ia z inße-
mi lekárſtwy pija/ wielkiey niemocy pomaga
rány też odmiękcza bárzo mocnie/ y lißaie
ſpądza.

Bobr/

Caſtor. Byber.

Rozdział 20.

BObr ieſt zwierzę pſu podobne/
ſkorę ma ośćiſtą bárzo roſkoßną
ktora im czernieyßa tym droż-
ßa/ zęby ma oſtre bárzo/ ktore-
mi drwá ſiecze/ á dom ſobie bár-
zo miſternie ſprawuie/ nogi przednie ma iá-
ko pies/ ále zádnie gęśi podobne/ ogon ma
bárzo tłuſty Rybie podobny.
To zwierzę gdy go łowiec goni: tedy ſtroie
ſobie vrywa/ á łowcowi miece/ potym gdy
go drugi łowiec nápádnie/ tedy ſie ná zádnie
nogi náprzećiw iemu podnośi/ vkázuiąc iż
nie ma ſtroiow/ dla ktorych go nawiecey ło-
wią/ Abowiem ſtroie iego vrznione/ á w ćie
niu vſußone/ ku rozmaitym lekárſtwam ſą
godne.
Też ſtroie nie przypráwne máią ſmák ćierp-
nacy/ wonią przykra bárzo máią dla mocno
śći/ trwáią w mocy do ßeśći lat/ wßákoż świe
że ſą lepße/ máią moc rozrywáć/ przyćiągáć
y pośiláć zwłaßczá mieyſce żyłowáte.

Vżytki ku lekárſtwam.

❡ Przećiwko wielkiey niemocy y inßym nie- A
mocam głownym zimnym pomagáią ſtro-
ie pijąc z ſokiem ruciánym álbo w winie v-
wárzywßy.
❡ Proch z nich náprzećiw párálizowi Ję- B
zyká pomaga/ kiedy ij pod iezyk kłádą/ áże ſie
ſam roſpuśći/ tákież gdy wyßyſtko ćiáło/ tym
że będzie zárážono/ tedy pomagáią wárzone
w winie/ z Rutą y z Száłwią.
❡ Tákież kichánie od tego prochu náprze- C
ćiw ſnu zápomniáłemu/ mozg też porußa y
pośila/ zágrzewáia też y wyſußáia/ Przeto
tym co kurcz ćierpią z pełnośći bárzo pożyte-
czne/ ále záśię przećiwne tym/ ktorzy zſucho-
śći drżenie członkow álbo ze tęſchośći żył ćier-
pią. ❡ Niedoſtatki też płucne náprá- D
wiáią wßyſtki/ y wilgość mozgu zimne z po-
leiem wárzone.
❡ Morzenie oddaláia/ trućinie ßkodźić nie E
dopußczáią/ ná drżenie y ná káżde ſkurczenie
żył pomázánie z nich bárzo pomaga.
❡ Awicenná/ Stroie bobrowe pámięć ná- F
práwia y ſen zápomniáły oddalaią z octem
á z oleykiem Rożánym/ też ná głuchość y ßu
mienie w vßu/ z nárdußowym oleiem poma
gáią. ❡ Kurzenie z nich pod noſem ieſt G
dobre náprzećiw wßyſtkiem boleśćiam y nie
mocam płucznym/ tákież ná ßczkawkę pija
ie z octem/ pijćie to boleśći żywotá vſmierza
y wiátry roſpądza.
❡ Toż pićie pániam mieſieczną niemoc po- H
rußa/ łożyſko y płod vmárły wyrzuca.
❡ Też pomaga náprzećiw vkąßeniu máłych I
chrobakow iadowitych.
❡ Zółć bobrowa ná wiele ieſt pomocna/ też K
mleko iego álbo ſerzyßko náprzećiw wielkiey
niemocy pomaga.

Jeleń

Ceruus. Ein Hyrtz.

Rozdział 21.

WEleń ieſt chybkie źwierze / ſá niec rogi ma gáłeźiſte / ktore co Rok porania iż mu od narzáia źimie. Ale y rogi iego lekárſtwem ſa / ácż mie ſo pewnieyßym.

Vżytki ku lekárſtwam.

A ¶ Phiſiologus piße. Lzy Jelenie takież y koſtki w iego ſercu nálezione / pomagáia ná drżenie ſercá / gdy z nimi piia chorzy.

B ¶ Pláteárius piße / iże táka kość nardzie w ſercu Jelenim ná lewey ſtronie / nie ták twárda iako inßa kość / ále ieſt martwa iákoby żyłá klijowáta / troche żołta / tá pomaga ná Kordyakey ná zawrot głowy.

Euſculap. Gdyby ſie kto w Jelenia ſkore vwinał / nietrzebá mu ſie weżow bać / mozg też Jeleni ná káżde bolenie pomaga.

¶ Háli. Mocż Jeleni oddala bolenie ſledziony / wątroby y żołądká y z wnetrza wygania á w vßy wkropiony wrzody tám goi / ſerzyſko też iego álbo mleko náprzeciw trućinie wßelkiey pomoc dawa. C

¶ Plinius. Płucá Jelenie z gardzielem w dymie vwedzone / potym zetrzeć á z miodem pić / przećiw káßlowi pomaga / ſerzyſko iego z octem krew záſtánawia / ale Jelonká młodego z brzuchá wyiete ſerzyſko / nád wßyſtki lekárſtwá ieſt. D

¶ Wonia Rogu Jeleniego ſpalonego / wielka niemoc záſtánawia / Tákież y popioł z niego z octem / á z wodka Rożána zmießawßy / ná bolenie głowy pomaga. E

¶ Tenże popioł zeby chwieiace ſie twierdzi vmywánim álbo náćieránim / y bolenie oddala / też nieżyt w głowie y krwia plwánie vzdrawia. F

¶ Solinus / Práwy rog Jeleni co ſam ſpádnie / ieſt lepßy ná lekárſtwo niżli lewy. G

Przekkozá /

Damma. Wider geyß.

Rozdział 22.

TO Zwierze we wßyſtkim Kozie podobne / tylko rogi wprzod ma záwieśiſte / á nie wtył iáko kozy ine / choć ſa leśne.

Vżytki ku lekárſtwam.

¶ Albertus / Łayno tego źwierzećiá z oliwa przyprawione / włoſy mnożyy y náprawia. A

¶ Tákież gdyby ſobie mąż pomázał członek táiemny / gdy ma z pánia po wáłaſku zá páſy chodzić / iuż go záwżdy muśi miłowáć. B

¶ Proch piety iey ſpaloney wſypány w bolaczki ktore zowa fiſtuły / vzdrawia iey goi. C

¶ Zolć też iey z liſiemi ſtroymi á z pieprzem zmießawßy / z białey gorczyce náſienim / káżdego co złoty záważy / tákież miodu ze dwá łoty / vczynić z tego konfekt y ieść go cześć á

cześć w práwey ręce dzierżeć / gdy kto ma z pánią leżeć / tedy mu syná pocznie bez wátpienia.

Dzika Kozá. álbo Giemzá.

Rupicapra. Gemps.

Rozdział 23.

Dzika Kozá / iest źwierze bárzo boiázne / ktora się bronić nieumie thylko vćiekáiąc / wieszá się roszkámi gdzie stánąć niemoże / áż tám doskocnie / gdzie iey niemoże nigd doidź / ziół y trawy lekárstwu służące / pożywa / tákież látorośli z drzewek.

Vżytki ku lekárstwam.

A ¶ Isidorus / Krew iey iest dobra ku lekárstwu / bowiem żyły skurczone odmiekcza / boleść w członkách vśmierza / iad z wnętrznośći wygania / mięso iey dobre kto ie ma.

Krolik /

Cuniculus. Kuniglein.

Rozdział 24.

Krolik iest źwierze záiącowi podobne / iedno iż mnieysze / á w źiemnych iámách się chowa po polu / tám gdy iákie szkodliwe źwierze iednemu z nich zászkodzi / tedy wszyscy iáko tey krzywdy żáłuiąc / precz się przenoszą. Są też Krolikowie domowi tegoż przyrodzenia / ále czarni álbo pstrzy bárzo mnożni / á nie raz się do roku mnożą. Zową ie niektorzy szalenie morskimi świnkámi.

Vżytki ku lekárstwam.

¶ Mięso krolikowe żołądek potwierdza / y żywot odmiekcza / zwłaszczá ma moc rozrzedzáć wilgośći / vryne też pobudza / onym nápożyteczniysze iest / ktorzy ćierpią oćiekłość twarzy / á guzowatość ná niey nárasta iákoby trądem wielkim. A

Jaźwiec.

Daxus vel Taxus. Dáchss.

Rozdział 25.

Jaźwiec iest źwierze nogi máiąc iákoby pies / ále pysk iákoby świnia / tłusty bárzo ná grzbiećie y szeroki / oczy ma zmieszáne więcey białe niż czarne / ále ná grzbiećie przyczerniey szym / chowány bárzo bywa krotofilny / y przez ludzi bárzo tąży / chrząszczámi / y inszem chrobáctwem żywie / á gdy niema / thedy korzonkámi iáko ina świniá żyw. Alber-

D ¶ Albertus pisze/ sadło iego bárzo pomaga ná boleści nerek/ y ná wiele innych boleści wnętrznych.

Jeż/

Hericius. Igel.

Rozdział 26.

JEż iest źwierzątko ościste/ gdy sie zwinie y ościami sie zámknie żadney sie nieprzespieczności nie boi/ ten ná grzbiecie owoce do domu znaszá/ á gdy mu nieco vpádnie/ tedy wszystko otrząsá/ á zásie bieży y názbiera pełno ná ości/ tego sie wilk bárzo boi/ y przed nim vćieka.

Vżytki ku lekárstwam.

A ¶ Popiół Jeżá spalonego/ rány otwarza/ wyczyśćia y osusza.

B ¶ Tłustość iego/ tákież y wątrobá niedopuszczą otokowi áni żadney złey wilgośći/ wnątrz sie rozlewáć áni obrácáć.

C ¶ Mieso Jeżowe bárzo żołądek potwierdza żywot miękczy/ vryne pobudza/ własna iego moc iest rozrzedzáć/ á zásie wysusząć.

D ¶ Tym co są skłonni ku trędowi/ albo guzowátey oćiekłinie/ ieżowego mięsá dobrze im pożywáć.

Záiąc/

Lepus. Hasz.

Rozdział 27.

ZAiąc miedzy źwierzęty iest bárzo subtylny/ boiáźliwy á mdły/ nogi zádnie ma dłuższe niż przednie/ á dla thego ku gorze pretszy niźli z gory bieży/ ták sámcy iáko y sámice rodzą czásu swego/ á tego chcą niektorzy/ iż záiąc iednego Kśiężycá będzie sámcem/ á drugiego sámica/ przeto też ich rodzay iest bárzo płodny.

Vżytki ku lekárstwam.

¶ Záiecze mieso iest suche/ grubą krew rodzi/ wszákoż lepsze iest niźli kozie álbo kozłowe/ á przeto tłustobrzuchom dobrze ie ieść ktorzy chcą susży być. A

¶ Krew iego wyćiera sukno/ á popioł z głowy iego ná opádnienie włosow pomaga/ gdy z niedźwiedzem sádłem plastr przykłáda B

¶ Mozg iego pieczony iest przećiw drżeniu ktore z suchych niemocy pochodzi/ dziegná też dzieciom leczy/ y drżenie sercá oddala. C

¶ Ma też te włosność/ iż po nim zeby rychło rostą D

roſta/á niezdrowe bes bolenia wypadzáia.
E ¶ Serzyſko iego ieſt nád inße lepße/ gdy ie kto z octem pije/ pomaga náprzećiw wielkiey niemocy/ Takież z dryakwia á z octem ieſt dobre przećiw iádom y trućinie.
F ¶ Mieſo też iego pieczone pomaga boleniu wnetrza/ y żołądkowi bárzo zdrowe.
G ¶ W łuße iego dobrze trzymáć nogi/ tym ktorzy łamánie máia/ álbo w ſtáwiech bole(nie.
H ¶ Serzyßko iego niewiáſtam ná pierßi przykłádáć/ gdy ſie mleko w nich zſiá(da.
I ¶ Też gdy ie pije/ vpłáwy záſtánawia.

Wilk/

Lupus. Wolff.

Rozdział 28.

Wilká drudzy dzikim pſem zowa/ bowiem iemu poſtáwa y wyćiem podobien/ ten kiedy pierwey człowieká obaczy/ głos iemu odeymuie/ á tedy okrutnieyßy bywa/ ále gdy go pierwey człowiek obacza/ tedy też moc y ſrogość tráći/ á vćiekáć niemoże/ ćierpi długo głod/ ále gdy ſie przepośći rad dobrze ſniada co ma na trzy dni doſyć/ mozg v niego z Xiężycem rośćie/ y vmnieyßa ſie/ przed okiem ieo wyłupionym domowe bydlętá vćiekáia.

A ¶ Serce iego vſußone dobrze chowáć ná lekárſtwá rozmáite/ bo proch iego w piću pomaga ná wielka niemoc.
B ¶ Proch z wątroby vſußoney z winem pijąc ná wßyſtki wnetrzne niemocy pomaga.
C ¶ Mieſo iego pieczone fantáſtikom dobrze ieść/ ſádło iego y żołć ták iáko y pſia pomaga.
D ¶ Gnoy Wilczy tákież y krew na kolikę bárzo pomaga/ ząb iego y páznokty dla chorych oczu dobrze noſić.

Láśicza/

Muſtella. Wiſele.

Rozdział 29.

Jeſt to źwierzę Láśicá máłego ćiáłá/ ále wielkiey śmiáłośći y chytrośći/ ták iż z wężmi y z bázyliſßki walczy/ á kiedy ſie z nimi ma potykáć/ tedy Ruty pożywa ktora też y dzieći ſwe gdy ie vmarłe naydzie ożywia/ dzieći też ſwoie młode z mieyſcá ná mieyſce przenośi/ aby ich nienálezłono.

Vżytki ku lekarſtwam.

A ¶ Vkaßenie Láśice ieſt iádowite á bolące/ ná to pomaga/ plaſtr z czoſnku á z cebule z figą niedoſtáłą ſtłukßy.
B ¶ Popioł Láśice ſpaloney ze krwia iey/ ná trąd wielki guzowáty pomaga/ tenże popioł z woſkiem iárzeczym/ bolenie w rámionách oddala.
C ¶ Krew z Láśice z bábka/ łamánie w nogách oddala/ popioł też iey z woda pijąc/ ßalonym rozum nápráwia.

Niedźwiedź/

Vrſus. Ein Ber.

Rozdział 30.

NJedźwiedź iest źwierze grube á srogie / głowe ma mdła bárzo / ále wßystká moc iego iest w plecách á w biodrách / przeto też ná zádnie nogi sie wspina y chodzi. Niedźwiedzie gdy chca płod mieć iákoby ludzie z soba legáia / á nie ták iako inße źwierzetá / to czynia nawiecey źimie około god / gdy też náctukßy bywáia.

Vżytki ku lekárstwam.

A ¶ Mieso niedźwiedze dla wielkiey lipkośći niestráwne bárzo iest y źle tuczy / przeto wiecey sie ku lekárstwu niźli ku pokármowi godzi

B ¶ Żołć iego ćiepła iest á sucha ná wielka niemoc pomaga / ále ia trzebá zdźbłem z skorki od watroby odeymowáć / á tákże sußyć / moc iey trwa do dwu lat.

C ¶ Też żołć z wełna zmießána / á ná pepek dzieciećiu przyłożoná / zápiekły żywot miek-

D ¶ Eusculápius. Oczy Niedzwiedze (czy. wyłupione / á ná lewe rámie człowiekowi przywiazáne / quártane vleczáia.

E ¶ Awicenná. Sádło Niedzwiedze ná párchy dobre / od niego obłázłe włosy porastáia. Niewiásty ktore chca mieć czarne brwi / sádłem ie pomázuia / ále oczu od niego trzebá strzedz by nie oslnetá / bo im iest bárzo niezdrowe.

¶ Też sádło iáko y żołć wßystkie zápiekłośći odmiekcza.

Lis álbo Lißká /

Vulpis. Fuchß.

Rozdział 31.

TO źwierze Lißká álbo Lis iest
bárzo chytre / ośći ma geste á ćie A
pte / ogon miaßßy / gonia Lisá á
nie dla miesá / ále dla skory / bo
mieso niczemu sie niegodzi / iż
iest smierdzace / zwłaßczá z geby. Rad też
Lis vchwyći co mu sie nágodzi / zwłaßczá
kogo może zmoc / iáko kury y inße / ále gdy sie
ná cudze zdrowie násadza / rad sam ku śidłu
przychadza.
¶ Constántinus pisze. Gdy ná lisá głod przy B
chodzi / tedy sie zdechłym vczyni / y wzwáliwßy sie leży gebe otworzywßy / á ozor wywiesiwßy / tedi ptacy smrodliwy duch z iego geby czuiac iáko

iáko ku ścierwu do gęby przylatáią/ także on zá nogi chwyta y pożera.

Vżytki ku lekárstwam.

A ¶ Oliwa gorby w niey liszke vwarzono/ odmiekcza wszystki zátwárdziáłości stáwow.

B ¶ Tákież y w wodzie vwárzywszy ią/ tłustość zebrawszy/ dobra iest ná bolenie w stáwiech.

C ¶ Sádło iey z Oleykiem kosáccowym spuszczone/ bolenie zębow y vszu oddala.

D ¶ Płucá iey vsuszone starwszy pijąc/ ná dychawice bárzo pomagáią.

E ¶ Iaycá lisie są bárzo gorące y wilgotne/ pomagáią ná kurczy y ná páráliż/ y żyły skurczone odmiekczáią.

F ¶ A zwłaszczá z winem kto ie pije/ zápaláią ku nabożeństwu do młodey pániey.

Kret/

Talpa. Maul werf.

Rozdział 32.

Kret iest zwierze czarne á wiecznie ślepe/ vstáwicznie w ziemi mieszka/ glistámi sie żywi/ przeto then ziemie kopa/ y wzgore wyrzuca.

Vżytki ku lekárstwam.

A ¶ Proch kretá spalonego z białkiem zmieszawszy przykłádáć na trąd/ iest bárzo dobre lekárstwo.

B ¶ Krew też iego ná głowe obliniáła dla porosczenia dobrze iest pomazowáć.

C ¶ Actor pisze. Popioł Kretowy dobrze sypáć ná fistuły/ bo wszystke zagniłość czyści y goi.

D ¶ Gdy też kretá przyłoży na ranę Niedźwiadkową/ iad wyciąga y vzdrawia.

Iászczorká/

Lacerta. Edechs.

Rozdział 33.

A Iászczorká iest chrobak o czworu nog/ ogon y iezyk wężowi podobny/ fárby zielonev/ pod brzuchem żołtey/ pámięci niema/ przeto też iáycá iey ledá gdzie porzucone/ sámy sie lęgą/ ná lekárstwo iesth bárzo dobra/ á ktora ma więcey pstroćin/ to nalepsza.

B ¶ Krew iey wzrok potwierdza/ gnoy też iey z białkiem zmieszány ná bielmo pomaga/ y ná świerzbienie oczu/ tákież wzrok czyści y bárwe dobrą dawa/ włosom pod pachą rość nieda.

C ¶ Mięso Iászczorce iádowite iest y morzące á ktoby z niego pił/ mięca sie mu bolączki w iezyk/ świerzb/ bolenie głowy/ y oczu záćmienie.

Żábá/

Rana. Frosch

Rozdział 34.

Iże Isydorus/ iż żáby są rozmáite/ Jedny wodne/ drugie błotne Drugie leśne co sie w chwaśćie chowáią/ Drugie są zielone/ á namnieysze/ ná liśćiech drzewnych

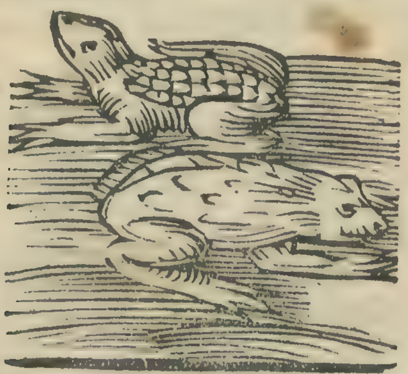

nych ſiádáiace / á ktore ſie czerwienieią/ to naiádowitſze ſą. Sierp nia Kſieżycá Zábá żadna geby otworzyć niemoże ku iedzeniu áni ku piciu / ták iż y laſka trudno iey gebe rozedrzeć

Vżytki ku lekárſtwam.

A ¶ Popiol żáby w gárncu żywo ſpalonej z miodem zmieſzawſzy /álbo z mázią/ná łyſey głowie włoſy rodzi.

B ¶ Też iuchá żáby wárzoney/ ná káſzel pomaga.

C ¶ Chrobaki ktore ſie w człowieczé rodzą/ żábia żołcia zátracáią.

D ¶ Też popiol z żábiey żołci ná zimnice dobrze pić.

E ¶ Też popiol ſpaloney żáby krew záſtánawia ná ráne wſypány.

F ¶ Pomaga thez bolaczkam ná żyłách álbo ſtáwiech/gdy z nim przykłáda.

G ¶ Zábá z ſolą á z Oleiem ná trad ieſt lekárſtwo/á iedzenie iey chrobaki iádowite zábija

H ¶ Ná bolenie zebow wodá rzeczney żáby wárzoney dobrze vſtá wymywáć / tedy boleść przeſtawa.

I ¶ Mieſo żáby co ná opoce mieſzka / zwłaſzczá ſadło iey / zeby łácno wyſadza.

K ¶ Bydlę ktore żábe z ie/to zeby tráci.

Szkorp/

Scorpio. Skorpion.

Rozdział 35.

A SKorp ieſth Robak iádowithy / w ćieplych Kráinách we Włoſzech mieſzka / w Polſzcze nigdy niebywał.

B ¶ Gdy człowieká vkąſi / lekárſtwo ieſt popiol iego ſpalonego pić z winem Drudzy powiádáią iże ſámego ſtłukſzy ná ráne przyłożyć/to iad wyciąga.

¶ Pálládius piſze / iż gdy ich kilo w poſrzod domu ſpali/tedy drudzy wſzyſcy z domu vciekáią. C

¶ Awicenná/ Sliná człowieká trzczego ſzkorpá zábija / Rzodkiew tá im ieſt przećiwna/ ták iż gdyby kto nań iey włożył/ tedy vmiera też wodá z niey tákież zábija go. D

¶ Gdy kto ie rzodkiew / tego dniá Szkorpdek choćby go vkąſił/ nic mu nieſzkodzi. E

Lew/

Leo. Loew.

Rozdział 36.

LEW/ z Greckiego Iezyká wykłáda ſie iákoby Krol álbo Kſiąże/ ábowiem nád inſze zwierzetá ieſt namożnieyſzy/mocny/wſpániały/ ſzczodry y też ſwiebodny/ Ten ſpi oczu niezátwieráiac / ná gorách ſie rad chowa/á gdy go łowcy ſledzą/ tedy ogonem ſtopy ſwe zámiátá dla zámylenia ſlády. Lwicá pierwſzym porodem piećioro dzieći miewa, po wtore czworo / tákże záwſze iednym mniey / áże ná oſtátek iedno máiac iuż dáley niepłodna bywa.

Vżytki ku lekárſtwam.

¶ Mieſo Lwowe nád inſze ieſt goretſze/grube/á ku ſtrawieniu trudne / kto go pożywa/ czyni w żywocie boleść y morzenie. A

¶ Euſculáp. Lwowe mieſo ſzalonym / fántáſtikom. B

táſtikom pomaga/ bolenu vßu y inßym głownym niedoſtátkom.

C ❡ Siedzenie ná ſkorze Lwiey/ záwiera krwáwnice.

D ❡ Loiem z nyrek iego kto ſie pomáże/ vćiekáia przed nim wilcy.

E ❡ Tłuſtość Lwowá miedzy inßemi nagoreczßa ieſt/ przeto też bolaczki twárde odmiekcza y otwiera.

F ❡ Też z Rożána wodká álbo z Olcykiem zmießána/ ſkore ná twarzy od wiátru y od wßelkiego vrázu záchowawa / ogorzeline ſpadza/ á cudność przywrácá.

G ❡ Táż tłuſtość z Rożána wodka/ ogorzeline vſtáwiczna ſpadza.

H ❡ Też kropienie iey z winem / kázda iádowi ta rzecz wypadza.

I ❡ Zołcia iego gdy oczy máża / wzrok przywráca y wyiáſnia.

K ❡ Proch z ſercá w pokármie biorac / quártane oddala/ tákże y ſerce meſkie może vczynić.

❡ Dokończenie o Zwierzetách.

Kſiag wtorych/ cześć trzećia / o Ptakoch / y o lekárſtwie z nich.

Orzeł/

Aquila. Adler.

Rozdział 37.

ORzeł miedzy ptaki/ ieſt nameżnieyßy y naſwiebodnieyßy/ przeto też krolem ptáßym ieſt wezwan/ ſiedli ſie ná drzewie bárzo wyſokiem / ná ktorym mu nigd ßkodzić niemoże. Dzieći ſwoich bárzo broni / á nigdy nieopußcza / áże kiedy ſie ſamy bronić moga / á gdyby mu ie kto chćiał zebráć/ dziwna ſmiáłośćia broni / wzrok ma bárzo oſtry / ták iże też w ſłońce ſmiele może wezrzeć/ ná co też dzieći ſwoie z młodu zwyczái/ oczymá ie ku ſłońcu noga zá ßyie podnoßac/ á ktoreby ſie pátrzenia broniło oczy z twarzáiac / tedy ie z gniazdá wyrzuca/ iáko nie godne rodu ſwego.

❡ Gdy ſie iuż Orzeł ſtárzeie/ ták iż pátrzyć nie może

niemoże/tedy co nawyższey pod obloki wzlata/á goracościa słoneczna sobie oczy wyczyścia/potym zlatáiac nagle/w wodzie co ná zimnieyszey sie zánarza/zátym ná gniazdo leci miedzy dzieci swe doroste/tákże leży iákoby w goracce/w tymże sie poci áż z niego wszystko pierze stáre opada/gdzież wiec dzieci iego żywia go áż zásie moc weźmie/á w tym zásie odmłodnieie/niekáżdy temu wierzyć może.

Vżytki ku lekárstwam.

A ❡ Żołć Orłowa/oczom ciekacym álbo opárzystym pomaga.

B ❡ Mozg Orłowy/á żołć z miodem iárzecżym zmieszány/iásność wzroku przywráca oczy pomázuiac.

C ❡ Tenże mozg z Winem zmieszány iákoby ze trzy łyżki dobre/ná żołta niemoc pomaga

D ❡ Nogi Orłowe z vdow wyrwáne/ná bolenie biodr pomaga/Práwa noge ná práwa biodrze przywiazawszy/á lewa takież ná lewa

iárzeczym przykłádáiac/thez bielmá z oczu spadza/á wzrok przywráca.

❡ Sádło też Jástrzebie z Oliwa słuczone ná oczy pomázuiac/záćmienie oczu oddala. B

Jástrzab/

Accipiter. Hábicht.

Rozdział 58.

Czworáki iest rodzay Jástrzebow/miedzy ktoremi też y Krogulcá policzáia/ten ptak rychło sie okroci/á chce być roskosznie chowan/pierwszego Roku máło może ku chwytaniu/trzeciego nalepszy bywa/chleb iemu iest trucina/na gorách sie wysokich rad siedli/dzieci iego bywáia dobrze tłuste y dobrego mieśa/sercem ptászym ktorego vchwyci/rad sie karmi/ Pisza then iego obyczay/gdy noc przychodzi/chwyta ptaká ktory mu sie nágodzi/á przez cáła noc pod nogá ij trzyma/potymże przed wschodem słońcá zdrowo wypuszcza/á inszego sobie szuka ná śniadánie/á choćiaby mu sie onże trafił pierwszy/tedy iemu dawa pokoy.

Vżytki ku lekárstwam.

A ❡ Jástrzab w rożáney wodce vwárzony/ná wszytki niedostátki oczu pomaga/gdy ta wodka wymywa/tákież y gnoy iego z miodem

Sokoł/

Falco. Fálck.

Rozdział 59.

Sokoł iest ptak wzrok máiac ostry/w latániu bárzo gwałtowny/moc iego wszystká w piersiách/á w skrzydłách. A przeto gdy go máia ná iákiego ptaká puśćić/musi go nierychło vkázáć/áż troche odeydzie/áby Sokoł tym predzey zá nim lecac od onego zápedzenia tym mocniey vderzył piersiámi.

Vżytki ku lekárstwam.

❡ Albertus pisze: Gdyby Sokoł niemógł łayná zrućić/tedy mu dáć zieść żołć koguta/álbo wárzone białe ślimaki. A

❡ Zásie kiedyby Sokoł rzadko stolczył/dayże mu troche pić soku bielonowego/á gebe mu w nim vmaczay. B

❡ Gdyby mu sie złamáłá kość w nodze álbo w skrzydle/obwiażże mu áloe ćiepło przyłożywszy/á nieruszay ták przez dzień y przez noc. B

Też ná

D ¶ Też ná to vwárzywßy w occie gnoiu kurze go okłádayże mu gesto á ciepło obwiezuiac.

E ¶ Ná thoż záwiñ troche áloe z prochem opichowym miedzy sercá máłych pthakow/ day że mu zieść.

Káczká Kaczor.

Anas. Enten Antfogel.

Rozdział 40.

RAczká ábo kaczor iest ptak domowy wiethßy kurá/ sámcá po ßyiy poznáć bo sa ná nim pierze zielone iákoby oboyczyk iáki/ iesth ptak bárzo iurny/ ták iż theż gdy sie dwá o iedne Káczke zwádzą/ thák dlugo sie z niey zwaláią áże ia vmorzą/ káczetá iáko skoro sie z iáiá wylegą/ wnet biegáią/ ták iżeby im też mátká zdechłá/ tedy ony sámy pożywić sie mogą. Káczká ná piersiách tylko smáczna á ná ßyi/ mieso iey rychło obrzydzi sie dla zbytnich wilkości/ wßákoż tuczy wiecey niż kurcze.

Vżytki ku lekárstwam.

A ¶ Plinius. Krew kaczorowa biegunke zá-
B ¶ Dziwna o niey rzecz powiádá: (stánawia-
ia/ kiedy kacike na żywot przyłoży czásu mo-
rzenia/ tedy niemoc odchodzi á káczká zdy-
C ¶ Auic. Káczka goretßa iest nád inße (cha-

bydło domowe/ á mienia ták iż záziebła rzecz zágrzewa á gorąca záziabia.

¶ Głos náprawia/ iurność mnoży/ á w niey posila D

¶ Sádło kácze niewymownie bolenie káżde vśmierza. E

Gasior álbo Geś.

Anser. Ganß.

Rozdział 41.

BEsi są dwoiákie/ iedny dzikie á drugie domowe/ Dzikie wßytkie iednákiey bárwy/ w latániu ták sie kocháią iż thylko gdy ieść chcą tedy siadáią/ przeto też nigdy nie spią/ ále we dnie y w wieczor latháią. Domowe zásie wolą sie páść álbo odpoczywáć niżli latáć/ á niemáß żadnego zwierzeciá kthoreby rychley záwietrzyło człowieká. Dzika geś ták długo trwa iż też nos wßytek sobie áż do sámych oczu przygryza/ á mienią iż do piąci set lat żywa może być/ y nátym má to choć kto niewierzy.

Vżytki ku lekárstwam.

¶ Mieso gesie ku strawieniu trudne iesth. A
Sádło gesie káżdą zátwárdziałość odmiekcza/ rozsiadánie warg y licá goi. Thakież y

z ſiádánie nog ábo twarzy od zimná/ to wßyſtko czyni dla ſlodkiey tluſtośći ſwoiey/ wßyſtko też bolenie w vßu vſmierza/ á gdy go z ſokiem cebulnym w vcho wpuśći/ thedy wode z niego wypadza/ á zwłaßczá ná bolenie mácice niewiaſtam pomaga.

Kur álbo Kogut.

Gallus. Han Gucker.

Rozdział 42.

JEſt Kur domowy ptak álbo kogut/ ktorego telko ſámego Lew ſie boi. Jeſt ptak ludziom towárzyſki/ kthory śrzod nocy ſwoim ſpiewánim ludzi ku pracey pobudza/ á záſie ciuiace poćießa kiedy godziny dniá przyßlego śpiewánim przepowiáda/ przeto też rzecion ieſt pośel dniow ktory godziny nocne rozlicza/ a głos napomináiacy wypußcia/ á gdy ma śpiewáć/ ſkrzydłámi ſie bije áby był ku ſpiewániu ochotnieyßy.

Vżytki ku lekárſtwam.

A ¶ Mieſo kogućie grubße ku ſtrawieniu niżli kokoße/ przetho nalepßy ſa młodzi co ießcze nieſpiewáia/ álbo bárzo ſtárzy bo thácy ſubtylnieyße mieſo máia ku iedzeniu.

¶ Jáycá kogućie dobre ku iedzeniu/ bo wnet ſie ſtrawia y dobra krew mnoża. B

¶ Juchá z kurá pomaga kiedy żołądek dla wiátrow w nim zámknionych boli. C

¶ Też iuchá z kurá ſtarego z páproćka y z hányżem ná żárćie w brzuchu pomaga. D

¶ Mozg iego z winem wypity/ wßyſtkie morzenia oddala/ y wiele inßych dziwnych rzeczy czyni. E

¶ Ná dycháwice bárzo dobre/ vtuczywßy kurá ſtárego/ á dáć go gonić áże ſie vkona/ potym śćiawßy mu ßyie wywnetrzyć/ á nátkawßy weń pełno ſoli záßyć/ tháke wárzyć w dzieſiaći kwart wody bez vſkipienia áże do dwu kwart wywre/ á pijac to ćiepło po troße ná noc y wzárań/ pomaga ná dycháwice/ drżeniu y boleniu ſtáwow/ y wiele inßym niemocam. To piße Euſculapius. F

Kokoß.

Gallina. Hene.

Rozdział 43.

KOkoß álbo Kwoczká żoná Koguthowá/ kthora mu iáycá nieſie przez wßyſthek rok/ wyiawßy dwá kſieżycá gdy ſłońce ſthawa. Kokoß kiedy ſwoich

iáiec

ich iáiec niewyleże tedy niemocy ſwoie mie- wa przetoby káżda rádá naſiedziáłá. Jáiec pod kokoß nalepiey ſádzić w lichu/ nie daw- niey áni pozniey zznieſione/iedno około dzie- ſiąći dni/ bo ſtárße abo nowße po|polićie ſie káżą/á iednák lećie rychley Kokoß kurcząthá wyleże nizli zimie.

Vżytki ku lekárſtwam.

A ¶ Ku iedzeniu lepßa ieſt kokoß kthora ießcże nie nieſie nizli ſtára/mieſo też iej głos čyści.

B ¶ Sádło kur młodych wiecey zágrzewa nizli ſtárych/ á kokoße nieták ćiepłe/ wßákoß ná chropáwość ięzyká pomaga.

C ¶ Wątrobá kokoßa iáko y káczá nalepßa ieſt w niey ſámey.

D ¶ Mozg też kokoßy záſtánawia krew z noſá ktora z zátkánia mozgu przychadza.

E ¶ Sádło też kokoße kroſty z oczu ſpadza/á iey gnoj ná nozdrze przykłáday/węgry vmarza.

F ¶ Koláná też kokoße z nogámi ſpołem w roſole vwárzywßy/ná ktoćie ßyie pomagáią z oliwą á octem ſtłuczone przykłádáiąc.

Kápłun.

Capo. Káphun.

Rozdział 44.

ROgut ieſt kleśniony Kápun rychliey vtyie/ábowiem ſinie wybiega áni wyſpiewa / ktczemu ſie niegodzi thylko do kchnie. Powiádáia ták. Gdyby oguta we trzy látá vkleśnił/ potym dał mu żyć do ſiedmi lat / thedy w pepku záleże mu ſie kámień /ktori gdy pocznie rość iuż on ku nigdy niepije/á ktoby ij przy ſobie noſił/tedy mu ſie pićia chćieć niebędzie / zowa then kámień Alectorius.

Vżytki ku lekárſtwam.

¶ Kápłunie mieſo miedzy inßemi ptaki ieſth nalepße y ſilnieyße/ krew dobrą mnożące. A

¶ Gdy kápłuná żywego rozdárßy ná iákieżkolwiek iádowite vkąßenie przykłáda / tedy wßyſtek iad wyćiąga gdy to ćieſto dziáłáią. B

¶ Mozg kápłuni nád inße mozgi nalepßi gdy ij kto z winem pije / káżdy flux záſtánawia. C

¶ Skore twárda w iego pepku gdy vſußywßy á ſtárwßy z winem kto pije/ żołądek naprá- D wia.

¶ Jucha z kápłuná zá lekárſtwo brána/ żywoth odmiękcza y wßyſthki wilkości á zwłaßcza kolere wygánia. E

¶ Pomaga też ná zimnice co ſie tedy y owedy przydawa/ y ná ine ćięſkie niemocy/ też ná odymánie żołądká/y ná wßyſtkie bolenia ſtáwowe ieſt pożyteczna. F

¶ Żołć kápłunia ná opárzyſthe y ćiekące oczy bárzo dobra ieſt. G

¶ Thez ná záćmienie y ná zátwárdzenie powiekow pomaga. H

Kokoſze iáycá.

Galline oua. Hůner Eyer.

Rozdział 45.

IAycá kokoße á kuropátwie nád inße ſą nalepße/ á ponich kacże/ áczkolwiek niedobrą krew mnożą/ ále iáycá inych ptakow thák máłych iáko y wielkich nákarmia nie ſą godne/thylko ku lekárſthwu/ geſie thež iáycá rychło obrzydną á z vſth długo śmierdzą / ále ony dwoie przerzeczone iurność mnożą/y k niey pobudzáią. Zołtek iáiowy ieſt śrzedniego zágrzewánia/przetho ſie też nie ták rychło ſtrawi/ á krew z niego nie ieſt ták dobra iáko z białku/potrzebá áby ná lekárſtwá świeże iáycá były/ bo ſthàre nie ſą thákiey mocy.

Vżytki ku lekárſtwam.

A ¶ Białek iaiecżny kłada w lekárstwá ná káżde bolenie gdzie nietrzebá gnoienia / iáko ná oczy ábo bolaczki łoná / ábo też siedzenia / też ná káżde rány podskorne.

B ¶ Pomaga thez białek ná spárzeline ogniá / ábo vkropu maczáiac w nim wełne á przykłá

C ¶ Zołtek lepak pieczony álbo vwárzo= (dáczny może mieszáć w lekárstwá wysuszáiace / takież y ná wrzody zápalone.

D ¶ Ná spárzeline vczynić plastr z zołtkow nowych z rożánym oleykiem / z woskiem iárzecym / z łoiem báránim.

E ¶ Też ná tho pomaga białek nowych iáiec z wodka bábczána y z wodka bániowa.

F ¶ Rábi. Jáycá świeże czysta sa karmia á w krew sie rychło obracáia / á zołtek w nich nalepszy iest / ále iáycá twárdo pieczone iest karmia gruba á lipka.

G ¶ Jáycá też bárzo pomagáia meżom ku iurności zwłaszczá cebule á rzepe przy tym iadáć

H ¶ Esculap. Jáie kokosze ná káżdy bol oczu pomaga / sam też białek w oczy w puszczony / ściepánie vspokaia.

I ¶ Cátc iáie vpalone z winem álbo z octhem wypiwszy / wszystki biegunki zástánawia.

K ¶ Pieć zołtkow iáiecżnych z trzema dobremi tyszkámi winá wypić / pomaga krwáwa biegunke máiacym.

L ¶ To iáycam pospolita iże białek chłodzi / á zołtek zágrzewa.

m ¶ Wroble iáycá miedzy inszemi nalepiey stroia.

Boćian.

Ciconia. Storch.

Rozdział 46.

BOćian iesth ptak lutościwy / bo gdy stharym boćianom skrzydłá wypádáia / thedy młodszy żywia ie y zágrzewáia ták długo áż ich skrzydłá moc wezma / A iáko on pilność ma dzieci chowáiac / to iemu też zásie dzieci gdy sie stárzeie oddawáia. Sthanu też małżeńskiego miedzy soba pilnie strzega / bo gdyby mu sámica do inszego vstapiłá / tedy sámiec poczuwszy tho gdy przyleci / nosem ia ná obie stronie przebija / przetho gdy sie tho

sámicy przyda / nátychmiast do ciekacey wody leći á tám sie wiec omywa dla sámcá.

Vżytki ku lekárstwam.

¶ Kto młodego boćianá iie / themu oczy do rokućiec nie beda áni boleć. A

¶ Pepek Boćiani przećiw káżdemu iádowi pomaga / á pijac ij z winem / ná rozmáithe niemocy iest lekárstwo. B

¶ Gnoy boćiani z woda pijac / ná wielka niemoc pomaga. C Jest thez drugi boćianow rodzay / ná grzbiećie wszytek czarny / á pod brzuchem troche biáłásy / ále tácy nie lega sie przy ludziach / ále ná bágnach. Tho iesth Bag á nie boćan.

Gołąb.

Columbus. Dauben.

Rozdział 47.

GOłab iesth ptak bárzo chedogi / żadnego ścierwu áni plugáwcy rzeczy niepożywa / thylko sámo czyste ziárno. Rodzay ich iesth rożny / Jedni sa co przez cáły rok iáycá nsza kiedy iedno sa w ćieple á karmia też slusza máia. Drudzy tylko lećie / ty zowa dworowe gołebie. Drudzy sa leśni / á dzicy gołebiowie / á ći sa mnieyszy niżli domowi. Sa drudzy wietszy / á to Grzywacze. Gołabietá młode lepsze sa ná Wiosne á ná iesień / Lećie ábo zimie nieták dobre ku zdrowiu / ábowiem ná ony czásy ziarnem roskosznym nawieecy żywie.

Vżytki

Vżytki ku lekárstwam.

A ¶ Gołab zábity ná káżde iádowite vkąszenie pomaga gdy ćiepło bywa przyłożony.

B ¶ Krew gołebiá zwłaszczá pod skrzydły wypuszczona/ ná oczy krwáwe bárzo pomaga po troszce wpuszczáiąc/ pomaga też y ná podágre ná bolenie przykłádáiąc.

C ¶ Tákież ćieczenie krwáwe z nosá zásthánawia ktore bywa z nápełnienia mozgu.

D ¶ Gnoy gołebi dobry iest ná bolenie stáwow tákież y ku kłoćiu w bokách/ y ná párchy thesz pomaga známienićie.

E ¶ Tenże gnoy świeży káżde bolenie rozmiekcza/ á wilgotnośći złe wysusa.

Grzywacz.

Palumbus. Wild Tauben.

Rozdział 48.

Jest Grzywacz Gołab leśny/ ále wietszy niżli dziki álbo domowy. Ci ptacy z przyrodzenia sie bárzo miłuia/ á wszákoż o gniázdá społem z soba walczą á sobie ie odeymuia. Dwá kroć tylko do roku po parze dzieći miewáia/ gdy ktoremu thowárzysz táko zginie/ tedy iuż wiecey żadnego inszego nienabywa/ ále sam ták zosthánie áże też zginie.

Vżytki ku lekárstwam.

¶ Mieso Grzywaczá w ocćie vwárzone/ biegunke zastánawia y bolenie wnetrza/ krew też iego ná krwáwe oczy pomaga. A

¶ Gnoy iego przećiw kámieniowi y boleśći mechyrzá dobry iest ziadszy iáko iest bob wiel- B

¶ Tenże gnoy liszáie goi y vrzedzienice (ki. C czerwone rozrywa przyłożony ná wierzch.

¶ A gdy ij z miodem á z siemieniem lnianym stłukszy / á z trocha oleiu zmiesza / ná káżda spárzeline pomaga. D

¶ Tákież z winem á z octem pijąc/ iádowite trudy wypadza. E

Synogárlicá.

Turtur, Turter teublein.

Rozdział 49.

Ták stáry iesth Synogárlicá gołebiá mnieyszy/ czystość thak miłuiacy/ iż gdy raz swego thowárzyszá stráći/ iuż nigdy z żadnym inszym sie niezłacza/ w lesie radá mieszka/

mieszka á ludzkiego towárzystwá sie strzeże/ ná zime niekthore w cieple strony zálatáia/ niektore zostáia co ku zachowániu mieysce moga mieć/ Abowiem we pniách sprochniáłych álbo w dupiach/ oskupwszy sie z pierza tám sie kryia/ áż zásie ná Wiosne wylatáia/ ten ptaszek żadnemu inszemu nieszkodzi/ á od inszych krzywde skromno ćierpi/ żywi sie ziárnem álbo owocem drzewnym (iáko y grzywacz) żywie też do pietnaśćie lat (iáko y gołab) gdy iey niezábiją.

¶ Trzykroć przez láto płod miewa/ á pospolićie po trzy iáycá znosi ále tylko pare wylega

¶ Kto chce rychło sinogárlice vtuczyć/ tedy ią trzebá w ćiemnym mieszkaniu chowáć/ á nie często v nich bywáć.

Vżytki ku lekárstwam.

A ¶ Krew sinogárlice ćiepła/ pomaga przećiw boleniu w vszu/ pomaga też na oczy krwáwe/ zwłaszcza krew s prawego skrzydłá.

B ¶ Tákież y gnoy iey/ bielmo ná oczu niszczy y sćiera.

Paw/

Pauo. Pfaw.

Rozdział 50.

JEst paw ptak cudny/ á cudność miłuiacy/ ná szyi y ná pierśiách ma piorká szafirowey bárwy/ ogon ma długi/ ktory gdy nań pátrzy dziwuiac sie rostacza Ale gdy sie niechce dziwowáć/ tedy zásie kryie/ thakież gdy ná swe nogi weyzrzy/ ogon spuszcza.

¶ W nocy gdy ocući/ á cudnośći swey dla ćiemnośći ogladáć niemoże/ thedy szpetnie krzyczy przelekn awszy sie/ á mniemáiac żeby cudność swa stráćił/ krzykiem też swoim węże y wszystkie iádowite chrobaki zágania/ á gdy wzgore wzlata/ známie dawa desczu przyszłego/ sámicá aż po trzećim roku dzieći miewa/ ktorey iáycá gdy sámiec naydzie wypija/ y dzieći też swych niechce znáć/ áże cudność pierza swego ná nich pobaczy/ to dla zawiśći á wzgárdzenia dziáła.

Vżytki ku lekárstwam.

A ¶ Żołć Pawá iáko y Kápłoniá ná zákrwáwienie oczu pomaga/ też ná zaćmienie álbo ná zátwardziáłość powiekow.

B ¶ Mieso iego twárde iesth ku strawieniu/ przeto nierychło vmre/ áni sie zásmierdnie.

C ¶ Gnoy też iego bolenie w goleniách przyłożony oddala.

Wrobl.

Paser. Szperling.

Rozdział 51.

WRobl iest dwoiaki/ [illegible] domowy drugi trćinny/ Ten miedzy inszemi ptaki iest nagoretszy/ cokolwiek zije/ wnet strawi/ przeto też y gnoy tego [illegible] bárzo iest

ieſt zágrzewáiacy / w niektorych ſtronách ten ptak ćierpi wielka niemoc/ á to ſie iemu przydawa dla náſienia bielonowego/ ktore go pożywa/ żywi ſie iáko może źiárnem/ muchámi/ y inßemi robaczkámi/ bárzo ieſt zbytni w iurnośći/ przeto thez tylko do trzech lat żywie/ Aczkolwiek ſámicá máło dłużey.

Vżytki ku lekárſtwam.

A ¶ Każdego wroblá mieſo niedobre ieſt/ wßákoż dla iego gorácośći/ kto chce dobre ſtroie mieć może go pożywáć.

B ¶ Takież áczkolwiek káżde iáycá / zwłaßczá wroble ku gámrátowániu ſilna pomoc dáia.

C ¶ Popioł z gnoiu wroblego z miodem pijąc z łyßka álbo ze dwiemá miodowey wody/ náprzećiwko wielkiey niemocy ieſt pomoc.

D ¶ Gnoy też iego piegi z twarzy ſpadza vmywáiac ſie z nim/ á kiedy ij tházczemi ſlinámi roſtworzy/ tedy brodawki ſpadza pomázuiac

Kuropátwá.

Perdix. Rebhun.

Rozdział 52.

KVropátwá / áczkolwiek w niektorych rzeczách ieſt ptak chytry Ale w tym głupi/ iże gdy głowe ſkryie / mniema áby wßyſthkiey niewidziano / á gdy nikogo niewidzi/ mniema iżby iey też nikt niewidział.

¶ Gdy też iáycá ſwe potráći/ tedy cudze kradnie y wyleże/ wßákoż z tego máły zyſk ma/ bo ony dzieći iáko ſkoro głos oney mátki vſłyßa/ tedy ſie kniey zbiegáia / á tákże oná co wyleże praca wßyſtke tráći. Nigdy tego nie- [illegible].

Vżytki ku lekárſtwam.

A ¶ [illegible]uropátwie mieſo nád inße ptaki leśne na[illegible]ácznieyße ieſt y nazdrowße/ zwłaßczá pier[illegible] y członki zwierzchnie ty ſmáczne ſa/ ále ſ[illegible]odnie nie ták.

B ¶ P[illegible]nius piße / iż kuropátwá nigdy nie v[illegible] álbo prawie tłuſta nie bedzie.

¶ Zołć Kuropátwy táka moc ma iáko y Páwowa / przeto dobra ieſt ná ćiekace oczy / á z miodem zmießána / wzrok przywráca w oczy wpußczáiac. C

¶ Watrobe z niey vſußywßy zetrzeć dobrze/ á w pićiu dawáiac ku wielkiey niemocy ieſt lekárſtwo. D

¶ Iuchá z kuropátwy / potwierdza żołądek też przećiw wielkiey niemocy pomoc dawa. E

Drozd.

Merula. Droſſel.

Rozdział 53.

DRozd ieſt ktory z ßárego potym żołćieie/ Ten ná wioſne w ſpiewániu ſwoim dziwne tenory wypußcza / tak iż też człowieczego ſpiewánia bárzo náſláduie / ná źime milczy álbo tylko piſka/ gdy bywa w domu chowány nád ſwe przyrodzenie mieſo iada/ á tym tráwniey ſpiewa/ rad ſie kapie/ á noſem piorká vkłáda.

Vżytki ku lekárſtwam.

¶ Albertus piße/ Gdyby pierze drozdow z práwego ſkrzydłá poſrzod domu záwieśi[illegible]

 ná nie[illegible]

nići czerwoney/ ktoraby ieszcze nie robiono/ tedy w onym domu żadny nie będzie mogł spáć.

B ❡ Gnoy też drozdowy coby tylko Ryż iadł z octem rostárwszy/ morphea/ to iest trad czarny spadza/ tákież piegi wyczyśćia.

Gáwron.

Cornix nigra. Schwartzkrae.

Rozdział 54.

GAwron/ iest to Ptak czarny rodu wroniego / thylko iż troche mnieyszy / siedli sie ná drzewách wysokich w pospolstwie ták iże ná iednym drzewie kielonaśćie gniazd będzie. Máia thez gáwroni spolna przyiaźń á lutość / ták iż gdy iednemu dzieći biora / wszyscy sie zlatáia iákoby żáluiac / á chcac bronić.

Vżytki ku lekárstwam.

A ❡ Gáwron ninacz pożyteczny nie iest/ dzieći tylko iego nie zle ku iedzeniu/ zwłaszczá odárwszy ie z skory.

B ❡ Gdy Gáwroni pozdzie z pástwy latáia/ známie iest pewne/ iż rychło źimá przestánie.

Kukolká.

Cuculus. Guckugk.

Rozdział 55.

TEN ptak Kukolká od śpiewánia iest ták wezwan / bowiem go ináczey nieumie zmienić/ ále záwsze iednáko powtarza. Nie vkázuie sie tylko ná wiosnę á ná przodku láta/ iáycá swe w cudzym gniá-

zdzie pokláda / iáko v trćinnego wroblá álbo v piegży/ tedy gdy sie wylęże drugim ptászetom karmią wychwyta łákomośćia swoia / á tákże rychley tyie/ widzac to ptászek onych dzieći/ iey sie cudnośći dziwuie á kocháiac sie w niey tym pilniey ia karmi aże oná kukolká gdy potym vrośćie / ná ostátek ptászká onego co ia karmił oskubie / nálazwszy sobie iáme w źiemi álbo dupę w drzewie/ tám sobie nánośi czymby sie cáła źime przeżywiłá/ potym czuiac nie dáleko źimno/ wlazwszy w one iáme / tám sie wszystká z pierza oskubie/ tákże iey drugie nárastáia / iż gdy nawietsza źimá przydzie będzie ciepła/ bo w dwoim pierzu będzie śiedziáłá / á ták iey będzie ćiepło.

Vżytki ku lekárstwam.

A ❡ Plinius pisze dziwna rzecz o Kukolce / iż gdy ia kto pierwszy raz słysząc támże sobie práwa stope określi/ potymże on piasek pod noga wykopawszy gdy po domu potrzesie/ tam żadna pchłá do roku niepostoi.

❡ Gnoy Kukolcy w winie wárzony piiacz / ná vkaszenie psá wszelkiego pomaga.

Skowronek/

Alauda. Lerch.

Rozdział 56.

Skowronek

JEſt Skowronek ptaßek máły/ ná głowie ma czubek ále nie= wielki/ miedzy ptaki polnemi y leſnemi napierwey ku Wioſnie ſpiewáć poczyna/ ſiedzac ná zie= mi rzadko ſpiewa/ ále wyżßey wzgore wzla= táiac rozliczne ſpiewánie wytwarza/ á ku dołu iáko kámień zlata ſpiewáiac/ Gdy thez ſkowronek ſpiewa tedy dzień pogodny bywa/ bo chmurnego czáſu záwße milczy.

Vżytki ku lekarſtwam.

A ❡ Mieſo ſkowronkowe żywot zatwierdza/ ále iuchá znie° żywot odmiekcza y otwiera.

Sowá:

Noctua. Ein Eyl.

Rozdział 57.

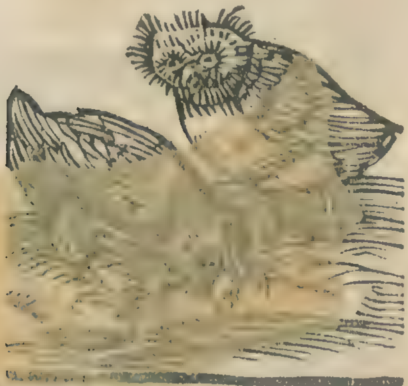

TEn pthak ieſth Sowiego rodu ná kośćielech álbo ná murowá= nym budowániu mießka. rad/ ... y z lámpy wypija oley ... ie pożywienia ßuka/ káwkam/ gołebiom y wroblom iáycá wypija ácżkolwiek y myßy chwyta w nocy gdzie mo= że/ przeto też káwki ná nie walcza/ á gdzie moga iáycá iey też we dnie wzpijáia/ á gdy ſámey moga iáko pożyć/ thedy ia oſkuba/ y wßyſtcy ini ptacy w nienawiśći ia máia.

Vżytki ku lekárſtwam.

❡ Krew ty ſowki bárzo pomaga ná dycháwi ce/ takież mieſo y iuchá z niey. A

❡ Serce tey ſowki gdy kto przyłoży niewieś= ćie ſpiacey do boku lewego/ tedy ſámá ná ſie powie cokolwiek vczyniłá. B

❡ Nogi tey ſowki ſpaliwßy z bábka/ thedy on proch weże wypadza poſypuiac gdziebykol= C

❡ Popioł z ocżu ich ſpalony gdyby (wie były. z białkiem zmießawßy w ocży wpuśćił/ tedy wzrok nápráwia. D

❡ Tenże też popioł ßalonym pomaga/ głowe pomázuiac. E

Jáskołká.

Irundo. Schwalm.

Rozdziwl 58.

JAſkołek ieſt rodzay nie ieden/ nie ktore ſa co ſie w domiech rády le= ga/ thy ſa czarne á pod gárdłem trochę czerwone. Drugie ſie przy błonách w oknie ch ſidla/ thy ſa też czar=

thez czarne / á pod bruchem prawie biale. Drugie ſie lęgą w ſkáłách ábo gorách przykrych / á thy zową grzebioluchy / áczkolwiek też rodzáie rozne ſą w poſtáwie y wielkości / wßákoż wßyſthki iedno przyrodzenie máia. Jáſkolki do roku dwoie iáycá miewáia / ále pierwße iż bárzo ráne bywáia / częſtho ſie od źimná pſuia / ále wtore thy dochodzą y wylęgáią ſie. Máła ieſth w ćiele iáſkolká / ále w ſpráwách ſwoich miſterna / to ſie vkázuie w budowániu gniazdá. Gdy ździebłko iedno błotem oblepiwßy ná drugie przylepia / á ná ſkrzydłách wode noßi / ktora pokrapia áby ſie tym lepiey trzymáło. Jeſt też ptaßek czuyny bo iáko ſkoro świtáć poczyna / tedy oná ſpiewa / á ludzie ku pracey pobudza. Gdyby iáſkolećiu oczy były wyięte / tedy záſie drugie nárastáią á to czynią ſtáre iáſkolki źielem Celidonią im ná oczy przykłádáiac / á przeto iáſkolki tego źiela moc oczam pożyteczna bárzo ludziam vkazáły.

Vżytki ku lekárſtwam.

A ¶ Gdyby ktho iáſkolcze rozdárł ná zchodzie pierwßego kśiężycá po wylężeniu / tedy w nim naydzie dwá kámyki / ieden ku dobremu ádru gi ku złemu iáko ná czáry / á iáſkole tho ktore kámień ma po tym poznáć iezli ſie do dziury w gniáżdzie gębą obraca / bowiem to ktore kámieniá nie noßi zádkiem ſie ku dziurze obraca

B ¶ Tenże kámyk záwiązány w ſkorze wo(...)aca ... łowey ábo w ieleniey / wielką niemoc oddala gdy ná lewym rámieniu ćierpiacemu przy ...

C ... ...iol iáſkolek ſpalonych z miodę (...wiąza. ...mießawßy / ná záćmienie wzroku pomaga oczy pomázuiac / tákież ná ſlinogorz y ná bolenie w gárdle / y wárgi ſuche leczy / ſerce iey tákież czyni proch iego z winem pijac.

D ¶ Gnoy iáſkolczy bielmo z oczu ſpądza / ále ná oczy zdrowe niedobry ieſt / tenże gnoy vwárzony z winem pijac / ieſt przećiwko vkąßeniu pſá wśćiekłego.

Zoraw.

Grus. Kranych.

Rozdział 59.

Zoraw ieſt ptak wſpániáły á dobrze bácżny / bo gdy oni lecą wodzą ſobie obieráią ktore^v ſą poſłußni / tenże też gdy drudzy ſpią á głowy pod ſkrzidłá pokryia / czuie ſam podniowßy głowę á kámyk w nodze trzymáiac / ták iże gdyby poczał ſpáć tedy mu kámyk wypada / á on zátym wnet przecuca / á gdyby ná nie iáka trwogá przyßłá / tedy on czuyny wßyſtki krzykiem ſwoim przebudza / á the ſtrażą rzędem po ſobie miewáią / thakież gdy ku páſtwie ná źimę lecą / thedy wodz ich podnieſiona głową pilnie ſtrzeże áże ſie drudzy náiedzą. Czáſem theż ſámi z ſobą walczą rotá ná rotę / ták bárzo iż ie też rękámi może pochwytáć.

Vżytki ku lekárſtwam.

¶ Mięſo żoráwie ieſt grube á trudne ku ſtráwieniu / á czyni krew y wilkość z melánkolicy w człowiecze. A

¶ A przeto kto chce żorawiá ieść / ma go zábiwßy dzień álbo trzy źimie chowáć / á lećie nižli go ma ieść / dzień ábo dwá. B

¶ Zołć żorawia ieſt ćiepła y ſubtylna / gdy kto ią w nos wpußczą z wodką bzową / pomaga od páráliżu / á czyni kiekránie ku kicháiniu. C

Lelek.

Nocticorax. Nacht rab.

Rozdział 60.

Ocnym krolen. zową niektorzy tego pthaká / iże wiecey w nocy lata páſtwy ßukáiac / á kiedyby we dnie latał tedy by go drudzy pracy odárli / á gdy w nocy lecąc ... krzyczy

czy tedy śmierć człowiecza ná onym mieyscu opowiáda/ ten thák sie słońcá chroni iż theż dzieci swoie z gniázdem około krzá obnosi á- bo obwłoczy zá cieniem bo ná słońce pátrzyć niemoże/ ále im naciemnieysza noc thym lepiey widzi y częściey lata/ ma nos iáko krogulec/ oczy żołte iáko sowá/ nogi grube ma/ á sam czarny iáko kruk.

Vżytki ku lekárstwam.

A ¶ Mięso lelkowe powietrzem zábitym iesth bárzo zdrowe.
B ¶ Mozg iego z winem wárzony pijąc álbo z karmią iedząc/ ná bolenie głowy pomaga.
C ¶ Jáycá iego kthoby przez trzy dni z winem pił/ tedy mu pijaństwo y opilstwo omierznie.

Sroká.

Pica. Ein Alster.

Rozdział 61.

A Ten ptak sroká iest biały y czárny/ przyrodzenia ciepłego/ ięzyk ma szeroki ktorym też y człowiecze słowá wytwarza gdy ie często słycha gniazdo swoie wnątrz ziemia nápełnia dla wiátru zwienienia/ á z wierzchu ostrym ciernim zákryte á w ktorym dwie dziurze ma/ iedna głowę á druga ogon wykłáda.

¶ Sroká ná to nalepsza iż gdzie sie vsiedli w ogrodzie/ tedy tám pilno strzeże ták iż ktho- kolwiek by tám wnidz chciał/ tedy go swym rzegotánim wydawa. B

¶ Thák też chytra/ iże gdy baczy co w domu śniednego coby miáłá wziąć/ pierwey rzegoce ieśliby kto wybieżał áby iey ták potym bieżącey nie zástał. C

¶ Mięso sroczat młodych dobre iest dla náprawienia wzroku/ ále ie trzebá obłupić by rychley vwrzáły. D

Dudek.

Vpupa. Widopff.

Rozdział 62.

Dudek iesth ptak máiący czubek ná głowie/ iest cudny ále smrodliwy á plugawy/ bo w człowieczym łáynie rad pyszcze/ á śmierdzącym sie gnoiem pásłwi. Dzieci iego gdy widzą rodzice swoie stáre á zemdlone/ tedy stáre pierze wyskubuią z nich á pod skrzydły swoiemi ie zágrzewáią/ ná oczy ich dycháią á lekárstwem pomázuią/ áże zásie wzrok y zupełne zdrowie wezmą/ thákże rodzicom swoim społna posługę oddawáią. Tho iest niekthorych domysł/ ale pewność chybia.

Vżytki ku lekárstwam.

¶ Pitagoras. Gdyby krwią dudkową głowę człowieká śpiącego pomázał thedy miewa czártowskie á strászliwe widzenie A

Pierze

D ❡ Pierze iego włożone ná głowe człowiekowi/ oddála w orgaßce bolenie głowy.

E ❡ Jezyk też iego záwießony ná thym ktho rychło przepomina/ bárzo ku pámięci pomaga

Sep.

Vultvr. Geyer.

Rozdział 63.

SEp iest pthak czerwonásy á leniwego latánia/ á to dla wielkośći swey/ żywie áż do stá let. Then pthak áczkolwiek mięsem żyw/ wßákoż sam żadny rzeczy niezábije/ ále gotowego śćierwu czeka/ á przeto też z dálekich stron przylátuia gdźie śćierw czuia/ á gdy ma być bitwá iáka álbo porażká známienita/ thedy oni latáia zá woyskiem. Sepowie gdy sie z sámicámi zchodza/ tedy ie iáko gołebie karmia dźiećiom swym tyćia zazrza/ bo ie tym tylko karmia co im sámym zbywa/ y przed czásem ie z gniazdá mieca/ by sie sáme żywiły. Rad Sep wysoko vsiáda/ dla wzlátowánia. A gdy sie iuż sep stárzeie/ tedy mu sie wierzchni nos pod spodek skrzywi iż żadney rzeczy weń wźiać niemoże/ á tákże sam od głodu zdycha.

Vżytki ku lekárstwam.

A ❡ Wonia sepowych pior spalonych/ weże z domu wygánia.

B ❡ Serce iego w proch vtárte/ ze krwia przez dźieśieć dni pijac/ wielka niemoc oddala.

C ❡ Krew iego z sokiem ßánty ná oczy pußczáiac/ wzrok náprawia.

❡ Sádło iego ná bolenie oczu pomaga/ thez y bolenie żył oddala. B

❡ Podkurzánie gnoiu sepiego wywodzi łożysko w ktorym dźiećie leży w żywoćie/ żołć też z woda rozmießána/bielmo z oczu spadza. C

Niedoperz.

Vespertilio. Floeder Mauß.

Rozdział 64.

NJedoperz iest myß latáiaca máiac skrzydlá ná kstałth błonek/ miedzy ktoremi nogi sa wrosłe/ głowá y wßystko inße iáko v myßy/ świátłá słonecznego nierad widźi/ przeto thez telko w nocy lata pástwy sobie ßukáiac/rodźi sie nie z iáiec iáko ptacy: ále iáko y inße myßy álbo źiemne źwierzetá/ ktore tylko latánim przechodzi.

Vżytki ku lekárstwam.

❡ Krew nietoperzowa włosom rosnać niedopußcza gdy ia gdźie pomáże/ w mocy iego iest moc oćieráiaca y zágrzewáiaca. A

❡ Mozg iego z miodem zmießany/ pomaga ná oczy gdy sie napierwey ćiecz ima. B

❡ Popioł z niethoperzá wzrok náprawia y bielmo spadza. C

❡ Miáć z nietoperzá/ piersiam rość niedopußcza v dźiewek gdy nia z młodu pomázuie/ ále stáry nic niepomoże. D

Apio

Pßczołá/

Apis. Byn.

Rozdział 65.

PSzczołá ieſt ſláchetny Robaczek latháiacy / żadłem pcha w ktorym ieſt wßyſtká iey obroná/ gdy ie ſtráći s pokrzyw ine bierze. Jeſt robaczek chędogi/ á w dobrey woni rad ſie kocha/ áczkolwiek wiátru w ſie żadnego nie wpußcza.

¶ Ten robak nieiáko ieſt rozumny/ bowiem królá ſobie obieráia ktorego miłuia y poſłucháia/ á pod nieiákiem práwem ſwym przyrodzonym żywa/ ták iż nigdy ſie z vlá nie wyroia/ áż ich krol pierwey wyleći ktoremu wßyſtki ſłużą. W robocie ták ſie ſpráwuia iż nie wßyſtki iedne rzecz robia/ Ale iedny woſk ná wiaz noßa/ á drugie miod weń/ drugie wody dodawáia/ dla wilgosći/ ták a chći wość y poſługá/ iż iedná chce być nád druga/ ſwoie ochotność krolowi okázuiac.

Dwoie rzecz pßczoły ſpráwuia á bárzo pożyteczna/ miod y woſk

Miod.

¶ Miod dla ſwey tłuſtosći ácz ſie zſiada/ wßákoż nigdy nie zmarza / ieſt ſok z Roſy niebieſkiey / ktory pßczoły zbieráia czáſow pogodnych z kwiatkow woniaiacych / A przeto też ma w ſobie moc wiele ziół / dla tego y ná wßelka niemoc w każde lekárſtwo może ij mießáć. A

¶ Miod ná rány ſmrodliwe pomaga/ oczu záćmienie oddala przez 12 dni pomázuiac/ álbo plaſtr przykładáiac. B

¶ Gárdłá wymywánie z nim/ rány czyniace ſie w nim goij/ też roſpádliny warg leczy/ vryne porußa/ żywot odmiekcza. C

¶ Káßlacym pomaga / iádowite vkaßenie leczy / też kogo pies wściekły vije vzdrawia. D

¶ Ná rány ſkryte á głębokie bárzo pomaga/ płucam y wßyſtkim członkom wnetrznym/ niewymowne ieſt lekárſtwo. E

¶ Miod wárzony/ ná rozſiádánie ſkory/ bárzo pomaga/ tákież z hányżem wárzony pomázowáć párchy/ goij ie. F

¶ A gdy z ſola zmießawßy w vßy wpußcza/ tedy wßyſtko piſkánie y zwonienie tám przeſtawa/ á gdy tym głowę pomáże/ tedy wßy y gnidy wygładza. G

¶ Gdy dzieciom roſtacę zeby pomázuie/ tedy roſta bes bolesći/ tákież dziegna leczy z octem zeby wymywáiac. H

Woſk.

¶ Woſk ieſt lekárſtwo máiac ſrzodek miedzy zágrzewániem á oziabiániem / miedzy wyſußániem á odwilżániem / przeto ieſt rzecz nieiáko trawiaca nie pożywáiac go / ále zwierzchu przykłádáiac. Nalepßy woſk bywa troche czyrwony czyſty od brudu/ á w ktorym ieſt nieiáka miodowa wonia/ á po wierzchu białość iákoby pleśń. A

¶ Woſk odmiekcza wßyſtki bolaczki / y ná ćießkosći piersi pomaga z oleykiem Fiołkowym przykłádáiac/ wrzodom zebránie czyni żyły v rány odmiekcza. B

¶ Woſk w prawdzie w plaſtri nagodnievßy ieſt/ wßákże y wnatrz rány goij/ gdy go drobno kto wypije ſczym kolwiek. C

¶ Plaſtr też woſkowy mleku w piersiách v niewiáſty zſiádáć ſie nie dopußcza / tákież y rány od niego náraſtáia. D

¶ Poſpolićie káżdy Woſk moc ma odmiekczánia/ wyſußánia y náraßczánia znienagłá E

Osá/

Vespa. Wespen.

Rozdział 66.

A OSA iest Robak żadłá iádowitego/ powiedáia iże sie rodzi z scierwu Ostowego/ iáko ßczmiel z mulego/ sierßeń z końskiego/ á pßczołá z wołowego scierwu/ wßákoż w tych stronách gdzie ostow nie máß áni Mułow mußa sie rodzić ináczey/ gdyż y pßczoły v nas nie z mięsá pochodza. Osá stára łupież z siebie zeymuie/ á ták sie odmładza. Lęga sie osy w gęstwinie/ w zgorę ná drzewie/ á máia theż wiazy/ wßákże nie woskowe. A Sierßenie z błotá sobie gniazdá dziáłáia/ w murze álbo w drzewie wyprochniáłym/ żywi sie osá wysysánim owocu gnoiu álbo też mięsá iákiego/ álbo z pokármu inßych źwierzat.

B ¶ Gdy vtonie Osá/ tedy posypána solą ożywie/ iáko y muchá od popiołu. Sierßenie y Osy żadnego krolá niemáia/ przeto też wiele złego nánie przychadza/ Becza mießßey niżli pßczoły/ zwłaßczá gdy sa w iámách swoich/ á miod ich ludziom sie niegodzi.

C ¶ Osá álbo pßczołá gdy vkasi/ tedy bywa spuchnienie gorace á czerwone/ á żadło ich zostánie tám gdzie zápchna.

D ¶ Czásem też on kogo viedza pocenie miewa/ y cznienie w wnatrzu.

E ¶ Przeciw temu iádowi Osy álbo pßczoły/ dobry iest plastr z poleiu zwierciánego ná bolenie przykłádáć.

F ¶ Tákież plastr z liścia polnego Slazu/ bol ten oddala.

G ¶ Też bobek kozi wyciaga iad gdzie osá vkasi

¶ Też plastr z miodu z octu y z soli/ iest dobry ná to. H

¶ Tákież ná to pomaga Oleiek bobkowi. I

Muchy/

Musce. Fligen.

Rozdział 67.

IEst muchá robak letny/ ktory iáko y pßczołá beczy gdy leci/ rodzi sie z plugáwych wilgości/ y tám też gdzie ták plugáwo ráda mießka/ ma też żadło iáko y pßczołá ktorym przyciaga wilgości/ kiedy pije álbo ßsie nieco/ też tym żadłem ßczypia y krew wysysáia/ muchá świátło ráda widzi/ á w oczy mu chodzić nieumie/ ciepło też ráda miłuie. A B

¶ Awicenná/ muchy zábija Arsenicum gdy z nim iákiey káße mleczney náwárza/ tey skoro muchá zákusi tedy zdycha. C

¶ Zábija ie też dym z kádzidłá/ y tegoż Arseniká kurzenie/ tákież wodá wárzac chebd czarny/ á nia kropiac. D

¶ Tákież muchy gina gdzie vkropem kropia náwárzywßy listu bzowego. E

¶ Muchy pomagáia ná bolenie oczu/ y ná powieki/ á gdy ie spali/ á popioł z miodem zmießawßy ná mieysce obłysiáłe pomázuie/ tedy nárastáia włosy dobrze pod tym.

Komor/

Culex. Schnáuken.

Rozdział 68.

A Komor iest Robaczek iáko y mucha máluczki/ ſpiewa záwße kiedy leći/ wnatrz wßyſtek ieſt prozny/ żadło ma długie á oſtre/ ktorym ſkore człowiecza álbo zwierzecza przepycha/ á tákże nim iákoby treſtką krew wyſyſa. Ná kwáſne rzeczy waży á o ſłodkie niedba/ ſwiátło ták rad widzi/ iż też około ſwiece latáiac/ czeſto ſie ożega.

B ¶ Ná wypedzenie komorow okurzenie czynić żywicą álbo trocinámi ſoſnowemi/ álbo też ſmolnem łuczywem/ y też krowiñcem/ álbo liſtem Cypreſowym.

C ¶ Ná to też pomaga kropiac wodą co w niej wárzą wilczy groch/ álbo Rutę z piołynem.

D ¶ Takież kropiac wodą ſiárczáną álbo z bágná wárzonego.

Koniec o Ptakách.

Kſiag wtorych/

Czwarta cześć/ o Rybách/ y o wodnym Robáctwie/ á co zá lekárſtwá z nich.

Przedmowá.

Zdawna v madrych ten vmyſł był iż Ptáſtwo/ y Ryby iednákiego rodzáiu być policzáli/ á to ſtey przyczyny/ iż oboy Rodzay/ wody wydáły o czym Moizeß w pierwßych Kſiegách ſwiadßy Gen: 1. v 20. A ták iákoſmy miedzy Ptáſtwem latáiacem Robáctwo vkazali po cześći. Tákże theż miedzy Rybámi Robáctwo pływáiace/ cześćia vkażemy. Abowiemći pßczołá y muchá ácz latáia/ iednák nie ptacy ſa/ Tákżeć miedzy Rybámi/ Żáby/ Ráki/ wodny Smok/ y inych wiele/ ácz nie ſa Ryby/ á wżdy pływáia. A thák o Robáctwie/ y o lekárſtwách z nich/ miedzy ptaki á Rybámi mamy báczyć.

Wegorz/

Anguilla. Aal. al

Rozdział 69

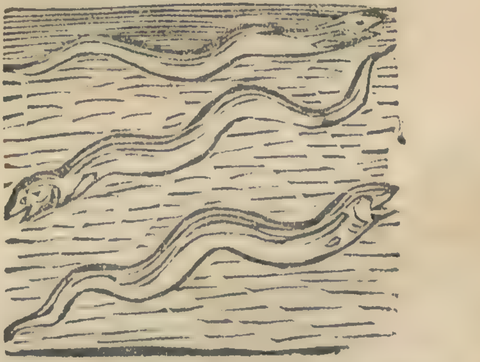

Wegorz ieſt rzeczon od weżá/ przeto iże k niemu podobien ieſt. Iſydorus pißę/ iże ſie rodzi z ziemie ſliſkiey/ á przeto ieſt ſam ſliſki/ á iáko go mocnie ſciſka/ táko ſie wiecey wydziera/ ále podobniey ieſt iże ſie rodzi z ſliſkośći drugich wegorzy/ gdyż niema rozność w ſwoim rodzáiu/ áni płeć meſka áni niewieśćia w nich może być poznána/ iáko o tym pißę Vincen: o náturze Rybiey.

¶ Plinius. Gdy ie pocznie iurność rußáć álbo pobudzáć ku płodu/ niemáia naſienia áni iáiec ſkadby był płod wypußczon/ tedy ſie trą w ćiáſnych mieyſcach/ álbo na kámieniu/ ál-

bo ná twárdey ziemi/ á támo zostawiáią śliskość gęstą y lipką/ z ktorey sie drugie rodzą. Wiek iego iest ośm lat / może trwáć y być przez wody/ gdy iest wiátr od południá sześć dni/ mieszka w wodzie czystey ciekącey/ w metney niemoże mieszkáć/ żywie Rybkámi drobnemi/ y Rakámi/ tákże y Slimakámi.

Vżytki ku lekárstwam.

¶ Mięso iego musi piec dobrze/ potym dobrze warzyć iáko mięso Skopowe.

¶ Węgorz kiedy będzie w winie vwárzony/ kto ono w winie piie prágnienie odeymuie.

¶ Sádło iego dobre iest gdy kto chore vszy ma / tedy tego sádłá wpuszczáć w vszy rospuściwszy ná słońcu álbo v ogniá lekkiego.

Śledź.

Haleca siue Harenga. Heryngk.

Rozdział 70.

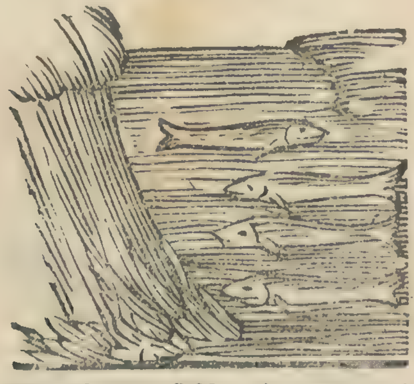

SLedź iest Rybá morska/ iáko pisze Jsydorus/ o przyrodzeniu rzeczy ich. Kożdy rodzay Rybá ma swoie mieysce ná ktorym sie lepiey kocha/ ták Śledź lepiey sie chowa w morzu zachodniem y w śrzednioziemnym/ iáko miedzy Brytánnią á miedzy Niemiecką ziemią/ To pisze Plinius y Actor w Księgách orzeczách przyrodzonych. Jest lepszy tych Księżycow począwszy od Sierpniá áż do Grudniá/ gdy iest świeży tedy bárzo smáczny/ á w Soli długo może być/ dłużey niźli insze Ryby/ ten sam woda tylko żyw/ á bez wody żyć namniey niemoże/ oczy ich iákoby świeczki świecą w nocy/ stádem wielkiem chodzą/ mocnią sie ku inym rybam/ tákoie obaczáią rybitwi/ nád nimi bywa zarzá gdzie stoią álbo idą/ á gdy zimie tedy idą w głębokości morskie.

Vżytki ku lekárstwam.

¶ Gdy kto ma świerzb ná piersiách/ tedy rozerznawszy go po dłuszki/ y przyłoż ná on to świerzb/ á przestánie.

¶ Gdy kogo zye pies/ álbo smok morski/ takież nimi obłożyć/ niedopuszcza iádu.

Wyz.

Antaceus Berystenia. Hausen.

Rozdział 71.

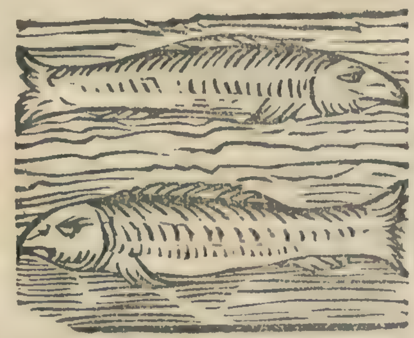

WOyciech wielki powiáda w kśięgách swoich/ iż Erox iest Rybá wielka/ ktora zową wyz/ tá sie rodzi w Dunáiu / Jesih Rybá wielka ná dwánaście łokiet/ ma skore biáłą y głádką/ łuski żadney ná sobie niema / kości niema w głowie żadney/ iedno chrzestek/ tákiż y wegrzbiecie czczy by rurá / niemáią iney żadney kości w sobie iedno te chrzestke. Mięso iego iest dwoiákiego smáku. Grzbietowe smákuie iákoby wołowe/ á brzuch iego iákoby wieprzowe/ sádło miedzy mięsem iego iest iáko wieprzowe.

¶ Támoż iest Rybá ktora zową Lás podobna iest ku łosośiowi/ ále ma czeluść odspodniá zákrzywiona iáko Orzeł / á ma dziure w niey/ ktora ciągnie pokarm w żywot/ á mięso iey czerwone y nie ták dobre iáko w łosośiu á zową ia po nászemu Alepień.

Jesiotr

Jesiotr/

Aquipenser vel Sturio. Styr.

Rozdział 72.

PLinius w księgách o przyrodzonych rzeczach powiáda/ iż iest Rybá wielka ná dwánaśćie łokći / iż iey máia dosyć czterzy konie ćiągnąć/ ielito iedno ma/ kośći máło/ y to wszystko chrzestki/ ielito małe bo máło tje/ y to piasek/ wątrobá iego iest wielka á bárzo słodka / tákże iey przed słodkośćia niemoże ieść/ á dla tego ią żołćia pomázáć muśi/ żeby sie słodkość odráziłá/ á gdy go chcesz wárzyć/ rozerżni od głowy do ogoná/ táko długo iáko wołowe mięso wárzyć/ á kiedy vwre/ włoż go w ocet mocny / bo w occie może długo trwáć/ á ták ieść/ dobrzeć go pożywáć z korzeniem/ á zwłaszcżá z pieprzem álbo z czosnkiem kto pieprzu niema.

¶ Ikry iego dobre są bárzo / ktore ták spráwiáć masz. Odeymi od nich namnieysze żyłe wypłocz ie winem białym dobrze álbo octem mocnym/ potym ie rozgárni po stołowi álbo po deszcze áby dobrze przeschły/ á gdy przeschna/ tedy ie wkłádź w worek z rzadkie° płotná/ áby z nich wszystká wilgotność wyszłá ná dot/ á kłádź ie reka áby ich niepogniotł wárzecha/ á gdy iuż przeschna á wysiakna/ wkładź ie w iáka fáske/ á gdy ich będzieß chćiał pożywáć/ pierwey ie vpiec masz tym obyczáiem. Weźmi bochen chlebá ćiepłego/ wyimi z niego ośrzodek/ á nakładź ikier á záspuntuy záśie chlebem y przytoż do ogniá á obrácay ábyś nie spalił/ á gdy sie vpieka/ przydrobić cebule y pieprzu tártego wsypáć / dobrze będzie.

Vżytki ku lekárstwam.

¶ Kley iego dobry iest ku kleieniu bo sie wody nie boi/ á dla tego Tátárowie kleia sobie siodłá y strzały/ bo choćia sie zmaczá/ y w wodzie mokńie/ tedy im nic niewádzi.

¶ Łuská iego iest miąższa y szeroka ná grzbiećie/ ná bokoch drobnieysza/ szeroka okłádá ia siodła Tátárowie y Moskwá y Cerkásowie/ á ta drobnieysza száble/ nożny y rekoieśći ich.

Szczuká/

Lucius. Hecht.

Rozdział 73.

NECTOR. Szczuka iest Rybá rzeczna / rodzi sie w stáwie y w Iezierze / ma gebe szeroka / zeby ostre/ łowem inszych Ryb mnieyszych żywie/ ktorey sie tylko okuń przećiwi podniozwszy wzgore pláwy grzbietowe / ogonem sie obráca do szczuki / żywie też żábámi/ żołwiámi/ á to kiedy sie wyikrzy/ á wszákoż chorym ludziom lepsza iest dla tego bo iest miedzy innemi Rybámi ćiepley y suchey miernośći/ nic potrzebá o niey wiele pisáć/ bo iest káżdemu iáwna iáka iest / y iáko wielka to wiemy dobrze.

Vżytki ku lekárstwam.

¶ Szczuká w głowie swoiey ma kámień podobny ku krysztáłowi/ kiedy iuż będzie stára/ á im stársza tym więtszy ma / gdy co imie tedy záwżdy zá głowe / á głowe pierwey strawi/ potym áże do ogoná.

¶ Aristo. Mnoży ikry tá Rybá / kiedy n… więtszy wiátr z połnocy iest / tákież y drug…

wielkie Ryby/ á gdy ſie wyikrzy/ tám ſtad idzie co może nagiebiey y nadáley/ á to przeto áby iey dzieči nie gábáły gdyż iuż ine poczyna. Miedzy inſzemi Rybámi ieſt čiepleyſza y ſucha w przyrodzeniu ſwoim / á przeto ią dopuſzczáią ieść chorym/ ktorzy máią álbo čierpią zimne choroby/ the lepſza nád inne Ryby poczytáią/ To piſze Plinius y Awicenná o przyrodzonych rzeczách.

Piskorz/

Poecilias vel muſtela foſsilis.

Peyſter.

Rozdział 74.

Actor piſze/ iże Piſkorz ieſt Rybá ktora ſie rodzi w Rzece álbo w Jeziérze iáko Węgorz / y táka ma ſkore iáko węgorz/ iedno iże czarna á błotna/ á to ieſt piſkorz błotem żywie wiecey / mieſzka w Jeziérze á nie w Rzece/ álbo też y w Stáwie gdzie ieſt wodá ſtoiąca / nie ieſth tákiego ſmáku iáko węgorz / tákiego też ieſt trudnego ſtrawienia iáko y węgorz.

¶ Iſydorus. Titimalus ieſt Rybá od kwiátu imie ſobie ſpoſobiłá y táko ią zowa/ ieſth Rybá długa/ ma ſkrzele ná głowie iáko grzebień / gębe otworzyſtą wielką / á ſámá ieſt długa/ zniey pożytku niemáſz żadnego/ przeto o niey piſáć máło ieſt.

¶ Torpus ieſth Rybá iáko ſquátiná ktora miáſto grzebieniá ma chrzeſtkę / á táko tá Rybá ieſt bárzo mięſiſta/ tá to Rybá kiedy rodzi/ tedy wynidzie ná brzeg j rodzi náſienie á oſmdzieſiąt dzieči miewa: Tá też Rybá w błocie ſie zákrywa y mieſzka.

Pożytki ku lekárſtwam.

¶ Plinius piſze o nim lib. 32. Gdy go kto ije / tedy rychło wywiedzie z ſobą wſzyſtki potráwy inſze z żołądká.

¶ Gdy ią będzie kto przykłádał ná ſledzionę gdy boli/ też gdy będzie wrzod nániey/ gdy przyłoży iey mięſá/ vśmierza boleść.

¶ Gdy ktora páni niemoże porodzić/ tedy iey go mięſo ma być ná wietrzne nie w domu záwieſzono / á táko ie ma ieść oná páni/ tedy porodzi.

Kárp/

Carpio vel cyprinus. Kárpfen.

Rozdział 75.

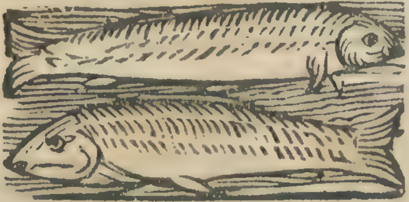

Kárp ieſt Rybá rzeczna y ſtáwowa / nawiętſzy ná ſześć piędzi/ ná nim łuſká ieſth wielka okrągła/ ſzárá y żołta też / iego mięſo dobre ieſt iedno čięſzkie / bo też ziemią iłowátą żyw.

Pożytki iego.

¶ Z grzebietá páčierze / á złuſki przełbice/ to z klijem ná báwełne ſádzą y przeſzywáiąc/ á táko rzecz ieſt trwáła y mocna / z żebrowych kośći nożykom czynią okłádziny.

Kleſzcz/

Praſinus. Bráchſmen.

Rozdział 76.

Jeſt biała Rybá Kleſzcz w rzekách y w ſtáwiech / łuſke ma ná ſobie ſzeroką białą/ długi płáſki/ y też ſzeroki. Mięſo iego ieſth miękkie bowiem ſam ieſt flegmiſty

przeto

przeto lepßy iest pieczony nizli wárzony/ ießcze lepßy smáżony w Oliwie álbo w Oleiu w máśle.

Płocicá/

Mugilus. Roteuglein.

Rozdział 77.

PŁocicá iest Rybá mała biała/ oczy czerwone/ w stáwiech/ w rzekách/ y w ieziorách sie rodzi/ łuske biała ma ná sobie/ skrzele y ogon ma czerwony/ iest dobra ku iedzeniu wárzoná/ y pieczona/ y smáżona káżdemu okrom tych co febre máią/ bo iest čiepleyßey nátury/ to rozumiey o wzdregách y kleniech/ ktore są podoby iednákiey/ iáko płočicá/ iedno iż wzdregá iest wietßa/ ále iedney są płči.

Jaziec/

Capito fluuiatilis. Bratfisch.

Rozdział 78.

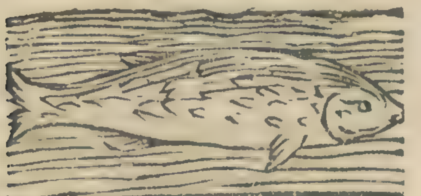

JAziec iest Rybá rzeczna y stáwowa/ łuske ma ná sobie ßeroką á biała/ oczy y skrzele czerwone/ przeto iesth rzeczony iákoby od czyrwonych oczu/ iest Rybá niemáła/ bywa nawietßa ná czterzy piedzi/ okragła/ mieso w nim iest tegie/ przeto iest lepßy pieczony nizli wárzony/ może być wárzony/ ále pierwey go dobrze vpiec/ á potym skráiáć y wárzyć w wodzie/ á cebule pierwey vwárzywßy w wodzie dobrze zsiekawßy ią drobno/ potym octu przyley á kładź Ryby/ zápraw ie korzeniem/ a kto niema tego korzenia/ ktore kupuią w kramie/ dobry iest chrzan/ gorczycá/ czosnek/ táko możeß wßystki álbo káżde Ryby wárzyć/ bo lepiey iżby ie z tym korzeniem wárzył/ bo ty bárzo záhrzewáią/ gdy ie tymi záprawi/ tedy trácą swoie przyrodzenie ktore iest zimne y wilgotne/ zwłaßczá káżdey białey Ryby/ á nie rádze ich ieść ażeby były ktorem korzeniem z tych záprawione.

Vkleiá.

Vendosia. Uckele.

Rozdział 79.

VKleiá y Kleń (bo sobie podobne są) Ryby rzeczne y stáwowe/ łuske biała ná sobie máią subtelną. Vkleiá iest Rybá čienka podługowáta/ á przeto iest lepßa ku iedzeniu niektorym niemocnym/ Wßákoż są lepße pieczone/ á potym są też smáżone/ á ták y inße Ryby máłe białe tym obyczáiem niechay będą przypráwiáne iáko vkleiá álbo iáko y kleń/ Jáko są sielawki/ może ie też wárzyć tym obyczáiem. Vczyń ná nie gaßcz z piotrußki/ ále lepßy iest z cebule/ bo cebulá iest čiepła/ ktora zágrzewa żołądek zimny/ y inne zimne rzeczy/ mieso y ryby/ iedno gdyby sie kto strzegł zápalenia zbytnie/ tedy z piotrußką ony przypráwuią.

Okuń/

Perca maior. Berßken Bersig.

Rozdział 80.

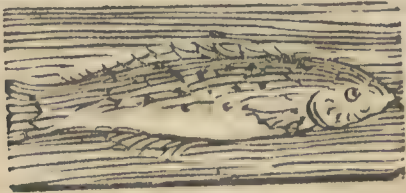

OKuń Rybá ieſt z białych Ryb/ ma ná ſobie łuſkę oſtrą / y thęż twárdą/ ſtądże tego naturá ćiepleyſza z inych białych ſie okázuie/ y przeto przyzwaláią ich pożywáć chorym Lekarze. Dobry ieſt pieczony y wárzony/ wſzákoż lepſzy z korzeniem z iákiemkolwiek kto może przemoc / á ma ten doſtátek.

Obyczay tych okuniow.

¶ Okuń ieſt Rybá bárzo hárda/ pyſzna/ gdy obaczy Szczukę / tedy ſie obroći ogonem do ſzczuki/ nádmie ſie/ pláwy podnieſie/ á poſpolićie chodzą ſtádem dla nieprzyiaćiela ſwego.

¶ Gdy ſzczukę ſzczuká ráni/ tedy ſie Okuń ku tey ránie ma / áby glan z niey ſſał/ o ktore⁰ ſą má Szczuká ſie goi/ á wſzákże Lekárzowi w brzuchu zápłáći/ gdy go zá głowę doſtánie.

Jazdz/

Perca minor. Kaul Berſken.

Rozdział 81.

JAzdz ieſt Rybá rzeczna/ podobna ku okuniowi/ ſtanem/ łuſką y wielkośćią ſwoią / rzeczoná ieſt parçonata/ iákoby z okunia národzoná/ też ma łuſkę ná ſobie/ y pláwy oſtre/ iedno iż ná nim muł śliſki iákoby lak z ſłonych ryb / á im go więcey płocze/ tym ſie więcey mnoży.

¶ Dobry ieſt ku pożywániu / iedno iż ieſth więtſzey wilgotnośći/ y mięſo iego ieſt miękczeyſze/ á przeto ma być pożywánie ich záwżdy z korzenia / ákrom pieprzu álbo inſzego drogiego korzenia / tedy z chrzanem álbo z czoſnkiem/ álbo też z gorczycą.

Sedáć/

Lucie marinus minor vel merlurius.

Zándet.

Rozdział 82.

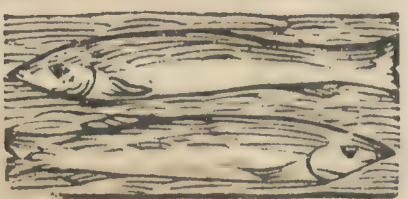

IEſt Sedáč Rybá długa okrągła/ nawiętſzy ná połtorá łokćia w rzekách wielkich ſie kocha y mnoży/ ma ná ſobie łuſkę tákim ſtanem iáko okuń czarną á białą/ okrom oſtrych pláwow / ieſt iego mięſo ſproſne iáko y w dorſzu / vbogich pokarm/ ſmáku máłego / á przetho o nich máło piſáć ieſt / ále gdy ieſt vbogich pokarm / niechay go vbodzy pożywáią ráczey z czoſnkiem álbo z chrzanem álbo z gorczycą/ zwierćiawſzy ty trzy rzeczy z ktoremi pożywáć chce / niechay wárzy ty Ryby miáſto pieprzu.

Kiełb/

Cobites vel Cobius Fluuiatilis.

Kreſzling.

Rozdział 83.

TA Rybá ieſt máła rzeczna y ſtáwowa / ma ná ſobie łuſkę drobną ſiną / gdzie ieſt opoká álbo kámień / támo ſie radá chowa/ ieſt nátury ćiepleyſzey niżli inne białe Ryby/ Kiedy ie chceſz wárzyć / w wolnym roſole ie warz / potym vwárzone poſyp ie Imbierem tártym / á ták lepſze ich pożywánie.

Sliz

Sliz/

Fundulus. Grundel.

Rozdział 84.

O Slizu / ktory iest máły y podobny ku mientusowi/iedno iże máły iest/ á nawietßy ná pieć palcow/ bez łuski bywa/táko ij warz iáko Kielbia.

Mientus. Trinca vel Trinſeus.

MIentus iest Rybá rzeczoná / nawietßy ná trzy piedzi bywa / wßystkim stanem iest podobny ku sumowi / iedno iże iego mieso iest máło lepße niżli w sumie. By był nawietßy mientus / tedy iego watrobá iest zá wßystkiego lepßa. Pożywánie y przypráwá iego bywa ießcze tákowa / dobry z pieprzem/z gaßczem cebulnym/potym iáko kto może / może go przyprawić iáko y Sumá/ á to przeto/iáko Ryba iest twardßa/ táko potrzebuie lepßey zápráwy/á ktora w sobie nie ma tákowych przypraw/tedy iey pożywánie nie iest dobre.

Certá/

Anadromus capito. Zorte.

Rozdział 85.

CErtá iest Rybá biała/ łuske ma ná sobie cienka y subtelna / Bywa dłużßa niżli nápiadź / bárzo tłuſta y słodka / lepßa pieczona niżli wárzona/w wielkich Rzekách sie rodzi/iáko w Wisle álbo też w inych

Pożywánie iey iest/gdy chceß wárzyć/tedy ia vpiec/warz że ie z octem y z innymi korzenim według dostátku / do pieczoney vczyń ßalße/ álbo pierz ostry z octem dla brzydkośći żołądka.

balena

Sum/

Silurus. Welß.

Rozdział 86.

SVM bywa wielki iáko ná dwu sążeniu dobrych y dłużßy / skorá ná nim czarna bez łuski / głowá wielka/gebá ßeroka/wąsy długie ktoremi sobie nágania Rybek máłych/gdy sie do niego zbieżą bo też łupem żywie tylko czego sie doczeká ná mieyscu/mieso iego iest sprosne/iest pokarm vbogich/ktorego maß pożywáć z chrzanem álbo z czosnkiem álbo z gorczycza / ktore rospuść z dobrym octem/álbo go też warz z winem czerpnym(iesli możeß mieć) á bedzie dobrze/á iesli niemaß winá / tedy go vwárzywßy záley octem dobrym/dayże mu dobrze wrzeć w occie długo/tedy wżdy bedzie nieiáko smácznieyßy / iest rzeczoná Rybá wielkich Rzek. Pożytek iego iest ten/iże vbogim mieso á żebrakom kośći/grzbietowe ná pacierze przydádzą sie.

orulata

Naynog/

Lampreda minor. Neunaug.

Rozdział 87.

NAynog ieſt Rybá dluga czarna/ w Rzekách ſie rodzi/ gdzie ieſt opoká y kámień/ táko ſie do niego przypije/ á nic inego nie ije iedno kámień oſie/ kośći żadney niema w ſobie iedno chrzeſtke ſubtelna iákoby nić po grzbiećie przewlokl/ ieſt Rybá bárzo ſmáczna y ſlodka/ gdy ſa świeże tedy ie kládą w goracy vkrop/ á obrácáia wárzecha w vkropie/ áże z nich ſkore zeyma gdy odepre/ á ták ie wárza/ dobre ſa z káżdem korzeniem/ wſzakoż lepſze beda/ gdy przyczyni octu w nie/ iż odrazi ich ſlodkość/ ktora czyni brzydkość żoladkowi/ á ták y wrácánie/ może ie chowáć dlugo poſoliwſzy/ á potym ich pożywáć wedlug woley/ iedno żeby bylo z korzeniem vdzialano.

Káráś y Dubiel.

Charax.   Karas. Brotkárpffen.

Rozdział 88.

DVbiele y Káráſie rodza ſie poſpolićie w Stáwiech/ á rzadko w Rzekách/ ážby z ſtáwu wyplynely/ ma luſke ſzeroka iáko kárp/ ále dobrze żoltſza/ ſzeroki y pláſki/ mieſo iego ieſt lepſze niż w kárpiu/ bo ieſt ćieplevſzy/ á dla tego ieſt ćienſzy y mieſo w nim ieſt miekczeyſze/ ieſt Rybá bárzo mnożna/ gdzie ziemia ylowáta/ tam ſie wiecey kocha.

Pożytki iego.

A ¶ Plinius ták piſze. Iże mieſo iego vpieczone kiedy kto zdrobi drobno/ á w mocy w miod á da go ograſzke ćierpiacemu/ tedy vſmierza ograſzke/ możeſz go wárzyć/ piecz y ſmáżyć.

DVbiel też ieſt Rybá ku káráſiowi podobna/ rodzi ſie z kárpiá y z káráſiá/ á ták náture ich ma oboie/ gdyż ták tedy nic o nim nie piſze z oſobná/ dobry ieſt wárzony/ ſmáżony y pieczony/ lepſzy niżli kárp/ á podleyſzy też niżli káráś.

Loſoś/

Salmo.   Láchſs.

Rozdział 89.

TA Rybá ieſt rzek wielkich ktore w morze wpadáia/ ieſt też wielka/ bywa na ſiedmi piedzi ná dluża/ okragly/ ten ſie rodzi/ co nablizey ſtoku/ ſkad wychodzi oná Rzeká/ á gdy ſie iuż wyikrzy/ tedy záſie idzie do morzá á pije álbo żywie woda morſka/ potym przychodzi Rzeka ku wierzchowi do wody ſlodkiey/ bo wodá kedy wſtáie/ támo ieſt naſlodſza/ táko też dzieći loſoſiowi żywia/ gdy ſie vrodza/ tedy zá oycy do morzá ida/ A gdy morſkiey wody zákuſza/ tedy ſie záſie ku wierzchu wrácáia. Iego mieſo dobre ieſt/ ſmáczne/ kruwkie y ſlodkie/ á dla tego ij wtykáia ná ſzpilki/ bo gdyby go nie wtykal ná ſzpilki/ tedy áni vpiec áni vwárzyć go może/ nic nie yie iedno pijáne ktora ná wodzie ieſt. Wſzyſtko w nim dobre ieſt/ y to co wnatrz/ dobry ieſt ſuchy y świeży/ pieczony y wárzony.

Pſtrag.

Truta.   Foren

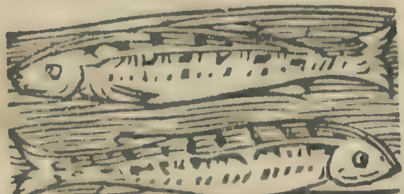

Rozdział 90.

PStrąg/ ktory ſie też rodzi w ćiekacych wodách / iáko y Loſos/ ále nie idzie do morzá/ tám mieſzka gdzie ſie vrodzi/ á idzie prawie do ſtoku ſkąd wodá wſtáie / iáko ſą ty rzeki / Pilcá/ Dunáiec/ á ták y inße Rzeki. Jeſt podobny Loſośiowi poſtáwą ſwoią / iedno iż łuſki niema ná ſobie / iedno kropki czerwone / tá żywie wodą ſłodką/ y kámienim ktore ſą w tey wodzie.

¶ Mięſo iego ieſt też dobre ku iedzeniu / bo ieſt ćiepley nátury / pożywánie y przyprawá/ ieſt iego iáko y Loſośiá.

Lin/

Tinca. Schley.

Rozdział 91.

LIN ieſt Rybá poſpolićie w ſtáwiech ſie mnożącz / ma ná ſobie łuſkę żołtą drobną/ błotem żywie y w błoćie vſtáwicznie leży / iedno gdy wynidzie ná tárło / tedy wierzchem chodzi. Gdy go chceß pożywáć/ dobry ieſt wárzony z korzenim / iáko o tym iuż nauká ieſt/ dobry też ieſt y pieczony/ wßákoż lepiey będzie / gdy będzie cebulą z drugiem korzeniem nádziewány / iż iego grubość cebulá y korzenie ſtrawi/ y źimność zágrzeie.

Lipień.

Thimalus. Aeſch.

Rozdział 92.

LIpień/ ktory ſie też rodzi w tych wodách iáko y pſtrąg / iedno iże ieſt miąkßy/ bo ma ná ſobie łuſki/ dobry ſłodki y zdrowy ku pożywániu / bo im tá Rybá z byſtrey wody/ tym ieſt lepßa y zdrowßa/ iáko o tym z oſobná niżey wypiße.

Rák/

Cancer. Krebs.

Rozdział 93.

RAK podobnieyßy Robakowi/ niß Rybie/ wßákże czerwonosć wárzonego kraśi/ Lini ſie z ſkory ſtárey ná káżdy Rok / y oczy pußczáią z ſiebie iákoby kámień biały/ gdy mu co odpádnie / záś mu członek on vrośćie / przetho go ludzie ná kośći złamáne kłádą/ bo ie zraßczą.

Vżytki ku lekárſtwam.

¶ Mocy iego ſą tv. Awicenná piße Rák ſámiec ma wßytki członki twárde iáko kámień Co z tych członkow będzie ſpalono / ieſt ſub-
[illegible]ße

nieyßego niżli inße ktore nie są spalone / ten proch zeby czarne wybiela / gdy tym prochem pomaże / y piegi / y sukno zátłuścione / álbo pomázáne.

B ❡ Tenże proch gdy nim ktho posypuie ná świerzb / tedy ij sußy.

C ❡ Wściąga w oczu łzy tákim obyczáiem / zmießawy ten proch z solą / á pomáży powieki / tedy łzy przestáną płynąć / wściąga też qwártane od iey mocy.

D ❡ Też Rák rzeczny dobry iest suchoty máiącym / iest trudnego strawienia / ále wielkiego pokármu.

E ❡ Gdy sie kto zákole tarnem / vwarz mięso Rákowe z miodem / á ná skorke iego rozmázawßy / ná zákłocie przyłoż / wyciągnieć.

F ❡ Isáák y Gálenus świadczą / iż Ráki y wßelákie Kárábi ßkodzą żołądkowi / odmiekczániem swoim / wßákże strawność dobrą czynią.

Przećiwko vkąßeniu psá wśćiekłego Lekárstwo.

G ❡ Ráki rzeczne surowo wyłupić á mięso ich z mlekiem dáć pić. Tym też káżdego gádu iad vzdrowiß. Drugie od wßelkiego psá.

H ❡ Weźmi kádzidłá część iedne / Goryczki tyle pięćioro / prochu z Rákow tyle dziesięćioro / tego prochu z wodą daway pić.

Slimaki morskie/

Conchae. Meer schnecken.

Rozdział 94.

SLimaki morskie / iáko Plinius piße w Kśięgách dziewiątych / iże miewáią mocnieyßą skorupę ná sobie niżli ziemne / rozliczney są bárwy / iedny białey / drugie czerwoney / drugie ßárey / wßákoż lepße są z nich białe.

Vżytki ku lekárstwam.

❡ Rásis powiáda. Slimak oskrobány / á spalony czyści zeby. A

❡ Gdy sie kto spárzy / tedy ie stłukßy przyłożyć ná spárzeline / á przestánie boleść / to rozumiey o morskich / á nie o ziemnych. B

Małż morski.

Murix siue Cochlea. Oster muschlen.

Rozdział 95.

IEst miedzy małżmi morskiemi / rodzay rozmáity y rożny / wßákże to nakoßtownieyßy / ktorego krwią iedwab fárbuią. O ktorym niżey w Rozdziale 98.

Vżytki ku lekárstwam.

❡ Plinius lib. 32. Cáp. Skorupá wßelkiego małżá spaloná / a zmießána z miodem przásnym / gdy kto ma rány w głowie / tedy pomázáć á zgoi sie. A

❡ Tenże proch z miodem / gdy komu zeby prochnieią álbo czernieią / dobry iest ku mázániu dziąsł álbo zebow. B

❡ Ten też proch z miodem piegi ná obliczu zgładza / y zmárßki rośćiąga ná obliczu / á trwáią przez siedm dni / á osmego dniá zásie białkiem pomázáć / tedy trwáią długo / y zásie odnáwiáć ile potrzebá. C

❡ Tym sie też leczą bolączki / ktore sie zá vßymá czynią / też onym pomaga ktore w gárdle sie czynią. D

❡ Zásie popioł tego máłżá pomaga / kiedy komu iest bielmo ná oczu z oleiem zmießány y puchline stłumia. E

❡ Ten też popioł pomaga pierśiam / gdy dziewce álbo niewieśćie pierśi opuchną / á zwłaßczá gdy iuż nárastáią z dzieći / táko to pospolićie bywa. F

Slimaki ziemne/

Cochleae. Feldtschnecken.

Rozdział 96.

TJemne Slimaki / iáko piße o nich Plinius w kſiegách 9. iże ſą chrobacy w ſkorupách ſie chowáiacy/máią nogi y chodzą ná nich á nie widzą / rożki miewáią áby ſobie gotowáli droge tymi rożkámi.

Vżytki ku lekárſtwam.

¶ Jáko tenże piße/ iże dobre ſą ku pokármowi/ zwłaßczá w Africe / tu v nas niedobre/ dobre ſą tych mieſá gdy niedźwiadek zyie kogo / ſtłukßy á przyłożyć ná ráne / nábrawßy ich z rzeki álbo z ſtáwu/ y może ie też wárzone przyłożyć ná rány tákowe.

¶ Drudzy ie dla tego násoliwßy chowáią/á gdy ſie to przyda/tedy przykłádáią.

Perłowá máćicá.

Margarita. Perlenmutter.

Rozdział 97.

przyiáćielem iego kámień wrzući ná nie miedzy ſkorupe / á miedzy iey ćiáło áby ſie niemogłá w ſkorupe ſkryć/tedy ią vchwyći/á iey ćiáło zie.

¶ Ten małż ma w ſobie iedne perłe bárzo drogą w tey małżowinie / przez wode morſką ſtánowi y vmocnia ſie / ktorą trudno v krolow náleść bo ieſt nie znáczna / á tákonie baczą chłopi ktorzy mießkáią przy morzu áby byłá perłá / kłádą ią z inemi kámieńmi proſtemi ná kupe.

Vżytki ku lekárſtwam.

¶ Tá małżowiná ieſt pokarm ſámych pánow / bo iey ráczey pożywáią niżli inych ryb.

¶ Gdy záiac morſki zyie tym go leczą od iádu przykłádáiac iego mieſá.

¶ Gdy kto ma brzydkość/tedy go iedz á przeſtánie/zywot lekko przepußcza.

¶ Gdy kto ma kurcz przez rány / maß go pić z miodem/álb...

¶ Rá...

¶ G...

w ſ...

w...

ny...

¶...

¶...

r...

l...

p...

wy...

ná...

¶...

sie po wodzie włoczy iáko śmárti / trwáia pięćdziesiat dni bes wody w swoim glanie álbo śliskośći / gdy ie chceß pomorzyć / kłádź ie do wody ćiekącey / á thak o zemrą / do roku rostą / do ścierwu sie schodzą álbo do czego śmrodliwego.

Vżytki ku lekárstwam.

¶ Plinius. Purpurá broni od trućiny / powiol ten to purpury nápalony z skorup z mio...
...ło lekiv.
...miodem
...ola álbo
...rłożyć.
...sth
...áśnie
...
...leczy
...o ży...

Wieloryb iest Rybá morská / więtßa niż ktora w morzu / gebe ma znácznie wielką / ále w niey dziurę ćiásną / gdy młody iest ma zeby czarne / á gdy stáry tedy biáłe.

¶ Ty ryby niekiedy wilgość wody wyrzygáią / iż niekiedy łodzie tym wyrzygániem przewrácáią / á kiedy morze gra / tedy idą miedzy wáły / więcey porußáiąc morze ku gránu / dla potopu okretow.

¶ Ten Wieloryb / gdy mu przydzie czwarty rok / thedy sie złączą z Bálena drugą Rybą wielką / á gdy sie iuż złączy / tedy iego korzeń bedzie odćięt / iże potym niemoże sie złączáć / ále idzie co nagłebiey może / ták iże niemoże być vłowiony żadną chytrośćią ludzką / á dla tego ieśli go nie vłowiß do trzech lat / iuż mu day pokoy / á thák go łowią. Gdy obaczą gdzie stoi / tedy Rybitwy iádą kniemu z pißczki y z trebáczmi / á on do nich przydzie (bo on tego rad słucha) á płynie podle łodzi / á oni nań wrzucą kotfice żeláżne z gęstemi zebámi / á wnet vćiekáią / á on do dná sie puśći y trze sie o źiemie / á tym sie więcey zráni / á wodá morská słona rozie ony rány / á ták zdechnie y wzgore popłynie / A Rybitwy go czekáią z rádośćią / ták o nim piße Isydorus o rzeczách przyrodzonych.

Vżytki ku lekárstwam.

¶ Piße Actor o nim / iże gdy igra w morzu / znák iest náwáłnośći wielkiey / tákież y Bálena známionuie / Chelono y áspis morskie Ryby.

¶ Ten to Cetus / to iest wieloryb nie żuie áni gryzie / ále pożyra pokarm czałkiem / ták o pi...
...nim Isydo. ma ćiásne dziury w gebie ále...
...rtaniu / iż niemoże pokármu wielk...
...eráć / ále drobne rybki pożera / ktore
...ćią swoią do siebie przywabia.
...piße o nim. Gdy Cetus álbo ten
...isienie swoie wypuśći ... zby
...o żoną Báleną niemo...
... ono pły...
...st Ambrá
...ách / tá...
...ą / á z
...otym
...phin

Delphin.

Delphinus.

Rozdział 100.

ACtor piße iż Delphin ieſt ſkłonny ku człowiekowi / y powiáda go być brátem człowiekowi dla obyczaiow iego / ktore ma z człowiekiem bárzo bliſkie / ácz głoſu niema / tedy wżdy ma łkánie / dla tego iż ma płucá iáko człowiek / y żyłe oſtra przez ktore głos idzie / iezyk nie ieſt wolny áni máią odtworzyſtych vſt áni rozdzielnych / mniemáią áby przez nie głos wypußczáły / vßu niemáią iedno dziury nieiákie podobne ku ſłuchániu / też niemáią nozdrzá czymby woniáły / á wßákoż wżdy woniáią / wiek iego 160. lat.

¶ Słodko ſpiewáią / á gedźby álbo piſkánia rády ſłucháią. Ariſto. piße / Delphin tylko ſam z ryb w ſobie niema żołći / gdy vmrze tedy ſie do niego zbieżą / á wziąwßy go miſie / tedy go niosą ná głębią áby go dr... by nie z iádły. Dzieci ich ſtádem ... dwá ſtárzy ich ſ... zdechł / tedy m... go wyrzuc... łnia / co o... Cárſki... niego in... phin był... ſierdzia... delphin... precz.

¶ Kto bedzie wątrobe iego iadł niż go febrá popádnie / tedy mu nigdy nie záßkodzi y nierußy go.

¶ Sádło iego roſpußczone á z winem zmießáne / kto ie piie máiac opuchline / vzdrawia.

¶ Popioł z żebow iego z miodem zmießány / pomázuiac nim dziąſłá / vśmierza boleść.

Páiąk Morſki.

Aranea marina. Meerſpinen.

Rozdział 101

PAiak Morſki (iáko Awicenná piße) ieſt podobny ku niedzwiádkowi Jſydor. Páiak ieſt Rybá Morſka rzeczona tháko / iże vchem biie / bo ma ná końcu ſkrzelow oſtre kości / ktoremi bi... przybliży / grzbiet ma oſ... ći / á iádowity ieſt.

¶ Pożytek tego p... iego mieſo ſłuch...

Morski Węgorz.

Conger. Seeaal.

Rozdział 103.

…a Rybá morſka (iáko
…e) dluga ná then
…egorz / ále dáleko
…e

Jeżokrab.

Estinus. Hechelkrabb.

Rozdział 104.

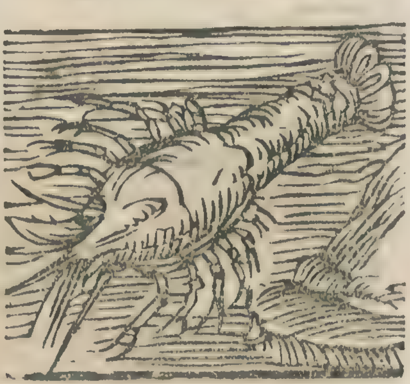

WOyćiech wielki o nim piſze / w Kſiegách o źwierzetách / iże ieſt z rodzáiu Rákowego / iáko ná poł ſtopy / koſny miáſto nog máia / á gebe w poſrzodku ćiáłá / ſa iákoby ſkło w bárwie ſwoiey / á podobni ſa ku Szkorpom / miáſto z…ow máia nieiákie koſny w gebie / po pieći i… miewáia / ktore ſa gorzkie bárzo / á ſam ie… …owiti bárzo.

Vżytki ku leka…wam.

¶ Ten zna kiedy ma być zburzenie morſkie / zanorzy ſie do dná / á weźmie kámień ná dnie iżeby był mocnieyſzy przećiw wiátrowi / á ták ſtoi mocno iáko kotwica w ziemi.

¶ Cento Krab ieſt… …ny / iże gdy ſie chwyći okretu … ſi…p / tedy go zátrzyma … …woto nar… …inośći wietrzney nar…

Jeż Mor…ki.

Meer Igel.

…05.

…udzie twier
…n wzburze-
… / á to roce-
…Zeglarze
…áia / áby
…ſtáne-

ſtáneli / kczemu im y ci Jezowie pomagáia / v Okretu ſie zawieſiwßy: O czym báant nierymowne niektorzy piſáli / wprawdzie iż ie ſtárzy iadáli / w przyiaźni ſkimkolwiek wſtepuiac / áby ſie ták ſiebie dzierżeli / iáko Jezowie wburſke morſka.

Vżytki ku lekárſtwam.

¶ Jego mieſo ieſth żołądkowi bárzo przyiemne / y żywot odmiekcza.

¶ Tego Krábu ſkorá ſurowa bywa przymießána lekárſtwu ku ſwierzbowi przyprawnemu.

¶ Gdy iego ſkore ſpali czyſcie / tedy ten popioł ſypáć ná rány zepſowáne / á niedopuści ránie ſie rozßerzáć.

¶ Pánie brzemienne przy ſobie ſkore iego noßa / áby nieporoniły / á przy czáſie áby lekko rodziły.

¶ Tegoż mieſo zátwardza żołądek.

¶ Tegoż ſtłukßy z iego kośćiámi / dav z winem wypić / thedy ſkrußy kámień w nerkách albo w mecherzu.

¶ Skorupy Jeżokrábowe ſtłuczone / á z woda roſpußczone / bielmo z oká ſpadza / á niedopußcza mu wiecey być.

¶ Jeż Morſki żywo ſpalony / gdy ten proch kto pije máiac biegunke / przeſtánie.

Mlánká.

Gardus. Ryſerle.

Rozdział 106

MLánká ieſt Rybá rzeczna (iáko Actor piße o tych Rybách) bárzo ſmáczna / y wdzięcznego ſmáku / ieſt podobna vkleij / iedno iż mlánká oczy ma czerwone / á obie Rybie ſa máłe.

Włoczeń.

Gladius.

Schwertfich.

¶ Rzeczona tá Rybá Włoczeń / iż ma pyſk iáko włocznia / ták oſtry / iż nim Okret przewierci / y niegdy ludzie potopi / Wßákże y ſam w Okrety ſkacze / á to we psia grań / gdy go weſtrzelách gzyk gryzie / tákże p[r]zed czczyca niewie co czynić ma.

Brzáná.

Barbus ſiue Mulus fluuiatilis.

Bármen

Rozdział 107.

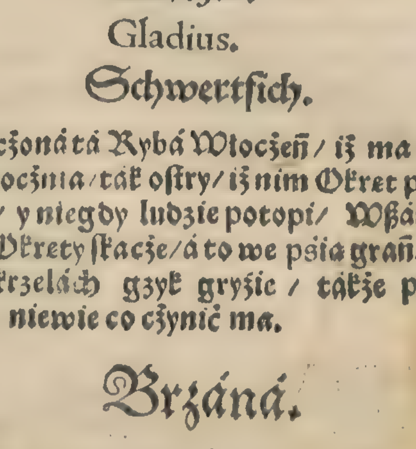

JEſt Brzánká Rybká rodu máłego / waſka á podługowátha / maiacym ludziom dobrze znáioma / przeto ßerokośći w piſámu niepotrzebuie / ieſt Rybká rzeczna / niegdy y wſtáwiech ſie chowa / przez ktore rzeki płyna.

Vżytki ku lekárſtwam.

Gdy kogo vkąsi Niedźwiadek / choćia ziemny álbo morſki / gdy tym mieſem ráne pomáże álbo ie będzie iadł / tedy będzie zdrow

Popioł z głowek Brzánkowych dobrze pić przećiw iádowi / á zwłaſzczá wſkáżeniu wſzelákich bedł.

Popioł ten z miodem zmieſzány głowe leczy / y też dárćie w ſtáwiech / gdy tym pomáżeſz

Ty Ryby nie ſą dobrem pokármem / bo zátykáia żyły / ktore wzrok oczom ſpráwuia / á ták wzrok oczom tępia.

Mieſo Brzánkowe nieſwieże / ſtłukſzy wypij / chceſzli wrácánie mieć.

Gdy go też w winie vmorzy / á będzie kto pił to wino / tym ſie mu będzie więcey chćiáło winá pić.

Sepá.

Sepia. Bláckfiſch.

Rozdział 108.

Rybać to zwyczay zwáć / ále ż rybiego podobieńſthwá nic niema / Abowiem ieſt iáko oby garnek v dná obły / ſktorego łeb z wielkimi oczymá wygląda / á zwierzchu łbá iákoby promienie / v bogich ludzi pokarm dla tanośći / z ſkorup ich złotnicy potrzebuia / ktore zowa Fiſchbein / á Polacy Sepie łuſki.

Vżytki ku lekárſtwam.

Łuſki tey Ryby ſtłuczone / czyſcia dziąſłá / y zmázy ćieleſne zgładzáia mieſá nieuſzkádzáiac.

Proch łuſki paloney dobrze prawiony / ná wſzelákie bielmo z ſola ſłuży.

Proch tey łuſki pity / bol w pierśiách y w máćicy tłumi.

Plinius piſze. Gdy kto czerwone oczy ma álbo opuchłe powieki / tedy ſkore oney Ryby maczáiac w mleku niewieśćiem / vzdrawia

S prochu tey łuſki ćiáſtko z woda vczyń / á ná ráne przyłoż / wyćiagnie żelázo y drzewo z niey.

Tenże proch piegi ſpądza / dziwe mięſo trawi.

Też tymże prochem zęby wyćieráia.

Oblicże też bielt z máśćia topolowa.

Tuńczyk.

Thunnus, Tunin.

Rozdział 109.

Ta ieſt Rybá Morzá wielkiego / w ktorym ſie mnoży y chowa / Wſzákże Máiá y Czerwcá do wod mnieyſzych wychodzi / vćiekáiac przećiwnikowi ſwemu / wſzákże iednák do ludzi po śmierć idzie / bo ná ten czás ich ludzie z wielkim krzykiem przy brzegoch ſtrzegą / á ony im przed ſtráchem do śieći ſieża.

Vżytki ku lekárſtwam.

Tuńczyk ſłony gdy go ktho ije / á będzie miał iad w ſobie od iáſzczorki / vſmierza iad y boleść.

Gdy z niego vczyni plaſtr / kogo pies wśćiekły vkąśi / iad zniſzczeie.

Gdy kto ma w vściech ráný / á pomáže iego tłuſtośćia / przeſtánie bol y zgoia ſie ráný.

Gwiazdozor.

Vranoſcopus. Himmelſchauwer.

Rozdział 110.

Wiazdozor Rybá Morſka/ ſtąd rzeczona iż iey oczy wzgore ſtárcza/ á nádol poyrzeć niemoże.

Vżytki ku lekárſtwam.

¶ Tey Ryby żołć blizny leczy/ y mięſo ná oczu zbytnie zeymuie/ iáko o nim piſze Meánder.

¶ Tá Rybá łácy w nocy ieść doſtáie/ gdy ine Ryby po wierzchu chodza/ oná ie zdołu łowi.

Wodny Smok.

Cocodrilus. Crocodil.

Rozdział 111.

Isydorus o nim piſze/ iże ſie rodzi w Nilużie rzecze Egipſkiey á ieſt żołty/ ma czterzy nogi/ á żywie ná ziemi y w wodzie/ ma gębe wielką odtworzyſtą áż do vſzu/ niema iezyká/ wierzchnia tylko zuchfe podnoſi nád zwyczay inych żywiołow/ przeto mu ſie cżeſto w gebie pokarm zátyka/ ále mu tylczyk ptaſzek w gebe wlatáiac ſam ſie żywi/ á iego wſpomaga.

¶ Ten Smok iáko Plinius świadſzy y inych wiele bywa ná dłużą łokći 18. A rodzi ſie rzecż ták wielka z iáiá mnieyſzego niż gesie.

¶ Kamienie w brzuchu ſwoim ma kthore ſa tey mocy/ kto go ma przy ſobie/ tego ſie febrá nie imie/ dla tego Egipczycy ſádłem tego ſwoie niemocne pomázuia.

¶ Dioſkorides piſze. Łayno Cocodrylowe ziemnego Cocodrylá z wodką koprową álbo Rożána oblicże pomázowáne/ bárzo cudne bywa y bárzo biáłe/ ktore ſie rychło roſplynie w wodzie.

¶ Awicenná w kśięgách wtorych. Łayno Cocodrylowe bielmo ſpadza z oczu/ roſpuſzczone w wodzie Cypryſowey.

Smok Morski.

Draco Marinus.

Waſſer Drách.

Rozdział 112.

TEN Smok Morski iest wężowi bárzo podobny/ gdy sie Rybitfom nágodzi w sieć/ á ná ziemie go wyrzucá/ wnet ſie pyſkiem w ziemie ſkryie/ iż go nie wyrzą áż go pretko odkopáć muſzą.

¶ Jeſt dziw morſki okrutny/ z kſiąg rzeczy przyrodzonych/ iáko y ziemny/ niema ſkrzydł iáko ziemny ma/ długi ogon ma zákrzywiony/ głowe ma iáko iego ćiáło potrzebuie/ máły/ máłe ma ſkrzele ná grzbiećie zá ſkrzydłá/ ieſt predki/ bárzo ieſt iádowity y záráżáiacy ſwoim iádem/ gdy ogonem álbo płáwámi vderzy/ tedy záráźi.

Vżytki ku lekárſtwam.

¶ Plinius piſze/ w kſiegách 28. Jże leczą piołynem iego iad/ iedząc piołyn álbo też wárząc polewáć ráne.

¶ Czynią też náprzećiwko iego iádowi tey mocy z octu przypráwe/ ktorey woniáią/ á nieſzkodzi im iádowitość morſkiego ſmoku.

¶ Awicenná w czwartych kſiegách piſze/ iż ráná od ſmoká Morſkiego/ y inſzych wężow iádowitych vczyniona/ ináczey niſz iad ich ma być leczona/ á zwłaſzczá ráná tego Smoká ma być z octem/ śiárka okłádána.

¶ Sádło Smoku morſkiego rozczynione z Ołowem tártym od inego vczyniona/ goi te ráne.

¶ Tenże Awicenná y gálenus tegoż ſmoká mięſo gdy go rozetnie y przyłoży ná ráne/ tedy ſie goi.

¶ Sok piołunowy gdy go puśći ná ráne od Smoká vczynioną/ tedy zgoi.

¶ Gdy Smok zágryzie/ tedy cenv náſkrobáć y náſypáć ná ráne/ á będzie zdrow od boleśći y od iádu.

Morskie Ciele.

Vitulus Marinus.

Meer Kolb.

Rozdział 113.

MOrſkie Ciele/ ácz Rybá ieſt/ wſzákże iż gdy ſpi iáko Ciele ryczy/ też ſkore ma koſmátą/ pſtrą by Ryś/ ale włos niſki/ miáſto nog płáwy Rybie ma/ tym też iż y po ziemi chodzi/ po dwoygu dziatek rodzi z wody wyſzedſzy/ ſktorymi do wody nie idzie/ áż dniá dwánaſtego/ ſádłem thego Cielećiá zamſze wypráwuią.

Vżytki ku lekárſtwam.

¶ Tá Ciołká/ Gdy poczuie płod w żywoćie/ tedy iji wyćiągnie z ſiebie/ á ieſliby iuż doroſłe/ tedy ie zoſtáwi/ á ieſli ſą máłe bárzo/ tedy ie záſie włoży w mátczyniec áż doroſtą.

¶ Serzyſko tego ćiołká bo cyczkámi młode ſwe chowá/ ieſt tey mocy co y ſtroie bobrowe/ ſłuży tym co pádáiącą niemoc miewáią/ pić go máią/ y ty pánie/ ktorym wychodzi máćicá.

Morski Zaiąc.

Lepus Marinus.

Waſſer Haſs.

Rozdział 114.

Isydorus powiáda/ iż ten to Záiac podobny iesth ku záiacowi ziemnemu głową y vszymá tylko/ á dla tego ij ták zowa.

Vżytki ku lekárstwam.

¶ Awicenná o nim pisze/ iż iest błotne źwierze iákoby dzikie.
¶ Jego krew iest bárzo ciepła á chedoży sukno.
¶ Głowá iego spalona/ rośći włosy/ gdzie były párchy/ vczyniwszy z iego popiołu á z sádłá Niedźwiedzego/ wyćiaga włosy y mech.
¶ Poczytáią go być miedzy insze trućiny/ bo szkodzi płucam/ iże kto go pożywa/ tedy ráni płuce.
¶ Gdy sámice niewiástá brzemienna vyrzy/ á około sercá sie iey kreći/ zácżety płod porzući.
¶ Záśię sámiec gdy stwárdnieie w soli/ tedy go nosić ná biodrách/ á nie porzući żadna niewiástá.
¶ Kto złe włosy w oczach ma/ á da ie sobie wybráć/ á popiołem tey Ryby potrzeć/ nie vrosłą więcey.
¶ Tym Záiacem świeżym/ ktho ma kurcż w nogách/ nátrzeć ná tym mieyscu.
¶ Takież kto ma wrzody w gárdle/ tedy przyłożyć/ á podeschna rychło.
¶ Krew iego iest dobra dla wrzodu ktory zowa wáglikiem/ bo iest bárzo gorący iáko wágl rospalony.
¶ Awicenná pisze/ iż iesth bárzo iádowity/ krew iego gdy ia kto pije w iákim trunku/ tedy sie mu przyda táko ćiásny oddech/ oczy czerwone/ kászel suchy/ krwią plwánie/ trudność pusczánia vryny/ vryná brunatna/ y łayno modre/ bolenie w żołądku/ wrácánie zbytnie krwią/ żołta niemoc/ bol w nerkách/ pot śmierdzący brzydkość pokármu.
¶ Gdy ten struty vyrzy Ryby/ leka sie ich/ á widzi mu sie iákoby w gebie miał śmrodliwą rybę/ á táko mu sie rzyga.
¶ Te chorobe lecza mlekiem ktore iest ostátnie lekárstwo/ mleko Ośłowe/ mleko Niewieśćie/ Ráki rzeczne. Jeż pieczony álbo krew iego/ lekárstwo iego iest/ namocnieysze iest lebiodká wodna świeża/ y krew gąsiorową/ á mocz człowieczy stáry/ to zmieszawszy ma pić ćiepło/ znák tego iest gdy iuż ku zdrowiu przychodzi/ tedy sie rybami nie brzydzi.
¶ A ieśliby mu przyszły suchoty/ tedy máia być leczone obyczáiem swoim.

Lis Morski.

Vulpis marina. Wasser Fuchss.

Plinius pisze/ iże Lis morski tákiey iest chytrośći iáko y Lis ziemny/ gdy go vłowia wedą/ tedy ieśli niemoże vgryźć wedy/ tedy szuka stábego końcá powrozá álbo łáncuchá/ á thäko ij vgryzie/ y vchodzi śmierći.

Skorek Morski.

Meer nossel.

Scorpio marinus & Scolopẽdra marina

Szkorp Morski.

Wásser Skorpion.

Rozdział 115.

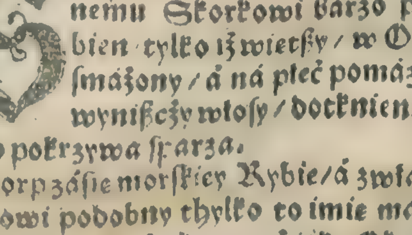

Skorek Morski krztałtem ziemnemu Skorkowi bárzo podobien/ tylko iż wietszy/ w Oliwie smáżony/ á ná płeć pomázány/ wyniszczy włosy/ dotknienie iego iáko pokrzywa sparza.
¶ Szkorp záśię morskiey Rybie/ á zwłaszczá Okuniowi podobny thylko to imie ma dla ośćin grzbietowych/ ktore też iáko Okuń ma krztałtem/ á iádem záraża gdy zápchnie iáko szkorp ziemny.

Vżytki ku lekárstwam.

¶ Plinius lib. 9. o rzeczách przyrodzonych. Gdy kogo ßkorp vkąśi morſki tedy ſokiem z mietki pomázáć / álbo też przyłożyć ná ono mieyſce / á odpędzi wßyſtek iad.

¶ Bzáná też pomázáć ono mieyſce á będzie zdrow.

¶ Zołć morſkiego ßkorpu blizny gládzi / gdy nią pomáże.

¶ Gdy go vmorzy w winie / kto ma w mecherzu álbo y w nerkách bolenie / ábo kámień tedy gdy tego winá kto ſie nápije to ćierpiąc coby záważyło drágme / kámień ſkruſzy y precż wypędzi bol.

¶ Zołć morſkiego Szkorpá / miedzy innemi żołćiámi ieſt napożytecżnieyßa. Naprzod gdy kto płácże álbo mu łzy z oczu płyną / tedy pomázáć ná cżelusćiách / á przeſtáną płynąć mgłe y bielmo z oczu ſpadzą / y kiedy ſpuchną powieki / tedy pomázáć.

¶ Zołć ßkorpá morſkiego z żużelicą ſtłuczona goi obráżenie Szkorpu ziemnego.

¶ Gdy kogo ßkorp morſki vkąśi / tedy mu ſie brzuch wnet nádmie / y poydą mu wiátry z brzuchá krom przyczyny / lekárſtwo iego ieſt iáko y lekárſtwo od ſmoká morſkiego. Toż piße Awicenná w cżwartych kſiegách.

Stynek.

Stincus.   Stynk.

Rozdział 116.

O Nim Awicenná piße / iżby ſie rodził w Nilusie rzecże / á towią go w Eipćie / ieſth podobny ku Jáßczorce.

Vżytki ku lekárſtwam.

¶ Dioßkorides mieni być ten żywioł rozmáitych wod / Ale nalepße ſą z morzá cżerwonego / tych mięſo vcżnißy / gdy kτho wypije / ſkłonny á chćiwy ku iurnośći bywa / Cżego

y Woyćiech wielki poświadßaiąc mowi / iż ten co tego pożywa / nieuſtánie niecżyſtośći / poko ſie nienápije ſoku Láktucżánego álbo Sálatnego.

Tylko o rybách Morſkich /

Ktorych mięſá pożywánie / y ich inße pożytki mogą nam być pożytecżne w náßey ſpráwie. Ale iż w Polßcże mießkamy / potrzebniey ieſt ábyſmy Polſkich Ryb obycżay y moc wiedzieli / gdyż ich vſtáwicżnie pożywamy / co pomagáią / á co też ßkodzą / ktore dobre / ktore lepße / á ktore też złe / o ktorychem iuż wypisał / iáko Pan Bog racżył dáć / á wßákoż ważnieyße miedzy morſkiemy Rybámi náße ſą.

O przyrodzeniu á włáſnośći Ryb.

Rozdział oſtátecżny.

JAKO o nich piße Awicenná w Kſiegách 2. Lekárſkich / iże ich przyrodzenie ieſt źimne y wilgotne / To ieſt flegmiſte poſpolićie wßyſtki / wßákoż ſą iedny kolerycżne / á drugie flegmiſte.

¶ Powiáda táko Awicenná / iże Ryby ku żywnośći ſą lepße / ktore ſą śrzedniego wieku / áni ſtáre áni młode / ktore nie ſą mięſá tęgiego / á nie cuchnie mieyſcem / bo kthora Rybá mieśiſta / thá gdy ſtára / dobra / á táko ktore ſą tęgie / thy zá młodu warz / á gdy

gdy ſtáre ſą tedy ie piecz/ záſie ktore ſą miekkiego rodu á ſtáre ſą/ tedy ie warz/ ty záſie ktore ſą młode ty piecz.

¶ Ießcze ktore ſą tegie w młodośći/ tedy ſą lepße/ á gdy ſą ſtáre/ gorße.

¶ Potym gdy ſą z rzek byſtrych/ á kámiennych álbo piáßecznych/ ktore ſą nie miedzy Láſy álbo miedzy bory/ iże ie wiátr przewiewa/ z tey ſą Ryby lepße/ á táko też y z ſtáwu y z ieziorá/ ktore ſą w polu ábo ná wietrze.

¶ Też ony Ryby ktore z morzá wychodzą w rzeki ćiekące á mießkáią w nich/ iuż bywáią lepße iáko widziemy w Łoſoſiu/ ktory bliżey morzá/ ten ieſt gorßy/ á iáko dáley od morzá tym lepßy/ wßakże łoſoś Połániecki lepßy Sądeckiego.

¶ Sádło káżdey Ryby morſkiey/ rzeczney y ſtáwowey/ y ſkądkolwiek będzie/ gdy roſpuśći Oleiem/ przyczyniwßy czyſtego miodu/ czyśći oczy od záćmienia/ od mgły/ á tego po troßcze pußczáć ná oczy wznák leżąc/ á to rozumiey/ gdy będą záćmiony przez wrzod gorący y ſuchy. O tym Plinius lib. 32. ku temu przyſtáie/ Dioßkorides y Awicenná.

¶ Druga ſpráwá y pożytek ſádłá Rybiego/ ieſt ten/ gdy kto krwią pluie/ weżmi ſádłá rybiego/ roſpuść z octem dobrym/ á day pić choremu/ á przeſtánie.

¶ Ießcze pożywánie ryb ſtárych tegich mioższych/ á mieśiſtych. Bácz przodkiem iż mieſo káżdey ryby ieſt ná grzbiećie tęższe/ niż ná brzuchu/ tákież od głowy więcey niż od ogoná. Przetoż gdy rybá ieſt przyrodzenia miekkiego/ iedz iey mieſo z grzbietá od głowy pierwße zwono wtore y trzećie/ á z brzuchá nie iedz mieſá/ bo ieſt miekkie y wilgotne/ ono ktore też ieſt od ogoná/ to ieſt lepße dla częſtego ruchánia.

¶ Ryby ktore żywią trawą lepße ſą niżli ony ktore żywą wodą mętną/ iáko gdzie ſą ſpławy ze wśi do ſtáwu álbo do ſądzawek/ álbo w ktorey wodzie ſą ſcierwy.

¶ Ryby ktore kámień ſsą nie ſą táko dobre iáko ony ktore tráwę iedzą/ bo kámień ieſt rzecz ſurowa/ dla thego Lipienie y Pſtrągi nie ſą ták zdrowe iáko Płoćicei.

¶ Drugie ſą ktore piáſku pożywáią/ iáko ſą Kiełbie/ ty ſą lepße niż ony co kámień ſsą.

¶ Záſie lepße ſą ktore korzenia pożywáią dobrego/ niż ktore piáſku iáko Okuń.

¶ Ktore ſámą wodą żywą/ ty ſą práwie wilgotne y źimnego przyrodzenia/ rodzą w człeku wozgrzywość.

¶ Ießcze ſą ryby ktore łupem żywą/ á iáko łup lepßy táko oná ieſt lepßa/ bo dobry pokarm dobre ćiáło czyni ſwoią ſpráwą.

¶ Pożywánie ryb iákie ma być. Rozliczne Ryby rozlicznie ich pożywáć/ ktore ſą twárde/ ty przypráwiáć z korzenim/ to ieſt z pieprzem/ z imbierem/ z mußkatem etc. á gáßcz z cebule lepßy niżli z czego inego do mieśiſtich á tegich ryb/ á zwłaßczá do ryb białych/ ieśczeby był lepßy czoſnek ná gáßcz by głowy nie oćiążał/ á oczu nietępił.

¶ Kto thedy czoſnku chce pożywáć/ tákowym obyczáiem czoſnek przypráwuy. Odbierz káżdą głowkę z namnieyßey ſkorki/ kłádź go do wody wrzącey áż iádowitość z ſiebie puśći/ álbo ij kłádź do wody/ przyſtawże do ognia áże wezwre/ toż dopiero z niego do ryb białych á tegich gáßcz czyń/ ále dla lepßey pewnośći oczom/ przyſyp Kopru y kminu/ gdy ie będzieß zápráwował inym korzenim/ á niemáßli inego korzenia iedno czoſnek czymby ie zápráwił/ day kopru y kminu do niego/ á ieſli y tego niemáß/ niechay będzie trochá czoſnku/ y to niechay dobrze wre bo on zágrzeie y źimność im odeymie.

¶ Drugie/ ktore ſą ryby wilgotne y miekkie iáko ſą Kleßcze/ Certy/ Vkleie/ y inße tákowe/ ty lepiey piéc/ ſmáżyć w oliwie/ w oleiu álbo thez w máſle/ może ie pierwey poſypowáć mąką pßenną/ potym ie kłáść w tákową tłuſtość.

¶ Możeß thez przypráwić ſobie przyſmáki ktore pobudzáią chęć y zágrzewáią iáko ſą ty iáko ieſt ßałßá/ ktora ták przypraw. Weżmi Sczawiu ſpoł gárśći/ álbo iáko wiele chceß/ piołynu z pięć rożdek/ pieprzu co rozumieß/ kopru włoſkiego álbo polſkiego/ ták że trochę kminu/ zwiercć to weſpołek/ roſpuść octem dobrym/ iedz Ryby z tą ßałßą/ á tho gdy ie będzieß wárzył w roſole.

¶ Drugi też przyſmák może być vczyniony z tego czoſnku. Ták ij odebrawßy y odwárzywßy dobrze/ day do niego kminu/ hányżu/ kopru/ ßáfránu/ zwiercćiawßy roſpuść octem/ á chceßli tego przywárzyć możeß/ á potym możeß ony ryby polać tym álbo oſobno ná przyſtáwkę nálać/ bo czoſnek zágrzewa y trawi co ieſt nie ſtráwnego w człowieczym żołądku.

¶ Dokończenie o Rybách.

Księgi Trzecie / O Kámieniách drogich / ná wiele rzeczy potrzebnych.

Naprzod Diáment.

Adamas. Dement.

Rozdział I.

DIAMEntowa moc / więtsza iest we Złocie / y we Srebrze / y w Stáli / A gdy będzie przywiązan v myszki lewey / przynosi zwycięstwo nád nieprzyiácielē / y źwierz szkodliwy skromni / pokusy odgania / czyni człowieká spráwnego y śmiáłego / mocniąc go w rzeczách záczętych / miedzy wszelákim kámieniem iest ten ná twárdszym / ták iż mu y stal niezdoła tylko mocz kozłowy / á iego krew / Miesięcznikom y też opętánym ludziom iest pożyteczny.

¶ Diáment czyni człowieká mocnego przeciw nieprzyiácielom / sny prozne odpądza / trucinę oddala / bowiem ták powiádáią / iż się poci / iesli będzie iad blisko położon / wszákże ktoby ten kámień pił / byłby mu sam trucina śmiertelna.

Gágátek.

[illegible] Schwartzer Augstein.

Rozdział 2.

GAgátek kámień czarny iáko smołá lekki / od rzeki gdzie naprzod nálezion iest / ták wezwány / ma też włosność smoły w sobie / gdyż płomieniem gore zápalony. Proch iego posypány álbo z wodą przywiniony od Szkorpá vkąszenie leczy / tákże gdy go vkąszony pije.

¶ Indyiski gágátek rzeczy iádowite odpądza / kto nań będzie pátrzył / tedy widzenie wspomaga / á gdy iy kto w vściech trzyma / prágnienie vśmierza / walczącemu dawa zwycięstwo / prágnienie y trucinę gási.

Albánd.

Alabanda. Albándstein.

Rozdział 3.

KAmienia tego moc iest/ iże ćieczenie krwie pobudza / y pomnaża/ á kto ij bedzie pić wszystke moc iádu gáśi y wypadza.

Alábáster.

Alabastrites. Alabáster.

Rozdział 4.

TEN kámień iest z rodzáiu Mármurow/ ná stoyki máśći chowáć iest czysty. Ten kámień ktory bywa w Capádocyey nálezion/ nie iest dobry / Nalepszy iest ktory ma bárwe miodu tárzeczego nie bárzo przezroczysty / proch iego odmiekcza żywot / y też twárdośći y boleśći żołądkowe / choćiasz plastr przyłożywszy / kto ij przy sobie nośi w swoich rzeczách zwyćieszcza sie stawa.

Kápłuni Kámień.

Alectoria. Hanenstein.

Rozdział 5.

J[illegible] Kámień kokoszy/ álbo [illegible] dla mieyscá kedy sie rodzi/ A[illegible]wiem w żołądkoch kápłunich nálezion bywa: Gdy kogut po trzech lećiech bywa okápłunion/ [illegible]iony/ á po okápłunieniu [illegible] lat żyw był/ bo przed-

tym niema być wyiet/ Abowiem ym stárszy/ tym lepszy/ á kiedy ten kámień w kápłunie vrośćie iáko ma być/ tedy iuż nie pije/ wszákże żaden nie iest náleziony wietszy / iedno iáko wielkiego bobu ziárno.

¶ Moc tego kámienia iest/ iże kto ij bedzie nośić przy sobie/ czyni go niezwyćiężonym/ á gdy bedzie w vśćiech trzymány / prágnienie oddala/ á przeto zápáśnikom pomaga/ żone meżowi czyni przyiemna y cnotliwa/ á nábytey ćći záchowywa / vrzeczone rozwiezuie opuszczonego stádłem wdzięcznym y przyiemnym czyni / ku krolestwu stráconemu / y inszym dopomaga.

¶ Ten kámień iest pożyteczen/ tym ktorzy sa przyrodzenia zimnego / y tym ktorym iurność fáluie.

Amátist.

Amethistus.

Rozdział 6.

TEN Kámień bárwy Fiołkow brunatnych nalepszy iest / ktory sie w Indij rodzi máiac bárwe Rożána z Fiołkowa bárw[illegible]

Moc

¶ moc tych kámieniow ieſt odpądzáć pijáńſtwo/ ábowiem gdy będą ná pępek przywiązány/ tedy powćiągá páry z winá/ á ták rozwiezuią z pijáńſtwá/ myſli złych powſciągáią/ dobry rozum czynią/ w ſpráwowániu rzeczy czujnego y bácznego ſpráwią/ á niepłodnego czynią płodnym/ gdy będzie one rzecz pił/ w ktoreyby tákowe kámienie były omyte/ trućinę gáſzą/ ludzi Rycerſkich ſtrzegą y nieprzyiaćiele ich dawáią im zwyćiężyć/ ku łowieniu źwierząt dzikich y ptakow/ dobrze ſpráwią.

Orli kámień.

Aquille lapis. Adler ſteyn.

Rozdział 7.

ORłowy Kámień. Ten kámień podobny ieſt Kaſztániey/ á kiedy nim záchwieie/ thedy w nim kámień drugi w poſrzodku kołácze. Ten kámień rzeczon ieſt Orłowy/ bo gdy Orlicá chce iáycá znieść/ ten kámień ſámiec przynośi z Indyey/ á pokłáda ij pod Orlice tedy Orlicá lekko znieſie iáycá/ y boleśći niebárzo czuie/ then kámień toż ſpráwuie niewiáſtam y wſzyſtkim inſzym ſámicam/ gdy będzie pod nie położon. Ten kámień gdy będzie záwieſzon ná lewym rámieniu v niewiáſty/ tedy broni porzucenia dźiećięćiá/ á czáſu porzucenia gdy ij do vdá przywiąże/ tedy niebeſpiecznośći oddala/ á porodzenie dźiećięćiá rychleyſze będzie.

¶ Ludziom ktorzy niemoc ćierpią świętego Wálántego pomaga/ gádzinę iádowitą odpądza/ á przeto Orłowie ten kámień kłádą do gniazda/ áby iáycá y dźieći od źwierząt iádowitych były záchowány.

¶ Kto ij przy ſobie noſi/ thedy ij czyni ludziom przyiemnym/ trzeźwim y też bogátym y od rzeczy przećiwnych ſtrzeże.

¶ Co dziwniey ieſt/ iáko powiádáią Káldeyczycy/ iż kiedy komu iad będzie z iáką karmią przypráwion/ á gdy ten kámień będzie włożon w on pokarm/ tákiego pokármu człowiek połknąć nie będzie mogł/ á kiedy wyimie z pokármu on kámień/ thedy ij będzie mogł połknąć.

¶ Ták tedy Orłowie tego kámienia ſzukáią á kłádą ij w ſwoie gniazdá/ y Zorawie tákież miedzy ſwoie iáycá.

¶ Niektorzy też powiádáią/ iż ty kámienie bronią/ áby ſie iáycá bárzo nie zágrzały w gniaździe Orłowym.

Mośiądz.

Aerichalcum. Meſſingk.

Rozdział 8.

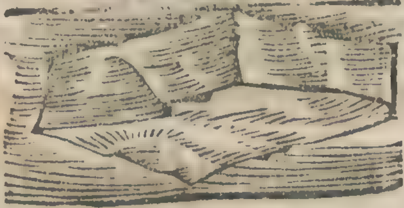

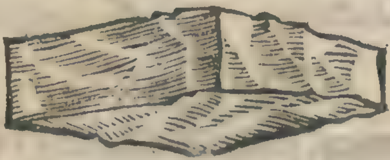

IEſt Mośiądz rzecz przypráwna á nieſámorodna. Abowiem miedź z Galmáiem ſpuſzczoná ſtawa ſie Mośią[…]/ áczkolwiek też miedź z Ce[…] ſtawa ſie mośiądzem

ſiedzem/ wßákże kruchym/ Aczkolwiek moſiedzu w lekárſtwá nieużywáią/ Wßákże ſie tu dla tego przypomniał/ iż wiele lekárſtw w nim álbo ſpráwione álbo w nim chowane bywáią.

Bálánitek.

Balanites. Bálánit.

Rozdział 9

YEST ten Kámień zielonáßey bárwy/ máiąc przez śrzodek płomyk czerwony/ własność iego/ przyiemność w ſtadle mnożyć.

¶ Gdy będzie ná ßyi záwießon/ ſny prożne odgania/ niemocy ktore bywáią w gárdle y w czeluſciách/ y inße wßyſtki ktore pochodzą z wilgośći od głowy leczy y od nich/ záchowywa.

¶ Wziąwßy ij á ſrebrá pod tąż wagę zmießawßy pojpołu/ tedy trąd uleczy.

¶ Wodá w ktorey będzie ten kámień … oczy dobra/ á kto ią pije teb… ćięßko tchnie/…

¶ Niemi… rzuć… ćier…

Bezoar. Gifftſtein.

Rozdział 10.

BEzoár/ Ten to kámień wßyſcy powiádáią/ iż ma pierwße mieyſce miedzy inßemi wßyſtkiemi lekárſtwy ktore ſą náprzećiw iádom y trućinam/ bowiem kto go wypije iedne dragme/ tedy gáśi káżdy iad y wybawia człowieká/ á dla tego iże ieſt namocniey ßy ten kámień náprzećiw wßyſtkim trućinam/ wßelka rzecz táka ktora wybawia od iákieykolwiek niemocy/ bywa rzeczona Bezoár tego kámienia przezwiſkiem.

¶ Serápion. Kámień Bezoar pomaga náprzećiw trućinam/ á kiedyby kto wypił go ták wiele iáko záważą dwánaśćie ziarn ięczmiennych/ álbo kiedy nim pomáże ránę kiedy kogo ukąśi co iádowitego/ tedy wybawia przyrodzenie od śmierći/ á wypądza iad przez pot/ á dla tego też pomaga człowiekowi powietrzem morowym záráżonemu/ á gdy bywa w pierśćień wpráwiony/ thedy w ktorymby iad był ma ij w uſtá włożyć á ſsáć z …iego/ tedy pomaga.

Żábi kámień.

…orax. Krottenſtein.

Rotdział II.

LEN Kámień dziwną ma moc náprzećiw iádom/ Bowiem gdy kto iest śtrut/ á kámień ten połknie/ ktory połkniony czyśći ielitá/ moc iádu onego ktora śię w kelitá wpoiłá wygaśa/ á potym przez spodek wynidzie/ á záśie schowan będzie/ á gdy co iádowitego vkąśi/ tedy pomaga/ ograśki leczy/ zły żołądek y nerki náprawia/ ieśli kto będzie one rzecz pić w ktorey ten kámień bywa moczon.

Jskrzyk.

Carbunculus. Karfunckel stein.

Rozdział 12.

JSkrzyk stáry Słońcom rzeczony kámień drogi bárzo czerwony/ w ćiemnośćiách świeći iákoby ognisty węgl/ bárwą álbo y mocámi zwyćięża álbo przecho[...] wszystki kámienie świeczące álbo [...]iące/ [B]owiem ten sam kámień ma wszy[...] [...] mocy/ ktore máią inśe dr[...] kámien[...] są krom práwego dwánaśćie [...]io nie wielki[...]

¶ Jsydor. Cárbunculus rodzáiow iest dwánaśćie/ ále z tych rodzáiow nalepśe są świátłe iák oby ogień z śiebie wypuszczáiące/ á powiáda Arnol. iż Cárbunculus iest pieczęćią inśych kámieni/ ábowiem może swoią figurą álbo wyobráżenim wybić ná inśym káżdym kámieniu/ ále nie inśy kámień ná nim.

¶ Mocy tego kámieniá są/ powietrze iádowite y morowe odpędzáć/ zbytkow álbo ćielesnych żądz powśćiegáć/ ćiáłá zdrowie sprawowáć/ y záchowawa áby w niemocy nie wpadáło/ złe myśli oddala/ y też przyiaćielstwo miedzy ludźmi czyni/ á wśelkie śczęśćie rozmnaża.

Jáskołczy kámień.

Celidonius. Schwalmenstein.

Rozdział 13.

KAmień ten iest náleziony w żywoćie młodych Jáskołcząt kto[...] [t]ego kámieniá są dwoiákie o[...] [...]czerwony y drugi cza[...] Czerwony kto iı przy sobie [...] [...]e lniáney/ śalony[...] [...]m [...]cec[...] iesth/ y niem[...]y [...]

c[...] ie w[...]
[...]w[...]
[...]
[...] [k]ámień

páńſkie gniewy vśmierza / á gdy ij ná ſzyi po wieśi w żołthym ſuknie / febry vśmierza y wßyſtkie wilkośći ßkodliwe powćiaga y nápráwia.

¶ Jeſth doświadczono / iż gdy bedzie ná ßyi powießon / pomaga náprzećiw niemocy S. Wálántego / y náprzećiw żołtey niemocy / Niektorzy powiádáia iż máia być záwinione w ſkore ćieleca ábo w ielenia odchodcżećiá / á przywiezáć ie ku lewemu rámieniu tedy vznaß niemáła pomoc.

¶ Thy kámienie máia być wyjmowány kiedy dzieći iáſkolcże máie ſtoia ná gniazdzie álbo w gniazdzie mieſiacá Sierpnia iżby były doſkonalße / á dzieći one nie máia ſie dothykáć ziemie áni ich oycowie áni mátki przy thym niechay nie beda / bo wietßey mocy beda.

Żołwie oko.

Chelonites. Schilt krottenſtein.

Rozdżał 14

NJektorzy powiádáia / iż tego kámienia ieſt troiáki rodzjay / ten bywa wyjeth z wielkiego Żołwiá / má bárwe iákoby perla ná ſobie máiac ſkorupe.

¶ Chelonites ieſth Jndiyſkiego Żołwiá oko / czárnokſieżnicy kłáda ij pod iezyk / á ták rzeczy przyßłe ludziom przepowiádáia / á te ma moc ten kámień / ieśli kto vſtá wymywßy bedzie ij noſił w vśćiech / iże może przyßłe rzeczy przepowiádáć pewnych czáſow / to ieſt od słońcá wſchodu áż do ßoſthey godziny przed pełnia poki mieſiac rośćie / ále gdy Mieſiac ieſt ſtáry / tedy powiádáia iż ten kámień przez wßyſtek dzień the moc ma / á po pietnaśćie dni mieſiacá tedy tylko przededniem ma the moc / á then kámień nie zgo[r]e ani ſie ogniá boi / iákoby Dyáment.

Burßtyn.

Criſolectrus. Brennſteyn od gelber augſtein.

Rozdział 15.

JEſt ten kámień ná kſztałt złotá / ten kámień gdy ij kto powieśi ná ßyi / tedy pomaga náprzećiw ograżkam / á gdy ij z miodkiem rożánym zetrze / dobry ieſt ná niemocy ktore bywáia w vßu / á iezli z Málmázya bedzie zmießan tedy ná oczy dobry ieſt y żołądkowi pomaga / ábo choć ſam proch bedzie z niey wypith álbo zeżwan. Then kámień po ránu bywa cudnieyßy / á ogień bárzo ku ſobie ćiagnie / á bárzo prethko od ogniá zgore.

Kryzolit.

Chriſolitus. Goldküſs.

Rozdział 16.

TEgo kámieniá ieden rodzay przezrzyſty żołtey bárwy máiac w ſobie nieiákie pałáiace iſkry. Drugi rodzay ieſt iego bárwy woſkowey / á ieſt zielony iákoby morſka woda ku wietßej zielonośći ſie máiaca / á gdy ij ná ſłońcu położy / tedy złota gwiazde przez ſie vkázuie / á bywa náleziony w Murzyńſkiey ziemi.

¶ Kiedy bywa w złoto wpráwiony / tedy się przećiwi strachom nocnym / dawa madrość y cześć / ßaleństwo odpadza.
¶ Gdy ij ktho stárwßy bedzie pić / pomaga przećiwko dychawicy.

Kryßtal.

Cristallus. Cristallen steyn.

Rozdział. 17.

KRyßthal kiedy bedzie przećiw słońcu położon / tedy ogień z siebie wypußcza / y zápala rzeći ktora może być spaloná / ále kiedy bedzie pierwey kryßtal zágrzany żadnym obyczáiem niezápali.
¶ Też w rzeczách przyrodzonych mistrzowie rozumu przyrodzonego pißa. Kryßthal gdy bedzie powießon ná ßyi idac spáć / thedy złe sny preč odpadza / vrzeczone rozwiezuie.
¶ Gdy ij kto w vśćiech bedzie mieć / prágnienie vsmierza / á zmießawßy ij z miodem / piersi niewieśćie mlekiem nápelnia:
¶ Wßákże kryßtal lepßy iesth ná naczynie ku pićiu / niżli ná inße rzeczy.

Cinober.

Cinnobrium. Cynober.

Rozdział 18.

ZRwa Cynober vdziáłány z siárki y z żywego srebrá / á iest czerwony / moc iego podobná iesth mocy krwáwego kámieniá / Bo then bárzo zćiaga / á dla thego krew powćiaga / ná spárzeline y ná krosthy dobry iest / w plastry bywa mießan / y theż ná oczne lekárstwá pożytecznie bywa wmießan.

Koral.

Corallus. Corallen.

Rozdział 19.

Rozdział

DWoiáki ieſt rodzay koralow cżyrwony y biały/ Auicenna położył iego rodzay trzeci cżarny/ cżerwone w ktorych dziurek niemáß nalepße ſą.

¶ Mocy tych kámieni ſą iż bárzo krwie powćiagáia/ ktho ij przy ſobie będzie noſił álbo gdziekolwiek będzie w domu ábo w łodzi/ tedy wßelkie przenágábánia dyabelſkie ábo widzenia/ álbo ſny ſtráßliwe odpadzá grzmienie álbo pioruny/ wiátry inße nawáłnośći oddala/ y broni od okrutnych źwierząt/ náprzećiw kordyáce y inßym niemocam żołądkowym pomaga/ powießony ná żołądku ábo ij wypić/ mdłemu żołądkowi ieſth pomocen wrzodom ktore bywáia ná ſledzionie ábo w ielitách pomaga/ dziąſłá niezdrowe vlecza/ rány zgniłe wyćiera/ y ßkodliwego lekárſtwá powśćiaga/ á kiedy kto ma kámień/ tedy ma proch z niego z winem pić/ gdy będzie ſtárty y poſypány ábo też záwießony miedzy ſádem álbo ná roli miedzy zbożem/ cżyni ie płodnemi/ dżdże y grády ßkodliwe od nich odwraca á iżeby dzieći niemiewáły niemocy S. Wálántego/ tedy iáko rychło z żywotá wynidą/ pierwey niżli vſty ſwemi vkußa/ tedy korálá cżerwonego wziąwßy ták wiele iáko záważa dzieśięć ziarn ięcżmiennych/ zetrzeć ij co nálepiey/ á włożyć ij w vſtá dziećięćiu á niechay ij połknie/ Bowiem ieſt k temu bárzo dziwno pomocen.

Miedź.

Cuprum. Küpfer.

Rozdział 20.

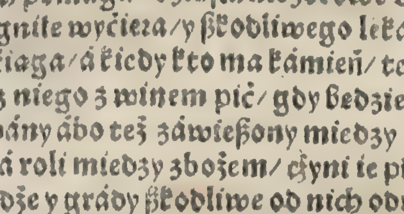

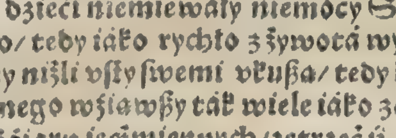

MIedź krußcżyna pożytecżna ná rozmáite nacżynie/ wßákże y rdzá z miedzi nie tylo do farb ſłuży/ y woſki zieleni/ ále też ná proch ſtárta fráncuzy wyſußa: gdy ie nim poſypuią.

¶ V ludzi ſtárych byłá pierwey miedź wynáleziona ku potrzebie niżli żelázo/ ábowiem pierwey miedzią ziemie ryto/ y rzecży ábo nacżynie ku walce ſpráwowano/ á ták miedź byłá nadrożßa/ á złoto y ſrebro dla niepożytku zámiatano/ ále teraz obycżáiem przećiwnym leży miedź á złoto w wielkiey cći y w wadze.

Popioł.

Cinis. Aſchen.

Rozdział 21.

POpioł iże ma w ſobie drobnie bárzo cżeśći/ lekkim wiátrem bywa rozwiewan/ á wßákże ná wiele rzecży ieſth pożytecżen. Napierwey ogień popiołem bywa rządzon y záchowawan/ popiołem ſkory od wełny bywáia wypráuione y nieiáko odnowiony

¶ Popioł bywa kłádzion miáſtho hálunu ku fárbowániu ſukná.

¶ Kiedy kośćioł poświącáia/ tedy ná popiele obiecádło nápiſuia/ á wſtępną śrzodę bywa poſypowan ná głowę ná pámiatkę śmiertelnośći náßey.

¶ Z wody y z popiołu bywa ług vdźiáłan ktorý głowy myia.

¶ Popioł gdy będzie ná pyą wkę poſypan/ tedy krew ktora płyną záſię zwroći/ ná lekárſtwá ták popioł y też ług bywa pożytecżę. Auic. powiáda iż popioł wßeláki ma moc wyćieráć y wyſußáć/ á wßákże rozmáity ieſt/ á gdi będzie wymocżony tedy nie ták ma moc ku wyćierániu/ ále przez wymocżenie ná bywa ſobie iże ſpaia y wyſußa bez kąſánia.

¶ Wodá z popiołu bywa laná w lekárſthwá gniiące/ á z nich ieſth namocnieyßa wodá z drzewá figowego/ y z ziół ktore w ſobie máia mleko iáko ieſt romanowo ziele/ álbo ſoſnká y inße

y inße tákowe/ ábowiem bárźiey ociera y wy-ſußa popiol z drzew ſciagáiacych/ iáko ſa drze wá debowe/ powćiaga krwie.

¶ Dioſcorides. Lug z popiolu debowego ieſt bárzo dobry ná lekárſtwá ludziom y bydlu kto rym pluce ſa obćiazone/ ábo ktorzy máia w ſobie trućine/ ábowiem ktho tákowy bedzie pil/ tedy nátychmiaſt bywa zdrow. Jeſt tez pozyteczny ná wilgotne rány y ná fiſthuly/ y ná rány ktore ſa trudne ku zlecżeniu/ y ná ſtru py dawne smierdzace/ á przeto vſtáwicznie máia być omywáne á ſlußnym lekárſtwem le czone/ ábowiem moc lugowa ran nieuzdra-wia ále ie kte^v ſprawuie izby byly vzdrowiony

Krwáwny kámień.

Ematites. Blutſteynn.

Rozdzial 22.

HEmatytes kámień ieſth rzeczony greckim iezykiem/ iákoby krwie powćiagáiacy kámień/ ábowiē ma moc vſtánawiáć krew/ ten kámień ma dzika bárwe/ á gdy go nádrápnieß/ bedzie czerwony/ ten gdy be-dzie wlozon we wrzaca wode/ tedy ſie ſtawa letnia/ á kto iy bedzie noſil/ nietrzebá mu ſie bedzie bać ſlonecżney goracośći/ á kiedy be-dzie ná ſlońce wylozon/ tedy wypußcza z ſie-bie iſkry. Owoce od chrobakow y od grádu záchowywa. A gdy bedzie z woda zmießány: tedy vzdrawia ony ktorzy krwia czeſto pluia Tez pomaga ná biegunke/ proch z niego dzi wie mieſo kthore bywa w ránách wyiada/ á zmießány z winem rány záſtárzále vzdrawia á kto iy pić bedzie/ tedy kámień ktory bywa w mecherzu łamie.

¶ Ten kámień ieſth ſtworzon ku ſluzbie czlo-wieczey/ á iego moc ieſt ſciagáiaca/ co ieſth rzecz doświadczona.

Zelázo.

Ferrum. Eyſen.

Rozdzial 23.

JEſt zelázo przyrodzenia zimne-go twárdego y geſtego/ czym ſie wßyſtkiey rzeczy ſprzećiwia. A-bowiem rzecza ſwoiá zwyćieza/ y ſámo odſiebie bywa ſtrawiono nád inße wßyſtkie krußce zelázo narychley ſie zepſuie/ y rzecz inßa ktora znim bywa weſpo lek záraza y kaſa/ nie glośno brzmi od ogniá mieknieie izeie moze kowáć/ z niego bywa zbroiá y rozmáite náczynie ku rabániu/ lecży tez zuzelica y tuſkami.

Gágátek.

Gagates. Schwartzer augſteyn.

Rozdzial 24.

GAgátek o ktorym rozdzial wto-ry vczy/ ieſt kámień czarny y świá tly/ á kiedy bedzie zápalon po-maga náprzećiw niemocy świe-tego Wálentego/ dyably odpa-dza/ ábo ieſliby przez vſtá czlowiecze mowili tedy dym gágátkowy nieda im mowić/ zota-dek wſpomaga gdi pokármu przyiać niechce

¶ Wodá w ktoreyby trzy dni moknal czyni lek kie porodzenie/ á ieſliby one wode pilá dziew

kā

dziewká/ thedy bywa poznána ieſli práwá dziewká álbo nie/ Abowiem ieſli dziewicá/ tedy nie będzie poruſzoná/ á ieſli nie prawa/ tedy zárázem vryne wypuśći.

¶ Ten kámień dyabelſtwu y czárom ſie przećiwi/ węże odgania/ przeto y Orzeł ten kámień kładzie w gniazdo ſwoie dla wężow/ á wßákoż Sorgius powiáda/ iż to czyni Orzeł áby dzieći chłodził.

Gránátek.

Granates. Gránatten.

Rozdział 25.

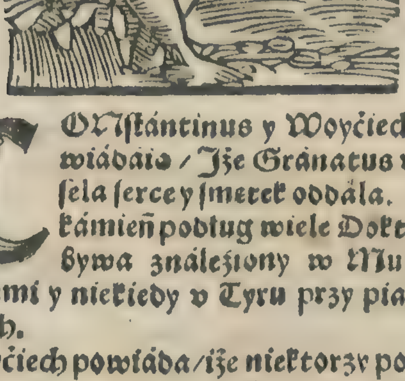

KOnſtántinus y Woyćiech powiádáia/ Iże Gránatus vwesela ſerce y ſmętek oddala. Ten kámień podług wiele Doktorow bywa náleziony w Murzyńſkiey ziemi y niekiedy v Tyru przy piaſkoch morſkich.

¶ Woyćiech powiáda/ iże niektorzy powiádáia/ gdy ktho ten kámień w vściech będzie nośił/ czyni mu dobry rozſądek. Też powiádáia/ iż kto ii przy ſobie nośi/ czyni go ludziom przyiemnym.

Lodowiec.

Gelacies. Troſtſteyn.

Rozdział 26.

ARnoldus. Gelácies ten kámień ieſt záwżdy zimny/ á nigdy ſie nie zágrzeie od ogniá/ álbo z trudnośćia bywa roſpalon dla tego geſtośći ktora broni áby ogień nie przechodził/ ná kßtałt iáko złotá/ twárdy iáko Diáment/ á dla ſwey zimnośći żądzey ćieleſney powściąga/ gniew vśmierza y dawa pomoc náprzećiw wßyſtkim niemocam człowieczego ćiáłá/ ktore z ćiepley przyczyny pochodzą.

Iácynek.

Iacynthus. Iácyntenſteyn.

Rozdział 27.

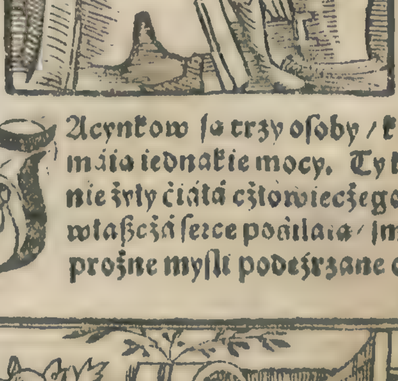

IAcynkow ſą trzy oſoby/ kthore máią iednákie mocy. Ty kámienie żyły ćiáłá człowieczego/ á zwłaßczá ſerce pośilaią/ ſmętek y prożne myśli podezrzane odpądzáią

dzáią/rozum y cześć mnożą/od piorunu y od nieprzyiaćioł bronią/ ludziō podrożnym przespiecżność cżynią / ták iże też powietrze morowe rozmáitych krolestw niemoże im nic záßkodzić/y cżynią ie być godnemi cżći przyimowáć/y od niemocy/ktore z powietrza przychodzą ná ludzi cżynią ie być przespiecżnemi wßákoż Aristoteles powiáda / iż niewiásty bezemienne ku porodzeniu dzieći spráwią.

Jáspiß.

Iaspis.

Rozdział 28.

TEn kámień gdy będzie noßon od kogo/ograßkę y opuchline oddala/ ocży cżyśći/ widzenia ßkodliwe odpądzą / ćielesną żądzą vśmierzą/poczećia broni/á zwłaßcżá zielony/ktory ma w sobie żyły żołte/brzemiennym niewiástam álbo przy porodzeniu pomaga/á kto ij będzie przy sobie nosić/tedy otrzyma zwyćiestwo y cżyni go być mocnym y przyiemnym/ále nád inße wßystki własnośći álbo mocy/ktore w sobie ten kámień ma/te moc álbo własność ma / iż krew vstánawia skądbykolwie zbytnie ßłá / á moc iego wietßa iest gdy będzie we srebro wpráwiony.

¶ Philozoph powiáda iż iesliby kto nálazł Jaspis zielony / á w niemby był krzyż / tedy ma táką moc/iże ktoby ij przy sobie nosił/tedy tákowy nigdy niemoże vtonąć.

Bursztin.

Karabe. Gelber augstein.

Rozdział 29.

YEST w prawdzie Rozdział 15 o tymże/ wßákże dla dostátku iest powtorzenie. Awicenná/ Bursztyn ma moc serce vwesełáć y kordyáke oddáláć / y duchy posiláć.

¶ Serápion. Bursztyn kto ij pić będzie/ tedy broni izby wilgośći zbytnie do żołądká nie ßły/y wrćiera żywot/ y żołądek posila/ krew zástánawia / á gdy będzie záwießon ná bolączce tedy pomaga/ też pomaga ná kordyáke / y kiedy kto krwią pluie/ álbo gdy komu z nosá idzie krew zbytnie / ále gdy kto nim zákádzi/ tedy więcey niemoc świętego Wálántego pobudza.

Lázur.

Lapis Lazuli. Lázur stein.

Rozdział 30.

BDR będzie ná proch stárthy ten kámień/tedy odmieni złe wilgośći ku ich przyrodzoney náturze z cżego sie włosy ná powiekách mnożą.

¶ Moc iego iest/ iże od niego włosy ná powiekách rostą / moc iego iest ktora wysußá y ochładza/y powieki z ktorych włosy opádáią dla nietákich wilgośći iádowitych.

¶ Gdy będzie záwießon ná dziećięćiu / tedy oddala od nich boiaźń / á cżyni włosy kręcżone/ ma moc zapáláiącą y gnoiącą/ á przeto brodawki tráći.

¶ Gdy ij kto weźmie przez vstá/tedy melánkolią wywodzi/krew cżyśći od wilgośći zbytniey á gestey / á iego miárá/ to iest wiele go ma cżłowiek ná ieden raz wziąć / od pietnaśćie ziarnek áż do [illegible] á to kiedy bywa w inße lekárstwá

lekárstwá mieszan ábo kłádzion co czynia purgátia/ pomaga wiecey boleśći ktora bywa w nerkách ábo w krzyżoch/ y dycháwicy.

¶ A gdy bedzie wźiet przez trunek/ álbo vczyniwszy z niego czopek/ pobudza niewieśćie rzeczy przyrodzone.

¶ Kto iy pić bedzie / pobudza brzydzenie y wrácánie/ ále gdy bedzie wymoczon/ tedy to bedzie od niego oddalono.

¶ Awicenná powiáda/ iż serce posila.

Mágnet.

Magnes. Mágneten steyn.

Rozdział 31.

W Gorách nád morzem rośćie ten kámień Mágnes zwłaszczá w Indyey v wielkiego morzá Oceáná/ bárwy ten kámień z szárá dźikiey.

¶ Okręty gdy przychodza nád one gore w ktorey iest ten kámień Mágnes/ tedy cokolwie żelázá bedzie miał w sobie on okret/ á zwłaszczá gwozdzie żelázne/ ktoremi okret zbijáia/ wyskákuia z niego/ á iákoby z kusze do oney gory leca/ w ktorey iest ten kámień mágnes/ bowiem ma dźiwna y niesłycháná moc żelázo k sobie ćiagnac. Ale ludźie wiedzac o tákich rzeczách/ zwłaszczá ktorzy tám po morzu ieżdza / drewniánemi gwozdźmi Ok..ety zbijáia.

¶ Też Mágnes bywa náydowan w Niemieckich stronách/ Tho zwłaszczá w ziemi Dyrintskiey tákże w Fránkowskiey.

Vżytki ku lekárstwam.

¶ Pisze ieden Lekarz imieniem Serápio/ iże moc tego kámieniá tá iest / gdy bedzie ku pićiu dány z miodem p'tym/ czyni przepuszczenie kliiowáte y nieczystośći z ćiáłá wypedzá.

¶ Też Mágnes iest bárzo dobry ktoby (iácsie igla vdawił álbo iákim inszym żelázem/ włożywszy iy w vstá przyćiagnie káżde żelázo z gárdłá k sobie.

¶ Też Mágnes gdy bedzie obmazan sokiem czosnkowym ábo z cebule/ niepoćiagnie żelázá.

¶ A gdyby mu chćiał záśie moc iego przywroćić odieta tym czosnkiem / thedy go námocz w kozłowey krwi przez noc / á poćiagnie żelázo iáko y pierwey.

¶ Thakież Diáment kámień bárzo twárdy ktorym drogie kámienie rzeża dla iego twárdośći wielkiey / tego kámieniá gdy ná mágnet przyłoży/ odeymie mu moc/ iż żelázá nie przyimie / á gdy on kámyk odeymie z niego/ vczyni własność swoie przyrodzona / to iest poćiagnienie k sobie żelázá.

¶ Też sztuká niemáła wybornego mágnetu ku wnetrznemu zamkowi przyłożona oderwie iy/ tákież skobl ze drzwi wyrywa.

¶ Też then kámień mágnes ma the moc iże bárzo wiele żon/ ktore opuszczáły dla swarow meże swoie y záśie k nim przywrácáły sie/ ábowiem ten kámień od meżá noszony/ czyni go żenie lubieżnego y bárzo miłego / ták iż bez niego być niemoże/ tákież też y żone meżowi czyni wdźieczna. ¶ Też Dioskorides pisze był náleźiō iedē mágnes ktory był weglowáty/ ten iednym weglē/ to iest iedna strona ćiagnał żelázo/ á drugi weglē odpychał od siebie.

¶ Też Aristoteles pisze/ Jest też rodzay mágnesow/ ktory ćiáło człowiecze k sobie ćiagnie / á tenże ná proch stłuczony/ z miodem pity/ puchline z człowieká wypadza.

¶ Też gdy bedzie włożony pod głowe białey głowie ktora z meżem leży (iżby o nim niewiedźiáłá) nátychmiast meżá bedzie chćiáłá przez sen obłápić/ á to ktora iest meżowi swemu wierna/ á ktora od meżá vstepuie/ wnet dla boiázliwe° á strászliwego widzenia spe.. nie z łożá / by ia miał kto z vmysłu wyrz...

¶ Też powiádáia niektorzy ludźie / sto... czásu iednego/ iż złodźieie wiedzac w i... domu bogáctwá niemáłe / myślili iák... dostáli/ potym w nocy weszli táiemn... á ná rozpalone wegle sypáli proch ...

niá tárty/z kąd dziwne rzeczy y bárzo strászliwe vkázowáły sie dla ktorych wszytcy z domu musieli vćiekáć / á oni pothym wybrawszy dom chodzili wolno.

mieyscách skálnych/ále bywáią znáydowány w ziemiách bárzo rodzáynych/ iáko iest Lácedomska /Egiptska/ á zwłaszczá w Thebie zá Augustá Cesárzá y Tyberyuszá nálezione.

Kámienne wegle.

Gagas Rudis. Stein kolen.

Rozdział 32.

Woyćiech powiáda /iże ten kámień iesth czarny / á robią nim Smelcerze y Kowale. Ten kámień Alchimistowie dobrze znáią. Woyćiech powiáda / iże sie w ogniu wielkim rospływa / á stąd wielka gorącość czyni/ináczey sie nie rostopi/ á ták gdy bedzie wmieszan we szkło / dáie mu rumienność.

Mármur.

Marmor. Marmelsteyn.

Rozdział 33.

Linius powiáda iż Mármurow rodzáie rozne / y bárwy trudno bárzo wyliczáć álbo wypowiedzieć/gdy ich iest bárzo wiele/ á máią rozmáite przezwiská od krolestw álbo od inszych ziem w ktorych bywáią náydowány / Wszákże prawdziwy Mármur y nalepszy/ktory iest zielony/ ábowiem z tąd wziął przezwisko Mármo /po Grecku co sie wykłada zielony wszákoż nie w szytki ty kámienie bywáią ználezione/ácz ná

Perły.

Vniones. Perlen.

Rozdział 34.

Perły zimne są y suche [illegible] rym stopniu / z skorup [illegible] ie wyimuią/lepsze są bi[illegible] przeyrzyste / máią pot[illegible] iącą moc / náprzećiw [illegible] ćiam y też omdlewániu / ktore pocho[illegible] zbytniey purgáciey ábo w vchodzeniu [illegible]
¶ Náprzećiw tym chorobam dáy [illegible] proch stłuczone z rożánym cukrem [illegible]
[illegible]

ludziom day ku pożywániu/ á to z mánus cry
sti/ ktore kołaczki w Aptece czynią/ á zową
ie mánus Christi z perłámi.
¶ Też perły są bárzo dobre náprzeciw melán
koliey/ ktora niemoc przychodzi ludziom ze
drżeniem sercá.

Kámienna żużel.

Pumex. Bůmssteyn.

Rozdział 35.

TEn kámień ma moc / iż blizny ná oczu przeyrzyste czyni/ to iest tráci ony blizny / iżeby widzeniu nieprzeszkadzały / rány wypełnia y goi/ mięso dziwe tráci ktore bywa ná oczu.

¶ Gdy ij zetrze á będzie onym prochem zebow pocierał/ tedy zęby czyści y ociera.

¶ Jesli ten kámień będzie włożon do winá w beczkę/ tedy nieda mu dáley kisáć.

¶ Bywa kłádzion w lekárstwá ktore wyczysciáią zęby/ kiedy nie będzie spalony/ ábowiem gdy będzie spalony/ tedy bywa subtelnieyszy.

Rubin.

Rubinus. Rubyn.

Rozdział 36.

SErápion. Ten kámień ieśli kto ná sobie powiesi/ snow wnocy złych nie będzie widział áni strászliwych/ á iesliby ktho wzrok swoy zemdlił pátrząc w słońce/ tedy iemu pomoże gdyby tym kámieniem po-

tárł oczu swoich/ A gdy będzie ten kámień ná głowie o włosy tárt/ tedy ciągnie k sobie pázdziorko/ iáko Mágnes żelázo.

Száfier.

Saphirus. Sáphyr.

Rozdział 37.

KAmień ten iest bárwy modrey/ iákoby Niebo iásne/ á iest przeyrzysty ná kształt naczystszego lázuru/ Ten kámień ma te moc/ iż ciáło rozmnaża / bárwę dobrą ná ciele dawa / pot zbytni vsmierza/ żądzey cielesney powściąga/ y thež czyni człowieká czerstwym y vczliwym/ nieczystości z oczu y boleści czołá oddala/ boleści w żywocie vsmierza.

¶ Jesli ij kto będzie z mlekiem pił/ á ktho ij nosi/ czyni go spokoynym/ miłym/ nabożnym y miłościwym/ á dusze w dobrych vczynkoch posila/ zdrády odkrywa/ stráchy odpadza/ ku naukam czárnokśięskim bárzo służy.

¶ Wrzody ktore bywáią czásu morowego powietrza/ iednym dotknienim vzdrawia/ oczy od ospic záchowywa krom obráżenia.

Szmárág.

Smaragdus. Smárágd.

Rozdział 38.

JEst pożyteczny ten Kámień onym ludziom / kthorzy czystość ćielesna miluia / gdyż złaczenia ćielesnego nie ćierpi / á ieśli bedzie noszon przy zgwałczeniu pánny / tedy sie złamie / iáko o tym Woyćiech pisze / żadze ćielesney poruszenie vśmierza / dobro czesne rozmnaża / dyabelskie nagrawánia y náwálnośći precz oddala / gdzie beda społem złaczone dwie ograszcze / ktore zowa trzećiaczkámi / vzdrawia ie / y przyiemnego ludziom czyni / á przećiwi sie niemocy S Válántego / pámieć ostrzy / ku dobremu porádzeniu moc dawa / też iest pożytecżen onym kthorzy sie pieczołuia o przyszłych rzeczách / wzrok sprácowány pilnym pátrzeniem záśie náprawia y záchowywa.

¶ Jeśliby kto proch z niego wźiał / tedy iest pomocen bárzo / kiedy kogo vkasi co iádowitego / á zwłaszcza pies wśćiekły / trędowátym y tym ktorzy kámień ćierpia y trucine / iest bárzo pomocen ieśli bedzie vtárty przyiet.

Głaz.

Silex. Kißling stein.

Rozdział 39.

NAlepsze iesth Głazie (iáko Jsydorus pisze) czarne / ná mieyscách niektorych y też czerwone / białe záśie nierychło sie stárzeia / áni każa / z ktorych groby czynia

ryte / nie káżo sie ále trwáia długo / ktorym też áni ogień nic niezászkodzi / Abowiem z tych też naczynie bywa w ktorym Miedź w ogniu rospuszczáia / ále też y zielony Głaz bárzo sie ogniowi przećiwi / á nigdźiey go nie naydzie wiele / á ktory iest błády / ná wápno rzadko sie przydawa / Głaz wodny záwżdy bywa iákoby mokry / ten ma być lećie wźiet / á niema być kłádzion w mur áż po dwu lat.

Dáchowká.

Tegula. Tachziegel.

Rozdział 16.

GDy iest dáchowká dobrze vpálona / ma moc przepaláiaca ćiáło / á dla tey przyczyny kiedy bedzie vmieszaná / á pomáże z nia mieysce / thedy pomaga ná świerzb / ná krosty / y ná bolesći nożne.

¶ Gdy bedzie wmieszána w plastry / tedy trawi wrzody twárde / á iey moc iest oćieráć y wysuszáć / á zwłaszcza oná ktora iest Zyndrowa / Abowiem iest namocnieysza nád insze á iest máść w ktoro wchodzi táka dachowká lekárstwo dobre ná goienie ran.

Topázik.

Topazion. Topaſier.

Rozdział 41.

WOyćiech powiáda iże Topázyon kámień ták rzeczony ieſt wezuan od mieyſcá ná ktorym napierwey ieſt nálezion/ ktore mieyſce zowa Topáſis wyſep.

¶ Tenże Woyćiech powiada/ iże náßych czáſow ieſt doświadczono/ iż ten kámień gdy bedzie we wrzaca wode włożon táki iáko ieſt z onego mieyſcá przynieſion/ tedy záráżem ná thychmiaſt może ij włożywßy reka gola álbo noga z oney wody wrzacey wyiać bez obráženia żadnego/ y powiáda rzekac iż to ieden z náßych thowárzyßow vczynił bedac w Pá- (ryżu.

¶ Ten pomaga gdy kto krwia pluie/ y przećiwko niemocy ktora zowa wilcza niemoc/ á tho ieſt pewna iż ſie w nim obeyżrzy iáko we źwierćiedle/ rodzi ſie też w morzu.

¶ Ten kámień gdy kto trzyma w práwey rece náprzećiw słońcu/ tedy wypußcza z ſiebie promienie y ogień/ ták iż kto nań pátrzyć bedzie dziwowáć ſie muſi/ á kto ij noſić bedzie v lewego rámieniá/ thedy ná wielkim zebrániu nic nieda/ tym kámieniem krowki y inße robáctwo/ y grády od owocow oddalone beda/ y ćieleſne zápalenie gáſi.

¶ Ariſtoteles powiáda/ iż Topázion gdy bedzie ná ráne człowiecza położon/ thedy krew záſtánawia/ á ieſt ten rodzay/ iż gdy bedzie powießon nád ona rzecza kthora wre/ thedy przeſtánie wrzeć oná rzecz.

¶ Topázion ktory ma bárwe iáko złoto/ then ieſt nadrożßy. Drugi rodzay ieſt iego dáleko ſwietleyßy á bárwy ćiemnieyßey ále nie thák dobry/ then kámień miedzy inßemi mocámi ktore ma/ powiádaia iże gniew/ y zadza ćieleſna vſmierza.

Człowieczy kámień. młyńſki kámień.

Veſice Calculus & Molaris.

Menſchenſteyn. Milſteyn.

Rozdział 42.

AVicen. powiáda/ iż kámień ktory ſie rodzi w mecherzu/ Thenże tamie kámień w nerkách/ gdy go kto ſtłukßy pije/ á ten záś z nerek tamie mecherzowy/ ále Gálenus powiáda iże thák nie ieſt. Záſie Auicen. powiáda/ iż kámień młyńſki ktory zna káżdy człowiek/ ieſt ściagáiacy/ á przetho lekarz ma ij bráć ná ony rzeczy ktore żadáia powćiagánia

Gebká Morska.

Spongia marina. Meerſchwam.

Rozdział 43.

DLa tego gebká morſka the moc ma iże iáwnie wyſußa/ ma też te moc iże świeże rány goi gdy ia zmacza w occie/ w wodzie y w winie podług rozmáitośći ćiał/ y powśćiaga krwie ktora idzie z rány ſieczoney álbo też ſpaloney ieſt iey moc trawiaca.

¶ Kámień kthory bywa ználezion w gebce/ ma moc wyſußáiaca/ y tamie kámień kthory bywa w nerkách/ ſámá rány goi świeże gdy bedzie przykłádáná z octem ábo z woda/ goi też y záſtárzáłe gdy bedzie przikłádáná ná nie

z wárzonym miodem a przyłożyć z sáma woda/ ále sa niektore gebki subtylne/ lekkie/ ktore żadney pomocy nie dawáia/ á gdy bedzie z octem podłożoná/ powćiaga rzeczy przyrodzonych niewieśćich / á gdy bywa spaloná tym obyczáiem iáko bywa pijáná morska paloná/ pomaga ná wrzod ktory bywa ná ociu y oczy wyczyśćia/ á kiedy bedzie przyprawnie omytá po spaleniu/ tedy wiecey pomaga ná oczy w lekárstwiech/ á gdy bedzie spaloná z smoła/ pomaga przećiw niewieśćim rzeczam gdy zbytnie ida/ á kámień kthory bywa nálezion w gebce/ tamie kámień w mecherzu gdy bedzie z winem wypit/ á kiedy bedzie spaloná z oliwa/ tedy bedzie pożyteczná ku leczeniu onego ktory krwia pluie.

¶ Też z niey dziáłáia knoty y kłádą ie ná krwáwnice z kthorych krew idzie/ á thák powśćiaga krwie.

Zygniczek.

Zygnites. Sygelsteyn.

Rozdział 44.

Pisze Isidorus / iże then kámień iest bárwy skláney/ ten kiedy bedzie ná szyi záwieszon tedy oddala od człowieká co sie mu w nocy przez sen ledá co vkázuie / y krew płynaca z człowieká stánowi.

¶ Kámień ten od wyspu thák rzeczon iest/ gdzie go náyduia: á Słowacy pieczeći swoie od niego sygnetmi názwáli / bo z niego pieczeć nalepsza dla twárdośći.

¶ Thez niedopuszcza człowiekowi áby rozum stráćił/ gdy iuż ná to człowiek iest skłonny/ á gdi bedzie dzierżan nád ogniem płomieniem goráiacym/ tedy dla niego płomień gáśnie. To też o nim powiáda Enáx w kśiegách swoich w ktorych pisał o kamieniách.

Koniec o kámieniách.

Ksiegi Czwarte o sprawowaniu a czynieniu lekarstw / ku rozmaitym chorobam / a naprzod o mierze y wazeniu ich / pod kthora maia byc skladane.

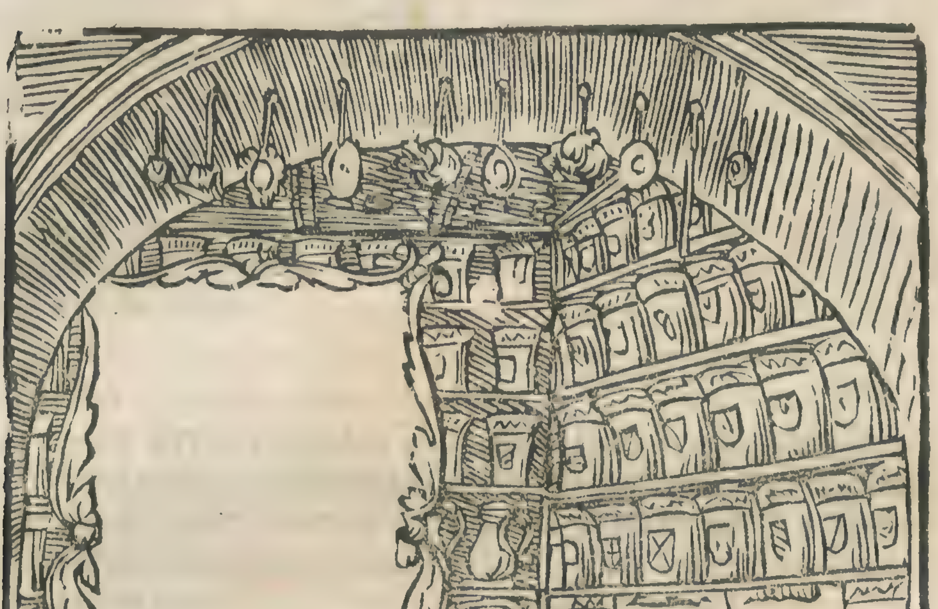

Do czytelniká przedmowá. M. S.

W Pierwszych Księgách dwoich / mieliśmy Nauke o rzeczách iednostáynych / ktore Łácinnicy zową simplicia: niedla prostości / iáko niektorzy mienią / ále dla szczegulności / iż káżde sámo przezsie / może ku lekárstwu służyć / wszákże iż wiecey mogą dwá niż ieden / Bo gdzie siły wiecey / tám skutek znácznieyszy. Przeto v mądrych Lekárzow weszło z stárádawna wzwyczay / iż ná mocne choroby / niez iedną rzeczą idą / Ale ich kilká iedney mocy złożywszy / niegdy też składánia rzeczy rozmáitych bywáią / Aby iedno drugiemu zbytnią siłe / czásem iádowitość álbo srogość tłumiło. O ktorym składániu Aptekarzowie / ácz nalepiey wiedzą / z nauk vczonych / á biegłych Lekárzow / Wszákże iż niewszedy Aptekárzow może náleść / á wszedy iákmiarz potrzebá iest leczenia / tám też ty Księgi nalepsze mieysce mogą mieć / tedy áby y ludzie obecni mogli czásu potrzeby ráde mieć. Albo też y ci / co chec ku ćwiczeniu máią / Tedy im ty Księgi trzecie nieco drogi ktemu vkażą / iáko lekárstwá przyprawiać / y iáko tych ku ktorey chorobie vżywáć: Bo gdzie niemoże iednostáyne lekárstwo zdołáć / tám ku składániu wiela wespoł / iest miárá á wagá potrzebna / O ktorey tu naprzod zmienká będzie / Potym sie vkaże / y co kczemu należy / á ku ktorey chorobie służy.

Nauká lekárska / o wadze á mierzeniu Lekarstw / ták ku skłádániu ich / iáko y tych vżywánia pod miárą.

O Wagách álbo miar Lekárskich.

§ Dwoiáki iest funt. Kupiecki ktory ma w sobie 16. Vnciy ábo 32. łoty / bo káżda vncia czyni 2. łothy / § Lekárski álbo Aptekárski funt / má w sobie 12. vnciy / álbo 24. łotow. Vncia ma w sobie 8. dragm. Drágmá ma w sobie 3. škropuły. Szkropuł ma w sobie 3. ziárná. A ziárno iest namnieysza wagá.

§ Ktore Wagi ták piszą.

Funt. lb.	℔	Puł Vnciy.	℥ſ
Vncya.	℥	puł drágm.	ʒſ
Drágmá.	ʒ	Puł škropuł.	℈ſ
Skropuł.	℈	ziárno.	g
Garść.	M		

Equaliter rowno álbo iednego ták wiele / iáko drugiego. aa.

Skłádánia Elektwarzow Mistrzá Berchtoltá Nauká.

§ Lektwarzu to iest powidłek z soku Rożánego / Lektwarzu de diaprunis laxatiuis, & diacitonica, połtora łotá dáctylow / miárá tá 5. łotá.

§ Reubárbarum od trzeciey części áż do łotá. Aloe od połtorá łotá áż do poł łotá. Mirábolani citrini ieden łot / chmielu / fig / terre viole / aque cásei / succi rosarum / támárindy cássie fistule / rowno połtorá łotá.

Rzeczy pospolite flegme purguiace.

§ Turbit miárá iest poł łotá / modrzewowey gebki miárá 3 łoty / krokosu miárá 1 łot / coloquintidy miárá iest tá 5. łotu / mirabolanos kebulos miárá iest dwá łoty.

§ Rzeczy skłádáne ktore flegme purguią. Jerápigrá gáleni / miárá iey drágmá / blancá miárá iey 1 łot / benedicte láxatiwe miárá 1 łot / pilule cochie miárá ich połtorá 5. tego / diácártamus miárá iego pięć tákich 5 pilule de ágárico miárá ij. 5 tákich.

Ty rzeczy pospolicie melánkolią purguią.

§ Proch sene miárá iego iedná táka 5. y tákiey drugiey trzecia część / sosnká miárá iey táka 5. Kánia przedzá / mirábolani indy / rowno po dwu łotu / kámieniá lázulowego miárá iego iedná táka 5. Powoiu / chmielu / tego możesz wziąć iáko chcesz.

§ Rzeczy skłádáne ktore melánkolią purguią. Diásene miárá iego pięć tákich 5. Cátárticum imperiale pięć tákich 5. Jerá rufini trzy tákich 5. Jerá logodion 1 łot / Teodoricon pięć tákich 5.

§ Proch pospolity ktory Melánkolią purguie. Weźmi lákrycyey poł łotá / pulueris confortatiui / scámonee 1 łot / epitimi dwá łoty / sene poł łotu.

§ Ty rzeczy flegme purguią. Weźmi soku bániowego / gebki modrzewowey / panis lacticiniorum miárá tego iest trzy tákie 5.

§ Weźmi conserua violarum, boraginis rowno po łotu / conserua buglosse, corticis citrini / ták wiele 5. Imbieru białego 1 łot / prochu draganti frigidi poł łotá / Diagradij trzy ziarnká / Turbit ieden łot / Sene pięć škropułow / Panis zucari 1. łot: Vczyń lektwarz / miárá iego iest škropułow pięć.

§ Drugie skłádánie Mistrzá Teodoricá. Weźmi cassie fistule iedne libre / Támárindow świeżych ośm łotow / Malagránati 4. łoty / Sene / Páprotki rowno poł łotá / Sosnki trzecia część łotá / Syropu Fiołkowego / Vczyń lektwarz / miárá tego iest tákich pięć 5. Ty przerzeczone lekárstwá máią być bráne z winem.

§ Płucá zágrzewáiace Lektwarze. Triásandali / Diárodon abbatis / Diáprunis Cōserua rosarum, conserua violarum, Zucarum rozatum w tablicżkách / Diáboraginis.

§ Ná Sledzione służą ty Elektwarze / też ludziom smętnym / Diálácca / Diácapparis Diáscoreum / Diácámáriston / Diácipresson Diádrágántum frigidum / Diápenidion

¶ Ná kaszel z goracey przyczyny służą ty elektwarze. Diapenidion/ diapasulárum/ diácariton/ diadáctillorum.

¶ Piersi czyscią z zimnych wilkośći/ y zágrzewáią ie ty elektwarze. Diaireos salomonis/ diaprásium/ diaisopum/ diaenulá.

¶ Kamień wypadzáią/ vryne pobudzáią/ nerki wspomagáią ty elektwarze. Licontripon Philántropos/ puluis regine/ diánison/ diásilipenoulá/ diafragon.

¶ Ty Elektuarze potwierdzáią niewiásty/ czásu bytnośći niemocy ich. Tucia Alexándriná/ diátenáceton/ ánácárdiná/ requies diápyrá.

¶ Pobudzáią pániam ich rzecz z zimney przyczyny ty Elektuarze: Triferá magna/ trifolion/ diaartimisia/ diátrion pipereon/ diasemiton/ diáspermaton.

¶ W vczynku małżeńskim/ náture vmacniáią ty Elektuarze: Diáspermáton/ diásátirion/ diáboracis/ diátrionpipereon/ diátringorum/ diápástináchion

¶ Flegme y Kolere purguią/ y żołtą niemoc leczą ty Elekuarze: Electuarium de succo rosarum/ diareubarbarum frigidum laxatiuum/ syropus de Reubarbaro/ trifera saracenica/ diaprunis/ diacátolicon.

¶ Przećiw zátwárdzeniu żywotá/ służą ty Elektuarze: Cátárticum/ diásene.

¶ Przećiw sapce y reumie/ służą ty Elektuarze: Diaolibani/ pomum ambre/ diámusci/ diápliris cum musco/ diacompereon.

¶ Dryiakwie ktore iad wypadzáią z goracego á z ostrego zárážęnia: Tiriacá magna/ tho iest dryiakiew wielka/ tiriaca diátesserō ták ią zowa/ tiriacá Galeni/ tiriacá cōmunis.

O syropiech.

¶ Syropy ktore służą w goracey á w twárdey niemocy. Oxisuccarum simplex/ oxisuccarū compositum/ syrop rożány/ siropus acetosus/ sirop grzybieniowy/ sirop bielonowy.

¶ Ty syropy służą ná wszelką zimną przyczyne/ bo zásie zágrzewáią. Oximel simplex/ oximel diáreticum/ oximel squilliticum/ oximel aromaticum.

¶ Ty syropy pierśi czyśćią y kászel vśmierzáią Siropus enule campane/ siropus Isopaticus/ siropus epaticus.

O Pigułách.

¶ Piguły ktore czyśćią flegmę słoną y zimne wilkośći/ á służą głowie y oczom. Jerapigra Galeni/ pilule auree/ pilule cochie/ pilule lucis/ pilule arabice/ pilule ante cibum/ pilule post cibum/ pilule aromatice/ pilule diacastoree/ pilule uite idem et pestilentiales.

¶ Thy Piguły czyśćią trad/ y też skáżone wilkośći. Jeralogodion/ Jera rufini/ Diamuscus terre.

¶ Piguły kthore vśmierzáią y czyśćią kolikę. Weźmi pilularum fetidarum dwá scropuły/ castoris interioris electi ieden scropuł/ diagrydij pięć ziarnek/ vczyń pigul w liczbie iedennaśćie z wodką piołynkową.

Máśći czynienie á k czemu ktore służą.

¶ Máśći kthore zágrzewáią piethe żyły. Máść ktora zową arragon/ máść ktora zową marciaton/ máść ktora zową agrippe/ máść dialtea. ¶ Máść ktora vzdrawia rány stáre y nowe/ y wrzod ktory zową Cancer. Máść ktora zową Vngentum fuscum.

¶ Máść ktora wysusza flegmę y świerzb. Máść Vngentum album. ¶ Máść kthora spadza wszystki zmázy z oczu/ á pániam po vrodzeniu dziećiatká/ bárzo dobrze służy. Máść vngentum citrinum/ máść druga populeon/ to iest topolowa máść/ ktora záwżdy służy ná niemocy gorace/ ná głowę/ ná pierśi/ ná wątrobę/ ná puls/ ná wszytki rány gorace/ y thez służy tym ktorzy spáć niemogą/ y też ná boleść ćiáłá wszytkiego ktoraby przyszłá z goracey przyczyny. ¶ Plastry kthore przywodzą członek wzruszony ná swe mieysce. Diacolon frigidum/ diacolon calidum Emplastrū apostolicum/ emplastrum oxicrocei.

¶ Plastr bárzo dobry gdy kto będźie ránion strzáłą ábo mieczem. Weźmi wosku/ glorietu/ bláywásu/ żywice sosnowey/ wszytkiego rowno funt/ smoły czarney/ koperwáseru thez rowno połfuntá/ cámphory 4 łoty/ kámieniá mágnesu/ iáłowcu 3. łoty/ oleyku z iáiec 1. łot/ mástyki połtorá łotu/ kádźidłá ieden łot/ spraw to wszystko wespołek á vczyń plastr.

Máść krolewska/ ná schnienie stáwow/ ábo inszych członkow. Weźmi psiego sádłá/ kozłowego łoiu/ niedźwiedzego sádłá/ diáltiey (z ápteki) wszystkiego rowne częśći/ to spuść społem ná máść/ á máż przed ogniem członek schnący.

Máść

Máść ná wrzody dobra.

Weźmi loiu kozlowe° 12 vnciy/ rospuść ij po 4 rázy w occie rożánym/ weźmiß thez wosku czystego pol vnciey/ miodu rożáne° 3. vncie. oliwy 1 vnci. bobrowych ſtroiow 3. drágmy aloes ſuccotrini poltory drágmy/ grinßpanu 1 drágme/ co ma być ſtárte to zetrzeć á máść ták maß vczynić. Loy y wosk rospuścić/ á gdy ſie rospuści/ wley tám oliwe y odſtaw od ogniá/ á mießaj wßystko nieprzeſtáiac/ á gdy pocznie twárdnać/ wſyp do te° bobrowe ſtroie y aloes/ grynßpan/ mießay wßytko ták dlugo áż práwie ochlodnie á bedzie twárdo/ á bytoli by twárdziey niż potrzebá/ oliwa rozczyń.

Ná rány ktore bywáiá z wrzodow

á ktore ſa trudnego vleczenia máść/ á poſpolicie przychodza z fránce/ ábowiem tá máść vśmierza boleść/ niedopußcza rość złemu mieſu á mocnie goi y záwiera rány/ cze° wielekroć doświadczono. Naprzod weźmi litárgiriu to ieſt gleytu/ trzeci vmorzoney rowno 2 vnci. oleyku rożánego 5 vnciy/ rospuść tho ná ogniu potym zſtaw z ogniá á wloż do tego Tuciá przepáratam 1 drágme/ mießay nie przeſtáiac á potym czyń plaſtry á przykláday ieſt to nieiáko máść mocna.

¶ Druga máść ná rány goiaca.

Weźmi litárgiriu 4 vncie/ bláywáſu poltory vncie/ grinßpanu/ kádzidlá/ mirri/ máſtiki rowno 2 drágmie/ oleiu proſtego pol funtá/ máści diáltee z ápteki/ máści topolowey/ máści agrippe/ oleyku bobkowego/ ſmoly z ápteki ktora zowa pix naualis/ iſopi humidi też z ápteki rowno 2 drágmie/ wosku 2 drágmie vczyń máść podlug náuki.

Máści Pruſkiey czynienie.

¶ Weźmi máſtyki/ galbanum/ terpentyny/ wßyſtkiego rowno po drágmie/ zetrzy dobrze á zmießay z oliwa ná ogniu w panewce/ przyloż wosku/ colofoniey/ ſerápini/ olibanum: zmießay tho dobrze ſpolem thák dlugo áż ſie vſmáży/ potym ſchoway.

Máść ná zágnile rány.

¶ Weźmi oliwy/ ſlonin oborgá pod miára iedna/ wlożże ná panewke áby ſie rowno roſtopilo/ potym wloż trzecia cześć thego żywice ſoſnowey/ á gdy ſie wßytko rospuści/ wſyp kádzidlá tártego/ mirry czarney/ ále áby mirry wiecey bylo niż kádzidlá/ potym to ſmaż ſpolem á przyloż troche gálbánu/ wosku też troche przyloż dla tegości.

Máść mocnie goiaca rány/ á ciálo

w nich roßczac. Weźmi bábki/ koßcywalu/ ziela wolowego iezyká/ ßálwiey polney y ogrodney/ biedrzeńcu/ topianu/ podbiatu/ centurzyey/ ſtlucz ty zioLá á wyżmi z nich ſok iżby go bylo funt/ weźmiż czoſnku/ wosku białego loiu ſkopowe°/ wßyſtkich rowno 4 vncie/ kádzidlá/ máſthyki/ miodu rowno trzy vncie/ zmießay á vczyń máść.

Máść ná wßelkie rány.

¶ Weźmi żywice ſoſnowey/ wosku/ loiu bykowego/ wßytkiego rowno ßeść vnciy/ rospuść to ná ogniu á zmießaj/ day potim ochlodnać á to bedzie máść.

Máść druga Pruſka kthora Diaquilon zowa.

¶ Weźmi litárgiriu/ cinobru: zetrzy czyście á wſyp w oliwe potym wloż to wßytko ná panewke miedziána/ á ſmaż mießáiac wßyſtko ßpatlem/ á kiedy vyrzyß że ſie pocznie zárumieniáć/ tedy przyloż troche wosku/ gálbánu też ále mniej niżli wosku/ potim wyley ná czyſtha wode: á ieſli chceß mieć máść cudna thedy przyloż ſerápinu z ápteki/ á bedzie máść bárzo roſkoßna.

¶ Weźmi loiu ieleniego/ bábki z náſieniem y z korzeniem/ ieſliby náſienia niemiálá/ iżby bylo mieſiacá Máiá/ tedy weźmi korzenia z liſtem/ ſtlucz to ſpolem z oliwa/ á vſmaż ná lekkim ogniu cála godzine: potym przyloż żywice ſoſnowey niech ſie ſmáży weſpolek áż ſie żywicá rospuści: przecedz przez chuſte ná panewke/ á wley w to winá dobrego/ tyßke albo czterzy/ potym záſie wſtaw ná ogień/ á mießay záſie cála godzine: á gdy ono wino wywre/ záſie tákże wiele wley/ á ták tego czyń kielko rázow/ áż bedzie máść ßára/ á bedzie ſie panewki trzymálá iáko klij/ potym przyloż Bláywáſu ieden lot: ieſliby bylo tey máści ćwierć/ zetrzy wßyſtko ſpolem dobrze/ á bedzie máść/ ſchoway w sloiek á zátkay dobrze.

Drugich rozmáitych máści

przyprawy/ naydzieß w Kśiegách czwartych/ ktore o Lekárſtwiech thu niżey ſa: á zwłaßczá/ tám gdzie o goieniu ran/ náuká ieſt.

Księgi piąte o leczeniu wszelákich przygod ták wewnątrz/ iáko y z wierzchu.

O lekár-

O Lekárſtwách głowy.

Do Czytelniká Przedmowá.
M. S.

Obaczywſzy Nauke o rzeczách iednoſtáynych z ktorych lekárſtwá pochodzą / á iákiey właſności y mocy wſzelkie z nich ieſt. Też ktorym obyczáiem częścią ſkłádáne máią być. Ty Kxięgi czwarte o tym nas vczyć będą / Rzeczą tákowych lekárſtw á iáko ich vżywáć czáſu potrzeby mamy Ale iż zwyczay ieſt v lekárzow vczonych / ktorzy rzeczy lekárſkie piſáli / iż oni piſmo ſwe tym ſpoſobem ſtánowili. Aby począwſzy od członku nawyżſzego / To ieſt od głowy áż do podeſzw porządkiem / przez wſzyſtki członki lekárſtwá okazáli / tedy też y my tym ſpoſobem wſzelkie lekárſtwo tym ſnádniey naydziemy / gdy go tym porządkiem ſzukáć w tych Kxięgach będziemy. A iż od głowy náſz początek idzie / Tedy od okraſy głowney / to ieſt od włos lekárſtwá ty zácżniemy. A naprzod o ich fárbowániu iákoby z liſowátych czarne vczynić.

O czernieniu włoſow.

¶ Krucze iáie zbij / á ogoliwſzy głowe pomázuy / ále poki nie vſchnie miey oliwe w vſciech by zęby nie ſzczerniáły / nie vmyway ſie do trzeciego dniá / á czyń to w cieniu.

¶ Myi głowe ługiem w ktorym wrzáły látorośći Rożey polney z liśćim / A to też czyni kwiećie / ſzáłwia polna wárzona / krew czárnego byká álbo wołu z niedoſzłą oliwą pomázáć włoſy / iáycá bocianie z winem rozbite / czernią włoſy / ále trzebá ſtrzedz áby oczu nie doſzło. Iáycá Iáſkołce z koźią żołćią zmieſzáne / Sok kwiećia Bobowego w ołownym możdzerzu ná ſłońcu vtłuczone. Kwiećie dziewánny wárzone / żołte włoſy czyni: Korzeń celidoniey wárzoney / to też czyni / śiwe włoſy żołći. Poley w ługu wárzony / włoſy bieli. Wodá z Kretá wárzona / z czarney ſierśći vczyni biała.

Włoſow leżienie czym lecżyć.

¶ Kto Rzodkiew iáda / nie rády mu włoſy padną. Sokiem Rzeżuchy głowe pomázáć dobrze go y pić. Sene wárząc głowe myć. Spiká nárdy tákież. Aloe zmieſzawſzy z octem pomázowáć głowe. Albo wárząc koſzyſko / częſto myć.

O bronieniu łyśiny.

¶ Moczem pſim gdy głowe macżą / łyśieć niedopuſzczą.

¶ Ieſli z młodu pocżnie kto być łyſy / máſz to mieyſce oleykiem ſłodkich migdałow pomázowáć álbo pſim mlekiem. Żołć wieprzowa z Oliwą toż czyni / Krwią Kretową ſámą też pomázáć.

Włoſow mnożenie.

¶ Popioł theż Ieżá cáłego ſpálonego / włoſy też y ná bliznách rośći.

Zielemátki Bożey włoſki vwárzyć / á vſtáwicżnie tym głowe myć / włoſy mnoży.

Orzech

¶ Orzech włoski młody stłukszy z miodem/ głowę mazać bo włosy czyści/ mnoży/ y thesz parchy odpadza. Zołądek záieczy y z ielity spalić w nowym garncu/ á ten popiol zmieszáć z rożánym oleiem/ włosy mnoży/ Grzybieniowe korzenie w lugu miewáć/ włosy mnoży y długie czyni.

¶ Náwárzyć żab zielonych/ á oną wodą często myć/ á tłustośćia co náwierzchu onych żab pływa/ pomázáć.

¶ Dáć vczynić możdżerzyk ołowiány/ á nálać weń rożánego oleyku/ á tłucz ták długo/ áże będzie gesto y sino iáko Ołow/ á gdzie chcesz áby włosy miáły być/ wytrzy ono mieysce chustą ostrą áż sie záczerwieni/ á pomaż tą máśćią ná noc/ á názáiutrz ćiepłą wodą omyi/ á czyń to do kilkonaśćie dni/ vrostáć włosy tám gdzie im podobno. Ktemuż/ Chleb ieczmienny dobrze osolony obwiń świeżą skorą iágnieczą álbo kozlęcą/ á spal w nowym gárncu/ áby był miálki proch zetrzy/ zmieszay z sádłem niedźwiedzym/ y pomázuy gdzie chcesz włosy mieć. Ktemuż/ Nábierz zielonych konikow co skaczą po polu y pczoł rowno/ spal w nowym gárncu/ á zmieszawszy popiol z rożánym oleykiem álbo sádłem pomázuy. Abo spálić iadro láskowych orzechow ná skorupie/ á stárwszy ie zmieszáć z oleie/ násienia rzodkwiánego przyłożywszy/ á tym mázáć. Gdy brodá niechce rość/ vczynić popiol z bożego drzewká/ á zmieszáć ij z stárą oliwą y pomázowáć. Albo popiol z liliey z wodą zmieszawszy.

¶ Spal włosy człowiecze/ á vczyń z nich proch zetrzy miálko/ mátki Bożey włoski násienia fenum grecum/ násienie lubszczykowe rumnowe kwiećie/ weźmisz káżdego prochu z tych ziol rowne częśći/ miodu tyle troie/ á tyle osmioro drożdży z oleiu lniánego/ mážysz tym gdzie chcesz.

¶ Kiedy włosy obłáżą áby rosły/ Spálić zeby końskie/ á z tárte zmieszáć z octem á pomázowáć. Száńte czyrwona świeżą stłukszy/ pomázowáć. Pierze cebulne z miodem vtłuc/ á pomázowáć takież. Rzodkwiáne łupiny/ álbo záieczey rzepki czárney/ náwarz á głowę często myi.

Brwi porasczzánie.

¶ Naprzod dym z drzewá sosnowego gdy człowiek niema ná brwiách włosow będzie sie náchylał nád on dym/ wyrastáią włosy. Drugie/ Siedzioná Ostowá vsuszoná/ á ná proch miálki stárta/ on proch z Niedźwiedziem sádłem/ á z Oliwą zmieszány/ Tym ná mázuy brwi/ y ine mieyscá gdzie włosy chcesz mieć: Pisze o tym stáry lekarz/ iest rzecz doświadczona.

Włosy iáko zgániáć/ gdzie ich niepotrzebá.

¶ Chceszli áby włosy nierosły/ mleko z rozmánowego ziela świeże zmieszáć z oliwą/ á pomáży włosy ná słońcu/ opádnąć wszystki/ y vrostáć inne ćiensze/ ktore też pomáżesz á opádną/ á ták nawiecey do czwartego pomázánia wszystki opádną.

¶ Pomázánie krwią zielonych żábek/ tákież krew wężowá pomázána/ nie dopuszczą wyrástáć włosom. Też rdzá żelázna szczynámi rospuszczoná/ á tym pomáży/ nie vrostą włosy nigdziey/ Tákież krew nietoperzowá/ nie dopuszczą włosom wyrástáć ná onym mieyscu ktore będzie pomázano

Włosy złe z powiek zgániáć.

¶ Wymyi powieki czystem ługiem ćiepłem trzy rázy/ potym gdy vschną/ pomázawszy żywicą pálce/ złe włosy wyrywáć álbo żeláznemi szczypkámi. A iesliby wyrwáne włosy złe záśie rosły/ tedy sokiem ziela swyniey wszy pomázáć. Popiol z głabow czárney kápusty z octhem zmieszáć/ á pomázowáć. Psia krew włosom nieda rość. Robaczki w nocy świecżące/ stárwszy ie y mázáć gdzie trzebá. Pijawki z octem silnym stárwszy pomázowáć Ktemuż/ Weźmi świeżego mięsá iálowiczeo á day iżeby sie w nim robacy zálęgły/ á gdy będą wielcy/ náklaďż ich w ocet silny/ iż w nim pomrą/ wyiawszy ie vsuś ná słońcu/ á potym w ocet námocz y záśie vsuś/ á ták do siedmi rázow przynamniey/ ostátecznie gdy dobrze vschną/ vczyń z nich proch miálki/ á gdzie chcesz iżby włosy nierosły/ wyskubszy álbo ogoliwszy potrzy ono mieysce chustą ostrą/ á tym prochem posypuy.

Włosow áby mole niesiekły.

¶ Nawarz ziela fenum grecum korzenia/ Slazu wielkiego w wodzie/ á tym záwżdy włosy przemywáć/ á nigdy ich silnym ługiem nie myć/ biała rzecz miodu wlwg kłádac.

Włosy áby niesiwiáły.

Chronić

¶ Chronić ſie kármi wilgotnych/ iáko kápuſty/ tocygi/ ogorkow/ málonow/ rzepy/ ryb/ zimney wody/ mleká/ kámphory/ ſmuthkow/ troſki/ rázow/ ćieleſnego złączenia/ ále miodu pożywáć/ pieprzu/ kármie iadáć wiecey pieczone/ ſmáżone/ nieczeſto ſie myć w łáźni/ niewiele głowy przykrywáć wyiawſzy w zimno/ á w zbytnie goraco/ abowiem zdroy rychłego ſiwienia ieſt obfitość flegmy wodney zágniłey/ ktora ſie rodzi z rzeczy tych/ kthore mdlą ćiepłość przyrodzoną/ iáko ſą niemocy długie/ ſtráchy/ rázy ćieſzkie/ á thák ſiwizná ieſt kwiát śmierći. Máczáć vſtáwicznie głowe/ broni ſiwizny. ¶ Weźmi gállás/ ſzáłwia bukwice/ wárz to w wodzie á tym myj głowe Rumien też w ługu dobry k temu.

Luſki álbo otręby ze płći zgániáć.

¶ Gdy ſwym moczem głowe myć bedzieſz/ álbo żołćią wołową mázáć/ wodą z czarney kápuſty wárzoney myć/ á tákież wárząc czerwoną ćwikłe z liśćiem/ fenū grecum wárzone toż czyni/ noſtrzeg wárzony tákież/ náſienie rzerzuſzánne ſtárte z gęſim ſádłem zmieſzáne/ gdy ná głowe pomáżeſz/ wſzyſtki nieczyſtośći ſtráći. Gołebi gnoy z oliwą zmieſzány/ párchy y ine nieczyſtośći leczy. Wárzona oſtrożyná toż czyni. Popioł z gnoiu kokoſzego z miodem zmieſzány/ mole gubi/ á tákież korzenie kedzierzáwcu z moczem ſtłuczone.

Párchy z głowy zgániáć.

¶ Lniane ſiemie wárz w winie nieiáko przykrym/ á tym wymyway. Korzeń kedzierzáwcu przewárzony á ſtłuczony z máką feni greci k temu dobry. Sokiem z ruty pomázowáć álbo ſokiem włoſkiego kopru z rutą tártą zmieſzawſzy pomázuy.

Strupow leczenie.

¶ Náwarz rumnu/ fenum grecum/ rożey/ w wodzie/ á thym ſtrupy wymyway/ á olejem lniánym pomázuy.

Słotkiego Strupu goienie.

¶ Lniáne ſiemie wárz w winie nieiáko przykrym/ á tym wymyway. Korzeń Kedzierzáwcu przewárzony á ſtłuczony z máką feni greci/ k temu dobry. Sokiem z Ruty pomázowáć/ álbo ſokiem włoſkiego kopru z rutą tártą zmieſzawſzy/ pomázuy.

Głownemu bolowi zábieżenie.

¶ Ten proch żołądek/ ſerce/ mozg/ bárzo potwierdza/ ludzi ſmetne vweſela/ krew mętną czyśći/ ſmetek oddala/ oczy wſpomaga/ iáſne y oſtre czyni/ bo ćiemnośći ich wſzelkie y mgły przed nimi oddala. Ludziom iuż práwie niewidomym z przyczyny złych wilgośći y z ſtárośći/ ieſt bárzo pomocny: wſzyſtki członki przerzeczone záchowywa w zupełnym zdrowiu/ áż do śmierći. Tym prochem żoná Ceſárzá pierwſzego/ wiele Pánom známienitym przy ſwoim dworze/ y wiele ludziom vbogim/ kthorzy ná głowy/ ná oczy/ ná vſzy z rozmáitych przyczyn ſtekáli z chući ſwey pomagáłá/ ábowiem wyſuſza wſzyſtki wilkośći z ktorych pochodzą ſzkodliwe choroby członkom przerzeczonym/ gdy bedzie czeſto pożywan ráno y w wieczor/ á tho rozmoczywſzy kes chlebá w winie á ná ten chleb poſypáć tego prochu niżey wypiſánego/ ták wiele iákoby poł włoſkiego orzechá/ to ieſt co ſie może wſypáć dobrze w ſkorupe poł włoſkiego orzechá. Jam też Jeronim z lekárzow naniżſzy/ v ludzi ſláchetnie á wyſoce vrodnych/ zá łáſką Bogá miłego/ wielką ſłáwe wźiął dla dowodu ieº pożytecznośći/ w niemocách przerzeczonych. Ktory ták ma być vdziáłan.

¶ Weźmi kwiátu koſzyſzczkowego/ kwiáthu świeczkowego/ kwiáthu podrożnikowego/ kwiátu połetowego káżdego z nich czthery łoty/ borágowego kwiátu/ wołowego ięzyká kwiátu/ wierzchow młodey miodunki káżdego dwá łoty/ korzenia koźiełkowego/ korzenia podrożnikowego/ káżdeº ſześć łotow (ále máſz z káżdeº korzenia drzeń wyrzućić) náſienia ányżowego/ náſienia włoſkiego kopru káżdego 6. łotow/ lákriciey dobrey świeżey/ iágod bzowych ſuchych coby vzrzáłych/ iágod iáłowcowych práwie dobrze źrzáłych káżdego trzy łoty/ cinámonu świeżego/ kárdámomu/ kwiátu muſzkátowego/ rożey czyſtey czerwoney ſuchey káżdego 2. łoty/ Mirábolanow indi/ mirábolanow citrini/ mirábolanow kebuli/ káżdego trzy łoty/ y co záważą 40. ziarn ięczmienia. Kwiećie to wymienione ma być zbieráne w dni ktore zową pśią grań/ to ieſt gdy słońce we lwie. Ziołá y korzenie máią być zbieráne po w niebo wźięćiu pánny Máryey. W thenże czás ma być vdziáłan ten proch miedzy thym świetem á miedzy świetem Národzenia iey/ á ten proch trwa w ſwey mocy przez cáły rok. A gdy bedzie bran tedy nic więcey nie ma bráć iedno iáko ieſt wypiſáno wyżſzej/ wzáran y w wieczor.

Głowny bol z zápalenia ták leczyć bedzieß.

¶ Weźmi tey rożey z ktorey wodke palono thák spieczoney/ á polać ią winem y rożána wodká áby rozmieknetá/ potym te roża włożyć ná chuśte á przykłádáć ná głowe ná noc/ á gdy ono ná głowie vschnie/ thedy záśie tákież zmaczaß á przyłożyß/ to czynić czesto.

¶ Weźmi rożáney wodki z dziesięć łyżek/ octu winnego álbo piwnego ze trzy łyßki/ oleyku rożánego iedne łyßke/ zmießay thy rzeczy społem/ á rozmoczywßy chuśte przyłoż ná czoło y ná skronie/ gdy vschnie drugi raz odnow/ vznaß pomoc. Jeśli niemaß oleyku rożánego/ tedy białek miásto niego vbiy. ¶ Drugie lekárstwo: Konikowe liśćie stárte/ á z rożána wodka przyłożone/ sámy álbo z octem/ odeymuią bolenie głowy. Też połnki źiele stłuczone á ná czoło przyłożone sámy álbo z octē/ odeymuią bolenie głowy. Też kto ma bolenie w połowicy głowy/ ma mieć grzebień vczyniony z rogu Skopu práwego/ á nim czosáć głowe ieśli iest bolenie w lewey stronie/ tedy z lewego rogu ma być grzebień vczyniony/ y lewa stroná głowy ma być czosána. Theż grzankámi z rżánego chlebá głowe obłożyć/ wyćiąga páre z głowy y bolenie odeymuie. Też piße ieden lekarz/ iże gdy bedzie członek táiemny liśi/ to iest liśie stroie przywiązáne ná głowe bolącą/ wßystkiey głowy y pot głowy bolenie odeymuie/ y záćmienie oczu precz odchodzi.

Głowny stáry bol iáko leczyć.

¶ Ná stáry bol głowy/ zápaláiąc gágáthek czesto w winie gáśić/ pomaga to pićie.

Głowy bol z rymy.

¶ Mirrhy/ kádźidłá/ pieprzu/ ßáłwiey/ oleiu lniáne°/ rowne cześći warz z octem/ á zmießawßy włoż ná chuśte á obwiń głowe ćiepło.

Głowy y mozgu twierdzenie.

¶ Głowe/ mozg potwierdzáią ty electwárze/ y pámięć dobrą czynią. Diantos pliris cum musco/ diamuscaton/ diacoriandron.

Głowy zawrot ták vleczyß.

¶ Przećiw częstemu Głowy záwrácániu/ weźmi bylice vwarz ią w occie co namocnieyßym/ á tym ćiepło głowe myy.

Głowy kázenie w gorące dni.

¶ Naprzod trzebá áby woniał Kámphory/ potym wziąć Opiū z Apteki/ Bielonu/ Mumiey/ Száfránu/ ty rzeczy stłucz ná proch á rospuśćić wodká rożána: potym k temu przydáć fermentum/ to iest kwásu z Apteki/ miodu y octu/ á tym pulsy wßystki mázáć/ odeydzie tá niemoc. Theż dáć niemocnemu żołć záięczą z winem pić/ á bedzie spał ták długo áż mu sie daß octu nápić/ toż przestánie.

Rymy/ Sápki/ álbo Niezytu leczenie.

¶ Rymá/ Sápká/ Niezyt/ y inymi imiony zowiemy wilkość zbytnią ktora z głowy płynie/ niegdy iedno w nozdrze/ niegdy w czeluśći/ niegdy w płucá y inße członki/ co iest bárzo źle. Tákowy ma sie chronić łáźniey/ dymu/ winá/ słońcá/ y silnego pićia/ á ćielesnego złączenia: trzebá mu wiele chodźić nieczesto sie obracáiąc/ Głowe czesto czosáć/ chustą trzeć/ á miáre w pićiu y w iedzeniu chowáć: á poczuießli trudność w gárdle/ tymże sie też obyczáiem spráwuy/ á połowice zwykłego iádłá vmnieyßyß/ á zwłaßczá ćierpiąc co nawiecey prágnienie. Poczuießli lekkość mozgu/ mieso iedz po troßce z nienagłá: możeß sie y w wánnie myć. A ieśli w płucá poczuieß płynienie/ thym wiecey maß chodźić/ trzeć pierśi y wßystko ćiáło/ miáre we wßystkim chowáć/ wiele spáć á pracey sie chronić. Gdy Rymá iest/ dobrze z czárnucha iádáć/ á náśienia iey woniáć w chuśte záwiązawßy/ á ná noc trzy źiárná Kádźidłá czystego połknąć: charchánie czynić/ woniáć Mirrhy/ bożego drzewká.

Drugie lekárstwo ná toż.

¶ Naprzod ktho zwykł bráć lekárstwá/ niechay weźmie głownych pigut ná noc zá grosz. Potym vczynić kurzenie iednym klijem ktory zowa storáx liquidá/ (w Aptece naydzieß) czynić maß tho kurzenie ráno y ná noc pod nos/ wysußa Ryme w głowie.

Też niezyt

¶ Też nieżyt ktory w nos plynie thák iż práwie záleże nos/ tedy ná to Orzechy Láſkowe przypiekáne/ á potym w tárty pierz iadrká omoczone á ná noc pożywáne/ bárzo rychło od nich zdrowie przydzie. Też ná Ryme nieżytowa/ lnem kádzenie ieſt doświadczoney pomocy.

Sen zgubiony náprawić.

¶ Oleiem z grzybienia mázáć ſkronie/ y ieść láktuke/ mákowa polewke/ iadrek broſkwiniowych z piwem náwierć á ná czoło przywiń. Mleko niewieſcie z rożánym oleiem rowno pomázowáć ſkronie: álbo ſámym winē/ álbo ſoku z Bielonu/ ſoku z wierzchow bzowych/ tego dwie cześci á onego iedne/ wley w báńke zátkayże/ warz w gárnu iákoby mie ſo/ potym ochłodziwſzy ſkronie pomázuy/ tákież żyły pod dłoniámi y pod koláný.

¶ Żołć záiecza z miodem zmieſzáć á ſkronie pomázowáć: álbo mákowic wielkich náwárzyć w piwie/ á to mu dáć pić.

Dla ſpánia piguły dobre.

¶ Weżmi opiū pot teº 5/ diámárgáritō ábo diágálánge 1 5: mándrágorze 1 5: ty wſzytki rzeczy zetrzeć w proch okrom opium/ bo opiū maſz vwárzić w mocnȳ occie/ ták długo áżby bárzo máło octu zoſtáło/ potym ty prochy wſyp do tego opiū/ potym zdziáłay piguły ták wielkie iáko groch/ daway choremu á będzie ſpał. ¶ Drugie piguły dla ſpánia: Weżmi opiū ziarnek 2/ pſyllij perſici trzecia cześć tego/ dryiakwie/ mánny z Apteki thák wiele/ wodki włoſkiego Kopru/ wodki pśinkowey po dwu łotu/ włoż to opium do tych wodek á zetrzy pálcem dobrze: potym włoż do thego dryiakiew y pſyllium/ á zmieſzay ſpołem á day pić/ będzie ſpał á boleſci żadney niepoczuie.

Z nieſpánia ſzálenie ták vleczyſz.

¶ Ták vczyń: Weżmi ſlaz/ rumien/ wierzbowe liſcie/ Láktuke álbo Sáláte/ vwarz w wodzie/ á oná woda oſtudziwſzy vmyy choremu człowiekowi nogi po koláná: potym nátychmiaſt ogoliwſzy głowe/ namaż mu owymi piánámi głowe ktore ná wierzchu pływáią po ſerwatce krowiey gdy v ogniá wre/ ieſt rzecz doświadczona.

Przeciw zbytniemu ſpániu.

¶ Weżmi dwie álbo trzy cebuli/ białey gorczyce iáko wiele chceſz/ zwierć to w donicy/ á wley octu/ y rożánego oleyku troche/ potym ogol głowe á nácieray tym cáłe godzine mocno/ będzieſz wolen tey niemocy.

Niemoc kthora zowa Zápomnienie.

¶ Przeciwna ieſt ſzáleńſtwu/ ábowiem ktho ſzáleie trudnoſ vſpić/ á teº lepak obudzić trudno: Przygadza ſie tá niemoc z obráżenia tyłu głowy gdzie ieſth mieyſce pámięci: Człowiek w tey niemocy nic niebaczy/ á ſpi thák twárdo iże go obudzić niemoże álbo ledwe/ ták iż iákoby vmárły. Naprzod tedy ták iemu ſpánia nawiecey bronić/ kurząc mu pod nos rogi/ pierze/ y co inego ſmrodliwego/ wołáć kolátáć/ ogolić mu głowe á myć ſilnym octem/ á trzeć długo płotnem ſurowym áże będzie czerwone mieyſce/ á poſypáć prochem złotych chrząſzczow/ y rozmoczywſzy w occie cienka chuſte á on proch przywinąć/ á kápuſnego liścia náwierzch/ y niecháć ták záwiązawſzy przez 24. godzin/ odeymiſz potym/ á będąli pryſzcze nieprzepycháć ich/ ále nátłáść nánie kobylego ſzczawiu áż do czterzech dni/ ták záwżdy odnawiáć áż do piąci dni/ bo ieſliby ſie nieſpryſzczyło/ znák ieſt iż mu lekárſtwo nic niepomoże. Jeſzcze ná obudzenie lekárſtwo/ Nábráć żywych krowek/ á poſádzić ich kilo ná tyle głowy pod łuſzczyny włoſkich orzechoch/ ná myſzki/ kárkow po iedney/ ná podeſzwy po iedney. Tym obyczáiem obudzono iednego co ſpał ſieni dni/ woda zimna oblać go raz ábo trzy/ á ogoliwſzy wſzyſtke głowe/ myć go náwárzywſzy w wodzie bobku ábo ruty/ ná záiutrz po ogoleniu przywinąć mu ná głowe bobrowych ſtroiow ſtłukſzy z rutą/ álbo bobku z rożą á z octem/ náſypáć mu ná czoło gorczyce tártey y przywinąć/ y w nozdrze áby kichał: Potym dáć mu miodu liekkiego pić álbo ſyty przewárzoney/ bobrowych ſtroiow náſypawſzy tártych/ á ieſli może dáć mu nieco ieść.

¶ Dla głowy czyſczenia: Weżmi miethki ogrodney dwie gárści/ polney ſzałwiey trzecia vwárzywſzy w wodzie w vſtá mu nálać/ á ieſliby zeby ściął/ nożem ie otworzyć/ iezyk mu vmywáć wárzona ſzałwia á trzeć poſypuiąc tártymi ſtroymi bobrowemi/ álbo dryakwia náchyliwſzy mu głowe áby nieczyſtość przecz płynełá. A ieſli ſie mu niepolepſzy a przyydzie drżenie członkow/ dármo go leczyć gdy ktho zokchnienia zápomni ſie/ złe ieſt znamie bo z zápomnienia oſzálenie pewne.

Opilstwá vydź gdy pic musi tym zábiedz ma.

¶ Tego dniá ieść ná czczo wieprzowe płuce pieczone/álbo przed piciem zieść kilko migdałow gorzkich.

Głowy kázenie w gorace dni.

¶ Naprzod trzebá áby woniał kámphory/ potym wziąć opium z ápteki/bielonu/mumiey/ száfránu/ty rzeczy stłucz ná proch á rospuścić wodka rozána / potym k themu przydáć fermentu to iest kwásu z ápteki/miodu y octu/á tym pulsy wszystki mázáć / odeydzie thá niemoc. Też dáć niemocnemu żołć záiecza z winem pić/ á bedzie spał ták długo áż mu sie dá sz octu nápić / toż przestánie.

Szaleniu práwemu iáko zábiezeć.

¶ Oszalenie przygadza sie z rozmáitych przyczyn/ niegdy od ciezkiego picia/ Niegdy od stráchu/Od miłości / Od myslenia / odzbytniego posthu / od czucia / od zátrzymánia miesiacow/ drugdy od truciny / álbo kiedy wściekły pies vkąsi/ w ktorych szalonych pánuie krew/tedy sie śmieia/W ktorych kolerá ci sie gniewáia/á w ktorych flegmá ábo melánkolia ci sie boia. Jesli tedy szalony wesoł/ táńcuie/ pokrzyka/ á ma znáki krwie pełnośći/ puśćić mu krew z nosá iákokolwie zdrápawszy mu nozdrze czym ostrym / záciąć mu też żyłe śrzod czołá/á niemieć go ná goracim mieyscu/chłodzić go rozána wodka/ octem/ wierzbina/trawa/ieśli żywot ma zátrzymány tedy mu ij przepuśćić/á tákież niewieśćie ieśli płáwy nieida/thedy ie przepuśćić/ záśie puśćić mu też krew z żył pod kolány / dáć mu pić goryczki tártey z piwem 1. drágme / ábo przestepowego korzenia tártego. Jesli thez szalony bije á gniewa sie álbo łáie / tháki ego trzebá chłodzić / dáwáć mu ieść látuke á iuche z niey z cukrem pić/ábo náwárzywszy rożey/ślazu/ fiołkow/láktuki/ roiowniku/przyczynić k themu oleyku rozáneg y fiołkowego ábo z grzybienia/á ogoliwszy mu głowe onego woda myć y w niey kepáć/ á ieśli iest ciezka niemoc/ przepalić mu wierzch głowy / á oney rány długo nie goić áż wszystká zła wilkość wynidzie/ábo ná wierzchu głowy báńke postáwić siekána á strzedz go ábo zwiezáć y niewierzyć choćiaby łágodnie mowił/ábowiem te iedne chytrość szaleni przy sobie máia. Ná káżde szaleństwo spanie służy. Weźmi głowek mákowych ogrodnych nie przednie dośrzáłych/ y námocz ie w dżdżowey wodźie przez 34. godziny w gárncu nowym polewánym/ pothym warz ono v czystego wegla áby nie przysmárgneło/ á kiedy mákowice zmiekczeia/wyzmi ie przez chuste czyśćie z oną woda w ktorey wrzáły/ przyłożże k temu czystego miodu thák wiele iáko oney wody/ wárzże záś áż bedzie iáko treść miodowa gestá/á z tego daway choremu ná noc dwie łyżce: dobre to temu kto niemoże spáć w káżdej niemocy. Jeśli lepak szaleństwo iesth od flegmy/táki o wodzie rad mowi/chce sie kepáć mniema sie być ryba/ themu dobre iest chárchánie lebiodká z octem/iáko iest o tym náuká/żywot mu przepuśćić nieczym co flegme wymiáta/á potym ogoliwszy położyć mu ten plaśtr: Stłukszy korzeń Przestepowy z białkiem ná chuste rozłoż/á nieodeymowáć przez trzy dni/ dáwáć mu ieść oman iákokolwiek: álbo mu tákież wierz głowy przepálić álbo báńki postáwić/ przyprawiáć mu kichánie imbierem/ pieprzem ábo y gorczyca tártha/ dáwáć mu woniáć miętki y bożego drzewká/ álbo wárzyć ziele w occie á nád tym mu głowe trzymáć/nic mu ieść niedáć coby flegme czyniło/ryb/iárzyn/owocow. Z melánkoliej szalonemu/ álbo iż iesth boiázliwy/ teskliwy/ nieśmie ná ludzi pátrzyć/ áby nic przed nim boiázliwego y troskliwe° niemowiono/trzebá báczyć/áni przy nim szeptáć / á niedopuszczáć do niego nieznáiomym chodzić dawáć mu pić polna rute/ wárząc w koziey serwatce/ tociem melánkolia wymiáta/dáwáć mu też Boragu náwárzywszy ij z Senes z miodem álbo z cukrem/po kilo dni/ potym przepuśćić żywot páprotka ábo czym inym/ogoliwszy głowe tákież go myć iáko pierwszego. Albo to vczyń. Weźmi kwiecia Nostrzegowego/rumnowego/ ieczmieniá otłuczone°/ kwiecia z grzybienia/warz to dobrze w wodzie á tym mu głowe myj/ y thymże zielem okłáday/wárzyć mu kokosz z páprotka/á iuche dáć mu dobrze pić/y ine lekárstwo ku głowie czynić/ chronić sie rzeczy zimnych á suchych. Dobrze dáwáć szalonym náśienia ślazowe° tártego z woda ze dwie drágmie / pomagáciem bárzo gdy ie czesto bierze/dobrże dáwáć centurzya y piołyn/ dáwáć korzeń ziela przestepowego tártego łyszke iedne wypić.

Jeszcze ná to lekárstwo niepospolite.

¶ Naprzód przez cztery dni/ trzeba mu klisterá dáć/ á káżdego dniá osobno. Dniá pierwszego ma być klisterá z otrab/ z soli á z oliwy vczyniona/ á ciepło wpuszczoná. Wtorego dniá ma być/ z wody/ w ktoreyby ślaz szczer/ ślen nik/ y fiołki wrzáły/ z sola y z oliwa ma być/ przecedziwszy wpuszczoná. Dniá trzeciego ma być klistyrá z wody/ oliwy z soli z ipsymy wárzoney/ á z miodu. Czwartego dniá/ ma być ostátnia klistyrá z wody/ z soli/ z oliwy/ z ipsymy wárzoney/ y z miodu/ wszákże w tych ma wrzeć liście wysokiego mleczu/ wołowego iezyká/ chmielowe liście/ ktore gdy dobrze vwráia/ przecedzić przez chustę/ á oney iuchy wziąć funt ieden/ przyczyń w nie powidł z ká syiey iedne drágme/ Mitridaty ták wiele/ á wpuść ták/ A tegoż dniá ná noc/ daśz mu trunek ták sprawiony. Weźmi páprotki pod debney/ świeżo miałko vtártey iedne garść álbo dwie/ stąd wyciśni sok/ ktorego weźmi trzy drágmy/ to iest połtora łotá. Przyłoż miodu rożánego ieden łot/ electwarzu rożánego podług Mezwy. Diafoeniconis/ káżdego znich ieden łoth/ Zmieszay iż będzie trunek/ ktory idąc spáć niech pije/ ieśli chłodny czás/ potrzebá áby chory dobrze był przyodzian/ á chwile sie pocił. Ale ieśli czás gorący/ niezáwádzi sie mu pothym przechodzić/ tylko ná wiátr by niewyszedł. A ieśliby trunku chory przyiąć niechciał/ ma być k temu przynukan. Potym wszystkim mázánie tho ma być przypráwiono. Weźmi soku z korznia chmielowego/ másłá świeżego po poł funciu/ warz to wespoł/ áż soku niestánie. Przyłożże oleyku rumienkowego/ Rożánego/ Dziorawcowego. To wespoł zmieszay/ á będzie máść/ ktora mu máż/ od szyie áż do nog dwá kroć przez dzień w wieczor/ y wzáráń/ przez cáły miesiąc. Czwartego dniá po wymázániu/ przepal mu kárg/ miedzy szyia á głowa/ ná ránke spierwu przyłoż sádłá wieprzowego ná chuście przywiezuiąc/ przez ośm godzin/ álbo do dziesiąci/ potim przyłoż ćieciorki vwierciáney świeżey/ á ná to listek blusczowy/ przywiń chusta áby niespádło/ á tego czyń ná káżdy dzień dwá kroć w wieczor y wzáráń/ á ieśliby zá pierwsza rázą niepomogło/ powtorz wszystko zásię/ á będzie z łáski Bożey zdrow.

¶ Karmia iego zá ten czás ma być/ mięso wołowe miernie/ tákże iágniece/ Kur młodych/ Káplonow/ á wszákże więcey pieczystego/ niż wárzonego ma vżywáć/ iáiec k temu świeżych miękko/ á polewki mięsney/ á rzyn sie wszelkich chroniąc/ ziół tych pożywáć ma/ Spinaku/ Slazu/ Bukwice/ Szálwiey/ Mietki/ Máioranu/ pijąc wino białe korzenne/ strzedz sie rzeczy słonych/ y kwászonych/ gniewu/ smętku/ lekánia/ słucháć muzyki ma/ y ná wesele pátrzyć.

Pádáiąca álbo wielka niemoc ták lecza.

¶ Tá niemoc ktora po łácinie zowa Caducus morbus/ po polsku wielka niemoc/ pádáiąca/ álbo S. Wálan. niemoc przydawa sie od niemiáry picia/ iedzenia/ niegdy od trucizny/ od vkąszenia źmije/ od złego powietrza. Po tym znáć te niemoc/ gdy ná ziemie padszy pieni sie bárzo. Gdy mu otra pierwsza pijáne á więcey sie nie pieni/ może być zdrow/ Ale poydali pijány wtore/ iuż mu lekárstwo niepomoże. W mężczyznach do 18. lat może być vleczoná/ W niewiastách áż do ścia praw. Gdy tedy kto vpádnie w tej niemocy/ vczynić mu kurzenie pod nosem gorczyca/ iest bárzo dobre Ziarnek 15. piwoniey stárszy ná proch á z winem pite po ránu. Też málym dziećiom piwonia ná szyie w chustce abo ták záwieszoná iżby sie ciáłá dotykáłá/ broni ich od tey niemocy. Też miedzy wielkiemi táiemnicámi Galenowemi. Kości z głowy człowieká vmárłego spalony ná popioł/ tedy on popioł z białym winem w kielko godzin pity przed czásem pádnienia: niedopuścia niemoci wielkiey á wszákoż lepiey gdy vpuściś krwie z medyány/ á potym weźmiesz ty piluły o poł nocy: to iest/ Weźmi piluł smrodliwych/ piluł cochiarũ/ diágridiũ pięć ziarnek/ káżdych po poł drágmy niechay będa vczynione si. dmi z wodko szálwiowa. Dayże ty piluły przed świtániem/ á potym wtorego dnia daway ten popioł z winem po ránu ták wiele co złoty záważy/ y w potrawách swych ma często pożywáć z ruta/ z Pieprzem/ z Imbierem/ z biedrzeńcem/ vczyniwszy z tych rzeczy proch/ á tego prochu w kármie sypáć. Też powiadaia iż krzyżmo noszone od tákiego/ broni niemocy. Też mięso wilcze/ á nawięcey płuca spalone álbo vsuszone w gárncu w piecu/ a dáwáć on proch z winem pić ábo z potrawámi ieść. Może też opiłkawszy.

Páráliż máły / iest zábicie powietrzem tylko w cżęśći ciáłá / á to lekárstwo ktemu służy.

¶ Naprzod iesli chory może wźiąć piluly / tedy mu day ná świtániu drágme pilul śmrodliwych vczyniwszy z drágmy dźiewięć / y day mu ie połknąć po iednej. Jesli niemoże wźiąć pilul / tedy mu klistere vczyń. Vwárzywszy w prostey wodźie rumien / ślaz / szałwia / centurzyiey / fig z kielko / iątowcu z pol gárśći / piołynku troche przyczyniwszy / á potym powárzywszy onego wszystkiego dobrą chwile / odley izby onego było troche mniey kwarty potym rospuść w onym vkropie Jere pigre 2. łoty / Benedicte láxatiue lot 1. Oliwy z pięć łotow wley / soli z pol łyszki wsyp. Otoż masz klistere / ktorą wlać masz przez instrument ná to vczyniony / zadkiem w chorego człowieká / á niechay w sobie co nadłużey może dźierży / potym we trzy ábo we dwie godźinie daś mu co lekkiego źieść. Potym gorczyca wierćiána z miodem á z octem masz go często kármić / to iest trzećiego á cżwartego dniá / ábowiem osobnej iest pomocy ná páráliż. Tákież biała gorczycá wierćiána z gorzałka álbo z niedźwiedzym sádłem / á tym máia być ony mieyscá páráliżem záráżone náćierane mocno / nieczystość trawi y ćiáło zágrzewa / y też pecherze sie po onym ná ćiele wzdymáia / z ktorych wodá ćiecze / á stad martwe członki ożywiáia y ku władzy przychodzą. Drugie lekárstwo częstokroć ná páráliż doświadczone. Weźmi sádłá liśiego przepuszczonego 5. łotow / iątowcu 3. łoty / Pieprzu długiego 2. łoty / goryczki połtora łotá / stłucz ty rzeczy co nalepiey możesz / á rospuśćiwszy sádło liśie / wmieszay ty insze rzeczy w sádło / á ktemu przyley aquam uite ze trzy łyszki / álbo bárzo mocney gorzałki / á ták thá ślachetna máśćia v ogniá námázuy członki powietrzem zárázone / vznasz dźiwna pomoc. Niektorzy ludźie żagáwkámi biją mieyscá zárázone / á silna pomoc miewáią. Też Rozmárynowa wodká iest bárzo pomocná w tey niemocy pić po ránu. Tákież szałwiowa / láwendowa / nie pospolićie wspomagáia w tey niemocy.

Proch bárzo dobry ná Páráliż.

¶ Zeźmi bukwice białey / nogietku / láwendy Benedikty szałwij / Száwiny / bukwice czerwoney ruty / wszystkich rowno po drágmie / Rozmárynu trzy drágmy / cárdámomu / bobrowych stroiow oboygá rowno pol drágmy: rzeżuchy włoskiego czambru / oboygá rowno pol drágmy / piwoniiey czystey trzy drágmy / gálgánu / cynámonu / muszkatu / Aloes drzewá / Kássyiey rowno pol drágmy / soli oczkowátey / Cukru dwie drágmie / vczyń z thego proch.

¶ Ktemuż máść dobra. Weźmi sádłá świeżego wieprzowego / rostop á wyliy ie ná czyste wino / á gdy skrzepnie / záśie rostop / á wley ná wino / á czyń thego do piąći rázow álbo wiecey / tą máśćia mázać mieysce chore kilko rázow przez dźień / lepiey ći będźie náwárzywszy przed tym w tym winie szałwiiey / imbieru / mástyki y piretrum. Abo Bobrowe stroie wárzyć w winie / á tym mázáć.

Jeszcze przećiw Páráliżowi.

¶ Rasis in primo continen. Ten electuarz vkázuie zá nalepszy. Weźmi Tátárskiego źiela dragm 50. Jngbieru dragm 25. Pieprzu z Żebownikiem / to iest z Piretrū. zá rowno po 25. dragm / bobrowych stroiow dragm 10 Asse foetide / y opoponacy / po śiedmi dragm y po pol / Miodu odszymowánego we dwoy násob iáko wszystkich / niechże stego złożenie lektwarz / álbo powidłá będą / ktorych ma chory bráć ná káżde záránie drágme iedne.

¶ Drugi lektwarz przećiw wietrznośći / wilkośći y źimnu / z ktorych tá chorobá powstawa. Weźmi pieprzu troiego / to iest długiego / Białego / y czarnego / Cynámonu / Jmbieru / náśienia włoskiego kopru / kopytniku / hányżyku Mástyki / po pol drágmy / Carpobálsámi / Xylobálsámi / Spicánárdy / Ammomi / Corticū Casśiae lignae / zá rowno po 3. drágmy / Cardámomi minoris / náśienia Opichowego / Száfránu / Ameykow / gwoźdźikow kramnych / Costi nucis po dwu dragm / tho dobrze stárszy / á prześiawszy / zmieszáć wszystko z miodem dobrze odszymowánym / ktorego bránie ma być dwie drágmie ná raz / z wodka mietczána / tákże z iucha hányżowa y w ktoreyby mástyká wrzała.

¶ Pokármow subtylnych w tey chorobie trzebá / A bárzo kniey służy konfekcik vczyniony z Bożego drzewká / z Bukwice smáżonych. Dobre też źiele Tátárskie w miedźie z Rzepikowym korzenim ieść.

Ktemu y ná ine niedostátki.

¶ Weżmi korzenia kopru włoskiego/ korzenia celidoniey/ stłucz ie/ á stárwszy czyście wyżmi sok z nich/ wley tego soku w báńke pod miarą w miedziáną álbo sklánną/ przyczyńże tám miodu czystē° nie wiele y mleká niewieściego niechay to stoi przez trzy nocy ná iáśni/ á tego potym piorkiem ná oczy po troszce pusczay.

Ná káżdą skáze wzroku.

¶ Weżmi Miodu z szymowánego dwie drágmie/ żołci koziey y kurzey rowno drágme iedne/ warz tho w garnku miedziánym áż do połowice/ á thego raz álbo trzy przez dzień ná oczy pusczay.

Oczu płynienie iáko stánowić.

¶ Weżmi Jástkierku okrągłego z troie przygásznie/ skraiawszy ie drobno przetłucz w możdzerzu/ potym ie włoż do konwie cenowey/ wsypże k temu tuciey tártey dwie vncie/ soli białey vncyą/ wleyże ná to kwarte dobrego białego winá/ á temu day kielko dni ná słońcu postać/ otoż potym pusczay tego ná noc ná oczy płynące łzámi/ y ná krwáwe y też ciekące. Też vryná dziecieca w oczy w pusczoná świerzbiące/ krwáwe y płynące oczy goi. Kocenki ziele w wodzie vwárzone/ á nád oną párą lice dzierżeć/ zástánawia płynienie łez/ y świerzbienie y bolenie y nieczystości z oczu spądza. Czarna Alona z białym winem á z rożána wodká/ ábo z iednym z nich rospuszczona/ oczi wyiásnia/ y nieczystości gnoiste z nich ściera.

¶ Bukwice wárzona pić ábo ia ieść stánowi łzy. Sok koprowy z mlekiem zmieszány/ suszy oczy gdy vmywa. Proch Koralu czerwonego/ toż też czyni zasypuiąc. Máciérza duszke wárząc w wodzie często oczy vmywáć. Wotká z ptászych oczek łzy stánowi/ y zimne przyczyny z oczu odeymuie.

¶ Proch z cynámonu á z ptászych oczek/ karmia posypuy. Albo ogolić głowe á námázuy miodem/ á ná to posypáć gorczyce co námiley stártey/ trzy álbo czterzy rázy/ á vczyniwszy skorzáną czapke włożyć ná głowe/ á ták nieszyimowáć iey trzy dni ábo czterzy/ áż wszystke zła wilkość wyciągnie. Albo ná sámym kápku odciągnawszy skore szwáyca/ przepalić á snurę iedwabną záwlec/ y ták kilonaście dni niewychodzić.

Oczu záziębienie czym zágrząć.

¶ Rumien stłukszy ná oczy przykłádáć. Piołyn w sycie tho iest w miodowey wodzie wárząc/ przykłádáć. Płucá záiecze świeże przyłożone/ bol oczu odeymuią. Korzenie bukwice w wodzie vwárzone áż trzecia część wywre/ stłukszy ná oczy przykładay: á gdy iest wielka boleść/ náwarz piołynu z rozynki/ á przykłáday/ Sádłem lisim mázáć/ pomaga.

Oczu zápalenie wrzedne iáko leczyć.

¶ Sok Bábczány zmieszay z maką ięczmienną á z rożánym oleykiem/ leczy káżde zebránie wrzodowe á zwłaszczá oczu. Roiownik z ciástem ięczmiennym/ zápalenie káżde nádecia odpądza. Liście świniego mlecżu stłukszy przykłádáć ná zápalenie oczu/ pomaga. Káżdy ser młody nie solony/ bol y sieczpánie gdy przyłożysz/ wszystko vskromi. Rożány oley z niewieścim mlekiem á z białkiem stłuc czyście/ á ná oczy przywijáć/ zápalenie oddala y sen przywodzi. Białek iáiowy czyście stłuczony z rożáną wodká zmieszawszy/ w zápalone oczy wpuszczáć/ bárzo pomaga.

Wzroku mdłego posilenie.

¶ Weżmi szálwijey/ włoskiego kopru/ Rożey czerwoney/ celidoniey/ ruty rowno káżdego/ k temu przyłożyć nieco koszyszká/ vpal z tego wszystkiego wodke/ wzrokowi pożyteczna.
¶ Weżmi Cynámonu/ Gwoździkow/ Imbieru rowno/ czyście zetrzy káżde osobno/ náley Podrożnkowey wodki w báńke z nosikiem: á ty ziołá stárte támo wsyp/ zátkayże co nalepiey/ vgnieciż ciásto pszeniczne co nalepiej twárdo/ á one báńke w nie zálep/ y włoż w piec niebárzo gorący/ a kiedy sie vpiecze/ niechaj przestydnie/ potym wyimi á krop w oczy po kropce kielo rázow przez dzień/ bárzo bielmo ściera.

Ná oczy

Ná oczy czerwone bolące.

¶ Weźmi moczu dźiećiecego rowno z winem wley w garnek / nákłádźiß w to ßálwiey/ruty/kopru włoſkiego/ warz że ták długo áże trzećia część zoſtánie / á tym ćiepło kielo rázow przez dźień oczy wymyway.

Oczu świerzbienie czym leczyć.

¶ Aloe tárte z miodem pomázowáć. Popioł z wełny niepłokáney ſypáć. Popioł z paloney rożey oczy wyſußa.

¶ Kto oczy chore ma/muśi ſie ſtrzedz od rzeczy słonych/ſmáżonych/ kwáśnych/ gorzkich ábo tych co łzy z oczu wyćiſkáia/ od mocnego pićia/od słońcá/ od wiátru/ prochu/ dymu/ od zbytniego iedzenia/ y też zbytniego morzenia/od płáczu/gniewu/ od zbytniego czućia/od cebulle/ od czonſku/ á z właßcza rzeczy ſurowych/od gorczyce/chrzanu/od złączenia nawiecey/od ſilney pracey oczu/gołemi rekoma nie tykáć/polewek ſie chronić / nieczeſto głowy máczáć/w łáźni nie bywáć/wodą proſtą oczu niewymywáć ále moczem ſwym ábo ſlinámi czczemi: A kiedy chceß oczy leczyć / pátrz áby ćiało od zbytnich wilkośći prożne było.

Bielmá/ Luſk / y błonek zgániánie z oczu.

¶ Oczy w káżdey przygodźie zá świeżá trzebá leczyć/á nawiecey trzebá ſie mieć miernie á ćiáło wyprożnić od złych wilkośći/á potym ták maß czynić. Weźmi láyno krucze y żółć ſego á zmießay to z czyſtym miodem / á tym bielmo pomázuy. Albo bierz ſádłá z ryb rzecznych przetopże ie/ á przymießay w nie tyle czyſtego miodu / wyſtaw to z báńką ná słońce do kielká dni / á potym bielmo pomázuy. K temuż z celidoniey ſok wyćiśni/zmießay iż z miodem czyſtym á z winem / potym zetrzeć białego pieprzu co nalepiey/á kąſek go przymießáć/ tym bielmo pomázowáć.

¶ Weźmi Pereł białych nowych dwie drágmie grynßpanu / to ieſt pleśni miedziáney dwie drágmie/ kámfory iedne drágme / bobrowych ſtroiow/ Olibanu /po iedney drágmie/káżde oſobno ſtłuc w możdżerzu / á zámocz wodką rożáną / poſtawże ná słońcu áż wodká wyſchnie ná miednicy / náleyże záſie á tákież wyſuß áże do trzech rázow/á potym on proch bierz á ná bielmo ſyp.

¶ Weźmi iáie świeże á uczyń w nim dźiurę máłą áby iedno białek wypłynał/ náſyp do żółtku pełno białey ſoli/zálepiß gliną áby nie wypłynęło/ſpal to w dobrym ogniu áż będźie iáko węgl/ potym ſtłucz miełuchno/ przeſiey á oczy poſypuy. Proch k temuż/ Podeßwe ſtáre botowe ſpalić/ y uczynić proch miáłki/ á k temu przyczynić ták wiele prochu z Aloe/ zmießáy á bielmo poſypuy. Wodká z práßych ocięk ná oczy bárzo dobra.

¶ Kopru włoſkiego nieco pożywáć/ ábo źielonego/álbo náśienia iego/ wzrok záchowywa y oſtry czyni.

¶ Sok z barzczu wyćiśniony/ná bielmo pußczány/ mocnie ſpadza bielmo. Mleko wyſokie° mleczu ná bielmo pußczáne/ ſpadza ie. Też láyná iáſkołcze uſußone y ná proch ſtárte/á tym prochem poſypuy bielmo. Abo zmießay z włoſkiego kopru wodkę/á ná oko wpußczay. Też gliſty ktore z człowieká wychodzą w winie upłokáne / potym uſußone/ á ſtárte ná proch/ tym prochem poſypuy bielmo. Piße Ráſis iż ieſt rzecz doświádczona. Też wodá z rzodkwie gdy ſie zápoći poſypawßy ná nie troche ſolt/ ma być pußczaná ná bielmo/ zgania preci y wzrok poſila. Też kwás z iábłek cytrowych w oko w pußczány / bielmo ſpadza y oczy wyiáśnia/y káżdą żółtość y czerwoność z nich ſpadza.

¶ Weźmi wodki rożaney / wodki włoſkiego kopru/świeczkowej celidoniowey/káżdej rowno po ßeśći łyßkách/ roſpuść w nich gwoźdźikow tártych/ſárcocolle z ápteki/wźiawßy káżdego z nich co złoty záważy/ pieprzu też tłuczonego trzećia część drágmy/ żółći wołowey co połtorá złotego waży/ſerápini troßke/ ty wßyſtki rzeczy zmießay z temi wodkámi/ieſliby było geſto/możeß záſie przylać tyloż wodek/ á potym tego ná węglu przywárzyć/ á ná koniec przez chuſtę przecedźić / á tego ná noc w oko w ktorym ieſt błonká pußczay/ ieſliby tho niepomogło/ tedy igłą day przekłoć komu umieietnemu ázjąć io.

Zrzenice wyraſtánie czym tłumić.

¶ Weźmi mąki bobowey dwá łoty / prochu miáłko utłuczonego z kwiećia rożánego ieden łot/ kádźidła tłuczonego co złoty waży/ ty rzeczy zmießay z białkiem iáiecznym czyśćie/ á przyłoż ná oko práwie ná źrzenicę.

Sok

¶ Sok pśich iezycżkow z báwelna przyłożony goi ſadzele á z właſzczá ná poczatku. Jadro orzechá włoſkiego ſtárego ſtłukßy przyłożyć ná káżdy bol álbo ſadzel oczu.

Jeczmyk Wrzedzienice oczna / iáko leczyc.

¶ Serapinum(ieſt iedno gumi w áptece) ma być w winnym occie roſpuſzczono/ á tym pomázuy one kroſtkę ná powiece ktora ieſt ieczmiennemu ziárnu podobná/ zginie od teᵒ Tákież też mrowki/ głowki im oberwawßy/ ſtłucz ie á z ſlinámi zmießáć / á thym ieczmyk pomázowáć/ zginie. Wrzuć ná ogień ziarnko ieczmienne/ á okurz wzrok tym/ zginieć.

Weſzki ná powiekách iáko gubić.

¶ Mnogim przydawa ſie świerzb ná oczu/ áleć drugdy bywa od wßy ktore ſie ná powiekách rodza/ á tákże ieſli ſie przydádza ták ie ſpedziß. Vwárzywßy iáie twárdo roſkroy ie á żołtek wyjmi/ przyłożże ſam białek ná oczy/ á wßyſtki ku iáiu wynida: Albo pierwey ná oczy położ chuſthę cieniuchna á ná nie białek/ wßyſtki w chuſtce powiazna.

Ktemuż/ y ná wßelkie mieyſce gdziekolwiek ſa wßy / Weźmi áloes/ ſtłucz ie z czyſthym ſádłem y pomáż gdzie wßy ſa/ zginać. Albo czyſtego popiołu zmießay z oliwa á máży.

Powiek kroſtáwych leczenie.

Rdza żelázna co namielßa poſypowáć/ rumien wárzony pzykłádáć/ álbo wodkę rożána roſpuściwßy w niey troche koperwáſeru/ pomázowáć. Albo ſtłukßy Száfran z háłunem/ wodka rożána roſpuścić á pomázáć.

Oczu podſinienie z ſtłuczenia czym leczyc.

¶ Naprzod czarna áloná z przáſnym miodem roſpuſzczoná/ á tym náſiniáłe mieyſce pomázuy/ rozeydzie ſie śiność. Thez czoſnek z Miodem przáſnym zmießány / á ná mieyſce z śiniáłe przyłożony/ ſpadza preci śinosć.

Też to czyni ſer młody vpieczony á ná mieyſce przyłożony. To też czyni ſol pieczona z przáſnym miodem zmießána/ tym czarne mieyſce dla z ſiádłey krwie pomázuy. Jeſt thez biała máść ná to dobra w áptekách.

¶ Weźmi mydłá barſkiego/ gorzałki/ oliwy/ vczyń máść / á máży bolace mieyſce.

Zrzenice iáko czernia dla cudności.

¶ Popioł z ſpalonych orzechow láſkowych gdy z oliwa zmieſaß á głowę dziećieciu pomáżeß/ oczy czarne bedzie mieć.

Vſzu bolenie/ iáko leczyc.

¶ Sádło odebráne od liśich płucek/ ná rynce roſpuſzczone/ á potym letnie ćiepło w bolace vcho wpuſzczone/ známienićie bolenie vskramia. Tákież y inße ſádło álbo tłuſtość liśia świeża troche przeſáláná/ ieſt bárzo pomocna ná bolenie vßne. Thez bolenie vchá przygadza ſie z vderzenia/ Náprzećiw temu maß lekárſtwo/ Zhányż tárty miáłko á z rożánym oleykiem zmießány/ á tego letno nápuſzczay w vcho bolace. Też ſámá vryná letno w vcho wpuſzczoná/ vſkramia bol. Też popioł ćiepły dobrze w chuſteczkę záwiazány/ á w vcho włożony/ bárzo známienićie pomaga. Thez ſol z śiárka á z miodem przáſnym zmießay á to kłáć w vcho bolace z vderzenia czyśćie tym zleczyß/ ieſt rzecz czeſto doświadczona.

¶ Szpiku świeżego z ćielecych kośći zágrzawßy wlać/ á ieſli tam wrzod ieſt áby ſie przepuknał/ máſło w dziewiaći wodách wypłokáć/ á roſpuśćiwßy ćiepło w vcho wlać y zátkáć/ á ieſliby ćießki bol był y zápalenie/ wyćiśni ſok z rojownika/ z Rozchodniku/ z białkow iáiowych wárzonych co możeß/ zmießay rowno á z oleiem fiołkowym zágrzawßy wlej Kiedy z vchá śmierdzi/ mleká niewieśćiego z kozia żołćia zmießawßy wlać w vcho. Jeſli ſie chrobacy zálega/ bielonowego náſienia z woſkiem zgnieść/ á włożywßy ná węgle/ tym vcho podkádzić/ á poſpolićie cokolwiek gorzkiego wleieß z gorzałka/ chrobaki zábija.

Głuchość czym leczyc.

¶ Miedzy inßemi známienitemi rzeczámi doświadczonemi/ czarney ćiemierzyce korzenie w vßy włożone ták przez trzi dni ábo nocy w vßoch poniechánę/ dáie oſtrość słuchu/ á głuchość leczy. Też ſok cebulny w vcho nieſłyßace wpuſzczony / głuchość oddala. Też winny ocet goracy / á nád nim vcho głuche dzierżeć izby pára z octu ßłá do vchá / przywráca dobry słuch/ y ßumienie oddala. Też czeſte doświadczenie w wyćiśnionym ſoku z korzenia wężownikowego gdy bedzie ten ſok w głuche vcho wpußczony/ pewnie otwiera słuch/ ktory pochodzi dla zátkánia nieczyſtośći kliowátych.

Też szumienie uszne odpadza. Weźmi w aptece castoreum put scroputá to iest iáko grocho we ziárno/ rospuść w oleyku Nárdowym/ w puszczay iedne kropke w vcho ná noc. Też olieiek gorzkich migdałow/ szumienie uszne oddala. Też rzecz częstho doświadczona/ gdy będą kielko krop żołci wołowey w vcho w puszczone/ piszczenie oddala.

Gdy po niemocy niesłuch.

¶ Vwárzyć konopne śiemie w wodźie dobrze nawierćiß iadr laskowych/ á tha woda z śiemieniá rostwarzay/ y vczyniwszy polewke przywarz/ á day ocknęłemu pić. Mrowcze iáycá stárwszy w vszy włożyć/ stáry niesłuch vzdrawia.

W Vcho gdy co wlezie/ iáko wyiąć.

¶ Sok wyćiśniony z chebdu źiela/ á w vcho nápuszczony/ chrobaki zábija y morzy. Olieiek z gorzkich migdałow/ w vcho w ktorym iest chrobak wpuszczony/ zábija ie y morzy. Też mocz człowieczy ná czczo zostáwiony/ w vcho wpuszczony/ wypadza chrobaki z vszu. Też korzenie białey ćiemierzyce w winie vwárzone/ á potym ono wino pewnie á mocnie chrobaki w vszoch zábija/ gdy wpuśćiß dwá rázy.

Gdy w vcho co wpádnie.

¶ Vczyń kichánie Pieprzem álbo Jmbierem tártym/ á zátuliwszy nozdrze kichay/ rádoć páda z vchá od kichánia. Albo koniec drewná lepem námázáć y włożyć w vcho áby przylnęło/ álbo ná vcho sucha bánke postáwić.

Krwie z nosá stánowienie.

¶ Sok z káżdey pokrzywy wyćiśniony/ álbo liśćie pokrzywiáne stłuczone á ná czoło przyłożone/ stánowią krew z nosá płynącą. Też rutá stłuczona á z octem winnym zmieszáná ná czoło y w nos puszczoná/ mocnie krew stánowi. Też łáyno ośłowe/ tákież y kozie spalone/ á proch z nie° vczyniony/ w nos wstrzykniony stánowi krew. Też łáyno końskie wonáne y w nos z octem w puszczone/ pomága Też sok wyćiśniony z źiela psich ięzykow z iá dzámi zmieszány/ á w tym śierść záięcza námoczyć/ ná skronie y ná czoło przyłożyć/ możeß też w nozdrze wetknąć/ bárzo mocnie stánowi płynienie krwie z nosá/ ktora rzecz iest często doświadczona. Też drzewo ná ktorim dzwon wiśi/ w ręku onego człowieká z ktorego nosá krew zbytnie płynie zástánawia/ áiest tá rzecz skuszoná w prawdźie.

Vst śmierdzenie czym leczyć.

¶ Nie wiele pić/ á po iedzeniu záwżdy zęby dobrze wyczyśćić/ toćiem drugdy śmierdzi co śie tám zágniie. Drugim śmierdzi tylko z nosá/ co potym poznáć/ ieśli wnet po iedzeniu czuć/ bo ieśli z gárdłá/ tedy po iadle nieczuć/ ná tho pomaga ráno rozmoczić trochę dryakwie w winie woniáiącym/ á tho wino nosem sárkáć. Albo sok z polney miętki ćiesto w nozdrze lać/ á proch z niey sypáć. Abo weźmi áloe trzy częśći/ mirry czwártá/ zetrzy z winem á vczyń gáluszki iáko grochowe ziárná/ á kłáć ná noc po iedney w nozdrze. Albo miętká z bożym drzewkiem wárząc w occie pić/ komu śmierdzi wnątrze/ themu dobrze bráć ieden ráz w tydzień iedne drágme álbo poł czwirthey dryakwie z winem. Jeść záwsze náśienie lubszczykowe/ opichowe/ piotruszczáne/ Muszkat Tátárskie źiele. Drugimći they wády nieuleczy á zwłaszczá komu płucá gniją. Gdy w ćięßkiey niemocy komu z vsth śmierdzi/ á przed thym mu to niebyło/ śmierć niedáleka vkázuie.

Náprzećiw cuchnieniu z vst.

¶ Naprzod Gwoździki zwáne czynią dobrą á lubieśną wonią z Vsth/ Tákież Tátharskie źiele. Też Mirrá w vśćiech trzymaná/ czyni wonią lubiezną/ á cuchnienie oddala. Tákież drzewo áloes zwáne w vśćiech/ oddala złą wonią vst. Też pisza niektorzy o złoćie iż w vśćiech dzierżáne/ oddala niewdzięczną wonią z vst. Też piołynkowe wino z Cytrynowemi skorkámi/ broni złey woniey z vsth/ kthora przychodzi z zágniłośći bedących w żołądku.

Czosnku álbo Cebule z vsth śmierdzenie.

¶ Ruty nátychmiast zieść/ ábo gwoździkow cytwaru/ ábo miodunki z octem nawierćiawszy wypić. Lubszczykowe naśienie y piotruszáne k temu dobre.

Warg puchnienia y padánia.

¶ Weźmi łoiu kozłowego z smołą nową/ gęśiego smalcu wszystkiego pod iedną miárą/ zmieszay wszystko społem á rospuść ná ogniu/ potym ochłodziwszy/ námázuy tym vstá á będzieß zdrow. A ieśliby śie wzdęły: thedy puść krew pod ięzykiem á przestáną śie wzdymáć.

Zębow

Zebow bolenie czym leczyć.

¶ Zebom ßkodzą rzeczy przednie zimne/ gorace álbo twárde. A ieśli z gorącá: Weźmi sok z Láktuki/ z kurzey nogi/ z rozchodniku/ z krowiego mleczu ktore możeszli mieć z tych/ w silnym occie zmießay / á w vściech trzymay wolno y częſto. Proch z korzenia ſlazowego zeby pocieráć / pomaga. Albo weźmi bielonowego náſienia y kádźidłá / ſtárwßy z woſkiem zmießay / á tym zeby podkurzay. Bobrowe ſtroie ná bolacy ząb kłáść/ pomaga. Sol vprażona ná ogniu/ záwiązawßy w węzełek/ ciepło ná ząb bolacy przykłádáć. Albo weźmi liſt ßałwiey/ trzy ziárná pieprzu á ſoli troche / ſtárwßy tho á záwiązawßy w cienką chuſtkę/ ná zeby przyłoż.

Ießcze ná zeby dobre lekárſtwo.

¶ Gliſty ziemne w nowym gárncu ſpálić / á popioł z rożánym oleykiem álbo mákowym zmießawßy ciepło w przeciwne vcho lać/ położywßy ſie ná bolącą ſtronę. Spalonym winem máczáć/ z celidoniey ſokiem/ kozim mlekiem. Czoſnek z kádźidłem ſtłukßy / przykłádáć mozgu kuropátwiego/ w ząb włożyć/ bol przeſtawa. Máki pßeniczney z białym miodem námießáć / á ono ciáſto ná ząb przyłożyć / dáiąc ślinam z vſt wolno idź. Weźmi czoſnku á cebule coć ſie widzi pod iedną miárą / bábki pod miárą thego poł/ pßich láien białych twárdych ßoſtą część / warz to w piwie poł godźiny/ przecedź á przyley winá pálonego: potym w to wbij kilko białkow świeżych / á przymießay w ono wino przecedzone / y przecedź z nowu : á gdy idźieß ſpáć / w vſtá to ciepło bierz. ¶ Rog ieleni zſkrobány á pothym w wodzie wárzony w nowym gárncu/ oná wodá vſtá płokáne częſto po ránu/ záchowywa od boleſci zebow człowieká/ ták iż nigdy nieuzna bolu zebowego. Drugie/ ieśliby ząb bolacy miał w ſobie wyprochnienie w pośrzodku álbo ná ſtronie/ tedy nic lepßego ná to iedno gallás/ á zwłaſzczá to co ieſt w pośrzodku gállásu włożyć ná ono mieśce wyprochniáłe. Toż też vczyni mleko ziela Wieprzyńcu ktory ieſt Smlodowi podobny / wpußczone ná mieyſce wyprochniáłe. Tákież y korzeń tego Wieprzyńcu / zowa po łácinie to ziele Peucedanum. Też korzenie románowego ziela w occie vwárzone/ á tym zeby wypłokáne / oddala mocnie bolenie zebow: á nawiecey táki bol zebow ktory bywa z prochnienia y chrobakow gryzienia/ á tho ieſt doświadczono: y owßem iedną kropią mleká Romanowego ziela/ bolenie zebow z wyprochnienia vſpokaia/ gdy będzie w dziurkę wpußczoná. Też Piretrū korzenie w wodzie vwárzone/ á potym oná woda zeby wypłokánć / tákież ſámo ziele názwáne / nie ná tey ſtronie gdzie zeby bolą ále ná zdrowey / tedy bolenie wnet odchodzi. Záſie ieśliby chrobak w zebie bolacym był / tedy ma być ząb okurzon łukowym náſieniem/ ktore ieſt podobne czoſnkowi weſpoł z ſáletrą/ wypádnie chrobak z zebu zdechnawßy. Ktemu też maß niepoſpolite á częſto doświadczone lekárſtwo: Żywicá iáłowcowa (ſándáráca iá zową) ná proch vtártá / on proch z octem rozpuſczony y z wodą/ tym zeby bolace od chrobakow gryzione płokáć/ ieſt dziwney pomocy. Też Piretrum korzenie co trzy złote záważy / zetrzeć z tą żywicą / á wárzyć ſpołem w occie á w winie / á tym zeby płocz / vznaß pomoc. Nákoniec maß pigułki niepochybney pomocy/ ták máią być vczynione: Weźmi náſienia Apij/ to ieſt Opichowego dwie ziárnce/ Opium z Apteki/ á náſienia bielonowego/ káżdego z nich rowno pięć ziarnek/ ſtłukßy ty rzeczy ſpołem / vczyń pigułki z winem álbo ſyropem mákowym: á potym wziąwßy iedne pigułkę ták wielką iáko ieſt ſoczewiczne ziarnko / włoż ná bolacy ząb / bez pochyby odeydzie bolenie.

Zebow zápuchnienie czym leczyć.

¶ Korzeń pokrzywiány świeży vmyy w troiákiey wodzie / á czwarty raz w occie álbo w winie/ vtłucz ij przyłożywßy Imbieru á Piretrum / warz w Winie álbo occie áż iedno trzecia część zoſtánie: á gdy ſie chceß kłáść / charchay ciepło tym trzymáiąc długo w vſciech kielo rázow/ á co ieſt geſtego rozłoż ná chuſtę / á przywiń do czeluſci przez noc.

Zebow ſłábych twierdzenie.

Ocet

¶ Ocet w áptece ktory zową ſquilliticum/ ieſt ſilney ná to pomocy/ tym ſobie zeby po rá nu płokáć/ y k temu wdzięczną wonią vſtám dáie. Też hálun palony á z octem y z miodem przáſnym zmieſzáy á troche przywarz/ á tym zeby płocz zimno wyćieráiąc. Też wino białe z mirrą á z oliwą przywárzone/ to w vſćiech trzymay/ ieſth niepoſpolitey mocy ku vmocnieniu poruſzonych zebow/ y też od prochnienia ich broni.

Zebow bielenie pewne.

¶ Weźmi wodki ktorą zową aqua uite dwá loty/ cukru lot/ láſtraku iedne kwarte/ korálow białych/ ſtłucz ná proch ſubtylny á zmieſzay z wodką aqua uite/ przyday k temu ſándálu czerwone° czwierć/ wodki rożáney trochę vżyi iákoby máść/ á biorąc ná czyſtą chuſtkę poćieray zeby/ thá máść dziąſłá goi.

¶ Też rog kozłowy ábo też y ieleni ſpalony á ná proch miáłki ſtárty/ zeby czyśći y żołtość y inſze niecżyſtośći z nich oćiera.

Zeby áby dziećiom śpieſznie roſły.

¶ Dziećiom młodym rychło zeby wyraſtáią od mozgu záięczego wárzonego/ gdy nim zeby ábo też dziąſłá będą czeſto poćieráne. Tákież mozg kurzy wárzony/ rośći zeby rychło gdy nim trze. Też w ten czás gdy dzieći ná zeby ſtękáią/ tedi máſło wypłokáne á z miodem zmieſzáne/ poćieráć thym dziąſłá/ bolenie y wſzelkie gryzienie ktore bywa w dziąſłách oddala/ y thez zeby wolno z dziąſł wyſtepuią. Też piſze Rirárdus: zeby źrzebiećiá iednorożnego ná ſzyi dziećiećiá záwieſzone/ máią tę włoſność iż onė° dziećiećiu bárzo lekko krom bolu zeby wyroſtą.

Dziegną czym á iáko leczyć.

¶ Dziegna áby przeſtáły/ záwżdy dziąſłá vmywáć octem z hálunem/ á pomázowáć táką máśćią. Weźmi hálun z grinſzpanem/ y miodu/ rowno ſtłucz hálun z gryſzpanem/ z miodem/ zmieſzay á pomázuy. Proch ná toż z máſtyki/ z koralu czerwonego/ kadzidłá/ tártych rowno zmieſzáć/ poſypuy wymywáiąc octem.

Przećiw cuchnieniu z vſt.

¶ Wonią vſth nápráwią/ zwánie gwoździkow kramnych. Mirry/ Aloes/ Złoto/ piołynkowe wino z cytrowemi ſkorkámi/ oddaláią zágniłość ſmrodliwą.

¶ Weźmi hálunu ieden lot/ miodu czyſtego dwá loty/ to dwoie zmieſzay ſpołem/ á thym dziegną máż/ zgoi ſie ono gniće.

Oſkominy z zebow czym zgániáć.

¶ Ná oſkominy. Muſzkatowy kwiát dobrze ieść/ álbo ćiepłego miodu w vſtá wziąć y ná zebiech trzymáć.

Oblicżne zmázy czym zgániáć.

¶ Weźmi ſlimaká y z ſkorupą iego też ſkorupę małżową/ hálunu ſtym ſtłucz/ to wſzyſtko ſpołem włoż w nową ſkorupę á ſpal ná popioł/ then popioł zmieſzay z ługiem vdziáławſzy iy ná popiele coby był z gałązek winnych á twarz tym omyway ráno y wieczor.

Krośty ná licu leczyć.

¶ Len świeży z liśćiem y z náſieniem z winem zwierćieć á ná kroſty przykłádáć. Liſzáie leczyć y ine kroſthy ſzerzące ſie/ Miodem odſzymowánym mázáć z mąką bobową. Kliy z tárnoſliw roſpuſzczony z octem toż czyni. Tákież kliy brzoſkiniowy. Korzeń kobylego ſzczawiu iákokolwiek przyłożony pomaga Siarká z octem ſtłuczona/ toż czyni.

¶ Liſzay zginie kiedy iy czczemi ſlinámi będzieſz mázał.

Piegi zgánia.

¶ Bob ná czczo zeżwawſzy pomázáć. Albo mąką pſzeniczną z miodem pomázáć toż czyni. Rzodkiew ſtłuczona z miodem/ thákież. Łupiny z nog kurzych ná ogniu roſpárzone/ pomagáią gdy ták ćiepłemi lice poćieráią. Sádło kácze y thákież łábęcze. Cinámon zeżwány pomázowáć lice. Kto piie ſerwatkę/ giną mu piegi. Żołtek iáiá vpieczonego ćiepło przykłádáć/ czarność odeymuie ktora ieſt pod ſkorą. Biała lebiodká wárzona w winie czarne ſkore ná licu bieli vmywáiąc. Thoż czyni piwonia. Bobek tárty z geſim ſádłem/ gorczycą tárta z miodem á z ſádłem kokoſzim z korzeniem przeſtepowym rozmaczáiąc w occie álbo w zimney wodzie/ lice poćieráć/ wſzyſtki zmázy odeymieſz. Krew czarney kokoſzy twarz czyśći pomázuiąc. Thoż czyni krew záiecza. Zmázy białe ná licu/ iákoby znák nieiákiego trądu/ pomázuiąc mieczżánym naſieniem/ ſtráćiſz.

Cebule

¶ Zmázy czerwone gubić / Cebule stłukszy z sádłem kokoszym / pomázuiac spedziß.
¶ Gnoy gołebi tárty z máka Jeczmienna / á ze lniánem náśieniem / octem rospuśćić / á czerwonosć ná licu pomázowáć.
¶ Ná zmázy źielone / Korzeń Rzodkwiány gdy przyłożyß / zgubiß wßystki zmázy źielone.
¶ Ná zmázy sine / Kopr wárzac z miodem przykłádáć. Młode włoskie Orzechy stłucz / á ná źielone mieysca przykłádáć.
¶ Izop wárzony sine mieyscá goi. Czosnek spalony z miodem toż czyni. Kmin ráno wźiać sine mieyscá pomázowáć. Łuski ná licu Rumnowa wodká gubi. Sádłem kokoßym dobrze iest lice pomázowáć.
¶ Krosty ná licu / á zwłaßczá czerwonosć podobna tredowi około nosá ná iágodách / wodká ktemu dobra. Weźmi bukwice / Spiwrzodu / Bábki / Celidoniey rowno / á vpaliwßy z tego wodke vmywáć ia lice / ále pierwey vmyć prosta woda. Ktemuż Siárke z trocha soli rozetrzeć z Wodka Rożána / á tym záwżdy w wieczor pomázowáć do 10. dni. Maká z wielogrochu z miodem / czyśći krosty ná licu. Siemie Czárnuchy tárte z octem / goi złe sadzele y krosty. Popioł wierzbowy z silnem octem goi krosty ná twarzy.

Blizny po ospicách.

¶ Oley lniany piegi y nieczystośći licá gubi / á miásto Oliwy może inym czynić.
¶ Weźmi Litárgirium wymoczonego z Apteki / Maki tátárczáney poł gárśći / Kośći iákichkolwiek stártych ná proch dwie drágmie / Maki z Rytu vmełtey stárwßy / zmießay ty rzeczy wßystki społem / á potym z sitá bárzo słodka vczyń iákoby rzadkie ćiásto / ábo gesta gruce / á tym ná noc twarz ná ktoreyby były blizny pomázuy / á ná záiutrz czym chceß omyi. ¶ Też náśienie meskie to iest spermá / ná lice pomázáne kielko rázow / mákuły wßelkie y blizny ran ćietych zgania.

Ná Trad y Wegry rozmáite.

¶ Trad iest czworáki á káżdy niemal nieuleczony. Kiedy twarz bedzie okrutna / páznokćie sie pádáia / bárwa czarna / ktory skoro z niego wynidzie / tedy sie zśiedzie / tákiemu lekárstwo nic niepomoże. Gdy sie trad poczyna / nalepiey naprzod krew puśćić z lewey reki mediány / wtorego dniá z práwey / dáć mu záwżdy serwatke koźia / náwárzywßy w niey polney ruty / álbo w wánnie sie myć / ábo w łáźni mocno sie trzeć / lice mázáć oleiem z náśienia Bániowego álbo Fiołkowym / gdy z wánny wynidźie obwinać go prześcieradłem y położyć ná łożu y przyodziać áby spokoiem leżał iedne godzine / potym náwárzyć w wodźie náśienia rzepnego y łobodne / y dáć mu ćiepło one wode pić / á rozmoczywßy pioro w Oliwie / w gárdło włożyć iżby wráczał / á potym ná tych miast dáć mu pić z winem tárte go piołynu dwie drágmie / niema ieść rzeczy smáżonych / kwáśnych / słonych / gorzkich / ostrych / śilnego sie pićia chronić y ztaczenia / dáć mu koźie mleko pić / gáßac z nim głazik[i] rzeczne rospalone / ma ieść broag / ćwikle / ma lony / podrożnik / ßpinak wárzac z koźiem mlekiem ábo z migdałowym / koźlece mieso / Jágniece / kury / kápłony młode / ćietrzewie / iárzebie / kuropátwy / á potym mázáć to máśćia. ¶ Máść ná trad. Náley w polewány garnek Oliwy / á włoż tám ßeść ábo śiedm iáßczorek źielonych żywych / niechay stoi przez dźień y przez noc áż pomra / przyłoż k nim dźieśieć kęsow ná dwá pálcá długich z korzenia bzowego / vsmaż to áż bedźie wßystko sucho / wyymiß potym / á ta máśćia mázáć mieyscá skáżone wyßedßy z łáźnie / pomagać tá máść y inem wßystkim nieczystośćiam ćielesnym.
¶ Ktemuß y ná kożde krosty ná licu. Weźmi Imbieru białego / gwoździkow / pieprzu / rowno ieden łot / Siárki połtora łotá / smalcu wieprzowego co potrzebá / stárwßy ono wßystko zmießay z smalcem / á pomázowáć lice ná noc / á názáiutrz vmyć sie metnica z otrab. ¶ Ktemuß. Weźmi Siárki / hátunu rowno / otrab pßenicznych miáłko tártych tákże wiele / stłucz wßystko co namieley / wbiiże w to dwá białki iáiowe ábo co potrzebá zmießay co nalepiey / ná ostátek winá palonego przymießay / iż bedźie iáko máść rzadka chowáy w báńce / á tym ná noc lice pomázuy.
¶ Czerwona twarz mázáć sokiem z psinek zmießawßy z oleiem Rożánym á z octem / vmywáć woda náwárzywßy w niey Rożey z Rumnem.
¶ Jeßcze ná to. Mázáć oleiem Fiołkowym Mákowym / Grzybieniowym / Rożánym / z sokiem Láktuki / Mleczu świniego / Bábki spuśćiwßy z woskiem.

Przećiwko trądowi lekárstwo.

¶ Szukáć Weżow czásu Wiosny co ich możesz mieć (ále ich nie zábijáć) złowić ie żywo iáko możesz mieć/ potym ie puść w iákie naczynie coby miáło iáky iedne dziure nie ßeroką/ kedy węże wpuśćiß żywo/ potym do nich náláć moßczu/ to iest winá młodego poki ießcze nie kiśiáło/ ták aby tám z nimi bedąc kiśiáło dáć mu z onemi węzmi stać/ áż będzie iásne bárzo nie zßymuiąc z niego żadnego plugástwá zwierzchu: To wino ma pić człowiek trędowáty/ będzie zdrow bez wątpienia.

¶ Drugie lekárstwo. Trąd ieśli iest tákowy ná człowiecze iże może być vzdrowion/ tedy ták vczyń. Weźmi wężow ktorzy ták mießkáią miedzy skáłámi ná gorách/ włoż ie w ieden gárniec nowy/ wsyp do nich pßenice do tego gárncá/ możeß ie pobić/ wstaw ná węgle rospalone niechay śie smáżą/ áby śie oną pßenicá opiłá tłustośći z onych wężow/ potym oną pßenicą vkarmi kokoß tłusto/ álbo młodego kurá/ á gdy vtyie/ tedy z śiebie zmiece wßystko pierze/ warzże thę kokoß/ á day ieść trędowátemu/ y polewkę z niey niech pije/ á będzie zdrowym.

Jeśli chceß poznáć człowieká práwym trędem záráżonego.

¶ Weźmi krwie iego/ á wpuść ią ná czystą wodę iásną/ ieśli po wierzchu pływa/ thedy iest práwy trąd/ á ieśli do dná idzie/ tedy iest niemoc ktemu podobna.

Płeć czym gládźić y bielić dobrze.

¶ Weźmi ziarn słonecznikowych iáko wiele chceß/ námoczyß ie przez trzy dni w wodzie czwartego dniá warz ták długo áż rozewrze/ przecedź/ á warz lepák onę wodę áż zgęstnie iáko miod/ schoway w skláną báńkę/ á gdy potrzebá weźmi oney máśći troche/ á rozmać wodą/ pomáżyß lice/ á gdy vschnie omyj wodą/ będzieß miał cudne lice.

¶ Też mleko z cukrem często iedzione od białych głow/ wyiáśnia płeć licá y wßystkiego ćiáłá.

Też iżby lice było cudney płci.

¶ Też máká pßeniczna/ máka Jeczmienna máka bobowa po poł gárśći/ migdały/ drágánth/ káżdego z nich po dwie drágmie: Ty rzeczy z białki kokoßych iáiec zmießáć gęsto/ á potym z tego vczynić gruzełki iákoby pilułki/ potym wziąwßy dwie pilułce/ rospuść z Tyzánna/ á tym sobie lice pomázuy/ y day temu leżeć ná licu przez trzy godziny/ á potym z wodą w ktoreyby otręby były rozmaczone/ vmyway lice/ á pomázániu onym niewymownie śie lice czyśći.

Licá bronienie od ogorzenia.

¶ Wymocz żyto áż miekuchne będzie/ przegniećieß ie przez worek iákoby krochmal/ náleyże w to wody/ á zámießay/ niechay śie vstoi/ zley wodę/ á to co ná dnie będzie z białkiem iáiowym zmießay/ á gdy chceß ná słońce iść tym lice pomázuy/ á potym gdy chceß wodą omyj.

Gárdłowe wrzody/ rány y puchliny/ ták leczyć maß.

¶ Gniazdo wßystko Jáskołce rozmiekczyw w ćiepley wodzie przyłożyć. Glisty ziemne z śiekáć/ vsmáżyć w Oliwie y przyłożyć ná dzień/ á ná noc lepák ine przyłożyć. Gnoiu gołębiego nátłucz z korzeniem Liliowym/ á zmießawßy z másłem álbo z smalcem nie słonym przywiązáć.

Rány gárdłowe.

¶ Weźmi iágod pßinkowych/ á zetrzy ie w możdzerzu/ potym przetłocz przez chustę/ iż będzie sok/ przyday k temu wodki Rożáney/ iżeby ták niebyło bárzo gęsto/ áni też bárzo rzadko/ á tego ták ma być iákoby czwarta część quarty Krákowskiey/ tedy ktemu wźiąć grynßpanu iáko grochowe ziárno/ y włożyć do tey wodki/ zmießáć y zetrzeć/ á tę wodę do vst biorąc ná wznák leżeć/ á co nagłębiey w gárdło wpußczáć/ á dźierżeć długo chárkáiąc wzgorę/ ále tego strzedz áby w śię námnieyßey kropie they wodki nie wpußczał/ maß to czynić przed iedzeniem kielko rázow á záśie po iedzeniu w ßeść godźin tákże/ y po wieczerzy záśie w ßeść godźin/ by też y wnocy gdy ocknie/ á po iedzeniu wnet áby tego nieczynił/ iedno ták iáko wypisano/ bo byś muśiał zwroćić/ tedyby wiecey skáźił niż nápráwił/ á ták ma czynić nie przestáiąc/ by też nawietße rány miał nagłębiey w gárdle/ gdźie iedno tá wodá záśieże/ tedy śie bárzo rychło zgoi.

Wrzod gárdłowy ktory Slinogorzem zową ták go leczą.

¶ Weźmi pięć włoſkich orzechow / trzy korzenie źiela tátárſkiego / to wßyſtko ſkrzáć ſpołem / á potym w nowy gárniec włożyć coby był w połkwarty / y náláć octu winnego / wárzyć to ták długo áże wywre do połowice ále pilen bądź áby nieſkipiáło / á gdy iuż wywre do połowice / tedy tylko ſok z onego wyláć do czyſtey konwie / á thym płocz gárdło dzierżąc długo w gárdle ten ſok / potym wypluway ná miednicę będźieß zdrow bez wątpienia / ále to lepiey czynić przed iedzenim.

¶ Z Rymy ſie przydawa zły wrzod / á rychło człowieká vmarza / gárdło záſiáda / á ieſli ſie zmocni / ma krwie vpuśćić / álbo iednák żywot przepuśćić / bánkę pod brodę dobrze podſtáwić álbo y podle czeluśći izby bánki wyćiągnęły co człowieká dáwi. Chárcháć możeli náwárzywßy Izopu álbo lebiotki białey álbo piołynu / álbo otrąb / álbo omiedziwßy wodę przewárzyć / tártym pieprzem podniebienie vſt poćieráć / álbo żołćią wołową pomázáć / á ieſli to niepomoże / tedy mu záćiąć żyłki pod ięzykiem.

¶ Jeſli w tey niemocy pocznie puchnąć á czerwienieć / známie ieſt iże w gárdle niemáß nic.

¶ Chárchánie ná ſlinogorz / poki młode Orzechy Włoſkie / z ſtłuczonych ſok weźmi / przyley k niemu piątą część octu ſilnego / y wárzyć / áż połowicá wywre álbo trzećia część / ſchoway w ſklenicę / á kiedy potrzebá wźiąć tey máśći z winem łyżkę álbo z miodem pitym źimie / á lećie z wodą rozmęćić / á zágrzawßy chárkáć.

Jeßcze náprzećiw Slinogorzowi / y boleniu gárdłá.

¶ Ná bolenie gárdłá dźiećiom máłym / Figy wárzone w wodźie / á tym płokáć vſtá / bárzo pomaga.

¶ Też łayno dźiećięćiá máłego ktoreby chlebá áni mięſá przez trzy dni nie vkußáło / inße potráwy iedząc / ma być vſußono / á potym ſtárte / y z przáſnym miodem zmießáne / tedy tym ma być pomázano gárdło wnątrz y zewnątrz pálcem / y tákież podniebienie / ieſt oſobna rzecz z doświadczenia / o czym ſie iednáko Awicenná / Gálenus / y Serápio zgadzáią / iż tho miáło być oſobne lekárſtwo ná dźiećinny Slinogorz.

¶ Máß też drugą rzecz niepoſpolitą ná záśiedzenie wrzodu w gárdle / Vpuśćiwßy krwie dobrze z medyány / potym wodką póiunkową z Cáſſya rozmoczoną / á thym wolno ćiepło zágrzewáiąc / chárkay á płocz ſobie iżby tám ono płokánie mogło ná mieyſce bolące przychodźić / á tego czyń płokánia częſto przez dźień. Thez plaſtr bárzo dobry z wierzchu ná opuchlinę przyłożony. Weźmi pſie łayno / á zwłaßczá ktoryby był koſtkámi przez dwá dni kármion / miodu przáſnego / popiołu z ięczmieniá vpalonego / káżdego z nich rowne częśći po pułtoru łyżkách / ſoli poł łyżki dobrey miáry / zmießay ty rzeczy ſpołem / á rozłożywßy ná chuſtę przyłoż ná opuchlinę / vznáß iż od tego prędko wrzod gárdłowy zginie. Też częſtego doświadczenia ieſt lekárſtwo / pſie łayno z miodem á z ßáfránem y z wodą przywárzone y ku pićiu dáne / wypadza wrzod gárdłowy.

Ná chropáwość gárdłową / co ochrápienim zową / lekárſtwo pewne.

¶ Ku tákowey chorobie záwße álbum grecum ſłuży. To ieſt pśi gnoy biały ten práwie do wßyſtkich lekárſtw bran bywa. Bo ácz ćiągły cukier / tym chorym ſłuży / á ieſt im ná przyiemnieyßy / wßákże y tákowy cukier / bez álbum grecum niebywa czyniony. Też kánten cukier / ktory my lodowátym zowiemy / bez niego rzadko bywa. A ták gdyż ty ine lekárſtwá krom tego plugáſtwá być niemogą ktorych ludźie máiący vżywáią? Czemuß ſie ma vbogi tym żádźić / bráć go w pewne lekárſtwo. O ktorym tu niżey będźie / Służy k tey chorobie lekárſtwo wilgotne / á to dla tego / iż przychodźi z wnętrzney gorącośći / á wżdy gdy kto wilgotnych lekárſtw vżywa / tym ſie chorobá bárźiey śili. A ták weźmi ná to Ruty ogrodney / Szálwiey domowey / Látorośći dębowych / Tarniowych wßyſtkiego po poł gárśći / á warz to we dwu kwartách wody / áż do połowice wywre / w zátkánym gárncu nowym / á niż ochłodnie / włoż tám álbum grecum / iáko wielki pálec / á ieſli wiecey / nie záßkodźi iáko gdy go máło weźmieß / day temu weſpoł ochłodnąć / potym w gárncu vgnieć wßyſtko / á przez chuſtę przecedź / tym w gárdle chárkay / poki doſtawa / á będźieć lepiey / choć połkniez niezáwádźić nic.

Omieniáłość ácz s piersi idzie / wszákże też iest gárdłowy wrzod.

¶ Korzenie miętki stłukszy wárzyć w wodzie y pić/ omienienie od Rymy nápráwia. Mirre pod iezykiem trzymáiąc znienagłá połykáć/ czyści głos. Másło z miodem y z cukrem á z gorzkiemi migdały. Liście kápusty czárney surowo żwáć y połykáć.

¶ Sok z Lákrycyey głos gładzi. Násienie Slazowo zwierćiawszy z wodą ćiepło pić.
Aliy Sliwowy z piwem / Korzeniem podbiałowym kurząc suchem / dym bráć/ omienienie ginie. Száłwia wárząc po trzy dni pić/ piersi czyśći / Skory osikowey srzedniey w piwie vwárzywszy pić.

Wol álbo kostká martwa pod gárdłem/ iákie leczenie miewa.

¶ Guzy álbo Zołzy ná szyi/ v stárych są nie vleczone / ktemu dobry iest tredownik ziele/ stłukszy iego korzenie dáwáć proch pić.
Ktemuż/ Weźmi Kretá cáłego/ vwárzywszy vsusz ná słońcu / á stłucz ná miáłki proch/ zmieszay z czystym miodem co nagęszczey/ czyńże z tego gáłuszki iáko grochowe ziárná/ á záwżdy w wieczor day choremu pić po kielonaśćie dni.

¶ Guz iáki kolwiek stráćić. Weźmi popiołu z rozdżek winnych / bobkow kozich y Owczych suchych/ zetrzy to rowno y rospuść mlekiem Romanowego ziela / skol on guz wziąwszy igłę/ áby krew wyszłá/ á oney máśći przyłoż. Albo pokrzywámi vpárz pierwey niekołąc igłámi

¶ Guzy ná szyi v niewiast iákoby zołzy/ stłukszy Slimaká co ná rozgách bywa/ pomázuiąc zgubisz.

¶ Weźmi Soku Chrzanowego álbo Rzodkwiánego/ Soli/ Winá/ Octu: To wszystko vbiy w iákiemkolwiek naczyniu aż będą piány/ potym temu day stać przez noc/ á będzie z tego záśie iáko wodá/ tym máży ten wrzod á zginie od tego.

Piersiam lekárstwo / á napzrod czyśćienie.

¶ Piersi czyśćia z zimnych wilgośći/ y zágrzewáia ie ty Elektwarze. Diáiris sálomonis/ Diápraśium/ Diáisopum/ Diáenulá.

Dycháwice iáko vleczyć.

¶ Jest napisano od Doktora Rawy przećiwko dycháwicy ktora zowa po łáćinie Asmá Napirwey ten ktory táką niemoc ma/ á ćirpi/ ma sie chronić kwáśnych á tęgich rzeczy/ iáko ćiástá/ kołaczow/ twarogu/ wieprzowego mięsa/ kárpi/ szczuk wielkich/ węgorzow/ mientusow/ y wszelkich ryb ná zimne/ flakow nog wołowych/ soczewicze/ iágieł/ krup tátarczánych gęsto / potraw z czárną iuchą/ rzeczy przepiekłych y wysmáżonych / kápusty kwáśney/ grzybow/ owocow/ nie spáć po obiedzie / strzedz sie łáźnie gorącey / wiátru zimnego / ma iádáć dobrze wołowe mięso vwárzone/ tákież skopowe y ćielęce/ kury/ ptáki/ (iedno niewodne) polewkę z świeżey kápusty/ ćwikłę śiekáną iáko kápustę bez octu krupy Jęczmienne / iáyca miękkie z másłem niesłonem/ z száfránem/ z cynamonem, z miodem/ z piotruszką / dobrze też pić miod pity/ dobry ráno y wieczor iedne szklenicę/ kthory miod ma być ták przyprawion/ Weźmi gębki modrzewowey iáko pol pięći/ y skráiáć ná kielko kąskow/ włożyć w garniec miodu y pić on miod ráno y wieczor / á gębká niechay przedsię leży w konwi / áż wszystek miod wypijesz. Potym záśie iny miod przyprawić z świeżą gębką. Też dobrze pożywáć powidł ktore ták czynia/ Weźmi ománu á skray go drobno w kąski y zwierć/ włoż w gárniec/ á i v niemu przyłoż dobrego miodu / zmieszay on miod z Ománem czyśćie y przysmaż trochę/ mieszáiąc wszystko áby nie przygorzáło/ á kiedy sie vsmáży/ iż będzie iáko powidłá / wyląć ná deszczkę czystą / á ták sie to zgi snie / tedy tego pożyway ráno y wieczor iáko orzech.

¶ To wyższey opisáne lekárstwo służy niezáczynáiączemu/ Ale gdy iuż zdycháwiczał / tedy pożywáć ma / tych lekárstw niżey nápisánych/ á nawięcey prochu ktory ták czynia/ Weźmi płucá liszki świeżey/ á skray ie ták áby sze sztuki iedná drugiey dzierżáłá / to iest niedorzynáć/ vsusz ie dobrze/ á kiedy vschna/ tedy tłuste od nich oderznąć wszystko / y też wszelką żyłowátość/ á ono mięso dobre stłucz w moździerzu ná proch / potym tego prochu wsypáć w szklenicę do dobrego miodu pitego/ ták wiele iáko złoty záważy / y wypić / á to czynić ráno y wieczor.

Ten proch iście nawiecey ná de wszystko pomaga w tákowey niemocy. Thez wode tákowa dobrze pić/ktora ták vczynić. Weźmi garść Izopu / Ománu druga / Gebki modrzewowey skráiác iey iáko kokosze iáie/ Lákrycycey/ Páprotki tez po garśći/ włoz to wszystko w nowy gárniec / á wley w to cztery quarty wody ćiekacżey/ warz ták dlugo/az polowicá wody wywre/ potym przecedziwszy osłodz cukrem / á potym zágrzewáiac w máłym gárnuszku/ pij ráno y przed wieczerza. Tez ten lektwarz iest bárzo dobry/ktorego biorac ná noc kládz pod iezyk á trzymay áz sie rozplynie / ktory ták vczyn/ Weźmi z Apteki sáni experti ieden lot / pluc lisich stłuczonych ná proch/ de pino po lotu specierum diáris pol drágmy / zmieszay to spolem á rostworz syropem Izopowym przyday Cynámonu ieden skropul: A thych lekarstw z wierzchu nápisánych / nie wszystkich rázem pozyway/ gdyby iednego pozywał tedy drugich niechác / miedzy ktoremi nalepszy iesth proch/ á potym powidlá z ománu z miodem: lecz sie á Páná Bogá wzyway nalepszego lekárzá sobie ku pomocy/ á bedziesz zdrow.

Ná dycháwice.

Dycháwicá z tychze pocżatkow niemal pochodzi z ktorych y kászel ábo plwánie krwia álbo y ropa/á przeto ty lekárstwá spolem sobie pomagáia. Ná dycháwice bárzo dobra polna száłwija / proch iey z miekkim iáiem iedzac/álbo z swieża iáiecżnice dziáláć. Náwárzywszy gorycżki/á przysoliwszy iey dáwáć pić. Záiecze plucá y watrobe vsuszywszy zetrzeć ná proch/ á dáwáć pić/ takiez serzyszko iego. Plucá takiez lisie iáko y záiecze. Wodká z Centurzyey. Izop wárzac pić. Ocet pić co nasilnieyszy. Dobrze iest przepálić w dolku ná piersiách áby sie zla wilkość wyćiagáłá / á iesli piersi bolá álbo kośći w boku/ dobrze krew puśćić/ zywot przepuśćić / bánki stáwiáć/prácowáć izby sie wrzod z wnatrza wydal/gorczyce ná bolace mieysce przylozyć wiercżiáney áz sie spryszczy. Piolyn tez wárzac przykládáć. A iesli bol ćieszki/ Jadrek broskiniowych náwiercżiawszy z woda dáć pić / y inych lekarstw iáko w kászlu nieopuszczáiac

Kászel iáko osobliwie leczyć.

Ná kászel z goracey przycżyny sluza ty Elektwarze. Diápenidion/ Diápasularum/ Diácáriton/Diádactillorum.

Ty syropy pierśi cżyśćia y kászel vsmierzáia. Syropus Enule cámpane/ syropus Isopáticus/syropus Epáticus.

Máká pszenicżna piecżona z winem álbo z woda vwárzoná á máslem omászczona/iest bárzo dobra ná kászel. Tez korzeń wezownikow piecżony álbo wárzony/ ma niepospolita moc stánowić/kászel ktory z ryma przychodzi/to iest z plynienia flegmy sloney z glowy á ma być ná tzczo y ná noc iedzon ten korzeń wezownikow/ á nic po nim niepić. Czosnek w miedzie smázony iest osobny ná kászel po ránu iedziony. Rzodkiew náskrobána iáko miazga / potym kielko cebul vpiecżonych y troszke ie przetlucz / á potym wlozyć do biálego miodu y smázyć wolno ná weglu nie bárzo dlugo / á potym pieprzu tlucżonego ktemu wsypáć/y troszke záśie wszystkiego posmázyć / ná koniec w sloiecżek zchowáć. Ma moc ten confect/iz flegme gruba / zágnila/ kliiowáta z piersi y z zoladká wymiáta / vkrawáiac iey po sztukách/ á iest to lekárstwo od wielkiego Kniazá Moskiewskiego wynálezione.

A to thez iest czesto kroć od madrych doswiadczone. Weźmi migdáły slodkie / á vwierć ie cżyśćie/potym warz ie w wodzie wloskiego kopru cukru násypawszy / ták dlugo iz zgestnie iáko gesty groch odćierány / tego ná tzczo pozyway po trosze / ábowiem kászel stánowi/ ćieszkość piersi oddala / y grubość flegmy z piersi mocnie wyrzuca/á to lekárstwo y nádycháwice iest dobre.

Bywa tez niegdy kászel z oblupienia gardziela z iego lipkośći / á ten przestawa/ gdy sie gárdlo nápráwi. Drugi bywa od inych przycżyn/iáko suchy / y drugi z flegmy bywa. Ná wszelki kászel to naprzod pozytecżno iest/ przez sześć dni Izop pić/ zátrzymawszy dech/ biorac rekomá nieco prácowáć / piersi chusta trzeć/figi co natlustsze ná weglu piekacz ieść/bánki ná piersiách stáwiáć. Náwárzywszy miekki z wloskiemi orzechy z krochmalem w wodzie dáć pić álbo z piwem. Kwiećie slazowe warzac w wodzie z cukrem pić. Ná suchy kászel/ Cebule smázona z máslem ieść. Wodke szánty pić/y miásto karmi ieść Slaz/y pokrzywy. Mleko z czosnkiem wárzone. Jáie swieze miekkie násypawszy w nie Siárki pić/wode ćiepla álbo piwo z máslem

Ná ſtáry káßel. Kośći cielece w wodzie wárzyć/ á w oneiuche ziemie czarney námießáć y mázáć pierśi.

Pierśi ſtłuczonych leczenie.

¶ Weźmi garść ziemnych gliſt/ Száfranu pol łyßki/ Oliwy álbo ſwieżego máſłá przetopionego máła łyßke/ zetrzeć ſpołem/ á potym roztworzyć winem/ zágrzawßy dáć ſtłuczonemu pić/ á potym go przykryć áby ſie ſpot godziny poćił. Może bolace mieyſce mázáć przetápiánem máſłem przed ogniem/ á námázawßy ćiepła chuſtę przykłádáć/ mázánie ma być ráno y wieczor/ ták długo áż będzie zdrow.

Sercá twierdzenie álbo pośilenie.

¶ Weźmi Hányżu/ Cynámonu/ máſtiki/ Orzechá mußkatowego/ gwoździkow/ ßáfránu/ kubebow/ ſebeſten/ bálſamu/ drzewá Aloes 5. ſpecierum mirábolanorum rowno iedne vncya/ áloepáticy 4 vncye/ gębki modrzewowey/ Sene rowno pol vncyey/ Reubárbári z nimi rowna wage/ ſpraw to wßyſtko z winem białem/ á vczyń máſse pilułowa.

Kordiáki/ to ieſt Sercá cliwość leczenie.

¶ Melánkolia ieſt niemoc znákomita/ Abowiem ludzie máiacy táka niemoc/ mowia wiele zágaßczáiac rzeczámi/ ták iż żadney rzeczy ku końcu niepowiádáia/ á drudzy ſie gniewáia/ łáia/ niektorzy biia/ niektorzy płácza/ drudzy ſie śmieia/ śpiewáia. W tákiey niemocy wodká wołowego ięzyká ieſt dobra pić ia y w potráwy lać. Záſie mleká częſte pożywánie dáie pomoc ku zdrowiu bárzo wielka. Złoto też ſkrobáne w wodkę wołowego ięzyká álbo w potráwy/ ma nie poſpolita włoſność przećiwko tey niemocy. A gdy z ta niemoca przychodzi lekánie/ tedy perły tarte z złotem w potráwách álbo w rożánym Cukrze pożywáne/ dáia pomoc śilna. Też to maß doświadczone lekárſtwo/ ktorem kielko niemocnych tym iednym ſie wypráwiło (w Aptece muśi być vczyniono) tym obyczáiem. Weźmi Epitimi/ liſtkow ſenes/ kwiatkow borágowych/ miodunczánych/ káżdego z nich rowno pol gárśći/ Cynámonu dobrego cztery łoty/ Spiki nárdowey/ mußkatowego kwiatu/ Cárdámomi/ káżdego z nich po łoćie/ Imbieru/ Gwoździkow/ Hányżu/ káżdego z nich po dwu łotu/ ty rzeczy przetłukßy grubo/ námocz w czyſtym winie iżby było gárniec winá/ day themu ták moknąć przez ośm godzin/ á potym vczyń worek iákoby ług cżedzić z płotná geſtego cwelichu/ á ono ziele włoż wßyſtko w on worek/ przecedź że ono dwá kroć przez worek y przez zioła ty/ dawayże ie choremu pić po ránu trunek. Ale mu pierwey z lewey ręki vpuśćić krwie z mediány/ potym z płucney/ á potym dáwáć mu w tydzień raz prochu ſenes z Apteki co złoty záważy z wodka borágowa/ y z polney Ruty ćiepło ná ſwytániu/ á potym w ſześć godzin ieść.

Cycki ſpuchłe iáko leczyć/ naydzieß weſpoł z lekárſtwem moſzen.

List 379.

Iáko w cyckách mleko mnożyć/ iáko też zśiádłe roſtworzyć/ O tym maß w Kśięgách śiodmych/ o rodzeniu y chowániu dźieći.

List 464.

Wątroby członku przednieyſzego/ po ſercu leczenie.

¶ Wątrobna niemoc bywa y długa y krotka/ á drugdy bárzo ćießka/ bowiem w práwym boku śilny bol bywa/ y niemal wßyſtkę połowicę áż do głowy ośiádá/ niegdy y práwa reká boli z rámieniem/ ogrążenie gorace bywa/ A drudzy tácy żołćia wrácáia/ niegdy ich Sczyżkáwicá dobrze niedawi/ á toć ſa známioná ćießkiey y nagłey niemocy/ ále długa niemoc potym znáć/ kiedy wątrobá ziątrzeie/ á boleść powſtánie ná práwey ſtronie wapie twárde á wſpuchłe/ á po náiedzeniu mu ćieżey/ czeluśći bola. Gdy ſie to záſtárzeie/ brzuch/ nogi y inße członki puchna/ ále pierśi y rámioná ćienczeia. W tey niemocy nalepiey zá świeżá krew puśćić/ żywot przepuśćić/ zioła naprzod chłodne przykłádáć/ Iáko ſa Roża/ Podrożnik/ Slaz y ine/ á potym gorace karmie/ á ktore nie tucza áni co by mocz przywodziły.

Dobry

Dobry tedy Cząbr/ Izop/ biała lebiotká/ krochmal/ bobek/ miętká. Weźmi tártego piołynu 2 częśći/ pieprzu trzećia/ zmießay z ßymowánym miodem/ á tego choremu day pożywáć/ á ſtrzedz ſie od wßyſtkich/ rzeczy zimnych/ iáko ſą owoce/ ziołá/ korzenie/ trzeć rece/ nogi/ ßyie/ á chronić ſie pracey/ dobrze ſie lećie oblewáć wodą chłodną/ á zimie ćiepłą. Oſobnie ty rzeczy niemocy wątrobney pomagáią. Rozynki záwżdy ráno ieść/ żuiąc ie dobrze z iądry.

¶ Wątroby wilczey ſuchey tártey dáć pić/ coby dwá złote ważyły z winem álbo z piwem/ toć ná opuchline też dobre. A gdyby było zápalenie wątroby wielkie/ co znáć po práwym boku czerwonym y gorącym. Dáwáć choremu ieść podrożnik/ y Locygi wárzoney z octem/ álbo Locyge ſurową. To też dobre lekárſtwo/ Wyrzućić z iáiá kokoßego świeżego żołtek/ á zoſtáwiwßy białek náley tám Rożáney wodki/ iżby byłá ſkorupá pełná/ á to zmießawßy dáć choremu wypić. Ná kożdy dźień/ áż do dziewiąći dni piołyn wárząc/ z miodem dáwáć pić.

Wilczą wątrobę z winem pić/ gdy niema ograßki/ ále w ograßcze z wodą. Wątrobe Koźlęcą álbo ćielęcą proſto wyiąwßy/ ćiepło ná wątrobe chorego przyłożyć/ wßyſtko zátkánie iey odeymuie y potwierdza ią/ zwłaßczá ná poczatku niemocy. Chmiel przykłádáć y pić/ odtwarza zátkánie wątroby.

Fiołkowy korzeń wárząc w winie/ dáć pić.

Bukwicá thez wárzona/ Kwiećie bzowe świeże z koźią ſerwatką wárzone pić/ ieſt wyborne lekárſtwo/ prágnienie gáśi/ żyły wątrobne czyśći/ mocz przywodzi/ á kto tego zwyczái ſie pożywáć/ rodzi mu ſie weſele/ á známienitą pomoc dáią tym ktorzy máią ſuchoty/ álbo ktore morzy kolerá álbo melánkolia. Pomaga też wątrobie modrzewowey gębki z łot ieden dáć pić/ á poſpolićie pomaga Pierz/ Imbier/ Cytwar/ Bobek/ Tátárſkie źiele/ Kmin/ Izop/ Piołyn. Gdy boli wątrobá/ náwarz piołynu/ á potym w wodźie iego náwarz mąki pßeniczney/ y kłádąc to w worek á ná wątrobe przykłáday.

O leczeniu Sledziony chorey.

¶ Sledziona kiedy chora/ tedy wſpuchnie/ á przy niey bok lewy ſtwárdnieie ták iż go niemoże pálcem wgnieść/ brzuch tęgi będzie/ goleni nieiáko ſpuchną/ w tákiem człowiecze ſádzele ſie nie goią/ áni ſtrup ná nich niechce być/ gdy bieży/ czuie boleść/ á trudność oddychánia.

W pokoiu tá niemoc ſie mnoży/ á przeto pracey potrzebuie/ ále nie zbytniey/ áby z niey ograßká nie przyßłá/ mázáć/ trzeć/ poćić ſie/ ſłodkich rzeczy niechać/ á zwłaßczá mleká y ſerá.

Kwáśne ktemu lepiey ſłużą/ Ocet śilny pić/ ſłone rzeczy ieść/ kápáry/ limuuie/ ogorki/ láktukę z octem/ podrożnik/ ćwikłę/ wieprzowe nogi/ pyſk/ ptáki chude/ ná czczo pić piołyn/ po obiedzie wode w ktorey częſto gáßono Stal. Ktemu dobre ziołá ktore pobudzáią mocz: Náśienie konikowe/ kmin/ opich/ máćierzadußkę/ piotrußkę/ lubßczek/ izop/ cząbr/ dobrze iádáć Lnianego y Rzeżußánego náśienia rowno z winem náwierćieć/ przylawßy Oliwy/ ćiepło ná Kre przyłożyć. Albo gorczyce náwierćiawßy/ á łoiu kozłowego od pokrątek czwarta część przyłożyć/ Soli troche przyſypawßy zágrzać y przyłożyć.

Modrzewowa gębká ktemu dobra/ y thez chebdowe korzenie: Náktádź ſkory wierzbowey w nowy gárniec/ náley przykrego winá trzy częśći/ á ſkory czwartą/ warz áż iedná zoſtánie część/ day tego po trunku záwżdy do śiedmi dni. Páprotkę też y Jelenie iezyczki wárząc pić.

O puchnieniu Sledziony/ ktora Krą zową.

¶ Skorę wierzbową tłukąc/ ná Krę przykłádáć/ Sokiem z Centurzyey mázáć y pić.

Wątrobę liśia w gorącym popiele vſußyć/ y zetrzeć/ á z winem dáć pić. Lekárſtwo doświadczone/ Vtni głowę Nietoperzowi/ vſuß y zetrzy ná proch/ á co możeß trzemi pálcy wźiąć/ day choremu z octem pić. Poley z ſolą ſtłucz/ á ná Krę przyłożyć/ trawi nádećie iey Korzenie kobylego ßczawiu/ dobrze ie przykłádáć z octem/ y wárzone pić.

Płucne choroby sa rozmáite: Abowiem z nich suchoty / krwia y ropa plwánie pochodzi/ A ták tu o leczeniu tych chorob bedzie naprzod o Suchociech.

¶ Suchoty álbo wiednienie ma osoby trzy/ Jedná/kiedi sie ciáło nie tuczy/á záwzdi znie go nieco odchodzi/á nic nie przybywa/á stad zbytnia sczurość á márskość przychodzi/ y nieopátrzoli wczás/ vmorzy. Druga osobá iest zła spráwá ciáłá / gdy wszystki karmie w człowieku łatwie sie káża / á to iż sie ciáło w długiey niemocy vwedzi/wiec chocia sie widzi iákoby był zdrow/ále polepszenia niemász áni go też znáć/álbo też gdy sie kto zbytniem leczeniem skáźi/ álbo złemi kármiámi/ tym krom wiednienia y krosty bywáia po wszystkiem ciele.

¶ Trzecia osobá / płuc gniciá/początek ma od głowy/gdy Rymá cźesto płynie/ á ták kápániem płuce ráni / tym naprzod bywa lekkie ograżánie ktore czásem przestánie/á czásem sie wroci ciężki kászel / plwánie z ropa/á niegdy ze krwia co wyplunie/ á ná ogień wpádnie / bárzo smierdzi / á potym nawiecey znáć iż płucá gniia. Jesliby tedy płucá niegniły/á ciáło tylko wiedneło/á chory máło iie przyczyniáć mu po trosze iedzenia coby mogł dobrze przechowáć: A iesliby zásie nád zwyczay iadł wiecey / wstrzymawiániem sie to ma opráwiáć/nie ieść ieden dzień/názáiutrz od trochy poczać ták kozdy dzień potrosze przyczyniáć/aż ku práwey mierze przyidzie: táki ma cźesto przechádzáć sie w ciepley komnácie/ nie ná słońcu/rekomá cźesto prácowáć/ Oliwa sie mázac trzeć/ iesli może lepiey sam niż kto iny/ á cźesto iednego dniá przed iedzeniem: Może też mázáć sie cźymby pot z siebie wywiodł. Może sie w wolney wánnie myć śniadszy nieco pierwey / álbo siedzac w wánnie może ieść/ma iedć iáycá / kury młode / tákież mieso y ine kármie ktore tucza/ á nie rychło sie káża. Ale iesliby prze zła spráwe kármie sie w zły sok obrácáły/ napierwey nic nie ieść áni pić/potym żywot przepuścić á znienagłá dobre kármie ieść / máiac miedzy tym lekka praca/ mázáć sie tákież y myć sie w łáźni álbo w wánnie przed iedzeniem/pocić sie. Jesliby to chowánie nie pomogło/ krwie vpuszczáć po troszcze ná kozdy dzień.

Jesliżeby sie przedsie niemoc mnożyłá/á práwe suchoty były/ nalepiey tedy iecháć po wodzie dáleko możeli być / álbo postáwu / álbo po Jezierze sie wozić/álbo ná sániách zimie/ á owszeyki ma ku nieiákiey pracey zwyczay mieć / bociem też tá niemoc práwie w mocnych sie lećiech przygadza / od 12 lat áż 35. nic nie myslić nic sie nie trosкáć / do woley spáć/Rymy sie chronić áby ná płucá zásie nie kápáłá/á wrzodu nie odnowiłá. Chronić sie tedy nie przechowánia/ zimná/ goracá/ dymu/vstá zátykáć/szyie y czeluści dobrze okryć kászel swemi lekárstwy leczyć/wode pić/mleko ieść / móke wárzona z kozłowym łoiem/ álbo z owczym ieść. Mleko kozie álbo krowie zwłaszczá ciepłe pić/lekárstwo iest. Ráki rzeczne surowe stłucz/ á wyciśnowszy sok z nich z mlekiem zmieszáć y pić/ álbo z wárzonych iuchę pić / y sámych ieść álbo suchych proch z winem pić. Jeleni łoy dobrze pić/ábo másło świeże. Miodu á żywice modrzewowey rowne cześci rostopić / á biorac w vstá przetykáć/ á piersi mázáć másłem álbo stłukszy z nim Slazowy korzeń. Bobki kozie w ciepley wodzie rospuścić / y ná piersi przywiiáć Szántá wárzona żywot przepuści. Mástiki tarthey dziewieć dragm w ciepła wode sypáć/y dáć mu pić.

Plwánie Krwia álbo ropa ták lecza.

¶ Niegdy drudzy krwia pluia / niewiedziec skad / iesli nie z nozdrzy álbo z dziasł do vst idzie/ Ale iesli z gardłá / thedyć od skáżenia płuc/tákiemu wárzac Jzop dáwáć pić/ álbo szczawiowe násienie z octem / álbo warzac Slazowe korzenie w wodzie / álbo stárwszy korzeń ná proch sypáć w picie. A osobno gdy kto krwia pluie álbo ropa / dáć mu ormiańskiey glinki drágme iedne z lekkiem winem álbo z piwem wypić. Albo Jzop z Ruta wárzyć w sycie/á dáwáć pić/ bárzo pomaga.

W káżdem bolu ktory iest miedzy żebry / tákim dobrze ieść másło świeże álbo topione pić. Krew kozleca z silnym octem rowno vwárzyć nie wiele/á tey iuchy záwzdy ná noc dáć pić. Kopr świeży warzony z octem dáwáć pić pomaga.

Zápale-

Zapalenie wnatrza iáko chłodzić/ álbo vgáśić.

Znáki zápalenia cztery ſa / czerwonośc/ nádećie/ goracość/ á boleść: Zápalenie tedy trzebá chłodzić/ ná mieyſce chłodne chorego położyć/ Rożána wodka/ octem głowe mu maczáć/ Rożánym oleykiem ſkronie mu mázáć/ ná czoło przykłádáć rozchodniku/ rotownika/ pśinki/ grzybienie/ fiołki/ ábo ſok ich. Zagáwice z ſádzámi rowno zwierć/ roſpuść octem/ á to ná podeßwy á ná żyły pod dłoniámi przywiiáy. A ieśli komu byłá źimnicá/ iż to pochodźi od żołądká/ kthorey ſurowośći niemoże ogień przyrodzony przełomić/ temu tedy dáć pić ćiepłey wody z ſola/ áby mogł wracáć/ á ieśli nie przeſtánie/ dáć mu lepák pić przez nátárwßy z woda pić: A ieśli poczuie trześienie przyodźiewáć go dobrze/ áby ſie poćił/ á poſpolićie ná poczatku niemocy/ dáć tego co pot przywodźi iáko ieſt bobek táłty/ kmin/ hányż nawárzywßy diptamu/ to ieſt biały korzeń/ czárnuchę/ bylice/ kádźidło/ bobrowe ſtroie z ſyta/ lubßczykowy korzeń vwárzywßy w winie álbo w piwie.

Żołądkowe choroby iáko leczyć/ á naprzod mlego twierdzenie/ áby dobrze trawił.

Żołądkowi ßkodźi grube powietrze/ bágniſte/ długie ſpánie/ długi pokoy/ á prożnowánie/ kármie ku trawieniu trudne/ iáko mieſá/ kácze iáycá/ żorawie/ y wßyſtki ſtáre á nie ſtráwne potráwy/ máſło ßkodźi vſtáwicznie iedzone/ Sery ſtáre/ młode niewádza/ iáycá twárde/ á ktemu nie ſwieże/ chleb przáſny á nie vpieczony/ á ktemu tłuſty/ iáko ſa kołacze z maſłem/ wßyſtki kápuſty/ korzenie ſurowe/ owoce nieſtałe/ rzeczy przykre/ wody bárzo źimney pićie/ á nawiecey ßkodźi ſytość do brzydkośći/ rozmáitość kármi.

A iż od żołądka częśćiey niemocy pochodza/ nalepiey kiedy ſie niemoc poczyna/ mieć wſtrzymánie od pićia y od iedzenia/ bacząc ſwe przyrodzenie y zwyczay/ á czymeś w niemocy zdrowia nábył: Żołądek chory/ gdy trawić niemoże/ nalepiey go kármiámi nieobćiężáć/ lepiey po troßcze częſto ieść/ niżli rázem wiele/ ſłodkich á tłuſtych rzeczy niechác/ záwżdy czekáć żądzey iedzenia.

Pomaga to żołądkowi. Wáſſike wárząc w winie pić/ záchowywa od niemocy żołądek y watrobe. Gwożdźiki/ cynámon/ mußkat z kwiátem/ ßáfran áczkolwie żądza tępi/ cytwar pomaga wßyſtkim boleśćiam żołądkowym/ Słoniowy rog/ Żużel żelázna/ Reubárbarum/ Gáłgan/ Piołyn ſam y iuchá z niego ieſt wyborne lekárſtwo/ Cukier dobry onemu w ktorym ſie nierodźi kolerá/ Koral pić y ná żołądku ij powieśić/ Tákież Smárágd/ korzenie opichowe. Potwierdza żołądek Roża/ Mirrá/ Mieczykowy korzeń/ Biała lebiodka/ bukwicá/ rzeczy ćierpne tedyż po iedzeniu wźięte/ Jábłká doſtáłe á vleżáłe/ Oliwki/ Kápáry/ Rozynki/ Izop/ Rutá/ Latorośli przeſzczepowe/ Rzepá pieczona z octem/ Oman z práwey włáſnośći potwierdza żołądek.

Mocne lekárſtwá człowieká mdla/ á żołądek obrażáia/ á przeto chory tákiemi kármiámi ma być kármion/ ktoreby go czyśćiły y potwierdzáły. Juchá ſtárego kurá żywot przepußcza/ á zwłaßcza kolere czyśći/ gdy pá protke z nim vwárzyß. Śliwki wárzone od miękczáia. Száłwia wárzona w koźiey ſerwatce/ żywot czyśći: Ale chceßli lekko żywot przepuśćić/ day ſie choremu ćiepłey wody nápić/ á chceßli wiecey/ tedy miodu czyſte go w nie przymießay. Albo w wodźie náwárzywßy fenum grecum/ dáy pić. Toż też czyni Ślaz y liśćie kobylego ßczawiu albo ćwykły. Nápitek ma być wolny/ ma ſpokoiem leżeć/ á niewſtáwáć ná pierwße porußenie/ áż dobrze potym po przepußczeniu: A ieſliby medł był/ niechay poleży/ á potym mu dáć ieść. Mocnieyßym/ mocnieyße przepußczenia máia być dawány.

Dźiećie iedno miáło brzuch nádęty/ iáko lutnia/ wárząc tedy ſoſnke źiele dano mu pić á było rychło zdrowe.

Naprzod bukwicá zwána/ á ſok z niey połykány/ żołądek pośila y vmocnia dáiac mu dobre trawienie/ á nawiecey gdy po niey trochę winá ſie nápiieß dobrego. Też Cynámon/ Gáłgan/ Gwożdźiki káżdego z nich rowno wźiąć/ ná proch ſtárwßy z dobra málmázya álbo z winem ćiepło wypiy poránu bárzo źimny á flegmiſty żołądek pośila/ y trawienie w nim dobre czyni. Też kápáry ſłone nic niepłokáne/ przed iedzeniem ná czczo wźięte/ żołądek pośiláia/ y trawienie dobre czynia.

Tákież

¶ Takież Jmbier w miedzie przyprawiany/ zagrzewa żołądek/ Flegmę y inſze wodności w nim wyſuſza/ á nawiecey ty ktore z owocow zimnych/ iáko z ogorkow/ z malonow/ y z Jábłek ſie námnożyły.

¶ Też wino piołynkowe niewymownie żołądek vmocnia. Takież też wino ománkowe/ y chęć ku iedzeniu czyni.

¶ Sok też piołynowy ná zły á ſkáżony żołądek/ ieſt niepoſpolite lekárſtwo/ vmocniáiąc poſiláiąc/ chęć ku iedzeniu dáiąc/ á to gdy go ná káżdy dzień dwie łyżce wypijeſz przed iedzeniem we trzy godziny.

¶ Też naſienia kopru włoſkiego/ Cynámonu/ białego y też długiego pieprzu/ káżdego z tych rzeczy námienionych rowne cześci po łocie álbo mniey/ Cukru ták wiele iáko tych wſzytkich rzeczy/ dayże ſie tego nápić poránu przed obiádem co połtorá złotego czerwonego záważy/ z winem ábo z piwem ciepło/ á potym we trzy godziny możeſz ieść.

¶ Koral ſtarty z dżdżowa wodą pić. Takież ſkorki pępkow kurzych/ ſuche ſtárwſzy pić/ żołądkowi pomagáią.

Woreczek ktory ma być ná żołądek przykładan.

¶ Weźmi piołynu/ miętki bálſámite/ to ieſt kobeley miętki/ Sádzcu/ Lebiodki czerwoney/ wſzytkich rowno po gárśći/ Gálganu/ Cynámonu/ Orzechá muſzkatowego/ wſzytkiego po vncij/ Gwozdzikow/ Kubebow po poł drágmy zmieſzay to wſzytko/ á warz w czerwonym winie/ przyprawże worczek.

¶ Drugie zmieſzánie. Weźmi Acoricóditi/ Specierum diámuſci/ drzewá Aloes/ wſzytkiego rowno po połtorá ſkropułá/ Conſeruá borráginis połtory vncye/ zmieſzay to z ſyropem Rocenkowym co potrzebá/ á będzie zmieſzánie.

¶ Piguły bárzo dobre człowieká vweſeláiące/ y też w inſzych rzeczách ſą pożyteczne. Napierwey/ iż niedopuſzczáią ſiwizny ná człowieká/ pámięć potwierdzáią/ wzrok oſtrzą/ ciemność oczu oddaláią/ y drżenie głowy/ dziegne czyśćią/ boleść żebow oddaláią oczy y głowę czyśćią y wſzytko ciáło/ melánkolią czyśćią/ ſerce poſiláią/ świerzb czyśćią.

Zápalenia żołądká iáko vchodzić.

¶ Zápalenie żołądká kiedy poczujeſz/ dobrze nań Rożą z octem przykładáć/ wodę pić/ mą ſlánkę ieść/ ſer młody nie ſłony/ iáycá twárde z octem álbo miękkie Rożána wodką pokropione/ Ryby świeże wárzone/ Láktuká/ Podrożnik/ krowi mlecz/ Kurza nogá/ ſzpinak/ Jábłká y Gruſzki w ćieśćie pieczone/ y wſzelkie karmie y pićia/ ktore ſą z ięczmienia.

Żołądká nádymánie czym tłumić.

¶ W nádymániu żołądká/ dobrze nádymioná bánki ſtáwiáć nie ſiekáne álbo garnek/ iáko bánkę przyſtáwiáć ná pępek. Miętká/ Rzodkiew/ Gorczycá biała/ Rutá/ Kmin/ Lubſzczek/ Miod odſzymowány temu pomagáią. Oſobno weźmi Jmbieru/ Ruty tártych rowno/ poſyp tym prochem figi dwie álbo trzy/ á przypiekſzy ich máło przed obiádem zjedz ná tczo/ dobrze ieſt. Piołyn wárzony álbo Jzop/ álbo Rutę pić/ álbo koprowe náſienie z kozim mlekiem. Albo weźmi pieprzu poł łotá/ Lubſzczykowego korzenia tártego ćwierć łotu/ Opichowego náſienia poł ćwierći łotu/ náſienia Rućiánego tákże. Ty rzeczy z czyſtym miodem zmieſzay/ á weźmi iedne łyżkę kiedy chceſz. Albo kminu z náſieniem piotruſzczanym miáłko zárowno z winem álbo z octem/ dáć pić ná noc.

Żołądká záziębionego grzanie.

¶ Ná záziębły żołądek. Jáłowcu/ Pieprzu rowno weźmi/ Jmbieru tego połowice náſienia z piotruſzki trzećia cześć zetrzy/ á z miodem czyſtym zmieſzay/ Weźmi tego ráno y w wieczor iáko włoſki orzech. Ktemuſz Weźmi náſienia czarney Rożey garść/ álbo co chceſz/ náſienia włoſkiego kopru trzy cześći/ pieprzu dwie/ náſienia piotruſzczánego iedne/ ſtárte zmieſzay z miodem á pożywáy. Możeſz ktemu przyczynić nieco gorczyce białey/ pomaga to ná káſzel/ y tym ktorzy krwią pluią/ pędzi y mieſiące zoſtánowione/ dáć pić ná noc z winem/ á ná dzień z wodą. Pomaga żołądkowi záziębłemu/ ſpáć po iedzeniu troſzkę ná lewy bok/ gorzałki záwżdy nieco bráć ieſt rzecz wyborna.

Żołądká

Zoładká zátkánia iáko czyścic.

¶ Weźmi Diáturbit pol Vncyey / Diágridium 6 ziarn: zmießay / á vczyń proch bárzo dobry / á bierz ij w winie álbo w málmázyey ráno.

Ná odiecie smrodu zdziast / y z zebow / Proch bárzo dobry.

¶ Weźmi łuski Sepiey (z Apteki) ná proch stártey / prochu z czáßołek morskich białych / prochu piány morskiey / Kokornaku / Radicem cani combustam z Apteki Jeczmieniá vpalonego / Siárki / Cynamonu / Pieprzu / długie° Ty wßystki rzeczy mietuchno zetrzy / á zmießay z miodem / á tym pocieray zeby.

¶ Centurzija czyści Melánkolia / Náwárzyć iey w wodzie / iże wywre do połowice / á to dáwáć pić. ¶ Románowe ziele / tho iest wielki mlecz / czyści flegme y kolere / roßczki iego świeże rosparz ná panewce / zwierciß czyśćie / zágrzey máło / á day pić komu trzebá / toć iest lekárstwo bárzo dobre / á czyści bez ßkody y trudności.

¶ Modrzewowa gebká czyści flegme y kolere / dáć iey tártey dwie drágmie z miodem álbo z piwem / á może przyczynić táttego Jmbieru czwarta cześć / Rastu okragłego korzenia prochu dwie drágmie dáć pić z czym kolwiek / czyści lekko y żołądkowi zdrowo.

¶ Flegme czyści / Czosnek z Rożánym Oleykiem vwierciec / á z woda zágrzawßy dáć pić ¶ Też to flegme czyści / Weźmi Kopru zielonego garść / warz ij w tyle troie wody / áż iedná cześć zostánie / przecedź á włoż czystego przáśnego miodu dwá funty / warzże áż lepák zgestnieie iáko miod / dayże tego trzy łyßki / przepuści to żywot krom ßkody. Weźmi Rumnu garść / warz w tyle troie wody áż wywre do połowice / przyłoż tám miodu / potym przecedź / á day komu trzebá / spuchłym pomaga / bowiem wßysthke wodność czyści flegme y kolere.

¶ Krew ták vczyściß. Weźmi wodki dwie cześci / á winá trzecia / náwarz w tym ßałwiey áż dwie cześci wywrá[illegible] dáć pić temu w kim iesth krew skáżoná. [illegible]chez vczyni Slaz tym obyczáiem wárzony.

Ale iesli Zołądek ták mdły bywa / że iadłá ni picia zátrzymáć niemoże.

¶ Ktemu proch przewyborny z nieżrzáłych Morw bywa / gdy ie vsußywßy stłucze / á tym karmie posypuie: Ten proch vmocnia Zołądek / á czyni go strawnym / y mocnym ku dochowániu karmiey / do słußnego strawienia. Drzewo tych iágod w Polßcze iest nieznáiome / podobne iest listem Jlmowemu / wzrostu też iest máło mnieyßego / iágody noßi Jeżynowym bárzo podobne / wßákże wzrostem wietße bywáia. Naprzod bárwy z biáłá zieloney / potym sie w czerwoność zápałáia / z ktorey w czárność postepuie / gdy iuż dojrzewáia. Ale ku lekárstwu námienionemu / o ktorym tu zmienká byłá / potrzebá tákowe iágody zbieráć poki nieprawie czerwienieia á vsußywßy chowáć ie ná mieyscu suchym / dla prochu gdy go potrzebá / wßákże dáley Roku ten owoc nie trwa / by go nalepiey chował / Przeto go ná káżdy Rok ktemu gotowáć niewádzi / gdyż y ku inym rzeczam bywa pożyteczny / O czym iuż wyżßey miedzy roślinámi było.

Przeciw wrácániu nád potrzeb.

¶ To iest gdy wnatrze karmiey záchowáć niemoże / co przychodzi nieskad inad iedno zemdłośći żołądká / á z iego niestrawnośći Ná to maß lekárstwo pewne / Weźmi Kádzidłá biáłego skorek / á to Łácinnicy Olibanum zowa / to vtłucz ná miáłki proch / á zmießay z prochem Cynámonu / z prochem Koryándrowym / á tym posyp grzanke ciepła / goracym winem polána / tákże ciepło przeciw żołądkowi / przyłoż. To lekárstwo iest pożyteczne / y przeciw wßelkiey biegunce zwłaßcza proch biáłego kádzidłá ták zwierzchu iáko y wnatrz / tey chorobie służy / á możego bráć wierzchem przez trunki / álbo spodkiem w klisterze / tedy pomoże.

¶ Też iuchá Pigwowá pitá / powściaga wßelkiego wrácánia vmocniáiac wnatrze.

¶ Skorká też wnetrzna z żołądká álbo s pepká kokoßego ná proch vtártá / on proch w winie ciepło wypiy / á zástánowiß wßelkie wrácánie.

¶ Szoczewice ziarnek 20 wyłupiwßy połkni á tym zástánowiß wrácánie.

Ciásto

¶ Cżáſto kwáśne z ſokiem mietczánym á z octem rozmießay/ vpiecz moſtal á ćiepło ná żołądek przyłoż od pępká do pierśi. Ktemu gálgan/ Gwozdziki/ Máſtikę/ mietkę rowno/ warz w winie ábo w occie/ á dáy pić.

¶ Gdy wrácánie z gorącośći przychodźi/ w naźimnieyßą wodę nogi włożyć/ á Rożáną wodką lice vmywáć. Kurzą nogę á náśienie Szczawiowe ſtánowi wrácánie/ zwierćiawßy pić.

Krwią wrácánie.

¶ Wrácánie nie záwżdy ma być rychło ſtánowione/ iáko y biegunká/ ábowiem tymi purgáciámi śiłá nieczyſtośći iádowitych odchodźi ſkąd potym człowiek w długim zdrowiu trwa/ á niemocy pozbywa.

¶ Skorá Rżánego chlebá vpieczona v ogniá iáko grzanká/ á potym w occie zmaczána/ á ná żołądek przyłożona/ ſtánowi wrácánie. Gdy wrácánie zbyteczne ieſt/ ták iż człowieká bárzo mdli/ tedy ma być ſtánowione. Naprzod Mietká polna w piwie álbo w winie vwárzona/ á ono wino álbo piwo ná czczo pite/ ſtánowi wrácánie.

¶ Też częſte doświadczenie w ſoli pieczoney ktora w chuśćie goraco záwiązawßy przyłoż na żołądek/ á z godźinę potrzymay zágrzewáiąc iey v ogniá/ záſtánowiß wrácánie. Też wrácánie dźieći młodych tym doſtátecznie krom obráženia ſtánowi. Weźmi Ruty ſuchey/ á ná proch ſtłuczoney co poł drágmy zá wáży/ kádźidłá białego ná proch miáłki ſtártego ießcze mniey niżli Ruty/ wſypże ty rzeczy do ſyropku Rożanego/ y day dźiećięćiu pić ćiepło z winem álbo z piwem.

Wrácánie krwią iáko ſtánowić.

¶ Wodká z bábki ſtánowi/ tákież Wodká Rumienkowa z rogiem Słoniowym.

¶ Ziele ktore zową táßki álbo teßnik/ wyćiſnąwßy ſok z niego dáć pić bárzo pomaga. Mietká/ Piołyn/ Cząbr ſtánowią/ dawßy pić ſtárte/ drágmy 3. od flegmy wrácánie ſtánowi.

Rzygánie kwáśne/ też z żołądká záźiębionego idźie/ á ták to leczyć trzebá.

¶ Pieprzu iedne drágmę/ Koprowego náśienia/ kminu rowno drągm 10. Vczyń proch á bierz ij z winem nie ſilnem łyżkę iedne. Abo korzeń omanu ſuchy tárty/ Rutę tártą rowno zmießay z miodem zßymowánym á tego pożyway. Albo náśienie Koprowe prążone/ Lebiotká/ Gálgan/ Mußkat rowno tárte z miodem tákież bierz. Abo wárząc tákież w winie máſtikę/ Cynámō/ hányż pić.

Szczkawká też ieſt żołądkowy niedoſtátek z ſtrony záźiebienia.

¶ Szczkawká przeſtawa gdy oblicże źimną wodą vmywaß długo maczáiąc/ pomaga/ woniáć Ruty á bobrowych ſtroiow/ wino gorząłe pić/ proch z dyptánu z trochą drzewie pić rozmaczywßy w czyſtym winie. Máćierzą dußkę pić/ pomaga. Cynámon wyborny wárząc z máſtiką w winie dáć pić. Stroie bobrowe z mietczána wodką/ ſtłucz á dáć zágrzawßy choremu pić/ á chuśćę w tym rozmoczy y przyłoż choremu ná żołądek.

¶ Ktemuß. Kmin kramny z octem zágrzawßy ćiepło pić/ ſtánowi ßczkawkę. Też myślenie mocne o iákiey rzeczy potrzebney/ ßczkawkę tráći. Tákież też zádußenie vſt y noſá co nadłużey po trzy rázy/ ſtánowi ßczkawkę. A wßákoż ßczkawká z wynißczenia wielkiego/ rzadko bywa vleczoná.

Zadzą iedzenia czym vczynić.

¶ Szczaw lećie częſto ieść. Piołyn w dżdżowey wodźie wárzyć/ á ná dworze przez noc nieprzykrywßy odchodźić/ á wodę z niego do 10 dni pić. Prochu z mietki trzemi pálcy wźiąć/ á z ćiepłą wodą pić/ wßytek niedoſtátek żołądká wyćiera/ y wrácánie ſtánowi. Lebiodká żołądkowi ieſt bárzo zdrowa.

Zołtey niemocy leczenie.

¶ Zołta niemoc ieſli śie po ograßcze pocżnie á miękkie będą wąpie/ nie bárzo ßkodźi: ále ieſli przydźie po oney ograßká/ to nie dobrze.

¶ Ná oczu tę niemoc nawięcey znáć/ gdy w nich białość żołknie/ vſtá prágną/ boleść głowy/ częſte ßczkánie/ á w práwym boku wąpie twárde/ trudne dychánie á mdłość/ gdy śie pocżnie pierwßego dniá/ nic nie ieść áni pić/ wtorego dniá żywot przepuśćić. Cwiekty białey nawárzywßy z piołynē/ á przyczyniwßy hányżu y omiedźiwßy dáć pić/ álbo po dwá dni oſolona wodę pić. Pomagáią tey niemocy lekárſtwá wątrobne/ á z włąßczá iáie z Rożána wodką. Fenum grecum tárte zmießay z Ięczmienną mąką y z rożánym Oleykiem/ á ná wątrobę ćiepło przywijay.

Korzeń

Korzeń kobylego szczawiu w winie wárzyć/ á to dáć pić/ á liście wárząc w occie ná práwy bok przykłádáć. Piołyn wárzony stłucz z Figámi/ á z czárnuchą. Wodkę wyćiśnioną z Rzodkwie z winem dáć pić. Wodkę Podrożniku/ z máćierzaduszką wárzoną rásto... rzeń/ tárty rog Jeleni z winem/ Albo weźmi mirry iáko bobowe ziárno/ pięć ziarn pieprzu/ y tylo cynámonu/ zwierć á day z winem wypić. Szálwiją wárzyć w syćie miodowey dáć pić. Puśćić krew z żył ktore są w przegubie y w przyszwách obu nog/ dostáteczne iest lekárstwo/ żołtey niemocy y zátkániu wątroby. Glisty suche ziemne stárte w proch dáć pić z winem álbo z serwátką/ wszystkę kolerę moczem wyprowádzi.

¶ Ktemuż Wątrobá Jeżowá vsuszoná y ná proch stárta/ potym z wodką podrożnikową á kániey przedze/ dány ná świtániu po kielko rázow/ osobne iest lekárstwo.

Też mieczyk ziele w wodzie álbo w piwie vwárzone / iest osobnie pomocne lekárstwo ku piciu. Lebiodká czerwona vwárzona w wodzie/ á osłodzona ku piciu/ y ku omywániu ćiáłá.

Wodká z swoyskiego mlecżu iest bárzo dobra ku piciu/ y záśie z winnym octem zmieszána/ troche błáywásu przyczyniwszy/ rozmocz fácelet/ á przykłáday ná wątrobę ná práwy bok/ ábowiem w tey niemocy pospolićie bywa zápalenie wątroby/ á to záśie chłodzi y posila wątrobę/ á thák thež żołta niemoc mdli/ ktora z zápalenia y z zátkánia wątroby przychodzi/ ták rychło iáko z zátkánia żyły tey/ ktora od żołći do ielit idzie. Niektorzy też piją gnoy świeży końſki z octem/ á chwalą go. A wszákoż niżli sie co pocżnie/ tedy náprzod ma być purgácia wźiętá/ tym obyczáiem. Weźmi diafiniconis poł vncyey/ lektwarzu z soku Rożánego trzy drágmy/ rozpuść wodką kániey przedze/ podrożnikową/ mleczową/ á day to wypić ćiepło ná świtániu/ á pothym sie nie trzebá poćić áni ná wiátr wychodzić/ ieść w sześć godzin. Názáiutrz wźiąć kołaczkow Diárodon ábbátis zá poł groszá rázem po ránu we dwie godzinie przed obiádem. Potym mász ná koniec wyższey pisánych lekárstw pożywáć. Pocenie też dobre iest w wánnie/ zálewáiąc ná rospalone kámienie álbo ná żużelicze rospaloną mlekiem z konopnego náśienia.

Wodnice y ine puchnienie ćiáłá ták leczyć masz.

¶ Táka opuchliná rychley może być vzdrowioná w robotnych ludźiech niżli w panoch potrzebuiącym głodu/ prágnienia/ niedostátku potrzebuie pracey/ á kiedy sie pocżyna naylepiey nic nie ieść áni pić/ á iesliby ograszki niebyło/ tedy wiele chodzić/ szyie/ rámioná y pierśi trzeć/ dech w sobie długo zátrzymawáć/ pot z siebie wywodzić/ nie telko chodzeniem/ ále też y tymi rzeczámi ktore ktemu sprawione są/ w suchey łáźni álbo kádźi ma bywáć/ á tákie lekárstwo bráć/ Piołynu dwie częśći/ mirri trzećią/ stłucz społem/ á czyniąc gáłuszki nieco ich záwżdy wźiąć. Rzeczy twarde ieść/ iáko mięso Wołowe/ Jelenie/ pić coby iedno żyw był/ áczkolwiekći lepiey choremu pokármy miekczyć niż lekárstwy.

Náprzećiw kożdey opuchlinie.

¶ Soku Chebdowego korzenia náley w báńkę szkláną/ oblep w ćiásto zátkawszy dobrze/ vpiecz w piecu/ á day pić choremu lot ieden z winem. Pospolićie ná opuchlinę tyrzeczy są dobre/ Cynámon/ Száfran/ Bożedrzewko Roża/ Mieczykowy korzeń/ Dobrze puchnącym mieszkáć ná mieyscu suchem/ ćiepłem/ grząć sie ná gorącym słońcu/ bez wiátru/ v ogniá sosnowego/ dobrze sie kepáć w tey wodzie gdzie żab wiele/ w piasku gorącym zágrzebáć sie pomaga/ błotem sie pomázowáć izby osycháło. Párzyć chorego w chebdzie/ á korzenie iego wárzone w winie dáć mu ieść. Bzowy korzeń tákież w winie warząc/ dáć pić. Srzednia skorá bzowa gdy ia ná doł skrobie/ dołem wywodzi wilgośći wodne/ á wzgorę skrobána/ wywodzi przez wrácánie náwárzywszy w winie álbo w occie.

Málmazya pić y karmie w niey wárzyć/ vzdrawia opuchlinę. ¶ Ktemuż Piguły z Reubárbarum / połtory Drágmy zá raz dáne ná świtániu/ są bárzo dobre. Też piguły de Mesereon drágmę iedne vczyniwszy 11 piguł z drágmy/ day połykáć opuchłemu człowiekowi ná świtániu/ á po nich spáć iedno sie niepoćić/ w sześć godzin ieść álbo pozdniey są bárzo pożyteczne/ potym day to lekárstwo: Weźmi bábki liśćia/ vtłucz ia w moździerzu/ potym włoż do gárncá polewánego/ y wley wody nie wiele/ á potym przywárzyć

wárzyć ná ogniu / ná koniec wyćiśni mocnie on sok z teyto bábki / á daway człowiekowi opuchłemu po ránu trzy łyszki ćiepło pić / iest rzecz doświadczona ná kielko opuchłych z gorącey przyczyny. Vryná kozia z Spiká nárdową / álbo z pieprzem niechaiąc spicám nárdi / po ránu często pitá / známienićie iest pomocná ná opuchłinę / ábowiem czyni stolce / y vrynę obfićie z człowieká wypadza / á to iest rzecz częstokroć doświadczona. Tákież też Rzodkiew náskrobána iáko miazgá / z mydłem bárskiem álbo z greckiem / á z gorzałką w możdzerzu vtłuczona / potym ná pępek ná chuśćie szeroko rozłożona / y ták przez trzy godziny ná żywoćie dzierżána / czyni stolce wodne / pędząc z żywotá opuchłego wilgości flegmiste wodne z vryną wespołek.

Zywot zápiekły álbo zátwárdziały / iáko odmiekczyć / á przepuśćic masz bez szkody.

¶ Chmiel w serwatce wárzony / żywot przepuszcza. Wodę wárzonych Sliw z cukrym dáć pić iákoby pół quarty. Náśienie szczawiowe stárwszy dáć pić / zápiekły żywot przepuszcza. Też żywot zápiekły przepuszczáią Korzonki miękkie Orzechá włoskiego z mástem vtłukszy ná pępek przyłoż: Albo náskrob mydłá greckiego / przysyp soli á kielo bobkow myszych / zwarz to w miedźie áż będzie gęsto / wyley ná mokrą á gládką miedniczę / vczyń z tego czopkow ieden álbo trzy długich / iáko pálec / y włoż ie w zad pomázawszy miodem co nadáley pálcem popchnąć / nie będzieli po iednym przepuszczenie / tedy wźiąć drugi. Ktemusz. Náwarz liśćia pásternakowego z liśćiem miodunkowym / rowno z miodem á z octem / á to mu dáwáć pić w záráñ y wieczor. Przykłádáć máćierzaduszkę z szałwiją wárzona w occie.

¶ Náwárzywszy serzenia Jeleniego z soczewicą á z ćwikłą / álbo popiół záieczey sierśći vsmáżywszy z miodem / álbo mleko kozie wárząc z Slazem / á z trochą soli ieść / á iesli serzenia przyłożysz / tedy będzie lepiey.

¶ Weźmi Centurzyey / Czárnuchy / Piołynu / Słonecznikú / Grochu wszystkiego tártego rowno drágme iedne / mástiki skropuł ieden / Aloe połtorá tártego / zmieszay z sokiem piołynowym / á ćiepło przywiñ ná pępek.

¶ Szántá wárzona żywot przepuśći.

Jáko też zás zbytnie płynący żywot To iest Biegunkę zástánowić.

¶ Mostkal vgnieść z mąki pszeniczney z bábczánem náśieniem / dáć choremu ieść.

¶ Piy krew Jeleniá álbo popioł z rogu iego álbo proch wątroby kiernożiey tártey suchey / pić z winem álbo z octem. Też kozłową wątrobę z octem ieść / álbo serzenia záieczego z winem dáć pić ták wiele iáko kostká wiśniowa / álbo krwie záieczey náwárzyć z mlekiem á ieść. Thez spálić łayno końskie á popioł z z wodą dáć pić.

¶ Wilgotnemu żołądkowi pomaga często wodkę pić w ktorey gászą stal / to iest tym kto rzy sie ślinią / máło ma tedy ieść / á mniey pić / bowiem pożyteczne prágnienie / á pożywáć tákich karmi iáko y w zimnym żołądku.

¶ Płynienie żywotá pochodzi z zámulenia tych członkow ktore żywot zátwieráią / á niegdy tylko z sámey wilgośći płynie / niegdy krew / á niegdy y kawáłki ielit / á tego iuż nie vleczy. W płynieniu żywotá to chowáć áby nieszedł ná stolce zá káżdem chceniem / áleby muśiał zá onym wstrzymawániem zwyczáić ielito zátrzymawáć. Máią tęcy pożywáć rzeczy przykrych / prácowáć nieco / trzeć sie ná słoñcu álbo przy ogniu / myć sie w łáźni wrácánie możeli być / á choćia y lekárstwem przyprawić / od iedzenia y od pićia sie wśćiegáć / trzeć wszystki członki dobrze procz brzuchá / tym chowánicm może płynienie przestáć. Bábczáne náśienie vprázywszy ná skorupie zetrzeć / y tym prochem chleb posypowáć y ieść. Skorki z iadrek Włoskiego Orzechá stárwszy dáć mu pić. Albo vpiec czterzy iáiá w occie długo moczone / pokrapiáiąc kielo rázow octem / á gdy sie dobrze vpáłá / zetrzy ná proch / potym w tłustą kokosz rospráwiona wsyp on proch / á warz ia w dżdżowey wodzie áż dobrze rozewre / á to dáć ieść / one iuche pić posypawszy tártemi gwoździki / cynámonem / muszkatem. Náśienie szczawiowe wárząc w dżdżowey wodzie / á choćia w prostey / y dáć pić. Sok z Jábłek leśnych álbo z gruszek dobry pić. Skorę śrzednia dębową wárzyć w dżdżowey wodzie / á rospaloną stal w tym kielo rázow zágásić / y dáć pić.

dáć pić. Báńki suche ná brzuchu postáwić przez czterzy godziny. Serzenie záiecze z zimną wodą pić/ żywot stánowi/ ále nie ma przechodzić drágmy iedney. Począć tedy dáwáć po troszę/ ktemu ser twárdy zetrzy/ á wypłocz ij w dziesiąći wodách ćiepłych / áby nic słonośći niemiał / potym vsusz á zetrzy miáłko/ á daway go pić z octem drágme iedne. Korzeń dziewánny tárty z wodą pić.

¶ Wodká wypalona z debowego liśćia bárzo wielką moc ma. Proch z kurzego źiela álbo wodá z wárzonego/ kożde płynienie ku vleczeniu podobne stánowi.

Biegunke krwáwą álbo czerwonke/ ták vleczysz.

¶ Naprzod domowe lekárstwo. Czosnek smáżony álbo wárzony/ zástánawia biegunke mocnie / nie tylko ktora sámá z obfitośći/ wilgośći złych przychadza/ Ale tez y ktora od mocney á iádowitey purgácyey bywa. Też gruszki / á zwłaszczá płonki suche vwárzone w wodzie/ á potym iedzone y polewká z nich pitá/ mocnie stánowi biegunke krwáwą.

Łayno Gołebie z Oliwą zmieszáne/ á tym żywot námázuy / bárzo mocnie zástánawia.

Jáycá przepiekłe/ á żołtki z nich námoczone w occie y iedzone/ bárzo pomagáią. Tej ná bárzo zbytnią biegunke krwáwą/ vczyń ośm álbo dziesieć pigułek z wosku ták wielkich iáko prosiáne ziarnká/ á ná noc połkni/ silno mocnie stánowią. Też bárzo ślachetne lekárstwo/ częstho kroć á pospolićie od Lekárzow dawáne. Reubárbarum pieczone co połtory drágmy wazy/ stárwszy ná proch/ day wypić z bábczáną á z mleczową wodką po ránu / á nie ieść po nim zá pięć godzin / á przed sámym obiádem masz wźiąć Diácitoton suis speciebus co dwá złote záważy. A wszákoż przy tych lekárstwiech masz co namniey pić/ polewek nie ieść/ áni tłustych rzeczy iedno pieczone / mieso wárzone nic nie szkodzi. Ser pieczony dobry prostym ludziom/ tákież gruszki suche. Thez powidłá z iágod czernicz/ są osobne ná to.

¶ Vczyń Migdałowe mleko á zágrzey ie / wsyp ktemu gáigánu tłuczonego zá połgroszá/ á wypiy ná czczo. Ná toż/ Weźmi kurzego źiela tártego / y posypáć to co niemo[cn]y ma ieść / thedy vzdrowion bedzie. Ná [toż] Weźmi kielo żołtkow iáiowych/ zbij spo[...] wsyp ktemu muszkatowy Orzech cáły [...] á zásie zmieszay/ potym wley ná gorące żelázo/ iż sie vpiecze twárdo/ potym posyp trochę muszkatem zwierzchu / á day niemocnemu zieść ná noc/ nie pić potym áni ieść nic inszego. Jeszcze ná tho/ vkroić kielo grzanek z chlebá rżánego/ y dobrze ie vpiec/ potym rozmoczyć w occie winnym álbo w dobrym piwnym/ á posypáć hátunem tłuczonym / y zi[e]ść iedne álbo dwie / nie ieść ná to áni pi[ć]. Ná toż / Weźmi czystá nową Cegłe / á rospal ią dobrze/ potym poley gorzałką/ rozbiyże kielko iáiec kokoszych / á żołtki ich vpiecz ná tey cegle ták bárzo / áżby sie mogły zetrzeć ná proch/ potym ie wypić z winem czerwonym ná noc/ po nim niema nic ieść áni pić.

Ale iż przepuszczánie żywotá/ iest częśćiá czyśćienia zbytkow/ A czyśćienie tych iest rozmáite: Przetośmy szoste Kśiegi osobliwie o ty[ch] postánowili / á tám rozmáite czyśćienia vkazáli: Tu przedśie o wnetrznych chorob leczeniu obaczemy.

Dárcie w Jelitách ták vśmierzysz.

¶ Podbiał źiele w winie álbo w wodzie vwárzone/ oddala bolenie ielit. Też to iesth rzecz doświadczona / Łayno tego człowieká ktory ma bolenie w ielitách swych poki ieszcze ćiepłe/ ma być rozpuszczono octem/ á pothym iákiemukolwiek źwierzećiu wlane w gárdło/ on człowiek bedzie wolen y puszczon od kłoćia wnetrznego. Też hányż wszelkim obyczáiem pożywány ták z winem ábo z wodką piołynową/ iteż włoskiego kopru/ ábo ták iedzony/ odpadza kłoćie. Też wodká sámá rumienkowa po ránu ćiepło pitá/ nád insze rzeczy pomocna iest ná bolenie wnetrzne. Też łayno záiecze z ćieplem winem pite/ dziwnie kłoćie wszelkie z ielit oddala. Też łuk iedzony/ nie pospolićie bolenie w ielitách vśmierza. Też polny Kmin z drobnemi Rozynkámi w wodzie vwárzony / á potym prząsnym miodem osłodzić/ á tego sie po ránu ćiepło możesz nápijáć/ iest niesłycháne pomocne lekárstwo.

¶ Ná koniec masz klistere wypisána / ktora nigdy nie omyla w kłoćiu ktore bywa w ielitách. Weźmi Centurzyey / Włoskiego Kopru/ Kumnu ogrodnego/ Ruty/ swoyskiego kopru/ káżdego z nich po gárśći/ z ápteki weźmi k[...] coloquintidi / á zwłaszczá

Vwarz

Vwarz ty rzeczy wszystki w wodzie prostey we dwu quartach wody / áże do iedney quarty wywarz / potym przecedziwszy / izby tego wszystkiego było 3 quarte / wley w to Oleyku Ruciánego 3 dziesięć łyżek / Benedicte láxátiwe iedne vncia / rospuść / á soli spol łyszki ocżkowátey. Tákże iuż przez instrument / ktora zowa klisterá wley zádkiem w człowieká tego ktory ma w ielitách kłocie / á niech to w sobie dzierży co może nadłużey. Jest osobne á dostáteczne lekárstwo.

Glist rozmáitych z żywotá wygánianie.

¶ Glisty rozmáite w żywocie bywáia / długie / krotkie / okragłe / płáskie / á niegdy dłuższe bywáia niż dwa łokciá. W kim Robacy sa / niema żadzey ku iadłu / ma brzydkość w żoładku / śmierdzi mu z vst / oczy wpádna / gryzienie ma w brzuchu / á niegdy ograszka / á drugdy dobrowolnie posládkiem wychodza. W dziećioch osobne známie Robakow / świerzbienie nozdrzy.

Ty rzeczy robaki gubia. Piołyn / Słonecznik / Poley / Rastu okragłego korzeń Kobyla mietká / Centurzya / Boże drzewko suche / Podrożnik żołty / Rdest / Lebiotká / Mietká swoyská / Czárnuchá / Jeleniego rogu popioł Szálwia / to wárzac ná tczo pić albo ieść. Żołć Wołowa zmieszawszy z lniánem śiemieniem ćiepło / brzuch pomázowáć. Albo czosnek zwierćiawszy z [...] ctem pić. Dosyć iest ku zgubieniu robakow / gorczyce z gorzałka álbo z octem pić.

¶ Fiołkowy Oleiek ná pepek y ná krzyże dzieciom / ktore robaki w żywoćie miewáia pomázány / iest rzecz częśto kroć doświadczona / iż stolcem wychodza. Takież mirrá z czymkolwiek pożywána / Robaki zábiia y wypadza. Też wszelkie robaki / ták glisty iáko y ty ktore Ascárides zowa / Vwárzyć kocenki z soczewica w wodzie / á tego śie dáć nápić.

Náśienie Lubszczykowe z czymkolwiek pite / robaki pewnie wypadza. Też máść vczynioná z cza[...] Alony / z oleyku fiołkowego / wosku troch[...] k nim przypuśćiwszy / częśto doświadczono ná wypedzenie Robakow / gdy pepek bedzie mázány. Też sok wyćiśniony z ománu / z winem dá[...] ku pićiu / częśte iest doświadczenie v prosty[...] bab ná pomorzenie [...]

Ktemuż. Wziać rzeszoto / á wykroić dno / á zrzezáć ná dobre kesy / potym rospálić śiekiere / y spálić ono coś wyrznał ná proch ná oney śiekierze rospaloney / y dáć on proch z czymkolwiek wypić temu kto glisty ma / á ták wynida glisty.

Krzyżow á Ledźwi bolenie ták masz leczyć.

¶ Korzeń piwoniey / tákież y náśienie iey z winem vwárzone álbo z piwem / leczy boleść krzyżowa pewnie. Też Reubárbarum iest śilno nie pospolite / z wodka mleczowa á bylicżowa pite. Też bobki záiecze vsuszone / z pieprzem / á z winem pite / mocnie bolenie krzyżow oddala. Przytym mázánie czynić oleykiem Skorpowym / á Oleykiem rumiankowym / śilno pomaga ná krzyże.

Nerek zápalonych chłodzenie.

¶ Jestli iest boleść z zapaleniem / vczyń tá[...]ne. Náwárzywszy Rumnu / Nostrzegu Kopru / Kocenki / Fiołkowy korzeń fenum grecum / śiemie lniáne. Wárzac w winie piwoniey korzenie álbo náśienie y pić. Bukwice tárto z winem álbo z ćiepła woda / ábo z syta miodowa pić. Bobki kozie z winem zmieszawszy przykładáć álbo z woda.

Nerkowego kámienia kruszenie.

¶ Kámień śie rodzi w nerkách y w mecherzu Znaki kámienia / w nerkách ćiężkość á strzelánie w ledźwiach / biodrá bola / nogi ćierpna / moc wychodzi z rzezániem / á w vrynale vstawa śie iákoby piasek. Lekárstwo tym nie pomoże ktorym minie 40 lat może przeto być odelżenie. Trzeba śie tákiemu chronić rzeczy słonych / wszytkych gorzkich / kwáśnych wiecey [...] ieść / á niegdy może w pićie sypáć pierz álbo mleko białego máku z piwem pić. Sok stożarn dáć pić z winem. Albo [...] garść / á warz ia w tyle pięćioro [...] áż iedná trzećia część zostánie / á te wode z cukrem dáć pić po kielo dni. Dobrze w tákiey niemocy bánki pusczáć z vdow. Pospolićie ty rzeczy kámień lecza. Krew záiecza záwinawszy w tego skore w nowym gárncu spálić / á tego prochu łyżke [...] ná tczo z ćiepła woda wypić. Popioł [...] z iáiowych skorup / mocne iest lekárstwo. Krew też kozłowa spalona pić / álbo sucha [...]ca / bárzo pomaga. Ptak ktory zowa pli-

stá /

ſtá/ iákokolwiek go pożywa/ przećiw kámieniowi śilna moc ma. Pluſkwy tárte pić/ álbo żywá wſádźić w korzeń. Skorupy laſkowych orzechow/ ſuche ſtárwſzy ná proch pić z winem czerwonym. Popiol też z ſpálonych ſkrzydl geśich. Jáſkolczetá ktore látáć poczynáią ieść/ álbo z ſpalonych popiol pić. Biodrunke chrobaczká obwinawſzy polknąć Kámień ktory náyduią w żolći wolowey/ tárty pić/ Bukwice/ Koſzyſzczko/ Krwáwnik rowno zwierćieć/ á z woda dáć pić/ Náśienie czarney Rożey tárte pić/ pomaga. Jelenie ieżyczki z winem wárzone pić. Korzeń pięćperſtu y wodke iego. Zetrzy pieprzu 52 ziarn/ á rozczyń z ſokiem piolynowym/ vczyń z tego śiedm kolaczkow/ á ná kożdy dzień ieden weżmi/ wyćiaga z nerek kámień. Rumien wárzony pić y myć ſie w nim. Soku z ziela ſpiwrzodu dáć pić iákoby vncie 4.

¶ Watrobe koźia álbo kozlecza/ plucá/ nerki/ ſtroie/ y ine trzewá ochedożywſzy zſiekáć/ á tym nádziáć co namieżſze ielito zmieſzawſzy z poſoka/ a vwárzywſzy dáć to ieść choremu. Ktemuſz. ¶ Sok wyćiśniony z ziela ktore zowa Nocydzień/ z białem winem pity/ niewymownie piaſek álbo kámień piasczyſty z nerek przez vryne wypadza. Też ieſt rzecz doſwiadczona. Wroble proſo z białem winem ná proch miálki ztárte/ á co dwie drágmie záważa wſypáć w białe wino/ po ránu wypić ćiepło kámień w nerkách kruſzy y pedzi precz. Też łożyſko w ktorym dźiećie w żywoćie przemieſzkawáło/ zowa po łáćinie Secundiná/ vſuſzone ná proch ztárte/ potym on proch z winem álbo z włoſkiego kopru woda. Też máia niektorzy ludźie zá doſwiadczone lekárſtwo. Záiaczká márcowego ták cálkiem w gárncu włożywſzy do pieczá vſuſzyć y z śierśćia/ á potym go ná proch ſtłucz/ Ten proch ieſt bárzo vżyteczny z białem winem álbo z miodem pitym/ ná kámień nerkowy y mecherzowy/ to ieſt co złoty záważy dáć po ránu ćiepło wypić.

Kámieniá mecherzowego wygnánie y moczu zátrudnionego.

¶ Weżmi korzeń ziela Lamikámieniowego korzenia álbo náśienia piotruſzczánego/ hányżu/ pieprzu/ pſzczelnikowego náśienia/ wroblego proſá/ ſpárágowego korzenia z Apteki/ káżdego z nich rowne części co lot záważy/ á ná miálki proch ztárwſzy. Ty wſzyſtki rzeczy pomieſzay z miodem álbo z cukrem/ potym day co pol złotego záważy z winem álbo z piwem ćiepło ná noc. Jeſt to lekárſtwo bárzo czeſto doſwiadczone ná ten kamień przerzeczony.

¶ Kámień wypadza/ końſka ſledźioná tárta dáiąc pić po 40 dni álbo popiol z koźiey śierśći.

Moczu rzezánie co niektorzy rzezakiem zowa iáko vleczyć.

¶ Napierwey wźiąć ziela tranku/ lebiotki/ káżdego rowno/ Ty wſzyſtki ziolá włożyć w nowy gárniec y wlać w to winá białego/ á wárzyć dobrze áż trzećia część wywre/ potym to wino przez chuſte przecedźić á wygnieść/ záſie toż wino wlać do garnká/ á włożyć w nie łyżke czyſtego miodu/ hálunu też iáko włoſki orzech/ przyſtáwić záſie do ogniá áż troche wezwre/ á to iuż bedźie dobrze. Potym te wodke zágrzawſzy máło/ iżby letnio było/ á biorac ią w ſtrzykawke/ wpuſzczay w członek/ wetknawſzy iey koniec do członká/ maſz to czynić dwá rázy przez dzień ráno y w wieczor.

¶ Przećiw rzezakowi trociſki/ to ieſt Kołaczki. Ty ſa dobre przećiw Stránguriey/ To ieſt przećiw Rzezániu ktore bywa przy puſzczániu moczu. Weżmi bielonu/ Albáni 5 opij pol 5 tego/ náśienia citrullowego/ laktuczánego rowno 1 lot/ náśienia kurzey nogi ziela pol lotu/ á ták vczyń kolaczki.

Moczu Krwáwego czym pozbyć.

¶ Ná krwáwy mocz. Pśie ieżyczki wárząc/ temu dáć pić kto krwáwy mocz wypuſzcza. Ktemuſz. Weżmi máłego ſlazu z korzeniem warz we trzech częśći wody/ áże polowicá wywre/ á przez trzy dni day choremu pić. Nawierćiawſzy ſzánty dáć pić z śilnym octem dobry trunek ná tczczo po kilo dni. Też Mumia z winem pitá co pol groſzá záważy/ zádzierżana vryne/ y te krew ktora z vryna wychodźi/ záſtánawia. Też náśienie láktuczáne y kurzey nogi ziela ztarte/ á z cukrem zmieſzawſzy/ day ná noc z wodka bábdczáná álbo z piwem/ zaſtánawia vryne zbytnie odchodzaca ze krwia zmieſzána.

Moczu odeścia nád wolą/ czym bronić.

¶ Kto niemoże moczu zátrzymáć/ korzeń grzybieniowy wárząc dáć wode pić/ stánowi mocż y ine rzeczy. Wilczy czosnek iáko kolwiek iż daß/ temu pomaga.

Moczenia wesnie czym powściegáć.

¶ Naprzod Korál czerwony ná proch ztárty/ á z wodą álbo z wodką bábczáná ná noc pity/ znákomićie broni vśikánia we spániu. Też korzenie Ománowe z bábczáną wodką pite/ broni tey wádzie.

¶ Záwiezáć Rzepiku w worek/ á wárz w winie áż iedno trzećia część zostánie/ przysyp soli/ á to day pić/ możeß wárzyć y w piwie. Albo mu dáć zieść mecherz kiernozi pieczony/ lepßyby dziki/ álbo páznokćie swynie spálić/ á ztárwßy dáwáć mu pić. Zużel żelázna co nalepiey ztárta dáć z Winem pić/ mocż zátrzymawa.

¶ Kiedy sie dzieći vśikáią/ dáć im myß zieść wárzoną.

Płodnośći Małżeńskiey pomoc.

¶ Naprzod to maß wiedzieć/ iż pospolićie po byćiu swoich rzeczy v niewiast/ á potym po łáźni gdy sie białą głową ma ktemu/ áby wstąpiłá w brzemie/ tedy rychley ktemu przychodzi vżywáiąc tych rzeczy wypisánych.

Naprzod ma pożywáć pilulek czwartego dniá po przestániu swoich rzeczy/ vmywßy sie wßytká czysće w łáźni. Pilulki. Weźmi gorzyczki/ ßáfránu/ listkow mirtowych z Apteki/ káżdego z nich co złoty záważy/ śierśći kozłowey ná proch ztártey álbo skráiáney á z tego wßytkiego vczyń pilulki z oleykiem Zysáminis/ ták wielkie iáko láskowe Orzechy: Tákże o poł nocy ma iedne páni włożyć sobie do máćice/ y dzierżeć w sobie przez kielko godzin. Potym wypuśćiwßy one pilulke z siebie/ ma iść do mężá ná ráde.

Też lekárstwo doświádczone ku rychłemu poczećiu/ Proch tárty s kośći Słoniowey/ ma páni z winem białem po kilká dni pić/ zá raz co połtorá złotego záważy ná káżde zaránie/ á potym ma być tho lekárstwo ná táiemne mieysce włożone. Weźmi serzyßko z záieczego żołądká/ też łayno záiecze świeże ma być z tym serzyskiem zmießáne/ á potym w báwełne włożone tám do máćice/ po łáźni ná noc ma być włożone/ nićia vwiązawßy/ á potym ráno wyćiągnąwßy z siebie ono lekárstwo/ ma sie do ostátká mężá rádzić.

¶ To też iest lekárstwo miedzy wßytkiemi napewnieyße ku poczećiu/ á ma być w Aptece vczyniono. Tym obyczáiem: Weźmi słoniowey kośći piłką tártey z połtory drágmy/ Kośći z sercá Jeleniego dwie cześći drágmy To iest dwa skropuły/ Bláćte bizántie/ to iest skorupki ták rzeczone/ w ktorych bywáią ślimaczki/ połtory drágmy/ proch z máćiczki záleczey/ To iest de mátrice leporis drágmie iedne/ Też Ománowego korzenia poł drágmy/ náśienia pásternákowego też społ drágmy/ drzewá Aloes/ Cynámonu káżdego z nich co dwá skropuły wáżą/ Mußkatowego kwiátu ieden skropuł/ tákież tátárskiego ziela ieden skropuł/ miodu białego álbo Cukru białego ze trzy álbo ze cztery vncie/ Vczyń z tego lektwarz/ ztárwßy pierwey ty rzeczy przerzeczone ná miáłki proch/ á potym z tym miodem álbo z cukrem ná ogniu rospuść á dobrze zmießay. Tego lektwarzu páni ma co trzy drágmy wáżą ná tczzo pożywáć przez kielko dni/ Abowiem iest rzecz przespieczna ku pożywániu/ á vżyteczna niewymownie ku poczećiu. Potym lektwarzu trzećiego dniá ma być vczyniono mázánie/ począwßy od pępká áż precz ná doł. Oto tá máśćia po ránu: Weźmi mirry/ ßáfránu/ Spiki nárdy Másthiki káżdego z nich co złothy wáży/ Gállie muscate/ cástorei/ káżdego z nich poł drágmy/ Jmbieru poł drágmy z oleykiem Liliowym/ ztárwßy ty wßystki rzeczy ná miáłki proch/ zmießay z tym oleykiem/ á wosku trochę przyłożywßy rospuść ná rynce/ á ták będzie miáłá máść miekką/ ktora máży mieysce gdzie iest máćicá/ iest rzecz nadoświadczeńßá ku rychłemu poczećiu.

Też náśienie Cárdámomi (w Aptece tylko przedáią) po rzeczách swych od białey głowy pożywáne po ránu/ Abowiem tho náśienie spráwuie mocnie máćice ku pewnemu árychłemu poczećiu/ y też ono dziećię czystego/ á gładkiego ćiáłá będzie/ niemáiąc ná sobie krost/ áni wrzedzienic.

Jedná páni stára Szelingowa/ bárzo o nim trzymáłá/ zá swoim doświádczeniem.

Męskich rzeczy posilenie.

¶ Polewká z bobu odłużonego z pieprzem y z imbierem álbo y z oleiem migdałowym/ do skonále iest lekárstwo. Biała

Biała gorczycá y nasienie y ziele/rzeżuchá w tośka/ Rzepne nasienie zwierciawszy z winē Imbier/Gálgan/Migdały słodkie nieopárzone ieść. Mußczec ziele z winem pić/ násienie w mężu mnoży. Násienie Rzodkwiáne z białą gorczycą ztárwszy/ w winie słodkiem pić. Stroie kiernozie suche ztárte pić. Jáycá wroble y gołębie ieść. Gdy mąż iest przy stárszym/ tedy weźmi białey gorczyce vnciy 16. Kminu 8. Pieprzu 4. Násienia kurzey nogi 2. zetrzy z miodem á zmieszay/ pożyway tego ráno y wieczor.

Násienie pokrzywiáne z winem pić też dobrze. Ná toż: Weźmi wodki z cebule dwie częśći/ á miodu przyłoż część trzecią/ wárz áż wszystká wodá wywre/ á gdy idzieß spáć/ weźmi tego co złoty zaważy. Weźmi násienia białey Cebule/ stroiow Lisich tártych/ mozgow wroblich/ białey gorczyce/ białego kádzidłá/ wszystkiego rowno dwie drágmie/ zetrzeć czyśćie/ á zmieszawszy z wodą/ vczynić pieć gałuszek álbo sześć/ iáko groch/ á bráć ie ná noc.

Jurnośći zbytniey powśćiągnienie mężom y żonam.

¶ Dobrze iest bukwice wárząc w occie pić/ Tákież Słonecznik. Ktemu też dobrze boso chodzić/ máło spáć á w niemiekkiem łożu/ á kłáść w łoże Rożą/ Rute/ Grzybienie/ wierzbowe liśćie/ pośćić/ prácowáć á nie prożnowáć/ wode pić/ z octem ieść láktuke/ kurzą noge/ krowi y świni mlecz. Polewke pić z czárnego máku. A iáko mowią: Korzeń grzybieniowy w wodzie wárząc pić/ z nieczystych niewiást czyni czyste. Suchy korzeń kobylego szczawiu álbo y násienie iego tárte pić. Práwe iáie wilcze stłucz z Oleykiem Rożánym/ á włożyć w swe rzeczy/ odstápić chćiwość od niewiasty. Krotko mowiąc/ ktoby wypił chrobaczká ktory w nocy świeći/ będzie kleśniony ná wieki.

Odchod násienia wesnie/ czym powśćiągnąć.

¶ Dobrze mu wode zimną pić/ y w niey sie kepáć. Psinki stłukszy nád łono przykłádáć. Násienie grzybieniowe ztárte pić/ álbo sok z korzenia iego/ álbo liśćia iego náwárzywszy z Oleiem mákowym pić. Blache Ołowiáną nád łono przywiezáć.

Puchlinę członku męskiego/ zwłaszczá Moszen/ y Cyckow Niewieśćich.

¶ Máká Bobowa z máką ięczmienną rowno zmieszána/ potym z winem vwárzywszy ie przylać potym rożánego oleyku/ zmieszáć czyśćie/ á tego ná chustce przyłożyć ná moszne opuchłą y bolącą. A toż też lekárstwo ná bolące pierśi v białych głow/ może być czyśćie przyłożono. Też drugi plastr vczyniony z máki bobowey/ z kminu tłuczonego/ á z miodu przáśnego/ bárzo iest vżyteczny. Wosk z Rożánym oleykiem rozpuszczony/ á z niego vczynić iákoby czászę/ álbo ták przyłożyć ná moszne bolącą/ bárzo pomaga/ bol vśmierza y twárdość miekczy.

¶ Liśćie Bielonowe stłuc/ á z máką czystą pszeniczną zmieszáć y przykłádáć. Vwierćieć mák z wodą/ á przysypawszy máki pszeniczney/ spuchlinę gorącą y boleść stroiow odpądzą/ plastrem przyłożyć. Rutá z wieprzowem sádłem tłuczona/ miekczy twárdość moszen. Korzeń przestępowy wárzony/ á z Oliwą stłuczony/ puchlinę y káżdy sadzel stroiow goi. Bobki kozie w stárym winie wárzone/ przyłożyć/ puchnienie wszystkich stawow itesz stroiow gubi. Kwiećie przymiotowego ziela/ Toż też czyni w winie wárzone. Siemie lniáne/ fenum grecum/ Rute społem z Oliwą stłucz/ á ná opuchlinę moszen przykłáday. Popiot z koźich bobkow z oliwą/ opuchlinę rospadzą. Lebiotká z solą á z máką stłuczoná/ opuchlinę stroiow zbiera á miekczy.

Máść z máką ięczmienną á z moczem dziećieczym zmieszána/ toż czyni przyłożona.

Nostrzeg w wodzie wárzyć/ y przykłádáć/ miekczy bolączki ná stroiách/ á ieszcze wiecey gdy z mákowkámi wárzy. Slazowe kwiećie wárzone przykłádáć/ álbo korzeniego świeży stłuczony z świeżem máslem.

W tákiey przygodzie dobrze chárkáć izopem álbo Lebiodką álbo gorczycą/ áby wilkośći głowne ná doł niepłynęły.

¶ Vwárzywszy Soczewice w wodzie/ stłucz ią z liśćiem psinkowym/ á przykłáday Albo psinki stłucz z topolową máśćią/ á pomázuy Soczewice wárzoną z Rożánym Oleiem stłuc/ á z Topolową máśćią pomázowáć.

Rostroy iábłko dobrze/ á wybrawszy iadrká z gniazdem nákładź száfránu/ á obwinawszy w mokre zgrzebi/ vpiecz w popiele/ á gdy sie vpiecze/ odeymi skore/ á sámo iábłko z ośrzodá białego chlebá/ stłucz nie twárdo/ á to ná wrzody y ná sadzele korzenia przykładay.
Sok z kurzey nogi z woskiem á z Oliwa rowno zmieszay/ spuchły korzeń pomázuy. Cene trzeć ná kámieniu z winem/ á przymieszawszy Oliwy/ spuchły korzeń pomázowáć: á ták też może trzeć Olow. Zápalenie vśmierza/ Oley Fiołkowy z białkiem zmieszány. A gdy sa krosty od nieczystey niewiásty/ Wárząc Jeczmień z miodem Rożánym álbo owies/ tym wymywáć. Korzenie grzybieniowe wárząc w wodzie/ náparzay/ á oleykiem z żołtkow pomázuy. Toż y cyckom Niewieśćim spuchłym/ y wrzodowátym wszystko służy.

Swierzbienie łoná czym oobedzieß.

¶ Száłwija y z roszczkámi wárzyć/ á tym wymywáć/ ták meżom iáko y niewiástam. To też czyni polna száłwia z hálunem ia vwárzywszy w wodzie vmywáć. Sok też chebdowy ktemu pomaga/ ćiepło pomázuiac.

Ná wrzody członká meskiego wnatrz y ze wnatrz.

¶ Naprzod czarna Aloná w winie rospuszczoná/ tym winem máia być rány y krosty wymywáne/ silna pomoc dáie. Też ná to/ sol z przáśnym miodem á z kobyley mietki prochem zmieszawszy/ pomázuy rány y krosty táiemnego członká. Też tho masz czyste doświadczone lekárstwo/ Weźmi oleyku Rożánego/ Oleyku Pigwiánego/ káżdego z nich po vncij/ wley ie do Olowiánego możdzerzá/ mieszay pistalikiem Olowiánym zgodzine álbo mniey iż nieiáko zgestnie/ tym tedy oleykiem pomázuy krosty/ á zgoiß.
¶ Też ná wnetrzny wrzod śikáwke/ rospuśćiwszy Mumiyey miodowa woda álbo mlekiem Koźim/ śikawka w korzeń wśikay.

Czáry psuiace mauzeństwo/ iáko zgłádzić.

¶ Ktoby był vczarowan/ dáć mu pić dryakwie iáko bobowe źiárno. Sokiem Duráwcowym mázáć/ álbo y sam Duráwiec stłukszy ná ledźwie przyłożyć. Bylicá ná drzwiámi záwieszoná/ czárom y dyabelstwu moc odeymuie. Kto przy sobie ma korzeń przestepowy/ czáry sie go nie ima. Dzieciołá pieczonego álbo wárzonego ieść/ mocno sie przećiwi czárom. Zebem trupim gdy okádziß/ álbo krwia psá czarnego wszystki ściány pomázáć w tym domu gdzie czáry sa/ wszystki przestáną. Gdzie Koral iest w domu/ tám czáry nie władna.

Párk iż tez w małżeństwie przykry/ ták go pozbyć.

¶ Aby párkiem nie śmierdział/ iáko kolwiek koperwáserem pod pázuchámi potrzeß/ wnet przestánie. Toß vczyni czernidło szewce gdy nim wymyieß.

Pot potrzebny ták wywieść maß.

¶ Námaß ta máśćia przećiw żoładkowi/ ták ia vczyniwszy: Weźmi pieprzu długiego piretrum rowno pol vncij/ Játowcu iedne vncya/ Oliwy co potrzebá/ octu winnego 2 vncye. Wosku troche/ ále pierz/ piretrum iátowiec zetrzy ná bárzo miáłki proch/ á smaż w oliwie/ á włoż wosk.

Mácice zádußenie ták vleczyß.

¶ Pietnaśćie źiarn piwoniey ztárwszy z miodem lekkim pitym dáć/ bárzo pomaga. Wode z wárzonego náśienia pásternakowego/ dáć pić niewieśćie z opuchłym brzuchem/ wszystko zádawienie mácice odpadza. Podkurzenie iágodámi Jálowcowemi/ To też czyni. Rute stłukszy/ w posládek y w mácice iey nákłáść. Oley z Máioranu z pácześiámi w mácice włożyć/ zádawienie otwarza. Wonia pluskiew temu też pomaga. Layno dźikich gesi gdy im zákurzy/ zápomniáłym pomaga/ y mácicy zádawieniu.

Miesieczne pławy zátkáne/ iáko poruszyć.

¶ Naprzod Wroble proso w piwie álbo w winie vwárzone/ mocnie pobudza przyrodzone rzeczy. Też áśá fetidá z Apteki z mirra/ z pieprzem á z száfranem/ co pol złotego waży z winem álbo z bylicowa wodka ćiepło ná noc pitá/ mocnie pobudza. Też trocißki z mirry w Aptece vczynione/ wziać ich co drágme záważa/ przyczyniwszy knim poleiu ná proch tártego ieden skropul/ á potym z włoskiego kopru á z bylicowa wodka/ day to wypić ná noc iest rzecz czesto doświadczona.

Syropek

Syropek/ Weźmi bylice/ ßáwiny/ poleiu/ czerwoney lebiotki/ cásie lignee z Apteki/ diptamu białego co dwie drágmie záważy/ á tám tych ziół po pół gárśći/ warz ty ziołá w wodzie álbo w winie/ á potym sie ma páni ćiepło po trunkowi ráno nápiiáć/ potym dopiwßy tego syropu/ vpuśćić záfeny v obu nog.

Vpłáwy/ to iest zbytnie Mieśieczne płáwy/ ták stánowic y powśćigáć trzebá.

¶ Sok wyćiśniony z kurzey nogi ziela/ gdy w tym bedzie báwełná rozmoczona/ á potym do máćice włożona. Też piße Kiràndus. Surowe iáie gdy bedzie wßystko wypite od białey głowy stánowi. Też rog wołowy z tárty/ potym iego proch z babczána wodka álbo prosta woda pity/ stánowi mocnie/ á ktemu rozmaćiwßy z octem przyłoż ná dymioná/ y niżey pepká/ chustke rozmoczywßy w tym occie. Też máść Comitisse/ krzyże pomáży dwá rázy/ niewymownie stánowi/ ták iż rowney nie ma/ w Aptece dziáłáia the to máść/ y też tá przerzeczona máść niedopußcza porzucenia dzieciatká/ ále mocnie pomaga ku zupełnemu donoßeniu. Też czynia w Aptece trośiski de cárábe/ to iest z bursztynu/ mocnie stánowia przyrodzona niemoc z winem co złoty záważy ná ieden raz wźiać.

O poczećiu płodu/ O lekkim rodzeniu dźiatek y wychowániu ich. Acz tu słußnie być miáło: Ale iż rzecz iest niemáła/ bedziem o tym mieć osobliwe Kśiegi śiodme/ y o tym co ktemu należeć bedzie/ Tu przedśie według ludzkich członkow lekárstwá bedziemy mieć.

Jelitá zádkowego wychodzenie/ iáko leczyć.

¶ Weźmi ługu z ktorego mydło czynia/ á tym ługiem napierwey to tám máczáć y wymywáć/ á potym wźiać mellis desputati/ to iest treśći miodowey/ másłá przetapiánego/ tego oboygá wźiać pod iedna miárá/ á spuśćić społem y zmießáć/ á ták z tego plastr ćiepło vczynić/ y przykłádáć ráno y w wieczor/ á przywiezowáć/ ták długo czynić áż sie zgoi/ á tym ługiem záwżdy pierwey omywáć.

Fig/ to iest wrzod zádkowy/ iáko go leczyć.

¶ Weźmi Oleyku Rożánego/ żołtek z iáiá kokoßego surowy/ przyday ktemu ßafránu nie wiele/ zbiy społem wßystko czyśćie/ potym vczyń plastr z báwełny/ maczay w tym y przykłáday/ á práwie tám w zádek wetknać/ potym chustá przyłożyć/ á spodnicámi przywiezáć/ czynić to ráno y w wieczor/ ták długo áż sie zgoi.

Rozśiádánie skory w zádku/ czym leczyć.

¶ Weźmi Rádzidła/ ktore zowa Tus másculinum/ Mástiki oboygá rowno dwie drágmie/ Drágántu/ Sárcocolle z ápteki rowno drágme iedne oboygá/ Hátunu palonego połtory drágmy/ korzenia kurzego ziela dwá Skropuły/ żywice z Apteki ktora zowa Sángwis Dráconis z drágmy/ stłuc to wßystko ná proch bárzo drobny/ zmießawßy społem/ potym vczyń Oleiek z pieczonych żołtkow kokoßych iáiec. Potym weźmi Fleytuchu/ to iest nići wyskubionych z wiotchey chusty/ á z tego vczyń iákoby plastr nie wielki wąski/ á przydłużßym/ potem ten plastrzyk zmaciay w tym Oleyku/ á posypuy nań prochem zá wierzchu nápisanym iuż zmáczawßy y/ przykłáday ná rospádliny rano y w wieczor/ á przy káżdym przykłádaniu/ ráne wyczyśćić chustá białá.

Stáwow członkowych bolenie/ czym á iáko leczyć.

¶ Naprzod weźmi to przeczyśćienie ták vczyniwßy/ Weźmi prochu Senes przypráwionego w Aptece co złoty záważy prochu drugiego z Sosnki też przypráwionego w Aptece co trzy pieniadze záważa/ zmießay ty prochy społem/ á day ie wypić ná świtániu niemocnemu z Bukwicowa á z ßałwiowa wodka/ á kto nie ma wodek ten z piwem ćiepło niechay wypije po ranu/ á w ßeść godzin ma potym ieść

A názáiutrz po ránu niechay máże sobie człō ki v nog y v rąk / Reke nád ogniem zágrzewáiąc: Tą máśćią niżey nápisáną. Weżmi Jálowcowych ziarnek / bobkowych ziarnek / káżdego rowno po gárśći / vtlucz káżde osobno w moździerzu co naylepiey możesz / potym weźmi mydłá greckiego zá grosz / to też skráiawszy przylewáiąc kniemu Oleyku Rumienkowego / tłucz ie / á gdy káżdą rzecz z osobná stłuczesz iákoby ná másło / tedy wespołek zmieszay przylewáiąc rumienkowego Oleyku y gorzałki mocney / á ták z tego wszystkiego będzie máść doświadczona ná bolenie członkow / ták v nog iáko v rąk.

¶ Confortátiuá / rzeczy potwierdzáiące álbo posiláiące członki niektore / są ty. Oleiek Rożány / Mástikowy / Mirrowy / Koryándrowy oleiek / Sándal / Piołynowy sok / Centuryey sok. Ty rzeczy wszystki złożyć pospołu á ku nim przymieszáć száfránu / Abowiem członki bárzo posiláią máżąc.

Wywinienie z stáwu członek / iáko leczyć.

¶ Weżmi otręby pszeniczne / wárz ie z octem á tym ćiepło mieysce wywinione okłáday.

¶ Pácená / to iest gliná ktora sie vpali w piecu z octem stłuczona / y ćiepło przyłożona / leczy wywinienie.

Kurcz / To iest Żył kurczenie / álbo rwánie ták masz leczyć.

¶ Kurcz iest rozmáity / ábowiem kurczy ręce / nogi / głowę / ták ná zad iáko y ná przodek / W tákiey tedy przygodzie dobrze żywot przepuśćić / mieysce sádłem co nastárszym máząć / ćiepłą wodą często mácząć / krwie w tey niemocy nie każe pusczáć / ále bánki. Nawárzywszy fenum grecum z oliwą / wánne vdziáłáć / á w niey sie kąpáć. Ná to mieysce dobrze gorczyce wywierćiáney z wodą ćiepłą przykłádáć / áby sie pryszczyło / iáycá miękkie ieść / suche z młodych Kur. A gdy kurcz iest w szyi / nic nie ieść coby trzebá żwáć. Winá y ćiężkiego sie pićia chronić. Bobrowe stroie wárząc w piwie dáwáć pić. Gline mácząć w Oleiu álbo w czym tłustym / ná kurcz przykłádáć. Albo ziela kurzey nogi w wodzie náwárzyć / á przysypáć Jeczmienney mąki. Łuszczyn bobowych y żołędziowych tártych rowno / á to zmieszawszy gęsto rozłożyć ćiepło ná wełne świeżą niepłokáną / y przyłożyć. Albo wapno nie gászone w wodzie wárzyć á zmieszáć z Oliwą / á mázáć / to lekárstwo y żyłam náruszonym pomaga. Komu kurcz / á kthemu Ograszká przydzie / będzie zdrow.

Schnienie członku iákiegokolwiek / ták masz leczyć.

¶ Máść krolewska / ná schnienie stáwow / álbo inych członkow. Weżmi psiego sádłá / Kozłowego łoiu / Niedźwiedzego sádłá / Diáltiey (z ápteki) wszystkiego rowne części / to spuść społem ná máść / á maż przed ogniem członek schnący.

¶ Ná vschłość członkow od vránienia álbo od iákiego kolwiek inszego vrázenia máść bárzo dobra. Weżmi piretrum z Apteki 4. vncye / skray ie w máłe kąski / włoż w dobre wino / á vwarz áż wywre do połowice / potym weźmi Oliwy funt / á smaż w niey toż piretrum áż sie wino wysmáży ktorego sie ná piło / á iż sie z nowu Oliwy nápiie. Tym máży członki suche. ¶ Drugie lekárstwo ná toż.

¶ Weżmi liszkę młodą / álbo záiączká młodego / kthory sie Márcá vrodzi / odrzy á skray ná máłe sztuki ták y z wnątrzem / á potym go włoż w nowy gárniec / Weżmiż też gąsiorá tłustego á skray ij tákże w stuczki (ále z niego wyrzuć wnątrze) włoż też do tegoż záiacá w gárniec / á zálep gárniec zwierzchu czyśćie / vczyń w dnie dziurę / potym weźmi drugi tháki gárniec / á wkopay ij do połowice więtszey w ziemię / wstaw ten gárniec co w nim záiączek / ná ten gárniec wkopány / á pal ogniem około niego / á ták tłustość poćiecze do spodniego gárncá / tym potym máży suche członki ná káżdy dzień przy ogniu.

¶ Weżmi Kotá tłustego / á odrzy go / włoż ták czałkiem w gęś oskubioną / á vpiecz ták oboie pospołu / podstaw iákie naczynie / w co tłustość będzie kápáłá: Tę tłustość potym zchoway. A gdy będzie potrzebá / tedy tą tłustośćią máży członek schnący: á ieśliby wszystek człowiek schnął / tedy náb ierz kociątek álbo szczeniątek / á náwarz ich w kotle / á ták ten człowiek niechay sie macza w tey wodźie tłustey wszystek w ktorey wrzáły ty kocięthá álbo szczenietá / á będzie zdrow.

¶ Weżmi szpiku z kośći psich / szpiku z kośći Końskich / sádłá stárego / ziela ktore zową páluchy / Hermodáctilus. Ty wszystki

Ty wszystki rzeczy ſtłucz a vſmaż w panewce potym przecedź przez chuſtę / á thym máży członki ſuche.

¶ Weźmi gliſt ktore po dżdżu ná drodze náyduia / włoż ie do ſklenice / á zátkay dobrze mocno / potym wſtaw w mrowiſko przez czterzy Niedziele / á ták ſie ſtánie wodá z onych gliſt / potym ia wyjmi / á weźmi k temu wodki z mnieyſzey pokrzywy obudwu rowno z tą drugą / ktorá z chrobakow / á tym máży ten członek / pomoże.

Zápalenie członká iáko chłodzić y vgáśić masz.

¶ Weźmi liſtki pśiego iezyká / háłunu pálonego ługu z mocnego Jeśionowego popiołu / vtłukszy liſtki pśiego iezyká z háłunem pálonym / y z ługiem zmieszay / á vczyń miekką máść / álbo geſtą polewkę / á ono mieyſce mázy gdzie ieſt ogień / ieſt rzecz doświadczona.

¶ Weźmi dobrego kwáſu kápuſtnego: rumnu nieco zwierćieć / weźmi też kwáſu z dzieże / zmieszay to wszyſtko ſpołem: vczyn plaſtr á przykłáday.

Brodawki iáko zgániáć.

¶ Brodawki gdziekolwiek ſą mázáć ie mydłem greckiem álbo weneckiem / potym końſkiem włoſem záwiezáć ábo nićią Jedwábną mocno áż vpádną. Albo młode drewno Brzozowe rozpaláiąc przyżegáć. Albo brzytwą zerznąć / á dáć krwi wynić / á potym mlekiem Celidoniey czeſto pomázowáć. Albo vczyń z páieczyny ſwitek ták wielki iáko brodawká / á położ ná niey / y zápal áby zgorzáło potym zginie. Korzeń dziewánny vſuszyć / á ſtárszy ij z octem pomázowáć. Lupież wężowy zetrzeć / á tego prochu dáć pić temu kto brodawki ma / gdziekolwiek będą / poſpadáią. Mázáć czeſto ſokiem z Celidoniey / álbo trzeć ſolą z octem. Wszákoż czcze śliny nalepsze ná kożde zaránie.

Swierzb álbo kroſti iáko goić.

¶ Swierzb ná ludziech bywa z rozmáitych przyczyn / Jedná iż ſie ták czyśći ćiáło wrzodmi. Druga z zbytniego iedzenia y pićia / drugdy z powietrza / drugdy z przymiotu od niekogo. Kto ma w mor kroſty / przeſpieczność ieſt zdrowia / á ták / by y párszywego koszulę w ten czás drogo kupić. Kroſt nie trzebá nágle leczyć lekárſtwy mocnemi ále z nienagłą miárą iedzenia y pićia / przepuszczániem żywotá / krwie vpuszczeniem ieſliby godno. Albo Aloe tártego Drágmę iednę dáć pić z wodką krowiego mleczu y kopru. Kobylego szczawiu korzenie w wodzie wárzyć / á záwżdy pić. Polną Rutę wárząc z Kozią ſerwatką / wszyſtkie złe wilgośći z człowieká wymiáta.

¶ Z wierzchu czyśćić. Náwarzywszy korzenia pięćperſtu kroſty vmywáć / álbo ſoku iego dáć pić 4 vncie. Korzenia z celidoniey máło powárzyć / á tym myć. Spaliwszy czoſnek / popioł zmieszay z miodem / kroſty y zmázy czerwone gubi. Przeſtęp z ſolą goią kroſty Korzeń kobylego szczawiu ſtłucz z śiárką / á po łáźni pomáż tedy ſwierzb zginie. Korzeń szczawiu kwáśnego ſtłucz z octem / kroſty gubi y páznokćie párszywe náprawia. W ſuchych kroſtách godzi ſie krew puszczáć / ále w wilgotnych nie godzi. Wánná z ſolą álbo z Siárką pomaga ſuchym kroſtam.

Páznokćie chropáwe v nog / iáko y v Rąk leczyć.

¶ Cielecym łoiem mázáć álbo kozim zmieszawszy ze rdzą miodową y z woſkiem rowno ſpuśćić / á tym pomázowáć. Czoſnek ſtłukszy z gliſtámi ziemnemi przykłádáć. Háłunem tákież mácząc vwárzywszy ij w wodzie.

¶ Lobode iákokolwiek przyłożysz / złe páznokćie náprawisz.

Zánokcice iáko leczyć.

¶ Gdy ſie ſkorká od páznogćiow drze / Korzeń kwáśnego szczawiu ſtłukszy przywijáć. Mleko románowego źiela gubi dziwe mięſo / ktore w páznogćiech rośćie. To też czyni háłun ſpalony.

Ograszki rozmáite iáko leczyć.

¶ Początek Ograszki głodem y prágnieniem nalatwiey odpędzisz / á to bądź zimna álbo goraca / ták powszednia iáko y trzećiaczkę / Jednym rázem niebywa wyſtrászoná / Dobrze ia pełnemu / á dużemu krwie puszczániem poſtrászyć / by też ſam chory miał omdleć potym niech karmie ſie odwilżáiące / á ieſli go zmiękczyć niemogą / purgáciey mu day / A wetkni mu czopek z mydłá. Náwarz korzenia opichowe° w wodzie / á dáć mu pić. Albo

weźmi

Weźmi miodu czyſtego dwie częśći / á octu silnego trzećia / warz to áż ocet wywre / day tego łyżkę iednę áby w vśćiech trzymał po troſze przełykáiąc w tyzánnie pić. Dobrze mu ná pierśi przykłádáć podrożnik / ſporzyſz / Babkę / látoroſli winne ſztukſzy z wodą około niego nákłáść / liśćia wierzbowego / Rożey grzybienia y inych rzeczy chłodzących. W káżdey ogrăſzcze náwárzyć miętki polney / á z tą wodą drágmę bobrowych ſtroiow tártych dáć choremu pić dwie godzinie przed popádem. Oſobno ná powſzednią. Weźmi piołynu dobrą garść / warz ij w wodzie áż dobrze zmięknie / potym weźmi Ięczmienney mąki dwie gárśći / mąki fenum grecum iednę garść / zmieſzawſzy dobrze przyłoż plaſtr od pierśi do pępká. Prochu z Iemioły debowey przed pádnieniem dáć z wodą wypić / czwory ſzczypty dwiemá pálcomá wziąwſzy / odpadząć też to wſzyſtki ſuchoty / Albo Oleiu cebulnego z ſokiem bylice day choremu ná pitek / áby ſie poćił.

Trzećiaczká to ieſt trzećiego dniá ogrăſzká / młodym ludziom / á zwłaſzczá ktorym żołć iáſna / to ieſt kolerá pánuie / przychodzi lećie od rozmáitych przyczyn / ále więcey z pożywánia ſłodkich / gorących á ſuſzących rzeczy / álbo y z zbytniego lekárſtwá / á przeto te niemoc trzebá co nawięcey wilżyć á chłodzić / á zbytki / iedny wrácániem / drugie potem / żywotá przepuſzczániem y moczu wywodzenim prożnić / co á iáko czynić / iuż doſyć wyżſzey nápiſano. Ná trzećiaczkę. Vpiekſzy iáie miękko włożyć w nie pluſkwę / á dáć choremu zieść. Febrá quártaná.

§ Czwártego dniá źimnicá przygadza ſie tym ktorym czarna żołć / to ieſt melánkolia pánuie / nawięcey w Ieśieni kiedy ieſt niepogodá / á z karmi źimnych á ſuchych / znák złych wilgośći w lewym boku / śledźiony nádećie / w tey niemocy tákież poſtepowáć iáko y w inych / á ſtronie chorey co nawięcey pomágáć śledziońie á wątrobie / áby ták z zámieſzkánia opuchliná nie przyſzłá / żywot czyśćić / pot przywodzić / karmie ieść dobrego ſoku / mięſo młode y ine rzeczy / á więc ták vczynić / Weźmi pieprzu długiego / mirry czyſtey / bobrowych ſtroiow / rowno ſtárte day z miodem co trzy złote záważy / dwie godzinie przed popádnieniem. Albo mirry poł lotu tártey / zmieſzay rowno z dryakwią / vczyń gáłuſzki iáko wycze źiarnká / dayże choremu po trzy dni po iedney / á czwartego przed popádnieniem day pić / á czyń poki ich ſſtawa. Albo Mirry iáko grochowe źiárno tártey zmieſzay z ſokiem piołynowym y ruciánym / dayże to choremu wypić przed popádem.

A oſobno to doświadczone. W izbie v piecá álbo w komnáćie v kominá / poſádzić chorego v ogniá grzbietem przed popádnieniem godzinę / y mázáć mu grzbiet / pocżąwſzy od dołu áże do głowy oleiem bobkowym / námazawſzy dobrze / położyć ná to kądziel długą z pácześi álbo z wełny / á obwinąć przeſcierádłem / y przyodziać go ná łożu dobrze / áż ſie zápoći / owſzeyki do czwártego pomázánia quartana odeydzie / wyiąwſzy izby nie mierny był. Ná czwartaczkę / zwierć głowę czoſnku ze trzemi pluſkwámi / á daway choremu pić z winem po trzy dni przed popádnieniem W kożdey ogrăſzcze. Stłucz czoſnku iadro / á w łuſzczynę laſkowego orzechá włoż / á ná puls ktoreykolwiek ręki pod koſtkę przywiń przez noc.

Ktemuſz: Wyiąć z kotki wątrobę ná ſchodzie Kśieżycá / á chowáć ią w ſoli długo / potym ſuchą tartą dáć pić przed popádnieniem

§ Ieſzcze przećiw Czwartaczce korzenie ſpárágowe (w áptece naydzieſz) vwarz w wodźie / á tego day choremu pić przez 7 dni / od tego czwartaczká odchodzi. Sok bábczány małey bábki z miodem pitym dány z godzinie przed czwartaczką ćiepło wypić / dziwna / á niepoſpolita moc ma / czegom ſam doświadczył. Thez Hámech Lekarz piſze záporne / iż ſerce z węzá poki ieſzcze żyw wyięte á to záwieſzono ná ſzyie czwartaczkę máiącemu / pewnie przeſtánie. Thakież y łupież wężowy poki ieſzcze żyw ieſt wąż záwieſzony. Tymże obyczáiem żeby wężowe záwieſzone. Też piſze Kirándus / ſerce záiecze záwiązáne w chuſtę / á ná ſzyie záwieſzone choremu / oddala czwartaczkę. Też Raſis piſze: Páiąk biały ktory muchy łowi w chuſtę záwiązány / á ná ſzyie záwieſzony / tákież y do czołá przykłádány / Trzećiaczkę febrę vleczyſz. Też páieczyná z winem pitá ćiepło przed czwartaczką godzinę / nie przychodzi czwartaczká więcey. Też náſienie źiela ktore zową zwoniec. Też ná-

Też naśienie źiela ktore zową źwoniec/ stárte/ á co drágmę záważy day z Winem wypić ćiepło przed czwartácżką. Sok z źiela ßádzcu/ coby go było z ßeść łyżek/ przed czwartácżką ná dwie godźinie pity/ stánowi ią. Wroble proso ná proch stłuczone/ á z winem pite álbo z wodą przez trzy rázy co złoty záważy przed febrą powßednią/ leczy ią mocnie. Też páznogty z práwey łápy Niedźwiedzey/ pite z czymkolwiek po troßce/ káżdą gorączkę leczą á nawiecey trzećiaczkę. Korzenie rumienkowe z wodą z octem á z miodem pite/ káżdą febrę leczą. Też Bolus armenus z winem wodą rostworzonym pity/ náprzećiw morowego powietrá febram iest bárzo dobry. W gorącey łożney niemocy/ iabłko wielkie Portowe vpieczone/ włożywßy w nie hálunu co poł drágmy záważy/ potym ono iabłko day ieść ná noc/ á kázáć śie po nim poćić.

O leczeniu ran rozmáitych / ták ćiętych / kłotych álbo tłuczonych / Jáko y tych ktore śie rozmáithych sadzelow czynią / práwie náuká Bárwierska/ á naprzod o wrzedziech wnętrznych/ áby śie otworzyły.

Wrzody wnętrzne iáko wywábić ná wierzch.

¶ Rzeczy pospolite ktore przyćiągáią z dáleká/ á mocnie czyśćią. Scámonea/ ćiemierzycá biała y czarna/ Románowo źiele/ y Románek/ skoćiek/ pśi mlecz/ Sosnka wietßa y mnieyßa/ coloquintida/ turbit/ wilcze łyko/ coconidiū/ aloepáticum citrinum.

Máturatiua to iest zbieráiąca máść

pod nią śie zbiera wßelka ropá/ y przepußcza śie. ¶ Weźmi czosnku/ opichu/ korzenia koßáccowego/ náśienia lniánego/ fenum grecum/ zetrzyß to lniáne náśienie y fenum grecum/ ty drugie źiołá warz w wodźie/ potym vwárzywßy/ zmießay wßystko społem á przyłoż k temu sádłá wieprzowe° / vczyńże máść.

Druga máść ná toż álbo tákaż.

¶ Weźmi korzenia przestępowe°/ topśanu/ bárßczu/ caules uiolarū/ vue mundate/ náśienia lniánego/ miodu/ smalcu/ świeżego másłá. To wßytko vsmáżyć społem á ćiepło przykłádáć raz álbo trzy.

Druga máść ná toż doświadczoná.

¶ Weźmi galbanū 2. łoty/ armoniaku 6. łotow/ opoponaku 2. łoty/ wosku poł funtá/ oliwy połtorá łotu/ gleytu połfuntá/ kádźidłá 4. łoty/ mirry poł łotá/ grynßpanu 2. łoty kostywalu / Mástyki oboygá rowno 2. łoty/ bdeliū 4. łoty. Ty wßystki rzeczy niechay będą spráwowáne wespołek/ ále ty gummátá máią być pierwey w ocet włożony/ potym ty rzeczy spraw czyśćie brunatno.

Máść druga / pod ktorą śie zbiera

ropá/ tá też miękczy y vśmierza boleśći.

¶ Weźmi vngentum agrippe (w áptece to naydźieß) oleum mustellinū/ oleum debeen/ oleum nárdy/ z tych wßystkich vczyń máść/ á námáż ná mieysce bolące / á ieśliby ten chory miał krwie dosyć/ pußćić mu krew álbo bánki postaw/ iáko ćie twoy rozum náuczy/ bo tá máść bárzo potwierdza. Wßákże ieśli tá boleść niemoże być vśmierzoná / á bráłaby śie k śmierći/ tedy lepiey áby mu dał co tákiego iżeby miał iáką inßą chorobę nießkodliwą/ iżby tá mnieyßa chorobá/ odmieniłá mu tę wielką boleść / á tybyś rády ßukał czymbyś mu dopomogł.

¶ Oleiek rumienkowy/ koprowy/ nárdowy/ kostowy/ liliowy białey leliey/ oleiek migdałowy: Ty wßystki oleyki w áptece naydźieß.

¶ Lekárstwo miękczące iest ktore miękczy to co pierwey było stwárdniáło/ á to są ty rzeczy pospolite Tłustość gęsia/ kozłowá/ kokoßá.

¶ Sádło wieprzowe / żółtki / ieleni śpik. Jeszcze mocniey miekczące. Galbanum bdelium / storáx / ármoniák / ty to rzeczy w áptece naydzieß / á są namocnieysze miedzy wszystkiemi rzeczámi miekczącemi / á im naświeższe tym nalepsze. Też figi dobrze świeże / bárzo są pożyteczne.

Plastr miekczący bárzo dobry.

¶ Weźmi łáien kozich 4. łoty / baucia 2. łoty: bdelium / gálbanum / iágodek iemioły gruszkowey ábo debowey / mąki bobowey / mąki z gorzkich migdałow rowno dwá łoty / drożdży od stárey oliwy / sádłá wieprzowego co potrzebá / z tych wszytkich rzeczy możeß wziąć iáko wiele chceß / á czynić plastr.

Wrzod otworzony iáko z ropy czyśćić.

¶ Weźmi łoiu Jeleniego álbo skopowego / ábo kozłowego / rospuść ij ná panewce á przyłoż k niemu troche kredy czystey / y też żywice sosnowey iákoby czwarta cześć od tego łoiu / przyley też oliwy co potrzebá á stłucz wszytko dobrze w moździerzu.

Máść ná wrzody dobra.

¶ Weźmi łoiu kozłowego 12 vnciy / rozpuść ij po 4 rázy w occie rożánym: weźmiß też wosku czystego pol vnciey / miodu Rożánego 3 vnc. oliwy 1 vnc. bobrowych stroiow 3 drágmy / áloes / succotrini połtory drágmy / grynszpanu 1 drągme / co ma być stárte to zetrzeć á máść ták maß vczynić: Łoy y wosk rospuścić / á gdy sie rospuści wley thám oliwe y odstaw od ogniá / á mießay wszystko nieprzestáiąc: á gdy pocznie twárdnąć / wsyp do thego bobrowe stroie / y áloes / grynszpan / mießay wszystko ták długo áż práwie ochłodnie á bedzie twárdo: á byłoliby twárdziey niż potrzebá / oliwą rozczyń.

Máść ná wyroszczenie ciáłá w ránach.

¶ Weźmi oleyku mástykowego dwie cześći / terpentiny trzecią cześć / tho czyśćie społem zmießay: á ktoraby rána niechciáłá rość / tedy tego oleyku ná fleytuch pomázáć á w ráne czyście włożyć / á potym ná to ten plastr przyłożyć. ¶ Druga náuká. Weźmi pol funtá gleity śrebnego / octu zá trzy pieniądze około połtory kwarty / á ten gleyt wárz dobrze w onym occie w nowym garncu / iedno pilen bądź áby nieskipiáło / potym tho odstáwiwßy day sie vstać: weźmiß háłunu iákoby ćwierć á wárz ij w czystey wodzie też w nowym gárncu: á gdy vwre iż sie rospuści / odstaw y ochłodź. Potym záśie weźmi inßy gárniec prozny / á wley tey wody háłunowey nie mießáiąc w ten gárniec iákoby dwie cześći / á oney wody drugiey z gleytu thez wlać iedne cześć nie mießáiąc: á ták potym w tey wodzie chuście mączáiąc / przykłáday ná káżdą opuchlinę / ná káżdą czerwoność / y ná káżdą siność / á ták sie tymi rzeczámi spisánemi bedzieß sprawowáć. ¶ Fleituch iest v bárwierzow mech chuściány / owo co wyskubáią nići z stárey chusty / á z tego knoty czynią: Albo też ták / wziąwßy ßczypty / ná to máśći nákłádą á ná rány przyłożą.

Ná wilgotne rány máią być przykłádáne ty rzeczy / á są mocnieysze.

¶ Kokornak / kosáciec / słonecznikowe ziárná / chobotna wyká / miedziáne trociny / thy wszytki rzeczy máią być stárte á przykłádáne.
¶ Drugie rzeczy mocnieysze ná rány głebokie: Centurzyia / czáßułki / álbo máłżowiny stárte / ołow / spizglas / smołá czarna / wysmáżona mirrá.

Jáko ciáło w ránach mnożyć.

¶ Przy ránach troiáka rzecz ma być vmiána / ktore są bárzo potrzebne. Napierwßa / ćiáło dobrze náprawić. Druga / ćiáło mocne vczynić. Trzećia / poznáć iáko sie rána ma ku rychłemu zgoieniu.
¶ Rzeczy pospolite ktore ćiáło náraßczáią: Sanguis draconis / (iest żywicá w Aptece) aloepaticũ / sarcocolla / terra sigillata / bolus armenus / cortices granatorum / bábká / listki sosnowe / cipres / listy grußkowe / kwiatki bobowe. Kádzidło / mástiká / áloes / colofonia / mąká ieczmienna / fenum grecum.

Proch ku náraszczániu mieśá w ránach.

¶ Weźmi kádzidłá tłuczonego / mirry / gálbanum / prochu ktory zową puluis ireos / ták wiele iednego iáko drugiego: ty prochy wszystki społem zmießay á ná ráne posypuy / thedy od tego ćiáło záśie wyrośćie. Potym gdyby rána iuż byłá rowna z ćiáłem / żeby sie iuż nápełniłá á nárosłá / tedy weźmi tuciã preparatam /

ratam/ á ten proch sam ná the ráne posyp/ á posypáwszy/ przedsie z tey máści then plastr przykładay. A gdyby iuż chćiał ku zásuszeniu rány/ álbo iżby iuż ćiáło nádzwysz wyrastáło/ thedy weźmi háłunu palonego á posypuy po ránu: á ktemu prochowi háłunowemu/ możesz przysypáć prochu ireos/ y zásie plastr z tey máści ná to przykłádáć.

Rzeczy wyczyśćiáiące.

¶ Ty sa ktore wyczyśćiáia y wysuszáia/ itesz sa wezwane odćieráiace / bo oddzieláia dobre od złego / iáko iest tá receptá. Weźmi mąki pszeniczney/ żołtek iáiowy / miodu niewiele/ zmieszay społem á przykłáday to ná vraz.

Druga máść iesżcze lepsza ná tosz.

¶ Weźmi soku Opichowego 1 libre / miodu 1 8 łotow: ty rzeczy máia być vsmáżone áż beda twárde / potym przyłoż soku piołynowe^o: á iesli iest ráná zápalona/tedy przyłoż bábćiá nego soku / możesz też przydáć fenum grecū / álbo mąki wilczego grochu.

Druga máść iesżcze.

¶ Weźmi żywice sosnowey białey/żywice mo drzewowey to iest terpentiny/ miodu/ rowno wszystkiego 8 łotow/ mirri/ sárcocolle/ fenum grecum/ to ma być vsmáżono społem.

Máść vngentum Apostolorum.

¶ Weźmi Terpentiny/żywice Limbowey/ Wosku/ wszystkiego rowno połczwártá łothá/ Rostywału/ Kádźidłá pułtorá łotu/ oppoponaku/ kosáccowych kwiatkow rowno poł łotá/ armoniaku połtrzećiá łotá/mirry/ galbanū/ rowno ieden łot/ bdelium połtorá łotá/ litárgirium dwá łoty: potym weźmi gumi á náley ná nie octu / day temu ták stać przez noc/potym odlawszy od octu/smaż ie we dwu funtu oliwy to dwoie / potym wsyp ty drugie rzeczy nápisáne wyższey/ thakież posmaż / á to iuż bedźiesz miał vngentum Apostolorum.

Máść ktora zowa vngentum Egyptiacum.

¶ Weźmi miodu ieden funt/octu poł funtá/ grynszpanu dwá łoty/ háłunu ieden łot: thy wszytki rzeczy zmieszay społem á warz/ áż gdy bedźie rumiáno tedy bedźie dobrze. Tá máść bárzo dobrze czyśći/ iest doświadczono.

Druga máść wyczyśćiáiaca bárzo dobra.

¶ Weźmi żołtkow iáiowych / Terpentiny/ zmieszay społem á tego przykłáday ná rány z chusteczkámi iáko vmiesz. Jest to dobre iesli iest ráná niebárzo zániecżysciona.

¶ Druga máść. Weźmi soku tarnkowego/ soku z źiela psiego iezyká/ miodu/ mąki ieczmienney/ zmieszay społem á bedźie máść.

Ná plugáwa ráne oleiek.

¶ Weźmi Wáinsztinu/ to iest kámieniá winnego/ vpal w gárncu nowym áż práwie weglem bedźie: skruszon wągel w worek bárchá nowy/ záwieś nád garnkiem skłánym w wilgotney á chłodney piwnicy / ten oley kthory wykápie / czyśći rány y krosty wszelákie.

Ná plugáwa ráne zwłasczá ná nodze.

¶ Weźmi háłunu 1 łot / bobku łot / mirry / kádźidłá/ śiárki/ káżdego z tych poł łotá/ zetrzy to społem / á weźmi gárniec nowy polewány / wley do niego wody ćiekacey trzy kwarty/ty rzeczy tám wsyp / á warz ták długu áżeby trzećia cześć wywrzáła / mieszáiac wszystko: potym ta woda wymyway ráne / á przyłoż plastr z czárney máśći: potym zásie zmaczay chuste w they wodźie / przyłożże á przywiaż ná plastr: to czyń ráno y w wieczor.

Plastr z kielká rzeczy skłádány.

¶ Weźmi chlebá białegoośrzodki á włoż w ćiepła wode / potym wyćiśni z niego wode / á weźmi ieden funt oleyku rożánego / oleyku mákowego / żołtki trzy iáiowe/ zmieszay tho społem: potym przyłoż połtorá łotá száfránu/ á vczyń plastr kthory przykłáday ćiepło / doświadczono iest ná rány stáre á plugáwe.

¶ Albo weźmi wysokiego slazu y mnieyszego slazu/ iemioły/ barszczu/ powoiu: vwarz to wszystko w wodźie / po vwárzeniu stłucz tho dobrze/ á potym przyłoż sádłá wieprzowego/ możesz ktemu przymieszáć mąki pszenney álbo ieczmienney/ álbo fenum grecum co chcesz/ to iesżcze lepsze/ ćiepło takież przykłáday.

Ná wrzody bolace ktore inych lekarstw ścierpieć niemoga.

Sa thy rzeczy: Tłustość gesia / tłustość kácza/kokosza y káplonia/oliwá/ żołtki iáiowe/ opich/ czosnek/ kakol/ gier/ y insze.

Ná to

¶ Ná to też ſłuży Bábczáne liſcie / miekko vtárte. Korzeń też Wężownikowy z Przeſtepowym / vtárty z Miodem. Liſcie Lepießnikowe przykłáday. Przeſtepowe liſcie owocy korzeń z ſolą / dobrze przykłádáć.

Skore iáko bez żeláza otworzyć/dla wywiedzienia wrzodu/Albo Martwą Koſtke.

¶ Weżmi chrobaki Cantarides / włoż ie w mocny ocet áż pomrą / potym ie záſie vſuß á vczyń z nich proch/poſypuy ná ſkore.

¶ Drugie. Weżmi Jáſkru á zetrzy go/przyłoż gdzie chceß / á przepali ćiáło áż rána będzie.

¶ Ná martwą koſtke / Weżmi chrząßczow złotych/ Gorczyce tártey/ Zywice białey rowne częśći/rozmießawßy ſokiem Celidoniey przylawßy ſilnego octu / pomáż gdzie chceß áby ſie przepuśćiło. Ktemuß thez popioł wierzbowy z ſádłem.

Gdyby konu ná cáłym mieyſcu rány potrzebá było / á chciałby ią przez boleśći vczynić.

¶ Weżmi ſkore oſikową á ſpal ią ná popioł / potym tego popiołu włoż w chuſte á záwiąż y zmacżay w wodzie / y przyłoż ná to mieyſce ná ktorymby kto chćiał ráne mieć : á gdy vſchnie/záſie zmácżáć y przyłożyć/á czynić ták áż ſie vczyni bebel / á ták ná tym mieyſcu będzie rána. Te ráne dobrze czynić tym ludziom ktore pies wśćiekły vkąſi/ á tho gdy iácy zeżmie á nie do końcá przekąſi / tedy ták vczynić ráne iáko nápiſano : á ieſli bárzo przekąſi/ tedy weżmi iákie żelázo / á roſpaliwßy ie / przepalay ony rány od pſá / á toć pomoże.

Rány złych Kroſt czym leczyc.

¶ Weżmi Celidonią weſpołek z korzeniem / pśie iezycki/przerwipęp ziele / koſtywał/ żywokoſt album grecum/ to ieſt pieſkowo łáyno / popiołu ieſionowego ktemu przywziąć. Ziele y korzenie ſkráiawßy warz w rzeczney wodzie / álbo w ſtudzienney izby połowicá wywrzáłá / á pothym day onemu ſtać przez czterzy godżiny: á tákże maß wymywáć ráne y trzymáć noge z rána w oney wodzie/po ránu y przed wieczerzą tą wodą ćiepłą poki iedno będźie potrzebá vkázowáłá / bowiem to wymywánie ráne czyśći wyſußa y goi.

Ná toż máść po wymyciu dobra.

¶ Weżmi Járzecego woſku thak wiele iáko máłe kokoße iáie/terpentyny/to ieſt modrzewiowey żywice ták wiele iáko połowice woſku/ oliwy ze trzy łyßki / roſpuść woſk y ſmołe y oliwe ná rynce mießáiąc wßyſtko ſpołem/á potym gdy ochłodnie á ztwárdnieie/ tedy po troße ná chuſte będzieß námázowáł á ná ráne przykłádał.

Zápalenie rány iáko vchłodzić.

¶ Weżmi pąpia topolowego ſkoro ſie pocznie pukáć ná wioſne ſtłucż ie z nowym ſmalcem/ á ták ſchoway zákrywßy czyśćie áby nie zwietrzáło (ále to maß ſchowáć w naczyniu śklánym) potym gdy przyydą zioła / weżmi liſcia bielonowego/rzepikowego/ bábczáne: ſporzyßu/konikowego ßánty/ báziliey/ mietki ogrodney y wodney/ tych wßyſtkich ziół po gárśći bierz/wßyſtkich pod iedną miárą/ chceßli wiecey álbo mniey. Thy wßyſtki zioła ſtłucż á włoż w wino/ day ták ſtáć áż wymokną z ſwey mocy do keſá / bo moc ich zoſtánie w winie : potym ie wyżmi z onego winá/ wołożże w to wino ono pąpie ſtłuczone z ſmalcem zmießay ſpołem á włoż w máłą pánewke á ſmaż / potym wyley ná chuſte y przecedz á day ochłodnąć/ á to będzie máść.

Ná mieyſcá gorące y ná wrzody záſtárzáłe/plaſtr ołowiány.

¶ Weżmi ołowu / á rozbiy ij ná ćienką bláche/á ono mieyſce ná ktore chceß przyłożyć te bláche omyy wodą hałunową/ á potym przyłoż on ołow ná to mieyſce iákoby plaſtr / vznaß pomoc.

Ran iádowitych leczenie / zwłaßczá vkąßonych od Pſá wśćiekłego / y inych iádowitych źwierząt.

¶ Chceßli poznáć/ ſtłucz iądro włoſkiego orzechá z białym chlebem / á przyłoż ná ráne nawiecey przez trzy godźiny/ day potym kokoßy zieść/ ieſlić będzie iad/ tedy nadáley kokoß przez ieden dzień zdechnie. Albo rozmocz chlebá w they krwi ktora z rány idzie / nie będzieli chćiał pies ieść / thedyć rána ieſt iádowita.

Náprzod

Naprzod tedy ná ráne báńkę postáwić/ á ieśli nie ná żyłách: tedy żelazem gorącym ráne spálić/ niemożeli to być/ puść krew z bliſkiey żyły/ pámietay báńkę posiekáć około rány/ iżby tym wiecey iad ze krwią wyćiągáłá. Z tego iádu przydawa sie niemoc druga/ iże człowiek vkąszony/ boi sie wody/ á tákby przez picia vmárł/ á przeto z konwie długa cewką kázáć mu wode pić násypawszy w nie prochu z Rákow. Albo ſerzenia záieczego álbo ſzczeniecego/ bo sie to iádowi przećiwi. Ránie sie goić niedáć áż do 40 dni. goryczkę mu tárta dáć pić. Ná ráne mu przykłádáć/ ty rzeczy ktore iad wyćiągáia/ czosnek/ cebule/ gorczyce/ włoską rzeżuche y ſworſka/ rute ogrodna. Sádło z sola ſtłuczone álbo iadro laſkowe ſtłuc z sola/ á z loiem iákim kolwiek przyłoż ná ráne. Ná iad. Jelenie ziele álbo gádowe dáwáć pić/ bobek/ raſt/ przymiotne ziele. Korzeń dziewánny álbo proch z ćielecych kośći z miodem przykłádáć/ á po wszyſtki 40 dni tákiemu proch z Rákow pić daway. Przed pełnia Kſieżycá/ ktorego kolwiek lećie rzecznych Rákow nakłádź w nowy gárniec/ á zálepiwszy w gorący piec włoż potym w miáłki proch zetrzy/ daważ go záwżdy ráno z zimna woda pol lotu przyczyniwszy k nie[v] iedennaſta cześć kádzidłá tártego/ á wieczor day tego połowice przyczyniwszy/ ieśli chceſz dryakwie iáko grochowe ziárno. Nagłe lekárſtwo tegoż psá ktory vkąśi/ Wątrobe ná ráne przyłożyć/ álbo vpiekszy ná węglu dáć choremu ieść. Drudzy dáia też krew ćiepła z ktorego kolwiek psá choremu pić. Ktemuſz. Proch z złotych chrząszczow/ gdy pomrą/ wyiąć tym chrobakom głowy/ vrwawszy w miedzie ie pomorzyć/ á vsuszywszy/ zetrzeć miáłko. Drudzy ták lecza Vrwawszy im głowy/ proſto ie vsusza/ á gdy kogo wśćiekły pies vkąśi/ by iedno 9 dni nie minęło. Weźmiſz tego prochu/ á dryakwie troche iáko grochowe ziárno/ á ktemu przyſkrob troche śrebrá: To rozwierćiawszy z woda day choremu wypić/ wszyſtek iad moczem wynidzie. Ná to ieſzcze. Pies gdy vkąśi/ śierść iego zstárwszy co nadrobniey z białkiem ſtłuc pospołu/ á rozmoczywszy wełne álbo pácześi ná ráne przyłożyć. Albo popioł z octem y z miodem zmieſzáć/ á przywinąć/ też to pomaga. Ktemuſz. Weźmi kádzidłá tártego część 1 goryczki tyle pięćioro/ prochu z Rákow tyle dziesięcioro/ á tego z woda dáwáć.

Ná iádowite vkąszenie. Ráki rzeczne ſurowe wyłupić/ á zwierćiawszy z mlekiem dáć pić.

Ktemuſz doświadczone lekárſtwo.

¶ Nawiecey ſtárzy ludzie prácowáli y myślili o lekárſtwiech/ ktoreby káziły iad wśćiekłego psá/ á to dla iego wielkiey złośći/ bowiem czásem przez cały Rok táił sie w człowiecze/ á nawiecey w tłuſtym/ w drugim przez czterzy niedziele/ czásem przez trzy/ czásem przez ſześć Kſieżycow. Známie tych ludzi ktorzy sa zárázeni iádem wśćiekłego psá/ ábowiem tácy ludzie wody sie pospolićie boia/ á to ieſt nawiętszy znák/ iż iad wśćiekłego psá w korzenił sie w żyły.

Na to ieſt pospolita naukå/ iż ráná niema być rychło goiona/ ále ták otwarta ma być/ przykłádáiąc ná nie attractiwy máśći/ potym przykłáday ná ráne ty rzeczy iáko wyżſzey ieſt o tym.

Vkąszeniu rozmáitemu lekárſtwá.

¶ Gdy Máłpá vkąśi álbo Kotká. Cebule z sola przyłożyć. Polney miętki w wodzie náwárzywszy álbo w winie dáć pić/ á Czárnucha tárta ráne posypowáć. ¶ Gdy Paiąk vkąśi: Czárnuchy tártey/ Dyptamu tártego rowno z winem dáć mu pić/ choćia iednego ziela z tych/ álbo Dryiakwie. ¶ Gdy Człowiek vkąśi: Nátychmiaſt ſtłuc cebule z sola á przyłożyć ná ráne przez noc y przez dzień/ potym popioł z głąbow kápuſtnych zmieſzáć z miodem/ y z sola przywijáć. Albo weźmi Kádzidłá tártego/ kośći ćielecych spalonych tártych/ Miodu y Oliwy rowno/ zmieſzay y przykłáday. ¶ Ná káżdy iad: Soku z korzenia Chebdowego dáć łyżkę wypić z winem/ wszyſtek iad wymiecce.

Náprzećiw vkąszeniu Weżowemu.

¶ Naprzod żeby vmárłego człowieká spalone ná proch zstárte/ potym ráne tym prochem posypowáć/ ieſt rzecz bárzo dobra y doświadczona. Też świeżego łupienia kozia ſkorá/ ná ráne vkąszona od Weżá przyłożona/ iad wyćiąga. Też czarney kokoszy guzicá ná mieśce vkąszone przyłożona/ známienićie wyćiąga iad: á gdy drugiey kokoszy ogonem gołym

 przyłożyſz

przyłożyſz á podzierżyſz ták długo áż kokoſz pocznie mdleć álbo zdycháć / známienitą pomoc on człowiek weźmie. Też Czoſnek z winem pity / bárzo pomaga.

¶ Gdy wąż álbo żmiiá kogo vkąśi: Nátychmiaſt głowę mu vćiąć / á ſtłukſzy ią ná ránę przyłożyć / á choćia inego węża głowę / nád ránę thež wzgorę záwiezáć ſznurem iedwábnym / álbo czym miekkim nieprzezliſz tego áby niepuchnęło / potym możeli być bánkę ná ránę poſtáwić náśiekawſzy około. Może y vſty przeſpiecznie iad z rány sſáć / gdy iedno rány w vśćiech niema: á gdy to niemoże być thedy nápić ſie iuchy z wárzoney gęśi / álbo kur / álbo z owczego mięſá / y wrácáć. Kurczę też rozerwawſzy ná poły / ták ćiepło ná ránę przyłożyć: álbo vwárzyć myſz w wodzie áż rozewrę / á zmieſzawſzy z Bobową mąką ná ránę przykłádáć: álbo ſerzenia Záieczego z winem dáć ſie nápić / náwárzywſzy pierwey w nim ruty álbo diptamu. Albo weźmi wápná á bobkow koźich / zmieſzay z ſokiem gádowego źiela á przywiń. Też łuſzczyn czoſnkowych náwierćieć z cebulą / á z ſolą przyłożyć. Ty źiołá iad wypadząią / náwárzywſzy ktoregokolwiek z nich / dáć z winem álbo z piwē pić / Polney miętki / lebiodki / ráſtu ograglego / kopru / opichowego korzenia / ruty / Bożego drzewká / bukwice / centurzyey / y ná ránę może kłáść. Ná czczo wiecey iad ſzkodźi niż po iedzeniu.

Robaki z rány iáko wygnáć.

¶ Weźmi twarog coby dźiśieyſzego tworzenia / przyłoż go miąſzo ná ránę przez godźinę / chrobacy wyſtąpią z rány do onego twarogu. á gdy iuż wynidą z rány chrobacy / tedy możeſz Topolowy liſt źielony przykłádáć ná ránę / á pod tym liſtem ráná ſie goi po woli.

Włoſy z Rány iáko wygnáć.

¶ Weźmi źiele ſzánte / Boże drzewko / chmiel / mák / popioł ieſionowy / warz ty rzeczy w wodźie / á wymyy ránę kielko rázow tą wodą / á pothym weźmi chleb ćiepły y przyłoż oſrzodkę ná ránę y około / wynidą włoſy ná wierzch.

Gnićie rány iáko roziedrznić / á zgniłość wytráwić.

¶ Weźmi wápná niegáſzonego iedne librę / glas gállē to ieſt ſkláney piány ſześć łotow / wáinſztinu palonego iedne librę / ługu mocnego od mydlarzá połtory kwarty / włoż ty rzeczy do tego ługu á zmieſzay / á thák day ſtać przez 4 dni / á w tych dniach káżdego dniá zámieſzay to raz álbo trzy / (ále áby wiedźiał że ty rzeczy máią być dobrze ſtárte ktore maſz w ług włożyć) potym gdy ſie vſtoi odley ług od tych rzeczy / potym ten ług warz ták długo áż ſie zwárzy ná kámien / potym to zchoway w ſklankę coby z ćienká ſzyią / á zálep áby thám wiátr niedoſzedł / ieſt wyborna.

¶ Weźmi wodki z pśiego iezyká źiela / mocz w niey chuſtkę á przykłáday ná ránę / vczyń to kielko kroć á vzdrowiſz. Drugie lekárſtwo ná toż. Weźmi Tránku ktory zową po łáćinie Virga aurea / polney rożey / wierzchołkow iałowcu: Ty rzeczy wſzyſtki warz weſpołek / á w tey wodźie mácząiąc chuſtę przykłáday ná ránę: á gdy ſie iuż będźie miáłá ku goieniu / weźmiſz oleyku iáłowcowego á námaż chuſtę tym oleykiem: potym weźmi trzy białki z iáiec kokoſzych / źiela ktorem napierwey wymowił / to ieſt Virga aurea / zmieſzay tho wſzyſtko ſpołem á przyſmaż / pothym námaż ná chuſtę iáko plaſtr á przykłáday: czyń tho kilo rázow á zgoiſz / ieſt rzecz doświadczona.

¶ Weźmi wody czyſtey / przyley w nię winá ták wiele iáko oney wody ieſt / weźmiſz liśćia świeżego z młodey dębczyny / kádźidłá białego / wierzby czerwoney liśćia / ſlazu wyſokiego / warz to wſzyſtko / á w tho rękę álbo nogę gniiącą ćiepło wſtaw przez dwie godźinie / potym wyiąwſzy záśie námaż thą máśćią.

Weźmi ſádłá záieczego / łoiu ieleniego / bláywáſu czyśćie vtártego. Z tych trzech rzeczy vczyń máść / á z tey maśći vczyń plaſtr / przykłádayże ná rány: ále pierwey rány poſypuy prochem z łuſzczyn rákowych / thoż dopiero plaſtr tenże ná wierzch. Trociſzki z wapná Magiſtri Diui. Weźmi wapná niegáſzonego / zetrzy ie z miodem bárzo dobrze / mieluchno vtárwſzy włoż w máły gárniec / á wſtaw ná ogień izby wyſchło / nie izeby zgorzáło ná proch / gdy vſchnie vczyn z niego proch á ſiluczy w bryłki / á ták zchoway: á gdy będźie trzebá / vczyń z tych bryłek proch á ſypná rány.

Trociſzki

Trociſki z ziela złotogłowu. Weźmi ſoku tego ziela ktore zowa złotogłow dwá loty / wapná niegáſzonego 4 loty / auripigmentů 2 loty: Ty rzeczy zmieſzay y ſpraw / potym ná słońcu vſuſz mieſiacá Sierpniá.

§ Też wodká ktora zowa Fort cum mercurio ſublimato / toż vczyni. Też mercurius / tho ieſt rteć álbo żywe ſrebro przypráwione / toż vczyni. Też realgar / arſenicum / auripigmentum / tákie rzeczy możeſz ſkłádáć podług woley twey.

§ Weźmi miodu á rozgrzey ij ná ogniu / przyley k niemu Ruciáney wodki / á tho bedzieſz miał zgniley rány wyczyścienie puſzczáiac w nie.

§ Weźmi czarney ſmoły árábſkiey funt / galbanum / ſerapinum / armoniáku / opoponaku / colofoniey / káżdego po łotu / woſku ſześć łotow / eſcará poł funtá: Thy wſzyſtki rzeczy zmieſzay ſpołem á przyſmaż troche / pothym weźmi máſtiki / olibanu / terpentiny po łotu: to wſzytko zmieſzaj z oleiem á zetrzy w proch / pothym roſpuść ná ogniu á przecedz przez chuſte ná wode ſimna / potym wyymi z wody á vgnieć w reku v ogniá z oliwa / áby troche było miekko od tey oliwy. Ten plaſtr vzdrawia rány / fiſtuły / bolaczki / y inſze wrzody złe.

§ Weźmi koſtiwału á zdeymi z niego ſkorke iteż drżeń z niego wyymi / ſtłucz á zmieſzay z woda / włoż ná liſt czarney kápuſty á przyłoż ná ráne / á zgoi ſie przez ośm dni álbo przez dziewieć.

Kości opádłych porościenie ták vczyniſz.

§ Naprzod weźmi terpentyny 4 loty / miodu połtorá / ſkorek z kádźidłá / ſzáfránu połtorá ʒ tego / oleyku rożánego poł tego ʒ / woſku co potrzebá / á vczyń máść.

Dziwe mieſo iáko wygubić / y ine wſzelákie ſkázone.

§ Lekárſtwá ktore zowa Corroſiua / Putrefáctiua / Cauſticá / ty ſa ktore wygryzáia mieſo y ſkore / á ſa ty rzeczy poſpolite: Zgrzebi z konopi / páluchy ziele / grzyby ſuche / hálun palony / vngentum ápoſtolorum. Jeſliż wiec ciáłá ieſt zbytek / tedy weźmi thy inſze rzeczy: Cuperos ieſt kruſzec moſiadzowy / grynſzpā / máści zieloney / máści vngentů Egyptiacű.

§ Weźmi hálunu dwá loty / mercurium ſublimatum ieden łot / celidoniey cáła garść / ſaxifragam to ieſt łamikámieniá ziela theż garść / ieczmieniá theż garść / owſá garść / Tránku ziela garść: Ty wſzyſtki rzeczy máia być w worek włożony / ále záwżdy maſz mieć dwá woreczki / co ieden bedzieſz przykłádał we dnie / á drugi w nocy ná ráne / á ieſliby rána wielka byłá / tedy muśiſz wiecey wziać hálunu y mercurium ſublimatum.

§ Nápal hálunu ná ſkorupie nowey / álbo ktora nie ieſt nátłuſzczona / potym go mieluchno zetrzy / ſyp ná ráne ze dwá kroć przez dzień / wytrawiſz ie: niekthorzy koperwáſer thym obyczáiem pala / y tákże nim záſypuia. Proch też z korzenia poznych Száſánkow / co ie Łácinnicy Colchicon zowa / ieſt bárzo dobry ná dźiwe mieſo / bo ie z lekká trawi y ráne czyści / ku goieniu ia dobrze ſpráwuiac. Czyni to y proch z korzenia ſwoyſkiego kokoranku okragłego / co go drudzy kokorzykiem zowa.

§ Lekárſtwo trawiace podług Auicenny / ieſt kázace niektore czaſtki ciáłá / itheż káżi wilgości złe ciáłá / iteż ktoreby były ſpalone / iáko bywa ſpalenie od ogniá piekielnego ktory zowa S. Antoniego ogień / álbo też inſze ſkáżenia od goraca wielkiego álbo ſuchá. Ty rzeczy na tho ſa dobre / ále trzebá vmiárkowáć bo ſa zbytnie wygryzáiace / iáko ieſt reálgár / árſenik. Maſz im moc ták odiać: Weźmi reálgár / árſenik zetrzy w proch á zmieſzay z ſokiem kápuſtnym przymieſzawſzy weń wodki poinkowey / zámieſzawſzy kielo rázow: potym nádziáłay z tego gáleczek á zchoway ie dobrze / á gdy bedzieſz chciał lekárſtwá ſpráwiáć / zetrzyſz ná proch / á ták bedzie dobrze.

Wodká ktora zowa Fort.

§ Weźmi auripigmentů czerwonego / álbo tego kthory zowa po łácinie citrinum / kruſzcu moſiadzowego / grinſzpanu wſzytkie° rowno zetrzyj ná proch á wypal przez álembic z tąd wodká ktora zowa Fort / możeſz ſpráwowáć potrzeby twoie około lekárſtwá / ále pierwey námaż około rány białą máścia álbo octem / álbo ſo-

álbo ſokiem Pśinkowym / álbo Roiownikowym: á ieſliby byłá boleść wielka / tedy námáż z oleyki slodkiemi/ iáko ieſt oleum almę/ álbo Fijolkowy.

Zagrzęźnienie czego w ciele/ iáko ma być dobyto bez naczynia.

¶ Weźmi Zywokoſtu więtßego/ Boras/ (w Aptece náydzieß) Sal Armoniacum/ Cucumeris aſinini / Terpentyny 10 lotow / Pieprzu czarnego/ Pieprzu białego/ Gumi Armoniacum / Amomum ieſt náśienie / Xilobálſámum pięć lotow/ Kádźidłá/ Mirry/ Colofoniey / Woſku trzy loty / korzenia Liliey białey. Z tego wßyſtkiego vczyń plaſtr/ przyłoż ná mieśćce gdźie będźie żelázo/ wyćiągnie.

Otok zátwárdźiáły czym odmiekczyć á rozrzedźić go.

¶ Ktore roſtwarzáią wilgośći grube á rozpadzáią ie/ ſą ty: Rumien/ Dialtea/ ále ieſt Rumien nalepßy miedzy poſpolitemi.

¶ Noſtrzeg/ Kopr świoyſki/ Slaz / ćwikłá/ Noc y dźień/ polna Rutá/ Kapuſtá/ Pokrzywá/ Chebd/ Bez / máká Jeczmienna/ Bobowa máká/ chleb miekki/ Mietká/ Lebiodká czerwona/ Kádźidło/ Maſtiká.

¶ Oleiek Rumienkowy / Koprowy/ Nárdowy/ Koſtuſowy/ Liliowy/ białey Liliey/ oleiek Migdalowy: ty wßyſtki oleyki w Aptece naydzieß.

¶ Lekárſtwo miekczące ieſt / ktore miekczy to co pierwey było ſtwárdniáło / á to ſą thy rzeczy poſpolite: tłuſtość Geśia/ Kozłowa/ Kokoßa.

¶ Sádło wieprzowe / żołtki / Jeleni ßpik / ießcże mocniey miekczące. Gálbanum/ bdelium/ ſtorax/ armoniák/ ty to rzeczy w áptece naydzieß / á ſą namocnieyße miedzy wßyſtkiemi rzeczámi miekczącymi / á im naświeżße tym nalepße. Też Figi dobrze świeże/ bárzo ſą pożyteczne.

Plaſtr miekczący bárzo dobry.

¶ Weźmi łáien kozich 4 loty/ baucia dwá loty bdelium/ gálbanum/ iágodek iemioły gruſzkowey álbo debowey/ máki bobowey/ máki z gorzkich Migdałow rowno dwá loty/ drożdży od ſtárey oliwy / ſádłá Wieprzowego co potrzebá/ z tych wßytkich rzeczy możeż wziąć iáko wiele chceß/ á czynić plaſtr.

Ran ſzulánie miáſto háftowánia.

¶ Lekárſtwo ſpaiáiące też rychło goiące/ to ieſt prochem záſypuiąc / álbo plaſtr vczyniwßy przykłádáć/ á to naprzod: Weźmi omiećin z młyná / pßenice/ ſárcocollam/ wßyſtkiego rowno / vczyń plaſtr z białkiem iáiowym á przyłoż ná ráne: álbo chceßli thák prochem poſypowáć/ możeß. Drugie.

Weźmi áloe/ mirri/ bolum ármenum/ kádźidłá/ accácie/ orzechá Cipriſſowego/ gumi/ drágántu/ omiećin z młyná/ wßyſtkiego rowno po łoćie / zetrzy tho wßyſtko ſpołem á zmießay z białkiem iáiowym / vczyń plaſtr: álbo vſußywßy ty prochy bárzo dobrze z ſtárwßy drobno/ poſypuy ná ráne.

Ran kłotych álbo ſtrzelonych leczenie.

¶ Weźmi gálbanum dwá loty / ármoniaku 4 loty / opoponaku 2 loty / bdelium 4 loty: Tich czterzech rzeczy z ápteki weźmi ſtłuczonych gotowo/ woſku białego poł funtá/ gleytu połtorá funtá/ (funt po áptekárſku librá) mirry dwá loty/ kádźidłá dwá loty/ grynßpanu dwá loty/ koſtywału dwá loty/ kopytniku dwá loty/ kokornaku czterzy loty. Gdy iuż ty wßyſtki rzeczy będźieß miał/ potym wley oliwy w panewke á wſyp w nie napierwey gleyt ſmaż dobrze mießáiąc wßyſtko ták długo áż będźie brunatno / potym wyſtaw z ogniá á włoż tám ty rzeczy czterzy ktorem pierwey wymienił co ie z ápteki weźmieß / á ták záśie zmießay: po rzeczách tych wſypániu / wſyp grynßpan/ mirrę/ kopytnik/ máſtykę/ y wßytkie ziołá ktorem tu wpiſał/ y kádźidło/ á oleiek bobkowy ná oſtátku. Smaż tho wßyſtko mießáiąc áż będźie brunatno/ (ále ſtrzeż áby nieprzypalił / by nießczerwieniáło) pothym gdy doſyć vſmáżyß/ zſtaw z ogniá á zchoway w słoiek: gdy ochłodnie / wley oleyku Rumienkowego.

Krew wewnątrz zśiádła iáko zrzedźić y wygnáć.

¶ Proch ná to bárzo dobry ku pożywániu/ á wypadza krew vſty álbo przez ſtolce/ á ma być bieran w winie ná káżdy dźień / wziąwßy iákoby teraz / záśie po dwu godźin.

¶ Weźmi spermam cety (w Aptece) 2 loty/ terram sigillatam tártey ieden lot/ mumiey ieden lot. Zmieszay to społem / potym weźmi bolum armenum pol lotá / sanguinem draconis z Apteki pol lotá / gálganu drágme/ korzeniá iálowcowego pol lotá. Ty wszystki rzeczy stłucz ná proch zmieszawszy pospołu á tego daway choremu z winem ták wiele iáko grochowe ziárno/ gdy teraz dasz/ drugi raz záśie we dwie godźinie. Tego thák pożywał Frydrych Kśiąże Baworskie/ y doświadczył wiele.

Ránnym trunki ku wnetrznemu goieniu.

¶ Weźmi ziela Dziewięśiłu y z głowkámi/ Rozchodniku/ Bylice/ ćwikły/ wszystkich rowno/ vwarz ie w białym winie/ potym przecedz przez chustę/ przysypie w tho muszkatu tártego/ potym zágrzewáiąc daway choremu pić ráno y wieczor.

¶ Drugie. Weźmi kurzego ziela/ Rzepiku/ Dyptamu białego/ Mirry czerwoney/ warz tho dobrze w stárym piwie potym przecedz przez chustę/ á gdy ochłodnie/ day niemocnemu pić ráno y wieczor.

Prochy goyne do ran pod plastry.

¶ Weźmi winá coby bárzo czerwonego/ krwáwego kamieniá/ oboygá po łotu/ gumi arabicum trzy loty/ muszkatu/ kádźidłá po łotu/ sanguinem draconis/ mumiey po łotu: Ty rzeczy stłucz społem/ á z tego vczyń proch á zchoway.

¶ Ná toż. Weźmi Pieprzu/ węgla dębowego/ zetrzy to czyśćie w proch/ á gdy tego przyłożysz przez dźień álbo przez dwá/ zgoi śie rána.

¶ Drugie. Weźmi Miodu/ Glist ziemnych/ spal ie w nowym gárncu ná proch/ vtrzy społem w proch / á oboygá rowno weźmi/ posypuy tym ná ránę á zgoi śie/ bo wysusza wszelkie wilgośći w ránie.

Gdy kto ránion będźie śmiertelnie/ Proch bárzo dobry á doświadczony.

¶ Weźmi oczu rákowych iedne vncią/ spodiu z drágmy / pereł 1 quintę/ á ieśli pereł niemożesz mieć tedy máćice ich/ korałow białych máluczko więcey niźli quintę: zmieszay á vczyń proch. A gdyby kto był ránion/ weźmi tego prochu ták wiele co złoty záważy/ á day rannemu wypić z winem zmieszanym z wodą / á potym zásłoń ránę áby tám do niey niczego nienápadáło. Potym weźmi Rzepiku/ warz ij w winie á tym winem wymywáy ránę. Jeśli rána iest szkodliwa/ tedy masz vczęśćiáć z tym trunkiem áby ij pił ránny: ále ieśli niebárzo szkodliwa/ tedy będźie dosyć raz dáć mu pić / ále vmywániem Rány vczęśćiáć. Gdy ten proch będźie pożywan iáko tu wypisano / thedy nietrzebá żadnego plastru ná wierzch przykłádáć/ áni w ránę żadnego knotu niekłáść/ iedno zwierzchu ránę zákryć czystą chustą/ áby on trunek począł ćiec z rány. Jeślić poćiecze/ tedy zostánie żyw: á ieśli niepoćiecze/ iest rzecz wątpliwa o iego żywoćie/ ábowiem po wźięćiu tego trunku w godźinie álbo we dwu á nadáley we trzech poćiecze: ieśli iest rána szkodliwa / thedy wtorego dniá dáć mu tegoż prochu mniey niźli pierwey/ trzećiego dniá ieszcze mniey.

Ránę iáko prędko vleczysz.

¶ Weźmi wilczego łyká stłucz ie z nowym smalcem/ potym włoż w panewkę á ná ogień wstáwić áby śie vsmáżyło/ potym z tego czyń plastry. A listkow iego náwárzywszy/ maczay tą wodką około rány dla zápalenia.

¶ Gállas/ psidia z Apteki/ vngentum Egyptiakum/ bláwwas/ ołowiány popioł/ gleyt/ Cimolia terra / bolus armenus/ háłun/ koperwáser / to są dwie Corrosiua. Ty drugie rzeczy nie są thák gryzące/ ále wżdy iednák gryzą/ á muśi ie pierwey spálić / á ták też będą mocnieysze ku gryzieniu/ iáko Centurzya/ bábká/ kostywał/ popioł z stárych podeszw/ skorá dębowa.

¶ Proch ná to. Weźmi kwiatkow Pomágranati z Apteki/ aloepaticum/ Sanguinis

Draconis/ iest żywicá w Aptece/cadmie argenti w Aptece/eris vsti to iest miedzi paloney á płokáney z Apteki/ tych rowno pol łotá.

Máść na toż dobra.

¶ Weżmi wapná/iesli niegászone tedy ie zágás w wodzie mocząc/ ták długo áż z niego wszystká gorzkość wynidzie/á w czystey świeżey wodzie zimney to czyń: potym weżmi oleyku rożánego / á tego wapná / oboygá rowno/ zmieszay spolem á vczyń máść/á tą mászcia lecz/iest dobra/bo wiele rázow doświadczono.

Druga máść

¶ Weżmi gleytu dobrze vtártego/oleyku rożánego/ octu / rospuść tym ten gleyt / á trzy ná kámieniu áże sie zgestnie/iże oleyku y octu niebedzie znáć: potym przyłoż spizglasu kruszcu iuż przepalonego raz / olowu y hátunu palonego/ prochu glist ziemnych / wszystkiego pol łotá: Zmieszay to spolem / á iesliby sie chciáło zgestnać/ przyleyże rożánego oleyku/ á to máść bedzie. Tá máść iest też dobra ná iádowite wrzody/ktore ináczey niemogą być zgoiony. ¶ Máść druga/ á iest biała w Aptece bárzo dobra/zowią ią vngentum album secundum Nicolaum.

Plastr bárzo dobry / gdy kto bedzie ránion strzałą álbo mieczem.

¶ Weżmi wosku/ glorietu/ blaywásu/żywice sosnowey/ wszystkiego rowno funt / smoły czarney / koperwáseru też rowno pol funtá/ camphori 4 łoty/kámienia mágnesu/ iáłowcu trzy łoty/ oleyku z iáiec ieden łot / mástiki połtorá łotu/kádźidłá ieden łot/spraw to wszystko wespołek á vczyń plastr.

Krwie stánowienie z ran.

¶ Naprzod gállás ná weglu spalony/ á potym w mocnym occie zgászony á stárty ná proch / z solą zmieszawszy / włoż tego wilgotno z octem ná ráne/ stánowi krew.

Druga rzecz ná toż.

¶ Weżmi ziela ktore zową barwinek listow iego ithez listow ieżynowych / á obierz z listkow ieżynowych kłotość / włoż oboich w vstá/ y zdáleká około rány / álbo skąd krew idzie/ iácy ná mieysce niektádz skąd wychodzi.

Trzecia rzecz ná toż.

¶ Weżmi kádźidłá/ áloe / zmieszay z białkiem iáiowym á vczyń iákoby ciásto / potym przyday sierci záieczey drobniuchno ią zsiekawszy/ spolem wszystko zmieszawszy/przyłoż ná ráne / á niezdeymuy przynamniey przez 12 godzin: á iesliby sie spiekło/ możesz y drugi z wierzchu przyłożyć.

Sok stáwowy co Niemcy zową glidwasser/ iáko stánowić.

¶ Weżmi álbum grecum tho iest białe psie łayno / mydłá weneckiego / białek iáiowy: zmieszay wszystko spolem / á vczyń plastr ná zamszowey skorze / á przykłáday ná ráne.

Kości złamánie iáko vleczyć.

¶ Weżmi prochu z młynice dwá funty/ mąki bobowey/lniánego wyćisku/ łuszczyn ráków/ ciemierzyce czarney / bolum armenum z Apteki / thy wszystki rzeczy zetrzy dobrze á zmieszay z bitym białkiem / vczyń plastr á przykłáday ták długo áż sie zgoi.

¶ Kościam też złamánym/popioł z świnich czelusci pomaga/nawiecey dzikich. Albo słoninámi wárzonemi okłádáć. Albo koziemi bobkámi wárząc w stárym winie.

Ku zrosczeniu kości złamánych.

¶ Weżmi glist ktore w żywocie bywáią zetrzy ie ná proch/á ten proch zmieszay cum oximelle/ktory w Aptece naydzieś/vczyń z tego plastr á przyłoż ná złamáne kości / bo ten plastr dziwnym obyczáiem goi kości łamáne.

Tłuczone á sine rázy/ czym leczyć.

¶ Weżmi mydłá barskiego/gorzałki/oliwy/ vczyń máść á máży bolące mieysce.

Vraz álbo przerwánie iáko vleczyć.

¶ Weżmi kielko ziół czerwonych/ iáko iest marzáná/ bukwicá/ vpłocz dobrze / á vpłokawszy odrzy skore wierzchnią z márzány á włoż w másło máiowe / ále áby ziela wiecey było niżli másłá: przyłoż thez k tym rzeczam korzenia rzepikowe⁰ korzeń ieden álbo dwá/ á iesliby niemogł mieć másłá máiowego/tedy weżmi másłá tego ktore czynią on tydzień przed národzeniem Pánny Máryey/álbo tego ktore czynią przed Swietym Philippem Iákubem. Tá máść iest dobra / zwłasczá thym ktorzy vraz álbo zápalenie w człónku táiemnym wnatrz máią.

¶ Gdy sie przygodzi nieco dźwigáiąc: Nárwáć wierzchow piołynu świeżego/ zágrzey ij dobrze ná pánewce/ obwin w chuste á co náciepley ná mieysce bolące przykłáday/ odmieniáiąc kielo rázow áż sie dobrze nápárzy. Albo przyłożyć surowe przadziono/ prosto z zol ciepło. Ktemuż: Weźmi bożego drzewká garść/ wstaw w nowym gárncu w piwie stárym włożywszy smolną szczepę łuczywá/ á gdy wywre połowicá/ náktadź máiowego másłá á day choremu ciepło pić. Trzcinny korzeń tłukąc/ z octem przykłádáć. Prosiána włość wárz w piwie z másłem/ á day choremu pić/ y ná bolące mieśce przykłáday. Toż pomaga zbitym y stłuczonym.

¶ Tákże przerwánym bobki kozie stárte dáć pić/ Albo popioł z palonych.

Blizn twierdzenie áby śie po goieniu nieotwieráły.

¶ Naprzod weźmi winá/ roży czerwoney/ piołynu/ mchu debowe° iedne garść/ vwarz w tym winie (ále áby było silniey) przykłáday tych rzeczy ná blizne.

¶ Weźmi oleyku rożánego ośm lotow/ żywice sosnowey sześć lotow/ wosku czterzy loty/ colofoniey/ mástyki/ kádźidłá/ wszystkiego rowno po locie/ cucumeris asinini/ orzechá cyprysowego/ tego dwoygá też rowno iák oby po poł tey wagi ς/ vczyńże plastr: á ieśliż sie zda/ możesz przyczynić száfránu tártego y oleyku rożánego więcey/ á to dla tego áby było mocniey/ zmieszay społem.

¶ Drugie potwierdzáiące. Weźmi colofoniey iedne libre/ smoły prostey poł libry/ gálbanum/ serápinum/ ármoniácum/ opoponaku// kádźidłá/ mástyki/ wszystkiego rowno po locie/ terpentiny lot/ octu poł libry/ wosku trzy loty/ włoż ty rzeczy w ocet á day stać áż sie rospuszczą/ vczyń z tego plastr.

Miekczenie blizn po wygoieniu.

¶ Po zgoieniu rány iesli członek moc bierze/ álbo tężeie/ álbo też twárdnieie/ iest to rzecz nie zła/ potym to ma być maczano wodkámi słodkiemi/ ltez oleyki mázano: zásie po niektorym czásie/ dopiero máściámi ktore miekczą/ álbo plastry ktore bywáią z rzeczy ku kliiowi podobnych: tho iest/ z Lipolokow álbo z tłustości/ to iest/ smalcow álbo z oleykow/ iáko tám dáley naydzieß. Naprzod ták masz vczynić: Weźmi korzenia wysokiego słazu/ ománu/ fiołkowe° korzenia/ Dátelkow/ fig/ fenum grecum/ náśienia lniánego/ vwarz to w krowim mleku/ á tym lecz. Thez weźmi głow owczych/ vwarz ie w wodzie dobrze/ potym włoż ciepło w te wode ten członek ktory iest chory/ pothym podzierżawszy chwile długą/ wyymi zásie á osusz nád ogniem/ vczyniwszy ij z trocin co trą drzewo: potym námaż to máścią niżey nápisáną.

¶ Weźmi sádłá Wieprzowego/ sádłá Osłowego/ sádłá Jászwcowego/ thego troygá rowno ośm lotow/ kokoszego sádłá/ gęsiego/ káczego/ łoiu bykowego/ ieleniego/ rowno po dwu lotu másłá świeżego/ tłustości orzechá Indijskiego/ oleyku kákolowego/ oleyku z słodkich migdałow/ wysokiego słazu/ fenu grecum czterzy loty/ storáci cálámite/ bdelij/ izopi humidi/ wszystkiego rowno po locie/ á vczyń máść.

¶ Druga máść ktemu. Weźmi sádłá wieprzowego sześć lotow/ sádłá gęsiego/ káczego/ kokoszego/ terpentiny/ wosku rowno po dwá lotá/ oliwy ośm lotow/ fenum grecum tártego dwá loty/ bdelium/ opoponaku/ mástyki rowno po locie: potym rospuść winem/ á rozgrzawszy ná ogniu/ rospuść tą oliwą/ á ták vczyń máść/ iest bárzo dobra.

Wilk iest wrzod ciáło trawiący/ á ták go leczyć.

¶ Weźmi kádźidła białego/ vtrzy ie w proch/ zmieszay czyście z białkiem iáiowym vtłuczonym/ námaż ná chuste konopną á przykłáday: á ieśliby tego niemiał/ tedy weźmi roiowniku á stłucz/ vczyń z niego plastr á przykłáday.

Ksiąg piątych koniec.

Księgi szoste/ ktore sie dzielą ná trzy częśći/ Pierwsza o znákoch choroby / Druga o czyśćieniu przez purgácie y Krew/ Trzećia część/ o vkazániu czásu słusznego ktemu.

Znáki

Znáki chorob v Lekárzow są rozmáite / Ktorych tu nieco námieniemy.

ZA znák dobry Lekárze poczytáią / Kiedy ná práwy bok álbo ná lewy niemocny leży / tym obyczáiem / iáko gdy był zdrowym leżał álbo obyczay miał legáć / iesli sie też łatwie obráca / iesli mu nie ćiężko dycháć / iesli v pępká y v łoná skorá gládka / iesli pod boki miekko / á nieboli około żebr / choćiaby też nieiáko spuchło / Wßákże gdy sie przed pálcem vgina á nieboli / áczkolwiek sie táka niemoc nieiáko przedłuży / á wßákoż ßkody nie vczyni / iesli też ćiáło miekkie á iednostáy nie ćiepłe (bo sie pospolićie wßystko poći / á tym potem ograżánie przestáie) iesli kicha / iesli chćiwość ma iedzenia / iesli wráca z Kolery á Flegmy.

Jeßcze známie dobre w chorym.

¶ Gdy kogo niemoc popadnie / dobre iest známie / iesli ná bok ná ktory leży máło nog przykurczywßy / iáko w zdrowiu zwykł legáć. Jesli sie łatwie obráca. Jesli w nocy spi / á we dnie czuie. Jesli mu nie ćiężko dycháć. Jesli v pępká y v łoná skore gládká ma. Jesli mu pod boki gládko / á nie ma boleśći około żebr / á choćiaby nieiáko spuchło / á wßákoż przed pálcem postępuie á nie boli / táka niemoc człowiekowi nieiáko sie przedłuży / wßákoż ßkody nie vczyni. Jesli też ćiáło miekkie á iednostáynie ćiepłe / álbo sie iednák wßytko poći / á potym poćie ograżánie mu przestánie Kichánie też miedzy dobremi iest známiony / á chćiwość iedzenia / á iesli będzie wrácánie z kolera y z flegma. W moczu co sie vstoi / iesli iest biáłe / miáłkie / iednostáyne á spotem sie zgromádzi / dobre známie. Gnoy iesli iest srzedni á podobien ku zdrowemu / podług tych rzeczy ktorych pożywamy. Przepußczenie żywotá w niemocy / áczkolwiek nie dobre / á wßákoż y tego niedbáć kiedy gnoy iest żołty á nie przezliß smierdzący. Glisty iesli z ktorego wynidą / y pierśi / ręce y wyżße członki sie zápalą / dobre iest známie choć też y boleią.

Znáki záś są w chorych złe.

¶ W niemocách złe známioną / iesli chory stráći chćiwość iedzenia / zwłaßczá w długich niemocách / á to gdy niemocny niemoże pátrzyć ná iedzenie á z onego brzydkość ma. Jesli sie choremu lice bárzo zmieni iż sie iágody wypną / wyiąwßy iżby to było z długiego niespánia / álbo z troski / álbo żywotá płynienia. Jesli też po ćiężkiey niemocy lice ożywa / á chory máło ije y pije. Jesli iedny członki zimne / drugie ćiepłe / á zwłaßczá brzuch y osierdzie ćiepłe á indzie zimno. Jesli też często sie obráca á mieysce przemienia / álbo sie odkrywa / czego sie pierwey sromał będąc we zdrowiu. Jesli twarz ściencżeie / á oczy wpádną / skronie gládkie / vßy zimne / żołte / skurczone. Jesli ná licu skorá rospiętá / bárwá po wßystkiem żołta / álbo zielona / álbo czarna / á nie iest od ćiężkiego żywotá przepußczenie / to iest gdy człowiek zátwárdźieie. Jesli thez oczy ćiemnieią. Jesli iedno oko mnieyße sie vkázuie niż drugie. Jesli sie vstá krzywią. Jesli biáłki w oczu przez powieki widáć / oprocz zwyczáiu. Jesli zębámi zgrzytá / trzebá sie bać ośálenia. Jesli chory świátłá nie rad widzi á obráca sie w ćień. Jesli w oczu czerwone biáłki / á żyły krwáwe ná oczu Jesli sie też oczy wiercą á zmártwieią. Jesli niemocny nád zwyczay leży ná wznák / á nogi y ręce ćiągnie. Jesli pálce zimne v rąk y v nog. Jesli też zimny nos y vßy. Jesli gore brzuch / á chory prágnie. Ty są wßystki v chorego złe znáki á śmiertelne.

Bywáią y z stolcow znáki Choroby.

GNoy człowieczy iesli sie vkaże podobny ku zdrowemu/ á zwłaszczá że będzie podobny ktym rzeczam/ ktorych on człowiek pożywa/ znák iest rychłego zdrowia.

¶ Gnoy żołty á nieprzezliß śmierdzacy/ choć też będzie płynienie żywotá/ ácz to bywa niedobre/ nic tego niedbáć/ bo zdrowie známionuie.

¶ Gnoy gdy z glistámi v chorego wychadza/ iesliże sie wyżße członki zapala/ dobre známie

¶ Gnoy czarny v chorego/ á zwłaszczá w gorącey niemocy/ známie iest śmiertelne.

¶ Wiátr iesli z człowieká głośno wychodźi/ dobre známie iest y nádzieia polepßenia.

Ale napospolitßy znák máią Lekárze z pulsu chorego/ To iest z tętney Zyły.

O znakoch

O znákoch tepney żyły.

NAprzod Lekarz śiadszy podle chorego ochotnie / á po niektorey rozmowie ma wźiąć práwą rękę choremu/ y położyć pálce cztery ręki swey brzuszcze ná serdeczney żyle lekko bárzo / ták iżeby pierwszy pálec brzuszczem leżał podle sámego stáwu dłoni kośći/ wtory/ trzeći y tákież czwarty/ ieden wedle drugiego náporząd.

¶ Przytym miey wielką báczność ná tepánie á ruchánie żyły/ ábowiem wedle czworákiey wilgośći/ czworáko sie mieni serdeczney żyły ruchánie. Komućiżm bárzo gęsto żyłá bije / tám krew á kolerá pánuie. Ale komu pomáłu á leniwo/ z flegmy y z melánkoliey.

¶ Też ieśliże iest tepánie pełne á iákoby vćinał/ owszeyki iest ze krwie / Abowiem prędkie ruchánie z gorącą/ á nagłe przestawánie z wiátrow. Krewćiem iest gorąca y wilka iákoby wiátr/ przetoż tákowa niemoc ze krwie iest.

¶ Też będźieli tepánie chybkie á rychłe iákoby kikutem pálcá dotykał/ kolerę to iest iásną żołć známionuie.

¶ Też będźieli tepánie grube / pełne ále nie rychłe/ bárzo leniwe/ niemoc oná iest z flegmy zimney/ bo iż bárzo leniwo bije / to iest od zimná/ á od wilgośći gęstość / tákież flegmá iest zimna y wilgotna.

¶ Też będźieli tepánie lekkie á leniwe / toć iest z melánkoliey zimney á suchey/ bo iáko leniwość zimna/ táko słábość od suchośći pochodźi/ á melánkolia iest zimna y sucha/ przetoż táka niemoc iest z melánkoliey.

¶ Thez gdy sie oná żyłá trześie / iákoby płomień gdy świece chcą zgásnąć / álbo iákoby mrowki giemżáły/ wiedz á pewnie osądź/ że tákowemu śmierć iest nie dáleko.

¶ Też ná to miey pilną báczność / gdy pálce ná żyle trzymasz / w ktory pálec więcey bije/ ieśli w rożen/ śmiele powiedz iże chorego głową więcey boli / ieśli we śrzedni / tedy pierśi żołądek / y to co iest około/ chore iest/ ieśli w máły/ bol iest w udziech/ w goleniách y w nogách.

¶ A to iest náuká o Pulsie.

Znák nadoskonálszy ku rozsądkowi choroby / biorą Lekárze z Moczu chorego / gdy według Náuki niżey opisáney / będzie gotowáná.

AWicenná w pierwszych Kśięgách o Vrynách / To iest o poznawániu Moczu człowieczego pisząc/ ták mowi. Jeśli masz ktoro niemoc w człowiecze przez vrynę poznáć/ tedy ma być słusznym obyczáiem záchowána vryná od tego ktory chce/ iżeby Lekarz prawdźiwie niemoc iego obaczył/ á potym iemu słuszną rádę y vżyteczną dał/ Abowiem powiáda dáley tenże Awicenná / Iż Vryná iest známie bárzo omylne ku práwemu poznawániu człowieczey niemocy/ A to zwłaszczá gdy słusznie przez niemocnego nie będźie záchowána/ á záśie bárzo łácnieysza ku wyrozumieniu niemocy gdy tákim obyczáiem będźie zostáwiona.

¶ Naprzod ma być iedná ná świtániu / á druga przed wschodem słońcá zostáwiona/ á kto niemoże mieć dwu skleni lekárskich/ tedy w iedney przed wschodem Słońcá ma zostáwić.

¶ Powtore/ ma być czyśćie sklenicá zwierzchu zátkána/ y w ćieple postáwiona.

¶ Trzećie / dłużey godziny á nawięcey dwu godzin nie ma stać/ Abowiem bárwę tráći y wszystká sie odmienia. Acżkolwiek niektorzy Lekárze/ y po piąći godzinách kážą ogledowáć vrynę/ ktorym tákim wszytkim Awicenná iest przećiwny/ powiádáiąc iż gdy godźinę postoi / tedy sie inż mieni / á ták omylność czyni Doktorom w poznániu niemocy przez śie. Też záśie bárzo rychło po zostáwieniu vryná nie ma być oglądána/ ále ma przynamniey ćwierć godźiny postáć/ dla tego áby grubsze wilgośći od subtelnośći moczu były nieiáko oddźielone.

¶ Czwarte baczenie ku zostáwieniu vryny/ iż ten ktory ma po ránu zostáwić vrynę/ niemiał wczoráyszego dniá pośćić / ále miał miernie wieczerzáć y tákież pić.

¶ Piąte baczenie ku słusznemu zostáwieniu vryny / iż ten ktory ma zostáwić vrynę / nie

ma zbytnie z ßáfránem/ áni czarney kápuſti ieść/ áni czerwonego winá pić/ áni Cáſsyey ná noc bráć/ y owßem áni ſie gniewáć/ áni bárzo robić/ ábowiem ty rzeczy odmieniáia vryne/ czyniac iey czerwona bárwe/ Tákież też vczynek cieleſny zámaca vryne/ przeto niebywa prawdziwe iey poznánie.

¶ Szoſte/ naczynie w ktorym vryne zoſtáwiáia/ ma być ze ſklá iáſnego/ nie grubego/ ná dnie ßerokie á ku wierzchowi waſkie/ iáko ieſt vrynał/ to ieſt lekárſka ſklenicá.

¶ Siodme baczenie/ Vryná gdy ma być zoſtáwioná/ ma być wßyſtká rázem zoſtawioná/ nic iey nie vlewáiac/ co rády białe głowy ſromieżliwe czynia/ Trzecia część zoſtáwia vryny/ á dwie z vrynałá wyleie/ áby iey nieprzyſ adzono opilſtwá.

¶ Oſme baczenie/ Vryná ma być záchowaná/ áby iey wiátr niedoßedł áni zimno.

¶ Dziewiate baczenie/ w iedeń vrynał/ to ieſt w ſklenice nie ma być dwá rázy przeſtáiac mokrzono/ ále iácy raz chociá bedzie máło/ á wßákoż w druga ſklenice możeß drugi raz zoſtáwić.

¶ Dzieſiathe/ Gdy maß vryne Doktorowi nieść/ lekko nie maczac ma być nieśioná/ áby tym ſnádniey niemoc wyrozumiał/ tákież też y ſam ſie w poznawániu vryny ſpráwuy.

¶ Jedennaſte baczenie do vryny/ Nie ma być przećiwko promieniom ſłonecznym oglaſdána/ ále iednák ná mieyſcu ſwiátłym/ iácyby promienie nie były w ſklenicy.

¶ Dwánaſte baczenie do vryny/ Nie ma być vrynał bárzo od oczu oddalon/ ábowiem dla oddalenia wielkiego/ iáſność ſie w vrynie mnoży. Niema też być bárzo z bliſká oglądána/ Abowiem geſtość vryny grubßa ſie być okázuie dla tego.

¶ Też przyſtepuiac ku poznániu zdrowcy y chorey vryny/ to maß wiedzieć. Naprzod á nawiecey maß obáczyć/ iákiey ieſt bárwy vryná/ To ieſt/ ieſli czerwona/ álbo bláda/ álbo żołta/ álbo czarna/ y dáley. Drugie maß báczyć ſáme wodność vryny/ ieſli ieſt geſta/ gruba/ czyli ſubtelna á rzadka. Trzecie maß báczyć pilno co pływa w niey/ Abowiē bywáia w niey obłoczki/ bywáia włoſy/ bywáia kámienie/ piány ná wierzchu vryny/ y inße rzeczy. Czwarte maß báczyć wielkość vryny/ iáko iey wiele odchodzi rázem/ álbo też wiele rázow przez dzień/ á ty ſa rzeczy na potrzebnieyße báczyć dla poznawánia niemocy przez vryne.

¶ Sa też inße rzeczy mnieyße/ á nie ták bárzo potrzebne ku baczeniu Lekárzowi w poznawániu niemocy przez vryny/ A to ſa ty. Naprzod od iákie⁹ człowieká ieſt vryná/ ieſli od meżczyzny/ ábo od białey głowy/ ábowiem meſka vryná ieſt rumieńßa/ á niewieścia bledßa y grubßa poſpolicie. Drugie maß báczyć ná látá tego czyie ogleduieß vryne/ ábowiem Stárych ludzi vryny ſa rzadkie/ á z żołtá bláde/ Záśie młodych ludzi ſa rumiáno iáſne. Trzecie maß báczyć Complexia/ Abowiem Kolerykowie miewáia vryny żołte á ſubtelne/ Flegmátikowie bláde á przy grubßym/ Melankolikowie też bláda á rzadka/ Krewnego przyrodzenia ludzie miewáia rumiáne vryny/ iákoby złotey bárwy/ á troche geſte. Ná krotce/ miałby też obáczyć inße rzeczy/ iáka praca onego człowieká/ ktory vryne zoſtáwił/ záśie iedzenie iego/ ieſli pośćił/ też ieſliby był wczorá w łáźni/ też ieſli ſie czym goracym mázał/ też ieſli iákie pićie mocne pił/ Abowiem też ty rzeczy odmieniáia przyrodzona bárwe w vrynie/ á ſtad niedoſtáteczne z niey bywa poznánie. A wßákże tobie nie Doktorowi doſyć báczyć cztherzy rzeczy wyżßey nápiſáne/ to ieſt bárwe vryny/ wodność vryny/ rzeczy ktore ſa w vrynie álbo ná wierzchu vryny/ A wielkość vryny/ á ſtad bedzieß baczył iáko maß poznáć rozliczne niemocy/ á naprzod z iey bárwy.

Naprzod vryná czarna/ co známionuie.

Czarna vryná w goraczce vſtáwiczney to ieſt w łożney niemocy/ ktora też zowa ogniowa/ známionuie ſmiertelnego być/ á nawiecey gdy po troßcze iey miewa/ á ktemu iże śmier-

iże śmierdzącey / táki człowiek trudno sie z tey niemocy wyleży / bowiem známionuie wielkie spalenie y duchow ożywiáiących wyniszczenie.

¶ Też czarna vryná / á zwłaszczá v białych głow / ná spodku sklenice gęsta á gruba / á k temu iey niemáło známionuie / iże ta niewiástá pozbytá złych wilgości z mácice czásu przyrodzoney choroby swoiey álbo po niey á táka vryná iest vżyteczna.

¶ Też czarna vryná po długiey febrze quartanie vkázuie sie / y známionuie iż oná wilgość melánkoliczna czarna płynie z żył od śledziony / ktora sie miesza w vrynie / á z nią odchodzi / známie iest zdrowia.

¶ Też vryná czarna / gruba iáko inkaust ktorym piszą / á nawiecey v niewiast / známionuie rány álbo rospádliny we wnątrz około mecherzá álbo nerek / á bolenie y rzezánie w moczeniu ćiężkie / á dla tego odchodzą tákie nieczystośći czarne grube przez vrynę. Ná to lekárstwo masz proste / Koźie mleko ćiepło strzykawką nábieráiąc wstrzykáć w mácice álbo w mieysce táiemne.

¶ Też vryná ćiemna / gruba / ktora ma w sobie nietákie proszki iákoby rybia tuskę álbo otręby / táka vryná známionuie flux w nogách á nawiecey gdy śie ná dnie w sklenicy vstoią prętko nieczystośći iákoby drożdże.

¶ Też masz wiedźieć iż czarna vryná nigdy rzadka niebywa áni subtelna / iedno záwsze gruba á gęsta / á to dla ćiemnośći ktora przychodźi z czarnośći.

Pośiniáłey bárwy vryná / álbo Ołowiáney / co známionuie.

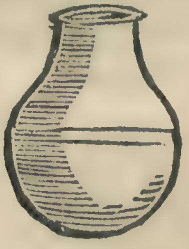

OŁowiáney bárwy vryná wszystká / známionuie wyniszczenie duchow przyrodzonych y ćiepła przyrodzonego / y k temu ná kaźenie krwie / y inszych wilgośći przyrodzonych we wszystkiem ćiele.

¶ Ale kiedy iedno pośiniáłość ná wierzchu bedźie vryny / tedy táka vryna známionuie niemoc świętego Wálántego / y też bolenie głowy dawne Catarrum / To iest płynienie złych słonych wilgośći z głowy ná pierśi / á to gdy ná samym wierzchu vryny będą piánki iáko ziarnká mákowe około vrynałá.

¶ Też Ołowiáney bárwy vryná / tylko ná dnie vrynałá będąca / známionuie krzyżow y nerek bolenie / á v białych głow rozmáite niemocy mácice.

¶ Też Ołowiáney bárwy vryná / á zwłaszczá w pośrzodku vryny będąca / známionuie pierśi y płucá być dręczone / iáko dycháwiczną niemocą / zránieniem od słonych á zágniłych wilgośći / co bywa w suchotách / ktore sucho ty z strony zránionych płuc przychodzą.

¶ Też Ołowiáney bárwy vryná w biegunkách długich / y też w ćieczeniu krwáwnic / ktora niemoc żydowska zową. Bywa też táka vryná w kolice ćiekącey / y kto glisty w żywoćie ma.

¶ Też Ołowiáney bárwy vryná gdy będźie w sobie proszeczki ná podobieństwo słonecznego promienia miáłá / známionuie w członkoch bolenie / tho iest w stáwiech ręcznych á nożnych.

¶ Też táka vryná po trosze miewaná / známionuie wypalenie przyrodzonych wilgośći y tákież wątroby / nerek y wszystkiego ćiáłá / á gdy k temu będźie tłusta iákoby ná podobieństwo Oleiu w gorących febrách / á w łożnych niemocách / śmierć tákową známionuie.

Biała vryná co známionuie

BJała Vryná v zdrowych ludźi często będąca / złe trawienie żołądká y wątroby známionuie / á to gdy iest troche mętna / ále zásie rzadká á światła / grube á kliiowáthe wilgośći flegmiste w żołądku y w żyłách być (vkázuie.

¶ Biała vryná / subtelna á rzadka z nietáką iásnośćią známionuie zátkánie y zámulenie

zámulenie ſledźiony / á ták kre lewego boku pod żebrámi y ſłabiznie znáczy.

¶ Też biała vryná ſubtelna / á cżeſto odchodząca á niemálo iey / známionuie zápalenie nerek / z ktorego zápalenia ćiągnie ſie vryná z wątroby do nerek bez żadnego zágrzania y ſtrawienia / á potym ták biała á ſurowa obſićie odchodzi / á to ieſt iedná niemoc / ktora po Láćinie Diábetes zowa. Bywa też táka vryná z záźiebienia mecherzá / iż cżeſto z nią muśi chodźić iedno po troſze.

¶ Też táka vryná / á zwłaſzcżá iáſna w ktorey mięgocża ſie proſzki ná wzraz onych ktore w promieniach ſłonecżnych widamy / známionuie Artetikę / to ieſt bolenie członkow.

¶ Też biała vryná w gorących niemocách / iáko w ogniowych / vkázuie iż koleza wrążiłá ſie w głowę / á z tąd oſzálenie przychodzi / á zwłaſzcżá gdy pierwey byłá cżerwona / á potym biała ſie ſtáłá / y owſzem gdy táka biała rzadka vryná przez kielko dni w gorącey niemocy będzie trwáć / chory żyw być niemoże z powieśći Lekárzá Theophilá.

¶ Też vryná biała / rzadka w ſtárym człowiecże zorowym / známionuie niedoſtátek ćiepłá przyrodzonego / á poſpolićie ſtárzy ludzie tákie vryny miewáią.

¶ Też w młodym człowiecże biała á rzadka vryná cżeſto ſie vkázuiąca quártane być známionuie / ácżkolwiek też bywa y rumiána / á to w quártanie / ktora nie tylko z ſámey iedney melánkoliey przychodzi / ze krwią álbo z kolerą żołtą zmieſzána.

¶ Też biała vryná ták w meżcżyznách iáko y białych głow / bolenie bokow y krzyżow známionuie.

¶ Ná koniec w káżdey z tych niemocy / iáko w oſzáleniu cżáſu gorącey niemocy ogniowey / iáko też w pleurze w niemocy świętego Wálántego / w páráliżowey niemocy / w kolice / w cżerwoney biegunce / w owrzedziáłych płucách / gdy vryná biała będzie przez kielko dni odchodźić / śmierć onemu płáći.

¶ Też biała vryná v zdrowego człowieká / známionuie wielkie iedzenie / tákież y pićie zbytnie.

Kráie okręgu moczu / gdy drżą / co to znáczy.

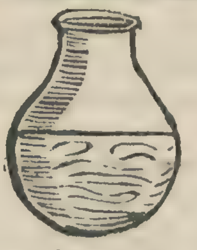

OKrąg drżący ná wierzchu Vryny / známionuie bolenie w krzyżu y we wſzyſtkich páćierzoch grzbietowych / pocżąwſzy od dołu aż do wierzchu / á ták też poſpolićie tácy ludzie miewáią drżenie Rąk y głowy.

Czarney bárwy okrąg ná moczu.

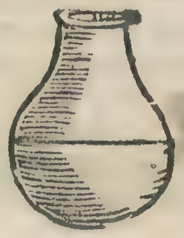

CZarny Okrąg známionuie zmartwienie y ſpalenie wilkośći mozgowych / ktory gdy ſie vkáże po zielonym Okręgu / ták iż zielony pierwey będzie / á po nim przydzie cżarny tedy táki doſkonáłe ſpalenie známionuie. A ieſli po Okręgu Ołowiáney bárwy / przydzie cżarny / tedy zmartwienie duchow ożywiáiących mozgowych / á ták vpadek wielki známionuie.

Tu záſie maſz wiedźieć o báńkách / ktore ſie cżynią z moczu / To ieſt ná wierzchu piány vryny pływáiące.

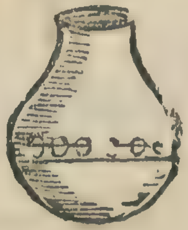

Báńká

BAńká ieſt dwoiáká: Jedná ktora nie trwa długo/ ále ná tych miaſt po vmokrzeniu ginie/ o tey nic nie oznáymuie/ ábowiem też nic táká nie vkázuie. Druga piáná álbo báńká ktora po vmokrzeniu ſtoi długo nád Vryną/ Ta Báńká známionuie wiátry pánuiace/ktore zmieſzáne z wilgoſćiámi flegmiſtemi kliiowátemi w głowie/ podnoſzą one piány rozdymáiac ia z ktorey ſie czynia tákowe báńki: tákowa tedy báńká známionuie długość niemocy głowney/ to ieſt bolenia/ſzumienia y rozdymánia iey.

¶ Też tákowe báńki známionuia kruczenie y grzmienie w żywoćie/ z czego potym przychodzi wrácánie y też biegunká.

¶ Też tákowá Vryná známionuie bolenie krzyżá y nerek/ według powieśći Jpocrátowey w Siodmych Kśięgách ſwoich Aphoriſm. gdźie ták mowi: Ktorym kolwiek ludźiom báńki ná wierzchu vryny pływaia/ tácy bolenie krzyżow długie miewaia.

Co ziarnká ná Vrynie pływáiące známionuia.

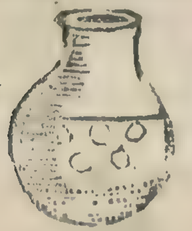

NA Vrynie ziarnká pływáiace á zwłaſzczá ná Okręgu Vryny/ czynia ſie z flegmy kliiowátey/ ná máłe á drobne kuſki rozdźielone/ták iż ſie zdádzą iákoby ziarnká okrągłe.

¶ Ty ziarnká tákowe okolo będące w okrag Vryny/ známionuia płynienie wilgośći z głowy ná pierśi/ to ieſt Ryme/ ábo ná inſze mieyſce niżſze á mdleyſze/ táko ſzyie álbo ná oczy/ álbo też ná plecy á z tąd bywa káſzel gdy płynie oná wilgość ſłona y oſtra ná pierśi/ bywa też Ophtalmia/ to ieſt bolenie oczu/ gdy płynie ku oczom/ bywa bolenie vſzow álbo ſzumienie/piſzczenie/ gdy płynie ku błonkam vſznym.

Bywa też ſpádnienie Czopku/ gdy płynie ná podniebienie: Bywáia rány w dźiąſłách/ w Języku/ gdy ſie tá ſłona oſtra wilgość puśći ná ty mieyſcá: Jeſli ſie też puśći ná ielitá/ czyni biegunkę: A ták Catarus álbo Ryma ieſt poczatkiem rozmáitych niemocy.

¶ Trzećia piáná ná Vrynie ieſt ktora ſie wlecze przedługowáto po Vrynie/ á tá piáná przedługowata nie báńczyſtá áni ná podobieńſtwo ziarnek/ známionuie wrzenie krwie w żyłach/ á to gdy Vryná ieſt rumiána: Ale ieſli Vryná bláda/ tedy známionuie wiátry w żywoćie.

Obłoczek w vrynie co znam.

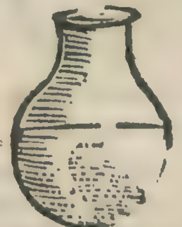

OBłoczek w Vrynie ieſt iákoby dym gruby/ ktory ſie czyni z ćiepłá przyrodzonego/ ktore ćiepło podnośi táki obłoczek z wodnośći vryny. Táki obłoczek známionuie obćiążenie płuc/ y ćiężkość dycháwiczna pierśiam czyni/ á nawięcey gdy ten obłoczek ná wierzchniey poſtáći Vryny pływa.

Ropá w vrynie co znáczy.

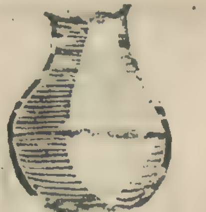

JPokrátes poświadcza w piatych Kśięgách Aphoriſm. Gdy prawi ropá álbo łuſká z Vryna wychodźi/ á vryná śmierdźi/ w nerkách álbo w mechierzu rány známionuie/ ále ieſli czuie ćiężkość z boleniem máłym w prawey ſłabiznie/ á oná Vryná nie śmierdźi/znák ieſt wrzodu w ledźwiách.

¶ Tá ropá czyni śie z náplynienia wilkośći grubych/ ktore gdy dlugo leżą/ ná tych mieyſcách tleia á prochnieia / á z tąd ony mieyſcá gryżą gdźie ſą / á potym dla onego członku ná kázonego/ obrácáią śie w rope/ ktora potym po troße z Vryna wychodzi.

Bláda vryná álbo popieláſtá/ to ieſt iákoby rog przeyrzyſty biały/ co známionuie.

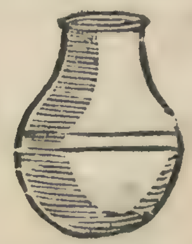

POpieláſta Vryná / gęſtośći áni żadney rzadkośći zbytniey w śie nie bierze/ á táka Vryná popieláſtha rzadka v zdrowego człowieká záwżdy widana/ známionuie onego być melánkolicznego przyrodzenia.
¶ Też popieláſta vryná/ to wßyſtko známionuie co y biała vryná rzadka álbo ſubtelna.
¶ A wßákoż poſpolićie vryná popielaſta/ álbo ktora ieſt białemu rogowi podobna/ známionuie obfitowánie ſłonych wodnośći flegmiſtych w żyłach onego człowieká/ á to gdy troche będźie zámoczona ſámá w ſobie.

Mleczney ábo ſerwatczáney bárwy vryná/ co známionuie.

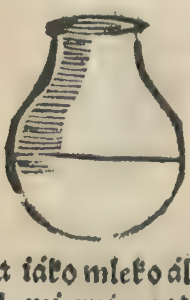

VRyná biała iáko mleko álbo Serwatka nie gęſta ále miernie rzadka/ ná przodku łożney niemocy ćięßkiey/ vkázuie choremu vpadek známienity / á zwłaßczá gdy ſą inße nie dobre znáki ktemu/ iáko wielkie bolenie głowy / nie ſpánie / cknienie / nie iedzenie / wielka mdłość/ śmierć tákiemu grozi.
¶ Záśie gdy ſą przy tákiey vrynie dobre inße znáki/ iáko śiłá nie vpádłá / oddech wolny/ ſpánie / pámieć nie odeßłá/ iedzenie/ ták á vryná nic złego nieukázuie.
¶ Też vryná biała nie metna bárzo ku mleku podobna/ ná ſchodźie niemocy obfićie będąc / známionuie iż poczyna niemoc przez táką vryne odchodźić / á rychłe zdrowie vkázuie. ¶ Też mleczney bárwy vryná nie gęſta w febrze ktora ná káżdy dźień bywa/ známionuie iż oná febrá z zimney przyczyny flegmiſtey przyßłá/ á ták oney febry długie trwánie vkázuie. ¶ Też mleczna vryná á ktemu metna y gęſta z nieiáką śinośćią / wodna niemoc y puchnie w żywoćie znáczy/ á gdy w tákiey vrynie vżrzyß ná dnie vrynałá iáko by piaſek/ álbo pływáiacy ná dednem/ kolike maß śiedźić / to ieſt kłoćie w żywoćie/ ktore z grubey á z klijowátey flegmy w ielitách zgromádzoney przychodzi/ ták iż iákoby świdérkiem ielitá wierćieć miał/ iáko o tym Gálenus świadczy/ iż tego ſam ná ſobie doświadczył. ¶ Też vryná mleczowa zmaczoná/ známionuie bolenie głowy terázniey ße álbo przyßłe. Jpokras też w czwartych kśięgách ſwych Aphoriſmow piße. Ná koniec táka vryná mleczna wzburzoná ábo zágęßczoná/ známionuie bolenie w tyle głowy oćieżliwe/ z flegmiſtego napełnienia/ y też známionuie nadymánie bokow y nie ſmák w vśćiech/ leniwość ćiáłá/ thepość ſmyſłow y rozumu/ ſkłonność ku nieuſtawicznemu ſpániu.

Bláda Vryná co známionuie.

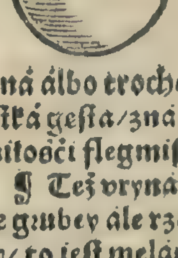

BLáda Vryná álbo troche przy żołtßym á ſámá wßyſtká gęſta/ znám. febre/ To ieſt zimnice z zágniłośći flegmiſtey / á tá bywa ná káżdy dźień. ¶ Też vryná bláda miernie/ á wodnośći nie grubey ále rzadkiey/ obfitość ſpaloney kolery/ to ieſt melánkoliey vkázuie. ¶ Też vryná mierney bládośći/ ták iż ma w ſobie máło żołtość/ gdy táka vyrzyß v człowieká zdrowe°/ maß wiedźieć iż táki ieſt flegmiſtey cōplexiey/ to ieſt przyrodzenia flegmiſte°

¶ Też gdy po białey álbo po mlecżney vrynie vkaże śie bláda/ álbo táka iákie iest wielbładowe runo/ známionuie vmocnienie ćiepłá przyrodzonego/ y trawienie źimnych á flegmistych wilgośći.

¶ Też vryná práwie bláda/ rzadka/ iásna/ w goracey łożney niemocy táka bedaca/ gdy chory iest przy śile/ ye/ y spi/ tedy sie masz spodźiewáć wrzedźienice pod práwa piersia.

¶ Też bláda vryná álbo troche przy rumieńsza z blednośćia/ ná wierzchu sámym pienista á tłusta/ pośiniáła/ troche przyżołteszym/ á ktemu w mále wychodzaca/ suchoty być o nemu człowiekowi známionuie/ á gdy ku tákiey vrynie przydźie biegunka/ iuż smierć tudźiesz z powieśći Ipocrátis 5. áphorismorum.

Vryná żołtáwa co známio.

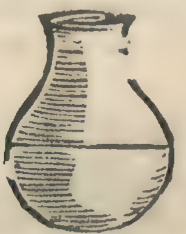

VRyná żołta práwie álbo nie práwie/ wodnośći rzadkiey álbo mierney/ známionuie Terciáne febre/ to iest źimnice goraca trzećiego dniá/ á to v młodego człowieká/ táko Flegmátyká iáko v Melankolitá.

¶ Też tháka vryná zostáwiona od stárego człowieká/ dwoiodna goracżke známionuie.

¶ Też vryná námieniona w młodym młodźieńcu/ ktory ma czternaśćie lat álbo mniey vstáwiczna á łożna niemoc vkázuie.

¶ Theż vryná przerzeczona od młodźieńcá przyrodzenia kolerycznego zostáwiona/ iest iego przyrodzenia vryna/ żadney niemocy nie vkázuie w nim.

¶ Też żołta vryná/ to iest iákoby wode oszáfránił/ ktemu iásna promienista/ to iest iákoby miálá w sobie promienie tyskáiace sie/ táka známionuie zátkánie śledźiony y żyłek iey/ skad potym czarność ná wszystkiego człowieká przychodźi/ á nawiecey na lice.

¶ Też żołta vryná rzadka/ á w vrynale iey bedac niemáło/ z prágnieniem á z schnieniem vstáwicznym vst/ z niemiewániem stolcow/ známionuie suchość zbytnia watroby/ á tam że ná práwym boku w stábiznie/ y troche powyższey rozćiagáiace/ bolenie táki miewa.

Vryná złotey práwie bárwy co známionuie.

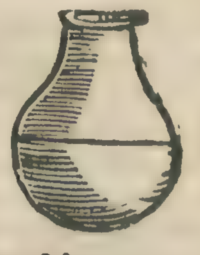

VRyná złotey bárwy práwie iáko czyste złoto rumiáne/ táka iest dobra/ á známie dobrego á zupełnego zdrowia człowieká/ á nawiecey gdy vryná tákiey złotey bárwy ma w sobie mierna wodność/ to iest áni rzadka bárzo/ áni też bárzo gesta.

¶ Też złotey bárwy vryná rzadka y iásna w dźiećięciu ośmi/ dźieśiaći y trzynaśćie lat/ wiedz iż tákie dźiećie ma vstáwiczna biegunczána niemoc/ w stárym człowiecze ták v meżczyzny iáko y v białey głowy/ spodźieway sie dwoiodney febry.

¶ Też vryná w opuchłym człowiecze złotey bárwy bedaca/ smierć známionuie.

¶ Też záśie złotey bárwy vryná troche gesta ná wierzchu záćmiona kożdodnia źimnice/ rozumiey z flegmy słodkiey. A gdy táka vryne v niewiasty vyrzysz/ znák iest obćiażenia máćice z słona álbo z słodka flegma/ Abowiem sa niektore żyłki pochodzace od watroby do máćice/ á záśie ida od máćice do mecherzá z woda mocżowa.

¶ Też vryná złota álbo bládo złota/ gesta ná wierzchu záśiniáła y záburzona/ znamionuie pleure/ to iest niemoc bokowa/ ktora przychodźi z kłoćiem ná práwym álbo ná lewym boku miedzy źiebry/ ktemu z febra/ z kászlem/ z ćieszkiem oddychaniem/ ktora niemoc niczym wiecey á własniey nie bywa lecżona/ iedno puśćić przećiwney mediány krew álbo z płucney/ á potym w kielko godźin nách z teyże reki gdźie kłoćie/ drugi raz záćiać mediáne álbo płucna/ y dáć bárzo wiele krwie iść áże do omdlenia/ bo tym wrzod wnetrzny rostárgnieß.

Czerwono vryná co znam.

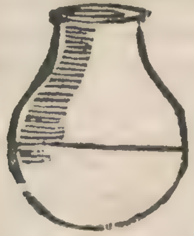

Czerwona vryná/ wodnośći miernie rzadkiey/ ná wierzchu záćmiona y grubßá niżli ná spodku vrynáłá/ táka dwoista Terciane známionuie/ przy ktorey terciánie bywáią ty znáki. Naprzod bolenie głowy ná práwey stronie/ prágnienie/ gorzki smák w vśćiech/ piſczenie y ßumienie w vßoch/ á wßákoż też maß báczyć látá tych ludzi/ Abowiem od młodzieńcá táka vryná/ známionuie dwoiste terciáne febre/ ále od dźiećiećiá/ vstáwiczną á łożną niemoc známionuie.

¶ Też vryná czerwona/ iásna/ rzadka/ przez długi czás iednáko się vkázuiac/ á kthemu krom febry/ tedy táka vryná pewne zápalenie wątroby známionuie/ á nawiecey ktemu maß báczyć piánke na wierzchu vryny żołta álbo zielona pływáiaca/ á sámá vryná v wierzchu sámego záćmioná/ gdy to obaczyß prawdziwe zápalenie wątroby osadziß.

¶ Też vryná czerwona práwie/ álbo też niepráwie/ wodnośći nie rzadkiey ále zámießáney krom śinośći/ y krom tracenia przykrego/ táka známionuie.

¶ Łożna niemoc ogniowa z zbytku krwie tylko przychodząca/ á tá niemoc bywa leczona wielkiem vpußczeniem krwie.

¶ Też vryná práwie czerwona/ rzadka sámá w sobie á przeyrzysta/ táka febre známionuie/ ktora zowa goraca Febrá. Naprzod z Kolery/ potym ze krwie złożona/ á tá wilgość pospolićie gnije w żyłkách vstek żołądkowych/ y też wątrobnych/ y niegdy płucnych niegdy też z śledźiony. Lekárstwo tey goraczki zbytnie pałáiacey. Naprzod krwie vpuśćiwßy/ potym kolere purgowáć/ á krew ochłodźić syropmi/ iáko Syropus Acetosus simplex. Syropus Bizántinus. Syrop. de Endiuia/ z wodkámi/ mleczowa/ chmielowa/ boragowa.

¶ Też vryná Rumiána v białych głow máiaca w sobie obłoczek ná dnie/ známionuie obfitość krwie/ á zwłaßczá gdy skárży ná obćiążenie głowy w ćiemieniu/ y ná wielka dußność.

¶ Też vryná rumiána máiaca obłoczek rozerwány po wßystkiey vrynie/ táka známionuie pánowánie wiátrow w żywoćie/ ktemu nádymánie bokow/ á nie trawienie żołądká y żył wßystkich/ á ktemu vkázuie obfitość zágniłych wilgośći w żołądku.

¶ Theż vryná czerwona/ iásna/ máiaca w sobie proßki ná podobieństwo tych ktore w Słońcu widamy/ obfitość krwie známionuie/ á to ktemu maß báczyć/ iesli ma w bokoch strzekánie. Bywa też táka v tych ludźi ktorzy Sciátike/ to iest denna boleść/ álbo fráncze/ álbo łamánie máia.

¶ Też vryná czerwona nie przednie gruba/ obfitość krwie známionuie/ á zwłaßczá gdy tákowa będzie krom febry widána/ áczkolwiek y w febrze toż známionuie/ iedno to maß báczyć/ iesli oczy sa czerwone/ ćießkość w piersiách/ bolenie w ćiemieniu głowy. Ty znáki sa pewne z obfitośći krwie v zdrowego człowieká/ lekárstwo ná to krew z medyány puśćić.

Krwáwa vryná co známionuie.

VRynà krwáwa známionuie nákáżenie Wątroby. ¶ Drugie/ známionuie rány w mecherzu/ á to gdy po troße odchodźi. Ale gdy ták krwáwa obfićie odchodźi/ známionuie nárußenie ránne w śledźionie.

Vryná zielona co známionuie.

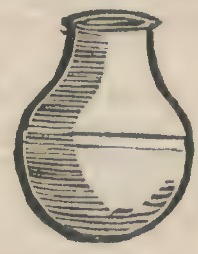

BArwy zieloney vryná troiáka bywa/ To iest zielona w pierwßym stopniu/ á te zowa Rijanos ná podobieństwo czarnego winá/ w wtorym y w trzećim stopniu/ tá iest

práwie

práwie zielona ná wzraz kápusty/ táka vryná zielona bywa z iádowitey kolery/ ktora zowa Prásiná á Eruginosá/ w żołądku nawiecey sie záchowywa.

¶ Táka vryná zielona gdy po troße odchodzi / á ktemu páznokty onego człowieká sa posiniáte/ smierći sie niechay nádziewa. Záśie zielona obfićie odchodząca á metna / odtworzenie wnetrznego wrzodu znamionuie czásem z smierćia / á czásem ze zdrowiem.

¶ Też zielona vryná w goracey febrze kurcż známionuie.

¶ Ná koniec táka vryna nic dobrego nie známionuie/ ábowiem pospolićie zmartwienie y wyniszczenie duchow ożywiáiacych / á zbytecznie krwie y inßych wilkośći spalenie.

¶ Też zielona vryná zielona niemoc znám. iáko zbytnie żolta vryná/ żolta niemoc známionuie.

¶ Też zieloney bárwy vryná / trutego człowieká známionuie.

Vryná winu práwie białemu/ á druga miernie czarnemu podobna.

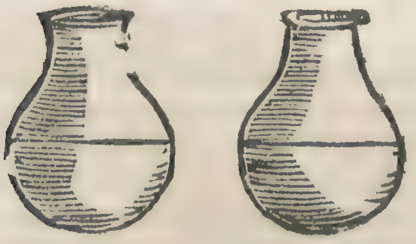

Vryny ty czarnemu winu podobne/ ácż iedná ćiemnieysza/ druga iáśnieysza bywa/ wßákże gdy w sobie mieyscem czarność/ czerwoność/ zieloność/ álbo śinośc okázuie/ znák śmiertelny w chorobie łożney/ á zwłaßcżá gdy sie tákowa vryná okázuie po vrynie czerwoney.

¶ Drugie/ gdy táka vryná bedzie v tego człowieká/ ktory goraczki nie ma / tedy iuż nie iest śmiertelna/ Ale známionuie bolacżke około watroby/ álbo około nerek/ álbo rozerwánie wielkiey żyły/ ktora od watroby idzie/ zowa ia Killis/ á tedy dla zerwánia tey żyły/ on człowiek miewa bolenie w śiodmym paćierzu swego grzbietá z dołu licżac/ á dla tego vryná ná dnie vrynalá zamacżona y gruba vkázuie sie.

¶ Też táka vryná v białych głow widziána bez goraczki / przyrodzonych rzecży zágniłych czyśćienie známionuie: ále z febra/ tedy śmierć istą známionuie.

Tu záśie masz wiedzieć o tákich rzecżách / ktore w vrynách pływáia: Z ktorych podczás pewniey możesz poznáć niemoc w człowiecze/ niżli z sámey vryny á niżli z bárwy iey czerwoney / białey / czarney y inßych/ A to dla łácnego odmienienia barw / Ale ty rzecży / ktore sa w vrynie/ nie odmieniáia sie A ták pewnieysze osadzenie z nich możesz mieć. A naprzod bedzieß wiedział co Okrag známionuie ná wierzchu vryny.

Wiedz to naprzod / iże vryná bedac w sklenicy lekárskiey/ To iest w vrynale / dzieli sie ná cztery częśći álbo postáći. Pierwßa cześć v sámego dná/ tá známionuie spráwe dobra/ álbo nie dobra członkow niższych / iáko krzyżá / nerek y nog. Druga cześć álbo postáć vryny iest pośrzodek iey/ á tá vkázuie ná Zoładek/ Watrobe / Sledziona / y ná Jelitá wßystki. Trzećia postáć/ ktora iest nawyższa/ tá známionuie płucá/ Serce / Osierdzie / y wßystki pierśi z szyia. Cżwarta postáć iest tá / ktora iest ná samym wierzchu vryny / á to iest Okrag álbo krążek z vryny / ktory nie iednáki bywa / á ten známionuie komorki/ błonecżki/ y mozg wßystek głowy. A naprzod Okrag śiey bárwy wodney co známionuie.

Okrag

Okrąg wodny miąższy nádęty co známionuie.

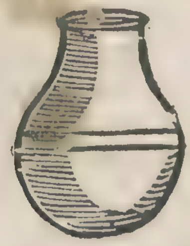

VRYNA bárwy wodney Okrąg máiący miąższy / známionuie obćiążenie w tyle głowy z máłym boleniem w tyle głowy/ á to dla pełnośći flegmistey tám ná tey stronie/ ábowiem tám w tyle głowy iest mieysce flegmy.

Okrąg ćielistey bárwy.

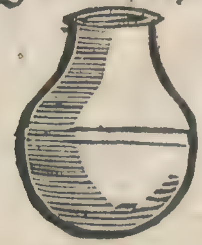

OKrąg ćielistey bárwy / ktemu miąższy / známionuie bolenie w ćiemieniu głowy. A ták gdy táki Okrąg vyrzysz/ z bolem ćiemienia/ głowy y czołá wszystkiego / á ktemu iż onemu choremu będą się przed oczymá vkázowáć iákie czerwone rzeczy/ táki się ma nádziewáć płynienia krwie z nosá/ á nawięcey w gorącey niemocy łożney.

Okrąg blády.

BLády Okrąg ná wierzchu vryny/ á ktemu ćienki nie miąższy/ známionuie bolenie głowy ná lewey stronie z melánkoliey/ Abowiem Melánkolia lewą stronę głowy pospolićie trapi/ A ten okrąg bywa blády dla zimnośći melánkoliey/ á ćienki dla iey suchośći/ á iesli táki Okrąg długo trwa v człowieká/ známionuie onego być boiáźliwym/ myślącym/ á nie śpiącym.

Czerwony Okrąg ćienki.

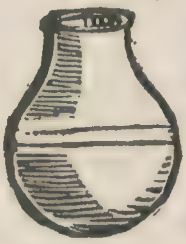

OKrąg czerwony ćienki/ známionuie bolenie głowy ná práwey stronie/ z wilgośći koleryczney/ ktora iest ćiepła á sucha/ práwą stronę głowy záwsze trapi / ábowiem tám więcey pánuie.

Ołowiáney/ to iest śiney bárwy Okrąg.

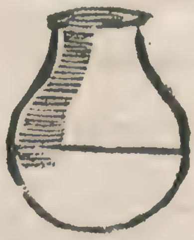

OŁowiáney bárwy Okrąg iest nie dobry/ Abowiem známionuie zmartwienie duchow mozg ożywiáiących/ z ktorych wszystkiemu ćiáłu czuyność y ruszánie przychodzi/ á ták też táki Okrąg Ołowiáney bárwy / známionuie niemoc s. Válántego/ y zemdlenie wszystkich członkow ćiáłá człowieczego.

¶ Też to masz wiedzieć/ gdy się tákowey bárwy ołowiáney vkázuie ná vrynie okrąg/ á potym w kielo dni vkaże się czerwony/ znák iest dobry / iż mozg przychodzi ku zdrowiu y ku nábyćiu duchow ożywiáiących.

Bárwy zieloney okrąg.

OKrąg zieloney bárwy w gorącey łożney niemocy widziány/ známionuie wielkie spalenie y wyniszczenie mozgu/ á táki okrąg czyni podeźrzenie o száleniu onego człowieká/ dla buynośći kolery.

Okrąg

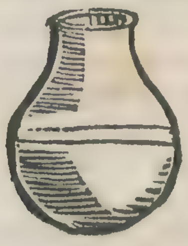

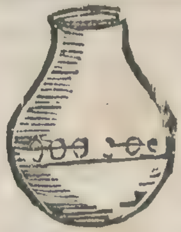

Okrag drżacy ná wierzchu Vryny.

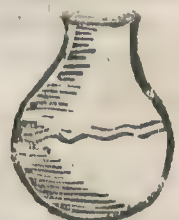

OKrag drżacy ná wierzchu Vryny / známionuie bolenie w krzyżu y we wszystkich paćierzoch grzbietowych / poczawszy od dołu áż do wierzchu: á ták thez pospolićie tácy ludźie miewáią drżenie rak y głowy.

Czarney bárwy okrag.

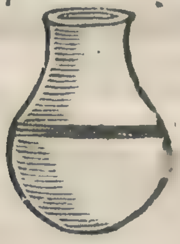

CZarny okrag známionuie zmartwienie y spalenie wilgośći mozgowych / kthory gdy sie vkaże po zielonym okregu / ták iż zielony pierwey bedźie á po nim przyydźie czarny / tedy táki doskonále spalenie známionuie. A iesli po okragu ołowiáney bárwy przyydźie czarny / tedy zmartwienie duchow ożywiáiacych mozgowych / á ták vpádek wielki známionuie.

Tu záśie masz wiedźieć o báńkách ktore sie czynią z vryny / to iest piáná nádeta ná wierzchu vryny pływáiąca.

PIáná nádeta iáko báńká / iest dwoiáka: Jedná ktora nietrwa długo / ále nátychmiast po vmokrzeniu ginie: o they nic nieoznáymuie / ábowiem też nic ták á nieukázuie. Druga iest piáná álbo báńká ktora po vmokrzeniu stoi długo nád vriną: á tá piáná známionuie wiátry pánuiace / kthore zmieszáne z wilgośćiámi flegmistymi kliiowátemi w głowie / podnoszą one piáne rozdymáiąc one z ktorey sie czynią tákowe báńki. Tákowa thedy báńká znamionuie długość niemocy głowney / to iest bolenia / szumienia / y rozdymánia iey.

¶ Też tákowe báńki známionuią kruczenie y pukánie w żywoćie / z czego potym przychodźi wrácanie iteż biegunká.

¶ Też thákowa vryná známionuie bolenie krzyżá y nerek / według powieśći Jpokrásowey w śiodmych kśięgách swoich Aphorism. gdźie ták mowi: Ktorymkolwiek ludziom bánki ná wierzchu vryny pływáią / tácy bolenie krzyżow długie miewáią.

Co ziarnká ná vrynie pływáiace známionuią.

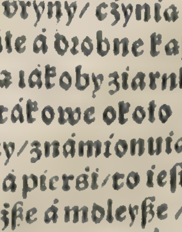

NA vrynie ziarnká pływáiace á zwłaszczá ná okragu vryny / czynią sie z flegmy kliiowátey ná máłe á drobne kaszki rozdzielone / ták iż sie zdáwáią iákoby ziarnká okragłe.

¶ Ty ziarnká tákowe około okragu bedace w okragu vryny / známionuią płynienie wilgośći z głowy ná pierśi / to iest ryme / álbo ná insze mieysce niższe á mdleysze / táko szyie álbo ná oczy / álbo też ná plecy / á z tąd bywa kászel gdy płynie oná wilgość słona y ostra ná pierśi: bywa też bolenie oczu gdy płynie ku oczom /

bywa bolenie vßow álbo ßumienie / pißczenie / gdy plynie ku błonkam vßnym. Bywa też spadnienie ieżyká gdy plynie ná podniebienie. Bywáią rány w dziasłách/ w ieżyku/ gdy sie tá słona ostra wilgość puśći ná thy mieysca. Jeśli sie theż puśći ná ielitá / czyni biegunkę: A ták catárrus álbo rymá iest początkiem rozmáitych niemocy.

¶ Trzećia piáná ná vrynie iest ktora sie wlecze przedlugowáto po vrynie / á thá piáná przedlugowáta nie báńczysta áni ná podobieństwo ziarnek / známionuie wrzenie krwie w żyłách/ á tho gdy vryná iest rumiána: ále ieśli vryná bláda / tedy známionuie wiátry w żywoćie.

Obłoczek w vrynie co zna.

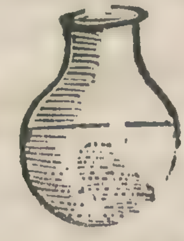

OBłoczek w vrynie iest iákoby dym gruby kthory sie czyni z ćiepłá przyrodzonego/ ktore ćiepło podnośi táki obłoczek z wodnośći vryny: Táki obłoczek známionuie obćiążenie pluc/ y ćięßkość dychawiczna pierśi czyni/ á nawiećey gdy ten obłoczek ná wierzchniey postáći vryny pływa.

Ropá w vrynie co známio.

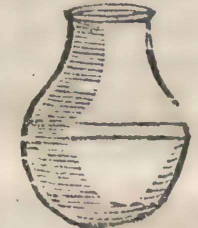

NA dnie ropá vrynatá w vrynie widziána známionuie rány Nerek álbo Mecherzá álbo wątroby/ á tho ták rozeznaß: Jeśli vryná w ktorey iest ropá śmierdźi/á ktemu on człowiek czuie ćięßkość á bolenie w krzyżu gdzie są nerki / álbo czuie bolenie przed sobą pod kośćią ktora iest przy dymionách / thedy iest znák iże thá ropá z iednego mieysca przerzeczonego wychodźi / czego Jpocrás poświadcza w piathych Kśiegách Aphorism: Gdy práwi ropá álbo łuská z vryną wychodźi á vryná śmierdźi / w nerkách álbo w mecherzu rány známionuie: ále ieśli czuie ćięßkość z boleniem málym w práwey słábiznie/znák iest iż od wątroby tá ropá plynie / á ktemu iż oná vryná nieśmierdźi.

¶ Thá ropá czyni sie z náplynienia wilgośći grubych/ ktore gdy długo leżą / ná tych mieśćách tleią á prochnieią / á z tąd ony mieysca gryzą gdzie są/á potym dla onego członku nákażonego/ obracáią sie w ropę/ ktora potym po troße z vryną wychodźi.

Tłustość ná wierzchu vryny co známionuie.

KTora vryná ma ná wierzchu tłustość iákoby oley / tháka vryná gdy sie vkázuie w febrze/známionuie plynienie tłustośći ze wßytkiego ćiáłá człowieczego/ á pospolićie táká bywa gdy człowiek ma suchoty: Ale ieśli táká vryná tłusta krom febry to iest ograßki bywa/ tedy známionuie iż tá tłustość z nerek álbo z biodr wychodźi / dla zágrzania tám tych mieyść/ábowiem tám iest nawiecey tłustośći: o czym Jpocrátes w siodmych Kśiegách swoich piße w Aphorismie 35.

Potym maß wiedźieć co wilgotna gniłość známionuie / kthora z vryną wychodźi.

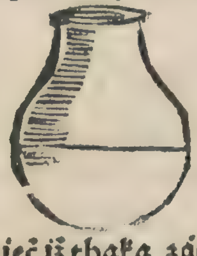

NAß wiedźieć iż tháka zágniłość gruba czásem bywa ná wierzchu vryny/ czásem w pośrzod-

w pośrzodku/ czásem ná dnie. Jesli ná wierzchu [z]námionuie trapienie w piersiách około pluc: iesli w pośrzodku/ známionuie obciążenie żołądká/ bolenie z oddzierániem/ y krucżenie z nádymániem bokow.

¶ Jesli też táka zágniłość surowa ná spodku vryny bedzie/ známionuie chorobe Nerek/ Biodr/ Mecherzá: tákież v Niewiast mácicce/ z pełności tákiey nieczystey zágniłości.

Przytym dla prawdziwego rozeznánia tey zágniłości od Jpostásim.

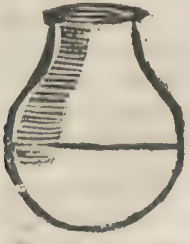

NAprzod ták rozumieia: Jpostásis v Lekárzow bywa poznawana w vrynie tym obycżáiem: Gdy człowiek zdrowy álbo then ktory z niemocy wzmaga/ zostáwi vryne w sklenicy Lekárskiey/ po godźinie vstoi sie w oney vrynie ná dnie iákoby iáki obłocżek miąßy á ku wierzchu cienki iákoby kregel/ á tho Lekárzezowa Jpostásis/ to iest rzecż zbytnia trzeciey ſtráwności ktora iest w żyłách: ábowiem káżde trawienie ostáwuie ná koniec rzecż zbytecżna nic nieużytecżna: iáko to w żołądku iest pierwße trawienie/ thám ostáie pierwßa rzecż zbytnia á nieużytecżna/ to iest łáyno á wiátry/ ty rzecży precż náturá wypadza. Drugie trawienie iest w wątrobie/ tám zostáie rzecż zbytnia/ to iest vryná/ tá też idzie precż. Trzecie trawienie iest w żyłách/ á tám zostáie trzecia rzecż zbytnia/ to iest z ktorey bywa tá istá Jpostásis ktora idzie z żył/ z członkow do nerek/ á potym sie mießa z vryna: á gdy z godźine postoi/ thedy sie dzieli od vryny w iedne kupke podobna ogorkowi álbo ßyßce iodłowey/ á to ták maß rozeznáć te wilgość gruba od tej Jpostásim/ ábowiem gdy zmąciß vryne/ tedy w onym zámaceniu Jpostásis rozerwie sie ná máłe kaski/ y owßem zmießa sie z vryna iáko oley álbo miod: ále tá gruba wilgość niemoże sie ták dobrze zmießáć/ ále sie wlecże po vrynie iákoby zgrzebi. Drugie/ Jpostásis iest rzecż biała/ gładka/ cudna/ á oná vryná niesmierdząca: zásie wilgość tá gruba iest ßpetney bárwy/ leżąca ná dnie/ á k temu czyni vryne smierdząca.

¶ Też pospolicie rzadko sie tráfuie Jpostásis v zdrowych ludźi á zwłaßcża ktorzy są w pracy/ ábowiem sie oná zbytecżność w nich trawi y ciężkość ciáłá potym odchodźi.

¶ Ale v chorych ludźi ktorzy leżą/ tám Lekárze pilno sie według Jpostásim spráwuią/ á silne iudicium álbo to iste poznánie niemocy iáko rychło sie dokona/ biora.

¶ Tá iest napewnieyßa zdrowia/ ktora iest ku białości skłonnieyßa/ gładka/ ku gorze podniosła ná podobieństwo ßyßki sosnowey álbo iodłowey.

¶ Zásie ktora iest rostárgniona y tám y sám po vrynie/ tám wiátry w żywocie y żyłách pánuią.

¶ Też w ktorey niemocy niewidzą Jpostásim/ známionuie iże táka niemoc długo bedzie.

¶ Też czerwoney bárwy Jpostásis/ známionuie długość niemocy á surowizne máteriey z ktorey niemoc pochodźi.

¶ Też ołowiáney bárwy Jpostásis iest podejrzána/ ábowiem známionuie zmartwienie duchow przyrodzonych.

¶ Thez czarna á zielona Jpostásis iest gorßa/ ábowiem známionuie ostátnie spalenie/ á ták śmierć.

¶ Też błado żołta Jpostásis/ iest gorßa niżli czerwona/ ábowiem bywa tháka z wodney krwie/ á ták známionuie wietße przedłużenie niemocy niżli czerwona.

¶ Mieysce Jpostásis nigdzie iedno ná dnie vrynálá.

¶ Też to maß wiedzieć/ iż gdy w vrynie ná sámym dnie bedzie zgromádzenie tego obłocżku záostrzonego/ białego/ tháki Lekarzezowa Jpostásis: zásie gdy bedzie w pośrzodku vryny iż sie podnieśie odedná pływáiac w pośrzodku/ Enorema zowa/ a iuż nie ták iest dobry iáko pierwßy: trzeci pływa v sámego wierzchu/ á ten ießcże mnieyßy/ znák dáie dobrego zdrowia/ zowa ij Nephilis.

Tu maß wiedzieć co piasek známionuie w vrynie.

PJasek w vrynie iest troiáki/ czerwony iáko cegłá/ drugi biały/ y trzeci ciemny.

Czerwony piaſek / then wychodźi od nerek y tám ſie rodźi. Biały ten wychodźi od mecherzá/ y tám ſie rodźi. Czarny ten też wychodźi od nerek y od ſledźiony z lewego boku/ á then ſie rodźi z melánkoliey/ ktora gdy ſtwárdzieie/ tedy záwßе czarna ſie oſtáie.

¶ Drugie wiedz/ iż piaſek czerwony nie záwßе známionuie być kámieniowi v one[illegible] czlowieká/ ábowiem w trzećiatce goracey tedy táki piaſek poſpolićie odchodźi dla zápalenia nerek od goracośći ogražney.

¶ Też wiedz iż kámień czyni ſie w człowiecze ze trzech przyczyn: naprzod z obfitośći flegmy kliiowátey/ ktora ſie mnoży z ryb wielkich z ſerá/ z mleká: drugie/ dla ćiáſnych drog ktore idą z wątroby do nerek/ á z nerek do mecherzá/ á to poſpolićie v tłuſtych ludźi bywa: trzećie/ dla słábey mocy wyrzucáiacey członkow/ iáko nerek/ mecherzá/ á ták ty kliiowátośći tám długo zoſtawáią/ ſchna y twárdnieią/ á z tego ſie kámień mnoży.

Tu maß wiedźieć o włośiech w vrynie pływáiacych.

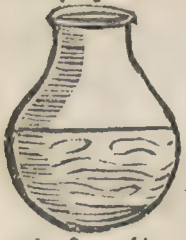

Włoſy w vrynie bywáią przedługowáte ná podobieńſtwo práwych włoſow/ á ty włoſy czynią ſie w nerkách z ſuchych wilgośći á z oſtrośći ćiepłá przyrodzonego/ á czáſem też práwie z nerek ſkorki ſubtelne ſie oddzieráią ná wzraz włoſow.

¶ Włoſy w vrynie pływáiace/ ieſli w goracce/ tedy maß wiedźieć iż známionuią we wßyſtkim ćiele mdłość/ y wßyſtkiego ćiáłá trawienie: á ieſli krom febry/ tedy z nerek wychodzą/ á ták nerki ſie trawią/ á to gdy przy tym vryna będźie iáko polewká tłuſta.

Co łuská á otreby w vrynie pływáiace známionuią.

Łuská w vrynie ieſt rzecz z ćiáłá wychodząca podobna ku tuſce rybiey/ ktora z wierzchu álbo z ſtron ćiáłá odźiera ſie y z vryna ſie zmießa/ á te tuſke zowa Petáloides/ poſpolićie w febrze/ známionuie wßyſtkiego ćiáłá trawienie/ á krom febry/ mecherzowo łupienie z świerzbienim známionuie.

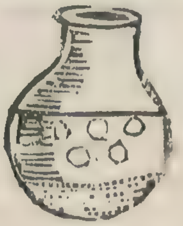

¶ Tákież też otreby ſą ziarnká otrebam podobne/ ktore tákież w febrze známionuią od wßyſtkiego ćiáłá odrywáć ſie dla goracośći ogniá nieprzyrodzonego: á záſie krom febry odchodzące/ łupienie świerzbowe Mecherzá známionuią/ tákież Petáloides bywáią.

¶ Záſie Crinoides ſą gruzełki iákoby ziárnká pßeniczne ná troie rozdárte/ ktore ſie odłupawáią od ćiáłá wßyſtkiego á zwłaßczá od wątroby/ od nerek y od ſledźiony/ známionuią ſuchoty nieuleczone.

Tu maß wiedźieć co známionuią Atomoſe reſolutiones/ tho ieſt/ ſubtylne bárzo proßki iákoby ná podobieńſtwo onych kthore w ſłonecznych promienioch widamy.

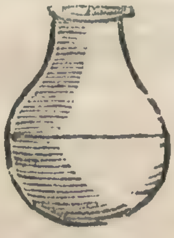

Proßki ſubtylne ná podobieńſtwo proßkow kthore w promienioch słonecznych widamy/ známionuią gutte tho ieſt bolenie członkow/ á to ieſli ná wierzchniey poſtáći vryny pływáią/ tedy pierśi y ßyie bolenie vkázuią.

¶ Jeſli ná śrzedniey poſtáći vryny pływáią/ tedy rak bolenie známionuią. Jeſli ná dnie álbo nád ſámym dnem pływáią/ thedy krzyżow y nog bolenie vkázuią/ á to ták meżczyznie iáko y białem głowam.

Drugie

¶ Drugie pospolicie v niewiast/ gdy tákowe prosżki w tłustey vrynie ná dnie pływáią / á pomáłey chwili / ná iedno sie mieysce zstapia / tedy znák iest iż tákowa niewiástá poczetá / á ma w żywocie płod / á gdy ktemu beda czerwone á okragłe / syná począć známionuia / záśie białe álbo błáde blisżcżące / dziewke począć vkázuia.

Tu masz wiedziec co násienie meskie To iest sperma w vrynie známionuie.

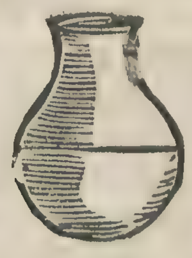

Násienie w Vrynie ná dnie pływáiace/ známionuie skutek cielesny/ to iest ztacżenie z białą głową popełnione / álbo wyláne przez sen/ A niegdy też známionuie Gomoreám/ Tho iest niemoc ktora przychodzi z wielkiey obfitośći krwie/ ták iż násienie zbytecżnie sie mnoży/ ktorego zbytecżney wilgośći przyrodzenie zádzierżeć nie mogac/ pedzi ie członkiē meskim krom żadnego lubowánia.

¶ Przychodzi też tá niemoc ze mdłośći/ y z wielkiey wilgotnośći członkow/ álbo nacżynia/ w ktorym bywa záchowano meskie násienie. Tá niemoc gdy sie zmocni/ vmarza człowieká w tym nie opátrzonego.

¶ Też pospolicie táká niemoc przychodzi ná ty ludzie / ktorzy pádáiaca niemoc/ tho iest Swietego Wálántego niemoc ćierpia.

¶ Koniec o znákoch Moczu.

Początek częśći wtorey Ksiąg Szostych o Purgáciách/ To iest o czyśćieniu zbytkow przez lekárstwá.

Przedmowá N. S.

WO vznániu choroby przez znaki námienione/ ieſt zwyczay Lekárſki/ dáwáć álbo roſkázowáć purgácią / to ieſt przeczyſcienie/ onych wilgosci z ktorych zbytecznosci/ álbo śie chorobá wſzczełá/ álbo śie z niey mnoży: máiąc zá to iż iáko Ogrodnik ktory chce z Ogrodá chwáſtu zbyć/ nie nác zwierzchu vrywa. Ale korzenie ze wnątrz wyplewa / chcąc áby śie bárziey chwaſt niemnożył: Tákże y mądry Lekarz ze wnątrz á práwie od korzenia wyćiąga chorobę z gruntu/przez rozmáite czyſcienie/wygania ie niegdy przez vſtá wrácánim niegdy przez ſtolce ſpodkiem. Niektore przez wyganiánia potu/ Niektore zás przez puſzczánie krwie z żył / á to według potrzeby / ktorey śie dobádał ſprzod námienionych znákow. O ktorym rozmáitym czyſcieniu/ Tá záczęta część wtora Kśiąg Szoſtych/rozmáicie nam pokaże/ wſzákże Iż miáło tu naprzod być o czyſcieniu przez ſtolce y wrácánie. Tedy dla potrzeb żołądkowych y pierśi/ Już o tym wyżſzey mamy Náukę Liſtu 364 y 369. Tákże Liſtu 371. A tu nam tylko zoſtáło piſáć o tym czyſcieniu ktore śie ſtawa/ Krwie puſzczániem z żył/ iáko y o tym ktore śie ſtawa krwie záſkorney puſzczánim przez báńki. Okazawſzy czás ſłuſzny do przyięcia purgácyey/ Ktorechmy wyżſzey námienili / y Liſtu 343.

O czáśie słuſznym ku przyimowániu lekarſtw / dla czyſcienia iákieykolwiek wilgosci.

Mieśiąc gdy idźie przez ty trzy známioná/ To ieſt przez Raká ♋ Niedzwiadká ♏ y Ryby ♓/ záwżdy ieſth czás lepſzy przymowáć lekárſtwá.

¶ Gdy Mieśiąc ☽ ieſt w tym Aſpekćie.
△♀ álbo ✶♀ pośila ku purgowániu Kolery przez lektwarz ✶.
△☉ álbo ✶☉ thakież z dawa pośilenie ku wyczyśćieniu flegmy przez ✶:
△♃ álbo ✶♃ dawa pośilenie ku purgowániu Melánkoliey przez ✶.
¶ Mieśiąc gdy przechodzi przez ♏ / w Aſpekćie tym.
△♀ álbo ✶♀ pośila ku purgowániu Kolery przez trunek ▣.
△☉ álbo ✶☉ tákież z dawa pomoc ku purgowániu flegmy przez ▣
△♃ álbo ✶♃ pośila ku purgowániu Melánkoliey przez ▣
¶ Mieśiąc gdy przechodzi przez ♓ / w Aſpekćie tym.
△♀ álbo ✶♀ dawa pośilenie ku wyczyśćieniu Kolery przez piluły ⁙
△☉ álbo ✶☉ tákież z pomaga pośileniem ku purgowániu flegmy przez ⁙
△♃ álbo ✶♃ czyni pomoc ku wyrzuceniu z ćiáłá Melánkoliey przez ⁙

O puſzczá-

O Pusczániu Krwie rozmáitym / Tak żylnym iáko y zaskornym báńkámi / á kczemu ktore pusczánie służy.

Nauká bárzo vżyteczna y potrzebna o puszczániu krwie/ ku zdrowiu człowieczemu: A zwłaszczá vkazánie ktorey żyły ćiecie/ ktoremu niedostátkowi pomaga. Przez Mistrzá Jedrzeiá z Kobyliná/ Pospolstwu podáne: Roku Bożego 1542.

RASRS Perius / to iest z Grecyey známienity á stáry Lekarz pisze w iednych Ksiegách swoich / gdzie pisał o puszczániu krwie w tráctaćie piatym Cáp. 14. tymi słowy. Ludzie z częstego á zbytniego puszczánia krwie/ odmieniáia sobie przyrodzenie/ á zstáia sie skłonnieyszemi ku rozmáitym niemocam/ zwłaszczá ku puchlinie/ ku mdłości żołądká y watroby/ przynosi im też drżenie sercá / páráliż / y niemoc S. Válánte°/ zbytnie á częste puszczánie krwie/ bo krew iest nawyższy á naznámienitszy skarb żywotá y zdrowia człowieczego/ kochánie Duchow ożywiáiacych y posiláiacych człowieká. A ták kto vmnieysza w sobie krwie krom potrzeby/ táki człowiek vmnieysza żywotá/ Abowiem rychło sie stárzeie/ ktory wiele wypuszcza z siebie krwie.

¶ Záśie z omieszkánia zwyczáynego krwie puszczánia / przychodza ná ony ludzie wrzedzienice / łożne niemocy/ goraczki / Pleury/ ospálenie/ duszność z ćieszkośćia w piersiách/ nagła śmierć. To mowi Rásis ná mieyscu przerzeczonym.

¶ Drugie / Tenże Rásis pisze w tychże księgách/ iż dźieći młode á stárzy bárzo ludzie puszczáć Krwie niemáia / Názáśie kthorzy sa mdłych á bolacych żołądkow / tákież y watroby złey/ niemáia krwie puszczáć.

¶ Wszákoż Auenzoár známienity á stáry lekarz pisze/ iż synowi swemu we trzech lećiech bedacemu puszczał krew w łożney niemocy/ ktore puszczánie krwie było mu bárzo vżyteczne/ ták iż z oney ćieszkiey niemocy rychło wyszedł ¶ Też czásu wielkiey mdłośći człowiekowi/ niemasz krwie puszczáć.

¶ Też brzemienney niewieśćie niemasz puszczáć krwie/ á nawiecey pierwszego/ wtorego y trzećiego Księżycá/ z káżdey żyły.

¶ Też lećie po Swietey Márgorzáćie aż do Pánny Máryey w Niebo wźięcia / niemasz puszczáć krwie/ wyiawszy z wielka potrzeba/ tedy iuż musisz.

¶ Letniego czásu y Wiosny puszczay z práwey reki krew/ á Zimie y w Jesieni z lewey.

¶ Pełnia Mieśiacá wáruy puszczáć krwie.

¶ Gdy trunki przymuiesz/ tedy krwie niepuszczay / áni małżeńskiego vczynku czyń. Piołynkowy napoy człowiekowi zdrowy iest.

¶ Kto ye Czosnek ráno przed wszem iadłem á pićiem/ ten sie nie boi niezdrowia/ áni niemocy z wody cudzoziemskiey/ áni powietrza przemienienia.

¶ Tákież Czosnek iest vżyteczny pierśiam/ á le gorczycá głowie / iesliby tych nie miernie vżywał: oboie szkodliwe iest.

¶ Po iedzeniu gruszek/ pátrzay dobrego napoiu / niechcesli w mdłość wpáść.

Pierwsza nauká krwie puszczánia.

Vpuszczánie Krwie nic inszego nie iest iedno vymowánie zbytnich wilgośći z bácznośćia ná persone y ná czás godny. Przeto kto chce aby to puszczánie było godne á iemu pożyteczne/ potrzebá obáczyć sposob ćiáłá swoiego/ ktorego iest postáwienia/ To iest / ktore wilgośći ze czterzech iemu nawiecey pánuia/ iesli flegmá/ Kolerá/ Krew álbo Melánkolia / tego sie od vczonych dowiáduy/ bowiem to oni moga rozeznáć/ áczkolwiek po pewnych známionach mogłby to madry po sobie obáczyć.

¶ Potym wiedz/ iż dwánaśćie iest známion Niebieskich / ktore nie tylko iż tym wilgośćiam czterzem pánuia / ále też y członkam roskázuia człowie[czy]m.

¶ A iáko ty znám[i]oná sobie przećiwne sa w swym przyrodze[n]iu/ ták też sobie przećiwne wilgośći z ćiáłá wyganiáia.

Przyrodzenie Niebieskich tych znákow/ naydz[i]esz opisáne: Listu 423.

Przed-

Przedmowá Hieronymá Doktorá tego ktory ſtáry Herbarz ten piſał.

ZA to mam/ iż żadny mądry Lekarz niebędzie ſie o to gniewał/ gdyż my choć nieſlekarze/ ále w náuce gwiazdecżnej nieco rozumieiący/ w lekárſkie náuki nieiáko ſie wmiatamy: Możem to słuſznie vczynić/ zwłaſzcża co ſie tycże nie rzeczy głębokich/ ále tych ktore pochodzą z pocżątku nam poſpolitey náuki Philozophiey/ to ieſt mądrości o rzecżách przyrodzonych/ y owſzem gdyż gwiazdecżna náuká ieſt bárzo potrzebna ku lekárſkiey: á iáko Ptolomeus piſze itéż Ipokrás lekarz/ y inſzy lekárze/ Trudno ma być dobrym lekárzem kto tey nierozumie pierwſzey/ gdyż obiedwie iáko w łáncuchu ogniwá ták ſie trzymáią. Przeto mam zá to/ iże w tym co nápiſze/ nikomu nieucżynie krzywdy/ zwłaſzcżá gdyż niektorzy też Aſtronomi po łácinie o tych rzecżách piſáli. A ták będzieſz miał káżdy przed ocżymá wzraz ciáłá człowiecżeᵒ od ktoregoż członku poydą linie z wyrzezániem piſáney licżby. A gdyby chciał wiedzieć ktorą żyłę/ tá to licżbá vkázuie/ ſzukay teyże licżby przy náuce tu niżey o żyłách nápiſáney/ á przy licżbie ktorą naydzieſz/ ku iákiey niemocy służy puſzczánie oney żyły/ tám będzie piſánie. Acżkolwiek tu wiele żył ieſt od ſtárych lekárzow wypiſánych/ ktorych teraz bárwierze nieznáią/ á nie ſą w obycżáiu áby otwieráne były/ wſzákoż mądrzy Lekárze vmieią ſie z tymi obchodzić: proſteᵛ też człowieku nierádze o wſzyſtko ſie pokuſzáć/ áże z porádą lekárzá dobrze mądreᵒ/ á niesłucháć nieuká bábiego.

¶ Wyrázenie żył człowiecych dla wygnánia choroby.

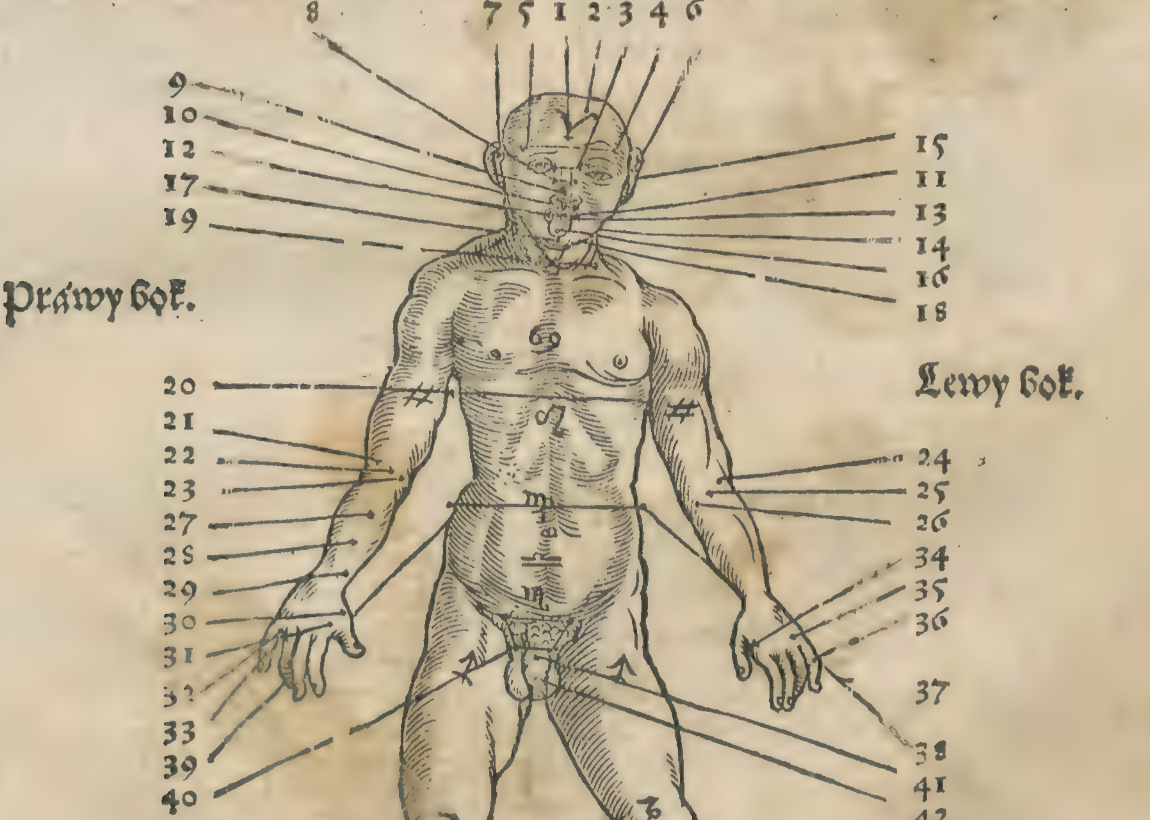

Ktora

Ktora żyłá gdzie iest / á kczemu iey otwor służy.

1. Pierwsza żyła iest ná śrzodku czołá / ktorey pusczánie pomaga przećiw bolaczkam oczu. Boleniu pod głowy / y owszem przećiwko ćieszkiey boleśći głowy. Odchodzeniu od rozumu / kaženiu głowy / też przećiw tradowi nowemu. Czyśći żyły zádkowe krwáwnice wezwáne. Tháktiež pomaga ná párchy / y ná wszystkie grube krosty twarzy człowieczey.

2. Druga żyłá ná wierzchu głowy przedsobniey strony / ktorey pusczánie tákież boleśći głowne vśkramia / y zámilknienie dawne oddala. Thež masz wiedzieć / iż wszystki żyły ná głowie máia być pusczáne po obiedzie (tho iest po pierwszym strawieniu pokármu ktory bywa iákoby we czterzy godziny po iedzeniu) okrom żyły pod brodą.

3. Dwu żył w kaćiech oczu przy nosie z obudwu stron pusczánie / pomaga ku czyśćieniu wzroku / y przećiw wszelkiemu ćieczeniu oczu: też przećiw bielmu / przećiw mgle / czerwonośći / y wszelkim niedostátkom oczu.

4. 5. Dwie żyle ná piestkách álbo ná skroniách z obudwu stron pusczány / pomagáia przećiw boleśći vszu / też zbytniemu tez płynieniu z oczu / ćieszkiey boleśći głowney / krostam y świerzbom głownym. Wszákož nierádze śie tego nikomu rychło ważyć áby miał ty żyły otwieráć / niech śie rádza pierwey mądrych Lekárzow ktorzy tho wiedza z pismá Auicenny / iáko śie z tymi żyłámi obchodźić.

6. 7. Pusczánie dwu żył w obudwu vszách / pomaga przećiw drżeniu głowy / pisczeniu w vszu / też nowey głuchośći.

8. Dwie żyle przy nozdrzách pusczáne / głowe czyśćia / słuch nápráwiaia.

9. Żyłá iedná prosto w końcu nosá pusczoná / ćieszkość głowna oddala / też broni ćieczenia z oczu / y ich czerwonosć / mozg y pámięć potwierdza: tá żyłká bárzo skryta iest / á ták trzebá ia dobrze miedzy dwiemá chrzestká mi wymácząć.

10. Dwie żyle w nozdrzách pusczáia dla ćieszkośći głowney.

11. Z żył obudwu warg bywa pusczánie przećiw boleśćiam vstnym / iáko iest dziegná / y insze bolaczki ktore bárzo szkodza.

12. Żyły w vśćiech pusczáne / pomagáia przećiw krostam ná twarzy / świerzbu głownemu / boleśći zebow / czeluśći / ćieszkośći głowy / vst itež gárdłá.

13. W podniebieniu vst sa czterzy żyłki / ktorych pusczánie ryme oddala y bolesć zebow vśkramia.

14. Dwie żyle w tyle głowy / gdy práwie beda záćiete / pomagáia przećiw boleśći głowy / kaženiu rozumu y zádumániu / też práwemu od rozumu odeszćiu.

15. Z żył zá vchem pusczánie / pámięć náprawia / twarz czyśći od krost / y od inszych znákow szkárádych / iáko sa piegi / fláki. etc.

16. Dwu żył pod iezykiem pusczánie / pomaga przećiw śliniogorzowi / boleśći zab: thež przećiw dziegnie / rymie / opuchłośći gárdłá y wrzodu w nim / ithež przećiw wszelkim vstnym niedostátkom / tákież serdecznym / pierśnym / płucnym / y członkow inych duchownych. Oddalá też wszelkie przekázy gárdłá y mowy.

17. Żyły miedzy niższa wárga á miedzy broda pusczánie / pomaga przećiw cuchnieniu z vst (nie z wnatrza) ktore bywa z zágniłych wilgośći w vstách.

18. Pod broda pusczáia żyle przećiw boleśći policzkow y ich świerzbowi / dla krost y puchliny ná twarzy: thež przećiw cuchnieniu z nosá.

19. Dwie żyle ná szyi pusczáia dla rymy / y inszych wilgośći głownych / też dla poczynánia tradu: bowiem ich pusczánie wywodźi wilgość wstepuiaca w głowe / ktora ná twarz wychodzac złe otwory czyni.

20. Pod pázuchámi żyły z obudwu stron pod bárkámi máia być pusczány w boleśći pierśi / płuc / y śierdzia: pomaga też tym ktorzy máia trudne tchnienie y oddychánie / iedno wiedz / iż wszystki żyły z bárkow máia być przed obiádem pusczány.

21. Żyłá ktora zowa Cephálika to iest głowna / tá iest w łokćiu w oboiey rece ná stronie od ćiáłá / (przy ktorey idźie druga żyłá myszká wezwána / tá prze omylenie złego bárwierzá záćieta / czyni opuchnienie reki y szkodliwe ść niemáła) tey to Cepháliki pusczánie / oddala ćieczenie oczu / bolesć głowy / y niemoc S. Wálentego.

22. Wedle

22. Wedle niey ieſt Mediáná / od ſrzodku
wezwána / żylá ſerdeczna / bowiem iey pu-
ſzczánie od ćiężkośći ſerdecznych wybawia: z
obu reku otworzona / broni śćiśnienia y bo-
leśći głowy / pierſi: tákież pleure tráći / kło-
ćie w bokách y wſzelkie duſzliwośći: zowa te
żyłe wſzyſtkiego ćiáłá poſpolita / drudzy wiel-
ka żyła / drudzy ia theż zowa mátka dla iey
wielkich pożytkow / iednák wietſza iey moc
ieſt w lewey rece.
23. Báſilicá álbo watrobna żylá z drugiey
ſtrony ku ćiáłu w práwey rece puſzczána / czy-
śći watrobe / bowiem oddala iey boleśći / zá-
tkánie z pełnośći / z ktorych pochodzi rzezá-
nie y kłoćie w niey zwłaſzczá: z práwey reki
puſzczána / też oddala pleure / boleść grzbie-
tá / ćiekaca krew z noſá záſtanawia / bowiem
wilgośći z dołu ku wierzchu ćiagnie: o tym
bedzie niżey przy liczbie 26 powiedziano.
24 Cephalici to ieſt głowney żyły puſzczánie
z obudwu ſtron / pomaga przećiw pełnośći
nábiegłośći / y inſzym niedoſtátkom głowy:
też ćieczeniu oczu / iteż krwie z noſá: thákież
przećiw boleśćiam plec / y pod pázuchámi / á
puſzczáć ia może ták z łokćiá iáko y przy wiel-
kim pálcu.
25. Żylá Mediáná w poſrzodku łokćiá gdy
źle bedzie záćieta / tedy krew dobra á ſubtyl-
na wypuſzcza / ale rope wielka y poſoke zby-
tnia záſtánawia / z kadże przychodzi ráná
gnijaca / y niebeſpieczność niemała śmierć
przywodzac. Ale práwie á dobrze otworzo-
na / przećiw boleśćiam wſzytkim ſerdecznym
watrobnym / żoładkowym / y bocznym bárzo
pomaga.
26. Báſilicá zwłaſzczá z lewey reki / czyśći śle-
dzione: ále gdy źle álbo niepráwie bedzie zá-
ćieta / náſkoczy y nábiegnie / potym zbierze
ſie ropá geſta iáko miod / z ktorey zágniłćia po
chodza bolaczki / kurcz w żyłách y w pálcách:
ále dobrze y práwie záćieta / boleśći śledzio-
ny / wnatrza / y bokow kłoćie oddala / pleury
broni / niemocy żoładkowych / ſtáwow y inych
członkow ktore żywność czynia / : tákże y krew
z noſá ſtánowi.
27. Purpurea żyla tho ieſt czerwona / niżey
łokćiá ku rece / puſzczána bywa náprzećiw bo
leśći wſzelkiey wnetrzney.
28. Niżey ku rece ná theyże ſtronie ieſt żylá
Iliácá tho ieſt od wnatrza / bywa puſzczána
dla boleśći inſzych członkow.

29. Pulſowá żylá / w Kordiáce to ieſt w ſer-
deczney duſzności puſzczaná bárzo pomaga /
ále to ma być z wielka waga zá poradą lekár-
30. Pod wielkim pálcem żylá puſzczána (ſko-
oczom pomaga / przećiwi ſie też zbytniey go-
racośći ćiáłá.
31. Miedzy wielkim pálcem żylá y drugim
34 (wedle iego / w obudwu reku puſzczay /
przećiw boleśći głowy z nápełnienia: też prze
ćiw febrze / rozeſzćiu żołći / czerwonośći zby-
tniey / przećiw ćieczeniu / zamgleniu / y bole-
śći oczu / od puchnienia iezyká y dziaſł.
32. Miedzy wiernym pálcem żylá y máłym
35. (w obu reku puſzczána bywa dla boleśći
głowy / płuc y śledziony.
33. Sáluatella żylá ktora ſie ćiagnie ku má
łemu pálcowi / zwłaſzczá w práwey rece pu-
ſzczana bywa dla zbytku y ſkáżenia krwie: też
przećiw żołtey niemocy / pełnośći głowy / bole
niu żebow / boku práwego. Pożytki iey puſz-
czánia ſa ty: Zbytnia oddala z ſercá gorącość
czyśći watrobe / płuce y śledzione / pierśi / głos
y wſzelkie przy ſercu wnetrznośći. A ma być
pierwey nápárzoná (iáko y ine żyły w rece)
áby ſie tym lepiey vkazáłá / tákież záćiawſzy
trzebá reke w ćiepła wode záſie włożyć / áby
krew niezgeſtnełá w ránie. Wiedz też iże ty
żyły w rece / to ieſt przy pálcách máia być pu-
ſzczány po śniadániu / wſzákoż po pierwſzym
ſtrawieniu / iáko wyżſzey ieſt nápiſano.
34 35 Już ſa wyżſzey wypiſáne ty żyły.
36. Sáluatella theż w lewey rece puſzczána
zátkánie y inſze niedoſtátki śledziony oddala /
ſzaloność z nápuchnienia błonki mozgowey /
kłoćie w lewym boku: záſtánawia też krwá-
wnic płynienie / y zbytnie vpławy pániam:
pomaga przećiw niedoſtátkom w nerkách /
iteż febram wſzelkim czyni vlżenie. Tu wiedz
iż gdy ty żyły bárzo náſkocza / tedy mniey ćie-
ka / á to dla zbytku złey krwie z Melánkoliey
pochodzacey.
37. Dwie żyle ná bokách z obu ſtron / pu-
38. (ſzczay przećiw puchlinie / kroſtam záſtá
rzáłym / niemocy żimney / biegunce ktora
przychodzi z nieſtrawności / tho ieſt gdy cáły
pokarm człowieká przechodzi. Wſzakoż z le-
wego boku żylá dla boleśći nádećia álbo zá-
tkánia śledziony. Też dla bolaczek w meche-
rzu y boleśći biodr.

39. Żylá

39. Zyłá na grzbiećie gdźie bywa garb/ ktora zowa krzyżowa / pußczána czyśći melánkolią/ y nerki potwierdza.
40. Cztery żyły pod nerkámi z obudwu stro(n) moßen / zastánawiáia ćiekace krwáwnice: thez oddaláia rzezánie korzeniá przy moczu pußczániu/ biegunki/ niedostátki mecherzá y łoná oddaláia.
41. Zyłá ná wierzchniey częśći korzeniá pußczána/ wßystkiemu ćiáłu dawa wspomożenie ku mierności.
42. Z odspodniey częśći korzeniá żyły pußczáne bywáia przećiw niedostátkom nerek/ ná puchnieniu łoná/ przećiw kámieniowi/ y inßym boleśćiam nerek iteż mecherzá.
43. Dwie żyle ná kolánach pußczáne/ czynia dußność / biegánia trwáłość w chodzeniu: Theż maß wiedźieć / wßytki żyły goleni iteż nog / po iedzeniu máia być pußczány / iáko niżey nápisano.
44. Dwie żyle ná łyśćiech á dwie ná goleni pußczáne/ pomagáia przećiw boleśći vdow/ łystow/ goleni y nog/ zwłaßczá gdy boleść bywa Artetica/ Sciática/ Podágra: też przećiw kurczeniu nog/ opuchlinie/ zwłaßczá paniam/ kthora pochodźi z stánowienia vpłá
45. Dwie żyle w nogách ná stronách (wow. goleni ku dołu/ bowiem ktora ná stronie miedzy nogi schodźi/ zowa ia Záfená domowa/ tá pußczána pomaga przećiw krostam y bolaczkam máćicznym/ y przećiw zástánowieniu vpłáwow białym głowam: też przećiw boleśći mecherzá/ nerek/ biodr/ y cztonkow męskich. Ale ktora ná stronie od nog zstępuie/ te zowa Záfená dzika álbo Sciáticá/ pomaga w boleśći Sciátiki / Podágry/ goleni y łystow.
46. Zyły w obu nogách nád głozny álbo kostkámi od nog/ pomagáia náprzećiwko boleśći trzosł y puchnieniu/ y bolaczce moßen.
47. Dwie żyle nád głozny álbo kostkámi miedzy nożnymi pußczáne/ pániam zástánowione vpłáwy pobudzáia: też ktore sie po porodzeniu niedobrze wyczyśćiáia / álbo płodu mieć niemoga/ bárzo pomagaia: iteż przećiw boleśći śledźiony / nerek / moßen rzezánia/ ná kámień piasecny bárzo sa pożyteczne.
48. Zyły pod kostkámi miedzy nożnemi dobrze pußczáć/ gdy sie nogá odmie z zápalenia
49. Zyłá niżey máłego pálcá w obu nogách przećiw zástonowieniu vpłáwow: theż ná krosty twarzy y goleni/ iest pożyteczna.
50. Zyłá ná máłym pálcu w obu nogách/ pomaga przećiw zbytku kolery / też y nerkam służy: przećiw Páráliżowi y nagłemu zápomnieniu/ zkad nagła śmierć gdy nieopátrza
51. Zyłá práwie pod páznogćiem máłego pálcá w obu nogách / pußczáć przećiw krostam ná twarzy/ záćmieniu oczu / káßlowi/ y ćiężkośći pierśi.
52. Ná wielkim pálcu żyle obu nog pußczay przećiw zástánowieniu vpłáwow / bolaczkam moßen/ vdow/ y biodr.
53. Ostátnia żyłá pod páznogćiem wielkiego pálcá v obu nog/ theż pußczána ma być przećiw záćmieniu oczu / krostam twarzy / y nog álbo goleni: też przećiw świerzbowi/ krostam ćiekacym/ y przećiw zástánowieniu vpłáwow pániam.

Ale iż też Bańki pußczánim krwie zowiemy / á iż też y to czyśćienie náuki potrzebuie: Abyś wiedźiał k czemu kthore pußczánie służy/ częśćia z Figury tu okazáney obaczyß/ á częśćia też z rospráwy k temu przypisáney.

Ktorym

Ktorym obyczáiem máią być Bánki ſtáwiáne / á ktemu ktore mieyſce ſłużą / á to ieſt literámi znáczono.

KTo ze krwie wodney á rzadkiey chorzeie / themu Bánki dobrze służą / gdyż im łátwiey rzadka ćiągnąć niżli gęſta / bo tylko zaſkorna przyſſáć mogą : przeto ktho ieſt ćiáłá głádkiego / płći iáſney / ten też krew mierną ma w ſobie : á ieſli ią Bánkámi czyśćić chce / táki wiele dobrey iáko y złey pozbędzie / á ſtąd wiecey ſzkody niż pożytku weźmie. Przeto komu gęſta á zgorzáła krew wádzi / muśi ſzerokim puſzczádłem ſkorę dáć śiec chceli iey pozbyć / wſzákże z nią y dobrey pozbędzie. O tym Auicenna piſze w częśći czwartey Kśiąg pierwſzych Rozdziału dwudzieſtego. ¶ Też Bánká tepiey ćiągnie krew gdy ſie ćiáło dobrze w łáźni zágrzeie niżli ták ná ſuſzy / á ktemu gdy będzie mieyſce puſzczádłem głęboko pośiekano.

Bániek stáwiánie gdzie ktore służą/ á co zá pożytek ich słuszne puszczánie czyni/ y co niesłuszne szkodzi.

¶ Bez pilney potrzeby á nagłey choroby/ żaden człowiek niedáy sobie żyły záciać/ áni bániek stáwiáć z tego członku w ktorego członká známieniu Mieśiąc wypełnia swoy bieg przyrodzony.

¶ Gdy dobry czás krew puszczáć/ tedy też dobrze báńki stáwiáć/ bo w tym niemász żadney roznośći/ tylko iż przed pełnią krew/ á báńki po pełni: To oboie słusznie y pożytecznie bywa pusczano.

a Naprzod báńki kthore bywáią stáwiáne od niektorych ludźi ná ćiemieniu/ są niepożyteczne/ á to iż głowę mdlą/ rozum y baczenie przyrodzone káżą.

b Báńki pod gárdłem/ to iest pod brodą stáwiáne/ są dobre náprzećiw zębowemu boleniu iteż gárdłowemu/ policzkowemu/ y wszystkiey głowy bolenie vmnieyszáią.

c Też báńki pod pierśiámi stáwiáne/ zbyteczne płynienie krwie nosem/ y białym głowam swoię rzecz stánowią. (nietrzebá ich śiekáć)

d Też báńki niżey troszkę dymion postáwione/ są vżyteczne ku rostárgnieniu puchliny y káżdego wrzodu stroiow męskich/ iteż wrzedzienic vdow y zupełnych nog.

e Thez báńki nad kolánámi stáwiáne/ ćiągnią krew gorącą ze wszego ćiáłá/ iteż wrzedzienice wszelkie od niey giną.

f Thez báńki ná łystoch postáwione krew przeczyśćiáią/ y swoię rzecz białym głowam poruszáią.

g Też báńki nád kostkámi stáwiáne/ swoię rzecz białym głowam poruszáią/ y naprzećiw denney niemocy pomoc dáią/ tákież y podogrę leczą.

h Też báńki ná sámym wierzchu głowy postáwione/ dáią pomoc naprzećiw záćmieniu ocznemu/ y káżdey niemocy ich: ták że naprzećiw oszáleniu są doświádczone/ iedno tylko pámięć mdlą.

i Też báńki w tyle głowy postáwione/ oczom bárzo pomagáią/ krosty ktore bywáią w dziąsłách w vśćiech giną/ ćiężkość brwi y cuchnienie vst oddaláią.

k Też báńki ná studzienkoch postáwione/ bolenie rámion y szyie odeymuią.

l Thez báńki pod sámemi łopátkámi postáwione/ ćiężkość pierśi y bolenie ich vśmierzáią.

m Też báńki nád łokćiámi v rąk postáwione/ krosty ćiekace y opuchlinę rąk oddaláią.

n Też báńki nád nerkámi postáwione/ tho iest ná krzyżu/ wrzedzienice vdow y nog boleśći ich/ tákież bolenie krzyżow y męcherzá oddaláią.

o Thez báńki ná biodrách przystáwione/ ze wszystkiego ćiáłá krew wyćiągáią/ á ták przyrodzoną chorobę białym głowam poruszáią/ y wszystko ćiáło czyśćią.

p Też báńki pod śiedzenim przystáwione/ krostam ktore się ná biodrách czynią iteż ná połdupkách/ są vżyteczne.

¶ Báńki niemáią być stáwiáne wnet po nástániu áni ná schodzie Kśieżycá/ ále pod pełnią á po pełni: ábowiem thego czásu krew y insze wilgośći są więtszey obfitośći/ niżli sko ro po nástániu álbo ná schodzie Kśieżycá.

¶ Też báńki mogą być w potrzebie dźiećiom we trzech lećiech stáwiáne/ y we dwu lećiech śiekáne/ ále dáley Auicenná nierádźi/ to iest w roku dźiećięćiu.

¶ O tym też wiedz iże łáźnia ma rozność od bániek/ ábowiem gdy chcemy wilgośći wypoćić/ tedy w ognistych známionach ma być/ to iest w Skopie/ we Lwie/ á w Strzelcu: Ale gdyby chćiał suchość ćiáłá odmiękczyć y odwilżyć/ tedy w wodnych známionách/ to iest w Ráku/ w Niedzwiadku/ y w Rybách będzie pożyteczniey

Przyro-

Przyrodzenie znákow Niebieskich/tez rozne sá/Bo iednym Ogień / Drugim Ziemiá / Niektorym wietrznośc/ á inym wodność pánuie. A iż Miesiac przez nie idzie / y wszystki Plánety / musiem według nich Krwie puszczánie spráwowáć/ poznawszy wszystkich przyrodzenie.

¶ Ognistych iest trzy.

Skop. Lew. Strzelec.
Ktore mnożą kolere/ á wypadzáia flegme.

¶ Ziemnych 3.

Byk. Pánná. Kozorożec.
Ktore mnożą melánkolia á wypadzaia krew

¶ Wietrznych 3.

Bliźnietá. Wagá. Wodnik.
Ktore mnożą krew/ á wipadzáia melánkolia

¶ Wodnych 3.

Rák. Niedźwiadek. Ryby.
Ktore mnoia flegme/ á wypadzaia Colere.

A tu iuż możesz obáczyc / iże ogniste / iáko.

Skop pomaga Flegmatikom okrom żył głownych.

Strzelec / pomága Flegmátikom okrom żył vdowych.

Wietrzne.

Wagá/część iey pierwsza pomága melánkolikom okrom żył ledźwiowych.

Wodnik/ pomaga melánkolikom/ okrom żył golennych.

Wodne.

Niedźwiadek część iego 2 pomaga kolerykom okrom żył plucnych y żył łonowych.

Ryby/pomagáia kolerykom/ okrom żył nożnych.

¶ Ziemne známioná w thym nic niewáżą: Bowiem by ony krew dobra wygnáły / gdyż przez swą zimną náture/wilgotności záziabiáiac / czynia ie iákoby zsiadłe / przetho w nich puszczánie niema być / wszákoż ktoby zbytniey krwie chciał vpuścić / może tho w ktorychkolwiek dobrych albo też y srzednich známionach vczynić.

¶ Wszákże nie dosyć ná tym wiedzieć znákow przyrodzenie y spráwe ich/ Ale też potrzebá wiedzieć spráwe siedmi Plánet Niebieskich/ A naprzod Ksieżycá ktory sie záwsze odmienia czworákiem sposobem / ktore Quadry czterzy zowiemy. A według tego też czworákim Stanom ludzi służy.

¶ Pierwsza quadra od nástánia Ksieżycá po spolicie trwa przez siedm dni iáko v drugie quadry/służy ludziom miedym/y tym też ktory sa krewney Compleriey.

¶ Wtora quadra po siodmym dniu áże do czternastego/ służy iuż dorosłym / á ktorym pánuie Kolerá.

¶ Trzecia quadrá od pełniey służy ludziom meskim y dostałym / á ktorym panuie Melánkolia.

¶ Ostátnia quadrá áż do nástánia służy ludziom Stárym/ á ktorym Flegma pánuie.

¶ Ieszcze też trzebá wiedzieć postepek Ksieżycá/ ktory miewa oddaláiac sie álbo przybliżáiac / mieyscem álbo swym promieniem ku drugim Plánetam ná Niebie/ A czásem sie z nimi złaczáiac pod iednym známieniem A teniego postepek zowiemy złaczenie/ á czásem przez szosta część Niebá oddaláiac sie/ á to zowiemy Aspekt szesny / To iest wzgląd szesny / czásem przez czwarta / to zowiemy Aspekt czwartny álbo quadrá/ czásem przez trzecia część Niebá á tho zowiemy áspekt trzeciák/ czásem bywa Ksieżyc práwie przeciwko drugiemu Plánecie / á tho zowiemy przeciwność.

¶ A ty wzgledy tymi znáki vczeni piszą.

☌ Złaczenie. ✶ Szostak. □ Czwartak.
△ Trzeciák. ☍ Przeciwny.

Wzgledy Plánet.

☉ Słońce. ☾ Ksieżyc. ♂ Mars. ☿ Mercurius. ♃ Jupiter. ♀ Wenus. ♄ Sáturnus.

☊ Głowá Smokowá:
☋ Ogon Smokow.

Trzecia część Kſiąg Szoſtych o Znákoch á Plánetách Niebieskich/ tudźieſz o ich Biegoch/ według ktorych ſtawa ſię odmienność czáſow ku lekárſtwam/ wiedzenie potrzebne.

Pierwſze známie Skop/ po Láćinie Aries. Wider.

❡ Skop ieſt przyrodzenia ogniſtego/ ćiepłe go y ſuchego/ pánuie nád kolera/ przyrodzenie ma meſkie/ ſmákom gorzkiem przełożony fárbam żołtogoracym/ dom Márſow/ tám teże Słońcá powyżßenie.

Głowie y obliczu pánuie.

Gdy Mieśiac ieſt w ♈ co ma być czyniono ábo ſpráwowano.

❡ Z Kśiażethy/ z pány bogátemi y inßemi przełożonemi dobrze rozmáwiáć/ rzeczy ktorym dokonánie y wypełnienie chceß mieć rychłe/ poczynay: ále co chceß mieć długo/ á trwáło/ nie poczynay/ w łáźni ſie też możeß myć/ w nowe odźienie obłoczyć/ ále głowy wáruy żelázem obráźić álbo leczyć/ álbo też golić.

Taurus/ Byk/ Stüer.

❡ Byk ieſt przyrodzenia ziemnego/ źimnego á ſuchego/ ieſt thež przyrodzenia niewieſciogo/ melánkoliey/ Venus tám dom ma/ powyżßenie Mieſiacowo.

Szyi y gárdłowi pánuie.

Gdy Mieśiac ieſt w ♉ co ma być ſpráwiano.

❡ Gdy co chceß mieć trwátego/ poczynay w tym známieniu: buduy/ dźiedźictwá kupuy/ drzewá ßczep/ Winnice náprawiay/ ná rolách śiey/ z Pánnami rozmawiay/ weſela vżyway/ żone ſobie poymi/ myśliſtwá pátrzyć/ woły kupowáć/ wßyſtko dobrze.

Gemini/ Bliźnietá/ Zwiling.

❡ Przyrodzenia ieſt powietrznego/ meſkiego/ ćiepłe y wilkie/ / pánuie nád complexia ſubtylney krwie/ nád ſmákiem ſłodkim/ nád práſtwem cudnie śpiewáiacym/ Dom Merkuryußow/ Smokowe powyżßenie y poniżenie. Plecam/ rámionam/ y rekám pánuie.

Gdy Mieśiac ieſt w ♊ co ma być ſpráwiano.

❡ Ráchunek dobrze czynić/ dźiatki ku náuce dawáć/ w łáźni ſie myć y chędożyć/ ále bániek ná reku nie ſtawiáć/ kupczyć możeß/ y ptaki wßelkie łowić.

Cancer/ Rák/ Krebs.

❡ Rák ieſt przyrodzenia wodnego/ wilgotnego á źimnego/ przyrodzenia niewieſciego/ flegmy pełen/ dom Mieſiacow/ Iowißowo powyżßenie y vpad.

Pierśiam/ płucam y ſledzionie pánuie.

Gdy Mieśiac ieſt w ♋ co ma być ſpráwiano.

Dzień then iest proznowánia y pokoiu/ w łáźni sie dobrze myć y chędożyć/ odzienie oblocżyć nowe/ przy máiu á przy tráwách roskoß płodźić/ krew kolerikom dobrze pußczáć/ w lektwarzu purgácya bráć/ kupcżyć/ ále ná morze áni ná żadna wode niepußczáć sie.

Leo/ Lew/ Lew.

Lew iest ognistego przyrodzenia/ ciepłego y suchego/ kolerze pánuie/ przyrodzenia męskiego/ dom Słoneczny.

Sercu/ Zoładkowi/ grzbietowi/ y bokom pánuie.

Gdy Miesiąc iest we ♌ co ma byc sprawiano.

Dobry przystęp ku Krolom/ ku Kśiążetom/ żąday ich o co chceß/ rzecży ktore chceß mieć trwáłe pocżynay/ odzienia sobie nieday przykráwáć/ áni sie w nowe przybieray/ krwie niepomyślay pußczáć/ áni żadnego lekárstwa niepożywáć.

Virgo/ Pánná/ Junckfer.

Pánná iest przyrodzenia ziemnego/ zimnego/ y suchego/ przyrodzenia niewieściego/ pełnego melánkoliey/ dom Merkuriußow y powyżßenie iego/ ále vpadek Venusow.

Zywotowi/ iclitam/ y inßym wnętrznościam pánuie.

Gdy Miesiąc iest w ♍ co ma być spráwiano.

Dzień iest śrzedni: dzieci ná náukę możeß dáwáć/ pismo cżytáć/ licżbe od swych Pisárzow bráć/ poselstwo słáć/ kupowáć y przedáwáć/ z Pániámi y z Pánnámi gádáć y zákázowáć sie im/ żony niepoymuy/ bo dla niepłodnośći záśkrobieß sie ktory raz w łeb.

Libra/ Wagá/ Wog.

Jest przyrodzenia powietrznego/ ciepłe y suche/ wilgotne/ męskie/ dom Venusow/ Sáturnusowo powyżßenie/ ále vpad słońcá

Pępkowi/ biodram/ męcherzowi/ y inym pánuie.

Gdy Miesiąc iest w ♎ co ma być spráwiano.

Dzień ten godny ku wßystkiemu/ iedno ku miłowániu nic/ przeday/ kupuy/ ná droge wiezdż/ nowe odzienie obłocż/ rzecży ktorych rychło chceß dokonáć pocżynay/ w pierwßey połowicy tego známienia dobrze melánkolikom krew pußczáć/ y włosy dobrze strzydz.

Scorpio Niedźwiadek. Scorpion.

Jż iuż to známie niebieskie/ ták zwykli Polacy zwáć/ áczći Szkorp z Niedźwiadkiem niepodobni sobie krtałtem y spráwa/ wßákże dla zwycżáiu muße milcżeć.

Niedź-

¶ Niedźwiadek iest przyrodzenia wodnego á ták wilkie á zimne / niewieście / pełne flegmy / dom Mársow / vpad Miesiacow.

Łonu / y tám inym rzeczam pánuie.

Gdy Miesiac iest ♏ co ma być spráwowano.

¶ Tego dniá iest dobrze nic niepoczynáć / bo to iest známie wßey chytrośći y faleßnośći / w łázni sie możeß myć / purgácia bráć / w droge áni ná wode áni po ziemi nic pußczay sie.

Ságitárius. Strzelec. Schutz.

¶ Strzelec iest przyrodzenia ognistego / á ták ćiepły y suchy / meski / Colery obfity / dom Iowißow / powyżßenie ogoná Smokowego á vpad głowy Smokowey.

Lędźwiam y vdom pánuie.

Gdy Miesiac iest w ♐ co ma być spráwiano.

¶ Dobry dźień ku Kupiectwu / y ku myśliwstwu źwierzá rozmáitego / á nawiecey strzelba: z Pániámi sie dobrze wzigráwáć / z Sedźiámi álbo z nauczonemi dobrze rozmáwiáć / Flegmátikom dobrze krew pußczáć.

Cápricornus. Kozorożecz. Steynbock.

¶ Iest przyrodzenia ziemnego / źimne á suche / melánkolia w nim pánuie / meskie / dom Sáturnusow / powyżßenie Mársá / á vpadek Iowißow.

Kolánam y żyłam pod kolány pánuie.

Gdy Miesiac iest w ♑ co ma być spráwiano.

¶ Rzeczy rychle poczynay / spráwe miey z Stáremi / rolá / winnice / ogrody kopay / dźiedźictwá y wßelkie máietnośći rozdźielay.

Aquarius Wodnik. Waßer man.

¶ Iest powietrznego przyrodzenia / ćiepłe á wilkie / meskie / Complexiey ślicżney y subtylney / dom drugi Sáturnusow.

Goleniam y Kuram nożnym pánuie.

Gdy Miesiac iest w ♒ co ma być spráwiano.

¶ Dźień dobry ku śianiu y ku ßczepieniu / y ku przenoßeniu sie z domu do drugiego domu / studnie kopáć / y źrzodł dobywáć / domy budowáć / Fundámenty miástam / wieżam / murom zákłádáć / z stáremi rozmáwiáć / dźiedźictwá skupowáć / iest bárzo dobrze.

Pisces Ryby Fisch.

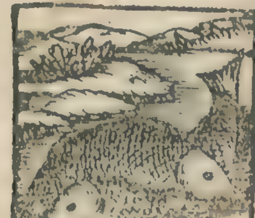

¶ Ryby są wodnego przyrodzenia / źimne á wilkie / flegmá w nim pánuie / niewieśćie / dom drugi Iowißow.

przyßwamy stopam / y w nogách niemocam pánuie.

Gdy Mieśiąc iest w ♒ co ma być spráwiano.

¶ W łáźni sie myć / roskoßy płodźić / vbieráć sie w nowe odźienie / po wodźie ieźdźić / około ryb sie báwić łowiąc ie / śieći dźiáć ná Ryby / purgácą bráć / kupczyć / przyiaćiele iednáć / żonę poiąć / Kolerykom dobrze krew pußczáć.

Przyrodzenie Plánet Niebieskich.

Sáturnus.

¶ Miedzy Plánetámi iest nawyżßy Sáturnus / rodzáiowi ludzkiemu bárzo przećiwny y inßym rzeczam / iest przyrodzenia źimnego y suchego / według biegu náleniwßy / Pan Sekty Zydowskiey / Plánetá niefortuny wielkiey / męski / pełny melánkoliey.

Ktorym członkom w ludziech pánuie.

Vchu práwemu / śledźionie / melánkoliey / męcherzowi / kośćiam wielkim.

Jákie obyczáie w ludziech czyni.

¶ Człowiek bywa krnabrny / prácowity / tákomy / zawistny / chytry / melánkolik / plugáwy / chudy / krotki / rzadko tákiego náleść / osobny / milczący / bárzo iedzący / zdrádliwy / o skárbiech myśli / bywa płći smłádey / kocha sie w czarney bárwie / miewa oczy wpádłe / włosy czarne / gęstą brodę / iest skłonny ku kradźieży / ku skłámániu / długo trzyma gniew / prędko sie rozniemoże / z sobą sam rad mowi / rychło ośiwieie / nie miłuie białych głow / nie bywa bogáty ále skąpy / á rad záchowywa táiemnice.

Dáry y dostoynośći iego.

¶ Oracz dobry bywa ktoremu Sáturnus iest pan z vrodzenia / pánuie też Sukiennikom / Szewcom / Gárbárzom / Gornikom / y wßelkim robotnikom ćięßką á plugáwą robotę robiącym / tym Sáturnus z strony swey dźiedźictwá álbo páństwá dawa z tákowych Robot.

Ktore niemocy z niego przychodzą.

¶ Pleurá / Sápká / źimnicá czwartego dniá niedostátek w śledźionie / opuchliná / powietrza záráżenie / biegunká / podográ / lißáie / y inße niemocy ktore przychodzą z melánkoliey

Jupiter. Jowiß.

¶ Jest przyrodzenia męskiego / ćiepły y wilki iáko y powietrze / plánetá wielkiey fortuny / y łáski káżdemu przywodzący / bo iesth przyaćiel wielki rodzáiowi ludzkiemu / á iest mierny bárzo.

Ktorym członkom w ludziech pánuie.

Plucam/ ziobram máłem chreſtkám/ wątrobie/ w przyrodzeniu meſkim/ á w niewieśćiem pokoleniu.

Jákie obyczáie w ludziech czyni.

¶ Człowiek bywa ſpráwiedliwość miłuiacy/ poczeſtny/ prawdziwy/ łáſkáwy/ ſwiebodny/ wierny/ pokorny/ miłośierny/ ſromieźliwy/ przyiemny káżdemu miły/ wyſokiey myſli/ nabożny/ bywa dobry w porádzeniu/ ma w nienawiśći złe/ miewa twarz cudna/ pełna á niezmarßczona/ włoſy długie/ nos proſty nie guzowáty/ bywa weſoły/ miłuie rad białe głowy ále táiemnie/ ma chęć ku dobru czeſnemu/ y w tymże ßczeſliwy powod miewa.

Dáry y doſtoynośći iego.

¶ Cześć doſtoynosć: w duchownych rzeczách dawa/ vmieietnosć w práwie/ ſpráwiedliwe rozſadzenie.

Ktore niemocy z niego przychodza.

¶ Slinogorz/ kordyácá/ kurcz/ odchod pámięći.

Mars.

¶ Mars Plánetá ieſt mnieyßey niefortuny/ niżli inne Plánety/ przyrodzenia meſkiego/ goracy/ ſuchy/ ogniſty/ rodzáiowi ludzkiemu przećiwny/ Pan kolery/ gniewu/ łotroſtwá/ wylewánia krwie/ zwád y walk wßelkich przyczyná.

Członkom pánuie.

Vchu lewemu/ żołći y żyłam.

Jákie obyczáie w ludziech czyni.

¶ Człowiek bywa bárzo gniewliwy/ nieludzki/ nie zgodny/ prágnacy zwady y ſmierći ludzkiey/ gwałtownik/ nieſromieźliwy/ drapieżny/ waleczny/ ſmiáły/ z iedney Sekty ku drugiey łatwie przyſtánie/ miewa vſtá wielkie a czeſto odtworzone/ zeby wielkie/ twarz waſka á ſucha/ włoſy kedzierzáwe á liſ[illegible] oczy máte/ bywa dobrze trawiacy/ á ſkła[illegible] rad/ czerwoney twarzy/ chełpi ſie w złośćiách/ śmieie ſie ſam w ſobie gdy złość komu wyrzadźi/ ieſt ſkłonny ná drapieſtwá/ ná palenie/ ná zábijánie/ nie miłuie białych głow/ ktorych wżdy pożada/ rzadko dobra ſmiercia zchodźi/ nie rad towárzyßy z dobremi/ á ná inße krzywo poglada.

Dáry y doſtoynośći iego.

¶ Okrutnosć/ Hetmáńſtwá ná woynách/ Bárwierſtwo/ Kowálſtwo/ y ine rzemieſłá álbo roboty ktore przez ogień robia.

Ktore niemocy z niego pochodza.

¶ Niemocam z Kolery pochodzacym/ ktore rychło zábijáia pánuie Mars/ iáko ſa febrá trzećiego dniá/ goraczkam/ biegunkam/ ránam wielkim/ płodu niedonoßeniu.

Sol Słońce Sonnem.

¶ Miedzy inßemi plánetámi ieſt iáko pan/ á to w świátłośći/ w mocy nád inne ieſt mocnieyßy y doſtoynieyßy/ przyrodzenia ieſt ćiepłego y ſuchego/ ále miernie nie ták iáko Mars ßkodliwie/ nád ludźmi/ Krolmi/ nád Lwy/ nád Orły/ nád Sokoły pánuie.

Członkom pánuie.

Ma w mocy oko práwe / Serce / Mozg w kośćiách / bok práwy.

Jákie obyczáie w ludziech czyni.

¶ Ludzie tákowi są wysokich myśli / dowćipni / opátrzni / cudni / vććiwi / wysokiey ćći / y Stanu wysokiego vstáwiczne żądánie máią / táki nád swoie krewne bywa powyższon ku dostoyności iákiey / iest spráwiedliwy / złe prześláduie / rad obcuie z wielkiemi pány / iest wesoły / ma twarz cudną / pierśi porosłe włosámi / iest poważny w rzeczy / łáskáwy / miłuie niewiásty / iest prędki ku gniewu / rostropny / szczęśliwy / żółtey płći / piękney brody.

Dáry y dostoyności iego.

¶ Dawa Cesárstwá / Krolestwá / Kśięstwá Woiewodztwá / Stárostwá / Vrzędy / y insze Páństwá / známienićie przełożone ták w mieśćiech iáko y ná Zamkoch / we wśiách rządzenie dobrá pospolitego / ktore bywa zá łáską á zá przyiáźnią.

Ktore niemocy z niego przychodzą.

¶ Bolaczkam / zámierzknieniu oczu / kurczowi / Kordyáce / częstemu omdlewániu / Rymie / obráženiu vst / Słońce pánuie.

Venus.

¶ Venus iest Pláneta fortunny ále mniey niżli Iowisz / płći niewieśćiey / iest przyrodzenia źimnego á wilgotnego / pánuie nád rzeczámi roskosznemi y wesołemi / wszystki pánie y pánny ktore sie rády chędogo noszą y ich vbior wszystek w swey mocy ma / y ich stroiom nadolnem pánuie.

Członkom pánuie.

Máćicy v pań y stroiom ich miedzynożnym / pierśiam v pánienek / gárdłu / woniániu / paćierzom / y wszystkim chędogośćiam ich.

Jákie obyczáie w ludziech czyni.

¶ Człowiek niewielki bywa / á wszákże swe^v dosyć vdziáła / roskoszny / á towárzystwo miłuiacy / miłośierny / ná pánny rad pátrzy / á iesli sie Pánná vrodzi pod tą Pláneta / tedy ácz nic ále áby weyrzenim / miłuie rádá / ći ludzie rádźi tánczuią / y kożdy z nich rad miłuie / bywa niepłodny / białey płći / gámrátny / w wielu rzeczách wątpliwy / nie vstáwiczny w vmyśle / obyczáyny / wesoły / źiet bywa ná głos gędźby y piskánia / gránia / y rozliczney Muzyki / w śpiewániu sie kocha y w szatách chędogich / w przybierániu / iest miekkiego przyrodzenia / kocha sie w źieloney bárwie.

Dáry y dostoyności iey.

¶ Cokolwiek z wielką dowćipnośćią bywa spráwiono / to wszystko Venusce iest poddano / iáko iest vmieietność háwtowánia kosztownych rzeczy y misternego wyszywánia / kobiercow álbo namiotow / miłowánie śpiewánie / y ná wszelkich przypráwách gránie / iáko lutnie / gęśli / organ / symphonatow kláwikordow etc.

Ktore niemocy z niey przychodzą.

¶ Ciężkośći skroni / máćice boleśći y boleść w mieyscách skrytych / źimnośći w żołądku / strzykánie około sercá / oziębienie wątroby.

Mercurius.

¶ Mercurius iest przyrodzenia przemiennego / według iáko sie ku ktoremu Plánećie przytoczy / iesli ku dobremu tedy dobry z nim á ze złym teże zły / iest rozmáity á tułaiacy sie po Niebie.

Ktorym członkom w ludziech pánuie.

Iezykowi / fántázyey / pámięći / żołći y rękam.

Jákie obyczáie w ludziech czyni.

❡ Człowiek bywa madry/dowćipny/wymowny/wielkiey chytrosci/nieuporny/nieſkrzetny/ w rzeczách ſprawcá dobry / śrzedniego wzroſtu / pálce dlugie / miluie ſubtylne rzemiestá á chedogie / miewa oczy máte y vſtá/ á niektory też bywa wielki y nos wielki miewa: w ráchowániu / w piſániu cudnym/ w Aſtronomiey rad ſie vczy / w kupiectwie wſzelkim chytry/ gdy ſtoi ná mieyſcu tedy zwykl noga bić w ziemie.

Dáry y doſtoynośći iego.

❡ Człowiek bywa náuczony w Gwiazdárſkiey náuce/ w muzice/w dziáłániu liczby/w rozmierzániu rzeczy trudnych / w náukách Miſtrzowſkich/ w Philozophiey / w kupiectwie/w wykłádániu iezykow/ w prokuratorſtwie/ y w inych rzeczach.

Ktore niemocy z niego pochodza.

❡ Strácenie rozumu / od pámieći odeyśćie / niemoc S. Wálentego/dycháwicá/ wſzyſtki ſmutki / y ſzeplunienie od Merkuryuſzá pochodzi.

Luna Mieśiac/ Monn.

❡ Mieśiac ieſt zimnego á wilkiego przyrodzenia / wſzyſtkich plánet przyrodzenie k ſobie przyymuie á tu ná then świát ſwa moca ſzáfuie á ſpuſzcza / wodam wielkim y rzekam pánuie.

Ktorym członkom w ludziech pánuie.

❡ Mozgowi/ glowie/ lewemu oku/ lewemu bokowi/ żoladkowi/ ſmakowi/ brzuchowi.

Jákie obyczáie w ludziech czyni.

❡ Człowiek bywa myslacy wiele/y tám y ſám ſie błakáiacy/ boiázliwy/ nieśmiáły/ſzemrzacy/nowe rzeczy roznoſzacy/á podczás też ma táiacy / poſpolićie vmiera w młodośći / álbo ſam ſobie śmierć żáda drzewiey niż ku látom przyydzie/bywa gárbáty/nieuſtáwiczny/ nikomu nieposluſzny/nikomu niechce być poddány/czeſtokroć ſteka / rzadko weſoly/kocha ſie w żeglowániu ná wodách / ieſt życzliwy / nie żada cudzych rzeczy / łatwie ſie rozgniewa á záſie bárzo łatwie bywa vſpokoion/ieſt bládey płći/ ma twarz okragla/rzadko ſzczeſliwy w dobru cześnym/przed czáſem ośiwieie/ śilne dufánie pokláda w máietnośći/miewa znák nieiáki ná twarzy.

Dáry y doſtoynośći tey Plánety.

❡ Komornikiem bywa/ niewolnym człowiekiem/ pielgrzymem / żeglarzem/ rybitwem/ álbo kuſznierzem/ álbo tym co pieniadze kuia to ieſt Myñcarzem.

Ktore niemocy z niey pochodza.

❡ Sápká/ Páráliſz/ koliká/ zámulenie w żyłách / biegunká czerwona/ pániam ich rzecz przyrodzona z Mieſiaca przychodzi.

Co ma być ſpráwiano według wzgledu Mieśiacá / ktory wzglad bywa ku śiedmi Plánetam.

☌ ☽ ♄

¶ Dzień niefortunny ku ſpráwie wßelkiey/ z Krolmi áni z Kśiążety ſpráwy niemiey / z Sołtyſmi áni z Włodárzmi rozmawiay/ chroń ſie Oraczow y ludzi ſtárych/ w droge nie wyieżdżay bo nic dobrego nieſpráwiß/ thych wßech rzecży námienionych oſtrzegay ſie/ bo ten ieſt dzień śilno niefortunny.

✱ ☽ ♄

¶ Z ſtárymi ſie w porádzenie zlacżay/ z Oracżmi ſpráwe miey/ buduy/ orz/ drzewá ßczep/ Winnice nápráwiay / lekárſtwá cżyśćiace bierz : ále ſie miłey chroń.

□ ☽ ♄

¶ W ten dzień nic nieſpráwuy/ y owßem powśćiagay ſie od wßelkiey rzecży: z ludźmi ſtárymi/ z Krolmi/ z Kśiążety niemiey ſpráwy żadney/ nie orz/ nie ßczep / ná droge niewychodź/ coś vmyſlił dziáłáć niechay/ á od ſwey woley ná ten cżás ſie powśćiagni.

△ ☽ ♄

¶ Z ſtárymi y z Oracżmi rozmawiay / orz/ śiey/ ßczep/ winnice nápráwiay/ budowánia vpadáiace podpieray / á ſtárych popráwiay.

☍ ☽ ♄

¶ Niefortunny dzień then á krom pożytku / ſług ſobie nieiednay / cżynßu niewybieray áni ich ku pożytkowi ſwoiemu zgromadzay : z Krolmi / z Kśiążety niezáśiáday / niebuduy/ nie śiey/ áni ziemie oráć niepocżynay/ y owßem lepiey żeby wßyſtkiego poniechał.

☌ ☽ ♃

¶ We wßyſtkich rzecżach ten dzień ieſt fortunny: z ludźmi ſláchetnymi y z Prałaty wielkimi rozmowe miey/ ná droge wyieżdżay/ w rzecżách trudnych od Sędziow porádę bierz/ pußcżáć krew cżás ieſt wyborny / ieſli ießcże k temu ieſt dobre známie.

✱ ☽ ♃

¶ W ten dzień dobrze ábyś rády ßukał od tego kto ieſt w Práwie vcżony : z Biſkupy/ y z Prałaty / z Kánoniki rozmawiay / práwá y vſtáwy ſtárßych przecżytay / wßelkie dobre rzecży pocżynay / y krew pußcżay.

□ ☽ ♃

¶ Ná Sadzie w ten dzień dobrze śiedźieć/ z Sędziámi z Prałaty/ z nabożnymi perſonámi dobrze gádáć/ około Philozophiey dobrze ſie obieráć / krew ieſt dobrze pußcżáć / iedno trzebá bácżyć iżby ſie známie zgodziło.

△ ☽ ♃

¶ Wßelki vcżynek pocżćiwy pocżynay/ Krole/ Kśiążetá/ y ine Pany ná páńſtwá przekłáday/ Burgrábie/ Ráyce w imieniu vſtáwiaj: z Zakonniki y Prałaty rozmawiay / Krew pußcżay.

☍ ☽ ♃

¶ Cżás przeſpiecżny w droge iácháć / z rozmáitemi ſie náukámi obieráć á cżytáć ie/ z ludźmi ſláchetnymi/ z Sędziámi/ z Duchownymi ſie widáć ieſli kto chce táſke v nich w cżym zyſkáć/ krew dobrze pußcżáć.

☌ ☽ ♂

¶ Dobrze iżby ſie kożdy thego dniá od wßelkiey rzecży wyſtrzegał/ Rycerzow y ludzi walecżnych też áby ſie wárował/ ná droge wyieżdżić niepomyſlay.

✱ ☽ ♂

¶ W then dzień konie y zbroie ku walce dobrze kupowáć/ woyſko náprzećiw nieprzyiaćielo wywieść y ßykowáć/ rzecży w ogniu roſpußcżáć twarde / álchimicką náukę ſtroić.

□ ☽ ♂

¶ Dzień then boiáźni pełen / á ku roſpráwie z Kśiążety y z ludźmi Rycerſkimi niegodny/ nieſpráwiay pokoiu / iednánia áni przymierza żadnego / bo tákowa rzecż końcá niebedzie miáłá dobrego áni trwáłego.

△ ☽ ♂

¶ Z Rycerſkimi ludźmi rozmawiay / rzecży wßelkie ku walce ſłużace ſobie ſpráwuy / bydło ſku-

dło ſkupuy/ ogień ná ſkutek alchimiyſki zápal/ ieſli chceſz/ dobry czás.

☍ ☽ ♂

¶ Przyiaćiol ſobie nie iednay/ áni ſobie mitey ſzukay/ w towárzyſtwo ſie z nikiem nie złączay/ ſlug nie przyimuy ná ſluzbe/ w droge nigdziey nie wyieżdżay.

☌ ☽ ☉

¶ Dniá tego żadney rzeczy niepoczynay/ áni ſie wniwecz wkłáday/ z Krolmi ani z kśiążęty nie mow/ bo niebedzie fortunnie/ iedno coby chćiał mieć w ſilney taiemnicy: możeſz.

✱ ☽ ☉

¶ Dzień ten ieſt fortunny ku tym rzeczam/ ktore z Krolmi á z Kśiążęty máią być ſpráwiáne/ y też z pány świeckiemi/ ieſli od wyſokich pánow ćći álbo czego inego chceſz żądáć/ łatwiey otrzymaſz niżli inſzego czáſu.

□ ☽ ☉

¶ Wáruy ſie od pánow y od ludzi ſtanu wyſokiego/ bo ten dzień ma ſie być wyſtrzegan od wſzyſtkich rzeczy/ á ieſliś báczny śiedz domá/ álbo wiec miedzy ludźmi bądź opátrzny.

△ ☽ ☉

¶ Rzeczy wſzelkie możeſz ſpráwowáć z Krolmi/ z paniety rozmawiay/ pocżty im ſli/ ieſli Rolą bedzieſz orał/ nie bedzieſz ná niey ſzkodował/ bedzieſzli od pánow czego żądał/ łatwie możeſz otrzymáć/ przymierze z pány dobrze bráć y iednánie dziáłáć.

☍ ☽ ☉

¶ Ná ſądźie nie śiáday/ áni ſie też pozywáy/ z pány wielkiemi y też z ludźmi vmiey dobrze obcowáć/ nie ſzczep/ áni buduy/ w droge żadnym obyczáiem nie pomyſlay/ á ták lepiey ábyś ſie od wſzelkiey rzeczy wárował.

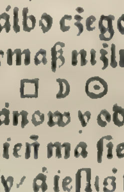

☌ ☽ ♀

¶ Dzień ku weſelu godny/ w ſzáty ſie chędoźie obłocz á w nowe/ żone ſobie poymi/ miłey ſobie nabywáy/ pocżty/ dáry słać dobrze/ co kto miłuie otrzymáć może/ kupuy/ przedáy/ w droge wyieżdżay/ krwie zbytniey vpuſzczay.

✱ ☽ ♀

¶ Ku miłowániu (ieſli maſz pieniądze) dobry bárzo czás ieſt/ y ku inſzym rzeczam wyborny/ małżeńſtwá iednay/ á ku miłey ſie przyśiáday/ z pániámi y z pannámi ſie oznaymiay/ w nowe odzienie ſie vbieray/ á ieſli do brego znamie krew puſzczay.

□ ☽ ♀

¶ Sługi ſobie iednay y robotniki/ boć będą powolni y wierni/ w łáźni ſie myi/ ſzáchy/ kárty z kiemkolwiek gray/ táńcuy/ śpiewáy/ ále ſie ku miłey nie zbytnie przymykáy/ możeſz żone poiąć/ odzienie nowe day przykráwáć.

△ ☽ ♀

¶ Czyſty czás poiąć żone/ włoſy chędożyć/ tráfić/ ſtrzydz/ panienkam ſie zákázowáć á z nimi rozmáwiáć/ Małżonkom z ſobą w oſobnośći dobrze zchodźić ſie/ bo ták płod zá fortuną rychło może być/ krew puſzczay/ ſzáty kray.

☍ ☽ ♀

¶ Sługi y dziewki ſłużebne dobrze iednáć/ w droge wyieżdżáć/ ieſli kto chce w małżeńſtwo wſtępić/ niechay wie iż mu ſie w nim dobrze będźie wodźiło/ y inſze rzeczy wſzytki/ ktore ſą weſołe á roſkoſzne: fortunnie mogą być ſpráwowáne.

☌ ☽ ☿

¶ Merkurius gdy będźie z Mieśiącem złączony/ czyni ten dzień weſoły y chwálebny/ Regeſtry ſpráwiay/ ráchunek czyń/ od piſárzow liczbę odbieray/ Beneficia od Prałatow żąday/ wyieżdżay w droge/ poſyłi.

✱ ☽ ☿

¶ Około náuki ſie obieray/ w kupiecthwie ſwym albo w ktorym inſzym vrzędźie/ czyń ráchunek/ dźiatki ku nauce dáway/ Kánczlerzom y náuczonym ludziem ſie przyłączay/ práwowáć ſie możeſz/ kupczyć/ krew puſzczáć w droge dobrze wyieżdżáć.

□ ☽ ☿

¶ Dzień godny ku wyſłániu Oratorow/ legatow/ poſłow w rozmáite ſtrony/ liczbe/

tykę dobrze ſpráwiáć/ dzień oſobny ku kupie czſtwu/ y ná drogę wyiezdżániu.

△ ☽ ☿

¶ Wierße ſkłáday/ wßelkie rzeczy ſubtelne wymyſlay/ w naukách oſobnych ſie obieray/ Syny ná naukę wyſyłay/ krew pußczay.

☍ ☽ ☿

¶ Jeſt dzień ſrzednie fortunny we wßytkim: z Kánczlerzmi á z Piſárzmi dobra ſpráwá/ kupczyć/ poſelſtwá ſłáć w rzeczy krześćiáńſkiey ku wierze ſłużącey/ dźiatki ná naukę dáway.

Jáko poznáć przemienność powietrza według Aſpektow.

☌ □ ☍ ☽ ♄

¶ Pochmurowáte obłoki przez deßczu. A to na Wioſnę.

Zámarznie á oziebnie/ deßcz może być w wodnem znamieniu. Lećie.

Záchmurzenie y roſá álbo deßczyk. w Jeſień.

Zachmurzenie y śnieg. Zimie.

☌ □ ☍ ☽ ☿

¶ Wiátr dżdżyſty. Wioſná.

Wiatr ze dżdżem gwałtownym y też przemiennym. Láto.

Wiátr z pochmurnośćią. Jeśień.

Wiátr z śniegiem. Zimá.

☌ □ ☍ ☽ ♀

¶ Obłoki czarne/ deßcz zimny bywa do trzećiego dniá. Wioſná.

Deßcz y grad/ álbo miáſtho grádu deßcz krupiaſty bywa. Láto.

Pochmurność á deßcz zimny. Jeśień

Mroz á śnieg. Zimie.

☌ □ ☍ ☽ ☉

¶ Kielko dni zimnych ze dżdżem. Wioſná.

Grad/ deßcz y trząſkáwicá. Láto.

Deßcz zimny á długo trwáły/ álbo też tylko wiátr bywa. Jeśień

Śnieg álbo záchmurzenie. Zimá.

☌ □ ☍ ☽ ♂

¶ Deßcz álbo chmury y wiátr. Wioſná.

Ná powietrzu záchmurzenie/ deßcz/ grad y też trząſkáwicá bywa. na Láto.

Deßcz álbo chmury niemáłe. Jeśień.

Mrozu odwilżenie/ ále przedśię ná powietrzu zachmuránie. Zimá.

☌ □ ☍ ☽ ♃

¶ Deßcz álbo powietrze długo trwáiące/ według známion. Wioſná.

Deßcz gwałtowny/ álbo grad y trząſkáwicá wielka bywa. Láto

Deßcz álbo wiátr długo trwáiący/ według známieniá. Jeśień.

Pochmurność z śniegiem. Zimá.

☌ □ ☍ ♃ ☽

¶ Jáſność z roſámi. Wioſná.

Jáſność powietrza z roſámi. Láto.

Jáſność ná powietrzu z wiátrem. Jeśień.

Skromne á iáſne powietrze. Zimá.

☌ □ ☍ ♃ ☿

¶ Powietrze niemáłe bywa od połnocy. Wi.

Może być wielki wiátr y łyſkánie. Láto.

Od połnocy wiátr ćilny. Jeśień

Mroz á zimny wiátr od połnocy. Zimá.

☌ □ ☍ ♃ ♀

¶ Według przyrodzenia známienia/ iáſność álbo deßcz máły bywa. Wioſná.

Jáſność á powietrze lubiezne. Láto.

W wodnych známionach deßcz lubiezny/ á w inych iáſność na powietrzu. Jeśień.

Jáſność ná powietrzu. Zimá.

☌ □ ☍ ♃ ☉

¶ Wiátr álbo záchmuránie. Wioſná.

Grom/ chmury y łyſkawicá. Láto.

Bywa wiátr. Jeśień.

Mrozu odelżenie/ iáſność ná powietrzu. Zi.

☌ □ ☍ ♃ ♂

¶ Od słońcá zachodu wiátr/ záchmuránie powietrza. Wioſná.

Trząſkawice y łyſkáwice gwałtowne z deßczem bywáia. Láto.

Od zachodu słońcá wiátr y chmury. Jeśień.

Śnieg ábo mrozu odwilżenie. Zimá.

☌ □ ☍ ♂ ☽

¶ W známionách wodnych deßcz/ á w inych przemienność bywa powietrza. Wioſ.

W wilkich czáſem z gromem bywa. Láto.

Ciepło y deßczyk lubiezny rad bywa. Jeśień.

Odwilżenie mrozu z chmurnośćiámi. Zimá.

☌ □ ☍ ♂ ☿

¶ Wiátr ſuchy á wielki rad bywa. Wioſná.

Powietrze ſuche/ łyſkánie/ trząſkáwica y też grad bywá ná te czáſy. Láto.

Suchy wiátr z zachmuraniem. Jeśień.

Ciemne obłoki á wiátr. Zimá.

☌ □ ☍ ♂ ♀

¶ Mierne powietrze á deszcz. Wiosná.
Deszcz od zachodu słońcá / y czásem też grad bywa. Láto.
Jásność á mierność ná powietrzu. Jesień.
Odwilżenie mrozu z śniegiem. Zimá.

☌ □ ☍ ♂ ☉

Jásność y suchość z wiátrem. Wiosná.
Jásność powietrza á potym grom y z łyská-wicá bywa. Láto.
Wiátr suchy y ćiepły iesli w wodnym známieniu / tedy deszcz. Jesień.
Powietrza odwilżenie z iásnośćia. Zimá.

☌ □ ☍ ☉ ☽

¶ W wodnym známieniu deszcz / ále w innych wiátr bywa. Wiosná.
Deszcz tákież / álbo według známienia wiátr bywa. Láto.
Według známie: iásność ábo deszcz. Jesień.
Też według zná: przemienność. Zimá.

☌ □ ☍ ☉ ☿

¶ Wiátr ćiepły czásem z deszczem lubieznym bywa. Wiosná.
Wiátr ćiepły z polatániem śniegu. Láto.
Ciepło ná powietrzu / á wiátr z deszczem bywa. W Jesieni.
Wiátr bywa nie wielki / ále gdy sie zeyda w to známie Virgo / tedy deszcz trwa kielko dni Zimie.

☌ □ ☍ ☉ ♀

¶ Jásność / ále w wodnym známieniu máły deszczyk bywa. Wiosná.
Deszczu pokrapiánie z máłym grzmieniem bywa. Ná Láto.
Deszcz. Jesień.
Wilkość. Zimá.

☌ □ ☍ ♀ ☽

¶ Wielkie obłoki poyda. Wiosná.
Rosy ćiepłe álbo máły deszczyk. Láto.
Pochmurne obłoki y wiátr. Jesień.
Pochmurność álbo śniegu máło. Zimá.

☌ □ ☍ ♀ ☿

¶ Deszcz y wiátr. Wiosná.
Wiátr y pochmurność. Láto.
Deszcz. Jesień.
Wiátr. Zimá.

☌ □ ☍ ☿ ☽

¶ Nie skrzetny bywa deszcz álbo y wiátr / gdy iest Merkurius w ♐ Wiosná.
Gdy iest Merkurius w postániu / czyni wiátry z deszczem. Láto.
Zimie mroz wielki dziala / gdy sie zlaczy z Miesiacem. Jesień.
Albo gdy bedzie w Kozorożczu zná. Zima.

¶ Jesli kto chce wiedzieć według tych Aspektow na powietrzu przemienność / thedy tych známion y plánet w ktorych sie to przygodzi / ma bácżyć przyrodzenie.

¶ Plánety deszcz przynoszace zá tymi Aspekty.

☌ □ ☍

♄ ♀ ☿ ♂ ☽

¶ A zwłaszczá w tych známionách.

♋ ♏ ♓

¶ Czásu Wiosny / Látá / y Jesieni deszcz á Zimie śnieg.

¶ Plánety Grom spráwuiace zá tymi Aspekty.

☌ □ ☍

☿ ♃ ♂ ♄

¶ W tych Známionách.

♉ ♌ ♋ ♏ ♓

O przyrodzeniu cztérzech Częśći Roku.

Ver

Wiosná.

NA Wiosne sie wszystki rzeczy odnawiáia / bo od gorącośći á wilgośći czásu ziemiá sie odtwarza / á rozmáitych barw ziol y drzewá kwiećia rodzi: Tego czásu Słońce przechodzi trzy známioná / ná począthku prze

chzi známie Skop / w posrzodku Byká / á ná końcu Bliźnietá. Tego czásu krew sie rozmnaża / á mieysce swe ma w watrobie. Pierwsze trawienie iest w żołądku / drugie w watrobie / trzecie w członku / tak iednostáyna krew poruszona bywa / á wszystkim członkom przyrodzona goracość sie záchowywa.
Tego czásu zła iest niemoc / ktora przychodźi z melánkoliey / iáko sa zimnice czwartego dnia / To iest ktora człowieká dreczy káżdego czwartego dniá / nagorsza niemoc ktora przychodźi z nákáżoney krwie. A thák krwie vpuszczeniem vleczona bywa. Tego czásu lepiey sie ná zdrowiu máia stárzy ludźie á młodźi gorzey / lepiey bárzo stárzy / á gorzey młode dźieći.

Láto.

LAto iest suche á prośryste. Tego czásu násienia ziołá j owoce drzew źrzáia. W tym czásie Słońce troie znamion przechodźi ná pocżatku Ráka / w posrzodku Lwá / á ná końcu znamie Panny. Tego czásu rośćie á rozmnaża sie Kolera czerwona / kthora mieysce swoie ma w żołći. Przyrodzenie iey iest gorace á suche / od tad przychodza ludźie gniewliwi / ostrego rozumu á lekczy. Oczyśćienie swe máia przez vszy. Tego czásu lepiey sie ná zdrowiu máia wodnokrewni ludzie / Ale gorzey Kolerycy / lepiey stárzy / gorzey młodźi / albo tákowi gdyby w niemoc wpadali czásu zimnego / rychley sie zgoi niż czásu letniego / bo goracym ludźiom zimny czás y ine zimne rzeczy / Ale zimnym gorace wiecey przygodne sa / bo iedno drugie wygania. Przetoż tákowego czásu Kolerycżni y młodźi ludzie źle sie maia. Barzo zła niemoc tego czásu pochodźi ze złey Kolery / á z wodnokrewnośći. Tedy przysłusza wiecey vżywáć zimnych á wilkich. Bo Arystoteles medrzec mowi: Podobna á rowna rzecż / k sobie podobne á rowne przyda / nawiecey sie rozmnaża iáko goracość goracośći przyłożona / wiecey sie rozgrzewa.

Jeśień.

JEśień iest zimna á sucha. Te^o czásu słońce przechodźi troie známion / przy pocżatku Wagi / w posrzodku Niedzwiadká / ná końcu Strzelcá. Tedyż owoce źrzáte zbieramy / á przychodźi iże noc dniowi rowna w godźinách bywa. W tym czásie rozmnaża sie Kolerá czarna / á Melánkolia tá panuie w boku lewym / á mieysce swe w śledźionie ma. Przyrodzenia iest zimnego á suchego / przecżyśćienie swe ma przez oczy / czyni ludźi smutne á gniewliwe ledá co mowiace / śpiace / niegdy tákież ná czás cnace.
W tym czáśie lepiey sie máia prawie krewni ludzie / ále Flegmátykowie gorzey / dźieći lepiey / stárzy ludźie gorzey. Zła tego czásu niemoc kthora przychodźi z Melánkoliey / ktora ze krwie przychodzi: Tego czásu vżywáy wielkich rzecży á goracych.
¶ Serce rozumne czyni / płucá wspomaga ku wymownośći rzecży / śledźioná śmiech przywodźi / żołć gniew pobudza / watrobá ku miłośći pobudza.

Zimá.

Zimá.

ZImá iest przyrodzenia zimnego y wilkie
zimnosć zimy przychodzi z tego / iże słoń=
ce przezliß dáleko bywa / tedy w ten czás rych
troie znamion przechodzi / ná początku Ko=
zorożcá ktore známie iest spodnie / w pośrzo=
dku Wodniká / ná końcu Ryby. Tego czá=
su dobrze sie máia na zdrowiu Kolerycżni
ludzie / Ale wodnokrewni gorzey / lepiey mło
dżieńcy / stárży gorzey. Abowiem młodzień=
cy a Kolerykowie sa goracego przyrodzenia /
á bywáia suszy / ale wodnokrewni / á stárzy sa
wilkiego a zimnego przyrodzenia: Tego czá
su rozmnáia sie wodnokrewnosć / bo miey=
sce swe ma w plucách / przyrodzenie iey iest
zimne á wilkie / z tey przyczyny bywáia lu=
dźie leniwi / złey pámieći / bárzo spiacy / bo
násláduia przyrodzenia zimy á wody / á przy
podobáia sie wieku stáremu / przeczyśćienie
ma przez nos y przez oczy: Zimnego czásu
vżywáy goracych á suchych rzeczy: Tedyż
iest zła niemoc ktora przychodzi z wodno=
krewnośći / iáko sa zimnice káżdego dniá
nápadáiace / A tákże tá ktora przy=
chodzi z Kolery / iáko iest zim=
nicá trzećiego dniá.

O Przyrodzeniu á sposobie dwánaśćie Miesiacow / á o spráwie ludzkiey tych to czásow.

Styczeń.

Ianuarius. Jenner.

STycżnia Miesiacá maß dobre Wino
pić / niż krew pußczáć bedzieß nieco v=
kusi pierwey / trunku dla odmiekczenia brzu=
chá nieprzyymuy / czesto sie w łáźni myy / rá=
no iedz á nie wiele / bo przezlißne iedło okru=
tna zimnice płodzi. Kto pierwßego / 2. 5. 7.
8. á 15. dniá tego Miesiacá krew pućić /
tego roku vmrze: Grzmienie tego miesiá=
cá / wiátry wielkie tego Roku / niewczásy
wielkie y walki známionuie: Pokármy go=
race tego Miesiacá iesć zdrowo.

¶ Styczeń powiáda / za czásu mego krew
pußczáć nie iest pożyteczno / iedno byłáliby
tego potrzebá / tedy day záćiać te żyłe w sko=
rze / ktora iest nád pálcem / Syropu albo
trunku nie przyymuy. Dźiećie ktore sie na=
rodzi / zimnego przyrodzenia bedzie.

Luty.

Februarius. Hornung.

LVtego Miesiacá krew pußczay / á trun=
ki y wßystki rzeczy ktore chceß / osobno go=
race iedz á ich pokrway / głowy ostrzegay
przed zimnem / Winá áni piwá w łáźni nie
piy: Kto tego Miesiacá dnia ßostego á sio=
dmego krew by pußczał / tego roku vmrze /
A ktoby 26. á 30 dniá Stycżniá / á trzecina=
stego dniá Lutego Miesiacá sie národził /
tedy iego ćiáło áż do dniá sadnego w czale

zostánie: Bedá o tym báiat/ á temu liczeniu dni rozumiey/ ták porzadnie czytac/ iáko dni rozdzielone so ku miesiacom / w kálendarzoch/ Ale gdzie czytáß opußczániu krwie/ tedy rozumiey od nástánia Miesiacá. Jesli grzmi tego to Miesiacá/ wiele ludzi/ á zwłaßcza bogátych smierć známionuie: Tedyż sie chroń od zimná/ á krew s palca pußczay. Luty powiáda: W mym czásu pußczáć krew vżyteczno iest/ Lektwarzy vżyway/ wody nie piy. Dziećie ktore sie w nim národzi/ vbogie bedzie/ swierzb białásy bedzie mieć/ á bedzie złodziefem/ iesli kráść bedzie.

Márzec.

Marcius. Mertz.

MArcá Miesiacá czesto sie myy á do łáznie chodź/ czyść sobie zeby á trzy ie sola krwie niepußczay/ wrácánie sobie czyń dla przeczyśćienia żołądká/ dla zimnice ktora by wa káżdego dniá/ czyń sobie wárzenie przećiwne á słodkie iedz záwżdy/ násienie Rućiáne/ Száłwiowe/ Koprowe (ále z ogrodnego kopru) Opichowego/ Piotrußczanego Kto sobie 16. 17. á 18. dniá krew pußczáć da/ tego roku vmrze/ á ktoby siodmego dniá pußczał krew/ wzrok oczu swoich stráći. Jesli tego Miesiacá grzmi / wielkie wiátry/ żyzność zboża / á swar miedzy ludźmi známionuie. Tego czásu pieczystych karmi vżyway/ á w łáźni sie myj

Marzec powiáda: Czásu mego krwie niepußczay/ trunku nie przyimuy/ párzenia nie vżyway. Dźiećie ktore sie národzi/ nagłe bedzie w swey myśli/ á mnodzy sie ieo beda bać.

Kwiećień.

Aprilis. Apryll.

KWietniá Miesiacá krew pußczay dla niezdrowia wątroby y dla iney przekázy. Surowego korzenia nie iedz dla párßywośći á swierzbu/ swieże mieso iedz á nie wedzone/ bo z niego przychodzi niemoc nagłego omdlenia. Kto ßostego/ 7. y 15 dniá krew pußcza/ tego roku vmrze. Kto osmego dniá krew pusći/ we czterdźieśći dni vmrze. Kto ßostego dniá pußcza/ oślnie. Kto pierwßego dniá Miesiacá Kwietniá pusći sobie krew / álbo tego dniá rániony bedzie / álbo trunk przyimie/ then wnet álbo w rychłym czásie vmrze. Grzmienie tego Miesiacá/ wesele á żyzne láto známionuie / á smierć niespráwiedliwych ludźi. Tego czásu brzuchá przeczyść/ á krwie z nog vpuść.

Kwiećień zá czásu mego vżyteczno iest krew pußczáć / ále zaskorniey krwie nie ćiagni/ dziećie ktore sie národzi/ nie płodne bedzie.

May.

Maius. Mayen.

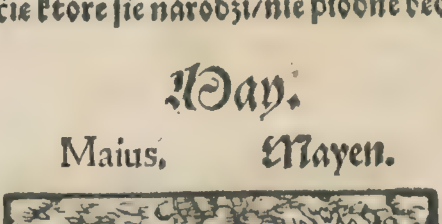

MAY Miesiac niektorym niemocnym ku zdrowiu iest przygodny/ ále niektorym nie. Chceßli zdrow być piy piołynek w winie/ Ale lepßy y vżytecznieyßy iest w czystey wodźie/ á osłodziwßy y pić/ iedz też ßáłwia y rute. Kto siodmego / 15 á 17 dniá pusći sobie krew/ tego roku vmrze. Grzmienie/ drogość známionuie w zbożu/ á głod tego roku. Wystrzegay sie od iedzenia głow wßelkiego źwierzećiá y bydlećiá. Day sobie watróbna żyłe záćiać/ pożyteczno iest do na-

poiu

poiu włożyć krwáwnik/ ſtárczek/ inych więcey zániechay/ tych vżyway. May/ zá czáſu mego vżytecżno ieſt z tey żyły krew puśćić co ią zową Mediáná / trunk przyimuy / źimnych pokármow pożyway/ piołynek piy. Dźiećie ktore ſie národźi / ſproſne á wßákże roſtropne bywa.

Czerwiec.

Iunius. Bráchmon.

Czerwcá Mieśiacá maß pić wode ſtudzienna ráno przed iadłem / áby záchował zdrowie płuc/ mleko wárzone ná wieczerzy iedz: vżyway Cytwaru / Bukwice á ſtárczku: Kto ßoſtego dniá krew ſobie puśći/ tego roku vmrze. A ieſli grzmi tego mieśiacá/ żyzność zboża á rozliczne niemocy ná ludźi bedące známionuie: Pićie wody źimney od gorzkiey zgági/ przetoż ią maß ráno pić z kwiećiem bzowym/ tákieß Sáłate iedz á wode piy.

Czerwiec/ czáſu mego ieſli potrzebá: krew możeß pußczáć lektwarzy vżyway á wode pij Dźiećie ktore ſie národźi/ nie madre bedźie/ w czynieniu y w mowieniu nie śmiáłe.

Lipiec.

Iulius. Heuwmon.

Lipcá Mieśiacá chceßli zdrow być/ wáruy ſie od zbytniego ſpánia/ od párzenia/ od Ryb Jeziornych/ a krwie nie pußczay/ tákież nie iedz kápuſty áni goracych pokármow: Napoy twoy áby był z Rutą/ z Száłwią/ z Hányżem/ z Opichem. Kto 15. á 17. dniá krew bedźie pußczáć/ tego roku vmrze. Jeſli grzmi/ drogość známionuie / á bydło mrzeć bedźie/ żyły nie záćinay/ ále z wierzchu piſánych rzecży vżyway/ kminu y inßych rzecży powiedźiánych: Powiáda Lipiec/ W moy czás krwie niepußczay/ długo bez iádłá nie byway/ iedz ſłoniny/ párzenia nie vżyway/ ſłußnego ſnu vżyway / trunk przyimuy. Dźiećie ktore ſie národźi/ bedźie weſołe á czyſte.

Sierpień.

Auguſtus. Augſtmon.

Sierpniá Mieśiacá ieſt czás nieprzeſpieczny/ niezáchowaßli ſie od źimna/ zchorzeieß/ wáruy ſie od źimnych pokármow/ czeſto ſie w łáźni myy/ ſtárzecżku / poleiu á bábki ku wieczoru pożyway. Kto puśći krew dniá 19. á 20. tego roku vmrze. Kto pierwßego dniá Mieśiacá gdyż náſtawa Sierpień krew pußcza/ álbo bedźie ranion / álbo trunk przyimuie/ ten wnet álbo názáiutrz vmrze. Dźiećie ktore ſie národźi/ nie powiedźie ſie ku dobremu / ále złą śmierćią vmiera. Jeſli grzmi tego mieśiacá / tedy mnodzy ludźie zchorzeią / tedy ſie wáruy pokármow źimnych tego Mieśiacá ßkodliwych. Sierpień/ czáſow moich krwie niepußczay/ kápuſty nie iedz/ od ryb ſie wáruy/ Cynámonu vżyway. Dźiećie ktore ſie tego mieśiacá národźi/ Acżkolwiek czyſtego vmyſłu á proſtego/ wßákże nie płodne bedźie.

Wrześień.

September. Herbſtmonat.

WRzesniá Miesiacá niekielko kesow chlebá miekiem polane° ráno przed iadlem ziesc: A wszego owocu zrzálego vżywáy/ w napoiu swym miey stárczek/ benedict á chcesli z zyly pusczáć możesz. Kto 16. á 15. dniá da sobie krew puscić/ ten tego roku vmrze. Jesli grzmi obfitosć zboża á mordowánie mocnych ludzi známionuie. Tedy day żyle záciać/ á przerzeczonych rzeczy vżywáy.
Wrzesien/ Czásu mego vżyteczno iest krew pusczáć/ młody Ser iesć/ mosczpić/ trunk przyimowáć. Dziecie ktore sie národzi/ we wszech vczynkoch swych skromne bedzie/ á spráwiedliwy Sedziá.

Październik.

October. Weinmonat.

PAzdziernika Miesiacá wszeláki źwierz y bydło/ z ptástwem iest zdrowe/ krom Ráká/ bo tedy bywa nákáżon od Robakow álbo glist. Tedy piy mosczą/ á iedz gesi wárzoná/ w napoiu miey imbier/ gálgan/ cynámon. Kto szostego dniá sobie krew pusći/ ten tego roku vmiera. Jesli grzmi/ wiátry wielkie/ zboże y owoce tego roku drogie známionuie. Jmbier/ Cynámon/ mosczbedziesli pił: zdrow bedziesz/ leniwości sie masz wárowáć/ kozie mleko y owcze piy/ á gryź gwoździki. Październik/ Zá czásu mego krwie niepusczay/ w łáźni sie nie myy/ głow wszelkiego źwierzecia á skory nie iedz/ trunku nie przyimuy. Dziecie ktore sie národzi/ złego przyrodzenia bywa/ á mowy nie przyiemney.

Listopad.

Nouember. Wintermon.

LIstopádu Miesiacá/ goraco sie w łáźni nie myy/ bo łáźnia iest czyscienie plugástwá. Jesli tego potrzebá zástornia krew pusczay/ Ale ostrzegay sie od zimná/ w na-

poiu miey imbier/ cynámon/ kryształ. Kto 16. 17. dniá pusczałby sobie krew/ tego roku vmrze. Jesli grzmi tego miesiacá/ obfitosć zboża/ á Láto wesołe známionuie/ łáźnia á złaczánie tego czásu szkodliwe.
Listopad/ W mym czásie krwie niepusczay áżby tego byłá pilna potrzebá/ kozie mleko piy/ bo sie z tego krew rozmnaża y cudnosć czyni/ nie przyimuy trunku. Dziecie ktore sie národzi/ strzelcem á opátrznym y dobrym mężem bedzie.

Grudzień.

December. Christmon.

GRudniá ostrzegay głowy swey od mrozu/ áby cáły rok zdrowa głowe miał/ day sobie záciać głowna żyłe/ á myy sie w łáźni poki sie podoba/ Topola á Jmbier iedz. Kto szostego y 7. á 11. dniá krew sobie pusći tego roku vmrze. Kto posledniego dniá ná skonániu Grudniá żelázem ránion bedzie/ ábo syrop á trunk przyimie/ wnet álbo rychło vmrze. Dziecie ktore sie tego dniá národzi/ nie bedzie nákłoniono ku dobremu/ ále hániebna śmiercia vmrze. Jesli vsłyszysz grzmienie tego miesiacá/ wiedz że tego roku obfitosć bedzie wszystkich potrzeb/ y dobry pokoy á dobroć miedzy ludzmi/ przygodne sa tego tego miesiacá wszystki gorace rzeczy. Grudzień/ w czásu moim iesli potrzebá z głowy krew pusczay (ále nie kordem) Piernych pokármow vżywáy/ muszkat iedz/ trunku nie przyimuy. Dziecie ktore sie národzi/ spráwiedliwym sedzia bedzie/ mocny á gruby ego ciáłá/ á wszákże bedzie smysłny.

Księgi Siodme máiące w sobie náukę/ iáko brzemienne pánie spráwiáć się máią nosząc płód: Jáko sie też ku rodzeniu y przy rodzeniu rzędzic. Też Náuká pomocnicam ktemu/ iáko potym dziatki chowáć/ y choroby ich leczyc.

Náuká poznawánia po poczęciu Niewiásty/ ieśli synem álbo dziewką chodzi.

NAprzod to iest pierwsza náuká/ ieslize oná Niewiástá przed poczęciem byłá bládá/ á po poczęciu rumiána ná licu/ znák iest iże z synem chodzi. ¶ Drugi znák/ Jeslize Niewiástá zástapiwszy/ niema wielkiego obćiążenia w sobie y we wszystkich członkoch/ znák iest iż syná w żywoćie nosi/ A ieśli záśie iest bárzo mdła leniwa/ obćiążała/ známie iż dziewká będzie.

¶ Trzeći znák z strony mleká w pierśiách/ ieśli mleko iest białe á ktemu geste/ iże gdy go ná zwierćiádło álbo ná miecz wstrzyknie tedy stoi ná mieyscu nie rosplywaiac sie/ znák iest iż Syn będzie.

¶ Czwarte z strony żywotá/ ieśli práwy bok to iest práwa stábizná wiecey okręgłeie wznoszecy sie/ vkázuie też ná Syná/ á wszákoż rumiánosć

rumiáność licá po poczęciu/ iest známie nápewnieysze poczęcia Syná/ á to iesli przed poczęciem Niewiásthá byłá bladego álbo śniádego licá.

¶ Záśie wszystko przećiwnie tym znákom przerzeczonym o dziewce masz rozumieć.

Tu masz náuke iáko masz poznáć/ Jesli Niewiástá dziećmi chodzi/ Ták tá ktora nie dawno za mąż szłá/ Jáko y ktora dawno.

NAprzod z strony máćice/ iż śie tá nieprzeczyśćia ná Miesiac według zwyczáiá iey ¶ Drugi znák/ iż iuż Niewiástá po poczęciu nie ma lubowánia/ y owszem brzydźi śie skutkiem małżeńskim.

¶ Trzeći znák z strony iedzenia y pokármu iey/ Abowiem táka Niewiástá w rozmáitych smákoch potraw/ A zwłaszczá nie zwyczaynych śie kocha/ To iest w kwásnych rzeczách álbo słonych álbo w zimnych/ álbo też w słodkich/ á pospolićie wiecey nizli przed poczęćiem.

¶ Ciwarte iż tákie bolenie głowy miewáia/ y częste wrácánie.

¶ Piate/ przyrodzonych rzeczy záſtánowienie/ á pierśi nábieránie.

Poczyna śie rospráwá o rodzeniu człowieczym.

¶ Jáko á ktorym obyczáiem płod z żywotá máthek swoich wychodźi ná świát/ y tudźiesz o przygodách y rozmáitych przypádłośćiách Pań y Niewiast/ ktore miewáia przy rodzeniu dźiatek swoich/ Y też o pomocách lekárskiemi rzeczámi ku rychłemu á lekkiemu porodzeniu/ y ktemu o sprawie y rządzeniu Pań brzemiennych/ ták przed porodzeniem iáko y po porodzeniu. Ale naprzod oznaymie rozmáite obyczáie rodzenia człowieczego. A napierwey ktorym obyczáiem płod w żywoćie leży/ á wiela błonek bywa obleczon.

Rozdział I.

NA żywoćie mátczynym leżenie płodu iest tákowe: Iże dźiećiatko śiedźi w żywoćie á skurczy śie/ raczki śćiagnawszy miedzy nożki/ głowka przychyliwszy śie ku kolankam/ ták iż iednym okiem ná iednym kolanku/ á drugim okiem ná drugie kolanko przytula śie á ták nosek miedzy kolanká wchodźi grzbietem ku żywotowi á vsty ku grzbietowi mátczynemu leży skurczywszy śie w kłebek ¶ Dźiećiatko w żywoćie mátczynym trzemá błoneczkámi bywa obleczono. Pierwsza błonká wierzchnia/ spodnie dwie błonce/ y wszystko dźiećie okrąża/ á ktemu broni dźiećiatká od złych wilgośći iádowitych płynacych tám ktemu niskiemu stokowi/ ktore nie czystośći nie sa vżyteczne dźiećiatkowi/ áni ku pokármu/ áni ku pomnożeniu rosćienia iego: Jedno tylko leża miedzy máćica á miedzy ta pierwsza błonka ktora zowa po łáćinie Secundiná/ po polsku łożyszko. A ták po porodzeniu dźiećiatká/ y po wyśćiu tego łożyszká/ płyna ty wilgośći ze krwia zmieszáne z mátki chorey. Wtora błonká poczawszy od pepká dźiećiecego áż ná doł záwięa dźiećie/ á tá błonká ma w sobie bárzo wiele zmárszkow ná podobieństwo flákow wárzonych/ á tá błoneczká iest spráwiona ták przymieszszeysza/ tákież dla rozmáitych wilgośći/ iáko vryny/ potu/ y inszych nieczystośći ktoreby dźiećiatko gryść miáło. Trzećia błonká ostátnia/ tá iest ktora bez żadnego pószkodku dźiećie obwija/ á broni od dźiećiecego moczu y inszych wilgośći ktore z dźiećiećiá wychodza iż ktemu dla grubośći á nieiákiey twardośći/ ktoraby miáłá náćiskáć dźiećiatko z strony Secundiny/ to iest łożyszká.

Jáko

Jáko czás obáczyć przyszłego zlezenia: A iáko śie słusznie á przyrodzonie rodzenie sstawa/ Jáko też zás niesłusznie/ a często szkodliwie bywa.

Rozdział 2.

NOspolity á zwyczáyny czás zlezenia/ iest dziewiąty Miesiąc/ ábowiem dziewiątego Miesiącá wypełnionego zlezenie przychodzi/ A ták przed czterdzieśćia Niedziel od poczęcia przychodzą ty znáki na brzemienną niewiástę/ ktore vkázuią rychłe porodzenie dziećięciá.

¶ Naprzod przychodzą około drymion/ y też około pępká boleśći/ tákież też y w krzyżu/ przytym zápalenie/ czliwość y nádymánie słabizn przychodzi. Gdy ty známioná przychodzą ná brzemienną niewiástę/ vkázuią rychłe porodzenie.

¶ Też mamy wiedzieć o dwoiákim rodzeniu: Jedno iest przyrodzonym á słusznym obyczáiem/ á ták według rodzenia/ iáko też według czásu. Drugie rodzenie nád obyczay przyrodzony/ ták w rodzeniu dziećięciá iáko też y w niesłusznym czáśie.

¶ Abowiem dziewiąty Kśiężyc iest práwy á słuszny czás porodzenia: Acżkolwiek sie przygadza y siodmego Kśiężycá zlezenie/ ktore bywa zdrowe dziećiątku/ Ale osmego Kśiężycá ktore sie dziatki rodzą/ pospolićie á rzadko ma pochybić áby miały żywo zostáć: O czym Awicenná świadczy/ słuszny obyczay á pospolity rodzenia dziećiątká. Z powieśći wielkiego Woćiechá/ ták ma być Naprzod iż sie dziećię ma rodząc głową vkázowáć/ potym szyia z rámiony/ potym ręczki przy boczkoch przytulone/ á ku noszkam śćiągnione/ tákże wychodźi z żywotá zá pomocą bábiną áż do wyśćia/ á ná ostátek noszki/ Bowiem tenże wielki Woćiech pisze/ iż dziećię w żywoćie mátki swoiey ku grzbietowi oczymá y pierśiámi/ głowká ku pępkowi mácżynemu śiedzi. Potym gdy czás ku porodzeniu przychodźi/ chytkie sie obroći/ ták iż głowka ná doł/ noszkámi ku gorze/ oczymá ku żywotowi mácżynemu sie obraca/ á ták przyrodzonym obyczáiem z żywotá wychodźi iáko tu ná figurze widźisz/ Drugie iż ku tákiemu rodzeniu przyrodzonemu to też ma być/ iżeby rychło dziećiątko niezábawiáiąc sie wychodźiło z żywotá/ á krom wielkiey ćieszkośći y wielkiey boleśći.

¶ To iest rodzenie słuszne.

¶ Záśie nád przyrodzony obyczay rodzenie. Naprzod czásu niesłusznego/ albo nie tym sposobem námienionym z żywotá wychodzenie. Awicenná: Rodzenie ktore nie głową ále nogámi przychodźi/ á ktemu ręce ku nogam y ku biodram przytulone/ powiáda być niesłuszne/ á wszákoż iednák bliskie ku przyrodzonemu rodzeniu/ A to dla tego iż też tákim obyczáiem rodząc sie dziećię: żywo y z mátką zostáie/ iáko tu ná tey figurze widźisz

¶ Rodzenie nie słuszne.

Dla ktorych przyczyn ćieszkie rodzenie bywa/ á czego sie wiárowáć/ chcąc ku lekkiemu przyść.

Roz-

Rozdział 3.

CIeßkie rodzenie dźieći cze-
stokroć ná mátki przycho-
dźi / dla rozmáitych przy-
czyn ták z strony matek iáko
1 y z strony dźieći: Z strony
mátek/ Naprzod dla máło-
śći y ciasnośći máćice. Drugie dla vczynie-
2 nia iákiey wrzedzienice/ álbo rospádliny/ ál-
bo iákich inßych przypádłośći złych w máći-
cy/ dla ktorych rzeczy z wielka ćießkośćia y z
boleśćia bywa rodzenie. Trzećie dla poczę-
3 ćia w młodych bárzo lećiech/ iáko sie też czá-
sem przygádza / áczkolwiek rzadko przed
dwánastym rokiem może począć. Czwarte
4 dla zewrzenia mecherzá/ ktory leży pod má-
ćica / y dla owrzedzenia ielit mátczynych.
Abowiem dla boleśći tych to członkow/ má-
ćicá z niemi ćierpi/ á z tad boleśći y ćießko-
5 śći przy porodzeniu być mußa. Piate też dla
tego/ iż niewiástá z przyrodzenia iest mdła/
nieduża/ álbo źimnego á suchego názbyt/ ál-
bo tłustego názbyt ćiáłá y przyrodzenia/ ál-
bo iże przed tym nigdy nierodźiłá/ álbo iż bár
zo lekliwa/ álbo gniewliwa/ Abowiem dla
tych przyczyn wßystkich námienionych/ ćieß
ko mátki mußa rodźić/ á dla sámego gniewu
niewiástá nieposiedźi ná iednym mieyscu/
ále iey wßystko nie w czás/ á ták z mieyscá ná
mieysce biega/ á w tym ćießkośći sobie przy-
6 mnaża. Szoste á pospolite/ iż zawße dźiew
ká z więtßa ćießkośćia przychodźi ku rodze-
niu/ A syn záwżdy lżey y łácniey. Siodma
7 przyczyná ćießkiego álbo łácnego rodzenia
bywa z strony płodu álbo dźiećiatká / ábo-
wiem tłuste álbo wielkiey głowy álbo sámo
dźiećie wßystko wielkie/ czyni ćießkość y tru-
dność rodzenia/ Záśie dźiećie máley głowy
álbo sámo nie miaßße á ktemu czerstwe/ tá-
kie rodzenie bywa łácne á niebárzo bolesne.
8 ¶ Osma przyczyna ćießkiego rodzenia bywa
z strony bliźnieczego rodzenia/ iż gdy dwoie
dźieći iedno po drugim wnet sie rodźi / álbo
dla dźiwu iákiego nád bieg przyrodzony bę-
dacego / iáko iżby dwoie dźieći o iedney gło-
wie w żywoćie były/ álbo iżby były dwie gło-
wie o iednym ćiele / iáko sie to było przygo-
dźiło w Niemcách nie dáleko Witemberku
Miástá/ iáko tu widźiß wyobrażenie tego.

¶ Dźiewiata przyczyná ćießkiego rodzenia 9
y dla niesłußnego śćia dźiećiecego z żywotá
á to iże obiemá nogomá / álbo iedna noga
álbo kolánmi wychodźi/ rece ku gorze pod-
niosßy/ álbo też iż bokiem álbo grzbietem/
ábo też ogonica to iest zádkiem ku wyśćiu z
żywotá mátczynego vkázuie sie / á tákie ro-
dzenie iest nad przyrodzenie á naßkodliwße.
¶ Dźieśiata / gdy dwoie dźieći to iest bliźn- 10
cowie/ razem z żywotá wychodza/ ták iże ie-
dno nogámi á drugie głowa/ álbo oboie no-
gámi/ bywa ćießkie á śmiertelne tákowe ro-
dzenie. ¶ Iedennasta przyczyná ćießkośći 11
przy rodzeniu bywa przy odchodćiećiu/ kto-
re bywa czwartego álbo piatego Kśieżyca
od poczećia/ ábowiem tych Kśieżycow bár-
zo mocno dźiećie bywa przypoiono w żywo-
ćie mátczynym/ á ták z wielka boleśćia vry-
wa sie z żywotá / á zá ćießka boleśćia rodźi
sie tákowe odchodcze. ¶ Dwunasta przy- 12
czyna ćießkiego rodzenia bywa iedennaste-
go Kśieżyca / á to dla niemocy mátki álbo
dźiećiatká sámego ták sie przedłuża.
¶ Trzynasta przyczyná ćießkiego rodzenia 13
bywa dla martwego płodu w żywoćie/ abo-
wiem táki płod/ áni sie ruszać áni obrocon łá-
cno być może ku wyśćiu abo wyćiagnieniu/
álbo tákież z strony chorego álbo niemocne-
go dźiećiatká / ktore pomocy sobie żadney
dáć nie może ku rychłemu ná świat wyśćiu/
stad bywa ćießkość z boleśćia mátce rodzacey
á to z tad dźiećiatko bywa chore y mdłe w ży-
woćie/ iże mátká noßac ono miáłá na sie iá-
ka niemoc łożna albo długa febre / álbo bie-
gunke/ abo przyrodzona niemoc ná Kśieżyce
chodzac onym miewáłá/ z tych sie nádźiewáy
chorego dźiećiećiá/ z ktorym ná ten czás nie-
wiástá chodźi/ á ktemu iesli pirwßego kśieżycá
álbo

álbo tego ktorego zápádłá Niewiástá/ mle-
ko v niey z pierśi náćiśnionych płynie/ á kte
mu też ieśli sie dźiećiatko nie rusza w żywo-
ćie czásu słusznego / znák iest mdłego płodu.
14 ¶ Czternasty znák ćieżkiego rodzenia z stro
ny Secundyny/ to iest łożyszká/ á to gdy nie
rychło wychodźi z Niewiásty / álbo twárde
iest ku łácnemu vrywániu/ ábo záśie dla ná-
zbyt rychłego wychodzenia/ y dla miekkośći
ćienkośći tego łożyszká / ábowiem rychłe á
predkie vrwánie łożyszká/ czyni trudność ro-
dzenia słusznego/ á to zálewániem płodu wil-
gośćiámi krwáwemi / ktore sie były zebráły
około tego łożyszká/ á ktemu wodá ktora iest
vżyteczna ku snádnemu rodzeniu dla onych
złych ginie/ á z tąd trudność wielka przycho-
15 dźi ¶ Pietnasta przyczyná/ wielkie źimno
y tákież ćiepło przeszkadzáią łácnemu rodze-
niu/ źimno śćiskáiąc żyły y wszytko ćiáło mát
czyno/ á zbytnie ćiepło mdląc mátke y płod
16 w żywoćie leżąc. ¶ Szesnasta przyczy-
ná nie łácnego rodzenia/ iedzenie brzemien-
ney pániey/ ktora iest bliskiego zleżenia/ wy-
susząiących / kwáśnych y ocćiánych pokár-
mow ktore śćiskáią żyły y wszystki członki/ á
nawiecey iábłká kwáśne / kásztány/ tarnki/
iágły/ kápustá kwáśna/ y insze owoce kwáś-
ne/ y też myćie piątego álbo szostego Kśieży-
cá w źimnych wodách ábo w háłunowánych
álbo w tákowych w ktorychby było żelázo gá-
szono / álbo insze rzeczy śćiskáiące wárzone/
iáko są tarnki/ żołądź debowa skorá/ gállás/
debianki/ roża/ gruszki/ płonki iábłká leśne y
insze rzeczy ktore są bárzo szkodliwe brzemien
ney niewieśćie/ dla łácnego porodzenia dźie
17 ćiatká. ¶ Siedmnasta przyczyná przeszká-
dzáiąca łácnemu porodzeniu / smutek álbo
niemoc/ álbo głod iedzenia/ álbo tákież nie-
dostátek á wielkie prágnienia pićia / ktemu
18 praca á nie spánie. ¶ Osmnasta przyczy-
ná/ gdyby Niewiástá bedąca bliskiego czásu
porodzenia / pożywáłá tákich rzeczy/ ktore
máią wielką wonią thák wdzieczną iáko y
przykrą/ bowiem tákowe rzeczy ćiągną má-
ćice ku gorze/ á ták y płod bywa przenágá-
bány ku rychłemu z żywotá wyśćiu.
19 ¶ Dźiewietnaste przenágábánie lekko ro-
dzenia/ bolenie w ćiele máćzynym ná wierz
chnich członkoch/ iáko około żołądká/ ná bo-
koch/ w plecoch/ w grzbiećie.

¶ Dwudźieste przenágábánie y známie nie- 20
łácnego rodzenia/ iest pierwszego dźiećiatká
ćieżkie y wtorego y trzećiego bárzo bolesne
rodzenie/ ábowiem iuż ták káżde z boleśćiá-
mi y z wielkiemi ćieszkośćiámi beda przycho-
dźić/ á to dla zwyczáiu przeszłego ćieszkiego
rodzenia. ¶ Záśie známioná łácnego
rodzenia są przećiwne przerzeczonym zná-
mionam/ á nawiecey ktora mátká dźieći pir
wsze łácno rodźiłá krom boleśći/ á nawiecey
wyższey pepká/ ábowiem boleśći ktore są ni-
żey pepká przy rodzeniu/ tákie nie szkodliwe
niebywáią/ á to iże płod tákowemi boleśćiá-
mi nie hámuie sie długo w żywoćie/ owszem
sie co rychley kwápi ná Swiát.
¶ Przytym masz báczyć/ iż Niewiástá ktora
sobie bárzo cnie / á miece z soba boleśćiámi
wielkiemi bedąc nisko około táiemnego człon
ká zietá/ wszákoż oná Niewiástá iest przy
tym śiły dobrey/ oddychánia mocnego / nie
zádusźliwego / a ktemu dźiećie w żywoćie
czerstwo sie rusza/ masz pewną nádźieie do-
brego końcá á poćieszneg w szczesliwym po-
rodzeniu.
¶ Záśie kthora Niewiástá przy rodzeniu
mdleie/ źimne kropie ná nie wystepuia/ puls
v rak predki/ á sáma z dźiećieciem nie czer-
stwa/ złe á smiertelne bywáią tákowe znáki.

Tu masz Náuke y ráde/ iáko masz pomágáć tákiem Pániam y Niewiástam / ktore przerzeczone przypádłośći z ćieszkośćiámi námienionemi przy rodzeniu dźiatek swoich miewáią.

Rozdział 4.

Brzemiennych Niewiast ćiesz-
kośćiam rodzenia kto chce rá-
dźić y pomágáć / tedy máią tá-
kowi ludźie rádźić y też sprá-
wiáć słuszne rządzenie brzemien
nym pániam w iedzeniu słusznym/ á nawie-
cey cztery Niedźiele przed zleżeniem y też
czásu rodzenia. Naprzod przed czásem ro-
dzenia przez cztery Niedźiele/ kázáć sie wy
strzegáć wszelkich rzeczy szkodliwych w iedze
niu/ ktoreby iey we zdrowiu szkodźiły / iáko

zimnych/kwáśnych/gorzkich y inßych/á ieſliby ſie od nich wzdzierżeć niemogłá/ tedy po troße pożywáć/ á potym iákie lekárſtwo ſłußne ma bráć álbo w piciu álbo w iedzeniu/ áby iey ono iedzenie rzeczy ßkodliwey y dzieciątku nie ßkodziło.

¶ Záśie ieſliby brzemienna niewiáſtá miáłá w mácicy álbo w progu członká táiemnego iákie obráżenie/ to ieſt wrzod/ bolaczkę/ álbo boleſne zránienie/ tedy ma być wezwan vmieietny bárwierz ábo Doktor/ iżeby przez ráde madra przed czáſem rodzenia mogłá oná páni wziąć zdrowie ná ſwoie niedoſtátki członkow przerzeczonych. Záśie ieſliby brzemienna páni miewáłá częſte zátwárdzenie żywotá/ ták iże ſtolce twárde á z ćießkośćia miewáłá/ tedy thákowa dziewiątego álbo máło przed dziewiątym Mieśiącem ma pożywáć w iedzeniu tákowych potrawek/ ktoreby iey żywot miękczyły á wolne ſtolce czyniły/ iáko ſą iábłká z máſłem á z cukrem śmáżone/ A naprzod godźinę przed innemi kármiámi iedzone/ á potym ćiwſtego winá biáłego nie kwáśnego/ ná to ſie ma nápić. Też ktemu Figi po ránu y ná noc po kielko iedzone ſą dobre/ Tákież też v Węgierſkie śliwki ſurowe ſpłokáne/ miękczą żywot y ſtolce wolne czynią. Przytym ma ſie tákowa páni ktora miewa zátwárdzenie w ſwoim żywoćie/ wárowáć ſie ieść wypiekłych rzeczy/ zgorzáłych/ kwáśnych/ ćierpnących/ iáko ſą iáycá przepiekłe ſámy z octem/ ryż twárdy/ ciągły/ kápuſtá kwáśna/ grußki y inße rzeczy zátwárdzáiące. Też może być tákowym pániam vczynioná kliſterá z polewki z kurczęćiá vwárzonego/ álbo z winney polewki z cukru/ ábo ſoli wſypawßy do niey/ y przypráwy w nie wlać/ Tákież czopki mogą być dawáne z ſłonin vczynione y z mydłá y z żołtku á z ſola zmießawßy/ przeſpiecżnie może być czáſu potrzeby przed ſámym zleżenim czynione.

¶ Przytym też gdy iuż ćießka niewiáſtá przychodźi ku ſámemu porodzeniu/ tedy ma być pośiloná iáka dobra potrawka/ á tákież trunkiem dobrym winá álbo mußkátelle dobrey/ confekty rożánemi/ fiołkowemi/ miodunczánemi/ cytrynaty/ y inßemi ſerdecżnemi rzeczámi/ ktoreby w ſobie niemiały kwáśnośći żadney áni záćiśnienia żył/ ále odmiękczenie żywotá y lekkie zagrzewánie/ á to ieſt polewká tłuſtego kurczęćiá álbo kápłuná młodego z ćielęćiá tłuſtego/ y z mięſá wołowego polewká ieſt dobra tákiem pániam. Ktemu też odwilżenie y odmiękczenie niektoremi rzeczámi lekárſkiemi niſkich mieſc/ iáko ſą oleyki migdałowe/ rumienkowe/ fiołkowe/ z tłuſtośćiámi kokoßemi/ kácżemi/ gęśiemi/ á tymi rzeczámi mázáć dymioná y około wßyſtkiego mieyſcá táiemnego/ winá dobrego częſto po troße ſie nápiiáć/ polewki nie bárzo tłuſte iádáć. Przed zleżeniem dzieśięć dni ma do wolney łáźnie chodźić brzemienna niewiáſtá/ tám ſie z brudu wierzchniego omywßy/ ma ſiedzieć w wánnie w ćiepłey wodzie do ſámego páſá/ ktora wodá ma być przyprawioná z tymi źioły odmiękczáiącemi/ iáko ieſt ſlaz/ rumien woniáiący/ ogrodny y wyſoki ſlaz/ roża czarna/ ktemu też ßczer/ Noſtrzeg/ á to wßyſtko źiele wárzyć do wánny/ á ná káżdy dzień y ná noc miáłáby ſie nápárzáć po pás brzemienna páni/ á potym czynić mázánie mieyſc przerzeczonych oleyki z tłuſtośćiámi námienionemi/ ábowiem tym rządzeniem inácżey dźiatki miewáiącey/ ſnádność á lekkość známienita ſtąd przychodźi.

¶ Jeſliby ktora páni będąc z przyrodzenia mdła/ niemogłá ták częſtego párzenia znośić w wánnie/ tedy vwárzywßy to źiele w wodzie/ przyczyniwßy lnianego náśienia/ mácżáć w tey wodzie ćiepłey gębkę álbo chuſtę/ á częſto iáko przez ćwierć godźiny ná dymioná y ná nogi/ to ieſt ná vdy/ na biodrá/ y ná mieyſce táiemne przykłádáć nápárzáiąc/ odwilżáiąc ćiáło y ktemu żyły/ á po tákowym nápárzeniu w ćwierć godźiny otárwßy y oſußywßy mieyſcá mokre/ mázáć záwße przerzeczonemi oleyki y tłuſtośćiámi kokoßemi/ gęśiemi/ y też kácżemi/ Dymioná/ biodry/ krzyże/ y około otworu dobrze namázowáć/ y owßem gdy widźiß niewiáſte przyrodzenia bárzo ſuchego/ á ktemu mácice ſuchey/ nie ßkodzi y owßem śilna pomoc y pożytek dáie/ wpußczáć do mácice precż. Tákowe tłuſtośći rozmocżywßy w tym báwełne/ á poniechác ze trzy godźiny na mieyſcu.

¶ Ktemu nießkodźi/ y záiſte pożytek známienity czyni kádzenie Ambra Gallia muſcata czyniac ná węglu roſpalonym á nád tym páni brzemienna ma ſtáć. Abowiem od tákiego kádzenia drogi ſwiebodnie ſie otwieráią/ y płod

y płod ná doł bywa ſchylony/ przy tym czáśie przed ſámym zlezeniem ma páni brzemienna lekko pochádzáć ſchylaiąc ſie czeſto ku ziemi/ iákoby co miáłá zbieráć z źiemie/ á potym poſtáwáć/ á to czeſto czyn[illegible]ć/ Abowiem tákowe rzeczy ſpráwuią łácniey[illegible] y krom bolesći rodzenie/ á to maß nauke y ſpráwowánie brzemienney pániey kielkiem Niedziel przed zlezeniem/ ták w iedzeniu iáko y w inßych lekárſtwiech.

¶ Jáko záśie tego czáſu ma ſie ſpráwowáć kiedy iuż bole ná nie z ſtrzekánim około nadolnych mieyſc przychodzą/ á iuż wodá pocznie odchodzić/ tedy nátychmiaſt przy tákowym czáśie ma páni śiedźieć dobrą chwilę/ potym wſtáwßy chodzić leguchno po gmáchu álbo po wſchodźie ná gorę y ná doł zſtepuiąc/ oddychánie ſobie záćiſkáiąc/ á potym lekárſtwo wźiąć tákowe/ ktoreby prędko á łácno rodzenie ſpráwowáło/ ktore troßkę niżey będźie nápiſano/ tylko teraz gdy iuż tym więcey ná nie bole przychodzą/ y wodá odchodźi/ nátychmiaſt páni śiedźieć ma ná tákowym ſtolcu ktoryby był po temu ſpráwiony/ to ieſt áby ſie ná nim wznák trochę z głową nákłonitá/ á nie práwie leżáłá/ od źiemie nie bárzo ma być wyſoki/ á w poſrzodku wydłubány dla pomocy rozmáitey. Ták ma być vczyniony/ iáko tu maß námálowány ſtolec.

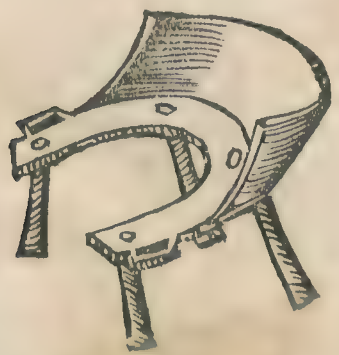

¶ Też przy czáśie rodzenia/ wſádźiwßy niewiáſtę ná ſtolec vſtány/ ma kázáć bábá onym ſtolcem chwiać ná práwą y ná lewą ſtronę/ á ſámá przed oczymá oney páni ma śiedźieć/ á pilnie báczac iáko ſie dźiećię obráca/ potym rozmoczywßy rękę w migdałowym oleyku álbo w liliowym/ ma płodu popráwowáć y z inßemi drogámi áby były ſpráwne ku ſnádnemu porodzeniu.

¶ Też bábá ma pilno wßyſtko do pániey brzemienney báczyć/ á one vpominać y poćießáć słowy miłemi/ á zwłaſzczá obiecniąc y tußąc iákoby ſyná miáłá vrodźić/ ábowiem bárzo rády o tym ſłyßą brzemienne pánie/ záſie rádźić áby dychánie w ſobie zádźierżawáłá coby mogłá nawięcey y nadłużey/ potym ma iey żywot po wierzchu pępká ſtátecznie á lekko śćiſkáć/ ábowiem tákie śćiſkánie żywotá ná doł płod zpycha/ á ku rychłemu porodzeniu dopomaga.

¶ Też n[illegible]ym ma być bábá roſtropna áby pániey rodzącey nie przynękáłá w prácowánie wielkie przed czáſem niżli ſie dźiećię ku wyśćiu wydáie/ ále gdy iuż dobrze pobaczy/ że ſie dźiećię pokußa/ tedy w ten czás ma páni brzemienna ſie wydymáć/ á co nawięcey ſobie ktemu pomágáć/ á ták przed cz[illegible]em nie vſtánie w ſwoiey pracey.

¶ Gdy iuż będźie w rodzeniu/ ták że pocznie ſie łożyſko vkázowáć w ktorym dźiećię leży w żywoćie/ znák że dźieć[illegible] bliſko iey/ á ták ieſli ono łożyſko niemoże być przerwáne ſamo przez ſie. Bábá nátychmiaſt páznokty ſwemi ma ono znienagłá drápiąc roſtárgnąć/ ábo wyćiągnąwßy trochę miedzy pálce wźiąwßy nożyczkámi álbo nożem rozerznąć onę błonkę/ zá czym popłyną wilgotnośći/ á potym ſnádnie płod wynidźie.

¶ Też ieſliby ſie przygodźiło dobrze przed czáſem/ iżby łożyſko było roſtárgnione z ktoregoby wßyſtki wilgośći wypłynęły/ á płod by ſie nie poſpießał ku wyśćiu dla ſuchośći drogi/ tedy ma bábá wźiąć oleyku liliowego álbo choć ſámey oliwy/ y wlać ćiepło ná mieſce/ A wßákoż iáie wßyſtko/ to ieſt białek z żołtkiem bárzo dobrze ktemu ſłużą/ tám ná mieyſce wpuśćić/ dla odwilżenia drogi/ áby tym ſnádniey płod wychodźić mogł/ kichánie przytym ma być czyniono pániey.

¶ Záśie ieſli dźiećię ieſt tłuſte ábo też głowy wielkiey/ ták iże ſie głową zápiera/ á nie może rychło wyniść/ ma bábá pomágáć mážąc oleykiem migdałowym álbo liliowym około wßedy rozćieráiąc leguchno. A to maß obyczay przyrodzonego á ſłußnego rodzenia/ iáko tu ná tej figurze niżey widźiß wyrázono.

¶ Tu záśie nizey widziß nie ſłußny obyczay rodzenia/naprzod nogámi ſciagnawßy racżki ku vdzikom/ták iáko tu ná figurze wymálowáne widziß/wßákże ſie y to dárzy/gdy ſie raczki niepodnioßa.

¶ Przy tákowym rodzeniu ma bábá wßelka pilność y praca mieć/ iżby raczki przy vdzikoch leżáły.

¶ W tákowey przygodzie roſtropne pomocnice/ położywßy mátke wznák/ zá nogi ia wznoßa/áby dziećie názad wßedßy głowa ſie obroćiło/co ieſli im raz y drugi chybi do trzeciego pokußáia/á dárzy ſie dobrze.

¶ Też gdyby tym obyczáiem/to ieſt nogámi á rece ku gorze podnioſwßy/iáko tu maß wymálowáno nizey/ przygodziło ſie rodzenie.

¶ Przy tákowym rodzeniu ma bábá pilnośći przyłożyć/ iżeby raczki dziećiece ná doł mogła przychyláć/álbo iżeby mogłá wßyſtko dziećie ſłußnym obyczáiem náwroćić. Jeſliby ktemu przyść á tego ſnádnie vczynić niemogłá/ tedy iuż ták niechay idzie noßkámi/ raczki przychyláiac do vdzikow/ ieſliby też

niemogłá raczek náchylić/tedy iuż ták zwiazawßy noßki rowno chuſteczka miekka/ pomágáć leguchno wyćiagáiac z żywotá áże do końcá. Jeſt tákie rodzenie bárzo ćießkie/ że też ßkodliwße być niemoże nád nie.

¶ Bywa też nie ſłußne rodzenie tym obyczáiem/iże dźiećie vda ſie nogámi ku wyßćiu z żywotá/ iedna noga vkázuiac ſie z żywotá á druga noge w żywoćie zoſtáwiwßy álbo ku gorze podnioſwßy/ ták iáko maß figure wymálowána.

¶ A ták w tákiey przygodźie ma páni rodzaca ná grzbiet/ to ieſt wznák ſie náktonić iżeby głowa byłá ku ziemi/ á nogámi ku gorze/ á kiedy iuż w tákowym leżeniu bedzie/ nátychmiaſt b[illegible]á [illegible]mrywßy pálce w liliowym álbo w migdałowym oleyku/álbo też w proſtey oliwie/ma leguchno noge ktora ſie dźiećie poczeło rodzić/ záśie w mátke wepchnać/ á potym mátke onego dźiećiećiá chwiać y rußáć ná te y ná owe ſtrone/iże [illegible]ym chwianim dźiećiatko záſie gło wa ſie ku rodzeniu obroći/á gdy to ßcżeśćie zá tákowa ſpráwa przeydzie/

dzie/ma oná páni záśie śiedzieć ná ſtolcu iáko y pierwey/ á ktemu ſie co nalepiey mieć/ áby porodzić mogłá. Jeſliżeby to rádá/ to ieſt ruſzániem/ chwiániem y przewrácanim mátki: Dziecie głowá niemogło ku rodzeniu przyść/ tedy bábá ma z pilnośćia o tym prácowáć/ iżby mogłá one drugá nożkę náćiągnáć/ iżeby ták z przytulonemi raczkámi do vdzikow mogłá dźiećiatko z żywotá wyziąć krom obráżenia.

¶ Jeſliby ſie tráfiło (iáko ſie to przygadza) iżeby dziecie bokiem ſie ku rodzeniu miáło (ták iáko ná figurze niżey wymálowáne widziſz) tedy przyſtuſza ná vmieietna bábe/ áby około tego ták poſtepowáłá/ iżby dziecie ono leguchno (omázawſzy ſobie rekę w iákiem oleyku álbo w tłuſtośći) náwodziłá/ náćiagáiac głowkę ná doł pomáluczku.

¶ Albo záśie iżby ſie przygodźiło rodzenie dziećiatká nogámi rozkroczonymi (iáko tu w figurze málowáney niżey widziſz) tedy bábá ma z pilnośćia wielką nożki w kupkę ſtuláć/ á tego záwżdy z pilnośćia ſtrzedz iżeby raczki były przy vdzikoch/ á thak ma potym oná bábá dziecie zá nożki bráć.

¶ Też gdyby ſie przytráfiło kolankámi obiemá dziećiećiu ſie rodzić (ták iáko tu maſz w tey figurze niżey) tedy bábá ma ſie około tego ſtáráć/ iżeby nożki dziećiece náćiagnáć á roſproſćić mogłá/ á iuż ták zá nożki niechay bierze dziecie/ iáko y pierwey maſz náukę wyżſzey nápiſáną.

¶ Záśie ieſliby ſie przygodźiło rodz… nie iedna reká (iáko tu wymalowánie wi…ziſz) tedy bábá omoczywſzy rekę w migdałowym

oleyku álbo w kokoſzey tłuſko… …n… ono dziećie ná zad w żywot zá rámi… … á iawſzy wpychác co nadáley może/ á p… … n iáko może nalepiey á napilniey przytu… … aczkę ku bokowi dziećiecemu/ á tákże gł… …kę proſto ku rodzeniu náwodzić. Jeſliżeby … …go dowieść niemogłá/ iżby raczki do boku … …o przytuliłá/ tedy ma niewiáſtę one wznák … …owa ná doł á nogámi ku gorze z ſtołká nár… …ociwſzy położ…/ á potym wetkawſzy w ży… …ot dziecie … …uſkáć niewiáſta y ná tey ná… …ve ſtronę tal ie… …otem iey/ ábowiem … …owe ſpi… … dziecie ku dołowi gł… … ſłuſzny… … …n ſie obráca/ ná koni… …ty n ko…

zać oney pániey ná ſtolcu ſiedzieć/ á z nowot ku fortuny w rodzeniu pokuśić.

¶ Tráfuie ſie też w porodzeniu / iż dziećie obiemá rekomá pocznie ſie rodzić (iáko tu

widziß wymálowano) w tákiey przygodzie bábá niechay záśie wzad dziećie iawßy zá rámionká wroći/ á potym vgadzáiac pierwey i-one/ potym druga reke ku boczkom ma przytuláć to vczyniwßy/ ma kázáć áby ſie pokuśáłá oná páni ku porodzeniu.

¶ Tráfuie ſie też zádkiem rodzenie/ á gdy tá kie bábá obaczy rodzenie/ ma zniemagłá rekámi dziećie ono náwrácáć / iżby nożkámi mogło wyniść / A ieſliby mogłá głowo ná dol obroćić / ma ſie o to pokuśáć/ ábowiem by ſnádnieyße á práwie przyrodzone według poſpolitego biegu rodzenie było.

¶ Záśie kiedyby ſie przygodziło nákrzywiwßy głowe ku pierśiam/ żyła ſie dziećie vkazáło/ tedy bábá ma reke omázána iáko tłuſtośćia leguchno głowke náwodzić / iżby tym proſciey/ iáko ſie godzi dziećiatko ... odziło.

¶ Thez ieſliby weſpołek nogámi y rekámi dziećie chciáło ſie vrodzić (iáko n.. tym málowániu niżey widziß) tedy bábá reka ma nogi dziećiece ku gorze wpycháć / á głowe ná dol ſpuſzczáć/ á ták ku ſłußnemu rodzeniu dziećiatko ſpráwiß.

¶ Też gdyby ſie przygodziło tákowe rodzenie to ieſt brzuchem á pierśiámi rece y nogi ku

gorze podnioſwßy (iáko tu obrazek wymálowány) vmieietna bábá w tłuſtośći omoczywßy reke / ma leguchno ſtrona reke włożyc/ á tám dziecie ſłußnie náwroćić. Ieſl by

a. [illegible] viaſſe niemogłá wpráwić / tedy iokć mo[illegible] te[illegible]rone przy ktorey dziećie bliżey progu abo [illegible] leży / ku wyśćiu námodzić / á wſżákoż by [illegible]głá głowe ku dołowi obroćić / by [illegible]udwu bárzo dobra.

¶ Przygat[illegible] ſie te bliźnietá rázem głowámi chcą ná świá[illegible]chodźić / ieſli oboie dźie-

ći głowámi ſie obroc[illegible] / tedy Bábá iedno naprzod co napilniey ma bráć / á potym záſie drugie ma wywodźić z żywotá.

¶ Jeſli nogámi ná doł przyda / tedy tákież po iednemu ma wywodźić wyżſſey obyczáiem námienionym.

¶ Tákież gdyby ſie tráfiło dwoie dźieći rázem ſie rodząc / ták iż iedno pierwey nogámi á drugie głową przychodźi / tedy tymże obyczáiem ma pierwey iedno / potym drugie według nauki niżey nápiſáney wywodźić / ták iże ieſliby mogłá pierwey wywieść to dźiećie ktore głową ná doł ſie obroćiło / potym záſie ono drugie może wepchnąwſſy w żywot / y mátkę wznák przewroćiwſſy ná gore nogámi chwiać / żeby ſie y drugie dźiećie mogło

głową ná doł obroćić / ták wſſyſtko czyniąc iáko maſſ wyżſſey nápiſáną nauke: k temu mázáć około oleyki námienionemi álbo tłuſtośćiámi kokoſſemi / káczemi / á nawiecey ieſliby oná Niewiáſtá miáłá iáką rane álbo roſpádline około członku álbo wnątrz boląca / tedy tym wiecey oleyki / migdałowym / fiołkowym / liliowym ma być mieyſce onoy około námázowano / áby wychodzący płod z żywotá nieczynił táko wielkich boleśći. Záſie ieſliby k temu bárzo tłuſta álbo ćiáłem zbytnie byłá obłożona Niewiáſtá / thedyby snádniey tákowey ná lice leżeć ná kolánách / Abowiem rychley z mnieyſſą ćieſſkośćią porodźi.

Lekárſtwá ktorych pozywánie / czyni lekkie rodzenie.

Rozdźiał 5.

Naprzod ieſt przednieyſſe lekárſtwo / ſłuſzne poſádzenie rodzącey pániey ná ſtolcu k temu vczynionym / ktorá ſie wznak ma dobrze ſiedząc ná ſtolcu nákłonić / przytym czáſu źimnego w ćiepła wolno izbe ma być wwiedźiona ku rodzeniu Niewiáſtá. Lećie záſie bárzo gorących dni nie ma być broniony lekki wiátr / z ktoregoby mogłá wolne ochłodzenie mieć. Przytym też kichá nie ma być / pieprzem álbo czemierzycą tárta ná proch czyniona w nos wdmuchnąwſſy K temu bábá ma pilno bacżyć co przyſłuſſa ku łácnemu porodzeniu nie opuſſczáiąc iáko ieſt máćice y niżey około táiemnego człon

ku/oleyki/máśćiámi mázáć/ y też kádźić tákowym kádzenim ktore ktemu iey bárzo pomocne.

Mázánie okolo niskiego Członku.

¶ Weżmi gesiey tlustośći lot / oleyku liliowego trochę wiecey lotu / ßáfránu troßke tártego/ piżmá bárzo máło. Ty rzeczy wßytki spolem zmießay/ á tym mácice y okolo nadolnego mieyscá máży ćiepło.

¶ Jeśliby tá máść nie sprostáłá rodzącey niewieśćie/ tedy vczyń tym obyczáiem.

¶ Weżmi mirry/ galbanum/ cástoreum/ káżdego z nich po troße / á stárwßy ná proch miálki z wolowa żolćia zmießány/ á vczyń z tey to máśći piluły iáko láskowy orzech/ potym iedne włożywßy ná wegle / okádz brzemienna pánia wstáwiwßy pod nie.

Drugie kádzenie ktemuż.

¶ Weżmi śiárki żoltey/ mirry/ márzány wietßey/ gálbanum/ opoponaku/ káżdego z nich rowno co złoty záważy/ álbo chceßli możeß wiecey. Stárwßy ty rzeczy ná proch z żolćia wolowa/ vczyń piluły iáko y pierwße/ á iedne ná wegle włożywßy/ okádzáć pánia ktora niemoże porodźić.

¶ Też ktemuż okádzenie łaynem golebim/ álbo łaynem iástrzebim / przyłożywßy opoponacum/ bárzo wspomaga.

¶ Też bárzo pomaga ku rychłemu porodzeniu: Wziąć ruty iárey/ wyćisnać z niey sok/ á w onym soku báwełne rozmoczyć dobrze/ y włożyć tám w otwor.

¶ Też weżmi czemierzyce korzeń/ ktemu opoponaku/ stárwßy ie ná gruby proch/ potym vwikłáwßy w báwełne/ wpuść tám w dolne mieysce/ ábowiem nie tylko żywy płod z mátki/ ále y vmárły wyćiagnie to lekárstwo.

¶ Też Asa fetidá ták wiele iey wźiąć / iáko iest ziárno tátárczáne / Castoreum co pol złotego waży ábo trochę wiecey. Stárwßy te rzeczy ná proch/ potym z winem á z woda rozmáć/ á ćiepło day wypić/ pomaga ku rychłemu á lekkiemu porodzeniu.

¶ Też sam Cynámon z winem dobrym pity bárzo pomaga.

¶ Też Asá fetidá z kássia lignea wespołek ná proch stárty/ á co pol drágmy záważy/ day z winem dobrym wypić ćiepło.

¶ Tákież Roża czarna z woda vwárzona/ á ćiepło Niewieśćie przed porodzenim ku pićiu dána/ niewymownie pobudza á czyni rychłe porodzenie. Nießkodźi też brzemienney pániey w tey Roży często przed zlezenim nápárzáć sie w wánnie: O czym wyżßey było.

Piluły czyniące rychłe porodzenie.

¶ Weżmi Cynámonu dobrego/ ßáwiny káżdego z nich ták wiele co dwie drágmie záważa / ktemu przyweżmi Cássiam ligneam połtory drágmy/ mirry/ áristologie rotunde Costi amari/ káżdego z nich po iedney drágmie/ storácis liquide pol drágmy/ Opium dwánaśćie ziarnek/ z tych rzeczy wypisawßy posli do Apteki/ izby vczyniono piluły z bylicowa wodka/ ták wielkie coby káżda ważyłá połtory drágmy / dayże iedne piłułke pániey ktora iuż ma porodźić/ z stárem winem wypić rozmaćiwßy / známienita pomoc od tego weźmie. ¶ Też ßafran z Winem dobrym/ co pol drágmy ważyć bedźie/ dan ku pićiu/ bárzo pomaga. ¶ Też weżmi ßáwiny dwie drágmie / Ase fetide/ Armoniaci/ Rubee tinctorum/ káżdego z nich po połowicy drágmy. Káży z tego vczynić piluły/ co połtorá złotego waży z Winem pániey dla rychłego porodzenia ćiepło day wypić/ gdy ná nie czás przychodźi.

¶ Też weżmi kokornaku długiego/ pieprzu/ mirry/ káżdego z nich rowno/ co połtorá złotego waży. Stárwßy ty rzeczy ná proch vczyń z winem piluły/ káżda ma w sobie drágme mieć/ á potym iedne z winem álbo z ta woda w kthoreyby słonecznikowe ziárná wárzone/ day pániey przed sámym porodzenim wypić / iest ktemu vżyteczne lekárstwo/ że nie tylko żywy ále y vmárły płod snádnie zá tym wychodźi.

Drugie piluły wielkiey pomocy.

¶ Weżmi mirri/ castorei/ storácis/ káżdego z nich co drágme záważy / stárwßy ty rzeczy ná proch

czy ná proch z przáſnym miodem/ vczyń piluły ták wielkie iáko ieſt láſkowy orzech/ á potym day pániey co dwie dragmie záważyz winem dobrem przed zlężenim/ nád inße lekárſtwá ieſt to pomocne. Aczkolwiek ieſt inßych lekarſtw wiele ku pomocy rychłego porodzenia/ ále tu iedno doświadczone lekárſtwá ſą wypiſáne iuż námienione.

Náuká/ iáko łożyſzko ma być ſnádnie wyięto/ gdyby ſámo wyniść niechciáło.

Rozdział 6.

Ożyſzko ieſt rzecz świádoma wßyſtkim bábam y pániam rodzącym/ poſpolicie z dzieciątkiem wychodzi álbo po dziecięciu rychło/ á wßákoż tráfuie ſie często iż po porodzeniu zoſtáie tá błonká w żywocie/ á to dla rozmáitych przyczyn.

¶ Naprzod dla ſprácowánia y zemdlenia Niewiáſty przy rodzeniu. Drugie dla mocnego przyrościenia ku żywotu. Trzecie dla wyniſzczenia wßyſtkich wilgości z ciáłá przy rodzeniu dzieciątká. Czwarte dla nápuchnienia y ſkurczenia od bolow wielkich mieyſcá nadolnego/ á ty przyczyny przeßkadzáią wyściu ſnádnemu łożyſzká z pániey po porodzeniu.

¶ Z tąd wiec ciężkie niemocy ná położnicze przychodzą/ w ktorey łożyſzko zoſtawa/ iáko záduſzenie mácice/ dycháwicá/ mdłości wielkie/ A to dla prochnienia y zágniłości iey/ ſkąd dymy/ páry ciężkiey woniey ku gorze ſie podnoſzą/ á ták ſerce/ głowę y pierſi záráżáią niewieście/ ſtąd często kroć o żywot tákowe Niewiáſty przychodzą/ á dla tego ma około tego bábá prácowáć/ áby temu ſłußna pomoc bez omießkánia roſtropna á vżyteczna dáć mogłá/ á to tymi obyczáymi.

¶ Naprzod/ Jeſli to zádzierżenie łożyſzká ieſt dla zeſćia śiły/ ktorey przy rodzeniu zbyłá Niewiáſtá/ ma być pośilona godnym iedzenim y piciem pośiláiacym/ iáko polewkámi winnemi z żołtki iáiecznemi vczynione/ Tákież z kápłoná tłuſtego polewká y mięſo przepiorcze y kuropatw/ y inßych ptakow ſmácznych/ ktore rzeczy tuczą á rychło pośiláia mdłego człowieká/ tákież wino dobre/ Mußkátellá daná często po troße ku piciu/ ma być w zwyczáiu.

¶ Záśie ieſliby tákowe trudne zbycie łożyſká było z ſtrony nápuchnienia tám tego nadolnego mieyſcá/ tedy ma bábá mázáć y odwilżáć olejki/ migdałowym/ liliowym/ Fiołkowym/ y inßemi tłuſtościámi/ iáko geśią kácżą/ wßędy około y tám wnatrz mieyſcá nápuchłego/ á potym dáć pić Jáłowiec z winem ciepło/ Tákież gálbanum ſtárwßy ná proch dáć pić z winem/ tákież boże drzewko z poleiem w winie vwárzywßy/ á to wino dáć pić/ wyrzucáia mocnie łożyßko nie odbyte.

¶ Theż ieſt rzecz pożyteczna y bárzo dobra nápárzáć leguchno nápuchłe mieyſce/ vwárzywßy ſlaz/ bárßcz/ Roża czarna/ Rumienku knim przyczyniwßy/ á máczáć w tym gębke álbo chuſte/ á przykłádáć ná mieyſce ſpuchłe. Tákież wodá w ktoreyby otreby wrzáły/ ciepło ſpuchłe mieyſce nápárzáć: pomaga/ y worek vczyniwßy máły/ náſypawßy weń otrąb pßenicznych / á przywárzywßy w wodzie onego woreczku/ przykłáday ná ſpuchłe mieyſce.

¶ Záśie ieſliby łożyßko mocnie przylneło ku mácicy ták żeby łácno odſtáć niemogło/ tedy w tákiey przygodzie ma być wolne párzenie vczynione z śiárki/ z bluſzczu/ z rzeżuchy vwárzywßy w wodzie/ á potym chuſte maczáiac nápárzáć niżey pępká mácice.

¶ Ktemu też czynić kádzenie woniáiacymi rzeczámi/ iżeby wonia do noſá oney niewiáſty nie przychodziłá/ á to ſą ty rzeczy/ Ambra/ Piżmo/ Timiáná/ Gállia muſcata/ tych rzeczy po troße wziawßy/ wßyſtkich álbo dwoiey włożyć ná wegle / opáſawßy niewiáſtę/ wſtáwić pod nie/ áby dym w nie ßedł nadolnym mieyſcem/ á záśie przy tym rzeczy przykrey woniey y ſmrodliwe ku noſowi máią być przykłádáne / iáko ieſt w Apthece Aſá fetidá/ Cáſtoreum/ włoſy człowiecze/ pierze pawie palone pod noſem.

¶ Też niewiáſtá ktora niemoże łożyßká zbyć ma być ná dole okádzoná rogiem z nogi oſley áczkolwiek przykra wonia / ále táiemna z przyrodzenia ma moc wyciągáć / nie tylko łożyßko/ ále y płod vmárły z żywotá.

Przy

¶ Przy takowych lekárstwiech ma sie Niewiástá spráwowáć pomagáiac sobie sámá/ nieinácżey iedno iáko y przy rodzeniu dzieciećiá/ to iest záduszáiac w sobie oddech vstá y nos mocnie zátuláiac/ sciskáiac sie/ y ktemu pieprzem tłuczonym kichánie czyniac. ¶ Záśie gdyby sie nieco łożyská z niewiásty vkázowáło/ tedy ma bábá lekko rekámi wyćiegáć/ á strzedz y vgádzáć/ áby sie nieprzerwáło: Jesliby rozumiálá bábá izby zá ćiagnieniem miáłá sie zerwáć tá błonká/ tedy niema ćiagnać/ ále v vdu nićia álbo iedwábnym sznurem vwiezáć nie bárzo mocno áni też názbyt słábo/ A to dla tego by sie niezerwáłá ábo niewykiełzłá/ tedy potym ma niewieśćie kichánie czynić/ pieprzu w nos wpuśćiwszy/ y záśie potym poćiegáć onego łożyská/ y ná te y ná owe strone chwieiac/ áby sie ták mogło wychwiać y wyćiagnać/ á strzedz żeby go mocnym ćiagnienim nie vrwáłá/ ábo y inszych wnetrznych członkow nie obrázitá. ¶ Jesliby zá tákowym nieśpiesznym odbyćiem páni łożyská oná bole wielkie w głowie álbo ćieszkośći w pierśiach miáłá/ tedy tákowey pániey máia być dawáne rzeczy posiláiace głowe y pierśi/ iáko sa rzeczy z áp teki. Naprzod Diaambrá/ Diamuscus/ Diámárgáriton/ y insze rzeczy posilaiace żoładek/ iáko Diagalanga álbo sam gálgan/ cynámon stárwszy z dobrem winem dáć pić. ¶ Jeszcze masz lekárstwo nie pospolite/ dla pewnego á snádnego wyszćia łożyská/ ktore tym obyczáiem ma być spráwione. Weźmi ruty/ szánty/ bożego drzewká/ bylice/ káżdego z nich po gárśći dobrey/ á to ziele z śiekawszy álbo stłukszy w możdżerzu/ włoż do gárncá/ ktory gárniec zászpuntuy y warz z godzine/ áby oná wodá wywrzáłá do wietszey połowice/ Potym zbiy szybułek z pokrywki/ ktorás gárniec zászpuntował/ á wley w dziurke oleyku liliowego/ z kiełkonáśćie łyżek/ tedy posádziwszy one niewiáste ná stołku wstaw on gárniec pod nie/ tym obyczáiem. Wpraw w dziurke pokrywczána trestke/ álbo iáka rurke/ iednym końcem/ drugi włoż do mácice/ áby oná rurka do mácice párá szłá możesz y podgárniec rzeżewia podłożyć/ áby tym lepsza párá szłá/ iest to bes watpienia. vżyteczne lekárstwo/ iedno z godzine ma oná páni ták nád onym gárncem śiedźieć/ biorac one páre w śie/ czyscie ze wszech stron okrywszy sie. ¶ Nákoniec/ iesliby zá tákowemi rozmáitemi pomocámi niemogłá onego łożyská pozbyć/ tedy iuż dáć wszystkiemu pokoy/ owa ták sámo ognije/ á potym ták ogniwszy precz wypłynie posilánia nieopuszczáiac/ áby niewiástá oná nie vstáłá dla bolesći y też mdłośći/ ktore muszá być dla smrodu onych zágniłośći.

Tu záśie masz báczyć y wiedźieć rozmáite tráfunki y przygody ktore przy rodzeniu y po porodzeniu na Niewiásty przychodza. A záśie ktorym lekárstwem máia być oddalone álbo leczone.

Rozdział 7.

Częstokroć po porodzeniu álbo po złeżeniu wpadáia Niewiásty w niemocy rozmáite/ iáko w febry gorace/ w puchliny ćiáłá/ w bolesći żywotá/ y w poruszeniu z mieyscá przyrodzonego mácice. A tych niemocy námienionych żadna insza nie iest przyczyná iedno nie dobre á niedostáteczne czyszczenie po złeżeniu niewiásty oney/ á záśie też dla wielkiey oney mdłośći/ ktora przychodzi ná táka niewiáste z bytniego płynienia wilgośći po złeżeniu/ Też dla obrażenia zgniećienia álbo też zránienia mácice álbo inszych mieysc około mácice: A dla tego iesliby niewiástá po złeżeniu nie dobrze sie czyściłá/ tedy tákich rzeczy ma pożywáć/ ktore tákowym rzeczam przysłusza/ iáko sa rozmáite lekárstwá w pićiu álbo w okádzeniu/ álbo w vmywániu nog/ álbo w mázániu álbo ktoremi kolwiek inszemi obyczáymi ktemu dopomágáć/ A wszákże pospolite á zwyczáyne lekárstwá przysłuszáia ktemu tákowe ktore vryne wypadzáia á żyły czyśćia/ drogi żylne y inszych człokow otwieráia rozszerzáiac iáko iest

iest bylicá/kopytnik/ßáwiná/poley/piotruß ká/trzebulá/hányz/ włoski kopr/ iátowiec/ rutá/bobek/wielka ozánká/kozlek/ cynámon/czerwona lebiotká/y inße rzeczy/ á zwłaßczá ty námienione ziołká/ ták vryne iáko y ty rzeczy miesieczne biáłych głow mocnie porußáia ku wyßciu/ á wßákoż przy dawániu tákich rzeczy prosty człowiek wßystkiego báczyć niemoże / aby ty rzeczy zbytnie nie zápaliły/ma żedáć pomocy lekárskiey/ áby rzecz tym przespiecznieyßa byłá.

¶ Ktemu też/to iest pobudzenie rzeczy przy rodzonych / báńki siekáne po niżey dymion ná obudwu nogu sa pomocne.

¶ A też oczymá słonych ryb álbo kopyty końskiemi/ nadolne mieysce raz y dwá okádzić/ mocnie porußa białym głowam swoie rzecz.

¶ Jesliby zá tymi pomocámi oná niewiástá niemogłá ku swoim rzeczam iáko sie godzi przyść/tedy ma záfene pod kostka záciać á to ma czynić/ iesliby moc á siłá iey mogłá znosić/ ábowiem tá żyłá nawiecey tákowe rzeczy porußa y przyciaga.

¶ Też w febrze/ ktora z niedobrego byćia z swych rzeczy ná tákowe niewiásty przychodzi/ vpuśćiwßy krwie z záfeny ma sie tákowa páni nápiiáć tyzánny / w ktoreyby byłá ćiećiorká czerwona vwárzona/álbo serwatke kozia miásto piwá/ ábowiem to pićie goraczkę mdli/ y ktemu rzeczy przyrodzone ku wyßciu porußa. ¶ Záśie iesli po zlezeniu niewiástá puchnie / tedy ma być czerwona ćiećiorká w wodzie wárzona z kminę kramnym / á tey sie ma nápiiáć czesto.

¶ Też iesli po porodzeniu dárćie z boleniem w żywoćie bedzie miáłá niewiástá álbo około dymion w máćicy / tedy ma być párzenie ná tákowe rzeczy czynionó/ z ślazu / z czárney Rożey/z Kozorośću/Rumnu/Kminu/ Vwárzywßy ty rzeczy w wodzie/á maczáiac w tym gebkę álbo chustę przykłáday ná máćice/á po tákowym párzeniu otárwßy mieysce námázuy oleykiem Migdałowym álbo Rumienkowym. ¶ Też ktemuż weźmi rumienkowych y lniánych głowek/ káżdego z nich czterzy gárśći / włoż ie w płocienny worek/ á vwarz w wodzie/ przykłádayże ij ná mieysce bolace. ¶ Jáko połtorá ziárná pßenicznego weźmi piżmá á rozmáciwßy w winie/ day pániey ćiepło wypić/ ktora ma dárćie w máćicy/barzo pomaga.

¶ Też vpiec w popiele cebul kielko/á potym ie stłucz/ á z máslem máiowym zmießay tak iż bedzie z onego plastr/ktory ná máćice ćiepło przyłoż/potym białym kadzidłem nadolne strony obłoż.

¶ Záśie gdyby niewiástá po porodzeniu miáłá bolenie z strzekániem w krzyżu/w biodrzech tedy maß wziać rumnu/ ślazu / káżdego po gárśći/piołynu/bożego drzewká/bylice/káżdego z nich po dwu gárśći/cynamonu/orzechá mußkatowego stárwßy grubo/ pol łotá káżdego. Ty rzeczy wßystki w gárniec włożywßy/ warz w wodzie z pol godziny/ á potym gebkę rozmoczywßy álbo chustę/ ćiepło czesto ná krzyże y ná biodry przykładay: Potym nápárzeniu/ weźmi oletek liliowy/ nárdowy/káżdego rowno po vncy/ zmießay społem/ á zágrzawßy po nápárzeniu w ćwierć godziny/krzyże námaż y biodrá. Albo vczyń tákowa vżyteczna máść/ Weźmi oleyku rumienkowego/ kopru swoyskiego / káżdego z nich po vncyey/liliowego oleyku połtory vncjey/wosku dwie drágmie/rospuśćiwßy wosk w ley oleyki á zmießay społem/ iż bedzie máść á tym námázuy krzyże y biodrá/ nie pospolitey iest pomocy.

¶ Przytym maß báczyć/iesli po zlezeniu zbytnie wilgośći z niewiásty odchodza / á stad mdłość y boleśći mnoża sie nieznośne/ tedy maß báczyć z ktorey przyczyny tákowe rzeczy ßkodliwe przychodza/poznawßy/ tácniey temu porádźiß/á wßákoż pospolićie z tákowych przyczyn ty rzeczy na niewiasty przychodza. Naprzod z obfitośći krwie we wßystkim ćiele oney niewiásty z przyrodzenia.

¶ Wtore dla rzadkośći krwie ktora niemoże sie w ćiele zostáć/ ále płynie ná doł ku máćicy. ¶ Trzećie dla ßerokośći y wielkośći żył/ktore tym obfićiey krew z siebie wypußczáia. ¶ Czwarte dla mdłośći máćice y takież żył/ktore oboie członki krwie w sobie zádzierżeć niemoga/ ále ia swiebodnie vpußczáia. ¶ Piate dla grubośći y śćiśnienia ćiáłá/ ábowiem śćiśnione w potnicach ćiáło/ áni potu áni páry z siebie nie wypußcza/ á ták ty rzeczy bedac zámknione/ wilgośći sie z nich tym wiecey mnoża/ z ktorych obfitość przyrodzonych rzeczy nád obyczay wypływa.

Szoste

¶ Szoste też bywa zbytek tákowych rzeczy z odtworzenia krwáwnic máćicznych.
¶ Siodme przychodźi z ránienia y z rozpádlin máćicznych.
¶ Osme dla nieostropnośći pomocnice przy rodzeniu/ á tym sie wszytká stárgálá rodźićielká.
¶ A przeto gdyż ták wiele á rozmáitych przyczyn iest/ zbytniego byćia rzeczy mieśięcznych ná Niewiáste po porodzeniu/ niemáia w tákich przygodách Pánie sromieśliwe być: Ale według dostátku swego máia lekárskiey rády y pomocy vżywáć/ oznaymiwszy skutecznie przyczyne niemocy: Abowiem Lekarz madry rychley może obaczywszy przyczyne/ sam swoia bácznośćia vżytecznie porádźić/ y lekárstwá náprzećiwko tákiey niemocy potrzebne dáć.
¶ Aczkolwiek rozmáite náprzećiwko they niemocy/ to iest zbytniemu plynieniu rzeczy przyrodzonych: sa lekárstwá/ iáko elektwarze/ konfekty/ trociszki/ syropy/ prochy/ klistery/ wonie/ kurzenia/ maczania/ plastry/ máśći. O ktorych tákowych rzeczách pomocnice vmieietne máia doświadczona wiádomość/ wszákże i o tym przypomnieć niewádźi Pierwsze stánowienie zbytkow tákowych/ iest wiazánie kráykámi ábo recznikámi rece nád łokćiámi ná dłoń/ á nog niczym niewiazáć: Potym wźiawszy báńke szyroka álbo gárnek/ pod pierśiámi przystáwić mocno/ nie śiekáiac pusczádłem/ záśie chuste w mocnym occie rozmoczywszy/ przyłożyć ná pępek álbo niżey pępká/ á ktemu wźiawszy Sánguinem Dráconis/ bolum ármenum z áptéki/ kámieniá Emátites/ káżdego z nich po troszce co dragme záważy/ zetrzy thy rzeczy ná proch/ á z czárnem winem álbo z octem rozmaćiwszy/ omocz w tym switek báwelni/ káż sobie do máćice włożyć/ zástánowisz tym obyczáiem pláwy mieśięczne.

Plastr ktemuż bárzo doświadczony.

¶ Weźmi kámieniá krwáwnego/ Ormieńskiey glinki/ káżdego z nich poł łotá/ Smoczey krwie dwie drágmie/ Bursztynu/ Czászek żołedźiowych/ Orzechu Cyprysowego/ Bálaustie káżdego z nich po drágmie/ zużelice żeláżney połtory drágmy/ Terpentyny/ y sosnowey smoły rowno/ co bedźie ku plastrowemu vczynieniu trzebá/ ty wszystki rzeczy miáłko stłukszy (w Aptece) day plastr vczynić twárdy/ ktorego vżyway przykłádáiac poniżey pępká/ známienićie stánowi vpláwy: Możesz y białki iáiecznemi roztworzyć: Jesli bedźie twárdy.

Máść ktemu też wyborna.

Weźmi Oleyku Mirtowego/ rożánego/ káżdego z nich po piaći vncyách/ bursztynu/ kośći tártey álbo piłowáney Słoniowey/ rogu piłowánego od kozłá/ korálu czyrwonego/ terre sygilate/ to iest pieczetowáney gliny/ kádźidłá białego/ káżdego z nich dwie drágmie álbo trzy/ wosku białego dwie vncye/ ty wszystki rzeczy ná proch miáłki stłukszy z oleyki/ á z rospusczonym ná ogniu woskiem spuść: A z tego bedźiesz miáłá máść bárzo dobra á doświadczona/ ktora po niżey pępká około máćice y dymion/ y krzyże poránu y ná noc námázuy.

Wánná bárzo pomocna ná ty rzeczy.

¶ Weźmi czászek żołedziowych miske dobra gállásu/ sámego żołedziu wyłupione°/ sczotki źiela/ káżdego z nich po dwie gárśći: Ty wszystki rzeczy ná proch stárwszy (á ktore nie moga być stárte/ tedy ie skráiáć) z deszczowa woda vwarz/ á w tey wodźie ćiepłey ma oná páni chora śiedźieć z godźine álbo wiecey po sámy pás. ¶ Też ktemuż trociszki z bursztynu (w Aptece vmyślnie dźiáláia) co dwie drágmie záważy/ z bábczána wodka ćiepło ná noc ma oná niewiástá wypić.
¶ Jesliby theż przy porodzeniu zczynily sie tákie rány álbo rospádliny w máćicy/ tedy sok wyćiśniony z iágod psinkowych z rożánym oleykiem zmieszány/ ma być tám w máćice/ báwełne w tym rozmoczywszy wpusczány. Albo weźmi białek iáieczny/ mleká niewieśćiego z łyszke/ soku z kurzey nogi źiela. Ty wszytki rzeczy zmieszawszy/ wpuść ná báwełnie w máćice bolaca á chora.

Też sie

Też śie przygadza / iż ielito w stolcu wychodzi z Niewiásty rodzacey.

Rozdział 8.

Weźmi ná to gállásu / orzechy Cyprysowe / (z Apteki) burßtynu / mástiki / kádzidłá / Sánguinis Dráconis / káždego po troße. Vwarz ty rzeczy przetłukßy w wodźie / á to woda omyway álbo maczay ielito wyßłe z niewiásty / omywßy dobrze / pálonym prochem z rogu Jeleniego posypuy ielito wyßłe / á ták natychmiast w niewiástę wetkay.

¶ Jesli ielito spuchło / tedy másło w ćiepłym winie rospuśćiwßy / á w tym báwełnę rozmoczywßy / przywiń ná ielito spuchłe / á gdy sklęśnie: dopiero maß wpráwowáć w niewiástę.

¶ Tákież też ná wyßćie máćice maß czynić y na opuchnienie iey / másło máiowe z winem rospuśćiwßy / á w tym pácześi lniáne álbo chustę álbo báwełnę omoczywßy / przyłoż ná máćice / á potym woda wyżßey wypisána omyy dobrze / y wpraw w Niewiástę / prochem z Jeleniego rogu pálonego posypawßy / ták iáko y ielito zadnie / ále ma niewiásta przy tákowym lekárstwie wznak ná dół głowa śie nákłoniwßy leżeć / á niżey pępká bánkę sucha przystáwić.

Gdyby niewieśćie przy ćięßkiem rodzeniu pępek śie otworzył.

¶ Weźmi białego kádzidłá ná proch stártego co drágmę záważy / rospuść ij w białku kokoßego iáiá / á tym około pępká omázy dobrze / á k temu knot z báwełny w tym omoczywßy / przyłoż ná rospádły pępek / á z wierzchu chustá dobrze przywiąż.

O przyczynách rozmáitych porzucenia: to iest nie donoßenia płodu / y záśie o lekárstwiech náprzećiwko temu.

Rozdział 9.

Porzucenie nic inßego nie iest / iedno niedonoßenie płodu w żywoćie mátki do czásu słußnego / á to bywa rozmáitemi obyczáymi / niegdy przed ożyćiem dźiećiećiá w żywoćie / niegdy też bywa táka przygodá iuż po ożyćiu / Ale ießcze ono dźiećie rußánia żadnego w żywoćie niemiáło / á to bywa czwártego Kśiężycá.

¶ Też śie tráfuie porzucenie iuż práwie w doskonáłośći y w dojrzeniu płodu / á to porzucenie z rozmáitych przyczyn przychodźi.

¶ Niegdy śie też to po piątym mieśiącu przydawa / á to gdy płod nad przyrodzenie y nád bieg pospolity / czásem vmárły / czásem żywy / ále niż śie dni wypełnia odchodźi / á tey rzeczy rozmáite sa przyczyny / ábowiem niekiedy zá tworá spodnia máćice niewieśćiey ták bywa ßeroka / iż śie dobrze zámknąć niemoże / áni płodu zátrzymáć / álbo też od wilgotnośći złych á zbytnich / ták bywa śliska y gładka / iż też płod snádno wypływa / á sámá máćicá wnątrz ták źle bywa spráwiona y wilgośći pełná / iż náśienia płodu álbo też iuż zácżetego y spráwionego płodu zátrzymáć niemoże / Jeßcze nád to y niemocy też / táko sa wrzody rány bywáia przyczyna / bo máćice bárzo pomdla / y ku wyrzuceniu spráwuia.

¶ Trafia śie też iż ony żyły ktoremi śie płod w żywoćie trzyma y stánawia / przez ktore też żywność y karmia bierze / bywáia grubemi á lipkiemi wilgotnośćiámi zátkáne / álbo śie nádawßy rospukáia / skąd przychodźi iże płod słußney żywnośći niemáiac / częstokroć zámiera / á tá przyczyná bywa pospolićie / gdy płod wtorego álbo trzećiego Mieśiącá odchodźi / bo ták powieda Jpokras.

¶ Ktore kolwiek brzemienne bywáia srzedniego ćiáłá / to iest áni bárzo tłustego áni suchego / tákim ieśli śie przyda odchodzenie / pospolićie w Mieśiacu wtorym álbo trzećim przydawa śie / á to nie dla inßey przyczyny / iedno tey przerzeczoney / gdy ony żyły z zbytnich wilgośći nádete / puł áią śie / á ták płodowi żywnośći podáwáć nie moga.

r Awi-

¶ Awicenna też tak powiada: Częstokroć prawi brzemiennym paniam wtorego albo trzeciego Księżyca odchodzenie płodu przydawa sie / a to gdy żyły płod trzymaiące lipkiemi sie wilgośćiami rosciągaią y odjmaią.

¶ Nad to ieszcze odchodzenie płodu przydawa sie / gdy mieysca około maćice bliskie / wrzody abo nietakiemi niedostatki bywaią zarażone. Takież gdy ielito ktore prostym zowa / albo wrzodmi albo bieżaczka bywa nagabane / albo gdy mecherz ćierpi kamień / wrzody / y wode krwawa / abowiem z wielkiey a częstey prace / ktora w niemocy albo przy boleśći bywa / przychodzi poruszenie wielkie w ćiele / na doł wszystki rzeczy spadaiące / a stadże przychodzi tych to żył zatkanie y rospukanie.

¶ Przydawa sie też to z wielkiego nadymania / gdy stolec niechce być / bo tak powiada Jpokras: Niewiasta taka ktora sie barzo przy stolcu wydyma / często odchod płodu miewa. ¶ Takież y kaszel zbytni odchodzenie czyni / iako tenże Jpocras swiadczy.

¶ Ktore też są wyschłego a chudego ćiała / takim odchod pospolićie sie przydawa / bo iako Awicenna mowi: Ktorym ta suchość z niemocy albo z przygody przychodzi / w tych karmia wszystka w żywność a naprawe ćiała sie obraca / tak iż żadne pożywienie płodowi nie zostawa / prze ktory niedostatek płod sie w żywoćie zemdli / ani sie może zostać / ale przed czasem musi wypłynać.

¶ Przydawa sie też odchod onym / ktore częste krwie ćieczenie / albo zbytnie miesieczna niemoc miewaią / bo tak pisze Jpocras: brzemienna ieśli swa rzecz odbywa / niemoże być aby płodu zdrowego donosiła / ale to tak sie rozumie / gdy to bywa w wielu Księżycach a Niewiasta iest mdła / iako w trzećim albo w czwartym Księżycu / bo w pierwszym albo w wtorym Księżycu może im swa rzecz bez szkody odchodzić poki ieszcze płod mały bywa a żywnośći niepotrzebuie.

¶ Przydawa sie też odchod tym co krew puszczaią / ale iako Jpokras mieni / tak sie ma rozumieć / gdyby taka pękata nie wiele w sobie krwie miała będąc blada / abowiem ty co zbytnia krew maią / snadź więcey niż iey samey abo płodowi ku żywnośći potrzeba / mogą przezpiecznie krew puszczać / wszakoż po czwartym miesiacu a przed siodmym / acz kolwiek lepiey aby takie niewiasty od puszczania krwie wstrzymały sie / ażby była wielka potrzeba. ¶ Też sie przydawa odchod onym / ktore zbytnia bierza brzucha purgacya przed czwartym / a po siodmym miesiacu / bo takie purgowanie nie ma być / aże dla potrzeby a znamienitey przyczyny / tedj z mnieysza waga ma być czynione miedzy czwartym a siodmym miesiacem / by iedno to było mienie a lekarstwy lekkiemi / iako Jpocras vczy.

¶ Takież odchod miewaią Niewiasty ktorym sie nagła biegunka przydawa / bo tak mowi Jpocras: Gdy sie brzemienney biegunka przyda / trzeba sie bać by nie pomiotała / thak rozumieiąc / iż gdyby to a długo trwało niewieśćie chudey a suchey / bowiem takowym ćieczenim krew sie trawi / a Niewiasta taka mdleie / przeto theż y płod dla niedostatku pożywienia musi precz.

¶ Takież odchod ćierpią ty ktore często wracaią a brzydkość miewaią / bo pisze Awicenna / iż z prace ćięszkiego wracania ćiało sie trawi y wysycha / czasem też w takowym poruszeniu / żyły płod trzymaiące rwą sie.

¶ Z głodu też wielkiego albo długiego / odchod sie przydawa / takież y z wielkiey choroby / bo tak mieni Jpocras. Szkodliwa rzecz na to barzo / gdy brzemienna ostra niemoc ćierpi / a niemocy ostre ty są / zarażenia powietrza / w pierśiach wrzod / wielka niemoc y zapamietanie z vpadu.

¶ Przychadza też odchod z wielkiego obżarstwa / abowiem sie tym płod zadusza w żywoćie / y iemu żywność psuie / bo obżarstwo nigdy sie strawić niemoże / takież krew z ktorey płod żywność ma / psuie y zaraża.

¶ Też gdy płod bywa mdły albo chory / choćia przyczyna choroby wnetrzna bywa albo zewnetrzna / tedj wiec maćica musi płod wyrzućić. Takież gdy maćica albo łożyszko dla mdłośći przed czasem sie przerwie / tak płodu zatrzymać niemoże / Albo gdy woda y insze wilgotnośći z maćice ćieką / ktore ia oślizaią y przyczyne odeszćia płodu dawaią.

¶ Przydawa sie też odchod prze wielkie zimno / ktore płod zabija / co sie przydawa w połnocnych krainach. Takież y dla wielkiego goraca / ktorym sie brzemienna spracuie / takież y płod w niey tak iż go niemoże ścierpieć / to sie przygadza w południnich stronach / prze te

cżyne pánie brzemienne máia ſie cżęſtey łáźniey wárowáć/ bowiem oná troim obycżáiem im ßkodźi. Naprzod iż łáźnia ćieplośćia y goracośćia ſwa zápala dychánie. Drugie iż żyły płod trzymáiace odmiekcża y roſtwarza / ták iż droge ku wyßćiu płodu cżyni łácna dla gládkich á ſliſkich wilgośći. Trzećie iż ćiepło zewnetrzne/ ono ktore wnatrz ieſt rozmnaża y przycżynia : Przeto gdy płod ćiepłá wnetrznego ták ſcierpieć niemoże/ tedy dla ochłodzenia drogi ſobie wypußcżáć ßuka.

¶ Przeto brzemienne máia ſie łáźnie wiárowáć/ wyiawßy gdy iuż nádedniem chodza dla łatwieyßego porodu dobrze ſie myć/ ále iákom pierwey náucżał iákoby to miáło być bez zawády á miernie.

¶ Miewáia też odchod brzemienne/ gdy nie płodne powietrze przychodźi / to ieſt gdy bywa nagła odmiáná ſtanu łátá z ćiepłá ná źimno/ álbo z pogody ná deßcż/ bo ták Jpocrás mieni : Jle kroć źimá wilgotna bywa/ á wioſná ſucha y źimna náſtawa/ Tedy niewiaſty ná wioſne rodzace / łácno á ledá zá przycżyna odchod płodu miewáia/ álbo ieſli odeßćie nie będźie/ wżdy iednák trudne miewáia porodzenie/ płod też bywa mdły á niedoſtátecżny / ktory nátychmiaſt vmiera / á ieſli nie vmrze/ tedy záwße chory będzie/ bo gdy tákowe źimy ſie tráfuia/ tedy ćiáłá brzemiennych goretße y wilgotnieyße bywáia/ á dla ćiepłá y wilgotnośći źimy/ wiecey ſie odtwarzáia niżli w łáźni/ á dla tego źimno ktore potym ná wioſne przychadza / ćiáłá ták odtworzone y roſpußcżone łatwiey y bárźiey przechodźi/ iż też płod ktory był ćiepłu przywykł / nagłego á wielkiego źimna śćierpieć niemoże· tákże ábo w żywoćie álbo iák ſkoro ná świát wynidźie/ wmrzeć muśi/ á nie vmrzeli / tedy one nagła odmienność z wielka ćießkośćia ćierpi / ták iż trudno á z wielka praca ma ſie vchowáć.

¶ Przydawa ſie też odchodzenie z wielkiego ruchánia ćiáłá/ iáko gdy brzemienne bárzo robia álbo zbytnie ſkacża rußáiac ſie.

¶ Záſie ile kroć ſie im powálenie/ ſpádnienie álbo pchnienie/ ćiſkánie ábo zbytnie vderzenie przydawa. Jle kroć też ná nie zbytni á nagły gniew/ ſtrách/ boiaźń/ troſká/ ábo też iáka nowa á wielká rádość przychadza. Ty iák miarz przycżyny odchodzenia płodu niewiáſtam brzemiennym przydawáia ſie/ ktore z wietßa boleśćia ták odbywáia/ niżli gdy według biegu rodza przyrodzonego/ dla tego iż zła rzecż kthora ſie cżłowieku przećiw przyrodzeniu przydawa/ dáleko ćieżßa bywa to co z przyrodzenia pochodźi.

Odeßćia płodu známioná/ vprzedzáiace.

¶ Pierwße/ Gdy pierśi brzemienney ktore przod zdrowe á pełne były / znienagłá ćienczeia/ miekcżeia á ſpadáia/ zá tym cżeſtokroć odeßćie bywa/ bo Jpocrás y Awicenná pißa. Gdy nagle pierśi ſcienczeia á opádna / tegoż dnia odeßćia trzebá ſie bać. A gdyby pekátká bliźnietá nośiłá/ á iedenby cycek iey ſcienczał á opadł / gdyż przed tym obádwá zdrowe były/ tedy onemu dźiećieciu co pod tákim cyckiem leży / wáde á nieprzeſpiecżność známionuie/ przeto Jpocrás mieni. Gdy práwy cycek chory ieſt / nieprzeſpiecżność porodzenia meżcżyznie vkázuie/ dla tego ná ten cżás poſpolićie rozne bliźnietá bywáia otrok y ſámicá/ ná práwey ſtronie boku otrok/ á ná lewey ſámicá záwße odpocżywa.

Drugie známie.

¶ Gdy pekáta bolenie w máćicy miewa/ á ſámá ſie zárumieni ná twarzy drżac á wzdrygáiac ſie iákoby ná źimnice/ nád to gdy w ocżu boleść cżuie tám wnatrz ku mozgowi/ á ćiało iey bywa iákoby zrobioney á ſpracowáney/ to vkázuie wielka płodu nieprzeſpiecżność / zwłaßcżá gdy ná ten cżás przyrodzona ſie niemoc przyda.

¶ Gdy też ćiáło pekátev nádyma ſie iákoby twárda nieiáka puchlina / á wiátry po ćiele y tám y ſám biegáia z boku do boku/ to ieſt známie pewne choroby płodu / zwłaßcżá w mieśiacu w wtorym ábo w cżwartym.

Gdyſmy iuż przycżyny y známioná odchodzenia płodu powiedźieli/ Jeßcże druga rzecż ábyſmy náucżyli ktoremi lekárſtu y może thego vydź/ álbo śie vwiárowáć : zwłaßcżá/ gdzie lekárſthwem pomoc może

być dana/ przeto brzemienna záwsze sie ma rzeczy tych strzedz / ktore są przyczyna ochłodzenia płodu/ o ktorych iuż dosyć powiedziano.

Rozdział 10.

To naprzod: Gdy sie boia by zatworá máćice niebyłá názbyth rostworzona á szeroka/ tedy trzebá lekárstwá przykłádáć/ ktore zátwieráia á sciagáia/ iáko są/ mycie/ okurzenie/ wonnośći/ mázánie/ plastry (o ktorych szerzey iuż powiedano w 7. Rozdziale) álbo ty co przyrodzona niemoc po porodzeniu powściagáia y zástánawiáia. ¶ Druga rzecz/ obáwiaßli sie tego/ iż máćicá sliska iest bárzo y wilgotna/ álbo by żyły płod dzierżace zbytniemi á lipkiemi wilgotnośćiámi nie były zátkáne y nádete/ tymi to lekárstwy pozbedzie/ ktore wyczysciáia/ wysußáia y wiátry zástánawiáia/ iedno ná to trzebá madrego á rostropnego lekárzá/ ktoregoby sie ráda wßystko dziáło/ bo tákie fluxi á wilgotnośći rozmáite bywáia/ á nie iednym obyczáiem wßystki lecza.

¶ Obawiaßli sie/ áby mieyscá około máćice nie były chore/ záráżone/ álbo niedostáteczne/ iáko są rány/ wrzody/ trudność wody pußczánia/ w tym sie madrych lekárzow rádźić ktorzyby ráde dáli iáko káżda rzecz z tych mogłaby być vleczona.

¶ A ieśli sie brzemienna bárzo boi/ iże iest chuda á wyschła/ tedy ma rzeczy pożywáć od wilżáiacych y tuczacych/ iáko iest mieso ćielece/ młodych wołow/ káplony/ koźletá/ skopowiná/ kuropátwy/ iárzebie/ przepiorki/ y inße. ¶ Záśie gdy sie boi niemocy iákiey ostrey temu pomágáć lekárstwy przećiw onym niemocam służacemi.

¶ Ieśli nieprzespieczność byłá dla głodu/ tedy iį rychło oddalić pokármem y napoiem miernym á nie zbytnim. Záśie gdyby dla zbytku y obżárstwá (co tych czásow wiele sie przydawa) tedy pożywáć mierności á powśćiagnienia przez niciáki czás/ álbo też mierna purgácya ćiáłu temu pomoc/ ieśliże by sie godziło.

¶ A gdyby brzemienna miáłá krwie názbyt dobra iey rzecz krew pußczáć/ ále miernie to co bywa/ á czymby sie płod w żywoćie miał zádusić/ tyle krwie vpuśćić/ wßákoż mniemam/ iż o they rzeczy wyżßey dosyćiem námienił.

¶ Nád to ieśli sie brzemienna boi nieprzespieczności z wielkiego á długiego kásłánia/ álbo z wrácánia/ z biegunki/ z wydymánia stolcá: ćieczenia krwie choćia nosem álbo kedykolwiek inedy/ tedy rádze w tey rzeczy ku lekárzom sie mieć/ á wßystki rzeczy z pilnośćia spráwowáć á z báczności.

¶ Ostátnie ieśli dla mdłości/ álbo przerwánia máćice/ álbo łożyská byłá nieprzespieczność / ták iżby płod niemogł sie dáley odzierżeć/ ná to trudno ma być ktore inße lekárstwo/ tylko áby pekátká te pilność czyniłá co nawietßa/ áby sie bárzo nie porußáłá skakániem / chwianim / chowierániem / stániem długim/ tákież ćießkie brzemioná noßac/ by sie nieobráźiłá/ á nád nawyżße záwße sie ma co nawiecey tych przyczyn strzedz/ z ktorych niektora tákowa przyczyná nieprzespieczność ábo vraz przychadza.

Po czym poznáć płod vmárły / álbo iáko iį wygnáć.

Rozdział 11.

Bodźi sie tu ná tym mieyscu powiedźieć/ ktoremi známiony vmárły płod poznáć/ álbo czym iį z żywotá wygnáć. Známioná vmárłego płodu ty są.

¶ Pierwße gdy pierśi brzemienney rychło á nagle zmiekczeia (iákom o tym wyżßey Rozdziału 7. powiedał) Wtore gdy płod ktory sie iuż rußał w żywoćie/ przestawa sie rußáć. Trzećie ieśli płod w żywoćie z boku ná bok (á togdy sie obráca mátká) iákoby twárdy kámień sie tacza. Czwarte gdy żywot brzemienney álbo y pepek ziebnieie bedac przed tym

tym goracy. Piate gdy smrodliwa wilgotność z niey wychodźi/ zwłaszcżá po iákiey ostrey niemocy. Szoste gdy ocży brzemienney wpádna/ á bárwá iey biała w smládá ábo w rdzáwa sie przemienia/ á nád to ocży nos stretwieia á wárgi posinieia. Siodme gdy brzemienna około pępká álbo tám niżey bolenie miewa/ á postáwá twarzy nád zwycżay sie zmieni. Osme gdy tego iedłá álbo pićia żada/ co iest przećiw iey przyrodzeniu/ álbo cżego niemiáłá w zwycżáiu. Dźiewiate gdy brzemienna przykre á strászne sny miewa. Dźiesiate gdy z trudnośćia miewa wody pusżcżánie/ á bárzo sie prácuiac máło wypusżcża ábo nic/ tákież gdy sie ná stolcu krom żadney spráwy wydymá. Jedennaste gdy dech brzemienney pocżyna sie śmierdzacy/ á to sie przydawa trzećiego álbo cżwartego dniá/ pothym gdy płod vmiera. Dwánaste gdy reká w vkropie rozgrzána ná żywot położywszy/ płod sie nie rusza: A tákże im więcey z tych známion społem sie zeyda/ tym znák pewnieyszy vmárłego płodu.

¶ Przeto trzebá mieć pilność/ áby co nasspiesżniey był wygnan/ á tu zásie trzebá poznáć/ iesliżeby płod mogł być wygnan krom vrázu á náruszenia mátki: Bo niektory płod táki iest/ iż bez vrázu mátki trudno ma być wygnan á drugi zásie łácno.

¶ A to potym poznáć/ gdy mátká rodzac omdleie/ á bedźie iákoby w záchwyceniu/ gdy sie w chorobie zápámietawa/ á cżłonki ledwo rucha á podnośi/ gdy ná głośne pytánie máło odpowiáda álbo nic/ y to głosem lichym á niedostátecżnym/ gdy cżesto kurcż miewa/ gdy sie iadłá brzydźi/ gdy puls prędki bywa á mdły. Ty známioná gdy beda v brzemienney álbo v rodzacey/ iáwny znák iest/ iże oná trudno ma zostáć/ przetho piecża o niey sámemu bogu porucżyć/ ále w ktorey żadnego známieniá niemász tego/ iest dobra nádźieiá/ iże oná zbywszy płodu/ cáła á zdrowa zostánie. ¶ Przeto trzebá tego pilno strzedz/ áby iáko skoro pocżnie płod vmárły áby go pozbyłá. To dwoiáko może być/ álbo lekárstwem wypadzaiacym/ ábo nacżyniem ná to spráwionym. Naprzod krom nacżynia może pozbyć okurzániem tym obycżáiem Weźmi kopyto álbo łayno Osłowe/ á to rozżarzywszy okurzay spodek rodzacey. Jesżcże y ták/ skore weżowa/ mirre/ bobrowe stroie/ śiárki/ Gálbanum/ Opoponacum (w Aptece naydźiesz) Rubee tinctorum/ gnoiu gołebiego álbo iástrzebiego/ to wszystko stárszy/ á z żołćia wołowa zmiesżawszy nádźiáłay piłuł iáko orzechy lasżkowe wielkich/ ták że po iedney piłule ná wegle gorace kłádac/ pusżcżay dym trcina w żywot rodzacey.

¶ Jesżcże y drugie kádzenie/ opoponacum/ gálbanum/ śiárki żywey/ wszystkiego rowno to wszystko z żołćia wołowa zmiesżawszy nácżyń piłuł/ tákież cżyń kurzenie iáko y pierwey ¶ Jesżcże inácżey: Weźmi Asám fetidám poł drágmy/ Ruty trzy drágmy/ mirry dwie drágmie. To wszystko ná proch zetrzy/ á gdy kolwiek niewiáśće bole nápádna/ zá káżdym rázem daway tego prochu pić po iedney drágmie z winem białym/ álbo z woda coby w niey száwine wárzono.

¶ Też weźmi wode co w niey wárzono figi/ fenum grecum/ lebiodke/ Te daway pić rodzacym/ bo tákowa dáie śliskość/ potymże ony pierwsze rzecży podaway ktore cżynia płodu wyrzucenie. ¶ Też weźmi Gumi árábicum/ opoponacum (w Aptece naydźiesz) cżarney cżemierzyce/ stáfiságriám/ aristologiam longám/ colocinten bez náśienia/ to wszystko stłukszy á z żołćia wołowa y z sokiem ruty świeżey rospuśćiwszy/ vcżyń knot z báwełny/ á w tymże macżáiac dobrze/ wpusżcżay w żywot rodzacey. ¶ Też weźmi knot z báwełny miászszy y długi iáko pálec/ á macżáiac ij w ruciánym soku/ przytárwszy troche scámoneam/ wpusżcżay w żywot rodzacey. ¶ Też weźmi aristologie rotunde/ száwiny/ rzeżuchy ogrodney pod iedna miára/ to zetrzy á zmiesżay z żołćia wołowa/ potym knot ták wielki iákom iuż námienił/ w tym macżay á w żywot rodzacey wpusżcżay.

¶ Też mleko drugiey Niewiásty gdy pije rodzaca/ tedy płodu porusza ku wyśćiu.

¶ Też weźmi soku dyptamowego álbo prochu z niego dwie drágmie/ dayże pić rodzacey z winem/ iesli sie nie rozgorzáłá/ bo gdy sie zápali/ tedy z woda ćiepła/ á ták płod bez vrázu wynidźie. ¶ Też weźmi mirry 4 drágmy/ cynámonu/ galbanu/ bobrowych stroiow/ káżdego po dwie drágmie/ opoponacum iedne drágme/ to wszytko stłukszy á z żołćia wołowa rozmaćiwszy/ nácżyń piłuł káżda po iedney drágmie/ á kłádac ná wegle/ łono rodzacey

rodzącey podkurzay/ bo tym podkurzenim y płod vmárły/ y zápalenie/ y zátchnioná bywa krew wygnána. ❡ Też weźmi bożego drzewká/ bylice/ oboygá po gárśći/ ásphaltum poł vnciey/ rubee tinctorum dwie vncij Rumnu wonnego poł vncyey/ boragu/ feni greci po dwu vncyách. To wszystko vwarz w deszczowey wodźie/ w they rodząca niechay sie omywa/ Potym weźmi sádłá kápłuniego/ káczego/ oboygá po czterzech drágmách/ ktemu przyłoż oleum Aneti dwie vncye/ á tymże głowe iey pomázowáć/ gdy z omywánia onego wynidźie/ potym weźmi kostek Dáctillorum połtory drágmy/ to wszystko stárwszy á z trochą száfránu záprawiwszy/ day iey wypić z winem biáłym.

❡ Też weźmi Dryakwie co ia zową Diatesseron/ dawayże sárkáć rodzącey/ to też płod wygania vmárły.

A gdyby ty lekárstwá nic nie pomogły/ ták iżeby płod vmárły niechćiał wynijść: Tedy iuż większey prace y pilnośći potrzebá/ y naczynia ná to przyprawionego/ Jáko są háki/ kleszcze y insze tákowe/ Ták iáko niżey szerzey powiemy.

Rozdźiał 12.

NAprzod położywszy rodzącą wznák/ głowe ná doł iey spuśćić/ á nogi z drugą połowicą podnieść ták iżby z obu stron stały niewiásty/ coby ią mocno trzymáły/ álbo wiec vwiązáły/ ták iżby sie oná niepomykáłá gdyby płod był wyćiągan/ potymże bábá pomázawszy lewą reke w oleyku liliowym ábo też w czym inszym coby reke oślizáło/ pálce v reki stuliwszy ma wetknąć w żywot rodzącey/ á dobrze ma obaczáć ktorym obyczáiem dźiećie w niey leży/ iżeby tym snádniey mogłá háki álbo insze naczynie záłożyć y wyćiągnąć. ❡ A gdy sie ták tráfi/ żeby sie dźiećie głową obroćiło/ tedy hák záwadźić w iedno oko ábo zá podniebienie/ álbo tám gdźie sie naylepiey będźie zdáło/ á tákże ćiągnąć z nienagłá. ❡ A iesliżo sie tráfi nogámi/ tedy kleszczámi zá piętki viąwszy/ ćiągnąć. ❡ A záłożywszy naczynim/ nie záráżem ma ćiągnąć/ ále ono naczynie práwą reką trzymáć: Záśie lewą ma drugie náprzećiw iemu z drugiey strony záwádźić/ tákże obádwá społu obiemá rekomá ćiągnąć/ áby dźiećie zárowno wychodźiło/ A tákże ćiągnąc lekko/ á żelázem nie ná prost/ ále ták iżby ćiągnący ná tę y ná owę strone náćiągáiąc/ á iákoby chwieiąc á wychowieráiąc płod wyrwáłá/ tákże ćiągnąc záwsze ma pálcem iednym pomázawszy dobrze (iákom rzekł) pilność mieć á mácáć/ áby sie gdźie dźiećie nieopárło/ ábo niektory członek ćiáłá niezáwiązł/ tedy pálcem odwodźić/ á ták náwodźić iákoby wolno á przestrono wyszło/ á gdyby sie iuż ták płod przymykał/ żeby go rekomá dostáć mogłá/ thedy iuż snádnieysza pomoc.

❡ Záśie gdyby sie przydáło/ iżby tylko iedne reke podáło dźiećie/ tedy onę reke vwikłáć iáką chusteczką/ áby sie záśie nie wemknęłá/ á tákże potym ćiągnąć/ áże sie wszystko rámie wyszczyni/ á gdy sie ták vkaże/ tedy ią odćiąć od ćiáłá z oną reką/ tákież muśi czynić/ gdyby obie ręce/ iedná nogá álbo nogá z reką sie podáły/ á ná swe mieysce niemogły być wrocone/ tedy muśi z rekomá od rámion/ tákież nogi od łoná vćináć/ ku ktorey rzeczy máią mieć Lekárze pewne naczynie/ iáko noże/ kleszcze/ háki y nożyce/ coby nimi tákowe członki ábo rychło odćiąć ábo oderwáć mogli. A gdy iuż tym obyczáiem ony członki będą odćięte/ tedy ostátek ćiáłá ták ma być náwrácano/ náćiągano áż do wolnego wyśćia.

❡ Gdyby głowá dźiećięca opuchłá á oćiekłá byłá/ iżby z otworow żywotá niemogłá wynijść/ tedy bábá pusczádłem álbo czym inszym ostrym ma głowe przepchnąć/ áby oná ropá á odetość wyszłá/ á głowá sklęsnęłá.

❡ A gdyby nie z wrzodu/ áni z przygody iákiey/ ále ták z przyrodzenia głowá wielka byłá/ iż trudnoby miáłá wynijść/ tedy ią muśi zdłáwić á zgnieść kleszczámi/ á cząstkę mozgową po trosze wybráć.

❡ Záśie gdyby wyćiągnąwszy głowe/ pierśi sie záśie w odchłáni żywotá záwádziły/ iżby wynijść niemogły/ tedy ie muśi tymże obyczáiem

czaiem złamać / a w kęsy iakożkolwiek zgnieść a narzadzić ku wyściu.

¶ Tymże obyczaiem gdy sie ktora insza część wzdela/ opuchla albo by nabiegła była/ tedy ia też musi zepch... y zbość tak iakom o głowie powiedał/ aby potym gdyby wypuściwszy wilgość/ sklesnęła/ byłaby godna ku łacnemu wysciu.

¶ Gdyby sie ostało z przygody iakiey albo z niemocy/ iżeby sie prog macice wrzodem albo zarażenim iakiem zaćisnał y zatchnał/ za dney sliskości niemaiac/ Niegodzi sie o wypedzeniu płodu pomyślać / albo podkurzanim/ ażby oliwa pierwey abo tłustością niejaka/ takież myciem abo podkurzanim macicá była odmiekczona/ aby droga ku wysciu była otworzona : O czym szeroko w piatym Rozdziale namieniono.

¶ Nadto gdyby dziecię vmarłe bokiem pochodziło/ tedy możeli być ma być nawrocono y naprawiono/ iakoby co nasnadniey mogło wyniść/ a macica ma być namazana/ albo podkurzanim y wonia zagrzewana aż sie rostworzy / a odwilgnawszy droge łacna ku wysciu vczyni/ A ieśliżeby płod żadnym obyczaiem niemogł być obrocon/ takie mazanie abo podkurzanie żadney pomocy niedawa/ tedy musi sztargać a złamać w kęsy / iakom iuż przed tym powiedział.

¶ Zasie gdyby po wywiedzieniu płodu niemoc przyrodzona zbytnie była/ tedy przydawać takie lekarstwa coby to zastanawiały/ o ktorych wyższey powiedziano w Rozd: 7.

¶ Gdyby sie zasie przydało / iżby matka rodzac vmarła/ a dziecię żywe być baczysz/ tedy naprzod potrzeba/ aby vsta vmieraiacey były otworzone/ takież łono y macica nie ma być zawarta/ aby płod mogł mieć odetchnienie/ co vmieia czynić Niewiasty / niewiele w tym bywalac/ potym nachyliwszy vmarła/ bok iey lewy prosta rana rosproć y otworzyć bo prawy bok nie iest tak godny ani tak wolny dla záleżenia watroby/ kędyby dziecię wyiać/ a ktorzy sie tym obyczaiem rodza/ wyprotkami abo wyrzezańcami zowa/ z takich w Rzymie Rod Cesarzow powstał/ bowiem Kaiusz Iulius pierwszy tego imienia był z matki wyrzezan.

Iako dziecię nowonarodzone chować / żywić a leczyć : O tym masz Nauke osobna za dokończenim Ksiag Lekarskich / z ktorymi sie tu nam bawic do ostatka potrzeba: Przeto tu o łożyszku/ ktore za dziecięciem wychodzi/ bedziem mieć.

Rozdział 13.

Gdy sie iuż narodzi Niemowniatko / natychmiast mu pepek obrzezać na trzy palce od ciała daleko / a także zawiezać zasypawszy ono obrzezanie prochem gliny Ormieńskiey / Sangwine draconis/ Sarcocolla/ Mirri / Kminu : każdego pod iedna miara/ natłukszy/ y potrzasnać wełny kes w Oliwie rozmoczoney / także zawiezać dobrze aby nie spadło/ Aczkolwiek niektorzy pepek dziecięcy na trzy palce od ciała zostawiwszy/ pierwey radza zawiezać / potymże obrzezać.

¶ Sa też niektorzy co powiadaia / iż iako długo pepka zostawi v otroka/ tak też iezyk bedzie krotki abo długi. to basń.

¶ Awicenna też z pepka nieiakie wrożki bierze mieniac: Gdy niewiasta pierwsze dziecię ma/ tedy mu pepek ogledać / ieśliże tam co nabliżey ciała nie beda zmarszki iakie albo guzy/ To znamionuie iż ona Niewiasta iuż daley nie płodna bedzie. Zasie ile tam bedzie guzow/ tyle iey płodu vkazuie mieć. Jeszcze powiada/ iż gdy ony guzy blizu siebie sa tedy też iedno dziecię po drugim rychło bedzie/ Ale gdy od siebie daleko beda / tedy też płod ieden za drugim bedzie omieszkawał. Nadto/ Jesli ony guzy iakoby żołte beda/ tedy Syny znamionuia/ a gdyby białe/ tedy dziewki/ Ale iuż o tych pepkach dosyć.

¶ Gdy iuż tak pepek bedzie obrzezan y zawiazan/ pożyteczna rzecz iest ciało wszystko dziecięce oleiem z żołedziu pomazać / bo on skorę twardzi a nieiako broni przeciw tym rzeczam ktoreby miały subtelność ciała vrazić/ iako iest dym/ zimno/ abo insze rzeczy/ ktore gdy sie ciała dotkna/ barzo ie obrażaia. Za po

zánim godzi śie dźiećie omyć wodą letnią/ á nozdrze iemu pálcem (obrzezawszy páznogieć) otworzyć á wyczyśćić lekko z nienagłá.
¶ Dobrze też iest onego oleyku troszkę w oczy mu wpuśćić/ tákież też około dupki dźiećiecey/ dobra rzecz iest máczáć á nieiáko śćiskáć/ iżby ku wyprożnieniu brzuchá łácnieysza á wolnieysza byłá/ á nawięcey tákie dźiećie trzebá strzedz y chowáć od zbytniego źimná y gorącá.
¶ Gdy iuż ták oná część pępká zostáwioná odpádnie (co pospolićie trzećie° ábo czwartego dniá bywa) tedy ostátek zásypáć popiołem spaliwszy czászki żábie/ ktore bywáią przy stáwiech ábo przy ieziorách/ ábo też spaliwszy wołowe kopyto/ álbo też popiołem spaliwszy dobrze ołow/ á vtrzeć iy czyśćie y z winem rozmieszáć. ¶ Gdy iuż dźiećie bedźie powite y w pieluchy położone/ trzebá mieć pilność/ áby iego członki co namiekczey były chowáne/ by káżdy członek ná swym mieyscu krzywo ábo nie ládá iáko/ ále co naprośćiey był pokłádan/ á to nie tylko raz czynić áni dwá/ ále záwsze/ bo iáko látorość pusćisz z młodu krzywo rość/ tákći y nástárość bedźie Tákież dźieći ieśli prosto á słusznie beda powijáne/ tedy też prosto beda rośc y chodźić.
¶ Oczy też potrzebá chustą ćienuczką álbo iedwabiem záwsze wyćieráć/ bárki rośćiagáć á wedle bokow z obu stron ná doł wyćiegáć/ áby śie prosto legáć náuczyło/ nád to y około iáiek álbo po łonku trzebá niekiedy głáskáć/ áby tym łácniey wodę pusczáło/ y przedymáiac miedzy nimi żeby nie záprzáły.
¶ Gdy iuż bedźie położono spáć/ tedy mu potrzebá głowkę zákryć czapką álbo czym ćiepłym/ á tám ie stáwiáć gdźieby nie było zbyt nie źimno áni goraco/ á głowá ma być nád insze ćiáło wyższey troche podnieśioná/ á trzebá wszystko dźiećie zwierzchu zákryć pieluchą ábo czym inszym tákowym/ áby mu promień Słoneczny we dnie ábo kśieżycz w nocy niezáwádźił/ á nád nawyższe trzebá pilnośći/ áby członki co naprośćiey leżáły/ szyiá śie nie náchylátá/ áby grzbiet wysoko nie był podnieśiony y insze członki/ áby ináczey niżli potrzebá nie leżáły náchylone.
¶ Tákież trzebá ie myć raz ábo dwá ná káżdy dźień/ á to po spániu záwsze/ źimie wodą ćiepłą á lećie letnią/ á niedłużey potrzymáć w kapieli iedno poki śie ćiáło nie zágrzeie/ tedy wyiać kiedy śie iuż pocznie zárumieniáć
¶ Też śie strzedz by mu śie w kapieli wodá w vszy nie látá/ bo to bárzo szkodźi słuchowi.
¶ Ostátecznie trzebá ie otrzeć y zágrzać pielusz kámi ćienkiemi/ pierwey ich przy ogniu zágrzawszy/ potymże gdy ie ma powić/ potrzebá położywszy ná łonie/ wznák ie náchylić á leguczko po grzbiećie głáskáć/ potymże powić/ á powiwszy/ tedy ma kropię ábo dwie mleká w nozdrze wstrzyknać/ bo to wzrokowi pożyteczno iest/ potymże ie ná mieysce swoie położyć.

O mleku y o mámce/ ábo iáko długo ma byc dźiećie doiono.

Rozdział 14.

Co śie tycże wychowánia dźiećiećiá/ nic lepszego áni zdrowszego iedno gdy własna mátká swoiem ie własnym mlekiem wychowa: Bo mleko własney mátki przyrodzeniu niemowniatku bárzo służy/ á iest iemu własne/ á dla te° iest iemu sytnieysze/ bo śie mu przyłożyło y nim śie wychowáło w żywoćie bedac. Nád to/ mleko mátki iest iemu zdrowsze/ przeto też rychley śie nim vtuli. ¶ Dosyć iest (iáko Awicenná pisze) dwá rázy álbo trzy przez dźień v pierśi dźiećie trzymáć/ á iednák śie tego trzebá strzedz áby dźiećie z pierwu niebyło mlekiem obetkano/ ták to rozumieiac. Jednym rázem dźiećiećiá ták długo nietrzymáć/ ażby przyszło obrzydzenie pokármu/ bo dáleko lepiey iest po trosze mu dáwáć pożywienia/ niżligo iednym rázem álbo dwiemá obetkáć/ Abowiem ćiáłá ták osáte/ puchna á nádymáia śie/ y mocz wypuszczáia tákowy ktory nie stráwność mleká vkázuie/ ktora gdy śie dźiećiećiu przyda/ tedy mu potrzebá pokármu tym dłużey powśćiegáć/ iżby głod on zbytek trawił przedtym nábrány.
¶ Tákież gdyby mátczyne mleko było nieiáko ćierpne a przykre/ tedy nátczczo nigdy niema dźiećiećiu pokármu dawáć.
¶ A ieśliżeby dla choroby álbo dla niezdrowe° mleká sámá mátká dźiećiećiá żywić nie mogłá

mogłá/ táka może mámke mieć coby około tego dobrze vmiáłá. Naprzod áby byłá zdrowa/ cudney osoby/ w plecoch mocna/ á w pierśiách szeroka/ potym áby oná niebyłá táka coby dopiero porodźiłá/ álbo też dawno po porodzeniu nie byłá nadáley we dwá mieśiacá/ á gdyby táka mogłá być ktoraby otroká porodźiłá. Trzećie áby byłá zupełnego ćiáłá áni bárzo tłusta áni bárzo chuda. Czwarte áby byłá dobra/ mierna/ dobrych obyczáiow/ nie gniewliwa/ áni bárzo sroga áni też strászliwa/ Abowiem tákowe námietnośći szkodliwe sa/ bo y mleko psuia y społem z mlekiem w przyrodzenie y w obyczáie ssacego dźiećiećiá wychodza. ¶ Nád to nie godźi sie w mámki bráć głupich álbo też vkłádnych/ to iest swowolnych/ iáko sa Szwaczki/ práczki/ Háwtarki/ y insze tákowe wárstátniczki.

¶ Piate/ potrzebá áby mámká miáłá pierśi zupełne y dostáteczne/ iżeby niebyły chude álbo rozwlekłe/ nie ćienkie áni miaższe/ áni dla twárdośći mleká niemogły wypuszczáć.

¶ Ostátnie/ trzebá też mieć wzglad ná mleko mámki/ áby niebyło smláde/ śiné/ żołte/ száre álbo czyrwone/ tákież by nie było gorzkie/ słone álbo kwáśne/ niema też być bárzo rzadkie/ áni bárzo geste/ ále iednostáyno białe á słodkie. ¶ Nádewszystko potym dobre mleko poznáć/ ktore wstrzyknione ná páznogćie v pálcow nie splynie/ gdy prosto reke dźierży/ á záśie nie zostoi ná páznogćiu gdy reke zchyli/ bo to ktore sie rychło rosplynie/ iest bárzo rzadkie/ á ktore sie zostawa/ iest bárzo tłuste á geste/ á przeto srzednie miedzy tym iest naylepsze. ¶ Przeto gdyby sie przydáło/ iżby mleko bárzo było ćiepłe álbo ćierpnace/ táka niema dáwáć ssáć ná tczczo áż náiadszy sie. ¶ Przydawa sie też czásem iż mleko mátce wysycha y ginie/ á to dla rozmáitych przyczyn. Albo to przychodźi z choroby ćiáłá/ ábo ze wrzodu z niedostátku pierśi/ álbo też z ich záśiebienia z zátkánia/ álbo gdy tego nie pożywa z czego sie mleko mnoży/ álbo gdy mámká głod álbo prágnienie ćierpi/ ktore przyczyny iáko trzebá pilno obaczyć/ tákież y lekárzow madrych sie rádźić á ich lekárstwy sie spráwowáć.

¶ My też ábysmy nieiáki pospolity pożytek vczynili/ wypisálismy tu niektore lekárstwá mámkam w tych niedostátkoch bárzo potrzebne/ pożyteczne/ y ku vleczeniu skuteczne. Przeto áby sie mleko mnożyło/ korzenia álbo náśienia pásternakowego dawáy iey pożywáć. ¶ Tákież náśienie álbo korzeń włoskiego kopru w wodźie ieczmienney ábo ćiećiorki wárzone/ to iey miedzy inszemi potrawámi dáwáć. ¶ Dobrze iey też owcze wymie z mlekiem owczym wárzone pożywáć zdrowo też ktemu prochu z glist ziemnych násuszonych á stártych iedne drágme w ieczmienney wodźie vwárzywszy pożywáć.

¶ Też weźmi másłá krowiego iedne vncya/ tákże ie wymoczywszy winem á społem stopiwszy/ dawáy mámce niech pożywa piiac.

¶ Nie wádźi też bánki pod pierśiámi suche stáwiáć/ ćiáłá nie dawáiac siec.

¶ Też plastr z kádźidłá mástiki á z smoły dobrze ná pierśi przykłádáć ábo pod pierśi/ ále pierwey ná ćiele oleiem iákiem pomázáć/ áby plastr nieprzylnał ábo skory niezmárszczył

¶ Pomaga też pierśi lekcze podrápowáć y pogłáskowáć/ álbo w ćiepłey wodźie po obiedźie/ álbo po wieczerzy w kapieli nápárzáć.

¶ Też weźmi oleyku z białey liliey álbo fiołkow/ nápuśćże weń muscum (z Apteki) kádźidłá y laudanum/ stłuczże to społem/ tedy w oney tłustośći wełne maczáiac ná pierśi przykłádáy: ¶ Albo też maczáy wełne ná wárzywszy w winie miętki/ rożcy fiołkow y xilo Aloes. ¶ Dobrze iey też polewki álbo iuchy z kur pożywáć/ rozmieszawszy z żołtkiem iáiecznym á przysypáć cynámonu/ cardamomu. ¶ Tákież może pożywáć mleká y młodego será/ á trzebá sie iey kázdey á trudney prace y roboty wystrzegáć. Kászá też z máki ieczmienney z białym chlebem suchym/ mlekiem á cukrem omáśćiwszy/ włoskiego kopru przysypuiac/ ná to iest bárzo dobra. ¶ Też weźmi hányżu/ śilermontani (z Apteki) obudwu po trzy drágmy/ krysztáłu dwie drágmie/ to wszystko ná proch stłucz á włożywszy cukru iáko połtorá tego dawáy pić w záráń/ w południe y ná wieczor.

¶ Tákież weźmi náśienia álbo liśćia włoskiego kopru/ szánty/ oboygá po dwu gárśćiách/ hányżowego náśienia czterzy drágmy száfránu tłuczonego troche przysypáć/ másłá młodego trzy vncye. To wszystko w wodźie dobrze rozwárzywszy/ vczyń plastr/ ktory poki ćiepły ná pierśi mámce káż przykłádáć.

¶ Teź weźmi kminu tłuczonego połtory vncye/ miodu czystego trzy vncye/ wleyźe wody sześć kwart/ á warz w nowym garncu áźe do trzećiey częśći / á to wywárzywszy / daway záwsze mámce pić.

¶ Tákież weźmi ćwikły dobrze spłokáney iedne vncya/ kminu pol vncyey / miodu sześć vncyi z tego wszystkiego stłukszy pierwey y zmieszawszy vczyń konfekćik/ daway że mámce w záráń y w wieczor po łyżcze ieść.

¶ Teź weźmi kryształu dobrze stłuczonego dwie drágmie/ rozdzielże to ná czterzy częśći / daway że iey pić ná káźdy dźień / iedne część po czterzy rázy/ á to z ćiećiorkowa álbo z grochowa iucha.

Rzeczy mleko mnożącze/ ty sa.

¶ Polnego Hányżu y ogrodnego náśienia/ szántowe y kárdámomu/ miody ser/ z stárego śerá polewká/ ćiećiorká/ kryształ dobrze stłuczony á z miodem pity/ láktuká/ włoski kopr wino w ktorym rozmáryn álbo máćierza duszá bedźie wárzoná.

¶ Thákież trzebá sie mámce wstrzymáwáć od párobká/ bo częste gámráctwo wysusza/ á mleko nie smáczne/ y dźiećiećiu brzydkie czyni / ktore trudno może dźiećie strawić álbo záchowáć/ gdy ie pospolićie zrzuca.

¶ Nád to/ nie zła rzecz iest tego dniá gdy sie dźiećie vrodzi/ cáły dźień nie dawáć mu mat czynego mleká pożywáć ale cudzego/ bo przy tym czáśie niewiástam/ zwłaszcza tym co nie robia/ colostrum / to iest stára álbo plugáwość nieiáka gęsta odchodźi/ ktora iest dźiećiećiu nie zdrowa bárzo.

¶ Tákież gdyby mámká: álbo biegunke álbo zápiekłość żywotá ćierpiáłá / á ná to lekárstwá pożywáłá / lepiey iest áby insza dźiećie trzymáłá / áż oná ozdrowieie. A gdy iuź dźiećie odpráwiwszy/ spáć ie położyć/ nie godźi sie go bárzo chowieráć / kołysáć / ám teź bárzo vtrzesáć/ by snadź ono mleko ćiáłá dźiećiecego nie zepsowáło álbo nie obraźiło / przeto ma być lekkie kołysánie.

¶ Lekarz Awicenná roskázuie dźiećie doić do dwu lat / áczkolwiek v nas iuź iest obyczay tylko do roku. Potym gdyby iuź chćiał dźiećie odsádźić/ nie ma to być nagle czyniono/ ále ie pierwey przyuczyć lekkim karmiam czyniac mu iákoby gałeczki álbo kołaczki z chlebá á z cukru/ ták iź przydźie ku nałogu grubszego á pospolitego pokármu.

Lekárstwá o rozmáitych nie mocách dźiećinnych/ w ktore rychło po porodzeniu wpádáia / A zwłaszczá tu o tákowych niemocách oznaymie / ktore często á pospolicie ná nie przychodza/ opuszczáiac insze/ O ktorych Awicenná y Rásis pisza: A tu iuź porzad wylicze tákowe niemocy/ ktore ná máłe dźiatki/ ták w pieluchách iáko y ná máło stárszę przychodza.

Rozdźiał 15.

¶ Naprzod o Biegunce ich.
¶ O zápieczeniu.
¶ O ćiegáczce.
¶ O kászlániu y o sápce.
¶ O ćięśkim dychániu.
¶ O krostách ktore sie ná iezyczku czynia
¶ Ná rospádłośći vst álbo warg.
¶ Ná płynienie ropy z vszu.
¶ O mozgowym wrzodźie.
¶ O nápuchnieniu oczu.
¶ Ná Bielmo.
¶ O febrze álbo o goraczce ich.
¶ O bolemu y o kruczeniu żywotá.
¶ O nápuchnieniu wszytkiego ćiáłá.
¶ O częstym kichániu.
¶ O pecherzykoch ktore ná ćiele bywáła.
¶ O nápuchnieniu dymionek y zápaleniu łonká iego.
¶ O wyśćiu Pepká.
¶ O niespániu.

O szczká-

¶ O Sczkawce.
¶ O Wracániu.
¶ O lekániu przez sen.
¶ O niemocy S. Válántego.
¶ O wyściu ielitá zádkiem.
¶ O wydymániu.
¶ Náprzeciw glistam.
¶ O oprzeniu lonká.
¶ O suchotách.
¶ Ná drżenie członkow.
¶ O kamieniu ich.
¶ O wzroku krzywym.

O wrzedziáłe dziasłá.

DLekárstwie námienionych niemocy dziecinnych porząd wypisze/ A naprzod O owrzedzeniu dziasł/ Abowiem często kroć sie przydawa/ iże na dziasłách y ná czeluściách czynią sie v dzieci krostecżki/ á nawiecey tego czásu kiedy zeby pocżna sie vkázowáć/ tedy w tákiey przygodzie ma mátká onego dziecięciá nácżśkáć palcem ná dziasłá/ ná czeluśći/ pomykáiac pálcem y tam y sam/ áby oná wodność stona wyplynelá náchyliwszy dziecie vsty ku ziemi/ potym wziąć sádłá kokoszego/ á zmieszáć z mozgiem zaieczey glowy y z przáśnym miodem/ á tym nácieráć dziasłá okrostáwiáłe.

¶ Záśie vwárzywszy tumienek z swoyskiem koprem/ z wysoká ná glowe ley ná ciemie.

O biegunce gdy przez dziećie bieży/ Lekárstwo.

¶ Weźmi środkow z kwiátu rożánego trzy drágmy/ weźmi też ktemu kminu kramnego/ hanyżu polnego po gárśći/ á thy rzeczy społem ztłucz nie bárzo miálko/ zmieszay ábo rospuść mlekiem ábo winem/ przyłożże tego ná żywothek/ stánowi biegunke y żoladek posila.

¶ Jesliby od tego biegunká nie stánelá/ tedy weźmi serzysko iagnięce/ á day go ták wiele iáko polgroszá piorunek wáży/ z babczáná ábo z prosła woda zimno wypić/ á tego dniá nie day dziecięciu żadnego mleká/ iedno tylko polewki/ albo żemle z woda á z masłem/ iáyca też dane być moga/ á nawiecey biatei twárde.

¶ Jesliby stolce żolte były/ tedy wziąwszy łyszke álbo dwie syropu rożánego/ rospuściwszy w mietczáney wodce/ day dziecięciu wypić po dwá rázy po ránu/ á potym w godzine co inszego day mu ieść.

¶ Też vczyń plastr z gálláśu/ ktory vwarz w wodzie/ á potym w one wode włoż garść ieczmienney máki ábo wiecey/ potym tego przyważywszy iżeby zgęstło/ przyłoż ná chuśćie ná żywotek dziecinny.

¶ Też iesliby białe wilgośći z dziecięciá płynely/ tedy weźmi muszkatowy orzech co trzecia część drágmy wáży/ białego kádzidłá mniey/ a subtelno stárwszy/ day dziecięciu z wodká piołynowa/ álbo z syropem rożánym álbo z sokiem Celidoniowym.

¶ Też ktemu weźmi száfránu dwie drágmie mirry drágme/ á to rospuść w czyrwonym winie/ á rozmoczywszy w tym chuśte/ przyłoż ná żoladek y ná pępek dziecięciu.

¶ Też máká ieczmienna z sokiem bábczánym á z trocha octu zmieszána/ á ciepło ná żywot przyłożoná/ stánowi dobrze stolce.

¶ Też wodá w ktorymby byłá rzeżá czerwona vwárzona/ omyway dziecie/ thedy mu bárzo pomaga.

Náprzećiw zápieczeniu dziecinnemu Lekárstwá.

¶ Ná zápieczenie dziecięciá/ vczyń czopek z przáśnego miodu/ na fance miod vsmażywszy/ iż bedźiesz mogł z niego czopek vczynić/ á potym omázawszy oliwa/ wetkni dziecięciu w zádek/ á chceszli możesz tłoszke soli włożyć do onego miodu.

¶ Też czopek możesz ktemu dobry vczynić z korzenia ćwiklánego álbo z głąbu kápuśnego ták długi y miąższy iáko máłe pálec v reki á rozmoczywszy w oliwie/ wprawić w zádek.

¶ Też żolcia wolowa pepek námázáć/ otworzy żywot zápiekły.

¶ Też másło wypłokáne/ w skorupie włoskiego Orzechá przyłożone y przywiązáne ná pepek/ czyśće ktemu lekárstwo.

¶ Też dawszy mamce lekárstwo/ z ktoregoby miáłá

miáłá purgácya/ á potym drugiego dniá dáć one mámke dźiećiećiu zápiekłemu wyżſáć: dźiećie ono będźie miáło przepuſzczenie.

¶ Też ná mocne zápieczenie/ weźmi czarney Alony drágme/ czemierzyce trzećia część drágmy: Ty rzeczy ſpołem ſtłukßy ná proch/ z ſokiem chebdowym/ álbo z żołćia wołowa zmießay/ á w tym rozmoczywßy ſwitek báwełny/ przyłoż ná noc ná pępek dźiećiecy.

Náprzećiw ćiegácce dźiećiecey lekárſtwo.

¶ Bywa thež dźiećiom ćiegáczká/ ták że w nich koſtki łuſkáia/ w ktorey przygodźie nic lepßego/ iedno mázáć dźiećie oleykiem białey liliey ćiepłym.

¶ Też dźiewánná w wodźie vwárzoná/ częſto myć w tym ukropie dźiećie/ pomaga czyśćie. Też migdałowym oleykiem z fiołkowym zmießawßy/ ćiepło zágrzawßy/ mážy grzbiet wßyſtek dźiećiećiu/ tákież y wßyſtke głowe fiołkowym oleykiem ćiepłym námázuy.

Náprzećiw káßlániu Lekárſtwo.

¶ Częſtokroć ćiężki káßel/ y płynienie wilgośći flegmiſtych z głowy dźiećiom ná pierśi y w nos przychodźi/ á ták ná tákowe rzeczy tymi lekárſtwy pomagay.

¶ Naprzod tákowemu dźiećiećiu ley ćiepła wode z wyſoká ná głowe z poł godźiny/ potym omoczywßy pálec w przáſnym miedźie/ omážy iezyk dźiećiecy/ á ná koniec lekko pálcem poruß czopku ná podniebieniu/ dla tego áby ono dźiećie mogło wrácáć/ bowiem onym wrácániem odeydźie flegmá z żołądká y z pierśi/ á ták káßel przeſtánie pewnie.

¶ Też weźmi gumi arabicum/ dragantum káždego z nich po drágmie náśie[illegible]wego/ ſtárwßy ná proch miáłki [illegible] rzeczy/ dáway káßlaczemu dźiećiećiu z mlekiem krowiem po troße.

¶ Też migdały ſłodkie w możdżerzu ſtłuczone/ á potym z wodą włoſkiego kopru przywárzone/ dáway po troße dźiećiećiu káßlacemu.

¶ Thež wodká włoſkiego Kopru z mlekiem krowim dána ku pićiu/ bárzo dobrze pomaga

¶ Też ieſliby káßel wielki poßedł ábo zránił vſtá/ tedy weźmi náśienia pigwowego dobra garść/ á przetłukßy warz dwie godźinie w wodźie/ ták iżby kliiowátość z onego náśienia byłá ktora przez chuſte wyćiſnieß/ á one potym z migdałowym oleykiem á z kreconym cukrem zmießáć/ ná rynce troche przyſmaż ták/ iż z onego będźie lektwarz/ ktorego częſto po troße dáway dźiećiećiu. A ieſliby ktemu w vśćiech było zápalenie z tych roſpádlin/ tedy przyczyń ktemu lektwarzowi ſoku gránatow iábłek/ á tego dźiećiećiu po troße dáway.

¶ Też ná tákowy káßel/ biały mák z drágántem/ káždego z nich po drágmie wźiać/ náśienia bániowego dwie drágmie/ á ty rzeczy ſtłukßy miáłko z woda w ktoreyby były wárzone rozynki drobne/ zmießay iżeby było iáko żur geſto/ á tego dźiećiećiu po ránu po troße częſto dáway/ śilno pomaga.

¶ Jeśli káßel z goracey przyczyny pochodźi/ tedy weźmi mirry ſtłuczoney ná proch z białym miodem/ á zmießay z migdałowym oleykiem dáwayże tego po troße dźiećiećiu káßlacemu/ bárzo pomaga. Przy tákowych lekárſtwiech bronić mamce onego dźiećiećiá/ áby ſłonych/ kwáśnych z octem rzeczy nie iadáłá. ¶ Ktemu pierśi dźiećiece Oleykiem migdałowym/ Fiołkowym/ máſłem/ Dialtea dobrze námazowáć ktorymkolwiek z tych rzeczy/ bowiem bárzo dobrze pomagáia ná káßel.

Ná ćiężkie dychánie Lekárſtwo.

¶ Przygadza śie też ćiężkie dychánie dźiećiećiu ták iż iákoby miáło dycháwice: Weźmiż lniánego náśienia łyżke/ á ſtłukßy przyſmáż z przáſnym białym miodem/ á tego dáway po trośże dźiećiećiu.

¶ Jeſliby to lekárſtwo námienione do końcá nie pomagáło/ tedy wźiawßy Oliwy dobrey/ zágrzawßy námázuy dźiećiećiu około vßek y też ſkronie/ potym taż oliwa ćiepła námáży czopek/ á tám popchni pálcem w gárdło/ iż zátym przydźie wrácánie/ á potym námáży pierśi oleykiem migdałowym/ á tego lektwarzu wyżßey wypiſánego po troße dáway.

Lekárſtwá ná owrzedźiáły Iezyczek/ ná ktorym śie pecherze czynia bolace.

Tákie pecherze ná dźiećinnym Iezyczku czynia ſie dla kwáśnośći mleká/ á bywáia czáſem czarne/ á ty ſa bárzo ßkodliwe/ ták iż rzadkie lekárſtwo ná nie ieſt pomocne/ á ták w śmierć od nich dźieći przychodza.

Drugie pecherze bywáia biate ábo żołtáwe ábo modre/ ná tákie nic lepßego/ iedno Fiołki ná proch ſtárte/ á tym prochem fiołkowych kwiatkow záſypuy pecherze:

Też proch z kwiatkow fiołkowych/ á z kwiećia rożánego weſpołek zmießány/ á tym pecherze záſypuy/ bárzo pomocne ieſt lekárſtwo.

Też ſok z Láktuki/ z pśinek/ z kurzey nogi źiela wyćiśniony/ zmießay weſpołek/ á tym kroſty/ pecherze/ y wßelkie roſpadliny w vśćiech pomázuy czeſto ieſt dobre lekárſtwo.

Ieſliby ſie tyto pecherze ná iezyku śliwiły tedy mirrá z biáłym kádźidłem álbo z ſkorkámi kádźidłowymi/ á z gálláſem ná proch miáłki ſtłukßy/ á z przáſnym miodem ty prochy zmießay/ tymże ony ránki pomázuy/ zgoiß rychło.

Też Winem vſtá płocżąc/ potym to przerzeczona máśćia iezyk pomázuy.

Też ieſliby pecherze były żołtáwey bárwy/ á ktemu iżby ſie vſtá wodnośćia flegmiſta nápełniáły/ tedy náprzećiwko temu wźiawßy krochmal/ z rożána wodka zmießay/ á troche ná rynce poſmáży/ á tym iezyk owrzedźiáły smáży.

Przytym mámká ma iádáć wilgotne karmie/ iáko ſa polewki to ieſt gruca/ migdałowa polewká ſliwki/ mákowa polewká/ z korzenim nieiádáć/ potym wźiawßy ſoczewice zezwáć ia dobrze/ á onym iezyk ránny pomáż

Sok gránatowy y pigwowy ná to bárzo dobry/ mázáć iezyk.

Też ieſliby kroſky były modrey bárwy/ tedy ku námienionym ſokom weźmi láktuczánego/ z kurzego źiela ſoku/ zmießay weſpołek/ á námázuy iezyk.

Záśie ieſliby ty pecherze były bláde/ tedy mirrá z ßáfránem á z lodowátym cukrem/ zmießawßy weſpołek poſypuy iezyk ná ktorym ſa tákowe pecherze/ á to báczyć áby dźiećie niemiáło w ſobie zápieczenia.

Lekárſthwo ná roſpádłośći vſt álbo warg Dźiećiecych.

Roſpádliny vſt v dźieći ták iákoby ie vmyſlnie pokráiał/ bywáia dla twárdośći brodawek pierśi mámczynych/ ná to lekárſtwo/ Weźmi báwełny czoſáney ábo grzeplowáney/ rozmocż te wełne w ſoku z bábki wyćiſnawßy/ álbo w kokoßey tłuſtośći/ á przyłoż ná wárgi/ pomoże.

Ktemuż/ Rożánym miodkiem pomázowáć/ czyśćie pomaga.

Lekárſtwá ná płynienie Ropy z vßu.

Płynienie nieczyſtośći z vßu/ bywa z pełnośći głowy v dźiećiećiá z flegmiſtey wilgośći. Náprzećiw temu/ weźmi báwełne czochráná/ á te w czyrwonym winie á w miedźie przáſnym rozmoczywßy/ vczyń knot/ á wpuść w vcho iże tám bedźie kielko godźin/ ábowiem wyćiaga z głowy wßyſtki nieczyſtośći.

Też hálun ná proch ſtárty/ z ßáfránem á z miodem zmießawßy z czyrwonym winem/ á w tym báwełne rozmoczywßy/ włoż w vcho vczyniwßy knot/ á gdy nieczyſtośći ku wierzchowi przyćiagnie/ wychedożywßy ony nieczyſtośći/ włoż drugi knotek/ á ták głowe tym wyczyśćiß/ y boleśći inße vleczyß.

Záśie ieſli nieczyſtość gruba á ſucha ſie vkázuie/ tedy wźiawßy miodu zßymowánego á z woda záśie przywárzywßy/ pußczay w vcho/ ábowiem to lekárſtwo oćiera/ omywa tákowe nieczyſtośći.

Też ieſliby kto miał bolenie w vßu z wiátrow/ ktore ſie w głowie czynia/ tedy weźmi lebiodke/ vwarz w oliwie z mirra/ á tego po troße pußczay w vcho ćiepło.

Lekárſtwá ná mozgowy wrzod.

Bywa czáſem wrzod w głowie dźiećiecey z ktorego wrzodu tákowe dźiećie miewa bolenie wielkie w oczách y w czeluśćiách/ tedy ná ćiemie tákowe rzeczy máia być przykłádáne/

dáne/ktore chłodzą/odwilżáią mozg/ ná to masz lekárstwo dobre bárzo/weźmi soku wyćiśnionego z bánie/ z pśinek/ z kurzey nogi ziela/ śkielko tyżek z nim przymieszawszy oleyku rożánego/ á w tym rozmocz báwełne álbo lniane pácześi/ przyłoż ná ćiemie/ á gdy to vschnie/tedy rozmocz drugi raz w tymże/ á przyłoż ná głowę.

Lekárstwá ná opuchłe oczy.

¶ Náprzećiw opuchlinie oczu/weźmi Licium (iest sok w Aptece) ták wiele co drágme zawáży/rospuść z mlekiem niewieśćim/rozmocz w tym chuste álbo pácześi/ á przyłoż ná opuchłe oczy/á potym vwárzywszy rumnu w wodzie z básylia/omyj tą wodą oczy.

¶ Jesli też przy tey puchlinie niebędzie czerwoność w oczoch áni zápalenie w nich/áni w ćiele/tedy ná tákową puchline/weźmi mirry/czarney Alony/ káżdego z nich poł drágmy/kwiatkow rożánych poł gárśći. Ty wszytki rzeczy w biáłym winie námoczywszy/á potym troche przywárzyć/tákże oczy máczáć.

Lekárstwo ná bielmo.

¶ Bielmo ná oczy dzieciam przychodzi z płáczu wielkiego/á ták náprzećiw tákiemu bielmu/sok wyćiśniony z pśinek wpuszczay ná oko ćiepło.

Lekárstwo náprzećiw goraczkam dziećinnym.

¶ Jesliktore dziecie wpádnie w goraczke/ Tedy naprzod mámká ma pożywáć karmi zimnych á wilgotnych/ potym dziećieciu onemu ma być dawány sok wyćiśniony z granatow/ z mleczowa wodką.

¶ Też nieszkodzi/áby sie dziecie mogło zápoćić w tákowey febrze.

¶ Też weźmi mąki iecżmienney / soku piołynkowego y bábczánego/z rozchodniku káżdego z nich po kielku tyżek/ potym zmieszay ty soki z iecżmienną mąką/ á potym włożywszy tego ná chuste przyłoż ná pierśi dziećieciu ginie goraczká od tego.

¶ Też weźmi oleyku rożánego łot/ máśćito polowey troche mniey łotu/zmieszay społem á tym pomázuy czoło y pulsy v rąk/ y skronie dziećieciu/pomaga ná febre goracą/ tákież

pod kostkámi pulsy v nog/ zimno tą istą másćia pomáży.

¶ Też kiedykolwiek dziecie kapia/ tedy ma być wárzono ziele w wodzie/naprzod ták tuke/kurzą noge/ wysoki mlecz/ fiołki/ bábke/ wątrobne ziele/á w tym dziecie kępáć ktore ma goraczke/ ábowiem tákowa kąpiel káżi á wypadza goraczke.

Lekárstwo náprzećiw boleśćiam żywotá Dziećinnego.

¶ Częstokroć bywa bolenie w żywoćie v dzieći/ktore pobaczysz z żymánia/z płáczu/z przewrácánia Dziećinnego ná ten y ná ow boczek/á stąd iest znák pewny bolenia w żywoćie. Weźmi rumienku/ kopru swoyskiego/ hányżu polnego / á troszke kminu/ vwarz w wodzie/á potym chuste w tym maczáiąc ćiepło náparzay żywotek/potym po náparzeniu/ námaż migdałowym oleykiem ćiepło/ vznasz moc vżyteczną tego to lekárstwá.

Przećiw nápuchnieniu wszystkiego ćiáłá.

¶ Przychodzi też opuchlina ná dziecie/czásem ná wszystko/á czásem ná niektorą stronę/ á ták ná to/weźmi wierzchy chebdowego ziela/ wierzchy bzowe/á to vwarz w winie biáłym/tákże tym to zielem okłáday mieysca ná puchłe. ¶ Jesliby przy tey puchlinie było bolenie głowy. Weźmi mirry/czarney Alony ktorą zową Epáticum áloes/ száfránu przyczyniwszy nie wiele/ stłucz wszystko ná proch/ á wyćisnąwszy z ziela bobowego sok/ rozpuść w tym soku ty to rzeczy/á ná chuste rozmazawszy/ábo ták prosto námáży głowę álbo czoło Dziećieciu.

Lekárstwo ná częste kichánie.

¶ Częste kichanie álbo bárzo gwałtowne/ przychodzi ná dzieći z wrzodu głownego/ á ták w tákowey przygodzie máia być tákowe rzeczy ná głowe przykłádáne ktore chłodzą/ iáko sa oleyki/ naprzod rożány nalepszy/ potym fiołkowy/sámy álbo z białkiem á z wodką Rożána zmieszawszy/ á zwłaszcżá iesliby

tákowe

tákowe czeste kichánie z zápalánim głowy przychodziło/ ták iże oczy w głowe wpadáia tedy przerzeczone lekárstwo iest ktemu bárzo dobre/ y to záśie nie mniey ku tákowemu boleniu służy/ wyciśni wodność z bań/ zmieszay z Rożánym oleykiem/ á z trocha Jeczmienney mąki/ możesz ktemu żołtku iáieczne go przyczynić/ á tho ná głowe y ná czoło przykłáday/ śilna pomoc zdrowia chore ono dziecie weźmie.

Przećiw pryszczom z wierzchnim ná dźiećiách.

¶ Czarne pryszcze ná Dzieciach/ známie iest nie dobre á śmierć płaći tákowemu/ á to gdy tákowych pecherzow bedzie niemáło po ćiele. Záśie białe pecherze nic szkodliwego nie vkázuia/ takież żołtey álbo rumiáney bárwy łácno sa vleczone. Naprzod wziawszy rożánego oleyku/ mirtowego oleyku/ zmieszay ie społem/ á pomázuy ty to pecherzyki choćia beda czarne.

¶ Záśie gdy beda białe álbo rumiáne/ tedy nic nie czynić/ áże sie zbiora á dojrzeia/ á gdy sie przedzieia y wypłyna/ dopiero przykłáday ná ony mieyscá białey máśći/ to iest de cerusa vngentum/ z kámfori bez Mercuriuszá.

Przećiw nápuchnieniu dymionek/ y zápaleniu łonká.

¶ Przychodzi też czáśem ná dzieći z płáczu wielkiego wydećie / y nápuchnienie w dymionkách/ y też zápalenie łonká: Náprzećiwko takiemrzeczam/ weźmi náśienia Ameos (z ápteki)/ stárwszy ie ná proch zmieszay z iáiecznym białkiem/ á przyłoż tego ná dymionká y ná łonko.

¶ Ziárná Słonecznekowe zmirra w winie vwarzone/ á tego ná chuśćie ná dymionká wzdete przyłoż.

¶ Też weźmi háłunu sześć dragm/ gállásu siedm drágm/ vwarz w czyrwonem winie/ á rozmoczywszy w tym chuste/ przykłáday ná dymioná broni wypukliny mocnie: ále ty rzeczy ná proch stłuczone/ długo máia być wárzone/ octu troche mocnego knim przyleiiż á tego przykłádáć bedzieß.

Lekárstwá náprzećiw wyszciu Pepká ku gorze.

¶ Bywa też tá przygodá v młodych dzieći/ iż im pepek ku gorze wychodzi y nápucha: Náprzećiw tákowey rzeczy: weźmi z Apteki Spicam celticam/ warz ia w wodzie/ á potym wley kniey oleyku zyzáninowego/ á terpentyny/ záśie warz/ y wywarz dobrze áż do gestośći / á w tym rozmoczywszy báwełne/ przykłáday ná pepek wyszły y opuchły.

¶ Záśie iesliby dla płáczu wielkiego ábo dla kászlu/ ábo dla miotánia pepek wyszedł ku gorze/ tedy náprzećiwko temu/ ziárná słonecznikowe zetrzy ná mąke/ potym weźmi prochu nápalonego z chust wiotchych/ á to społem powárzywszy w czerwonym winie/ rozmoczywszy w tym lniánych páczesi/ przyłoż ná wydety pepek/ á zwierzchu chustá obwiń áby niespádło.

Gdy dźiećie strá ći sen Lekárstwo ná to.

¶ Gdy dźiećie spáć niemoże áte wszystko płácze/ ná przećiw temu/ Weźmi máku/ stłucz á z oleykiem Láktuczánym ábo grzybieniowym/ ábo y z mákowym zmieszawszy potym ná chuśćie dzieciećiu ná czoło przywiń/ ábo tylko námáży.

¶ Też ktemu sámo świnie mleko/ bárzo dobre iest: Jesli tákowe nie spánie przychodzi ło dzieciećiu z nieczystego mleká/ ktore wyssa z mámki/ tedy ma być mámká przemieniona ábo opátrzona/ á ktemu wziawszy Fiołkowego oleyku z winem á z octem zmieszawszy ij/ w nozdrze dzieciećiu ná noc tego po trosze wpuszczay: ábo weźmi rożánego oleyku zmieszay rowno z sokiem Láktuczánym/ á tym ná noc máży skronie/ pulsy v rak y żołądek. ¶ Też ktemu syropek z máku w Aptece vczyniony / day go tyszke ná noc dzieciećiu dla vśnienia/ bárzo pomoże.

¶ Możesz ktemu czoło námázáć Oleykiem fiołkowym/ troszke włożywszy do niego Opium á száfránu tłuczonego.

Lekárstwá przećiw Szczkawce.

¶ Sczkawká bywa dźiećiom z wielkiego iedzenia / ábo też czáſem ze tżczego żołądká: Ieſli z nápełnienia wielkiego á z oźiebienia żołądká/ álbo z nieſtráwnośći przychodzi/ tedy námáż żołądek bobkowym oleykiem ćiepło. Abo vczyń pláſtr z náśienia włoſkiego kopru/ á z miętką zmieſzawſzy y w winie przywárzywſzy / przyłoż ná żołądek zemdlony omoczywſzy w tym chuſte/ ábo woreczek vczyniwſzy/ w ktory ty rzeczy włożywſzy wárzyć/ á przykłádáć.

¶ Záśie gdy ſczkawká z prożniego żołądká/ ktory gdy niema co tráwić/przychodzi/ tedy weżmi oleyku fiołkowego/ z mlekiem zmieſzawſzy námáży żołądek/ ábo lniáne pácześi w tym omoczywſzy przyłoż ná żołądek tżczy.

¶ Też mleko ćiepło czeſte pite/ vſmierza káżdemu człowiekowi ſczkáwke: A temu ſie nie przećiw iżby zwrośiło dźiećie/ tedy záśie rychło po zrzuceniu dáwáć pić czeſto/ boć ná koniec zádźierży.

Náprzećiwko brzydzeniu/ á czczeniu y kreczeniu ná ſercu.

¶ Weżmi gwoźdźikow tártych/ day dźiećiećiu z czymkolwiek źieść.

¶ Też weżmi máſtiki/ białego kádźidłá/ káżdego z nich po drágmie / Rożey czyrwoney poł gárśći/ zetrzy ty rzeczy ná proch/ á z sokiem z miętki wyćiśnionym rozpuść/ tákże tego ná żołądek przykłáday/ możeſz k temu troche octu przyczynić.

¶ Też grzanká z chlebá wmoczoną w ocet/ ma być czeſto przed vſty trzymaná.

¶ Poſpolićie to brzydzenie bywa dla wielkiego á zbytniego sſánia/ iż żołądek ſtráwić niemoże. Wtore dla wodnego á nieſtráwnego mleká. Trzećie dla nieſtráwnego á nieczyſtego mleká. Z tych przyczyn dźiećie ku vraczániu czeſto ſie miewa. A tták obaczywſzy ty to przyczyny/ po troſzcze sſáć daway dźiećiećiu: A záśie miey ná to też baczność/ iáka rzecz ábo wilgość zrzuca: ieſli kwáśnośćia wonia oná nieczyſtość wywrocona / tedy maſz wźiąć ſiedm źiarn białego kádźidłá/ Ruty ſuchey ſzczypte dobrą: Ty rzeczy ná miáłki proch ſtárwſzy/ zmieſzay z syropkiem rożánym/ dawayże tego po ránu dźiećiećiu sſáć.

¶ Záśie / ieſliby to dźiećie czym wrácánie miáło woniey kwáśćowey á nie occiáney/ bárwy bládey/ tedy możeſz temu dźiećiećiu dáć sok z winnych gron wyćiſnawſzy/ ábo sok pigwowy/ troſzke gwoźdźikow tártych przymieſzawſzy/ ábo orzechá muſzkátowego/ á ocukrowáć y dáwáć ná tżczo dźiećiećiu.

O lekániu Dźiećinnym przez Sen.

¶ Lekánie ná dźiećie przez ſen przychodźi z wielkiego obżárſtwá iedzenia: á ták w tey przygodźie maſz bronić rychło dźiećiećiu ſpáć po iedzeniu/ k themu przed ſamym położeniem/ rozmoczywſzy w przáſnym miedźie pálec/ námáży onemu dźiećiećiu iezyk/ iżby ták ſobie one słodkość mogło połykáć: Rożány miodek też ná to bárzo dobry/ żołądek pośiła/ y ſtráwność dobrą czyni.

¶ Też tákowemu dźiećiećiu ná káżdy dźień co poł groſzek záważy/ day po ránu z borego wa ábo włoſkiego kopru wodka/ lektwarzu ktory zowa Dijaprilis arcoticon/ y też drijakwie troſzke z mlekiem możeſz dáć/ o ktorey Ráſis piſze/ iże ná przećiw tákowemu lekániu ieſt rzecz bárzo dobra.

Lekárſtwo Dźiećiom / przećiw niemocy ſwiętego Válántego.

¶ Tá niemoc czeſto dźiećiom poki zła bywa ktorey niemocy ty to znáki ſą. Náprzod czeſte płákánie/ przez ſen lekánie/ wyſkánie/ rozgorewánie/ k temu cuchnienie z vſt. Przychodźi tákowa niemoc dźiećiom z wielkiego osſánia mlekiem nieczyſtym / niezdrowym/ ktorego dźiećie ſtráwić niemoże/ á z tego dymu ku głowie ſie podnoſzą/ y ták głowe nápełniáią.

¶ Náprzećiw tey niemocy żadne lepſze lekárſtwo iáko tego doyrzeć/ áby mleko ktore dźiećie zsie/ było dobrze zdrowe/ iżeby ſie bárzo nie osyſáło dla lepſzego ſtrawienia.

¶ Potym ná káżdy dźień tákowemu dźiećiećiu day po ránu lektwarzu z ápteki Dijamuſcum/ Dijaprilis co poł groſzá záważy z czym kolwiek dáć możeſz/ iedno nie z winem/ ále z włoſkiego kopru wodká bárzo dobrze ſłuży/ Wſzákoſz náprzod drijakwie możeſz dáć z mlekiem rozmaćiwſzy.

Tež

¶ Też to maß wiedźieć/ iż tá niemoc świete go Válántego przychodźi czáſem z przyrodzenia/czáſem też z iákiey inßey przygody/ á ták w mężczyźnie/ ieſli we dwudźieſtu á piąći lat nie przeſtánie/ á v białey głowy tego czáſu/ gdy ná nie ſwoie rzeczy poczną bywáć tedy tákowi ludźie do śmierći z tą niemocą zoſtáią/ ták mężczyzná iáko y biała głowá.

¶ Też dźiećięćiu tákowemu/ bárzo ieſt dobrze wpuſzczáć oleiek cáſtoreum/ coſtinum/ w nos po troſzcze/ dla wyſuſzenia nieczyſtośći z głowy/ á przy tym ma tákowe dźiećie woniáć Ruty/ y też Aſam fetidam z Apteki wźiąwßy. ¶ Też ná ßyi ma być záwießono korzenie y náśienie piwoniiey/ á to w ten czás ma być kopaná piwoniia/ gdy kśieżyc zchodźi przed oſtátnią quadrą.

¶ Też Jemiołá dębowa Kśieżycá Márcá/ ná zchodźie kśieżycá z kuße vſtrzeloná/ á niżli do źiemie doleći podchwyconá/ záwießoná ná ßyie ćierpiącego niemoc S. Válántego/ bárzo broni. Są y inße rzeczy/ á wßákoż ty námienione więcey ſą doświádczone.

Lekárſtwo ná wyßłe ielito z ſtolcá Dźiecinnego.

¶ Gdy z dźiećięćiá ielito wynidźie/ Weźmi pſidie/ to ieſt ſkorek z iabłek gránatow/ mirty/ czáßek żołędźiowych/ rożey ſuchey czerwoney/ Jeleniego rogu ná proch ſtártego/ Balauſtie/ á ktemu gallaſu/ káżdego z nich rowne częśći iednego iáko drugiego. Ty rzeczy wßyſtki przetłukßy/ warz w wodźie ták długo/ iż moc onych rzeczy w wodźie wywre/ á w tey wodźie ćiepłey dźiećie omyway.

Lekárſtwo náprzećiw wydymániu ná ſtolce/ krom żadnego vczynku.

¶ Wydymánie przychodźi z záźiebienia/ á náprzećiwko temu/ weźmi rzeżuchy ogrodney garść/ kminu kramnego garść/ vwarz w wodźie/ á potym máſłá ſtárego włoż nie wiele/ á day dźiećięćiu pić.

¶ Też żywicá proſa ná węgle włożoná/ á nád tym dźiećie okadz dobrze/ ieſt ktemu pomocne to lekárſtwo.

Lekárſtwo náprzećiw Gliſtam/ ktore w żywoćie przebywáią Dźiecinnym.

¶ Náprzećiw tym to gliſtam przednieyße lekárſtwo/ Weźmi wodki z perzyn/ zmießay z tą wodką mleko krowie/ day pić po troße dźiećięćiu.

¶ Też vczyń plaſtr z tych rzeczy/ weźmi kminu tártego/ zmießay ij z wołową żołćią/ á ná pępek przyłoż dźiećięćiu/ pozdycháią gliſty.

¶ Też ná gliſty ábo wßelkie chrobaki/ ktore leżą nie dáleko ielitá wychodowego/ weźmi báwełne/ vczyń z niey czopek/ á rozmocz w piołynkowym oleyku/ wpuść ij tám w zádek onemu dźiećięćiu.

¶ Też omyj dźiećie w wodźie w ktoreyby było vwárzono źiele piołyn z liśćiem brzoſkiniowym/ káżdego chrobaká vmorzyß w dźiećięćiu tákowym kąpániem.

¶ Też ktemuß maß máść bárzo dobrą/ weźmi ſoku z piołynu wyćiśnionego trzy łoty/ żołći wołowey dwá łoty/ prochu coloquintidi z ápteki trzy drágmy/ mąki pßeniczney trochę: Ty wßyſtki rzeczy zmießay/ á ná pępek dźiećięćiu ćierpiącemu przyłoż.

Lekárſtwo ná oprzenie/ ktore bywa około łonká v Dźiećięćiá/ dla moczu włáſnego iego.

¶ Ná tákowe rzeczy poſypuy drágántem/ ábo prochnym/ ábo prochem czerwoney rożey. ¶ Też nátoż/ weźmi oleyku rożánego dwá łoty/ białego kádźidłá dwie drágmie Kánfory troßke: Zmießay ty rzeczy ſpołem czyśćie/ á tym mieyſcá oprzáłe ná noc y po ránu pomázuy.

¶ Też ktemuß biała máść/ ktorą zową de Cerruſa/ bárzo známienićie pomaga.

Lekárſtwo przećiw Suchotam Dźiecinnym.

¶ Ná ſuchoty dźiećiece/ warz ſkopowe nogi y głowę w wodźie/ á tą wodą dźiećie kąpáć/

pać/ á skapawszy/ weźmi másłá nie słonego dwá loty/ oleyku fiolkowego/ wieprzowego smalcu lot/ wosku: spuść ty rzeczy wszystki społem/ á tym dziećie wyschłe námázuy po przerzeczoney kąpieli/ wznaß pomoc.

Lekárstwo przećiw drżeniu członkow/ To iest rąk álbo nog Dziećinnych.

¶ Weźmi ná przećiw tey niemocy/ z ktorey pospolićie świętego Válántego przychodzi/ tedy masz wziąć oleyku rożánego/ nárdowego też káżdego z nich po loćie/ zmießay ie społem/ á námáży dziećięćiu grzbiet wszystek/ począwszy od szyie áż do zadku/ zágrzawszy ćiepło: Bobkowy też oleiek iest ktemu dobry.

Lekárstwo przećiw Kámieniowi Dziećinnemu.

¶ Niegdy też przychodzi ná dziećie ćiężkie pusczánie wody z boleśćią y z płáczem wielkim morzenie często á po trosze/ á ktemu chłopeczkowi przy tym często się podnośi członek/ znák iest piaśczystego kámieniá: Ná tę niemoc weźmi Slazu/ rumnu/ Rożey czarney/ źiela nocydzień/ lniánego naśienia: vwarz w wodzie/ á ostudziwszy kąp dziećie dwa rázy przez dzień/ á potym oleykiem rumienkowym/ krzyże y dymionká ćiepło námázuy.

Náuká/ áby śię dziećie przezrzeniskym niestáło.

¶ Bywa ludzi wiele/ ktore stąd przezrzeniskymi názwáne/ iż źle ku dołowi widzą/ ácz dobre oczy máią/ dáleko lepiey widzą wzgorę/ á niż nádoł. A to śię im w dziećińśtwie przydáło/ gdy w kolepce leżąc przez głowę pátrzyli/ wszákże ktemu byłá przyczyná przyrodzona/ kczemu záś leżenie pomogło.

¶ Gdy tedy obaczysz/ iż źrzenice dziećięce ku gorze obrocone są/ stáwiayże záwsze kolebkę z nim ku świátłu/ á zwłaszczá kiedy śpi Ale gdy mu ná strone źrzenice obrocone/ co wiec świdrowátośćią zową/ pátrzayże pilnie ná to/ ieślić mu się ná práwą strone krzywią/ obrácayżeg o práwą stroną do świátłá á zásłoń mu ná lewą/ áby tám nie pátrzáło/ á głowką niedáy mu krzywić/ ále niechay źrzenice nád przyrodzenie swoie obráca/ dokąd mu śię wzrok niesprośći. A stym ná ten czás prosto pátrząc tey rzeczy dokończemy/ nieco inego przed śię biorąc.

¶ Dokończenie o Rodzeniu Dźiatek.

Księgi Osme / w ktorych nauká iest v-strzedz śie powietrza zárázonego / To iest morowego: y v-kázuiąc Lekárstwa / ktorym nábytego pozbyć.

Przedmowá N. S.

WZ czásow tych często Pan Bog Swiát karze powietrzem mo-
rowym / A ná kogo to on przepuśćić z woley swey raczy / żaden
tego vydź niemoże. Záśie kogo on z łáski swey strzedz raczy /
iney mu obrony niepotrzebá: Tego mi żadny mądry niebędźie
zbijał. Wszákże iednák iáko nie ná wszystki Pan Bog vpadku
dopuszcza / ták też niewszystkich od vpadku strzeże. Czego przykład mamy
w czwartych Kśięgách Moizeszowych Rozdziału 16. Tám śie vkázuie / że
Pan z gniewu swego vpadek dopuśćił / ná Korachá / Datana y Abironá / iż
ie sámy tylko zágubić chćiał / czego iuż vydź niemogli / áni przed tym lekár-
stwá álbo obrony mieli: Jáka obronę mieli oni ktorzy śie od nich odłączyli.
Abowiem ktokolwiek przy nich został / á vstępić śie od nich niechćiał snimi śie
západł / nic mu niepomogłá iego niewinność / gdyż opátrznośćią wzgárdził /
ktorágo obronić miáłá vstąpieniem. Lot będąc w Sodomie naspráwiedli-
wszym / by był z Sodomy nieustąpił / wespoł by był z niezbożnymi ludźmi zgi-
nął. Co śie iáśnie okazało na żenie iego / Ktora ácz osobą swą z miástá wy-
szłá / á vmysł iey przed śie tám tążył / skoro śie ná miásto obeyrzáłá / stáłá śie
solnym słupem. Obroná odeśćia z miástá / ácz śie iey niestáłá pożytkiem / w-
szákże iey też nieszkodziłá. Ale ono obcowánie myślą w Sodomie / dokąd
śie tążyłá / przywiodło ią w vpadek / iż sobie lubiłá w niepobożeństwie / bo
kogo niemierżi niepráwość / ten śie niekocha wpráwośći. Obrány był Da-
wid od Páná Bogá: Aby godnym Krolem był ná mieyscu Saulowym /
1 Sámuel 13. v. 14. Wszákże iednák chronił śie á vchodził przez pięć lat kry-
iąc śie po puszczách / by niewpadł w ręce Saulowe: Bo gdybymu był nie-
vstępował / zginąłby był od Saulá / choć go był pan zá namiástká obrał. A
iż to ták iest / sam to Pan świádczył vsty Proroćkimi. 1. Sám: 23. v. 9. etc.
y ondzie gdy wpadł w ręce Philistinom / á gdy wiedzion był do Krolá Achi-
zá / y zaliby był stámtąd wyszedł zá nienawiśćią ludu onego gdyby śie był szá-
lonym niestáłował 1. Sámu: 21. v. 10. y inych przykłádow mamy wiele / iż
człowiek opátrznośćią swą może vydź niefortuny / ktorey Pan vmyślnie nán
nieprzepuśćił / iáko iest deszcz wielki / ábo gwałtowny grad / ten ná złe ták iá-
ko y ná dobre pádnie / Niechceszli w ten czás pod dách vćiec / pewnie zmok-

 nieß/

nieß/iesli co gorßego niepodeymieß/ choć sie Pánu Bogu kryć niechceß/ á niezbożny człowiek pod dáchem śiedząc/ niezwiedział twey niewcżesności/ chybá/kogo P. Bog namyślnie skáráć chce/y pod sklepem go piorun naydzie gorßy nizli deßcz. Tákżeć sie ma y z powietrzem záráżonym / obaczyßli go niezufal/ bo nie Pánu vstąpiß vstępuiąc kázniey : Ale to vstąpiß przygodzie/ ktora iáko ßyp miedzy lud idzie/kogo záchwyći/tego záráźi/kogo chybi/ tego opuśći. A im kto dáley od tákich strzałek bywa / tym może być bespiecznieyßy : bo w gęstwie narychley záwádźi. A iż tych lat tą przygodą Pan Bog nas często náwiedza śiłá cżuynych ludzi / o tym śie tázy / iákoby rády doydź/á w tey niebespiecżności/być bez ßkody mogli: Przeto my tę rade dawną nieco poprawioną/ zás odnowiemy.

Rzadzenie bárzo dobre przeciw powietrzu morowemu/ y też lekárstwá nie mniey dobre y doświadczone tegoż czásu.

Naprzod ktore ćiáłá sa skłonnieysze ku záráżeniu powietrza morowego.

Ciáłá krwie nieczystey/ wilgośći złych á zbytnich pełne w prożnowániu/ w obżárstwie/ w smysłstwie vstáwicżnym przebywáiace sa nasskłonnieysze ku záráżeniu powietrza/ by też dobrze moru nie było/ w tákowey pełnośći/ á w niemiernym chowániu ku wielu niemocam rozmáitym/ zwłaszczá ku długiem febrza przychodza. Też ćiáłá goracego przyrodzenia/ iáko sa wielokrewne/ kolerycżne skłonnieysze sa ku záráżeniu/ niżli ćiáłá zimne. Też ćiáłá młode/ iáko sa dzieći tych ćiáłá wiecey niżli inych ludzi predczeysze sa ku záráżeniu. Ale ćiáłá dobrey krwie/ á czystych wilkośći/ y w mierney spráwie chowáiace sie/ nie łatwie przyimuia poruszenia od powietrza morowego iadowitego/ ále mu sie snádnie przećiwiáia á duchy żywotne sercá chronia/ rownie iáko Słońce goracośćia swoia wilgośći grube z ziemie pochodzace y mgły geste rozpuszcza/ á od siebie odpadza/ á ták powietrze czyśći. A przeto trzebá/ áby te ráde trzymał. Naprzod áby ćiáłá od złych á zbytnich wilgośći były wyprożnione/ á záwżdy dobrem wstrzymawániem/ y pod czás lekárstwy były dzierżány: Abowiem kto sie chce od powietrza morowego vchowáć/ ma krew y insze wilgośći złe od dobrych vczyśćić/ á ták ćiáłá czyste przespiecznieysze sa ku odpieraniu przećiw iádowitośći powietrza. Przeto hoynosć krwie iesliby byłá dla nie miernego chowánia/ álbo też iesliby byłá skáżona/ tedy iey vmnieyszyć puszczániem/ iest vżyteczno czásu wiosny á zwłaszczá z mediány/ bo w potrzebie pilney wszelkiego czásu może puszczáć krew: gdy lećie/ tedy w godzine chłodna/ to iest gdy słońcé wschodzi/ możesz puśćić ile przyrodzenie może zćierpieć. Przemiennosć krwie iesliby byłá/ á to dla zmieszánia inszych wilgośći z nia/ tedy tákowe rzeczy zá lekárstwo bráć/ ktoreby czyśćiły krew: Jesliby nie wiele krwie było/ ániby byłá skáżona/ ále iesliby było inych wilgośći złych zgromadzenie/ tedy nie puszczaniem krwie pomágáć/ ále dobra purgácya máia być wypedzony/ á to nie záraz gwałtownie/ ále po kielo kroć lekka purgácya z odmiekczeniem żywotá: Ináczey iesli kto dziáła tedy w sobie moc przyrodzona y śiły pomdli/ á ták podawa droge ku rychłemu záráżeniu sam siebie od powietrza morowego/ bo we krwi zależy wszystek żywot człowiecży: kto ia bez miernie á nie potrzebnie puszcza/ sam sie zbawia żywotá/ bo nia wszystko przyrodzenie trwa. Też wszystki przyrodzone wilgośći ćiáło spráwuia/ á bez potrzebnie y szkodliwie czásem pomoca lekárstwá bywáia wypedzony. Gdy kto ma krew puszczáć/ záwżdy sie o to radź ludzi vmieietnych/ bo tego iest potrzebá.

Przebywánie twoie/ w iákim powietrzu ma być.

Chowaj sie w powietrzu zdrowym y przewiewáiacym/ á ráno przećiw słonecznemu wschodu okná otwieray/ áby Słońce do gmáchu wchodziło/ á powietrze w nim wyczyśćiło: Wiatru z południá ostrzegay sie/ á przećiw południu okien nie otwieray: wieczor záwżdy okná otwieray ná pol nocy/ áby wiátr z pol nocy twoie mieszkánie przewiewał/ bo ten wiátr iest ná zdrowszy/ á swym przewiewániem powietrze skażone zágania precz: po nim dobry iest wiátr od wschodu/ á potym od zachodu/ z południá wiátr iest nagorszy/ bo iest przyczyna powietrza morowego. Przetoż zdrowie człowiecże iest/ przemieszkáwáć w powietrzu swiebodnym/ wiátrem od polnocy przewiewáiacym/ i też bedac dáleko od smrodliwych mieysc/ wodnistych/ bágnistych/ Jeziornych/ moczydlnych/ stáwow stárych/ y wszelkich wod stoiacych/ z ktorych vstáwicznie ćiagna sie wilgośći smrodliwe/ ktore powietrze kaza/ á sa przyczyna rozmáitych niemocy ludzkich.

Też

Też ći ktorzy odnawiáią ſtáwy ſtáre / á nowe czynią / ſą zágubce wiela ludzi / A thák mieyſcá gorzyſte ktore ku polnocy ſą / nazdrowße ſą ku mießkániu. Też ten dom w ktorym mießkaß / niechay będzie dáleko od kierchowow / od mieyſc gdzie woły bíją / álbo od mieyſc / gdzie mięſo przedáią / od gárbárzow od kuśnierzow / od mydlarzow / ktorzy po powietrzu ſmrod czynią / od moczonych lnow od konopi przekopnych wod / pomyj / gnoiow mieyſce gdzie bydło ſtawa / gnoiow świnich zwłaſzczá wßelkiego ſcierwu / pſow / kotek pozdycháłych y wßyſtkich rzeczy ktemu podobnych. ¶ Dom twoy czáſu wßelkiego morowego powietrza ták ſpráwowáć możeß: Warz w occie piołynek y Rożą / á tym kropi po domu / álbo zmießay ocet z wodką Rożáną / á w tym warz kwiát mußkatowy / á pokrapiay przybytek / Albo weżmi winá wonnego iákoby mußkátellá álbo málmázya / á k niemu przyláć wodki Roiownikowey / Rożáney / á tym polewáć: álbowárzyć ſkorki z iábłek Pomáráńcowych w occie / á tym kropić do domu. ¶ Też ieſt dobrze kropić wodką rożáną roſpuśćiwßy w niey kámphorę / á zwłaſzczá gdy ieſt gorąco. Też koriander / gwoździki / bobek wárzyć w winie z octem zmießánem / á tym kropić dobrze ieſt. ¶ W komorze mieć źiela wonne / y do łożá náſłáć / iáko piołynu / rumnu wonnego / rożey / roiownika / nárduſu ogrodnego / máiorany / bázyliſzy / gwoździkow / kwiátu winnego z liſtem źielonym / kwiátu lipowego / czábru / lebiotki / máćierzey dußki / y inßych tákowych / możeß ie pokropić octem.
¶ Też dobrze odnowić ſtáre położenie po źiemi w gmachu / to ieſt ſtáre położenie wyrzućić / á nowym położyć / bo wonia iego ſerce y duchy poſila / y krew czyśći / duchy żywotne vtwierdza / y wßelkiego człowieká ku weſelu pobudza. ¶ Przybytek czyśćie vmieść / á wonnych rzeczy nákłáść / Napierwey zákurzyć odtworzywßy okná y drzwi / piołynkiem álbo iáłowcem / potym gdyby to powietrze z dymem z gmáchu wyßło / záwrzy záſie okná á kurz rzeczámi wonnemi / iáko kádźidłem ábo mirrą / ſtoráki / kálamity / ábo trośćiſką / lipką mußkatową ábo gálliją / iteż inemi rzeczámi áptekárſkiemi / to ieſt świeczkámi ktemu przyprawnemi.
¶ Też ogień w gmáchu mieć z drzewá dobrego / bo ſię nim powietrze nápráwia / ſchadzek y zgromádzenia z ludźmi ná wßelkim mieyſcu ſtrzeż ſię / ktorzy ſłużą ludziem grubo niemocnym / bo tych ßáty śmierdzą ſrogo wrzodowym ſmrodem / bo ſię rychło nákáziß od nich.

Gdy wynidzieß z przybytku twoiego / Jáko ſię maß ktemu przyprawić.

Bdyby chćiał z domu wyniść miedzy ludzie / Weźmi dryjakwie máło w vſtá á rozetrzyj po vſtách iezykiem / álbo aquą v te z málmázyją przyiąć / też tego ráno pożywáć ieſt bárzo dobrze: Albo wźiąć kwiátu borágowego ſuchego / kwiátu wołowego iezyká / kwiátu mußkatowego / papiá rożánego / ſpadału czyrwonego / ßáfránu niekielo piorek kamphori iáko dwie źiárnie śiemienne / záwiezáć to w chuſtkę / á włożyć w czyſte wino / potym złote bláßki roſpáláć / á w tym że winie gáśić / á to wino pić: ten trunk ieſt ſerdeczne poſilenie / broniąc go od wßelkiego nákáżenia powietrznego / iteż od wßelkich inych iádow / ták vczynić: Weźmi grzánek z białego chlebá / á omocz ie w tym winie / potym poſyp prochem z tych źiół / á z iedz. Weźmi drzewá Aloes / kubeby / kárdamomu kóżdego łot / cynamonu / imbieru / cytwaru / káżdego poł łotá / gwoździkow / mußkatowego kwiátu / polney dryjakwie / kożdego czwierć / weżowego korzenia / trzembały / podrożniku oboiego / kośći z ſercá ieleniego / álbo kośći Jednorożczowey / káżdego poł czwierći / złotá czyſtego guldßlarſkiego pięć tábliczek / cukru białego czyſtego dźieśięć łotow / z tych wßyſtkich rzeczy vczynić proch / á tym prochem poſypowáć ty grzanki máło wyżßey námienione / á ták iedz / záchowywa człowieká w dobrym zdrowiu / y broni ſercá mocnie od nákáżenia powietrza morowego. Byłliby kto záráżon á bolączki miał ábo pryßcze / iednák to lekárſtwo wßytek iad od ſercá odgania / bárzo y ſerce poſila. Piłulki powietrzne / abyś pámiętał bráć czwierć álbo poł czwierći. Niektorzy Rutę z Orzechy włoſkiemi iedzą / áby ſię nie nákáźiły powietrzem iádowitem / ábo figi z kwiátem mußkatowym. Też migdały z kwiátem ruciá /

ciánym ieść po ránu záchowywa dobrze od powietrza. Też wárzyć gwozdziki/ wężownik/ trzemdále/ polna dryiakiew w wodzie przylawßy octu/ w tym maczay grzanki/ á iedz. Też niektorzy piia z winem dryiakiew po pol czwierći biorac/ á przez ßeść godzin nie iedza/ ále gdyby Lećie/ tedy ia muśi chłodnemi rzeczámi temporowáć/ iáko iest koral czyrwony/ sándále/ bursztyn/ kámphorá/ wężownik z tymi rzeczámi spolu dáwáć: ále co sie tknie dryiakwie/ badź tego pilen áby byłá práwa dobra/ boć iest wiele dryiakw/ ktore tylko imie dryiakwie máia/ ále istnosć práwa y do broć iey gdzieś: Ale lud prosty á gruby y lekárstwam nie zwykły/ cebule z octem wiecey chwali nizli dryakiew / á czosnek y rzodkiew wiecey nizli wßytke Apteke.

¶ Pośilenia z Apteki ktore záchowywáia serce od morowego powietrza/ sa ty: Electuarium de gemmis / Diamuscus dulcis/ Diambrá/ Leticie galieni / Manus kristi/ Perlati/ Sándalisati/ Diamatis/ Triasandalorum/ Dyiamargariton/ To wßystko zmießáć á ráno pożywáć/ Abo stłucz ná proch posypowáć ná grzanki/ iáko wyżßey nápisano/ á tego ták pożywáć.

¶ Ja chwale lekárstwo ludziem mlodym nalepße być/ á zwłaßczá krewnym/ dla záchowánia od powietrza moro wego/ to iest Roża z cukrem vdziáłána / á ná słońcu vkwáßona z cynámonem / z mußkatowym kwiátem/ z gwozdziki/ z zlotem tártem/ zmießawßy spolem tego pożywáć ráno.

¶ Ludziem letnim czásu wßelkiego/ zwłaßczá ktorzy sa zimnego przyrodzenia/ tez y mlodym ludziem czásu zimne° ty lektwarze z dryiakwia y z zlotem zmießáne rádze przyimowáć ráno/ bowiem sercá bárzo broni od morowego powietrza: ále tho wiedz záiste/ iż ty to lekárstwá y inße tym podobne / iż gdy kto iest od złych wilkośći zwierzchnim lekárstwem vczyśćion/ á iest czystey krwie/ tym pomagáia/ y ktorzy sa w skromnym chowániu ći sie wystrzegáia od ßkodliwych rzeczy : lekárstwá tu nápisáne ludziem tákowym pomagáia / ále ludziem krwie nieczystey ty lekárstwá máłego sa pożytku.

O wonnych rzeczách co nośic przy sobie:

Rzeku nośić co wonnego iesth rzecz pożyteczna/ iáko sa rzeczy przyprawne w Aptekách z Ambry y z innych rzeczy wonnych/ á to dla bogátych: Vbodzy moga gwozdziki wárzyć w occie/ á záwiezáć w chustke y woniáć/ álbo Jálowiec/ Piolyn/ Koriander/ Koztek/ z tych ktorekolwiek wmoczyć w winie ábo w occie/ á záwinać ták że w chustke y woniáć noßac/ ábo w tym winie gebke rozmocz/ á woniay/ álbo zmießay ocet z wodka rożána y z roiownikowa/ á w tym rozmocz gebke y woniay/ álbo rozmocz chustke ábo gebke w gorzalce / ktora zowia aqua vite/ á tego woniay. Też sam piolyn zielony nośić/ y gwozdziki z ktorych wience wiia/ bázyliia/ dobrze iest.

¶ Wonia mocna á ostra glowie pełney pobudza bol/ á ták muśi pierwey głowá wyczyściona być y pośilona słußna spráwa: po iedzeniu nie wnet woniay/ bo sie z tad głowá napełnia/ ále ráno á przed wieczerza ná wiecey woniáć maß.

W pokármiech iáko śie maß chowáć.

Pokarm dobry á miernie pożywány/ krew dobra czyni/ żywot záchowywa od niemocy: Ale pokarm zły á bez miernie pożywány/ to iest zbytnie goracy álbo zimny/ álbo też wilgotny/ ábo suchy/ ábo też iákożkolwiek nákázony / á nie podlug swey istnośći iedziony (ile w ten czás) nie thylko zla krew mnoży/ ále żywot káźi y członki mdli: A przeto chleb twoy ma być ziárná czystego nie nárußonego/ nie wstechłego/ nie máiace go smrodu od ziemie/ nie mulistego/ od much nie oparznionego/ bez myßych laien dziáłánego / á w dzieży czystey nie smierdzacey áni w spleśniáłey/ woda czysta rzeczna ábo zdroiowa/ ábo studzienna ma być zádziáłan: woda ma być grzána w naczyniu nie nápárzonem/ y też ma być walan w naczyniu chedogiem. ¶ Piec kupieczeniu chlebá ma być palon czystemi drwy suchemi z gor debowemi álbo iálowcowemi/ grábowemi/ álbo bukowemi ábo sosnowemi/ á ták y inemi nie zgnilemi drwy. Chleb

¶ Chleb biały ieſt naylepßy z czyſtey mąki pßeniczney zdrowey/ ziárna zdrowego á cáłego z ziemie dobrey: Chlebá wßelkiego nie vpiekłego/ czarnego z śniećia/ z łayny myßemi/ y wßyſtkich chlebow grubych/ poniechay

¶ Mieſo zwierząt páſących ſie ná gorách/ ieſt lepße y kruwczeyße/ niż mieſo zwierząt domá páſących ſie/ iáko ſą wołkow młodych y iáłowic/ ſkopowe/ á wßákże y to nie złe/ ále wżdy leśnych lepße: Ale wołow ſtárych/ byków/ krow/ proſiąt/ gęśi/ káczek/ y wßelkich ptakow wodnych/ álbo też grubego mieſá/ maß ſie ſtrzedz.

¶ Mieſo ielenie od nákáżenia zdrowia człowieczego záchowawa/ y też ſárnie (ále gdy ieſt świeże) Mieſá zágniłego álbo ſolonego w fáſách nie pożyway.

¶ Mieſo pieczyſte w mor/ winem álbo octem polane á ták pożywáne/ ieſt vżyteczniey ße. Y też ieſt rzecz bárzo pożyteczna iuche zá occić/ álbo w oſtrey iuße działáć/ á zwłaßczá lećie. ¶ Też przezlíß octu pożywáć/ álbo iżby bárzo mocny był/ nie ieſt bárzo pożyteczno/ bo przyrodzenie mdli vracáiąc y martwiąc w wnątrz mocy przyrodzone żołądkowi y członkom wádzi zimnośćią ſwoią w ich przyrodzeniu/ y też káßel wzbudza. Kurczętá młode roczne z ágreſtem/ to ieſt z kwáśnym winem/ álbo z limoniiámi przyprawione dobre ſą. Też pieczone do oſtrego korzenia dobre ſą. Ryb żadnych/ á zwłaßczá bágniſtych/ Jeziornych/ ſtáwowych/ z wod ſtoiących/ Kárpiow/ Linow/ Węgorzow/ y inych wßelkich flegmiſtych nie pożyway/ ále Ryby z wod ćiekących możeß pożywáć/ zwłaßczá w occie przyprawiwßy. Orzechy włoſkie po rybách ieść/ ieſt iákoby dryakiew przećiw iádom: á gdy ich ráno pożywa z rutą á z figámi/ bronią powietrzu iádowitemu/ y też inßem iádom ku ſercu przyſtępowáć.

¶ Mleká/ śmiotány/ ſyrow młodych/ y wßelkiego nabiału nie ieść. Tłuſtych rzeczy zbytnie nie pożyway. Jáycá iedz ále miękkie/ á ták wßelkich rzeczy flegmiſtych y nieſtráwnych dobrze/ ábyś ſie wyſtrzegał. Pomáráńce/ iábłká ziárniſte/ limuniie/ neßpuły/ migdały/ groná winne/ figi/ rozynki/ kápárw/ czáſu tego ieść. Słodkie rzeczy nie ſłużą w mor ále kwáśne więcey ſłużą. A gdy niektora potráwe maß kwáśno vczynić/ tedy nie tylko záwżdy octem kwáśić/ ále też kwáśnym winem/ limuniiámi/ ßwieſtkámi wárzonemi/ wiśniámi/ iábłki kwáśnymi á wonnemi/ ßczawiem. Gorczyce/ chrzanu/ rzodkwie/ rzeżuchy/ łuku/ czáſu letniego niechay/ ále ſobie ßálße działay ku pieczyſtemu ták: Weźmi ßczawiu/ żołtek iáieczny twárdy/ rozetrzy dobrze á roſpuść winem/ przyſyp cynámonu tártego/ y Jmbieru/ á ták pożyway. Ráno wárzonych rzeczy pożyway/ á ná wieczerzy pieczonych/ bo ták lepße trawienie bywa. Bedł/ kápuſty/ iágieł niechay/ á márchwie/ rzepy/ grochu ſkromnie pożyway. Słonin niechay áni kiełbas/ y wßytkich tákich rzeczy.

☞ Tákież ſie y około pićia ſpráwuy. Winá ſtárego á mocnego zápaláiącego nie pij/ bo człowieká bárzo wyſußa wnątrz/ wątrobę zápala. Winá mętnego á zwłaßczá przypráwnego y ktemu podobnego nie pij. Piwo białe czyſte vkisiáłe z słodu dobrego pij. Piwo ięczmienne dobrze wyſtałe nie kwáśne/ dobrze ieſt pić. Piwá mętnego dla drożdży/ młodego/ nie vwárzonego dobrze/ z zátęchłych beczek/ chmielnego bárzo/ ná kwáśniáłego/ á pod ktorym ſie wiele drożdży vſtawa/ nie pij. Ale vczyń ták/ weźmi piwá fáſkę iáko wielką chceß do domu/ á gdy ſie dobrze vſtoi/ roſtłucz niekielko gałek bobku/ záwiąż ij w chuſteczkę z iákim czyſtym kámykiem/ á wpuść w piwo áż pogrążnie: potym ták tocz piwo á pij: Tákże też y z gwoździki możeß vczynić: á gdzie piwo będzie ſtało/ áby tám mieyſce było czyſcie ſuche á nie wſtęchłe. Pićia wßelkiego ćiepłego bárzo gorącego/ bárzo też zimnego ábyś ſie ſtrzegł.

W ſpániu/ w krotofilách/ w roſkoßách y w inych ſpráwách/ iáko ſie maß mieć czáſu tego.

Spáć w nocy ieſt rzecz przyrodzona/ á ieſliby dla niektorych przekázek ſpáć niemogł/ tedy ſpi ná dzień tym dłużey/ á przed południcm wſtań á nie ſpi/ bo ieſt złe á ßkodliwie/ podrzemáć przed południem ábo po południu troche/ nie ßkodzi z poł godziny álbo nawięcey godzinę ná mieyſcu nie wilgotnym.

Száty áby chedogie záwżdy były práne w wodzie ćiekącey/ á ná słońcu ſuſzone. Pierwey niżli cechy ná pierzyny obleczeſz/ á prześćierádlá ná toże położyſz/ rozwieś ie w świetnicy/ á zákurz pod nimi kádźidlem ábo czym kolwiek dobrze wonnem/ á niechay powiſzą zgodźine ábo wiecey. Koſzule máią być práne ługiem włożywſzy piołynu/ ábo bázyliiey pod popiol/ á ták przez to ług cżedźić z czystey wody ćiekącey/ w tym ługu ſwe koſzule práć/ Ale koſzul ſpodnich od páń nie práć bo ſą nieczyste/ ábo koſzul od ludźi krostáwych á iżby ná słońcu były ſuſzony ábo w świetnicy á podkádźiwſzy ie/ oblecz ſie. Miedzy száty co ku chodzeniu/ nákłáść rzeczy woniáiących/ iteż do łożá/ iáko o tym wyżſzey nápiſano. ¶ Czáſu tego vstáwicżnie ſie prze chadzay/ á ná łow ſie przeieżdżay/ gránie roz máite gráć. Miásto łáźnie záwſze ćiáło poćieráć ráno/ od wierzchu áż ná doł/ á záwżdy myśli weſołey być. Piiulek peſtilentiales po żywáy cżesto ſpráwą wyżſzey nápiſána. Głowe cżáſem ábyś przemywał ták to: Warz w wodźie ſzálwią/ piołyn/ á z tey wody ługu ná dźiáłay/ potym włoż Rożey w ten ług/ á po dobrey chwili odcedź od rożey/ á wyzmi rożą á tym głowe myi.

¶ W łáźni ſie myć ábo w wánnie ábo nogi ćiepłą wodą vmywáć/ oſtrzegay ſie.

Tu maſz náuke bárzo potrzebną wiedźieć obyczay puſzczánia krwie czáſu powietrza morowego/ á nawiecey ktoby iuż powietrza záchwyćił/ z ktorey żyły ma w ten czás puſzczáć. Abowiem wiecey ludźi ſámym tylko puſzczániem krwie/ bedąc záráženi/ przychodzą ku zdrowiu.

Wiedźieć maſz/ iáko á kthoremi známiony człowieká powietrzem morowym zárážonego pewnie maſz poznáć/ á to przez ty znáki.

¶ Naprzod/ gdy ktory człowiek czáſu morowego powietrza/ bedźie febrą/ To ieſt gorączką ruſzon/ ták iże mu ſie bedźie widźiáło iákoby miał w ſobie ogień około żołądká/ pierśi/ y wſzystkich wnetrznośći/ ábo iż go źimno trápi.

¶ Drugie známie/ gdyby ſie ktey to febrze wydáłá bolączká czerwona/ ábo czárna pod pázuchą práwą ábo lewą/ ábo też ná ſzyi/ álbo zá vchem/ ábo w dymionách. Záśie krom wydánia bolączki/ iżby miał w bokoch álbo kedy ná inſzych stronách ćiáłá kłoćie/ strzekánie/ iuż pewny znák ieſt záráženia.

¶ Trzećie známie/ gdy ktory człowiek ma ćieſzkie oddychánie/ á cknienie z gorącośćią iákoby w ćiepłey izbie śiedźiał á miał ſie począć/ pewny znák ieſt záráženia.

¶ Czwarte známie/ obćiążenie z wielkiem boleniem głowy/ ták iż on bol głowy ieſt mu bárzo nie znoſiſty/ á to poſpolićie známie ieſt przy kážedem powietrznem záráženiu.

¶ Piąte známie/ iż poſpolićie záráženi wielka ſkłonność ku ſpániu máią/ ták iż z wielką trudnośćią może im być zábroniene ſpánie.

¶ Szoſte známie/ iż tákim ludźiem wzrok ſie mieni/ ábowiem poſpolićie źielonośći/ cżáſem żołtośći przed ocżymá ſie vkázuią.

¶ Siodme známie/ iż tákowi ludźie poſpolićie gorzki ſmák w vśćiech máią.

¶ Oſmy znák/ iż tácy cżesto wracáią gorzkośćią/ á bárwą onych rzeczy/ tá ieſt źielona á cżáſem żołta.

¶ Dźiewiąte známie/ iż poſpolićie miewáią wielkie obćiążenie wſzystkich członkow/ y wſzystkiego ćiáłá rozſtábienie.

¶ Dźieśiąte známie/ vryná ktora ieſt zámacona/ záburzona/ nieinácżey iákoby miáłá być końſka ábo bydleca. A wſzákoż cżestokroć bywa cudna/ á bárzo zdrowemu człowieku podobna.

¶ Otoſz maſz známioná/ przez ktore poznaſz morowem powietrzem człowieká zárážonego/ á poznawſzy/ vćiekay ſie co narychley do puſzczánia krwie/ z tey żyły v strony/ gdźie bolenie ábo ſtrzekánie/ ábo bolączká ſie vkáže/ iáko tu maſz niżey náuke ſzerzey wypiſána/ iáko ſie w tym puſzczániu krwie maſz ſpráwowáć.

Naprzod gdyby ſie bolączká przy tych známionách wypiſánych ná wierzchu głowy wydáłá/ ábo też pod pázuchą práwą/ álbo ná práwym rámieniu/ álbo też y w pierśiách

śiách/ tedy ma być krew pußczoná z práwey Reki z mediány.

¶ Zaſie gdyby ſie wrzedzienicá ná czele vkazálá/ tedy vpuśćiwßy mediány pierwey/ pothym po godzinie z pod iezyczá ma być krew vpußczoná. ¶ Też gdyby ſie bolaczká zá vchem vkazálá/ ábo pod broda/ ábo ná ßyj/ ná ktorey ſtronie ſie wyda bolaczká/ ſtey ſtrony krew ma być z glowney żyly pußczoná.

¶ Też ieſliby ſie bolaczká morowa wyrzućilá ná ktorymkolwiek boku/ á nawięcey pod pázucha/ znák ieſt iże ſerce ćierpi od iadu powietrza morowego/ A ták z medyány oney ſtrony ná kthoreyby ſie bolaczká wylożylá/ krew puśćić.

¶ Też gdy ſie pocznie bolaczká wydáwáć wdymionách álbo w biodrze/ álbo ná krzyżu/ ábo ná vdzie/ znák ieſt iż watroba wiecey ćirpi bedac iádem powietrza morowe° zárázoná: A ták ná ktorey ſtronie nogi wrzod ſie wyrzući/ z teyże nogi Záphená żylá pod kośtka ma być záćietá/ y dáć krwi idź bárzo wiele áż do omdlenia/ á tákież y z káżdey żyly dopuśćić krwi idź (krom glowney) z tey mierniema być krew pußczána: Jeſliby pod kośćka Záfeny nie mogl záciać/ tedy odnogey ktora naydzieß miedzy málym pálcem v nogi á miedzy wtorym/ y nád kośtka możeß Záfene zaćináć. Z reki w ten czás żadney żyly áni medyány áni plucney nie pußczay/ ábowiem wćiagnalby iad ku gorze/ a tákby ſerce/ watrobe y glowe záráził.

¶ Też ieſliby bolenie człowiek miał wnatrz gleboko/ tedy ma z plucney żyly obfićie krew pußczáć/ záwße z tey ſtrony ku ktorey ſie bol wiecey ſkłánia.

¶ Też to maß báczyć/ ieſli krew bedzie czarna/ gruba álbo żielona/ thedy maß iey tym wiecey dopuśćić idź/ y owßem ták dlugo poki ſie iey bárwá nie odmieni.

¶ Też to maß báczyć/ ieſliby ktory człowiek morowem powietrzem zárázony/ á żadney wrzedźienice ná ſobie niemiał áni vmie powiedzieć/ gdzieby miał klaćie/ iedno iż widziß iego vtyſkowánie/ á ku wrácániu ſkłonność: Vczyniwßy mu wrácánie/ day mu plucna żyle záćiać w lokćiu/ á day krwi idź/ poki może trwáć/ ážeby pocżał mdleć.

Po pußczániu krwie/ iáko ſie maß poſiláć.

Niemoc tá to prze táiemność iádowitośći ſwey nád wßytki inne niemocy wiecey ſerce zemdlewa y duchow wßyſtkich żywotnych vmnieyßa. Przethoż muśi pokarm dáwáć/ ktory ieſt łacny ku ſtrawieniu á hoynieyßa krew y moc dawáiacy przećiw zlemu nákáženiu/ á ták wnet ſie po pußczániu krwie poſilić: Vczynić żuffke z winá/ z żoltkiem iáiá świeżego/ á kniey przylać wodki Rożáney/ oßáfránić á okorzenić Cynámonem/ Mußkatowym kwiátem/ oſlodzić cukrem/ á dáć ieść. Albo vpiec iáie świeże miekko/ á z ieść ie z ßáfránem/ z mußkatowym kwiátem/ á ná to ſie winá nápić/ a ieſliby był w goracośći wielkiey/ tedy pić tyzánne/ á ták y inßych potraw pożywáy podobnych tym to przerzeczonym/ y ktore ſie rychło ſtráwić moga. Kto w tey niemocy chutko ije/ dobry znák ieſt zdrowia. Potráwy kwáśne dobre ſa dla poſilenia żoladká/ y dla vmnieyßenia febry.

Lekárſtwy z Apteki/ Serce ták poſilay.

¶ Pożyway czeſto mánus criſti/ perlati/ ſandaliſaty/ triaſandali/ lektwarzu rożánego/ lektwarzu wolowego iezyká/ lektwarzu z kwiatu boragowego/ ktory czynia z kośćia ſercá Jeleniego y z thábliczkámi złothemi. Wodki palone ty to pić/ ieſth rzecz dobra. Naprzod wodká ßczawiowa/ wodká wężowego korzenia/ podrożnikowa/ żiela wężownikowego/ wolowego iezyká/ rolownikowa Boragowa/ oſładzáiac ie cukrem á pić á chceßli ie ták pić możeß/ á chociaß nie bedzießli miał tych wßyſtkich/ ále áby wżdy iedne z tych ktora kolwiek. Też ten napoy ieſt dobry: Weźmi Jeżyn iágod czyſcie vźrzałych á nie zgniłych/ wyżmi z nich wode/ á przyley do niey winá/ ták coby mnieyßa część/ niżli tey wodki/ á to pij: ten trunk poſila ſerce y żoladek. A ieſliby byla goracość wnatrz tedy tey wodki muśi być wiecey niżli winá.

¶ Serce z wierzchu ták poſilay przykładáiac/ á to áby ſie zárázenie nie ßerzyło/ á goracość kthora w febrze áby vgáßoná byłá/ ktora káźi ćieplo przyrodzone. Naprzod

Naprzod wziąć wodki tyto / á zlać ie społem / wodkę boragową / wodkę wołowego iezyká / ßczawiową / rożáną / rozdzialawßy z kámphorą / roiownikową / bázylijową / dziewánnową / weżownikową: W tych wodkách omaczay chustkę lniáną / złożywßy ią we troie ábo we czworo / ále ią pierwey maß omoczyć w occie / á záśie ocet wyżąć / á w tych wodkách omoczyć / y ták ná serce przyłożyć: w ty wodki możeß przymießáć sándału / bolum armenum / kámphory.

Gdy żołądek niechce zádzierżeć lekárstwá áni pokármu.

¶ Wrácánie w tey niemocy bywa pospolićie / á to dla spoienia żołądká z sercem / á żołądek iesliby wilgośći złe z siebie wymiátał / tedy tákiego wrácánia nie stánowić / á po tákim wrácániu byłliby żołądek lekki á czerstwy / dobre známie iest. Ale iesliby lekárstwá áni pokármu / álbo pićia nie mogł zádzierżeć / złe známie iest / á iest znák wielkiego poruszenia w sercu dla iádu złego powietrza. Tedy przećiw tákiemu wrácániu ták vczyń / Weźmi rożey / weżownìku / benedikty biáłey / koriandru / miętki / pigwy suchey ábo świeżey máßli / wárz ty rzeczy w occie / á przyley knim winá / á potym vkroić grzankę wielką ßeroką / á vpiecz / potym położywßy ią ná misie polać gorąco tym octem coś w nim wárzył ty rzeczy / á ná wierzch posypáć cynámonu / á to ná brzuch przyłożyć / prosto ná żołądek / y przywiezáć / á potym dobrą chwilę nie ieść nic áni pić.

Ludziem vbogim pośilenie.

¶ Dla ocżerstwienia sercá y rozegnánia ná káżenia iego / wárz polną driyákiew / podrożnik / roiownik / kurze ziele / wołowy iezyk / weżowe korzenie / trzemdále / ßwestek garść iáblek kwáśnych á wonnych vźrzáłych trzy skráiawßy ie / wárzyć ażby trzećia część wywrzáłá / á gdyby iuż przewieráło / przyłoż kwiátu rożánego / dziewánnowego / powárzyć máło á odstáwić potym / á to pić ráno przed obiádem trzy godziny / á przed wieczerzą dwie. Po pußczániu krwie we dnie bárzo źle iest spáć / á gdy w nocy będzieß spáć / tedy miernie spi.

¶ Wtorego dniá po pußczániu krwie / dáć mu przepußczenie / á nie przedłużay / ku wygnániu wilgośći złych od sercá: ony iż nie mogą być sámy przez sie spráwiony ku wyßćiu / ále stoiąc w ćiele mießáią sie z dobremi / á ták ßkodzą zdrowiu człowieczemu / y ták sie z tąd iádowitość mnoży / ktore przeczyśćie nie ták vczyń. Weźmi káſſyey / fistuły ieden łot / lektwarzu rożánego trzy czwierći / zmießay to społem / á weźmi ráno. A ieśli chceß iácy tego sámego lektwarzu wziąć / tedy go weźmi cáły łot / dobrze iest. Drugie przeczyśćienie / weźmi Dijáprunis dwá łoty / Reubárbárum dwie czwierći / zmießay społem á pożyway tego po ránu / á po przeczyśćieniu / okłáday serce rzeczámi wyżßey nápisánemi / dla pośilenia / y też lekárstwá pożyway / ktore potwierdzáią serce / iáko też wyżßey nápisane są: pokármow też ktemu służących pożyway / zwłaßczá iuchy z kápłunow. Też czásem wziąć drijákwie troche z lektwarzem rożánym / dobrze iest. Też piłulki powietrzne bráć pod czás / dobrze iest.

Głowá iesliby niemocnego boláłá.

¶ Weźmi wodki rożáney / bábczáney / pśinkowey / rozchodnikowey / dziewánnowey / roiownikowey / zley wßystki wespołek / potym weźmi chustę ćienką / zmaczayże ią pierwey w occie / potym wyżmi czyśćie ocet / á złoż ią we troie ábo we czworo / potym zmaczay w tych wodkách / á przykłáday mu ná głowę / ná czoło y ná skronie nawiecey / á gdy vschnie / ták záśie vdziáłay. Też dobrze iest mázáć oleykiem rożánym / á nawiecey skronie.

O rozlicznym lekárstwie.

¶ Wiele ludzi przy początku záráżenia morowego powietrza / gdyż vznáią być záráżenie / nátychmiast dáią drijákiew z winem pić / á potym przyodzieią czym dobrze ćiepłym / áby sie poćił / áby z siebie pot oćierał.

¶ Też niektorzy z Apteki proch dáia pić tákże w winie. Też niektorzy ſok wytłoczywßy z nogietku dáia pić/ á potym ſie dobrze wypocić. Też niektorzy ſok wytłoczywßy z polney drijakwie pija/ á we dwunaśćie godzin pozbywáia tey choroby złey z powietrza morowego. Gorzałke też ktora zową aqua vite. Niektorzy dawáia pić zmießawßy ia z málmázya/ ábo w winie dobrym zmießawßy wodki ktoreykolwiek paloney ktemu. Też Bolus armenus z ápteki/ ieſt rzecz bárzo dobra. Ziele wężownik też ieſt bárzo dobry. Gdy drijakiew dáia pić z winem człowieku goracego przyrodzenia/ á ktemu gdy ieſth człowiek w wielkiey gorącośći/ tedy go więcey mdla niż co dobrego vczynia/ ále ia máią dáwáć z wodkami/ iáko z wężownikowa ábo z ßczawiowa/ tedy ieſt rzecz przeſpiecznieyßa. Tyrzeczy bronia od bolaczek: bolaczki rozgania ſok wytłoczony z polney drijakwie pijąc ij/ y też ſok z wołowego iezyká wytłoczony zmießay z czerwonemi koralmi ſtłuczonemi/ á wypić ij. Dziećiom to ocukrowáć álbo oſłodzić możeß/ á dáwáć ráno pić po kielko dni. To ieſt bárzo dobra á vchwalona rzecz/ co známienići miedzy ſoba w táiemnośći máia. Naprzod wárzyć piołyn w dobrym winie/ áby wßyſtko wino wywrzáło/ potym nálać inßego y zámießáć á wywárzyć wßyſtko/ potym zámázáć glina w gárncu około pokrywki/ á wſtáwić w wegle y ſpálić/ á bedzie czyſty biały proch/ ten dáwáć w winie pić/ Ten proch broni ſercá y krwie od nákáżenia. Druga rzecz bárzo dobra: weźmi drzewá Aloes/ polney drijakwie ieleniey bdły/ kthora po łáćinie zową cerwi boletus/ ziela trzemdáły/ korzenia wężowni kowego/ podrożniku/ rożey czerwoney/ mußkatowego kwiátu/ káżdego z nich trzy łoty/ papia zwońcowego ßeść łotow/ kośći z ſercá Jeleniego iedne czwierć/ ßáfránu cáłego poł czwierći/ drijakwie wyborney pieć łot/ ty korzenia wßyſtki ſtłucz/ á włożyć do ſklenice/ á ná to nálać málmázyey z połtory ábo ze dwie kwarcie/ chowáć to w ćieple przez dwie niedzieli zákrywßy zwierzchu bárzo dobrze/ á ná káżdy dzień zámießáć/ ále to wiedz iż to naczynie gdzie beda mokneły ty rzeczy w málmázyey ma być nie wyſokie/ ále ßerokie/ ále płytkie/ á to dla tego/ iż gdy iuż przeſtoij dwie niedzieli/ áby to ſpuśćił do drugiego naczynia ießcze nißego niżli to po kráyce/ á to ták: Poſtaw podle tego naczynia drugie naczynie dobrze nißße/ a potym możeßli mieć Szárłatu ſtuczke/ ſkray ij długo ná kráyki/ potym położ tey kráyki ieden koniec ná te málmázyija/ á drugi koniec ná to prożne naczynie/ poſtáwiwßy oboie poſpołu á ták bedzie śćiekáło z wyżßego naczynia do nißego/ potym gdy wßyſtko ściecze/ wley w inßa ſklenice/ potym przypraw álembik/ á wypal to prze zeń coś zczedził/ ále pátrz áby przez ßkody/ podſtaw pod nos álembikow ſklenice coby do niey ßło/ ále áby obwárował/ iżby nie wywietrzáło/ á to bedzie bárzo dobra wodká czáſu záráżenia powietrzem morowem/ ále ia maß pedzić przez álembik/ áż gdy ſie w ſklance zgeſtnie ná dnie iáko oley/ á ták tym inße lekárſtwá ktore ſa ná bolaczki y ná pryßcze rozpußczáć/ iáko ſa máśći y inße rzeczy. Te lepák geſtość co ſie ná dnie zgeſtłá/ maß rozpußczáć wodka ßczawiowa y wodka wołowego iezyká/ á złotá przyłoż tego o ktorym bedzie nižey nápiſano/ á chceßli też ambry máło przyłożyć/ możeß.

Złoto ktemu ták maß przyprawiáć.

¶ Acz ludźie rozmáići złoto wychwaláia ku pićiu być dobre czáſu tego/ ieſt prawdá/ ále iże nie vmieietni wodkámi mocnemi odeymuia mu ſpráwey właſność iego/ ále kto nie vmie/ tedy ták vczyń: Weźmi złotá czyſtego od guldßlagera kielko tabliczek/ przyſypie kniemu prochu nátłuczonego z czerwonych Koralow/ prochu z pereł natłuczonego/ prochu burßtynowego/ ále mniey niżli tych inych/ cukru kándy przyłoż/ zetrzyß to czyśćie ná kámieniu twárdym ná miáłki proch potym zchoway dla potrzeby/ tego przyłoż ku lekárſtwu máluczko wyżßey nápiſánemu/ co rozumieß/ choćby też y wiecey przyłożył nie ſkáziß/ á ieſli też y z drijakwia przymieß/ dobrze ieſt/ á przymießli ſámo w winie też dobrze. Wodká ktora ieſth nowego złożenia ták ma być dziáłána/ Wźiać ziele wężownik y z korzeniem dwie części/ trzemdały iedne cześć/ kößyßczká poł cześći/ polney drijakwie dwie

dwie cześci/ boragu z kwiátem iedne cześć/ kwiátu zwońcowego trzy gárści/ roiowniku dwie/ mußkatowego kwiátu trzy lotv/ ty wßytki ziołá zsiekay poki ießcze zielone/ skrop ie octem winnem / á day mu ták stać przez noc/ potym to wypálić przez álembik/ á tey wodki pożywáć z Syropem Szczawiowym przed weściem Słońcá/ iad od sercá odpadza/ y nie da mu sie rozchodzić po ciele.

Bolaczki morowe ták maß leczyć.

¶ Po pußczániu krwie y po przeczyscieniu żołądká z złych wilgości / y też po posilenju sercá rzeczámi wyżßey nápisánemi. Gdy sie bolaczká vczyniłá / tok ia maß goić. Wsadz ná bolaczke bolaca bańke wielka / potym ia zsiekay/ á záśie bańke przysadz/ niech ay krew z iádem wyciaga/ potym gdy możeß obáczyć że iuż dosyć ciognetá/ odeymi ia. Weźmi fige á rozkroy ia ßeroko/ rozpuść drijakiew w winie/ á te fige rozkroiona w tym rozmocz/ a przyłoż ná bolaczke/ czyń ták przez kielko dni. Drudzy też stáwiáia bańke pod bolaczka/ á tak na doł iad ściagáia. Drudzy pod bolaczka pryßci dziáłáia Biora Cantarides robaki/ á stłukßy ie / przykładáia ná gołe ciáło/ á ták bedzie pryßcz/ álbo ziele ktore zowa iáskier / tákież stłukßy przykłádáia/ Potym to ná bolaczki dobrze iest kłáść : Weźmi rzodkiew nákráy z niey kołek/ weźmiß drijakwie czystey/ á rozpuść ia winem / rozmaczay w tey drijakwi kołká rzodkwiáne / á przykłáday ná bolaczke czesto odnawiáiac. Albo maßli gorzałke ktora zowa aqua vite / álbo oney rzeczy ktoras z málmázyey wypalit/ w tym rozpuść drijakiew á rozmocz kołko rzodkwie po iedney stronie/ á przyłoż ná bolaczke albo fige w miásto rzodkwie. Drugie stłucz gorczyce z mydłem weneckim/ á przyley troche winá/ vczyń z tego iákoby plastr ná liście bzowym ábo ománowym/ to przykładay ná bolaczke. Też stłucz orzechy włoskie z ruta/ á przykłáday. Też cebule pieczona rozmoczyć w drijakwi/ á przykłádáć.

¶ Czwartego dniá bolaczke zmiekczyć/ Wziać Slaz/ fenum grecum z Apteki/ maki iego/ ziela złotogłowu / ziela ktore zowa kopyto kośkie/ śiemieniá lniánego/ fige ktora smáżyć to w oliwie / á potym wyżać oliwe/ á włożyć w nie żywice/ Jeczmienney maki/ á ná ośiátek przecedzić ná winie mydło/ á tego mydłá przyłożyć do tey Oliwy tym rzeczam/ mießáć spolem ná ogniu/ potym odstáwić/ á gdy ostydnie/ z tego czynić plastry/ á ná bolaczke przykłádáć.

¶ Też stłucz figi z piołynem á z maka ieczmienna/ vczyń z tego iákoby plastr/ á przykłáday ná bolaczke. Też iadrá włoskich orzechow z maka feni greci stłucz/ Dyalteę máści ktemu przyłożyć/ z tego vczynić plastry á ná bolaczke przykłádáć.

¶ Jákoby skoro obaczył iż iuż ná niektorym mieyscu miekko/ toć iuż gnije/ á ták co narychley odtworzyć/ áby iad wyćiekł y z gnoiem pospołu/ bo iesliby tego zániechał długo nie odtworząc/ tedy vczyni głeboka iáme w ciele iadowitym swym gryzieniem/ á ták co narychley możeß otwieray/ á gnoy wytłaczay/ A gdy sie wyczyści/ dziáłáć plastry/ á przykłádáć/ aby zarastáło á pieknie sie goiło: o tym nápiße ná końcu/ gdzie iest o goieniu pryßczow.

Pryßcze morowe ták maß leczyć.

PRzy goieniu pryßczow y bolaczek/ pij zá wżdy wodke ktoramci pisániem námienit: wodka nowego złożenia máło wyżßey nápisána iest/ álbo też syrop/ ktory też iesth wyżßey napisány/ Posilánia serdeczne / też piluly powietrzne przyimuy. Ná pryßcz też możeß bańke przystáwić/ iáko y na bolaczke/ áby iad wyciagáłá. Rozpuść drijakiew gorzałka/ á vkroy kołaczek ßeroki z ománu/ rozmocz że w tey drijakwi po iedney stronie / á przykłáday ná pryßcz/ czyń to kielko rázow.

¶ Też żołtek z iáiá zmießáć z sola/ á w tym rozmoczyć ták że oman albo rzodkiew/ á przykłáday ná pryßcz możeß przywiezáć. Też figi stłucz/ Aloes drzewo/ z sola á winá przylać/ á z tego vczynić iákoby plastr ná chrzanowym liśćie/ á ten plastr na pryßcz przykłádáć kielko rázow/ cźesto odnáwiáiac: Po na pierwßym przykłożeniu/ thedy bedzie pryßcz czarny/ á záwżdy sie w sobie bedzie burzył/ aż sie przepuknie dla tego przykłádánia / po-

tym poćiecze ropá ßpetHna poczerniáła / á gdyby ſie záſtrupiło/ przyłożyć ieczmiennego ćiáſtá/á zlezie ſtrup/potym maß goić má śćia ćiáło nároſtáiacza.

¶ Gdyby kto miał pryßcz / á chćiałby wiedzieć ieſli może być zgoion/tedy weżmi driiakwie/á vczyń z niey plaſtr/przyłoż ij ná pryßc wyzchnieliċ driiakiew / złe známie ieſt/ nie wyzchnieli / á niemocny dobrey myſli ieſt y czerſtwieie/tedy záśie przyidzie ku zdrowiu. Też galbanum rozćiagnać ná chuſtce iáko plaſtr/á przyłożyć/ chwyćili ſie pryßczu á nie odpádnie / tedy ſie zgoij/ ále ieſli odpádnie y z korzeniem/ zły znák ieſt.

¶ Pryßcz ieſli chceß odtworzyć / ták vczyń. Weżmi ziela polney driiakwie/ziarn ſkoczkowych więtßego/ koßtywału więtßego/ ſoli/ ſtłucz to wßyſtko z ſádłem wieprzowym/ále ſádłá nie wiele bierz/przykłáday ná pryßcz/ goij ſie pod tym. Przy tym nápiiay ſie ſyropow wyżßey nápiſanych / á miernie ſie choway we wßyſtkich rzeczách.

¶ Pryßcz gdyby iuż odtworzył/ wźiać koßtywał/ kthory ma korzeń poczerniáły/á wnatrz biały á máſtny / roſkray ij ßeroko/á omocz w winie/przykłáday ná pryßcz. Chleb ćiepły wyiawßy z piecá/przykłádáć oſrzodki ná pryßcz. Też ziele ſámo polna driiakiew ſwieżo ſtłucz z ſola y z oliwa/á przykłádáć ná pryßcz/dobrze ieſt. Też ćiáſto z oliwa á z ſola przykłádáć / dobrze ieſt. Jeſliby ſie záſtrupiło/tedy ſtrupu nie oddzieray gwałtem ále warz ſlaz w wodzie/á w tym rozmaczay gebkę/á przykłáday ná ſtrup áż zmiekknie. Albo ták vczyń/ſtłucz korzeń ſlazowy z máſłem á z ſádłem wieprzowym/vſmaż ná rynce/potym to przecedź / á wytłocz przez chuſtę / á tym mázáć ná liſt ſlazowy y przykłádáć. Gdyby ſtrupu nie było/wárzyć figi/iadrá włoſkiego orzechá/fenum grecum z áptekí/ w wodzie/ potym to odcedź/ á ktey polewce przyłoż miodu/á tym wymyway przyßcz/á ná to przykłáday korzeń koßtywałowy. A gdyby ſie iuż mieyſce wyczyſciło / tedy dźiáłáć plaſtry z máśći/ktore nárąßczáia ćiáło/á to ták maß vczynić: weżmi Oliwy/woſku/roſpuść to ná ogniu / potym rozetrzy żywicę á przyſyp ktemu/zmießayże/ potym weżmi Aloes/ białego kadzidłá/Sarcocole (ieſt żywicá w Aptece) mirry/blaywáſu/ Litargirium/to ieſt gleytu: Ty wßyſtki máia być ztárte bárzo dobrze/ potym wſypáć do oney oliwy y do woſku/potym niechay oſtydnie/á z tego czyń plaſtry/á przykłáday ná bolaczki j ná pryßcze.

Ktorego czáſu narychley morowe powietrze powſtawa.

GDY ſie iuż Láto dokończawa/á czás ſie iuż Jeśienny przybliża/tego czáſu narychley ſie poczyna mor/bo powietrze gorącośćia słoneczna bywa vczyſciono / á ták ieſt ſkłonnieyße ku nákáżeniu niżli geſte á grube wßákże nie bárzo długo trwa/á ták wiele ludzi záraża/ iż mußa mrzeć. Słońce ktore ieſt wielki przyiaćiel żywotowi człowieczemu/gdy będzie promieni mdłych y gorącość iego mdła / dla oddalenia y odeßćia ſwego od nas / niemoże wilgośći grubych roſpußczáć áni wyczyſćiáć/ zwłaßczá gdy bywáia wiátry od wzchodu ſłońcá álbo z południá/ ktore przywodza z ſoba chmury grube/á tym powietrze zágaßczáia / tákże ſie niegdy zda áby miał być deßcz bárzo wielki á nic nie bywa/á ták długo ſtoiac ná powietrzu/ zárazáia powietrze/ támże wiec pobudza mor.

Przy tym tu śie poczyna náuká rozmáitych lekárſtw przećiw powietrzu morowemu/ A naprzod lekárſtwo doſwiadczone / záchowywáiace káżdego człowieká od záráżenia czáſu morowego powietrza.

WEżmi liſtkow rućiánych ſwieżych ze trzydzieśći/iadrek włoſkich orzechow z pięć fig ſuchych też z pięć/vtłucz ty rzeczy ſpołem w moździerzyku/ á tego po troße po ránu ná tczczo pożyway/ żuiac możeß połykáć / álbo wypluwáć one wilgotność /á potym może ß z domu przeſpiecznie wynidź. Jeſt to lekárſtwo poſpolitego á prawdziwego doſwiadczenia.

Drugie lekárstwo vbogim dobre.

¶ Weźmi terre sygilate / to iest/pieczęćiey ziemie/á day iey wypić z winem/ álbo z polney driiakwie wodką / ták wiele co złoty záważy ná świtániu. Ma moc doświadczoną ná przećiw káżdemu iádowi/ R owßem ieśli ij w żołądku naydzie / nátychmiast wrácániem ij wyrzući: A ieśli przed iádem będzie wźięta tá sygilata terra / niedopußcza onemu człowiekowi ßkodźić. O thym mowią wiele známienitych Doktorow.

Drugie lekárstwo vbogim.

¶ Korzenie biedrzeńcowo ná proch ztárte/ á z białem Winem ná czczo pite/ broni od wßelkiego iádu: á kto winá niema / tedy w wodzie ma wárzyć y one wode pić:

Drugie lekárstwo ktemuß doświadczone.

¶ Weźmi korzenia źiela Trzembáty/przerwipepowego/ Goryczkowego/ Jałowcu/ Korzenia kozłkowego /Czyscu/ káżdego z nich co złoty záważy/Bolum armenum co dwá złota záważy/ terre sygilate 1. Ty wßystki rzeczy ztárwßy ná miałki proch/ zmießay ze czteremá łoty cukru/ á możeß y bez cukru bierzże tego prochu ná świtániu ábo po ránu wstawßy co złoty záważy z winem ćiepło/przez trzeći dzień álbo przez czwarty.

Też drugie lekárstwo.

¶ Rozmocz białego chlebá w málmázyey kielko kęsow/ á niżli z domu wynidzieß/ zjedz
¶ Też grzanká w occie mocnem námoczoná/przed wyśćiem z domu iedzioná/ iest silno vżyteczne záchowánie/á pospolićie go vżywáią ludzie/á nie bez przyczyny ábowiem ocet záchowywa ćiáło y wßystki przyrodzone wilgośći w człowiecze / od zagniłośći y od prochnienia.

Drugie lekárstwo bogátym.

¶ Weźmi skorki od iábłká Cytrynowego/ á one miey w vśćiech żuiąc/á wilgotność połykáiąc/ ábowiem ty skorki cytrynatow serce y mozg posiláią/á morowemu powietrzu się przećiwiáią.
¶ Tákież też cytwar w vśćiech trzymány á másłikowány / broni od morowego powietrza.
¶ Też gębkę woniáć/weźmi octu winnego/ wodki rożáney/ kwiećia bzowego / rowno káżdego po kielku łyżek/zmießay społem ztárwßy kwiát ná miałki proch/ á w thym rozmocz gębkę/ á chodząc woniay często/ á nawiecey gdy z kim maß mowić.
¶ Też kozłek w ręku trzymány/broni od záráżenia morowego powietrza.

Rutá tákież.

¶ Też czosnek iedziony ták surowi iáko y wárzony/bárzo iest niepospolity. Tákież cebulá y rzodkiew máią moc bronić.

Záśie gdyby iuż człowiek záchwycił powietrza/á był práwie niemocen/

vpuśćiwßy mu krwie dobrze/ potym mu vczynić wrácánie / dawßy mu czarnego źiela z wodą/ ábo z mlekiem konopnego náśienia ćiepło wypić/ á po godźinie wráźić mu pálec w gárdło izby wrácał co nawiecey może/ á potym wrácániu we dwie godźinie wypłokawßy vstá wodą z octem / y dać mu iákiey polewki z ieść.
¶ Chceßli też nie czyniąc wrácánia/ dáć iemu Krolewskiego prochu/nápić się z białem winem á z octem/ co złoty záważy ćiepło/á potym się przyodźiać / y poćić co nabárziey przez kielko godźin.

Wypis prochu Krolewskiego/ ktory czynią gotowy w Aptece.

¶ Weźmi Dypthanu białego / Korzenia Goryczkowego/ Przerwipepowego / Terre sygilate/ káżdego z nich po trzy łoty/ Koralow białych dwá łoty. Ty wßystki rzeczy

zetrzy ná miálki proch/á potym zmießay y ták pożyway.

¶ Tymże obyczáiem proch Saluificantis bywa vżywány (czynia ij też w Aptece) może być y náczczo z winem białym pijan/ dla záchowánia zdrowia. Czásu też zárázenia powietrzem/tymże obyczáiem tego prochu saluificantis/to iest vzdrawiáiacego/maß pożywáć iáko y prochu Krolewskiego.

¶ Też takież Dryiakiew/y takieß metridatum/ sa dziwney á niewymowney pomocy ná przećiw morowe(go) powietrzu/ ták przed zárázeniem iáko y w zárázeniu.

¶ Też pilulki pestilentiales/to iest powietrzne/ czásu morowego powietrza ná kazdy tydzień po dwudziestu bráne/ záchowywáia człowieká ná wßystki rzeczy od zárázenia: moga też być po siedmi dwá rázy w tydzień bráne.

Ießcze spráwá máluczka/ dla záchowánia od powietrza morowego.

TA iest Rádá nauzytecznieyßa/ áby człowiek rychło mieysce zmienił/ gdy baczy że iest powietrze zárázone. Przyiechawßy do zdrowego powietrza/áby tám trwał długo/ á mießkáiac w nim/ áby sie słußnie chował/ też do swego mießkánia/ áby sie zásie nie rychło wrácał/bo wiele ich nieopátrznośćia swoia rychło wroćiwßy sie/gdzie ießcze ostátki powietrza morowego zostawáły/pozárázili sie/ y pomárli. A przetoż wielu ludziem lepiey iest do tego powietrza/ ktore áczkolwiek było zárázone/ ale gdy iuż zásie do końcá dobrze vczyscione/ idź/ bo to pewnieyßa rzecz iest/ iż to powietrze/ktore pierwey było zárázone/nie ládá sie iáko powtore skáźi/niżli powietrze ktore ießcze nie było zárázone/ tego mu sie trzebá záwżdy nádziewáć/ áták tám długo mießkáć/ iest rzecz stráßliwa á nieprzespieczna. Ale tho wżdy miey ná bácznośći/ ábyś rychło wyieżdżał. A gdy bedźie po zmienieniu powietrza/ możeß sie zásie przywroćić do mießkánia twego po przedłużeniu czásu. Ale iż mieysce zmienić/ á kromia swego mießkánia bráć/ nie kożdy ten dostátek ma: Przetoż tym tákowym to służe ná pieczy mieć/áby sie nie kwápili krwie pußczáć/á iżby sie im to nie widziáta rzecz ládá iáka/Ale z wielkie(m) á pilnem rozeznániem podług wßelkiego niemocne(go)/ y też według rozeznánia wody. Wodá to iest vryná/ ieśliby byłá v niemocnego iáko v zwierząt/ z białośćia ábo z sinośćia/ ábo mdłość známionuiaca/ krwie mu iuż nie pußczay/ boć on iuż duße puśći/ bo iuż iego przyrodzenie truchleie y nißczeie/dla iádowitego bárzo zárázenia. Przetoż sie nigdy predko nie vkwiapiay krwie pußczáć/ále rozeznay pierwey dobrze.

Dokończenie Kśiag Osmych/ O powietrzu morowem: Tudźieß Herbarzá wßystkiego.

Alexego Pedemontaná Kxiegi Siedmiory Táiemnic / Rozmáite Nauki w sobie máiace z Láćińskiego ná Polski iezyk / teraz nowo przelożone:

Przez Marćiná Sienniká.

Przedmowá do czytelniká.

SLawá ták zacnego Lekárzá Alexego Pedemontaná / ktora on z tych táiemnic swych v mnogich Narodow osiegnał / zwłaszczá v tych / Ktorzy thy Ksiaßki iego w swey mowie máia: Pobudziłá mie ktemu / ábym te praca podiał / á Polakom Ziemkom moim wdzieczna y pożyteczna rzecz vczynił. Abowiem ten zacny maż / rzeczy pospolitey / pisániem swym We Włoßech niemáło posłużył / Pißac lekárstwá drzewiey niesłycháne przeciw rozmáitym chorobam / A nawiecey przeciw powietrzu Morowemu / dzisieyßych czásow czesto pánuiacemu. Nád to pisał ten zacny maż / niepospolite spráwy ku ochedożnośći Ludzkich ciał / y ku zgłádzeniu rozmáitych niedostátkow płći. Wiele też Rzemieslnikom skrytych nauk podał / wiernie á nieomylnie pißac / iáko to sam swa właśna przedmowa twierdzi / Y wiele vczonych tego kußac doświadßyli / Ktorych rzeczy á skrytych Táiemnic mnogość / słußnym porzadkiem bedziem tu Ksiegi Siedmiory mieć. A napierwße o głowie y o członkoch iey. Wtore o gárdle y plecách. Trzecie o Piersiách domu sercowym. Czwarte o Brzuchu y zchowániu iego. Piate o Ledzwiách y członkoch rodzáynych. Szoste o Nogách y inych stáwiech. Siodme Rzemieslnikom w pożytku y w krotochwilách posługa. A w czym káżde Ksiegi z osobna posłużyć moga / káżdych Tytuł / to iest napis / nalepiey okaże y Rozdziały ich / Wßakże vkázácz miánowićie káżda rzecz pokaże.

Doktorá Alexego Pedemontaná/

Do Czytelniká Przedmowá.

NIewątpię w tym/ iż ci ktorzy mię zdawna ználi: Też y to wiedzieć mogli/ żem zá łáską Bożą z Narodu Slácheckiego (S tymi wszákże mowiąc/ ktorzy nie obcym/ á prożnym mniemániem vwiedzieni/ więcey swe Slachectwo w cudzych/ niżli w własnych zásługách kłádą) poszedł. A nád zásługę mą/ inymi szczęśliwymi dobry/ y potrzebámi byłem vbogácon. Mowię też y to niechwaląc się/ ále dáry Boskie wystawiáiąc/ żem się z dziecinstwá pilno vczył/ nietylko pismá Láćinskiego/ Greckiego/ y Hebreiskiego. Ale też y Kálddáiskiego z Arábskim/ y inychem Językow doszedł. Nádnawyższe vczyłem się Philozophiey/ ábym poznał táiemnice przyrodzenia/ Przez piećdziesiąt Lat y siedm/ wielem świátá zwiedził/ ábym doszedł znáiomośći z ludźmi vczonymi: A tymem sobie nábył wiádomośći wiela rzeczy skrytych/ ktorey wiádomośći/ nie od sámych tylko vczonych/ Alem też od Rzemieslnikow kmieći/ y niewiástek stárych niewstydziłem się nábyć. Abowiemech trzy kroć pątnikował ná wschod Słońcá/ y tákże ná ine strony Swiátá/ gdziem po wierney prawdźie/ ná niektorych mieyscách przez pięć Mieśięcy niebył. A tá moiá pilność y żądza/ nietylo dla wiedzenia nauk wszelákich/ iáko dla osobliwych táiemnic y doświádczenia/ oprocz chćiwośći sławy/ ktora mi iáko inym przyrodzona byłá (bo wszyscy z przyrodzenia żądáią wiedźieć) podpieráiąc mię żądza nieiákiey chwały. A zwłaszczam się tażył wiedźieć/ coby inszym było skryto. Przetom też y naprzyiáśnieyszym odkryć niechćiał/ tych táiemnic/ ktorychem wiádom był. Alem zwłaszczá mowił/ iż ieśliż są táiemnice iákie/ á byłyby wszystkim iáwne/ iuż táiemnicámi niemogą być zwáne/ ále obce y pospolite. Wszákże gdym doszedł Siedmdźieśiąt Lat y dwu/ nád to siedmi Mieśięcy/ mieszkáiąc w Mediolanie/ Rzemieśnik ieden ćierpiał boleść wielką ná kámień/ ták iż przez dwá dni moczu niemogł puśćić/ Lekarz niektory co go leczył/ wiedząc żem ia ktey chorobie pewne lekárstwá vmiał/ prosił mię/ ábych mu ich kilká obiáwił/ álbo izbych mu iákiego lekárstwá vżyczył/ ktorymby onego chorego podpomoc mogł. Ja zás bacząc/ iż ten cudzym wynálezienim chćiał sobie pożytek y tudźieśż sławę z iednáć/ prożbych mu oney odmowił. Ale ieśliby mię do chorego dowieść chćiał/ tedybym rad y dármo choremu dopomogł. On zás Lekarz niewiem ieśli z strony wstydu/ iż cudzey rády szukał/ czyli iákiego zysku przestrzegáiąc/ do dwu dniu odłożył/ áby mię do chorego dowiodł/ po ktorych mię potym do niego wiodł.

wiodł. Ale gdym tám przeszedł/ iuż vbogi człowiek konał/ á máluczko oczy wzniozszy żáłobliwie ná mie pośrzał / á w tym vmárł. Szczegom był ták bárzo záſmucony/ y ták żáłośćią z iety/ żem y sam żadał vmrzeć / zwłaszczá widząc/ iż sie to stáło z strony chelpy mey/ á prożney chwały/ że on człowiek dobry moimi lekárstwy niebył podpomożon/ ktorych mi był Pan Bog dożyczyć raczył. Rogárnał był bol ták Sumnienie moie/ żem sobie żyćia miedzy ludzmi nieżyczył. Alem vmyslił żywot pustelnicy wieść: Znáiąc też to po sobie/ żem z mnichy w Klasztorze z strwálszymi niżem sam żyć niemogł/ obrałem sobie mieysce niektore od Miástá opodal/ gdzie y Roliczke mam / y kilká Ksiąg/ ábym nieproznował/ támże mieszkam/ według wzdánia mego/ iáko iny Mnich nabożny/ tylko z iednym sługą/ ktorego posługi vżywam/ w potrzebách mych ku żyznośći/ nieiżby ná mie żebrał/ ále áby zá pieniądze nábywał. A iż onego chorego/ ktoregom śmierći przyczyną był/ zápomnieć niemogę. Nietylo ono lekárstwo/ ále y wszystki ine/ w obec wyiáwiam/ ktorych pewnie mało wiem/ Wszákże gdyż nic iedno co pewnie wiem/ á doświadczyłem/ wydáć chce tych czásow/ częśćią z pisánia mego/ częśćią też z pámięći zebrałem tylko ty ktorem zá napewnieysze / á naprawdziwsze być wiedział/ Z ktorych ácz iuż niektore były w pismiech widziáne/ á nieco zá wątpliwe miáne/ ácz tych niewiele/ Wszákże co kolwiek przed tym było wątpliwego: Teraz przez mie podawce ma być pewne á prawdziwe. Abowiem to bespiecznie vpewnić moge/ żem ták vmysł moy obroćił/ iżbych rzeczy niepewnych/ zá pewne niemogł wydáwáć/ ktorych bych niewiedział być práwie doświadczonym/ zwłaszczá iuż w tych lećiech będąc/ á ták ná vmyśle/ iáko y ná ćiele zeszłym będąc/ Abym to miał pisáć/ á w pospolstwo wydáć/ coby mi miáło być wiecznym pohánbieniem. Tylko w tym Czytelniki vpominam/ áby z wielką pilnośćią/ wszystko spráwowáli/ á coby ku ćiáłu człowieczemu należáło/ áby to zá rádą lekárską záczynáli. Aczkolwiek to dobrze wiem/ iż sie náyduią lekárze ktorzy nieiáką głupią nienawiśćią á pychą/ zwykli gánić/ czego sámi áni wiedzą áni rozumieią. A ieśliby śie komu stego nászego pisánia niepráwie dárzyło/ niech myśli że śie w nieczym musiał omylić: A ták niech powtore z lepszą pilnośćią spráwuie zapewnie twierdząc / iż w tych Kśięgach nic omylnego niemász/ y coby niebyło práwie pewnego á prawdziwego. A ták wespoł sem ná/ zá to wsyystko Pánu Bogu dziekuiąc/ procz tego y inych wszystkich rzeczy/ zá łáską Bożą śie odemnie doczekaćie/ ktorychem ia zá ták mnogie láta/ á ták wielkie prace/ ćieszkimi drogámi/ y nakłády wielkiemi/ ktemu pilnowániem y vczenim dostał.

Alexego Pedemontaná/O táiemnicách Kśiąg pierwszych. Rozdział 1.

O bieleniu włosow ná Głowie bez Słońcá.

A Chędożność członká nawyższego/To iest głowy dziecinney álbo pánieńskiey/ będzie nam początkiem státecznego porządku w lekárstwách tych Kśiąg/ áż do nániższego członku podeszw: Ku włosow tedy bieleniu/iż będą ták śrebro: Weźmi wody ćiekącey funtow 25. Korzenia z liśćiem Centurzijey 3. vncye / Tho iest ćzwierć Funtá/ Wárz to wespoł/ áż trzećia część wywre/ pothym wystaw ná Słońce przez 15 dni. Przyday ktemu Gumi Arábskiego/Drágántu/ Háłunu/ káżdego 2 vncye/ Mydłá Weneckiego / Háłunu/ Drożdży winá białego/ káżdego funt ieden / zmieszay á wárz społem chwilę/ á będzie z tego wodká/ktora Włosy Biondá/ to iest żołta Wenetká zową. A gdy iey będzieśz chćieć vżywáć/zmaczay tą wodką włosy po ránu / á záwiń chustą álbo śćierką. Potym ná wieczor zmyi głowę ługiem w ktorym żiele ślennik wrzáło/ á ná słońcu álbo przy ogniu włosy vsusz. Co iesli w tydzień raz álbo trzy vczynisz/ stánąć sie włosy iáko śrebro białe / á chceszli ie ktemu mieć Kędzierzáwymi/niżey tu Náukę weźmiesz.

Włosow kędzierzáwienie.

B Korzeń chebdowy wierć z Oliwą/ á tym włosy pomázuy / ná ktore pomázánie/ kładź liśćie Chebdowe pod śćierkę. Ale ktoby chćiał włosy iney bárwy mieć/y o tym niżey nauke naydzie.

Włosow Zołcienie / iáko złoto rozmáitym obyczáiem.

C Weźmi Jęczmiennych plew/skorek z Lákrycyey/ trząszczek Bukszpanowych y liśćia tego/Száfránu/y Kminu kramnego/káżdego ileć sie zda/ Popiołu zwinorośli ile ná ług potrzebá/ wley wody á wárz wespoł/ iż będzie kałkus/ktory przecedziwszy przez gęsty worek/ myi często/ ábo maczay włosy nim á pozołknąć iáko złoto.

Jeszcze ná żołćienie włosow: Weźmi skor D
ki órzedniey Bzowey/ Kwiećia Kreczynkowego/Száfránu/Zołtkow Jáiowych/wszytkiego coć sie zda/wárz to wespoł w wodźie/ á to co wspłynie zbieray/ á tym włosy pomázuy.

Ná toż Oleiek pewny/ktory y twarz łśni.

Weźmi kwiećia Podrożnikowego/ á włoż E
ie w mleko niewieśćie/ktoraby chłopcá doiłá/postaw to ná Słońcu przez dziesięć dni/ Niektorzy ie áż do czterdźieśći ták smáżą/ potym z tego oleiek wygnieć/ á nákładź weń bitego złotá prawego skiłká tábliczek / im wiecey tym lepiey / day temu wespoł wezwrzeć/ zleguchná przez cáły dźień/ gdy kto tym włosy pomáże/ Złotu sie pięknośćią zrownáłá/A gdy twarz nim potrze/ niewymownie gládka y łsnąca iáko Anyelska będźie/zwłaszczá gdy to przez pięć dni vstáwicznie czynić będźie.

Jeszcze ná żołćienie włosow: Weźmi oley F
ku miodowego/Oleyku żołtkowego/ káżdego po rowney częśći/ty zmieszawszy / pomázuy włosy.

Albo weźmi zielonych łupin orzechá wło G
skiego/ták że y z drzewá skory spodniey wierzchnia oskrobawszy/ káżdego z nich ile chcesz/ wszákże zárowno / wárz to w wodźie. Potym przyłoż Háłunu y Gállásu / á gdy inym ługiem głowę zmyiesz/ tedy tą wodką ná ostátek pomaczay/ przyłoż włosy liśćiem orzechá włoskiego / á ták śćierką przywiń áż do dniá trzećiego / szczesz potym grzebieniem/ co zleść chce. Pothym pomaczay fárbą z Cementu / z trocin Zándálowych/ z Ptászey zobi/to rostworzywszy wodą/ w ktorey wrzáły trociny Brzezilijey / á pod tą fárbą / niechay ták przez trzy dni / Dniá czwartego/ zmyi wodą ćiepłą bo tylko zbytek sie zmyie/ ostátek iuż trudno z iać choćby chćiał.

Jeszcze o ługu/ktory żołći włosy.

Weźmi skorek álbo odchodkow korzenia H
Rum-

Rumbarbari/ włoż w ług álbo w wino/ áż rozmoknie miekko. A gdy tym ługiem głowe zmyieß/ gebká álbo chustá głowe fárbuy maczáiac w fárbie wyżßey opisáney/ á bedą włosy piekne bez obrázenia głowy.

Jeßcze ług ku myćiu głowy kosztowny/ ktory nietylo włosy piekne/ żołte iáśne y długie mnoży. Ale też mozg twierdźi y pámieć wspomaga.

I ❡ Weźmi ługu dobrego coby dźieśieć kroć głowe zmyć/ włożże weń skorek Pomáráńcowych słodkich dźieśieć/ z Jábłká Cytrowego/ ile mieć możeß/ Kwiátkow Rumienkowych/ liśćia Bobkowego/ pánny máryey włoskow po gárśći/ Rzepiku poł gárśći/ plew Jeczmiennych z śiekawßy dwie ábo trzy gárśći/ Słonecznikú streczńego suchego iedne garść/ Rozoroßczu dwie gárśći/ Wainßstynu poł funtá/ Kwiećia Witeczkowego gárśći 4 álbo 5. Zmießay to wßystko z ługiem przerzeczonym/ w iákim zgolemym naczyniu/ chowáiac ku potrzebie/ á im stárßy ten ług bedzie/ tym bedzie lepßy/ tylko iż w piaci álbo w 6. mieśiecy/ świeżych źioł y kwiećia muśiß przyłożyć/ iáko y naprzod. A gdy sie chceß tym ługiem myć/ bierz go nie tym naczyniem/ w ktorym go grząć chceß/ ále iákim chedogim/ á grzeiac go/ możeß weń włożyć kásek mirry y Cynámonu/ á s tym sie myć/ iest to myćie bárzo głowie zdrowe/ nád pożytki námienione.

K ❡ Jeßcze ná żołćienie włosow niepospolite fárbowánie: Weźmi co nalepßego Száfránu/ Zołtkow iáiowych wárzonych/ káżdego s tych ile chceß/ Miodu prząśnego troche/ áby było zmießawßy iáko máść/ ktora po ránu y w wieczor/ maß mázáć włosy/ po zmyćiu/ á gdy to máśćia pomáżeß/ maß grzebieniem wczosáć/ Ale grzebień pierwey pomáż oleykiem gorzkich migdałow: A ták czyniac przez cáły mieśiac/ dostánieß włosow pieknych iáko złoto.

L ❡ Jeßcze ná toß/ Weźmi Ługu/ włoż weń korzenia ogrodnego mleczu/ korzenia Lákryćijowego/ Kminu kámnego/ káżdego według wzdánia twe[...]/ to wespoł warz/ á przecedź/ myi tym głowe dwákroć w tydźień/ á gdy osch nie/ podkurz włosy śiárká niesmálcowána/ á beda włosy piekne iáko złoto.

M ❡ Ná toż oleiek bárzo dobry/ ku iáśnieniu á żołćieniu włosow/ ná káżdy dźień możego vżywáć/ Weźmi oleiu z Oleynice qwarte/ iesli dostáć możeß/ niemożeßli weźmi pospolnego/ coby nie stáry áni źielony/ ále coby żołty był: Włoż weń kwiátkow Witeczkowych chedogo stłuczonych Vncyi 3. Náśienia Leliiey białey coby żołte było Vncya 1. Jngbieru żołtego Dragm 2. Száfránu poł Drágmy/ Cynámonu/ Belzoinu/ piżmá mośkowego y Zybuczkowego po troße. Zmießay to społem/ á włoż w sklenice/ á postaw ná słońcu przez cáłe Láto/ Abowiem im sie dłużey smáży/ lepßym sie stawa/ Wßákże w tym czáśie vżywáć możeß/ iácy oleiu wprzod mienionego tyle przyley/ ile z sklenice vymieß Abowiem w pełni bedac/ do kilká lat może trwáć/ możeß też y inych wprzod námienionych rzeczy ktemu przykłádáć/ coć sie zda. W tym oleiu tylko grzebień maczáiac/ rozczesuy włosy/ á day im schnać ná słońcu/ álbo przykryi po czosániu włosy chustą goraca/ nieprzytłaczáiac ich/ ále zlekká ná nie przykłádáiac/ to iest Oleiek práwie Krolewski/ nád ktory niemoże być lepßy zmyślony.

Jeßcze ná włosow żołćienie łatwie y dobre/ ktoremu słońcá nietrzebá.

❡ Weźmi Szpisglazu/ Waynßtinu po poł funćiu/ Sáletry 9 vncyi/ To wespoł stłukßy N
włoż poleku/ ábo znienagłá w gárniec rospalony/ w ktorym mießay wespoł/ dokad nie zgoreia/ Wßákże to czyń iákobyś sie dymu vchronił/ to iest áby go wiátr od ciebie oddymał/ á gdy ono ochłodnie/ vyrzyß ná dnie iákoby twárda pilśń czarna/ stłucz to młodkiem ná mieyscu chedogim/ á vyrzyß we wnatrz źiarnká iákoby srebro naczyßße á kruche/ To zowa ludźie ćwiczeni Krolewskim ßpisglazem/ á ten ku wielu Krußczyznam służy/ iáko niżey vsłyßyß. Ty źiarnká gdyż ku fárbowániu włosow niesłuża/ wybierz ie á zchoway/ Ale ine sádze/ iż sie łatwie w wodźie rosplyna/ zetrzy ie po leguczku/ przyczyniwßy do káżdego funtu vncya iedne/ czerwonego Koperwásu/ o ktorym niżey nauká bedźie/ rozmießay to w ługu/ iżby było iáko

káßa gesta/ zmießayże to dobrze z oleykiem zoltkowym/ ktorego iesli niemaß/ przyley pospolnego 2 vncye/ schowayże to w naczyniu sklánym od potrzeby/ ábowiem to czás dlugi trwa. Ale gdy go vżywáć chceß/ zmyi glowe dobrym lugiem/ w ktorymby rospuszczono 6 lotow Hátunu/ á skoro wlosy oschna pomáżyß ta máśćia ciepło/ á przykryi wlosy chusta goraca/ áż dobrze wśiaknie/ potym wlosy znowu omyi kálkusem czystym/ áby máść zeßlá z wlosow. Potym ie pomocz wi nem białym ćieplym/ á gdy oschna zás/ pomáż ie wprzod námienionym Oleiem/ álbo Jáśminowym/ ábo ktorym inym wonnym/ á to dla záchowánia wlosow w cale/ áby sie niekáziły zeſnośći/ á gdy tho przez mieśiac raz ábo dwá vczyniß/ beda sie wlosy zdáć/ iáko pozłoćiste/ Wßákże sie strzedz trzebá/ ábyś ostrym lugiem glowy niemył/ á izby też to fárbowánie nád miáre silne niebyło/ trzebá miáry dobrze strzedz/ teży ná czás trzebá mieć báczność/ kiedy thákowe fárbowánie zmyć/ á ták w tey rzeczy potrzebá miáry/ wagi/ y czásu pilnowáć/ ábowiem ták pilnie opisano być niemoże/ áby ostátek domysłowi niebył ostáwion.

Aby wlosy żolte y dlugie á iásne rosty.

M ¶ Weźmi słonin wieprzowych tlustych/ ile chceß/ á pokráy ie drobiuchno/ stlucz ie w moździerzu kámiennym/ ták iż sie wkupe/ iáko ćiásto zlepia/ włoż one bryłe w Alembik/ á vpal wodke z ktorey zbierz białość/ á tym wlosy pomázuy/ czyni to mázánie y twarz iásna.

O fárbowániu wlosow czárno/ ták lisowátych iáko y śiwych.

N Na czernienie wlosow/ ná brodźie ábo ná glowie osobliwie iásne. Weźmi Włoskich debianek/ to iest Gállásu świeżego/ á smaż go w Oliwie nieprzypaláiac. Potym stlucz mieluchno/ á prześiey/ weźmiß tego ile chceß/ á przećiw temu nápoły tylo/ weźmi Olowu kruchego/ á vtlucz go miáłko/ wsyp tho w gárniec kálkusu/ przyłoż skorek granatowych/ to iest iábłek ziárnistych/ zielonych lupin Włoskich Orzechow/ łußczyn Linbowych/ Mierry/ Száłwiey/ káżdego stych ile trzebá/ zmießawßy czyśćie/ warz wespoł áż do połowice wywre/ Albo áż práwie ßczernieie. A gdy tym chceß wlosy fárbowáć/ zmyi pierwey lugiem/ badź glowe álbo brode po zmyćiu ießcze zá ćieplá/ pomaczay ta fárba wlosy/ á po dobrey chwili/ zás zmyi lugiem/ álbo ćiepła woda/ vzrzyß piekna iásna czárność wlosow.

¶ Jeßcze czernienie wlosow niepospolithe/ Weźmi skorek Figowych/ Gállásu/ Powoyczyku/ Jeżyn/ Orzechow Cyprysowych. To w wode włożywßy ile czego mieć możeß/ day moknać/ á przez kilká dni tym glowe myi. O

¶ Jeßcze ktemu służy/ weźmi zielonych Jáßczorek/ á oberzni im ogony y glowy/ warz ie w oleiu pospolnym/ á tym oleiem wlosy pomázuy/ czernieć sie y lśnać beda. P

¶ To ná czernienie wlosow pewne/ Weźmi lugu/ á włoż weń liśćia ćwikłowego gárść 1 Száłwiiey gárśći 3 álbo 4 Mierry/ Liśćia Bobkowego/ Łußczyn zielonych z włoskich orzechow/ káżdego stych coć sie zda/ warz to spolem/ á myi tym glowe/ nietrac licá áni ßyie/ ále woda wnet omyi/ áby skora nieczerniáłá/ áczkolwiekći sie skory nie ták iáko włosy chyta/ przeto sie zás od wody y od winá puśći. Q

Siwych tez wlosow pewne fárbowánie/ á naprzod gdy kto chce mieć czerwone.

¶ Weźmi liśćia włoskich Orzechow gárść iedne/ pal z nich wodke w báńce sklániey/ á ta sámy wlosy maczay/ przez 15 dni/ á beda przez cáły mieśiac czerwone. Ale sie strzeß ta fárba lica dośiadz/ boć oczernieie. R

¶ Siwych wlosow czernienie pewne/ Weźmi lugu 5 kwart/ włoż weń śrebrnych ßymowin 6 Dragm/ to iest poltorá lotá/ Száłwiry z liśćiem figowym po gárśći/ warz to wespoł/ áż czwarta część wywre. Tym lugiem myi glowe do tego dniá dwá kroć/ á gdy wlosy przeschna ta ie máśćia námázuy/ Weźmi Soku Száłwiowego/ ile trzebá Wárnßtynu czárnego Drágme 1. Srebrnych ßymowin Drágmy poł/ zmießay to spolem/ á bedźie máśćia/ w ktorey máśći często grzebień Olowiány maczáiac/ czeß wlosy/ á stána sie S

na sie predko czarnymi.

T ¶ Jedna stára páni w Wenecyey tego vżywálá przećiw śiwiznie/ Weźmi Wáynßtynowego oleyku ćiepło/ ile chceß/ maczayże w nim grzebień Ołowiány álbo gebkę bárwierskę/ czeß włosy/ ábo poćieray ná słońcu pierwey głowę zmywßy. Co ieśli trzykroć przez dźień vczyniß/ do śiedmi dni stáną sie włosy práwie czarnemi. A ieśli k themu chceß/ áby wonne były/ Olejem z Mirobolánow pomázuy/ abowiem te nietylo wonnemi/ ále też y czarnemi czyni/ á iest niepospolite fárbowánie.

V ¶ Drugie ná czernienie włosow śiwych/ Weźmi miodu Járzecego co chceß/ á wypal go w báńce śkláney/ ogniem wielkim/ á będźie wodká ta maczay włosy ná głowie ábo ná brodźie po zmyćiu y vsußeniu włosow.

X ¶ Albo weźmi Oleiu mákowego co chceß/ á trochę winá białego zmießay wespoł/ á tym włosy poćieray/ á będą piękne iásne.

¶ Jeßcże y to niepospolite/ Weźmi mydłá czarnego/ wapná niegáßonego/ ßymowin śrebrnych/ káżdego z nich coć sie zda/ zmießay to społem/ niech będźie máść/ á tym włosy máży dla ßczernienia.

Y ¶ Też ná czernienie włosow/ Weźmi glist źiemnych palonych/ Albo prochu spalonego liśćia czarney figi/ zmießay to á rozczyń Oleykiem Migdałow słodkich/ áby było iáko máść/ á tą pomázuy włosy.

Z ¶ Jeßcże ná czernienie włosow/ Weźmi Mierabolanow czarnych/ y tych ktore Emblicorum zową/ Gállásu/ wßystkiego po gárśći dźieśiąći/ Koziego lepu dwádźieśćiá gárśći/ Liśćia y iágod Miertowych/ káżdego z nich po 30 gárśći/ to dobrze vtłukßy y prześiawßy/ włoż we trzy funty oliwy/ day ták moknąć przez trzy dni/ potym ono wárz áß zgestnie/ á tą máśćią náćieray spodki włosow śiwych/ á będą rość czarne.

¶ Jeßcże ná czernienie włosow śiwych czym y skory nákrapiáią/ áby sie zdáły Rysiowymi álbo Pántery: Weźmi ßymowin śrebrnych vncyą 1. Wapná niegáßonego 2 vncye/ wody trzy kwarty/ przystaw to do lekkiego ogniá/ áby sie tylko zgrzáło/ á niegoraco było odeymi od ogniá/ á zmießay y będźie fárbá/ kthora pendzlem biorąc/ pokrápiay futrá gdźie chceß czarność mieć/ suß ná słońcu/ á potym chábiną wybiy co nieprzylneło/ á ieślić ießcże nieczarno ná wolą/ powtorz záśie ile trzebá/ toć nietylo śierć czerni/ ále y won ná czyni/ tháksze włosy ná głowie y ná brodźie vczerniß.

Kśięgi I. Rozdźiał 2.

O mnożeniu włosow/ bądź ná głowie álbo y indźie/ zwłaßczá y tám gdźie obłáza/ y iáko im leźienia bronić/ iáko y odźierżáne mocnić.

Włosow trwáłych mnożenie ták spráwuy/ Weźmi prochu spalonych pczoł ile mieć możeß/ weźmiß tylo k temu lniánego naśienia vwierćiawßy. Rostworz to oleiem z Jáßczorek źielonych/ ktory ták vczyń: Weźmi Jáßczorek źielonych kilká/ á puść ie w báńkę pośkleniona/ Nálawßy w nie oleiu pospolnego/ smaż ie v ogniá áż rozewreią/ Wystaw on oley ná słońce przez 15 dni álbo 20. Tákim oleiem rostworz prochy wprzod námienione/ a będźie stego máść/ ktora gdy pomáżeß mieysca obłázłe/ po ránu y w wieczor/ od tego włosy predko wyrostá/ á nieobłázą wiecey. Wßákże przed tákowym mázánim/ maß głowę ábo ine mieysce myć ługiem tákowym/ Weźmi ługu ktory czyniony iest z popiołu Winorośli/ włoż weń Panny Máryey włoskow/ Rzepiku/ Blußczu drzewnego po pięći garśći/ warz to wespoł/ á potym przecedź/ chowayże przykryto od potrzeby/ A gdy nim dwá ábo trzykroć w tydźień głowę zmyieß/ wnet po osuchnieniu/ przerzeczoną máśćią pomazuy/ a gdy ták vczyniß/ niechybić/ ábyć niemiáły włosy długie y piękne wpredce vrość. A

B ¶ Ná predkie włosow rośnienie pomaga mázánie oleykiem żołtkowym/ wßákże wypalonym/ ták iáko tu wyrozumieß/ nakładź żołtkow z iáiec twárdo wárzonych/ ná rynkę ábo panewkę żeláżną/ podrobiwßy ie wstaw ná ogień áż práwie zgorzeią/ tą tłustość ktora z nich wygore/ iest oleiek/ o ktorym tu

 zmien-

zmienká/ ten chowáy ku tákiey potrzebie.

C ¶ Jeſli włoſy gdźie obláżą/ tedy ono mieyſce trzebá trzeć/ áż ſie zá czerwienie y zápali pomázawſzy ono mieyſce ná noc ſádłem káczym s kokoſzym zmieſzawſzy. Potym námázuy tą máśćią/ Weźmi Smoły/ Sáletri/ Máſtiki/ Koźiego lepu/ z miertowym oleiem roſtwo- rzywſzy pomázuy. Albo weźmi koźiego lepu zgárſtke. Pánny máryey włoſkow ſpołgár- ſtki/ vwierć to miáłko z winem/ á tym po- mázuy.

D ¶ Jeſzcże áby włoſy roſły/ Weźmi ośrzodke chlebá Jecżmiennego/ ſpalże ią ná wągiel/ vtrzy ono węgle z Solą y z Niedźwiedźim ſádłem/ á tą máśćią námázuy/ gdźie chceſz áby włoſy roſły.

E ¶ Aby długie włoſy roſły/ Weźmi korzenia wyſokiego Slazu/ á wierć go z ſádłem wie- przowym/ á day poſpołu w winie dobrze wy- rzeć. Potym przyłoż Kminu tártego y má- ſtiki/ á twárdych żołtkow iáiowych troche przymieſzay/ á gdy vwre/ przecedź przez chu- ſtę/ á day oſtydnąć/ potym zbierz tłuſtość/ ktora ſie ná wierzchu vſtoi/ á zmywſzy gło- we dobrze/ tym ią pomázuy. O inym kochá- niu długich włoſow/ máſz wyżſzey w Roz- dźiale 1. pod litera J P.

Leżieniu włoſow bronić/ y Łyśieniu przyrodzonemu/ A rzadkie wło- ſy zgeſtwić.

F ¶ Aby włoſy nieláżły: Weźmi Bielonu 2. vncye/ Myſzych iáien vncya 1. Łomikámie- niá 2 Drágmie/ Oleyku s korzenia Fiołko- wego ile potrzebá/ wierć to weſpoł pogrze- wáiąc/ á tym płeć námázuy. Łyśieniu też broni ſkorká pálona ſkorzenia oſtrężinowe- go obłupiwſzy/ potym on popioł vſmáżyć w Oleyku Rożánym/ á tym pomázowáć ćie- mie/ áby nielyśiáło.

G ¶ Geſzczenie włoſow ták może być ſpráwio- no/ Weźmi Rzepiku/ Jlmowych ſkorek/ Ko ſyſzczkowego korzenia/ Wierzbowego ko- rzenia/ Bożego Drzewká/ Náśienia lniá- nego/ vpaliwſzy go zetrzeć/ theż Korzenia trćiennego/ káżdego z nich ile potrzebá. To wſzyſtko wárz w Kozim mleku/ álbo w wo- dźie/ tym omyway mieyſce gdźie chceſz geſte włoſy mieć/ ále pierwey ono mieyſce z rzad- kich włoſow/ day brzytwą ogolić.

Kśiąg 1. Rozdział 3.

O ſpádzániu włoſow z mieyſc/ kto- reby gołe mieć chćiano.

Weźmi 4 Vncye wapná nowego niegáſzonego/ Złotołuſku bládego/ To ieſt Arſeniku żołtáwego vncya 1. Oſtrego ługu 2 quar- ćie/ wárz to weſpoł áſz zgeſtnie/ álbo wetkni pioro ſkrzydłowe/ á gdy záraz obliniele/ tedy przeſtań wárzyć/ wſzákże od wezwrzenia áż do ochłodnienia/ ma to być vſtáwicżnie mieſzano/ po ochłodnieniu cho- way to w naczyniu poſklenionym/ ábo wo- klánym. A gdy go będźieſz vżywáć chćiał/ naprzod mieyſce ktore oblinić chceſz/ Oley- kiem ſłodkich migdałow pomáży/ á potym zleguchná/ tą máśćią/ á gdy pocżnie keſáć/ iż iuż kto wytrwáć niemoże/ miey te wodke pogotowiu/ ábyś tą wnet pomázał/ Weźmi wodki Rożáney 2 vncye/ Bábcżáney 1 vn- cya/ białuchnego cukru poł vncyey/ to weſ- poł zmieſzawſzy/ będźieſz miał wodke. A ták tego lekárſtwá vżyway dniá trzećiego. A

B ¶ A ieſlibyś ſie tego nieiáko obawiał/ vcżyń że to lżeyſze/ Weźmi Salmiáku/ Żołći kozło- wey/ oboygá ile chceſz/ zmieſzayże to weſpoł á tą máśćią mieyſce pomáż/ ktore ogolić ál- bo oblinić chceſz.

C ¶ Jeſzcże ná to pewna przypráwá: Weź- mi ſoku s korzenia źiela Jáſzkolcżego/ ktore Zándelina zową/ Złotołuſku bládego/ Bluſz- czu/ káżdego ſtych ileć ſie zda/ Mrowich iáiec y octu tegiego tákże/ zmieſzay to poſpołu/ á tą máśćią gdźie chceſz goło mieć/ pewnieć o- bleźie/ á ieſliby kaśáło/ wodką o ktorey máſz pod A litera/ wyżſzey opiſána pomáży.

D ¶ Ná zgániánie włoſ bárzo pewne: Weź- mi Raiſgelu 2 vncye/ wapná niegáſzonego 4 Skrupuły/ wárz to w wodźie pilnie mie- ſzáiąc/ á gdy wzwieráć pocżnie/ wtykay ſkrzy dłowe pioro/ koſztuiąc tym rychłoli z oſtrze- ie/ bo gdy pioro obleźie/ iuż ma doſyć. Onym ługiem gdy mieyſce pomáżeſz/ wnet do łáźnie wnidź/ á ſkoro ſie zápoćiſz/ zćieray mieyſce po mázáne/ á gdy włoſy wytrzeſz/ wneth ſkore pilnie omyi.

Wodká

E ¶ Wodká bárzo dobra ná zganiánie włosow/ Młodych Jászkotczat vwierćieć z Bobrowym stroiem/ octem ostrym rostworzywszy/ wley to w Alembig/ á vpal wodke/ tą włosy zgubisz.

F ¶ Też ná to máść niepospolita/ Weźmi Złotołusku bládego 3. vncye/ wapná niegászonego iedne drágme/ kátkuszu ostrego coć sie ktemu zda/ warz wespoł ták długo/ áż wtym pioro obleźie/ tym sie spráwuy według wyższey nauki.

G ¶ Jeszcze y to ná zganiánie włosow pewne: Weźmi mozgu Nietoperzowego/ á zetrzy z mlekiem niewieśćim. Weźmisz też Bluszczowy klij/ á rozetrzy go z Bykowa żołćią/ á tym pomázuy.

H ¶ Włosow spadzánie / á zwłaszczá z licá/ weźmi soku z liśćia leśnych ogorkow/ álbo ptászych/ Mleká z migdałow gorzkich/ káżdego z nich poł funtá/ wapná niegászonego Złotołusku bládego / káżdego po vncyey 1. warz to pospołu/ potym przyday Gálbánu/ ktory w winie dźień y noc moknął poł vncyey/ Oleyku Fiołkowego/ Rożánego/ káżdego 2. vncye/ warz to záś/ nálekkim ogniu. Dla wonnośći włosow/ prochu gwoździkowego Muszkatowego/ Rożánego/ tą máśćią námázuy mieysca kosmáte ná licu w letney izbie/ zleguczká náćieráiąc/ á gdy złażą włosy/ wytrzy lice otrębámi rozmokłymi w ćiepley wodźie.

I ¶ Ná toż iesżcze pewna spráwá/ Weźmi Kolofoniey 4 vncye/ Mástiki 1. vncya/ Ammoniaku vncya 1. Rozetrzy to w gliniáney duniczce/ á wley ná to zimney wody/ zbierzże to wespoł w brylkę/ á viąwszy tego troche/ zágrzewáy ná ogniu/ gniotąc áby plastr był iáko pláczuszek/ tenże ćiepło przyłoż gdźie chcesz goło mieć/ á niechay ták zá godzine álbo dwie. A gdy odeymiesz/ wytrzy mieysce/ otrębámi moczonymi w ćiepley wodźie.

K ¶ Do wypadzánia włós niepospolita przypráwá/ weźmi białku z świeżych iáiec trzech á vbij go/ ktemu wapná niegászonego 8 vncij/ Złotołusku bládego vncya 1. To stłukszy ná proch zmieszay wespoł/ przyleyże ługu ostrego/ iżby było iáko gęsta kászá/ wtey máśći omáży pioro/ á spátrz we ćwierć godźiny/ omyiże pioro ćiepła wodą z oney máśći/ doznasz że y kosmátość zá máśćią zeydźie/ á iesliby kosmátość spiorá niezeszłá/ powtorz raz pomáży/ á pomáluczkiey chwili záś omyi ćiepła wodą/ bez wątpienia złażą kosmy. Gdy tákowa máśćia włosy spędźisz/ mieysce gołe pomáży oleykiem Rożánym ábo fiołkowym/ áby dáley niewzráłá.

¶ Oley też ná zganiánie włosow bárzo dobry/ ktory chowáiąc długi czás/ trwáć może. L
Weźmi ostu morskiego / co go Włosy Sodam zowa/ Láćinnicy Trago/ vncyą iedne wapná niegászonego 10. vncij/ Złotołusku bládego 8 vncij. Co stłukszy zmieszay z ostrym ługiem/ áby to ług ná cztery palce wzwyż polat/ warz to przez godzine/ potym odstaw/ á we 24 godźin przecedź to/ weźmisz tego 3. vncye/ á wley oleiu pospolnego vncyą iedne warz to záś/ áż wszystek ług wywre/ á chceszli wiedźieć/ iesli wodá wszystká wywrzáłá/ pušć kropie ná ogień/ á iesli parská/ powarz dłużey/ á chceszli tę máść wonną mieć/ przyłoż piżmá troche/ Moszkowego ábo Zybuczkowego. A gdy tym chcesz włosy gubić/ omyi drzewiey mieysce ćiepła wodą dobrze/ á potym pomáż/ pomáley záś chwili/ zmyi one máść tákże ćiepłą wodą/ á mieysce obłáźie/ Rożánym ábo Fiołkowym oleykiem pomáż wszákże to wiedźieć masz/ iż zganiánie włosow ma záwsze być ná schodźie mieśiącá/ á to masz pewnieysze y lepsze trácenie włosow/ niżli wyrywánim szczypawkámi / zwłaszczá gdy práwie wczás zmywszy the máść/ ktorym oleykiem stych pomáżesz pokiskory nienáruszy máść / bo gdy przedźierzysz / będźie iáko spárzelina.

¶ Plastr ktory włosy wyćiąga y niszczy/ weźmi Terpentyny 2 vncye/ wosku białego poł vncyey y Belzoinu / Styraku trćiennego/ káżdego stych potrosze. Naprzod wosk rospušć v ogniá/ potym Belzoin z Styrakiem włoż. Ná ostátek przyłoż Terpentyny z trochą Mástiki y blárwáu stłukszy/ zmieszay/ niechże tá máść áni gęsta áni rzadká niebędźie/ vstrzygniesz płatek iáko wielki chcesz/ á rośćiągnowszy go ná stole/ rozmázuy máść te nań ćiepło/ á gdy ostydnie/ przyłoż płatek drugi ná ten/ namáżesz tákże bo chrześći y złupuie sie kiedy ostydnie. Przeto gdy chcesz ty płatki przykładáć musisz ie drzewiey grzać/ áby odmiekneły. Ale pierwey mieysce ono gdźie przyłożyć chcesz/ czyśćie omyi/ trąc M

chustą

chustá abo reka/á gdy oschnie/przyłoż plastr ták áby wßedy przylnał/poki ćiepły/názá-iutrz go po lekku zdzieray/áno zánim włosy povda/á skorá piekna iásna bedzie/ná ktorey iesliby máśći co przylneło/ ćiepła woda z o-trebámi/ chustká odćieráiac / potym omyi gorzałka dobra/ álbo winem białym/ Albo wodka malonowa ábo bániowa/potym mo-żeß omywáć iáka woda chceß.

¶ Táiemnicá wielka v Murzyńskich Sláchćianek/czym bronia áby włosy nierosły gdźie chca. Tem nauke wziął (mowi Pedemon-tan) od iedney Sláchetney pániey w Or-mieńskiey źiemi/ Roku páńskiego 1521. gdym iey corke ßáleiaca vzdrowił.

Naprzod złotem rospalonym tra dźiatkam mieyscá/gdźie włosow niechca mieć/po ktorym opárzeniu wnet Oleykiem Rożánym/ ábo Fiołkowym pomázuia/á názáiutrz otey że godźinie záś powtarzáia/y niewyrastáia tám wiecey włosy: Bo iesliby ktory włoś wy-rost/cobygo palenie chybiło/ záś go máśćiá-mi/ábo rospalonym złotem wygubia. Tego iákom cżesto nád kim skusił/záwße mi sie do-brze wzdárzyło/ Tylko iż złoto ma być prá-wie czyste. Abowiem po czystym złoćie spá-rzeliná żadney blizny niezostáwia / iáko ine Kruszczyny.

O ¶ Aby po spedzeniu włosy záś nierosły/vczy-niwßy porzadnie to/co sie godźiło przy spá-dzániu włosow/ Oczym Naukà iuż dostá-teczna byłá / tedy wiecey nietrzebá sie bać/ áby wyrosły/chybáby sie náczym omyliło sprá-wuiac. Przeto nád to/to kthemu vczyń/ weżmi łuszczyn z oliwnych Orzechow/á spal ie/tákże łuszczyn suchych Bobowych/násie-nia Bielonowego/ Srebrnych ßymowin/ śniednych Małżow skorup palonych/Soku Mákowicżego káżdego po rowney cżeśći/ Złotołusku bládego pot cżeśći. To wßystko ná proch stárwßy/wley ná to oleiu pospolne-go ábo Rożánego/coby nád wßytkim o cżte-ry pálce było/ Potym to warz v ogniá przez dwie godźinie ábo trzy/vstáwicżnie mießá-iac. A gdy ochłodnie / przecedź / schoway że on Oley/ wktory przylcy soku z Jástołczego źiela cżwarta cżeść. A gdy tego vżywáć chceß/ zgrzawßy chustke w tym rozmocżywßy przyłoż ná mieysce kosmáte/ná noc/po ránu odiawßy chuste/ sámym oleykiem Rożánym pomáż/á náwiecżor záś one chustke rozmo-cżywßy/ przyłoż iáko y pierwey przez cáła noc. A tego cżyń po 7 nocy/ wßákże ná scho-dźie Mieśiacá/ták ty włosy zegnawßy/ wie-cey sie ich niespodźieway.

¶ Gdy włosy ná brwiách zbytnie rosta/iáko ich powśćiagnać: Nápal lebiotki/ á nátrzy prochu z niey/ powyrywawßy włosy buyne/ nátrzy tym prochem/niebeda ták buyne rość álbo nátrzy Oleykiem Jáßczorkowym: O ktorym iuż wyżßey maß Rozdźiał 2. pod litera A. P

Albo stłucz korzeń wilczego łyká / á zmießay go ze krwia żábia/tymże námázuy/wyskup-ßy buyne/iákom pierwey rzekł.

Rozdźiał 4. Kśiąg 1.

O Párchoch Głownych / Tákże O otrebách/ O gnidách y wßách/ áby włosow nießpeciły / osobliwe obrony.

Weżmi Gdule korzenia tłucżonego ile trzebá/ oleyku Rożánego 6 vncyi/ mießay to v ogniá/ áż pocżnie wrzeć / á wnet przyłoż Srebrnych ßymowin 6. vncyi/ Trzeći przyprawney iedne Drágme / przy-staw to wespoł do ogniá ná chwile/ále vstá-wnie mießay/ áż záś ochłodnie / á stánie sie máśćia/ ktora głowe pomazawßy ná noc/ posyp maka strecżnego Słonecżniku / á ná to cżepkiem łożnym przyłoż / á te° cżyń przez trzy dni ná noc. Wßákże iesli włosy niechca wyleść/wyskubuy ie po lekku/ á do dwu nie-dźiel wycżyśćia sie párchy/ y włosy sie piekne puszcza. A

¶ Ješcże ná párchy osobliwie/ Weżmi ßáł-wijey/Rozmárinu/ziarn Bobkowych/gło-wek Rumienkowych/ Gdule drobno skráiá-ney/káżdego po gárśći/wßystko to wmießay w dźieśieć quart winá/ á warz dobrze/ Po-tym przecedź/ á wyćiśni wino/ Tymże gło-we myi/á gdy vschnie/posyp prochem z wo-łowego mieśá solonego tártym vsußywßy/á cżepkiem ná on proch głowe przykryi. Te-goż cżyń ná káżdy dźień po rázu/ dokad sie głowa B

glowá niewyczyśći / wßákże przez ten czás wyſkubuy wloſy złe / Abowiem ile złych ieſt / rády ſie bez bolu dádzą wyiąć / chybá ty co ſie ießcze nieprawie ſkáżily.

C ❡ To też ná párchy látwie / á pewne lekárſtwo / Weźmi ſtárych ſlonin Kiernozich tlu ſtych ze 3. funty / włoż ie w tegi ocet / á day im dwá dni moknąć / Potym ie obwiń pápierem we czwore álbo wiecey / á ná pápier przywiń liścia kápuſtnego obmieß / włożże ták weſpol / pod gorące rzeżewie / á niech ſie ták ſmáży do dwu godzin / y choć dłużey / potym wyiawßy / ochedoż z liścia / á włoż mieſo do práſy / wyćiśniß z niego tłustość wßyſtkę / á przecedziwßy one tłustość / Weźmi grynßpanu miáłko tártego pot lotá / mießay to weſpol / przez pięć godzin / álbo dotąd poki ſtydnąc niezgeſtnie / áby Grynßpan ná dno nie vpadł. A ták to będzieß miał máść ná te rzeczy koſztowną / chowáiąc ią w gliniánym poſklenionym naczyniu: bo im tá máść ſtárßá tym lepßa będzie. A gdy iey chceß vżywáć / Dniá trzećiego ná noc głowę pomázuy y nácieray / Wßákże przed tym oſtrym ługiem głowę myi / w ktorym dobra gárść otrąb maß wárzyć / á ku myćiu przecedzić / po oſchnieniu głowy / dopiero pomázuy tą máśćią / á czepkiem ná to przykryi. A gdy tego po 3 álbo 4 kroć vczyniß / niepodobno / áby korzenie párch weſpol y z włoſy w myćiu niemiáły zleść / wßákże ktoreby myćim nieześćy / pokußay wyrywániem / ty co tego ſtoią zoſtáwuy / bo ſą zdrowe. Też to wiedz iż párchow ieſt rodzay czworáki: Przeto też tu maß Lekárſtwá czworákie / iż ieſliby nie pomogło iedno / Drugie° pokuś. A w tey chorobie / niech ſie chory ſtrzeże od pokármow rzieśnych y ſolonych / iáko od ſłonin / Ryb ſłonych / Kápuſty kwáśney. A gdy głowę będzie chćiał porośćić / ſpráwuy ſie wedle náuki ktoreykolwiek / Rozdźiału wtorego tych Kśiąg / Zwłaßczá pod litera A / álbo weźmi ze 2 álbo 3 Jáßczorki zielone / á wárz ie w Oleiu poſpolnym / iáko támże naydzieß / áż rozewrzą / tymże oleiem gołe mieyscá pomázuy / w krotkim czáſie wyroſtą włoſy pięknieyße niżli pierwey były.

D ❡ Ná párchy ießcze lekárſtwo pewne / Weźmi ſádłá Kiernoziego ileć ſie zda / Octu mocnego trzy części przećiw ſádłu / Sáletry 3. Vncye / wárz to weſpol / áß Ocet wywre / á odiawßy od ogniá / tego prochu przyłoż. weźmi Grynßpanu / palonego Mátunu po dwie Drágmie / śiárki / ſadz ſoſnowych po. 1. Dr. ktemu troche gołębiego gnoiu / zmießay to weſpołu z drugim. A tą máśćią głowę náćieray / á trzy kroć przez tydźień oſtrym ługiem głowę myi / á w ługu wárz korzenie kobylego ßczawiu / á vſußywßy głowę pomázuy.

Luſki álbo Otreby płci / ſą też śioſtry Párchoch.

❡ Otreby z głowy zgániáć / napewnieyßá ktemu wodká palona z liśćia Wierzbowego / wßákże też y liśćie wárząc w ługu z liśćiem białey włoſkiey Lobody / ſpádzą ie myiąc głowę tym. Dobrze też w ług kłáść iádrá Słonecznikowe / náśienie Kozorożcowe / Malonowe / z náśieniem Slazu wyſokiego. Jáko ie z licá zgániáć / naydzieß oſobliwe lekárſtwo w tychże Kśięgách Rozdźiału 9 pod litera J. E

O ſpádzániu Gnid y Wßy.

❡ Máść známiynitha ná nißczenie gnid y wßy: Weźmi Oleiu poſpolnego 3. Vncye / Woſku iedne / Gnidoßu 3. Drágmy / Trzećí vmorzoney tákże wiele. Trzeć ma być vmorzoná czczymi ślinámi / to weſpoł zmießawßy vczyniß máść / tąż pomázuy miáſto mydłá gdy głowę myieß. F

❡ Albo weźmi Złotołuſku czerwonego / Sáletry káżdego po drágmie 1. Gnidoßu dwie drágmie / to ſtłukßy rozmieć Oliwą á z octem á tym námázuy głowę. G

Kśiąg 1. Rozdźiał 5.

Rozmáitych głownych bolow leczenie / y inych przypádkow głownych.

Przećiw Rozmáitemu boleniu y káżeniu głowy / y iey inym niedoſtátkom / iáko niemocy pádáiącey / y o inym mdleniu mozgu. A

Piguły Micháłá z Szkocyey / Przećiw ſtáremu bolowi głowy / ktore mozg czyśćią / wzrok wyiaśniáią y pámięć twierdzą /

dzą/ Weźmi plokáney Alony Drágme iedne/ Korzenia ogorkow leśnych álbo ptáßych/ Mirobolanow wßelkich/ Diagrydij/ Mástiki/iader Bobkowych/Rożey/ káżdego ßych pol Drágmy/ Száfránu ieden ſkrupul/ Miry pol Szkruputu/ wßyſtko to miáłko ſtłukßy/ á weſpoł zmießawßy z ſokiem kápuſty czarney/ vczyń gáłeczki/ ktorych czwartego dniá bierz ná noc/ po trzech álbo po czterech/ gdy ſpáć idzieß.

B ¶ Przećiw káżeniu Głowy wßelákiemu/ lekárſtwo niepoſpolithe y pewne: Naprzod przez cztery dni/ ma tych Kliſter czterech vżywáć. Napierwßa Kliſterá ma być z otrab z Soli/ y Oliwy vczynioná. Wtora ma być z wody/ wktorey wrzał Słaz/ Szczer/ śklennik/ y Fiołki márcowe/ á te wode zmießáć z ſolą á z oliwą. Trzećia Kliſterá ma być czynioná z wody/ oliwy/ z ſoli/ z winá ſmáżonego/ y z miodu. Czwarta á oſtátnia/ z wody z ſoli/ oliwy/ winá ſmáżonego/ z miodu/ wyſokiego mleczu/ wołowego iezyká/ z liśćia chebdowego/ Co gdy weſpoł vwre/ przecedź á weźmi oney iuchy funt ieden/ przyłoż wnie powidłek Káſiowych I. drágme/ Mitridatu tákże/ á thák bedzie Kliſterá/ kthora czwartego dniá ma wźiąć. Po ktorey Kliſterze/ tego lekárſtwá vżywáć ma/ Weźmi Páprotki pod debney/ miáłko ſtłuczoney garść álbo dwie/ á wygnieć śniey ſok/ á tego niechay beda trzy vncye/ Miodu Rożánego dwie vncye/ Elektuarzu Rożánego podług Mezwy/ y Diaphoeniconis po dwu dragm. To zmießawßy bedzie trunek/ ktory ma wźiąć idac ſpáć/ po ktorym trunku ieſliby źimie było/ pilnuy áby długo leżał ćiepło przyodźiány chory. A ieſliby było wgorace dni/ niezáwádzi nic/ choćby ſie pothym trunku przechadzał/ tylko áby ná wiátr niewyßedł. Jeſliby wiec chory tákowego trunku przyiąć niechćiał/ o tym ſie ſtáráć trzebá/ áby weń wludzony był. A potym trunku tákowego mázánia potrzebá: Weźmi ſoku z Chebdowego korzenia/ Máſłá świeżego po pol funciu obojgá/ ſmaż to weſpoł áż ſok wßyſtek wywre/ Potym wto wley oleykow/ Rumienkowego/ Rożánego/ y Dzwonkowego/ zmießay dobrze weſpoł/ á tą máśćią námázuy chorego wßyſtkiego/ od ßyie do nog/ dwá kroć przez dźień/ po ránu y w wieczor/ á to przez cáły mieśiąc. Dniá czwartego po tákowym mázániu/ vczyń mu w kárku przepalenie/ własnie miedzy głową á wierzchnym paćierzem kárku/ ná ktory odfor przyłoż plaſtrzyk z ſádłá wieprzowego/ przez s álbo do dźieśieći godźin/ Potym przyłoż plaſtr s ćiećiorką. Potym pod tákowy plaſtr podkłáday liſtek Blußczowy/ á przywiezuy áby nieſpádáło/ To czyń po ránu y w wieczor A ieſliby ſie choremu niepolepßáło/ powtorz mu záś znowu wßyſtkich przerzeczonych lekarſtw/ bez watpienia zá łáſką y pomocą Bożą/ to wtore lekárſtwo pewnie mu pomoże. Obyczay w żyćiu ten záchowáć ma/ Mieſo ćielece y ſkopowe ma ieść/ kurczece/ kápłonie/ á wßákże pieczone/ Jáycá świeże miekko/ polewke mieśną. Ziół Ogrodnych tych miáſto kápuſty álbo Jármużu inego vżywáć ma/ wárzyć mu Borag/ wołowy iezyk źiele/ Szpinak/ Słaz/ Bukwice/ Száłwyą/ Máieran/ Mietke/ ſtych ktorekolwiek vkrazawßy wárzyć: Od wßelkich polnych Járzyn ma ſie wiárowáć/ Tákże od rzeczy kwáßonych/ y ſolonych. Wino ma pić białe wonne/ wodą rozrzedzone. Niech ſie ſmutku ſtrzeże y fráſowánia/ gniewu/ lekánia/ y coby vmyſł obćiążáło: Słucháć ma muzyki wßelákiey/ ku ochłodzeniu vmyſłu/ ma być vſtáwicznie od kogo roſtropnego vpominan/ od błażeńſkich przypadkow/ kczemu meßczyżnie nalepiey w tym poſłuży/ vdátna biała głowá/ á białey głowie Otrok roſtropny. Bo wſtyd v tákowych ludźi/ nawiecey może powśćiągnąć.

Niemoc pádáiąca/ Też z głownego niedoſtátku ma ſwoy pochop/ A ták y tu o tym rádá.

¶ Niemocy pádáiącey/ ktora poſpolićie S. Wálántego niemocą/ niektorzy wielgą zową/ Lekárſtwo niepoſpolite/ iedno s táiemnych pewne. Naprzod iż mieśiącá Máiá/ nawiecey Ożánká kwitnie/ ktorey kwiećia ná ten czás názbieray/ dla przygody/ á ſuß ie w ćieniu/ potym ie zetrzy ná miáłki proch. A gdy go w námienioney potrzebie vżywáć kto chce/ weźmiß ze dwá żołtki iáiowe/ á tego prochu złyżke/ to potym czyśćie vmießawßy/ C

wßy/ vsmaż álbo vpiec/ á day choremu z ieść á te° czyń przez 8. dni ná káżdy dźień dwá kroć po ránu y w wieczor. Tylko áby sie chory w tym czáśie wstrzymał od złaczenia/ od Járzyn polnych/ od octowych y kwáßonych kármi/ od mieśá twárdego/ y wßelákich pokármow ßkodliwych/ tedy będźie zdrow.

¶ Też y to nieomylne przećiw pádáiacey niemocy/ gdy kto nośi ná ßyi kopyto łośie/ á owßem gdy go w goley ręce ma/ czáśu gábánia.

D ¶ Wßákże niekáżde kopyto tey mocy ma/ chybá/ gdy bywa vćięte łośiowi/ w ten czás gdy sie przećiw łániey zápędźi/ á w tym będźie postrzelon M. S.

E ¶ Głowie z stłuczoney/ Lekárstwo pewne/ ktore puchliny/ áni iatrzenia niedopuśći: Weźmi soli pospolitey vncya 1. Miodu przásnego surowo/ Kminu kramnego/ oborgá po 3. vncye/ Terpentyny 2 vncyie/ przystaw wespoł do ogniá/ á vmießay dobrze/ tym pomázuy głowę ćiepło/ á będźieß zdrow.

F ¶ Ktore wino głowę mocą swą mdli/ zwłaßczá gdy kto rozmáite ná raz pije/ przećiw zwątleniu tákowemu/ to lekarstwo wielce służy: Bo sie vpić nieda/ by też cały dźień/ álne wino pił. Ale przod potrzebá/ áby przed vśiedzenim ze ćwierć godźiny/ z iadł trzy álbo 4 iadrá brzoskiniowe/ álbo tyle iadr gorzkich Migdałow/ á náto áby wypił oleiu pospolnego/ álbo z migdałow słodkich z łyßke. A gdy to vczyni/ może pić co chce/ wßákże gdyby co w głowie álbo ná wnątrzu ćierpiał/ niech weźmie kęs soku z czárney kápusty z cukrem álbo przez niego/ á wnet go Wino opuśći.

G ¶ Też osobliwie broni opićia: Sok białey kápusty/ z sokiem kwáśnych iábłek ziárnistych/ To iest Gránatow/ wźiąwßy s nich káżdego dwie vncye/ octu vncyią iedne/ powarz tego wespoł chwile/ á będźie seropek/ ktorego weźmi vncyią iedne/ niżli pić poczniesz.

H ¶ Albo z iedz gorzkich Migdałow pięć álbo śiedm ná czczo. Dobra thez wątrobá kozłowa álbo barániá pieczona/ przed pićim iedzoná. Też náśienie kápustne/ Piołyn/ Sol Zrdowska/ Aminek y kámień Ametyst noßony przy sobie/ wßystki ty rzeczy/ bronią odpijáństwá.

I ¶ Też od pijáństhwa broni/ wianek miány na głowie z Blußczowych rożożek/ á z Jwinkowych. Albo gdy przed zaczęćim pićia z ie odrożłke álbo pięć kápusty czárney surowo/ Proch z nosow Jáskołczych palonych/ z mirra w winie pity/ niedopuśći sie ná wiele vpić. Toż też czyni sok liśćia brzoskiniowego/ gdy go kto ná czcze pol quatirki wypije.

¶ Jeśli kogo chceß opoić prędko/ á chceß by mu nießkodźiło/ mocz w winie drzewo Ráyskie/ Albo w wodźie warz skorki pokrzykowe áż sie woda zaczerwieni/ á to z winem zmießay/ to wino wnet opoi bez ßkody. K

¶ Jáko záś pijánego otrzeźwić/ pićie wiele octu/ odeymuie pijáństwo. Tákże iedzenie kápusty czárney. Też iedzenie miodownik u To wßystko trzeźwi z pijáństwá. L

¶ Aby záś z vst winá niecżuć/ iedzenie Fiołkowego korzenia/ odeymuie wonią winną. M

¶ Chceßli też komu wino ożádźić/ áby go niepijał/ vtop w winie Węgorzá trzech álbo czterech/ á gdy pomrą/ wyymi węgorze/ á wino przecedź/ dayże ie pić opiłemu/ od tich miast mu omierznie/ á będźie mu iuż káżde przykre/ ták że go pić niebędźie chćiał/ chybá záprzezdźiek. N

Kśięgi 1. Rozdźiał 6.

O Niekthorych niedostátkoch Ocznych/ A naprzod o wpádnieniu czego w nie: Tákże o skornych wßách.

Naśienie Rośyßczkowe wywodźi zdźiebłká/ y proßki z oká swą mocą przyćiągáiąca. Abowiem gdy go ná źrzenicę włożyß/ áy cam y sám w oku pomykáć będźieß/ wilgość z oká ze wßelkim plugástwem zermie/ sámo nágłoznawßy wynidźie/ wyiáśniwßy oko. To iest Radá Pedemontaná. Pandektá záś radźi/ toż náśienie stárte z wodką Kopru w leśkiego w oko wpuśćić A ono to wßystko sprawiwßy/ sámo z sobą plugástwá wyniesie. A

¶ Niektorzy ludźie miewáią wßy w powiekach/ za ktorych kasániem oczy trac- iz rok sobie psuią/ mogąc ie ták bez ßkody wygubić/ Maczay powieki poćierá ioc woda morska/ B

Albo miásto tey rosołowa woda námieszawszy soli w wode/ álbo woda śiáreczna nápárzay/ Albo weźmi octu morskiey cebule/ z háłunem/ y z Alona zmieszawszy/ tym włosy powieczne maczay.

¶ Bywáia tákie wszy y indźie po ćiele w skó-
C rze/ sprośnie ie Polacy zową: Ja ie zowę skornymi M. S. Tych tHák zbyć możesz: Weźmi białego kádźidłá/ sádłá wieprzowego/ káżdego ile chcesz/ smaż to pospołu w naczyniu posklenionym/ á będźie tho máśćia/ tąż pomázuy/ á zbedźiesz tych wszy. Ja zásó starey máśći dźierżę/ Tenże.

¶ Ale iż ten Rozdźiał o oczu/ do rzeczy przy-
D stąpiem/ iáko z oczu żołtych/ to iest iáskráwych czarne vczynić/ pánnam to służy/ łuszczyny zielone włoskich orzechow/ miáłko vwierć/ á trzebáli wody przyley/ áby gęstym ćiastkiem było/ ktore ná płácászki rozgniotszy/ ná oczy przykładay/ á sczernieiąć od tego wnet.

Kśiąg 1. Rozdział 7.

O nozdrzy gniciu/ y vst śmierdzeniu.

A Gdyby komu wnośie gniło/ szczego smrod wielki bywa: Weźmi soku Ptodźiszczku nieśádzonego ileć sie zda/ Wáynsztynu miáłko vtártego/ Wosku zielonego/ á rozczyń to ná máść/ ta tę zgniłość vleczysz.

¶ Też ná śmierdzenie á zágnićie nozdrzy/
B Weźmi Drzewá Ráyskiego świeżo/ co surowym niektorzy zową. Rożey/ Gwozdźikow kramnych/ káżdego po dwu Dragm/ Spikánárdy/ Tátárskiego źiela/ Miery/ márzey miętki/ To miáłko stárwszy/ rozmieszay z winem woniącym stárym/ przydawszy piżmá iáko 6 źiarnek Jęczmiennych ważą/ náczyń stego gałeczek/ iło groch/ rospuść gdy trzebá/ iedne gałeczkę w oleyku Spikánárdowym/ á wpuść tego w nos/ álbo w tym knotek zmaczawszy wetkni/ wszákże drzewiey nozdrze wypłocz winem wonnym.

¶ Jeszcze ná gniłość á śmierdzenie nozdrzy
C lekárstwo niepospolite á łatwie/ Weźmi soku z łuku nieśádzonego/ ileć sie zda wsyp wen Waynsztynu/ to iest winnego kámieniá miáłko stłuczonego/ ile trzebá/ przytoż troche wosku zielonego/ á vczyń stego máść/ ktora często pomázuiąc/ álbo knotkiem wtykáiąc/ wyleczysz.

¶ Vstny smrod/ á zwłaszczá z żołądká ták v-
leczyć masz/ Weźmi száłwijey Dragme 1. Rożey kwiećia poł Drágmy/ Kramnych Gwozdźikow poł Drá: Cynámonu świeżego 2 Dr. Orzechy muszkatowe dwá/ Piżmá dwie źiarnie/ To wszystko miáłko vtłukszy/ z dobrze szumowánym miodem rostworz/ á iáko Confekćik vczyń/ chowáy to w stoyku drzewiánym/ ná słońcu przez cztery álbo sześć dni/ potym tego pożyway/ á wytráwić z żołądká jurowość/ ktora do vst wstępuie. D

Kśiąg 1. Rozdział 7. O vśćiech/ zwłaszczá rozśiádániu warg.

¶ Rospádlin ták vstnych/ álbo warg/ iáko y inych leczenie/ Naprzod ná to máść wonna. E
Weźmi iábłek co nawonnieyszych ze trzydźieśći á pokray ie w czwierći/ przesypże ie tłuczonymi gwoźdźikámi y Cynámonem/ áby stąd tym wonnieysze były/ Włoż to potym w wodke Rożána/ przyłożywszy muszkatow 6. kwiátu też muszkatowego 2. Drágmie/ á niech ták moknie przez 6 dni. Potym weźmi sádłá wieprzowego/ z błonek obłupiwszy trzy funty/ pierwey ie w wodźie stokowey po trzy kroć wymoczywszy/ a drobno skráiawszy ná ostátek mocz ie w wodce Rożáney álbo iney woniáiącey/ áby wonnym y chędogim było/ Włoż potym wszystko wespoł wgárniec/ á do wolnego ogniá przystaw/ przylawszy ktemu oleyku s Pomoráńcow drágme iedne/ á wodki też z grzybienia tyle/ áby sie tym ony iábłká kráiane pokryły/ Warz ono wespoł/ ták długo áż iábłká rozewreia/ potym vgnieć czyśćie wárzecha/ álbo wierćimakiem/ przegniećże to przez śitko/ álbo przez chustę gęsta gorąco/ Włoż wto wosku bielonego poł czwárty Drágmy/ białego Zándálu tártego dwie drágmie/ mieszayże to pilnie/ áże sie z śiedźie: Potym one tłustość mni w wodce Rożáney áż czyśćie wybieleie/ wygniećże wodkę mocno precz/ á mni zásie álbo gnieć/ z ośmia źiarn piżmá tártego/ á ze czterni źiárny Ambry tártey/ á gdy sie to dobrze zmiesza/

zmießa/ poſtaw ná wietrze przez ßeść nocy/ á będzieß to miał tłuſtość wonna/ chceli kto ktemu tániey przyść / może piżmá y Ambry tym mniey włożyć/ wßakże z doſtátkiem lepiey/ Tha tłuſtośćia rozśiádłe roſpádliny námázuy/ á zgoiać śie/ A gdy przed śrzeżogą mázáć będzieß/ niebędzieć śie nic rozśiádáć.

F ❡ Máść też ná rozśiádliny álbo roſpádliny wßelakie y zápuchłe dobra: Weźmi łoiu ſkopowe° dwie vncye/ Kozłowego iedne/ ſkray to drobno/ á vſmaż ná ogniu/ przecedź z gryfow przez gęſte śitko/ przyłoż woſku nowego trzy Drágmy/ oleiu z migdałow ſłodkich dwie drágmie / á to vſtáwicznie ná ogniu mießay/ á gdy z ogniá zeymieß/ przyłoż kamfori cztery ſkropuły/ mießay ſnią/ áż śie zśiedźie/ á to będźie koßtowna tłuſtość ku mázániu roſpádlin.

G ❡ Ießcze ná toß doświadczeńßa tłuſtość/ Weźmi woſku kieionowego nowego/ Łoiu Kozłowego/ ßpiku wołowego/ káżdego połtory vncye/ Oleyku Dziorawcowego/ Rożánego po 1. vncyiey/ przymießay białey ſoli miałkiey. Naprzod wyſmaż łoy y ßpik ná ogniu/ á przecedźiwßy/ wſtaw wßyſtko weſpoł ná lekki ogień/ żeby śie tylko mogło roſpuśćić/ á vmießáć/ potym zeymi z ogniá/ á włoż kamfory ßeść ſkropułow/ mießayże ták długo/ áß śie zśiedźie/ choway tho w ſłoyku drzewiánym/ áby śie zſtárzáło/ bo im tá tłuſtość ſtárßa/ tym ieſt śilnieyßa/ á leczy wßelákie roſpádliny/ y puchliny pałáiace.

H ❡ Przećiw rozśiádániu ſkory/ mydło álbo tłuſtość wonna/ ku vmywániu goiacemu/ Weźmi ſłodkich migdałow chędogo łupionych 6 vncij/ Linbowych orzeßkow białych ochędożonych iadr 4 vncye. A ták wiele náśienia malonowego álbo bániowego/ ſtłuc to trzebá miałko/ á z funtem miodu zádźiáłáć/ á to wárzechą drzewiáną vmießawßy/ w kray wto mydłá Weneckiego funt/ á to záś vgnieć czyśćie wárzechą/ potym przyley wodki Przeſtępowey połtrzećiá funtá/ y záś czyśćie vmießay. A gdy to wßyſtko vczyniß włoż weſpoł w gárniec nowy / á przykryi/ niech ták ſtoi przez 12. godźin. Potym wſtaw ná węgle roſpalone/ á day wrzeć ćwierć godźiny/ mießáiac vſtáwicznie/ áby nieprzygorzáło/ á nieprzyſmárgło/ Potym wley w ſkláną duniczkę/ á wſyp krochmalu 6. vncij. Bobowey maki 4. vncije/ vmießay ſtym czyśćie/ Przyłoż tártych gwoźdźikow kramnych 3 vncije/ tákże wiele Styráku twárdego vtárßy/ Hátunu winnego 6. vncij. A vmießawßy to dobrze/ przykryć w tymże naczyniu/ á day ták ſtać przez 10 dni. Potym przyłoż Cyporzeßkow miałko tłuczonych 3. vncije/ Piżmá Zybuczkowego y Mośkowego/ ztárwßy po 1 ßkrupule/ Białkow z dźieśiąći iáiec/ Soli białey miałkiey 2. vncije/ To w bryłę zgnieć/ á będźie máść kśiążeca dla drogich przypraw/ ták wezwána. Ta śie wßelkiego czáſu mázáć y vmywáć godźi/ iáko my dłem. Abowiem vmacnia pámięć / czyni twarz wonną/ y ręce/ gdy ie tym myia wßelkie rozśiádánie warg/ y Nozdrzy leczy/ czyniąc tego po ránu y w wieczor.

Kśiąg I. Rozdźiał 8.

O zgániániu zmaz Licnych/ zwłaßczá Ogorzáłośći/ Smłádośći/ Pieg Kroſt/ y Węgrow/ czyniąc lice białe y rumiáne.

Ogorzáłość licá/ y wßelákiey płći ták maß zgániáć/ Weźmi dźdżowey wody y winá z iágod niedźrzáłych po trzy quaterki / warz to poſpołu/ áß połowicá wywre/ á poki wre/ wley záśie ták wiele ſoku Limuniowego/ ile wywrzáło/ á gdy záś ſtylo wywre/ odſtaw od ogniá/ wleyże w te iuche białkow po czterech iáioch / á gdy oſtydnie zchoway od potrzeby. A

B ❡ Ießcze ná ogorzelinę wodká bárzo dobra: Weźmi Boráſu dwie Vncye / Kámfory tákże/ Hátunu/ Smoczego mchu/ śkłá źiemnego po 1 vncyey/ ſtłucz káżde z oſobná ná proch/ wſyp weſpoł w ſtudźienną wodę / w bańkę śkłá Weneckiego/ zátkawßy pilnie/ wſtaw ná ogień przez dwie godźinie/ á potym z iawßy/ niech ochłodnie / przeleyże w iną bańkę/ przylawßy dwá białki iáiowe/ y Agreſtu nieco więcey/ to czyśćie zmießawßy/ wyſtaw ná słońce/ á przez 20 dni/ będźieß miał wodkę dośrzáłą.

C ¶ Bieleniu licá ſłuży niepoſpolićie wodká S koźiego bláſku/ tym obyczáiem ſpráwiona. Weźmi funt tego kámienia / co namieley tártego / z trochą oleyku ſłodkich Migdałow/ przydawßy Sáletri paloney dwá funty. Co zmießawßy wſtaw w garnku nowym/ do piecká okretnego cztery dni/ Potym wyiawßy/ roſtworz wodą ćiepłą/ á wodę záś wycedzay / áż wßyſtká Sáletrá wymoknie. Potym kozibláſk wyſuß/ á włożywßy y wchuſtę záwiąż ſnurkiem węzeł okrągły/ ktory gliną wkoło oblepiwßy / włoż w gárniec nowy/ á obſyp on węzeł/ miáłko tártym wáinßtynem / áby w pełni weśrodku leżał/ wſtawże záś w on piecek/ á pal 15 dni/ możeß 20. A gdy wyimieß/ vźrzyß áno wßyſtko bieluchno będźie/ wßákże Kozibláſk w pośrodku będźie znáczny/ ktory wyiawßy zetrzy miáłko/ á dobrą aqua vita roſtworz / one wodkę to ieſt aqua vitę ſcedz po lekku/ potym Koźibloſk wyſußywßy / poſtaw ná wilgotnym mieyſcu/ á tam ták długo niech ſtoi áż ſie ſtánie wodka biała/ iáko mleko / á to koſztowna wodká będźie ku bieleniu licá.

D ¶ Jeßcże ná bielenie twarzy práwie mázánie śrebrne. Abowiem twarz gládźi/ iáſni/ y rumieni dźiwnie / nie wßyſtkim pániam we Włoßech ieſt znáiome/ ácz ſie tego ćwiczą/ Weźmi Trtećí wzburzoney/ w kámiennym możdżerzu mełtey 4 vncye/ Trtećí żywey 3 Skrupuły. To zmießawßy mocż przez ośm dni w occie mocnym/ á potym odcedźiwßy/ inego octu wley/ powarzże tego ſpołem/ Potym Trteć wyymi z octu/ á włoż ná miſeczkę/ wdrob ośrodki chlebá/ á gnieć w odrobinách Trteć/ áß ſie pięknie wytrze/ potym ośrodkę precż wydmuchawßy/ áß ſámá trteć oſtánie/ przyłoż kniey one trteć wzburzoną/ mießay czyśćie ręką weſpoł ták długo/ áż będźie pięknie biało ták śnieg/ potym włoż w ćiepłą wodę/ á záś czyśćie mießay/ á dawßy ták trochę poſtáć/ odley pilnie wodę/ á tę ſchoway ná świerzb/ bo ieſt bárzo dobra/ á iney wody záś wley gorącey/ płocż iáko y pirwey/ á gdy ták vczyniß cztery álbo pięć kroć/ włożże ſpietnaśćie pereł białych / á liſtow pięć złotá/ albo śrebra bitego / Kamfori/ Bureſu Koźiego bláſku palonego/ każdego po troße / mießay tho czyśćie / á wſtaw ná słońce przez 40 dni/ ná káżdy dźień mießáiąc ſpoł godźiny.

Potym weźmi 4 świeże iáiá kokoße/ á przyłoż ie do ogniá / áby ſie piec poczęły/ odeymi á ſtłucz poki miękkie/ odcedz w to lekárſtwo/ one białość/ ktora bywa w białku niedopiekłym/ ktemu wodki tey ile trzebá: A te ták vczyniß/ Weźmi kilká Limuniy źrzáłych/ zeymiże ſnich leguczko żołtą ſkorkę/ á ony ſámy pokráy/ ſtłuczże iáiec zedwánaśćie/ y z złupinámi wnie / przymießay Terpentyny dwie vncye. To zmießawßy wſkláną Wenecką bańkę włoż/ á lekkim to ogniem wypal/ áżby ſtego quarta wyßłá/ S táż wodką zmießay wprzod námienione złożenie / á choway to w báńce ſkláney / ná mieyſcu chłodnym/ dobrze zátkawßy. A gdy tego vżywáć maß/ vmyi drzewiey pleć dobrze/ á potym tym pomázuy/ á day ták oſchnąć. A ieſli ktemu rumiánośći żądaß/ naydźieß o bárwiczkách niżey opiſánie/ do ktorychći vkáżącz porádźi.

E ¶ A to niepodleyße ná bielenie twarzy/ weźmi żołtkow świeżych iáiec ze dwánaśćie/ ſtłucz ie weſpoł/ á wley w báńkę ſkláną z długą ßyią/ wypal ſnich wodkę/ lekkim ogniem wßákże w koniec noſá báńczánego włoż kąſek piżmá Moßkowego / áż wodká wßyſtká przećiecże przez nie. W tey wodce tylko báwełnę macżáiąc pomázuy lice / á gdy oſchnie/ będźie pięknie iáſne.

F ¶ Ku bieleniu licá/ Weźmi ßymowin śrebrnych / wzburzoney Trtećí / káżdego po poł ßkrupułu/ weźmiß octu mocnego z białego winá/ ile ćie ſie zda / á warz to w nim v ogniá/ áże trzećia część wywre / oſtatek przecedź: Przyday ktemu ſoku mlecżnego s Pomorańcżow/ oleiu wáynßtynowego/ káżdego ſnich/ ile ćie ſie zda / á to ſpołem od potrzeby choway.

G ¶ Też ná bielenie twarzy łatwie/ Weźmi żołći Záieczey/ Kokoßey/ Kurowey/ Węgorzowey / Miodu prząſnego/ káżdego ſtych/ ile ćie ſie zda. To weſpoł zmießawßy / wley w nacżynie miedźiáne ktemu ſpráwione/ áby ſie dobrze zátkáć mogło/ Tymże lice pomázuy/ tylko ſtrzeż oczu/ byś tym wzroku nieobráźił.

H ¶ Ná bielenie licá/ y práwie wßyſtkiego ćiáła płći / tákową wodkę vczyń/ Aby iey nawięcey miał nießkodźi nic/ bo im ſtárßa tym lepßa będźie/ á czyni twarz álbo pleć/ iż nieznáć/ ieſli przyprawiona. Naprzod weźmi

golabiac

golabiat dwoie/ miesá wolowego dwá funty/ Násienia stocżkowego/ chedogo wylupionego 4 vncye/ Linbowych Orzechow/ slodkich Migdalow y gorzkich/ Korzenia bialey Leliyey/ tákże y Modrey/ Bobu tlucżonego wylupionego/ Zolci wolowey/ Korzenia Weżownikowego/ Dyptanu bialego káżdego stych coć sie zda/ Limunia oblupiona iedne wkray/ ośrodki żemly w mleku rozmocżywszy/ Amoniyskiego klyju álbo gumi rospuszczonego octem/ Kwiećia Ptászey zobi/ też ile możesz mieć/ To wespol zmieszawszy/ wypal wodke ogniem lekkim/ wlożywszy troche Pizmá Moszkowego/ y bialego Belzoinu/ á to w końcu szyie/ gdźie wodká ciecże/ á stad sie wodka wonna stánie/ te wodke w esklenicy chowáy/ á dobrze ia zátykay.

I ¶ Tá też wodká pleć lśni y gládzi/ Weźmi korzenia Liliowego/ korzenia Diablikowego/ Zmijowcowego/ káżdego po ośmi funciech/ wodki z kwiećia bobowego pol funtá/ Rożáney wodki vncij 8. przyloż Muszkatu/ Cynamonu/ kożdego trzy Drágmy/ z tego wodke wypaliwszy/ dwa kroć przez dźień licenia maczay.

K ¶ Máść kosztowna ná bielenie thwarzy/ Weźmi Bláywásu dwie vncye/ á vtrzy go miálko/ przesieyże przez sukno/ á to co w sukni zostánie/ odrzuć precż/ rostworz wodą dżdżowa/ á warz w niey áż wywre/ co poznasz/ gdy bláywás práwie wyschnie/ potym ochlodź/ á wley zás ná zimny blaywas wodki rożáney/ y zás day wrzeć/ áże zgestnie/ wszákże/ áby z niego mogl galeczki tocżyć/ iáko pigulki máte. A gdy ich chcesz ku mázániu vżywáć/ weźmi pigulke iedne/ á rostworz ia woda ná reku/ á to w lice wćieray/ áże wyschnie. Potym woda czystá omyi/ á bedźie to trwáć do ośmi dni.

L ¶ Y to k temu mázánie niepospolite/ Weźmi ziarn bialey ćiećiorki/ Bobowych/ y slonecznikowych/ pieknie wylupionych/ káżdych po dwu vncij/ Jecżmienia garść/ Korzenia Kosáćcowego suchego pol Drágmy/ Gumi Arábskiego pol trzećiey Drágmy/ Kánfory Drá: 1. Stlukszy to wszystko/ warz oprocż Kanfory/ á warz tho w wodkach/ w Rożáney/ w Bábcianey/ w Pśinkowey/ w Slowienkowey/ káżdey ma bráć sześć vncij/ á niech wywre do polowice/ Potym przecedz á mocno wyćiśń/ á wlożywszy Kánfore schoway w esklenice/ á możesz tym lice mázáć kiedy chcesz/ boć nieznáć choć nieomyiesz/ wszák że ná noc nalepiey.

M ¶ Też y to bieleniu licá sluży/ Nátlucz Koźioblásku co namieley możesz/ nákladzże gárniec ślimakow/ á wsyp do nich one máke/ przykryie ie pokrywka dobrze/ á ony wnet te máke pożrza/ potlucżże ie wespol z skorupámi/ á vpal wodke z nich/ á ta twarz maczay/ bedźie biala y gladka.

N ¶ Też y tá wodká k temu dobra/ Weźmi Cynámonu/ Jngbieru ile chcesz/ á zmieszay to z winem co wczás. To zmieszawszy/ wypal wodke/ á choway iáko rożána/ na lice.

O ¶ Jeszcże ná bielenie pići gdźiekolwiek weźmi wodki octowey paloney 1 funt/ śrebrnych szrmowin vncija 1. Zmieszawszy wloż w bánke sklána/ á postaw ná gorącey cegle przy ogniu przez iedne godźine. Potym ná Slońcu smaż przez 8 dni. To ták schowawszy/ weźmi baniowey wodki funt 1. Soli ocżkowátey vncija 1. To też zmieszawszy wstaw tákże w báńce do ognia przez godźine iedne/ a schoway iáko y pierwszą. A gdy ich vżywáć chcesz/ weźmi kaźdey zárowno/ á zmieszay ie wespol/ á stána sie iáko mleko/ w tym że gebke macżáiac/ pocieray lice z leguchná á stánie sie gladkie y biale. chceszli k temu rumiánośći. Tedy ták vczyń/ weźmi wodki octowey dwákroć paloney/ Proch Zandálu czerwonego po 1 vncyey/ y troche Hálunu/ to zmieszawszy w báńce sklaney/ do ogniá przystaw/ aby z godźine álbo pol/ przyloż Pizmá ktorego chcesz/ á to dla woniey. To bedźie wodká ku rumienću/ a iesliż sie zda przez lisz czerwona/ wloż tem wiecey Hálunu/ od tego bedźie twarz iasna/ gladka y rumiána/ gdy nia pomaciasz.

P ¶ Ná bielenie licá wodká bárzo dobra/ ktora w Wenecyey práwie naprzednieysza vpań: Weźmi bialych bań dlugich dwie Fazolow bez piegow tho iest ochedożonych z czarney skorki dwie szali/ ośrodki chlebowey przez noc w mleku mocżoney 3. szale/ násienia Malonowego 1 szale. Brzeskwiniowych iader chedożnych 1 szale/ Linbowych iadrek wylupionych ieden funt. Golabiat dwoie żywych y z pierzym/ Tylko wyn ne-

trzone/ cokolwiek ſtłuc trzeba/ w możdże-rzu potłuc/ á wſzyſtko weſpoł włoż w báńkę Wenecką/ wypalże wodkę/ á tą lice myi.

Q ❡ Bielenie płći niepoſpolite/ Doſtań Kru-częćiá młodego/ karmiże ie żołtkámi iáiowy-mi twárdo wárzonymi do 40 dni/ ktore po-tym zábiwſzy/ á oſkubſzy poſiekay drobno/ weźmiſz liśćia Miertowego/ á w ſzeroką plá-ſką ie báńkę ſkláną włoż/ Naprzod wárſtwę liśćia/ á wárſtwę Kruczęćiá y záś tákże ná-wierzch wſyp Koźiego błáſku miáłko tárte-go z oleykiem ſłodkich Migdałow ileć ſie po-doba/ przyley też oleyku z Miery/ ktory w iá-iu czyniá: O czym niżey nauká będźie/ á te-go Oleyku niech będźie trzy álbo cztery vn-cye. Potym to wſzyſtko dobrze zátkawſzy wypal ogniem ſprzodku lekkim/ á to przez 4 álbo 5 godźin. Potym teżſzym y ieſzcze ſroż-ſzym dokąd wſzyſtká wodnośc niewynidźie/ ktora ieſli doſtáteczny ogień mieć będźie/ po-żołknie álbo poczerwienieie. Te tedy wodkę paloną w báńkę ſkláną wleieſz/ á włoż wnie pot funtá kwiećia Rozmárynowego/ aqua viti dobrey ze 4 łyżki wley. A powtore ią zát-kawſzy przepálić/ wſzákże dla woniey w koń-cu noſká báńki/ włoż Belzoinu białego kąſek gdźie ma wychodźić/ y tám tákże gdźie ma wchodźić/ á gdy wſzyſtkę wypaliſz chowáy ią w báńce dobrze zátkáney ná mieyſcu chłod-nym/ á gdy iey vżywáć chceſz. Naprzod twarz ſtudźienną wodą przepáláną vmyi. Po-tym zmaczay płatek ſzarłatny wprzod ná-mienioney wodce/ poćierayże płeć gdźie ch-ceſz/ á ſtánieć ſie gładką y iáſną. A ieſli ná długi czás ma trwáć/ niech pánienká ná w-znák lekſzy ten płatek ná twarz położy/ áby dobrze wśiąkło/ á ták będźie pewnie trwáć mogło/ áż do ſiedmi dni/ y drugdy do poł mie-śiącá/ wſzákże w tym czáśie może inych wo-dek ktey vżywáć/ iáko z kwiećia bobowego/ z bań/ z malonow/ z dyptanu białego/ z lili-yey korzenia/ y inych/ oprocz bláywáſu/ y tr-teći wzburzoney/ á tą wodką wprzod ná-mienioną/ záchowaſz gládkość y młodość twarzy ná wiele lat.

R ❡ Jeſzcze bielenie płći/ od wſzelákich zmaz/ Weźmi ſoku Limuniowego ile chceſz/ tro-chę ſoli/ á weſpoł zmieſzawſzy/ omyway płeć á day ták oſchnąć/ potym wodą omyi/ wſze-lákie zmázy tym zgłádźiſz/ choćia y świerzb.

S ❡ A to wſzeláką zmáze gładźi/ warz korze-nie Złotogłowu w wodźie/ áż wywreią/ á v-gniotſzy dobrze/ przymieſzay waynſztynu/ w-bij ktemu dwie iáí/ á będźie máść/ ktorey v-żyway ná wſzelákie zmázy.

T ❡ Wſzeláką grubość á chropáwość płći tym vgłádźiſz/ y zmiękczyſz/ Weźmi wody w kto-rey wrzał ślaz ogrodny y wyſoki/ á ieſzcze lep-ſzą/ w ktorey wrzáło náśienie Kozoroſzczo-we ze lniánym/ wprzod w oliwie złotney mo-czone/ Albo weźmi ſtych náśień mákuchu/ á mocz go w wodźie bździowey/ onąſz wodą ob-myway wſzeláką chropáwość y zmázy.

Rozdział 9.

Ná gładzenie licá/ gdy kto málowáć niechce.

A DLa gládkośći licá/ Weźmi iábł-ko co náwiętſze Limuniy/ á wy-kroy w wierzchu ſzpuncik/ ile ná-ſkromniey możeſz/ tylko żebyś mogł oſrzodkę ſniego wybráć/ kráiow nieobrażáiąc/ nakłádźże w ſkorkę cu-kru bieluchney głowy/ y ſześć liſtkow złotá bi-tego/ zátkayże záś ſzpuncikiem pilnie/ á igiel-ką przytkni/ áby ſie nieotwárło/ włoż ie w-rzeżewie/ ábo w gorący popioł/ á przykryi/ nieday mu kipieć/ ále gdy wre bárzo/ odkry-way popioł od niego/ á gdy ſie przez ſkorkę pocznie poćić/ wyimi á oſtudź/ á gdy tego v-żywáć chceſz/ maczay pálec w oney ſkorce/ o-ćieray pálec o piękną cieniuchną chuſteczkę á tą chuſtą twarz poćieray.

B ❡ Wycżey wodki przyprawiánie ná głádze-nie licá/ Weźmi ſkláney piány/ Háłunu ſu-rowego po 1. Vncye/ Buráſu/ y háłunu cukrowánego po 2. vncyey/ Kanfori 1 vn-cya/ wodki wyczáney quarte. To weſpoł z-mieſzawſzy ſmaż ná Słońcu przez cáły mie-śiąc/ á to od potrzeby wteyże báńce choway.

C ❡ Jeſzcze ná głádzenie licá/ oſobliwa wod-ká/ ktora niewymownie twarz głádzi bieli/ y zmárſzki rozćiąga.

Weźmi świeżych Linbowych iáderek/ á ſkray ie drobno/ ileć ſie zda/ dayże im po trzy dni w mleku moknąć/ przylewáiąc mleká świeżego ná káżdy dźień/ potym ſtego wod-

kę wy-

ke wypal ſtymi rzeczámi/ Weźmi miáłko tár
tego ſkłá 4 vncye/ Czerwonego Koralu też
miáłkiego 3. vncye/ Białego cukru 4 vncye
Háłunu 1 vncya: Wty wſzyſtki prochy włoż
Trteći połtory Vncye/ coby ślinámi byłá v-
morzoná/ wbiyże świeżych iáiec 12. weſpoł
y ſkorupámi ſtłukſzy/ Terpentyny dziewięć
kroć płokáney 4. Vncye/ Morſkich ślima-
kow białych/ co ie Kádzidlnicy we Włoszech
przedawáią 2 Vncye/ Slimakow ziemnych
50. Tho wſzyſtko ſtłuc/ á weſpoł zmieſzáć.
Włoż naprzod cżęść tego do báńki ſkláney/
potym cżęść wprzod mienionych prochow/
potym cżęść Terpentyny/ potym cżęść ied-
nych ślimakow ná cżęść drugich/ Rząď ták-
że oſtátek wkłáday warſtwámi/ Náoſtátek
przyley winá białego quarte/ pálże tho o-
gniem lekkim/ á one wodke w báńce ſkláney
choway.

D ¶ Jeſzcże ná głádzenie á iáśnienie licá/ bia-
łych malonow Wodká.
Weźmi białych malonow/ obłupionych z ſko
ry ileć potrzebá/ á ſkray ie ná ſtuczki drobne
álbo zśiekay/ Weźmiſz háłunu cukiernego 4
Vncye/ Háłunu palonego 1. Vncya/ Trteći
morzoney 1. Vncya/ Morſkich ślimakow
białych 2. Vncye/ Terpentyny płokáney 1.
funt/ Jáiec świeżych 12. ze wſzyſtkim ſtłu-
czonych/ Limuniy białych/ wkeſy kráiánych
ile chceſz/ Cukru białego 4. Vncye/ Koziego
mleká/ y winá białego po kwarcie. Tho w-
ſzyſtko włoż do báńki ſkláney/ iedno ná dru-
gie/ iákoś wyżſzey nauke miał: Pálże to o-
gniem lekkim/ áże wſzyſtká wilgość wyni-
dzie/ one wodke w ſkláney báńce choway od
potrzeby. Tymżeć obyczáiem pala też z bań
kretych/ znáći y kwiećia Jeżynowego/ tákże
y s kwiećia Bobowego/ Slazowego/ y z wi
ná leśnego/ y inych wiele.

E ¶ Bániowa wodká ku głádzeniu licá/ ták
bywa cżyniona: Nátupy bań/ á pokráy ná
ćienkie talárki ile chceſz: Weźmiſz háłunu cu
krowego 6. Vnciy/ Mchu iáſzczorczego 1.
Vnciyá/ Miery 1. Drágme/ Terpentyny pło
káney poł funtá/ 4. iáiá świeże ſtłuc weſpoł/
6. limuniy ſkrav/ ślimakow weźmi co chceſz/
Winá kwarte białego/ to z cżego proch mo-
że być potłuc/ á tym porządkiem iáko wyżſzey
ſtoi/ do báńki kłádź/ á lekkim ogniem wypal
chowayże te wodke w naczyniu ſkłánym 8.
dni álbo 15. A tákżeć thez cżynia wodke z
morſkich bań.

¶ Ná głádzenie twarzy máść bárzo koſzto- F
wna/ Weźmi tártego Koziego bláſku/ Ceny
meltey płokáney/ oboygá ile chceſz/ włoż w
tygiel/ glina dobrze obleṕ/ wſtaw w piec
garncżarſki/ álbo ſklenicżny przez dwá álbo
trzy dni/ á gdy zgore/ wyymi á zetrzy z wod-
ka figowa/ álbo z wodka octu palonego/ ál-
bo z wypalona z gołąbiat/ álbo z ina oſtra/
á lipka.

¶ Jeſzcże ná toſz/ Weźmi Saletri/ Koziego G
bláſku palonego/ meltey Ceny/ káżdego ſtych
ile chceſz: Włoż to w naczynie álbo w tygiel
pośkleniony/ á wypal iáko y wyżſze ſkłádanie
Roſtworz potym aqua vita/ álbo palonym
octem.

¶ Wodke ná głádzenie twarzy ták vczyń/ H
Przecedz álbo przegnieć wodke z białkow
świeżych iáiec/ á to przez gebke bárwierſka/
zmieſzay ſnia tyle wodki z Limuniy/ wypal
to iáko wodke Rożána/ á gdy vpáliſz/ wley
wnie kátkuſu ábo ługu 2. Vncye/ ſtłucz wto
cáła limuniá/ po ośmi dniách wyymi ia záś
á wygnieć ſniey wſzyſtke wilgość/ á zmieſzay
ſta wodka/ omyyże drzewiey twarz woda
cżyſta/ á potym ta pomacżawſzy/ day wez-
chnać.

¶ Ná opierzchnienie licá od śreżogi álbo I
słońcá iáko wygłádzić y wyiáśnić: Weźmi ło
iu Jeleniego/ warz go w wodzie/ pothym
przecedz w ina wode/ á łoy miedzy rekámi
gnieć/ áż ſie cżyśćie wyſacy/ wſyṕ prochu
Krzyſztałowe°/ y ſoku czerwonego Jáłowcu.

¶ Ná wſzeláktiey płći głádzenie/ Weźmi bia K
ley Leliey kwiećia/ ile chceſz/ pal wodke s
nich w báńce ſkláney/ álbo w Alembiku Ce-
nowym/ ná ogniu lekkim/ włoż w nie nieco
prochu z białego Zandálu/ á day mu dobrze
rozmoknać. A ile vnciy tey wodki bedzie/ w
káżda vnciyá włoż Máſtiki vnciy 3. álbo 4.
á Máſtiká ma być płokana/ y wyſuſzoná/ á
potym ważoná. To zmieſzawſzy/ powtore
pal/ włożywſzy w nos báńczány nieco piżmá
dla woniey/ A to koſztowna wodká bedzie/
niewielam dotychmiaſt znáioma.

¶ K to głádzeniu płći bárzo ſłuży/ Weźmi L
máki Bobowey/ Fazołowey/ Ciećiorczáney
ile chceſz/ roſtworz ty máki/ ta wodka/ weź-
mi biał-

mi białkow iáiowych/ mleká Ośiego/ y wody rzeczney zmieszay ty máki wtym/ áby był ćiástem gęstym/ temu ták day vschnąć.
A gdy tego chcesz vżywáć/ thylko sztuczkę w wodźie rostworz/ ktorą gdy lice vmyiesz/ piękne gládkie będźie. Thesz wodká palona z kwiećia Bobowego/ k temu dobra iest. Tákież z kwiećia Rozmárynowego y lice gládźi myiąc/ á dech wonny czyni pijąc ią.

Kśięg I. Rozdział 10.

O rumienieniu licá/ y iáko zbytnią á bo y szkodliwą czerwonosć spędzáć.

A Bláda twarz chcesźli rumienić/ Weźmi młodych gołąbiąt białych dwoie/ á karmi ie przez piętnaśćie dni/ iadrkámi Linbowymi/ Potym ie spraw/ droby wszystki odrzuć/ weźmiesz pol bochná chlebá/ Hálunu cukrowego ile chcesz/ Listow złotá pięćset/ śrebrá trzy stá tabliczek/ álbo listkow/ ośrodki ze czterech źemel świátłych/ wszákże źemel niemáłych/ á te ośrodkę mocz w mleku z migdałow słodkich: Weźmiesz szpiku wołowego 1. funt świeżo/ Tho wszystko zmieszawszy/ wodkę z tego wypal.

B ¶ Bárwiczká niepospolita/ weźmi prochu czerwonego Zandalu/ octu mocnego dwá kroć palonego/ káżdego z tych co chcesz/ zmieszawszy warz v ogniá lekkiego/ przyłożywszy troche hálunu/ chcesźli wonno mieć/ przyłoż Piżmá ktorego/ ábo nieco wonnego.

C ¶ Wodká Lice rumieniąca/ y przez wiele dni trwáiąca/ Weźmi białkow Iáiowych twárdo wárzonych po 25 iáiec/ mleká Figowego quaterkę/ á ieśli mleká niemasz/ weźmi na to mieysce Fizek máłych niedoźrzáłych co trzebá/ skráy ie drobno/ á z białkámi zmieszay/ y przepal. Abowiem tá wodká ácz sámá przez śię skore bieli/ wszákże gdy do káżdey quarty przydasz dwie Vncyie tárthego mchu Iászczorczego / Czerwcu Włoskiego pol vncyey/ Czerwcu śworskiego dwie vncye To zmieszawszy/ włoż w báńkę ścláną/ á dobrze záppraw/ parz ią w dymie álbo w wodźie ćiepłey niegorącą przez ośm dni. Potym wyymi/ á przecedź y wygnieć czyśćie/ Przydayże ktey wodce tyle mchu Iászczorczego/ ilo y pierwey/ Tákże y czerwcu/ á zás znowu parz 8. dni w dymie álbo w ćiepłey wodźie: Y zás tákże przecedź/ y wyćiśni mocnie/ á włoż co y pierwey/ y pal: A gdy tego po trzy kroć vczynisz/ włożże liposoku/ to iest gumi Arábskiego pol vncyey / zwłaszczá ieśli wodki quartá / á ták zás w ćiepło wstáwisz/ iáko y pierwey przez 8. dni pal. Potym wyiąwszy zchoway/ Bo tá wodká ku rumienieniu nád ine nalepsza y napięknieysza. A gdy iey kto vżywáć chce / niech płatkiem drzewiey lice trze niżli pomaczą / á to áby tym lepiey we wnątrz wśiąknęłá / do tey wodki możesz rzeczy wonnych przymieszáć. A niechcesźli iey w dymie álbo w wodźie ćiepłey párzyć/ możesz v lekkiego ogniá/ przez ieden dźień to wszystko spráwić / iedno nie day być gorącemu/ czyń wszystko co y wyższey/ tedy będźie wszystko zá iedno.

¶ Druga zás łatwieysza y tánsza ku rumienieniu licá/ Weźmi Rybiego kliju w winie białym moczonego/ pięć álbo 6 dni dwie vncie/ D
Bryzeliiey dobrey miáłko vtártey ile chcesz/ włoż ią w wodę studźienną áż rozmoknie/ warz potym v lekkiego ogniá/ áż według wolei twey fárbę puśći/ ktorey kosztowáć możesz pápierem iáko czerwono chcesz mieć/ á gdy od ogniá odiąć chcesz/ przyłoż hálunu tákże tego vncyiá 1. Gumi Arábskiego 2 Drágmie Potym od ogniá odiąwszy/ choway w naczyniu zátkánym.

¶ Jeszcze łatwieysze y tánsze Rumienidło/ vbogie Niewiástki we Włoszech sobie czynią w prostey wodźie wárzą bryzelią/ troche hálunu / y gumi Arábskiego przykłádáiąc/ Drugie kłádą trocinyy Zandalowe od Nożownikoch/ w gorzałkę / álbo w tegie wino/ á wnet niewárząc máią bárwiczkę. E

¶ Wodá ku rumienieniu bárzo trwáła / áż do trzech lat nieginie/ Weźmi qnarte aqua viti trzykroć paloney / Bryzeliey Dragme 1. Kramnych gwoźdźikow w liczbie 10. Ráyskich źiarn 10. Kubebow 5. w liczbie/ stłucz to wszystko miáłko/ á prześiey czyśćie/ zágrzeyże tego z trochą aqua viti/ w naczyniu dobrze zátkánym. Pothym ochłodźiwszy/ przez ścłány álembik przepal ono mieszánie ogniem leguczkim. A ták będźiesz miał wodkę czystą iásną/ kthorey gdy vżywáć będźiesz F

chćiał/

chćiał/ maczay w niey gebkę bárwierſka/ á tym płeć pomázuy/ á tać vczyni piekna rumiána/ y białość ná ćiele ktora zá długi czás niezginie.

F ¶ Ku rumienieniu twarzy/ weźmi korzenia Włoſkiey wierzby/ ochedożywßy ſkray drobno/ á vſuß go/ Potym go ſttucz/ á rozczyń wodką Rożána/ biorac tego ná lice báwełna álbo ćienka chuſteczka/ czyni ie bárzo rumiánym.

G ¶ Jeßcze ku rumienieniu ſłuży/ weźmi liśćia z Rozmárynu/ waynßtynu białego/ winá też białego/ káżdego z nich co chceß/ zmießawßy/ przepal to przez álembik/ á od potrzeby tę wodkę chowáy ku rumienieniu.

Kśiąg 1. Rozdział 10. O odmłodzeniu licá/ y zmárſzkow roſpedzeniu: Nád to kto czarnośći potrzebuie/ iáko iey ná czás doſtawßy/ záś pozbyć może.

A ¶ Licá odmłodzenie Báby ſtárey/ áby ſie zdáłá wedwudzieſtu Lećiech. Ták vczyń/ weźmi dwie nodze ćielece/ á warz ie w ośminaśćie funtow wody rzeczney/ áż 9 funtow wywreią/ włoż w one iuche Ryżu funt 1. ośrodki chlebowey w mleku moczoney/ po iednym chlebie/ máſłá świeżego nieſolonego 2. funty/ Białkow z ſkorupámi od dźieśiąći iáiec świeżych. To wßyſtko zmießawßy warz/ potym wypal/ áby wßyſtká wodká wyßłá/ wtę wodkę potym włoż po troße Kánfory/ Háłunu cukrowátego/ á będźie ktemu wyborna.

B ¶ Wodká też ku odmłodzeniu płći bárzo dobra/ Weźmi Kruſzczu śiárczánego vncyą 1 Rádźidlnych otrab 2. vncye/ Miery tyleß/ Ambry 6. Dragm/ wßyſtko to wproch miałki ſttucz/ á zmießawßy wley Rożáney wodki funt 1. á diſtyluy/ one potym wodkę chowáy w dobrze záttkánym naczyniu. A tey gdy kto vżywáć chce/ niechże lice nia myie/ idecy ſpáć/ á názáiutrz wſtawßy niech ſie ſtołowa woda myie/ á będźie twarz przyiemna

C ¶ Jeßcze ku odmładzeniu licá dobra wodka z ośmi iáiec świeżych/ białki trzebá dobrze vtłuc/ potym ie przecedźić/ włoż háłunu cukrowátego/ ſkłá ziemnego/ Buráſu/ Kánfori/ káżdego vncya 1. Octu winnego vnciy 8. Wodki bobowey 2. vncye To wßyſtko vtárwßy miałko zmießay/ włoż w báńkę ſkláną/ zápraw dobrze by dech niewychodźił/ wyſtaw ná ſłońce przez 15 dni/ zámießawáiąc ná káżdy dźień dwá álbo trzykroć/ potym one wodkę do iney báńki ſcedź. A gdy iey vżywáć chceß: naprzod vmyi twarz nia/ á potym płatkiem ßárłatnym wćieray/ á twarz w ßeśćdźieśiąt Lat/ będźie ſie zdáć iáko w piąćinaśćie/ ták od tey wodki odmłodnie.

¶ Ná odmłodzenie Licá/ rzecz bárzo doświadczona/ Weźmi 4 świeże iáiá/ włoż ie w ocet przez 8. dni/ á odmieknieć ſkorupá/ iáko błonká ktora rekámi złupiß: włoż obłupione ná miſkę/ á przyłoż płokáney Terpentyny/ Cukru białego/ Kanfori/ Grynßpanu/ Háłunu/ káżdego z nich zá poł großá w Aptece. To wßyſtko ná proch ſtárwßy/ Przyłoż trześći ślinámi morzoney/ álbo ſokiem Limuniy owym moczoney 2. ßkrupuły/ Waynßtynowego oleiu 4. vncye/ Korzenia Liliiowego głowkę iednę w winie vwárzona/ á przez chuſtkę przegniećiona: Co wßyſtko weſpoł zmießawßy/ á dobrze vbiwßy/ z ſokiem ze dwu Limuniy/ pomázuy tym lice ná noc/ y po ránu ßyię/ pierśi/ y ręce. A gdy ták ſámo weſchnie/ niechże ták przez cáły tydźień/ áby ſie dobrze wlepiło. Potym oſtátek tym obyczáiem zmyieß/ Weźmi Otrab/ Slazu/ náći Fiołkowey/ Ośrodki chlebá coć ſie zda/ Prząſnego miodu niemáło/ weſpoł to zmießawßy/ warz w niemáło wody/ ták długo/ áß ony wßyſtki rzeczy zmiekczeia/ odiawßy potym od ogniá/ przecedź przez chuſtę/ wley one wodę ták goraco wedźban ćiáſno vſty/ iż z niego párá geſta wkupie poydźie/ trzymayże lice/ y wßyſtkę płeć/ ktoraś wyżßym mießánim mázał/ nád pára ona/ ták długo że śię wßyſtko dobrze zápoći/ á ono mázánie odmiekcy/ ktore on cáły tydźień ſtára ſkorę trawiło. A gdy iuż odmieknie/ weźmiß one ośrodkę wárzona/ á ta zleguchná ono mázánie/ z młodey ſkory śćieray/ ábyś iey nieobráził/ boć będźie bárzo warta/ przeto przez ten wßyſtek czás/ á zwłaßczá do dwu Niedźiel/ nietrzebá áni do ogniá/ áni ná wiátr wychodźić. A gdy iuż płeć z onego mázánia wytrzeß/ wnet woda proſta omyy/ á gdy oſchnie/ záśię omyi wodka iákakolwiek palona/ ktoraby niekaſáłá/ á ták czyń po raz ábo po 6. A ieſliby ſie przydáło/ iżbyś ießcze onego má-

go mazidłá nieco gdźie obacżył / onaß ośrodká przedśie śćieray / álbo iáko miekką chusteczką / ktoraby ßkory nieobráźił / maczáiąc chustkę w iákiey wodce paloney coby niekąsáłá / á ták potym ßkorká ona młoda ßeźeie / y będźie przez długi wiek trwáć.

E ❡ Aby śie lice y ina płeć odmłodźiłá: Weźmi aqua viti dwie vncye / wodki z kwiećia bobowego / y wodki Rożáney po 4 vncye / wodki białey Leliiey 6. vncij. To wßystko zmießawßy / przyłoż Drágántu białego iedne drágme / á day temu 6. dni ná słońcu stać / thę wodkę potym przecedź przez chustkę ćienką / po ránu tym pomázuy / á nieoćieray.

F ❡ Drugie lekárstwo ktore gládźi / á odmładza twarz: Weźmi wodki ślokowey przepáláney / ile chceß á w káżdy kubek wody / iedne vncia miery / ßkorup iáiowych surowych od 4. iáiec / Jáłowcowego soku poł łyżki / ośrodki chlebowey w koźim mleku moczoney iedne garść: To zmießawßy przepal / áż wßystká wilgość wynidźie. Potym weźmi iábłeczney máśći / ieśli ia mieć możeß / á niemożeßli / weźmi koźiego łoiu / álbo owczego / álbo kokoßego sádłá / Náostátek może być cielecy łoy / wßákże ktorekolwiek znich / trzebá ie pierwey we dwoiey wodźie wypłokáć / y dobrze wygnieść / potym v lekkiego ogniá wyśmáżyć / á po troße w to przylewáć pierwßego wypalenia / áß będźie gesto iáko bywa Oliwá źimna álbo z śiádłá. Ale iż śie łoy / z oleiowna tłustośćia nierad mießa / przyłoż dla thego troche waynßtynu palonego / álbo soli z ostu morskiego álbo Burásu w wodźie rostworzywßy / á ták śie da tym snádniey zmießáć / one máść chowáy w naczyniu śklánym / á dla wonnośći / włoż w nie Kanfory / Piżmá álbo Ambry / w Rożáney wodce rospuśćiwßy / przecedź niżli przemießaß / álbo przyley Jáśminowego Oleiu.

Zmárszki iáko rośćiegáć ábo zgániáć.

G ❡ Ná spedzenie Zmárskow bárzo pewne / Weźmi Stároplodniu ile chceß / á ztłukßy / wyćiśni z nie° sok: Tym ná noc twarz pomaczay / wiedz żeć śie po ránu ßkorá wezdmie i popuká / ále to nic / gdyż máśći od te° są / ktorymi to zlećić może / á zmárszki śie niewrocą.

H ❡ Látwieyße á mniey stráßliwe mázánie / ná gubienie zmárskow / Weźmi białkow / z ile iáiec chceß / ktore wlawßy we śklenice / wypal wodkę znich / á tą zmárßki rozćieray.

❡ Oley z Oleynice / tákże y wodá w kthorey oleyniczáne náśienie wre / rozćiągáia zmárßki / y gládza płeć. I

❡ Oley też z żołędźiu bárzo dobry / iest ku gládzeniu Zmárskow. K

❡ Korzeń Ptáßego álbo Niedźwiedzego ogorká ſußony / potym ná miáłki proch wierćiány / á prześiány / zmießay z wodką Rożáną / á gdy tym lice nátrzeß / á wodą źimna omyieß / dźiwnie márßki rozćiągnie. L

❡ Korzeń przestepowy / tákże też y sok iego / gdy przyłożyß ná lice / zmárßki rozciągnie y wygłádźi. M

Czarność płći / iż Murzynom naprzyiemnieyßa iest / iáko im gwoli czarnośći dostáć / y potym iey pozbyć.

❡ Pewne vczernienie płći / iż będźie iáko murzynia / wodkę we Fráncyey / z łußczyn źielonych z orzechow włoskich pala / ktorą gdy śie kto macza / w krotcze poczernieie / iáko Murzyn. A gdy záś ku pierwßey białośći przyść chce / Potrzebá áby wźiął octu winnego / soku Limuniowego / Greckiey smoły / pal z tego wodkę / á tá zeymie czarność płći / przypráwiona. Wßákże ieśliby niekthore mieyscá wybieleć niechćiáły / tu poniżey náukę naydźieß / ktora y przyrodzona czarność zeymuie. N

❡ Czarność ze płći ták vczyniona / iáko y przyrodzona nißczy: Weźmi Migdałow wyłupionych / Grochu geśiego / Morskiey piány / Burásu / káżdego Drágme 1. Małżow palonych połtory Drágmy / Malonowego náśienia tłuczonego trzy Drágmy / Rzeżuchy białey / y Ciećiorki otártey po poł Drágmy. Ty wßystki rzeczy miáłko vtárte / Jeczmienna wodą rostworz z cukrem / á tym twarz pomázuy. Też proch tárty z nowych ßkorup / nápoły z cukrem / záwieży w chustkę / maczay on wezłeg w aqua vite / á trzy tym mieyscá poczerniáłe / á vbieli śie płeć. O

Kśiąg I. Rozdział II.

O zganiániu z twarzy zbytniey czerwonośći/ Pieg/ y inych zmaz/ Krost y blizn/ y Brodawek.

A Czerwoność zbytnia z licá/ tym obyczáiem spedźiß: Weźmi iadrek Brzoſkwiniowych 4 vncye Náśienia Dyniowego 2. vncye/ vtłucz to á wygnieć oley: Tymże twarz ná noc y w záran pomázuy/ á spedźiß ią w krotkiem cżáśie.

B ❡ Czerwonośc zbytnia zgania/ Weźmi kruſzczu siárkowego vncija 1. Kádźidłá białego 2. Drágmie/ Kanfori 1. drágme/ wßyſtko to ztárwßy włoż w 1. funt wodki Rożáney/ wyſtawże ná słońce przez 15. dni. Tą wodką vmyway lice ná noc á po ránu omyway tákową wodą/ w ktoreyby Roża z otrebámi wrzáłá.

C ❡ Czerwonośc y flikie álbo zmázy czerwone/ ták maß z licá zgániáć/ Weźmi korzenia wodnego ßczawiu/ vpłocz á vsuß ie dobrze/ wybrawßy ze środku twárde drzenie/ á weźmi ich ile chceß/ ſtłucz ie gdy vschną/ á rozczyń z ſmalcem świniem/ przetopiwßy/ potym przecedź/ á w one tłustość przyłoż woſku białego/ włoż y Trreci ślimámi morzoney troche/ tąż máśćią pomázuy twarz/ á wylecżyß zmázy s niey.

D ❡ Też zgániáć zmázy z licá/ ieſt tym bárzo dobrze/ Weźmi maki z ziarn Słonecżnikowych/ Koziey żołći/ Soku Limuniiowego/ Háłunu cukrowátego/ wßelkiego ile chceß. To zmießawßy bedźie máść ná węgry/ y ine licżne guzy/ á to gdy ná noc bedźieß mázáć.

E ❡ Ktemuß to drugie lekárſtwo bárzo ſłuży: Weźmi Háłunu tłuczonego ile chceß/ rozbij go w białku po iednym iaiu świeżym/ potym weſpoł zgrzey/ ále pilnie mießay/ áż zácżnie wrzeć/ wnet z iawßy oſtudź/ á tym dźień álbo trzy lice náćieray/ á bedźie gládkie y zdrowe.

F ❡ Piegi y ine zmázy tráćić/ Weźmi Jáßczorek żywych źielonych/ á ty warz w oliwie/ áß trzećia cześć wywre/ potym przecedź/ á przyłoż nieco woſku białego/ á tą máśćią cżeſto lice námázuy dla pieg.

G ❡ Ná ſuchy świerzb y ine kroſty ná licu/ weźmi ßczawiu Kobylego korzenia/ á pokráy ie ćieniuchno/ mocz to w occie przez dwá dni/ trzyß nim lice kroſtáwe/ przez dźień raz álbo 4. á kazdą rázą kładź záś ono korzenie w ocet.

❡ Ná węgry czerwone/ iáko ie z licá zgániáć/ á twarz cżyśćić/ Weźmi maki Słonecżnikowey/ Náśienia z malonow łupionego/ maki Bobowey/ y z geśiego grochu/ tákże z ćiećiorki białey/ káżdey ſnich cżeśći dwie/ Jecżmienney maki/ y ßocżewicżney bes otrob po iedney cżeśći/ Náśienia Rzodkwiánego/ Krochmálu/ Drágántu po poł cześći/ Száfránu troche/ To wßyſtko w proch zetrzeć/ á mlekiem niewieśćim rozmećić. Tymże ná noc twarz pomázuy/ á po ránu záś zmyway wodką z ſkorek malonowych/ á z Fiołkow paloną. Wßákże też ſok z korzenia Koſáccowego z máką Bobową/ y białey ćiećiorki/ gdy tym lice námázuie/ bárzo ie cżyśći/ y zmázy wßelákie ſpadzą. H

❡ Wodká ktorey vżywáłá ná twarz Jzábellá Krolowa z Arágoniey/ á tá twarz cżyśći z wßelákich zmaz/ Weźmi maki z żytnego kwiátu/ á roſtworz s niey ćiáſto z quartą koziego mleká/ Vczyńże bochenek/ á vpiec go w wolnym piecu/ y to ſie mu dopiekáć niedáy/ podrobże s niego ośrodke drobno/ á záś ią wmocz/ w świeże mleko kozie/ á day iey moknąć do 6. godźin: Weźmiß świeżych białkow iáiowych po 12. iáiec/ á rozbij ie cżyśćie/ przecedźże ie przez gebke bárwierſką/ Weźmiß wapná z iáiowych ſkorup iedne vncija/ Kánfori/ Háłunu cukrowátego/ Korálu białego/ káżdego ſtych po 2. vncij/ ſuche rzecży ná proch zetrzy/ á zmießay z wilgotnymi/ potym przepal przez Alembik/ á to bedźieß te wodke miał. I

❡ Ná zgániánie wßelákich zmaz z Licá/ Weźmi żywice Terebintowey ieſli możeß doſtáć/ miáſto tey/ tedy Modrzewiowey dwá funty/ odedwunaśćie iáiec świeżych białkow. To weſpoł zlawßy dwá kroć przepal/ W then oleiek włoż trzy Drágmy/ y ieden ßkrupuł Kanfory/ dobrze miáłko vtártey/ niechże ſie powoli roſpłynie. A gdy tego vżywáć chceß/ weźmiß tey wodki álbo oleyku 1. vncija/ á tyle wodki z Zołwiow/ Tymże cżeſto twarz vmyway. Też Háłun tárty z białkiem iáiowym świeżym/ troche weſpoł zágrzawßy/ áß iácy wrzeć pocżnie/ odeymi wnet/ á vſtáwnie mießay/ áß oſtydnie/ tym K

lice pomázuy/ á do trzech dni ſpędźiß zmázy
z niego.

L ¶ Ießcze ná zgánianie wßelákich zmaz z
Licá/weźmi białego waynßtynu 1. funt/ á
tylo Sáletri/vtłucz to wßyſtko co namieley
możeß/wſyp dobrze zmießawßy w duniczkę
ktemu ſpráwioną/coby ſie w niey vtworzy-
ło/iáko cukrowa głowká/gdy dobrze vgnie-
ćieß/potym one głowę z duniczki wytrześni
ná mieyſce chędogie/áby ßpica wzgore ſtałá
Położ náwierzch wągl roſpalony/á będzie
do dná iákoby mielerz gorzeć/y ſtánie ſie iá-
koby bochenek/on bochenek włoż w ſkláne
tworzydło/álbo w poſklenione/wley ná to
ćiepłey wody/á rozgniátuy czyśćie pálcem/
áż ſie roſtworzy czyśćie/potym przez pilśń
wyćiśni/á on wyćiſk włożywßy w garnek no-
wy/przyſtaw do ogniá wolnego/áby ſie tył-
ko zleguchná grzało/áżby on proch vſechł/
bo w tym moc wßyſtká ieſt. A ták wźiawßy
báńkę ſklána/wley wnie octu palonego 4.
vncye/aqua viti trzykroć paloney vncia 1.
włożże on proch vſußony/á zmießay weſ-
poł dobrze/á wyſtaw ná ſłońce przez trzy
dni/dobrze báńkę zátkawßy/tákże ſchoway.
A gdy tey wodki vżywáć chceß/po ránu y w
wieczor omyway nią/á w krotkich dniách/
oczyśćiß wßelákie zmázy z licá.

M ¶ Ießcze ná czyśćienie licá niepoſpolite le-
kárſtwo: Vſuß drożdże winá białego/po-
tym ie ſpal ná popioł żelaznym naczyniu/
á on popioł w bárchánowy worek wſypaw-
ßy/záwieś do wilgotney piwnice/á ták dłu-
go niechay/podſtáwiwßy co ſklánego/do-
kąd on wßyſtek popioł oleiem niewyćiecze/á
ten oley choway w báńce ſkláney/á chceßli
áby woniał/włoż weń gwoździkow gniećio-
nych kramnych ze dwádźieśćiá/gdy tym li-
ce będźieß mázał/wßelákie zmázy z niego
zgubiß/y wygłádźiß ie w krotce.

N ¶ Też ná piegi bárzo dobre/ Weźmi woło-
wych żołći 5. álbo 6. Háłunu 2. funti/Cukru
białego 6. vncij. Limuniy świeżych 8. ſkray
weſpoł to w báńkę ſklána wpuść/á vpal/á
w one wodkę włoż wzburzoney trteći/miał-
ko tártey vncia 1. wyſtawże w báńce ná ſłoń-
ce przez 10. dni/dobrze zátkawßy/potym
ták choway: A gdy ta wodka biorąc iey geb-
ka/piegi náćieráć będźieß/bárzo ie prędko
ſtráćiß/y płeć wybieliß.

¶ Też ná piegi łatwie/ rozgrzey bláchę że- O
lázna/iż będzie gorąca/wſypże ná nie zboża
garść/niech dobrze rozepre do ſuchá/tákże
gorące ſtłucz prędko w moździerzu/á wy-
gnieć z niego Oley/tym pomázuy piegi/á
zginąć.

¶ Wßelákich Pryßczow/y Kroſt z licá gu- P
bienie/Weźmi ſádłá wieprzowego/chędogo
przetopionego/tákże wiele Krußczu śiár-
czánego/wodki z liśćia wierzbowe°/y bro-
ſkwiniowego paloney/coć ſie zda. To weſ-
poł zmießay v ogniá wolne°/á będzie máść/
ktora lice pomázuiąc/wßelákie kroſty z nie-
go ſpędźiß/wßákże ſie w tym czáśie chroń wi-
ná/y inych zápaláiących rzeczy.

¶ A to ná pryßcze liczne lekárſtwo pewne/ Q
Náwierć źiela Iáſkołczego/To ieſt Zan-
dáliny ile chceß/á przykłáday ták vtártego/
ná zmazy liczne/poginąć. ¶ Też y lißaie
liczne ták zgubiß: Warz Iáßczorkę źieloną
w oliwie á w winie/áż wino wywre/potym
oliwę przecedź/á włoż w nie woſku białego
ileć ſie zda doſyć/á tą máśćią pomázuy Li-
ßaie. ¶ Też y otręby liczne zgłádźi/ Żołć
Krowia/Kozłowá/y Kozia/ mießáne ze
ſkłem miáłko tłuczonym/gdy tym lice máże
otręby z niego ſpędźi/y wygłádźi ie.

¶ Ná wßelkie zmázy płći/lekárſtwo zácho- R
wyiące gładkość ná długie czáſy/ Weź-
mi Miery tłuczoney/ile chceß/białku po ied-
nym iáiu/aqua viti trochę. To weſpoł zmie-
ßawßy/wypal wodkę poki iey doſtáie/wleyże
w nie tyle mleká Dźiewiczego podług wagi
á choway ią w ſklánym naczyniu. Ale mle-
ko dźiewicze ták czynią/ Weźmi śrebrney
piány/á warz ią w occie/potym przecedźiw-
ßy/wley nieco oleyku waynßtynowego/á w-
net ſie ſtánie iáko mleko. Przetho gdy ſie
nim vmywáć chceß/pierwey ſie wodą vmyi/
w ktorey otręby przez kilká dni mokneły/á
chuſtę w tym Żurze maczáiąc myi/álbo ſuk-
nem czerwonym/lepiey gdy dobrze trzeć bę-
dźieß/Potym chuſtką białą wyſuß/á tym
mázidłem záśię potrzy/po ránu y w wieczor
á day ták oſchnąć/á ſtego lekárſtwá vyrzyß
dźiwną pomoc.

¶ Spadzą y to wßelákie zmázy/ thák z licá S
iáko y indźie: weźmi máki Słonecznikowey
Żołći Koźiey/Soku z Limuniy/Háłunu cu-
krowátego/káżdego ileć ſie zda. To zmie-
ßawßy/

ßawßy/ bedźie máść/ ta zmázy wßelkie po=
mázuy/ idac ſpáć.

T ❡ Máść ná wßeláka zmáze płći/ á wiecey
przećiw świerzbowi/ y inym Kroſtam: weź
mi Jodlowey żywice co namiekßey/ máſłá
świeżego/káżdego s nich po 3. vncye/ wßák=
że oboie trzebá dobrze płokáć/ wodka polney
Ruty/ wſyp á zmießay dobrze z ſola miáłka/
ktorey ma być 6. Dragm/ włoż to weſpoł w
báńke ſkláná/ á ſta wſtaw w wode ćiepła/ á
niech ſie lekko roſpłynie/ potym ochłodziw=
ßy/ włoż żołtek po iednym iáiu/ Trtći mo=
rzoney 2. Drágmie/ zágrzawßy tego pomá=
zuy zmázy y kroſty ná noc/ idac ſpáć.

V ❡ Siność twarzy ſtłuczoney iáko zgłádźić/
Plaſtr koßtowny/ weźmi koßtywału y czer=
woney głowienki po pół funćiu/ kwiatkow
Rumienkowych/ y Komonice włoſkiey po
dwu Dragm/ Száfránu puł Drágmy/ maki
bobowey 4. vncye/ maki z náśienia Kozo=
roßczu połtory Drágmy/ máſłá świeżego 5.
vncij/ kminu kramnego/ piołynu ſuchego po
1. Drág: Ziołá ty zwárzywßy/ vwierć ie/ z=
mießayże ſtymi prochy/ á bedźieß miał máść.
Tejći maká Słonecznikowa/ rozgania mar
twa krew/ y śine mieſcá bieli. Toż czyni Alo
ná z miodem roczynioná/ gdy nia śine rázy
mázą.

X ❡ Wodká bárzo koßtowna ná predkie goie=
nie/ wßelákiego świerzbu/ Weźmi wodki
bábczáney dwá kubeczki/ Rożáney wodki 1.
kubeczek/ Wodki z kwiećia Pomoráńcowe=
go puł kubeczká/ Trtći paloney álbo wzbu=
rzoney miáłko 1. vncya. Tho zmießawßy
wolnym ogniem warz przez czwierć godźi=
ny/ potym odiawßy day oſtydnać/ wley w iá=
ka báńke: Tymże mieyſcá kroſtáwe dniá trze
ćiego pomázuy/ á day powoli wſycháć. A
gdy tego do trzech rázow vczyniß/ vźrzyß
dźiwnie predkie goienie/ Abowiem ie pier=
wße mázánie zewnatrza wyćiagnie/ á wto=
re mázánie wyćiagnie oſtátek. Trzećie wy=
ſußy ie/ z rzući y vzdrowi. A thák przećiw
świerzbowi/ pewnieyßego/ łatwieyßego/ y
predßego náleść niemożeß: Abowiem to má
zánie y ſkore pieknie wybieli/ wygłádźi y od=
młodźi. A gdyż iáwna rzecz ieſt/ iż to mázá=
nie wßelkie zgniłośći y ſłonośći ze krwie wy
ćiaga. Jeſt w prawdźie á bes watpienia/ y
Fráncuzom bárzo przećiwná/ gdyż iey też
gwoli wyniść muſza/ Niedźiw/ iż y Podá=
grze moca ſwa przeßkodzi/ á te moc w nim
nawiecey ſpráwuie palona Trtć/ kthore
moc ma wßelákie zgniłe wilgośći z ćiáłá wy
ćiegáć: Abowiem ono wßelákie wrzody nie=
goyne przemaga/ iáko y niżey vſłyßemy.

❡ Blizn wßelákich głádzenie/ badź po Frán Y
coch/ álbo inych wrzodow y ran oſtáwio=
wionych: Weźmi máſłá nieſolonego/ ſádłá
wieprzowego ile chceß/ roſpuść weſpoł v o=
gniá/ á przyłoż troche Terpentyny/ zmießay
że/ á płocz potym w dźiewiaći wodách/ do=
brze gniotac/ á po wypłokániu/ zważ wiele
vncij bedźie/ tyle żołtkow iáiowych przyłoż:
Też troche hátunu palonego/ á to vmießay
dobrze/ á bedźie máśćia/ ktora rozmázuiac
ná chuſtke/ przykłáday ná blizny. A gdy do
tey máśći przyłożyß Miery z mlekiem dźie=
wiczym/ dáleko lepiey bedźie.

❡ Brodawki też oſobliwie płeć ßpácza/ á Ż
ták ie maß zgániáć/ włoż nogi kokoße w rze=
żewie/ á gdy opreia/ zetrzy ſkore s nich/ roz=
grzeway ie goraco/ á trzy nimi Brodawki
do trzech rázow ábo czterech pogina. Czyni
też y to piána śrebrna/ rozmießána w oc=
ćie/ Mleko też Romanowe tráći brodawki/
gdy nim pomázuia/ Abowiem goracośćia
ſwa ich korzenie wyiada/ á ták vſchnawßy
ſpáść muſza. Też złotem roſpalonym/ gdy ia
opárzy/ może y żelázem kto złotá niema/ ná=
oſtátek y waglem roſpalonym. A gdy ták
brodawke opárzyß/ vmyiże ia ługiem potym
do trzećiego rázu/ gdy ták vczyniß/ Weźmi
wielka Rzodkiew/ á wydłub ia we wnatrz/
nápełń ia ſola/ y záś ia wierzchołkiem iey
przykryi/ wſtaw ia przez noc w duniczke/ te=
dy ſie wßyſtka ſol w wodke obroći/ kthora
wodka omyway Brodawki dniá trzećiego
álbo maczay płatek w oney wodce/ á kłádź
ná brodawke/ thedy ieſli ſámá nieſpádnie/
tedy ſie da łatwie z iać/ po ſpádnieniu bro=
dawki/ maß mieyſce mázáć złota máśćia/
álbo przedſie pierwßa wodka rzodkwiána/
Bo niemożeßli mieć ták wielkiey rzodkwie
coby s niey mogł doſtátek być/ możeß drob=
ney wziać ile chceß/ á ćieniuchno ia pokrá=
iawßy/ w dunicce poſol káżda ſtuczke dobrze
oná iuchá y w vßy głuche dobrze ſłużý.

❡ Wßelákich Brodawek y ßolow zganiá=
nie/ Weźmi woſku nowego/ Grynßpanu A
Blaywáſu po 1. vncyey/ Trtći paloney puł

vncye/ hálunu palonego 2. Drágmie/ Oleyku Rożánego 2. vncye. To miáłko stárwszy v lekkiego ogniá zmieszáć / á będzie máść. A gdy tą máśćią Brodawki álbo sfoly mazáć chcesz/ pierwey ie w ługu wmocz/ álbo chustę w ługu zmaczawszy/ kłádź ná nie/ áż zmiekną potym ie dobrze skrob/ iż sie wz ieży/ á ná to tą máśćią pomázuy/ Co gdy często będźiesz czynił/ rychle ich pozbędźiesz.

B ¶ Ná sfoly bárzo dobre lekárstwo/ Weźmi lniánego náśienia miáłko wierćiánego/ ták że y náśienia koprowego/ oboygá ile ć sie zda rostworz to kęsem ługu ostrego/ iż będźie gęstym ćiástem/ tegoż przykłáday ná sfoly/ á w krotce ich pozbędźiesz. Niektorzy sfoly co nalepiey porzázawszy/ wosku ná nie [illegible]lonego przykłádáią. Albo zmiekczywszy sfoly/ y brodawki zástárzáłe co nalepiey ługiem ćiepłym/ á zwłasczá w łáźni/ pomázuy ie sokiem wielkiego Rozchodniku/ wmieszawszy w sok Hálunu palonego/ á do dwunaśćie rázow ták vczyniwszy/ pewnie ich pozbędźiesz.

C ¶ Jeszcze drugie ná to dobre/ weźmi liśćia Przestępowego/ y Dźiewánnowego/ ile chcesz/ á wygnieć sok z nich/ wsyp w on sok popiołu nápalonego z chwástu Przestępowego/ á niech będźie iáko máść/ tą brodawki pogubisz/ mázac ie. Też gdy wodką z kwiećia Dźiewánnowego Brodawki macza/ á kwiećie dźiewánnowe/ zgniotszy ná nie przykłáda/ tedy zginą. To też ná nie iest niepospolite lekárstwo/ weźmi sáletri/ koperwásu zielonego/ Grynszpanu po dwu vncy/ Hálunu cukrowátego 1. vncya/ wapná niegászonego pol vncyey/ Wszystko to miáłko stłucz/ á zmieszawszy w bánkę Wenecką włożywszy/ przepal/ wszákże napierwsza wodká ktemu nie służy: Ale wtora iest bárzo dobra ná wszelákie brodawki. Też Euforbium tárte/ á olejem waynsztynowym rozmieszáne/ iest bárzo dobra máść ná swoly y brodawki/ wszákże ie też pierwey trzebá miekczyć y zrzynáć.

Też wodká wyczána nietylo brodawki zeymuie/ ale też wszelákie zmázy/ gdy często nią maczáią. Dobry też ná to proch z chrząszczow złotych/ A to gdy go z żywicą/ álbo z smołą przyłożysz. R to lekárstwo ná brodawki bárzo służy/ gdy sáletry vtłukszy miáłko/ naprzod ie częśćie wyplocżesz/ á potym mlekiem niewieśćim rozmáćisz/ przyłożywszy kąsek kwásu piekárskiego/ ná brodawki przykłáday/ pierwey ie rozmiekczywszy á zerznawszy.

Kśiąg 1. Rozdział 12.

O bieleniu zębow/ y chorych leczeniu/ á iáko chorych pozbyć.

A WYćieránie zębow záplugáwionych bárzo pewne: Weźmi czerwonych Korálow 4. Drágmy/ skorup Sepiowych/ Kámienney żużeli po 1. vncyey/ Gwoźdźikow kramnych/ Cynámonu/ Mastiki po iedney vncyey/ Pereł biáłych pol vncyey/ Smoczey krwie 1. vncya/ Moszkowego piżmá trzy ziárná/ Wszystko to ma być ná proch miáłki stárto/ á pilnie prześiano Potym rostworz w wodce Rożáney z Drágántem/ á ma być iákoby ćiásto/ tymże zęby wyćieray/ ochędoży ie to/ y vmocni ie.

B ¶ Ná wyćieránie zębow/ Weźmi ośrodki chlebowey spáloney/ kámienney żużeli/ korálow czerwonych/ Sepiowych skorup/ Rogu Jeleniego/ wszystko tho prochy máią być/ á tymi prochy zęby wyćieray.

C ¶ Albo weźmi czerwonych Korálow/ Kostek Dátelkowych/ kámienney żużeli/ Sepiowych skorup/ pieczoney álbo prażoney soli/ káżdego ile chcesz/ á thymi prochy wyćieray zęby. Albo ták wodkę przypraw/ weźmi iásney miáłkiey soli/ hálunu lodowátego/ á to pal w Alembiku Tey wodki 1. vncya zmieszay stile wodki Bábczáney/ á maczáiac w nich báwełnę wyćieray zęby.

D ¶ Proch ku wyćieraniu zębow z tych rzeczy vczyń: Naprzod z mármuru biáłe° wypalonego/ spalonych kostek Dátelkowych/ szkłá białego/ z dachowki czerwono vpaloney/ z kámienney żużeli. Ty prochy z wełną strzyżoną/ záwieży w ćienką chustkę/ á onym wezełkiem zęby wyćieray. Albo spal Záieczą głowę á on proch zmieszay z prochem kopru włoskiego/ y skorup Sepiowych/ á tym wyćieray zęby. Jeszcze ná to proch dobry/ weźmi prochu z rogu koziego spalonego/ z poleiu z solą vprážonego/ tákże y z ięczmieniá w soli prážonego: Soli też prażoney/ Sáletry miáłkiey/

miałkiey / koſtek Datelkowych / ſkorup Se-
piowych zmieſzawſzy / wyćieray zeby tym.
E ¶ Koſztowne zab wyćieránie / Weźmi bár-
wicżki ſzárłatney cżeśći 10. Chlebá ieczmien
nego ſpalonego cżeśći 7. Ráyſkiego drzewá
cże. 2. kámienney żużelice roſpaloney / á w wi
nie á w occie gáſzoney cżeśći 8. krwie ſmo-
cżey cżeśći 4. Palonego háłunu 4. cżeśći /
Miodu czarno vpalonego 3. cżeśći / Roz-
márynowego wegla 3. cżeśći / Cynámonu /
Waynſztynu białego / káżdego dwie cżeśći /
Belzoinu / Alabaſtru po 1. cżeśći / Ormień-
ſkiey glinki cżeśći 9. Drobnych pereł cżeśći 4
Burſztynu cżeśći 5. Koralow czerwonych
cżeśći 12. Trocin zebu Słoniowego 2. cżeś-
ći / Pigw niedożrzáłych / palonych cżeść 6.
Maſtiki cżeśći 8. Ze wſzyſtkich tych proch
miałki vcżyń / y z oſobná prześiewáy / potym
weſpoł zmieſzawſzy / przyday nieco Piżmá
Moſzkowego / y kilká liſtow złotá y śrebrá /
chowayże to w nacżyniu zátkánym / zá rzecż
bárzo koſztowną. A gdy tego vżywáć chceſz
wodą pierwey álbo winem zeby wymyi / po-
tym ie tym prochem trzy chuſtką álbo pál-
cem trzeć / potym ie záś opłocz / á będą piękne
białe.

F ¶ Piękny proch biały ná tárćie zebow. Acż-
kolwiek miedzy wſzyſtkimi prochy / ku wyćie-
rániu zebow / nád ten żaden lepſzy być nie-
może / iedno ktore z sámey kámienney żużeli-
ce białey bywa tłucżony. Szewcy tey żuże-
lice do białych botow vżywáią / bo bárzo y
ſkore bieli. Przeto niektorzy Krámárze /
takowy proch zá nieco koſztownego przedá-
ią / cżyniąc mu tylko wonią piżmem / y inymi
wonnymi rzecżámi. Niektorzy záś ták go
cżynią: Mieluchno trą perły / á może ich w-
ziąć ile chce. A drudzy ie cáło mocżą w ſo-
ku Limuniowym / y w pomoráńczowym / w
ktorym ſoku o 4. pálce zátoną / á ſok pięknie
muśi być przecedzony / tákże 3. álbo 4. dni
mokną / w zákrytym zgolemym nacżyniu / áż
rozmokną y rozmiekną. Potym on ſok od-
lawſzy / leią záś ták wiele Lentiſzkowey wo-
dy / á mieſzáią w niey perły / thákże im ſtáć
dádzą / áby tym lepiey rozmiekły / potym lek-
ko ſcedzáią / á gąſzcz zoſtáwnią nádnie / kto-
ry ieſli ieſzcże niebiały / leią záś z nowu wod-
kę nań / iáko pierwey / á potym iáko y pier-
wey odcedzą. Potym onemu gąſzcżowi dá-
dzą ſchnąć / álbo ná słońcu álbo ſam od ſiebie
wſzákże ſchnie w nacżyniu zátkánym. Te-
goż prochu biorą trzy cżeśći / Żużelice ká-
mienney miałko cżeśći 4. Migdałow / Bel-
zoinu białego 2. cżeśći / Háłunu palonego 1
cżeść / Koralu białego 1. cżeść / Słoniowe-
go zebu prochu białego / Alabaſtru / káżdego
po poł cżeśći. To wſzyſtko ná miałki proch
trą ná kámieniu Mármorowym / przekłá-
dáiąc po kilku liſtkow śrebrá / y bywa proch
bieluchny / ktorym gdy kto zeby wyćiera / ro-
wnáią ſie śniegowi białośćią.

¶ Ten proch może też być iáko ſyropek przy-
práwion / álbo iáko konfekcik / przydawſzy ſy-
ropku iábłká Cytrowego álbo miodu Rożá-
nego nieco. A ieſli go kto czerwono chce
mieć / przymieſzay tylko bárwicżki / á koralu
czerwonego / ktore ácżkolwiek w tárćiu ſtá-
ią ſie białemi / przydayże k nim Ormieńſkiey
glinki / y Smocżey krwie / káżdego potrzebe /
liſtkow złotá co chceſz / to dobrze vtrzy á z-
mieſzay / á będzie czerwone. Możeſz k temu
wonnośći przydáć / iácy iż piżmo moſzkowe
tákże y Ambrá w białość ſie niegodzą / bo-
pocżernia. Przeto ie w chuſtecżke związá-
wſzy / chowáy w prochu białym / á będzie
wonnym ſtąd.

¶ Iż niektorym prochy ku wyćierániu ze- G
bow / nie ták ſą miłe iáko gdy cżym wilgot-
nym mogą to vcżynić / áby y tym rády náſzey
nieodeſzło. Złożeniu k temu konfekcik był też
prze Krolá miał być: A ten tym obycżáiem
będzie / weźmi Syropu Rożánego cżeść 1.
Miertowego ábo Lentyſzkowego 2. cżeśći.
Thy zmieſzawſzy / włoż w nie proch wyżſzey
pod litera E opiſány / ták wiele wſyp / áby by
ło iáko rzadka káſzá / Przyſtaw do ogniá wol
nego / á day zgęſtnąć iáko miod bywa / ále v-
ſtáwnie mieſzay / potym odeymi od ogniá /
przyłoż nieco liſtkow złotá / y troche piżmá
Moſzkowego. A to będzie koſztowne opá-
trzenie zebow / iż też nád nie inego lepſzego
wymyślić niemożeſz.

¶ A wſzákże chceli kto ieſzcże koſztownieyſze H
tárćie zebow mieć / Niechże weźmie wſzyſt
ki wzwyż opiſáne rzecży álbo przynamniey
co zacnieyſze / iáko bárwicżká / Perły / Kora-
le / Burſztyn / Ráyſkie Drzewo / Ormieńſka
glinká. Wſzákże y chleb Jecżmienny ſpa-
lony / y ine rzecży ſą ludźiom ślácheckim / y
Kſiążę-

Xsiążetom bárzo vżyteczne/ á zwłaszczá tym ktorzy tárcie ząb miłuią iákiey bárwy przyſemney. Ktorzy też wiedzieć chcą z czego przyprawione bywáią/ mogą im być przyprawione zmáłá tych/ ktore ſą námienione przydawszy listkow złotá/ y nieco piżmá. Ci záś co chcą wiele mieć á tanie/ mogą do pierwszego prochu przydáć nieco cegłowego prochu y marmurowego z łuszczynámi Rákowymi/ vpaliwszy ie á vtárwszy miáłko trochę też ſoli białey/ y nieco fuſow z szedwásseru/ ktora im złoto z srebrá zeymuią/ á ták część tych/ álbo to wszystko zebrawszy/ vczyni opſitość wyższey opiſánego prochu z niewielkim nakłádem. A ieśli z námienionych prochow konfekcik chcesz mieć/ niewielkim nakłádem/ weźmiesz nieco prząsnego miodu/ álbo Rożánego/ á vczyń konfekt/ ktorym gdy zeby dobrze nátrzesz bądź pálcem álbo chustką/ będą nietylo piękne białe/ ále też y mocno stać w dziąsłách będą/ choć tylko raz w tydzień tego vczynisz.

¶ Wodká palona kosztowna/ ktora prędko zeby bieli/ mocni y záchowywa.

I Weźmi wodki przedniey z miodu palonego/ á tá bywa biała 1. funt/ ſoli białey vncia 1. Háłunu pol funtá/ Sáletry vncia 1. wodki z liścia Lentyszkowego pol funtá/ Mástiki 2. vncie/ octu białego/ winá białego po dwu vncyách káżdego. To zmieszawszy w ſkláną báńkę Wenecką wpraw/ á wypal w wodzie cieptey/ Co kápiela máryey zowa/ ták długo pal/ áż wszystká wilgość wynidzie/ ktora chcesz li mieć czerwona/ przyłoż Cynámonu y Ormieńſkiey glinki/ káżdego po troſze. A ieśli słodką mieć chcesz/ przyłoż nieco miodu/ á to chowáy zá rzecz nalepszą. Tey gdy kto vżywáć chce/ niech drzewiey zeby omyie/ potym ie chustą niech osuszy trąc z obu stron. Potym niech trze gáłąską Lentyszkową/ maczáiący w tey wodce/ álbo też y chusteczką máłą może rozmaczáiąc w tey wodce. A ieśli te wodkę chce biało mieć/ niech w nie nie kłádzie cynámonu/ áni glinki Ormieńſkiey/ áni drzewá Ráyſkiego/ Ale gdy ſie wodká vpali/ niech inych rzeczy ták wiele włoży/ ile mástiká záważy.

K ¶ Wodká ku bieleniu zebow/ weźmi ſoli białey miáłkiey 1. funt/ Háłunu miáłko tłuczonego s. vncij/ ſáletri tártey pol vncyey/ szałwiey drobno kráiáney/ Tákże y liścia Lentyszkowego po gárści/ Jeżyn pol szale: To wespoł zmieszay/ á w báńce ſkláney wypal/ áż wszystká wilgość wynidzie. A gdy wszystká wynidzie/ przepal ią powtore w inym naczyniu mocnieyszym ogniem/ á chowáy ią w ſklenicy mocney. A gdy iey chcesz vżywáć/ wyskrob drzewiey zeby końcem nożá z gnoiu ktory s pokármow bywa/ y s kámienia/ ktore ſie odespodź mnoży około zebow. Potym w tey wodce rozczkę Lentyszkową maczáiąc álbo iákim płatkiem/ wycieray zeby czyście/ á wnetći ſie stáną iáko Słoniowy ząb/ bez wszelkiego vdręczenia/ A dziąsłá ſie bárzo dobrze vmocnią.

L ¶ Albo weźmi źrzáłych Jeżoćne Kásstánowa/ á vsusz ią dobrze/ stłuczże ią potym ná proch/ weźmi przeciw temu ták wiele náſienia pokrzywowego/ á stłukszy też ná proch wespoł zmieszay. Tym prochem gdy kto zeby wytrze/ vczyni mu w dziąsłách wielkie palenie/ á ślin mu ták wiele wyciągnie/ że ſie mu zdáć będzie/ iżby ták wiele w nim być nie miał. A wszákże gdy w vstá weźmie wodki Rożáney z białym cukrem słodzoney/ wnet wszystko vstánie.

M ¶ Wodká twierdząca zeby/ y dziąsłá czyściąca/ ktora ie y spaia/ Weźmi pol kubeczká octu/ wodki lentyszkowey/ y Rozmárynowey tákże wiele/ miery/ mástiki/ Ormieńſkiey glinki/ krwie Smoczey/ Háłunu palonego po 1. vncyey/ Cynámonu świeżego pol vncyey/ Wody dżdżowey álbo stokowey trzy kubeczki: To zmieszawszy warz przy wolnym ogniu/ przez czwierć godźiny/ Przyday miodu szymowánego pol funtá/ trochę belzoinu á to będzie wodká/ ktora często zeby myiąc/ przed iedzenim y po iedzeniu/ dzierżąc ią chwilę w vściech/ Abowiem mocą swą y głowę posila/ y dech wonny czyni.

¶ Vpomienienie troie ku záchowániu zebow w cáłości y białości/ tákże y dobry wonny dech.

N ¶ Naprzod do tych/ ktorzy po iedzeniu zebow niemyią/ ći bes wątpienia czarne zeby miewáią/ y dech śmrodliwy. Drudzy záś ktorzy śpią otworzywszy vstá/ Tákież zeby czarne/ y przykrey woniey dech miewáią.

Do trze-

Do trzecich to vpomienienie czynie/ iż či ktorzy chcą zeby biało záchowáć/ tákże y dech dobry mieć/ wnet po ránu skoro sie ocnie/ á niżli wstánie/ piersi y zuchwy przez odchárknienie/ á plunienie wyczyśćić/ á one nieczystość co sie przez noc zgromádźiłá/ może iey ták łatwie pozbyć. Abowiem ty nieczystośći nie sámemu tylko żołądkowi/ ále też y głowie szkodzą/ gdy niebedą wyrzucone. Po wstániu potym ma sobie zeby chustą wytrzeć/ ták zewnątrz iáko y we wnątrz/ nie tylo z gnoiu/ ktory sie s karmi zámnożył/ ále też y żołkline/ ktora zeby y dech psuie/ od tákowey żołkliny dobrze w vśćiech mieć/ Mástikę ná kożde zaránie żuiąc ią.

¶ Wyymowánie złych zebow bes obráżenia. Weżmi Jábłko zamorskie y zgnieć ie/ á włoż w ták wiele octu/ by tylko wszystko zámokło/ zwłaszczá w máłym naczyniu/ á gdy práwie wymoknie/ bedźie ocet gesty iáko miod/ przywarz potym pospołu by co gesćiey było/ á podrápawszy dźiasłá/ około złego zebu/ tymi powidłkámi pomáży/ káż choremu w zawártych vśćiech dźierżeć/ á pomáłey chwili wyymiesz mu Zab pálcámi/ iż bolu żadnego niepoczuie/ á sam o tym niezwie/ áż pomáca.

¶ Ná to też wodká dobra/ weżmi Sálmiaku/ á przepal go w Alembiku/ oną wodką/ gdy sie Zebá dotkniesz/ wnet wypadnie.

¶ Proch też ktemu dobry/ Weżmi proch u z czerwonego korálu/ wpuść go we cżczy zab/ á wykorzeni go. Też gdy rostworzysz Salmiak sokiem piołynowym/ á tym sie zebá dotkniesz/ wypádnie.

Koniec Kśiąg Pierwszych.

Alexego Pedemontaná Táiemnic/ Kśięgi Wtore/ Máiące w sobie náukę ku leczeniu Gárdłá/ y plec/ s kárkiem áż do pach.

¶ Naprzod o Guziech z Zols/ ktore sie pod gárdłem czynią/ y o Wolech.

Rozdział I.

A Na Zołzy/ Weżmi podbiału y s korzenim vtłucz/ náśienia lnianego tłuczonego/ sádłá wieprzowego. To wespoł zmieszay/ á vczyń máść/ ktorą dwá kroć przez dźień plastrem przykładay/ vznasz że sie predko rozzeydą/ á potem wynidą/ po ktorych roześćiu/ maczay mieysce winem ćiepłym/ przez 10. ábo 15. dni/ iest to rzecz doświadczona.

B ¶ Ná to też ieszcze pewne lekárstwo/ weżmi iadrá álbo iáycá Końskie/ ktore spaliwszy ná proch zetrzy/ á prochu ma być pol drágmy/ day ten proch choremu w białym winie pić/ przez dwádźieśćiá dni y ieden/ záraz to w wino włożywszy/ y wynidą zołzy choremu vsty.

¶ A to ná Zołzy niepospolite lekárstwo weżmi czystego miałkiego blárwáłu 4 vncye/ pospolnego oleiu 8. vncij/ smaż to wespoł przez 5. álbo 6. godzin/ áż czyśćie poczernieie/ vstáwicznie mieszáiąc/ potym odeymi od ogniá/ á bedźie dobra máść/ te rozmázuy ná płátek zamszowy/ álbo ná płoćienny/ rozćiegniesz ná Zołzy/ á przygnieć co nalepiey/ zgoiąc sie choćby iuż otworzyste były/ zá krotki czás czyśćie. C

¶ Jeszcze ná Zołzy/ weżmi kokosz oskubioną y wywnetrzoną chedogo/ warz ią w sámey wodźie bes soli/ áż mieso odeyrze od kośći. Potym wyiąwszy vsusz w piecu/ iácy niespalsłuczże ná proch/ przydawszy náśienia oleynicowego/ ná proch go stárszy/ w rowney D

mierze oborgá / zmießay weſpol / á będzie proch miáłki. A gdy go ktho vżywáć ma/ niech go weźmie łyßkę z miodem/ dwa kroć przez dźień po ránu y w wieczor/druga idąc ſpáć: Wßákże to bránie ma począć od pełniey áż do nowu. A ieſliby Zołzy ták záſtárzáłe były/ iżby ich to lekárſtwo we wnątrz niemogło przemoc / tedy ie tym z wierzchu pewnie zwyćiężyß przykłádáiąc to/ Weźmi wężá co go ślepiem zową / bo nic niewidźi/ warz go w oleiu poſpolnym/áż rozewre/potym przecedź/á onym oleiem námázuy Zołzy z wierzchu.

O woloch ná gárdle/ y indzie ktore martwymi guzmi álbo koſtkámi zową.

E ¶ Wol álbo martwą koſtkę / ták maß zgániáć: Weźmi gębki ſpaloney/ co ią bárwierſka zową/ á niech iey będźie poł funtá/ Pieprzu 200. źiarn/ wßyſtko to w miáłki proch ztárwßy / warz weſpoł w winie białym/ w ktorym pierwey wrzáło korzenie chebdowe/ Potym przecedź/á poſtaw w chłod ná mieyſcu wilgotnym. A gdy tego chceß vżywáć/ weźmi ná świtániu tego winá kubeczek/á po obiedźie drugi. Trzeći idąc ſpáć/á ták ná káżdy dźień trzy kubeczki: Wßákże przez ten wßyſtek czás pokić winá ſtawá/nieiedz inego chlebá/nád ięczmienny. A ku pićiu iáſne wino miey/bez wody niech będzie. Zadnych ogrodnych Járzyn nieiedz/ Zadnych Ryb/ áni polewek/áni tych podobnym/á to lekárſtwo poczynay od pełniey/áż do nowu. Potym tákże od pełniey áż do nowu/á ták przez 45. dni będzie zupełnie wybáwion od onego Wolu álbo guzá martwego. A ieſliby ſkorá wiśiáłá/w ktorey guz wyniſczał/ iáko tę ku pierwßey głádkośći przywieść maß/ niżey w tymże Rozdziale Naukę naydzieß.

F ¶ Jeſt thęż ná Wol y to lekárſtwo dobre/ weźmi Rumienku / á zetrzy ij ná proch/ zmießay go s przáſnym miodem niebárzo rzadko/ á niech iáko powidłká będzie: Tych powidłek po łyßcze w vſtá bierz po ranu y w wieczor/á ták lekko po troßce z vſt połykay/ rządząc ſie w czáśie y w pokármiech / według náuki wyżßey.

G ¶ Jeßcze ná wol y martwy guz práwie doświadczone/ Weźmi Zgaśiewki ná proch ſtárty drágme 1. Zmießay wino z miodem á piy ten proch w nim przez dźień dwá kroć. A czyń tego począwßy od pełniey do iednego j dwudźieſte° dniá/ żyiąc iáko wyżßey nauká.

¶ Po wyśćiu Wolá / álbo martwego guzá álbo koſtki/ Aby ſie ſkorá záś zſtąpiłá y wygłádźiłá/ták vczyniß: Weźmi Rożánych iágod/ Hátunu/ Kwiećia leśnych gránatow/ káżdego po vncyey. Warz to weſpoł w oćcie białym/ To ieſt winá białego ocet/ áß do połowice wywre: Przyłoż gárbárſkich źiarn poł vncyey/á warz powtore/ áż iákmiarz wßyſtek ocet wywre/ odiąwßy od ogniá/ pomázuyże tym ſkorę obwiłą/ á ſtąpić ſie pięknie. H

Kśiąg 2. Rozdział 2.

¶ Jáko rzeczy ßkodliwe z Gárdłá wyciegáć.

ZAwica álbo ślinogorzem/ zwykli zwáć Polacy/ wrzod ktory w gárdle zálega/ á połykániu bárzo ßkodźi: Aby y temu rádá byłá ták mu zabiegay. Bo y ia piſząc to/ w they przygodźie tegom doświadczył M. S. Weźmi wodki s polney Dryakwie ieden funt/ Aqua viti w nie 1. vncia/ maczay chuſthkę w iedney częśći obwijay około gárdłá. Drugie częśći w vſtá bierz/á po troßce połykay/do trzech godźin ominie ćię ták wielki wrzod/ á ſtráßliwy kto mu nieprzywykł: bo wiec głupie do izdebki pędźi/á tám bywa gorßy / bo zábija v głupiego lekárzá. A

¶ Drudzy temu też nieźle pomagáią/ Weźmi palonych Jáſkołek popiołu ile mieć możeß/ maßli go wiele z miodem część zmießawßy/ obłoż gárdło/ przymießawßy kęs kroch malu. Tháki ey przypráwy druga cząſtkę/ trzymay w vśćiech á polekku/ gdy iuż ſtrzymáć niemożeß połykay/ á zá krotiuchna chwile poznaß vlżenie/ y wnet y zdrowie. B

¶ Tez y to lekárſtwo pewne/ Weźmi Koper wáſowego oleyku ze trzy kropie/ wley ie w wino/ á płocz nim gárdło chárcháiąc. C

Kśiąg 2. Rozdział 3.

O wyćie

O wyciągániu z Gárdłá rzeczy vwiąznonych / też y z inąd.

A Jáko kość vwiązniona w gárdle y co inego wyćiągnąć. Naprzod w oliwe wsypawszy soli / álbo lepiey wlawszy rosołu / niech tym chárka w Gárdle. Potym mu dáć pić sok z włoskiego Koszyszczká / ieśli możesz mieć / ieśli nie / day mu octu z Włoskiem Czambrem: Potym niech chárcha ciepła wodą. A ieśli mu iescze niechce zeydź / vwieżysz nićią mocną sztuczkę mięsá wołowego / nierozwárzonego / á day mu ią połknąć / A trzymáiąc w ręku koniec nići / ćiegni záś mięso wzgore poleguchnu / a z tym pewnie wynidźie / co było vwiązło w gárdle.

B ¶ Zápchnienie á vwiąznienie / niestawa sie tylko w gárdle: Ale też po inych członkách / s ktorych zapchy iáko máią być dobywáne. O tym tu naukę dobrą masz: Weźmi korzenia Ománowego / Kokornaku swoyskiego / Sádłá wieprzowego / Miodu przásnego káždego ileć sie zda / wierć to społem wszystko / niech będźie máśćią. A gdy iey ná co przyłożysz / bądź strzałá / gwoźdź / álbo kość / trząská y co inego / w rychleć wyćiągnie.

C ¶ Jescze ná toż lekárstwo wyćiągáiące / Weźmi źiela świeżego / co ie kozikiem zową To vtłukszy wyćiśni sok s niego / tego soku w ránę nápuść / ile możesz / szpatłem álbo czym inym Potym źiela tłuczonego wźiąwszy ie / przyłoż ná ránę á chustką przywiąż / wyćiągnie wepchnienie / y ránę zágoi. Też włoskie Koszyszczko zwierćiáne / á przyłożone / wyćiąga z ćiáłá wszelkie zápchnienie / y goi ráne.

Kśiąg 2. Rozdział 4.

O plecoch gárbieniu / y pázuch śmierdzeniu.

Przychodźi z zbytniey suchośći tułowu / że sie ku stárośći chyląc krzywią sie mu / á gárbią plecy / y kárg: Czego ieśli kto vydź chce niech zá czásu tego lekárstwá vżywa. Weźmi oleyku migdałowego / á po omyćiu grzbietá / day sobie tym oleykiem przez środek grzbietá mázáć / y wćieráć / począwszy od kárku áż do krzyżow. A gdy tego często czynić będźiesz / vydźiesz gárbátośći. A jescze pomocniey będźie / gdy sie zmyie wpolewce / w ktorey Ostowe mięso wrzáło. A

¶ Ku ochędożnośći pach / á wygubieniu s támtąd włosow / w ktorych sie párk mnoży / á v ludźi człowieká brzydźi / áby tey mierziączki vydź mogł / niech ták vczyni / Weźmi v tłuczoney śrebrney piány / coby potrzebá / sypże on proch podpachy / y indźie ná mieyscá preiące / á wćieray ten proch tám dobrze / vzrzysz iákoć prędko pot wysuszy / y wychody mu iego zátworzy / włosyć stámtąd wytrawi / y chędogą wonią vczyni. A ieśli tego prochu kto będźie długo vżywáć / wszytek mu párk wytrawi / bez wszelkiego obráženia. Abowiem to áni skory áni koszule splugáwi. A ztąd to lekárstwo spodźiwienim iest / izby sie tego nigd niedomyślił / áby ták ten sam prosty proch miał ták wiele mocy mieć / y ták wiele vczynić. A z tym tych Kśiąg dokonawszy / obroć im wzrok nasz ku pierśiam / y sercu obáwićielowi iego. B

Koniec Kśiąg Wtorych.

Alexego Pedemontaná Táiemnic / Kśiegi Trzecie / o Pierśiách / Bokoch / y schowániu ich / A iáko tym w niedostátkoch pomágáć.

Kśiąg 3. Rozdźiał I.

O twierdzeniu á pośilániu pierśi.

A PIerśi stárgáne ábo nieiáko náruszone/ skąd krwie plwánie przychodźi/ ták będźieß leczył: Weźmi myßych łaien tártych pół drágmy/ álbo dwá ßkrupuły/ pół kubeczká wodki bábczáney/ trochę cukru zmießay/ á będźie trunek/ ktory piy ná świtániu ná czczo/ á w wieczor idąc spáć/ á vczynißli tego po kilká dni/ będźieß od choroby wolen.

B ❡ Káßel też z niedostátku pierśi przychodźi przeto mu wczás bronić/ poki im niezáßkodźi. A ták ná nowy y stáry káßel pomocną rádę maß/ Weźmi śiárki tártey pół vncyey/ Belzoinu pół ßkrupułu mieluchno vtártego. Ty prochy społem zmießawßy/ bierz tego prochu z iáiem miękkim/ ile záraz chceß/ thák miękkie iáie niech będźie/ żebyś tho wypić mogł záraz: Tegoż czyń nieustawáiąc po kilká dni/ áż prochu niestánie/ á to ná czczo po ránu/ y zás w wieczor gdy spáć idźieß/ to wßeláki káßel leczy y Dycháwice.

C ❡ Też ná to syropek bárzo dobry: bo y pierśi czyni wolne/ żołądek czyśći/ głos y bárwę nápráwia/ Weźmi Lákrycyey/ Izopu/ Száłwiey/ Rozmárynu/ Bárnádinku/ Fig/ Rozynkow/ Krochmalu/ wßelkiego s nich ileć śię zda/ Podrożniku wespoł s korzeniem iedne gárść. To społem warz w wodźie stokowey álbo w studźienney przez cáłą godźinę. Potym przecedź/ á wygnieć czyśćie/ przyłoż Slazu wysokiego korzenia chędogiego/ á vtłuczonego miáłko dwá funty álbo 3. Potym ono warz trzy godźiny/ y więcey możeß potym zás przecedź/ á ile oney iuchy będźie/ tyle miodu prząśnego przyłoż. A gdy zás tego powárzyß á odßymuieß/ odeymi od ogniá A przyłoż Cynámonu świeżo tłuczonego 1. vncia/ Belzoinu 2. drágmie/ y trochę piżmá Moßkowego/ wßystko miáłko zmießay z oną iuchą/ á będźieß miał kosztowny syrop/ ktorego vżywáiąc przez źimę/ piyąc go ráno y w wieczor/ po dwie álbo trzy łyżki záraz ćiepło/ będźieß od káßlu y nieżytu/ y inych chorob wolen.

D ❡ Máść też od Káßlu łatwia i pewna/ weźmi głowek Czosnkowych trzy/ Sádłá wieprzowego/ coć śię ktemu zda/ vtłucz to wespoł czyśćie/ iż śię stánie máśćią/ tąż pomázuy podeßwy v nog/ przed ogniem w wieczor/ gdy spáć idźieß/ á gdy śię położyß/ day też sobie nátrzeć środek grzbietá/ co zową ßtekiem. A ieśli ták po trzy dni raz po raz vczyniß/ będźieß y od nawiętßego káßlu wolen. Możeß ktemu wyżßego syropu we dnie kiedy chceß vżywáć/ álbo y inych lekárstw/ pierśiam służących.

E ❡ Też y dźiateczkom máłym w tey mierze rády potrzebá/ bo im też káßel tárgánim swym wnątrze náruſza y psuie/ Weźmi soku piotrußczánego/ Kminu vtártego/ mleká Niewieściego/ káżdego co trzebá/ co zmießawßy day dźiećiątku pić. Możeß też y táką vczynić máść: Weźmi náśienia lniánego/ y Kozorożczowego po iedney częśći rowney/ warzże ie w wodźie studźienney. Pothym przecedź á wygnieć czyśćie/ w one iuſkę przyłoż nieco másłá/ á to będźie miękuchna máść ktorą pierśiczki dźiećięćiu námázuy ćiepło.

F ❡ Pierśiam y serdeczney chorobie lekárstwo od Hyppokrátesá podáne/ Weźmi winá ostrego/ coby wonne quarte 1. Cukru białego pół funtá/ Cynámonu/ Ingbieru po pół vnciey/ Gálganu vncia 1. Zmießay á spraw zwyczáiem Aptekárskim. Inße lekárstwá serdeczne/ zwłaszczá ktore ie wesela y pośiláia/ Naydźieß w Kśięgách Osmych/ miedzy przypráwnymi Winy.

G ❡ Jeßcze pierśiam y płucam służące/ weźmi Cynámonu świeżego połtory vncie/ gwoździkow połtory drágmy/ Hányżyku ogrodnego/ Kopru włoskiego po iedney drágmie/ Lákrycyey trzy drágmy/ Ráyskich ziarnek/ Kwiátu mußkatowego/ korzenia Fijołkowego/ káżdego pół drágmy/ Cukru nabielßego trzy vncye. To wßystko miáłko vtłukßy/ wsyp w dźiewięć vnciy Málmázyey/ á przyley ktemu wodki Borákowey funt 1. Rożáney pół funtá/ wodki pczelniku włoskiego 3. vncye/ przystaw do ćiepłego piecá przez 3. godźiny/ potym przez gęsty worek sukienny/ álbo pilśniowy/ kilká kroć przecedź/ á będźie iásne wino według Nauki Hypokrátowey/ pierśiam bárzo służące.

H ❡ Jeßcze wino ku pierśiam łatwie/ weźmi co nalepßego Cynámonu 2. vncie. Ingbieru iedne/ Kubebow pół vncyey/ Cukru białego

łego

tego pol funtá. To miáłko vtłukszy/ wsyp w gesty worek/ á włoż w dobrego winá dwie quarćie/ kilákroć worek wyymuy/ á wygnietuy s niego wino w drugie/ áby wino s tych rzeczy moc wyćiagnelo w śie/ á tho bedzie pierśiam służyć piyac.

Kśiąg 3. Rozdział 2.

O pierśiach/ białych głow osobliwie.

A Rzekom chorym á bolacym doświadczone lekárstwo/ Weźmi dwá żołtki iáiowe/ wosku nowego/ dymney żuzeli przypráwney/ Oleyku Rożánego/ káżdego troche zmieszawszy/ rozpuść v ognia/ á bedzie máść. Gdy tey máśći chca pánie vżywáć: máia naprzod pierśi omyć winem białym/ w ktorymby wrzáło liśćie Rożáne/ liśćie bábczáne/ Oliwne. A gdy potym omyćiu oschna/ ná chustecżce tey máśći przyłożyć/ y záwinać/ á beda pierśi zdrowe.

B ¶ Aby śie mleko pániam mnożyło/ weźmi liśćia álbo náći/ Kopru włoskiego/ warz ie w winie álbo w wodźie miekko: Potym przecedź/ á tego niech śie páni nápiia/ iák czesto przez dzień chce/ á s tad iey mleká obfitość przyidźie. Nád to thákie pićie/ przywodźi mieśiecżne płáwy pániam.

C ¶ Jáko zbytniego rośćienia Cyckom bronić: Tłucz węszke źiele z liśćim w occie rostwarzáiac. Przykłádayże to plastrem ná cycki pánieńskie. A to ie powściagnie od dálekiego rośćienia/ tákże skromne beda/ Tylko iż czásu potrzeby niebedźie w nich mleko/ bogátym to znośno/ gdy moga mámki mieć.

D ¶ Jáko też obwisłe á zmarszczone Cycki wygłádźić y ścieżyć/ Weźmi oliwnego soku coć śie zda/ Gumi Arábskiego/ Drágántu/ Mástiki/ káżdego po troszę/ thez y Kánforykes. To zmieszawszy społem/ od tego choway.

Bo to lekárstwo/ y ná oczy záćiekłe krwia służy. A gdy komu gnoiem zásycháia/ czyni ie to zdrowymi y pieknymi w weyrzeniu.

¶ Też y to broni zbytniemu rośnieniu Cycków/ Weźmi szyszek Cyprysowych/ Debianek Debowych/ káżdych po funćie/ Háłunu/ zełázney Żużelice w occie przypráwioney też po 1. funćie/ Stłucz to wszystko/ á warz w niemáło Debnice gárbárskiey/ álbo w soku miekkich debianek. Potym pierśi náparzay gdy nápoły przestydnie/ á to maczáiac w tey iusze gebke bárwierską/ tákże ćiepło przykłáday ná pierśi/ á przestána rość/ y beda tegie.

¶ Cycki obwisłe iáko wścieżyć/ Weźmi gliny białku iáiowego/ gállásu świeżego/ mástiki kádźidłá/ káżdego według wzdánia twego. Wszystko ná proch stłukszy/ rozmieć w occie ćiepłym/ á pomázuy Cycki ráno/ á niechay ták áż przez cáła noc/ baczyszli máło pomocy Odnow zás powtore/ á pomożeć zá kilkiem rázow.

Kśiąg 3. Rozdział 3.

O bokoch y záchowániu ich. A náprzod o srogiey chorobie Bokowey/ ktora z Greczyszny Plara zowa.

A Ńatwie á pewne Lekárstwo ná Plare/ to iest ná bol á strzekánie w boku: Weźmi iábłko słodkie á wonne/ y piekne żołte/ v nas pospolićie Cukrowym iábłkiem zowa/ wyrzni s tego iábłká/ ábo wydłub srodek/ to iest iadrá/ y z ich fáchámi: Nápełń to mieysce Otrebámi s kádźidłá. Olibanem ie zowa/ á wykroionym szpunćikiem zátkay/ vpiecz ie w goracym popiele/ áby práwie rozmiekneło/ á vpiekło śie bes opalenia. Toż naprzod rozkroy ná czctery czwierći/ á day choremu ieść: Co ieśli śie porzadnie stánie/ nátychmiast śie pryszcz on we wnatrz otworzy/ á rope one wnet chory wyplunie/ á ták wnet zdrow bedźie. Abowiem Kowal ieden/ iuż był żeby śćiął/ y práwie ná poły vmárł/ gdysmy mu thák dálece żelázem żeby rozwárli/ iżesmy mu tylko iábłko wetkáli/ z onym iábłkiem/ gdy społ godźiny poleżał/ wyplunał wielkość ropy/ y vsnał leguchno/ á ocnawszy śie/ kazał sobie ieść dáć/ y wstał zdrow zá ta pomoca Boska.

B ¶ Jeszcze ná Plare/ weźmi Stochmalu/ to iest pośćienney maki młyńskiey/ á rozczyń ćiásto woda studźienna/ á náczyń placaszkow/ ták wielkich wszerz iáko grosz polski/ smáżże ie w O-

ſie w Oliwie/ w ktorey Szkorpy pomoczono á ták goraco przykłáday ná mieyſce zárażone/ á gdy oſtydną/ ine záś przyłoż gorace/ co gdy po 10. kroć odnowiß/ pewnieć ſie pryſzcz roſpuknie/ á po wyplunieniu ropy/ wnet będzie chory zdrow.

C ❡ Y to ná Płáre bárzo dobre/ Weźmi chlebá białego świeżuchnego/ á roſkroy go ná poły/ á obie ſtronie Dryakwią pomáż/ A gdy to czyśćie rozgrzeieß v ogniá/ przyłoż ták goraco/ iedne połowice ná ieden bok/ á drugą ná drugi bok/ práwie przećiw ſobie/ á chuſtą przywiąż/ iżby ſie z mieyſcá nieruſzáło/ á ták gdy przez noc/ álbo przez dźień zoſtánie ná mieyſcu/ przepuknie ſie pewnie pryſzcz w tym czáśie. Bom to pod czás y w godźinie widał: wßákże niektorym dłużey ſie odwłoczy. Gdy ſie mu tedy roſpuknie pryſzcz/ iż obaczyß/ odeymi on chleb/ niechże ſie chory położy/ áby rope wyplunął s pierśi/ potym vśnie/ y będzie zdrow.

D ❡ Też y to Płáre zwyćięży/ Kieł wieprzowy ieſt ná to doświadczony/ zwłaſzcza lewy kieł Lewemu bokowi/ á práwy práwemu ſłuży. Abowiem ſkoro te chorobę obaczyß/ po ktorey ſtronie ieſt/ wnet tenże kieł po gotowiu máiąc/ náſkrob nożem/ álbo pilnikiem prochu wiecey niż poł drágmy/ możeßli zupełną drágmę/ day ią choremu wypić/ z ieczmienną wodą/ álbo z ćiećiorczáną polewką álbo z wodką pierśiſtą/ álbo roſtworzonym winem białym/ tákowe lekárſtwo nigdy niechybiło.

E ❡ Wodká práwie pierśiſta: Bo niethylko Płáre leczy/ ále też ſerce bárzo pośila. Weźmi korzenia wyſokiego Słazu vchedożonego/ á drobno ſkráiánego 5 funtow/ Polney Dryakwie weſpoł z źielem/ Bárnádinku iedne garść/ Dryiakwie polney trzy gárśći/ Ięczmieniá wyłupionego poł funthá/ Fig trzy vncye/ Lepośliwek 4. vncye/ Rozynkow wyiadrzonych 3. vncye/ Iábłek co nawonnieyßych ſkraw 3. Otrąb kádźidlnich vncya 1. Miodu Rożanego nießymowánego 5. funtow. Weſpoł zmießawßy/ warz to w wodźie/ áż wßyſtko rozewre: Potym przecedź/ á przegnieć dobrze/ á będzie pićiem/ ktorego chory vſtáwicznie ma vżywáć. Abowiem im go kto wiecey pije tym ſie mu lepße zda/ wßákże ie trzebá zleguchná pić/ áby nagle nie vpádło ná płucá. Ci co Płáre máia/ mogą tey ſámey wodki vżywáć/ mogą chcáli/ y tych inych lekarſtw kniey. Abowiem wodká tá ſámá przez ſie/ nietylo pierśi czyśći y pośila. Ale też pryßcz Płáre przywodźi ku zebrániu y otworowi. Też dźiwnie może przećiw kásłowi ſtáremu y nowemu/ wßeláka duſznośc nißczy/ y żołądkowe wády nápráwia. Tey wodki czynienia/ Náuczyłem ſie od Wielmożnego Páná Hieronimá Roſcelle w Bononiey. Roku 1543. Ktorego Roku y on ſam Płáry pozbył przez ſáme the wodke/ niepuſzczáiąc áni krwie/ áni inych lekarſtw vżywáiąc.

F ❡ Ná płucną chorobę/ s ktorey ſuchoty pochodzą: Weźmi podbiału/ Sádłá wieprzowego/ y iedno iáie wbij/ vtłucz to weſpoł co nalepiey/ potym ſtego vpiecz placek/ á tego choremu przez 9. dni/ day po ránu ieść/ á gdy to vczyniß/ vyrzyß rzecz niepodobną/ á pomoc dźiwnie wielką. Abowiem ten pokarm tuczy wyſchłe ćiáłá.

G ❡ Bokowy y Ledźwny/ Nerkowy/ y iny bol nagły. To lekárſtwo oddala: Weźmi ſádłá Kapłoniego/ y Kokoßego/ Geśiego/ y Kaczego/ káżdego s nich 5. dragm/ Oleyku Rożánego 4 drágmy/ máſłá poł vncyey. Mießay to v ogniá/ áż ſie roſpuſzczą/ potym przecedź/ á przyłoż ktemu Styráku rzadkiego 6. Dragm/ Woſku czerwonego poł trzeći drágmy: Zmießay to dobrze/ á będzie máśćia/ ktorą rozgrzawßy pomazuy ná chuſtę/ przyłoż ná bolący członek/ będźieß zdrow.

H ❡ Z okroſtáwienia Wątroby y Żołądká/ wyrzuca ſie Trąd/ álbo ßpátne kroſty ná lice/ Ktorych korzeń/ iż ná wnątrzu ieſt/ S tądże też ich lekárſtwo vkażemy. A to ták vczyń: Weźmi Iesieniny ſurowey/ á ná ßtuczki máłe ią podrob/ nákłádźże tey pełen gárniec/ ktoryby dno zdziorkowáne miał/ iáko durßlág. Miey drugi garniec ßeroko geby/ coby dno pierwßego oczapił/ á niech ten będźie cáły. Tenże w źiemi álbo w piaſek zágrzeb/ áż rowno z wierzchem/ á on ze drwy nań wſtaw/ ſtrzegąc tego pilnie/ áby w on kopány nic źiemie niewpádło/ y owßem gdy on ze drwy nań wſtáwiß/ oblep ſpáry chuſtą wćieśćie albo w glinie mácząiąc/ potym około wierzchniego z ſuchych drew inych ogień vczyń/ álbo węglem obłoż/ Wßákże

wierzchni

wierzchni gárniec/ ten też pokrywka przykrywszy/ pilnie go glina obleṕ/ áby tám tedy wierzchem żadna wilgość pára niewychodziłá/ pal ták wkoło godzinę álbo dwie/ aż obaczyß/ że iuż drwá w wierzchnym gárncu náželeia/ odprzetniß ogień/ á seymi gárniec wierzchni ze drwy rostropnie/ żebyś wspodni nienáprożył/ z gárncá spodniego zley w báńkę śklana/ co naydzieß/ wodkę y oley wespot/ chowáy dobrze zátkano. A gdy tego vżywáć chceß ná trad/ weźmiß tego oleyku trzy częśći/ á Fijolkowey wodki iedne/ á tym lice pomázuy/ zgoia sie ſtad/ y członki wnetrzne.

I ¶ Ná wszelákie zápalenie Wątroby/ z ktorego trad y puchnienie licá/ rak/ y nog pochodzi: Bárzo pożyteczne á táiemne lekárstwo. Weźmi máki Jęczmienney/ Krochmalu ileć sie zda/ wárz to społem w wodzie pot godziny/ potym przecedź. A włoż wto Slazu/ Podrożniku/ Słonecznikú/ Ogrodnego Mleczu/ Borágu káżdego z nich po części iedney/ Zandalu żołtego vncia iedne/ wárz to zás wespot/ áż zioła zmiekniela/ potym zás przecedź. Przyłoż Kásyowych powidlek nowych/ ktore też przez chustke/ wte iuche przegnieć vncia 1. Náoſtátek przyłoż cukru/ áby pićiem słodkim było/ tego pićia bierz kubeczek ieden/ ná świtániu záwsze przez dzień przeſtepuiac/ połeß po pićiu ná łożu/ wßákże ná wznák możeß ták y vsnać/ potym wſtań/ czyń coć potrzebá. Wßákże to pićie tylko lećie ma być bráne/ á nie zimie. A ieſliby kto z przyrodzenia miał żołądek chłodny/ tedy go ma w thym lekárſtwie ták zágrzewáć/ ma sobie brzuch Szárłatnym suknem przykrywáć/ bądź czerwonym álbo brunatnym. A nád żołądkiem ma sobie mázáć oleykiem: O ktorym niżey naydzieß w lekárſtwiech Zołądkowych.

Kśiąg 3. Rozdział 4.

O lekárſtwách Serdecznych/ Wątrobnych/ y inych wnetrznośći. A to w łákociách/ w cukrzech/ w miedziech/ y inych ku przyimowániu lubych.

Naprzod Cukier Fiołkowy/ palenie żołći/ y prágnienia vśmierza/ żywot czyśći/ á ieſt iáko cukier Rożány. A

Cukier miedziczkowy Serce posila/ drżenie mu y mdłość oddala/ obiedliwość y czarność krwie vzdrawia/ á bywa iáko Fiołkowy dziáłány.

Rożány Cukier pośila serce/ y ine wnetrznośći z żołądkiem/ oddaláiac ich niemierność/ w gorącu y w zimnie. A ták go vczyń: Weźmi liśćia kwiátowego/ Rożey nierozquitley/ vwierć ie/ ábo drobno vśiekay: przydayże cukru tłuczonego we troy álbo czwor nasob. A przyley nieco wodki páloney z Rożey/ áby sie tym łacwiey zmießáło. Potym zátkawßy dobrze/ wyſtaw ná słońce/ wſtrząsay y chybay mießáiac tym często.

Juákßym obyczáiem Rożánego cukru sprawiánie: Weźmi liśćia kwiátowego/ Rożey czerwoney/ ießcze nierożkwitley/ suß ie wćieniu/ áż z nich iendrność wynidzie/ Potym ie ſtłucz/ á zwierć w kámiennym moździerzu. Przydayże cukru białego/ w troy nasob/ á wpraw to wśklenice/ pergáminem wierzch záwiązawßy/ wyſtaw ná słońce przez trzy Miesiace/ rucháiac często przez dzień/ potym z iawßy z słońcá zchoway.

Jeßcze ináczey czyniony Rożány Cukier/ Weźmi liſtkow Rożey czerwoney ießcze nie rożkwitley trzy vncye/ vtłucz ie w moździerzu kámiennym/ włoż cukru białego miáłko vtłuczonego ieden funt. Tłucz zás wespot mießáiac/ włoż potym wśklenice/ pergáminem záwiązawßy/ ná słońce wyſtaw/ przez trzy miesiace/ ná káżdy dzień chybáiac/ potym schoway od potrzeby.

¶ Konfekt Miedzinkowy/ bárzo koßtowny y doświádczony przećiw Sercá drżeniu/ mdłośći żołądká y iego trawienia/ przećiw brzydkośći iedzenia/ y skáżeniu bárwy. Weźmi Miedzinki/ Mietki suchey/ Kwiećia Rożánego/ skorek Cytrinowych/ káżdego po 3. Vncye/ Bázyliki drobney 1. vncya/ Pigw trzech rodzáiow/ Trzech rodzáiow iábłek wonnych/ káżdych połtory Drágmy/ Jedwabiu surowego náſtrzyżonego/ Orzechá mußkatowego/ Cytfaru Gálgánu/ Beenn oboygá/ Zandalu żołtego/ Száfránu/ káżdego z tych B

tych połtory drágmy/ Drzewá Ráyskiego 2. drágmie/ Winá/ Wody po 6. funćiech/ miodu 8. funtow/ Piżmá Moßkowego 1. ßkrupul/ Gáliyey 2. drágmie. Zmießay á będźie konfekt. Też Cukier z Rozmárynem posila Serce/ Zołądek/ Mozg/ y wypądza wiátry/ á ták ten Cukier czynią iáko y Rożány.

C ¶ Dla serdecznego posilánia / y inych wnetrznośći/ bywa y Miod Rożány ták czynion: Weźmi liśćia kwiátu Rożánego częśći dwie Miodu przáśnego dobrze odßymowánego częśći 6. Przystaw to wespoł ná lekki ogień/ áż liśćie zmiękczeie/ á to zową pospolićie Rożá smážona. Ale prawy Rożány miod / tedy ták czynią / stłukßy liśćie kwiátkow Rożánych/ wyćisną z nich sok/ á ten wleią w tyle miodu/ ile soku było/ á przy lekkim ogniu przysmáżą/ álbo ná słońcu. Drudzy ná poły soku/ á napoły liśćia biorą przećiw dwu násobom miodu. Jeßcze drudzy doskonálßy miod Rożány ták czynią/ Biorą listki Rożey nierozkwitłey dwá funty/ y wárzą ie w wodźie dżdżowey we czterech funćiech. Potym przecedzą á mocno wyćisną/ on sok záś przystáwią/ á chędogo odßymuią. Przyłożą ktemu miodu przáśnego dobrze wyßymowánego/ we dwoy násob.

D ¶ Vlipek też Rożány zápalenie pierśi y żołądká pałáiące gorączki/ y prágnienie gáśi. A ták go czynią: Weźmi dobrey wodki Rożáney w naczyniu śklánym paloney/ Cukru bieluchnego/ káżdego dwá funty / Zmießay wespoł/ á lutruy Vlipek białkiem iáiowym/ wárząc go áż do gęstośći Syropowey.

Vlipek też Fiołkowy/ vśmierza Plary/ Flegmy/ Kászlu/ y chropáwość Pierśi/ y Gárdłá miękczenie. Weźmi wodki Fiołkowey/ Cukru czystego káżdego dwá funty. To zmießawßy/ warz áż do gęstośći miodowey lutruiąc czyśćie z białki iáiowymi / iáko pierwey náukę maß.

E ¶ O przyprawiániu Wiśniowego soku/ Co go Amárenata zową. Tego chorym dawáią dla posilenia á ochłodzenia sercá. Abowiem prágnienie gáśi / á chuć ku iedzeniu pobudzą. Weźmi Wiśni czarnych / wstaw ie w troße winá/ á day im wrzeć áż się popukáią/ potym ie cedź/ á przegniátuy przez durßlág gęsty/ náostátek rękomá wyżmi sok/ weźmi go funtow 12. á lutrowánego cukru/ y z wody wywrzáłego 8. funtow/ zmießay to społem/ á warz/ vstáwicznie drewnem mießáiąc/ áż od panwie odstánie/ potym schoway.

O zgęstwieniu soku Wiśniowego / Ktory Włoßy Zeleam zową/ ták vczyń: Weźmi soku wyżßey opisánego/ iuż gotowego 8. funtow/ Cukru lutrowánego/ á z wody dobrze wywárzonego 2. funty. To zmießay á warz áż do zlodowáćienia/ vstáwicznie drewnem mießáiąc/ potym schoway.

¶ Márcypanow czynienie/ ktore wspomagáią Pierśi / Nerki/ y Wątrobę / płodność mnożą/ iurność wzbudzáią/ gorącość vryny tłumią. Są pokármu wybornego/ czynią dobre trawienie. W czystą wodę świeżą włoż Migdałow słodkich/ mocz ie przez noc y dźień/ ochędoż ie pięknie co nalepiey możeß potym ie wierć w dunicy álbo w możdżerzu kámiennym/ zákrapiáiąc wodą czystą/ áby się nieoleiły / Wßákże naylepiey gdy záraz włożyß tyle cukru nalepßego/ ile iest y migdałow. A gdy ono czyśćie wespoł vtłuczeß/ rostworz wodką Rożáną/ wyłoż to ná pátene/ podłożywßy gládkich opłátkow/ á pokrapiáiąc wodką Rożáną/ rośćiągay rowno/ á wstaw z oną bláchą álbo páteną ná ogień/ vstáwnie potrząsáiąc cukrem miałkim / á pokrapiáiąc wodką Rożáną / áby niedrzewiey vschło / niżli się vpiecze. Mogłbyś to y ná ognisku piec/ wßákże trzebá strzedz/ by się pierwey nie opaliło / nißby się dopiekło. Ten chleb lepßy iest zákáłisty á niski / á niżli puchlny wysoki.

Jeßcze iny zwyczay czynienia Márcypanow: Weźmi Migdałow słodkich/ dobrze vchędożonych j vwiercianych poł funtá/ czystego Cukru miáłkiego ieden funt/ Wodki Rożáney ile trzebá. To mießáiąc/ vczyń ćiásto/ á rośćiegni ie ná opłátki / á piecz to w piecu chlebnym. Biorą niektorzy przećiw funtowi cukru iácy cztery vncye Migdałow/ niektorzy więcey/ á niektorzy też mniey bo ná thym nic / może káżdy według woley swey w tym postępowáć. Bywáiąc też y Márcypany bez opłátkow czynione. Gdy vczynione ćiásto ná deskę włoży/ potrząsnąwßy cukrem/ potym ták może ná źiemie czysto złożyć/ dunicą z ogniem przykryć/ A gdy się iuż

ſie iuż zwierzchu vpiecze. Potym ſpodek wzgore obroć/ a w tym niebedzie znáć/ gdzie wierzch ieſt/albo ſpodek. Bywáia też marcypany czyniony właſnie/ iáko y Mánus Chriſti Kolaczki: Bo ie też ná kámień wylewáia iáko y ony. A to tym obyczáiem/ warz cukier/iáko gdy chceſz czynić Mánus Chriſti: Włożże weń Migdałow miáłko tłuczonych/ á zmieſzay ie dobrze z cukrem/ powarz záś/á potrząſnąwſzy máka na kámieniu wyley/wſzák że pierwſzy y wtory zwyczay ieſt nád ten trzeći.

G ❡ Chleb Krolewſki ták czynią: Weźmi migdałow ſłodkich funt 1. dobrze vchedożonych/ wley wodki Cynámonowey paloney/ á mocz ie ták przez noc/ dniá trzećiego ſtłucz ie ſpołem miáłko/ przyłoż czyſtego Cukru miáłko tłuczonego ieden funt álbo poł/ á zácżyń ćiáſto/ czyńże s niego chleby iákiem kſztałtem chceſz mieć. Niektorzy miáſto cukru przykłádáią Cynámonu miáłko tłuczonego z Jngbierem; Tákowy chleb poſila wnatrze/ y śiły wzbudza zámilkłe.

H ❡ Pignokaty włoſkie z iadrek Linbowych/ albo Pinulek/ ták przyprawuią. Weźmi Cukru Lutrowánego nieprawie dowárzonego/ mieſzay go pilnie drewnem odiawſzy od ogniá/ á podługiem mieſzániu/ przyłoż 4. vncye ochedożonych pinelkow/ To ieſt linbowych orzeſzkow iadrek/ á zmieſzawſzy weſpoł/ dowarzże Cukru s tym doſkonále/ á niech będzie twárdo. Potym ná Morſelle pokráy. Tákowy Konfekt/ ieſli ná długie chowánie ma być/ tedy ktadż tyle iadrek ilem námienił. Ale ieſli niedługo chowáć/ możeſz przećiw funtowi Cukru/ wźiąć poł funtá iadrek Linbowych.

Kśiąg 3. Rozdział 5.

O czynieniu kołaczkow/ y inych konfektow/ służących pierśiam/ y wnetrznym ich członkom.

A Kołaczki Mánus Chriſti/ Kołaczki Rożane/ wſpomagáią vpadłe śiły/ chłodzą paláiące gorączki/ ſny v mázenia oddaláią: Weźmi Cukru Lutrowánego 1 funt/ Wodki Rożáney poł funtá/ mieſzay to a warz/ áż do wywrzenia wodki/ áż cukier dobrze zgeſtnie/ potrząśniſz máka ná kámień/ á wyleway ná nie cukier/ ſchowayże. Acżkolwiek drudzy miáſto potrząſánia máki/ pomázuią kámień Oleykiem Migdałowym.

❡ Mánus Kriſti/ Kołaczki Fiołkowe ták czynią: Weźmi funt 1. Cukru lutrowánego Wodki z kwiećia Fiołkowego paloney poł funtá/ mieſzayże/ á ſpráwuy ták/ iáko kołaczki Rożáne/ wyżſzey tu námienione. B

❡ Mánus Kriſti/ Kołaczki Perłowe: Weźmi Cukru funt 1. lutrowánego/ wodki dobrey Rożáney poł funtá/ zmieſzay á warz áż do wywrzenia wodki/ á do zgeſtnienia cukru. Naoſtátek włoż prochu s pereł miáłko tártego iedne vncya/ potym rozleway ná kámień iáko y pierwſze. C

❡ Mánus Kriſti z odrobinámi kámienia drogiego: Weźmi lutrowánego cukru funt 1. wodki Rożáney poł funtá/ mieſzay a warz áż do wywrzenia wodki/ á do ſtwárdnienia cukrowego. Potym przyday prochu ze wſzelákich drogich kámieni/ miáłko tártego 3. drágmy. A oſobliwie Drágme 1. pereł/ zmieſzay á wyley ná kámień iáko y pierwey/ á chowáy gotowe w izbie. D

Kśiąg 3. Rozdział 6.

O powłoczeniu Cukrem rozmáitych rzeczy/ Pierśiam y członkom wnetrznym służących.

Rancety z ſkorek Pomoránczowych/ iáko pocukrzyć: Weźmi ſkorek s pomorańcow ile chceſz/ vmocż ie w wode czyſtą/ á mocż i przez 9. dni/ odmieniáiąc im wode/ w oſtatniey wodzie day im wezrzeć troche/ á odſtawiwſzy wyłup ſkorki białe s nich/ pokráy ony czerwone wzdłuż/ co naſkromniey możeſz/ á będą śrzodkiem miąſſe/ á z obu końcu ſzpiczáſte/ iáko ſtrzałki/ ſtąd że ie Ráncetámi zową: Włożże ie ná panew nad ogniem wiſzącą. Bierże Cukier lekko wrzący/ wárzechą dźiuráwą/ puſzczay go ná A

kráiáne ſkorki/ vſtáwicznie ie w pánwi chybáiąc/ A co dáley/ thym wrzętßym cukrem przez wárzęchę polewáiąc. Albo ie włoż zaraz w cukier roſpuſzczony/ á warz ie wnim przez noc y dźień/ Náoſtátku day tym lżey wrzeć/ á potym ie vſuß trzeßąc ná pánwi.

B ¶ Pinelki álbo Linbowe Orzeßki/ ták Cukrem powlaczáią: Weźmi Pinelkow/ dobrze ochędożonych/ ile ich chceß mieć/ pußczay ná nie cukier dobrze wárzony przez wárzęchę dźiorawą/ trzeſąc go ná pánwi/ y tám y ſám/ áż do końcá/ iáko niżey o Koryandrze naydźieß.

C ¶ Migdałow pocukrzenie thákie ma być: Weźmi migdałow ſłodkich ochędożonych/ ile chceß/ ná ktore cukier ley práwey geſtośći wárzony/ A trzęś Migdały ná pánwi y tám y ſám pánwią chwieiąc/ á pod nią ogień z węgla máiąc/ á wyſußay ie dobrze po káżdym pokropieniu/ áby ſie dobrze cukrem przykryły. Co ſie nalepiey ſtánie z częſtego/ á długiego chybánia pánwią/ ábowiem ſie dobrze cukier zewrze. Niektorzy opráwuią Migdały ták w łupinách. Abowiem ták przypráwione/ ſą trwálße/ iż nie żołknieią. Drudzy z wierzchniey ſkorki odćieráią/ á ták ie opráwuią w cukier. Záś ini rozbieráią ie wpoły/ á połowiczkámi cukruią/ kędźierzáwiąc go guzikámi. Wßákże wßyſtká tá ſpráwá zależy nawięcey w wárzeniu cukru/ á wchybániu pánwie. Oczym niżey/ o Koriándrze mowiąc okażemy.

D ¶ Orzechow Laſkowych iądrá/ we wßyſtkim máią być iáko y migdały Cukrowáne/ wßákże niżli ie cukrowáć pocznieß/ dźiewiey ie bárzo dobrze ná pánwi chybay/ áby ſie nád ogniem roſpárzyły/ áby y owá ſkorká ná ćieńßa s nich zeßłá/ gdyż ná niey cukier nierad zoſtáie.

E ¶ Gwoźdźikow kramnych pocukrowánie: Weźmi gwoźdźikow ile chceß/ wyſuß ie y wychędoż ze wßyſtkich plugáwośći. Potym ie cukrem dobrze wárzonym poleway. A ieśli ie chceß mieć chropawym/ vczyń ſnimi iáko niżey o Koriandrze vſłyßyß.

F ¶ Opráwiánie Cynámonu w cukier. Trzebá Cynámon z wierzchniey chropáwośći ochędożyć/ á ſkráiáć go ná ćieniuchne źdźiebłká ktore w panew włożywßy/ pußczay nań cukier dobrze wárzony/ przez wárzęchę drobnych dźiorek. Naprzod do trzećiego nádánia cukru/ ma być cukier lekko wrzący/ á potym co dáley to wrzątßy/ chybáiąc vſtáwicznie pánwią álbo miednicą/ y thám y ſám. Niektorzy zá pierwßym nádániem cukru/ potrzeſuią on Cynámon Jngbierem tłuczonym/ áby tym rzeźnieyßy był/ á ſmákowi tym śilnieyßy. Co ſie mnie niepodoba: Ale chceli go kto mieć rzeźnieyßym/ niech weźmie Cynámon tym świeżßego/ á niech go niemoczy w wodźie/ iáko niektorzy głupi czynią/ dla łatwieyßego kráiánia/ Ani ebaczą iż mu moczenie moc odeymuie.

G ¶ Koriándru gládkiego cukrowánie: Ná dobrze ochędożony Koriánder/ ley ſprzodku dobrze wrzący cukier. Ale náoſtátku raz álbo 4. ma tym lżey wrzeć/ A to dla tego/ áby tym okrągleyßy mogł być/ y więtßych ziarn/ á tym geśćiey oblecony. Tákowy Koriánder trzebá dobrze ſußyć/ y miedzy rękámi trzeć/ á nietylo náoſtátku/ ále zá káżdym nádániem cukru. Abowiem ſie ſtąd ſtáną twárdßymi/ áni też łatwie ná wilgość poczernieią/ áni zmiekną.

Koriánder chceßli mieć w cukrze chropáwym/ Muśiß go mocnie w cukier rękomá oblepiáć/ áż doſtánie ziarn zgołemych/ przydawáiąc záwße dobrze wrzącego cukru. Potym weźmi wárzęchę z drobnymi dźiorecžkámi we dnie/ nábierz ná nie cukru/ á zwyſoká ná Koriánder ſpußczay w miednicę/ álbo w panew vſtáwicznie y tam y ſám chybáiąc/ á ley cukru ná nie dobrze wrzącego/ od początku áż do końcá/ á zá káżdą rázą dobrze wyſuß. A gdy ták dobrze wrzącego cukru będźieß nádawał/ będźie ná nim chropáwość trwáłá/ áni ſie ziárná zlepiáć będą/ iáko gdyby z lekká gorący cukier był.

H ¶ Cukier ná Hányżyku: Weźmi 2. funty dobrze ochędożonego Hányżu ogrodnego/ pußczay nań cukier z lekká wrzący/ ſprzodku/ á chybay go dobrze rękomá po miednicy álbo po pánwi/ áże ſie ziarnká dobrze przykryią/ Wyſußay go dobrze po káżdym nádániu cukru/ áż do końcá/ chceßli go mieć chropáwy/ thedy po zupełney wielgośći/ ley dobrze wrzący Cukier przez wárzęchę dźiorawą/ á chybay w pánwi dobrze/ áż będźie miał doſyć. Wiedz też to/ iż Hányżyk w cukrze/

krze / im ieſt namnieyßy á natwárdzieyßy / tym ieſt nalepßy y naprzyiemnieyßy / á nie tylo Hányż / ále wßelkie ine przypráwy / á to ſie ſtawa zá dobrym wyſußánim / po káżdym
I podániu Cukru.

¶ Piżmowy Cukier ták ſpráwuy: Weżmi Cynámonu / co nalepßego dobrze ſtłuczonego 2. Drágmie / Moßkowego Piżmá w troßce Rożáney wodki rozmaconego 1. ßkrupuł / Zmießay to weſpoł ná panwi / wley ná to dobrze wrzacego cukru / á mießay dobrze weſpoł ná panwi / á vſtáwicznie áż wyſchnie Czyńże tego ták czeſto / áż bedźie iáko mák / potym náoſtátek daway cukru po dwu wárzechách z lekká wrzacego / áby źiarnká były okragłe. Nierychłoć w prawdźie táka przypráwá ćiáłá bierze. Przeto ſie ſtym trzebá wártko mieć / predkim mießánim ſprzodku / A gdy im po trzy kroć Cukru podaß / tedy ie wnet prześiać trzebá / w tym śiániu / okázuia ſie piżemki / iáko igiełcáne końce / on proch ſchoway / á co wietßych źiarnek doczyń.

Kśiąg 3. Rozdźiał 7.

O fárbowániu Cukru dla pośilenia Pierśi.

A IAko Cukier Czerwienić / weżmi drobno tártey Bryzeliey vncia 1. Háłunu poł drágmy / wody ſtokowey vncij 6. wmocz wte wode Bryzelia z Háłunem záwiazawßy w chuſtke / á day ták przez 6. dni moknać / potym troche v ogniá zágrzey / á z oná woda warz cukier.

B ¶ Cukru źielono fárbowánie / Weżmi ſoku kápuſty źieloney / álbo z liśćia ćwiklánego / álbo z liśćia Roſáccowego / co chceß / á ſtym cukru powarz / bedźie źielony.

¶ Cukier / iáko modrym vczynić / Weżmi Indichu / Drágántu po poł vncyey / Winá czarnego 6. vncij / Indich y Drágánt ſtłukßy / prześiey / zwieżyß to w chuſtke geſta / á wmocz ſpołem w to wino / á niech ták przez 6. dni / potym zgrzawßy v ogniá / warz w tym Cukier. C

¶ Cukru żołcenie / weżmi ßáfránu dwie drágmie / á mocz go w funćie wody / przez noc y dźień / potym zágrzawßy v ogniá / przecedz á ſta woda warz cukier. Albo weżmi kwiećia żołtego mieczyku / co Máiá kwitnie pr[illegible] ſtoiacych wodách / á wygniotßy ſok / w ty[illegible] Cukier warz. D

¶ Błekitnego Cukru fárbowánie / Weżmi Indychu dwie drágmie / bieli ołowiáney / to ieſt Bláywáſu poł vncyey / wapná niegáßonego 1. Drágme / To ſtłukßy / w chuſtke záwież / á wmocz w funćie wody przez noc y dźień / Potym troche zágrzawßy przecedz / á wtey wodźie Cukier warz. E

¶ Brunacenie Cukru / Weżmi kwiatkow Roſáccowych / á nágnieć s nich ſoku / w tym że Cukier warz / á bedźieć piekny brunatny. Ale iż niezáwße doſtáć może tych kwiatkow Weżmi miáſto nich garść okrawkow Jerzchy álbo Zamßu brunatno fárbowánego / od tych co mießki álbo wſtegi robia: Ty okrawki włoż we wrzaca wode / á niech ſie raz álbo 4. wreiac w gárncu przewroca / odeymiß ie od ogniá / á przecedź w oney wodźie warz cukier. Możeß tym obyczáiem y czerwono Cukier fárbowáć / wźiawßy okrawkow czerwonych. F

Koniec Kśiąg Trzećich.

Alexego Pedemontaná Táiemnic / Kśiegi Czwarte: o Brzuchu y záchowániu iego / z rozmáitemi przypráwámi kármi / dla Żoładká.

Kśiąg 4. Rozdział I.

O żołądkowym wſpomagániu.

A Mdlemu Zołądkowi/ ták pomoc maß/ Weźmi Bożego drzewká/ Ruty/ Poleiu/ Miętki/ káżdego po gárśći/ dobrego Winá białego dwie kwárćie/ Miodu Jątrzecego pół funtá/ Zmießawßy to weſpoł/ warz. Przyłoż ktemu Cynámonu y gwoźdźikow/ vtłukßy po pół vncyey. Potym powárzywßy przecedź/ á choway on trunek w ſklániey bańce/ od potrzeby zátkawßy. Abowiem pićie tákowe/ wſpomaga y vmacnia Zołądek/ piyiąc po ránu ćiepło/ coby na trzy palce wzwyß gárnußek był. Bo ktho tego trunku wiele pije/ tedy też záś ßkodźi/ lepiey y tedy y owedy potroße/ zwłaßcżá gdy trzebá mdłość poſilić.

B ¶ Zołądek gdy w mdłośći niemoże pokármu wſtrzymáć: Weźmi Pigw ochędożonych/ warz ie w occie winnym/ potym ie vwierć/ á przyłoż wierćiáney gorcżyce/ to weſpoł zmießawßy/ gdyć będźie potrzebá/ rozmaż tego ná chuſtkę/ á potrząśni gwoźdźikámi tłucżonymi/ przyłoż ták że dwá kroć przećiw żołądkowi/ popráwić ſie cżyśćie.

C ¶ Jeßcże ná to/ gdy żołądek kármiey ſtrzymáć niemoże/ cżyń to przećiw wrácániu iego/ Weźmi Alábáſtru kilká ſztucżek/ rozpalay go w ogniu/ á záś w Oliwie po cżtery kroć kłádąc záś w ogień/ potym ſtłucż ono kámienie miałko/ á wſyp w one oliwę/ włoż to poſpołu w báńkę Wenecką/ á wypal ſtego oley/ w ktory włoż miáłkiey miery pół vncyey. A gdy kto onego oleyku chce vżywáć/ niech go trochę zmießa z trochą kwiátkow piołynkowych/ niech tego przyſmáży ná rynce/ A gdy ſpáć chce iść/ niech ſobie przećiw żołądkowi máże. A tym mázánim nápráwi pewnie żołądek/ y vmocni go bárzo. Dobrze też ná to vżywáć Rozmárynu/ bądź ták ſurowo iedząc/ álbo go z winem piiąc. Abo aqua viti niżey opiſáney/ niech ná to vżywa.

D ¶ Mnich ieden vcżony Zakonu S. Auguſtyná/ w śiedmi á dwudźieſtu dniu/ vzdrowił pánią iednę/ ktora ták ſkáżonego żołądká byłá/ że przez połtorá Látá/ żadney ſtrawnośći w żołądku niemiáłá/ ſkąd wyżołkłá byłá/ y wyſchłá iáko ßcżepá/ ták że iey iuż prawie ćień był. Naprzod iey pokarm dawał tákowy/ piecek máłucżki ſpráwił ná podobieńſtwo piecá piekárſkiego/ w tym piekł chlebicżki máluczkie/ nápaliwßy piecek ſuchym Rozmárinem/ A tákim ia chlebem przez 8. álbo 10. dni kármił/ z inymi koßtownymi pokármy/ Ktore z Cynámonem á z Cukrem przypráwiał/ dáiąc iey pić wino białe/ niemocne/ áby go roſtwárzáć nietrzebá. Przykázuiąc iey/ áby ná káżde zaránie wypiłá Aqua viti/ tu niżey opiſáney/ coby ná dwá pálcá wzwyß w ſklankę nálać. A tá aqua vitá ták byłá przypráwiona: Weźmi dobrey aqua viti pół kwarty/ ſkorek Pomorańcowych iedne drágme/ Cynámonu vncya 1. Kwiatkow Rozmárynowych iedne gárść/ Száfránu ieden ßkrupuł/ Belzoinu vncya iedne/ piżmá Moßkowe° troche. To zmießawßy zchoway/ á w potrzebie piy. Jeßcże nád to/ kąpiel iey roſkazał z Rozmárynu y inych źioł wonnych/ áby ſie tylko raz w tydźień w niey myłá. A iżby ſie na káżdy wiecżor kłádąc/ wyżßey opiſánym Oleiem/ ſmażąc w nim piołyn przećiw żołądkowi mázáłá: Aby ſie też wiecey ku ſpániu/ niżli ku cżućiu miáłá. Nád to/ áby záwße ná pierśiach ćiepło záłogę miáłá. Aby też konfekćiku Diambri vżywáłá. A gdy ták w tym wßyſtkim poſtępowáłá/ w śiedmi á dwudźieſtu dniach/ byłá práwie zdrowa/ niemogąc pierwey być od żadnego Lekárzá vzdrowiona.

Na też chorobę vbogim ludźiom łátwieyße lekárſtwo: Weźmi Podbiáłu tłucżonego dobrze z ſádłem wieprzowym/ wmießay w to iedno kokoße iáie/ á vpiecż to vcżyniwßy plácek/ ktorego iedząc ná cżcżo przez dźiewięć dni/ po kęſu/ dźiwną pomoc chory vzna/ Abowiem to tucży z wßelákich ſuchot.

¶ Mocnienie Zołądká/ iádącemu po morzu/ áby ſie mu niecżcżyło/ niech ták vcżyni: Náwierć Poleiu z Piołynem/ á octem roſtworz. Natrzyß ſobie tym nozdrze we wnątrz/ á cżyń tego cżeſto. Cżyni też to y opichowe naśienie/ gdy ie kto pije. Abowiem ſie broni żołądkowi wznośić/ y broni cżcżeniu gdy ſie porußa. A też głowki Piołynkowe tho vcżynią/ gdy ie zwierćiawßy pije ßcżym może. E

Kśiąg 4. Rozdział 2.

O czyśćieniu Zoładká z rozmáitych chorob s niego p ochodzących.

ZOladká czyśćienie z rozmáitych
chorob: A oſobliwie z Fránce/ y
A ćieżkiego bolu głowy. Mogą ie
młodźi y ſtárzy bráć / chorzy y
zdrowi/ Abowiem tylko dotąd
czyśći/ poki co ſzkodliwego náyduie/ przeto
go y zdrowi bráć mogą/ przynamniey przez
rok dwá kroć: Weźmi liśćia Slazowego/
ile chceſz/ á warz ie we trzech kwartách wo-
dy/ áż trzećia część wywre/ potym odcedź/
włożże w one wodę Miodu przáſnego y wa-
ynſztynu po poł funtu: Warzże to przy o-
gniu lekkim przez poł godźiny ſzumuiecy on
miod/ potym przecedź. Weźmiſz liſtkow Se
náſowych/ Drzewá Fráncuzowego miałko
káżdego po śiedmi vncij/ Salmiaku dwie
drágmie/ wſzyſtko to miałko zetrzy/ á prze-
śiey/ wſypże w one polewkę w gorącą z le-
guchna ſypac/ vſtáwicznie mieſzáiac iákim
drewienkiem: Potym czyśćie záckay/ áby
nic wietrzeć niemogło. Potym przyſtaw nie
dáleko ogniá/ á gdy pocznie gorącym bydź/ zá
grzeyże poduſzkę/ á y ono od ogniá odiawſzy/
záwiń w nie/ á niech ták ciepło trwa/ do
dwudźieſtu godźin. Weźmiſz świeżego Re-
umbarbarum 3. álbo 4. vncye/ ſkráiawſzy
drobno/ wſyp w poł kwarty winá/ á day mo-
knąć przez dwá dni/ potym przecedź/ á wley
do pierwſzego wárzydłá/ przyłoż ktemu Alo-
ny dźikiey/ moczoney w ſoku rożanym/ ktorą
zową Aptekárze Loram ex ſucco Roſarum,
á to miałko vtárwſzy/ wſyp tey poł vncyey.
Tákowe przyprawne pićie/ choway ie w ſklá
ney báńce álbo w naczyniu poſklenionym.
A tego pićia ták vżywáć maſz. Ráno ná świ
tániu maſz go ćiepło wźiąć poł kubeczká/ ál-
bo nieco więcey/ gdy potrzebę bacżyſz/ pozo-
ſtańże w łożu/ á ſpi możeſzli. Wſtawſzy mo-
żeſz iść gdźieć trzebá/ wſzákże możeſzli domá
zoſtáć/ dáleko lepiey ieſt y beſpiecżniey/ á to
dla wiátru. Tego pićia może káżdy bes ſzko-
dy vżywáć/ chceli pięć dni/ chceli śiedm/ dźie
więć álbo iedennaśćie. Bo ták częſte brá-
nie dźień po dźień nic niezáſzkodźi/ gdyż ieſt
ćiáłu bárzo zdrowe. A kto go vżywa/ iney mu
purgácycy/ to ieſt czyśćienia niepotrzebá.
¶ A tho ná wygnánie wſzelákiey Fránce/ B
przez Zołądek á czyśćienie iego: Weźmi mio
du przáſnego/ ieſzcże nieſzymowánego trzy fun
ty/ Soku nogietkowego ieden funt/ Alony
dźikiey w ſoku Rożánym płokáney miałko v-
tárćey trzy vncye/ wſyp to weſpoł w gárniec
poſkleniony: Weźmiſz trocin z drzewá Frán
cuſkiego 6. vncij/ á warz ie w inym gárncu
w niemáło wody proſtey przyſtáwiwſzy/ day
wywrzeć/ iżby ták wiele zoſtáło/ iż gdyby ią
w pierwſzy gárniec ſkláný wlał/ áby ſię ony
rzecży w nim/ pod oną wodą ná dłoń przy-
kryły. Wleyże ieſzcże ktemu octu z morſkiey
cebule dwie vncye/ warzże to weſpoł v o-
gniá wolnego przez poł godźiny/ ábo co wię
cey/ on miod czyśćie ſzumuiecy. Náoſtatek
przyday co nalepſzego Cynámonu/ miałko
tłuczonego 3. álbo 4. vncye/ potym odeymi
od ogniá/ zchowayże. Tego trunku gdy kto
vżywáć chce/ ma go ná raz ćiepło wźiąć ku-
beczek pełen/ á to ná świtániu/ y ma wnet
ná to z ieść Pigwę/ álbo/ Járzębin domo-
wych/ albo niećrzáłych iágod winnych/ álbo
kwáśne iábłko źiárniſte/ albo co ćierpnące-
go/ po ktorym przyięćiu/ ma włożu zoſtáć/ y
możeli ſpáć/ niech ſpi poki chce/ wſtawſzy/
może gdźie chce wyniść/ Wſzákże dáleko le-
piey gdy domá zoſtawa/ á to dla przepuſzcże
nia/ ktore ſtąd bywa/ by niezátrzymał. W-
ſzákże tego pićia/ może tylko dwá kroć w ty-
dźień bráć/ chybá iżby ſię Fránce gwałtem śi
lily/ tedy dniá trzećiego biorąc/ ma doſyć po
mocy/ gdyż to ſámo pićie vczyni/ coby inych
lekárſtw wiele z drzewá Fráncuzowego nie
mogło łatwie pomoc.
¶ Tákowe lekárſtwo wſzelákie Fránce wy- C
pędźi/ bądź guzy/ rány/ łupánie w kośćiach/
álbo w ſtáwiech/ y rány z nich otworzyſthe
goi. Może tego lekárſtwá/ y podrożny człowiek vżywáć/ á ſwe rzecży ſpráwowáć bes
wſzelkiey zawády.
¶ Jabłkowy Konfekt ktory Zołądek twier D
dźi/ wrácánia powśćiagáiąc/ Weźmi wody
iákoby dwie cżęśći/ á miodu trzećią warz w
tym iábłká co naſłodſze. Potym ie ſmaż w-
ſzczyrym miedźie/ á włoż ie ták w ſłoiek wla-
wſzy ná nie dobrze wyſzymowánego miodu/

chceßli też rzeczy wonnych przyłożyć/ możeß Cynámonu/ gwoździkow miáłko po troße przymießáć.

C ¶ Drugi Jábłeczny konfekt/ ná twierdzenie Zołądká/ y ku pośileniu Sercá/ Weźmi Jábłek wonnych/ y co nasłodßych/ obłupiwßy ie chędogo/ y środki z czwierći wykráiawßy/ niech ich będźie 6. funtow/ Cukru bieluchnego 5. funtow/ wodki Rożáney 2. funty/ Ráyskiego drzewá 5. Drágm/ Zandálu żołtego trzy drágmy/ Gwoździkow poł vncyey/ Cynámonu połpiety drágmy/ Ambry 2. drágmie/ Piżmá Moßkowego ieden ßkrupuł. To wßystko spraw tym obyczáiem/ iáko niżey naydźieß o Pigwoch/ pod litera H.

E ¶ Konfekt grußkowy ku twierdzeniu Zołądká/ y pośileniu sercá/ bywa czynion/ iáko y s pigw/ wßákże ktemu potrzebá grußki obieráć co nawonnieyßych.

2 Konfekt záś Śliwowy służy zápalonemu Zołądkowi/ Abowiem mu prágnienie gáśi/ ograßki vśmierza/ żywot miękczy/ wziąwßy nápoły wody z miodem/ warzże śliwy wtym wespoł y s kostkámi/ á gdy rozewreią/ przegnieć ie przez śitko/ á on gąßcz w ßczerym miedźie smaż/ Potym zchowawßy w słoiek/ wley ná tho miodu dobrze ßymowánego/ á choway od tey potrzeby

3 Z węgierskich śliw osobliwy konfekt/ weźmi sámey ośrodki z śliw Węgierskich słodkich 2. funty/ warz to w wodźie tey/ w ktoreybyś drzewiey rozwárzył Tłustoß ogrodny: Przyłożże Cukru białego funt 1. á wodki Fiołkowey 2. funty. Zmießay záś á smaż ná lekkim ogniu/ áże zgęstnie/ chowayże to w naczyniu śklánym.

4 Malonowy konfekt osobliwy/ Weźmi nieprawie dośrzáłych malonow/ ochędożywßy/ pokráyże ich ile chceß/ wmoczże ie w ocet przez 10. dni/ potym ie wyiąwßy/ włoż w iny ocet/ á day im záś moknąć 10. dni/ wßákże ie ná káżdy dźień mießay/ Potym ie ná chuste wybierz/ á niech wyśiąkną przez noc y dźień/ potym ie w ćieniu vsuß/ włożże ie potym w miod/ á niechay ich záś przez 10 dni/ Wßákże im ná káżdy dźień wezwrzeć day. Potym wybierz ie w naczynie/ ktore potrząsnąć pierwey maß/ tymi prochy: Weźmi Gwoździkow/ Jngbieru/ Orzechá mußkatowego/ Cynámonu/ káżdego ile chceß/ to wßystko ná miáłki proch zwierć/ á posyp pod ty malony/ y nánie/ A potym to wßystko Járzęcym miodem poley/ á ták zchoway do potrzeby.

5 Bániowy konfekt/ weźmi Bań/ á pokráy ie wzdłuż ná ßtuki/ ochędoż ich dobrze ile chceß poleyże ie woda gorąca/ á czyń tego po 9 dni potym ie warz zlekká v ogniá/ áby nierozewrzáły/ dayże im ná chuśćie ośiąknąć/ á ták niech oschną przez dwá dni/ warz ie potym w miedźie/ iáko Pomoráńcze.

6 Konfekt z Moßkátelli grußeczek máłych. Tylko ty grußeczki raz w miedźie przewarz. Przyłożże w nie Cynámonu/ gwoździkow y inych tym obyczáiem/ iáko o Pigwách maß pod litera H. Wßákże dla Zołądká/ bierz wßystkiego wiecey niż w pigwy.

F ¶ Konfekt z Mierobolanow brunatnych/ Zołądek bárzo twierdźi/ chuć iedzenia przywodźi/ Żywność czuyna y bácżna czyni/ wzrok ostrzy/ á częste vżywánie iego we wßystkim człowieká odmładza/ iendrzniąc go: Weźmi Mierobalanow brunatnych/ Co ie Aptekárze Chebuli zowa ile chceß/ wßákże niech będą świeże/ álbo iednák po Aptekársku odmiękczone/ podźiubayże ná nich skore ßwáyca/ álbo nożem kończystym. Potym ie warz w wodźie ná lekkim ogniu/ áby tylko spęczniáły/ á odmiękneły/ wyleyże ie ná iáką deskę/ á wygnieć wodę snich. Potym ie mocz dwá dni w miedźie pitym/ Dniá trzećiego/ przysmaż ich ná ogniu lekkim/ potym we śklenice zchoway od potrzeby. Po Aptekársku ták bywáią odmiękczáne/ kłádą ie w wiele wody/ á dáią im tydźień moknąć/ potym ie w piasek wilgotny wkopáią/ á dniá trzećiego polewáią piasek wodą/ wzrußáiąc ich káżdą rázą/ dokąd nierospęcznieią/ á nierozmiękną. Czynią to niektorzy w niektorym przyćierku/ álbo w iákiey fáśie. Niektorzy prosto w dole/ gdźie grund iest piaseczny/ zwłaßczá w piwnicách chłodnych/ moczą ie ták.

Jeßcże ie Aptekárze ták przyprawuią: biorą co nalepße Chebuly/ to iest brunatne Mierobolany/ á zákopywáią ie w glinę álbo źiemię piaßczystą/ á zwłaßczá wilgotną/ kłádąc ie wárstwámi: Nád to źiemię onę wodą polewáią/ przemieniáiąc im mieysce/ przynamniey

przynamniey dniá trzećiego: A to dla tego by ná nich ruchána źiemia nielatwie oschłá/ chowáia ie ták przez 10 dni/ y poki práwie nierospecznieia: Potym ie woda wyplocza/ po raz álbo po 4. Potym biora Daktyli/ y Jeczmień/ á wárza to wespol w wielu wody y kłáda w one suche Mierobolany/ a wárza ie ná lekkim ogniu/ coby iácy wzwieráły. Potym ie chedogo omyia/ á w miedźie odßumowánym wárza/ kłádac do káżdego funthá Mierobolanow/ źiarn Ráyskich dwoich mnieyßych y wietßych/ ták że y ßafránu/ káżdego ßkrupuł ieden/ Cynamonu/ y gwoźdźikow po 1. drágmie/ Piżmá Moßkowego pol ßkrupułu/ wßystko miáłko vtárßy wsyp/ wley potym w chustę/ á gnieć w niey pospołu/ przykracáiac chusty/ iż y rzeczy ony wonne wespol przeyda: On gaßcz w záwieśistym naczyniu nád ogniem mießay áby w pokoiu niewrzał. A gdy powre/ wyłoż we śklenice/ á day mu ták przez dźień stać/ áby ony wonne rzeczy w sie wsiaknał. Potym w słoiek wpraw/ á miodem cżescie odßumowánym poley náwierzch/ posypże záś z wierzchu piżmem Moßkowym/ ßafranem y Ambra według potrzeby/ á zátkay słoiek dobrze. Abowiem im to dłużey bedźieß chowáć/ tym lepßy bedźie/ gdy mu wietrzeć niedaß.

G ¶ Konfekt z Mierobolanow tych/ ktore Aptekárze Emblicorum zowa/ obierz co nalepßych Mierobolanow stego rodzáiu/ day im ták cało moknać w źimney wodźie/ przez śiedm dni/ postáwiwßy ie gdźie w chłodźie á w ćieniu. A gdy rospecznieia y rozmiekna: potym ie warz iáko y pierwße/ zápraw ie tákże wonnymi rzeczámi/ iáko y pirwße przegniotßy. Drudzy ie ták przyprawuia/ wmoczywßy ie w wode/ dádza im stać ná słońcu/ áż rospecznieia/ á rozmiekna. Potym ie przegniota przez chuste/ á on gaßcz mocza dwá dni w miedźie pitym. Potym go v ogniá przywárza/ A gdy troche ochłodnie/ czwarta cześć

H miodu Járzecego przyłoża/ y ták chowáia.

1. Konfekt Pigwowy/ vmocniáiacy Zoładek/ trawienie mu dobre czyniac. Plynienia mu wßelkiego y wrácánia broniac/ y chuć iedzenia przywodzac. Obierz Pigw co nalepßych á nawietßych/ coby nienárußonych/ ochedoż ie z wierzchu z łupin/ á wewnatrz z iadrek y s fáchow/ pokráyże ie ná czwierći álbo ná połowice/ warz w wodźie/ ktorey niech bedźie tylo dwoie ile pigw/ miodu iáko połowicá wody. Niektorzy ie warza w tylé winá z miodem/ á to dnia pierwßego. Drugiego ie w sámym miedzie smaża/ schowayże ták przyprawione w naczyniu śkłanym/ álbo pośkleniony/ Przyłożywßy do nich Konfektu Cytrynowego/ wßakże miod ma po wierzchu stać. A chceßli áby ćen konfekt trwáły był/ chrońże byś pigw woda niemaczał przed wárzenim.

2. Diacidonium s Pigw ták czynia/ ochedoż pigwy/ iáko y wyżßey naukę maß/ rozwarz ie z winem ná ćiásto geste/ niech tego gaßczu álbo ćiásta 12 funtow bedźie. Zmießay s nim cukru lutrowánego/ á z wody wywrzáłego 8. funtow/ warz to pospołu mießáiac/ áż vwre/ chowayże ie w pudełkách/ á to maß práwa miernośc wkłádániu tego konfektu álbo soku. Niektorzy kłada ták wiele ćiástá tego/ ile y cukru/ ále nie dobrze.

Też y to trzebá wiedźieć/ iż ono ćiásto/ niß z cukrem bedzie zmießáne/ trzebá ie dobrze vgnieść kopystka dźiorkawana/ á vstáwnie mießáć warzac/ by sie nieguzowáciło/ á iß byś baczył/ gdy dostátecznie vwre/ tedy drzewiey niema dosyć/ áß gdy powolnie odstawa od panwie.

3. Jeßcże drugim obyczáiem bywa przyprawion ten konfekt Pigwowy/ ochedożywßy pigwy iáko y pierwey/ pokray ie drobiuchno/ odrzucáiac s nich wßelka twárdość/ smażże ie w miedzie/ áż połowicá wywre/ a wárzac potrzesuy pieprzem tłuczonym.

4 Jeßcże y tym obyczáiem bywa przypráwiá/ Weźmi soku pigwowego iáko 4. kwarty/ octá iáko 3 kwarty/ miodu iáko 4. kwarty/ warz to wespol/ áż bedzie wßystko miodowi podobno. Potym w to wsyp pieprzu/ y ingbieru miałko po dwu vncyách.

5. Jeßcże czynienie soku Pigwowego/ álbo konfektu Zoładkowi pomocnego/ Obrawßy Pigw práwie zdrowych/ ochedoż ie iáko y pierwey/ warz ie w vlipku wodnym á przez trzeći dźień/ dowarz ich práwie w inym vlipku dobrze wárzonym/ włoż weń Piżmá Moßkowego/ schowayże w naczyniu śkłanym/ á onym vlipkiem doley/ w ktorymeś dowárzył.

6. A ten konfekt przywodzi Zoładek skáżony ku pierwßey władzey/ chuć w nim czyni iedzenia/

dzenia/ Wątrobę poſila / trawienie dobre czyni: Weźmi ſoku Pigwowego dobrze od ßymowanego trzy funty. Miodu czyśćie ßymowánego też trzy funty / Octu oſtrego/ á iáſnego dwá funty/ warz to weſpoł/ áß czyśćie zgęſtnie/ á odiąwßy od ogniá / poki nie oſtydnie/ wſyp tych prochow miáłko vśiawßy. Weźmi Jngbieru / Pieprzu długiego/ Cynámonu/ káżdeº vncya 1. Gwoździkow/ Drzewá Ráyſkiego po poł vncyey / Piżmá Moßkowego ieden ßkrupuł / á ſpraw to po Aptekárſku.

7. Jeßcze ktemu pigwowy ſok: Weźmi ſoku pigwowego 20. funtow/ Winá dobrego ſtárego 10. funtow: Warz to z lekką v ogniá áß trzećia część wywre/ vſtáwnie ßymuiąc. A gdy ſię iuż ná dno vłoży/ przecedź: Przydayże miodu ßymowánego 6. funtow/ y záś znowu warz ßymuiąc/ záwieśiwßy ty rzeczy w wezełku: Weźmi Cynámonu/ Ráyſkich ziarn po 3. drágmy/ gwoździkow 2. drágmie/ Jngbieru/ Mußkatu/ Drzewá Ráyſkiego/ Máſtiki po połtory drágmy/ Száfránu 2. drágmie. To wßyſtko miałko zetrzy oprocz ßáfránu/ á to w chuſtkę związawßy/ wpuść tám węzeł ná nići/ á day ták ſpołem wrzeć/ często wyćiągay węzeł/ á pogniátay go/ áż on ſok zgęſtnie. Potym Piżmá Moßkowego przyłoż ieden ßkrupuł/ á Gálliey dwie drágmie. Niektorzy Cukier miáſto miodu biorą. A drudzy ná poły oboygá niekłádąc tych rzeczy wonnych álbo korzennych.

8. Jeßcze y ktemu ſok pigwowy ták przyprawuią: Weźmi ſoku pigwowego trzy funty/ Miodu białego 2. funty. Warz vſtáwnie ßymuiąc/ áß ták niebędźie fárbowáć/ gdy ſię dotknieß. A potym tego przyłoż: Weźmi Szkámoniey ſpráwioney w Pigwie połtory vncye/ Gálliey dobrey/ Gwoździkow/ Jngbieru/ Máſtiki/ Pieprzu długiego/ Cynámonu/ Orzechá Mußkátowego/ káżdego trzy vncye/ Albo záś Szkámoniey trzy drágmy/ Turbitu 12. drágm. Chceßli możeß miáſto Szkámoniey włożyć/ Turbitu 25. drágm. Krokoſu 5. drágm/ á będźie ku flegmie ſłużyć. Niektorzy też z innymi lekárſtwy czyśćiącemi mießáią/ ták według potrzeby/ á Lekárzowego wzdánia.

9. Sok Pigwowy/ ktory bárzo śćiąga/ y pobudza żołądka: Weźmi kwáśnych Pigw ſoku funtow 60. Mietki ſuchey/ liśćia Cytrowego káżdego vnciy 8. Liśćia Różánego kwiećia trzy drágmy / wywarz to do połowice/ potym roſtworz dobrym winem białym á ſtárym/ dwudźieſtą piąćią funtow/ á przecedź/ Przyłożże miodu álbo cukru/ á powarz/ chceßli przez rzeczy wonnych álbo ſnimi. Niektorzy miáſto winá/ wárzą z octem.

10. Jeßcze iáſnego ſoku z Pigw przypráwá/ Weźmi ile chceß pigw/ ochędożywßy iáko y wyżßey/ pokray ie drobno / warz ie w gárncu poſklenionym/ z trochą winá / dobrze gárnieć pokrywką z chuſtą zátkawßy/ áby ſię nic niewykurzáło párá. A gdyć ſię zda/ iż doſyć wrzáło/ wyymiß pigwy poſpołu z ſokiem/ á przegnieć czyśćie przez chuſtę/ á ile będźie funtow ſoku onego / tyle funtow cukru białego przyłoż/ iácyby był prawie czyſty/ warzże záś do ſłußney gęſtośći/ ßymuiąc dobrze/ á odiąwßy choway on ſok w kropkách we wnątrz pozłoćiſtych.

11. Jeßcze konfekt Pigwowy/ ktory w płácaßki tworzą / Weźmi pigw ile chceß/ á vchędoż ie/ warz ie całkiem w wodźie/ áß ſię popukáią. Potym ie przegnieć przez chuſtę/ Przyłoż w ośm funtow ſoku/ trzy funty cukru bieluchnego/ mießay vſtáwnie kopyſtką drewniáną warząc v lekkiego ogniá/ áż dobrze vwre. Co poznaß/ gdy do panwie nieprzylipą / á dá ſię s panwie gládko wyiąć. A chceßli ie wonno vczynić / włoż Piżmá Moßkowego trochę/ y Cukru miáłko tłuczonego/ vmießayże ſtym w panwi dobrze / á chceßli vkorzenić: weźmi Cynámonu/ gwoździkow/ orzechá Mußkatowego/ Jngbieru káżdego ile chceß/ á vmießay dobrze/ Wßákże Piżmá powarz kęs pierwey w occie. A gdy to vczyniß/ bierz s panwie po tylu/ ßczegobyś ieden płácaßek vczynić chćiał/ á gnieć go ná ſtole/ potrząſnawßy miáłkiem cukrem á tworz płácaßki iáko wielkie chceß/ á vſuß ie ná ſłońcu/ á często ie przewrácay/ podſypuiąc ie záwße cukrem/ á to do tąd poki z wierzchu nieoſchną. To będźieß miał Pigwowy konfekt koßtowny y ſmáczny vſtam iáko y ſercu przyiemny. Tym obyczáiem możeß y Brzoſkwinie przypráwić/ Grußki y ine owoce/ Abowiem rzecz ieſt przyiemna y prawie Kśiążeca.

Brzo-

I ¶ Brzoskwiń przypráwiánia po Hiszpáńsku ku posileniu żołądká: Weźmi co nawiet- szych Brzoskwiń ile chceß/ á pokray ie/ wyy- muiac s nich kostki / wyłoż ie przez dwá dni ná słońce/ przewrácáiac ie w zárań/ y w wie- czor: Tákże od słońcá zágrzane / włoż w sy- rop Cukrowy/ pomoknać im day/ potym ie wyymi/ y zás ie ná słońce wyłoż/ czyniac co y pierwey. A gdy tego po trzy álbo czterzy kroć vczyniß/ á iże sie po skorupi/ chowayże ie ták ná zime/ á beda koßtowne.

2. Ießcze Konfekt z Brzoskwiń ku chłodze- niu żołądká/ á ku posilániu sercá/ prágnie- nie gáßac/ y smrod vstny tłumiac.

Weźmi Brzoskwiń iuż dośrzáłych z wierz- chu y we wnatrz vchedożonych. Zás Brzo- skwiniowego soku / káżdego po trzy funty/ Cukru białego dwie lib: vwierć Brzoskwi- nie/ á warz ie potym w syropie / o ktorymeś czytał wyżßey w konfekcie Pigwowym. A gdy vwre/ potrześni prochem z drzewá Ráy- skiego/ prochem Zándalu żołtego / káżdego niech bedzie po dwu Dragm / Cynámonu/ Kubebow/ Mußkatu/ káżdego po 4 dragm Piżmá Moßkowego poł drágmy. A bedzieli ten konfekt bes korzennośći/ tedy tym bár- ziey bedzie chłodzić/ y wilżyć.

K ¶ Wpráwienie Jngbieru / ku zágrzewá- niu żołądká zimnego/ á wysußániu wilgośći zbytniey s niego/ czyni też ſtrawnosc dobra/ wiátry wypadza/ lipkość ielitna nápráwia: Wątrobe y wßystko ćiáło otwiera ku przyi- mowániu żywnośći. A to przypráwá iego: Weźmi Jngbieru świeżego/ Albo po Apte- kársku miekczonego cześć iedne/ Miodu tyle troie/ Cukru ilo Jngbieru/ warz to wespoł po Aptekársku. Miekczenie Jngbieru ták vczyniß/ ochedoż Jngbieru/ á námocz go w wode/ potym go w piasek zákopay/ iákoś o Mierobolániech náuke miał.

2. Ießcze Jngbieru przypráwiánie bárzo przyiemne/ Weźmi co nalepßego Jngbieru poł vncyey / Cynámonu wybornego 2 Drá- gmie/ Mußkatu y Gwozdzikow po drágmie iedney/ potłucz to ná miáłki proch. Przyday- że Cukru lutrowánego y dobrze wywárzo- nego dwá funty/ Vczyń ſtego konfekcig w tábliczkách/ co Morzellatámi Aptekárze zowa.

L ¶ Konfekt ktory żołądek śćiaga: gorącość w nim zbytnia chłodzac/ żołta żolć s niego wywodzac/ ſtrawność w nim czyniac/ chuć mu iedzenia przywodzi: Weźmi ośrodki Pigwowey/ ośrodki grußek ćierpnacych/ y iábłek kwáśnych po iednym funćie/ warz to w occie mocnym/ w ktorym ziárná gárbár- skie noc y dzień mokneły / Przyday Agrestu ieden funt/ ośrodki nieźrzáłych Járzebin 5 Dragm/ Warz to wßystko ze cztermi funty cukru/ áż zgestnie iáko miod. Potym przy- day soku iágod głogowych dwie vncye/ Dim nego mchu/ Násienia ßczawikowego/ káż- dego po vncyey iedney. A vwárzony ten kon fekt w ßklánym naczyniu schoway.

¶ Konfekt z sokow owocnych ku twierdze- niu żołądká: Weźmi soku Pigwowego coby nápoły wywrzał dwá funty. Soku s płonek wárzonego: Soku grußek wárzonych/ káż- dego po funćie / winá ſtárego dwá funty/ warz ie z miodem álbo s cukrem / możeß z rzeczámi wonnymi y bes nich przyprawić. M

¶ Piżmowy wonny konfekt: Weźmi Drá- gántu rospußczonego w wodce rożáney wy- bielone° wosku ile chceß. A vczyń s niego gru zełke/ iáko laskowy orzech/ ſtłucz w możdze- rzu. Przyday ktemu Cukru białego co na- lepßego/ Piżmá Moßkowego rospußczone- go w wodce Rożáney/ pieć ziarn wagi/ zmie ßay á vczyń ćiastko/ ktore pokráy iáko chceß A ieśli chceß lepße vczynić / przyweźmi Piż- má tym wiecey y Cukru/ przymießay ktemu Mußkatu vtłukßy/ vſtáwicznie mießáiac/ przeto też przymießay kes maki Krochma- lowey. Albo ießcze lepiey prochu miáłkiego z Zandálu czerwonego/ mießay aż sie w ku- pe zlepi. Też bryłke w kilá cześci roskroy/ á w ćieniu vsuß. A chceßli bryłki ony vfárbo- wáć/ możeß iáko chceß/ tylko nieiádowitymi fárbámi/ á dobrze vtártymi/ możeß ie pozło- ćić álbo posrzebrzyć/ iáko y ine konfekty. N

Ießcze inym obyczáiem konfekt Krolewski: Weźmi Gumi Arabskiego 5 vncy/ Cukru wyprawionego 4 vncye/ Krochmalu trzy vncye / Piżmá Moßkowego 120 ziarn/ spraw á zmießay iáko y ten pierwßy.

Kśiag 4 Rozdział 3.

O Rozmáitych przypráwách owocow/ ktorych ku pośileniu wnątrza ludźie możni vżywáią / vchádzáiąc chorobam.

A Przypráwiánie Jábłek Cytrynowych/ Pomoráńcowych y inych rozmáitych owocow. Naprzod máią być kráiáne łupione/ y we wnątrz z iadr wykráiáne. Potym máią być wárzone w wodźie słokowey przez poł godźiny/ áż nieco rozmiekną. Potym ie wybráć do źimney wody/ á dáć im moknąć ośm dni/ nákáżdy dźień wode dwá kroć odmieniáiąc/ á to po ránu y w wieczor/ á zá káżdą rázą do ogniá przystaw/ áby sie tylko zgrzáło niewzwieráiąc. Niektorzy iácy raz przez dźień przystáwiáią do ogniá/ áby iábłká niebárzo miekneły/ á odmieniáią wode tylko w wieczor/ áby gorzkość s nich wszystká wymokneła: Ktora gdy iuż wymoknie/ Weźmiß Cukru álbo miodu lutrowánego/ y ktemu przyrządzonego/ O czym niżey náuká będźie/ włożże weń iábłko Cytrowe pierwey chustą z wody osußone/ A zwłaßczá gdy ktemu/ ná sußy przez noc poleżą źimie/ lećie dosyć przez trzy godźiny/ gdy ná mieyscu wietrznym/ w Cukrze zás álbo w miedźie/ day im leżeć 12 godźin/ A wybrawßy ie zás/ przystą w miod/ álbo cukier do ogniá lekkiego/ á day wrzeć społ godźiny/ á gdy zás ochłodnie/ włoż zás iábłká weń/ á ták po dwá dni vczyniß/ áże ku práwey gestośći przydźie cukier álbo miod. Wßákże chceßli z miodem przypráwiáć/ ten ma być dwá kroć lutrowány/ álbo czyśćiony/ y przegnietány po Aptekársku/ iáko niżey náuká będźie pod literą B Co gdy vczyniß/ włoż zás iábłká Cytrowe/ á day im wrzeć przy ogniu wolnym ze ćwierć godźiny/ potim obeymi od ogniá/ á ták przez dźień cáły niechay. Drugiego dniá zás/ warz v ogniá przez poł godźiny/ á ták przez dwá dni vczyniß/ y stánie sie cukier z iábłki doskonáły. Bo tá wßystká náuká w wárzeniu zależy/ zwárzyć wßystko społem/ álbo w sámym Cukrze álbo w miedźie. Bo iesli nie porządnie wárzą/ łatwie przyśmárgnie. Ale gdy porządnie vwárzą/ iest rzecz kosztowna y żołądkowi przyiemna. Tymże obyczáiem y ine owoce mogą być wpráwowáne/ iáko Brzoskwinie dośrzáłe/ Limunie/ Pomoráńcze/ Jábłká/ Orzechy nieśrzáłe/ y ich iadrá/ y inße owoce.

¶ O przypráwiániu Cukru álbo miodu ku wpráwowániu Cytryn / y inych owocow: B
Weźmi do dźieśiąći funtow miodu dwánaśćie białkow iáiowych/ á wody słokowey poł kubeczká/ vtłucz sta wodą białki dobrze/ á zmießawßy z miodem/ przystaw do ogniá lekkiego przez ćwierć godźiny/ á odstáwiwßy od ogniá/ czyśćie vßymuy á przecedź/ tedy będźie miod piekny iásny ku wpráwowániu owocu wßelákiego. Gdy tedy chceß Cytryny wpráwowáć w miod/ maß miodu wźiąć we dwoy nasob. Cukier też może ták być lutrowány. Ale gdy Cytryny chceß w cukier wpráwić możeß w 6 funtow Cytryn/ wźiąć 9 funtow Cukru: A to będźie wpráwienie dobre/ bo iż cukru mniey niż miodu potrzebá/ dźieie sie dla tego/ iż miod w sobie/ wiecey plugástwá ma/ niżli cukier. Przeto miodu trzećią cześćią wiecey trzebá niżli cukru/ ktorey miáry strzegąc/ záwße dobrą robotę zrobiß.

¶ Wpráwiánie Cytryn bárzo dobre/ ku pośilániu Żołądká/ y twierdzeniu sercá. Abowiem strawność dobrą czyni/ y dech wonny spráwuie: Weźmi wybornych cytryn/ á pokráy ie w podłuż ná czwierći/ wybierz ośrodke s nich/ á włoż ią w czystą wode/ włoż soli oczkowátey w drobnych gruzełkách/ á mocz ták przez dźiewięć dni/ áże stwárdnieią. Potym ie mocz śiedm dni bes soli/ áż sie im bárwá zmieni/ thákże zwierzchu iáko y we wnątrz zbieleią/ w sámey tylko wodźie niech mokną/ A wßákże ostátnia wodá/ ma ießcze nieco słonośći mieć/ czego kosztowániem dowodźieß. A gdy obaczyß/ iż w Cytrynách iuż ledwo słonosć iest/ wnet weźmi miodu czystego co baczyß przećiw wielgośći Cytryn/ á ktemu we dwoy nasob wody/ włoż wto cytryny/ á warz ie ták wespoł v ogniá lekkiego dwie godźinie: Pothym ie wyymi z onego miodu z wodą. Názáiutrz przyłoż miodu świeżego/ á przywarz zás pospołu/ á gdy powre/ wyłoż w naczynie posklenione/ á posyp tymi prochy ná wierzch/ á ma prochow być ná káżdy funth Cytryn / z stych káżdego po połtory drágmy. Naprzod ßáfránu/ Ráyskich ziarn máłych y wielgich/ Gwoźdźikow/

Cynámonu po dwu ßkrupulu y po pięći ziarn Piżmá Moßkowego pot ßkropulu: To wßyſtko miáłko vwierćiawßy ma być ná Cytryny wſypáno / wßákże miod ma być nád Cytrynámi.

D ❡ Ießcże Cytryn máłych przypráwá/ Weżmi cytryn co ie ręká może obiąć/ wykroy ośrodkę ſnich/ á wmocż ſkorki w oſtry ług iáſny day im moknąć przez 9 dni / á odmień ług dniá piątego/ á wley miáſto niego wody/ áże z gorzkośći wyſtodną. Potym ie warz wſtokowcy wodźie/ áż zmiękną/ á z wody záś wygnieć/ włoż ie w gárniec/ wleyże ná nie vlipku cukrowe°/ Ktory ták czynią/ iż biorą wody trzy częśći/ á iedne cukru białego/ wtákowego Vlipku doſtátku/ day tym cytrynam moknąć noc y dźień. Potym day wrzeć przy lekkim ogniu/ áż do geſtośći cukru ćiągłego A wybrawßy ſkorki ſtego Vlipku/ włoż ie w naczynie ſkláne polewáiąc káżdą ßtuczkę Vlipkiem Rożánym / álbo Cukrem bielonym miernie geſto wárzonym. Też niektorzy wonnośći przydáią Piżmem Moßkowym y Ambrą.

E ❡ Ießcże o wpráwowániu Cytryn/ Weżmi ſkorek álbo liśćia z cytryn/ czterzy vncye/ Pigw dwie Vncye/ Jábłek wonnych ſkray 4. Mocż to w ośmi funćiech winá ſtárego/ z odważenim rzeczy wonnych przez dwá dni Potym day troche powrzeć / á włoż miodu ßymowánego / cukru bieluchnego y wodki Rożáney / káżdego po dwá funty / Warzże weſpoł/ áż zgeſtnie iáko Vlipek bywa / á vczyń im wonność piętnaśćia ziarn Piżmá Moßkowego. Albo weżmi cytrynowych ſkorek śiedḿ Dragm/ Miedzinki vnciy pot tory/ Pczelniku włoſkiego pot vncyey/ Gwozdzikow trzy drágmy/ Drzewá Ráyſkiego 2 Skrupuły: Mocż to we czterech funćiech winá dobrego przez trzy dni. Potym włoż cukru 2 funty/ á warz ſtym/ Vczyń wonność przyłożywßy Gálliey 2 ßkrupuły / Száfránu záważenie ziarn piętnaśćie/ możeß wźiąć poł ßkrupułu / Máſtiki drágme iedne/ Piżmá Moßkowego 10 ziarn/ á ſtym będźie ten konfekt wonny.

F ❡ Pomoráńczowych ſkorek wpráwiánie/ á z właßczá Máiá poki ſkorká mieżßa/ Weżmi Pomoráńcow / á roſkraway ie wpodłuż ná czwore álbo wßeściorę/ ile ich mieć chceß/ á mocż ie przez 10 dni w wodźie ſtokowey/ álbo do tąd / poki niebędą przezroczyſte / potym ie ſuß ná wietrze/ wchuſtę vwinawßy/ áże dobrze wyſchną: Włożże ie w kociełek/ á wley miodu ná nie / żeby go ſpołowicą nád ſkorkámi było. Powarzże ich troche mießáiąc/ á odeymi rychło od ogniá/ áby miod nie przewrzał / niechay ich w onym miedźie przez 4 dni/ Wßákże ná káżdy dźień mießáiąc á tego czyń po trzy kroć troche powarzáiąc/ á daway im záś ták ſtać przez trzy dni. Potym ie z onego miodu wybierz/ á warz ie w tyle miodu/ ile ć ſie zda/ wßákże też niedługo potym ie włoż w iákie naczynie ku chowániu/ á wſyp w nie prochow tłuczonych z Jngbieru / Gwozdzikow/ Cynámonu ile chceß/ vmießayże czyſćie/ á choway.

❡ Wiedz to iż miod ten/ w ktorymeś ie wárzył/ ieſt bárzo dobry ku wpráwowániu inßych Konfektow w nim.

Kśiąg 4 Rozdział 4.

O wpráwiániu Orzechow w cukier álbo w miod/ y inych owocow.

ORzechy włoſkie poki ießcże młode/ máią być zbieráne ile ich kto chce mieć/ káżdy trzebá przekłoć ná mieyſcu álbo ná ßeśći/ á wmocż ie w wodę przez iedennaśćie dni / álbo coć ſie zda/ potym w miedźie warz / iáko Pomoráńce / tylko ie we czwornaſob dłużey warz/ á tho iż ich więcey ieſt/ Wßákże ná to bácz / iżebyś miodu świeżego czeſto przykłádał/ ile go vwiera. Potym przyłoż wonnych rzeczy / iákoś o Pomoráńcách czytał/ Ale gwoździkow niech będźie mniey/ ábowiem od nich bywáią Orzechy gorzkie. A

❡ Drugie wpráwiánie Orzechow: Weżmi ich poki w nich ſkorupá miękka/ warz ie w miedźie z wodą/ á potym ie odley. Niektorzy o nich ſkorkę ſkrawáią/ á ſáme młodą ſkorupę kołąc/ ránią/ y wárzą ie w ßczerem miedźie/ potym ie z wonnemi rzeczámi kramnymi mießáią. B

Laſkowe tákże poki miękkie ſą/ wárzą ie nie kołąc/ potym ie też iáko y włoſkie korzenią.

C ¶ Wilich Iágod wpráwowánie w cukier po Genewsku/ Longo bárdzi ie zowa Wiśoegno mala/ iuż też y v nas w Polßce náwiedźiły pánow wielkich Ogrody: Weźmi tych iágod poki niedoźrzeią/ Zwłaßczá poki są/ ile laskowe Orzechy/ warz ie w wodźie/ áż zmięknieią/ Potym ie dobrze vsuß/ á wmocz ie w Syrop álbo Vlipek Cukrowy/ o ktorym wyżßey maß w Rozdźiale tych Kśiąg pod litera D. Niech w nim mokna przez 20 dni/ Potym ie wybierz/ á sam Syrop warz po Aptekársku/ iáko maß tu nauke/ wmocz że ie záśie weń/ á day ták moknąć przez 4 dni/ áż wßystkę wilgość wyćiągną/ potym ie schoway w naczynie/ á będą koßtowne.

D ¶ Cukrowego ćiástá przypráwá/ w ktore wćiskáć może iáko kolwiek wyobrażenie/ álbo z niego vczynić co chce: Weźmi Drágántu rospuszczonego w Rożáney wodce. A iáko wiele cukru przyprawić chceß/ tedy zważ/ weźmi do káżdey vncyey Cukru/ thák wiele Drágántu ile iest ziarno bobowe/ y soku Limuniowego. Stłucz naprzod Drágánt w możdzerzu/ áż sie práwie rozwodni. Potym przyley soku z Limuniy wespoł z białkiem iáiowym/ S tym czyśćie zmießay/ potym wsyp Cukru białego 4 vncye/ á to będzie ćiásto ktore wyiąwßy ná stoł/ cukrem potrześiony położ á gnieć dobrze ná nim. Potym wałkiem rostocz iáko ćienko chceß mieć/ á z onego rostoczenia/ czyń naczynie iákie żywnie chceß/ Tego vżywáią dla roskoßy przy weselách/ miásto inego naczynia ná stole/ iácy ćiepłych rzeczy tych w sobie nieśtrzymáią/ ná ostátek po potrzebie/ tedy ie ieść lubo. Przeto ktho ie słodßymi/ á ku iedzeniu milßymi mieć chce/ przyday ktemu słodkich migdałow z Rożána wodka vtłuczonych dobrze ochedożonych/ á czyń to ćiásto iáko ná Márcypany. Toż ćiásto włoż miedzy dwoy nasob pierwßego/ álbo iuż w gotowego naczynia środek/ to ie vczyni przyiemnymi y smácznymi ku iedzeniu.

E ¶ Drugim obyczáiem spráwowánie cukrowego ćiástá/ ku czynieniu podobieństw rozmáitych owocow y inych rzeczy: Weźmi czyśćiuchnego cukru/ miáłko tłuczonego ile sie zda/ zádźiáłay z niego ćiásto z białkámi iáiowymi. Potym formy/ w ktore wgniátáć chceß/ pierwey oleykiem Migdałowym nápuść/ potym ćiástem nápełń/ á tego wespoł śćiśń/ á vczyniß podobieństwo źwierząt/ ptakow/ y owocow/ według sposobu form/ potym ie w izdbie suß/ á potym ie máluy według potrzeby.

F ¶ Obyczay czynienia białych Morselatow. Weźmi cukru lutrowánego/ niepráwie zwárzonego ieden funt/ vtłucz go dobrze drzewiánym pißtałem/ á po dobrym vtłuczeniu/ przyday Ingbieru drobno kráiánego dwie Drágmie: Potym vwarz dobrze/ á pokráy ná Morselaty. Niektorzy przykłádáią wiecey Ingbieru/ dla rzeźwośći. Ale pierwßa miárá iest zwyczáynieyßa y lepßa/ á to gdy do funtu cukru/ włoży Ingbieru dwie drágmie.

G ¶ Sáwoniey spráwowánie/ ktory konfekt v Pánow Dwornych Wenetow w wielkiey wadze iest/ dla iego przyiemnego á lubego smáku y tucznośći: Weźmi cukru lutrowánego/ á dobrze z wody wywárzonego funt 1 Wodki Rożáney 4 Vncye. Tártego Krochmalu też 4 vncye/ warz to wespoł/ áż wodká wywre/ á cukier stwárdnieie/ przyday że na ostátku drobniuchno kráiánego Ingbieru 2 Vncye/ posyp że kámień álbo płáze máka/ á wyleway ono spanwie ponim/ będźie konfekt iákoby kołaczki.

H ¶ Penidij białych/ álbo cukru ćiągłego czynienie: Wmocz cukru dwá funty przez noc Potym go w oneyże wodźie warz/ nielutruiąc/ wßákże pierwey przecedź/ á niechay twárdo vwre/ á wychyń potym ná płáze/ Oleykiem słodkich migdałow mázáná/ rozćiągay że ná żeleźie poki nieostydnie/ á im dłużey rozćiegáć będźieß/ tym też bielße Penidije będą. Potym nożyczkámi postrzyżeß/ á do ćiepłey izdby wstáwiß. Niekthorzy w káżdy funt cukru/ máki krochmalowey przymießawáią po poł Vncyey. A gdy cukier wpoły vwre/ álbo gdy dowiera/ tedy weń sypą/ á to czynią/ áby sie Cukier niepołyskał/ czego ia niegánie: Wßákże cukier przeto moczą w wodźie/ áby sie lipkiem ostał/ á ná żeleźie sie ćiągnąć dał/ Abowiem onym rozćiągánim stawa sie bielßym: Ale iż cukier im lepßy tym mniey lipkośći w sobie ma/ przeto go też dłużey moczyć trzebá/ á im grubßy y ćiemnieyßy tym go mniey mocz/ boć ma lipkość z sie/ poki gorący.

Kśiąg

Księgą 4 Rozdział 5.

O trucinach y Iádoch/ ktore we wnatrz wszedszy/ śmierć przynoszą/ A zwłaszczá o Morowym iádowitym powietrzu/ iáko złości iego vydź.

A Przeciw Jádom y Trucinam wszelákim / doświadczone lekárstwo: Weźmi Oliwy stárey ieden funt / Liściá Dziuráwcowego czthery gárści / zmieszay to á wystaw ná słońce przez ośm dni A potym parz w kapieli Máryey przez 12 godzin: pothym czyście przecedziwszy/ wygnieć/ przylawszy kasek Muszkátelle. Włoż powtore trzy gárści liściá Dziuráwcowego Rzáś Oliwy stárey ieden funth/ y záś wystaw ná słońce przez ośm dni. Pothym tákże długo parz w kapieli Máryey/ y wyciśni mocno w ono wygniecienie / przyday násienia Dziuráwcowego/trzy gárści/záś Oliwy stárey funt ieden/ / zmieszay záśie/ á iáko y pierwey ná słońce wystaw/ y záś w kapieli Márii: parz/day wrzeć/potym wygnieć włożże w one tłustość Goryczki / Szálwiey polney / Cytwaru / Włoskich Kokornakow obu / to iest długiego y pekátego/ Kurzego ziela/ Dyptanu białego / Zandałow wszelkich/ Ormieńskiey glinki przyprawney/ káżdego dwie Vncye. To zmieszawszy záś ná słońce wystaw przez 10 dni. Potym w kapieli Máryey przez 14 godzin warz/ Záśieś ono przecedź á wyciśni: Przyłożże záś wto Száfránu/ Drzewá Ráyskiego/ Spikánárdy/ Rhumbarum świeże°/ káżdego 6 dragm Záśie zmieszawszy/ ná słońce wystaw przez 6 dni. Potym parz w kapieli Máryey przez noc y dzień/ Pothym przecedz á wygnieć/ Włoż w one tłustość sto y dwádześcia skorpow/ á wystaw záś ná słońce przez 20 godzin/ záś parz w kapieli Marye przez noc y dzień/ Potym wygnieć / á włoż Mitridatu nalepszego poł vncyey. To zmieszawszy choway od potrzeby/ Ten oley ma nieiáka moc/ á władza táiemna przeciw iádom / ktore vsty wchodzą/ Jáko iest powietrze záráżone/ álbo iákie chrobáctwo zádáne. Abowiem tym tepne álbo skokne żyły/ tákże y serce ma być pretko pomázáne. A ma chory włożeć lec/ trzebá go szátámi ciepłymi zákryć / y obtulić dobrze/ áby sie pocił / bo onym potem wszystek iad s niego wynidźie.

B ¶ Przestrzeżenie pewne przeciw powietrzu Morowemu: Weźmi Orzechow włoskich dwá/ Fig dwie/ Ruty listkow 20. y nieco soli/ Co wespoł zwierciawszy/ iedz ná czczo: Onego dniá bespieczen bedźieś/ od zárázy iádowitey / y powietrza záráżonego morem.

C ¶ A to przestrzegánie bárzo pewne: Weźmi Dyptanu białego / Włoskiego Kokornaku okrągłego álbo pekátego/ Dziewieśilu/ Koszyszczká / Goryczki / Cytwaru/ Rogu Jeleniego po 1 vncyey/ Ruty garść/ Przetłucz troche/ á włoż to w ścklána bánke niemáłą/ przyley winá białego co nalepszego czterzy kwarty álbo 5. tákże choway. A czásu powietrza/ Weźmi tego winá poł kubeczká ná káżdy dźień ráno/ á zwłaszczá po wźieciu wprzod námienionego konfektu z orzechow/ á z Fig czynionego/ bedźieś práwie bespieczen zá łáską Bożą.

D ¶ Jeszcze przestrzeżenie czyste/ Weźmi listkow Ruciánych ze cztery/ Czosnku szczepke/ Jadro orzechá Włoskiego/ szczypte soli: To wespoł ná czczo z iedz / ná káżdy dźień thák przez cáły mieśiac/ pomaga przeciw powietrzu / y glisty wypedźi.

E ¶ A to przestrzeżenie od powietrza osobliwe: Weźmi Aqua viti kwarte/ á włoż wnie Pczelniku włoskiego / y bábki ogrodney/ po funcie/ tákże od potrzeby choway. A gdy tego vżywáć chceś/ Weźmiś tey wodki dwie drágmie przez trzeci dźień/ á bedźieś bespieczen od zárázy powietrza morowego.

F ¶ Czásu powietrza morowego dla przestrogi: Weźmi dwá álbo trzy listki Ruty/ Orzech włoski y iedne Fige/ á to wespoł z iedz.

G ¶ Jeszcze kthemu bárzo dobra przestrogá: Weźmi Poleiu y konserwy Rożáney ile chceś/ to zmieszawszy vczyń konfekt/ ktorego vżyway czásu powietrza/ po ránu iáko máło kásztánia/ tyla go brylke bierz.

H ¶ Przestrogá przeciw powietrzu morowemu/ ktorey vżywano pospolicie w Angliey/ w mor on wielki Roku 1348. Ták doświadczona/ iż żaden nieumarł/ ktokolwiek

tey przestrogi vżywał: Weżmi dźikiey Alony/ Cynámonu dobrego/ Miery/ káżdego tych po trzy drágmy/ Gwozdzików/ Muszkatow/ Drzewá Ráyskiego/ Mástiki/ Ormieńskiey glinki pol Vncyey/ Stłucż wszystko ná miáłki proch/ ktorego ná káżdy dzień bierz po ránu w winie białym/ wodą rostworzonym/ á zá łáską Bożą będźiesz zdrow od powietrza.

I ¶ Obyczay ktorym sie wszelki może obwárowáć czásu powietrza morowego. Gdy naprzod obaczysz złe wilgośći á zágniłe/ ktore sie od powietrza Morowego łatwie káżą/ Trzebá pilnośći przyłożyć/ áby głowá y Zołądek z wilgośći złych prożen był: Co sie stánie gdy podczás lekárstw czyśćiących vżywáć będźiesz/ Jáko Rásyey/ Pilul mástikowych/ álbo z Alony/ y inych podobnych. Wszákże nád wszystko vżyway Waynsztynu/ Ktory stárwszy ná proch/ rostworz ćiepła wodą/ á przecedź/ potym go vsusz/ iáko rosoł susza á chowáy od potrzeby. A gdy iey kto vżywáć chce/ Weżmi tego prochu trzy vncye Konserwy Różáney Vncyi 12. To zmiesząwszy vczyń konfekt/ ktorego bierz po ránu ná świtániu/ tylko przez trzeći dźień po iedney vncyey. Abowiem to żywot wolizi y wyczyśći. Wszákże niemożeszli Konserwy mieć/ możesz polewką mięsną rostworzyć/ álbo ká pustną/ dawszy wmiey trochę postáć/ dokad grezy nieposiedą/ zlawszy rzadkość/ piy iá/ iákom rzekł dniá trzećiego. Ale sie trzebá strzedz od wiela pokármow/ á zwłaszczá od wędzonych y twárdych: Ale iedz pokármy/ ktore krew czyśćią/ iáko Miedźinká/ y Borag/ Podrożnik/ y Sáłatá/ y ine podobne. Strzeż sie pełnośći/ á czczym też niebadź/ Abowiem miernośc iest nalepsza. Przetho dobrze/ áby ná świtániu brał z wyższey námienioney przestrogi/ A zwłaszczá proch doświadczony w Angliey pod literą G/ ábo czego inego. Zásie przed obiádem ze dwie godźinie też co inego/ iáko Ruty/ Fig z orzechem/ Albo sztuczkę Cytryny/ álbo syropu s kwásu Cytrowego/ kthorego w obiad y w wieczerzą dobrze zá przysmák vżywáć: Dobrze też vżywáć wpráwionych iader Cytrynowych/ gdyż ony są przećiw wszelkiemu iádowi. Thez dobrze/ áby nozdrze/ pulsy v rąk/ y skroni maczáne były octem Różánym/ w ktorymby mokłał kęs Kánfory/ y trochę Drzewá Ráyskiego z wodką Różáną: Też trochę Bálsamu/ ieśli może być/ á niemożeli być/ wiec trochę Cynámonu/ Jeśliże wiec wszystkiego niemasz/ vżywayże octu czystego winnego. W then czás wonne rzeczy dobrze z sobą nośić w rękáwicách/ w załogách w koszulách/ we włośiech/ á zwłaszczá w brodźie/ y w gáteczkách niżey opisánych. Niech też będźie mieszkánie czyste á chędogie/ á zwłaszczá od wszelákich smrodow á plugástwá/ czego czesthym chędożeniem pozbyć może. Trzebá sie chronić opon/ kobiercow/ obićia wełniánego/ y inych podobnych. Bogáći máią mieć kádzenia wonne/ zwłaszczá niżey opisáne. Vbodzy zás z ziol/ á z liśćia máią mieć kurzáwy/ Jáko z drzewá Bobkowego z Jáłowcu/ z Rozmárynu/ z Cyprysu. Tákże też z skorek Cytrynowych/ Pomorańcowych Limuniowych y z inych/ iáko z Styráku trzćiennego/ y z Koziolepu. Chronić sie w ten czás trzebá kłopotu y frásunku/ smetku y boiáźni/ gniewu y inych przypadkow przykrych Abowiem ty krew psuią/ y ine wilgośći/ sercá wątlą/ duchy obrażáią y tłumią/ czym wiec wszystko przyrodzenie káżą. Trzebá sie też y zbytniego wesela chronić z rádośćią. á to iż ony otwory skorne rozszerzáią ku poięćiu złego powietrza/ y zarázy morowey. Złączenia spolnego/ á zwłaszczá zbytniego trzebá sie strzedz. Też w żyćiu trzebá miáry strzedz. Owa we wszystkim vmysłu trzebá mądrego á pobożnego y Krześćiáńskiego. Bo trzebá by sie śmierći niebał. By też sobie żywotá niewiele ważył. Ale áby do tad żyć żądał/ pokiby wola Boska byłá/ gdyż on wszystko z łáski swey/ ku nászemu dobremu rządźi. Temu ieśli miło żywot mu podzwolić/ bo go ku lepszemu przywieść chce/ przeto nádźieiá nászá/ záwsze w nim ma być postánowiona: Tákże zá łáską iego opátrznosć nászá będzie/ á on nas w tym wspomoc raczy/ iż álbo sie vstrzeżemy/ álbo on sam iáko namędrszy/ á namożnieyszy lekarz/ álbo nas záchowa/ álbo nas sobie weżmie/ gdy tho z nászym pożytkiem być obaczy/ á niekiedy y my żądamy/ gdyż częstho niewiemy/ czego żądamy.

¶ Jáko sok z kwásu Cytrynowego ku tey potrzebie K

trzebie czynić/ o ktorey wyższey było: Weźmi soku z ośrodki Cytrowych ile chcesz/ á ile funtow soku będzie/ przydayże do káżdego dwie Vncye miodu odszumowánego/ y cukru dostátek/ Też trochę Cynámonu miałko: To zmieszawszy/ powarz trochę/ á potym zchoway. Tego dobrze vżywáć przed obiádem/ álbo v przy obiedzie/ tákże y przy wieczerzy/ miásto przysmákow: Abowiem to iest osobliwe lekárstwo dla obrony od powietrza/ iáko y ku odegnániu/ gdy kto będzie zárázon Jest też bárzo pożyteczny tym ktorzy w sobie iáką truciznę baczą/ álbo się iey obawiáią.

L ¶ Gałki ktore od powietrza przy sobie noszą czásu morowego powietrza: Weźmi Koziolepu poł vncyey/ Styráku Trćiennego 1. vncya/ Diambry/ Diamuscy/ Muszkatu/ Kwiátu Muszkatowego/ Cynámonu co ná lepszego po poł drágmy/ Rożey Dámásceńskiey skrupuł ieden/ Spikánárdy poł skrupułu/ Moszkowego Piżmá ośm ziarn/ Prochu Fiołkowego poł drágmy/ Drzewá Ráyskiego 4 ziárná/ ziela Tátárskiego ilo ziárno bobowe/ Ambry 4 ziárná/ Miery poł Drágmy/ wszystko to miałko zetrzy/ álbo stłucz w moździerzu gorącym/ potym rostworz wodką Rożáną/ y Styrákiem rzadkim/ ileć się zdáć może ku czynieniu gałek.

M ¶ Jeszcze kadzenie wyborne/ przećiw powietrzu: Weźmi kádzidłá/ Kwiátu Muszkatowego/ Piołunu/ Miery/ Drzewá Ráyskiego/ Nárkásy/ Piżmá Moszkowego/ Ambry/ Orzechá Muszkatowego/ Miertyny/ Mástiki/ Cyprysu/ Bobku/ Rozmárynu/ Száłwiey/ Rożey/ Bzowego kwiátu/ Gwoździkow kramnych/ Jáłowcu/ Ruty/ Smoły/ Zywice/ káżdego po częśći/ stego miałki proch poczyń/ á wespoł zmieszay/ á gdy tego ná węgle ogniste posypiesz/ będzie kádzenie miłe y zdrowe/ czásu powietrza.

N ¶ Oleiek kosztowny/ wyganiáiący powietrze morowe/ y iny iad álbo trućinę: Weźmi Oliwy dwá funty/ á Szkorpyow sto w liczbie/ zmieszay to społem/ á warz we dwoistym naczyniu/ to iest wstáwiwszy we wrzącą wode/ warz ták długo w niey/ áż Oliwy trzećia część wywre. Potym wybierz szkorpy z niey á przecedź Oliwe. Przyłożże w nie Rhumbarbary dwie vncye/ y tyło rogu Jednorożcowego/ Dryakwie iedne vncyą/ aqua viti trzy vncye: To zmieszawszy wespoł/ wystaw ná słońce przez trzy miesiące. Ale ieśliby się zimie tráfiło/ wstawże w popioł gorący przez trzy dni. A gdy tego vżywáć chcesz/ pomázuyże nim wszędy około sercá/ y wszystki pulsy/ to są skokne álbo tętne żyły/ á vżrzysz pomoc wielce dziwną z mocy tego oleyku.

O ¶ Paćierze wonne ku noszeniu z sobą czásu powietrza morowego: Weźmi Styráku/ Koziolepu po częśći rowney/ nápoły Gwoździkow kramnych/ Kánfory trochę/ Nárdy Jndiyskiey/ Orzechá Muszkatowego coć się zda/ stego wszystkiego vczyń proch miałki/ rozmieszay to z wodką Rożáną/ w ktoreyby Drágánt rospuszczony był/ y gumi Arábskie/ vczyń ćiasto gęste/ z ktorego możesz gałeczki toczyć/ á przepychay dziórki w nich/ poki nie vschną.

Kśiąg 4 Rozdział 6.

Jáko záchwyconego powietrza pozbyć/ poki Sercá nie zárázi.

A Zarázenie powietrza/ iáko odegnáć po záchwyceniu: Weźmi Goryczki Cytwaru/ Kurzego ziela korzonkow po dwu vncyách/ Dyptanu białego świeżo/ Rogu Jeleniego spalonego/ białych pereł/ Glinki Ormieńskiey/ Kokornaku włoskiego okrągłego po iedney Vncyey/ Kánfory poł vncyey/ Cukru bieluchnego dwie vncye: To wespoł zmieszawszy/ vczynisz proch mieluchny/ Ktorego gdy potrzebá/ weźmi drágmę 1 á Dryakwie dobrey ilo orzech włoski. To rozmieć we trzech vncyách wodki/ Mleczu ogrodnego álbo w szczawiowey/ á będzie trunek/ ktory niech wypije chory/ poki nie minął 12 godzin iego zárázy. Wszákże dziećięćiu/ dosyć iest wziąć poł Drágmy tego prochu/ tákże Dryakwie y wodki/ też po połowicy. To pićie iest też dobre tym/ ktorzy vsty trućine iáko wźieli wsie. Też w gorączkách ćięszkich pomaga: A możeli też brć przed pićiem vpuszczenie krwie/ z tey strony gdzie zárázá iest/ lepiey ią puśćić/ niż po tym pićiu/ wszákże y po pićiu nie záwádzi.

Gdy

B ❡ Gdy kto powietrza záchwyći / iest mu to lekárstwo dobre: Weźmi orzechow włoskich nieźrzáłych coć śie zda / á day im moknąć w occie przez ośm dni. Pothym ie wybráwszy/ vtłucz: pálże ie thák ná wodkę/ poki wilgośći ostawa / á chowáy the wodkę od thego/ iż gdy iey kto potrzebuie/ niech iey weźmie 3 álbo 4 vncye/ po kilká dni / á niech śie włożu dobrze odźieie y poći.

C ❡ Drugie też lekárstwo pewne ku pozbyćiu powietrza záchwyconego: Weźmi dźikiey Alony iedne vncyą/ Miery/ Száfránu po pol vncyey: Zmießay á vczyń bryłę z winem białym wonnym/ z ktorey pigułki tocz. A ieśli to lekárstwo chceß mieć śilnieyße/ przydayże Diagrydij/ Kánfori po iedney vncyey: Powiedźiał mi o tym Pan Oktawian/ iż Doktor Fránćißek z Alberti Lekarz/ chorym ty piguły dáiac/ przez trzy niedźiele/ niemáiac Diagridium / tymi pigułámi wielka pomoc czynił/ tylko ie w winie rozmaczáiac/ dawał chorym z wielką pomocą. A tho wnet po záchwyceniu powietrza/ kazac im w łożu zostáć á poćić śie/ y byli zdrowi/ bo onym potem odchodźił iad z nich.

D ❡ Jeßcże ku odegnániu powietrza záchwyconego: Weźmi rzasy/ ktora orzech włoski kwitnie/ iáko śie wiclam zda / á ty máia być w ćieniu suszone: Weźmi też orzechow młodych á nieźrzáłych drobno pokráiánych/ káżdego coć śie zda. Orzechy mocz w occie przez trzy dni/ potym ie wyiawßy/ pal wespoł z rzasą ná wodkę/ poki wilgośći ostawa. A gdy iey vżywáć chceß/ weźmi iey vncye poł trzećí álbo 3. wßákże wnet po záchwyceniu/ á bedźieß wnet zdrow. Abowiem tá wodká iad wygania / badź wierzchem álbo spodkiem. Jesliby śie wiec pryßcz vkazał/ spráwuyże śie z nim/ iáko w niżßym Rozdźiale naydźieß. Jeßcże ktemu lekárstwo pewne: Weźmi Dryakwie/ aqua viti moczu chłopiecego/ oćesta / káżdego zárowno. To zmießawßy/ niech chory przez 3 dni po ránu pije/ po kubeczku ná raz/ á bedźie zdrow.

E ❡ Záchwycenie powietrza gdy obaczyß/ ták wnet vczyń: Weźmi bobku wyłupionego dobrze/ á vwierć z niego prochu złyßkę/ wypiyże go z octem á z ćiepła wodą/ zwłaßcżá ieśli gorączká paláiaca/ niech śie poći/ może potym spáć / y bedźie zdrow. Ale ieśli gorączki nie maß/ tylko ograßká źimna/ nietrzebá wody bráć/ ále z sámym winem wypić.

F ❡ Ná ograßkę ktora przychodźi dniá czwartego/ maß to lekárstwo pewne: Weźmi muß kátelle / álbo málmázyey dobrey / wsypże w nie tártego kopytniku drágmę iedne/ wypiyże to ćiepło/ á położ śie ná to dobrze odźiawßy/ ábyś śie tym lepiey poćić mogł / po długim poceniu/ choć iuż ograßká vleże/ możeß chceßli wstawßy/ álbo ták leżac tego wźiąć/ Szałwiey/ Ruty/ Teßniku po cześći iedney/ z trochą octu zwierćiawßy: Przyłoż sobie ná pulsy álbo skoczne żyły / á niechay ták przez noc/ álbo przez dźień/ Vczyńże ták powtore gdy czáß przydźie ograßce. A gdy ták po dwá kroć vczyniß / nie iest podobno / by niemiáłá przestáć/ gdyż mym wiedzeniem niektorym záraz pomogło/ y choć sobie źioł tych nieprzykłádáli. Niektorzy też pocenia zániedbáli/ tylko sam ten proch pijac/ ostawáli śie zdrowymi.

G ❡ Gdy kto powietrza záchwyći/ iest ten trunek dobry: Weźmi Dyptanu białego coby świeży/ Kurzego źiela/ Koralu białego/ Goryczki / Ormieńskiey glinki/ Pieczetowáney glinki/ káżdego coć śie zda. To zmießay stłukßy ná proch. Wleyże weń tych wodek/ Ogrodnego Mlecżu / Rućiáney/ Rożáney/ z Polney Dryakwie/ Octu z winá białego po rowney cześći / zmießayże wespoł / á bedźie pićiem/ ktore maß ćiepło pić / poko cztery godźiny niemina/ á ná to śie ćiepło odźiawßy trzebá poćić.

H ❡ Jeßcże przećiw záchwyceniu powietrza/ Weźmi Cebulę iedne / Miodu przáśnego/ Octu/ Soku Rućiánego/ Krwáwnikowego/ káżdego cześć zmießay społem/ á bedźie pićiem/ ktorego choremu day kubeczek wypić ćiepło/ niechże leży dobrze okryty w łożu/ pocecy śie dobrze. Wßákże śie to niech ostánie przed ßeśćią godźin od záráżenia/ bo potym trudno ma pomoc.

Kśiąg 4 Rozdźiał 7.

O bolączkách Morowych/ rozganiániu/ zbierániu/ otwierániu/ y leczeniu ich.

Plastr

A Laſtr známienity ku otworze-
niu bolaczki: Weźmi pol kwar
ty oliwy/ Olowiáney bieli 4 vn-
cye/ Srebrnych ßymowin prze-
śiánych trzy vncye/ woſku 4 vn-
cye: Warz álbo ſmaż to weſpol mießáiac/ á
odiawßy od ogniá/ przyley troche octu/ roz-
czyńże tho ná plaſtr / á przyłoż ná bolaczke:
Wßákże ſie ták ſpráwuy / rozćiagnawßy te
máść ná chuſte/ przekol plaſtr w pośrodku/
á przyłoż tám iny plaſtrzyk z máśćia mar-
twiaca. Potym záś drugi plaſtr s pierwßa
máśćia nawierzch/ niechże tego ná bolaczce
dwádzieśćiá y czterzy godziny: Potym zey-
mi wierzchni plaſtr/ y on máluczki nád dzior
ka plaſtrá przekłotego. A przyłoż záś świe-
żych máśći: Naprzod martwiacey iáko y
pierwey/ á potym drugiey ná wierzch/ niech
że takież przez noc y dźień/ wßákże okolo pla-
ſtru/ pomázuy ſmalcem wieprzowym. Po-
tym z iawßy plaſtry/ przyłoż ná chuſtce ſádłá
wieprzowego/ álbo kokoßego/ á ták wyćie-
ce bolaczká / Wßákże ćiáło zmartwione iá-
dem/ wypádnie wßyſtko/ przeto one ráne iá-
ko przyſtoyna máśćia goy/ á bedźieli dźiwe
mieſo rość/ Háłunem paſonym plaſtr poſy-
puy/ á tym ſie wytrawi.
B ❡ Iáko ſkoro obaczyß záchwycenie powie-
trza/ j mieyſce ku bolaczce/ wnet mu day poł-
knać/ Dryakwie coßkolwiek/ przyłoż też Dry
akwie ná ono mieyſce zárázone/ á rozćiaw-
ßy gołebia/ przyłoż ták ćiepły połetek ná dry-
akiew ktoraś pomázał/ aż pocznie on połe-
tek zielenieć/ á dryakiew z czerwienieie/ y v-
źrzyß s połetká ćiekac wode zielona/ ktora
nic inego nie ieſt iedno ßczery iad/ á gdy ták
iad wynidzie/ ná wrzod przykłáday tey má-
śći. Weźmi ſádłá wieprzowego 4 vncye/
Piołynu tłuczonego 2 vncye: To zmießaw-
ßy/ ná one puchline przykłáday.
C ❡ Ießcze ná bolaczke morowa/ y odegnánia
powietrza: Weźmi Máſtiki dwie vncye/
Euforbium iedne vncya/ Nárdy Indiyſkiey
5 vncij/ to miáłko ſpráwiwßy zmießay/ á te-
go prochu ták vżyway. Maßli go dziećie-
ćiu dáć/ doſyć go ßkrupuł wźiać/ Ieſli podro-
ſtek/ może wźiać poł drágmy/ Ieſli maż/ mo
że cáła drágme. Naprzod tedy weźmi Pie-
ćierniku gárść/ Vłożże po gáłaßce wßyſtko
ná krzyż ná podobieńſtwo gwiazdy/ á bedzie
kupká ná podobieńſtwo kule/ ktora obwina-
wßy w mokra chuſte/ włoż s nia w rzeżewie/
á wnet potym wyimi/ á przekroy one kule w
poły/ przyłoż iedne połowice ná mieyſce zá-
rázone/ á wnet przeſtánie bol.
❡ Też ná bolaczke morowa / nowo wſtryſ- D
niona: Weźmi poſpolitey ſoli miáłkiey/ ile
chceß / á rozmießay w niey żołtek iáiowy/ iż
bedzie geſto iáko máść/ tey przyłoż ná bolacz
ke/ álbo mieyſce zárázone/ á w krotkiem czá
śie zá łáſka Boża bedzie lepiey.
❡ Na śine pryßcze morowe: Weźmi Woł- E
ßey gorczyczki świeżey/ Perzowego korzenia/
Kurzego źiela/ Dyptanu białego / káżdego
dwie vncye/ potłucz a zmießay/ warz w wo-
dzie ſtokowey/ áż trzećia część wywre/ przy
lekkim ogniu: Potym przecedź á ſchoway.
A gdy tego komu trzebá/ niech pije kubeczek
záraz ćiepło/ á to dwá kroć przez dźień/ wzá-
rań y w wieczor/ ze dwie godźinie przed wie
czerza/ Ná to ma leżeć w łożu/ á poćić ſie/ o-
dziawßy ſie dobrze/. A gdy ſie práwie wßedy
po ſkorze rozmnoża / iż człowiek bedzie iáko
tredowáty/ tedy pewnie ozdrowieie.
❡ Bolaczki roſpedzenie oſobliwe/ álbo ied- F
nak wyćiagnienie: Weźmi rożdżek wierzbo-
wych y bobowych/ á ſpaliwßy ie/ vgáś perzy-
ny/ álbo popioł w occie/ ſußże go w ćieniu/ á
náwierć go ile ć ſie zda / przyłoż wapná nie-
gáßonego / á zmießay ſpołem z mydlárſkim
kátkuſem/ A to we czterech vncyách/ warz
weſpoł áże zgeſtnie. Przyłożże ießcze onego
popiołu álbo prochu wiecey/ iż práwie geſto
bedzie/ ſádłá włoż wieprzowego poł vncyey/
chrząßczow złotych poł drágmy: To zmie-
ßawßy bedzie máść / ktora ieſliżeby nazbyt
byłá twárda/ przyday że miodu troche/ á z-
choway dobrze zátkawßy od potrzeby.
❡ Przećiw bolaczkam y śinym pryßczom/ G
ktore przychodza z záchwycenia powietrza:
Weźmi iágod Blußczowych/ práwie dośrzá
łych/ vſußie w ćieniu/ á potym ie zwierć ná
proch/ ktorego choremu day poł drágmy w
poł kubeczku winá białego/ á ná to niech w
łożu leży dobrze odźiány/ á niech ſie poći/ po
wypoceniu odmienić trzebá koßule y poś-
ćiel wßyſtke / á przynamniey koßule z prze-
śćierádłámi álbo s cechámi. Tym obyczá-
iem czyniac/ oſtáli ſie niektorzy przez iedne

noc tylko/zdrowymi. Jam sam iednego z Mediolanu widział/ktory sie w Alepie czásu morowego ták záráził/ że mu záraz Dymienice náskoknely/ y wrzod wielki pod pácha. A iż thego prochu dwá kroć przez on dzień wział názáiutrz przepukly sie mu bolaczki/ y był záśie zdrow.

H ¶ Ku wyćiagnieniu morowego powietrza z człowieká/ y z mieyscá zárážonego/ doświadczone lekárstwo: Weźmi Kokoß żywa/ á ono mieysce/ w ktorym iáycá gronkiem bywáia/ To iest po Polsku krzyże oskub iey/przytkniß mieyscem oskubionym do mieyscá zárážonego. Podzierß ták chwile/ á potym odeymi/ wßystek niemalem iad w kokoß wßedł/przeto ia też wnet zdechła vmrzyß Przeto potrzebá druga tákże/y trzećia przyłożyć/áß pewnie wßystek iad wynidzie: Potym ono mieysce pomážy dobra dryakwia. A niechay chory vsty bierze/ niektore lekárstwo s przerzeczonych/ zwłaßczá iágody blußczowe/ Bobek/ y inych námienionych lekarstw/ Jeslißby sie wrzody przepuknać nie chćiały dla gwałtowney zárázy/niech przykłáda lekarstw tych/ktore moc máia miekczyć/ y otwieráć wrzody/áby ostátek iádu/y zárázy wyßło.

I ¶ Dymienic ku zebrániu pewnie wyćiagnienie: Weźmi ośrodki chlebowey/ tłuczonych Rozynkow/ Másłá/ Sádłá wieprzowego/ kwásu piekárskiego/mleká krowiego/ wßelkiego ileć sie dosyć zda/przyłoż troche ßáfránu/ to zmießay ná máść. Przykłáday they máśći dwá kroć przez dźień/ á zbiorać sie pretko. A wßákże tám gdzie chceß otwor mieć/ ná to mieysce kłádź po kastku ßáfránu. A gdyć sie otworza/ naprzod máśćiámi czyśćiacymi/ á potym goiacemi okłáday/ á zgoiać sie dobrze.

K ¶ Chceßli wiec áby sie dymienice skryły/ bez ßkody/wnet nápoczatku temu ták zábiegay Weźmi pácześi/ á zmaczay ie w moczu/potym ie wyżmi/ á potrześni sola/ przyłożże/ Ná to záś przyłoż poł cytryny/ álbo pomorańczey/ á gdy tego dwá kroć przez dźień vczyniß/ wnetći náskocenie ich zginie.

Księg 4 Rozdział 8.

O Lekárstwiech przećiw powietrzu y inym rozmáitym chorobam.

Naprzod ziele Bárnádynek/álbo Turecki czubek. Gdy go kto ie/ wßeláki bol głowny oddala/ słuch przywodźi/pámieć twierdźi/Leczy zawrot głowy/ mozg y wzrok posila. A to nietylo iedzenim/ ále y w oczy kłádzienim czyni. Abowiem Zoladek czyśći/Flegme wypadza/ chuć ku iedzeniu wzbudza/piersi przestrzeni/ Nieżyt nißczy/ brzuchowy bol odeymuie. Wino nim przyprawione wodność w człowieku trawi/y wßystki złe wilgośći. A gdy iácy iedzone bywa śledźione wády vzdrawia/ kámień nerkowy zdrobi/Pryßcze w zádku wiátrom zawadzáiace/ y ine wnetrzne morowki Klistyrá wypadza/zwłaßczá gdy ktemu soku iego/ álbo prochu ßczymkolwiek wypije. Leczy też ine wrzody/ y rány/ gdy mech z iego głowek przykłádáia. Náprawia y wonia vstna dźiegná goi/ zeby vtwierdza/ gdy kto iego náśienie żuiac w vśćiech trzyma. Jest też ważne przećiw zádußeniu máćice/ y serce vweselá/ Klisterá też s niego z ośeskowym moczem/ służy przećiw pádáiacey niemocy. Gdy go też z białym winem pija/ oddala bol bokowy/ y w ledźwiach. Gdy go thež kto z woda pije/ godźine trzy álbo czterzy/ przed ograßkam/ á ná to sie chory zápoći/ bedzie od ograßki wolen. Służy też puchnieniu moßen/ y wßelkiemu vkaßeniu iádowitemu. A

O wodce z orzechow włoskich.

¶ Wodká tá nietylo od powietrza broni: ále też wodnice nowe y stáre oddala/ pádáiaca niemoc/ y bol poł głowny/ thákże y zawrot głowy/ oczu ćieczenie leczy/ mleko w piersiách mnoży y rodzáyne náśienie/ ábowiem płodność czyni/ y wßeláckie párchy zgania. Ná to/ weźmi Máiá orzechow włoskich/ ál bo poki ießcze młode á miekkie sa/ potłuczże ie wstepce kámienney/ álbo ie w dunicy zawierć/nákłádźże ich w báńke skláná/ á pal ie ogniem lekkim/ one wodke chowáy w naczyniu sklánym/ dobrze zátkawßy/ wßákże ile kwart tey orzechowey wodki bedzie/do káždey B

vey włoż Cukru bieluchnego iedne vncyą. Tá wodká prawie nieuleczne wodnice leczy choć záſtárzáte / gdy ia tylko przez mieśiąc ná káżdy dzień piie po ránu y w wieczor / coby ná dwá pálcá wzwyß / á to z winem białym / á z wáynßtynem miáłkiem dwá ßkrupuły niech ná raz będzie. A gdy wczás wodnicom táka pomoc czyniß / do puł mieśiąca ie zleczyß. Ná pádáiącą niemoc y ná bol puł głowny / ták ná záwrot y oczom ćiekącym / nie ieſt potrzebá bráć Wáynßtynu / tylko s trochą winá białego pić po ránu. Tákowe pićie przynośi mámkam mleko / y mężom iur\[?\]ność ich / bo to płodność czyni. Nád to gdy kto tą wodką głowę macza / á pochwili ługiem zmyie / y oſußy chuſtą / wßelákie ták pár chy zleczy / y płeć wyczyśći z wßelákiego niezdrowia. Tá wodká gdy ią kto piie ná káżdy dzień z winem białym / broni wilgośćiam od zágnićia / s ktorych ſie wrzody zwykły mnożyć / y wſtáwiech dárćie czynić: Też puchnienie dziąſł / y dziegná leczy / y zęby mocni / gdy nią vſtá płocze. Nád to wßyſtko / gdy kto powietrza záchwyći / álbo ſie tego obawia / niech tey wodki ná czczo puł kubeczká wypiie / y záś tákże po dwu godzinách drugie / bez wątpienia zá łáſką Bożą będzie wolen od zarázy / Zwłaßczá gdy ſie będzie ſpráwował według nauki wyżßey opiſáney czáſu powietrza.

C ¶ Przyprawienie złotá ku pićiu / przećiw wßelákim chorobam / y nieulecznem niemocam / á zwłaßczá iádom / gdy tylko przez 7 dni vżywáć kto będzie. A to tym obyczáiem vczyń: Weźmi ſoku Limuniowego kwartę álbo połtory / przyſtaw do ogniá / áże pocznie wzwieráć / odeymi / á przecedź raz álbo trzy przez chuſtę / á co dáley to przez geſtßą / ná oſtátek przez ſukno geſte / álbo przez pilśń / w on ſok potym włoż miodu ßymowánego dwá funty / ſoli miáłkiey puł funtá / warz to weſpoł v ogniá lekkiego / áż ſie miod dobrze zßymuie. Potym ono czyśćie przepal / naprzod ogniem lekkim / potym co dáley więtßym / ná oſtátek mocnym: Potym day ochłodnąć / wodkę zley do bánki ſkláney długo ßyiney / á dobrze zátkay / by niewietrzáłá / fuſy ktore zoſtáły w oſobną bánkę wley / w táką zwłaßczá / ktoreyby ogień nic niemogł ßkodźić / oblepże dobrze gliną / á wſtaw ią w piec gárnczárſki / álbo w ſklenicżny / niech ták gore do trzech dni. Potym wyiąwßy one bryłę vpaloną zetrzy miáłko / będźieli więc funt prochu onego / włoż k niemu Bożey roſy cztery vncye / á cukru białego dwie / á ieſli mniey będzie niż funt / mniey też tych rzeczy przyłoż / według baczenia: Záś ono weſpoł w bánkę ſkláną wſyp / á dobrze oblep / wláwßy one zchowáną wodkę / á przyláwßy k niey prawie doſkonáłey aqua viti wedwoy naſob / przyłoż záś Alembikiem / á pal ſprzodku lekkim ogniem / potym co dáley mocnieyßym / áż ſie dobrze wypáli / niechże ták weſpoł chłodnie / nic nieporußay / áż gdy to przyrządziß: Weźmi 24 tabliczek / álbo liſtow złotá bitego / coby prawie czyſtego / á przez ßpiſgląz lutrowánego / pod oną wagą / iáko chceß mieć. Zetrzyß ono złoto wſkláney dunicżce / z olipkiem Rożánym / álbo z Fijołkowym / tym obyczáiem / iáko złoto trą ku piſániu / álbo málowániu: O czym náukę niżey máß / gdziem o piſániu piſał: Ono złoto dobrze roſtárßy / wley miodu wodą ćiepłą płokánego: O czym też niżey náuká ieſt / wleyże weſpoł do ſklenice. A zjąwßy Alembik z wierzchu s piecká / y z bánką przyimniącą / zley ono w bánkę z ćiáſną ßyią dla zátkánia ſnádnego / by ſie niewykurzyło / wláwßy teyże Wodki ná złotho / coby ná dłoń wzwyß była / oblepże Alembik dobrze / áby ſie nic niewykurzyło / pálże ono lekkim ogniem / áż záś oná wodká wßyſtká wynidzie / ktoraś był ná złoto wlał / á nieprzynagłay ogniem / y ná oſtátek nieprzećiw ſie themu / choćći złoto ſámo niewyſchnie / tylko gdy wodká wßyſtká wynidzie / tedy miey drugiego nápomoc / coćby Alembik podnioſł weſpoł z naczyniem / w ktore wodká wćieka. A thy oney pierwßey wodki ná złoto záśie wley / coby nád złotem ná dłoń ſtánęłá / przyłoż záś bánkę Alembikiem / á dobrze vtkay / áby ſie niewykurzáło / Y záś lekkim ogniem pal / iáko y pierwey: Záśie po wypaleniu wodki / tákże Alembik podnieś / A drugi niech wodki wleie / iáko y pierwey: A to ták czeſto powtarzay / áßći wodki nieſtánie. Potym złoto przeley w iną mnieyßą bánkę / á one wodkę ktoraś ná złoćie przepalił / wßyſtkę záraz ná złoto wley / á przyłożywßy álembik / wſtaw weſpoł w ká-

 piel

piel Mśiey ćiepla á niegoraca/ tákże niech
pre przez 20 dni/ niedaiac nic przećiekáć.
Potym náoſtátku przycżyń ogniá mocnego/
á day wodce przećiekáć/ ták áby iey ná zło-
ćie nic nieoſtáło/ vżyzyß potym złoto ná dnie
roſtworzone/ w wodke koßtowna/ ktora cho
way w báńce ſkláney dobrze zátkawßy. Zło
to to ieſliże wiec kto chce doſkonálße mieć/
może ono palenie powtory raz vczynić/ gdy
raz wodke wßyſtke przepali/ może ia zás po-
wtore ná złoto láć/ y tákież przepáláć iáko y
pierwey. Y zás po trzećie to vczynić może.
Abowiem im cżeśćiey przepaláne bedzie/
tym też lepße y doſkonálße tho złoto bedzie.
Tym obycżáiem bedzieß miał práwie doſko-
nále złoto ku pićiu/ ktorego ieſli kto raz/ ál-
bo nawiecey dwá kroć przez mieśiac vży-
wáć bedzie/ ták ſámego/ albo zniżey opiſána
wodka/ záchowa nietylo młodość: Ale też
tym pićiem vlecży wßelka nieuleczna choro-
be/ w krotkiem czáśie. Służy przeto táko-
we pićie ku rozmáitych chorob leczeniu. Cże-
go doználi ludzie madrzy/ ták przez domyſł
iáko y przez dzielne doświadczenie. Może y
śrebro ku pićiu tym obycżáiem przypráwić/
ktore ácż nieták śilney mocy ieſt/ iáko złoto:
Wßákże też iednák niepodła pomoc w cho-
robách przynośi. Abowiem przed piaćia
lat widźiałem Anglicżcżyká iednego/ ktory
tákowym pitym śrebrem/ wielkie cudá czy-
nił lecżac nim wielkie ćieleſne choroby/ kto-
re śrebro/ ácż mogło być inßym obycżáiem
ſpráwione/ gdyż ieſt rozmáity obycżay iego
przypráwiania/ wßákże wßyſtko zá iedno/
iákoby go tymże obycżáiem vczynił.

D ¶ Przypráwá álbo czynienie wodki koßto-
wney/ á władzey niewymowney ku zácho-
wániu zdrowia/ Młodośći/ y bárwy przy-
rodzoney/ ktora też ſpráwuie wilgość po-
rzadna broniac krwie y żoładká/ od ßkodli-
wych wilgośći/ á czyniac żywot trwáły: Ma-
iá wźiawßy tworzydło poſklenione ßerokie/
zbieray nim po ránu roſe ná źiołách ogrod-
nych/ iáko ná Rozmárynie/ ná Boragu/ y
ná inych źiołách dobrych/ oprocz ná ßałwiey
niezbieray/ gdyż o tym poſpolićie ludzie vcże-
ni/ zwłaßcżá Bokácius o tym świadcży/ że
robáctwo iádowite pod ten krzak zwykł ſie
ſchodźić/ y plugáwić go ſwym odchnienim.
Bo áczkolwiek z źioł ſámych moga być plu-
gáſtwá ſpłokáne/ ále z Roſy/ iákoß może to
zmyć/ przeto z ßałwiey ſie roſy chroń. A gdy
z inych źioł názbierzaß/ żeć ſie doſyć zda. Miey
że po gotowiu trzy báńki ſkláne/ w iedney
wielgośći: Włożże w iedne Cukru/ w dru-
go miodu/ w trzećia Bozey roſy/ á ma być w
ßelkiego w báńce do wietßey połowice/ oſtá-
tká dopełni roſa zbierána/ zálepże báńki wo-
ſkiem białym/ áby nic wietrzeć niemogło/
chowayże to ná chłodźie od potrzeby/ o kto-
rey niżey maß: Weźmi báńke máła pełna/
gebki Modrzewiowey świeżey/ niemiáłko
tártey/ ále drobno kráiáney/ wleyże ná to ſo-
ku Pigwowego/ áże ſok ná wierzchu ſtánie/
ſchowayże ono zátkawßy pilnie. Pothym
weźmi ſoku Rożánego/ Podrożniku/ Mle-
czu ogrodnego/ Polney Rutki/ Miedźinki/
Boragu/ Slazu/ Fijołkow/ Słonecżnych
źiarn/ káżdego ſtych ſokow po rowney cżeśći.
Zmießayże to: Potym weźmi Alony dźikiey/
miáłko ieden funt/ álbo dwá/ włożże ia w du
nicżke poſkleniona: Wleyże wnie ſokow ná-
mienionych/ ták wiele iż zrzedźieie iáko káßá
geſta/ dayże iey ná ſłońcu ſtać/ przykrywßy
pápierem/ dla náproßenia/ gdy zás wyſchnie
powtore onymi ſokmi poley/ á ták zás wyſ-
chnać day: Y ták cżeſto tego czyń/ áß Aloná
onych ſokow wśie wpije ták wiele nápoły/
ile Alony ieſt/ bo ieſli dwá funty Alony/ ma
być ſokow ieden funt. Co gdy vczyniß: weź-
mi Turbitu poł vncyey/ Cynámonu świeże-
go/ Nárdy Indiyſkiey/ Kopytniku/ won-
nych plew/ źiarn Bálſamowych/ Rożdżek
Bálſamowych/ Ráyſkiego drzewá/ Bdelio-
nu/ álbo Miery/ Máſtiki káżdego po vncyey
Száfránu poł vncyey/ wßyſtko to ſpraw ná
proch/ á warz w práwym ná ſobie wody/ to
ieſt w tyle/ ilo inych rzecży/ zleguchná day
wrzeć przez godźine/ álbo máło co wiecey/
potym przecedź/ á ona wodka zaś Alone z-
macżay/ iáko y pierwßymi ſoki/ vſußże ia zás
á ſchoway ia pilnie w ſłoyku drzewiánym/
ktoryby ſie dobrze záwierał: Weźmiß po-
tym aqua viti/ wtory álbo trzeći kroć palo-
ney/ á rozley ia w kilká bániek/ coby w káż-
dey báńce było aqua viti ná trzy palce wz-
wyß: Weźmiß vncya pereł/ á vtłucż ie do-
brze/ przepłocż on proch we cżworey wodźie
potym go vſuß/ á gdy vſchnie/ wſypże go w
ſok Limuniowy/ álbo w Pomoráńcowy/ á
wley

wley ták weſpot w báńkę ſkláną / przylawßy ktemu aqua viti / ná trzy pálce wzwyß. Potym weźmi vncyą koralu czerwonego / miáłko tłuczonego / wſyp żego także w ſok / iáko y perły / á day im ták moknąć: Weźmiß iną báńkę ſkláną / á wſyp w nię miáłko cztery vncye Koperwáſu / wley nań aqua viti / co gdy vczyniß: Weźmiß Rozmárynowego kwiećia / Boragowego / Miedźinkowego / Száłwiowego / Jáſkołczego źiela / Hizopowego / Polney Dryákwie / Ruciánego / Dźiorawcowego / Nogietkowego / káżdego kwiećia po rowney częśći. Możeß przy tym kwiećiu wźiąć y wierzchołkow tych źiol / gdźie ieſt liśćie na młodße: Przetłuczże to wßyſtko w ſtępce drzewiáney / álbo kámienney niemiáłko / włożże to weſpoł we ſklenicę / á wley aqua viti / żeby nád kwiećiem ſtánęłá ná trzy pálce / záctkay czyśćie woſkiem / álbo báwełną. Potym weźmi Száfránu mieluchnego pół vncyey / á wſyp go w oſobną ſklenicę / wleyże też nań aqua viti. Záś w oſobną ſklenicę / włoż co nalepßey Dryákwie 4 vncye / thęż ná nię wley aqua viti / iáko y pierwey / Potym co nalepßego Cynámonu / Drzewá Ráyſkiego / Hányżu ogrodnego / Kopru włoſkiego po iedney vncyey / Naśienia Opichowego pół vncyey / Gwoźdźikow dwie vncye / Jáłowcowych iágodek 4 álbo 5 vncij / Miery / Ameyku álbo białego Kminu po pół vncyey / Belzoinu / wßyſtkich Zándálow po vncyey / Styráku rzadkiego dwie drágmie / ſkorek Cytrynowych dwie vncye / Mierobolanow wßelákich / y Linbowych orzeßkow po trzy vncie / Burßtynu 2 vncye / Diptanu białego 3 vncye / Mußkatu drágmę iedne álbo ßkrupuły dwá: Stłucz wßyſtko ná proch / á zmießay / włoż w ſklenicę / á wley ná to aqua viti iáko y pierwey / záwież ty wßyſtki ſklenice máchárzynámi álbo pápierem czyśćie / á wyſtaw ie ná ſłońce przez noc y dźień / procz onych trzech z Bożą roſą / z cukrem / y z miodem / tych ná ſłońce niewyſtáwiay. Názáiutrz zley aqua vite ze wßyſtkich w iedne ſklenicę wielką / tylko grezy ná dniech zoſtaw / chowayże z oną wielką ſklenicą onę aqua vite w ćieniu / ná ony grezy we ſklenicach / s ktorycheś zlał aqua vite / záś ná nie iney náley / y czyśćie záś záткawßy ná ſłońce wyſtaw iáko y pirwey. A záś zley w oneż ſklenice / á to czyń do śiedmi kroć / y choć ták długo poki ſię aqua vita ná tych rzeczách fárbuie / bo do tąd ießcze nie wßyſtkiey mocy s nich wyćiągnęłá / áż gdy ſię przeſtánie od nich fárbowáć. Ná oſtátek możeß wßyſtki w kąpieli Máriey przepálić / bądź máło álbo wiele / áby iácy z onych rzeczy wßyſtká moc wyßłá. Pothym weźmi one zlewáne aqua vite z wielką ſklenicą / y ony trzy z Bożą roſą / Cukrem / y z miodem: weźmiß y one bánieczkę z Modrzewiową gębką. Weźmiß theż oney przyprawney Alony / o ktoreieś wyżßey náukę miał trzy vncye. To wßyſtko zmießawßy zley w iedne báńkę ſkláną wielką. Albo rozdźiel chceßli w ich kilká / á to dla mocnośći / wſtaw w kąpiel Máryey / á przyſtaw Alembikiem / chceßli wßyſtko záraz pálić / chceßli po częśći możeß. A thák wyćiągnieß piękną iáſną wodkę iáko Krzyßtał: Wßákże ná to báczność miey / iż gdy iey trzećia część ábo 4 od piątey wykápie / oſtátká ták niechay. Alego zley w oſobną ſklánkę z grezow / á ſchoway od potrzeby / obwárowawßy dno plewámi / by ſię nieſpádáło / á wierzch dobrze záctkay / áby niewietrzáłá / ſchoway ią ná mieyſcu záwártym / á chłodnym / gdźieby iey ſłońce niedochodźiło. Pićiu tych wodek nie może być nic przyrownano / dla wielkiey mocy ktorą ma / ták pierwßa wodká / ktora przećiekłá / iáko y oná ktoraś zlał. Tey wodki by iey iácy kto przez tydźień iedne łyßkę brał / á nawięcey dwie: Záchowa zdrowie w cále / oddali wßelką záráżę ćiáłá / ſtrzeże bárwy przyrodzoney / vtrácona przywráca / á záſtáłą vmocnia: Záchowywa wilgość gruntowną / vmacnia y odmładza ćiało. Głowę y pámięć nápráwia / wonią z vſt dobrą czyni. Owa iey trudno co przyrownáć. Zwyczay tedy bránia tey wodki ten nalepßy ieſt. Zimie możeß ią bráć s polewką mięſá ćielęcego / álbo ſkopowego / álbo s kurczęćia / chceßli z Mußkátellą z Małmázyą / álbo z winem czyſtym białym. A ieſli lećie / thedy z wodką Miedźinkową / álbo s ktorą námieniona polewką. Wßákże w tákowey polewce ma wrzeć Borag / Miedźiczká / Sáłatá / Podrożnik modry / Mlecż ogrodny / álbo s tych źiol ktorekolwiek. Wßákże czáſu wßelkiego / dobrze bráć tey wodki łyßkę pełne z mlekiem

mlekiem niewieścim/ ktora chłopca doi/ álbo z mlekiem kozim/ wszákże miárá może sie mienić zá czásem w roku/ ábo zá czásem wieku człowieczego/ y też władzey człowieczey. Abowiem stárzy á mdli/ chorzy á wyschli/ moga iey tym więcey bráć/ á częściey/ á zwłasczá czásu Wiosny więcey iey potrzebá niż Lecie vżywáć. A iż kwiecie niemoże iednego czásu być ktemu lekárstwu zbieráne: poczynáć tedy Máiá w pierwszym ábo w drugim tego dniu/ á zbieráć ie/ áż do końcá Wrześniá ábo Páźdźierniká. A co vzbieraß/ możeß do sklenice kłáść/ chceßli też możeß zá raz/ spotrzeb názbierawszy włożyć: A ktho chce y przemoże tákowe pićie tym doskonálße mieć/ niech sobie złoto pite przyrządźi/ o ktorym náuká w tymże Rozdźiale iest pod litera C. A bierz go pot łyßki do cáłey łyßki tey wodki. Ktorzy záśie z strony vbostwá tákowey wodki przypráwić nieprzemogą/ mogą przestáć ná przypráwieniu dźikiey Alony/ o ktorey przypráwie pod táż litera náuká iest. Abowiem tákowey Alony/ gdy kto ná káżdy tydźień raz idąc spáć bierze/ bądź w gáłeczkách álbo w gruzełkách/ z iákim kolwiek pićiem: Záchowywa ćiáło od wßelkiey zagniłośći/ y od wßelkiey wilgośći ßkodliwey. Abowiem leczy bolenie stáwow/ ktore przychodźi z frántze/ y ine choroby wyżßey ná mienione.

E ¶ Wodki niebieskiey przypráwá/ przećiw wielam chorob służącey: Weźmi gwoźdźikow kramnych/ Mußkátu/ Jngbieru/ Cytwaru/ Pieprzu długiego y czárnego/ iágod Jáłowcowych/ skorek s Pomoráńcow/ kwiećia Száłwiowego/ Bázyliowego/ Rozmárynowego/ źiela Máieránu/ Miętki/ Bobku/ Poleiu/ Goryczki/ Kámienney lebiodki/ Bzowego kwiátu/ Rożey białey y czerwoney/ Nárdy Jndiyskiey/ Drzewá Ráyskiego/ Kubebow/ Ráyskich źiarn mnieyßych y więtßych/ Cynámonu dobrego/ wonney trzćiny/ Szyßey Lewándy/ Żywiczki polney/ Jwinki/ Mástiki/ Kádźidłá/ Alony dźikiey/ káżdego s tych po vncyey/ Náśienia Koprowego Márunowego/ Fig/ Rozynkow/ ośrodki z Dátlow/ Migdałow słodkich/ iábłek Linbowych/ Miodu iárzecego/ káżdego s tych 6 vncyi/ Cukru bieluchnego ták wiele iáko ty wßystki rzeczy záważą/ tyle aqua viti/ pięćkroć przepaláney. To wespoł zmießawßy/ wley w báńkę skláná Wenecká/ dobrze zátkána/ á zálepioná/ dayże ták dwá dni postáć Potym przystáwiwßy álembikiem/ pal lekkim ogniem/ á poydźie wodká bárzo iásna/ á kosztowna: Ktora gdy sie pocznie mienić/ á pocznie bielßá ćiec/ odeymi pierwßą precz. Bo tá wodká ku bieleniu twárzy bárzo służy/ piegi y wßelákie zmázy spadzą/ á to gdy nią przez 15 dni lice vmywá/ chustkę maczáiąc: Weźmiß tedy tey przedniey wodki iásney/ á przyley do niey aqua viti/ tey ktora zowa Mel Bálsámi/ To iest miod Bálsámowy/ ták wiele iey weź iáko y wodki/ zmießay wespoł/ á wley w báńkę/ dayże ták dwá dni postáć dobrze zátkawßy. Pothym przepal lekkim ogniem/ á poydźie sprzodku wodká bárzo iásna y wonieiąca/ ktora odeymi á schoway w báńce osobney/ poniey poydźie podobna dźdżowey/ bo będźie nieco czerwieńßa/ y te osobno schoway/ gdy pocznie bárzo czerwienieć/ poniey ostátnia poydźie iáko krew/ Te też pilnie schoway zátkawßy co nalepiey iáko y drugie zá rzecz kosztowna: Abowiem máią w sobie cnoty ßláchetne. Tey zwłasczá czerwoney moc służy ránam wßelákim/ á to gdy iey iácy kaßczek w ránę wleieß/ choćiaß przez trzeći dźień/ wyleczy ránę bez ßkody/ choć inego nic przykłádáć ná nię niebedźieß. By thez byłá ráná na stárßa/ Rák/ Wilk y ine na srożße rány/ ktoreby inych lekarstw przyiąć niechćiáły do piąćinaśćie dni nawięcey do dwudźiestu/ thá wodká zgoi. Też wrzody ogniste/ y ine zápalenia ogniá piekielnego gáśi/ Morowego powietrza wßelákie záráženie oddala/ zá iedne godźinę ná wßeláką chorobę oczu/ iácyby oko niewypádło/ álbo niewyćiekło/ tedy ie dźiwnie vzdrowi. Abowiem ie do 15 dni práwie wyleczy. Prawdáć że naprzod oczom przynośi boleść/ wßákże wnetki przeminie/ á nic niezáßkodźi. Łamie też y drobi kámień w nerkách/ gdy iey tylko wypiieß pot/ álbo nawięcey cáła dragmę/ á to w polewce grochowey álbo z winem białym. Leczy y krwáwnice/ gdy tylko raz przez dźień ty mieyscá pomáczáß. Służy też bárzo zádußoney máćicy/ wßelkiemu dárćiu w żywoćie/ gdy iey tylko łyßkę ná dźień wypije/ w polewce kápustney álbo w kokoßey. Abowiem ná tychmiast bol oddali/

oddali/ Piete żyły zátwárdźiáłe y ſtłuczone goi/ gdy ie tylko pomaczaß/ Oczy zágnite y łzámi ćiekące vzdrawia/ gdy iey wnie po rá=nu kropie puśćiß/ świerzb y wßelka krostá=wość leczy/ gdy tą wodką pomaczaß: Wße=láki niedostátek vßny oddali/ y robáctwo wy=pedźi gdy wnie po ránu álbo w wieczor krop=kę wpuśćiß. Przećiw vkaßeniu iádowite=mu/ wiecey może niż Dryakiew/ gdy mieysce zárázone pomaczaß: Wßelákie glisty w czło=wiecże zábije y wyrzući/ gdy naprzod nią no=zdrze pomaczaß/ á pothym iey kropie połk=nieß: Ma moc przećiw ránam wßelákim iádowitym/ y nieuleczonym wrzodom/ y zoł=zom/ tákże ná wßelákie zewnętrzne wydá=nie/ gdy ie tylko pomaczaß/ á kropie iey poł=knieß/ oddala wßelákie záźiębienie/ stáre roz=yendrzniawa/ zeßłe głodem w ßaleństhwie roztrzeźwi wilgość przyrodzoną/ bárwę v=tráconą/ przywroći zdrowie y młodość zá=chowa/ y długi żywot odźierży/ gdy tego kto słußnie według potrzeby vżywa.

Kśiąg 4 Rozdźiał 9.

O Biegunkách Rozmáitych / Gli=stách / y inych niedostátkoch Brzuchowych.

A Biegũnce oboiey tho lekárstwo służy: Weźmi Serzyſká záiecze=go y krwie iego/ káżdego zárow=no/ To zmießawßy day choremu z czym chce: A wßeláko to Bie=gunkę zastánowi.

B ¶ Też ná tho doświádczone lekárstwo / ná=tłucz miałko kośći człowieczych / á day on proch w winie czerwonym pić/ swą wysußá=iącą á śćiągáiącą mocą powśćiągnie wßel=kie czerwonki/ bez wątpienia y białe Bie=gunki.

C ¶ Glist wypadzánie pewne od dźieći: Weź=mi przedniey máki pßeniczney dwie vncye/ á rostworz ią wodą słokową/ ták rzadko iá=ko mleko/ day dźiećięćiu miásto mleká pić/ oglądaß rzecz dźiwną w odbyćiu gnoiu/ co zá robáctwo wypedźi. Bo to iest wielce sła=chetna/ á osobliwa táiemnicá.

D ¶ Też ná wypadzánie glist/ ták vczyń: Weź=mi Pomoráñcą/ á wykroy ßpunćik w wierz=chołku/ iácy izbyś mogł nim ośrodki z sokiem do połowice wybráć/ nápełń ony pustki oley=kiem Bobkowym: Zmießawßy go z sokiem Rućiánym/ y Piołynkowym/ z dryakwią do=brą/ y z mąką Słonecznikową. A przysmá=żywßy tego troche w Pomoráñczey/ pomá=żyß tym skroni/ y nozdrze/ pierśi przećiw ser=cu y pępek/ tákże wßystki pulsy/ vyrzyß skutek nie bez dźiwu.

¶ Lekárstwo niepospolite wypadzáiące gli=sty/ gdy vsty ktho niechce nic przyiąć. Na=przod choremu omyy pierśi y żywot/ dobrą aqua vita/ á potrześ ony mieyscá miáłką mierą/ niech ták ná wznák chwilę poleży/ áż mu stolec przydźie/ vyrzyß mnogość odcho=dzących glist. E

¶ Drugie mázánie niepospolithe od glist: Weźmi soku Piołynkowego / Soku z Boże=go drzewká/ Soku Rdestowego/ Żołći By=czey/ káżdego po rowney częśći/ zwierć to z trochą sádłá wieprzowego / á przyłoż pla=strem ná pępek. F

¶ Jeßcże máść ktemu służąca: Weźmi do=brey Dryakwie poł vncyey/ Miery/ Ráyskie=go Drzewá / Dyptanu białego / Goryczki/ Kurzego źiela po poł vncyey/ potłukßy to ná proch/ zmießay s Krowią żołćią á z octem/ przywińże to ná Brzuch / y przećiw Żołąd=kowi. G

¶ Glisty mieśięczne/ zową Łáćinnicy Lu=nátice Vermes. Włoßy záś Maldella lu=ná. Niemcy zową Hertzwurm: Wźięły ty glisty to imię od mieśiącá. Abowiem zmie=śiącem rostą / y záś máleią / w Polßce nie=wielam ludźi są znáiome. Abowiem ty gli=sty niebywáią w ielitách záwárte/ ále śię zá=legną miedzy wnątrzym. Ty choć zmáleią z Mieśiącem/ wßákże nieznißczeią dokończá Ale śię ná ostátek ták rośćiągną/ że od żołąd=ká / gdźie śię zálegną / dośięgáią áż do sercá dźiećinnego/ niemowniątkam śię ten robak napospoliciey zálęga / á gdy iuż sercá do=śięże/ leży dźiećię rośćiągnione zá martwe/ tocząc piánę/ á drży iákoby śię miotáć chćiá=ło. Przeto náße Polki niewiedząc co to iest zá choroba/ mniemáią by byłá s. Wálánte=go niemoc / á ták niewiedząc pomocy/ śiłá dźieći pomorzą. Abym ie thedy w tey mie=rze bácżnymi vczynił/ nápisałem te przedmo=we do= H

we do nich M. S. Thu zás o lekárstwie Pedemontanowym powiem ku tey chorobie: Weźmi wierzchołkow Wrotyczowych á vsusz ie w ćieniu/ zetrzysz ie ná proch/ á prześiey áby był mieluchny/ weźmisz go dwie drágmie/ Goryczki miáłkiey/ Piwowoniey sámcá skorzenia prochu też miáłko/ káżdego po dwu dragm/ Miery iedne drágme. To wespoł zmieszay. A gdy po dźiećiątku te chorobe obaczysz/ weźmisz tego prochu szczypte/ á rostworz choć ná dłoni woda/ pomázuyże onym około warg dźiećięćiu: A iesli temu w czás zábieżysz/ vmorzysz robaká/ ktoryby był dźiećie wkrotce vmorzył. Bo to iest rzecz doświadczona/ iż gdy dźiatkam niepomożono wczás/ á iż ie po śmierći otworzono/ chcac doświadczyć/ skadby mu sie to przydáło/ náleźiono gliste v serca wiszac/ y doznano skad sie stáłá śmierć/ á zátym to lekárstwo zmyslono. Pomagaia też ktemu y wyższe lekárstwá/ pod litera C D y E pisane.

Kśiąg 4 Rozdział 10.

O Pepku y leczeniu iego.

Na wychodzacy pepek/ ábo inák puchnacy/ ták vczynisz: Weźmi Jászczorczego mchu pieć drágm Winnego kámienia pieć vncij/ Rożey suchey 10 Dragm/ Gállá su nieźrałego dwie drágmie/ zetrzy to miáłko/ á rostworz winem/ iż będźie rzadko iáko miod/ tym pomázuy pepek/ á przykłáday ná to gebke bárwierska/ rozmoczywszy ią w occie/ á wyćisnawszy zás przywiez. A

Też y to na wychodzacy pepek służy/ ná pal źiarn Słonecznikowych/ tákież y chustek lniánych/ rostworz to winem ćierpnacym/ maczayże w tym pácześi/ á przywiń to spilnośćia ná pepek. B

A to ná opuchły á wychodzacy pepek/ nászkrob Ołowu im namieley możesz/ á rostworz on proch sokiem Podrostowym/ vczyń iáko by płát s pácześi/ á zmaczay ie w tym iedna strona/ przyłoż tym ná pepek/ á przywiez. C

Kśiąg Czwartych Koniec.

Alexego Pedemontaná Táiemnic/ Kśiegi Piate: Máiace w sobie Nauke leczenia Ledźwi/ Nerek/ y członkow rodzáynych: tákże Biodr obudwu stanow.

Kśiąg 5 Rozdział 1.

O Ledźwiowym bolu/ y Kámieniu Nerkowym/ á wywodzeniu moczu.

A Iż pospolićie bol Ledźwiowy/ s kámienia Nerkowego przychodźi/ niewádźi záwsze po gotowiu mieć to dwoie lekárstwo/ Gdyż to káżdemu nie sćieszkośćia iáko bol przychodźi: Naprzod miey gorzkie migdały/ álbo iadrá Brzoskwiniowe/ á zábiegáiac temu bolowi/ iedz ná czczo po ránu iadro álbo 6 s chlebem osoliwszy. To iedzenie obroni ćie ten dźień/ nietylo od bolenia Ledźwi. Ale thez od opilstwá żadzać iedzenia vczyni/ bol s pierśi y z żołądká wypedźi/ y wszelákie glisty z wnatrza. Wtore lekárstwo też ktemu pewne/ á to gdyby Bylice ná káżdy dźień w karmiách vżywał. Abowiem to źiele nietylo iż wielka moc ma przećiw kámieniowy nerkowemu/ y inemu bolowi w ledźwiách. Ale też własnośćia swa służy wielce ćiáłu człowieczemu. A iż to źiele niezáwsze świeżo może być miáne/ násuszżego/ á powierć ná proch/ cobyś do świeżego mogł mieć/ Albo nápal wodki s niego/ ktorey záwsze vżywáć możesz. Ale gdyby gwałtem tákowy bol komu przypárł/ niechże tey Klistery vżywa: Weźmi layná Osłowego/ świeżo coć sie zda/ Hányżu ogrodnego/ otrab po gárśći obojgá/ Oleyku Rumienkowego 2 vncye/ Kaparow 1 vncya. To zmie-

szawszy

ßawßy / trochę przewarz w winie / potym przecedź / á przegnieć co nalepiey możeß / áby gąßcz wyßedł / á tho będzie Klisterá / ktorą gdy chory ćiepło przyimie spodkiem / wnet zdrow będzie.

B ¶ To też pretka pomoc / gdy w ledźwiách boli: Weźmi soku Piwnikowego / álbo Porzeczkowego / á zwłaßczá gęsto vwárzonego / niech go będzie pot kubeczká / wsyp w ten sok prochu s czerwonego Korálu 1 drágme / zmießay á day choremu wypić.

C ¶ Jeßcze ná pretkie leczenie / bolu w stábiznách / ledźwiách / y w nerkách: Weźmi sádłá Káptoniego / Kokoßego / Gęśiego / Káczego po piąći dragm / Oleyku Rożánego 4 drágmy / Másłá pot vnciey: Rospuść ie v ogniá niech się zmießáią / potym przecedź / á przyday Styráku rzadkiego 6 Dragm / wosku czerwonego pot trzeći drágmy. To zmießay á będzie máść / ktorą ćiepło ná chustę rozmázawßy ná ledźwi przyłoż.

D ¶ Moczu wywiedźienie / gdy kámień záwádza / by też trzebá iuż człowiek skonáć miał / tedy to lekárstwo mocz mu wyćiągnie / y kámień w nim do dwunaśćie dni skrußy y wypędzi: weźmi prochu z źiela ktore Tránkiem zową / wmießay go łyżkę iedne w iáie miękkie / á wypiy ono ná czczo / A nie iedz ná to áż we 4 godźiny / bez wątpienia puśćiß wodę w pot godźiny. A gdy tego przez 12 dni ná káżdy dźień vczyniß / pozbędźieß kámieniá z siebie bez wßelkiego bolu.

E ¶ Jeßcze drugie lekárstwo / też pewne przećiw kámieniowi w nerkách y inemu bolowi w nich. Weźmi liśćia Dębowego 4 vncye / Ciemieżyku pot funtá / Bobku 5 vnciy / Głowek z świniego rzepiu / y Fiołkowego náśienia po funćie. To mieluchno wßystko vtwierć á społem zmießay. Spalże cáłego Záiącá ná proch / á on proch álbo popioł / wespoł stym zmießay. Jeśli w sobie kámień nerkowy czuieß / piy tego prochu ná káżde záránie ná czczo z winem białym drágme: Ale ieśli piasek baczyß / dosyć go ná raz bráć pot drágmy.

F ¶ Jeßcze lekárstwo pewne przećiw kámieniowi ták Nerkowemu / Mecherzowemu: Weźmi Máiá ná polu tayno wołowe / przeschłe nápoły: Pal wodkę s niego leguchnym ogniem / á poydźie wodká niesmaczna / áni wonna / A wßákże ná piegi y ine zmázy płći bárzo kosztowna / gdy nią po ránu płeć omywáią. Ale ná kámień gdy tey wodki vżywáć chceß: Nákray Rzodkwie ćieniuchno / á wmocz ia w Málmázya / w Mußkátelle álbo w dobre wino białe / wystawże przez dźień ná słońce / álbo ták ná wietrze niechay przez noc. Tego winá y przerzeczoney wodki weźmi po dwu vncyách / Wodki też poźiemkowey vncya iedne / Soku Limuniowego trzy álbo czterý kropki. Prochu tu wyßßey opisánego pot álbo cáłą drágme / Cukru álbo miodu Rożánego co potrzebá / á będźie to pićiem / ktore niewymownie włada przećiw kámieniowy. Abowiem niektorzy po vżywániu tego pićia wpot godźiny / wypuśćili z siebie z moczem / ták wiele kámieniá / iż gdy go wespoł zgromádźili / byłá bryłká ták wielká ilo orzech. Sláchćic ieden w Mediolánie / Ktorego iuż lekárze iego rzezáć chćieli niewiedząc iuż pomocy iney / Jáko skoro tego pićia mego wźiął w pot godźiny po pićiu odeßło od niego z moczem ták wiele kámieniá / że go było złupinę pełna iáiá kokoßego. Potym dniá trzećiego odßedł od niego z moczem / ácz z bolem wielkim kámień w wielkośći źiárná bobowego. Przeto do tey choroby bespiecznieyßego lekárstwá nád to niemáß / Aczkolwiek ich iest bez liczby ktemu. Ty wodki y prochy może od potrzeby długi czás chowáć / o procz winá Rzodkwiánego á soku Limuniowego / bowiem się ty pretko zágnują.

G ¶ Przećiw vrynie pałáiącey: Weźmi náśienia Kurzey nogi ogrodney / Náśienia Sáłátowego / náśienia mleczu ogrodnego / máku białego po dwu vncyách / Náśienia Bielonowego pot drágmy / Sebestenow / To są Leposliwki dwie vncye / ßáfranu 1 drágme / Lákrycyey 5 dragm / Linbowych orzeßkow dźieśieć drágm. Wody fiołkowey 6 funtow: Warz tho wßystko wespoł áż trzećia część wywre / potym przecedź / á będźie to pićiem ktorego gdy chory po ránu vżywáć będźie po 1 drágmie ná raz w vncyey Vlipku Fiołkowego / do czwartego dniá vyrzy dźiwnie wielkie skutki tego lekárstwá.

¶ O powśćiągnieniu moczu wełnie odchodzącego: Weźmi soku z liśćia Cyprysowego Oleyku oleyniczego po dwu vncyách / to zmie-

mieszawszy / day temu pić poránu co sie w pośćieli kapie / tákże záś gdy spáć idzie / á gdy tego po trzy dni vżywáć będzie / chroniąc sie karmi kwáśnych / y octem przypráwiánych / thedy będzie zdrow / zwłaszczá k ciałym głowam to lekárstwo służy.

I ¶ Przećiw vpłáwam náśienia meskiego / ktore niektorym we śnie sie przydawa / niektorym też y czuiąc: Weźmi náśienia Málonowego / ochędożywszy ilo chcesz / stłucz ie dobrze w stępce kámienney z wodą stokową. Potym przecedź / á będzie iucho iáko mleko / ktorey niech chory vżywa przez 4 dni záwsze poránu / rowny trunczek ćiepło z cukrem zágrzawszy / wszákże przez ten czás / á zwłaszczá przed pićiem ma sobie lędźwi mázáć máśćią rożáną / á będzie w rychle zdrow.

Kśiąg 5. Rozdział 2.

O rodzáynych członkoch Niewieśćich / y o lekkim rodzeniu.

A Máćice wychodzące wpráwienie pewne / Dobadź kámienia z źiemie álbo skáły / ktoregoby ieszcze wiátr nieobwionał: Włoż go do wielkiego ogniá w naczyniu zákrytym / áby sie rozpalił / Potym go wyymi / á ley nań octu winneᵒ / niechże go tá oczapi podołkiem / áby iey oná párá do máćice szłá / á polewáy poki nieugáśnie / gdy sie ták nápárzy / niech w pośćieli ná wznák leży spokoynie / á nádziáławszy knotkow / maczáy ie w soku Ruciánym / á włoż ich kilká do máćice. A wiedz to iż ony knotki poydą w nię / á będą máćice podnośić / przeto ie ná snorce vwiezáć trzebá / áby ie záś mogł wyćiągnąć. A nád to trzebá też lędźwi przećiw nerkam námázáć / máśćią tákową: Weźmi Goule źiemney / Ruty tákże po rowney częśći / stłucz ie wespoł pilnie z oliwą stárą smaż / áż trzećia częśc sie wysmáży / potym odiąwszy od ogniá / przecedź / á dobrze wygnieć / zleyże on gąszcz w ine naczynie / á przyłoż wosku troche / wstaw záś na ogień / áby sie rozgrzawszy dobrze zmieszáło / á tą máśćią maż / przećiw nerkam / á ná to przywiń pácześi ćiepło á to leżenie iey ná wznák / ma być żądkiem wyższey niżli głowá. Dniá trzećiego ma ták powtárzáć. A gdy tego po trzy kroć vczyni / będzie pewnie zdrowá / gdy sie ná czym nieomyli. Też z strony pokármow / ma sie ktym mieć / ktoreby zágrzewáły / á zwłaszczá gołębie / kury korzenne / á wonnie ieść ma. A bez wątpienia będzie zdrowá / choćby ná to trzydzieśći lat chorowáłá.

B ¶ Rodzenie iáko lekkie spráwić: Weźmi Brunátku ogrodnego ileć sie zda / vtłucz go czyśćie / á wygnieć z niego sok / dayże go położnicy poł kubeczká z winem zmieszawszy / á ono wygniećione źiele zágrzawszy ćiepło / przyłoż iey ná pępek / á przywiąż / będzie mieć śpieszne y lekkie rodzenie / ieśli práwie czás przyszedł.

C ¶ Lekárstwo známienite ktore pośpiesza y lekczy rodzenie: Weźmi Miery / Bobrowych stroiow / Styráku po poł drágmy / Sáwiny / Cynámonu po dwu skrupułoch / mieluchno to vwierć / á prześiey on proch z miodem odszymowánym zmieszay / á day położnicy połknąć / onego konfektu trzy drágmy z winem.

D ¶ Chceszli doświádczyć płodnośći niewieśćiey ieśli ku poczęćiu godna: Weźmi Serzyská záieczego nieco / á rostworz ie ćiepła wodą / dayże iey wypić / gdy ma wniść do łáźnie ná czczo / ieśli tedy poczuie dárćie w żywoćie ma moc ku poczęćiu / ieśli niepoczuie iest pewnie niepłodna / wszákże myćie w łáźni nie ma być wodą morską / bo tá y płodney nie da nic poczuć.

Kśiąg 5 Rozdział 3.

O leczeniu Biodr y Vdow ták zchorzáłych iáko y stłuczonych / też łon z obopolnych y wychodow.

A Przećiw bolowi Biodr y vdow / lekárstwo pewne y często doświádczone: Weźmi miodu odszymowanego trzy funty / Korzenia żołteᵒ mieczyku ieden funt / mieluchno stłukszy / smaż to ná lekkim ogniu przez cáłą godzinę. Potym z iąwszy z ogniá Przyłoż Cynámonu dobrego miáłkogo stłukszy iedne vncyą / á to będzie Konfekt / ktorego po

go po piąci łyżek ná raz iedz w wieczor idąc spáć/ y záś po ránu wstawszy. A wtymże czásie przykłádáy then plastr/ vczyniwszy go z Stonogow/ á z Zywice/ ná bolące mieysce przykłádáiąc przez 10 dni. Potym przez drugo 10 dni przykłádáy niżey. A záś po trzecią 10 dni ieszcze niżey. Abowiem sie pod tym plastrem pryszczyć będzie/ á oná zła wilgość wychodzić/ áż one wodność záráźliwą wszystkę wyciągnie. Wszákże iesliby ten bol ták zástárzáły był/ żeby sie temu lekárstwu zwyciężyć niechćiał dáć: Vczyńże ktemu tákową klistere. Weźmi Slazu ogrodnego/ Szczeru Kopru włoskie° / Piołynu/ Ruty/ Ogorkow ptászych káżdego garść/ Otrab dwie gárśći/ warz to w wodzie/ áż trzećia część wywre: Potym przecedź/ á weźmi oney polewki funt ieden/ przyłoż w nie miodu Rożánego 6 vncyy/ Oleyku Rumienkowego y Ruciánego po połtory drágmy/ zmieszay to/ á będzie klisterá/ To iest nálanie/ ktore wlawszy po dwu dniu záś tákowe wlanie vczyń/ á potrzeći raz przyimi ia záś dniá trzećiego. Czwarte záś dniá czwartego/ á ták wszystko dzień przyczyniáiąc przez cáły miesiąc bierz tákową klistere.

A ieslizeby niechćiał then bol od thych lekarstw vstáć. Tedy bierz Piguły niżey opisáne. A to wziawszy ie dniá pierwszego/ potym záś trzećiego od tąd záś áż do dniá czwartego/ á od tąd dniá piątego/ á ták porządkiem áż do miesiącá. Bo ty Piguły áni poruszáią żywotá/ áni kármiey bronią. Tylko sie chronić rzeczy kwászonych y słoniáłych/ Járzyn zbożnych/ winá białego/ á wody picia. Tego słusznie vżywáiąc niektorzy od sáme° plastru ozdrowieli/ záś drudzy vżywáiąc plastru y konfektu/ tylkom dwu stárcu miał/ ktorech muśiał Klistera leczyć y pigułámi/ od ktorego lekárstwá práwie byli wyleczeni. Wszákże stych ieden thákową wádę ná kośći vdney miał/ iż guz ktory mu ná niey vrost/ iuż mu ia był z mieyscá zepchnął/ sámego plastru s konfektem vżywáiąc/ wygoił sie był w dziewiędziesiąt dni/ iż práwie zdrow był/ y mniemałem żeby od sámego tego mego lekárstwá Ale procz mego wiedzenia/ zá rádą iedney mniszki brał trzećiego dniá Terpentine wod ka Borakową płokána/ czegom sie potym wywiedział.

J Piguły wielkiey á dziwney mocy ku tey chorobie: Weźmi przypráwy Korzenney/ ktorą Aptekárze zową másą Alephánginarum/ y záś drugiey przypráwy ktorą ćiż zową/ Massam Hermodactillorum maiorum & minorũ po iednym skrupule/ Soli oczkowátey trzy ziárná/ zmieszay to z Syropem Rożánym/ á vczyń gáłeczki z tego/ to iest piguły/ 5 ich z tego vczyń/ ktore bierz iesli ná początku choroby/ może ie bráć po pierwszym rázie czwartego dniá / Potym dniá piątego / potym záś szostego/ potym záś śiodmego/ á ták czás pomykáiąc poki potrzeba/ tákowe piguły trzebá po ránu ná czczo bráć / á sześć godzin nánie nie ieść: Winá sie białego trzebá strzedz od rzeczy słoniáłych/ od iárzyn zbożnych/ Cebule y inych tákich kármi/ zwłaszczá iesli sroga á zástárzáła chorobá/ tedy sie chroń. B

Prawdá żeć sie tu miáło nieco mowić z strony tych Cebulek/ Kthore Aptekárze zwykli zwáć Hermodáctilos/ á po Polsku Páluchámi/ Ale iáko w przezwiskách iásny błąd/ gdyż inemu zielu thy imioná należą. Tákże y w tym niemnieyszy błąd/ iż ták iádowita rzecz braná będzie w lekárstwá/ gdyż práwym páluchom tá moc sprzodku od stárych przywłászczoná byłá. A wszákoż poniewasz ten błąd Aptekárski nikogo niestruł/ á tho sna czyni máła miárá tego iádu/ ktory wżdy zá then czás w lekárstwách pomagał/ tedy go ieszcze ták zániechámy. Wszákże práwych páluchow okázáć niezániechamy/ własne Páluchy nálazłem ia v Stroz mile od Chowa zá dworem/ w przykrym brzegu nád głebokiem potokiem własnie tym kształtem/ ktory wymálował Matthiolus Senensis w ostátnim Komentarzu ná stronie kárty 1109. A to mam snim zá własny Hermodáctilum/ bo mi go też Lud wieyski támże też Páluchámi mianował. Co sie záś dotycze tego fálszywego Hermodáktilu Aptekárskiego/ tego bárzo wiele iest około Olkuszá/ tákże z kwiećia iego w Jeśieni obfitość wieńcow dzieći wiią/ zowąc go szálni Kośáćcem. Medrszy go tám záś zową/ pozne Sáśánki/ á nie od rzeczy: Bo Sáśánkowemu kwiećiu kształtem nieco podobne kwiećie iego/ wszákże bárwo kwiećiu Slazowemu korzeń w ziemi iáko podługowáta cebulká / też w czerwonáśey łupince

pince/ list ná Wiośnę miewa podobny Liliowemu ále gládszy / teższy / y weższy/ kwitnie w Jeśieni/ á ná drugi rok w Wiośnę pokaże owoc miedzy listkámi skryty / poki niewyrośćie. Tho ziele zowa Láćinnicy Colchicon świadcząc o iego iádowitośći Mátthiolus tenże położył obrazek iego po stronie 1106. ták iáko kwitnie. A po stronie 1107. iáko owoc nośi. Stąd widzimy iż Aptekárze biorą iedno miásto drugiego / lepieyby práwie gdy może być M S.

C ¶ Iż ten bol Biodr y Vdow pospolićie z vtłuczenia / niepráwie wyleczonego ná stárość przychodźi. Tedy tu mamy náukę pewną / iáko sie po stłuczeniu opátrzyć / by sie krew stłuczona niesádźiłá wty mieyscá szkodliwe/ skądby potym tákowa chorobá rosłá. Gdyby ktho z wysoká spadł/ á nieco w sobie rostrąćił: Weźmi poł kubeczká oliwy/ Náśienia Rzezuchy tłuczonego poł drágmy/ to niechay chory wespoł zmieszawszy wypije. A wszákże lepiey gdy przed tym trunkiem/ krwie z mediány vpuśći. Jeśliżeby sie oliwa źádźił/ może ten proch z winem wypić. A ieśli od stłuczenia puchnie co zwierzchu álbo sie co odtrąćiło/ Pomázuy mieysce Oleykiem Rożánym/ A ná to tym prochem posypuy: Weźmi liśćia Miertowego / y Rożey coć sie zda/ á stłucz to ná miáłki proch/ tymże posypuy/ álbo miodem surowym pomáż/ á chustą záwiń.

D ¶ Raz tłuczony choć otworzysty ták masz leczyć/ Nátłucz liśćia Dziewánnowego / á wygnieć śniego sok/ omyiże mieysce winem ieśli ráná iest/ á ná to sokiem pomáży/ przyłożże ono ziele wygniećione ná to/ á przywiez chustą. Tych lekarstw vżyway ná tłuczone rázy wszelákich członkow.

E ¶ Miedzy Biodrámi nabliższe członki/ ktorych też tu lekárstwá mamy. Naprzod o wrzedźie wychodnym/ Ktory Fikiem zowa/ á zgrubá rzytny wrzod: Ten szkodliwy/ á niegdy y śmiertelny wrzod/ thák leczyć masz: Weźmi taien kokoszych/ Mydłá Fráncuskiego/ wierzchołkow Dziewánnowych/ káżdego śnich coć sie zda. To wespoł stłukszy przyłoż.

F ¶ Albo weźmi Panny Máryey włoskow / Cebule/ Włoskiego okrągłego kokornaku po rowney częśći/ álbo iákoć sie zda/ vtłucz to á vwierć mieluchno/ przyłożże.

Ale iże ten wrzod narychley s krwáwnic zápiekłych przychodźi/ gdy w nich krew zgęstnieie/ iż wyniść czerwonka niemoże/ tedy sie wrzod thákowy zbiera. Drugdy sie w nich krew zrzedźi / że sie ostać niemoże / ále sie s nich przerwawszy/ idźie ták bárzo / áż krew człowieká vydźie/ temu zaś zábiegáiąc: To lekárstwo vczyń/ weźmi liśćia Bzowego/ á rozłoż go ná platku sukná czerwonego/ coby było iáko dłoń wszerz/ zágrzeway go ná cegle ćiepley/ á niech chory ná brzuch leży/ włożże mu ćiepło on platek z liśćiē náwychod obroćiwszy/ á gdy ow ochłodnie / miey zás drugi po gotowiu/ ná pierwszy zás kłádz liśćie świeże/ cegłá tákże ma być záwsze ćiepła / ku ogrzewániu thych plastrow/ przeto dobrze mieć ktemu koćiełek nád ogniem ku zágrzewániu iáko bárwierze suszą śćierki ku śćierániu po zmyćiu/ á gdy ták chory przez cáłą noc opátrzon będźie / choć on przytym śpi/ po ránu thedy od tego lekárstwá zdrow będźie. A niemáli ktoby go ták záraz przyźrzeć miał/ może tego po kilká kroć po trosze czynić/ áż wyzdrowieie.

¶ Kilá też iesth wrzod ktory z obopolnych/ z nieczystego złączenia ludźi sprośnych powstawa/ ták go leczyć: Weźmi poznych Sásánkow korzenia z náśieniem/ á vwierćiawszy miáłko / rostworz sokiem nogietkowym/ Albo octem miodowym z morską Cebulą. Aptekárze zowa Oximel Scilliticum/ tym rozmećiwszy przyłoż ná ten wrzod. G

¶ Osobliwie mężczyznom ktemu wrzodowi Weźmi fusow álbo drożdży miodowych / á niemożeszli tych mieć/ warzże miod áż zgęstnieie: Potym go włoż w gárniec nowy/ wstawże wpiec gárncżárski/ áby sie w nim rospalił iáko złoto / wyimiż potym ochłodź/ naydźiesz tám lekárstwo przećiw wszelákim wádam tákowym. Abowiem mięso zgniłe/ y zmartwione trawi/ potym czyśći/ á bez wszelákiego bolu leczy. Przeto iest ku ránam dáleko lepsze to lekárstwo / niźli grynszpan palony/ ktory ktemu bárwierze spráwuią. H

¶ Przećiw ochwatowi / zbytniego złączenia: Weźmi miodu czystego / Muszkátelle álbo Málmázyey po rowney częśći / Soku Bukwicowego/ Niewieśćiego mleká/ álbo koziego/ káżdego poł kupká wcáły funt miodu/ sádłá káploniego álbo kokoszego dwie vncye/ I

cye/ albo trzy/ oleiu z iadr Linbowych/ albo z Migdalow słodkich iedne vncya/ wstaw to wszystko w gárncu do ogniá/ rospuść wszystko/ áby sie zmieszáło/ á to trunkiem bedzie/ ktorego ná káżde zaránie/ ma kubeczek wypić. A ieśli chceß ten trunek mieć lepszy/ przyłoż weń miáłko Cynámonu y Cukru. To picie przynosi y ludziom wyschłym dobre wzmożenie.

A gdy człowiek w iney chorobie ták zwetlał/ iż prawie chodzić niemoże: Weźmi Jwinki/ Głowienki czerwoney/ Dziewánny tleć sie zda/ warzże ie w wodzie/ á w tey kapieli myi sie często: Warz też osobno Jwinkę z głowienka czerwona/ á one wode bierz ku wárzeniu karmi twych/ á w krotkim czásie bedzieß krzepki/ y zmocnieieß.

K ¶ Przeciw czáram sprosnych niewiast/ ktoremi dla psoty meßczyzny mamią. Abyś ząś mogł odczynić. Jeśli baczyß/ ktora to spráwitá/ przyłoż pilności/ ábyś iey layná dostał. Włoż go ßczárowánemu po ránu w prawy bot/ á wnet go czáry opußcza skoro smrod po czuie. Albo w piorko nábierz treći/ á zátkawßy/ włoż ßczárowánemu pod głowna poduszkę/ albo pod próg gdzie przychodzi/ bo skoro przestapi/ opußcza go czáry.

Albo niechay ßczárowány/ pomaże wßystko ciáło sobie/ Oleiem z olewnice wmießawßy weń żołć Krukowa/ á bedzie wolen od czárow/ Albo go podkurz zebem człowieká vmárłego/ á opußcza go czáry. Maż ktory z soba nosi serce wrony sámcá. A niewiastá sámice/ snádnie sie zeyda.

L ¶ Ale iż sie stad Fráncá zá mnaża/ bedzie też tu o tej lekárstwie nauká/ ktorey początek zá nieiáka potrzeba iuż námieniony iest w wtorym Rozdźiale czwartych Kśiąg pod litera A y B. Tu záśie mamy co dáley ktemu służyć bedzie: Weźmi Ormieńskiey glinki/ Octu y oleyku Rożánego/ káżdego z tych tleć sie zda. To zmießawßy pomázuy mieyscá nápuchłe/ y około nich zewßad o dłoń. Potym weźmi oleyku z Euforbium dwie vncye/ oleyku fiołkowego pol vncyey/ zmießawßy ie/ pomázuy nimi mieyscá spuchłe/ omywßy ie pierwey czerwonym winem ciepło ná to przywiń chuste w máśle rozmoczywßy odkriy po 4 álbo po 6 godzinách/ á ogladay/ ieśli sie pryßcz wydał ieśli ießcze/ záś winem y oleykami pomáż/ y záś przywiń iáko y pierwey/ A gdy sie pryßcz wyda/ przepchni go/ tám wyciecze ropá wßystek iad Fráncuski doskonále/ tylko one ránkę ledá maśćia goy ná sobie zágoiß. M

¶ Jeßcze ná guzy y puchlinę Fráncowa/ omyy mieyscá winem czerwonym ciepło: Weźmiß maśći złotey trzy vncye/ Treći paloney pol vncyey/ to zmießawßy przyłoż ná mieysca spuchłe/ á chustą przywiń niechayże poki nieskłesnie iáko ma być/ z drugim ciáłem rowno/ A ieśliby sie puchliná oná stłumić zá dzień á noc niechćiálá/ powtorz záś drugi raz y trzeci ilo bedzie trzebá/ Y vźrzyß skutek bárzo dziwny. Gdy iuż tedy puchliná zeydzie/ rozmocz chuste w máśle/ á mieysce omyy winem záś/ przyłożże chusta oná. A wiedz to iż tákowe przykłádánie tey máśći/ wyćiaga wßeláka zła wilgość iádowita/ nietylo z onego mieysca bolacego/ ále też ze wßystkiego onego członká/ ná ktorym sie co okazáło. Przeto tym obyczáiem máia być wßelákie thy zwierzchnie sadzele leczone/ bowiem bez watpienia dziwne ná nich skutki okázuie/ gdy sie kto pilnie snim spráwuie.

¶ Koniec Kśiąg Piatych.

Alexego Pedemontaná Táiemnic/

Kśięgi Szoste: O nożnych lekárſthwách/ á rozmáitych Sadzeloch y ránach: Ktemu o máśćiách y inych lekárſtwiech knim ſłużących.

Kśiąg 6 Rozdźiał I.

O Podágrze y inym boleniu nog.

A Wlipek koſztowny Podágrze ſłużacy: Názbieray ſzakłákowych Jágod źrzáłych/ Miesiącá Wrześniá/ gdy iuż biały mroz ná nie przypadł: weźmi ich co chceſz/ pognieczże ie trochę/ á włoż ie w iáka ſklenice/ day im ták ſtać ná mieyſcu ćiepłym przez 10 dni/ potym ſnich wygnieć ſok práſą á przyłoż kminu ták wiele miodu ſzymowánego álbo dobrze przecedzonego/ wſtawże weſpoł ná lekki ogień/ á day zlekká wrzeć/ áż zgeſtnie iáko ſyrop bywa. Potym przyłoż miáłkiego Cynámonu vncya iedne przećiw funtowi vlipku/ Jngbieru dwie drágmie/ á vmieſzawſzy dobrze/ zchoway w ſtoiek drzewiány dobrze záwárty. A im ſie bárźiey ſtárzeie/ tym lepſzy będźie. Gdy go wiec vżywáć chceſz/ bierz go łyſzkę ná czczo po ránu/ á náwiec zor záś przed wieczerzą/ potym ná wiátr niewychodź: Ten ſyrop nalepiey Podágrze ſłużу/ iż vśmierza bolu/ á ćiáło czyśći z wilgośći ſkáżonych.

B ¶ Niepoſpolite piguły s Terpentyny: weźmi czyſtey Terpentyny/ ktora dźieśieć kroć płokano w wodce Boragowey/ álbo w ktorey iney ſercu ſłużącey iedne vncya/ Cukru bieluchnego miałko trzy vncye: Zmieſzay ie ſpołem znienagłá/ áby wśie Terpentine cukier wpił/ á będźie ćiaſtkiem/ ktore nietylo iż bárzo dobre będźie/ Ale też y bárzo długo trwáć może/ á nieſkáźi ſie. A thez Terpentyná ták ſpráwioná/ opuſzcza wſzyſtkę lipkość ſwą/ iż áni do rąk/ áni do vſt przylipa. A gdy ich będźieſz chćiał pożywáć/ dźiáłay pigułki/ tocząc ie z miáłkim cukrem/ á z cynámonem/ tákże ię połykay: Godźić ſie ie bráć ná wſzelki czás przećiw wſzelkiey wádźie żołądkowey. Abowiem ták flegmę iáko y kolerę wypádza. Przeto leczą wſzelkie wnętrzne choroby/ Zołądek pośiláią/ mocz wonny iáko fiołki ſpráwuią.

¶ Wſzelákie puchnienie Kolan y Goleni/ bądź czerwonosć álbo wilgość/ iáko ſnich zgániáć: Weźmi dwá funty Zywice/ Gálbánu 5 vnciy/ Piżmá Moſzkowego y Zybuczkowego/ Ambry po iedney drágmie álbo po dwu ſzkrupulech: Zmieſzawſzy przyſtaw ná ogień lekki. A gdy ſie práwie roſpuſzczą przydáy miáłkiey Máſtiki 1 vncya/ zmieſzayże/ á vczyń máść/ ktorey ták ćiepło ná zameſz/ ábo ná ſkore pśia rozmáży/ coby nádłoń wſzerz/ á dwie wzdłuż/ á vtłukſzy z ſádłem wieprzowym 15 Stonogow/ przyłoż ná máść plaſtru námienionego/ przyłożże on plaſtr pod/ álbo ná koláno/ á niech thák do trzećiego dniá. Ale ieſliby chory kosmátym był/ niech mu pierwey brzytwą ogolą/ nizli plaſtr przyłożą/ ábowiem bárzo przylnie. A gdy po odjećiu plaſtru vźrzyſz pryſzczyki/ ſprzepychayże ie/ áby ſnich wodá wyſzłá/ á niech oſchną: Potym winem ták im omyy/ w ktorym bys drzewiey wárzył Rzepik/ liśćie oliwne/ Rożáne y Bábczáne/ po omyćiu day oſchnąć. A otárſzy on plaſtr/ przyłoż go záś iáko y pierwey przygrzawſzy go. Czego gdy po czterzy kroć vczyniſz/ pewnie będźieſz vzdrowion/ ták iż áni puchliny/ áni zápalenia więcey nieubaczyſz. A gdyby ktemu wrzod iáki przyſtąpił/ Leczże go ták iáko niżey náukę máſz. C

D ¶ Ná opuchłe nogi/ bądź z chodu wielkiego álbo z iákiego náćiekánia: Weźmi łayná wołowego álbo krowiego świeżo ile chceſz/ á vwarz go w winie dobrym/ áże zgeſtniecie/ obłożże nim ták ćiepło one puchlinę/ á vleczyſz ią bes inego lekárſtwá. A ieſliby ſie on bol w iną ſtronę przewálił/ tym przedſie plaſtrem okłáday/ á pomożeć.

E ¶ Ná wſzelákie wrzody y ſádzele golenne/ áby też ćiáło opádáło áż do kośći: Weźmi liśćia

ścia Oliwnego / Rzepiku po dwu gárśći / Rożey suchey gárść iedne: Stlucz to wespoł grubo / przewarzże troche w winie / á przecedź / omyyże tym chore nogi ćiepło: weźmiß potym Włoskiego Kokornaku okrągłego y długiego / Mástiki / Miery / Smoczey krwie / Alony dźikiey / Dymnego mchu / Bánie páloney / Mumiey / Ormieńskiey glinki / káżdego po dwu vncij / wßystko to ná proch spráwiwßy / zmießay wespoł / á po vmyćiu potrześni mieyscá ßkodliwe / zmaczayże chustkę w onym winie / ktorymeś też omywał / przywińże ná to / á niechay ták przez godźine álbo 6. potym záś odnow / á w krotkiem czáśie zgoią sie ony sadzele.

F ¶ Ná kośći sprochniáłe o ktorych mięso opádáło / y ná wrzody cżcże / á ku zgoieniu trudne. Lekárstwo tho iesth niepospolite: Weźmi śiárki żołtey coć sie zda / przystawże ią do ogniá wolnego / áby sie rospłynęłá / Przysypże w nie waynßtynu palonego miáłko tártego / á mießay dobrze / áż do ostydnienia. Toż záśie ná proch zwierć álbo stłucz / Potym wstępce kámienney álbo ná kámieniu gládkim / posthaw ná mieyscu wilgotnym / á niechay tám stoi / dokąd sie w wodkę álbo w oley nieobroći. Tá wilgość álbo oleiek / z niektorey przyczyny kośći sprochniáłe nietylo czyśći / ále y niepospolićie vzdrawia / gdy nim pomáżeß. Przeto thez mięso we cżcżych wrzedziech zgniłe wytráwi / gdy pierwey winem z wodką Rożáną / wymyieß iáme / potym tego wleieß / á ná to źiela Jástkołczego vtłukßy przyłożyż / iest tho miedzy Táiemnicámi rzecz bárzo poważna.

G ¶ Ten co w droge pießßo idzie / á nieśie z sobą Bylice / niespráćuie sie idąc. Gdy thez stłuczeß bylice z sádłem / á przyłożyß ná trudzone nogi / wyćiągnie z nich bol / kthory z trudu przyßedł.

H ¶ Mázánie pewne / ktorym gdy sie kto pomáże biorąc sie w droge nieprzeymie go zimno / áni mu záßkodźi: Weźmi Zebownika / álbo Slinożogu / Pieprzu po dwu drágm / Euforbium iedne drágme / Piżmá Moßkowego / Ambry tych po trzy ziárná / Oleyku Fiołkowego / Oleyku z Euforbium / Wosku tych coć sie zda: Vczyń ztego máść po Aptekársku / pomáżyß tą máśćią / gdzieby baczył potrzebę / wßakże pierwey mieśc onych wewnątrzy / gdźiebyś mázáć miał / Dzierz ktemu w vśćiech kilká ziarn pieprzu / álbo gwoździkow / ábo cynámonu / álbo co inego tákiego.

I ¶ W porządku tym / ktory po człónkoch od głowy áż do nog ßedł w tym ßeśćiorgu kśiąg / tu sie iuż kończy w páznokćiách / gdyż y v nog chropáwe niedobrze służą. Przeto tu o ich lekkim pozbyćiu náukę mamy: Weźmi Seràpinum / to iest Serywski sok / Złotołuśku błádego miáłko / zmießay to z oliwą / á przyłoż ná chropáwy páznogieć / á bez wątpienia zleźie. Thez Rożynki z Opoponákiem
tłuczone / á ná páznokćie przyłożone / zmięcżą ie. Loboda też bez obráżenia páznogieć zeymie.

Kśiąg 6 Rozdział 2.

O spárzelinách rozmáitych.

A Bowiem sie kto ogniem opárzy / tym lekárstwem zleczy / iż y blizny niebędźie po zágoieniu znáć: Weźmi białkow po dwu iaioch kokoßych / Dimnego mchu z Alexándryey / Tutia zową Aptekárze / wápná z Slimakow á z małżow żywym go zową / coby w dziewiąći wodách płokánego / káżdego ztych po dwu drágm / Wosku świeżego iedne Drágme / Oleyku Rożánego co potrzebá / Zmießay to wespoł ná máść ku leczeniu spárzeliny ogniem.

B ¶ Spárzelinę vkropem poki sie niespryßczy ták ią leczyć maß / zmaczay chustkę w wodce Rożáney / námießawßy w wodkę Kanfory / y Zandałowych trocin / á niedáy chuśćie osycháć / ále ią maczay skoro ośiąknie. A nie máßli nápretce tego / maczay chustę w zimney wodźie / á okłáday tákże.

C ¶ Ná wßeláką spárzelinę: Weźmi wápná z Małżow morskich coby w Oliwie gáßone / ile go chceß mieć / Włożże ie w oleiek Rożány / á to będźie máść / ktora gdy mieysce opárzone pomáżeß / wnet boleść przestánie / á do tego dniá nádáley záżywie.

D ¶ Y tho wßelákie spárzeliny leczy: Weźmi srebrney piány iedne drágme / warz ią w winie białym z trochą octu / potym ią wybierz / á vczyń

á vczyń s niey proch: Rozmieszawszy go oleykiem Rożánym/ z másłem niesolonym/ coby raz álbo sześć było przepłokáne/ ma być káżdego po iedney drágmie/ wbiyże wto żołtek iáiowy/ wsyp Cukru białego/ przyley kosek wodki Rożáney/ to zmieszawszy będzieß ktemu miał máść wyborna.

E ¶ Ieszcze ná wszeláką spárzelinę: Weźmi z winá białego/ mocnego octu/ wbiy weń białek po iednym iáiu/ soku skory Bzowey: To zmieszawszy zmaczay w tym chustkę/ á przyłoż we dwoie álbo wetroie/ á wyciągnie ogień/ A gdy poydzie o porościenie skorká: Weźmiß soku z zieloney skorki Bzowey/ kádzidłá białego miáłko/ oleyku Rożánego/ wosku nowe°/ káżdego troche/ to zmieszawszy będzieß to miał máść/ ktora prętko wyleczyß.

F ¶ A to ná spárzelinę wszelką: Weźmi oleyku Rożánego 10 vncyi/ wosku nowego dwie vncye/ rospuść to wespoł v ogniá/ áby sie dobrze przemieszáło/ przyłoż Niemiey miałkiey dwie vncye/ śrebrney piány 4 vncye/ to zmieszawszy vczyniß ná to máść dobrą.

G ¶ Ieszcze y ták spárzeliny leczą: Weźmi stárych tłustych słonin/ stłucz ie czyście/ potym ie warz w dobrem occie winá białego przez dwie godzinie. Potym ochłodziwszy zwierzchu tłustość zbierz/ á wygnieć ocet czyście/ chowáy te tłustość od potrzeby. Abowiem im sie potym bárziey stárzeie tym lepsze to lekárstwo będzie. Gdy go tedy chceß vżywáć/ pomázuy nim spárzelinę po ránu/ á wyższey opisáney máści/ prochy posypuy do sześci dni ták sie czyście zgoi/ iż y blizny znáć niebędzie A gdy wnet po spárzeniu pomáżeß/ záráz em bol przestánie/ Abowiem ogień wnet wyciągnie. Też y to lekárstwo prętkie gdy gotowego inego niemaß: Weźmi słonin Kiernozich tłustych/ álbo choć wieprzá czyściusnego/ skrobże nożem tłuste/ á przykłáday co naprędcey/ á gdy przez godzinę ze cztery rázy odnowiß/ śilna pomoc choremu vczyniß. A to maß lekárstwo pewne y doświadczone/ ácż sie nieiáko zda wzgárdzone/ á wßákże iest pożyteczne.

Kśiąg 6 Rozdział 3.

O vkąszeniu Psá wśćiekłego álbo inne iádowite vkąszenie/ iáko zleczyć/ iad z rány wypędziwszy.

A PSA wśćiekłego vkąszenie ták vleczyß: Weźmi Popiołu z rzecznych Rákow dziesięć częśći/ Goryczki częśći śiedm/ Rádziá częśćiedne/ stego proch vczyń/ á co nalepiey prześiey/ thego prochu bierz po łyżcze/ álbo po dwu/ álbo y po trzy/ według wielgośći rány/ posypuy tym ná ránę/ á woda źimna przykrop/ potym chustą przywiń/ zgoić sie w krotce.

B ¶ Vkąszeniu psá wśćiekłego lekárstwo pewne/ y też ku odegnániu márzenia/ ktore stąd przychodzi: Weźmi ostu co ij ßkápim y czártowym zowa/ á coby w ćieniu vschnął/ nátłucz prochu śniego/ á day go poł drágmy z winem białym wypić/ do trzech rázow pijąc ten proch/ ozdrowieie.

C ¶ Przećiw wszelákiemu iádowitemu vkąszeniu/ Iáko rychło kto vkąßon będzie/ bez omießkánia ma wźiąć rożdżek zielonych z Figi/ sktorych by mogł kropię álbo 4 mleká w ránę wygnieść. A niemożeli tego mieć/ tedy niech rozwierći co wskok gorczyce z octem/ á co naprędcey niech przyłoży/ poki sie iad niewkorzeni.

D ¶ Ná wyćiągnienie wszelákiego iádu z rány: Weźmi layná czártowego z Apteki/ y Gálbanu po iedney vncyey/ wmocz to w ocet przez noc/ názáiutrz przystaw do ogniá/ iż sie rosplyna/ potym przecedź przez chustę. Przydayże ktemu Diabasiliconis dwie vncye/ á będzie máść/ they máśći gdy ná ránę przyłożyß/ wszystek iad k sobie wyćiągnie/ y z rány go wygáśi. A gdy iad wynidzie iuż łatwie leczenie iáko inych ran: Wiedz że ku wyćiągnieniu iádu/ y sámo czártowe layno temu zdoła/ gdy ná prętce wszystkiego mieć niemożeß.

E ¶ Máść kosztowna/ ku wywodzeniu iádu wszelkiego/ ták z ran iáko y z wnątrza y wielam inych chorob y ran leczeniu/ ktoraby słußnie Rzecz pospolita nád ine opátrząć miáłá przez lekárze y áptekárze swe/ áby iey záwsze w obfitośći mieli/ gdyż oná im stárśa tym

lepsza

lepßa bywa: Weźmi oleiu Rożánego/ Fiołkowego/ wodney Leliey/ z Spikánardy/ Pásternaku włoskiego/ Bobkowego/ Mußkatowego/ Jáźminowego/ káżdego po funcie: Weźmiß Cynámonu/ Bálsámowych rożdżek y ziarn/ Miery/ Otrab kadźidlnych/ Kliyu álbo liposoku Blußczowego/ Mástiki/ Gwoźdźikow/ káżdego 6 vncij/ Kánfory 4 vncye: Oley thedy z Orzechow Mußkatowych/ y inych tych námienionych rzeczy/ ták przyprawuią/ potłukßy ie miałko/ wárzą ie w oliwie dostáteczńie/ potym odcedzą/ á iuż to zá oley poczytáią z onego co w oliwie wrzáło. Ale oley Kánforowy ináczey czynią. Abowiem Oliwe thylko rozgrzeią goraco/ iáczby niewezwrzáłá/ Potym kłádą w nie Kánfore/ odiawßy od ogniá/ y zátkáią naczynie co nalepiey/ aby sie niewykurzyłá/ gdyż oná subtylnośćią swą/ y przez pokrywke przebije/ á ták ią trzebá dobrze opátrzyć. Wty thedy oleie przyley oleiu s Terpentyny palonego 12 vncij Oleyku s Styraku rzadkiego 3. vncye. Tho wßystko zmießawßy/ zley w kocieł głęboki/ álbo żeleźnik wielki/ á coby geby wąskiey był/ á coby z wiekiem albo przykrywką był/ áby sie dobrze mogło zákryć. Włoż wty oleie trzech Baráßow trzech párkow/ trzech ibieńcow/ trzy żaby rogáte/ trzy krostáwe/ Jáßczorek ziemnych 10. Szkorpow 50. y inych iádowitych robakow/ możeßli ich żywo dostáć: Choć wiec wßystkich záraz mieć niemożeß/ kłádź ty co ich dostániesz/ áż potym drugich nábedzieß/ niezáßkodzi też nic choć wleieß wty oleie quarte winá álbo dwie. A gdy wßystko zgromádziß/ warz wespoł v lekkiego ogniá przez cáłe 6 dni/ wßákże dobrze żeleźnik zákrywßy. A ieslibyś żeleźnik w piec wprawił/ iáko wprawuią ći/ zwłaßczá co w Wenecyey mydło wárzą/ álbo sáletre/ tedyby było tym lepiey/ dla obtoczenia ogniá. A gdy pothym po dniu álbo dwu/ iż iuż ono Robáctwo prawie rozewre/ á ogniá przyśporzyß/ odeymiß potym od ogniá/ á przecedź przez chuste gęstą/ omoczywßy ią drzewiey w winie/ á wygnieć co nalepiey: Przydayże oleiu Dźioráwcowego/ o ktorym theż náuke tu niżey mieć bedźieß/ á przyley go iákoby napoły przećiw teraz opisánemu: Przyleyże theż ze pływá czerwonego/ iákoby therazeyßego trzećią cześć/ włoż kwiecia z Jáskołczego źiela/ kwiećia Dźioráwcowego co trzebá/ Soli też garść iedne. Jeßcze przyley sokow Dźiewánnowego/ Dyptanu białego/ Lomignatowego/ Czubku Tureckiego źiela/ tákże z osobná/ y z ich kwiećia wßelkiego po funćie/ Drzewá Ráyskiego miałko tártego 1 vncya Szafránu tákże. Zmießay to wespoł dobrze wystawże przez cáłe láto ná słońce w kilká bániek skłanych rozdźieliwßy/ á co nalepiey zatkay. Potym to chowáy zá rzecz nakoßtownieyßą. Abowiem to nád ine lekárstwá wßystki/ służy rának wßelákim/ ná kurcz y ine wády/ bądź stára álbo świeża/ ná czcze wrzody/ ná Raká/ ná Zołzy/ á zwłaßczá gdy ná schodźie mieśiącá nim pomázuią/ potym chustámi á pácześiámi obwiyáią. Też ná wßeláki iad/ choć vsty bedźie wźięty/ gdy tylko nim około sercá pomáże. Ale ieśliby człowiek vkąßenim iádowitego robaká obráżon był/ álbo żelázem coby iádem było nátárte/ tedy krew naprzod co nalepiey wygnieść/ potym mieysce záráżone námázáć. Wßelkiey też chorobie z záśiebliny pomoże/ y ine wßelkie choroby leczy/ ktorekolwiek lekárstwá zewnątrz potrzebuią.

Kśiąg 6 Rozdział 4.

O przyprawiániu Oleykow/ wodek y máśći/ ránam służących.

Oleyku Dźioráwcowego przyprawiánie/ ktory w Wenecyey czerwonym zową/ ktorego cnoty y moc trudno wyliczyć/ ták w ránach iáko y inych złych przygodách/ ále tu o thych tylko zmienká bedźie/ ktorychezmy nalepiey doświadczyli/ Máiá álbo Czerwcá nábierz źiela Dźioráwcu niż pocznie kwitnąć ze dwoie przygárśćie/ ktore dobrze stłukßy/ w bánkę skłaną włoż/ á wley winá białego ták wiele/ żeby sie wßystko źiele nim przykryło: Wleyże ktemu oliwy ná dwá pálcá wzwyß/ tákże zátkay. Potym dniá czternastego Czerwcá/ po ránu ná świtániu. Weźmi garść liśćia Dźioráwcowego/ á kwiećia dźiewięć gárśći/ ktore wespoł potłukßy/ włoż ku pirwßemu do bánki/ wley A

záś winá z oliwą iáko y pierwey / zátkawszy záśie pilnie / á wystawże ná słońce. Po dwu naśćie záśie dni / álbo pietnaśćie / prawie iuż o tym cżáśie / gdy dziorawiec náśienie ma: Weżmi náśienia trzy gárśći / potłucżże ie / á włoż ie do drugiego / przyday záś winá y oliwy / coby nád źielem było dobra dłoń álbo połtory. Co gdy vczyniß dobrze záprаw / á wstaw wkapiel Máryey / á day wrzeć áż do wywrzenia winá wßyſtkiego. Co chceßli poznáć / muśiß nieco ná ogień wrzućić / á gdy niebedźie párſkáć / tedy bácż żeć iuż dosyć ma / zwłaßcża gdy zárázem gore / Potym od ogniá odeymi / á bedźieli onego oleiu pieć álbo ßeść funtow: Przydayże tych rzecży / ileć niżey okaże / to ieſt teyże wagi. Weżmi śiárcżánego Krußcżu / álbo sámey śiárki poł funtá / Soli swoyſkiey ośm vncij / Glist źiemnych / ktore naprzod woda wypłocż / á potym winem: Weżmiß miodu Rożánego dobrze odßymowánego 4 vncye / Terpentyny dwá kroć płokáney 10 vncij / Sádłá wieprzowego poł funtá / Dyptanu białego ábo cżarnego / Dźiewánny káżdego po 4 vncye: Weżmiß kwiećia ßáfránnego trzy vncye / Korzenia Dyptanu białego / Gorycżkowego / Miſtrzownikowego / Brunatku ogrodnego / Koźiełkowego / Jáſtkołcżego źiela / káżdego po dwu korzeniu / Miery iedne vncya / woſku cżerwonego / Dryakwie po dwu vncij / Jábłká Cytrynowego náśienia iedne vncya á Blußcżowego trzy vncye / gałek Bobkowych 4 vncye / Cynámonu iedne / Drzewá Ráyſkiego poł vncyey / zmießay to wespoł / á vczyń ſtego proch miáłki / wsypże go w námienioną báńke / á przyley aqua viti 6 vncij / á zátkay báńke dobrze / áby śie nic niewykurzáło / pálże to przez dwá álbo trzy dni w kapieli Máryey / wßákże wrzeć nieday / bo im dłużey w tey kápieli ſtoi tym lepße bedźie. A gdy ták w ćiepłey kapieli Máryey trzy dni / álbo wiecey poſtoi / wyiawßy day mu przez cáłe láto ſtać ná słońcu / potym ták zátkano schoway / áby proch iáki niewpadł. Ten oley im ſtárßy tym lepßy bedźie. Wßákże ná káżdy rok trzebá przylewáć z świeżych tych źioł sokow / s kwiećia ich y znáśion / á ten ták cżynić / vtłucż źiołá z kwiećiem y z náśienim á smáżyć w oliwie godźine álbo 6. á ták gorąco wlać do drugiego w báńke. A po 4 lat on ſtary gaßcż sprochow wygnieć / á nowych záś rzecży nákłádź. Co ieſli ná káżdy Rok / ták odnowiß / bedźie ten oley tym śilnieyßy. Ale my chcąc wylicżáć zacność á cnoty tego oleiu / ktore nieskońcżone są / tylko ty wylicżemy / ktorychesmy śie naznáiomßy / á ktorychesmy práwie doświadcżyli. Ten tedy oley tákowe cnoty w sobie ma / iáko y práwy Bálsam. Abowiem wßeláki bol lecży / kthory z záźiebliny przychodźi / ták zwierzchu iáko y wewnątrz. Przeto ieſth pomocny Podágram źimnym / y bolom w vdoch / á to gdy nim ćiepło pomázuie cżłonki bolące. Theż cżwartacżki y trzećiacżki takież y ty / ktore powßednimi ográßkámi zową / lecży / zwłaßcżá gdy godźine przed przyśćim / ſtek grzbietowy ćiepło námáżeß: Tym co dárćie we wnatrzu ćierpią / ieſt wielka pomocą / á to gdy pierśi y brzuch nim pomáże / á gdy go też troche w kliſtere przyleie / iákom nápocżątku lekárſtw iego námienił. Mocż theż mocnie przywodźi / gdy nim prog nád łonem pomáże. Martwe dźiećie wypadza gdy go niewiáſtá trzy álbo cżterzy drágmy wcżymkolwiek połknie / wßelkiemu bolowi w pierśiách y w żołądku pomoże / y ieſt známienite lekárſtwo / przećiw powietrzu morowemu / á to gdy nim ſtek grzbietowi pomáże / á wypije go z winem białym dwie drágmie / wßakże śie to sſtáć ma niż 6. godźin minie. A ieſli śie bolacżká wyda / tedy ono mieysce pomázuy. Też ná wßeláḱie rány nimáß lekárſtwá nád ten oley. Abowiem lecży wßeláḱie ßkody ták ſtáre iáko y nowe / przepuklinę y ſtłucżenie wßeláḱie / ná kurcz w ránach nie máß mu rownego lekárſtwá / y inych cnot á śił ták wiele ma / ktorych cżłowiek mądry / záwße koßtuiąc doydź może / y doświadcżyć.

¶ Oley ze psá cżerwonego / to ieſt z ciſká / ktory táką moc ma / żem mnichá / ktoremu iedenaśćie lat reká z rámieniem vschłá / iáko ßcżepá / vlecżył: Weżmi ßcżenie ćisáwe osełká / á nieday mu ieść przez trzy dni / potym go zábij / á day mu przez cżwierć godźiny oſtydnąć / potym ie włoż w koćiełek oliwy / ták całkiem álbo pokraiawßy ná ßtuki / á warz go ták długo / áż mieso od kośći odewre: Potym weżmi ośmdźieśiąt / álbo ſto ßkorpow żywych / ktore gdy tylko w miedźiánym nacżyniu zápárzyß / iż śie powśćiekáią / wrzućże ie B

že ie ták w on oley. Przyłożże też gliſt ziem-
nych czerwonych ochędożywßy miſkę pełna
Dziorawcu/Slazu/ Chebdu po gárśći ied-
ney/Száfránu vncya iedne. Zmießayże to/
á warz poſpołu/áże mięſo pśie do ßczedu ro-
zewre/ A ieſli chceß tego oleiu wiele mieć/
przyley wody ze dwie kwarćie/y iedne oliwy
A gdy wodá práwie wywre/przyday zás dru
giey po wtore/áby wßyſtko dobrze rozewrzá
ło/ odeymi potym od ogniá / á gdy oſtydnie
odrzuć naprzod kośći/ potym oſtátek mięſá
dobrze wyſiecż/ wygniecáiac/á ono co ſie ná
wierzchu vſtoi/iákoby oley zbierz/fuſy z wo-
da odrzuć/ co ſie odeſpodż vſtáło / chybá iżby
wilgotnośći bárzo máło zoſtáło /żeby tłu-
ſtość áż do dná byłá/ tedy możeß tak we-
ſpoł przez chuſthę przegnieść. A przyday
ktemu maśći Agripe 7 álbo 8 łotow tłuſto-
śći z ßperki wieprzowey/ y ßpiku z Oſłowey
goleni zádniey/á to po funćie/ Oleyku Ro-
żánego czaſtkę iedne. Przyſtawże zás do o-
gniá áż wezwre / Przydayże potym máſtiki
miáłko vtártey 3. vncye/Gumi Elemi miáł
ko dwie vncye/ Woſku czerwonego 8 vncij
To weſpoł zmießawßy/ſmaż ná ogniu ſpoł
godziny/ potym dobrze zatkawßy ſchoway/
dawßy mu kilká dni ná słońcu poſtać. Ten
oley nietylo wlada przećiw wßelákim záźie-
blinam : Ale też przećiw inym rozmáitem
chorobam. Abowiem iákom y wyżßey ná-
mienił/ tedym tym oleiem vleczył Mnichá
iednego/ Roku Páńſkiego 1547. w Klá-
ßtorze s Onofrygo / ktory miał rámię lewe
ſuche przez wßyſtkę rękę / niewiem z ktorey
przyczyny tak vſchłe / iáko ßczepá / ná ktora
go żaden lekarz vleczyć niemogł. Ja gdym
mu one rękę tym oleiem ná słońcu namázał:
bo lećie było/á takem mu ia ná słońcu dzier-
żeć kazał/ áż oley wśiaknał/ w pięćdzieśiat
dni przyßłá mu zás krew wżyły/ áże mu wy-
pecżniały / y ieło mu ćiáło nárástáć/ potym
do dziewiaći dni sſtáłá ſie mu tak zdrowa/
iáko y druga / zá łáſka Boża / iakoby nigdy
chora niebyłá. Przeto ten oley ieſt bárzo do
bry ná wßeláka chorobę z źimná pochodza-
ca/iáko ná Podágrę/ Kurcz/ ná rány wße-
lákie/ y ná rozćięćie żył pietych/ktorych żad-
ne práwie lekárſtwo nieleczy. Jákomtego
doświadczył z Jeruzálem idac przez Mo-
rze w Okrećie Piotrá á Foſſá Clodia / tak
zwánego pátroná/gdyſmy ſie przybliżáli do
Korcyry wyſpu/ przypádli ná nas rozboyni-
cy w piaći Okrećiech lekkich/ Ale nam zdo-
łáć niemogli / był ieden ßypnik náß w rámię
tak ćięſko przeſtrzelon / że mu ie lekarz ch-
ćiał do oſtátká oderznać. Ja ná ten czás
máiac przy ſobie ten oley / námázałech mu
nim / y był do śiedmi dni práwie zdrow. A
tákem tego oleiu wielekroć doświadczył/ y
ſam ná ſobie/y ná inych wielu ludźi. Gdy tá
kowy oley czynion bywa czáſu tego/gdy dzio
ráwiec kwitnie/ álbo náśienie młode nośi/
tedy ie weſpoł z liśćiem kłádź. Ale ieſli go ná
ten czás świeżo niemáß/tedy oleiu dzioráw
cowego przyley trzećia część weń/gdy iuż o-
ley pśi práwie przecedzony będźie. Jeſli też
ná ten czás niebędzie wyſokiego ſlazu/ tedy
miáſto niego włoż z Apteki máśći/ktora zo-
wa Dialtea. Wßákże y to bárzo dobrze / iż
kiedy pies będzie wrzał/ włoż do niego ze 3.
Zołwie polne/Abowiem ſtad będzie ten oley
wielkiey mocy náprzećiw Podágrze / cze-
gom bárzo dobrze doświadczył nád przy-
iaćielem mym/ kthorego tá chorobá bárzo
dręczyłá. Abowiem gdy ſobie mieyſcá bola-
ce/tym oleiem námázał/ á tym drugim wo-
koło/ wielkie vlżenie ſtad miewał. Ten dru-
gi oley tak był ſpráwiony: Weźmi oleiu pśie
go/ oleyku Rożánego po dwu vncyách/ O-
leyku Fiołkowego iedne vncya / á to zmie-
ßay/od tákowych oleiow był tak vzdrowion
iż gdy ſie mu chorobá trzeći raz wroćiłá/ á
on ia káżda raz tym mázánim odegnał. Po-
tym we trzy látá/ gdym ſie s nim w Rzymie
z iechał / powiedział mi że go iuż był przez
ty trzy látá niepoczuł/á było to Roku 1514.
¶ Oley śiárczány / ná Raká / y ná wrzody C
cżcże y ſtáre: Weźmi śiárki tłuczoney miáł-
ko/ á zmießay ia ſtyle oliwy / áż będźie iáko
ćiáſto/włożże ie w báńkę ſkláná/á pal: Weź-
miß tego oleyku 4 vncye/wodki babczáney/
ſoku z Bárnádynku po dwu vncyách / wz-
warz to weſpoł w gárncu śkłánym niedłu-
go. A gdy go vżywáć chceß / on ſadzel omyy
drzewiey aqua vita / álbo winem białym
czyśćie/potym kłádź ten oley/ á w krotkich
dniách będźie on wrzod zgoion.
¶ Wilgość śláchetna / ktora ranę do dwu D
dniu zgoi / y iáko práwy Bálſam we wßem

ciáłá broni: Weźmi Jlmowego kwiećia/ á nágnieć soku s niego/ iákoby trteć przecedź/ á wstaw do ogniá wskiánym gárnku/ day zlekká wrzeć áż zgeśtnieie/ iákoby Terpentiná/ to chowáy zá rzecz kosztowną ná rány.

E ¶ Wodká ná goienie pretkie wszelákich ran kthora słusznie káżdy w domu mieć może/ gdyż z máłym kosztem może być spráwioná. Rostop v ogniá wosk żołty/ á wley go w iákie naczynie w Muszkátele/ ábo w wino dobre białe. A czyń thák do śiedmi rázow/ zá ośmym rázem rospuśćiwszy go wsyp weń prochu ceglánego/ miáłko gárść iedne/ palże to w báńce Weneckiey dobrze oblepioney/ áż do pol szyie ná ogniu lekkim/ á to przez ośm godźin/ potym ogniá przymnażay/ áż bedzie wielki/ wszakże przed tym trzebá pilnowáć/ áby ná stawiániu szyi sklenicznych dobrze oblepiono było/ áby żaden dech stámtąd niewychodźił. Potym gdy wszystko ostydnie/ wyley wodke spoiemney sklenice/ á zley ią do iney báńki/ ktora chowáy pilnie zátkána ná mieyscu chłodnym. Abowiem łatwie wywietrzeie/ gdyż iest bárzo subtylna. Tá wodká wszelákie rány goi/ z wielkim podziwieniem. Abowiem gdy nią tylko ráne omyie/ á zmaczawszy chustke przywinie/ bárzo sie pretko rána zgoi. Abowiemech tego doświadczył nád sługą iednego Páná wielmożnego w Wenecyey/ ktorego zową Leonelus Pius Carpus roku 1548. ktorego słudze w noge wystrzeliłá Dážká spochwy y przebiłá mu przez przyszwe/ Tá tylo sámá wodká/ ktorą ieden w domu gotową miał/ do dwu dniu práwie sie wyleczył/ áni żadney blizny poznáć było. Jest też bárzo dobra ná kurtz/ y ná inych wiele chorob. A gdy te wodke dobrze spráwią/ álbo ią dwá kroć przepalą/ zstánie sie ták subtylna/ iż gdy ią ná dłoń weźmie/ wnet ná drugą strone przebiie/ ták iż ono mieysce oschnie/ gdzie nią polano/ przeto iey mądrzy ku wielam rzeczy vżywáć mogą/ zwłaszczá s tymi lekárstwy/ ktoreby chćieli mieć przenikáiącymi/ ábowiem ku leczeniu sádzelow rozmáitych/ y thez ku wyiásnieniu á bieleniu licá służy wielce.

F ¶ Plastru złotego/ álbo máśći złotey czynienie: Weźmi Greckiey máźi/ śiárki/ otrąb ká dzidlnych po rowney częśći/ zetrzy to náproch/ á zmieszay społem/ rostworz białkiem iáiowym/ á bedzie máść ktora gdy ná párgámin rozmażesz/ á rane dobrze stulisz/ ochedożywszy krew/ przyłożysz ten plastr/ á chustą przywiniesz. Tego lekárstwá Bárwierz ieden w Neapolim przez długi czás táił/ dokąd sam rány niedostał. Ale gdy był vrániony chcąc sie dobrze opátrzyć/ musiał inemu nauke dáć/ iákoby go opráwił/ á stądże sie tá máść wyiáwiłá.

Kśiąg 6 Rozdział 5.

O wonnych wodkách ták zdrowiu iáko y lubośćiam służących.

W Odki wonney przypráwá ku vmywániu wonnemu dla pośilenia vmysłu: weźmi wodki z Rożey Dámásceńskiey 6. funtow/ Lawándowey tákże: Weźmisz gwoździkow kramnych/ y Cynámonu dobrego po iedney drágmie/ Kwiátu Muszkátowego y Ambry po pol szkrupułu/ Skorek Cytrynowych/ Zandalu żołtego/ Korzenia Fiołkowego po pol drágmy/ Belzoinu/ Styráku trzćiennego po iednym szkrupule/ Co wespoł zmieszawszy/ włoż wsklenicżną báńke á pal álbo parz w kąpieli Máryey przez 15 dni. Potym przez drugą 15. dni/ wystaw ná słońce/ á tám sie dostátecznie do párzy. A

¶ Druga wodká wonna ktemuż służąca: Weźmi Rożey Dámásceńskiey/ y kwiećiá gwoździkowego po funćie iednym/ Rozmárynu/ Lawandy/ kwiatkow Jáśminowych Ziela Máioranu/ Máćierzey duszki/ Czambru/ káżdego trzy drágmy/ Cynámonu dobrego/ Belzoinu/ Styráku trćiennego/ káżdego śtych dwie vncye/ Orzechá Muszkátowego/ Liporzeszkowych iadrek/ skorek Cytrynowych po iedney drágmie. Przetłucz kwiećiá y źioł z grubá/ z inych rzeczy vczyń prochy potym zmieszay/ á wsklenicy iákiey wystaw ná słońce przez dwá dni. Potym wypal wodke w kąpieli Máryey/ á wnie przyłoż szkrupuł Piżmá Moszkowego. A wystaw zás ná słońce przez 30. dni w iákiey sklenicy dobrze zátkáney/ á stánie sie doskonáła wodka. B

¶ Trzećia też wonna wodká: Weźmi wodki Rożáney 6. funtow/ Muszkátelie kubeczek

czek / kwiećia Rożey Dámásceńskiey świeżo trzy funty / Láwándowego kwiećia y Spikánárdowego / káżdego po 4 vncye záś kwiećia przewierćieniowego / Jáźminowego / ptáßey zobi / káżdego s tych pol funtá / Pomoráńcowego kwiatu suchego trzy vncye / skorek Cytrynowych 4 vncye / Gwoździkow kramnych poltory vncye / Cynámonu / Fiołkowego korzenia / Styráku Trćiennego / Belzoinu káżdego 2. skrupuly / Orzechá Mußkatowego ieden skrupul / Potlucz ná proch co prochem być może. A gdy to wespol zátkano będzie we śklenicy przez 10 dni wypal potym wodkę w kąpieli Maryey / włoż potym wnie Piżmá Moßkowego y Ambry po poltoru skrupulu / day że postać kilká dni ná słońcu / potym schoway.

D ¶ Wodká czwarta wonna: Weźmi wodki z Rożey Dámásceńskiey 10 funtow / wodki wonney 4 funty / Láwándowey funt ieden / kramnych gwoździkow 2. drágmie / Zandálu żołtego / Jadrek Liporzeßkowych po iedney drágmie: Vczyń proch ßczego może być á zmießay społem stymi wodkámi / á zley we sklenice / day ták dzień 4. postać / potym przepal w kąp: Már: áże wßystká wodka wynidzie / w ktora potym tych prochow przydaß Weźmi Cynámonu / Gwoździkow / Belzoinu / Styráku trćiennego po pol drágmy / ktore społem zmießawßy / záśie przepal w kąp: Már: przyday ná ostátku troche piżma Moßkowego y Ambry. Potym schoway od potrzeby w báńce sklániey dobrze zátkawßy.

E ¶ Wodká piata: Weźmi wodki z Rożey Dámásceńskiey 4 funty / z Lewándy / z Spikánárdy po trzy vncye / z kwiećia Pomoráńczowego / z Miertinkowego / z Fiołkow Jáźminowych / z kwiećia y źiela Mżieranowego / z kwiećia Limuniowego po pol funćiu / wieć Belzoinu / Styráku trćiennego / káżdego po iedney drágmie / Piżmá Moßkowego pol skrupulu / zmießay to wespol wßystko / á gdy w skláney báńce postoi dzień álbo 6. dobrze zátkano / potym przepal w kąp: Mar á wystaw ná słońce przez 15. dni / potym do potrzeby choway zátkawßy.

F ¶ Wodká wonna bárzo: Weźmi wodki z kwiećia Cytrowego y z inych wonnych rzeczy palone / y tey ktora Aptekárze Nampha rzekáia / zetrzy funty kwiećia Rozmárynowego dwá funty / Ambry ieden skrupul / potlukßy wespol / zmießay w naczyniu sklane / á day ták stać przez 10 dni / potym przepal w kąpieli Maryey / á schoway te wodkę dobrze zátkawßy.

¶ Weźmi wodki wonney 4 funty / Rożey Dámásceńskiey dwá funty / Ambry pol skrupulu. Thy rzeczy zmießawßy / wystaw ná słońce przez mieśiac / á będzie to wodká kosztowna. G

¶ Weźmi wodki z Rożey Dámásceńskiey 4. funty / Láwándowey 6 vncy / z kwiećia Jáźminowego trzy funty / Piżmá Moßkowego przyłoż ieden skrupul / zmießay to wespol / á zchoway w naczyniu sklánym / zátkawßy / aż do dniá dziesiatego / potym przepal to w kąpieli Máryey / á schoway od potrzeby. H

¶ Wodká dziewiatha kosztowna: Weźmi wodki z Rożey Dámásceńskiey 6. funtow / skorek Cytrynowych y Pomoráńczowych po pol drágmy / Gwoździkow kramnych ieden skrupul / kwiećia Spikánárdowego świeżego 6 vncy. To zmießawßy zátkay w iakiey sklenicy społem / przez kilká dni / potym przepal przez kąpiel Maryey / á choway one wilgość wonna od potrzeby. I

¶ Wodká woniaca dziesiata: Weźmi wodki z Rożey Dámásceńskiey funtow dziesieć / liśćia kwiátu Rożey Dámásceńskiey 2. funty / Jadrek Liporzeßkowych pol drágmy / Ambry ieden skrupul. Co może prochem być potlucz / á zmießay / niechże thak przez 10. dni zátkáne we śklenicy / potym obsyp sklenice goracym popiołem álbo rzeżewim / a tego czyń przez trzy dni / postawże záś ná słońce przez 15. dni / náostátek przepal w kąpieli Máriey / á schoway od potrzeby. K

Kśiąg 6 Rozdział 6.

O gałkách álbo paciérzoch wonnych ku noßzeniu przy sobie dla woniey.

Jáko Ambrę vwierćieć / gdy kto s niey kulki / gałki álbo paćierze toczyć chce / ták vczyń / weźmi Ambry ziárno iedno / Oleyku słodkich migdałow / álbo Jáźminowego / álbo Lilchowego. A ieśli s tich A

żadnego mieć niemożeβ / ſtłuczże dwie iadrze Migdałow/wygniecże s nich co możeβ á ſtym ſokiem álbo oleiem vwierć Ambre. A chceβli ią tym łatwiey vwiercieć/niechże w tym oleyku przez noc moknie/á ták ią pilnie vwierć/ ábowiem im mielβa tym też lepβa bedzie/ ták ſpráwiona Ambre przykłáday ią do Piżmu/ y inych wonnych rzeczy. A gdy chceβ páćierze wonne vczynić: Weżmiβ dragántu pięć vncij/ moczże go trzy dni w ták wielu wodki Rożáney/coby nád drágántem ſtáłá ze 4 pálce wzwyβ/ to ieſt nád dłoń. Potym ią rozetrzy ná kámieniu/ Przyłożże koziolepu/orzechá Muβkatowego po dwu vncyách/Styráku nieźrzáłego/Cynámonu dobrego po połtory vncye/ Nárdy Jndyiſkiey pół vncyey. To wβyſtko miáłkim prochem ma być dobrze vśiánym / Potym zmieβay z Drágántem/przyłożże Piżmá Moβkowego ſtákowym też oleykiem vtártego osm ziarn Tákże y Ambry vtártey 6. ziarnek / Piżmá Zybucżkowego/tákże też przyrządzonego 3. ziárná/Kánfory vtártey iáko y wyżβey dwá ßkrupuły. S tego wβyſtkiego vmieβay ćiáſto/ ktore ieſli ſie rzadkie á miekkie zda/ ku czynieniu gáłeczek/możeβ go ták do záiutrzká zániecháć/áż lepiey zgeſtnie: Czyńże gáłeczki/ á przepychay dziorki w nich/srebrnymi rożyczkámi/ ktoreby w dziorkách páćierzowych zoſtawáły/ dla wywietrzenia/ potym ie w ćieniu vſuβ. A gdy ſie ich dotknie/ álbo ie do βat włoży / wβelka rzecz od nich wonna bedzie.

B ¶ Drugie ſkłádánie Ambry czarney ku toczeniu wonnych páćierzy/ álbo wonnych gáłek przy ſobie nośić: Weżmi Drágántu 4. vncye/Gummi Arábſkiego 2. vncye/ſkłádánego kádzidłá 6. vncij/Styráku nierzadkiego 2. vncye/ Belzoinu połtory vncye/ Korzenia Fiołkowego 1. vncya / Muβkátowych Orzechow 4. Gypſu 6. vncij/ ziemie czarney funt ieden/ Kánfori 8. ßkrupułow Námoczże przez dzień álbo przez 4. Drágántu y z gumim w Oleyku Spikánardowym. Albo w niektorey wonney wodce/ty ine rzeczy máią być ná proch miáłki potárte/ Potym Drágánt y gumi rozetrzy w możdżerzu/ áż ſie czyśćie rozrzedzą/przyſypuyże naprzod prochow wonnych. Potym Gypſu / záś ziemie czarna / á niech to ćiáſto bedzie geſte/ iżby do rak nieprzylipáło/wſtáwże ná mieyſce chłodne/á czyń ſniego gáłeczki máłe álbo wielkie/według woley twey/ſuβ ie potym w ćieniu. A wiedz iż tákowych gáłeczek wonia/ wielce mozg roſtrzeźwiawá y mocni.

¶ Też y to czynieniu páćierzy wonnych/ oſobliwa przyprawá: Weżmi ziemie czarney połtorá funtá/ Drágántu 4 vncye/ wmocz to w wodke Rożána/ potym to w możdzerzu ſpołem tłucz o pół godźiny/ włoż potym wto/ Styráku trzennego 1. vncya/ Gwoździkow kramnych/Koziolepu/ Cynámonu/ Zándału żołtego/káżdego pół vncyey/ to wβyſtko miáłko maβ przydáć/do ćiáſtá onego w możdzerzu/ á vmieβawβy dobrze weſpoł/ wymiβ z możdżerzá/ á gnieć dobrze zmiac miedzy rekomá/ o pół godźiny/ potym możeβ gáłeczki toczyć álbo páćierze. C

Kśiąg 6 Rozdział 7.

O tłuſtośćiách wonnych ku mázániu rekáwic/dla woniey przyiemney.

WOnność Rekáwicam / zwłaβczá pánom wielgim/ ták przypráwiáć maβ/Rekáwice by nawietβe/námázuy we βfách/ naprzod łoiem / Potym ie mocz á pierz w wodce Rożáney/ dobrze ie wygnietuiac/ Potym ták wodke zmieβay: Weżmi Rożáney dwie częśći/ y ták wiele Cytrowey z kwiecia Mietinkowego iedne częśc/zmieβawβy też wodki weſpoł/ pierz w nich rekáwice/ták długo/poki woniey ſwey rzemienney nieopuβczą. Pothym ie wmocz przez dwá álbo trzy dni/ w tákowerże wodce/wſypawβy wnie prochu Cyperſkiego: Potym ich w ćieniu przeſuβ/ á niżli ſie zeſchna/ námáżyβ ie ta tłuſtośćia: Weżmi ſádłá co potrzebá/ roſpuśćże ie v ogniá z trocha oleyku Jáźminowego / á ták ćiepłym námáż rekáwice dobrze / przygrzewáiac ich / áby wśiąkneły. Potym wźiawβy iáka chuſte/ náćieray nia mocno / áby dobrze tłuſtość weβłá/Rozćiegniβ ie dobrze/ á rozedmi niech że ták rozdete leżą przez dzień/á gdyć ſie zda żeby iuż przeſchneły / tedy wnie dymu wonnego nápuść z iákiego wonnego kádzenia/ A

á kurz

á kurz ie ták przez 20. dni/z zymáiac ich ná káżdy dźień/á dobrze ie rozdymáiac iáko ma chárzyne/ áby ták w dobrze rozdźiewione mogł dym dobrze wchodźić/ masz ie też ná káżdy dźień odwilżáć iáka wodka wonna/ á záwiiay ie w płath iáki wonny: Weźmiż náostátek Piżmá y Ambry/Oleyku Jáśminowego/ álbo z Belzoinu coć sie zda/ á ktemu wodki wonney/ przystaw to spolem w naczyniu Cenowym do ogniá lekkiego/ áby sie rospuśćiło/ bierz tey wilgośći piorkiem/á pomázuy rekáwice z wierzchu/ Potym námázuy szwy Piżmem Zybuczkowym/ włożże ie w sucha roża przez kilká dni/ włoż ie potym miedzy dwie poduszcze/ á ták bedźiesz miał rekáwice godne y prze Cesárzá.

B ¶ Przyprawiánie Pomaty/ to iest sádłá iábłecznego/ ku mázániu rekáwic wonnego: Weźmi iábłek co nawonnieyszych ze dwádźieśćiá/ álbo ze trzydźieśći/ pokráy ie ná czwierći/ wsyp miedzy nie Gwoździkow kramnych y Cynámonu/ áby stad wonność wźieły/włoż ie potym w wodke Rożána/włożywszy w nie 6. orzechow Muszkatowych/ y kwiátu Muszkatowego 2. vncye/ á niech ták mokna do tego dniá: Weźmiż sádłá wieprzowego z błonek ochedożonego/pokráiawszy trzy funty/ wymocz go w wodźie stokowey przez trzy dni álbo 4. Potym go mocz w wodce Rożáney/ ábo w ktorey iney wonney/ áby tym czystsze y wonnieysze było/ wstawże go w rynce álbo w garnku ná lekki ogień/á włoż w nie ony iábłká/ przyley oleyku Pomoráńczowego vncya iedne. A tyle Cytrowey wodki coby wszystko przykryłá/warz że to społem áż sie iábłká rozeyda/ náostátek ie warzecha drewniána pognieć/Przegniecże przez rzeszotko/á potym przez śitko geste. Włoż wosku białego ćienko nástrugawszy 3. vncye/ Zándálu białego miáłko tártego 2. vncye/á mieszay wespoł/áż sie z śiedzie. Potym one tłustość pierz/ mnac ia w wodce Rożáney/ ták długo áż wybieleie/ wmieszay że potym ośm ziarn Piżmá Moszkowego miáłko/tákże y prochu z Ambry 4. ziárná/ zmieszayże dobrze/ á wystaw ná rose przez 4. álbo 6. nocy/ á bedźie sádło wonne y doskonáłe/ Ktore chcesz li táńsze mieć/ możesz Piżmá mniey y Ambry wźiać. Wprawdźiemći go ia często kroć ták spráwował/ á było bárzo dobre.

¶ Loy álbo sádło wonne ku mázániu Rekáwic/ álbo rak dla rozśiádánia: Weźmi winá białego trzy funty/loiu Kozłowego álbo Báránie go funt ieden/ warz to wespoł ogniem lekkim dobrze przykrywszy/ potym odeymi á day ostydnać/ wyleyże námiednice/ mniż w czystey zimney wodźie/ wpiećioráktiey álbo w sześćioráktiey / w ostátniey wodźie ma przez noc moknac/ odlawszy weźmi Rożáney wodki funt ieden/ winá białego 2. funty. Zmieszawszy warz w nich on loy v ogniá wolnego/strzeż by nieprzysmárgło/á niech do połowice wywre: Weźmiż potym Rzepy w rzeżewiu pieczoney/ á ochedoż iey poł funtá/do káżdego funtá loiu/ warz potym społem w wodce Rożáney przez poł godźiny/ potym przecedź/ á włoż w możdżerz/ wleyże oleiu Jáśminowego álbo Cytrowego z trocha Kánfory/ zmaczayże czászke ábo miske w wodce Rożáney/á wgnieć wnie on loy/ wmieszawszy pierwey bieli ołowiáney 3. vncye/ do káżdego funtá loiu/ álbo Oleyku Rożánego/ włożże one bryle miedzy wonne kwiećie/iáko iest Roża/ á niechay ták do tego dniá/ Potym weźmi worczek płoćienny/ w wodce Rożáney zmaczány/ y náśienia Malonowego spotrzeb/ włożże w práse/á wygnieć Oleiek/ schowayże go dobrze zátkawszy.

C

D ¶ Tłustość wonna Jábłeczna: Włoszy zowa Pomátá: Weźmi wonnych iábłek/ochedożonych złupin 16. álbo 20. Pokray ie ná czwiortki/w káżda czwiortke wetkni gwoźdźik kramny ieden álbo 16. włożże ie w dunicżke poszkleniona w wodke Rożána/ ták iákoby wodká wszystko przykryłá/ niechże ták stoi przez dźień zákryto/ Potym wyiawszy włoż wgárniec posklenioný/ przymieszawszy 3. funty sádłá wieprzowego świeżego/ skráiawszy drobno/smaż to v ogniá lekkiego przecedź potym w zimna wode/ á czyń tego po 4. dni/ áby sie ták tym iáśniey wybieliło/ odmieniáiac wode ná káżdy dźień/á wcedźiwszy w iedne wode/day mu ták wniey do záiutrzká moknać. Potym wnie przymieszay troche Nárdy Jndiyskiey/ Gwoździkow kramnych 2. vncye/Cynámonu 1. vncya/ Zándálu żołtego 2. drágmie/Belzoinu Styráku trćiennego po 1. vncyey/ Vczyniwszy prochy stych wszystkich rzeczy/ záwiez ie w chustke

chustkę gęsta/ żeby proch nieprzepadł/ włoż
z wezełkiem w one tłustość/ wstaw w gárn=
cu do lekkiego ogniá/ á day wrzeć ták długo
áż sie wszystká wodká s niego wysmáży/ w=
szákże często zámieszaway/ aby nieprzysmár=
gło. A gdy sie dobrze wszystká wodność wy=
smáży/ przyłoż wosku białego oėm vncij/ á
warz záś snim czwierć godziny/ vstáwnie
mieszáiac/ odeymi potym od ogniá/ day ták
postać czwierć godziny/ iż sie fusy vśieda/
Potym pomału w chuśce cienka scedzay/ á
przez nie przecedz zostawuiac fusy ná dnie/
poplokawszy wodka Rożana iákiego na=
czynia sklánego/ zley w nie on czysty smalec/
á zwłaszczá w duniczkę. Gdy sie wiec zśie=
dzie á ostydnie/ rozdzielże na czterzy części/
włożże w garnek sklány/ á wley wodki Ro=
żáney y Piżmowey trochę/ zmieszayże záś w
iedne bryłę/ iesliċ sie ták niechce wkupę stu=
lić/ rozgrzeyże trochę/ áż sie zmiesza/ potym
ták schoway.

E ¶ Tłustość Jábłeczna wonna: Weźmi Já=
błek wonnych ileć sie zda/ ktore vwarz áż sie
rozewrą/ á zgniotszy ie do ostátká przegnieć
ie przez gęsta chustę/ w ony powidłá/ włoż
ták wiele łoyu koziego/ iuż lutrowánego/ o=
bovgá niech będzie zárowno/ warz záś we=
społ w naczyniu posklenionym/ áż wszystek
sok iábłeczny wywre/ Potym przyday Piżmá
Moszkowego/ Gwoździkow kramnych/ O=
rzechá Muszkatowego mieluchno vtárwszy
káždego ileć sie zda/ przywarzże záś wespoł
á przegnieć iáko y wyższey/ schowayże od po=
trzeby.

F ¶ Druga tłustość iábłeczna/ co Włoszy Po=
máta zowa: Weźmi świeżego smalcu wie=
przowego/ á warz go wtyle wodki Rożáney
w naczyniu posklenionym v ogniá lekkiego/
potym przecedz w źimna wode/ czyniac ták
przez dziesięć dni/ á ná káždy dźień dziesięć
kroć przepuszczáiac/ cedz w ina wode/ Po=
tym weźmi wonnych iábłek obłupionych y
wyiadrzonych/ á pokráiánych/ moczże ie w
wodce Rożáney przez 3. dni. Potym weź=
mi 15. gwoździkow kramnych/ á mocz w
wodźie źimney przez cáły dźień/ ochedożyw=
szy ie pokráy/ á zmieszawszy z iábłki onymi/
warz ie w wodce Rożáney v ogniá lekkiego
przez poł godziny/ szymuiac co nalepiey/
przyłoż potym wosku białego 3. vncye/ y day
im záś dobrze powrzeć/ Potym przecedz/ á
niechay ták przez noc/ zbierzże on wszystek
smalec biały/ á co sie fusow odespodź vstáło/
to w możdzerz włoż/ á wlawszy wodki Ro=
żáney drzewiána kopystka wygniátuy wod=
kę odmieniáiac/ bo im wiecey wodki prze=
płoczesz/ tym lepiey wybielisz. Záś weźmi sá=
dłá prośiecego ileć sie zda/ wmoczże w źim=
na wode/ á mocz ie przez 4. dni/ odmieniá=
iac wode ná káždy dźień/ Potym ochedoż z
skorek/ y z błonek: Weźmisz iábłek 20. won=
nych/ obłup ie/ á iadrá wybierz y fáchy/ po=
kráiawszy ná szczepki/ stłuczże ie/ á włoż ná
káżde iábłko 4. gwoździki kramne: Warzże
pirwey sádło w wodce rożáney ná lekkim o=
gniu/ áż sie wszystká wysmáży: Włożże po=
tym w smalec iábłká ony tłuczone/ z trochą
Cynámonu/ y z Nárdu Indiyską/ z Orze=
chem Muszkatowym/ warzże wespoł/ á prze=
cedziwszy schoway/ wszákże iesli przyłożysz to=
yu cielecego przecedzonego tym lepiey bę=
dzie.

Kśiąg 6 Rozdział 8.

O przypráwiániu Mydłá wonnego.

MYdło proste iáko vbielić y won=
nym vczynić/ te naukę miey á bę= A
dźiesz sie miał ták wonne iáko y
Dámáscenskie/ ktore z Syryey
przywożą: Weźmi Mydłá po=
spolitego choć stwárdziáło/ nákray go drob=
no/ ábo nástruż ile go mieć chcesz/ włożże go
w kocielek/ á postaw go na denárku/ ábyś
podeń mogł węgle podkładáć bo sie niegodzi
płomieniem grzać/ poki sie nierospuśći. Ale
gdy sie rospuśći/ przyday zlekká wody tym
wiecey/ áby Mydło wspłynęło/ á gdy wniey
powre/ potym ochłodź/ Mydło po wierzchu
pływáiace zbieray iáko wárzecha/ tho bę=
dźiesz miał lutrowáne mydło białe iáko owo
nieprzypráwne z Dámászku/ co iácy białe by=
wa/ s ktorego chcešli gatki/ álbo co inego
czynić. A chcesz áby wonne było: Weźmisz
Máieranu/ Bázyliey/ gwoździkow ogrod=
nych/ Rożey/ y inych źioł wonnych/ ileć sie
zda: Wszákże tych źioł niewarz z mydłem dla
splugáwienia. Ale ie osobno w wodźie warz
á przece=

przecedziwszy / w oneyże wodzie mydło rozpuść. A gdy jeszcze w przecedzona wode / włożysz Kanfory z ktorym wonnem olejkiem jeszcze daleko wonniey będzie / zwłaszcza gdy we sto funtow mydła włożysz Kanfory z olejkiem w moździerzu utartey jedne uncya / wszakże przed tym / masz moździerz umyć ostrym kalkusem / Musisz też kalkusu do wody wonney przydać. A gdy ktemu przydasz wodki Pomorańczowey z kwiecia y Rożaney albo ktorey iney wonney / barzo dobrze pomożesz / wszakże miary pilnuy / aby wonność jedney rzeczy / drugich nieprzebijała / abowiem niedobrze gdy jedna wonia miedzy drugiemi znaczna bywa / ale sie maia wszystki zgadzać á jedna druga zagłuszać / jako bywa w mydle Damasceńskim przyprawnym / że żadney woniey przed druga rozeznać niemożesz.

B § Mydła wonnego / rozmaita przyprawa / Ktorego Barwierze używaią w myciu: Weźmi mydła Weneckiego / á postruż je cieniuchno / rospuść że je w garnku w wodce Rożaney abo w iney wonney. Drudzy je rospuszczaią w prostey stokowey wodzie / á w te kłada nieco Cyprysu / y powarza chwile / Potym przecedza / á zostanie sie barzo wonna wodka. Może też włożyć kwiatkow wonnych / jako Miertowych Pomorańczowych / Cytrowych / Rożanych / Szpikanardowych / Lawandowych / Włoskiey wierzby / Szyszey Lawandi / Fiołkowych / Włoskiey Lubiesnki / Rozmarynowego / Szałwiowego y inych tym podobnych. A jeśli kwiecia niemasz: Weźmi liścia Cytrowego / Bobkowego / Obłapy wonney / Mietczanego / Majeranowego / Czabru włoskiego / y inych wonnych rzeczy włoż / aby woda wonna była. Co gdy śnia powre / odcedź / włożże mydło niech sie w niey rospuści / ktore iż po wierzchu pływa / zbieray je zwierzchu leguchno / á kładź je na cegle nowa susząc / A tak będzie mydło białe / a woda poczerniele / z nieczystości mydlney.

C § Drugie sprawianie Mydła wonnego: Weźmi Mydła cienko struganego / á susz go na słońcu albo w piecu cieplym / potym śnie go proch uczyń / á przesiey co namielej Rostworz on proch wodka Rożana / albo Spikanardowa. Azaś usuś w cieniu: Ale jeśli je chcesz precey mieć gotowe / Nastrużysz mydła cienko / tłuczże je s prochy tymi / weźmi prochu s korzenia Fiołkowego / Styrakowego / każdego co trzeba / Kanfory troche / á czyń potym piłki albo gałki / ktore niewiele kosztować mogą.

§ Mydła wonnego czynienie Barwierzom D Weźmi wyższey opisanego mydła 6. funtow á utłucz je dobrze w moździerzu / Przyłoż Koziolepu 2. uncye / Liporzeszkow 4 uncye / Zanużyku ogrodnego jedne uncya / Orzechow Muszkatowych 4. Majoranu Rożey suchey Prochu Cyprowego / każdego s tych poł uncyey / Gwoździkow kramnych 3. uncye / Fiołkowego korzenia 6. uncij / Krochmalu 8. uncij / Styraku rzadkiego poł szkrupułu / Piżma Moszkowego ziarn 3. albo 4. Kanfory 2. dragmie / Cukru białego troche / s tych wszystkich rzeczy uczyń proch / á w mydło tłuczone wmieszay / á będzie tho była twarda / s ktorey tocz gałki / á dosusz ich w cieniu.

§ Albo weźmi mydła wyższey opisanego pod E litera C. A stłucz go w moździerzu 2. funty / weźmisz soku z Liporzeszkowych iadrek 2. uncye / Gwoździkow kramnych 2. uncye / Korzenia Fiołkowego 3. uncye / Koziolepu poł tory uncye / Styraku 1. uncya: Poczyniwszy proch śnich / zmieszay z mydłem tłuczonym / á naczyń gałek / susz je je w cieniu. A wiedz iż Liporzeszki u Aptekarzow jest Mahaleb / sa iadrka podługowate jako pszenica / wszakże wietsze y pękatsze. A sok s nich wygniatuia / umoczywszy je pierwey w wodce Rożaney / albo w iakiey wonney / potym je tłuka / á wygniatuia prasa / á będzie sok barzo wonny jako Fiołki / y on wyciśk pod prasa ususzywszy / tłuka miałko / bo y on proch jest teyże mocy / ktorey y sok / y takiey też woniey. Czynia też śnich y iny sok / co go mlekiem zowa / A to tłukac ty iadra w moździerzu z wodka Rożana / iż będzie jako kasza / potym ono ciasto w chustę zawiazawszy / prasa wygniatuia mleko / y zaś on wyciśk znowu tłuka / á często wygniatuia poki śniego mleko idzie / wszakże takowe mleko nie nadługie chowanie służy / bo daley trzech dni trwać niemoże / przeto je musi czynić / gdy potrzebuiesz / jest za świeża rzecz barzo wonna. Naszy Aptekarze / miasto tych iadrek kupuia od bab / ocwy co je po karczmach dla trunku nosza / co za wonność

 noność

ność / á moc w owych karczemnicy lepiey wiedzą. Ale chorzy prożno zá to w Aptece dáią pieniądze/ mowie o tych Aptekárzoch/ co myße tayną zá pierz przedáią/ á ſtháteczným czynią żelżywość. M. S.

F ❡ Jeßcże z obwyß opiſánego Mydłá/ pod litera C. czynią piękne biáło mydło/ y wonne/ Weżmi go pot funtá/ Fiołkowego korzenia 4. vncye/ Zandálu biáłego 2. vncye/ Krochmalu trzy vncye/ Styraku iedne vncyą. To wßyſtko miáłko vtárßy/ odwilż wodką Rożaną/ álbo ktora ina on proch/ á wmießawßy weſpoł/ czyńże gałki álbo tábliczki z onego ćiáſtá/ álbo iákimći ſie kßtałtem podoba á vſuß w ćieniu.

G ❡ Jeßcże lekka á tania przypráwá/ Mydłá wonnego: Weżmi mydłá wyżßey opiſánego pod litera C. 4 funty/ Fiołkowego korzenia pot vncyey / Gwoździkow kram: 2. vncye/ Liporzeßkow 3 vncye / vtrzy to wßyſtko w możdżerzu/ á będzie ćiáſto twárde ku czynieniu kulek/ álbo gałek.

H ❡ Mydłá wonnego y biáłego czynienie: Weżmi ſtárego mydłá Weneckiego/ náſtrużgo ćienko/ á day mu ná ſłońcu ſchnąć przez 6. dni/ Stłuczże go miáłko / á wſypawßy go w wodkę Rożána / roſpuść ie ná lekkim ogniu/ włożże w nie prochu Fiołkowego korzenia 4. vncye/ Krochmalu 6. vncij/ Zandálu biáłego 2. vncye/ Styráku rzadkiego 1 vncyą/ Oleyku Spikánárdowego 1. vncyą/ to dobrze zmießawßy czyń ſtego gałki.

I ❡ Mydłá Piżmowego co ie Dámáſceńſkim zową/ przypráwá: Weżmi mydłá co nalepßego/ á náſtruż go co naćieniey funt ieden/ Cynámonu czyſtego/ y orzechá Mußkatowego/ Styráku trćiennego/ káżdego po vncyey Drzewá Rárſkiego 2. drágmie/ Belzoinu doſtáteczńego 2. vncye/ gwoździkow kram: 1. vncyą/ Pilnie to vwierć miáłko/ á przyłoż prochu Cyperſkiego drágme 1. trochę Piżmá Zybuczkowego/ Roſtworzże wodką Rożána / á wyſtaw ná ſłońce przez 30. dni/ Potym czyń gałki/ chowayże ie w pußce drzewiáney miedzy Báwełną.

K ❡ Mydłá rzadkiego Neápolitáńſkiego czynienie: Weżmi oſtrego kálkuſu ſpotrzeb / Popiołu dębowego 2. częśći/ od wapná Żywego popiołu 1. część/ Vczyńże ſtego kálkus á ten będzie ták tęgi / że iáiowi świeżemu/ nieda wſobie vtonąć/ Tego kálkuſu weżmi ćiepło 8. kwart/ łoyu Jeleniego przetopionego przecedz iedne quarte/ zmießawßy ſpołem/ wſtaw ná ogień/ wßákże nieday wrzeć/ wleyże ie potym w naczynie zgoleme/ zwłaßczá pośklenione/ á wyſtaw ie ná ſłońce lećie ná káżdy dzień raz álbo 4. mießáiąc drzewiá ná kopyśćia. A czyń tego przez cáły tydzień/ tedy będzie doſkonáłe/ y im ſtárße tym lepße będzie: Weżmiß potym tego mydłá ile chceß á włoż ie w iáką ſklenice/ mießayże iákim drzewienkiem/ ſtyle wodki Rożáney / iáko chceß rzadko mieć/ potym wyſtaw ná ſłońce przez 8. dni / zámießawáiąc ná káżdy dzień kilá kroć/ á ieſlić ſie ießcże geſtym być zda/ wodki Rożáney przyley/ thák iákoby nienázbyt rzadko/ álbo geſto było. A chceßli ie z Piżmem mieć/ tedy Piżmo w możdżerzu dobrze vwierć/ potym ie wodką Rożána roſtworz ćiepło / tákże weſpoł wley w ono mydło / á mießay dobrze weſpoł / Potym gdy poſtoi/ rozdźielże ie w naczynie drobne według myſli twey.

L ❡ Mydło koßthowne z rzeczy rozmáitych: Weżmi Hátunu Kátińſkiego 3. częśći/ wapná Żywego 1. część/ Kálkuſu namocnieyßego 3. kwarty/ oliwy 1. kwartę. To zmießawßy/ wbiy białku po iednym iáiu/ Krochmalu miáłkiego czáſteczkę iedne/ Koperwáſu miáłko vncyą iedne/ mießayże weſpoł vſtáwnie przez trzy godziny / niechże potym ſtoi wpokoiu cáły dzień/ potym ie wyimi á pokráy ná ſztuczki/ wykłádayże ie ná wiátr/ wßákże w ćień á nieday ich ſłońcu dochodźić A gdy dwá dni będzie ſchnąć / będzie doſyć mieć/ Tym myy głowę/ bo iey to bárzo ſłuży nietylo we zdrowiu/ ále też czyni włoſy piękne. Chceßli wiec to mydło z Piżmem mieć dla wonnośći: Weżmiß Piżmá Zybuczkowego mieluchno tártego nieco/ przydayże y Moßkowego trochę/ wßákże drzewiey my ößmoczyć w wodce Rożáney/ potym ie rozetrzy. A chceßli Oleykámi vwonić / wyſtawże drzewiey mydło ná ſłońce w wodce Rożáney/ ile go chceß mieć / wleyże oleyku Belzoinowego/ álbo ktorego chceß wonnego/ według wielośći mydłá. A to gdy zmießaß / będzie bárzo wonne. Vczyniß ie theż wonnym Rożey świeżo nátłukßy/ á wmießawßy w nie. Alec też tym obyczáiem może być/ y z inym

y z inym kwiećiem wonnym przyprawione.

M ¶ Dámáscenskie mydło wonne białe / ták przyprawiß: Weźmi mydłá pospolitego co nastárßego / nástruż go ile trzebá / á suß go dzień álbo 8. álbo co trzeba dokąd nieuschnie / ſtłucz potym suche ná miáłki proch / á prześiey: Włożże w 10. funtow tego prochu 4 vncye / Fiołkowego korzenia / białego Zandálu 3. vncye / Liporzeßkow 2. vncye / Mąki Krochmalowey vncya 1. To wßystko miáłko vtłukßy vmießay z oną dziesiaćią funtow mydłá / wsyp to społem w moździerz / á przyday Styráku rządkiego vncya 1. ſtrocha oleyku Spikánárdowego / Tłucz to wespoł dobrze / potym czyń z onego ćiásta kulki / obwaláiąc ie mąka Krochmalowa / á vsußywßy ie w ćieniu / potym schoway. A chceßli ie wonnieyße mieć / weźmiß Piżma Moßkowego 6. ziarn / á rospuść w wodce Rożáney ćiepło / weźmiß też Zybucżkowego 4. ziárná / á to miáłko vtłukßy wsyp / a będzie bárzo wonne.

N ¶ Chceßli też twárde mydło czarne mieć: Weźmiß prochu mydlnego tu wyżßey opisánego 10. lib. Gwoździkow kram: 4. vncye / Kwiátu Mußkatowego 2. vncye / Liporzeßkow / Gálgánu wodnego / Zandálu żołtego / Styráku rządkiego / káżdego po 1. vncyey / Oleyku wonnego co trzeba ku rostworzeniu / potłucz miáłko wßystko / á zácżyń iáko to wyżße / y będzieć spráwne. Ale chceßli ie mieć ießcże lepße / przydayże Piżma Moßkowego / wodka rożána rostworzonego / Zybucżkowego też iáko y wyżßey / vmießawßy dobrze / dźiáłayże gałki / á suß ie w ćieniu.

O ¶ Ießcże mydło Neapolitáńskie inym obyczáiem spráwione: Weźmi łoiu Ieleniego / álbo krowiego / álbo ćielecego / álbo koziowego / álbo od ćiołká młodego / rospuść go funt ieden w naczyniu ſklánym ná ogniu lekkim / á potym przecedź / wleyże Kálkusu naprzednieyßego mydlárskiego / ktory ze trzech naczelnieyßy máią / wźiąwßy go co potrzebá / wystaw wespoł ná słońce / wßákże vstáwnie mießay áże práwie wyschnie / Przydayże záß kálkusow poślednieyßych / obu wespoł wzwárzonych / á wley go co potrzebá. A gdy mydłá chceß sprobowáć ieśli dobre / weźmiß go kęs miedzy dłoni / á trzy go miedzy imi / ieśliżeć sie zápieni / iest iuż práwie dobre.

P ¶ Mydłá białego á wonnego / Piżmowego przyprawá: Weźmi mydłá ſtrugánego / á vgnieć go dobrze z wodka Rożaną ile chceß / day mu ták ná słońcu stać dzień álbo 8. Potym wley soku / álbo mleká z Liporzeßkow vncya iedne / Piżmá Moßkowego 12. ziarn Zybucżkowego 6. ziarn. To vmießawßy vczyń ćiásto / á ſtego gałki tocż.

Ießcże spráwá mydłá iednego / ále iż do ochędożenia ßat przysłucha / á w przyßłym Rozdziale o nim będzie.

Kśięg 6 Rozdźiał 9.

O rozmáitym wypráwiániu ßat / gdy sie iáko tłustośćia zápsuią / iáko s nich zmázy wygnáć.

A Mydło dziwney władzey / ktorym wycżyśćiß wßeláką zmazę z ßaty iedwabney: Weźmi rożdża Bobowego 4 gárśći: Wapna żywego / to iest z małżowych / á ślimakowych skorup / niemaßli tego / weźmi s kámienia palonego niegáßonego gárść dobra / włoż pogniotßy rożdże / w luźny worek / ták iżby dołek wśrodku rożdżá był / gdzie byś wodę ná wapno lał / ták długo potroße leiąc áż wßystko nágrzánawßy będzie mogło kápáć. Gdy nákápie 4 kwarty onego ługu / wley weń łoyu smálcowáne° / przecedź wßy 1. kwarte / zmießawßy to wespoł / warz ták długo áż 6. częśći wywre: Potym wystaw ná słońce w iákim naczyniu / mießáiąc cáły dzień pilnie / áby on ług álbo kálkus wßystek w łoy wśiąknął / á gdy zgęstnie / iuż ku wyćieraniu będzie dobre.

B ¶ Gałki ku śćierániu zmaz sukiennych: weźmi mydłá sukienicżego / s ktorym folują ßaty splugáwione ileć trzebá włożże w nie popiołu z winorośli / Hátunu palonego winnego kámienia tłucżonego / káżdego s nich coć sie zda, To wespoł zmießawßy ná tocż ſtego gałek / á tymi wyćieray zmazy sukienne / bądź łoiowy álbo iney tłustośći.

C ¶ Ná wyćieránie zmaz wßelákich ták z iedwabnych / iáko z sukiennych y inych ßat: weźmi nog przednich Báránich á napal s nich popiołu / á gdy chceß zmáze wyćieráć / napuść ią drzewiey woda ćiepła / potym po-

trzeáni tym popiołem / vſuß ták pod nim ná ſłońcu. Y záś wodą pomacżay/ á popiołem onym tákże poſyp/ iáko y pierwey/ á gdy tego pokilá kroć vczyniß / náoſtátek wypierz on proch wodą / á gdy potym vſußyß / nienaydźieß więcey zmázy w ßáćie.

D § Mydłá przypráwá ná wyćieránie/ zmaz álbo flákow z ßat iedwábnych y inych rozmáitych: Weźmi Żołći Wołowey połowicę białku z iáiá álbo ze dwu/ zmieſzay to dobrze przyłożywßy Hálunu palonego funt ieden/ Prochu Fiołkowego korzenia 6. Dragm/ Soli miałkiey troche/ Mydła białego náſtrugawßy/ ileć ſie zda ku toczeniu gałek/ ſuß ty gałki w ćieniu / bo im ßkodźi ſłońce. A ieſli przedáwáć chceß/ czyńże ie pod iedną wagą/ chceßli ſam zmazy wyćieráć/ tedy zmáze wodą zimną zmacżay/ nátrzyß czyśćie tym mydłem/ á wypierz ie záś w zimney wodźie. A ieſli ießcże nieco zmázy obacżyß/ vczyń ták záś po wtore.

E § Drugie czyśćienie zmaz: Weźmi Mydłá Weneckiego białego funt od ßeśći iáiec żołtkow/ Soli miałkiey pół łyżki/ Soku ćwikłowego co trzebá. To zmießawßy/ będźie bryłá ćiáſtá/ z ktorego gałki poczyniwßy/ w ćieniu ie poſuß. A gdy zmázy chceß nim zetrzeć zmacżay zmázy wodą / potym tym mydłem nátrzy/ y záś wodą wypierz/ á pozbędźieß iey.

F § Y to ktemu mydło niemáłem takie: Weźmi mydłá białego/ á náſtruż go funt 1. Żołći Kozłowey / álbo wołowey/ Hálunu Kámińſkiego 1. drágme/ Żołtkow iáiowych dwá popiołu troche/ vmießay to dobrze w możdżerzu / náczyńże gałek ktorych ták iáko y wyżßych vżyway.

G § Ießcże ná wypráwiánie zmaz: Weźmi ſtárey żołći wołowey/ ile chceß/ tłucżonego náśienia Kozorożcżu / Mydłá białego połtorá funtá / Kálkuſu co naoſtrzeyßego trzy kwarty/ zmießawßy warz to v ogniá/ áż połowicá wywre / chowayże to do wyćieránia zmaz.

H § Ná tłuſte zmázy ßátne: Weźmi Hálunu ſwoyſkiego: Wapná żywego káżdego funt ieden/ Hálunu z winnych drożdży 6. vnciy/ Mydłá białego náſtruż 3. funty/ wley wody ſtołowey 4. funty / zmießawßy to warz chwile v ogniá/ Potym przecedź á chowáy od potrzeby. A gdy nim chceß tłuſte zmázy wypráwiáć/ tedy ćiepło po obu ſtronách náćieray/ potym wodą wypierz/ co gdy raz álbo 3. vczyniß / wypráwiß wßeláka zmáze bez wątpienia.

§ Ná tákoweß też zmázy: Weźmi ćiekącey álbo rzecżney wody 2. kwarćie/ żołć wołową iedne/ hálunu palonego 4. vncye/ hálunu z winnych drożdży też palonego 3. vncye/ kámfory 2. ßkrupuły. Tho zmießawßy warz áż połowicá wywre / Potym przecedź. A gdy tym raz álbo 3. zmáze nátrzeß/ zginie. I

§ Ná zmázy ſpłowienia ßat/ ták iedwabnych/ iáko ſukiennych zwłaßcżá brunatnych Weźmi ſoku Pſiotnicżego ile chceß/ pomáżyß nim zmázy ßátne/ poniechay pod nim 2. álbo 3. godźiny/ wypierz go pothym ćiepłą wodą. A ieſliby zmázá ießcże niewyßłá/ zaś drugi raz powtorz: Ieſli oná ßátá nie ieſt ßarłatnymi iágodkámi fárbowána / możeß w on ſok mydłá nieco przymießáć/ á pilnie zmießay/ á gdy thym námáżeß y záś wypierzeß pewnieć zmazá zginie/ y barwá ſie wroći. K

§ Zmázy z białego iedwabiu/ y z Charmázynu wypráwienie pewne: Weźmi aqua viti trzykroć przepaláney/ tąż naprzod zmáze nápuść ná to pomázuy białkiem iáiowym/ á wyłoż ná ſłońce. A gdy vſchnie wodą zimną/ odmocżywßy wypierz czyśćie. Co ieſli po dwá kroć vczyniß/ wßelką zmáze ſpędźiß. L

§ Ießcże ná zmázy ßátne wypráwá: Weźmi wodki Hálunowey ile chceß / námocż zmázy dobrze mnąc á trąc ſukno/ miedzy rękomá/ potym wodą zimną wypierz/ á wynidą zmázy wßelkie/ zwłaßcżá gdy ták po dwá kroć vczyniß. M

§ Y to zmázy ßátne wypráwia: Weźmi kálkuſu coć ſie zda/ przyſtaw go w gárncu czyſtym do ogniá/ á day mu rozwrzeć: A wnet włoż weń Hálunu tártego / kámienia thez winnego ſtárwßy/ Mydłá białego náſtruż/ káżdego ſnich 3. vncye / Żołć wołową wley álbo dwie/ zámießawßy to dobrze/ warz áż trzećia cżeść wywre / z thego ſie ośthánie wodká / ktora gdy zmáze ßátną raz álbo 3. opłocżeß/ á potym oſchnie/ y vpierzeß záś ono mieyſce wodą zimną / wynidą ták wßelkie zmázy. N

§ Gdy ſie ßátá inkauſtem obleie/ bądź lniána álbo welniána: Weźmiß ſoku Limuniowego O

wego álbo o Pomoráńczow/ álbo z Cytryn/ ile trzebá/ pomaczayże nim / á day ták oſchnąć / á czyń thego pokilká kroć / potym wypłocz zimną wodą / á zniknąć ony zmázy/ Thez inkauſtowe zmázy możeß wypráć octem/ nátárßy mydłem.

P ¶ Bárwę opłowiáłą ták ßáćie záś przywróćiß: Weźmi popiołu wáinßtynowego vncyą 1. Octu z białego winá oſtrego kwartę/ zmießay ſpołem/ á przyſtaw do ogniá/ á day począć wzwieráć/ á ſkoro chce wezwrzeć/ odeymi od ogniá/ onąß wodką mieyſcá opłowiáłe zleguchná po wierzchu maczay/ á czyniąc tego kilká kroć/ przywróćiß záś bárwę zginioną.

Q ¶ Wßelákie zmázy ßátne / ták wypráwiß: Weźmi dwie żołći wołowe/ Háłunu proſtego / y drugiego z winnych drożdży/ káżdego dwá ßkrupuły/ białego wáynßtynu 4. vncye Kánfory ieden ßkrupuł/ zmießay to we dwu kwartách wody/ á warz áż ſie przeſtánie pienić/ potym przyley aqua viti trzy kroć palony 4. vncye / chowayże ták od potrzeby. A gdy brunatne ſukno bedźie/ s ktorego chceß ſláki wygnáć / weźmiß płatek onego ſukná/ á zmaczay go w tey wodce/ á trzy tym płatkiem ßátne zmázy/ czyniąc tego po kilká kroć potym opłocz zimną wodą. A ieſli ſukno inney fárby bedźie / ma też płatek teyże fárby być/ ták też nim náćieray/ á zgłádźiß wßelką zmázę/ gdy ták vczyniß.

R ¶ Wßeláka tłuſtość/ gdy ſie ßátá zleie/ álbo zmáże/ ták ią wyćiągnieß/ iż ßáćie nie záßkodźi: Weźmi nog báránich goleni ilé ſie zda A ſpal ie ná proch w piecu gárncżárſkim/ iż ſie dádzą ná miáłki proch zetrzeć/ rozgrzawßy onego prochu ná czym/ poſyp mieyſce ßáty vtłußczoney/ wyłożywßy ná ſłońce gorące á ſkoro on proch poczernieie/ wnet go ſtrząśni precz/ á inym záś poſyp/ czyniąc tego ták cżeſto/ poki proch czernieie/ gdy przeſtánie proch czernieć / iuż ßáthá prawie wypráwiona ieſt.

S ¶ Oſtátnie lekárſtwo ßátam / áby ich mole niepſowáły: Weźmi ſoku oliwnego / á wywarz go do połowice / onymże geſtym ſokiem pomázy dno w ſkrzyni y ze wnątrz około ſpodku / ták że y węgły wßyſtki / á gdy vſchnie/ dopiero ßáty do ſkrzynie włoż/ nieboy ſie wiecey molow/ być mieli ßkodźić.

¶ Wßelákich zmaz ßátnych łatwie wygánianie: Weźmi miáłkiey proſtey ſoli y mydłá czarnego co chceß/ Zmießawßy ſpołem dobrze / nátrzyß mieyſcá ſplugawione/ dayże ták vſchnąć/ potym wypierz ługiem á wodą wypłocz/ tedyć zmázy zniknąć. T

Kśiąg 6 Rozdźiał 10.

O wonnośći ßat y ćiáłá: A to rzeczámi wilgotnymi y prochy.

SŁożenie wonney przypráwy z rzeczy rozmáitych: Weźmi Ambry połtory drágmy/ á vtrzy ią ná Mármurowey płáźie/ w oleiu Jáźminowym/ potym przyłoż Piżmá Moßkowego ileć ſie zda/ á záś weſpoł trzy/ Przyłoż potym Rożey Dámáſceńſkiey/ Belzoinu po iedney vncyey/ Fiołkowego korzenia połtory drágmy. Ty vtárßy miáłko przyłoż do pierwßych/ iáko do Ambry y do Piżmá/ Przyłożże ktemu Piżmá Zybuczkowego drágmę 1. zmießayże weſpoł/ á bedźie iákoby máść/ To choway w ſłoyku kośćiánym/ álbo w ſklánym dla wywietrzenia. A

¶ Jne wonne przypráwy/ ktore od koſztownośći ich Krolewſkim mázánim zową: weźmi Piżmá Moßkowego y Zybuczkowego/ Ambry káżdego po 4 ziárná/ vtrzy to weſpoł z oleykiem migdałow ſłodkich/ á bedźie iákoby máść miekka. Te też choway w ſłoyku z zebá Słoniowego dobrze zátkawßy / á vżyway go w potrzebie/ iáko vżywáią Piżmá Zybuczkowego. B

¶ Proch do ßat wonny s korzenia Fiołkowego : Weźmi prawie dobrego korzenia Fiołkowego ile chceß / á potłucz go ná proch/ pokropże go trochą wodki Rożáney/ áby iácy odwilgnął/ Roſpotrzyß go po śićie geſtym/ á zákriy z wierzchu czyśćie/ vczyńże pod nim kurzenie ſtego: weźmi Styráku trzćienego/ Belzoinu ná miáłki proch powiercżawßy/ pokropże też on proch wodką Rożáną/ wſtaw w czym ná ogień/ á przykriy onym śitem/ z prochem fiołkowym zwierzchu/ ktore też niech zákryte bedźie/ niechże ſie kurzy pośćie/ áż wy- C

wyschnie/ wßákże ták opátrz/ by párá nigdziey nieuchodziłá. A ták tho bedzieß miał kośztowny wonny proch/ ßátam y inym rzeczam ku wonności.

D ¶ A ten też proch wonny/ fiołkowym Włoßy zowa: Weźmi Fiołkowego korzenia/ Rożey ießcze nierozkwitley/ káżdego po funcie/ skorek Cytrynowych 4. vncye/ Gwoździkow kram: 2. vncye/ Zandálu żołtego/ Lawándy/ Koryandru káżdego stych 2. vncye/ Orzechá Mußkátowego 1. vncya/ Mayeranu/ Styráku trzciennego po połtory vncye/ spráwiwßy to wßystko ná miáłki proch/ potym go prześiey/ á chowáy go w sklenicy dla wywietrzenia/ dobrze zátkawßy.

E ¶ Osobliwy proch do mießkow álbo kálet/ dla wonności: Weźmi Zandálu żołtego 2. drágmie/ Belzoinu/ Fiołkowego korzenia po 1. vncyey/ to potárßy ná proch/ rostworz wodka Rożána/ dayże troche wezwrzeć/ Przyday potym lupnego Hálunu/ vpaliwßy go zetrzy ij mieluchno/ zmießay wßystko wespoł/ á nátocz gałeczek albo wáleczkow ćienkich/ dayże im w ćieniu vschnać/ Potym ie záś potrzy ná proch/ á przesiey go czysćie, To bedzieß miał proch godny. Wßákże chceßli go tym wonnieyßym mieć/ przydayże Piżmá Mośkowego/ y Ambry po 24 ziarn/ á Zybuczkowego piżmá ziarn 18. To wßystko zmießay/ czyni wonne mießki/ y też ßáty/ gdy go miedzy nie kłada.

F ¶ Proch misterny: Weźmi Rożey Dámáßceńskiey/ Gálgánu wodnego z Egyptu/ Zandálu żołtego po iedney vncyey/ Fiołkowego korzenia poł vncyey/ Drzewá Ráyskiego/ wonney trćiny/ Gálgánu Belzoinu káżdego poł ßkrupułu/ gwoździkow kram: połtorá ziárná/ Piżmá Mośkowego 5. ziarn/ Zybuczkowego 3. ziárná/ zmießawßy bedzieß miał proch/ ktory dobrze zátkany chowáy.

G ¶ Proch biały wonny do ßat: Weźmi dobrego korzenia fiołkowego 3. vncye/ Zandalu białego/ Rożey Dámáßceńskiey/ drzewá Ráyskiego/ Belzoinu/ Gálgánu wodnego/ káżdego po 2 vncyách/ Piżmá Mośkowego 4. ziárná/ á Zybuczkowego 3. ziárná/ káżde z tych potrzy ná proch/ zmießayże záś wespoł/ á bedzie kośztowny proch/ ktory chowáy dobrze zátkawßy.

H ¶ Proch czerwony do ßat: Weźmi Rożey Dámáßceńskiey 2. vncye/ Zandálu czerwonego iedne vncya/ Drzewá Ráyskiego/ Gálgánu wodnego/ káżdego poł ßkrupułu/ Korzenia fiołkowego połtorá ziárná/ gwoździkow kram: ieden ßkrupuł/ Piżmá Mośkowego 3. ziárná/ á Zybuczkowego y Ambry po dwu ziarn/ wßystko gdy miáłko potrzeß á zmießaß/ schoway pilnie zátkawßy.

¶ Proch czarny do ßat: Weźmi gálgánu wodnego/ Drzewá Ráyskiego po poł vncyey/ Zandálu żołtego/ Rożey Dámáßceńskiey Koziolepu káżdego 2. dragmie/ Gwoździkow kram: poł ßkrupułu/ Piżmá Mośkowego 3. ziárná/ á Zybuczko: 2. ziárnie/ potárßy wßysthko ná proch zmießay/ á bedzie proch wonny. I

¶ Proch bárzo wonny ku chowániu w skrzyniách v ßat: Weźmi Rożey ießcze nierozkwitley/ coby w ćieniu vschłá/ włoż ia w naczynie chedogie/ á wley wodki Rożáney ták wiele ná nie/ ażby sie wodka przykryłá/ wystaw ia lećie ná słońce gorace/ niech thák długo stoi áże rospecznieie/ potym zámießay/ á day sie iey dobrze ná słońcu zágrzać/ wßakże do tad ma ono naczynie być dobrze zátkáne/ á ma tak stać áż wyschnie wodká wßystká/ potym Roża zważ/ á do káżdego funtá rożey/ włoż 10 ziarn Piżmá Mośkowego/ proch u z gwoździkow kram: 4. vncye/ zmießayże po społu wßákże niżli poczniesz wespoł mießać/ ogladay ieśli niezostáło co wodki pod roża/ bo co tám mokrego ießcze naydzieß/ odrzuć precż/ wyłoż wßystko społem ná miednice á wystaw ná słońce gorace/ dobrze zákrywßy/ by niewywietrzáło. A chceßli ßaty lniáne/ álbo wełniáne wonić/ weźmi tey Rożey ták całkiem ile chceß/ á záwiez ia w chustke cieniuchną/ włoż do skrzynie miedzy ßáty/ druga potrzy ná miáłki proch/ á chowáy ná dálßy czás/ dobrze zátkawßy. K

¶ Proch ießcze do ßat bárzo wonny: Weźmi rożey czerwoney ießcze nierozkwitley/ ile chceß/ vtłucz ia w możdzerzu/ Potym ia wystaw ná słońce gorace/ wlawßy wnie wodki Rożáney z Piżmem/ ktora gdy iey często pokrápiać bedzieß/ á daß iey za káżda raza weschnać/ bedzie zniey proch mieluchny/ zwłaßcżá z Cyperskim tu niżey opisánym bárzo wonny. L

¶ Proch wonny práwie podrożny/ ktory w M
mießku

mieſzku może nośić: Weźmi Rożey ſkoro po vſchnieniu funt ieden / gwozdzikow kram: świeżych 2. dragmie / naśienia ſpikanardowego 1. dragme / ſtyraku pol vncyey / cynamonu pol dragmy. To wſzyſtko na miałki proch potrzy / a zmieſzawſzy możeſz dla lepſzey wonnośći przyłożyć piżma Moſzkowego 2. ziarnie / Drzewa Rayſkiego pol dragmy.

N ❡ Proch Cypriyſki albo Cyperſki do ſzat / y inych rzeczy barzo wonny: Weźmi layno świeże wolowe / vſuſz że go co chceſz na słońcu albo w piecu / pothym go zetrzy na miałki proch / pokropże go wodka rożana / a niech tak odwilga przez cały dzień / Potym wyſtaw na słońce / a ſuſz go / pothym go zaś tak odwilz / y zaś ſuſz / czyniac tego 3. albo 4. razy a zaby ſie naoſtathek on proch ſpiekł / a do dna ſkleniczna przyſechł przez doſtateczne moczenie / ktore naoſtatku opfitſze czyń / Potym wyłoż na śito / a okurz go tym obyczaiem / iako tu niżey nauke naydzieſz / ſtarſzy go potym miałko bedzieſz miał wonny proch Cyperſki.

O ❡ Drugi Cyperſki koſztowny proch: Weźmi Iemioło debowe / ochedoż go pilnie / zwłaſzcza płocząc go woda ſtokowa / potym ie czyśćie wyſuſz na słońcu / odwilz ie zaś w wodce Rożaney / y zaś go vſuſz / czyń tego raz albo 3. Potym ie ſtłucz na miałki proch / On proch odwilz wodka Rożana / a roſpoſtrzy go na śićie / przykriy zwierzchu dobrze / a vczyń pod nim takowe kurzenie: Weźmi Belzoinu / Styraku trćiennego po iednym ſzkrupule / Koziego lepu / Drzewa Rayſkiego po połtoru ziarnu / piżma Moſzkowego pol ziarna / przetłukſzy tych rzeczy z gruba / kładź onego prochu na wegle roſpalone / a on proch z śitem trzymay na dymie / niedaiac mu ſtrona wychodzić / ale wſzyſtek dym / niech idzie w śito / a tam bedzie zakryt. A gdy ono kadzidło wygore / wyymiſz on proch z śita / a wmieſzay weń Belzoinu pol ſzkrupulu / Piżma Moſzkowego 4. ziarna / Zybuczkowego 2. ziarnie / wſzyſtko to z oſobna na proch potrzi / a s pierwſzeº prochu vncya to zmieſzay / a drugi na iny czas ſchoway.

P ❡ Trzećia przyprawa prochu wonnego Cyperſkiego: Weźmi Iemioły debowey / albo z orzecha włoſkiego / zwłaſzcza Styczniá albo mieśiaca Lutego / a tho dnia wilgotnego ſuſz ie. Potym omyy woda ſtokowa 3. albo czterykroć / a za każda raza vſuſz ie w ćieniu Potym ie mocz w wodce rożaney przez cała godźine / naoſtatek ſtłucz ie na proch miałki On proch odwilz wodka rożana / a roſpotrzy go na śićie / podkurzże go thym kadzenim: Weźmi Belzoinu / Styraku trćiennego każdego po dwu vnciy / Narkafy dragme iedne / Lawandy pol dragmy / Drzewa Rayſkiego 2. dragmie / wſzyſtko to mieluchno potłucz / a potym weſpol zmieſzay / Rozdzielże na rowne kupki 4. a wſtaw ie w iakim naczyniu do piecá / przyſtawiwſzy onym śitem / wſzedy dobrze obwarowawſzy / żeby ſtrona dym nie ſzedł / ale aby wſzyſtek w śito ſzedł / a gdy tak wſzyſtki 4. cześći onego kadzidła zgoreia. Ziawſzy tedy z ognia / weźmi tego prochu 1. vncya / a przyday k niemu miałkiego Piżma Moſzkowego 26. ziarn / a Zybuczkowego 6. ziarn / ſchowayże to weſpol we ſklenice dobrze zatkana / aby wywietrzeć niemogło. A to bedzieſz miał nalepſzy proch Cyperſki. Też z Cypru y od wſchodu słońca przywoża do Wenecyey / gałeczki pozołćiałe / zowecy ie Butry / Powiedaia że ie czynia z layna wołowego / a zwłaſzcza Maia / mocząc ie w wodce rożaney / wyſuſzaiac ie przez kilkakroć za oſtatnym moczeniem czynia śniego gałeczki / kthore potym Aptekarze w moździerzoch tłukac / przydaia nieco oboygá piżma y Belzoinu / potym weſpol prześiewaia / a bywa to proch barzo wonny.

❡ Ieſzcze proch Cyperſki barzo wonny: Weźmi Rayſkich ziarn 4 vncye / Styraku twardego 2. vncye / Otrab kadzidlnych 2. vncye / Rożey czerwoney ſuchey 3. vncye / Zandalu żołtego 1. vncya / Belzoinu 3. vncye / gwozdzikow kramnych 2 vncye / Iaiowych ſkorup świeżych ochedożonych pol funta / piżma moſzkowego s. ziarn / Kanfory 6. ſzkrupułow / To wſzyſtko mieluchno potarſzy każde z oſobna / a zwłaſzcza łupiny iaieczne / tudzieſz Kanfore roſtworzywſzy. A piżmo z trocha Cukru roſtarſzy / prześiawſzy wſzyſtko weſpol zmieſzay / a chowáy w naczyniu ſklanym / od wiatru chroniac / áby nic niewywietrzało. Q

Też y inym obyczaiem może być proch takiſz przyprawiony / ale iney barwy bedzie / Maia weźmi layno wołu ćiſawego / ile chceſz / vſuſz że ie czyśćie / potym vczyń śniego proch / a prześiey go

śiey go/ á bedźie proch śniego wonny. Abowiem o tym czásie bywáią zioła wonne. A ták ći co niewiedzą mniemáią/ áby on proch s tyśiącá ziół wonnych był vczyniony/ wßák że niewádźi tych wonnych prochow k niemu przyłożyć/ o ktorych wyżßey náuká byłá/ á zwłaßczá piżmá Moßko: Ambry/ Kánfory co sie komu/ á ile zda.

Kśiąg 6 Rozdział II.

O oleykoch wonnych/ ták ku wonieniu ßat/ iáko y ćiáłá sámego.

A Oleiek práwie Cesárski ku wonieniu/ nietylo ßat/ álbo rekáwic. Ale też rak/ włosow ná głowie/ ná brodźie/ możeß go też lać w tug ku pryániu koßul dla wonnośći. A może ten oleiek tanio y drogo być spráwion: Weźmi Ambry drobniuchno kráiáney pol vncyey/ Styráku trćiennego też drobno kráiánego 8. vncij/ wodki rożaney/ oleyku/ Rożey Dámásceńskiey po dwu funtu/ gwozdzikow 6. w liczbie grubo przetłuczonych/ Cynámonu tłuczonego iedne drágme/ wßystko wespoł zmießawßy/ włoż w iáką báńkę sklána/ czyśćie párgáminem/ á woskiem oblepiwßy/ wsthaw w gnoy kurzacy przez 8. dni/ potym wyiawßy wley w gárnek poskleniony/ á warz v lekkiego ogniá/ przez dwie godźinie/ potym odiawßy day ochłodnać/ á zbierz zwierzchu oleiek łyżką srebrną zleguchná/ ábyś z wilgośćia spodnia niemaćił/ chowayże on oleiek w iákiey báńce skláney/ cobyś ią dobrze zátkáć mogł/ przymießawßy weń nieco Piżmá oboygá/ ilećby sie zdáło. Ten oleiek thák koßtowny iest/ iż on wonią swą mozg pośila/ záráźliwemu á zgniłemu powietrzu przystepić nie da. Ony też grezy/ ktore odespodź zostáły/ vtłucz mieluchno/ á náczyń gáleczek/ ktore ku kádzeniu bárzo służą. Ten oleiek chceßli mnieyßym nákłádem spráwić/ możeß go bez Ambry y piżmá vczynić/ álbo ich tym mniey bráć.

B ❡ Oleyku Lilchowego przyprawá/ Acz lilchowy Oleiek nie iest sam z siebie wonny/ gdyż woniey żadney niema/ wßákże kádźidlnicy bárzo sie go dźierżą. A to ze dwu przyczyn/ pierwßa iż cokolwiek weń wpráwuia/ on żadney rzeczy woniey nieodeymie/ y owßem káżda rzecz weń wpráwioná/ przy swey własney woniey zostawa.

Druga przyczyná dla ktorey go ćiß Kádźidlnicy vżywáią/ iest tá/ iż on nigdy nie żołknie áni sie káźi. Abowiem iest ze wßystkich oleiow natrwálßy. A wßákże gdy weń rzeczy wonne mießáne bywáią dla wonnośći/ iáko piżmá/ ostawa sie od nich ták gestym/ że w żadną rzecz wśiaknać niemoże/ przeto też zwierzchu tylko bedac/ niemoże od wywietrzenia oney woniey bronić/ ktora weń wpráwioná bywa. Przeto dla trwálßey obrony/ áby długo niewywietrzał/ ták go dźiáłay/ Nákray iadrek Lilchowych (zowa ie też Turecka Bukwica) á nákłádź ich ná rzeßotko: Weźmiß oboygá piżmá ilec sie ktemu dosyć zda/ rostworzże ie wodka rożáná/ á włoż ie w kóćielek kádźidlny/ przystawże rzeßotem z iadrkámi/ ktore też dobrze przykryi/ áby kádzenie niewychodźiło/ ále áby w iadrkách zostáło/ gdy ná ogień wespoł wstáwiß/ do tąd ná ogniu niechay/ áż piżmá zgoreia/ potym iadrká ták okádzone w możdzerzu stłucz/ á przesmáżywßy według zwyczáiu wypráśuy/ á to bedźie oleiek trwáłey woniey ku Cesárskim/ y pánow wielkich rekáwicom/ fáceletom y do inych rzeczy ktore chca wonne mieć.

❡ Dźiáłánie oleyku z kwiećia Pomoráńcowego: Weźmi słodkich migdałow/ ochedożonych ieden funt/ kwiećia Pomoráńcowego dostátek/ rozdźielże kwiećie ná 3. rowne cześći/ włożże iedne cześć kwiećia w przetak ná ćienkiey chustce rospostárßy/ włoż ná ono kwiećie połowice migdałow/ potym ie przykriy druga cześćia kwiećia/ á dobrze rospostrzy po migdalech/ áby ich niemogł dozrzeć y zás drugą położ połowice Migdałow/ á zás ie ostátkiem kwiećia przykriy. Tákże ie świeżym kwiećim przekłáday ná káżdy dźień áż do tego dniá/ potym vtłucz migdały czyśćie/ á záwinawßy ie w cudna chusthe/ wygniec oley s nich prása/ włożże weń oboygá piżmá y Belzoinu/ á wystaw go we sklenicy/ zátkawßy ná słońce/ á niechay ták do 8 dni. C

❡ Oleiku z kwiećia Iáżminowego bárzo wonnego czynienie: Weźmi migdałow słotkich/ ochedożywßy ie vtłucz coć ich potrzebá D

kwiećia

kwiecia też Jáźminowego ile chceß/ ktore wárstwámi wyżßey opisánymi przyłożywßy/ wstaw gdzie ná mieysce chłodne/ á wilgotne/ á to przez 10 dni/ potym wziawßy wypráśuy oleiek ʃnich/ ten iest mocy rozmáitey. A tymże obyczáiem vczyniß oleiek z gwozdzikow ogrodnych.

E ¶ Oleiek Mußkatowy doskonáły ták czynia: Weźmi Orzechow mußkatowych według potrzeby oleyku/ pokráyże ie drobniuchno/ á námocz ich w mußkatelle/ á gdy ták trzy dni pomokna/ ʃuß ie potym ná mieyscu czystym przez dwá dni/ potym ie pokrop wodka rożána/ á gdy ie nád ogniem dobrze rozgrzeieß/ potym ʃnich oley wyćiśni/ chowayże go w naczyniu chedogim dobrze zátkánym. Ten oleiek iest ku wielam rzeczy rozmáitych dobry.

F ¶ Jeßcze oleyku Mußkatowego przyprawiánie osobliwe: Weźmi orzechow mußkatowych ile chceß/ á potłukßy ie/ włoż ie w báńke/ á zátkay czyśćie/ wleyże ná nie troche aqua viti/ áby rozmokły do trzech dni/ ná káżdy dzień ie zámießáć trzebá/ potym wley w nie tyle wodki Rożáney/ coby ze trzy pálce nád mußkatem byłá/ przykryi álembikiem/ áby żadna miárá niemogło pára wychodzić/ pálże naprzod ogniem lekkim/ áż wodká wßystká wynidzie/ potym śilnieyßym áż oley wßystek wynidzie.

G ¶ Jeßcze mußkatowego oleyku inákße czynienie: Weźmi mußkatow tłuczonych funt ieden/ á włoż ie w gárniec nowy posklenięny wley nań tyle dobrey mußkatelle/ álbo dobrego winá białego/ áby ʃie mußkat dobrze przykrył/ włożże másłá świeżego nieʃolonego dwá funty/ zmießay ie dobrze/ postáwże ná mieyscu ćiepłym przez 5. dni zákrywßy.

H ¶ Oleiek z gwozdzikow kramnych tym obyczáiem czynia: Weźmi migdałow słotkich/ pochedożywßy ie pokráy drobno/ á wmocz ie w wodke rożána/ tym obyczáiem przyprawiona: Weźmi gwozdzikow tłuczonych ʃpotrzeb/ á wley ná nie wodki rożáney/ á niech ták w niey mokna/ áż z nich wßystká moc w wodke w moknie/ w oneyże wodce mocz záś migdały thák długo/ áże rozmiekna/ potym ie wybierz/ á vʃuß ie ná słońcu/ y záś ie powtore mocz/ y záś wyʃuß/ To powtarzáiac 5 álbo 6. kroć/ potym oleiek s nich wyćiśni/ iákoś wyżßey czytał/ chowayże go w iákim naczyniu sklánym dobrze zákrywßy. Tymże obyczáiem możeß oleiek czynić z belzoinu/ z piżmá/ z styráku trzćiennego/ z drzewá Ráyskiego/ z cynámonu/ z mußkatu/ z kwiátu mußkatowego/ y z inych rzeczy wonnych/ może też być wespoł skłádány rozmáićie.

¶ Oleyku Mußkatowego przyprawiánie: I
Weźmi funt orzechow mußkatowych/ álbo nieco wiecey/ á pokráy ie drobno/ potym ie stłucz miáłko/ á przygrzey ich w iákim naczyniu ná ogniu mießáiac vstáwicznie/ potym ie wsyp w płotno mocne/ á tego oleiek ʃnich wypráśuy/ obmuśniß wezeł/ y práʃe nożem poki nieotworzyß práśy/ ißći niewdiaknie/ chowayże on oleiek w naczyniu sklánym/ dobrze zátkawßy/ á chroń słońcá/ day mu ták ná wietrze stáć/ áż do 15 dni/ á bedzie piekny iáśny. Bedzie też ten oleiek we troy nasob drożßy niżli orzechy były kupione. Jest ku zágrzewániu mocy wielkiey/ zwłaßczá máćicznemu zádußeniu bárzo wielce służy/ á to gdy nim żywot námáże. Tákowe mázánie iest też bárzo dobre ná bol vdowy/ gdy nim mieyscá bolace nátrze.

¶ Oleyku s kwiećia Spikánárdowego czynienie łatwie: Weźmi kwiećia co go możeß K
mieć/ vtłuczże czyśćie/ á záwiaż ono ćiásto w płotno mocne/ wypráśuyże w práśie mocno/ ʃpilnośćia/ á zbierz go w iáka sklenice/ daymu stáć w ćieniu áż bedzie piekny iáśny. Tymże też obyczáiem vczyniß oleiek s kwiećia Lawandowego: Tákie oleyki ʃa ku wielam rzeczy dobre. Abowiem ʃa zágrzewáiace y przenikáiace wielce. Przeto żoładek pośiláia. Też gdy go nieco w wode wmießaß/ bedzie bárzo wonna ku vmywániu rak/ przeto też dobrze służy mydłom wonnym/ gdy ie ʃnim przyprawuia/ y do wiela rzeczy inych/ ále Spikánárdowy iest śilnieyßy.

¶ Oleiek s kwiećia Cytrowego bárzo won- L
ny/ ták ma być czynion: Weźmi kwiatkow Cytrynowych/ oleyku z Migdałow słotkich po funćie iednym/ palonego háłunu troche/ Ambry 3. ziárná piżmá moßkowe 6. ziarn/ kanfory 6. ßkrupułow: To wßystko spraw na proch. A naprzod rostworz piżmá/ potym záś Ambra w wodce Rożáney s trocha cukru zmießawßy/ potym ʃáme kanfore/ álbo też z cukrem/ wßákże znienagłá/ á dopiero ia

ro ia náoſtátku wmießay / dla woniey przykrey/pothym wßyſtko w ſklenicy wyſtaw ná słońce/á day ták ſtáć przez 18 dni/ábo przez 20. y choć przez cáły miesiąc / bo ty mlepßy bedzie/gdy ſie kwiećie thym lepiey wyſmáży. Potym przecedź á dobrze przegnieć. A on oley w bańce ſkláney/záś ná Słońce wyſtaw/ dárzemu dzień álbo 3. ſtáć/ áż ſie prawie wyſmáży. To bedzieß miał oleiek woniey bárzo przyiemney/á ieſliś ſprzodku przymnieyßym kwiećia miał / możeß go záś w oleiek przymießáć/á ſtąd bedzie wonnieyßy/możeß tym obyczáiem y z inego kwiećia oleyki czynić.

M ❡ Oleiek z Miery koßtowny ku gładzeniu/ y wyiaśnieniu twarzy/ábowiem y wßelákie blizny ſpadzą / á ták go vczyń: Weźmi iáiec twárdo wárzonych/ porozkraway ie wpoły/ á wybierz żołtki z nich / w ony dołki náſyp Miery miáłko vtártey/ poſtáwiay thák ná mieyſcu wilgotnym / przez kilká dni/ áż ſie Mierá wßyſtká roſpłynie/ to bedzieß oleiek koßtowny miał.

N ❡ Oleiek Styrákowy ták vczyń: Weźmi ſtyráku rzadkiego co chceß / wmoczże go w wodke Rożána/ á mocz go dzień álbo trzy/ potym go przez álembik przepal/ Naprzod lekkim ogniem wode wyćiegni/ ále gdy oleiek pocznie iść/ iuż ogniá przydaway / áż wßyſtek oleiek wynidzie/ á then bedzie bárzo koßtowny.

O ❡ Ießcze oleyku Styrákowego czynienie wtore: Weźmi trćiennego ſtyraku / y wodki Rożáney co trzebá/ zmießawßy ſpołem/ wley w bańke Wenecka / á przyſtaw álembikiem ták/áby páry nic nieuchodziło/ogniem nic nieprzynaglay/iedno co potrzebá. A gdy iuż oley pocznie ćiec/odeymi wſklenice przyiemna wodka/á ina podſtaw/przydayże dopieroż ogniá/áby wßyſtek oleiek wyßedł/potym ſchoway pilnie.

P ❡ A to tegoß oleyku Styrákowego/ oſobliwe czynienie: Weźmi oleyku ſłotkich migdałow funt ieden/ Styráku z grubá tártego 3. vncye. To weſpoł zmießawßy w praw w bańke ſklána wenecka w mocna / dobrze zátkána/przykriy ia goracym popiołem/áże ſie Styrák roſpłynie/wyymiß potym z rzeżewia onego/ á przyłoż Máſtiki miáłko tártey poł vncyey/ á ták chłodno przecedź/ wyćiśniß dobrze á wygnieć co nalepiey. A chceßli áby ießcze wonnieyßy był/przyczyńże belzoinu y gwożdzikow kramnych po dwu vncyach á ſtym bedzie doſkonálßy.

❡ Oleiek Ládánu/ to ieſt z Koziolepu thák czynią: Weźmi Koziolepu prawie dobrego funt I. á ſkray go drobniuchno/ wodki Rożaney wley 6 vncyi/Oleyku Migdałow ſłotkich 4. vncye/ zmießay to w iákim naczyniu miedziánym v ogniá lekkiego/wárząc przez 2 godźinie/ potym cedź ták częſto/ áż ſie wylutruie iáſno/á to bedzie oley rzadny. A ieſlibyś ktemu plugáwy Koziolep wźiął/ tedy go ták wychedoż/pokráy go drobniuchno/ á wmocz go w wodke rożána / przyſtawże do ogniá / á day wezwrzeć/ potym odiawßy od ogniá/day ze dwie godzinie poſtáć/ zbieray że koziolep wárzeßka zwierzchu po lekku/ á kłádź ie w wodke ina Rożána/ dayże ſie mu z śieść/á thák ſniego oley czyń / iáko wyżßey ſtoi. Q

❡ Ießcze obyczay iny czynienia oleyku Koziolepowego: Weźmi Koziolepu tártego ile chceß / włoż go w garnek miedziány / wley náń funt wodki Rożáney / Oleyku ſłotkich migdałow 6 vncyi/ záprawże á zátkay garnek czyśćie / áby párá nic niewychodziłá/ warz to zleguchná v ſkromnego ogniá/á to przez 3. godziny/potym odiawßy day ochłodnać/ á z iawßy pokrywke zlekká/ byś thám nienáproßył glina ktoraś był oblepił/ zleyże z garnká polewke w iáka ſklána bánke. A dla trwálßego chowánia/wſyp w bánke troche hálunu palonego/á bedzie dobrze trwáły. Ießcze y thák może być czyniony/iáko z belzoinu tu niżey naydzieß/ tylko muśiß wźiąć prawie czyſtego Koziolepu. R

❡ Belzoinowy oleiek przenawybornieyßy/ ták czynią: Weźmi funt I. prochu belzoinowego/ wodki rożáney dwá funty/ zmießawßy wley wniemáła bánke Wenecka/ przyłoż czyśćie álembikiem/áby párá nic nieuchodźiłá/palże to ogniem lekkim/áż wodká wßyſtká wynidźie/á to bedzie wodká tá wonna/ o ktorey zmienká indzie byłá/gdy iuż tá wynidźie/odeymiß ia z báńka iey Poiemna / á inßa pod oleiek przyſtaw / ſkoro pocznie oleiek ćiec/przydawayże ogniá/ ták długo áż wßyſtek oleiek wynidzie / A to gdy vźrzyß iákoby fuſy idąc/toć bedzie lipkość podobna Bożey rośie rzadkiey/ te też oſobno vłap/bo ieſt bár- S

zo dobra ku wonieniu wody do vmywánia rak/ gdy iey trosZke wloży w niemáło wody stokowey/ á zmieszá ia śnia czyśćie/ zwłasZczá gdy y wodki Rożáney przydaß/ będzie bárzo wonna. Tym też obyczáiem możeß czynić oleiek z styráku y z koziolepu.

T ¶ Belzoinowe° oleyku/ inákßa przypráwa: Weźmi belzoinu miálko vtártego 6. vncy/ oleyku wáinßtynowego/ y wodki rożáney po funćie/ zmießawßy społem/ niech ták przez cáły dzień/ potym przepal/ á schoway zá rzecz kosztowna. Też go y tym obyczáiem czynia/ włoż Belzoinu ile chceß w báńke skláną/ rostworzywßy iáko y pierwey/ zátkay pilnie/ by párá nieuchodziłá/ wstaw w gnoy gorący á day ták stać przez dzień 15 álbo 20. Potym przecedź w báńke skláną/ á zátkay ku o-chowániu dobrze/ bo iesth táki Oleiek bárzo dobry.

V ¶ Jeßcze Oleiek Belzoinowy thák czynia: Weźmi Belzoinu naczyśßego miálko funt ieden/ wodki Rożáney dwá funty/ zmießay społem w báńke skláną/ á oblepiona w niemała coby w nie reká weßłá/ á choćby plytka byłá/ dla snádnieyßego wsthepowánia oleyku/ potym czyśćie zátkay/ áby żadna párá niewychodziłá/ pal lekkim ogniem poki wodká wychodzi/ áż wßystká wynidzie/ przysporz ogniá gdy wychodzić będzie. A gdy oley pocznie iść/ odeymi z wodka báńke/ á ina podstaw/ przymnażáiac ogniá áż oleiek wynidzie/ o trzy vncye ten schoway w dobrze zátkánym naczyniu sklánym/ á wystaw ná słońce przez 8. dni/ y będzie ták sprawny. Możeß tym obyczáiem y z styráku suche° oleyeku czynić/ do ktorego iesli przydaß 4 vncye Styráku rzadkiego/ będzie tym lepßy.

X ¶ Oleyku z Koziobláśku czynienie/ y mocy iego wypisánie niepospolite/ Weźmi Koziobláśku chedogiego/ á nákráy go drobno ßeść funtow/ wsyp w gárnek wczęcny/ coby niepalony był/ áni posklenony/ przykryi go pokrywka/ á záłep glina przyprawna/ wstawże wespoł w piec gárncżárski/ álbo w cegielny/ áby co nalepiey vgorzáło. A gdy ochłodnie/ pretko wytrząsnawßy z gárncá/ vtrzy miálko ná mármurowey płáśie y to pretko/ áby niedługo wietrzáło/ miey pogotowiu worek Bárchanowy/ iákoby twarożny/ á czyśćie nowo vßyty o iednym rożku/ wsyp weń on proch vtárty/ wetkniż ßpice/ álbo rożek workowy w sklenice/ kthora przywiez do worká/ áby wnie wpádáło co z worká vkápnie záwieś on worek wespoł z sklenica do głebokiej studnie nádol/ wßákże niema wody dotykáć/ á gdy tám przez miesiac będzie/ wyymi á záwieś do wilgotney piwnice chłodney bo iuż o tym czáśie pocznie oley kápáć/ niech tám w onym lochu wiśi/ poki kápáć może/ ledáby tham wiátr niedochodził/ á izby tho tám ná pokoiu było. On oley gdy wykápie/ záś go przepal w báńce skláney/ ogniem leguchnym/ náostátek thym mocnieyßym/ áż wßystek oley wynidzie. Tákowy Oley zowa Alchimistowie ogniem Koziobláskowym/ ow co sprzodku ćiecże zowa ziemia. A to też trzebá wiedzieć/ iż przednieyßy/ iáko ten co iest rzetßy ku lekárstwam należy/ pośledniey ßy záś iest skárbem Alchimistom. Abowiem ich wiele znam/ co biegli sa w Alchimiey/ á przyprawy tey niewiedza/ áni też mogli tákowego odwilżánia wynáleść. Abowiem gdyż wiec proch tákowy ták wielce suchy bywa po paleniu/ potrzebuie wielkiego odwilżenia/ kthorego odwilżenia iuż dwoie wiedzac/ to iest w studni á w piwnicy/ oddzieliß tym rzadkość od gestośći. One tedy gestość pozostáła w worku/ vwierć dobrze w możdzierzu/ warzże potym w wodzie stokowey/ dobra chwile/ one wode potym przecedź/ ktora gdy płeć ćiáłá twego omyieß/ niethylo ia wybieliß. Ale theż wßelkie puchnienie nia zgładziß/ á zwłasZczá goleni. Przetho też y rece gładzi/ y miekczy/ gdy sie nia ná káżdy dzień vmyieß. To maß prawdziwe czynienie oleyku z Koziobláśku/ ktory ma moc rozmáita. Tego oleyku Kártá Kśiażećiá Zoforskiego żoná/ vżywáłá ku bieleniu płći/ y tym ia wonna czyniłá. Abowiem służy przećiw wßelákim pryßczom/ krostam y świerzbowi/ zgładza brodawki/ y blizny/ thákże y wßelákie fláki ná płći/ á to w krotkim czáśie Też y zeby bieli/ zmárßki rozćiaga/ y płeć odmładza. A gdy go kto kropke álbo trzy połknie z winem álbo z iáka polewka/ náprawia wonia vstna/ á smrod odeymuie/ ktory z żoładká wstepuie/ chuć dobra pobudza/ vmacniáiac żoładek/ y máćice. Tego oleyku często kroć Alchimistowie potrzebuia/ á to ku z śiedzieniu á vtwierdzeniu Trtećí. Abo-

wiem gdy trtec lutrowána w ten oleiek wpuśćiß/ natychmiaſt ſie zśiedzie/ y vtwierdzi ſie/ ták iże w gromádzie ſtánie.

Y ¶ Oleiu wßelákiego chowánie / áby ſie niezágnił á niekáźił/ w káżdy funt oleiu włoż 2. ziárnie ſoli/ Otrečin miedźiánych ziárno iedno hálunu iáko y ſoli/ zmießay to z oleiem/ á przepal w kąpieli Máriyey: potym przecedź czyśćie / wyſtawie go ná ſłońce przez 8 dni/ á ták go záchowaß od ſkażenia.

Z ¶ Oleiu wßelákiego álbo Oliwy vſtánie/ á wyiáśnienie ták vczyniß/ wley go w naczynie ßerokie á płytkie/ wyſtaw ná ſłońce gorace/ á gdy od goracá wezwre/ ſoli miáłkiey ſuchey wſyp/ á gdy ſie vſtoi/ zley w ine naczynie. Gdy záś śmrodliwy oley chceß náprawić/ á zwłaßczá Oliwe/ włoż w nie ſkorek y látorośći drzewá oliwnego/ vtłukßy z ſolą/ záwiężyß w chuſtke/ tákże w ono naczynie záwieś w ktorym ieſt oliwá/ álbo iny oley.

Kśiąg 6 Rozdział 12.

O wonnośćiách łożnicych/ ták mázánim/ y náſypowánim pośćieley/ iáko y gmáchow kádzeniu/ y o wonnośći świec.

A Wodußek y Pierzyn wonność/ ták przypráwiß: Weźmi Rożey czerwoney ießcze nierozkwitley ile chceß vſuß ią w ćieniu/ Potym ią pokrop wodką Rożaną/ y záś ią vſuß/ czyniąc tego do 6. kroć: Weźmiß prochu Cyperſkiego/ ktoryby z Moßkowym piżmem był z Ambrą/ y z Rayſkim drzewem/ ktorych ieśliby w nim niebyło/ tedy ich k niemu przyłoż/ á wſyp poſpołu z Rożą ták przypráwiona we wſuwy / Pomażyß ie zwierzchu Piżmem Moßkowym y Ambrą/ iáko wiec woſkiem álbo inym máźidłem pomizuią/ á to dla záłkánia dźiorek/ ktorymi mech zwykł leść. Nád to obßywáią ßwy ich złotymi tkánkámi ábo iedwábnymi. Ieſliże wiec te wonność tániey mieć chceß/ do ták przypráwney Rożey/ możeß miáſto Ambry y piżmá wźiąć/ gwoźdźikow kramnych/ Cynámonu/ korzenia Fiołkowego/ y Moßkátowego kwiátu/ á tym też wonność vczyniß. B

¶ Kadzenie wonne w łożnicy/ tym obyczáiem vczyń: Weźmi Styráku trćiennego/ Belzoinu/ Drzewá Rayſkiego po iedney vncyey/ wegla wirzbowego dobrze vtártego 5. vncij zmießay tho ſpołem mieluchno/ á roſtworz aqua vita/ iż będzie geſtym ćiáſtem/ czyńże/ á tocz ſniego głowienki álbo świecżki/ á ty poſuß iáko chceß/ á gdy zákádźić chceß/ zápal ią s końcá/ á ony po lekku goreiąc vczynią piękną wonią w gmáchu.

¶ Ytho kadzenie wonne: Weźmi wodki z Dámáſceńſkiey Rożey zkubeczek ieden / poł ßkrupułu Gwoźdźikow tártych / Perzenia zetláłey ſłomy / y wodki Rożey czerwoney/ To weſpoł vmießawßy / náczyń też głowienek. Ale to głowienki zacnieyße ku kádzeniu będą: Weźmi Nárkafy funt ieden/ Styraku rzadkiego dwie vncye/ Trćiennego 3. vncye/ Koziolepu 1. vncya/ wegla wirzbowego/ Drágántu káżdego co trzebá. To wßyſtko vtárßy miáłko/ mocz w wodce Rożaney przez trzy dni/ vmießawßy pothym náczyń głowienek. C

¶ Kádzenie Dámáſceńſkie: Weźmi Piżmá Moßko: 4. ziárná/ á Zybuczkowego dwie/ Ambry/ Cukru po 4. ziárná/ Belzoinu iedno ziárno/ Styráku 3. Drzewá Rayſkiego dwie ziárnie. Wßyſtko to potłucz na proch/ włoż w naczynie Kadźidlne/ á wley wodki Rożaney ták wiele/ żeby o dwá pálca wzwyß nád prochy byłá/ Albo wodki z kwiećia Cytrowego/ wſtawże ná lekki ogień á nie day wrzeć/ gdy wiec wodká wßyſtká weſchnie/ záś świeżey náley/ A im częśćiey ták vczyniß/ tym ono Kádźidło lepßym ſie ſtánie. D

¶ Yto kadzenie Dámáſceńſkim zowa: Weźmi Styraku trćiennego 4. vncye/ Belzoinu 3. vncye/ Koziolepu/ Drzewa Rayſkiego Cynámonu po 1. vncyey/ Rybiego ſoku drágme 1. Piżmá Moßko: 4 ßkrupuły/ Gwoźdźikow kram: 1. drágme/ Wodki Rożaney 8 vncij/ potłukßy to ná proch/ zádźiáłay w naczyniu Kádźidlnym. E

¶ Kádzenie práwie Ceſárſkie/ ßat/ pośćieli y wßyſtkiey Łożnice: Weźmi ſkorek Cytrynowych/ álbo Limuniowych / álbo Pomorańcowych. Niemożeßli tych mieć/ weźmiß liśćia Rożey świeżey/ álbo ſuchey/ á pomázuy liſtki po obu ſtronách Piżmem Moßkowym F

wym/ kłádzże ná wegle rospalone / á bedzie łożnicá pełná wonnośći. A chceszli ieszcze le pіey vczynić / przytoż do piżmá Ambry. A chceszli záś mnieyszym nakłádem: Weżmiſz wodki Rożáney/ Pomoráńczowey/ Oleyku Jáżminowego/ y Gwozdzikowego/ álbo inych wonnych ileć ſie zda/ Drzewá Ráyſkie go troche/ Styráku trćiennego/ tákże y piżmá Zybuczkowego co chceſz. Tho wszystko wespoł zmieſzay / iż bedzie iáko máść / oną máśćią námázuy ſkorki z iábłká Cytrowego/ álbo Pomoráńczowego/ á kłádź ták ná rospalone wegle/ poydzie ſtego wonia przyiemna/ y dłużey trwáć bedzie / niż gdyby ty sámy rzeczy bez ſkorek ná ogień włożył. Tym kádzenim/ y száty vwonić możeſz/ gdy rostropnie miedzy száty do ſkrzynie wstáwiſz / á záwárszy/ ták ſie chwile kurzyć dász/ potym záś száty przewroćiſz / by ſie ze wszad okurzyły/ záś ogień rozdawszy záwrzeſz / Ták vczyniſz nietylo wonność szátam/ ále thez y ſkrzynie náprawiſz/ iż ſie w niey wszeláka rzecz potym náwoni. Może tákowym kádzenim kosze y kropki okádzić/ áby ſie od nich wonilo/ co w nie włożą.

G ¶ Głowienek wonnych do Łożnic przyprá wá/ ták długich iáko y okrągłych czynienie: Weżmi Nárkáfy 6. vncij/ Koziołepu 2. vncye/ Styráku ſuchego 3. vncye/ Kádzidłá 5. vncij/ Belzoinu vncyą 1. Węglá miekkiego funt 1. Drágántu 8. vncij. Tho ná miáłki proch ſpraw. Drágánt z weglem wmocz w Rożáną wodke / álbo w iną wonną / mocz káżde z osobná przez 3. dni. Pothym ſtłucz Drágánt w możdżerzu dobrze/ przydawſze w to pirwszych prochow/ á zmieszay ſpołem wszystko/ Ná oſtátku włoż y wegle / á tłucz s nim co nalepiey/ thedy bedzie bryłá gęſtá/ s ktorey możeſz głowienki toczyć podługowáte obło/ Albo thez okrągłe gałki ſuszże ie w ćieniu. Możeſz thez y táńsze kádzenie mieć/ zebrawszy w kupke fusy / ktore ſie ſádzą pod wodkámi wonnymi/ przydawszy kes Nárkáfy dla lepszey woniey. Jeſli wiec Kánfory nieco przyłożyſz/ wiedz iſći bedzie ná ogniu trząſkáć.

H ¶ Y to też kádzenie wonne/ á zwłászczá prze chore: Weżmi Muszkatu dwá szkruputy/ Gwozdzikow tákże/ Cynámunu dobrego 4. szkrupuły/ Styráku trćiennego/ wodki rożáney álbo szpikánárdowey / álbo iney wonney co trzebá/ Wárz to ſpołem w gárnku niewielkim/ kłádź to potym ná popioł gorący/ w łożnicy/ á poydzie ſtego párá wonna/ y ſercu bárzo przyiemna.

I ¶ Swiecenie wonne ták przypráwiſz: weżmi Kánfory vncyą 1. Kádzidłá 2. Vczyń s nich proch / á wmieszay go w troche woſku/ vczyńże ſtego piłke/ á włoż ią w wodke rożáną/ w niektakie naczynie/ á gdy świeczką zápáliſz / bedzie bárzo wonnie świećić.

K ¶ Kádzidło wonne ku świeceniu: Weżmi Drzewá Ráyſkiego dwie drágmie/ Belzoinu vncyą 1. Styráku trćiennego poł vncyey Piżmá Moszkowego ieden szkrupuł/ Ambry poł szkrupułu/ wodki rożáney co trzebá. To wszystko vtárszy włoż do lámpy.

L ¶ Sposob vczynienia Kánfory ſwoyſkiey: Weżmi żywice białey z Jáłowcu 4. vncye/ Máſtiki y kádzidłá białego po iedney vncyey/ Kánfory ſámorodney dwie drágmie. To wszystko ztárwszy ná miáłki proch / rozmieć białkámi od czterech iáiec / vbiwszy ie z trochą aqua viti dobrze/ náczyńże bryłek/ á ſuſz ie ná słońcu gorącym przez 15 álbo 20 dni/ á bedzie to niemniey Kánforá thák dobra/ iáko oná / co ią miſternie w Konſtántinopolu czynią.

Kśiąg 6 Rozdział 13.

O gubieniu pchech / pluskw / y inego robáctwá z domu.

A Gubienie pchech: Weżmi czárnuchy moczoney w wodzie / á potrząſay nią gmáchy / toć poroſpádzą pchły. Albo náwarz ſpirzodu / á onym vkropem pokrapiay. Gubi też gorczyczne náśienie pchły gdy ie wárzą w wodzie s Płochowcem / á dom oną wodą pokrapiáią. Teży to ná trácenie pchech ieſt pewne ſkuszenie/ weżmi wapná żywego / á po vmiećieniu gmáchu/ poſiey nim wszedy/ pozdycháią od niego.

B ¶ Y to ná pchły niepodle wynáleźienie: weżmi źiela co ie chłopaczkámi zową/ ile chceſz/ ptászego ogorká 10 dragm/ to vwierćiawszy wodą roſtworz / á tym po domu pokrop/ od

tego

tego ſie pchły popukáią. Też y to zá pewne
zgubienie plech/wiele ludźi twierdzą/iż gdy
wſtáwiß krwie Kozłowey w naczyniu plyt-
kim do gmáchu/zbieżą ſie pchły do niey z chu
ćią / á zákuśiwßy iey pozdycháią/ zwłaßczá
gdy naczyniowe kráie łoiem Bykowym o-
blepiß/tedy nietylo z ßath/ ále też y z opon
pchły kniemu wynidą.
C ¶ Plech y Pluſkw też pewne trácenie: weź-
mi Pyołynu/ Ruty/ Bożego drzewká / Ko-
byley mietki/Czambru/ Liśćia orzechá wło
ſkiego/ Páproći/ Lawandy/Czárnuchy/ Ko
ryandrowey náći/ Pśiego lnu/ Palniku. Ty
wßyſtki źiołá / álbo niekthore s nich/ podłoż
pod pośćiel/ Albo ie warz w occie morſkiey
Cebule/á koldry pokrapiay / y deki ku odzie-
wániu/y podſyłániu służące. Też pokrapiá-
nie wodą po domu wßedy / w kthoreyby wſ-
rzał Oſet / Rdeſt/ Leśna Bánia/ Jeżyno-
wa nać/álbo liśćie kápuſtne : To kropienie
pchły wypedźi. Ale y w tym niewetpi byś ich
niemiał ná kupę zwábić. A to gdy Jáſzczo-
wego ſádłá weźmieß / á laſkę nim pomáżeß/
poſtawże ią w śrzod gmáchu / wßyſtki pchły
ſie ná nie zbiegną/ á ták ie ſtámtąd wynieś.
D ¶ Pluſkw odganiánie/ gdy zákurzyß w łoż-
nicy łaynem krowiem/ álbo wołowym/ vćie-
ką precz od dymu.
Ale to ießcze pewnieyße: Weźmi Piołynu/
Ruty/Oliwy ſtárey / y wody ile chceß/ warz
że to weſpoł áż wodá wywre / wycedźże oli-
wę/ á przyłoż ſtyle ſádłá wieprzowego/ V-
czyńże ſtego máść/ tą pomázuy ſugi / około
nog łożowych/á tym ie potruieß. Albo weź-
mi ſádłá wieprzowego z Trtećią zmießawßy
á oną máśćią námázuy/ wßyſtki pomrzą.
E ¶ Pluſkw wygániánie bárzo pewne : Weź-
mi Gnidoßu połtrzeći vncye/to ieſt pięć ło-
tow/ Tákże wiele Cebule morſkiey drobno
ſkráiawßy / łyßkę winnego octu oſtrego/ v-
wierć to weſpoł/á rozgrzawßy námázuy ſu-
gi łożowe. Albo wźiawßy ſámey Cebule mor
ſkiey / rozwierć ią z oſtrym octem/ á pomá-
zuy tym łoże gębką Bárwierſką. Thez y to
mázánie nienagorße ieſt rozmieć żołć woło-
wą z octem oſtrym / á pomázuy łoże tym/ y
śćiány przy nim. Albo weźmi máźi/á zmie-
ßay ią z ſokiem ogorkow práßnych / á tákże
tym pomázuy ſugi. Dobrze też mázáć śiár-
ką vtártą z oliwą ſtárą. Chceli człowiek po
drożny / by go niekąſáły pluſkwy poki ſpi/
niech poſtáwi wody źimney pod łoże w iá-
kim kolwiek naczyniu.

Kśiąg 6 Rozdział 14.

O Komoroch/ Muchách/ y inych robácthwách.

Chceßli mieć wyſpánie ſpokoyne
od Komorow / położ przy ſobie A
ná łożu gáłąſkę świeżą Konopi
kwitnącey/tedy oná wonią od-
żenie ie od ćiebie. Albo zezwa-
wßy Kminu / á onym ſokiem pomázuy ty
członki/ ktore chceß ſpiąc odkryte mieć/ żá-
den ćie wto mieyſce nieukąśi. Też gdy wi-
nem/ w ktorymby moknął kmin pokropiß w
gmáchu śćiány/drzwi y okná/żaden tám ko-
mor nie wlećí/chroniąc ſie tákowey woniey.
Muchy też záśie ták wypędziß: Weźmi li-
śćia Czambrowe°/ Bzowego/y Kminowe-
go/káżdego coć ſie zda : Warz ie weſpoł / á
oną wodą pokrapiay dom / gdźie niechceß
mieć much/ á im lepiey vkropiß/ tym ie prę-
dzey wypędziß/ wßákże ſtotkich rzeczy nieſtá
wiay ná dworzu/iż ſie około nich niebáwią.
¶ Táko muchy ná iedno mieyſce zgromá- B
dziß/ á pewnie pobiyeß / vczyń dołek iáki w
domu/ á nakłádź weń Plochowcu nátłukßy
miekko / tám ſie kniemu wßyſtki muchy zle-
cą. Jeßcze tym lekárſtwem/ nie iedno mu-
chy/ale páiąki/ßkorpy / y ine podobne robá-
ctwo z domu wypędziß. Weźmi pierzá Dud
kowego/ á zákurz nim w łożnicy/ áby ſie on
dym w niey wßedy rozßedł/wierz mi/iż káż-
da ſtych gádźin/poczuwßy ten dym/vćiecże
precz/á wiecey ſie tam niewroći.
¶ Mrowek wypędzenie z mrowiſká/ku łat- C
wieyßemu pobićiu. Weźmi ſkorupin małżo-
wych/ á vpal ie z Styrakiem / ſtłuczże ie ná
proch/ á wſyp go w mrowiſko/ tedy wyláżą.
Proch też Lebiodkowy z śiárką miáłko ták-
że vczyni. Też roſpędzi álbo pomorzy Czár-
towe łayno/roſtworzone oliwą/ gdy go w-
leieß w mrowiſko. Zábiya też mrowki pew-
nie dym / gdy zákurzyß korzeniem ogorká
práßego. Gdy też ogień ná mrowiſku vczy-
niß/ácz niewßyſtki mrowki pogorzeią/ wßák-
że ſie

że ſie żywe dla ſmadu palonych rozbiegna/á
drugie pozdychaia.
D ¶ Od vkaßenia Oſy obroná/y lekárſtwo v=
kaßonego: Weżmi ſoku z Slazu wyſokiego
Oliwy kniemu ileć ſie zda / co trzebá / á v=
czyń ſtego máść/weſpoł zmießawßy. Tamá
ściá kto ſie pomáże/nieukośi go oſá áni śir=
ßeń. Ale ieſliby kto przed tym vkaßon był/
pomázánie mu to pomoże wnet.
E ¶ Czerwiom iáko zboża bronić: Weżmi wo
dy ſolney / á vwarz w niey Czoſnek/ onymże
roſołem pokrop w Szpichlerzu ściány y dno
á niezápłoni ſie Czerw. A wßákże to ieſt nie
podleyße Czerwiow/ álbo Molow żytnych
przegnánie: Weżmi ſoku Serywſkiego/ O=
liwnego ſoku/álbo goßczu Bobrowych ſtro=
iow w Sáwiny/śiárki/ prochu Rogu Jele=
niego/Blußczu/ Galbánu/káżdego po row
ney czeſći ile chceß/ á czyń tym kurzenie przy
zbożu pozáwierawßy/ od tego domu wyzdy=
cha Czerw zbożny. Jeßcze áby zboża czerw
niekáził / y myßy by ſie nienećiły do niego
Zádziáłay gliny ſokiem oliwnym/ przymie=
ßawßy plew / day ták weſpoł poleżeć/aż ſie
zágniye / Potym vmießay / á vgnieć io do=
brze/potynkuyże tym wßyſtek ßpichlerz we
wnatrz/ á gdy przezchnie/ pokrop zás wße=
dy ſokiem oliwnym. A gdy dobrze wyſchnie
ſyp tám zboże pochłodowi.
¶ Od myßy obroná niepoſpolita: Weżmi że= F
láznych otrocin/ á zámießay ie kwáſem pie=
kárſkim/ iż będzie iáko ćiáſto geſte/rozłoż po
troße/gdzie myßy być baczyß/káżda ktora v=
kuśi zdechnie. Jeßcze y to ná myßy przykre
lekárſtwo / gdy náſypieß w iey iáme popiołu
debowego/gdzie iey kolwiek popioł dotknie
wnet opárßywieie/á ſtąd y ſámá zdechnie/y
ine zarázy. Albo zádziáłay ćiáſtho z mąki
Jeczmieniá młodego / z źielim Románo=
wym vtłukßy/á roſtworz moßczem winnym
rozłoż tego ćiáſtá po domu / oślna myßy od
tego / á tych Kśiąg dokończa.

Alexego Pedemontaná Táiemnic/

Kśiegi Siodme o pożytecznych ßtukách/rozmáitym Rze=
mieſłam / poczawßy od piſárzá / áż do oraczá/nauki wielam ſkryte.

Kśiąg 7 Rozdział I.

O piſárſkich potrzebách.

Chceßli vczynić inkauſt álbo czer
nidło ku piſániu dobre: Weżmi
czyſtych debianek włoſkich/ To
ieſt gálláſu/ poroſkraway ie we
czwore/ile ich chceß mieć/prze=
ſmaż ich troßke w Oliwie / potym ie włoż w
garnek poſkleniony/wleyże ná nie wina/że=
by nád debiankámi ná dłoń wzwyß ſtáło/ál=
bo nieco wiecey / wſyp potym gumi álbo li=
poſoku Arábſkiego poł funtá/Koperwáſu s.
vncij. To weſpoł zmießawßy ná ſłońce wy=
ſtaw/á day mu kilká dni ſtać/ná káżdy dzień
mießáiac. A gdy prawie ßczernieie / potym
przecedź / á on ſok iuż maß práwy. Ale ná
on wyćiſk/zás znowu winá náley/y zás zno=
wu zleguchná warz / álbo ná ſłońcu parz/á A
zás przecedź / ták czeſto tego powtarzáiac/
poki czarność z śiebie pußcza/one rzadkość
z ſpołem zlawßy. Włoż w nie znowu Gál=
láſu/Koperwáſeru/á wyſtaw zás ná ſłońce/
á gdy ſie tak ná ſłońcu vparzy/ dáleko lepßy
niż pierwey będzie. Bo im wiecey ták pow=
tarzáia/tym ſie też inkauſt lepßym sſtawa.
A ieſliże być ſie geſtym sſtał / wleyże kálkuſu
weń co trzebá/ á ſtánieć ſie płynacym/ieſli=
by thez názbyt s piorá kápał/przyłoż Gumi
Arábſkiego. Do czynienia tákowego inka=
uſtu/ bierz gállás ćieſkich gałek guźikowá=
tych nieczerwiwych/ćiemno ßárych/ bo ty ſa
ſoczyſte / Koperwás ma być modry / Gumi
przezroczyſte á kruche.
¶ Proch známienity Jnkauſtowy/ ktorym B
zły pretko nápráwiß / álbo ſniego ná pretce
vczyniß / práwie podrożnym ludźiom ſłuży.
Naprzod

Naprzod węgla nápal z iadrek iákichkolwiek z brzoſkwiniowych/ z morellowych/ migdałowych/ álbo orzechowych/ á ono węgle vtrzy ná miáłki proch/ przyymi ktemu mieluchnych ſadz ſoſnowych/ ktore Stolarze/ Drukárze/ y Málárze miewáią ku ſwemu Rzemiosłu. Ktym prochom/ Weźmi thesz Koperwáſu/ Gálláſu/ wßyſtko miáłko ztárßy/ á iednego ták wiele ma być/ iáko y drugiego/ chybá we czwor naſob gumi Arábſkiego też miáłko ty prochy ſpołem zmießawßy/ choway w mießku Lćßowym. A gdy nim piſáć chceß/ vſyp go troche/ á roſtworz czym chceß wodą/ winem/ octem/ álbo káłkuſem/ á bedzie bárzo pretko gotowy. Gdy thego prochu we zły inkauſt wſypieß/ nátychmiaſt ſie oſtánie dobrym.

C ❡ Inkauſt też ták dobry zádziáłaß: Weźmi od Fárbierzá fárby czarney/ co zameß fárbuią/ włoż w nie żołći z Sepiyey ile potrzebá/ á bedzieß to dobry Inkauſt miał. Wßák że chceßli by ießcże lepßy był/ przyłoż weń prochu wyżßey opiſánego. A bedzie ták dobry/ iż nim piſmo wygniatáć może/ zwłaßczá gdy kniemu przydaß pokoſtu/ y lniánego oleiu/ áby od tego ceżßy y lipczeyßy był. Aczkolwiek ku tłoczeniu piſmá inßym obyczáiem fárbá bywa czyniona. Ato z ſámych ſadz tylko ſoſnowych/ kthore z żywiczego dymu bywáią/ rozdziáławáiąc ie z rzadkiem pokoſtem/ á z oleiem lniánym/ ſktorymi przywárzywßy bywa fárba tęga/ te zimie rzedßa á lećie geſtßa miewáią/ geſtość vczyni przymießánie ſadz/ á rzadkość przydánie oleiu/ wßákże przywárzywßy/ im tá fárbá teżßa/ tym litery źrzetel nieyße. Gdy thá fárbá czerwona ma być/ bierz Cynober miáłki miáſtho ſadz. A ieſli chceß mieć zielona/ Grynßpanu ná to mieyſce bierz. Jeſli záś modra/ bierz Szmelc modry z Normbergu/ álbo Weneckie modre Tymże ty rzeczy roſtwarzay/ iáko y ſádze: A iżby inkauſt niemarzł zimie/ tedy nieco aqua viti/ álbo gorzałki dobrey weń wley/ tedyć niezmárznie.

D ❡ Pokoſt Pápierowy/ ktorym pápier przed piſániem/ gdy nátrzeß/ inkauſt nań dobrze pádnie/ á nieprzebije go: Weźmi ſoku Játowcowego/ miáłko vtartego/ thym poſypuy pápier/ á bedzie piſmo chćiwie brał náśie/ y nieda mu przebijáć. Jeßcże lepßy y táńßy tym obyczáiem bywa: Weźmi łupin iáiowych/ á pochedoż ie czyśćie z błonek wnetrznych/ potrzyß ie mieluchno/ zálep ie w gárncu/ á wſtaw wpiec gárnczárſki/ álbo wſkleniczny/ á vgore thám popioł bieluchny/ vtrzyß go miáłko/ á prześiey/ onymże prochem bieluchnym pápier poſypuy/ á wćieray go noßka záiecza/ oſtáthek ſtrześni do drugiego/ tákże czyń y z wyżßym. Niechceßli go po piſániu mieć na pápierze/ weźmiß ośrodki chlebá świeżego/ á gdy piſmo vſchnie/ zetrzyß on proch chlebem/ bo ſie tym zeymie do ßczedu.

❡ Dla proſtego piſánia/ być pápieru niedrápáć ryſuiąc liniye/ ták vczyń: Weźmi wáynßtynu palonego bieluchno/ ile orzech laſkowy/ roſtworzże go ná miſetce wodą/ á przecedź záś/ przyłożże Probiernego kámieniá/ mieluchno tártego/ maczáiąc tedy pioro w tym/ ryſuy podla liniyey/ kthore po vſußeniu piſmá/ tedy ták zetrzy: Weźmi ośrodki chlebá nieświeżego/ á trzy tym po pápierze/ ták ony ryſy zeydą/ że niebedzie znáć gdzie były. E

❡ Opluśnienie pápieru Inkauſtem/ ták zetrzeć możeß bez ßkody: Weźmi bieli Ołowney/ co bláywáſem zową/ á zetrzy go mieluchno/ rozmieć to mlekiem álbo ſokiem Figowym geſto/ áby był á bryłká/ ktora gdy vſchnie/ záś ia nápuść mlekiem Figowym/ á gdy ták do ßeśći kroć vczyniß/ ſchoway one bryłke od thákiey potrzeby. A gdy chceß opluśnienie/ álbo piſmo ś pápieru zetrzeć/ rozmoczże chuſthke w wodzie/ á czyśćie ia wygnieć/ przyłoż ná ono mieyſce/ áż odmieknie Potym prochem z oney bryły poſyp/ niechże go ták przez iedne noc/ názáiutrz chuſteczką ſuchą zleguchná potrzy/ á vźrzyß pápier thák bieluchny/ y ku piſániu powolny. Co wiec ieſliżeby záraz niewyßło/ powtorz záśie/ á pewnie inkauſt ſniego wypedziß. Jeſliżeby pápier od onego tárćia ná onym mieyſcu ściencżał/ weźmiß kliyu Stolárſkiego roſpußczonego rzadko/ á wmießay weń kąſek miałkiego bláywáſu/ pomáżyß ono mieyſce. Jeßcże y tho pewne ścieránie/ thák zmaż iáko y piſmá: Weźmi Koperwáſowey/ Sáletrowey wodki/ maczaiąc pioro w nich/ piß ná piſmie/ ktore chceß zmázáć/ álbo ná pluśnieniu/ áż námoknie ono mieyſce á znißczeieć inkauſt do ßczedu. Albo ony F

mieyſcá

mieyscá ścieray gáłeczkámi/ vczynionymi z Solánczáney soli/ wespoł z śiárką/ á zeydzie pismo ábo zmázá/ iż znák żadny niezostánie.

G ❧ Pismo skryte/ iż go nikt wyczćić niemoże/ bez fortelu tu opisánego. Gdy chceß co táiemnego nápisáć/ ná ręku álbo gdzie indzie ná płći/ piß octem/ álbo moczem/ á skoro vschnie/ nic niebędzie znáć. Gdy tedy chceß ono pismo mieć widome/ nátrzyß sádzámi/ álbo Fárbierską fárbą/ á wnet sie ostánie zrzetelnym. Chceßli ie też biało mieć/ pißyß ná pápierze sokiem Figowym. A gdy vschnie/ á ty czytáć chceß/ potrześniß prochem węglowym/ y záś zetrzy/ okáżeć sie pismo iáśnie. Też gdy nápißeß wodą/ w ktorey Hátun rospußczony będzie/ choć nic nieznáć gdzie oschnie/ wnet skoro wodą zmaczaß/ iáwnie pismo oglądaß/ y wyczćiß.

H ❧ Ku pisániu czerwono ták Bryzelią przypraw: Weźmi trocin Bryzyliowych vncyą 1. Bieli Ołowiáney/ y Hátunu po dwu drágmách/ potłukßy to miáłko/ zmießay w moczu ták wiele/ żeby w nim wßystko zátonęło niech ták moknie przez trzy dni/ wßákże dniá káżdego zámießay raz álbo 4. Pothym wycedź przez chustę/ w nieiáką bańiczkę sklána/ á day ták schnąć nie ná słońcu/ áni ná wietrze/ Potym schoway/ A gdy nią pisáć chceß rostworz ie wodką/ w ktoreyby sie rospłynęło gumi Arábskie/ á będzie sie dobrze pisáć.

I ❧ Jeßcze inym obyczáiem przyprawá Bryzeliyey do pisánia/ á może być bárwy czworákiey: Weźmi Bryzeliyey co chceß/ warz ie ia wcześney mierze wody/ áż do trzećiey częśći wywre/ Albo do tąd áż sie sniey fárbá piękna pußći. Potym odiawßy ią od ogniá/ á rozdziel ią ná czwore/ pirwßą część ták schoway/ á tá będzie Rożyczkowey bárwy/ w drugą przyley kęs kálkusu wápiennego/ á tá będzie płucney bárwy/ w trzećią część wley ługu popielnego/ á thá będzie brunatna/ w Czwartą włoż nieco Hátunu/ y kęs winnych drożdży/ á będzie ćiemno brunatna wßákże wto przydawánie ma być Bryzelia záwße gorąca.

K ❧ Jny sposob przypr[á]wienia Bryzeliey: weźmi wody kwárte/ wl[ey] wnie wápná/ iáko włoski orzech/ niech t[á]k moknie przez noc/ weźmiß tyle trocin [B]ryzyliowych/ coby iey było do poł wody/ oney z wápnem przecedzoney pirwey. A gdy ták wespoł postoi o 4. godziny/ wywarz potym do połowice/ co vczyniwßy iáko sie godzi/ odiawßy od ogniá/ zley w iny garnek polekku/ ábyś tylko fárbę zlał/ włoż w nie Hátunu bryłkę/ ilo groch/ schowayże ią ták. A gdy śnią będzieß miał pisáć/ wsyp w nie gumi Arábskiego mieluchno. A chceßli ią mieć bárwy iáśnieyßey/ iákoby płucney/ rospuść gumi w troße ługu/ á wley społem w nie/ á trzy vncye nawięcey/ á będzie przyiemna bárwá.

L ❧ Też bywa pisánie czerwone/ Cynobrem ták sprawionym/ nátrzy Cynobru ná kámieniu álbo ná płázie mármurowey co namieley z wodą/ Potym go wysuß/ á wsyp go w iáką sklenice/ wley nań moczu/ á day mu chwile moknąć: A gdy sie czyśćie vstoi/ zley záś mocz zleguchná. A wley záś świeżego/ czyń tego do dziesiąći kroć. Potym vbiy białki iáiowe z wodą/ ley nań miásto moczu/ Tego też vczyń po dziesięć kroć/ áż mocz záś wßystek wymoknie/ y zá káżdym nálanim wzruß á zmießay/ áby przenikał/ Po tákowym wypłokániu/ vbiy sámy białki czyśćie/ vmießayże snimi Cenober/ coćby sie ku pisániu godził może być gęßßy ieśli ku malowániu/ tákową fárbę choway w sklenicy zátkáney/ á gdy nią pisáć chceß/ wzmießay drewienkiem/ może ták przyprawiony Cynober trwáć przez długi czás.

M ❧ Białe pisánie ná pápierze łatwie ku widzeniu/ gdyż bielße iest niż pápier: Weźmi łußczyn iáiowych/ á vwierć ie miáłko z wodą ná mármurze/ pirwey ie dobrze ochędożywßy/ wleyże ie ná iáką miseczkę/ á day sie prochowi vstać ná dnie/ zleyże wode zleguchná/ vsuß potym on proch. A gdy chceß biało pisáć/ weźmiß Gumi Amonickiego/ rospuść ie w occie palonym/ dawßy mu przez noc moknąć/ potym przez chustkę przecedź/ tymże rozczyń prochu iáiowych skorup/ á będzieß to nabielßą rzecz miał ku pisániu/ y ku malowániu. Tákowey wilgośći vżywa ied ná przełożona páni we Włoßech ku bieleniu płći. Przeto iż płći nic nieobrażáiąc/ przynośi iey wdzięczną białość/ Tákże y zębom bielenie/ á nieznáć go nic/ iedno sie zda białość przyrodzona. Wßákże ku bieleniu płći muśi być rzedßa/ niż ku pisániu/ á to dla snádnieyßego przeniknienia skory/ ku tákowey

potrzebie bywa to bielenie dáleko lepsze/ gdy k niemu przyłożysz prochu spalonego Kozioblásku/ o ktorego paleniu indzie nauke masz.

Jescze białego pisánia iny obyczay: Weźmi mleká Figowego/ á wystaw go we skleniczy ná słońce społ godziny. A gdy nim pisáć chcesz/ weźmi k temu wody/ w ktoreieś Gumi Arábskie rospuścił/ zmiesawszy wespoł/ pisz co chcesz ná pápierze/ á gdy vschnie/ poleyże wszystek pápier Inkaustem y po pismie/ á záś vsuszywszy/ zetrzy chustą álbo płatkiem sukiennym/ á wnet sie pismo okaże mlekiem Figowym pisáne/ bo ná nie inkaust przylnąć niemogł/ á ták ná czarney kárćie/ vźrzysz iásnie pismo białe. Rownie też tego dokażesz/ piszac żołtkámi iáiowymi/ ktore też z wodą musisz vbić/ A gdy tákże pápier pomážesz inkaustem/ á tákież záś chustą álbo płatkiem sukiennym otrzesz iásne pismo oglądasz.

N ¶ Ku modremu pisániu: Weźmi smelcu Normberskiego/ możesz go thák z miodem trzeć ná płázie Mármurowey/ iáko y grynspan/ ále go ochedożyć nietrzebá/ gdy go rostworzyć chcesz ku pisániu/ iáiowy białek vbiy. Albo rzedziuchnym kliyem/ wszákże kliy musi być z Rybich máchárzyn gumi iest k temu przystąpszym/ wszákże kliy chedogo przecedź niż wleiesz/ á tym pisz/ y máluy coć potrzebá.

O ¶ Fiołkowey bárwy/ á práwie brunatney/ gdy pismo chcesz mieć: Weźmi soku Purpurzego/ á włoż go w duniczkę posklenioną/ álbo w tworzydło/ wley nań moczu/ álbo ługu á rozetrzy go pálcem/ potym doley pełno ługiem/ álbo moczem/ á gdy sie vstoi/ zley zleguchná áby fárbá ná dnie zostáłá/ wley záś inego ługu/ álbo moczu/ ták często tego powtarzay/ áż mocz álbo ług bedzie práwie iásny/ scedziwszy ostátni raz przyday oney fárbie ná dnie kąsek száfránu miáłkiego/ s trochą wody/ w ktoreieś gumi Arábskie rospuścił/ pisz potym álbo máluy co chcesz/ iesth fárbá bárzo przyiemna.

P ¶ Zielonego pisánia przyprawá: Weźmi grynspanu/ śrebrney piány/ Trtećí/ káżdego coć sie zda. To wespoł zmiesay/ á vtrzy miáłko/ rostworz że moczem máłego chłopiątká ośiská/ á bedziesz to miał fárbe bárzo piekną/ podobną Szmárákowi/ ták ku pisániu/ iáko y ku málowániu.

Jescze ku zielonemu pisániu: Weźmi Rućianego liśćia/ á nágnieć soku smego/ włoż weń grynspanu/ száfránu/ káżdego po trosze á miáłko vtrzy/ á gdy pisáć chcesz/ rostworz wodą z gumi/ możesz tym y málowáć.

Jescze fárby zieloney ku pisániu przyprawá: Weźmi ile chcesz Grynspanu/ á włoż go w ocet/ áż sie rospłynie/ potym przecedź przez ćienką chustę/ á trzy go ná płázie kámienney z wodą/ á z trochą miodu/ Potym záś czysćie vsusz/ y záś vtrzy ná kámieniu z wodą/ w ktorey gumi rozmiekło/ á bedzie práwie dobra ku pisániu y málowániu.

Księg 7 Rozdział 2.

O pisániu złotem/ y śrebrem.

Niepospolita przyprawá/ Złotá
albo Srebrá/ ku pisániu: Weź- A
mi listkow złotá ile chcesz/ włoż
ie w smelctigiel złotniczy/ álbo
w iney skorupce/ wstaw ná ogień/ á day sie mu záczerwienieć/ á nierospuyczay go. W drugim smelctiglu álbo w skorupce: Przystaw też trtećí do ogniá/ wszákże áby sie tylko trteć zágrzáłá. A gdy sie złoto záczerwieni/ á trteć sie zágrzeie/ zmiesay pospołu/ odiawszy od ogniá/ á miesay drewienkiem dobrze w kupe pretko/ á poki nieostydnie/ wychyń w wode ná iáką miseczkę/ y ostánie sie miekkim ćiastkiem iáko máść/ Ktora też y inym obyczáiem może być bez ogniá czyniona. A to gdy złożysz z spolem ná płáze kámienną/ listki złotá/ tákże y Trteć/ á vtrzesz to spolem/ że sie dobrze zmiesa/ one máść płocz we troiey wodzie prostey. Wszák że przydaszli ku wodzie octu winnego/ Albo soku Limuniowego/ tedy sie tym rychley w kupe zmiesa/ bo sie trteć pretcey zmorzy. Te máść álbo ćiastko iákimkolwiek obyczáiem vczynisz tedy ie włoż w gestą chusteczkę/ ábyś mogł nieco trtećí od złotá wygnieść/ álbo przez skorkę Jerzchową/ bo tá nalepszá k temu á co do skorki przylnie/ zetrzysz tho siárką miáłką/ wszák że siárki niebierz k temu wiecey/ iedno połowice thák wiele/ ile ćiastká onego iest. Co gdy zgromádzisz w kupe z skorki/ włoż w iákie naczynie żelázne/ á

postaw

Poſtaw ná ogniu záctawßy/ á niechay thák długo / áż wßyſtká śiárká wygore/ á oſtatek pożołknie/ Potym gdy oſtydnie/ wyłoż ná miſke w wode / płocż w niey thák długo/ iże ſie bárwá złota okaże/ tákże ono złoto maß gotowe: Ktorym gdy chceß piſáć/ Roſtworz według potrzeby wodka Rożána/ álbo proſta / w kthoreies Gumi Arábſkie rozmecżił. Tymże piß/ álbo máluy co chceß. A gdy oſchnie coś nápiſat / gládźże ono piſmo zebem gládkim. Bo to złoto thák przypráwione wytrwáć może/ cżego ine mielone złoto nie wytrwa/ ktorego napoſpolićiey Málárze/ y Piſárze vżywáia. Ale iż też tá táiemnicá/ drzewieyßych wiekow iáwna byłá / okázuie ſie to w ſtárych Kśiegách piſánych/ iż iey też Stárzy vżywáli. Thymże obycżáiem y ſrebrem piſáć możeß/ wßákże w przypráwiániu miáſto śiárki/ weźmi ſoli/ á będzie ſrebro ku piſániu.

B ¶ Tárćie álbo mielenie złotá ku piſániu álbo málowániu: Weźmi liſtkow złotá ile chceß/ Miodu kropie álbo 4. To weſpoł vtrzy á zmießay/ ſchowayże w iákim nacżyniu kośćiánym/ álbo w ſklánym. A gdy nim piſáć chceß/ roſtworzże wodka z gumim/ á będzie ku piſániu y málowániu powolne.

Ießcże mielenie álbo tárćie złotá y ſrebrá/ ku piſániu: Weźmi liſtkow złotá/ álbo ſrebrá ile chceß/ włoż ie w dunicżke poſklenioną/ náleyże wody / á rozetrzy pálcem/ niech cżyśćie rozmoknie. Potym náley wody pełno / á niech ſie vſtoi zá poł godźiny / zleyże wode zleguchná/ á złoto ná dnie vſtáłe vſuß/ ſchowayże ie w nacżyniu záctánym. A gdy nim piſáć chceß / roſtworzże trocha wody z gumim roſpußcżonym.

C ¶ Tárćie álbo mielenie złotá / Málárzow cżelnieyßych: Weźmi liſtow złotá ile chceß/ á rozetrzy ie w tworzydle z vlipkiem Rożánym pálcem śrzednim / áby ſie dobrze zmießáło/ potym ie vtrzi ná mármurowey płáſie/ wody zlekká przylewáiac/ záśieß ie w wode zbierz/ do tworzydłá cżyśćie/ ś kámieniá ſpłokawßy/ potym ie cżyśćie pálcem w wodźie gnieć/ áby ſie wypłokáło. A gdy ſie ná dnie vſádźi/ zley ſniego wode leguchno / á wley záś ćiepłey ná nie/ i záś tákież pálcem gnieć A tego ták cżeſto powtarzay/ áż wßyſtek vlipek záś wypłocżeß/ á to poznaß gdy iuż wodá ſłodna niebędźie. Potym złoto wyſuß/ włożywßy ie w iákie nacżynie ſkláne/ poſtawże ná popiele goracym/ á niech ták ná nim ſtoi/ iż nietylo wyſchnie/ ále ſie theż y dobrze zágrzeie/ á ſtąd bárwy ſwey włáſney doydźie A gdy nim piſáć álbo málowáć chceß/ thedy go roſtworz gumim woda roſtworzonym.

¶ Purpuryny cżynienia/ ſpoſob oſobliwy ku piſániu y málowániu bárwą złota. Roſpuść funt Ceny v ogniá/ á odiawßy ia włoż w nie 8 álbo 10. vncij Trteći/ śiárki tártey miáłko y ſoli Ormieńſkiey / Sálmiákiem ią zową/ káżdego s tych funt ieden/ wßákże ſypiąc ty rzecży/ vſtáwicżnie mießay. Ty námienione rzecży wßyſtki vtłucż álbo vwierć mieluchno. Wßákże nie w śpiżánym / ále w kámiennym możdżerzu / álbo w drzewiáney ſtępce. Potym włoż w bánke ſkláną Wenecką w wielką oblep ią dobrze gliną / pálże to w piecu/ naprzod lekkim ogniem/ á potym śilnieyßym/ vſtáwicżnie mießáiąc/ áże pożołknie/ potym ogień wybierz / á day ták oſtydnąć. Tedy będźieß mieć Purpuryne bárzo dobrą złotey bárwy/ ktora potym trzy w ługu z mocżem/ Albo włożywßy ßáfránu troche w kátkus / wypłocży ią.

Teyże Purpuryny wziawßy/ roſtworz ią wodą/ w ktorey gumi rozmoknęło/ y z trochą ßáfránu. A tym potym piß y máluy co chceß. E

¶ Fárbá ku piſániu podobna złotu: Weźmi ſoku z świeżego ßáfránu. A ieſli świeżego niemaß/ thedy nátłucż ſuchego/ Złotołuſku pieknego iáſnego/ káżdego zarowno/ wierć ie álbo tłucż z żołćią ßcżucżą/ álbo kozłową/ wßákże ßcżucża lepßa/ wſtaw to pothym w ſklánym nacżyniu w gnoy / przez kilká dni/ á będźie to fárbá wdźięcżna ku piſániu iáko złoto.

¶ Fárbá złotu podobna ku piſániu y málowániu ſłużąca: Weźmi iáie świeże/ á zerzni ſpuncżik ná iednym rogu / żebyś białek támtą dźiorką/ wyćiągnąć mogł/ weźmiß Salmiaku cżyſtego miáłko/ á ſtyle dwoie Trteći żeby oboygá było ták wiele/ ile białku wypußcżonego/ á tym nápełń záś iáie/ vmießayże drewienkiem ćienkim / z onym żołtkiem w iáiu. Potym zátkay onym ßpuncżikiem/ á woſkiem oblep/ á iną łupiną iáiową ná to przyłoż/ włożże ták w gnoy końſki/ przez cáły mieśiąc. A tho będźieß miał złota fárbe bárzo F

piękna ku piſániu y málowániu. Ieſliżeby wiec geſta byłá/roſtworz wodą w ktorey gu mi roſpuſzczone było.

G ¶ Iny obyczay czynienia tháko wey złotey fárby: Weżmi ſkorup żołtych Pomorańczo wych/ z wnetrznych białych/ ochedożywſzy/ ſtłucz weſpoł z śiárką żołtą/ á iáſną miáłko/ ile ćie zda. To wſzyſtko zmieſzawſzy weſpoł/ włoż w bánkę ſkláną/ á poſtaw ná mieyſcu wilgotnym/ przez ośm dni/ álbo dźieśięć/ Potym przygrzey przy ogniu/ á będźie piękna złota fárbá/ku málowániu y piſániu.

H ¶ Piſánie podobne złotemu: Weżmi Złotołuſku czerwonego y Kryſztału po iedney vncyey/ miáłko vtárſzy/ káżde z nich zmieſzay że z białkiem/ y będźie fárbá ku piſániu.

Záś podobne piſmo ſrebrnemu ták vczyniſz: Weżmi Ceny vncyą iedne/ Trteći dwie vncye/ zmieſzayże á roſpuść weſpoł/ potym potłucz/ á roſthworz wodą z Gumi/ á piſz co chceſz.

Kśiąg 7 Rozdział 3.

O pozłacániu bitym złotem rzeczy rozmáitych.

A GRunt pod złoto/ Zyzą go Włoſzy zową/ ták vczyń ku pozłoćie/ bitym złotem álbo ſrebrem: weżmi Gypſu pięknego/ Glinki Ormieńſkiey/ Alony dźikiey/ Cukru białego/ káżdego poł drágmy/ potłukſzy káżde weſpoł/ wſyp iedno ná drugie/ przyday nieco miodu álbo piżmá Zybuczkowego.

Albo weżmi Gypſu námienionego/ Alony dźikiey/ Glinki Ormieńſkiey po rowney częśći/ á wſzyſtki ná proch potárwſzy roſtworz vbitym białkiem iáiowym/ potym przecedź álbo przegnieć/ á ieſliby geſto było/ możeſz wodą proſtą roſtworzyć.

B ¶ To thez maſz grunt proſty/ á łatwi pod złoto/ álbo ſrebro: Weżmi ſámego gumi Arábſkiego/ w wodźie proſtey roſpuſzczonego á co tą wodą pomáżeſz/ gdy złotem/ álbo ſrebrem przyłożyſz/ á báwełną przygniećieſz/ tedy ćżyśćie przylnie. Może też miáſto thego wźiąć ſam białek iáiowy/ álbo mleko Figowe.

Też y tho grunt pod złoto pewny: Weżmi Probownego kámieniá tártego z białkiem iáiowym/ áby ku piſániu doſyć rzadko było/ tymże piſz/ á ná mokre piſmo mieluchnymi trocinámi poſypuy/ z iákiey kolwiek Kruſzczyzny/ bo według oney Kruſzczyzny doſtánie bárwy piſmo.

To też grundt czarny pod złoto: Weżmi ſadz Lámpowych/ álbo inych ſubtylnych/ á rozmaćiwſzy z wodą/ w kthorey ſie Gumi rozeſzło/ ná to piſánie złoto kłádź.

¶ Grunt pod złoto ná marmur ábo ná drzewo/ y cobyś inego pozłoćić chćiał: Weżmi glinki Ormieńſkiey/ Oleiu z włoſkich orzechow/ káżdego co trzebá/ vtłucz á vgnieć ſpołem. C

A gdźie chceſz pozłoćić/ tym pomázy/ á gdy oſchnie/ złotem pokłáday.

To też tęgy grunt pod złoto/ y pod ſrebro: Weżmi Gumi Arábſkiego iedne część/ Amonickiego trzy częśći/ á Serywſkiego 4. częśći. Ty weſpoł wmocz w ocet/ áże rozmiękną/ potym ie rozbiy/ á rozmeć/ przecedźże ie á choway on ſok ktemu.

Ten też grunt kthemu dobry: Weżmi Gumi Amonickiego vncyą 1. Arábſkiego 3. vncye/ wmocz ie w ocet przez noc y dźień/ á od miękną/ Przyłoż knim miodu żołtego bryłkę iáko Włoſki Orzech/ Czoſnku ochedożywſzy głowkę iedne/ Alony dźikiey trochę zmieſzay ſpołem/ á warz w onym occie chwilę/ potym przecedź/ á wygnieć on gąſzcz czyśćie. A ieſlić ſie zda być przyrzedſzym/ przywarz záś/ áże zgęſtnie/ á choway ono w naczyniu ſklánym/ á gdy chceſz co pozłoćić/ potynkuyże tym gruntem/ á day vſchnąć/ potym złotem położ/ á báwełną przyćiśń/ pierwey grunt on ſuchy ochuchnawſzy/ tedy złoto przylnie.

¶ Pozłotki białey y żołtey czynienie: Weżmi Oleyu lniánego trzy funty/ Pokoſtu/ y Kolophoniey po funćie/ Száfránu miáłkiego poł vncyey. To zmieſzawſzy warz weſpoł ták długo/ áż ſie zda pioro zgorzáłym/ gdy ie w ten pokoſt wetknieſz/ á choć záś wnet wyymieſz/ odeymiſz wnet od ogniá/ á pyzyday złeguchną ieden funt/ Alony dźikiey miáłko vtártey. Vſtáwicznie práwą ręką/ drewnem iákim mieſzay/ á lewą ręką ten proch ſyp/ á to dla tego mieſzay vſtáwnie/ by niewykipiáło/ D

lo/przeto gdy ſie wzburzy/ od ogniá odeymi á gdy potechnie/ záśie przyſtaw/ á ták długo warz/ áż ſie cżyśćie rozßedßy dobrze weſpot zmießa/ Potym odeymi od ogniá/á gdy iuż wrzeć przeſtánie/tedy przez chuſte przecedź/ Zchowayże w nacżyniu poſklenionym. Jeſli miáſto ßáfránu/ możeß mieć z Liliyey żołte prezynki/ lepße ktemu ſą. Gdy thedy chceß ſkory pozłácáć. Naprzod ie pomázuy białkiem vbitym/ álbo roſpußcżonym Gumim Arábſkim/ ná toż kłádź liſtki ſrebrne/ álbo Cenowe/ á przygłádziwßy ná grunth. Wprzod námienionym pokoſtem pomázuy/ á pożołknie iáko złoto od thego/ chceßli záś mieć pozłotkę biała/ nietrzebá iey pokáßcżáć/ſtym pokoſtem ſuß ná ſłońcu.

D ¶ Jeßcże pokoſt pozłotny/nietylo ná ſkory/ ále też ná śrebro/y ná śklo ſłużacy: Weżmi Oleiu Lniánego 3. funty/warz go w gárncu poſklenionym/v lekkiego ogniá/ták długo áż będzie doſyć miał. A to potym poznaß wraż weń pioro kokoße/á záś wnet wyrwi/ ieſlić obłázło/ iuż ma oley doſyć/ ieſli nie obłázło / ießcże dłużey powarz. Ale chceßli ten oley tym beśpiecżniey wárzyć/áby ſie nie zápalił/miey piecek do tego/iákoby kotlinkę niech gárniec w wierzchu wmurowány będźie/á ogień pod nim nieć/ ták niedośieże ogień oleiu. Gdy tedy oley według potrzeby vwre/ włoż weń żywice ſoſnowey twárdey/ Soku Jáłowcowego twárdego po ośmi vncyách/Alony dzikiey 4. vncye. Ty wßyſtki mieluchno potárßy/ vſyp w on Oley/ á bez przeſtánia vſtáwnie mießay/ przymnażáiac ogniá/warzże ták długo/áż zgeſtnie iáko vlipek/Jeßliċby ſie wiec on pokoſt zdał świetleyßym niß trzebá/Przyłoż Alony żołtey połtory vncye/ álbo dwie/ á nieco mniey Soku Jáłowcu cżerwonego/ á wnet pokoſt będźie ćiemnieyßy/ y ſtánie ſie złotu podobny. A gdy iuż vwre/pretko go z ogniá zeymi/ áby płomieniá nieprzyćiagnał wśie/ boby wnet zgorzał/ mieyże po gotowiu płoćienny worek/we dwoie płotno złożywßy/niech będźie vßyt o iednym rogu/w tenże zá goraca on pokoſt wley/áby ſie cżyśćie przecedźił. Co fuſow ná dnie zoſtánie/ſchoway oſobno. Abowiem przez długi cżás gdy ſie zſtárzeia/ też ſnich pokoſt bárzo dobry. Też to wiedz iż od ſámey Alony/on pokoſt złotey bárwy ná bywa/ ine rzecży mu tylko ćiáło dáia/ to ieſt geſtość. A chceßli go geſtßym mieć po wyżßey opiſánym vwárzeniu oleiu/ vymi go co chceß/ ine rzecży potym w zupełney mierze włoż. Wtey mierze gdy ten pokoſt zgotuieß niebędźie go wiecey cżterech funtow/mniey go też cżynić niemożeß/bo im go wiecey zácżnieß/tym go ſnádniey vwárzyß. Przeto go Rzemieſlnicy/ zwłaßcżá Málárze po ßeśćdźieśiat funtow záraz cżynia/ á od náproßenia ſtrzega. Gdy chceß Cene álbo co inego pozłoćić/tego pokoſtu ná pędzlik wźiawßy/pomuśniß gdźie chceß/á zſtánie ſie złotu bárzo podobno.

E ¶ Iż białek ieſth oſobliwy grunt pod złoto/ á zwłaßcżá ná ſkory/áby ten mogł od potrzeby ná długi cżás chowáć/ták vcżyń: Weżmi świeżych iáiec białki/ á wley wnie octu winnego trzećia cżęść/day im ták ſtać przez noc y dźień. Potym ie przecedź przez chuſtę ćienka/ták iákoby żyłki owy białe w nich w chuśćie zoſtáły/ ony záś przecedzone/ niech ták ſtoia do tego dniá/ przecedźże ie powtore/á á ſchoway ie potym w nacżyniu dobrze zátkánym/ od potrzeby moga trwáć do roku/ niezágniya ſie.

F ¶ Kráie Kśiag iáko pozłácáć: Weżmi Ormieńſkiei glinki/ ilko włoſki orzech/ Cukru bieluchnego ilo groch/ zetrzyß to ná miáłki proch weſpoł/á roſtworz białkiem iáiowym vbiyże to cżyśćie/ á vmießay/ záprááſowawßy oberznione kśiegi tego/pomáżyß im kráie białkiem/á gdy ná nich białek przeſchnie/ pierwßy on grunt ná nim położ/ á day záś vſchnać/potym pogładź/ iż rowno á gładko będźie. Gdy tedy chceß złotem przykłádáć/ drzewiey woda chuſtkę zmacżay/á wyćiſnawßy ia záś odwilż / á ná one wilgość. Złoto kłádź/ á báwełna przyćiśń/ potym gdy vſchnie zębem pogładź/ á źimnym żelázem formuy co chceß.

G ¶ Grunt ku pozłacániu rzecży thák miekkich iáko twárdych/ to ieſt mármuru y drzewá/Jedwabiu y płoćien: Weżmi bieli Ołowney/y glinki Ormieńſkiey/tákże y grynßpanu/ káżdeßo po rowney cżęśći. Tho wßyſtko zmießawßy/ potrzy ná miáłki proch ná płáżie Mármurowey/ wſyp on proch w garnek poſkleniony/á przyday rzadkiego ſoku Jáłowcowego/ile ku rozrzedzeniu trzebá/ przy-

stawże do ogniá lekkiego / á niedáy wrzeć/
gdy mármur álbo ina rzecz twárda pozłocić
chceß/ náten sam grunt możeß złoto sádzić
Ale gdy ná miekka rzecz przydzie/ tedy then
grunt ná obie stronie przeniknie/ przeto po
trzebá ono mieysce drzewiey kliyem nápuś-
ćić/ ktory s párgáminu wárza/ á dopieroß
ten grunt ná kliy położyć.

H ¶ Grunt ku pozłacániu złotem bitym/ wßel
ka Krußczyżne: Weźmi Pokostu funt/ Ter-
pentyny/ y oleiu lniánego po iedney vncyey/
To wßystko zmießawßy/ schoway ktemu.

I ¶ Pokost pretko schnacy/ ná wßeláka pozło-
te/ y málowánie/ y też ná rzeczy niemálowá
ne/ czyniac ie lśnacymi: Weźmi Belzoinu/
á vtrzy go miedzy dwiemá pápieromá/ wsyp
że go w dunicżke skláną/ wley nań dobrey a-
qua viti/ żeby nád nim odłoń wzwyß stánełá
włoż ßáfránu 5 álbo 6. piorek grubo stárga-
wßy álbo cáłkiem / day thák moknać przez
dzień álbo dwá/ potym przecedź. A gdy nim
chceß pozłote álbo málowánie obiáśnić pe-
dzlikiem zlekká pomuskuy / á bedzie piekne
iásne. Ten pokost ácz bárzo pretko schnie/
wßákże też trwa przez długi wiek. Chceßli
wiec mieć táki pokost biało/ owßem ná rze-
czy białe / á niemálowáne álbo ná śrebrzo-
ne. Weźmi tylko z Belzoinu ony bielidłá ze
śrzodku/ ilo potrzebá/ á wley nań thákże a-
qua viti/ iáko y wyżßey/ ßáfránu nic nieprzy
kłádáiac. Thákowym pokostem możeß co
chceß pokośćić / málowáne y niemálowáne
rzeczy/ iáko stoły/ skrzynie/ zwłaßczá Hebá-
nowe/ y z drzewá włoskiego orzechá. Tákże
stoly pozłociste / y fárbowáne. Abowiem ie
nietylo wyiáśnia/ ále ich fárby brom procho-
wi przylnać nieda / áby go niemożono chu-
stą zetrzeć/ álbo ogonem Liśim zmieść.

Jeßcze Pokost dobry / inym obyczáiem czy-
niony: Weźmi białey Żywice twárdey ieden
funt/ Gumi Arábskiego dwie vncye/ Terpen
tyny Weneckiey vncya 1. Oleiu lniánego 2.
vncye. Naprzod żywice v ogniá rospuść/ á
przecedź/ á gumi też w oley wmocz/ iż sie ro-
spłynie/ y to też chedogo przecedź. A potym
wßystko społem zmießay/ warzże v lekkiego
ogniá vstáwnie mießáiac / áże sie wßysthko
práwie zmießa / chowayże od potrzeby. Co
kolwiek tym pokostem pomáżeß / bárzo tho
wyiáśniß / y trwálym vczyniß.

Jeßcze iny pokost pretko schnacy: Weźmi
Kádzidłá sámcá/ soku Jálowcowego po ro-
wnych cześćiách/ á vtrzy ie ná miałki proch
rostworzże ie Terpentyna Wenecka we-
dług potrzeby. A vmießay ie v ogniá do-
brze/ pothym przecedź/ á zchoway. A gdy
nim pokáßczáć chceß / pierwey go zágrzey/
potym zlegućhná málowánie pomazuy/ bár
zo pretko vschnie/ á iásnym sie stánie.

Jeßcze y inym obyczáiem pokost kosztowny:
Weźmi oleiu lniánego ile chceß / á przepal
go w báńce skláney Weneckiey / iż wßystek
przeydzie. Tegoß oleiu przepalonego weź-
mi vncya 1. Soku Jálowcowego/ y Ambry
po trzy vncye/ Rospuść ie / á vmießay v o-
gnia dobrze/ á bedzie pokost/ ktorym gdy po-
káßczáć chceß / ćiepło go miey/ choć kámień
álbo płotno pokośćić maß/ wßákże sie snim
potrzebá bárzo pilnie / á madrze obchodzić.

¶ Kśiag Párgáminowych/ álbo tablic czy-
nienie / ná ktorych drotem Mośiedzowym K
pißa: Weźmi gypsu miáłko vtártego á prze-
śiánego co potrzebá / á rostworz go kliyem
rospußczonym/ tymże naprzod párgámin po
strychuy/ á gdy vschnie/ wyskrob gdzieby nie
rowno/ á gdzie chropáwo/ tám pogładź. To
bedzieß miał grunt pirwßy/ Nátym zás dru
gi gládßy pomuśnieß. A ten ták vczyń: Weź
mi bieli ołowiáney mieluchno vtártey/ warz
ia w oleiu lniánym/ iż bedzie iáko máść/ ta
potynkuy on pierwßy grunt/ á day mu wys-
chnać ná słońcu przez dzień pieć álbo ßeść/
potym mokra chustha wygładź / á day zás
schnać tydzień ábo 3. áż dobrze wyschnie/ á be
dzie ná nich dobrze pisáć / y zás zmázowáć.

Kśiąg 7 Rozdział 4.

O fárbowániu / á nápußczániu kośći/ y drzewá / y kámieniá/ rozmáithymi bárwámi. Co Rzemieślnicy Besowánim zowa. Też o miekczeniu kośći/ y czynieniu Ebanu.

WOdká iádowita / ktora sie w ie
w kość/ w drzewo/ y cokolwiek A
vbárwić chceß: Weźmi octu te-
giego z białego winá / á wley go
w báńke skláná Wenecka/ włoż
wen

weń otroćin miedziánych / álbo mosiedzowych / Koperwásu Rzymskiego / Hálunu/ Grynßpanu/ káżdego po rowney cżesći/ day im ták tydzień moknáć / Nákłádzże drzewá álbo kośći/ Albo co fárbowáć chceß w mocny gárniec pośkleniony / przyłożywßy nieco Hálunu y fárby/ iákiejbyś chćiał ony rzecży mieć / wleyże oney wodki z báńki sklánej / á warz pospołu/ ogleduiąc gdy dosyć mieć będźie.

B ¶ Kośći fárbowánie/ modro/ álbo czerwono. Gdyż białość kośći/ á zwłaßczá rogu Jeleniego/ może być vfárbowána: Weźmiß tych co chceß/ á przyrzedź iuż/ iáko co chceß mieć: warzże potym w wodźie hálunowey/ potym wyiąwßy/ vsuß: weźmi potym grynßpanu/ á włoż go w kozią serwatkę/ włoż w nie kośći ony vsußone/ parzże w iákim náczyniu miedźiánym w gnoiu dobrze zátkawßy przez 15. dni/ potym wyymi/ á vźrzyß ie bárzo pięknymi. Jeśli miásto serwatki weźmieß moczu/ dáleko lepiey będźie/ Wßákże chceßli czerwono mieć/ włoż miásto grynßpanu Cynobru/ álbo Bryzeliey/ álbo bárwiczki Rożynowey/ á wstaw to w gnoy nie w miedźiánym/ ále w sklánym/ álbo gliniánym naczyniu.

C ¶ Fárbowánie Rogu Wołowego/ ábo ßczećin świnich/ tym obyczáiem ma być/ ochędożywßy mocż w wodźie hálunowey / áż ony rzecży pożołkną/ Potym weźmi Rety Sukienicżey miáłkiey/ á wmocż ią w ocet winny/ przystawże wody do ogniá/ á gdy pocżnie wzwieráć/ wley w nie wespoł z octem ony rzecży/ A gdy nieco powrzeią / odeymi od ogniá á ochłodź gdy ie wyymieß/ vźrzyß bárzo pięknie.

A chceßli żołto/ álbo modro/ álbo brunátno vfárbowáć/ tákże ochędożywßy w wodźie hálunowey mocż/ á gdy żołto chceß mieć/ iágodámi ptáßey zobi á ßáfranem fárbuy. A gdy chceß brunátno mieć/ Jágodámi chebdowymi/ álbo bzowymi fárbuy. Jeśli modro chceß mieć/ tedy liśćiem kwiátu modrey Leliey fárbuy/ álbo grynßpanem. Jeśli chceß mieć źielono / vczyniwßy to wßystko / iákoś wyżßey náukę miał/ możeß y inymi fárbámi pokuśić.

D ¶ Kośći y zębu Słoniowego źielone fárbowánie/ iż będźie Szmárákowi podobno: weź mi Szedwáseru/ włoż weń miedźi/ álbo mośiedzu/ á niech to chwilę żrze: Włoż potym kość iuż ryta/ á przygotowána weń/ wyiąwßy miedź precż/ niech w nim tych kośći przez noc/ vźrzyß ie piękney bárwy źieloney / iáko Szmárág iásney. A włożywßy Srebrá w Szedwáser miásto miedźi/ álbo mośiedzu/ ießcże dáleko lepiey/ y cudniey będźie.

A chceßli czarno / modro/ álbo iney bárwy mieć. Naprzod ie mocż w wodźie hálunowey/ w ktorey hálun vwrzał/ o tey iuż wyżßey zmienká bywáłá/ miey pogotowiu kałkus wapienny/ álbo mocż/ w ktorychby mokneła Bryzelia/ álbo glinká Ćieśielska/ álbo Lázur/ álbo Szmelc ku modremu fárbowániu/ álbo ktora ina fárbá/ iákobyś chćiał fárbowáć/ S tákową woda warz kośći/ á ták będą vfárbowáne / według wody hálunowey álbo moczu.

¶ Besowánie álbo nápußczánie drzewá rozmáite / prze Stolarze náuká pożytecżna/ ku sádzeniu álbo w kłádániu rozmáitych figur/ álbo labwerkow ná skrzyniách/ y ná stolech: Weźmi po ránu gnoiu końskiego świeżo/ ileć trzebá/ á nágnieć soku śniego/ przecedź go kilká kroć przez gęstą chustę/ włoż w káżdą kwartę soku onego ták wiele hálunu/ y gumi Arábskiego ile źiarno bobowe/ potym weń fárbę włoż iákiey chceß drzewo mieć/ wßákże y w iedney fárbie vbesuie śie/ iedno bledzey niżli drugie. Abowiem ktore wcżás wyymieß/ tym iásnieyßey/ á bledßey bárwy będźie/ ktore pozniey tym ćiemnieyße/ wßákże ie ták ony bárwy w iedzą / iż ich żadnym obycżáiem/ zmyć niemożeß. E

¶ Fárbowánie álbo nápußczánie Mármuru/ Alábástru/ tákże y inego kámieniá: weźmi soku ćwiklánego/ z liśćia modrey leliyey/ Octu z winá białego/ káżdego co potrzebá/ Jeśliże więc ná doredźi tych sokow niemaß/ Nágotuy ich zá czásu poki kwiećia y korzenia dostáć możeß/ á chowáy od potrzeby. A choć iednego niemaß/ vżywayże do tad drugiego/ zmießawßy/ powarz pospołu/ przyłożywßy w káżdy funt sokow / y octu / hálunu tártego iedne vncya/ gdy ich p owárzyß/ nápußczayże nimi Mármur/ Alábáster/ y iny kámień/ wßákże w thakowym nápußczániu ma kámień być gorący/ Ale gdy wielki iest/ że go do ogniá dźwigáć niemożeß / vczyń ogień F

gień około niego/álbo ná nim/iż śie rozgrze-ie/nápuśćzayże ták goraco/áż práwie fárbę przyyma.

G ¶ Miekczenie kośći/ku ryćiu/á zwłaszcza zebu Słoniowego/gdy weń co wtłoczyć chcesz/ warzże go w wodzie z korzeniem Pokrzykowym przez sześć godzin przynamniey/á zmiekczćie iáko wosk.

H ¶ Iáko wszeláki drzewo przypráwić/áby śie zdáło Ebanowi podobne/ á zwłaszcza gdy drzewo twárde á gęste á lśnące/ iáko Bukszpan/Cedr/Morwá biała y czarna/ Ty drzewá są ktoremu nagodnieysze/ miedzy ktorymi czarna Morwá/iest ktemu nalepsza. Wźiawszy tákowego drzewá/ mocz go przez trzy dni w wodzie hálunowey/ ná słońcu/álbo przy ogniu postáwiwszy/áby vstáwnie ćiepło było. Potym go wmocz w Oliwe/ álbo w Iáźminowy Oley/w ktory Kopervvásu Rzymskiego/przyłoż y śiárki/każdego ták wiele/iáko orzech laskowy/warzże słym pospołu chwile. Abowiem im dłużey wárzyć bedzieß/tym śie też czernieyszym zstánie/ wszákże gdy przewárzysz/tedyć z żeleie/á bedzie kruche. Ale ieśli miáre tráfisz/ nic pieknieyszego mieć niemożesz.

Kśiąg 7 Rozdział 5.

O rozmáitym fárbowániu skor.

A CZerwono fárbowánie skor. Naprzod skory wymáży Oliwą/potym ie wypierz/á dobrze wykręć álbo wyżmi/ y záś czyśćie rozćiegni/ Włoż ie potym w wode/w ktorey wrzał waynsztyn z solą/á gdy ie záś wykręćisz/ przyłoż w one wode Rákowego popiołu/ile trzebá/y záś w niey skory dobrze mni/á wypłocz ie potym w prostey wodzie/ wykręćże ie co nalepiey: Weźmisz potym Rety Fárbierskiey z wodą/w ktorey wrzał waynsztyn/ Nzáś nią skory dobrze náćieray/ przydayże y w to popiołu z Rákow palonych/y záś znowu náćieray/ wypierz záś á wykręć. A gdy tego do trzech rázow vczynisz/wypłocz ie dobrze/á wykręć/ Potym ie Bryzelią pomuśćzy/zwłaszcza gdyć śie ieszcze niezdádzą czerwone/zápraw Rete z wodą ćiepłą/ w kthorey wrzał Waynsztyn/ á niech ták przez noc w niey/ názáiutrz włoż hálunu z winnych drożdży/álbo tego co go Kátińskim zową/ á niech śie w niey rozeydźie. To też fárbá dobra ná skory.

Brunatno ie też możesz vfárbowáć Bárwicą brunatną/gdy ią w mocnym kálkuśie wywárzysz/á tą fárbą vfárbuiesz/ bedą piekne brunatne.

¶ Ieszcze czerwone fárbowánie skor dobre: B
Wypráwszy skory dobrze/ włoż ie w gállásową wode/ á day im w niey leżeć do dwu godźin/Potym ie wyćiśni/co nasuszey Pomáżysz ie fárbą z iágod ptászey zobi/ktore wrzáły w wodzie Hálunowey/wespoł z Grynszpanem/po ktorym námázániu/námáży ie Bryzelią wárzoną w kálkuśie. A chceszli ie mieć podobne Száfiyanowym/ muśisz wárzyć w kálkuśie/iágody Klonu wodnego.

¶ Modre fárbowánie skor: Weźmi iágod C
Bzowych/ álbo Chebdowych spotrzeb/wymázawszy/ á wypráwszy/y wykręćiwszy skory Warz ony iágody w wodzie/ w ktorey hálun iest rospuszczony/ álbo wárzony. Tąż ie wodą naprzod pomuśni/ á záś ie vsuß/ záś powtore tákże ie pomuśni/ á wodą ie Studzienną wypłocz/ á potylney stronie ie nożem wyskrob. Nzáś ie znowu pomuśćzy oną fárbą/vsuśże ie/á bedą piekne modre.

¶ Ieszcze modro skor fárbowánie/ przyrządźiwszy skory/iáko ma być/ gdy ie tylko trzesz skorkámi s czarnych iagod winnych/ták długo/ áże zbrunaćieią. A wnet ná to potrząśniesz ie prochem Indychowym/á nátrzesz dobrze/ potym ie wypłocz/ á wygniotszy wode vsuß. Gdy też proch Indychowy winem rostworzysz/á po prániu skory nim pofárbuiesz/ też pieknie zmodrzeią. D

¶ Zielone skor Fárbowánie/ tákie ma być: E
Weźmi skor Kozłowych álbo Kozich/Żużelą kámienną wygłádzonych/á oliwą wymázánych/y potym wyprányych/Trzysz ie/á mni w wodzie ćiepłey przecedzoney/ w kthorey vncya/álbo dwie Gállásu tłuczonego wrzáłá/niechay w niey leżą przez godźine/á gdy ie wymieß/wyćiśni ie dobrze/á potym rozćiegni. Weźmisz iágod Száklákowych mieśiącá Lipcá/poki są zielone/zebránych á suszonych/ powierć ie ná miáłki proch/ á włoż hálunu tłuczonego do káżdey skory dwie vncye/

cye / zmieszay s prochem Szákłakowym / á wley ná nie ciepley wody. A ochedożywszy ia ley ná skory / á reka one fárbe wćieray / Ná one fárbe syp popiol z bobkow Koźich / vtárszy miálko / á zás náćieray / Wnet ie zás wyplocz / á wode stylu nożem wyskrob / czyśćie ie rozćiagáiac: Weźmiż potym iágod źrzáłych Szákłákowych całkiem / wárzże ie nieco w wodzie hálunowey / wespoł ták zás ochłodziwszy / reka ia po skorách rozmuskáiac / wćieray / y zás onym popiołem posyp. A zgrzawszy oney iágodney wody / zásie go splocz / y tył nożem wyskrob. A gdy ie ieszcze raz zielona fárba / pedzlem pomuszczesz / potym ie vsusz / á beda prawie zielone. Ale iesli chcesz mieć zielonosć ćiemnieyszą. Tedy wárzac iágody z hálunem / przymieszay prochu z Indychu nieco / wnet bedźie fárba ćiemnieysza.

F ¶ Ieszcze fárbowánie skor zielono: Weźmi kwiećia modrey Leliyey świeżo / Iágod szákłákowych suchych / vtłucz ie álbo vwierć z hálunem / rostworz tho á zmieszay s trocha wody słokowey / chowayże to w czystym naczyniu. A gdy skory wymáżesz / potym ie wypierzesz / á wykrećisz / y rozćiagniesz / iágodna ie fárba pomázuy / ták że popiołem potrzesni potym ie wyplocz / á nożem wyskrob / vsuszże ie / A dopiero ie ona fárba schowána pomuśni / á náćieray / Pothym ie gładz y kedzierzaw Rzemiesłniczym obyczáiem.

G ¶ Zielenienie skor pewne: weźmi szákłáku / á hálunu ile trzebá / wley ná nie wody słokowey / coby sie o pálec zákryło / dayże wespoł wezwrzeć / á przecedziwszy / iesli skory wymázáne oliwa / potym práne y wysuszone / náćrzyi ie ta fárba czyśćie / z onych iágod wárzona / potym ie hálunem tártym náćieray / y zás ná to popiołem s koźich bobkow / Przyłożywszy zás iágod w pierwsza fárbe / opłokawszy skory / á osuszywszy / zás ich pofárbuy / á beda práwie gotowe.

H ¶ Zielenienie skor pretkie: Weźmi iágod szákłákowych źrzáłych / potłukszy ie / rozmieć woda hálunowa / á warz ich co chcesz / á gdy ona farba dwá kroć skory pomuśniesz / potym ie wyploczesz / á wygniotszy vsuszysz / pofárbuy ich żołta fárba z młodego Szákłáku wárzonych / w wodzie hálunowey / s trocha Száfránu / á beda piekne.

Kśiag 7 Rozdział 6.

O fárbowániu płatkow / y Kármázynu / o czynieniu Bárwiczki / y inych Farb / á fárbowániu wosku.

Płatkow Fárbowánie álbo chusthek / w ktorych záchowánie farb bywa / ku pisániu y malowániu. A naprzod o Brunatney bárwie: Weźmi iágodek Chebdowych / dobrze źrzáłych / vtłucz ich / ile chcesz / á postaw ie gdzie w ćieple / áby sie zágniły / potym ich zás przetłucz / á sok snich prásá wygnieć. Weźmisz pot miseczki wapná niegászonego / włoż ie w iáka duniczke / á wley wody ná nie / coby iey nád wapnem ze trzy miseczki zostáły / to iest niedáleko kwarty / á gdy sie vstoi / zley on kálkusek / chedogo zieguchna / á weźmi bieluchno pránych chustek wiotchych / zmaczayże ie w tym kálkusie á vsusz ie zás w ćieniu / Rospuśćże nieco hálunu w wodzie prostey / y zás ty chusteczki w niey warz / á potym ie też w ćieniu posusz / potym ie wmocz w on sok / raz álbo trzy / y zás ie w ćieniu susz / kłádac ie rowniuchno ná iákiey śieći / áby snich on sok ośiekáć niemogł. A ták beda szmátki fárba nápoione / ktore chowáy pilnie od náproszenia / á gdzieby wywietrzeć niemogły. To masz práwe nápaiánie szmátek fárbami / ktore służa ku pisániu y málowániu. Tákowey spráwy vżywał nazacnieyszy Illuministá / ná Imie Ewángelistá / á doświadczył iż dobrze ták wszelka fárbe wpoić dla chowánia długiego / bo ia wnet gotowa masz / gdy zmaczawszy wygniećiesz coć trzebá.

Tymże obyczaiem z czernic brunatna fárbe wpoisz. Gdy Czernic práwie źrzáłych weźmiesz / á pogniotszy ie / sok snich wytłoczysz / w ktorym tákże chustki przyprawne maczay / y tákże ie susz y chowáy. 2

¶ Zieloney fárby nápuszczenie / tymże obyczáiem chustki zgotowawszy: Weźmi grynszpanu dobrze vtártego ile chcesz / kilká piorek száfránu weń wmieszay / wmocz wespoł w ostry ocet / przylawszy Rućianego soku / ony szmátki naprzod w moczu zmaczay / á wnet ie B

net ie w cieniu vsuß. Potym ie w oney fárbie vgrążay raz álbo trzy/ á dobrze ie napoy/ vsußywßy ie w cieniu/ choway tym obyczáiem iáko y pirwße.

C ¶ Ießcze zieloney fárby inákßey nápawánie: Weźmi Złotolusku rumiánego trzy vncye/ kálkusu ostrego dwie vncye/ stárego mosiedzu kes/ Grynßpanu lot/ Jáłowcowych iágodek vncya 1. Potłucz á powierć wßystko/ á zmießawßy warz iż iácy czwarta część zostánie/ w tym maczay ßmátki przychedozone/ á suß ie w cieniu.

D ¶ Albo weźmi kwiećia modrey leliyey/ modrym mieczykiem też wodnym zową / tego kwiećia listkow náwierć z trochą háłunu/ á wygnieć sok śnich/ w onym soku ßmáthki maczay/ á suß ie w cieniu.

Chceßli też fárbe czerwoną ták wpoić/ nátłocz soku z iágodek Szárlatowych.

Jesli też modrą chceß nápoić kwiećia lniánego / z kwiećiem modrego mieczyku nágnieć/ á ták też ßmátki nápoy. A gdy ich vżywáć chceß / ku pisániu álbo ku malowániu/ Rospuść w wodzie gumi Arábskiego / á w oney wodzie chustke rozmocz/ potym ią nád tworzydłkiem wykręć / á wnet będzie gotowa fárbá práwie rostworzona.

E ¶ Kármázynem fárbowánie Jedwabiu/ Tákowe ma być/ Naprzod mydłá nástruż/ á w wodzie go rospuść / obwińże Jedwab w płotno rzadkie / á warz go chwile w onym mydle / wßákże pilnie wzrußay dogledáiac/ by nieprzygorzáło. Pothym wyiąwßy wypłocz w słoney wodzie / ná ostátek wypłocz prostą wodą/ weźmiß ná káżdy funt Jedwabiu thez funt y nieco wiecey háłunu / owa wiecey háłunu ma być/ niżli iedwabiu iest/ Ten háłun w wodzie prostey rospuść/ á chłodno iedwab włoż / nieobwiiáiac go płothnem/ day mu ták w onym háłunie moknąć/ przez osm godzin. Potym wyiąwßy iedwab śniego/ płocz go naprzod wodą prostą/ potym słoną/ y záś prostą/ włożże do kotłá wespoł/ śtymi potrzebámi.

Weźmi do káżdego funtá Jedwabiu / Kármazynowych ziarnek trzy álbo cztery vncye/ miáłko ie vtárßy/ wleyże ták wiele wody prostey/ coby sie nią ná dłoń dobrą iedwab przykrył. Przydayże też do káżdego funtá trzy vncye gállásu tłuczonego miáłko/ ktorego iesli niemaß/ włoż miásto trzech vncyy Gállásu/ ieden lot Złotolusku iásnego / co go Kryßtalowym/ álbo oczkowátym zową/ á ztąd będzie fárbá rzeźnieyßa / Wßákże wiedz / iśći pára stey fárby iesth zárázliwa. Przeto gdy wrzeć pocznie / niestoy przećiw wiátrowi/ choć sie zátkaß / warz godzine álbo 4. Potym wyiąwßy vsuß w cieniu/ á będzie piekny iedwab.

F ¶ Bárwiczki czynienie / z Bárwice Szárlatney/ ktora rozmocona dáie fárbę Rożyczkową/ ku malowániu y pisániu/ gdy trzebá/ A ták ią czyń: Weźmi Bárwice Szárlatne y od Postrzygácza funt ieden / warz ią w ostrym kálkusie/ áż czerwoność weń wywre/ przecedź kálkus czyśćie/ á wygnieć bárwice. A iesli ią baczyß ießcze być czerwoną. Warz ią ießcze w drugim kálkusie iáko v pirwey/ tákże záś przecedź. A zlawßy wßystek on kálkus/ wstaw go ná ogień/ á nieday mu wrzeć. Ale rospuśćiwßy háłunu tártego w ćiepłey wodzie/ pięć vncyy wlev do niego / Pothym cedź w iákie naczynie skláne przez geste płotno / ták długo leiąc ná one fárbe wode ćiepłą/ áż iuż czerwoność ćiec przestánie/ á ßczera czyśćiuchna woda pocieczę/ Potym zeymi ono co ná płotnie zostáło / á vsuß ono w cieniu.

G ¶ Bárwiczki z Bryzeliyey czynienie: Weźmi Bárwice iákiey kolwiek bárwy funt 1. warz ią we dwu kwart kálkusu/ áże bárwicá rozewre/ wleyże ią w iáki ßaflik/ A syp wto zleguchná funt 1. Háłunu miáłkiego/ vstáwicznie mießáiac kopyśćia drzewiána/ przyleyże też zleguchna dwie kwarćie zimney wody/ Pothym przecedź przez worek/ á ono co zostánie w worku / włoż á schoway w iáka sklenice: Weźmiß trzasek Bryzeliowych funt 1. A warz ie we dwu kwart kálkusu / áż ná pálec wywre/ potym przecedź/ á włoż w one iuche tártego Gumi iedne vncyą: Warz záś powtore/ áż opoł pálcá wywre/ przyłoż wnet ono coś w sklenice schował/ zmießay czyśćie wespoł/ Potym przecedź/ á wyymi on gąßcz z przecacki/ náczyńże śniego galeczek/ á suß ony galeczki w cieniu.

H ¶ Indychu Zamorskiego czynienie: Weźmi srebrá rospußczonego z Sedwáserem vncyą iedne / Sálmiáku poł trzeći vncye / octu winnego spotrzeb/ vmießay wespoł dobrze/ potym

potym ſie niech vſtoi ná dnie/ zleyże ocet zleguchná/ á on gąbcż ná dnie/ włoż w bánkę ßkłá Weneckiego/ cżyśćie zátkawßy/ á zá 25 dni/ bedzieß miał Indych/ niepoſpolitey modrośći.

I ¶ Zieloney piekney fárby cżynienie/ Szmárákowi podobney: Weźmi Oliwy/ álbo lniánego oleiu/ co naiaſnieyßych ſunt ieden ktoregokolwiek ſnich/ hátunu tłucżonego pół funtá/ zmießay weſpoł/ á przyſtaw w garnku do ogniá/ áż ſie hátun roſpłynie/ Przyday że grynßpanu mieluchno/ ták wiele go wſyp żeby ſie ledwo onym oleiem w gárncu przykryć mogł/ zákryże wnet pokrywká/ á odeymi od ogniá/ niechże thak do dziesiąci dni/ Potym záś vtrzy cżyśćie ná płáżie z wodką/ álbo z Oleykiem Zywicowym/ ieśli go mieć możeß/ Tedy to ták piekna fárbá bedzie/ że ſie przyrowna Szmárákowi/ kámieniowi drogiemu.

K ¶ Indychu Zamorſkiego/ álbo właſnie Szmelcu drugie cżynienie: Weźmi Kámieniá Lázurowego/ co go modrym Mármurem zowa. Ten ábyś go znał/ ták onim wiedz/ iż ieſt piekny modry/ á ma w ſobie żyłki iákoby złote/ á pieknie po zieleniáte/ gdy go na ogniu położyß/ choć ſie roſpali/ wßákże áni ſkrußeie/ áni ſie ſpáda/ też fárby nie ſtráci/ y owßem ſie modrzeyßym ſtánie. Tegoß to kámieniá weźmi funt ieden/ á potłucz go ná ßtucżki máłe/ Połóżże ná roſpalone wegle/ á day ſie im dobrze roſpálić/ vgáśże ie w ocćie winnym palonym/ á vſuß ie/ Potym ie trzy ná płáżie/ iáko tra Cynober/ á tho s ta wodka: Weźmi wody Stokowey kwarte/ Miodu przáſnego ſurowo dwie vncye/ wßákże Járzecy ma być á biały/ zmießay ſpołem/ á warz ßymuiac cżyśćie/ Potym odeymi od ogniá/ á day ochłodnać/ weźmiß krwie Smocżey iáko włoſki orzech średni/ vtrzyß ia mieluchno/ á wſyp do gárncá/ wßákże nie kupa/ ále iákobyś wśiał/ á tho iżby ſie tám nie zelnełá/ Pothym cżyśćie przecedź przez chuſte. A miey bácżnośc/ áby oná wodká nie byłá názbyt cżerwona/ áni názbyt iáſna/ bo práwie ma być świátło brunatna. S ta tedy wodka przerzecżony kámień/ ták trzy iáko tra Cynober/ dłużey niß godzine/ Potym wnet zbierz w ßeroka ſklenice/ á ſuß to w ćieniu/ Y záś zetrzy ná mieluchny proch/ á záwiezuy to tego w węzełku geſtego płotná/ y także ſchoway/ áż przyrządziß ćiáſto tym obycżáiem: Weźmi Zywice/ Kolofoniyey/ Máſtiki/ Oleiu lniánego/ Terpentyny/ Woſku nowego/ káżdego dwie vncye. To co może ná proch być ztárto/ zetrzy miáłko/ zmießawßy ſpołem ſmaż. A gdy doſyć bedzie mieć/ potym poznaß/ puść kropie ná wode zimna/ Weźmiß ia reka mokra/ á ieſlić do reki nieprzylipa/ tedy ono od ogniá weźmi/ á thák goraco cedź przez rzadka chuſte nád zimna woda/ á niech ták tego długo w wodzie/ áż ſie zśiedzie/ Potym wyymi/ á day oſchnać/ On bochnek záś drobno pokruß/ w nacżynie miedźiáne/ coby pocenione było/ wſtawże ná ogień/ á day mu wezwrzeć/ ſkoro wezwre wley vncya iedne/ Oleyku zgorzkich Migdałow/ á niech ták weſpoł powre niedługo/ Bo potrzebá/ ábyś też on proch z węzełkow wyſypał w drugie nacżynie/ v ktoregoby też kto z wárzecha ſtał/ coby vſtáwnie mießał/ gdy thy bedzieß ono ćiáſthko weń lał/ á gdy wleieß/ tedy thym lepiey mießay/ áby ſie dobrze przemießáło/ Potym gdy oſtydnie/ pomacżay rece Oliwa/ gniećże ono w kupe/ iż bedzie iáko bochnek/ ſchowayże go w iákie nacżynie ſkláne/ á niech go ták przez dziesieć dni. A gdy bedzieß chćiał modrość z onego bochná wylecżyć/ mieyże ług cedzony/ álbo kálkus vſtáły/ s popiołu winnych rośli/ vgrzeyże go ták/ żebyś wnim mogł rece ſtrzymáć/ Włożże bochnek w duniczkę ſkláná/ á wley onego ługu náń/ coby go ledwo przykrył/ mnißon bochnek zleguchná miedzy rekámi/ ták długo iż z śiebie modrość puśći/ ktora gdy vyrzyß/ zlewże on kálkus zmodrzáły w iákie nacżynie poſklenione/ á inego kálkuſu ná ono ćiáſtko wley/ tákże záśie długo mni/ áż ſie kálkus zámodrzy/ cżyniac tego ták długo/ áż wßyſthká modrość wynidzie. Wßákże y to trzebá wiedzieć/ iż od funtá Lázuru dobrego/ odeydzie iedná vncya: A tylko ſie ich iedennaśćie przywroći. Abowiem Indychu przednieyßego wroca ſie pieć vncyi á śrzedniego trzy vncye/ Tákże też y poślednie go trzy. Tego co przednieyßego/ godna ieſt iedna vncya potrzećiey Korony. Koroná ieſth Włoſki złoty we złoćie/ płáći Polſkich großy 45. Srednieyßego vncya/ iedne Korone płáći/ á poślednego vncya/ płáći

 trzećią

trzećia cześć Korony/czynia Polskich 14 gr. y kwartnik. Gdy thedy then Jndych albo Szmelc wßystek wyćiagnieß tym plokánim miey pilnie báczność / ná te troie rozność/ ábyś zlawßy kátkus śniego/oddzielił przedni od średniego / á średni od pośledniego/á káżdy záś z osobná kátkusem płocz/ábyś ono ćiásto/co do ßczedu wyplokał/ odmieniáiac kálkus y naczynie/Potym wyplokawßy/ suß że go w ćieniu / niegdzie w gmáchu záwártym/gdzieby sie nieproßyło. A gdy iuż przeschnie/ weźmiß kwaterke aqua viti/ á włoż wnie trochę dobrey Bryzeliyey/ á gdy ßczerwienieie / krop ia ná on Jndych ná káżdy dzień/ poki oney aqua viti ostawa. Potym gdy dobrze Jndych wyschnie / włoż káżdy s nich osobno w Jerßány/ álbo Leßowy worczek/bo ten Szmelc ták trzebá chowáć.

L ¶ Cynobru czynienia sposob niepospolity/ we Włoßech ießcze nieznáiomy. Wßyscy ktorzy sie w tháiemnych spráwách Krußczynnych kocháia: Nauke te dobrze rozumieia/ czynienie Cynobru / ále po troße dziáłáć go vmieia / gdzie niebedzie wiecey trzech funtow. Wßákże w Niemcách/y we Fráncyey sa niektorzy/co bryły czynia wielkie/ktore do Włoch przywoża: Ale iż to oni táiemnie v śiebie máia / niechcac thego inym z iáwić. My ku pożytku pospolitemu / chcemy to w obec wydáć: Weźmi Trteći 9.cześći/Zołtey śiárki 2. cześći/ Niektorzy biora 3. á drudzy 4. Sa záś ći co zárowno oboygá biora. Abowiem ku Malárstwu śiárki wielość niemoże wádzić gdyż śiárká tym bárziey Cynober ku czerwonośći zażega: Ale do inych spraw 3. álbo 4 vncye śiárki/ vczynia dosyć funtowi Trteći. A ták naprzod śiárke przystaw w gárncu do ogniá / niech sie rostopi/ gdy sie rosplynie / odemkni ia od ognia troche: Włożże w nie trteć/ záwiazawßy ia w iáka chuste/przyłoż śiárki po lekku/áby chuste nadoł pogniotłá / potym vstáwnie mießay/áże sie zśiedzie/ á wespoł sie zmießa/ A gdy sie zśiedzie práwie/ wybierzyß z gárncá á potłucz/ potym ná miáłki proch potrzy/á prześiey. Onego prochu weźmi ile chceß/ á wsyp go w bánie skłána Wenecka / glina spráwna dobrze oblepiona. Wßákże zárаз niemaß bánie nápełnić/ále thylko czwarta cześć bánie záprzatnać. Co gdy vczyniß/ przystaw liyek ná gebe bániowa ćiásna dźiora ku gorze/ ábyś tám tedy laßczke mogł wtykáć ku mießániu/gdyż mießánie w tey rzeczy iest nawietßym fortelem / iż niedopuśći wstepuiacemu Cynobru dźiory záткáć ktora dobywáiac laski / może ták czesto przysypować/á do dná proch laská popychać/gdyż go rącość niedopuśći máteryey ná dnie leżeć/ ále ia wzgore pedźi / á ták sie musi vwierzchu wießáć/poki sie dná niedopełni/á gdyby laßczká dźiory niebroniłá / niebyłoby gdzie bánie dopełniáć. Toć iest fortel nawietßy w Niemcách/ y we Fráncyey/gdzie zárаз wiecey niż poł Centnárá moga vczynić/ á iedno tym fortelem/ iż dosypowáć moga O czym Włoßy drzewiey niewiedźieli. Ty tedy opátrzywßy wierzch dobrze/áby oddechu Trteć niemiáłá / wstepuiac ku gorze/ opátrz liyek dobrze glina spráwiona / o ktorey też osobna náuká bedźie/ Gdy vspodku liyek dobrze oblepiß wierzchnia dźiorke/ te laská zátká/y máterya wstepuiaca. Tákże bánie opatrzywßy/ wstaw ia w piec ná gorący popioł / á gdy laßczká poczuieß w godzine álbo w piaći ieśli iuż máterya wzgore cześćia wstapiłá/ mieyże pogotowiu proch gorący/ ktorego záś przez drugi liyek w on wetknawßy/ wsyp ze dwie wárzeße/ wyćiagnawßy laske/ á wnet wsypawßy / záś laske wetkni / ábyś záś mießał / abowiem vstáwicznym mießánim pośpießyß palenie/ y preckie wstepowánie/zwłaßczá gdy ogień bedźie tym wietßy/ ku gorze poburzy / thakże sie sprawuy aż do końcá / gdy sie bánia y v dná wypełni/ Ná ostátek chceßli/możeß y one dźiore zápełnić/ w ktoreieś laská mießał á to gdy ia też prochem nápełniß/ á wnet wierzch zátkaß. A ták vczyniß ná raz okrutna bryłe Cynobru/ według wielkośći bánie.

¶ Wosku bielenie: Weźmi wosku ile bielić chceß / wody stokowey tyle dwoie / wsthaw wespoł do ogniá / niech sie rospuśći / thakże chwile poniechay/ aż wßystek wosk wsplynie náwierzch wody/ Weźmiß iákie naczynie po sklenione/coby ze wnatrz było gładkie/ zmaczayże ie w zimney wodzie / a wraż w on wosk do połowice / á co ná nim wosku przylnie/ niechże ostydnie/ obłup on wosk ták ćieniuchno z naczynia / á záś tákież wrażay/y obłupuy / poki go co náwodzie pływa / On M

potym

potym wosk ták puklásto ná słońce wyłoż/ z właßczá ná Máiowa rose/ często obracáiąc ták długo áż wybieleie/ iáko ołowna biel/ to iest bláywás. Niektorzy go thák do trzech dni wybiela/ ták sie z nim spráwuiąc/ z właßczá w ten czás / gdy słońce iest nagoretße/ á to iż wosk ćienki będzie/ więc sie łatwie przetapia/ Przeto dwá kroć przez dźień pokrapiáią go wodą studzienną.

N ¶ Wosku czernienie: Weźmi funt wosku rospußczonego/ á wsyp weń mieluchney ziemie czarney z oliwą/ zmießawßy káżde po vncyey/ mießayże to z woskiem pilnie/ áże sie zśiedźie/ chceßli go lipkim mieć/ przyłożże Terpentyny.

O ¶ Czerwienienie wosku: Weźmi wosku funt Terpentyny trzy vncye/ á to wletni wosk. Ale w ten co ná zime ma być / włoż 4. vncye/ Cynobru dobrze vtártego ná kámieniu málárskim/ y oliwy po iedney vncyey. Rospuśćże wosk s Terpentyny v ogniá/ potym odeim á gdy trochę ochłodnie/ wleyże oliwę/ potym Cynobr/ mießayże wespoł dobrze/ á pothym schoway gdy ostydnie. Niekthorzy miásto Cynobru kłádą miniyey trzy vncye do iednego funtá wosku.

P ¶ Wosku zielonego fárbowánie: Weźmi funt wosku/ Grynßpanu miáłko tártego / y oliwy po iedney vncyey/ Rospuśćże wosk v ogniá/ á gdy pocznie chłodnąć/ włożże grynßpan z Oliwą/ á vmießay czyśćie/ á będzie piękny zielony/ chceßli go więc lipkim/ á tegim mieć / przydayże Terpentyny/ iáko y w czerwony.

Kśiąg 7 Rozdział 7.

O złotniczych przypráwách/ o Borásie/ ktorym lituią/ y o Szedwáserze.

A To dźiś Borásem zową / stárzy złota rdzą zwáli/ Ktorey dwoy rodzay był/ ieden sámorodny/ á drugi dźiáłány/ iáko o tym Dioßkorides Plinius/ y ini świadczą. Bo ich też niegdy w lekárstwách vżywáli/ y ku spaiániu złotá y srebrá / iáko y po dźiś dźień ießcze. Abowiem w sobie moc ma rostapiáiąca Krußczyn/ á tym im dáie pośpiech ku spoieniu/ álbo zlitowániu. Przeto dźiś Złotniczy náßy/ sypią Borás w trocíny złote y srebrne/ dla spolnego w kupę spłynienia/ bo ie prędko rospuśći / y w kupę złączy. Vżywáią go też dźiś y pánie náße we Włoßech ku bieleniu / á kraßeniu twarzy / gdyß on skore miękczy y gładźi/ niwczym płći/ áni zębom nießkodząc/ Przeto ony ták miarz dźiśieyßy obyczay / przypráwiánia Borásu w Wenecyey wynálázły/ gdźie go ießcze dosiel nalepiey spráwuią. V stárych ieden rodzay bywał zielony / á z tąd go rdzą złota zwano. Dźiśieyßych czásow tá rdzá nie wielam iest znáioma/ Ale miásto niey mamy biały Borás y czarny / ktory sie do zielonego stárych podobno máło zrowna. Biały dźiś mamy w kocikách podługowátych lupny / háłunowi podobny / ták iż wielam iest omylny Rzáci/ co nim ine ßala. Abowiem gdy go ná ogień wrzućiß/ rownie sie ieden iáko y drugi pieni/ á wzdyma/ y biáło zostáie á krucho. Wßákże troiákim obyczaiem może rozność być poznána. Napierwßy z woniey/ gdyż háłunowá wonia iest nieiáko przykra/ y ćierpnąca/ A w Borásie tego oboygá nie poczuć/ tylko wonia ma żadliwa/ iákoby serwatczána / z oleiowa wonią. Co wiedząc Száłbierze/ chcąc kogo ośukáć kłádą bryłki háłunowe w oleiek Migdałowy/ á w serwatkę. Drudzy przykłádáią miod álbo cukier/ áby háłun smák swoy ostry á ćierpnący/ nieiáko zemdlił/ á wonią od oleiu/ á serwatki odmienił. Są też drudzy Száłbierze/ co ty rzeczy v ogniá rospuśćiwßy/ przykłádáią Sáletry/ Solanki ziela (s ktorego Łaćińskí háłun y Sol Alkali dźiáłáią) Kłádą theż waynßtyn / y háłun z winnych drożdży / potym ná chłodnym mieyscu formuią kámyki/ żeby podobne były Borásowi/ áczkolwiek nieiáko rożne. Abowiem borásowe są podługowáte á háłunowe ná kostkę/ to iest ná 4. gráni. Też háłun gdy ná ogniu zgore/ śiłá po nim zosthánie/ y owßem sie przymnoży/ gdyż po Borásie bárzo co máło zostánie. Trzeći obyczay poznánia rozności miedzy háłunem á borásem/ iest ten ná znácznieyßy iż od háłunu żadna sie Krußczyná nierospuśći / iáko od Borásu / wnet sie rospłynie. A iesli háłun ták sfałßowány / co pod czas ro-

spuśći / tedy to vczynił moca Sáletry / á soli Solánczáney / to iest Alkali / y moca Waynßtynu / ktora nieiáko rospußczenim włádnie. Wßákże y táka omelká / z tad sie okázuie / iż gdy Sáletrá przy nim iest / tedy ná ogniu trzeßczy / czego Borás nieczyni. Sa też ießcze Szálbierze / co ty wßystki rzeczy w serwatce rospußczáia / á gdy ony rzeczy skámienieia / ony kámyki formuia podobne Borásowi / wßakże y ty znáć po słonośći / á iż też sa przezroczyśße / Ták fáleßny borás iest názbyt rospußczáiacy. Iż gdy nim dwie ßtucce złotá álbo srebrá spoić chceß / obie sie ßtucce zároz rospłyna. Gdy záś cukrem álbo miodem sfálßowány bedzie / záwße złoto y srebro poplugáwi. Bywáiać y inym obyczáiem ine skłádánia / ktore ácż moc máia ku rospußczániu / y spaiániu / iáko y borás / Wßákże mu sa rozne kßtałtem y smákiem / o ktorych też záś niżey námienie. Ale ábyśmy iuż ku práwemu borásowi przyßli / Tedy borás ktory dźisieyßych czásow mamy / Wożono go nam przed láty w máluczkich fáseczkách z Alexándriyey pełne tłustośći nieiákiey / w ktorey drobne kámyczki były. A ty zowa ćiástem Borásowym / ktore stárzy Arábscy pisárze Alexandriñska nitra zowa. Ale dźisieyßych czásow przywożá ia też od zachodu słońcá / niewiem przecż / ieśli ie tám czynia / álbo ie skad inad máia / podobno z Indyiey. Przeto iż go obacżyli v nas być wielki niedostátek / ktory iednák wielce przed láty był. Bo iedná vncya byłá go drożßa niżli dziś funt / Przypráwa tedy iego w tám tych kráinách / tákowa iest. Iż w Gorách gdzie złoto y srebro kopáia / tam náyduia wode tákowa / ktora sámá przez sie przemoże złoto y srebro / rospußczáć y spaiáć. Com ia sam widźiał y doświádczył. A tákowa wodá / iuż y w wyżßych Niemieckich Kráinách iest náleźioná / o kthorey obáwićiele sámi nic niewiedza / biora thedy tákowa wode wespoł z grezmi / ktora wárza do zámierzonego czásu / potym ia zlewáia / á oná sie zá krotki czás ostánie kámienim drobnym / podobnym Saletrze. Ale iż tákowe kámyki trwáć niemoga / bo sie záś rospływáia. Przeto ie wespoł z grezmi / ktore sie ná dnie vstawáia / iákoby z ich własnym pokármem / zápráwuia ie w smalec wieprzowy / álbo w tłustość iákich inych zwierzat. Nárzadziwßy ich ták. Ida záś do Gor á tám doł vkopawßy / onymi kámykámi słustym dno vśćieła / ná ktorym dnie potym bo rásowe kamyczki kłáda / á vstáwßy ich wárstwe / záś tłustośćia położa / ná kthora tłustość záś kámyki / to ták wßystko wárstwámi śćiela / iáko sie komu wysoko podoba / wßákże wierzchnia wárstwá / thedy tłustość iest. Tákże przez kilká mieśiecy oney kupy nieprzykryia. Drudzy też ták domá chowáia w grubách wielkich / álbo w kádźiách. A gdy przedáwáć chca / álbo do inad wieźdź / tedy to w tunki / álbo w beczułki zábiiáia wespoł / á Borásowem ćiástem zowa. Przywoża też iuż w prawdźie stamtad sámy kamyki bez tłustośći: Ale ináczey nie sa spráwione / iedno iákoś słyßał. Abowiem iuż ode Trzydźieśći lat / wiecey kámyczkámi / niżli w tłustośći przywożá. A to iż bacżyli / że ich Włoßy spráwowáć áni słutośći chedożyć nieumieli. A ták oney ćiastowey przypráwy / máło iey co vżywano / oprocż co iey Niewiásty ku paleniu rumienidł vżywáły. A wßákże potym niektory Wenecki mießczánin / y iedná páni / ktora od niego przewyklá / zmyśliwßy ieli go spráwowáć / skad wielki zysk mieli / poki drudzy znienaglá oney spráwy nieobacżyli. Acżkolwiek iedni lepiey niß drudzy te spráwe vmieia / Owa thych máło iest / coby go ták łatwie á ták dobrze spráwowáć vmieli / Iáko ia tu prawdźiwie / á doskonále vkázáć chce: Weźmi tedy bryłe tego ćiástá s kámykámi / ktoraby niebyłá spleśniáłá / Bo to vkázuie stárość / á znißczenie kámykow. A gdy brytá ma dźieśieć funtow / wley ná nie poł ßkopeczká ćiepłey wody / włożywßy ia w iáka duniczke / włoż ßerzyská záieczego / iáko źiárno grochu / mießayże á gniećrekomá dobrze / iáko ćiásto / Potym przecedź á kámyki ná śićie pozostáłe zbierz / á włoż w duniczke ina / poleyże ie oliwa / iáko przysmáki octowe polewáia. Potym ie w oliwie ná słońcu ochedoż / á włoż ie w worek / ßoruyże ie / iáko przypráwy cukrowe ßoruia / potym ie wsyp w naczynie drzewiáne / zálepiwßy Borás / Ktore ieśli lepße mieć á przymnożyć ich chceß. Weźmiß one wode przecedzona / á warz ia v lekkiego ogniá / ßvmuiac ták piány / iáko y ßymowiny pilnie. Dostátecżne vwárzenie tedy pothym poznaß. Naprzod gdy kropie

puśćiß

puśćiß ná páznogieć/ á ona nieſplynie/ Druga probá/ iákoby Syropu/ gdy ná pápierze przelnie. Trzećie doświadczenie gdy powrozek wpuśćiß/ á pálcámi go pomuśnieß/ ieſliż oſtrośćia ſwą álbo chropáwośćia pálce drapie/ iuż doſyć ma/ zeymiże z ogniá kocielek/ á przykriy go wcześna przykrywką ktemu nárządzona/ áby tám nic wpáść niemogło/ zágrzebże s kociełkiem w otreby/ á cżyśćie go nimi przykriy. Pothym ná otreby przykriy iákim kocem/ álbo iáka ćiepła deka obtul co nalepiey. Chceßli możeß wſtáwić w kupę gnoiu/ á niechaj ták do dźieśiąći dni/ wyymiß á odkriy/ naydźieß náwierzchu nieiáka tłuſtość/ kthora ſie niezßymowálá/ te zeymi precż/ áſchoway oſobno: A pod nia vyzryß iákoby ſkrußony lód kámyki/ kthore też wybierz w ine naczynie/ opłoczże ie woda chedogo/ á vſuß ie w ćieniu: Zmießayże ie záś z onymi co ná śićie zoſtáły. A przyłoż ku nim práwego Hałunu białego/ z winnych drożdży cżynionego trzy funty/ Sáletry ośm vncij/ á wárz to weſpoł we trzech wiádrách wody/ v ogniá lekkiego/ cżyśćie ßymuiac/ aż tákże vwre iáko y pirwey/ Odiawßy potym od ogniá/ niech ták áż ſie vſtoi: Weźmiß potym tey wody wiádro ábo połtorá/ przyſtaw záś do ogniá lekkiego. A gdy pocżnie wrzeć/ włoż záś w nie oney tłuſtośći/ ktoraś był zwierzchu zdiął/ poł osmá funtá/ wárzże záś iáko y pirwey. Pothym od ogniá odiawßy/ wleyże w iáki ßaffłik/ á ná ßaffliku położ 2. łaſzce ná krzyż/ záwieśże ná ſnorkách po ßeſćże ołowu v onych łáſk ná krzyż/ wpuśćiwßy w one wode/ wßákże o dłoń niema ołow dná śięgáć. Do tych powrozkow záwieśi ſie boráś/ y do ſtron ßaflikowych/ Jácy tákże záſkriy iáko v pirwey. A gdy bedźieß miał wybieráć then obelniony ná ſnorzech/ piorem maczáiac w oliwie pomázuy/ á to co do kráiow przylneło/ oliwa poley/ wybierayże kámyki namnieyße iáko orzech laſkowy/ á ktore mnieyße ſa/ záś powtore wárz/ we wßyſtkim ſie ſpráwuiac iáko y pirwey/ thák wiele powtarzáiac poki wody oney zſtawa.

B ¶ Szedwáſeru łathwie cżynienie: Weźmi po rowney cżęśći hálunu/ Kopérwáſu/ y Sáletry/ á wßyſtko to troie máia być pirwey pálonymi/ Potrzyß ie ná mieluchny proch/ á zmießawßy ie weſpoł/ włoż ie w báńkę ſkláná Wenecką/ dobrze gliną oblepioną. A w ſklenice poiemną/ w kthorą ma Szedwáſer ćiec/ wley po dwu vncyách wody/ ná káżdy funt prochu/ Wſtaw báńkę s prochem/ áby ná ſtronę wiśiáłá/ ták bez zákrywki/ Zlepże pilnie ßyię ſklenice poiemney zgeba báńcżáná/ rozmaćiwßy máki białkiem iáiowym/ tymże obwáruy dobrze/ iákoby oddech żaden nieuchodźił. Niechże ſklenicá poiemna w zimney wodźie ſtoi/ á to co ſie niezámocży/ to mokra chuſtá vſtáwicżnie pilnuiac áż do wierzchu okłáday. To dla tego áby ſie duch tym lepiey ſtymi wodkámi złacżał/ á iżby do ſklenice poiemney nieprzylipáły. To wßyſtko ták zrządźiwßy/ zápal ogień ſprzodku lekki pod báńką ſamą/ iákoby ſklenicy poiemney nic niezáßkodźiło/ áże ſie prochy roſpußcżą/ Pothym przymnażay ogniá/ kthory y ná wierzch báńki ſyp węglem roſpalonym okłádáiac/ przydayże ogniá do piąći álbo do ßeśći godźin/ Potym przeſtań/ á day ochłodnać. Wylawßy tedy wodkę/ choway ia od potrzeby/ w nacżyniu dobrze záthkánym. Chceßli wiec the wodkę bárzo mocna mieć/ tedy we dwoy naſob muśiß Sáletry włożyć.

Kśiąg 7 Rozdźiał 8.

O pozłacániu Zelázá y Miedźi.

A Wodká ku pozłacániu żelázá ſłużaca: Weźmi wody proſtey trzy funty/ hálunu dwie vncye/ Koperwáſu Rzymſkiego vncya iedne/ Grynßpanu 4. Szkrupuły/ Ocżkowátey ſoli trzy vncye/ Złotoluſku Rumiánego vncya 1. To weſpoł zmießawßy/ wzwarz/ á ſkoro wrzeć pocżnie/ Przyłoż Waynßtynu z winnych drożdży/ y ſoli proſtey po łoćie/ niechże ták powre chwilę/ Potym odiawßy od ogniá/ oná wodka pomáży żelázá/ á zágrzey dobrze nád ogniem/ potym vgładź.

¶ Oleiek też ktemu dobry/ ták ma być vczyniony: Weźmi Oleiu lniánego trzy vncye/ Waynßtynu dwie vncye/ Zołtkow z iáiec twárdo wárzonych/ á pogniećionych dwie vncye/ Alony ieden łot/ Száfránu pięć ziarn wagy/ Kurkumy dwie ziárnie. Wárz tho B

chwilę

chwile wespoł w nowym gárncu. A bedźie to oley ku málowániu żelázá/ bo ieśliby sie ty rzeczy wßystki oleiem nieprzykryły/ tedy oleiu wiecey przyley/ áby sie przykryły/ pißże nim álbo máluy / ná żeleźie pirwey vgłádzonym/ á bedźie to fárbá złota.

C ¶ Wodká ku pozłacániu żelázá/ złotem bitym/ Albo złotem ktoreby Trtecią rospußczone było/ ktorym Złotnicy pozłaczáią: weźmi Koperwásu Rzymskiego/ Włoskim go inizowa/ vncya iedne/ Háłunu vncyi dwie/ Sálmiaku vncya iedne. Náproch ie potrzymiáłko/ á warz wespoł w wodźie prostey/ Gdy nią żelázo ochedożone á vgłádzone pomaczaß/ á wnet listmi złotymi przyłożywßy zágrzeieß/ ſußacz nád ogniem. A krwáwcem álbo Kálcedonem według zwyczáiu vgłádziß. Ale ieśli złotem Trtecią rospußczonym chceß pozłoćić/ iáko Złotnik srebro pozłaca. Przydayże they wodce Grynßpanu iedne drágme/ á paloney Trteci 1. łot/ zmießay wespoł/ á day spolem wrzeć. A gdy chwile powre grzeyże ono żelázo w niey ktore pozłoćić chceß. Ale ieśli thák wielkie iest/ iż sie zámoczyć niemoże/ Tedy oną wodką wrząca námaczay nád ogniem żelázo dzierżąc. A ták ku złotu Trtecią rospußczonemu / może sie prawie zágrzać. Ale złotho iáko ma być spráwione/ maß nauke o thym w Rozdźiale wtorym tychże kśiąg śiodmych pod litera A Gdyż iuż ták żelázo pozłociß/ okurzże ie nád ogniem Kágániczowym / álbo nád śiárczánym po złotnicku/ Albo zwyczáiem Niemieckim nád woskowym kurzenim/ ktory na lepßy iesth. Wßákże my sposob lepßy vkażemy/ niżli w Niemcách/ álbo y indźie iest/ o czym niżey nauke dámy/ w tymże Rozdźiale pod litera F.

D ¶ Fárbe Mośiedzowa pod złoto / ták náżelázo iáko y ná srebro/ ná kthorey Pozłotá/ y lepiey stáie/ y dłużey trwa/ Abowiem to iest rzecz pewna/ iż złoto ná białym żeleźie/ álbo ná srebrze/ nie ták sie dobrze okaże/ iáko ná mośiedzu. A to dla tego/ iż gdźie sie namniey białość odkryie/ álbo złoto pocznie nißczeć/ wnet sie żelázo álbo srebro pod nim okaże. Przeto niektorzy vmieietni/ á w rozsadku biegli Málarze/ Drzewo álbo co tákiego pozłácáć chcą / nie czerwony grunt/ iáko pospolićie zwykli/ ále żołty pod pozłotę kłádą. Abowiem choć złoto przyßłego czásu pocznie nißczeć/ iednák sie golota ná żołtym nie ták łatwie okaże/ iáko ná czerwonym/ álbo ná białym. A gdy też srebru y żelázu tákowa fárbá może być daná/ iáko ia przyprawić tu vkażemy. Bárwe tedy mośiedzowa ná srebro y ná żelázo thák vczyniß: Weźmi grynßpanu / koperwásu / sálmiaku po rowney cześći / cobyś ktemu dosyć baczył. Potrzyß to wßystko mieluchno / warz on proch w mocnym occie przez poł godźiny/ odeymiß wneth od ogniá / á włoż żelázo álbo srebro wnie/ á przykriy co nalepiey/ niech ták wniey aż ostydnie. A ták bedźieß miał żelázo/ álbo srebro/ podobne wzgledem mośiadzowi / á spráwne ku przyieciu złotá.

¶ Pozłacániu żelázá / Mośiedzu / y srebrá sposob dáleko lepßy y łatwierßy/ niż ten ktorego Niemcy y Fráncuzowie vżywáią/ Bo co kolwiek ták pozłocono bedźie / zda sie iáko ßczerze złoto. Naprzod gdy maß żelázo álbo srebro pozłácáć/ Tedy ie pirwey fárba mośiedzowa nápuść/ iákoś tu troche powyżßey nauke baczył pod litera D. A ná to złoto kładź dobrze wćieráiac/ áby przylnęło. Złoto ma być ktemu przyprawione. Naprzod bite złoto ma być Trtecią rostworzone/ O czym nauká wyżßey byłá w Rozdźiale wtorym tych kśiąg pod litera A. Tákiego złotá włoż ná miseczke / á wley ná nie thyle soku z ptáßych ogorkow / coby sie o pálec zákryło/ zákryiże czyśćie/ á wystaw ie ná słońce/ álbo gdźie ná ine mieysce/ Bo im ták dłużey zákryto stoi/ tym sie lepßym stawa. Przeto sobie nieźle poczznieß/ gdy go w domu obfitość po gotowiu mieć bedźieß. A thák sie snim sprawowáć bedźieß iákoś wyżßey słyßał. Ale chceßli po złotnicku pozłácáć / thedy ono Szedwáserem nápuść / co pozłácáć chceß. A gdy pozłociß/ odżeńże záś Trtec od złotá. Zwyczay tedy we Włoßech iest / że trtec ták odganiáią/ w kágániec wleią oleiu lniánego/ przyłożywßy śiárki ná knotek/ zápala go a nád płomieniem onym złoto dzierżą / áże Trtec oderdźie. Wßákże tákowa pozłotá bywa/ iákoby iácy ßáfránem nátárł. Przetho lepiey vżyway sposobu tego/ kthory ia tobie wyborny vkaże. Abowiemem ten zebrał cześćia od Złotnikow zá Alpámi/ cześćiam go też doßedł ćwiczenim moim.

Ktorym

F ¶ Ktorym obyczáiem ma być odegnaná treć od złotá. A iáko ma być pozłotá ku piekney fárbie przywiedźioná/ Ták że sie może zdáć rzecz pozłocista / być ßczerym złotem: Weźmi Mosiedzowey lusku/ tákże y żeláźney po rowney częśći / włoż w garnek/ á wley octu tęgiego nieprzepalánego/ ták wiele/ coby ná dwá pálcá nád luskámi stánął/ álbo ná trzy/ Dayże im wrzeć zgodźinę/ odleyże on ocet/ á wnet inego wley / warzże záś/ iáko y pirwey. A gdy ták raz álbo ßeść vczyniß/ wßystek ocet z spotem zley/ á przepal go dla inych pożytkow. Ale co sie pozłoty tycze/ tedy on proch z lusk ná dnie vstáły wybierz/ á zważ/ przydayże osma część Koperwásu Niemieckiego/ Czwarta część Ołowu kruchego/ álbo Hißpáńskiego co nim pisa/ Sálmiáku pol częśći osmey/ tho iesth połowicą mniey niß Koperwásu/ śiárki też troche/ To ná miáłki proch vtrzy. Rozpuśćże wosku z oliwą/ á wsyp to wßystko weń/ á będźie iáko máść. Tąż máśćią námáży pozłote/ á dźierß nád węglem rozpalonym/ thák długo/ áż sie wosk wßystek wysmáży / wnet potym Krácbierstem subtylnym w źimney wodźie maczáiąc/ wytrzy zleguchná. A vyrzyß one pozłote/ iáko ßczerą bryłę złotá.

G ¶ Rzesmy tu w rzecz záßli około pozłoty/ nawięcey żeláźney/ Zda sie nam być rzecz vżyteczna kthemu/ iákoby obronić żelázo od rdze. A czym rdze záczętą zegnáć/ iż áni zná ku niezostánie / ále y owßem sie żelázo pięknie polerowánym okaże: Weźmi oleyku wáynßtynowego/ A pomáży żelázo / rdzewieć mu nie tylo niedopuśći / ále też záczętą rdze do ßczędu spędźi. Rownie iáko też tenże Oley ná płći spráwuie / iż s niey wßeláki e piegi/ lißáie/ y pryßcze/ álbo węgry spadzą/ zgołá wßeláki e zmázy nißczy.

Kśiąg 7 Rozdział 9.

O spráwowániu Kámieniá drogiego/ y o tym co ktemu należy.

A Rámykow przypráwá/ álbo dźiáłánie/ Co ie kámeykámi zową/ y iáko w nie obrázki wgniátáć: Weźmi Slimakow Morskich bieluchnych/ vtrzyß ie ná mármurowey płáśie mieluchno/ wmocz ono vtárßy w sok Limuniowy/ ktoryby raz álbo 5. był przecedzon przez pilśń / wleyże go thák wiele / żeby go nád prochem ná dłoń wzwyß stáło/ niechże ták moknie przez dźieśięć dni/ w naczyniu dobrze zákrytym / Pothym zley on sok zleguchná / á on proch ná dnie wyplocz wodą stokową. A wypłokawßy czyśćie záśie znowu vtrzy ná mármurowey płáśie/ co nalepiey z białkiem iáiowym/ pirwey dobrze vbitym/ wßákże co nagęśćiey/ áby było iáko wosk miekki/ ku wgniatániu pieczęći/ przyrzędźże formiczki/ w ktore wgnietáć chceß/ námáżyß ie czyśćie we wnątrz oleykiem słotkich migdałow/ gniećże potym ono ćiastko w nie/ á wyćisnawßy co nalepiey/ denkiem oney formiczki/ iż ćiastku denko vrowna/ Przytłocz formiczkę ná pápir suchy niekliyowány / thedy ná nim przylnawßy obrazek z formy wynidźie. A iesliby niechćiał miey s. Páwłá krete od tego ná teyći przylnąć/ y z formiczki wyniść muśi/ Jedno iż go śniey trudno z iąć/ muśi ćieniuchnym nożykiem ostrym z iąć/ potym położywßy ná gładkim pápierze kliyowánym wyłoż ná słońce/ iż wyschno. A gdy tákowe kámyki chceß przysádźić do inego kámieniá/ muśiß oboie mieysce/ ktorymi stulić chceß/ dobrze zágrzać/ áby on kit rády przyiyły/ á ten tákowy ma być: Weźmi mástiki gruzełkę máluczką/ á tę wetkni ná ostry koniec nożá / przygrzeyże v ogniá/ áż sie pocznie topić/ á gdy iuż vkápnąć chce/ pußćże ná ono mieysce gdźie chceß kámyk przysádźić / wnetże kámyk ćiepło przysadź/ á co nalepiey przyćiśni/ y przylnieć ták iákoby iednostáyny kámień był. Ale chceßli kámyk iney bárwy niżli białey mieć / białek on s ktorym ná ostátku trzeć maß z iáką żywnie fárbą chceß / s tą go dobrze vbiy álbo vtrzy / bo fárbá ma być bárzo miáłko vtártá/ żeby namnieyßa gruzełká w niey niezostáłá/ Tedy tákowe spráwowánie pilne vkáże kámyk być sámorodnemu podobny.

¶ Czynienie Perel podobnych sámorodnym: B
Weźmi vpráwioney gárnczárskiey gliny białey/ czyńże okręgluchne ziarnká máłe y wielkie / w kthorych igiełką dźiorki przepychay/ suß ie ná słońcu/ álbo w gorącym piecu/ áby dobrze stwárdniáły. Pothym nátrzy glinki Ormiáńskiey / mieluchno z białkiem iáio-

wym/ pomázuyże ie tym cieniuchno/ ostrze-
gáiac dźior zálepić/ Okłádayże ie ná to sre-
brem bitym/ á iesli oschły/ thedy ie woda od-
wilż/ áby srebro záraz przylneło/ vsußywßy
ie/ potym ie zebem głádź: Weźmiß potym
bieluchnego párgáminu/ á postrzyż go ná
máłe kąski/ pomocż ich społgodźiny w zim-
ney wodźie/ á wypłocz go czyśćie/ potym go
w wode ćiepłą włoż/ coby iey we dwoy ná-
sob wiecey było/ niżli párgáminu/ powarz
tego leguchno/ áż oná wodká troche zgest-
nie/ w tym klíyu káżda perłe z osobná/ bio-
rac ie ná iáki drocik dla zátkánia dźiorki/
tákże ćiepło maczay/ ále pretko s niego wyy-
muy/ á káżda strone obrácay/ áby wßedy w-
koło iednáko on klíy skrzepnał/ ktorego iesli
máło ná nich baczyß/ zásie powtore maczay
á stad beda piekne lsnace/ kiedy oschna/ iż sie
zdáć beda práwe sámorodne. A owßem gdy
ie przyrownaß do sámorodnych/ tedy dźiá-
łáne przeyda rownośćia y okragłośćia/ nád
to białośćia y świátłośćia.

C ❡ Wodká álbo fárbá do Adámántow praw
dźiwych y omylnych/ álbo z Száfiru vczynio-
nych ná podrzucenie folgy: Weźmi sadz z
świece kośćielkiem przykrytey/ á zadźiáłay ie
z Mástikowym oleykiem/ á to bedźie ćiastko
sktorego folge pod Adáment podłoż.

D ❡ Jáko biały Száfier przemienić w Adá-
ment/ Táiemnicá tá/ kámieniow drogich/
zda sie być pospolita/ iż iákmiarz wßyscy ied-
negoż sposobu vżywáia. Ktorego y ia też nie
gánie. Wßákże opisawßy ten sposob/ ktore-
go oni vżywáia. Jnßy też dáleko lepßy po-
káże. Naprzod biora otroczyny żelázne/ álbo
złote. Wßákże tych wiecey iest co złote biora
nieprzeto żeby lepße były/ iedno iż sa droższe/
przeto o nich wiecey dźierża/ wßákże sie my-
la/ gdyż ktemu żelázne dáleko sa lepße. Ná-
mienione otroczyny kłáda w tygiel ßmelco-
wy/ á wstáwia ná ogień/ bádza sie mu rospá-
lić/ ále nierospuśćić. Potym Száfiery wod-
ney bárwy/ y białe w ony otroczyny zágrze-
báia/ A wnet ie zás wyymuia/ á wyiawßy o-
gleduia/ iesliżeby iuż Adamentowa bárwe
miáły/ Jesli nic/ zás ie zágrzeba/ ták czyniac
áż práwie doyda bárwy Adámentowey/ Po-
tym ie kłáda w Pierśćienie vdźiáławßy pod
nie/ wyżßey opisána folge pod litera C.

E ❡ Przypráwá ina Adámántow/ dáleko le-
pßa y doskonálßa: Weźmi białego Szmelcu
miáłko vtártego/ ktemu otroczin żeláznych/
ták wiele iednego iáko y drugiego/ zmießay-
że/ á wźiawßy Száfier oblep go ßmelcem/
czyśćiuchnym rostworzywßy go ślinámi/ iá-
koby ćiásto/ przysußże go v ogniá dobrze. Po
tym go vwiez ná droćie glijowánym/ ábys
go mogł z ogniá dobywáć/ y zás wkłádáć.
Wstaw thygiel w ogień z onym pierwßym
ßmelcem z żeláznymi otroczinámi/ á gdy sie
rospala/ iż beda czerwone/ wpuśćże w nie ká
mień ná droćie/ á wraz go w ony prochy/ nie
chayże go w nich záchwile/ iáko y pierwey/
potym wyiawßy ogladay/ á niemali ießcże
dosyć/ zásie wraz/ ták długo áże práwey fár-
by doydźie.

❡ Bálágyn/ choć ták ćienki bedźie iáko pá- F
pier/ tedy go thák zmießyć możeß: Weźmi
Kryßtału pieknego/ coby miał bárwe Bá-
lágynowe/ weźmiß źiarnko Mástiki/ á we-
tkni ie ná koniec nożá ostrego/ dźierż v ogniá
áż sie bedźie mieć ku kápnieniu/ puśćże krop-
ke ná Kryßtał zágrzány/ á przytkni też ćie-
pło Bálágynek/ wnet sie złaczy ieden z dru-
gim/ á on Kit żadney bárwy nieodmieni/
áni spoienia okaże. Ten kámyk ták sklijony
możeß dáć śmiele wypráwić/ y według wo-
ley twey vformowáć/ boć bedźie iáko wlas-
nie iednostáyny Bálágyn.

❡ Sposob składánia Kámieni drogich/ ze G
dwu ßtuczek ieden czyniac/ iáko ie w Me-
dyolanie czynia/ Szmárágdy dwá ták spoiß.
Weźmi mástiki źiarnko/ Jákoś y w wyżßym
Rozdźiale wyrozumiał/ Ale ktemu kámie-
niowi potrzebá/ ábyś mástyke vtárł z gryn-
ßpanem/ z oliwa/ y skaskiem wosku/ á iesli po
trzebá rzedzey/ możeß wody przydáć. A chce
ßli Rubiny spáiáć: Weźmiß gumi Arábskie-
go/ Háłunu Cukrowátego/ y prosthego po
rowney cześći/ zmießayże to/ á warz w wo-
dźie prostey/ przydawßy nieco Bryzeliyey/
drobniuchnych trocinek/ Háłunu Kátińskie
go ile trzebá. Bo im go wiecey włożyß/ tym
fárbá bedźie ćiemnieyßa. A ták to złożenie
bedźie fárba/ ktora Mástika vfárbowána
ma być: Co gdy vczyniß/ dwie ßtuczce ied-
nákie weźmi/ á ná kole wypoleruy/ y vkßtał-
tuy iáko chceß/ y iáko wielkie być máia/ tylko
thego trzebá/ áby spodni mieżßy był niżli
wierzchni/ á iżby były ták sfugowáne/ iáko
pázno-

páznogieć ná pálcu/to iest áby ieden ná drugim ze wßad dolegał. Te thedy mieyßá/to iest spodnia ßtuczkę włoż ná łyżeczkę żelázną á postaw ia ná ogniu/áby sie rozgrzałá/zátymże czásem/wetkni bryłkę mástiki farbowáney ná noż/á przygrzey iey/áż pocznie kápáć/puśćże kropie/y iáko wiele trzebá ná ßtuczkę spodnia zágrzano/á do tad sie theż wirzchnia niech zgrzeie/przyłożże ia wnet/ná on kit/á wnet sie spolem zlepia/niemáiac miedzy soba żadney miażßości/á beda ze wßad iásne. Ze ie możeß bespiecznie w pierśćienie wpráwiáć/kłádac folgy Rubinom czerwone/Szmárákom zielone. Iáko theż folgy máia spráwione być/y o tym niżey krotce powiem/y náucze.

H ¶ Brylá ktorey kámienie drogie czynia/iáko Szmáráki/Rubiny/Száfiery/y ine co beda cáłe/á iednostáyne/y ze wßad piekne iásne: Weźmi Ołowu pálonego trzy vncye/wley nań wody ták wiele/żeby ná pálec álbo na dwá nád nim byłá. Płoczże go w tey wodźie pálcem mießáiac/á gdy sie vstoi/zleyże one wode/á schoway ia ku pomaczánu garnká posklenionego/áby do niego nieprzylipáło/co weń włoża przyßłego: Weźmiß do onego Ołowu Miniyey suchey trzy vncye/Kryßtału álbo Kálcedonu pálonych vncya iedne/łuski Mośiedzowey álbo Miedźiáncy dwie drágmie/y ßkrupuł ieden ábo dwá. To wßystko potłucz ná proch wespoł/wsyp w garnek/pomoczywßy go woda wyżßey náznáczona ktoras Ołow płokał/zápraw go á oblep czyśćie/wstawże go w piec gárnczárski/gdźieby gorzał przez trzy álbo 4 dni/Potym wyymi á vźrzyß bryłe piekna/ktora day kámiennemu spráwcy ku vczynieniu rozmáithych kßtałtow/iákoć sie podoba/gdyż w Wenecyey zá máły to nakład wrtocza/y wygładza: Możeß też dáć z niey y figurki iákie czynić. Ale ieśli chceß żołthe kamyki mieć/weźmiß żelázných otrocin álbo łußczyn. Ale ieśli czerwone/weźmiß Cynobru. Wßákże co sie tycze Fárb/o tych też lepßcze náukę dámy.

I ¶ Szmáráki y ine kámienie drogie iáko czynić: Weźmi Solánczáney soli co trzeba/Rospuśćże ia w wodźie/á przecedź przez sukno/y vsuß ia. A záś powtore ia rostworz/przecedź y vsuß ia. A gdy do trzećiego rázu ták vczyniß/náostatek vtłucz z niey proch/Przydayże kniey prochu nátłuczonego z Kryßtału dobrze prześiánego poł trzećiey vncye/Soli záś z Solánki dwie vncye/Grynßpánu rostworzonego octem/á przecedzonego iedne vncya/włoż to wßystko w naczynie posklenione w nowe/dobrze glina oblepione/áby nigdźiey oddech niebył/Potym wstaw w piec gárnczárski 24 godźin ma gorzeć/potym otworz/y beda tám kámienie drogie według tey náuki/podobne sámorodnym. Chceßli ták mieć Rubiny/tedy miásto grynßpánu/włoż Cynobru. A chceßli mieć Száfiery włoż kámieniá Lázurowego. A ieśli Iacynki/tedy włoż Korálu.

¶ Iáko Kryßthał y Kálcedon do tych potrzeb pálić/Kámieniá drogiego dźiałánia: K
Weźmi Wáynßtynu pálonego iedne vncya/á rostworz go w misecce wody/potym przecedź/Rospalayże ßtuczki Kryßtału/Albo Kálcedonu/á gáś ony rospalony ßtuczki w oney wodźie/czyń thego káżdey ßtucce do śiedmi rázow/zá śiodmym rázem/potłucz ie ná proch mieluchny/a choway on proch ku czynieniu bryły ná drogie kámienie. Wßákże to trzebá wiedźieć/iż ty pálone ßtuczki rozno trzebá tłuc. Bo ieśli ná Szmáráki tedy máia być tłuczone w możdźierzu w Mośiedzowym/ieśli ná Rubiny máia być tłuczony w żelezie/w Miedźiánym záś ná inße pospolićie.

¶ Wodká ku twierdzeniu námienionych kámieni. Gdy chceß kámienie dźiałáne w ich kruwkośći zmocnić/tey wodki ktemu vżyway/á dobrze bedźie: Weźmi krußkow Gáłmáiowych ták práwie pálonych/iáko Kryßtał tu powyżßey. Vtrzyß ie czyśćie/á włoż ie gdźie ná wilgye mieysce/áże sie woda stáną. Przydayże kthemu Koperwásu coć sie zda/tedy bedźie ćiásto rzadkie. Tho potym przepal/áż wodká wßystká wynidźie/włożże wte wodkę maki Ięczmienney/iż bedźie ćiásto Thymże ćiástem oblepiay Kámyki/gdy ie twierdźić chceß. A włoż ie do piekárskiego piecá rowno z chlebem. A gdy sie chleb vpiecze/wyymiß też kámienie z ich ćiástem/z iáwßy ćiásto precz/ogladay/A ieślić sie niezdádza dosyć twárde/záś powtorz/pewnie zá drugim rázem/beda w twárdośći sámorodnym podobne. L

M ¶ Szkla stluconego szklyenie / Vbiy dobrze białek Jaiowy/ á zaczyń snim wapno niegászone/ Ten kit szkly szkło stluczone/ thák że sie nijako thám roziać nieda/ dla lipkiey klijowatośći.

N ¶ Drugie szkłá szklyenie bárzo osobliwe: weźmi pokostu gesthego / á zstárzálego / á thym spoy szkło stluczone/ zwiez áż vschnie / áby sie nieprzemykáło / wystawże na słońce przez długi czas/ bo tho nieśpiesznie schnie/ Albo stawiay kilká kroć do piecá / bo przy ogniu możesz rychley vsuszyć / á owszem pilnuiąc/ á co będzie názbyt wkoło / tho nożem ostrusz/ gdy nápoly przeschnie. A tho szklyenie máło znáczne będzie/ y żadna sie wilgość ia niepostáwi/ tylko tego strzedz trzeba/ áby rzecz goraca niebyłá w nie lana.

O ¶ Iż glina przyprawna ku wielam rzeczy potrzebna/ zwłaszczá w rzeczách Alchimyskich/ Práwie thu ktemu mieysce służy miedzy ták rzeczámi potrzebnymi / o iey czynieniu náuke dáć: Weźmi gliny czystey lipkiey gárncżárskiey/ białey álbo śiwey ile iey mieć chcesz/ wsypże w nie nápoly popiołu prostego/ tayen Końskich/ álbo Osłowych suchych/ iákoby połowicá popiołu. A chceszli tym lepsza mieć/ przyłożże tłuczoney cegły/ álbo żelaznych otrocin po trosze / wszystki ty rzeczy máia być suche/ á to dla tego/ żeby ie ná miáłki proch mogł potłucz/ álbo vtrzeć/ á czyśćie prześiać. Pothym ná ziemi czystey posyp/ á niżli woda prosta poleiesz/ potrzesay Postrzygáczká bárwica/ coby iey przeciw wszystkiemu było nápoly/ Ażeby sie też wszędy przemieszáłá / potym woda rostworz/ dobrze vmieszay/ y vgnieć co nalepiey/ gdy ia iuż práwie vpráwisz/ iż iednáko wszędy wszystko zárowno będzie/ włoż ia ná iáką łáwke mocna y zás ia gnieć y vbiyay. Bo im ia nalepiey vpráwisz / tym ia powolnieysza ku potrzebie mieć będziesz y spráwnieysza. Abowiem nia możesz báńki oblepiáć formy z gruba czynić/ piece opráwiáć ku paleniu rzeczy rozmáitych/ y do inych rzeczy tákowa glina iest bárzo pożyteczna / zwłaszczá gdy dobrze vpráwiona. Wszákże iesliżeby ćie praca tákowa mierziáłá/ weźmiesz tylko gliny/ bárwice y popiołu gnoiu też troche/ miáry nie ták pilnie strzegąc/ boć też niektorzy bez gnoiu/ álbo bez Bárwice spráwnia podług myśli swey: Ale dobrze lepiey bywa/ ábowiem ku spaiániu bániek służy ták dobrze spráwiona gliná/ pożytecznie/ iż wiátru niepuszcza / álbo oddechu/ zwłaszczá gdy iesżcze przyłożysz dwie cześći Wapná niegászonego / á iedne białkow ku rostworzeniu: Abowiem tho gdy sie spiecże/ pewnieysze bywa niżli szkło/ y niepuszcza przez sie żadnego oddechu Thákowa gline trzebá w chłodzie / á ná wilgothnym mieyscu chowáć/ wszákże ták wilgotno żeby iácy nie wysychálá. Abowiem gdy raz vschnie/ trudno ia iuż masz rozczynić/ iuż wniwecz poydzie: Bo iesli ia moczyć chcesz/ tedy zwierzchu splynie/ á we wnatrz przedsie twárda. A thák musiałbyś iey do suszywszy/ práwie znowu vtłuc/ y zás zádziáłáć.

Kśiąg 7 Rozdział 10.

O czynieniu á przypráwiániu Form do lania Groszow wielkich/ álbo inych obrázkow / álbo Klenocikow/ bądź s Kruszczyn iákich / s Kryształu/ y ze szkłá.

NAprzod potrzebá mieć pogotowiu ziemie/ w ktorąby sie formy snádnie wgnietáły / piáskiem ku laniu drudzy zowa. A
Ten piasek iż rozmáićie bywa czyniony/ tákże y z rzeczy rozmáitych. My też tu rzeczy rozmáite vkażemy/ iż iesliby iednego dosthác niemogł/ á zabyś wżdy drugiego dostał. Tylko to wiedz/ iż ty rzeczy ktore przyłoże/ możesz ie ku potrzebie bráć/ káżde sámo/ chceszli możesz iedno z drugim mieszáć/ gdyż wszystki ktemu dobre sa. Naprzednieysza potrzebá w tym iest/ áby on piasek w ktory chcesz nieco wtłáczáć/ był bárzo miálki/ á iżby práwie był ziárna niedotycznego/ to iest żebyś iego wielkośći y dozrzeć niemogł/ bo sie w tákowym y nasubtelnieysza rzecz właśnie wytłoczy / też tym łatwiey wśie wpuści wszeláka Kruszczyne rospuszczona/ bez wszelkiey skázy Jedno on piasek z wodka misterna dobrze vmieszay/ iż áby gdy vschnie formy wgniecienie/ tym twárdsze mogły być. A ták może iedná formá wytrwáć kilká nálania / thák iżći nietrzebá káżdey sztuce z osobná iney formy czy=

my czynić. Co sie tycze do lania Olowu/ do tego sie zeydzie ledá iáki piasek/ thylko żeby miálki był/ á z wodká misterna zámießány.

B ¶ Naprzednieyßy piasek ku laniu iest stłuczoney Smiergle/ ktora Plátnerze zbroie poleruia/ Jácy wźiawßy tey ileć trzebá/ czyśćie ia vmiel/ Potym ia w gnoiu rospal/ iáko nizey wyrozumieß. Rostworzże ia iáko ćiásto/ á gesto vgnieć/ wtłaczayże sposob iákich grosżow/ álbo iákich inych figurek/ tákowe wtłoczenie formy moga trwáć przez długi czás/ gdy ich pilnie ßanowáć bedzieß. A gdy sie skáża/ zás ie znowu przetłucz/ y z wodka misterna zádziáłay/ A ták beda ießcze lepße niß pierwey były.

C ¶ Drugi piasek ku laniu: Weźmi skorup zdunic Sklárskich/ w ktorych oni ßkło rospußczáia. A nalepße ktemu sa dná od tákowego naczynia/ y to co pod srodkiem ku dnowi bywa/ Jácy ßkło precz odrzuć co knim przylneło. Niemożeßli tych skorup mieć/ tedy weźmi Tyglow Złotniczych nowych/ ták wiele iákoś ßklárskich miał mieć ná Wage/ Potłuczże w Spiżánym możdżerzu/ Potym ie vmiel ná kámieniu Mármurowym/ z woda iáko fárby tra/ przygliyuyżego/ iż mielßy bedzie/ iáko nizey wyrozumieß/ chowayże go w mießku rzemiennym/ álbo w skrzyneczce drzewiáney/ dobrze zwártey/ áby swa subtylnośćia niewypádał.

D ¶ Ten piasek thez ku laniu dobry: Weźmi śniednych Mażyrkow/ álbo z ieistych mußlow/ Jáiowych skorup/ wßystkiego po rowney części/ Rospal ie ná ogniu iáko wagl/ Potym ie vtrzy/ á od tego chowáy.

E ¶ Y ten proch łatwi/ á ku laniu dobry: weźmi tusk/ álbo otrocin żelázných/ chceßli możeß oboygá/ iácy chedogich/ włoż wespot w żelázny Puklerzyk/ álbo w kápálin/ álbo w iákie ine naczynie żelázne/ wstaw w nim ná ogień/ wlawßy octu mocnego/ á niech thák ná ogniu do ośmi godzin/ A gdy vschnie/ iż sie rospali/ Náleyże zás octu/ á ogniá podniec/ niech sie zás wyschnawßy rospali. Potym gdy ochlodnie/ vmiel ná kámieniu iáko y ine/ á schoway.

F ¶ Albo weźmi Kámienney Żużeli rospaloney/ á po cztery kroć w occie gáßoney/ á tego iákoby część iedne/ Otrocin żelázných tyle dwoie/ zmießayże spotem/ á day sie im zás rospálić/ potym ie vtrzy á schoway.

G ¶ Też y to proch ku laniu dobry: Weźmi kośći Báránich/ nalepße sa z glowy vpalone/ y potym vtárte/ á prześiáne ile trzebá/ wstaw ie ná ogień w naczyniu iákim żeláznym/ áby sie dobrze rospality/ wrzućże łoyu garść/ á zámießay iákim żelázem/ niech wespot zárowno gore łoy y proch/ á niech thák potym stoi spot godziny/ Potym odiawßy od ogniá/ vtrzeß/ á zásie rospal y vgás/ á im tego wiecey powtárzáć bedzieß/ tym lepßy piasek vczyniß.

H ¶ Albo weźmi Sepiowych skorup/ Niemcy zowa Fyschbeyn/ vpalonych/ á miálko vtártych/ y vśiánych ile trzebá/ y thák ie spraw/ iáko kośći Báránie/ tu trochę wyżßey opisáne. Bywáć też ten piasek z niektorey gliny ktora s Fenicyiey przywoża od Trypolemy: Bywa też y s popiołu winnych rośli/ bywa też spalonego pápiru/ y z suchych Końskich łayen palonych. Thez z cegły tłuczoney/ á miálko vśiáney/ y z glinki Ormieńskiey czerwoney/ y z inych rzeczy tákże/ ktorych ogień stopić niemoże/ Ktore sie też w nim áni pádáia/ ni tupia/ áni sie krußa/ ále wßelákie wgniećienie w cale odzierżawáia przyiawßy.

I ¶ Piaski wßelákie ku laniu/ iż máia być ták miálkie/ coby iednego ziarnká oko człowiecze vźrzeć niemogło/ á nieták żeby ie dotknienim człowiek poczuć miał. Ták thego doydzieß/ gdy go iuż nalepiey vśieieß/ Włożże go ießcze w iákie naczynie mocne/ wstaw go ná ogień/ dayże sie mu rospálić/ Potym go trzy ná kámieniu z octem/ álbo z woda/ A tego vczyń po ßeść kroć/ Potym go wsyp w duniczke postleniona/ wleyże nań wody/ thák wiele coby nád piaskiem ná dłoń byłá/ weźmiß drewienko chedogie álbo wárzeßke á wzmieć wßystkiego/ dayże troßke postać/ zleyże one wode metna zwirzchu leguchno/ w iákie naczynie czyste. Y zás wley iney wody/ tákże też zámießay/ iże sie zámaći. Zásie tákże do pirwßey wody zley/ ták thego często powtárzay/ poki sie wodá męci/ Potym ia zleway w kupe. A gdy sie iuż mećić niemoże/ znák iest piasku grubego/ ktorego wodá podnieść niemoże. Przeto on ostátek znowu vtrzy/ y zás tákże wode nań ley/ á co sie wzmeći zleway áż ták wßystek wspłynie/ Gdy sie zás pod ona zlewána woda vstoi/

tedy wode zleguchná śniego zley/ á day onemu mułowi czyśćie vschnąć/ Jeßcześ go raz dobrze vtrzy/ á co nagęsthßym śitem prześiey/ ná ostátek iedwábnym gęśćiuchnym/ A ták to bedzieß mieć proch nayubtylnieyßy/ Ten chowáy dobrze zátkawßy/ ták aby sie niewyproßył/ áni náproßył.

K ¶ Wodki przyprawienie ku od wilżániu tych piaskow/ o ktorych thu nauká byłá. A to iest tá wodka/ ktora zowa misterna. Abowiem tá wodká czyni piasek ten ták stałym/ że sie mu áni krußyć áni pádáć niedopuśći. Thakże ia vczynić maß: Weźmi soli prostey/ á záwiez iey wezeł w chuste/ wmocz że ia w wode. Włożże ia w tygiel Złotniczy álbo w garnek iáki/ á oblep go dobrze gliną wsthawże go w ogień w węgle rospalone/ tám gdźiebyś mogł przez cáłą godźine miechem dáć iáko v Kowalá. A gdy ostudziß/ vtrzyß ia czyśćie/ Włożże ták miáłka w garnek połkieniony/ á wley prostey wody/ żeby nád prochem byłá o połtory dłoni. A mießay ták długo v ogniá/ áże sie rospuśći. Potem day ochłodnąć/ á przecedź raz álbo dwá przez płát sukienny/ álbo przez pilśń dobrą/ Tákowa wodká służy ku odwilżániu piasku do lania/ bo go czyni tęgim y lipkim/ o czym niżey bedzie: Ale też misterna wodka ießcze ináczey bywa z białkow iáiowych/ gdy ie czyśćie vbiie prątkiem Figowym/ zwłaßczá gdy ie ták długo bedzieß mießał/ áż sie wßystek obroći w piáne. A gdy thak przez noc postoi/ przecedź one wode/ ktora sie pod piáną vstoi/ chowayże ia ktemu/ iżby śnia piasek ku laniu odwilżał. Bo śniego vczyni ćiásto tęgie y gładkie ku wtłaczániu form rozmáitych w nie. Przeto pospolićie tey wodki białkowey przylewáia do oney ktora z Soli bywa/ dla lepßey tęgośći. Drudzy záś wolą w nie lać wode z gumim Arábskim/ wßakże obá zwyczáie dobre.

Kśiąg 7 Rozdźiał 11.

O Rzeczách należacych ku laniu/ y tudźieß nauká lania.

A BYdź żadna Rzemieślnicá robotá bez naczynia być niemoże czynioná/ Rzecz mi sie potrzebna zdałá/ vkázáć ktore rzeczy ku laniu są potrzebne. Naprzod potrzebá pilnośći mieć/ o węgle z drew świeżych á twárdych y suchych. Tákże też o Tygle/ áby były cáłe/ nie białe áni czarne/ ále práwie ßáre popielástey barwy. Trzebá też mieć na doredziu papir miąższy ku obwijewániu Tyglow. Tákże też y Tręine ku wydymániu prochu śnich. Trzebá też mieć klámę ku wyrmowaniu węgla o tyglow. Potrzebá też prásy ku ściskániu formy/ ktora lewna flaßa zowa. A to áby tym snádniey Krußczyzny wlewáć/ ktemu trzebá deßczek dwu álbo więcey/ coby gládko heblowánych twárdych á lekkich/ iáko Orzechowych/ Debowych/ y Bukowych miásto Bukßpanu. Mogali też być mośiedzowe/ miedzyby ktorymi mogły być formy ściskáne y przewrácáne. Chust też do kilká/ ktorymiby mieyscá prożne około form mogł wypełniáć. Trzeba też y Cerklá/ y Liniyey ku rostykaniu práwey miáry form/ Rynienek thákże/ coby nimi ćiekły Krußczyzny rospußczone do form. Trzebá też y skrobadł żeláznych/ ná kształt motyczki kończástey/ z obiemá kráiomá ostrey/ ku wydrożeniu Rynienki w formie/ ktora ma ćiekąca Krußczyzná wćiekáć/ ktorych żelaz iesli nie maß/ musiß nożem pilnie wydrożyć/ Oleiu też y kes Terpentyny miey/ cobyś pápier w niey zmaczawßy/ álbo Bárchanowy knotek/ zápaliwßy okurzył we wnąthrz/ prawie wyschłe formy/ bo ie troche okopćić trzebá/ iż tym lepiey w nich Krußczyzná poplynie. Ale iesliby sie ná iednym mieyscu bárziey okurzyło niż ná drugim potrzebá do tego mieć noßke záiecza/ y do inych tákże rzeczy. Dwu też ßczotek potrzebá/ iedney z drotu mośiebzowego/ Co Złotnicy kratzburstem zowa. Druga z ßczećin/ tym obyczáiem iáko są owy/ co nimi grzebienie wyczesuia/ Abowiem thá iest potrzebna przy początku y dokonániu.

B ¶ Jákim obyczáiem große álbo vpominki lać/ álbo ie wtłáczáć. Naprzod weźmi on groß według ktoregoby chćiał odlać: Włożże go w ocet s trochą soli/ á s trochą perzyn

spaloney

ſpaloney ſłomy / Potym go wyymi / trąc go czyśćie wyżßey miánowánymi ßczoteczkámi optocżże wodą / á wyſuß chuſthką chedogą: Weźmiß iedne połowice leyney fláße / á położ ią ná rowney deßce gládkiey / tą ſtroną ktora do drugiey połowice przykłádáią / ná ſpodek the obroć / ono ochedożywßy co chceß odlać / położ ná deßce práwie przećiw lirkowi fláße leyney / ktorym wchodźi Krußczyzná / zwłaßczá ieſli thylko ieden odlać chceß. Ale ieſli dwá odlać maß / thedy ieden położ przy iednym boku fláße leyney / á drugi przy drugim boku. Aby ſie práwie liy miedzy nie trafił / Ale ieſlibyś chćiał záraz wiecey lać nizli dwá / kłádźże ie ták porządnie do leyney fláße / iákoby do káždego zo oſobná rynienká od liyá mogłá iść / bo ſie niegodźi / by z iedney formy do drugiey miáło przechodźić / Ale od liyá ma káždey formy oſobna rynienká w piaſku być / kthora ma Krußczyzná ćiec. Gdyß iuż thák porządnie vłożyß: Weźmiß piaſku ktoryś nárządźił / ábyś weń lał / włożże go w duniczke poſkleniona / pokrop go wodką miſterna ták mokro / áby ſie pilić dał / iáko maką wilgotna / gdy ią w gárśći śćiſkáią / álbo iáko śnieg ná odmiecz. A gdy go práwie iednoſtáyńie odwilżyß / czyśćie pilnie mießáiąc / náſypże go w fláße ná ony vłożone große / álbo coś nágotował ku laniu / gdy iuż zárowno naſypieß / nágniátuyże w fláße dobrze dłonią / á czyśćie náfáſowawßy zbytek / ktory wyżßy ieſt niż rama fláßána / then z ſtrychni zleguchná precz / á zebrawßy chedogo w duniczke do drugiego włoż / One rame pierwßą leyney fláße / gdy ią iuż ták odpráwiß chuſtką rowniuchno / z wierzchu przyłoż ná chuſtke deſke iną / thákże rowna y gládka iáko y pierwßa / podeymiß rowno przećiw náſypaney ramie / pod deſke ſpodnią drugą reką ná deſke wierzchnią przyćiśni. A ták obie śćiſnawßy rekámi dobrze / przewroć deſke ku gorze / ktora odeſpodź byłá / á one nádol coś ią był ná wierzch położył / Seymże zleguchná wirzchnią deſke precz / ná ktoreieś był große położył / ty iuż vźrzyß ná wierzchu w piaſku leżąc. Włożże drugą rame fláße zleguchna ná one pirwßą / w ktorey iuż piaſek ieſt / náſypże też y te pełno czyśćie nágniatáiąc / tákże też tyt oſtrychuy iáko y pirwßey. Potym wierzchnią rame nożem v liyá podeym / á troche vnieś / iż rekámi ią z iąć / á podnieść możeß / odeymi ią ná ſtrone / á ſtáwmie ią poſtaw / Z drugiey oney ſpodney zleguchná / ony große wybierz / álbo ie obroć ku dołowi / iż ſámy wypádną / co ſie łatwie śtánie / gdy zleguchná nożem y w ten kray / y w ow vderzyß / tedy ony ochwiawßy ſie tym ſnádniey wypádną. Ogladayże ieſli w obu ſtronách práwie ſie wytłoczyło. Jeſli nie / muśiß záś znowu große włożyć / ták iákoś ie wybrał / áby ſie niepowtorzyły / Słoż záś ramy leyney fláße / położ też chuſtke ná wirzchnym / iáko y ná ſpodnim tyle / włoż miedzy dwie deßce / á wſtaw do práſy / śćiśniß dobrze w kupe / thedy chuſty popra piaſku w kupe / y obleże piaſek około grosßow twárdo / á ták ſie dobrze wyráżą / Záśieß ramy rozeymi / á große iáko y drzewiey wybierz / Vczyńże ſtrußke od liyá miedzy wytłoczonymi formámi / á od oney ſtrußki / wiec drugie náprzek / do form großow witłoczonych / wßákże ie ták czyń / żebj w nie zwirzchu práwie ćiekło / on piaſek ktoryś z brozdek / álbo z tych ſtruzek wydrápał / álbo ſtrugiem wyrznał podniożßy rame iednym końcem / tedy go ſtrześni / á noßką záieczą zleguchná zmieć / Pothym obie ramie przed ogniem poſtaw / á vſuß ie czyśćie / potym zápal Oleiu z Terpentyną / á okurz formy ony wtłoczone / nád onym dymem dzierżąc / tákże y ſtrußke one / á okopć dobrze obledwie ſtronie / Wßákże ieſli gdźie śiłá ſadz obaczyß / noßką záieczą omieć / zoſtáwiwßy ile trzebá / ſłożże záś w kupe á záprąſuy. Mieyże też po gotowiu w tyglu roſpußczoną krußczyzne / ktoraś lać vmyślił. A iżbyś poznał ieſli ſie ku płynieniu doſyć roſpuśćiłá. Tedy ieſlić ſrebro / álbo mośiądz ieſt / poznaß roſpußczenie ich / z bláſku gdy ſie iuż tlną. Jeſli Cená / tedy źdbło ſłomy / álbo kąſek pápieru ná niey w tyglu położ / ieſlić ſie záraz zápali / iuż ma doſyć gorącośći ku płynieniu / Bo ſtego dobrze popłynie / á zwłaßczá gdy weń wrzućiß Trzećią / iákoby ſetną część / á ßpiſ glaſu oſmą część Ceny w tyglu / bárzo od tego oſtro w formách pádnie / y od tego Cená bedźie twárdßa. Gdyż thák wleieß / á daß przeſtydnąć / roſtropnieß ono wybieray coś vlał / ábyś form niepokáźił / coby ich nietrzebá powtore tworzyć / zwłaßczá gdy maß w nie powtore lać / ábowiem gdy ich poßánuieß /

ieś/możeś wnie wiele kroć odlewáć. Wßák- że ie trzebá zá káżdą rázą/gdy lać maß okurzyć/ Y záś w práse záprásowáć/á to ták cżesto czynić/ile kroć chceß odlewáć. Gdy formy ony cáłe są/ á chceß ie ná iny czas schowáć/ chowayże ie ná mieyscu suchym/ gdźieby nie odwilgły/ A ieśli są nárußone/ záś on piasek znowu vtrzy/á będzie dáleko lepßy niż pierwey był/ Jáko große ták nowo vláne/ y choćia stáre máia być wárzone y bielone/zwłaßcża gdy nie są Cenowe/ o tym niżey nauká będzie.

C § Jny obyczay odlewánia großow/ álbo inych vpominkow/ á to w glinie/ A the ták spráwiß: Weźmi gliny przyprawiáney o ktorey nauká wyżßey w Rozdźiale 9. pod litera O. Vsuß ia co nalepiey ná słońcu/ álbo v ogniá/ zetrzy ia ná miałki proch/ potym on proch rozmięć wodą prostą. Mieyże po gotowiu to co chceß odlać/ á ma być ochędożono co nalepiey: Weźmiß pędzlikiem subtylnym oliwy albo oleiu/á pomażyr strone iedne/tego co chceß odlać. Potym iny pendzel maczáiac w rzadkośći oney gliny rozmaconey/co się ná wirzchu vstáłá/ tymże ná oliwie zleguchná pomáży/ á gdy ono nánieśienie gliny oschnie/ záś pędzlikiem ná nie drugiey pomuśni/gdy y tá vschnie/ co dáley to gęstßey nádaway/ áż iuż będzie oná strona miąßa/y mocna dosyć/ ták około kráiá/ iáko y w tyle ná płáźie podnieśże/á on kray do ktorego druga stroná ma przystáć/ the woda odwilż/Tákże y z bokow drzewiey nożem vrownawßy/ posyp mieluchnym tártym weglim/iż do gliny przylnie/niechże ták przyschnie. One drugą strone großá álbo co odlać chceß/ też oliwa álbo oleiem pomáży/ á záś tákże rzadká gliná sprzodku/ á potym gęstßą námázuy/áż też będzie iáko y pirwey/ gdy potym wyschnie/ rozewrzyß one forme naznáczywßy kreská/ iáko wespoł były/ wytrzęśniß on groß álbo coś obmázowat/ Vczyńże dźiorke ku laniu/w oney stronie głębßy/ y w drugiey tákże troche/przypieczże ich v ogniá co nalepiey/ iż będą trwáłe/ potym złożywßy ie/ záś iáko były obwiezy ie drotem żeláznym odgliyowawßy go/ áby sie tym lepiey zwiazáły/ zágrzeyże ie dobrze ku laniu/ á ley iáko y w pierwße. A gdy ochłodnie ono coś wlał wyymi/ ieśliże srebro tedy bielenia potrzebuie/ieśli z ceny/tedy nic bielić nietrzebá. Jeśliś złotem odlał/ Grynßpanem z vryną vbárwić muśiß. Acżkolwiek pospolićie srebro y złoto w piasek á nie w glinę leia/ wßákże y wto niewádźi/ gdy wytrwáć może gliná. Jeßcże y inym obyczáiem ty gliniáne formy czynia/ále iácy ná raz służą/ wßákże wßeláka rzecz co chceß/ tedy ták odleieß/ zámießay wosku z Terpentyną/ á vczyń śniego co chceß. Oną gliną sprzodku rzadká/ á co dáley to gęstßą obwalay/ máiac on wosk ná czopku drzewiánym/ kthory czopek theż woskiem niech będzie pomázánym/á gdy gliná vschnie choć v ogniá/czopek on ostábieie/y da sie wyiać/obroćże oną dźiorką nádoł/á przymkni w ogień/ tedy on wosk ze wßad wyćiecże/ á ty w one pustynią wley co chceß/á obiwßy potym glinę/wßystko to vlano naydźieß ták gládko y wßystkim sposobem/iáki wosk był/tylko formy niech będa ku laniu ćiepłe.

§ Bielidło ku bieleniu großow odlánych/y inych stárych rzecży záplugawionych/ iż sie będą zdáć iáko nowe. Naprzod káżda rzecz ktora vbielić chceß ze srebrá vczyniona/ do ogniá ia włoż/ á czesto ná wßystki strony obrácay/ áż pobędźieie iáko popioł/ Potym Kratzbierstem wytrzy czyśćie/á wte wodke włoż: Weźmi wody coby ku zánorzeniu dosyć/ Soli bieluchney/ Waynßtynu/ y Háłunu/ káżdego zárowno/ wßákże soli wiecey/ zmießay to wespoł/á warz w garnku poskle nionym. A ieśli iest co mośiedzowego/ wárzenim pobieláńego: Weźmi drágme srebrá ćieniuchno bitego/ álbo málárskiego srebrá ták wiele tablicżek/ Sálmiaku połtory drágmy/Sáletry połtrzeći drágmy/ zmießawßy to wespoł/włoż ná wegle w iákim naczyniu/ álbo w gárncu zákrytym/ coby w pokrywce dźiórká byłá/iżby tám tedy śmiad wyßedł. Potym ono ochłodźiwßy/vtrzy czyśćie ná proch/gdy tedy co bielić chceß/ przyday tego prochu vncya iedne w wodke wprzod námieniona/powarz społ czwierći godźiny/ á tám Mynce álbo iákie srebro włoż/ ábo co inego bielić chceß/ Potym wßystko wespoł wley w ćiepła czysthą wode/ á onym co ná dno vpádło/zlawßy wode/náćieray ono coś bielić chćiał/ potym zimna woda opłocz/ á vsuß/będzie iáko srebro. D

Kśiąg 7 Rozdźiał 12.

O paleniu ſrebrá / iż ſie ſkruſzyć da iáko ſkorká chlebá / tákże y o paleniu Koźioblaſku.

A

SRebrá czyſte wypalenie / y Treći / Jż ſie czeſto zmienká dźiáła / w tych Kśiegách / o paleniu Srebrá / Jeſt tego pilna potrzebá / ábym vkazał ſpoſob palenia tego / Tákież y Koźioblaſku. Ale iż ſą rozmáite ſpoſoby palenia Srebrá. Ja tylko trzy ich tu opiſze co lepſzych. Napierwſze tháktie ieſt: Weźmi ſrebrá czyſtego ćieniuchno vklepánego / á wmáte bláſzki ſtrzyżonego / włoż ie w tygiel Złotniczy / podſypawſzy Soli proſtey nieprzepaláney / ná one ſol położ bláſzek ſrebrnych / y záś ſoli wſyp / potym záś ſrebrá / wſzyſtko ták wárſtwámi kłádź / á ná ſámy wirzch ſoli niemáło wſyp / Potym trzy papirem zwirzchu przykriy / ná to gliną dobrze oblep / wſzákże we śrzodku dźiorke máło vczyń / á vſuſzywſzy / wſtaw w kupe wegla roſpalonego / á niech ták gore przez 4 godźiny / Też y ná wierzch tyglá wſyp wegla doſtátek. Potym day oſtydnać / á otworz / wybierzże bláſzki ſrebrne / Ktore ieſliże ſie kruſzą miedzy pálcy / iáko ſkoreczká chlebá / tedy doſyć vgorzáło. Ale ieſliże nie ſą kruche / záś ie tákże po wtory raz pal. A gdy thák ſrebro raz álbo trzy palone bedzie / dáleko bedzie lepſze / Gdy ſie iuż práwie vpali / ony bláſzki vtrzy czyśćie ná kámieniu. A on proch potym płocż w ćiepley wodźie / ták długo wode odmieniáiąc / áż wſzyſtká ſłonośc wynidzie. To ſrebro bedzie práwie czyſte / mielone ku wielam rzeczy pożyteczne. Bo ma własność w ſobie złota / Jácyby go kto ſłuſznie vmiał vżywáć. Jeſzcze y inym obyczáiem bywa ſrebro palone z Koźim bláſkiem miáſto ſoli / wſzytkim tym ſpoſobem / iáko z ſolą / tylko iż niema być płokáne ćiepłą wodą. Są theż drudzy záś / co ie nápoły z ſolą / á z Koźimbláſkiem palą / powtarzáiąc palenie / do dwunaśćie / drudzy do pietnaśćie rázow / y ſtawa ſie czyſtſzym / twárdſzym y fárbowniejſzym. Bywa też ieſzcże palone / y tym obyczáiem / iż mu ſie dáią w tyglu roſpuśćić / á do káżdey vncyey ſypą śiárki ſunt ieden. Bo ſie ſrebro tą lepiey trawi / y ſtawa ſie lepſzym / niżli ſolą á koźiobláſkiem / zwłaſzczá ieſli śiárká ieſt twierdzoná / ábo kálkuſem Mydlárſkim lutrowána / A to ieſt ſpoſob pierwſzy.

B ¶ Wtory ſpoſob palenia Srebrá: Weźmi Szedwáſeru / ktorego przypráwienie maſz w tychże Kśiegách w Rozdźiale 7. pod literą B. Trzy częśći iey ma być / otrocin ſrebrnych bláſzek ábo liſtkow bitych część 1. wley wodke one w bánke długiey ſzyie / á potym ſrebro włoż / á nátychmiaſt w báńce pocznie wrzeć / zwłaſzczá ieſli wodká ieſt dobra / To ieſt Szedwáſer / po Polſku właśnie rozrywna wodká. Jeſli thedy od niey wre / dopuść ták áż przeſtánie. Ale ieſli wodká ſłába / á wrzeć niemoże / thedy ią nieiáko do ogniá przydźierżaway reką / álbo ią poſtaw ná gorącym popiele / Albo w gorącym piecu / áże práwie wywre / á wſzyſtko ſrebro ſie ſtrawi / á to obaczyſz / gdy ſie wodká zielona ſtánie / á iż ſie go nic ná dnie nieuſádźi. Bo wodká tá rozrywna / ieſli niedobrze ieſt vpalona / tedy okaże ná dnie wapno bieluchne / chybá iżby ſrebro nieco złotá w ſobie miáło / tedyby ſie ná dnie vſtáło iáko piaſek. Gdy ſie to iuż ták ſtánie / weźmiſz bánke wielką / á náley w nie wody do połowice / wyley ią záś w co przeſtrzenſzego / á włoż w nie garść ſoli / gdy ſie ſol roſpłynie / przecedź ią trzy kroć / wley ią záś do oney wielkiey báńki / zleyże theż tám wodke rozrywną / weſpoł ze ſrebrem / á day ták poſtać do czterech godźin / w tym czáśie vſádźi ſie ſrebro wſzyſtko z ſolą ná dno / To gdy virzyſz / przecedź wodke wſzyſtke weſpoł przez chuſte geſtą / A ſrebro co ſie ná dnie voſtáło / y w chuśćie zoſtáło / wſzyſtko w tygiel włoż / á zápraw go pilnie / wſtawże go w kupe wegla roſpalonego / á day mu w nim gorzeć do trzech godźin / á gdy oſtydnie / odkriy á wley wody ćiepłey / mieſzayże pálcem / potym ſie day troche podſtać / zleyże po lekku one wode / á iney wley / czyńże thego do tad / poki iáka ſłonośc ieſt. Ale gdy iuż bedzie nic ſmáczna / thedy ſrebro wyſuſz / á ſchoway od potrzeby / ábowiem ieſt bárzo czyſte.

C ¶ Trzeći ſpoſob ſrebrá palenia / Weźmi liſtkow ſrebrá bitego / á roſpuść go Trzećią / według nauki Kśiąg 7. Rozdźiału 2. pod literą A. Trzyſz go z ſolą poſpolitą / Potym wſtaw

ſtaw ná ogień/ áż ſie Trteć wſzyſtká wykurzy
Płoczże ſrebro wodą ćiepłą / áż żadney ſło-
nośći niepoczuieſz/ á ták doſyć ma. Wſzákże
chceſzli możeſz go záś z ſámą ſolą trzeć/ y záś
go w Tyglu w ogień wſtáwić przez trzy go-
dźiny. Potym go záś wodą ćiepłą płocz iáko
y pierwey. A dopieroſz będzie Srebro do-
ſkonáłe.

D ¶ Spoſob palenia Koźioblaſku: Gdyż pa-
lony Koźioblaſk ſłuży do wiela rzeczy. Jeſt
palenia iego rozmáity ſpoſob wynáleźion:
Wſzákże go poſpolićie palą ze dwiemá częś-
ćiomá Saletry / álbo Soli y Waynſzteynu w
piecu Gárncżárſkim. Potym ſol álbo Wayn
ſztyn wodą ćiepłą wypłokuią. Drudzy záś ro
ſpaláiąc go ná węglu / gáſzą go moczem. A
tego bárzo wiele kroć powtarzáią: Niekto-
rzy záś obwiiáią go w ſukno białe / y kłádą
go w ogień wielki/ R ták ſie vpali/ że będzie
leguchny/ puchlny/ máło nietáki iáko hálun
palony. Wſzákże iż ty ſpoſoby nie ſą dobre: A
to iż álbo niedoſtátecznie vgore/ álbo wayn
ſztyn własność ſwą vtráći. Ták że ſie práwie
ſtawa wapnem niegáſzonym. Przeto tego
potrzebá ieſt/ ábym ſłuſzny á doſtáteczny ſpo
ſob okazał/ ktory ten ieſt: Weźmi Koźiobla-
ſku dobrze vtłuczonego/ álbo vtártego/ w-
ſtaw go w tyglu w węgle roſpalone/ ták dłu
go iż ſie czyśćie roſpali. Mieyże po gotowiu
ocet wypalony/ w ktorymeś roſpuśćił wayn
ſztyn palony / á w ktoryś też wlał aqua viti
trzećią część: Polewayże tym Koźibláſk w
tyglu/ áż ná káżdy funt Koźioblaſku/ wyni-
dźie octu tákowego trzy vncye. Potym od-
iąwſzy od ogniá/ płocz go ćiepłą wodą/ á cho
way go vſuſzywſzy od potrzeby. Bywa thęż
palon rozbierány ná ćienkie liſtki / á kłádą
go w tygiel wárſtwámi/ przekłádáiąc go li-
ſtkámi/ álbo bláſzkámi ſrebrá bitego/ wſtá-
wiáią go w piec ſkleniczny przez 4 álbo 6
dni. A ſtánie ſie też ták dobrze / gdy będzie
prześćielan bláſzkámi Cenowymi. Bywa
też y ták vpalon/ gdy go wrzucą w miedź ro
ſpuſzczoną. A w tey vgore bárzo prętko/ Jed
no iż miedźi bárzo záſzkodźi/ przeto tákowe-
go palenia nierádze.

E ¶ Spoſob palenia álbo wzburzenia Trteći
Weźmi funt Trteći/ á włoż ią w miſkę drze-
wiáną / przyley w nie octu troche z trochą
Sáletry/ vmieſzayże weſpoł dobrze/ morzecy
ią: Potym w nie przyłoż Soli proſthey poł
funtá/ Sáletry miáłko vtártey 4 vncye/ há-
łunu palonego dobrze vtártego połtorá fun
tá. To weſpoł vmieſzawſzy/ włoż w báńkę o-
blepioną áż do ſzyie / á przykrywſzy Alembi-
kiem/ pal w gorącym popiele / naprzod o-
gniem máłym/ áż wſzyſtká wilgość wynidźie
ktorą pilnie ſchoway/ gdyż ku wielam rze-
czy ſłuży/ iáko ku roſtwarzániu/ á zámieſzá-
wániu Trteći. Wyćiągnąwſzy thedy wil-
gość wſzyſtkę/ przymnażay ogniá vſtáwicz-
nie/ áże Trtec wſzyſtká zbieleie/ to ieſt áż v-
leże ná fuziech álbo drożdżách ſwoich/ niei-
náczey iedno iáko ośrodká ziemiána. Chce-
ſzli tedy by ſie wſpinálá áż do ſzyie báńczáney
obłoż báńkę pápierem/ ile ieſt nágoli. Przy-
dayże ogniá więtſzego/ vźrzyſz zleguchną w-
ſtepuiąc Merkuryuſzá/ To ieſt Trteć/ á bę-
dźie iákoby dzwonek. Potym ochłodź/ á zey-
mi Alembik: Wyymiſz báńkę/ á ochędoż ią w
koło ze wnątrz/ ſtrzegąc by ſie nieſtukłá/ á
trteći niepokáźiłá. Potym ochędożywſzy roz-
biy báńkę / ábyś mogł ſniey Trteć wybráć/
tylko ſie ſmadu ſtrzeż/ byś ſie niezáráźił. Mo
że tym obyczáiem vpálić Trteći w iedney bá
ni dwie ośćie funtow/ iácyby wſzelkiey rzeczy
byłá słuſzna miárá. Ony fuſy ná dnie pozo-
ſtáłe/ vtrzyie dobrze / á rozmęć ie wodą w-
rzącą. Potym przecedź. Wárzże ie záś/ á v-
ſuſz ie. Abowiem to co zoſtawa fuſow / by-
wa iákoby ſol zmieſzána z hálunem/ Służy
to záś ku paleniu Trteći nowey / przylawſzy
octu / álbo miáſto octu wody paloney. W-
ſzákże Trteći palenie s tákowym hálunem/
więcey ſłuży niewiáſtam ku głádzeniu twa-
rzy/ niźli kiedyby bez hálunu byłá palona.
Wſzákże oboyga nierádze/ Abowiem dáleko
lepiey będzie gdy ku głádzeniu twarzy/ kto-
rego inego vżywáć będą/ s tych ktorech ia
w pierwſzych Kśięgách opiſał/ niźli gdy bę-
dą bráć Trteć/ choć palona y wzburzona ieſt
Gdyż tá więcey Złotnikom/ Alchimiſtom/ y
do wiela inych lekarſthw ſłuży/ ále nie do
twarzy/ R bywa dla tych ieſzcze lepſza / gdy
w nie miáſto palonego hálunu/ biorą ſuro-
wy Koperwás/ á ten iż ieſt niewiáſtam ſzko
dliwy/ á ták im do tey Trteći nierádze. Sa
ieſzcze złych ludźi wiele/ co Trteć palą z Kry
ſztálowym złototłuſkiem / tylko ku głádzeniu
twarzy zálecáiąc. A ták dla máłego zyſku

czynia wielka niebeſpiecznoſć / gdy niekto-
rym pániam od niey twarz puchnie / iáko
beben / lepieyby tákiego piorun zábił / niż tá-
kowe lekárſtwá czyni. Co ſie tycze obwyß
námienionego palenia Trzeći / zwłaßczá z
hálunem / álbo z koperwáſem. Tedy tákowe
palenie / może odnowione być / gdy tácy do
káżdego funtá Trzeći przydaß ſoli / álbo pa-
lonego hálunu / álbo wapná niegáßonego
poł funtá. A ſtym włożyß do báńki / y záś be-
dzieß palił iáko y pirwey. Abowiem tym o-
byczáiem predzey ſie vpali / y bedzie lepßa / y
piekniejßa. Alchimiſtowie náſláduiac nau-
ki Geberowey / Doktora Thomy / y inych w
Alchimiyey bieglych / czeſthokroć vżywáia
wielkiey pracey / około iey paleniá / Aby ią
tylko vſtanowili / á vtwirdzili. Niekthorzy
do ſtá kroć / á niektorzy do dwu ſet rázow ią
palili / á náoſtátek wßyſtkę praca ſtrácili. Co
ſie bez watpienia przydawa / ſtad iż záwße
przydawáia fuſow / to ieſt hálunu / ſoli / y ko-
perwáſu. A gdyß ogniowe ieſt przyrodzenie
latáiace vſtánawiać / á zćiegáć. Okázuie
ſie ſtad / iż im cześćiey co pala / tym ſie twár-
dßym ſtawa. A choć ſie też cześć zleguchná
śćiagnelá / gdyż ſie w fuſiech zámießálá / nie
było iey dozrzeć. Przeto ći niewiedzac przy
czyny áni ſpoſobow / iáko ſie godźi. Widzac
iż ono co palili po troße nißczálo / ábo wyla-
towálo. Albo też tußyli iż to ogień trawił /
á nie fuſy wßie bráły. A thák gdy ią kto chce
práwie palac vtwierdźić. Potrzebá áby
raz albo trzy / y choć czteri palił z ſola / z há-
lunem palonym / ábo z niegáßonym wap-
nem / álbo z koziobláſkiem / iáko ſie iuż rzekło
Abowiem ták nie tylo z ziemie / ále też z wße-
lákiey zbytniey wilgośći / bedzie wyczyśćio-
ná. Wyczyśćienie ziemie tym ſie okaże / iż ná
dnie zoſtánie / weſpoł z inymi fuſy w báńce /
To ieſt z ſola / z hálunem / y z koperwáſem. A
iż też od wilgośći zbytniey / bowiem cześćia
przez wykurzenie weſpoł ſie z octem roſpu-
śći / Cześćia przez powtarzánie palenia /
Przyymuie nieiáko własność ogniowa. A z
tych przyczyn ſie vtwierdza. A to ſa twier-
dzenia / dwie naprzedniejße cześći / álbo ſa
tylko ſámy: bo w tey mierze inego nic twier
dzatßego nie baczemy / iedno ták być wypa-
lono. A ták z ogniem z iednoczona / ták iż ſie
go więcey niechroni / áni ſie mu trawić do-
puśći. Przeto gdy bedzie palona raz czteri /
iáko ſie rzekło / Potym ſáme pal / nic nieprzy
dáiac / ták długo áż na dnie vśiedzie vtwier-
dzoná / iż ſie iuż ogniowey mocy niechroni /
áni nißczeie. Wßákże chceßli łatwiey y pre-
dzey ſpráwić. Dzierże ſie tey napewniejßey
á nabeſpieczniejßey drogi. Iż gdy trzy álbo
cztery kroć palona bedzie / iáko wyżßey zmien
ká byłá. Przydayże czwarta cześć ſrebrá ná-
czyſtßego / ták roſpußczonego / iáko niżey na-
uká bedzie. Co potym weſpoł zmießawßy / á
vpaliwßy / Zmießayże záśie ono co ſie vpa-
liło z onym co zoſtáło ná dnie / á vtrzy czy-
śćie / Y záś powtore pal. A to ták czeſto kroć
czyń / áże iuż wſthepowáć niebedzie / ale ná
dnie oſtánie / by też od nawiętßego ogniá /
Tákże bedzie doſkonále biała czyſta / Roſto-
pniejßa y przenikaiatßa. A ieſli iey kto chce
wiecey mieć / á záraz czynić. A niechce thák
wiele zá czwarta cześć ſrebrá przykładać /
iż nieprzemoże / Niechayże iey weźmie cześć
máła iuż raz trzy álbo cztery paloney / A do
tey niech przyda czwarta cześć ſrebrá czyſte-
go / niechże pali iáko y pirwey. Potym niech
weźmie ták vtwirdzoney / á niech k niey przy
da paloney / co ießcze nietwierdzoná że trzy
cześći / zmießay weſpoł / á pal záś iáko y pir-
wey / áż ſie też vtwierdźi / á ná dnie zoſtánie.
Chceßli iey ießcze wiecey vczynić. Przyday że
ießcze nie twierdzoney trzy cześći / y záś ią
vczyń iáko y z pierwßa / áż ſie też vtwierdźi-
wßy ná dnie zoſtánie. Możeß thák powtá-
rzáć poki chceß / á vczyniß iey coć ſie zda. A-
bowiem lepiey ieſt ták potroße niżli wßyſtkę
záraz pálić. Gdyż czeſto pierzcháiac / álbo la-
táiac / wſtawa á vtwierdza ſie / tákże vtwier-
dzoná bywa záś pierzchliwa / co matrzy
chwala. Abowiem roſtopniejßa / przenika-
iacßa / y więtßey mocy bywa. A ták w tym
paleniu ieſt wßyſtká táiemność / o kthorym
mech tu powiedźiał / ktorego náſláduia na-
przedniejßy Medrcowie / y on nawyżßy Ge-
ber / tylko iż tego bárzo táia / ieſliże ma być
palona / bo ácz mienia Trzeć. Wßakże ine-
go coś rozumieia / co ácz trzeći ieſt podobno
Wßákże własnośćia ná wyżßy ſtopień ieſth
przywiedzoná: Przykłádem tym z mąki by-
wa czynione ćiáſto / nieiżby ćiáſtem było / ále
iżby ſie ſtáło czym doſkonálßym. Owa thez
wyſoka wiádomość / z inad być niemoże / ied

no od Bogá ſámego/ Ten ia wßyſtkim ktorym chce daie y bierze/ o tym wßyſcy madrzy iednoſtáynie świádczą.

Kśiąg 7 Rozdźiał 13.

O niektorych pozoſtáłych przyſmákoch/ ktorych zmienká miáłá być w Kśiegách Cżwartych: Naprzod o Oliwkách.

A OLiwek wpráwowánie/ Tym obyczáiem ma być: Naprzod vczyń Káikus/ kthory ie do ośmi godzin oſłodźi. A to tym obyczáiem: Weźmi dwá funty popiołu debowego/ wapná świeżego ießcze niegáßonego ośm vncij/ zmießay czyśćie weſpoł/ pokrapiáiac ich woda áby ſie w iedno ſtuliły/ poniechay ich ták ze dwie godźinie ſpołem: Włoż w naczynie drzewiáne z dźiora (ſtogiew co bywa ku polewániu) vmießay w nim czyśćie á vgnieć/ wley potym ná to ze trzy wiáderká wody/ álbo cobyś mogł mieć ługu dwie wiáderce/ niech ſie ług przez dźiore cedźi: Weźmiß Oliwek świeżych co by práwie zdrowych/ moczże ie w tym ługu/ áż wßyſtki ná dno vpádna/ Albo dokad ſie mießiwość od koſtek żołtych niepuśći/ gdy w nie zágryźnieß. Pothym ie w wode włoż á mocz ie dźień/ álbo dwá/ odmieniáiac wode ná káżdy dźień cztery kroć/ tylo tego ſtrzeż/ ábyś im niedał bez wody poſtać/ ále wnet záraz/ zlawßy iedne wode/ wnet druga ná nie wley/ Boby wnet poczerniáły/ y ſmák ſtráćiły Ale ich ták pilnuiac/ vźrzyß dziwne przyrodzenie/ iáko ony piekne źielone zoſtáná/ weſpoł y z liśćim/ iákoby ie dopiero z drzewá zebrał. Ták gdy odlewániem beda pilnowáne/ do trzećiego dniá ſtána ſie ták ſłodkimi/ iż ie z ſolą/ á z octem ieść możeß. A ták ie wpraw w kwás/ á beda ſie godźić ieść do dwu dniu. Wßákże w tákowym wpráwowániu/ też ieſt pogánienie/ á tho wtym/ iż ná tákowych Oliwkách ſkorá bywa twárda. Abowiem Oliwki ſkoro ſie ich wodá dotknie/ wnet ná nich ſkorá ſtwárdnieie/ czego im iuż nieodeymie. Przeto gdy ie chceß w miekßych ſkorkách mieć/ á záchowáć/ wźiawßy Oliwek świeżych/ á zdrowych/ niedáy ſie im wody dotknać/ ále ie oćieránim ochedoż/ dayże im vſchnać/ wprawże ie w kwás/ á niech w nim beda przez cáły mieśiac/ odley on kwás z nich/ á wlawßy inego day im w nim moknać przez 15 dni álbo 20. Odley go záś/ á wpraw ie w iáki oſtry kwas tedy w tym wyſłodna. A to maß niepoſpolite wpráwowánie Oliwek.

B ¶ Káparow przyprawienie: Weźmi Káparow/ á włoż ie w goraca wode iácyby niewrzaca/ niech ták w niey mokna/ áż wßyſtkiey ſłonośći pozbeda/ Odleyże one wode/ á inßey ná nie wley/ A gdy ná nich oſtydnie/ wybierz ie ſniey/ wode ſnich w reku wygniátuiac: Włożywßy ie ná miſe/ wley ná nie octu z oliwa niebárzo wiele. Niektorzy w nie mietki przykłádáia/ á bywa to dobrze/ gdyż nie iedno ſmákowi ále y zdrowiu táka przypráwá ſłuży. Abowiem Kápáry ták ſpráwione máia w ſobie ſucha á ćiepła miernośćː Tych ktorzy ich ták ná káżdy dźień vżywáia/ beſpieczni ſa od Párálizu/ niećiśnie ich Śledźioná/ niechoruie im Watroba/ gdyż ony wnetrznośći otwieráia lipkie wilgośći zbytnie wywodza od Śledźiony/ mocz pedza/ gliſty zábiiá/ iurność wzbudza/ Y przećiw iádom ſa miáſto Dryakwie.

C ¶ Gęßcz Migdałowy/ zwłaßczá pośćie ták czynią: Nátłucz migdałow chedożonych/ włoż w nie dwie vncye Cukru/ s ktorym záś przetłucz/ roſtwarzáiac wodka Rożána/ wleyże polewki ßczuczey/ álbo w ktorey lin wrzał/ á to dla zgárlecenia/ wßákże polewká niech niebedzie ſolona. Przecedźże to wßyſtko przez śitko geſte ná miſe/ dayże thák ná niey przez noc ſtać/ á zśiedźie ſie iáko tegá gárletá/ ábo iáko mleko podpußczáne. Możeß wto wpráwiáć Figi ſußone/ ábo ich gáłoſki/ á ná miſy roſkłádáć/ podſypuiac Cukrem/ y Hanyżykiem ogrodnym. Wpráwdźieć to nieruczy/ ále pierśi odwilża/ Watrobe pośila/ iurność mnoży/ oſtrość moczu oddala.

D ¶ Słodyczki álbo Piżmowe miodowniki/ Roſkoßne biáłe y czerwone: Weźmi Drágántu biáłego w wodce Rożáney przez dwá dni moczonego/ ile chceß/ vtłucz go w możdźerzu/ Potym przyday Krochmalu ábo mąki ieczmienney co trzebá/ troche Cukru biáłego/

tego/ Náyſtki miáłko pot ßkrupulu/ troche piżmá moßkowego/ gnieć to czyśćie rękomá á będźie ćiáſto/ z ktorego chceßli mieć miodowniki białe/ Przyłoż w nie Fiołkowego korzenia y Zándalu białego/ káżdego po troße. Ale ieśli chceß mieć czerwone/ tedy włoż Zándálu czerwonego/ Albo krwie Smoczey troche/ pokráyże ná ßtuczki/ á ſuß ie w ćieniu/ to będą Słodrczki álbo miodowniki.

E ¶ Pozłoćiſty gáßcz dobrze ćiáło tuczy: Wątrobe y Nerki wſpomaga iurność śiły.

Grzanki záś po obu ſtronach przypiekáne/ odwilż ie ták w wodce Rożáney/ rozbiwßy iáiec w nie/ á z miáłkim ia cukrem zámießawßy/ Potym ie śniey wybrawßy/ kłádź ie w máſło ná rynkę ßeroką/ aby wżdy iedná ná drugiey nie leżáłá/ ſmaż ie áż porumienieią. Potym ie rozłoż ná miſe/ zámießawßy Cukru z Szafranem w wodce Rożáney/ tedy ie czyśćie poley.

F ¶ Muſtáciy Neápolitáńſkich czynienie: Ty ſą naſłodße á naſláchetnieyße. Abowiem żoładek poſiláią/ y dobry dech z vſt czynią: weźmi Cukru nabielßego trzy funty/ mąki pßeniczney przedniey 6 funtow/ Cynámonu 3. vncye/ Orzechá Mußkatowego y Jngbieru po pol vncyey/ Pieprzu 1. vncya/ Miodu białego ſurowego/ á ießcze nießymowanego trzy vncye. Naprzod vłoż mąki okrąg/ iákoby okop/ weśrodek włoż cukier/ wleyże weń wodki z Rożey piżmowey 1. funt/ mießayże czyśćie ſpołem/ áż cukru znáć niebędzie. Potym w ono ćiáſto włoż ony wonne rzeczy z miodem zmießawßy/ mießayże potym wßyſtko weſpoł/ záchowawßy tylko od funtá mąki/ cobyś doſyć miał dla podrzaśnienia ná dno. Potym ręką podźielono ćiáſto/ ná tyle ßtuczki coby káżda byłá po trzy vncye. Ona mąka pozoſtáła potrześni dno w piecu/ ſadzayże Muſtácye piecz/ potym ie pozłoć.

G ¶ Miodu Rożánego przyprawá: Weźmi liſtkow kwiáthu Rożey czerwoney iedne część/ Miodu trzy częśći / warz to zlekká v ogniá/ áż trzećia część wywre. Niektorzy miáſto liśćia biorą ſok z nich/ á wárzą go w tyle miodu. Niektorzy tyle dwoie miodu biorą niż ſoku ieſt/ á wywarzą trzećią część.

H ¶ Wpráwienie Płodnego korzeniá ku zágrzewániu Nerek/ á iurnośći wzbudzeniu/ przećiw wiátrom w żołądku: Moczy płodne korzenie/ áże dobrze rozmięknie/ ochędoż ie czyśćie ſkrobiąc. A záśie mu day ſtyoßień moknąć / odmieniáiąc mu wode ná káżdy dźień/ áże dobrze zwierzchu y we wnątrz rozmoknie. Warz ie potym we dwu częśći wody / przyłożywßy miodu trzećią. A gdy wywre/ warz ie w ſámym miedźie/ Potym ie w pußkę włoż w rzadkim miedźie/ wſypawßy Cynamunu y gwoźdźikow miáłko z Jngbieru.

I ¶ Jeßcze przypráwienie tegoż korzenia inákße: Weźmi korzenia Płodnego co więtßego obrawßy/ ochędoż go z ſkorki ßárey/ y drżenie z nich powyymuy/ w ony dźiory drżeniowe nákłádź Gwoźdźikow z Jngbierem: Weźmiß Cukru ták wiele ilo korzenia/ á miodu we dwoy naſob/ warz ie w tym áż odmiękną/ zchoway przydawßy w nie prochow korzennych. Wiedz iż tho korzenie Arábowie zową Secácul: A to nie ieſt ono náße białe korzenie/ co ie Polacy zową Krowká/ niemyl ſie ná tym/ áni ſie Aptekárzom nieukom day zwodźić/ Boć to mądrzy á ćwiczeni Aptekárze wiedzą/ iż ten korzeń z Jndiyey przywożą/ á iż droższy ieſt niż Jngbier/ á Krowkić v nas doſyć.

K ¶ Octu tęgiego vczynienie: Wziąwßy naczynie octu przedſie/ ktory chceß bárzo oſtry á tęgi mieć: Weźmiß go czwartą álbo piątą część / á day iey wezwrzeć v ogniá/ wleyże ią miedzy on ocet ſkądeś tę część odiął/ wyſtaw go zárazem ná ſłońce/ niech go ták zátydźień/ zſtánie ſie bárzo oſtrym / y ſmáku wdźięcznego.

Albo ták vczyń: Weźmi ſtárego korzenia Perzowego/ Rozynkow/ grußek leśnych liśćia velukßy/ korzenia Jeżynowego/ Serwatki/ Zołądź roſpalony/ Skorupę też roſpalono/ y polewki grochowey/ gdy ſtego ktorego w ocet wrzućiß/ zſtánie ſie bárzo oſtrym.

L ¶ Aby ſie ocet nieprześilił: Natłucz Bobu á roſtworz go kwáſem z Cytryny/ á wley weſpoł w ocet. Albo włoż ziarnek Pieprzu Jndiyſkiego/ záwiązawßy w chuſteczce á niech go w nim przez kilká dni/ á nieprześili ſie.

Kśiąg 7 Rozdział 14.

O fortelu Kuchárſkim / częścią potrzebnym y pożytecznym/ częścią też dla krotochfile służy.

A KUry chceſzli prętko vtuczyć/ chowáy ie ná mieyſcu ćiemnym/ á ćieplym/ powyrywawſzy im przednie w ſkrzydlech pierze/ Daway im ieść mąkę Jęczmienną wodą zámieſzawſzy. Niektorzy przymieſzawáią mąki z ſtokłoſy. Niektorzy w Jęczmienną mąkę mieſzáią śiemie lniáne. Drudzy Jęczmienia młodego álbo moczonego mąkę. Leia im drudzy wino/ á dáia im chleb żytny moczony. Niektorzy im Jágły dáią.

B ¶ Aby Kokoſzy iáycá wielkie nioſły: Daway im w karmi vtłuczoney glinki ćieśielſkiey/ á będą ſie w nich wielkie iáycá kocháć.

Jeſzcze y od tego iáycá wielkie nioſą. Nátłucz ſkorup z Greckiego naczynia mieſzay on proch w otręby álbo wparzą Jęczmienną/ dawayże im ieść. Też y proſtey ſkorupy prochu nátłukſzy / wſyp go dwie vncye we cztery funty otrąb / zámieſzaway im ſtego parzą/ á nioſą od tego iáycá wielkie.

C ¶ Aby Kokoſzy iáiec ſwych w gniaździe nie iádły/ ták ie odnieć/ wyćiegni białek z iáiá iednego/ napuść oná dziorká w żołtek Gypſu álbo wapná gáſzonego ile ná wiecey możeſz/ á gdy ſie z żołtkiem zeſchnie/ oſtánie ſie iáko kámień/ kłádźże go im w gniazdo/ á ony pokuśiwſzy go kilka kroć/ gdy go vżyć niebędą mogły/ odwykną iáiec pſowáć.

D ¶ Jáko iáie vczynić więcſze niż człowiecza głowá: Rozbiy iáie álbo dzieśięć/ wybierz oſobno żołtki/ á włoż ie w ſubtylną máchárzynkę/ záwieżyſz w niey co nacieſzey/ áby on węzłek piękny okrągły był / włożże go z máchárzynką w garnek/ náley pełen wody/ á day wezwrzeć / gdy bacżyſz iż iuż ſtwárdniał wylup go z máchárzynki/ á włoż go w więtſzą / coby ſie w nie y białek zmieśćił/ zley go k niemu/ á záwiąż koniec im naſkromniey możeſz/ áby koniec niebył dárzo zmárſzczony/ Warz ie záś znowu/ áż też y białek ſtwárdnieie/ Potym ie ták poſkorup/ ony ich ſkorupy pochędożywſzy potłucz ná miáłki proch wmocz on proch w thegy ocet / á zwłaſzcżá wprzepalány / iácyby ſie proch zágrzeł/ niech w nim on proch moknie/ áż ſie roſtopi/ bierzyſz pędzlikiem octu onego / á pomazuy onego iáiá wárzonego wſzędy wkoło / włoż go potym w zimną wodę/ wnet ſie poſkorupi/ á ieſli onego mázidłá więcey maſz/ pomázuy go ze wſząd wkoło drugi raz/ a záś go w wodę wmocz/ á będzieſz miał iáie ſámorodnemu podobne. A chceſzli iáie w ſkłána bánkę wpráwić / coby była z ćiáſnym noſkiem/ mocz iáie cáłe w tegim occie/ áże zmiękczeie iż práwie iácy w błonce będzie/ wetkayże ie w bánkę ſkłána/ á naley wody k niemu/ wnet záś ſtwárdnieie/ iż będzie iáko y pierwey/ á nieiednemu dziw przynieśie/ ktho niewie iáko tám w bánkę weſzło.

¶ Chceſzli iákim foremnym piſmem Jáie przyſtroić: Weźmiſz Gálláſu/ y háłunu/ vtrzy ie miáłko z octem tegim / niech będzie geſto iáko ku piſániu ma być. Piſzże tym coć ſie lubi ná iáiu/ á vſuſz ono piſmo ná ſłońcu/ włoż ie potym w oſtry kwás owocny/ vſuſzże ie záś Potym ie vwarz twárdo/ á obłup ie/ vźrzyſz ono piſmo wſzyſtko na białku iáſnie. E

Ale chceſzli piſmo ná ſkorupie mieć/ zmaczayże iáie w roſpuſzczanym woſku/ álbo nim pomáży/ A gdy ochłodnie / piſz iákim żelázem ná nim/ áż woſk ſkrobnieſz do ſámey ſkorupy/ Potym go wmocz w ocet przez noc/ á nazáiutrz zeymi woſk ſniego / a vźrzyſz iáſnie piſmo ná niey od octu wyiárte.

¶ Chceſzli áby iáie latáło ku gorze: Weźmiſz Máiá iáie wyprożnione. A nápełń w ſkorupę roſy: włoż ná ſłońce w dżień gorący o połudńiu: á podnieśie ie ſłońce. Wſzákże ieſliżeby leniwo ſzło ku gorze/ drewnym iákim álbo deſzczką mu ku gorze pomoż / á poydzie ſpieſzniey. F

¶ Jaycá iáko mogą być wylągnione bez náśiedzienia: Weźmi iáiec gołębich álbo kokoſzych/ á nátłukſzy ſuchych ich łayen/ prześiawſzy ie mieluchno / zágrzeb iáycá w on proch/ á podśćiel pierzą pod nie / niekłádź iednego ná drugie/ niekłádź też tych coby ſie trzeſzły/ ále tych co ſą naświeżſze / obśćiel ie pierzym wkoło/ A ſtáwiay ie ćieńſzym końcem wzgorę. A we czterech dwudzieſtu godźinách / záś ie odwrácay / áby ſie záram nogrzáły. Bo ie muśiſz w ćiepłe chowáć: Wylęgły ſie ták wiele kroć. Abowiem gdy dwádzieśćia dni dochodzi/ á ony ſie iuż klwáć pocżn G

cżn

czna/ktoremuby łupiná byłá twárda/ temu pomoż łupáć/ y kokoß ktemu wczás do nich przynieś/ á imieć sie ich rádá wodźić. Albo włoż iaycá w ćiepły gnoy/ á ná káżdy tydźień przekłáday w świeży/ ále ie káżdego dniá sámy obrácay/ áż sie poczną klwáć.

H § Mieśá od bydlećiá stárego pretkie wárzenie: Weżmi korzenia Kobylego Szczawiu wárz ie z mięsem iákimkolwiek twárdym/ á vwre bárzo pretko/ y ktemu smáczno.

A chceßli też co pokuńßtowáć/ ábyś sie mieso zrabáne w gárncu zrosło. Włożże wespol z mięsem Koßtywalu/ á gdy vwre naydźieß wßystko w ledney ßtuce.

I § Geś iákoby żywo vpiec: Naprzod wßystke oskub/ chybá ßyie z głową nic/ vczyńie ogień w okrąg około niey/ niećiáśny w okrąg/ żeby niegorzáłá/ á iżby iey smad nieumorzył áni też bárzo przestrony/ áby sie mogłá śpießnie piec/ chodząc miedzy ogniem/ nastáwiay w on okrąg do kilká tworzydł z wodą/ mießáiąc w nie sol y miod. Drugie tworzydłá wstaw z iábłki wárzonymi/ coby w kostki po kráiáne były. Sámę geś często polewáy/ á zwłaßczá słoninámi dla smácznieyßego iedzenia/ á dla pretßego pieczenia/ ogniá kniey przykłáday/ ále nienagle/ bo gdyć sie pocznie przepiekáć/ tedyć oná chcąc vydź/ śiąmtąd ku ogniowi sie mieć bedzie/ iedno iż ogrodzenie ogniá drogę iey záſtąpi/ y ták inßey poćiechy niebogá mieć niebedzie/ iedno sie pićiem chłodźić/ á onymi iábłki pośiláć. A choć iey ono w członkoch nieiáko ochłode czyni/ Wßákże mocą swą on pokarm y pićie/ wnątrze w niey czyśći/ y ielitá w niey wychedoży/ Bo z niey wßystko wypedźi/ y wnątrze wystruże/ niżli sie w niey pocznie smáżyć/ Przeto pilnuy ábyś gębkę bárwierską vstáwnie w wodźie miał/ á tą iey głowę często maczał/ y przećiwko sercu/ áby sie iey mozg y serce otrzeźwiawáły. Náostátek gdy obaczyß/ iż sie tacząiąc vpádáć poczyna/ iuż ią wyymi z ogniá/ á przed gośćie ią nieś. Niechże ią ochotnie kráia/ oná ießcze gegáć y wrzeßczeć bedzie/ thák iż niemal bedzie z iedzoná/ gdy práwie vmrze.

K § Jáko vpiec Páwá/ by sie zdał być ießcze żywym/ gdy go ná stoł przynioſą. Naprzod Páwá zábiy/ á to przepchnawßy mu wirzch głowy/ áż do mozgu. Albo go zárzni w gárdźieł/ iáko iágniatká zárzynáią/ á ták śniego krew wypuść. Rozerzniß skorę ná nim od gárdźielá/ áż do ogoná/ odrzyß ią śniego y s pierzym/ áż do głowy/ te vrzni pospolu z skorą/ przy ktorey y nogi zostaw w kolemiech vrznąwßy/ Páwá sámego przypraw ku pieczeniu/ ták z drogim korzenim/ iáko y z wonnymi źioły/ według nalepßey vmieiętnośći. Náwtykay mu w pierśi gwoźdźikow/ á ßyie záwiń w chustkę bieluchną/ wetkniß go ná rożen/ á piekąc go/ maczay onę chustę ná ßyi á nieday iey oschnąć. Gdy go potym z rożná zeymieß/ oblecz go záś w onę skorę iego s pierzym/ posadź go pierśiámi ná mísie/ á nieś go ná stoł/ Chceßli tedy áby stał/ ná drożćiech go postáwić muśiß. Ale dáleko lepiey/ iż sie bedzie zdał/ iákoby śiedźiał. Może ták y ine ptaki przypráwiáć/ Jáko Żorawie/ Báżánty/ Gesi y Káptony/ tákże y ine/ wßákże skorę tłuczonym korzenim nátrzy/ álbo suchym Jáłowcowym prochem. A to dla surowizny by sie odniey pieczyste nieplugáwiło/ gdy w nie przyoblecżeß.

§ Jáko Ryby vsmáżyć wpápierowey rynce: Vczyń rynkę s pápieru prosto/ włoż w nie Ryby z Oliwą/ á postaw nád rospalonym węglem/ smaż pretko bez omießkánia/ przylawßy Oliwy nád potrzebę/ Bo y tego wiedźieć niewádźi. L

§ Jáko Ryby w nocy świátłem łowić: Weżmi pußek w nocy świecących/ á nákładź ich w báńkę/ pal snich wodkę lekkim ogniem/ á gdy wßystká wyćiecze/ wley ią w iáką iásną báńieczkę/ á przyley k niey Trześći czterzy vncye/ zátkay co nalepiey/ á ták záleþ iákoby tám wody wniść nic niemogło/ wpraw onę báńkę wśieć iáką kolwiek/ ták iákoby sie nie stłukłá. A gdy śieć w wodę zánorzyß/ wielka sie thák mnogość Ryb zbieży ku świátłu oney báńki. Bo thá wodká ták iásna bedzie iż y w gmáchu sie od niey świeći/ tháke sie śnią dádzą Ryby ná brzeg wyćiągnąć. M

§ Zgromádzenie Ryb w kupę ták vczyniß: Weżmi krwie wołowey/ Koziey/ y Owczey/ Gnoiu też naprzod wołowego z naćieńßych ielit. Tákże też Koziego/ thez z naćieńßych ielit/ y owczego tákże. Ktemu źioł/ Czambru włoskiego/ Lebiotki/ Poleiu/ Czambru prostego/ Máieranu/ Czosnku/ Winá wonnego drożdży po rowney częśći. Tegoż też N

bydłá

bydłá weźmi ßpiku albo łoyu ileć ſie potrzeb zdá. Możeß káżde z oſobná álbo wßyſtko ſpołem vtłuc/ Nádźiałayże bryłek ßtego ćiáſtá/ á wrzuć przed łowieniem zgodźine/ Potym ono mieyſce włokiem obćiegni/ zágárnieß ie w kupie

Kśiąg 7 Rozdźiał 15.

O rozmáitych wymyſlech Kuglárſkich.

A Jáko ogień vczynić/ by pod wodą gorzał: Weźmi prochu Ruſznicżego/ przyłoż weń Kolofoniey trzećią cżeſć/ Cżwartha cżeſć Oliwy/ śiárki ßoſtą cżeſć To vmießay cżyſćie weſpoł/ Záwieżyß wßyſtko w chuſte/ mocno w wezłek ſnorem/ á będzie iáko kulá/ obwinże one kule ſnorámi mocnie/ á zmacżay ią w roſpußcżoney ſmole Záś ią znowu obwiń słomą/ y ſnorámi/ á w ſmole ią też zmacżay/ thák cżyniąc do kilká kroć/ áby ſie wodá w nie niewkrádłá. A iżby iey moc ogniowa nieroſtárgnełá. A gdy ią iuż ták dobrze ſpráwiß: Máłą dźiurę w niey vcżyń/ ktora wnie ogień wpuśćiß/ po zápaleniu ią troche potrzymay/ Potym ią w wode wrzuć: á oná ſie będźie w niey miotáć wzgore y ná doł/ wodá od niey muśi wrzeć/ á zágáśić iey niemoże poki niewygore. Niewadźi też przylać oleiu ſkálnego/ bo then okrutny ogień mnoży/ ták że y zdáleká ogień do śiebie przyćiągnie. Rownie by Mágnet żelázo.

B ¶ Pochodnie álbo świece lane/ áby od wiátru niezgáſły/ Thák ie przypráwuy/ Knot warz w wodźie z Sáletrą. A gdy wyſchnie tedy śiárki z gorzałką dobrą roſpuść/ á knot záś nápuść/ Potym z tych knotkow ták świece cżyń: Weźmi śiárki/ Kánfory/ Terpentyny po troße/ Żywice nápoły/ Kolofoniey we dwoy naſob/ Woſku we troy/ cżyńże ze cżterech świec iedne ſkłádáiąc/ á lutuiąc ie weſpoł. Jeßcże lepße będą/ gdy we środek w nie ſámey śiárki włożyß. A gdy ią w śniegu obwalaß zápaliwßy/ będźie ſie zdáć iżby płomień wychodźił z śniegu/ álbo iżby byłá śniegowa świecá.

C ¶ Kámień ktory gdy zmacżaß/ tedy ogień z śiebie puśći: Włoż Mágnet w garnek álbo w thygiel z Wapnem niegáßonem/ á z Kolofonią nápoły/ á gdy ono nacżynie nápełniß/ przykryi ſkorupką/ á gliną cżyśćie oblep/ áby oddech żadny niebył: Włoż w piec iż dobrze przegore. Potym záś wyymi/ á w iny nowy garnek przełoż/ záś gliną vlep. A ták w piec wſtaw/ á pal iáko y pierwey/ cżyń ták odmieniáiąc nacżynie/ áż ono práwie wybieleie y ſpiecże ſie w kupę. A gdyć ogniá potrzebá/ pokrop onego kámieniá kropią wody/ álbo tylko nápluń nań/ á on ſie wnet rozżarzy/ y płomień ſie od niego wznieśie/ ktory zádusiwßy chooway go w ćieple od potrzeby.

D ¶ Kto ſie od wody zápali: Weźmi śiárki z Sáletrą nápoły/ Kánfory we dwoy naſob/ Wapná niegáßonego/ vtrzyß to wßyſtko w możdzerzu/ co możeß namieley/ záwieżyß to w chuſtkę tego/ á włoż w iáką ſkorupę/ á obwiń dobrze gliną/ vſuß to ná gorącym ſłońcu. Włożże potym w piec gárncżárſki/ rowno z inym gárncżárſkim nacżyniem/ á rowno też ſnim záś wyymi. Gdy ſie gárncżárſkie nacżynie práwie dobrze vpali/ tedy też tá twoiá przypráwá będźie kámieniem twárdym/ ktory wybiwßy z ſkorup/ chooway go od tego kiedy chceß ogień mieć/ á od wodyć go podá.

E ¶ Jeßcże ku wywabieniu ogniá wodą: weźmi Mágnetowego wapná/ Sáletry kilká kroć lutrowáney tylo cżworo/ tákże wiele y Kánfory/ śiárki ſurowey/ to ieſt nieſmálcowáney/ s Terpentyny oleiu/ y tártego wáynſteynu. To wßyſtko miáłko vtrzy á prześiey: A to co nieprzepádnie/ záś znowu vmiel/ y záś vśiey/ wleyże ná to gorzałki z przykrego winá paloney/ ták wiele iż ſie s prochem zrowna/ wley to weſpoł w nacżynie ſkláne zákryte/ áby oddech nic nieuchodźił/ wſtawże w gnoy gorący/ á niechay w nim ſtoi przez trzy mieśiące. Wßákże dniá dźieśiatego odnawiay gnoy świeżßy/ áż będźie geſto iáko miod/ y żadney roznośći znáć niebędźie/ dayże potym wrzeć ná węglu/ áże wßyſtká wilgość wynißcżeie/ á ſtánie ſie práwie kámieniem/ gdy to ták obacżyß/ rozbiy nacżynie/ á wyiąwßy záś ná proch vtrzy/ tego prochu gdy wodá/ álbo ina wilgość doydźie/ wnet ſie płomień wzburzy. Przeto then proch ieſt

nád

nád inße wßyſtki.
F ❡ Zápalenie ogniá od Słońcá: Weźmi kán-
fory/śiárki ſurowey/y tych oleiow z Terpen-
tyny/z Jáłowcu/z Zołtkow iáiowych: Weź-
miß też ſmoły y kolofoniey miáłko vtárßy/
Sáletry/á wedwoy naſob nád wßyſtko wod-
ki paloney z Arſeniku/ktemu troche kámie-
niá winnego. To wßyſtko miáłko vtárßy/á
vmieſzawßy do naczynia ſklánego włoż/do-
brze zátkay/ wſtaw w gnoy/ á przykriy do-
brze/day ſtać przez dwá mieśiacá/ Wßakże
vſtáwnie trzebá gnoy odnáwiáć á mießáć.
Potym ſtegoż naczynia wypal wodkę. A w-
mießay w nie miáłkiego prochu prześiáne-
go z człowieczego álbo z gołębiego gnoiu/
áby zgęſtnetá / iáko ciáſto/ onymże drzewo
obmáży/álbo iáka głownie. A gdy ná Słoń-
cu gorącym lećie poſtáwiß / zágore ſie pło-
mieniem.
G ❡ Aby pod woda świecá gorzáłá/Miey na-
czynie długie ſklánne/wpraw ßpunt drzewiá-
ny w gębe onego naczynia/ wywierć dziure
w ßpunćie/coby w nim tego świecá ſtánełá
wpraw ßpunt weſpoł z świeca/ ogniem ku
dnu/zátopże w wode/ thedy będzie pod nia
gorzeć,
H ❡ Czynienie Máiu trwáłego/kthory podo-
bien ieſt ſámorodnemu świeżemu przez dłu-
gi czás: Weźmi gáłęzia świeżego/á potłucz
pod liśćiem co więtße żyły drzewiána pałecz-
ka/ wnetże ie ta fárba pomáluy / ktora ták
vczyń: Weźmi oleiu poſpolnego/ álbo lniá-
nego/ Albo z czego inego kopćiſtego / wley
go w kágániec/ á zápal knot w nim/ przy-
ſtawże iákim garnkiem/ áby weń dym ßedł.
Ony ſádze kthore ſie ſtego zámnoża/ pilnie
wybierz/ Zádziáłayże ie z oleiem/ álbo s po-
koſtem rzadkim / á ta fárba námázuy liśćie
po tłuczoney ſtronie/chuſtka álbo báwełna/
Ona pomázána ſtrona przyćiśni ná pápier
dwoiſty/ręka zleguchná álbo iáka chuſtka-
iż ſie liſt wyćiśnie/ktore potym po lekku zey-
mi/vźrzyß on liſtek ták pięknie wytłoczony
ná pápierze / że káżda żyłká ná nim znáczna
będzie/y właśnie ſie będzie ſámorodnemu li-
ſtkowi przypodobáć. Gdy thedy tákowy li-
ſtek chceß źielony mieć/ thákże go vfárbuy:
Weźmi octu tęgiego/ Grynßpanu/Kliyu z
máchárzyn Rybich. Warz to weſpoł/á bę-
[illegible] źielona/ta on papier máluy. Tym
obyczáiem możeß pięknego rozmáitego má-
iu náczynić/ku ochędożeniu łożnic / y inych
gmáchow.
❡ Ołow roſpußczony iáko w goła dłoń mo- I
żeß bráć: Weźmi ſoku Słazowego/álbo Sz-
czerowego/pomáżyß ſobie ręce nim/á śmie-
le ſie możeß Ołowu roſtopionego nimi ty-
káć/tylko ſie śpießnie odpráwuy.
❡ Aby ſie ludźie / gdźie w domu ſtoia zdáli K
być bez głow: Weźmi Złotołuſku rumiáne-
go/miáłko go vtárßy/włoż go w garnek no-
wy/á wley nań Oliwy/dayże mu w nim we-
zwrzeć/przykrywßy czyśćie/áby oná rumiá-
ność párą niewychodźiłá/ wley oney tłuſto-
śći w nowy Kágániec. A gdy nim roświe-
ćiß/ będa ſie ludzie zdáć bez głow. A iákoby
ſobie oczy pálcámi zátykáli/wßákże tho wi-
dzenie niedługo trwa.
❡ Aby ſie dom we wnatrz łſnął / á zdał ſie L
śrebrnym być. Ták to przypraw/ nárzynay
ogonow od Jaßczorek czarnych / á on ſok
ſnacy kthory z rozerznienia poćiecże/ ten s
pilnośćia zbierz / bo go trzebá do tego nie-
máło/ iżbyś go ſpotrzeb názbierał. Vczyńże
knotek s pápieru álbo z Witeczki/ á możeßli
przyley oleyu / gdy ono zápaliß wßyſtko ſie
w domu/będzie zdáło iáko ßczere ſrebro.
❡ Aby ſie zdał dom pełen gron Winnych. M
Ták vczyń/miey bácżność gdy grono okwit-
nie/ ná Winorośli podſtaw pod nie pełny
garnußek Oliwy/ zátopże ie wniey/ á przy-
kriy zewßad około gáłaſki/opátrz żeby wiátr
nim niechybał/ále iżby ſpokoynie w garnku
było/niech ták w oney oliwie rośćie/ á niech
ſie ták ná Słońcu párzy / tylko ty pokrywkę
oblep / áby dech niewychodźił z párą / gdy
ſie ná Słońcu párzy. Gdy więc práwie gro-
no dozreie/ wyymiß go/ á wygnieć go przez
chuſte/ on ſok wlawßy w oliwe/ wyſtaw go
ná Słońce przez kilká dni. A gdy oney Oli-
wy w kágániec wleieß/á wniey knotek zápa-
liß / wßyſtek on dom gdźie świátło ono doy-
dźie/będzie ſie zdáć iákoby pełno wßędy gron
winá przegrádzánego liśćim było.
❡ Chceßli áby ſie wßyſtko źielono w gmá- N
chu zdáło/ Miey wielka źielona ſklenice/á
gdy wnie świeczkę wſtáwiß roſpalona / od
łuny iey wßyſtko ſie źielono zdáć będzie. Też
gdy nátrzeß Grynßpanu w oliwe / á wleieß
ia w źielonego ſkłá lámpę/á knotek też źielo-

ny wniey zápaliß / á lámpá dáleko niepełna będźie / łuną wßelka rzecz w domu vźieleni / y tych twarzy co przytym będą.

O ¶ Gdy záśie chceß áby wßyſtko co w domu ieſt / zdáło ſie czarnym być / fárbę oleiową / álbo ſádze w oliwie / álbo w oleiu mießay. Wßákże Sepiiey czernidło ieſt ná dewßyſtko / Abowiem gdy ſtym oliwę álbo oley w kágániec wleieß / á knot wniey zápaliß / wßyſtko ſie od łuny záczerni / y ludźie ſie będą zdáć Murzynmi.

Kśiąg 7 Rozdział 16.

O fortelu ogrodniczym / á miſterſtwie Orackim.

A WInnych Jágod záchowánie ná groniſku / áże do Wioſny / Przy winorośli dobrze obrodney / ktora w ćieniu ſtoi / doł vkopay iáko napołtorá łokćiá nágłębią / á wßerz ná ieden łokieć / Naſypże weń piaſku / nátykayże weń kołkow miedzy ktore wplatay wirzchołki rozg od winorośli płodnych / álbo ie do nich przywież / nieobrażáiąc groniſk / á niedopußczáiąc gron do źiemie / tákże przykryi / iákoby ich áni pluta / áni mroz niedośięgł / ták dochowaß iedrno gron cáłych / áż do wioſny przez źime.

B ¶ Jáko Winorośli przyprawić / áby wino ſłodkie nośiły: Rozgy ná ktorych owoc widźiß / ty ießcze przed zbierániem ze trzydźieśći dni / oſkub z liśćia / pokłádźże ie / iáko ie ná źime kłádą. A ták Słońce wytrawi ſnich wilgość przed źimą. Ná drugi Rok / będźie oná winorośl wino ſłodkie miáłá / iákoby ie vſmáżył.

C ¶ Wßelákiemu drzewu vczyń tę pomoc / á będźie owoc wielki nád ſwoy zwyczay nośić: Weźmi ſtára ordzewiała bláchę. A te ſkrzyw ná podobieńſtwo rogu wołowego / ták iżby mnieyßy koniec máluchną dźiorkę miał / wymyyże one dućzáie żelázną kwáſem w ktory wpráwuią kápáry / limunie / y ine kwáßone rzeczy Nákładź w one żelázną dućzáie náśienia iednákiego / bądź Jábłczánych iądrek álbo grußkowych / Broſkwiniowychli koſtek czyli inego / owa co chceß mieć / obrácáiąc kiełkiem korzonkowym odeſpodź / to ieſt ku ßerßey dźiurze / potym v dná / to ieſt ßeroką dźiorę / tę zátkay bláchą tákże / á tymże końcem wſtaw ná doł do źiemie. Gdy ſie tedy pußczą źiárná / niemáiąc gdźie indźie wyniknąć / mußą wßyſtki wierzchnią dźiorą ćiáſną / ktorą wßyſthki idąc / zroſtą ſie w iedne máćice. Táiż z wiela źiarn ſwoie pośćie mą á iednym tylko drzewem mą być / będźie powinowátą / zá ich wiele owoc wielki nośić / idąc tedy przez żelázo rdzáwe / piękney bárwy owoc poniesie. A iż ſie kwáſu nápiło náśienie / bez wątpienia owoc ſmáczny będźie mieć.

D ¶ Malonow ſádzenie áby ſłodkie były: weźmi náśienia malonowego / naſtáwiay go w ſkorupkę iáko / tymi koniußkámi nádoł / w ktorych dźioreczká ieſt / podleyże ie cukrem wodą roſpußczonym / przymießawßy kaßczek wodki rożáney / Ták żeby tylko końce ony ſpodnie moknęły / day ták moknąć do czterech godźin. Potym ie vſußywßy ſadź / á będą bárzo ſłodkie. Chceßli ie ktemu y wonne mieć / przymießay do Cukru kaſczek wodki piżmowey á cynámunowey / tedy będą bárzo wonne. Możeß ták y ogorki oſłodźić.

E ¶ Rożey álbo gwozdźikow fárbowánie rozmáite: Weźmi źiemie co natłuſtßey / á wyſuß ią ták / áby ſie dáłá ná miáłki proch ſkrußyć / wſyp on proch w iákie naczynie: Weźmiß krzaczek młody / tego cobyś vfárbowáć chćiał / wiedząc żeby on krzaczek ſprzyrodzenia ſwego miał biały kwiát nośić / bo ſie táki nałátwiey fárbowáć da / wſádźiwßy go / nieodwilżay źiemie czym inym / iedno fárbą tákową iákiey chceß kwiećie mieć. Bo chceßli ie mieć czerwone / warz Bryzeliowe trośćiny w wodźie / áż trzećia część wewre. Taż fárbą gdy oſtydnie / one źiemie zleguchná odwilżay / á to dwá kroć przez dźień / w wieczor y poránu / czyniąc tego ták długo / áż on krzaczek znácznie pocznie rość. Co ſie iednák okaże piętnaſtego / á na dáley dwudźieſthego dniá. Chceßli wiec mieć kwiećie źielone / bierzyß miáſto Bryzeliey Szákłákowe iágodki práwie źráłe. Jeſli ie chceß żołte mieć / weźmi iágodek Szákłákowych niedoźráłych / Chceßli kwiećie czárne mieć: Warzże Gállás s Koperwáſem / tákowymi wodámi źiemię odwilżáiąc. Chroń áby nocna roſá ná

nie

nie niewpadáłá/ boćby ia wßie rádá wpiłá/ á odiętáby kwiátowi przyprawiona bárwe/ iżby cześćia przyprawną/ á cześćia ſwą włáſną bárwe kwiáth nośił. Co ieſliwyś chćiał mieć/ tedy ták vczynić możeß. A chceßli też mieć troiey álbo czwórey bárwy/ odwilżayże ziemię fárbámi rozmáitymi/ Wßákże nie wßyſtkiemi záraz/ ále po iedney/ y to nie ná iednym mieyſcu leiąc. Ale ták poſthepuiąc/ Jeſli poránu przy iedney ſtronie czerwoną pokropiß/ thedy odwieczorá záś iną po iney ſtronie. Trzećia fárbą drugiego zaránku/ też ná oſobliwym mieyſcu. A ták ſie porządkiem z odwilżánim ſpráwuy/ rozmáitey bárwy bedzieß ieden rodzay kwiećia miał.

F ¶ Pozłacánie kwiátu świeżego/ bądź Rożey/ Fiołkow/ álbo Gwozdźikow: Weźmi Sálmiáku/ coć ſie zda/ á vtrzy go ná płáśie mármurowey z octem/ y s keſem cukru białego/ á tho bedzieß miał grunt do pozłoty/ gdyć potrzebá będzie: Weźmiß kwiát iáki chceß/ rozgniotßy wosku ćieniuchno á płáſko/ coby liſtek ieden ná nim legł/ przyćiśniß liſtek kwiátowy do wosku/ áby ſie ná nim czyśćie rozćiągnął á wyrownał. Tákże ſpraw y drugie ile ich pozłoćić chceß/ piß onym gruntem co chceß ná liſtkoch złotego mieć. Potym po godźinie gdy przeſchnie/ kłádź ná ony mieyſcá złoto Málárſkie/ przytłaczayże ie báwełną/ á oſtátek co nieprzylneło/ báwełną zmieć/ á thák ono coś wymálowął náydzieß tákże pozłoćiſto.

G ¶ Oſtátnia ogrodnicza ſpráwá/ Jáko bdły przez cáły Rok kocháć mogą/ ku iedzeniu zdrowe y ſmáczne: Weźmi ſkor Topolowych/ A pokráy ie drobno/ poſieyże nimi ná gnoiu vleżáłym/ gdy pogniyą/ vſthráwnie z nich bdły porosłą.

Kśiąg 7 Rozdźiał 17.

Mieyſc/ ktore z niebaczką w porządek nieprzyßły/ á w Rozdźiały ſłuszne nie ſą położone. Tu oſobliwy y oſtátni Rozdźiał máią.

LEkárſtwo oſobliwe y pewne prze
A ćiw głuchoćie: Weźmi Miętki Szálwiey/ Poleiu/ Rozmárynu Izopu/ Bylice/ białey Lebiotki Rumienku/ Krwáwniku Dźiorawcu/ Piołynu/ Bożego drzewká/ Centurzyey/ káżdego po gárśći iedney w doſtátku winá/ ták długo áż trzećia część wywre. A gdy tego kto vżywáć chce/ pierwey one vcho zgrzey/ á páre ſniey w vßy puſzczay: á to przed ſciem ſpáć pol godźiny/ Potym wpuść tego oleyku w vcho kropie álbo trzy/ y to ćiepło wpuść/ á wnet vcho zátkay wpuśćiwßy báwełną piżmową/ á ná to potym idź ſpáć.

O leiek ten tákowy ma być: Weźmi oliwy ſtárey dwie vncye/ Oleyku Płodzißkowego iedne vncyą/ Migdałow gorſkich pol vncyey/ Soku ruciánego tákże/ Mußkatelle połtory vncye/ To wßyſtko wley w báńke ſklánną długiey ßyie/ dayże im wrzeć przy ogniu lekkim/ áż wßyſtká wodność wywre/ Potym odeym od ogniá. Przydayże wto Nárdy Indiyſkiey/ Baniek leśnych/ Bobrowych ſtroiow/ Máſtiki/ káżdego połtorá źiárná. Zmießayże potárßy ná miáłki proch/ á wsyp wprzerzeczony Oleiek/ zátkayże czyśćie/ iż niewywietrzeie. Potym weſpoł z báńką w gárniec wody wſtaw/ á day wodźie wrzeć przez trzy godźiny. A odiawßy od gniá/ przeley w iną báńke/ wyſtawże w niey ná Słońce áż ſie grzey vſtoią. Potym przecedź przez chuſte ćieniuchną/ á te chuſtke wykręć. Nád tho przyday piżmá Moßkowego połtorá źiárná vmießayże czyśćie wárzeßką máłą/ ſchoway że dobrze zátkawßy. A gdy ſobie w vßy kurzyß párą/ tedy gryź ſuche źiárno Bobu/ ktore zeżwawßy wypluń/ á ine záś gryź. Abowiem ſie to dla tego ma dźiać/ áby ſie zuchwy chwieiąc/ vßy ſie otwieráły/ y záległość w nich. A gdy porządnie á dobrze ſpráwowáć bedzieß/ rzecz niepodobna/ ábyć pomoc niemiáło/ chyb[a] á iżby iuż lekárſtwo żadne nie miáło pomoc/ iáko głucho národzenemu/ Abowiem zá łáſką Bożą/ bárzo wielam to lekárſtwo pomogło: Niektorym co 30. lat nieſłyßeli/ Bo od tákowego lekárſtwá piſk y ßumienie wßelkie przeſtawa. Wßákże ktemu niewádźi bráć/ podczás pigułki głowne: Tych też pokármow ná ten czás vżywáć trzebá/ co głowe czyśćią/ á tey chorobie ſłużą.

¶ Wßeláki niedoſtátek vſtny/ podniebienia B
y połyku bárzo pewne lekárſtwo. Tłucz liśćie Oliwne weſpoł z bábczánym/ á wyćiśni ſok ſnich. Tego gdym ia ku iákiey kolwiek vſtney chorobie vżywał/ zawßem pożytek wi-

dział. Wßákże iesliby był ból ták ćięßki/ iżby
tám nieco gniło. Tedym do thego soku brał
wodki Rożáney nápoły po pół kubecżku/
Miodu Rożánego iedne vncya/ powidłek
Rásyowych pół álbo cáła vncya/ háłunu pa-
lonego dwie vncye/ Wáynßteynu iedne drá-
gme/ Cukru białego pół vncyey/ Wody w
ktorey wrzáło korzenie wysokiego Slazu/
kubecżek 1. Zmießawßy to społem/ powarz
ich nieco v lekkiego ogniá. A biorac tego w
vstá/ charkayże thym/ á im częśćiey przez
dźień tego vczyniß/ lepiey y prędzey wyzdro-
wieieß. A ieśli baczyß być chorobę sroga/ przy-
mießay dwie dragmie Grynßpanu/ Mo-
żeß tákowey wodki y ná kile/ álbo y ná iny
sadzel łona vżywáć
C ❡ Vst śmierdzenie ták vlecżyß: weźmi liśćia
Rozmarynowego co chceß/ Miery/ Cyná-
monu/ Belzoinu/ káżdego po troße/ zmie-
ßay społem/ á warz w winie białym/ á tym
vstá płocż.
D ❡ Wodká wonney przewyborney ku maczá-
niu fáceletow/ ktorymi im twarz wiecey
kto trze tym sie bielßa y wonnieyßa sstawa.
A trwa tá moc w fáceletku/ áż do pół rocża:
Weźmi háłunu pálonego coby był płokány
ieden funt/ Málmázyey mocney pół gárncá
ćiásta Buráśowego 6 vncyi/ Drágántu bia-
łego ieden funt/ Gumi Arabskiego trzy vn-
cye/ Wßystko to mocż w Málmázyey przez
dwá dni/ czyśćie zátkawßy áby rozmiekło/ á
iżby nie wywietrzáło/ á to przylawßy mleká
koziego: Weźmiß k themu Trteći paloney/
tym obycżaiem iáko náukę maß.
E A weźmi iey dźiewięć dragm/ Ołowiáney
bieli Alexándryńskiey/ coby bez Ołowu byłá
dwá funty/ Námocż ia białkiem iáiowym/
Potym ia w ługu warz/ áż trzećia część wy-
wre: Weźmiß miodu białego nießymowá-
nego dwá funty/ Terpentyny Alexándryń-
skiey płokaney trzy funty Octu palonego ze
trzy kubecżki/ to iest pół kwártek/ Jngbieru
miáłko tłuczonego 6 vncyi. Warz to wespoł
z octem áż trzećia część wywre: Przydayże
Miery miáłkiey trzy vncye/ śrebrney piány
miáłkiey trzy vncye w pół kwárćiu winá bia-
łego wárzonego/ coby też wywrzáłá trzećia
część. To wespoł mießay przez ßeść godźin/
Potym przyłoż Slimakow bez skorup 50.
Kanfory vncya iedne/ oskubiona kokoß po-
śiekána/ Pomoráńcy bez łupin/ y ziarnek 2.
Limuniy 12 też bez łupin y ziarnek/ białkow
twárdo vwárzonych z piąći á dwudźiestu
iay/ z cynámunem ie miáłkim vgniotßy/ á z
ßeśćia dragm cukru białego. To wßystko v-
mießawßy/ włoż w báńkę skláną/ á wypal to
w kąpieli Máriey/ á gdy pirwßa wodká po-
ćiecże tá będzie biała/ odeym ia osobno/ ták-
że y śrzednia ktora ießcże bielßa będzie/ też o-
sobno odeymi. Ostátnia záś s pierwßa zlaw-
ßy powtore przepal/ á będzie wodká kośtow-
wna/ Wßákże śrzednia będzie ku bieleniu
twarzy naprzednieyßa. Chceßli tedy fáce-
letki przyrządźić/ weźmiß niebárzo ćienkie/
Zámocż ie w tey wodce/ á day im moknąć
przez 6 godźin/ potym ie rozćiegni nád du-
niczká/ áby wnie do drugiey wodká nykápá-
łá/ á gdy oschnie/ záś znowu wmocż przez 6
godźin/ á gdy záś oschnie/ powtarzay do 7.
kroć. A będą tákie fáceletki godne y Krolo-
wey ku pocieraniu licá. F
❡ Wodká ná świerzb: Weźmi w báńkę sklá-
na wody stokowey pełno/ á włoż w nie Trte-
ći paloney iedne vncya/ Sálmiaku pół vn-
cyey/ przystawże ná deßczołce do ogniá/ áby
wreiąc báńká niepukneła/ choć Weneckа/
dayże wniey wrzeć áż z ßyie wywre/ odeymi
od ogniá/ á day ochłodnąć/ wleyże trzy biał-
ki dobrze vbite/ Soku ze cżterech limuniy/ á
ze dwu Pomoráńcy/ Zmießawßy tho/ wy-
staw ná słońce przez trzy dni/ potym scho-
way. A gdy tey wodki vżywáć chceß/ zma-
czay gębkę ná wiecżor w wodźie/ á czyśćie
ia wyćiśni/ odwilże około krost po troße/ á
nie ná krostách dla bolu/ y to iácy po trzy kroć
odwilżay dniá trzećiego.
Druga wodká k temuß: Weźmi háłunu 2 vn- G
cye/ Trteći paloney y soli po iedney vncyey.
Włożże to w báńkę pełna wody/ warz ia ták
iáko y pirwßa/ potym ia przecedź/ á będźie
to wodká ná świerzb/ tey tákże vżyway iáko
y pirwßey/ á będźieß zdrow.
❡ Wyćieráiąc zęby czarne á záplugáwione/ H
Bráliśmy łupiny Orzechá młodego/ ochedo-
żywßy ie z skorki wierzchniey y wnetrzney/
stłukßy ná proch/ Tárliśmy zęby trzy kroć
przez dźień/ płocżąc winem ćiepłym z háłu-
nem/ á z solą.
❡ Płatkow bárwiczkowych czynienie/ kto-
rych niewiásty vżywáią ku rumienieniu licá:
Weźmi

Weźmi bárwice ſtrzyżoney z ßárłatu/ warz
ia w kałkusie wapiennym/ ktory z niegáßo-
nym wapnem ieſt zádziáłány/ Ktora po dłu-
gim wárzeniu przecedź/ á weźmi onego łu-
gu ſpołtory kwarty/ Włoż weń trocin Bry-
zeliowych dwie vncye/ hátunu vncya iedne/
Miedziánego też wytriſku iedne vncya/ gu-
mi Arábſkiego dwie drágmie. To weſpoł z-
mießawßy/ warz ſpoł godziny. Potym wźia-
wßy wiotchych chuſtek lniánych ćienkich bia-
ło wypráwnych/ á miekkich/ námoczże ich w
te fárbe/ á zátkay ie w naczyniu onym do-
brze/ niechże ták przez dźień mokna. A gdy
ie wyymieß/ vſuß ie w ćieniu.

K ¶ Ießcze doſkonálßa przyprawá bárwiczki
w płatkoch: Weźmi kwarte aqua viti/ bár-
wiczki gałczáſtey dwie drágmie/ Bryzeliey
poł vncyey/ Gumi álbo lipoſoku Amonſkie-
go poł vncyey. Zley to w iákie naczynie po-
ſklenione/ áby niebyło pełne. Parzże to á nie
warz v ogniá/ Albo wyſtaw ná Słońce
przez dwá dni gorace/ Potym záś przecedź
wmocz w one ſuche chuſtki ſtáre/ á day im
moknać przez cáły dźień iáko y pirwßym. A
ieſlić ſie zdádza nieprawie czerwone/ przy-
łoż iágodek ßárłatnych z bryzelia/ álbo bár-
wiczki gałczáſtey/ ktora iáko czynić/ ieſt iuż
nauká wyżßey/ do ktoreyći vkázáć pokaże.

L ¶ Maść gładząca twarz oſobliwie: Weź-
mi tłuſtego iágnięćia łoyu od nerek/ Mocz
go w wodzie źimney do tego dniá/ ná káżdy
dźień wode odmieniáiac pieć kroć/ Potym
pokráy drobniuchno/ warz go w ocćie winá
białego z drágma iedna Kánfory/ w iákim
gárncu poſklenionym. One potym tłuſtość
zbierz z wirzchu chuſtka ćieniuchna/ wleyże
ná one chuſtke z tłuſtośćia Oleyku waynßty-
nowego dwie vncje/ mießay weſpoł v ogniá
Potym wſtaw ná mieyſce chłodne á wilgot-
ne przez noc y dźień/ Włoż wnie płokánego
Boráſu mieluchno vtárßy vncya iedne/ O-
łowney bieli też płokáney połtory vncye. To
wßyſtko zmießay v ogniá. A gdy tym twarz
pomážeß/ vczyń czerwona fárbe ná to z ßár-
łatnych źiarn á z bryzeliey/ Tá bedzie lepßa
niźli z sámey Bryzeliey.

M ¶ Rumienienie licá tháк niektorzy czynia/
wierca Rzepe z Oliwa/ á twarz pomázuia/
Abo biora Płodzißczek/ a z miodem go wier-
ca. Albo Kopr wárza w ſtárym winie/ á v-
wierćiawßy go/ pomázuia nim twarz/ gdy
bedzie iáko miod geſto.

¶ Bielenie płći bárzo iáſne. Weźmi Wayn- N
ßtynu białego 1 funt/ Koźioblaſku y ſoli po
poł funćiu/ wſtaw to w tyglu do piecá wa-
piennego/ áże wygore. Potym ono vtrzy ná
Marmurowey płaźie/ wſyp on proch w wor-
czek bárchanowy o iednym rożku/ záwieśiß
gdzie do piwnice chłodney á wilgotnej przez
15 dni/ podſtáwiwßy co ſklánego: On oleiek
ktory z niego wyćiecze/ chowáy zá rzecz koßto-
wna. A gdy go chceß vżywáć/ mieyſce ługiē
dobrze omyy/ á oſußywßy tym oleykiem po-
máży/ á to chuſteczke maczáiac náćieray zle-
guchná. To wßelákie zmázy nißczy/ á płeć
wyiaſnia.

¶ Wodká ná twarz: Weźmi żołći Záieczey/ O
Kokoßey/ Kurowey/ Wegorzowey/ Miodu
co trzebá/ zley tho weſpoł w naczynie iákie
miedziáne/ álbo mośiedzowe/ dobrze zátka-
wßy chowáy/ A gdy nim lice dla ſpedzenia
tákich fłákow pomázáć chceß/ ſtrzeż byś o-
czu tym nietykał.

¶ Bielenie twarzy łatwie: Weźmi kwiećia P
Bobowego świeżo/ á pal wodke ſniego/ taż
vmywáy twarz.

¶ Albo kwiećia Rozmárynowego wźiawßy Q
warz ie w winie białym/ á tym twarz myy.
Może też to wino pić/ komu z vſt śmierdźi/
bo to wino piekna wonia z vſt czyni.

¶ Wodká ku vmywániu rąk/ z wßelákiey R
nieczyſtośći/ ktora ſie w iada w ſkore rzemie
śnicza/ iż ſie czym inym wymyć nieda. Tá
wodká y ſwoły ná nich miekczy/ y ogorzáłość
wßelka ſpadza. Weźmi ſoku Limuniowego
co trzebá/ á wſyp ſoli weń/ tymże rece zma-
czay/ á day im oſchnać. Potym ie woda v-
myy/ wßyſtek brud z onym ſokiem zleźie. Prze
to tákowe vmywánie y kroſtam dobrze ſłu-
ży/ bo wßelákie zmázy ſpadza.

¶ Płod martwy iáko wypedźić: Weźmi by- S
kowey Żołći ták wiele ile iadro Migdałowe
ze dwiemá tyßkomá winá/ á wnet pozbedźie

¶ Wrzodow ſtárych zgniłych/ á ku leczeniu T
trudnych bárzo pretkie wyleczenie. Weźmi
Terpentyny trzy kroć płokáney. Naprzod
woda ſtokowa/ potym Rożána/ Náoſtátek
Bábczána/ á tey ma być trzy vncye/ Oleyku
żołtkowego po iednym iáiu/ Oleyku Rożá-
nego połtory vncye/ Trtećí paloney poł vn-

cyey. Tho wszystko zmieszay ná máść/ teyże przykładay. Ale iż tákowa máść nieiáko ćiągnie/ tákowe iey bronienie trzebá vczynić. Weźmi oleyku Rożánego dwie vncye/ octu pol vncyey/ Ormieńskiey glinki troche zmieszay wespoł/ á tą máśćią pomázuy około ránv/ niżli wierzchniey ná ráne przyłożysz/ á to ná dobrą dłoń wkoło. W tym czáśie gdy oná máść zgniłość wyżeráć będzie/ On członek trzeba przy ogniu trzymáć/ áby chory tym mniey wżárćiu bolu poczuł. A gdy iuż wszystke zgniłość wyżrze/ pomázuy ráne máśćiem niesolonym/ á przez ieden dźień vyrzysz wielko pomoc.

¶ Kádzenie Łożnice wonne: Weźmi Nárkáffy funt ieden/ Styráku rzadkiego dwie vncye/ Styráku trćiennego trzy vncye/ Roziolepu vncyą iedne/ Węgla wirzbowego/ Drágántu ile trzebá/ vtrzy á vtłucz to wespoł/ á węgle z Drágántem mocz w wodce Rożáney przez trzy dni. Potym wespoł zmieszay/ á będzie kádzenie. V.

¶ Koniec Kśiąg Siodmych.

Przyłożone tu są Kśięgi Osme tegoż Alexego Pedemontáná. O winiech náuká bárzo vżyteczna/ nie tylo Szynkarzom/ ále też y Lekárzom bárzo potrzebna.

Przedmowá.

Ty Kśięgi Osme/ nie są też tym porządkiem postánowione/ ktorym w Láćińskim widziemy: Ale thym sposobem iáko y przednie Siedmiory/ w ktorych esmy zgromadzáli ty rzeczy społem w Rozdziały/ co sobie w iednoćie podobne były/ Jáko lekárstwá członku ktorego/ ácz były w Kśięgách Láćińskich/ y tám y sám roszterane: Myśmy ie wespoł zebráwszy w Rozdziały/ porządkiem postáwili. Tymżesmy obyczáiem też y tu w tych Kśięgách osmych vczynili/ żesmy naprzod to/ co Szynkarzom/ á Piwnicznym Winnym należy/ wespoł á porządkiem położyli/ iáko sie z Winy spráwowáć máią/ s przykrych win/ przyiemne czyniąc/ skázone náprawuiąc/ mętne czyśćiąc/ stáre odnawiáiąc. A iáko w długim chowániu od skáżenia Win bronić/ to swym porządkiem ida dźie. Co sie zás tycze Win kosztownych/ iáko ie przyprawiáć/ ty też swoy porządek máią. Náostátek o przyprawiániu Win ku lekárstwu/ ty też swoim porządkiem zebráne y postánowione są. Wszákże iesliby to komu nie k myśli było: Ale iżby sna wolał mieć porządek/ on w Kśięgách Láćińskich/ tedy y temu chcąc gwoli być/ vczyniliśmy tablice tuż ná końcu tych Kśiąg/ ktora vkázuie policzenie stron wszystkich kárt/ ktore są w kśięgách Láćińskich/ tych zwłaszczá/ kthore z Drukárni Piotrá Perná w Bázyleiey wyszły: Roku Pánskiego 1563. Bośmy ty náfze snich tłumáczyli. Gdy tedy chcesz wiedźieć z Láćińskiego Exemplarzá/ gdzieby ono w Polskim stało/ weyrzawszy ná liczbę oney strony kárty/ gdźie sie oná rzecz poczyna/ ktorey w Polskich Kśię-

Księgách ſzukáć chceſz/ ſzukayże w tablicy Láćińſkiey oney liczby/ ktora záś przeciw iney będzie ſtáć/ táć vkaże mieyſce w kśięgách Polſkich pod ktorą literą ono będzie/ czego ty ſzukaſz. A ták tymże porządkiem chceſzli/ możeſz y Polſki Exemplarz czytáć/ máiąc tylko bácznośc ná pierwſzą liczbę Láćińſkiey tablice. Chceſzli też záś wiedzieć s Kśiąg tych Polſkich / gdzie co w Láćińſkich ſtoi/ tedy też pozrzawſzy ná liczbę kárty/ ſzukay oney liczby w Tablicy Polſkiey/ á ktora liczbá przeciw niey będzie / táć vkaże mieyſce w Kśięgách Láćińſkich. Co ieſli niezgodliwie być obaczyſz / thedy śie to ſſtáło zá ſłuſzną przyczyną. Bo ieſli krocey v nas w Polſkim/ vczyniliśmy to dla tego/ áby oną niepotrzebną mową / nierozwłoczyły śie Kśięgi bez potrzeby / gdyż ine mieyſcá niemogły krotkośći łáćińſkiey wyłożyć krotce. Záś gdy naydzieſz nieco ináczey brzmiąc/ wiedz że śie to ſtąd ſtáło/ yześmy we Włoſkim Exemplarzu probuiąc/ tákeśmy nálezli/ iáko tu w Polſkim widziſz. Przeto zá to miey/ iż tu w Polſkich Kśięgách właſnieyſza zgodá s Pedemontanem/ niżli w łáćińſkich. Bom śie w tey mierze tych dokłádał/ Ktorzy Włoſkie dobrze vmieią/ y rzeczy iednoſtáyne w Lekárſtwiech dobrze znáią. M. S.

Alexego Pedemontaná / o Táiemnicách Kśięgi Oſme/ przez Jana Jákobá Wecherá z Włoſkiego ná Láćińſkie. A przez Marciná Siennika z Láćińſkiego ná Polſkie przełożone.

Kśiąg 8 Rozdział I.

O doglądániu á ſpráwiániu Win.

A Doświadczenie pewne / Jeſli w winie wodá ieſt: Weźmi Plonek / gruſzek álbo iábłek/ wrzuć ſnich ktore w Wino / ieſlić po wierzchu pływa / znák ieſt nierostworzenia/ ieſli vtonie/ vkázuie być wode w nim. Też gdy Trćine álbo plewy zmaczaſz w Oliwie/ á włożyſz w nie / y záś wyymieſz/ obaczyſzli kropie iákie ná nich / ieſth znák wody w winie.

B ¶ Jáko wode od winá maſz odlecżyć: Day vczynić naczynie z Bluſzczu wielkiego/ leyże wino wnie/ przykriy dla wywietrzenia/ wodá ktora w winie będzie/ przez naczynie wykápie/ á wino zoſtánie / ktore wylawſzy záś ſnego náley / áż śie wſzyſtko wycedźi z wody.

¶ Albo go ták odlecż/ hálunu miękkiego włoż do fáſy winney / zmacżayże gębkę Bárwierſką w oliwie / á wetkay ią w dźiorę fáſy winney/ á náchyl fáſy dźiorą nádoł/ tedy tylko ſámá wodá ſniego wyćiecże. Albo włoż w dźiorę bárchánowy płatek/ ten tylko ſáme wode z winá wyćiągnie/ iácy niegłęboko wpuſzczay/ áż kiedy iuż dośiądz niemoże / tedy dáley wpuść/ áż wino też pocznie iść/ tedy odeymi. C

¶ Moſzcz álbo Wino młode / áby śie rychło vſtáło: Weźmi trząſk heblowych co naſzerſzych á naćienſzych/ Wſzákże z Buku/ włoż ie w Wino młode do fáſy ná ſnorku / do dwu dniu vſtoi śie czyśćie. D

Ale ieſlibyś ie chćiał zá raz mieć ſtárymu podobne. Weźmi włoſkiey Romonice vncyą 1. Lákrycyey / Nárdy Fráncuſkiey po trzy vncye/ Alony dźikiey dwie vncye. To miáłko vtárſzy wmieſzay w wino.

E ❡ Iáko wino metne iáſnym vczynić: Weźmi Pinutek (to ſą Linbowe orzeſzki) ileć ſie przećiw winu zda/ włożże ie do fáſy/ á vſtoi ſie wino. A izby piekne iáſne było: Weźmi białkow ode trzech iay/ wley ie w duniczkę poſklenioną/ á vbiy ie czyśćie że ſie wſpienią/ wſyp w nie bieluchney ſoli/ y nieco winá/ y záś mieſzay/ á bebli áż pieknie biało bedzie/ dopełń duniczki winem/ á vmieſzay záś/ wley weſpoł do fáſy winney.

F ❡ Aby moſzcz ſtał ſie winem ſłodkim. Gdy moſzcz bedzie do fáſy wlan ſkoro po wypráſowániu/ niezákryway go áż trzećiego álbo czwartego dniá. Potym ácz przykryieſz/ niedáy przykrywce dolec/ y owſzem podłoż roższke by niedáłá dolec przykrywce/ niechay ták do dniá piatego. Potym przykrywkę dobrze przyłoż/ y nád to zołámi s popiołu oblep/ iácy máluczką dźiorkę zoſtáwiwſzy/ Y te dniá śiodmego zálep. Ale ieſlibyś ie ieſzcze ſłodſze chćiał mieć/ Thedy go nápierwoći przez pieć dni niezákryway. Potym ſie we wſzyſtkim według opiſánia ſpráwuy.

G ❡ Aby moſzcz záwſze ſłodnał/ iáko zánowu/ ſkoro iágody winne wydepcą/ tedy on moſzcz ſnich zbierz/ á ley go do fáſy nowey/ A gdy ią nápełniſz/ záſzpuntuy ią mocnie/ y oſuſzywſzy dobrze ſmołą oblep/ áby ſie tám wodá niewkrádłá. Potym ią do ſtáwu wrzuć/ á zánorz ią do ſzczedu/ aby iey nic niewidáć/ day iey tám leżeć 40 dni. A gdy ią wyymieſz/ iuż ták w oney ſłodkośći bedźie trwáć przez wſzyſtek Rok wino.

H ❡ Aby moſzcz kiſáiac niekipiał z naczynia/ Obłoż wierzch naczyniowy Poleiem/ álbo Lebiodką/ Albo wewnatrz kráie pomáży mlekiem krowim/ nieda to kiſacemu moſzczowi przez kráie płynać.

Kśiąg 8 Rozdział 2.

O ſpráwowániu ſtárych Win.

A Wino miekkiego á ſłábego ſmáku iáko go rzeźnym vczynić: Weźmi liśćia Chrzanowego/ álbo Slazu domowego czyli wyſokiego chceſz/ bądź liśćia álbo korzenia. Możeſz miáſto tych wźiać popiołu z winorośli. A gdy s tych ktore w wino wpuśćiſz wnet z oſtrzeie.

❡ Aby wino ſmáku lubego y wdźiecżney wonie było: weźmi iábłko Cytrowe/ á nátykay ie zewſząd gwoździkámi/ wpuść ie ná ſnorce do winney fáſy. Wſzákże ták áby ſie winá nietykáło/ Tedy wino áni ſtechliną/ áni gorycżą czuchnać niebedźie. B

❡ Wino áby ſłodkie á wonne było: Weźmi iágod Miertynkowych źrałych troche/ ſuſz ie á przetłucz/ á włoż ie w zákryty kośćiełek/ ſuſz ie ták ziełká/ áż do dźieśćiaći dni/ potym odetkay/ á w wino dla ſłodkośći y woniey dobrey puſzczay. C

Chceſzli też izby wonią Nárkáſy/ álbo Cytryny miáło/ álbo izby czym inym woniáło. Tedy ktorego z tych do fáſy wpuść przed nálanim winá/ tákże w nim vwiazawſzy niechay áż ſie wino poſtánowi y vtwierdźi. A to gdy iuż ſpokoiem ſtoi nic ſie nieburząc/ Potym s niego ono wyymi/ á winem doley/ zátkayże á vżyway go.

❡ Winu przykrą wonią iáko odiać/ Roſpal łuczywá tłuſtego/ á wrażay ták do fáſy/ on ſmad odeymie winu wonią przykrą/ á vczyni mu wdźieczną. D

❡ Izby grzmienie áni błyſkáwicá winá niewzburzyły/ kłádź żelázo nád ſzpuntámi/ á nie bedźie mu nic ſzkodźić/ thák grzmienie iáko łyſkáwicá. Albo kłádź bláche żelázną z ſolą ná ſzpunćie álbo ná wronie. Albo krzemieniem przykłáday przykrywkę ná nim/ nic mu grzmienie niezáſzkodźi. E

❡ Wino ktoreby z fáſą obrácano/ taczáiac ie po źiemi/ iáko záś wyiáśnić. Weźmi hátunu czerwonáſzego iáſnego vtłukſzy pół funtá/ Cukru rożánego pół funtá/ miodu odſzymowánego oſtudźiwſzy/ álbo choć nieſzymowány ośm funtow/ winá kubek ktemu wley vbebli á vbiy to czyśćie ſpołem/ wleyże do kufy/ vmieſzayże czyśćie weſpoł laſką długą/ potym fáſę zátkay/ á do trzećiego dniá nadáley bedźie wino iáſne. F

❡ Przypráwá dźiwney mocy ku záchowániu winá od wſzelákiey ſkázy. Weźmi ſzáfránu cztery vncye/ Kádźidłá ſámczego trzy vncye/ Jedne garść liſtu Indiyſkiego. To ná miáłki proch zetrzy/ á tego prochu w kázdą báryłę wſyp dwie łyżce/ á to gdy ſie iuż wino vſádźiło/ á nieburzy ſie wiecey. G

Dru-

H ¶ Druga przypráwá ktorey bárzo dobra: Weźmi Ráyſkich ziarn/ Fiolkowego korzenia/ Cynámonu/ Szpikanárdy/ Romonice Włoſkiey/ Rożdżek Bálſamowych/ Wielbłądzich plew/ Włoſkiego Páſternaku/ Nárdy Fráncuſkiey. Ty wſzyſtki miálko vtárſzy/ wmieſzay w wino.

I ¶ Aby ſie Wino nieſtęchło áni pleśniáło: Weźmi Nieſzpulkow niemáło kwáśnych/ poroſkraway ie we cżwore/ Day ſie im ſmáżyć przez poł álbo cáły mieśiąc. A tym obroniſz fáſy y winá od pleśni y ſtęchliny. Albo biorąc gárść Száłwiey poránu y w wieczor wieſzay do fáſy/ Wſzákże ſie winá nieday dotykáć/ możeſz iedne do kilká rázow wpuſzcżáć Ale ia woda oplokuy/ á káżda rázą ſzpuntem fáſe zátkay/ Albo w winie warz Bobek/ á wley do fáſy/ wyzwoliſz fáſe y wino od pleśni.

K ¶ Aby ſie wino niewlokło: Weźmi Rámyczkowego korzenia/ vſuſz go á vtlucż/ ſyp proch iego w wino/ Albo ſyp w nie máke Geśiego grochu. A gdy ſie oná máká vſtoi/ przeley wino w ine nacżynie. Też wlokne wino náprawiſz/ gdy wnie wleieſz mleká Krowiego/ troche go poſoliwſzy.

L ¶ Wino áby ſie niekáziło. Gdy włożyſz w wino korzenie Gorycżkowe/ co napekátſze. Ani ſie ono ſámo ſkáźi/ áni ſie winu káźić dopuśći

M ¶ Wino ſkáżone iáko przywieść ku pirwſzey godnośći otworz naprzod dziore wierzchnią fáſy/ niech ſie wykurzy ſniego dech ſkáżony/ y zápługáwiona wilgość/ Albo go odcedź ták wiele/ żebyś go v ogniá wzwárzywſzy mogł wſzyſtko wino tym zágrzáć/ wlawſzy ileś był odcedźił/ Tákże ie wrzaco do fáſy wley/ á dziore pilnie zátkay. Albo nátlucż ſkorup Migdałowych/ á do fáſy wſyp.

N ¶ Aby wino nieſkwáśniáło/ ſyp w nie popioł z winorośli winá białego/ á nieſkwáśnieie. Albo wley oliwy/ coby ſie po wierzchu w fáśie wino przykryło. A tym go bárzo dobrze od ſkwáſzenia obroniſz. Fáſá iż nie ieſt pełna/ wiec ſie obawiaſz ſkwáśnienia winá Weźmiſz pięknych ſłonin tłuſthych według wielkośći fáſy/ do máłey poł funtá/ do wielkiey więcey chocia funt cáły/ álbo do bárzo wielkiey połtorá/ záwiezyſz ie w piękna białą chuſtke lniáną/ iákoby w węzłek álbo w brzemiączko/ vwiąż ná mocnym powrozku/ á wpuść przez wrone do fáſy/ Dla tego ſie wino áni zmieni/ áni ſie ſtęchnie.

O ¶ Jeſlić wino pocżnie kwáśnieć/ weźmiſz malucżki garnuſzek pełen wody/ cżyśćie go zápraw/ aby ſniego nic niewyſzło/ wpuśćże go w fáſe nadoł/ zátkay fáſe onym dobrze/ tylko málucżki oddech zoſtáwiwſzy/ Vznaſz dniá trzećiego/ iż ſie wino náprawiło. Ale iż ſie wodą záśmierdziáłá/ miey garnuſzek ná ſnorce/ iż ſkoro ſie wino náprawi/ garnuſzek záś wyymieſz.

P ¶ Wino ſkwáśniáłe iáko ocet: Tym obycżáiem záś przywrociſz do winnego ſmaku/ náſyp w nie náśienia Lukowego/ Albo wierzchołkow od winnych látorośli/ Albo wieſow od winorośli.

Q ¶ Jáko z winá białego czarne/ á z czarnego białe vcżynić: Weźmi czarney ſoli s dragm/ á włoż ia w dzieśieć vncyy winá czárnego/ á wnet zbieleie. Stánie ſie też to/ gdy naſypieſz popiołu wnie/ nápaliwſzy go z białych winorośli/ A to gdy ná nim wino poſtoi 40 dni. Wſzákże trzebá wſypawſzy wino dobrze zámąćić. Rownie tymże obycżáiem vcżyniſz wino białe czarnym/ gdy z czarnych winorośli popioł wſypieſz w wino białe.

R ¶ Wino czarne iáko vcżynić białym/ náſyp w nie máki z Bobu: Albo trzy białki iáiowe vbiwſzy z białą ſolą wpuśćiſz do niego w fáſe/ á będzieſz ſtym wino długo mieſzał/ vcżyni też to Serwatká/ gdy w wino wleieſz.

S ¶ Aby ſie lećie cżáſow gorących wino w konwiách niegrzáło/ áni w nich wietrzáło/ náley wody zimney w ſzáflik/ á włoż w one wode Sáletry/ ták ſie od niey wodá zimna ſtánie/ iż gdy w niey wino poſtoi ták zimne będzie/ żego ledwo ná zębách dla zimna ſcierpiſz.

T ¶ Wino przyiemne ku pićiu. Wygniotſzy iágody winne/ warz ie cżyśćie ſzymuiąc/ wleyże ie do fáſy. A ile koſzow iágod było/ do káżdego koſzá: weźmi 20 gwoździkow kramnych/ á zámocż ie w winie záwiązawſzy w chuſtke.

Kśiąg 8 Rozdział 3.

O winiech drogich/ y przyprawiániu ich.

A Małmazyey przyprawiánie: Weźmi świeżego gálganu dobrego/ gwoździkow kramnych/ Jngbieru/ Kwiátu mußkatowego káżdego po drágmie/ To zgrubá przetłucz/ wmocz to w drewniánym naczyniu dobrze zakrytym/ wlawßy dobrey gorzałki/ mocz to przez noc y dzień. Potym to záwiąż w chustkę/ á záwieś w kufie winá/ álbo wpołkuffku práwie wystáłego. A gdy w nim pomoknie do trzeciego dnia/ ostánie sie winem ták dobrym/ iáko samorodna Małmazya.

B ¶ Jeßcże ina przyprawá/ czyniąca Wino Małmázya: Weźmi Piżmá Mośkowego/ Drzewá Ráyskiego/ oboygá po iedney drágmie Cynámonu/ Ráyskich ziarn średnich/ gwoździkow kramnych/ káżdego tych po 2. dragm/ Cukru białego poł vncyey. To miełuchno potłukßy/ záwieś w woreczku do winá.

C ¶ Drugie przyprawiánie winá Greckiego: álbo Małmázyey: Weźmi Jngbieru y gálganu po poł funciu/ Ráyskich ziarn średnich/ gwoździkow kramnych po trzy vncye/ wßystko to zgrubá przetłucz/ á wsyp w woreczek płocienny/ włoż do poł kuffká.

Albo weźmi Cynamonu dobrego/ soku z Lákrycyey/ káżdego dwie drágmie/ hányżu ogrodnego iedne drágme/ Kwiatu Mußkatowego poł drágmy. To zgrubá przetłukßy záwieś w woreczku w wino.

D ¶ Mußkatelle przyprawá: Weźmi Lákrycyey/ Páprotki/ y hánvżku ogrodnego po dwu drágmách/ Mußkatu trzy drágmy/ ziela Tatárskiego iedne/ wßystko to miałko vtárßy w woreczku záwieś do winá. A chcesli mieć Mußkátelle czerwoną: Weźmiß Bzowego kwiátu 4 vncye/ Cynámonu poł vncyey/ wzwarz thego w moßczu słodkim czerwonym.

E ¶ Wino áby miáło smák Mußkátellowy: Weźmi Mußkatału ieden orzech/ Kwiátu iego poł drágmy/ vtrzeć to miałko/ á záwiąż w chustecżkę/ záwieś we sklenice pełną gorzałki dobrey/ á day moknąć przez dwanaśćie godźin. A gdy tego vżywáć chceß/ wyciśni one chustkę w iáką wielką sklenicę/ ták wiele iżebyś mogł one sklenice wßystke pomacżáć/ onym sokiem/ obrácáiąc go wsklenicy po bokoch/ á gdy sie wßędy pomacża/ naleyże w nie wina dobrego/ a będzie mieć smák Mußkatellowy.

F ¶ Aby wino smák Rywuły miáło: Weźmi Cynámonu/ Jngbieru/ gwoździkow/ káżdego poł vncyey. To zgrubá przetłucz/ á záwiąż w chustkę/ záwieśże to wsklenice pełne gorzałki/ a niech ták moknie do dwunaśćie godźin dobrze zatkano. Potym gdy tego vżywáć chceß/ wygnieć one chustkę do wielkiey sklenice/ obmaczáyże ią wßędy we wnątrz/ potym winá wnie wley á będzie smáku iáko Rywułá.

G ¶ Aby wino smáku tego było/ iáko Ryńskie/ álbo Elzeskie/ Weźmi Cukru bieluchnego/ á záwiąż go w chustkę/ záwieśiß go w wino/ álbo pilnie odßymowány miod zmießay z gorzałką dobrą/ wdobrze zátkánym naczyniu. A gdy go vżywáć chceß/ pomaczay tym sklenice wewnątrz/ gdy wnie winá naleieß/ będźie miáło smák winá Ryńskiego.

H ¶ Winá słodkiego/ mocnego/ y zdrowego czynienie: Nazbierawßy iagod źrałych/ rozpostrzy ie ná słońcu/ day sie im smáżyć przez trzy dni. Czwartego dniá wpołudnie/ gdy nagoretße będą/ podepcyß ie/ on powolny sok/ ktory dobrowolnie wyćiecże/ niżli go práſa wytłoczy/ tego winá wziawßy przewarz dobrze/ á w káżdą báryłe wsyp słotkowego korzenia vtłukßy miáłko/ tylko iedne vncyą. A gdy sie wino ná drożdżách wystoi/ tedy ie spuść/ będzie bárzo lube y zdrowe.

Kśiąg 8 Rozdział 4

O Winiech z zioły/ y kczemu ktore służy.

A Piołynkowe Wino iest bárzo vżyteczne Żołądkowi. Moczy wypadza/ stráwność śpießy/ Wątrobne choroby/ y żołta niemoc leczy/ Niektori wspomaga/ wláda przećiw oćiekániu ośierdzia/ y puchnieniu żywotá/ Glisty y zátrzymáne pławy wypądza. Gdy go ták vczyniß: weźmi funt Piołynku/ á vtłucz go dobrze w chustce rzadkiey/ mocżże go w fáśie Winá przez dwá miesiącá. Niektorzy go w woreczku wpuszczáia

ßczáią w wárzone wino. Drudzy go wespoł z winem wárzą. Záś drudzy kiedykolwiek w roku do winá stárego kłádą go sucho / zwłaszczá w piwnicách chłodnych. Drudzy też w wielkiey sklenicy dobrze zátkawßy/ czynią go po troße.

B ¶ A to niepospolite czynienie Winá Piołynkowego: Weźmi Piołynku świeżo álbo sucho/ vtłucz go á cedź wino przez zeń ciepłe álbo źimne/ wßákże po kilákroć áż z niego wino moc wßystkie wyciągnie: Potym ie osłodź cukrem álbo miodem.

C ¶ Jeßcze wino Piołynkowe/ záźiębionemu żołądkowi dobre. Abowiem wiátry rospądza/ ktore z flegmy dárcie przynoßą: Weźmi wierzchołkow Piołynku suchego / wley nánie Mußkátelle / y gorzałki po rowney części / Day mu thák moknąć 24 godźin. A gdy tego trochę do fásy winá wleieß/ vczyniß ie bárzo dobrym.

D ¶ Wino Szálwiowe przeciw bolowi Bokow/ Nerek y mecherzá / leczy krwią plwánie/ káßel/ vrwánie / rostrácenie/ y zátrzymánie pław. Weźmi ßałwiey iedne vncyą/ wmocz ią w báryle winá przez dwá mieśiącá/ á będzie dobre.

E ¶ Wino Borakowe tym vżyteczne/ ktorzy są krwie obćiężáley/ Sercá chorego. Abowiem wilość á zámutek oddala / wesołość przynoßąc: Weźmi kwiećia Boragowego ile chceß / włożże ie w nowy moßcz/ á niech w nim moknie/ poki sie niewytrybuie álbo niewyczyśći wino. A gdy sie vstoi / spuść ie do inego naczynia niemącąc.

F ¶ Szántowe wino iest od káßlu/ y od wßelkiey wády ná wnątrzu: Weźmi suchey ßánty 4 funty / dwie Báryle winá dobrego / zmießay wespoł / á niech społem kisáią. Potym wyymi ßánte precz/ á oczyśćiwßy wino/ oblep ie czyśćie.

G ¶ Wino Rożáne służy stráwnośćią Żołądkowi/ y boleść mu oddala/ gdy go kto po iedzeniu pije. Też oddala biegunkę / y łupienie ielit/ zwłaszczá tym iest zdrowe / ktorzy są febry álbo ograßki wolni. Weźmi Rożey tłuczoney funt ieden/ záwież ią w chustkę. A włoż ią we dwá gárncá moßczu. A po trzech mieśiecy zley wino czyste z drożdży / á chowáy ie od potrzeby.

H ¶ Jeßcze wino Rożáne przećiw kłoćiu w boku / y boleniu żołądká: Weźmi Rożey suchey/ hányżu ogrodnego / ßáfránu/ miodu/ káżdego z nich co trzebá / włoż ie wespoł w wino.

I ¶ Wino Ománowe od káßlu/ iest pożyteczne Żołądkowi / zádußnośći / zerwániu/ rostráceniu / y wiátrom wnętrznym. Weźmi Ománu co trzebá / á pokráy go drobno/ warzże go we dwu álbo we trzech kwartách Moßczu / áż nieco wywre. Potym warz w kotielku moßczu gárniec ßeść álbo wiecey/ áż vstodnie/ Przyleyże ktemu Oman z onym moßczem w ktorym wrzał do thego/ dayże im wespoł powrzeć/ potym schoway.

K ¶ Wino ze psimi wiśniámi/ to są miechunki / wywodzi iáwnie mety/ s ktorych sie kámień w nerkách y w mecherzu mnoży / y zátrzymány mocz wypiera: Weźmi iágod miechunkowych vtártych co trzebá/ włoż ie ná chustę/ á cedź przez nie wino po kilká rázow áż wßystkę moc z nich wino wyćiągnie y z smákiem. Pothym ono wino miodem álbo Cukrem osłodź.

L ¶ Wino Pigwowe/ iest Żołądkowi bárzo pożyteczne / leczy wątrobę / y wády nerkowe swym ćierpnienim: weźmi Pigw/ czyśćie ie pokráy vchedożywßy / niech ich będzie o dwánaśćie funtow/ włoż ie do fásy winney/ day im moknąć przez mieśiąc. Pothym ie wyymi czego łatwie dokażeß/ gdy ie ná mocno nić wśćiebaß.

M ¶ Wino ćierpnące / przywodzi chćiwość iedzenia / iedrzni ćiáło / chłodząc z gorącá letnego / tym bárzo pożyteczne / co w nich krwie gorącey obfitość. Kłádź nieco iágod niezráłych z doßłymi do prásy/ wygniátuyże ie wespoł. Wßákże ießcze ćierpnieyße będzie gdy źiárná z onych iágod prásowánych wybráwßy vtłuczeß/ á do onego moßczu włożyß. Niektorzy też do tego winá wonnych rzeczy przykłádáią/ Gálgánu pięć vncij/ Koryandru trzy vncye/ Cynámonu z gwoźdźikámi kram: po dwu drágmách/ Cytwaru lotstego vczyniwßy proch gruby/ sypą w nie.

N ¶ Wino gránatowe/ to iest z iábłek źiárnistych/ s kwáśnych bárzo dobre iest/ przećiw płynieniu wnętrznemu po członkách/ fluxámi niebácznie náßy zową. Theż biegunkę stánowi pochodzącą z febrá/ Żołądkowi bárzo służy/ ábowiem go zśćiąga / y mocz wy-

padza: Weźmi ziarn granatowych ile chceß wyćiśń ie práſą/ on ſok w naczynie ſkláne zley Dayże onemu ſokowi dobrowolnie kiśieć/ áże vleże/ zleyże leguchno z onych drożdży w ine naczynie/ poleyże ná wierzch Oliwá/ iż niewywietrzeie/ nieſkáźi ſie/ áni ſkwáśnieie.

O ¶ Wino bárzo zdrowe/ ták iż zdrowie záchowywa/ áż do ſtárośći: Weźmi Fiołkowego korzenia 4 drágmy/ Náiáśnieyßey Miery dwie drágmie/ Pieprzu drágme iedne/ náśienia Jeleniego korzenia połtory drágmy/ Kopru czarnego tákże/ Opichu dwie drágmie/ Máki z Włoſkim koprem po iednym ßkrupule/ to wßyſtko ná miáłki proch potárßy/ wley ná to winá białego co nalepßego/ á co nawonnieyßego ile potrzebá/ wiercże ſnim geſto/ iż będźie iáko ćiáſto/ náczyńże bryłek śniego/ záwiązawßy ie w chuſtkę/ wley ná nie winá dobrego/ choć ießcże moßcżem ieſtli/ zátkay dobrze naczynie ſnim/ Czwartego dniá iuż możeß począć pić. Bo kto tego winá ná cżczo po ránu trunczek ná káżde zaránie wypiie/ ten ieſt beśpieczen od wßelkiego wrzodu wewnątrz.

P ¶ Wino łupieniu ielit/ y wßeláKiey biegunce przećiwne: Weźmi Gránatowych iábłek niepráwie źrałych ze trzydzieśći/ pogniotßy włoż ie do fáſy/ á wley ná nie winá czarnego coby ćierpnego/ iáko dwá gárncá/ á day ták moknąć trzydzieśći dni.

Q ¶ Wino czyśćiące/ ktore nietylo zbytki z wnątrza wypadza/ ále też płod zábija y wymiata/ Przeto go opátrznie vżywáć potrzebá: Weźmi czarney Czemierzyce połtrzećie vncye/ wonnych álbo Wielbłądzich plew ieden funt/ Nárdy Indiyſkiey funt y vncya 1. Dobrze tho ſtłukßy/ á wźiawßy/ záwież w chuſtkę ćienką/ włożże w połthorá gárncá Mußkátelle/ á day moknąć 40 dni.

Księg 8 Rozdział 5.

O winiech lekárſkich/ z rzeczámi wonnymi przyprawnych.

A WINO z Szkámonia/ czyśći żywot z żołtliny/ y z wozgrzywośći: Weźmi korzenia Szkámoniey/ Zamorſkiem powoiem zową. A ma być kopány weźniwá vtrzy go álbo vwierć/ á záwież go w chuſtkę pięć dragm/ á wmocz w pięć kwart Moßczu/ day moknąć do trzydzieśći dni.

B ¶ Wino przypráwne rzeczámi wonnymi/ Pierśiam/ Bokom/ y Płucom bol oddala/ pędźi mocz zátrzymány y mieśieczne práwy/ oddala wzdrygánie/ zágrzewa podrożne w mroz/ gęſtą wozgrzywość rzedźi/ zágrzewa wnątrze/ ſen przynośi/ bol oddala/ Nerkowy bol/ y Mecherzowy leczy. Weźmi źiela Tátárſkiego vncya 1. Rozíku Włoſkiego śiedm dragm/ Páſternaku włoſkiego dwie drágmie/ Nárdy Indiyſkiey ßeść vncij/ Cynámonu poł vncyey/ Száfránu tákże/ Amomu pięć dragm. Tego iż w Aptekách prawdźiwego niemáß. Ná to mieyſce rádźi Gálenus wźiąć Fiołkowego korzenia/ Kopytniku też weźmi ieden łot. To wßyſtko ná miáłki proch potárßy/ á w chuſtkę záwiązawßy/ zánorz w fáſę winá/ á gdy ſie wino vſádźi/ przeley do iney fáſy.

C ¶ Wino wonne przypráwne/ ku záchowániu młodośći/ á potwierdzeniu zdrowia dobrego/ álbo niemocy dobrey. Weźmi Mußkatu/ Gwozdzikow/ Kubebow/ Rozynkow káżdego trzy drágmy/ włoż to w we[illegible] á warz w winie dobrym/ áż trzećia część wywre/ Potym cukru przyłoż/ á choway od potrzeby/ biorąc go ná raz po vncyey/ mniey álbo więcey po ránu y w wieczor.

D ¶ Száfránne wino vweſeláiące/ ktore odeymuie zádumienie: weźmi ßáfránu práwie ſuchego trochę/ możeß y inych wonnych rzeczy włożyć/ á włoż wßyſthko w niemáły worczek płotná rzadkiego. Potym włoż on worczek wdurßlák álbo wrzeßoto/ ley wino ná to/ iáko gdy ług cedzą/ powtarzáiąc iedno wino ták długo/ áż ći ſie ſpodoba bárwá y ſmák.

E ¶ Wino Cytwarowe. Weźmi Cynámonu trzy vncye/ Gwozdzikow/ Mußkatu/ Ráyſkich źiarn średnich/ y wielkich po poł vncyey/ Cytwaru ßeść dragm/ Kubebow/ y Pieprzu długiego po dwu drágmách/ potłucz to grubo/ á włożywßy w worek/ záwieś to w báryle winá.

Księg 8 Rozdział 6.

O wi[illegible]

O winiech lekárskich/ Co ie Hipokrásem zowa.

A Hipokrás iesth wino lekárskie. Weźmi Cynámonu práwie wnetrznego 6 dragm/ Jngbieru pol vncyey/ Mußkatu dwie drágmie/ Gwoździkow/ y Ráyskich ziarn średnich po iedney drágmie/ wielkich ziarn Ráyskich/ Pieprzu/ Tátárskiego ziela Koryandru przyprawnego/ káżdego stych po iednym ßkrupule. Winá czystego gárniec to iest cztery kwarty/ Cukru białego co trzebá. To co prochem być może/ poczyń prochy stego/ zmieszay á przecedź. Potym ono wino przecedzone lucruy/ mlekiem Migdałowym po Aptekárśku.

B ¶ Hipokrás bárzo dobry. Weźmi Cynámonu dobrego iedne vncya/ Jngbieru dwie drágmie/ Ráyskich ziarnek średnich trzy drágmy/ Gwoździkow kramnych ieden ßkrupul Orzechá Mußkatowego/ y Gálgánu po pol ßkrupulu/ potárßy ie ná proch zmießay/ á wsyp ie ná przecadzkę álbo ná sitko geste/ Leyże ná to winá dobrego białego/ álbo czerwonego/ álbo Mußkátelle kwáterkę. Rospuść Cukru w inym winie/ á cedź wespoł z drugim powtarzáiac ták czesto/ áż prawie iásne á czyściuchne będzie. A ták do tey miáry winá/ ty rzeczy pod ta miára máia bráne być. Ale chceßli winá wiecey mieć/ musiß też tych rzeczy przeciw winu tym wiecey wziać/ á chceßli áby piżmem woniáło/ záwież y też piżmá w chusteczkę/ á położ wśitku ná dnie/ álbo w iákiey iney przecadzce.

C ¶ Jeßcze Hipokrás przeciw mdłości Żołądká. Weźmi Cynámonu dobrego pol vncyey/ białego Jngbieru dwie Drágmie/ Gwoździkow/ Pieprzu długiego/ Orzechá Mußkatowego/ káżdego stych dwá ßkrupuły/ Cukru białego pol funtá. To wßystko czyście vtárßy/ włoż we trzy kwarthy winá/ á przecedź.

D ¶ Jeßcze inym obyczáiem Hipokrás kthemuß: Weźmi Cynámonu dobrego vncya iedne/ Jngbieru pol vncyey/ Gálgánu dwie drágmie/ gwoździkow iedne vncya/ Ráyskich ziarn średnich dwie drágmie/ Cukru białego pol funtá/ winá dobrego co trzebá/ zmießay á przecedź według wyższey opisáney náuki/ przelucruy ie mlekiem migdałowym.

¶ Jeßcze mocnieyßy Hipokrás. Weźmi Cynámonu dobrego połtory vncye/ Jngbieru pol vncyey/ gwoździkow dwie drágmie/ Gálgánu/ Ráyskich ziarn średnich po iedney drágmie. Winá czerwonego dwie kwarcie/ zmießay á będzie Hipokrás. E

¶ Jeßcze inym obyczáiem: Weźmi skorek cáłych Cynámonowych vncya iedne/ Jngbieru pol vncyey/ gwoździkow kramnych/ Vstnego piżmá po dwu drágm/ Ráyskich ziarn średnich trzy drágmy/ Gálgánu Mußkátowego kwiatu połtory drágmy/ Pieprzu długiego drágmie iedne/ Nárdy Jndiyskiey/ y lissu Jndiyskiego po pol drágmy/ Cukru białego funt ieden/ winá czerwonego trzy kwarty/ zmießay á spráwuy táko y wyżey. F

¶ Wino Hipokrás/ służące chorobie serdeczney/ Korowaką ie zowa. Weźmi winá prawego/ coby wonne iedne kwarte/ Cukru białego pol funtá/ Cynámonu/ y Jngbieru po pol vncyey/ Gálgánu iedne vncya/ zmießay á ták spráwuy iáko y wyże. G

¶ Hipokrás/ Piersiam/ y Płucam służące: Weźmi Cynámonu czystego połtory vncye/ gwoździkow kramnych połtory drágmy/ Hányżu ogrodnego/ y Kopru Włoskiego po iedney drágmie/ Lákrycycy trzy drágmy/ Ráyskich ziarn wietßych/ y kwiátu mußkatowego/ y korzenia Fiołkowego/ káżdego pol vncyey/ Cukru bieluchnego trzy vncye/ wßelkie snich miálko vtárßy/ wmoczże ie społem wto. Weźmi práwey Málmázyey dziewieć vncij/ wodki Borakowey funt ieden/ wodki Rożáney pol funtá/ wodki Pczelniku ogrodnego trzy vncye. Day ták stać v ciepłego piecá przez trzy godziny/ Potym kilká kroć cedź przez worek pilśniowy/ A będzie cho iásny winny Hipokrás. H

¶ Hipokrásu łatwiucżka przypráwá: weźmi Cynámonu czystego dwie vncye/ Jngbieru iedne vncya/ Kubebow pol vncyey/ Cukru białego pol funtá/ wßystko to potárßy/ włoż w worek/ cedź przez to dwie kwarcie winá/ thák czesto że z onych rzeczy wßystkę moc wyciagnie/ á pieknie sie wyiáśni. I

¶ Hipokrás wino/ odmiekczáiace żywot/ pomaga przeciw ograßkam/ Trzećiaczce y K

Czwartaczce trawi y zgromadza wilgość/ á przez stolce ią wywodzi. Weźmi Cynámonu/ Rozynkow po pol vncyey/ Jngbieru/ Cytwaru/ gwozdzikow/ Mástiki/ káżdego stych po vncyey/ Páprotki 4 vncye/ Włoskiey Kánianki 6 dragm/ Sosnki funt 1. Cukru ile trzebá/ zmieszay á vczyń według nauki wyżey opisáney.

L ❡ Hipokrás gorzałczány. Weźmi Cynámonu czystego dwie vncye/ Jngbieru pol vncyey/ Rayskich ziarn średnich/ y Pieprzu długiego po połtory drágmy/ gwozdzikow iedne drágme/ Orzechá Muszkatowego pol drágmy/ wszystko to potárszy/ wsyp w naczynie gorzałki pełne/ ktora czstery kroć przepalano/ zátkayże czyśćie do dniá czwartego/ á ná káżdy dźień raz álbo trzy zámeć. Potym przecedź á schoway. Tey gorzałki tysz ke iedne wley w kwarte winá czerwonego práwie dobrego/ przyłożywszy pol funtá Cukru/ wszákże iesli wino słodkie/ thedy Cukru ktáżdź nietrzebá.

M ❡ Wino Hipokrás prze ludźie stáre/ zwłaszczá źimie iest pożyteczne zádumáłym/ á ludziom flegmistym. Abowiem zágrzewa nerki/ y wszystko ćiáło/ Puchnienie Krwáwnic tłumi/ stráwność dobra czyni/ bárwe cudna spráwuie/ wzrok wyiáśnia/ báczność ostrzy śiwizny powśćiaga. Weźmi Cynámonu dobrego iedne vncya/ Jngbieru/ Gálgánu/ Tátárskiego źiela/ Bálsámowego násienia y rożdżek/ Nárdy Jndiyskiey/ Kopytniku/ Mirtowych iágod/ káżdego stych iedne vncya/ Mástiki dwie drágmie/ Lákrycyey/ Rozynkow po pol vncyey/ Cukru ile trzebá. Wszystko to dobrze potárszy/ wsyp we czstery kwarty winá dobrego/ co sámo w sobie iest/ przecedzay áż będźie iásne.

N ❡ Wino Cukrowáne ludźiom stárym z źiebłym á wátłym. Tym co im iuż wilgość przyrodzona y ćiepłość zniszczáłá. Abowiem to wino tuczy y krew mnoży/ nápełniáiac członki czelnieysze duchy: weźmi práwey Málmázyey/ Cukru bieluchnego/ káżdego 4 funty/ warz to v ogniá lekkiego/ áż zgestnie iáko Syrop/ chowayże od potrzeby/ á gdy vżywáć chcesz/ bierz go iedne czástke/ á wody dwie/ tákże vżywáy.

Kśiąg 8 Rozdział 7.

O Winie ták czysćionym/ że go dla iego iásnośći Kláretem zową.

Kláretu czynienie: Weźmi Cynámonu dwie vncye/ Gálgánu Jngbieru po pol vncyey/ gwozdzikow dwie drágmie/ Rayskich ziarn średnich/ y Pieprzu długiego po iedney drágmie/ Miodu połtorá funtá/ Cukru dwá funty/ winá białego pięć kwart. To co prochem być może vczyń/ potym zmieszay/ á pokilká kroć przecedź/ Potym lutruy z białki iáiowymi. A

❡ Kláret drugim obyczáiem: Weźmi Cynámonu iedne vncya/ Jngbieru y Ráyskich ziarn średnich po połtory drágmy/ gwozdzikow dwie drágmie/ Koryandru spráwionego trzy drágmy/ Cukru białego czstery vncye winá dobrego białego o pięć kwart/ wszystko potárszy/ á przecedziwszy/ choway w naczyniu Cenowym. B

❡ Kláret inym obyczáiem: Weźmi Cynámonu pol vncyey/ gwozdzikow iedne drágme/ Jngbieru dwie drágmie/ Cukru białego pol funtá/ Miodu iedne vncya/ białego winá gárniec/ zmieszawszy vczyń kláret według wyższego opisánia. C

❡ Kláret známienity: Weźmi Cynámonu co nalepszego funt ieden/ Jngbieru/ Gálgánu/ Rayskich ziarn średnich/ gwozdzikow/ Kubebow/ Kwiátu muszkatowego/ Ráyskich ziarn wielkich/ Pieprzu długiego/ káżdego po pol vncyey/ Nárdy Jndiyskiey/ wonney plewy/ muszkatu/ káżdego po iedney drágmie/ Száfránu pol drágmy/ winá dobrego białego 18 gárncy. Naprzod miey wino w iákiey stągiewce/ Potym wnie záwieś ty prochy/ záwiazawszy w chustke wczesna/ ták żeby węzeł/ álbo zebránie chusty nie w winie było/ ále nád nim/ włoż zaś w ine naczynie miodu 4 lib: á vbiy go mocno z inym winem/ ták że sie wyiáśni. Potym cedź wino w ktorym mokneły prochy/ leiac ie ná onysz prochy/ włożywszy ie z węzłem w śitko/ ták czesto powtarzáiac/ áż będźie iásniuchne. Náostátek cedź w nie ono wino z miodem/ zátkayże naczynie stákowym Kláretem pilnie/ á niech ieszcze w nim mokna ony prochy w chuśćie przez dwá dni. Potym D

snich

ſnich czyśćie wyćiśń wilgość. A ták Kláret będźie gotowy/ Ktory ieſli ma być prze kśiąże/ álbo páná wielkiego/ tedy miáſto miodu włoż mieluchnego Cukru. A dla więtſzey wo niey/ przyłoż do tych prochow Drzewá Ráyſkiego/ liſtu Indiyſkiego po pol vncyey/ á piżmá Moſzkowego pol drágmy.

E ❡ Ieſzcze inym obyczáiem Kláret: weźmi wybornego Cynámonu vncyą iedne/ Ingbieru pol vncyey/ Gálgánu/ Gwozdźikow/ Ráyſkich ziarn średnich po dwu Dragm/ Száfránu iedne drágme/ Miodu czyśćie zſzymowánego dwá funty/ winá nalepſzego dwie álbo poltrzeći kwarthy/ wſzyſtko ná proch potárſzy/ włoż w worek/ ktory v wierzchu płoćienny/ á odeſpod ſukienny ieſt/ Tego Kláretu ieſli ma biała głowá/ álbo iáki pieſzczek vżywáć/ tedy miáſto miodu kłádź Cukier.

F ❡ Ieſzcze Kláret koſztowny: Weźmi Cynámonu dobrego dwie vncye/ Ingbieru iedne vncyą/ Ráyſkich ziarn średnich/ y Pieprzu długiego po pol vncyey/ gwozdźikow/ muſzkatu/ kwiátu tez iego po dwu drágmách/ Ráyſkich ziarn wielkich/ y Kubebow po iedney vncyey/ Nárdy Indiyſkiey/ wonnych plew/ Tátárſkiego źiela/ káżdego ſzkrupul/ Miodu czyśćie ſzymowánego trzy funty/ winá dobrego ieden gárniec/ vtłucz tho ná proch á zmieſzay/ vczyń kláret według nauki opiſáney.

G ❡ Kláret przećiw záźieblinie/ zwłaſzczá Stárym/ kthorym odchodźi ná iurnośći. Abowiem flegmiſtym ſłuży dźiwnie/ y ſádumáłym w fráſunku odpadźáiąc troſke/ á czyniąc weſele/ Sledźiony y wątroby zátkánie otwiera/ Wodnice leczy/ Kámień z Nerek mocnie wywodźi/ zwłaſzczá gdy przyłożyſz nieco Lomikánie/ y miáłko vtárſzy burſztynu Weźmi Cynámonu wybornego dwie vncye/ Ingbieru trzy drágmy/ Ráyſkich ziarn więtſzych dwie drágmie/ Gálgánu/ Liſtu Indiyſkiego po iedney drágmie/ Nárdy Indiyſkiey Gányżu polnego po pol drágmy/ Pieprzu długiego 4 drágmy/ Gwozdźikow/ Muſzkatu/ y kwiátu iego/ Ráyſkich ziarn średnich po dwu vncyách/ Miodu ſzymowanego iedne kwarte/ winá pięć kwart/ vczyńże kláret według nauki tu opiſáney.

H ❡ Kláret czáſu morowego pożyteczny: weźmi Dźięgielu pol vncyey/ Glinki Ormieńſkiey iedne drágme/ Muſzkatu dwie drágmie/ Gálgánu/ Pieprzu długiego/ Koriandru pol drágmy/ Ingbieru trzy drágmy/ Cynámonu czyſtego iedne vncyą/ Cukru ile potrzebá/ winá dobrego gárniec. To wſzyſtko potárſzy á zmieſzawſzy// vczyń Kláret podług przednieyſzey nauki.

❡ Kláret żywot odwilżáiący: Weźmi Cynámonu iedne vncyą/ gálgánu 6 dragm/ Sośnki máley y wielkiey/ Pilul Hermodáctillorum/ káżdego ſtych pol drágmy/ To ná proch potárſzy/ vczyń kláret z miodem/ á z cukrem/ według nauki wyżey. I

❡ Wino Morſkiey Cebule wſzelákie zdrowie przynośi/ wilgośći bowiem niſzczy/ á nawiecey wozgrzywość/ ktorey niedopuſzcza zoſtáć/ ni wżołądku/ ni wżywoćie/ ni w głowie/ áni w wątrobie/ áni w ſlezienie/ áni wpiętych żyłách/ áni wkośćiách: Owa żadney lipkośći/ ſktorey ſie wozgrzywość/ álbo zátkánie iákie mnoży/ nigdźiey ſie niedopuśći wkorzeniáć/ ále wſzyſtko wypadza/ odmiekczáiąc żywot. Mocz też poruſza/ y przyczyny wſzyſtki niſzczy. A głowe ták wyczyśćia/ iż z nośá żadna wilgość nieidźie. Służy Podágrze/ y Stáwowym bolom/ niemoc pádáiącą leczy/ Owa wſzelákiego zdrowia ieſt podawcą/ á thak go przypraw. Weźmi Cebule Morſką białą/ ná gorách kopáną/ poczynay ná początku pśiey gráni/ weźmi iey funt/ á chłodź ią wćieniu przez dźieśięć dni/ Potym rozebrawſzy ią ná fachy/ wſklenice ią wielką włoż/ wley ná nie winá dźieśięć kwart/ záwieś one ſklenice przez 40 dni Potym Cebule wyymi á odrzuć/ á onego winá ku opiſanym chorobam vżyway/ poznaſz w rychle moc iego/ bierz go przed iedzenim dwie vncye/ á po iedzeniu pol vncyey. Chceſzli ie mieć ku pićiu przyiemne/ trzy kwarty miodu wnie wmieſzay. K

L ❡ Wino cebule Morſkiey ku dobrey ſtráwnośći/ ku roſtrzeźwieniu ćiáłá/ przećiw ſtáremu Káſzlowi/ y boleniu Zołądkowemu. Czterdźieśći dni przed zbieránim winá/ obierz cebule morſką/ á pokráy ią w łoſteczki iáko Rzodkiew kráią/ śćiebayże ony koſteczki ná nić/ á ſuſz ie wćieniu/ á gdy vſchną/ á będźie ich funt/ włożże ie w śiedm gárncow winá młodego/ niech ták mokną do Trzydźieśći

dzieśći oni/ Potym ie wyymi/ wino też z drożdży spuść we dwa dzbany/ á thák chowáy. Niektorzy kładą cebule czwierćią wiecey/ á tego ia niegánię.

M ¶ Octu Cebule Morſkiey czynienie. A ten twierdzi dziąſłá/ głos czerſtwi y śpiewny álbo brzmiący czyni. Tym co złą ſtráwność máią żołądek nápráwia/ Pádáiącą niemoc ćierpiącym pomaga/ Dumáiącym/ Száleiącym/ y zápomniáłym rátunek wielki czyni Spádnienie czopku/ śledziony nádymánie/ y bol vdowv leczy/ Ludźi mdłe á vpádłe roziedrzniawa/ ćiáło wßyſtko czerſtwi/ żywotá przedłuża/ bárwe dobrą y oddech łatwi czyni/ pokármy wßelkie trawi/ wßyſtki zbytki z ćiáłá wywodzi: Owa wßyſtko ćiáło czyśći choćby też y w kośćiach nieczyſtość leżáłá. Tákże wßyſtkim władnie/ á po troße go bráć trzebá ná káżdy dzień. A czynią go ták: Weźmi Cebule morſką gorną/ coby funt miáłá/ á twárdą ſkore okroy/ á co namiękczeyße drobniuchno pokráy. A miey octu oſtrego śiedm kwart w ſklánym naczyniu/ Wſyp kráiáną Cebule/ á day iey moknąć Trzydzieśći dni/ czyśćie zátkawßy/ zwłaßczá ná ſłońcu we pśią gráń/ Potym wybráwßy Cebule/ wygnieć ſniey wino dobrze álbo ocet/ á ſchoway od potrzeby.

¶ Octu Cebule Morſkiey czynienie ku ſtráwnośći zdrowy: Weźmi Cebule Morſkiey vncyą iedne/ Cynámonu/ Pieprzu długiego po dwu álbo trzech drágmách/ Miętki/ Jáłowcowych iágodek po iedney drágmie/ octu oſtrego dwie kwárćie/ włoż to ſpołem w naczynie ſkláne/ á day moknąć 30 dni álbo 40. Potym przecedź/ á choway od potrzeby. N

¶ Koniec Kśiąg Oſmych.

Wyrozumienie Tablice ná Pedemontaná/ pirwsza liczbá vkázuie ná Láciński Exemplarz Ktory Drukowány iest w Bázyleiey v Piotrá Perná/ Roku 1563. Wtora liczbá przeciwna okázuie kárty Polskiego Exemplarzá: Dla tego to vczyniono / áby káżdy ktory Láciń[s]kiego Pedemontaná ma/ może Conferowáć s tym Polskim.

Lá.	Pol.		Lá.	Pol.		Lá.	Pol.	
3	545.	d	65. 2. 3.	518	a b.	3. 4	575	n m
12	530.	a	5	519	e	107. 2	577	y
14	530.	b	4	551	d	3	576	t
15	544	c	66. 2. 3.	519	f g.	4	575	ſ
19	553	h	67 1. 2. 3. 4	519	h a b c.	108. 2. 3.	575	o r
21	524	i	5	518	c	109. 2. 3	574	f g
22. 2.	553	f	68. 2.	518	d	110. 2	574	h
22. 3.	556	a	3	547	e	3	570	c
23. 2.	529	c	72	500	b	111. 2. 3	571	d e.
24	529	d	75. 2.	499	a	112	572	p
25	548	c d.	3	522	a l.	113	571	f
26. 2. 3.	548	e h.	76. 2. 3.	543	i k.	114. 2. 3	571	g h
27. 2.	500	c	77. 2.	561	f	115. 2	571	i
3	560	c	3	543	a	3	572	o
28. 2. 3.	557	d. c	78. 2. 3.	521	b c.	116	572	n
28 4.	520	c	79	521	d	117. 2. 3	571	k l.
29. 2.	521	e	80	617	t	118. 2	571	m
29. 3.	501	e	81. 2	540	m	3	540	o
29. 4.	615	a	82. 2. 3.	541	e. g.	119. 2. 3.	577	a d.
32. 2.	551	a 1	83. 2.	538	c	120. 2	577	e
33. 2.	522	b 1.	83. 3.	542	a	3	578	i
3	554	l.	84. 2. 3.	538	d. e.	121. 2	570	a
34	554	m	85. 1.	541	d 2.	3	577	b
35. 2.	553	d	2. 3.	542	b. c	122. 1	578	k
3	561	e	86. 2. 5.	538	f. g	2	577	c
37	558	a	86. 4.	541	h	3	618	v
41	559	b	87. 2. 3. 4	542	b c d.	123	563	a
44	557	e	88. 2. 3.	542	d. e.	124	577	f
47	541	f	89. 2.	540	a	126. 2	563	c
48	514.	Z. Tez	90. 2.	540	l	3	570	b
49	522	a 2	3	542	f	4	568	p
50. 2. 3. 4.	522 b. 523.	c d	91. 2.	540	n	127. 2	573	b
51	523	e	3	538	h	3	567	h
52	615	b	92. 2.	542	g	128. 2. 3	567	i k
53. 1. 2.	555	e c.	3	543	h	129	567	l
55	551	a 2.	93	539	i	130. 2. 3. 4	567	l
57	552	b	96	539	k	131. 1. 2. 3	568	m n
58	514	x	97. 2	573	a	132. 2.	568	o
59	549	a 2.	98	573	b	133.	564	c
60. 2. 3. 4.	550	b d e	99	561	a	134	564	d
61	550	f	100. 2. 3	561.	b c.	135. 2. 3	565	e f.
62	521	a	101	562	d	137. 2	568	b
62	523	f	102	562	e	3	534	n
63. 2.	523	g	103. 2. 3. 4.	562	f g h.	138. 2	534	o
63. 2.	550	c	104 2. 3.	562	i k.	3	515	a
63. 3.	616	c	4	573	c	4	625	b
64. 1.	557	b	105. 1.	573	d	140	535	a
2	502	c	2	574	e	143. 2. 3	535	b c
3	553	c	106. 2	576	t	143	536	d

Lá	p.	
144	536	e
145.1	534	i
146	532	h 1
2	532	2
147.2	532	3
3	532	4
4	532	5
148.2	532	6
3	533	7
149	533	8
150	533	9
151.2	533	10.11
152	537	c
153.2	530	d
3.4	531	de
154.2.3.4	531	2.3.4
155.2	614	d
3	531	5
156.2	531	6
3	536	f
157.2.3	536	ab
158.2	536	b
158.3	531	f
159	531	f
160.2	532	g
3	609	h
161.2	609	i
3	534	k
162.2	534	2 k
4	534	l
163.1	534	m
2	524	3.a
3	524	a4
164.1	524	5
2	524	a
3	524	2
4	524	b
165.2	524	b2
3.4	525	c.2c
166.2.3	525	d
4	525	e
167.2	525	e2
3	609	f
168.2	537	d
169.2.3	537	ef
170.2.3	537	gl
171	525	f
172	525	f
173.2.3	526	gh
174.2.3.4	526	a1.bc
175.2.3	526	d.a2
176.2.3	527	bc
177.1.2.3		def
178.2.3	527	g
179	527	h
180.2.3	528	ia
181.2.3.4.5	528	bcde
182.2	528	f
3	608	b

Lá	p.	
183.2	608	c
3	609	e
184.2	495	b
3	496	c1
185.2	596	d1
3	496	d2
4	497	e
5	497	f
186.1.2.3	497	ghi
187.2	496	f
3.4.	497	ki
189	498	o
190	497	m
191	498	n
192	616	i
193.2	617	k
3	494	n
194.2.3	492	de
195.2	492	c
3	494	o
4	495	z
196.2	494	m
3.4	492	fg
197.2	492	b
3.4.	496	ge
198.2	494	p
3.4.5	499	efg
199	616	d
201.2	508	a
3	509	a
202.2.3	503	ba
203.2.3.	509	bc
204	506	a
205.1.	513	s
2.3	506	bc
206	507	d
207	507	e
208	509	d
209	512	a
210	504	c
211	504	d
212	504	e
213.2	617	l
3	508	b
4	507	l
214.2.3	617	pq
4	512	e
5	504	f
215.2	504	g
3.4	512	fg
5	502	c1
216.2	617	r
3	506	q
218	504	h
219	508	c
220	508	d
221.2.3	507	fg
4	492	h
222	493	i
223.2	494	q

Lá	p.	
3	493	m
224	493	n
225.2	617	m
3	508	f
227.2.3	509	fg
228.1	505	i
2	512	b
3	505	k
229.2	505	l
3	511	c
230.3.4.	512	hi
231.2.3.	505	mn
232.1.2.3.	511	ghi
4	507	h
233.2	507	i
3	512	c
4	511	n
234.2	511	o
3	513	¶
4	513	¶
235.1	616	h
2	515	b
3.4.	515	c
236.2.3.4	515	d
5	518	¶ 2
6	518	¶ 3
237.1	518	¶ 4
2	516	c
238	516	g
239	516	h
240	516	f
241	517	i
242	517	n
243	517	m
244.2.3.	506	s1
4		
245.2.3.4	522	dce
246.1	522	f
2		
3		
4		
247	591	k
250	590	f
251.2		
3	587	d
252.2.3.	587	dc
253.2.3	488	hc
254	588	a
255.2.3.	589	gh
4	588	d
256.2	588	b
3		
257	588	e
258.2	589	f
3	587	b
259.2.3.	587	c
260.1	584	d
2	590	g
261	586	k
262.2	582	h

Lá.	p.	
3	585	d
263	590	e
264	582	i
265. 2	582	k
3	590	h
266. 2	583	p
3. 4	584	b
267. 2	583	o
3. 4	585	a
268. 2. 3. 4.	585	b
5	585	c
269. 2. 3	585	h
4. 5.	583	pm
270. 2	583	p3
3	583	n
4	582	l
271	586	g
272	586	t
273. 1	586	e
2 3.	585	c
274	583	a
276	586	i
277. 2. 3	584	ce
278. 2.	584	f
3	585	g
279. 3	580	a
2	586	h
280	580	b
281	581	c
282	582	m
283	581	f
284	581	d
285	581	e
286	606	e
291	592	l
294	593	a
301	595	b
302	600	a
303. 2. 3.	601	bc
304. 2. 3	601	de
305. 2. 3. 4	601	fgh
306	601	i
307	602	k
308	600	o
309	602	a
311	602	b
314	6[illegible]4	c
316	604	d
317	595	a
318. 2	595	b
3	596	c
319	596	d
320	598	c
321. 1 2	598	de
322. 2. 3.	5[illegible]8	fg
323	599	h
324. 2	599	i
325	599	k
326. 1.	599	l

Lá.	p.	
2	605	a
328	605	b
329	605	c
330	606	d
331	596	e
332	597	f
334	543	b
335	553	i
336	523	h
337. 2	555	d
3	554	i
338. 2	501	f
3	501	h
4	551	i
339. 2	560	d
3	556	f
340. 2	611	m
3	502	d
341. 2. 3	529	ab
342. 1	514	a
2. 3. 4	515	b
343. 2. 3. 4	515	c
344. 2. 3	579	ba
345	614	e
346	614	c
347	608	a
349. 2. 3.	498	ab
350	499	c
352	499	d
353. 1. 2	616	fg
354. 1. 2	556	cd
3	557	e
355. 1. 2	557	fg
356. 2. 3.	555	ba
357	538	a
359. 2	550	g
3	570	t
360	565	a
361. 2	568	c
3	563	b
362	574	i
363 2.	574	k
3	575	p
364. 2	576	v
3	575	q
365	574	l
366. 2. 3.	578	hg
367	572	q
368	562	a
369	608	d
370. 2	578	l
3	564	b
372. 1. 2	503	fg
373	566	b
374. 1. 2	566	cd
375. 2	566	e
3	567	f
376. 2	567	g
3	511	t

Lá.	p.	
377	513	r
378. 2	507	k
3	514	y
379. 2. 3	589	a2
380. 2	589	b
3. 4	590	cd
381	495	a
382	496	a
383. 2	496	c
3	494	s
384. 1. 2. 3.	495	tvx
4	493	k
385. 2	493	l
3	495	g1
4	4[illegible]4	r
386. 1. 2	495	yi
3	492	a
387	503	h
388	508	o
389	617	n
390. 2	505	p
3	512	k
391	513	l
392. 2. 3.	513	mn
393. 2. 3. 4	513	opq
5	569	d
394. 2. 3	569	ef
395. 2. 3. 4	569	ghi
396. 2. 3. 4	569	klm
397. 2. 3	569	no
4	570	p
398. 2. 3.	570	qr
399. 2	520	h
3	517	k
400. 2	517	l
3	591	i
401. 2	587	f
3	615	t
402. 2. 3.	586	i. 2. 3
403. 2	586	i. 4
3	586	a
404. 1	495	g
2		
405	586	d
407	597	a
408	597	b
409	576	x
412	613	h
413. 1. 2. 3.	593	opn
414. 1	592	m
2	600	m
415. 1	600	n
2	570	s
3. 4	578	a
416. 1	578	b
2. 3. 4	579	b
5	579	c
417. 2. 3	579	c
4. 5. 6	579	d
418. 2. 3. 4. 5. 6	579	e

Lá.	Pol.	
419.1	579	e
2.3.4.	580	e
420 1.2.3	579	c
4	611	n
421.2	514	v
3	502	d 2
422.4	501	b
5	617	s
6	551	b
423.1	550	h
234.5	554	k
424.1	597	g
2	615	g
3	588	g
4	613	i
5	613	g
425	612	a
426.2.3	612	b c
427.2.3.	612	d e
428.2	613	f
3	520	a
429.1.2	579	b a
3	553	g
4	514	z
5	514	z
430.1.2.3	580	f
4	502	b
431.2.3	548	a b
4	501	d
5.6	553	e f
432.2.3	610	b
4	610	c
5	610	d
433	610	e
434.2.3	610	g
4	610	a
435.2	610	f
3.4	611	h
436	611	k
437.2	611	l
438.1	611	h
2.3	556	g h
4	529	e
439.2	538	b
3	614	a
4	580	d
440.1.2	582	g
3	581	f
4.5	577	z
441.2.3.4	613	k l m
442.2	613	n
3	614	o
4	556	b
5	557	a
443.2	520	b r
3	621	f
4	551	c
444.1	514	t
2.3	498	p
4	548	f
445.1	548	g
2.3.4	549	a b c.
5	556	i
446.2	520	a 1.
3	501	a
447.1	621	q
2		
3	621	r
448.2	620	b
3	619	d
4	620	c
449.1	622	h
2	620	f
450.1	620	g
2		
3	620	f
451.1	620	e
2		
3	620	e
4	620	e
5	620	g
452.1	621	h
2	621	t
3	621	l
4	621	m
453.2		
3	621	n
4	621	o
5	621	p
454.1	620	h
2	620	a
3	619	d
4	621	k
5	619	b
6	619	c
455.1	619	c
2	619	a
3	621	i
4	620	e
5	620	d
456.1	622	a 2.
2	623	b
3	623	c
457.1	623	d
2	623	e
3	623	f
4	623	g
458.1	623	h
2	623	i
3	623	k
4	623	l
459.1	623	m
2	623	n
460.1	624	o
2	624	p
3	624	q
461.2	624	a
3	624	b
462.1	624	r
2	624	d
3	625	a
463.2	625	c
3	625	d
4	625	e
464.2	625	f
3	625	g
465.1	625	h
2	625	i
466.1	626	k
2	626	l
467.2	622	a
3	622	b
4		
468.2	622	c
3	622	d
4	622	d
5	622	f
469.2	622	e
3	622	g
470.2	624	e
3	626	m
471.2	626	a
3	626	b
472.1	626	c
2	626	d
473.2	627	e
474.1	627	f
2	627	g
475.2	627	h
3	627	i
476.2	626	n
3	627	k
477.2	627	l
3	501	n
478.2		
3	501	g
4	501	i
479.1	501	k
2	501	m
3	501	l
4	628	m
480.2	628	n
3	609	l
4	609	k

Tablicá Polska / ktora z tych Kśiąg Polskich Pedemontaná vkázuie / gdzie co w Láciñskich stoi. A to gdy pozrzysz ná liczbe karty Polskiey / y ná litere te w tablicy nálaszy / przeciwna liczbá vkazec mieysce w Ksiegách Láciñskich.

pol.			
492	A	386	3
	B	197	2
	C	195	2
	D	194	2
	E	194	3
	F	196	3
	G	196	4
	H	221	4
493	I	222	
	K	384	4
	L	385	2
	M	223	3
	N	224	
494	M	196	2
	N	193	3
	O	195	3
	P	198	2
	Q	223	2
	R	385	4
	S	383	3
495	T	384	1
	V	384	2
	X	384	3
	[illegible]	385	3
	Y	386	1
	Z	195	4
	[illegible]	404	1
	A	381	
	B	386	2
496	C	184	3
	D	185	2
	E	197	4
	F	187	2
	G	197	3
	A	382	
	B	382	
	C	383	2
	D	185	3
497	E	185	4
	F	185	5
	G	186	1
	H	186	2
	I	186	3
	K	187	3
	L	187	4
	M	190	
498	N	191	
	O	189	
	P	444.	2.3
	A	349	2
	B	349	3
499	C	350	

pol.			
	D	352	
	E	198	3
	F	198	4
	G	198	5
	A	75.	2
500	B	72	
	C	27.	2
501	D	431	4
	E	29.	3
	F	338.	2
	G	478	3
	H	338	3
	I	478	4
	K	479	1
	L	479	3
	M	479	2
	N	477	3
	A	416.	3
	B	422	4
502	C	215	5
	D	340	3
	A		
	B	430.	4
	C	64.	2
	D	421.	3
	E		
503	F	372	1
	G	372	2
	H	387	
	A	202	3
	B	202	2
504	C	210	
	D	211	
	E	212	
	F	214	5
	G	215	2
	H	218	
505	I	228	1
	K	228	3
	L	229	2
	M	231	2
	N	231	3
	O	388	
	P	390	2
506	Q	216	3
	R	216	2
	S	244	3
	T	244	2
	A	204	
	B	205	2
	C	205	3
507	D	206	

pol.			
	E	207	
	F	221.	2.
	G	221	3
	H	232	4
	I	233	2
	K	378	2
	L	213	4
508	A	201	2
	B	213	3
	C	219	
	D	220	
	E		
	F	226	3
509	F	227	2
	G	227	3
	A	201	3
	B	203	2
	C	203	3
	D	208	
511	E	229	3
	F	376	3
	G	232.	1
	H	232	2
	I	232	3
	K		
	L	232	3
	M		
	N	233	4
	O	234	2
512	A	209	
	B	228	2
	C	233	3
	D	205	1
	E	214	4
	F	215	3
	G	215	4
	H	230	4
	I	230	3
	K	390	3
513	L	391	
	M	292	2
	N	292	3
	O	393	2
	P	393	3
	Q	393	4
	[illegible]	234	3
	[illegible]	234	4
	R	377	
	S	205	1
514	T	444	1
	V	421	2
	X	58	

Pol.		L.	
	Y	378	3
	Z	48. 429. 4.5	
	A	342.	1
515	B	235	2
	C	235. 3. 4.	
	A	138.	3
	B	342. 2. 3. 4	
	C	343. 2. 3. 4	
	D	236. 2. 3. 4	
516	E	237	2
	F	240	
	G	238	
	H	239	
517	I	241	
	K	399	3
	L	400.	2
	M	243	
	N	242	
518	S	236.	5
	S	236	6
	S	237	1
	A	65.	2
	B	65.	3.
	C	67.	5
	D	68.	2
519	E	65.	5
	F	66	2
	G	66.	3
	H	67	1
	A	67	2
	B	67	3
	C	67	4
520	A	446	2
	B	399	2
	C	28.	4
	A	428.	3
	B	443.	2
521	A	62.	
	B	78.	2
	C	78.	3
	D	79.	
	E	29.	2
	G		
522	A	75.	3
	B	33.	2
	C	245	3
	D	245	2
	E	245	4
	F	246	1
	A	49.	
	B	50.	2
523	C	50.	3
	D	50.	4
	E	51.	
	F	62.	
	G	63.	
	H	336	
524	I	21	
	A	164	2
	2	164.	3

Pol.		L.	
	3	163	2
	4	163	3
	5	164	1
	B	164	4
	B	165	2
525	C	165. 3. 4	
	D	166. 2. 3.	
	E	166. 4. 167. 2. c	
	F	171. 172.	
526	G	173.	2
	H	173.	3
	A	174.	2
	B	174	3
	C	174.	4
	D	175.	2
	A	175.	3
527	B	176.	2
	C	176.	3
	D	177.	1
	E	177.	2
	F	177.	3
	G	178. 2. 3.	
	H	179	
528	I	180.	2.
	A	18.	3
	B	181.	2
	C	181.	3.
	D	181	4
	E	181.	5
	F	182.	2
529	A	341.	2
	B	341.	3
	C	23.	2
	D	24	
	E	438.	4
530	A	12	
	B	14	
	C	14	
	D	152.	2
531	D	153.	3
	E	153.	4
	2	154	2
	3	154.	3
	4	154.	4
	5	155.	3
	6	156.	2
	F	158. 3. 159.	
532	G	160.	2
	H	146.	1
	2	145.	2
	3	147.	2
	4	147.	3
	5	147.	4
	6	148.	2
533	7	148.	3
	8	149.	
	9	150	
	10	151.	1
	11	151.	2
534	1	145.	1

Pol.		L.	
	2	145.	2
	K	161.	3
	2	162.	2
	L	162.	4
	M	163.	1
	N	137.	3
	O	138.	2
535	A	140	
	B	142.	2
	C	142.	3
536	D	143	
	E	144	
	F	156.	3
	A	157.	2
	B	157. 3. 158. 2.	
537	C	152.	
	D	168.	2
	E	169.	2
	F	169.	3
	G	170.	2
	H	170.	3
538	A	357	
	B	439.	2
	C	83.	2
	D	84.	2
	E	84.	3
	F	86.	2
	G	86.	5
	H	91.	3
539	I	93.	
	K	96.	
540	L	50.	2
	M	81.	2
	N	91.	2
	O	118.	3
	A	89.	2
541	B	87.	2
	C	87.	3
	D	86.	4
	E	82.	2
	F	47.	
	G	82.	3
	H	86.	4
542	A	83.	3
	B	85.	2
	C	85.	3
	D	88	2
	E	88.	3
	F	50.	3
	G	92.	2
543	H	92	3
	I	76.	2
	K	76	3
	A	77.	3
	B	334	
544	C	15	
545	D	3	
547	E	68.	3
548	A	431	2
	B	431.	

Pol		L.
	C	25.
	D	25.
	E	26. 2.
	F	444. 4.
	G	445. 1.
	H	26. 3.
549	A	445. 2.
	B	445. 3.
	C	445. 4
	A	59.
550	B	60. 2.
	D	60. 3
	E	604.
	F	61
	G	359 2.
	H	4[illegible]3. 1.
551	I	338. 4.
	A	32. 2.
	B	422. 5.
	C	443. 4.
	D	65. 4.
	A	55
552	B	57
553	C	64. 3.
	D	35. 2.
	E	431. 5.
	F	22.2.431. 6
	G	429. 3.
	H	19.
	I	335.
554		337. 3.
	K	423.2.3.4.5
	L	33. 3.
	M	34.
555	A	356. 2.
	B	356. 3.
	C	53. 2.
	D	337. 2.
	E	53. 1.
556	F	339. 3.
	G	438. 2.
	H	438. 3.
	I	445. 5.
	A	22. 3.
	B	442. 4.
	C	354. 1.
	D	354. 2.
557	E	354. 3.
	F	355. 1.
	G	255. 2.
	A	442. 5.
	B	64. 1.
	C	28. 3.
	D	28. 2.
	E	44
558	A	37
559	B	41
560	C	27. 3.
	D	339. 2.

Pol.		L.
561	E	35. 3.
	F	77. 2.
	A	99
	B	100. 2.
	C	100. 3.
562	D	101
	E	102
	F	103. 2.
	G	103. 3.
	H	103. 4.
	I	104. 2.
	K	104. 3.
	A	368
563	B	361. 3.
	C	126. 2.
	A	123
564	B	370. 3.
	C	133
	D	134
565	E	135. 2.
	F	135. 3.
	A	360
566	B	373
	C	374. 1.
	D	374. 2.
	E	375. 2.
467	F	375. 3.
	G	376. 2.
	H	127. 3.
	I	128. 2.
	K	128. 3.
	L	129 130.2.3.4
568	M	131. 1. 2.
	N	131. 3.
	O	132. 2.
	P	126. 4.
	A	132. 3.
	B	137. 2.
	C	361. 2.
569	D	393. 5.
	E	394. 2.
	F	394. 3.
	G	395. 2.
	H	395. 3.
	I	395. 4.
	K	396. 2.
	L	396. 3.
	M	396. 4.
	N	397. 2.
	O	397. 3
570	P	397. 4
	Q	398. 2
	R	398. 2
	S	415. 2
	T	359. 3
	A	121. 2
	B	126. 3.
	C	110. 3
571	D	111. 2

Pol.		L.
	E	111. 3
	F	113
	G	114. 2
	H	114. 3
	I	115. 2
	K	117. 2
	L	117. 3
	M	118. 2
572	N	116
	O	115. 3
	P	112
	Q	367
573	A	97. 2
	B	98
	C	104. 4
	D	105. 1
574	E	105. 2
	F	109. 2
	G	109. 3
	H	110. 2
	I	362
	K	363. 2
	L	365
575	M	106. 4
	N	106. 3
	O	108. 2
	P	363. 3
	Q	364. 3.
	R	108. 3
	S	107. 4
576	T	106. 2. 107. 3.
	V	364. 2
	X	409
577	Y	107. 2
	Z	440. 4. 5.
	A	119. 2.
	B	121. 3
	C	122. 2.
	D	119. 3
	E	120. 2
	F	124
578	G	366. 3
	H	366. 2
	I	120. 3
	K	122. 1
	L	370. 2
	A	415. 3. 4
	B	416. 1.
579	C	416. 5
	D	417. 4. 5. 6
	E	418. 2. 3. 4. 5. 6
		419. 1
	A	344. 3. 429. 2
	B	429. 1
		344. 2. 416. 2. 3. 4
	C	415. 5. 417. 2. 3
		420. 1. 2. 3
580	D	439. 4.
	E	419. 2. 3. 4

Pol.		L.
	F	430. 1. 2. 3
	A	279. 3.
	B	280
581	C	281
	D	284
	E	285
	F	440. 3
582	G	440. 1. 2
	H	262. 2
	I	264
	K	265. 2
	L	270. 4
	M	282
583	M	269. 5
	N	270. 3.
	O	267. 2
	P 1	266. 2
		269. 4. 270. 2.
	A	274
584	B	266. 3. 4
	C	277. 2.
	D	260. 1
	E	277. 3
	F	278. 2
585	G	278. 3
	H	269. 2. 3.
	A	267. 3. 4.
	B	268. 2. 3. 4
	C	268. 5.
		273. 2. 3.
	D	262. 3
586	D	405
	E	273. 1
	F	272
	G	271
586	H	179. 2
	I	276. 402. 2. 3
		403. 4.
	K	261
	A	403. 3.
587	B	258. 3
	C	259. 2. 3.
	D	251. 3
	E	252. 2. 3.
	F	401. 2
588	G	424. 3
	H	253. 2.
	A	254
	B	256. 2
	C	253. 3.
	D	255. 4.
	E	257
589	F	258. 4.
	G	255. 2.
	H	255. 3
	A	379. 2
	2	379. 3.
	B	380. 2
550	C	380. 3.

Pol		
	D	380. 4.
	E	263
	F	250
	G	260. 2
	H	265. 3
591	I	400. 3
	K	247
592	L	291
	M	414. 1
593	N	413. 3.
	O	413. 1
	P	413. 2
	A	294
595	B	301
	A	317
	B	318. 2
596	C	318. 3.
	D	319
	E	331.
597	F	332
	G	424. 1
	A	407
	B	408
598	C	320
	D	321. 1
	E	321. 2
	F	322. 2.
	G	322. 3.
599	H	323
	I	324. 2.
	K	325
	L	326. 1.
600	M	414. 2.
	N	415. 1.
	O	308
	A	302
601	B	303. 2
	C	303. 3
	D	304. 2.
	E	304. 3.
	F	
	G	305. 2.3.4
	H	
	I	306.
602	K	307
	A	309
	B	311
604	C	314
	D	316
605	A	326. 2
	B	328
	C	329.
606	D	330
	E	256
608	A	347
	B	182. 3.
	C	183. 2.
	D	369 4.
609	E	183. 3

Pol		
	F	167. 3.
	G	167. 3.
	H	160. 3
	I	161. 2.
	K	480. 4.
	L	480. 3.
610	A	434. 4
	B	432. 2. 3
	C	432. 4.
	D	432. 5.
	E	433
	F	435. 2.
	G	434. 2. 3
611	H	435. 3. 438. 1
	I	435. 4.
	K	436
	L	437. 2.
	M	340. 2
	N	420. 4
612	A	425
	B	426. 2
	C	426. 3
	D	427. 2
	E	427. 3.
613	F	428. 2.
	G	324. 5
	H	412
	I	414. 4.
	K	441. 2.
	L	441. 3.
	M	441. 4.
	N	442. 2.
614	O	442. 3.
	A	539. 3.
	B	
	C	346
	D	155. 2
	E	345.
615	F	401. 3.
	G	424. 2
	A	29. 4
	B	52
616	C	63. 3
	D	199
	F	353. 1
	G	353. 2
	H	235. 1
	I	192
617	K	193. 2.
	L	213. 2.
	M	226. 2.
	N	389
	O	215. 2.
	P	214. 2.
	Q	214. 3
	R	216. 2.
	S	422. 5.
	T	80
618	V	122. 3.

Pol		
619	A	455. 2.
	B	454. 5.
	C	455. 6
	D	448. 3. 454. 3
620	E	451. 1. 3.
	F	449. 2.
	G	450. 1.
	H	454. 1.
	A	454. 2.
	B	448. 2.
	C	448. 4
	D	455. 5.
451	E	4. 455. 4
	F	450. 3.
	G	451. 5.
621	H	452. 1.
	I	455. 3.
	K	454. 4
	L	452. 3
	M	452. 4
	N	452. 3
	O	452. 4.
	P	453. 5.
	Q	447. 1.
	R	447. 3.
	S	443. 3.
	T	452. 2.
622	A	467. 2.
	B	467. 3.
	C	468. 2.
	D	468. 3. 4.
	E	469. 2
	F	468. 5.
	G	469. 3
	H	449. 1.
	A	456. 1
623	B	456. 2.
	C	456. 3.
	D	457. 1.
	E	457. 2.
	F	457. 3
	G	457. 4.
	H	458. 1.
	I	458. 2.
	K	458. 3.
	L	458. 4
	M	459. 1.
	N	459. 2.
624	O	460. 1.
	P	460. 2.
	Q	460. 3.
	A	461. 2.
	B	461. 3.
	C	462. 1.
	D	462. 2
	E	470. 2.
625	A	462. 3.
	B	138. 4
	C	463. 2.

Pol		
	D	463. 3.
	E	463. 4.
	F	464. 2
	G	464. 3.
	H	465. 1.
	I	465. 2.
	K	466. 1.
626	L	466. 2.
	M	470. 3.
	N	470. 2.
	A	471. 2.
	B	471. 3.
	C	472. 1.
	D	472. 2.
627	E	473. 2.
	F	474. 1
	G	474. 2.
	H	475. 2.
	I	475. 3.
	K	476. 3.
	L	477. 2.
628	M	479. 4.
	N	480. 2.

Regestr Chorob tych / Ktorych Lekárstwá w tych Kśięgách są opisáne. A to porządkiem Obiecádłowym / dla łatwieyszego á predszego nálezienia. Przez tegoż M. S. vczyniony. Pirwsza liczbá vkázuie strone kárty / wtora po literze vkázuie mieysce wespoł z litera. Wszákże R wielkie osobliwie w Herbarzu vkázuie Rozdziały ná káżdey stronie kárty / ktora skráiow literámi nieiest poznáczona.

B.

Bábczána wodká kczemu 235. h.
Báczność przywráca/ 235. a 1. 235. d 1. 245. d 1
Báláginow ná Kryształ sádzánie 598 F.
Bániek pusczánie 421. Siekánia ich goienie 103. l.
Bań przypráwiánie 53. 1. 5.
Bárwe dobra ciáłu czyni/ 37. g. h. 49. b. 161. d 2. 162. e 2. 199. b 2. 206. d. 216. b 1. 234. d. 235. a 1. 248. b 1. 282. f 1. 590. f. g. 617. k.
Bárwienie drzewá/ szukay Besowánie.
Bázyliey wodká kczemu 236. a
Báziliszká kto zábić chce 147. o.
Bolámi skáżenia lekárstwo 69. a 2. 175. i 1. 243. D 1. 318. G 2. 265. c 2. 266. B 2.
Besowánim zowa bárwienie drzewá/ szukay Drzewá bárwienie.
Białku Jáiowego chowánie 586. e.
Białych pław niewieścich stánowienie 173. a 1. szukay pław niewieścich.
Biedrzeńcowá wodká kczemu. 235. c 1.
Biegunki zwłaszczá białey stánowienie. 26. b 2. 28. c. 35. d f. 44. b 2. 66. d. 72. i. 74. a 1. 75. e. 76. f. i. 82. a 2. 84. d. 98. g. 89. e 2. 104. l. 113. h. n. 116. c. 125 d. 127. d 2. 131. f. 144. b. m. 149. a. b. c 151. b 1. 155. c. 157 f. 166. b 2. 175. b. 112. a 2. 242 e. 204. c 2. k. 211. b 2. 212. d 1. 213 c. 216. c. 235. h. 237. c. g. 241. d 2. 242. c 2. 272 l. 275 h. i. 278. e. 282. f 1. 292. a 1. i. 293. a 2. 317. G 8. 332. 374. r 2. 467. r 1. 543. a b.
Biegunká czerwona álbo krwáwa/ szukay Czerwonká.
Bielenie licá/ y inev płci szukay licá y płci.
Bielenie srebrá plugáwego/ szukay srebrá.
Bielmá z oczu spadzánie 38 k. 54. f. 64 h. 74 b 2. 109 c 1. 155. 6. 237 b. 238 f. 243 d 1. 264 f. 267 b 1. 271 c. 277. c 2. 288 b 3. 291 a 2. 294. b 1. 298 d 1. 300 c 2. c 3. 312 e 2. 317. G 7. 319. G 4 322 G 5. 356 R 3. 470. R 2.
Biodram bolacym lekárstwá 270 d 1. 291. d 1. 551. a 2. 559.
Błyskánie wzrokowi odeymuie. 237 c.
Blizn bielenie/ teżenie y gládzenie 26 L. 67 c. 84 d. 228 d 1. 244 c 2. 273 f. m. 319. G 1. 322 G 3. 361. r 1. 395. r 1. 2. 514. ij.
Bob iáko niezdrowy 209. a 2.
Bokow bolenia lekárstwá 72 h. 126 c. 175 b. 181. i. 183. b. 543. a.
Bokow ćiężkośći leczenie 187 b 1. 240 A 2 543. a.
Bokow kłoćie/ szukay Plará.
Boku lewego bol 164 b. 205 e.
Bokow puchnienia/ miekczenie 244 A 2
Bokowe sadzele leczyć 237 f.
Bokow strzekánie 84 b. 85 b. 170 e 2.
Bol głowny szu głowy bolenie.
Bolaczek bolacych tulenie 90 f 2. 183 c.
Bolaczek á wrzodow zápalistych chłodzenie: 35 b. 53 b 2. 79. a 4. 89. e 1. 90 f 2. 113. l. 186. d. 246 e 1. Ostátká szukay o zápálistych wrzedźiech.
Bolaczek á wrzodow miekczenie/ y zbieránie. 24. a. 80. e 2. 95. a 2. 98. e 1. 481. R 2. 186. d. 268. a 2. 272. e. 485. R 1. 542. a. b. c. d.
Bolaczek gryzacych ćiał leczenie 149 e.
Bolaczek záczynáiacych rospadzánie 172. c 1. 117 b. 282. e 1. 542 f. 543 h.
Bolaczek wyćiekłych goienie 107 k. 152 b. 172. c 1.
Bolaczek żylnych/ á Stáwowych wrzodow

leczenie 289 f.
Boleść brzuchá ßukay / Zywotá bolenie.
Boleść po kośćiách / ßukay kośći bolenie.
Borakowego winá czynienie 623 e.
Borakowey wodki vżytki 235 A 1.
Boráśu Złotniczego czynienie 593. A
Brodawek zganiánie 34 H. 61 b. 86 b 1. f 87 b 1. 163. J 177 d. 189 c. 123. k 1. 279 e. 295 d 1. 383. R 2. 514. Z. 515. b 2. 3. c 23.
Brodzie goloney wodká koßtowna 251 b 1.
Brwi gołych porośćzenie 348 R 1. porosłych czernienie 287 e. opuchłych ßtłumienie 265 d 3. kośmátych skrocenie włos 498 P.
Brzydkość iedzenia / álbo cżczenie na sercu 180 b. 313. G 3. 472. R 1.
Brzemienney záchćiewánia vśmierzyć 213 A.
Broskwiniowy konfekt iáko vczynić 534 J.
Brzucha bolenie / kłoćie / gryzienie / y puchnienie ßukay Zywotá bolenie.
Bukwicowa wodká kczemu służy 235 d 2.
Bzowego kwiatu wodká 235 d 1.

C.

Cebule Morskiey spráwiánie do lekarstw. 161 c. d. 627. R. L.
Celidoniey álbo Zandáliny wodká 236 d.
Centurzyey wodká kczemu służy 237 b.
Chćiwość / chęć / álbo chuć / iáko ku iadłu przywieść ßukay / Jedzenia chuć.
Chlebá Krolewskiego czynienie 526 g.
Chłodzenie łożá w gorace nocy. 163 P.
Tákże y pićia lećie 621. S.
Chmielowey wodki skuteczność 236. H.
Chudym ludziom służy 220 h.
Choroby wßelkiey vstrzeżenie 254 b 1.
Choroby znáki z moczu 399 R 2. 3 stolcow 397. 3 Tepney żyły 399 R 1.
Chropawość gárdłá / y połyku odwilżenie 215. A C. ßukay ochrápienie.
Ciáłá osłabionego twierdzenie 182 b.
Cyckom bolacym lekárstwo 522 A. Obwisłym wśćieżenie / á zmarßczonym wygládzenie. Támże d. D. F. G Opuchłym ożlesnienie 97 A 1. Z. 79 Zbytnie rosnacym bronienie 522 c. e. G Rozsiádáłym leczenie. 300 d 2. 314. G 2.
Ciecżenie oczu / ßukay oczy.
Ciegáczki odiećie / á zwłaßczá dzieciom 188 b 1. 468. R 1
Cieronacego winá przyprawiánie 623 m.
Cieżkość bokow / ßukay bokow
Cliwość serdeczna / zowa Kordyaka / leczenia tey ßukay Kordyaká.
Corek rodzenie / ßukay Dźiewek.
Cudzołożnica iáko sie sámá wyda 297. b 335
Cukrowego ćiástá przypráwá 537. d. e.
Cukrowego winá czynienie 626 n.
Cukru błekicenie 528 e. Brunacenie 528 f
Cukru ćiagłego czynienie 537 h.
Cukru Cynámonowego czynienie 527 f.
Cukru czerwienienie 528. a. Do konfektow przypráwiánie 535 B.
Cukru Fiołkowego przypráwá 524 A
Cukru hányżykowego czynienie 527 H.
Koryandrowego / Miedżynkowego przypráwá 524. a 2. b. Modrzenie Cukru 528. c
Cukru piżmowego czynienie 528. i.
Cukru zielenienie / 528. b. Żołćienie / 528. d.
Cukru Rożáne° czynie: 143. a 2. 524. a 3. 4. 5
Cynobru misterne czynienie 592 L. Tym pisánie 585. L
Cyperskiego prochu czynienie 562. n. o. p. q.
Cytrynowego konfektu czynie: 535. a c
Cytwarowego winá czynienie 624 e.
Czarney wrzedźienice leczenie 228 b 2.
Czarnego źiela wodká kczemu 236 g 2.
Czáram vchodzenie 136 a 1. 139 d. 157 i 179 b. 185 a 1. 203 b. 237 d. 380 R 3. 554 k.
Cżczych wrzodow / y ran głebokich leczenie 28 f. 38 g. 57 d 2. 68 c 1. 69 d. 72 g. 77 i 101 i. 133 e. 156 c. 162 i. 177 d. 181 b 2. 184 c. 192 d. 194 c e. 212 f. 235 h. 242 c 2. d 1. 245 a 1. 260 c. 313 G 9.
Czerwiom iáko bronić zboża 580 e.
Czernidło ku pisániu / Jnkaustem zowa / o nim tám ßukay.
Czerwonká łoná męskiego / ßu: płáwy męskie.
Czerwoność oczu álbo krwáwość / ßu: oczy.
Czerwonká iest troiáka / co powściagnienia potrzebuie. Pirwßa przychodzi z rozśiánia ielit. Druga z łupienia á odźierániu ich Trzećia z otworzenia krwáwnic / wßystki ty choroby czerwonka zowa.
Czerwonke to iest biegunke krwáwa ták lecza 26 b. 27 e. 34 e. 44 b 2. 48 d. 60 a. 66 d. 68 c. 73 c. 74. f 2. 86. c 2. 89 e 2. 97 a 1. 98 g. i. 112 f. 116 b 2. 130 c. 141 d. 163 i. l. 165 i. 166 n. 170 d 2. 174 a. 182 d. 187 b 2. 212 d 213 b. 215 h. 218 b 2. e. 222 e 226 a 2. 227 c. 234 b. 238 a 2. 241

g. 242 a 2.b.d 243 b. d 2 e. g. 246 b 2.262 b 1. 274 o 278 c. 292 k. 375 R 1. 548 a.b. ßukay krwáwnic ſtánowienie.
Cżłonkow bolenie/ ßukay ſtáwow bolenie.
Cżłonkow drżenie 105 f. 235 f. 238 b. 239 b 1. 240. a 2. 244. c 1. 274 b. R 1. 277. a 2. 293. f.
Cżłonkow ſchnienie/ ßukay ſchnienie.
Cżłonkow vpádłych trzeźwienie 188 k. 191 b. 526 a 554 i.
Cżłonkow zápalenie/ ßukay zápalenia.
Cżopku vpádłego podnoßenie 59 i. 60 b. 81 c. 104 b 1. 148 l. 154 e. 187 a 2. 225 c 2 234 c. 241 e. 313 § 7.
Cżuchnienie z vſt/ ßukay vſt ſmierdzenie.
Cżwartacżki/ To ieſt ograßki cżwartego dniá lecżenie 58 l. 59 c. 61 c. 63 b. 83 c. 84 c. 105 f. 125 p. 130 e. 138 a 1. 151 b 2. 181 c 2. 185 c 1. 193 b 1. 196 a 1. 235 e. 237 c. 243 b 1. 247 c 1. 276 b 1. 287 d. 290 k. 314 c 1. 384 R. 2. 3. 541 f.
Cżyśćienie głowy/ ielit/ máćice/ ran/ wnątrza/ żył/ y żołądká/ z wßelákich zbytnich wilgośći/ káżde z oſobná przy ſwym cżłonku náydzieß.

D.

Dámáſcen/ to ieſt węgierſkich ſliw konfekt 531 3.
Dárćie w cżłonkoch wßelákich/ Dna niektorzy zową/ o tey chorobie przy cżłonkoch ßukay.
Datłow vżywánie/ iáko ßkodne 214 a 1.
Dawiący káßel/ ßukay káßel dawiący.
Dáwicá/ ßukay Slinogorz.
Dębowa wodká kcżemu 237 e.
Denna boleść ieſt dná/ to ieſt dárćie/ o ktorey przy cżłonkoch ßukay.
Diamentu miękcżenie 275 a 3. z Száfieru
Diamentu cżynienie 598 d e.
Dychánie ćięßkie/ ßukay Dußność.
Dychawice lecżenie 33 d. 44 b 2. 47 b. 51 b. 52 g. 67 g. 72 b. c 74 g 2. 81 a. 83 f. 88 d. 98 k. 103 b. 134 g. 138 c. 155 v. 162 f. 177 c. 178. e. 184. m. 185 e. 204. b 1. 206 a 2. b 2 229 b. 236 b. 246 d 1. 279 b 1. 288 d 1. 293 f. 297. a 2. 365. R 1.
Dymienic otwieránie 543 i. álbo roſpądzánie támże k.
Dymion puchnienie 471 R 2.
Dymom z żołądká wſtępowáć nieda 35 c. 204 k. 213. b. 218. a e.
Dná brzuchowa/ ßukay żywot/ dná cżłonkowa/ ßukay Stáwow/ dná ielit álbo trzewßukay/ Jelitne dárćie/ Dná nożna/ ßukay Nog dárćie y inych.
Dny wßelákiey lecżenie 30 c. 46 e. 75 f. 79 c 3. 82 h. 84 c 2. 107 k. 127 b 2. 138 a 1. 150 f. i. 12. 159 b. 161 b 2. 171 b. 212 b. 235 b 2. 244 a 2.
Dom áby ſie wewnątrz zdał cżarny/ y wßyſtko w nim. 614 o. Aby zdá peten gron winnych 613 m/ y zdá ſrebrny 613 l/ álbo źielony 613 n.
Dryakwie polney wodká kcżemu 241 b.
Drogich kámieni dźiałánie/ ßukay kámieni drogich
Drżenie cżłonkow/ ßukay cżłonkow drżenie.
Drżenie Rok 166. b 1. Suchotne 285. c 2.
Drzemánie niewcżeſne powśćiągnąć 182 b
Drzewá bárwienie rozmáitym nápußcżánim 586 a e.
Drzewo proſte/ iáko Ebanem vcżynić 588 h
Drzewo by owoc wielki nośiło 614 c.
Duchow ſerdecżnych pośilánie 188 k. 235 a 1
Dumánie z zámilkłey krwie / ßukay zádumánie.
Dußenie od bedł 175 i 1.
Dußność ſerdecżna lecżyć 55 e. 109 c. 186 c. 187 b 1. 228 b 1. 238 b 2. 279 b 1. 468. R 3
Dźiąſł bolenie/ ßukay dźięgná.
Dźiećiątká nowo národzonego opátrzenie 463 R 1.
Dźiećiecego chowánia ſpoſob 463 R 1
Dźiećinnych chorob lekárſtwá 466 R 2.
Dźiewánnowey wodki vżytek 237 c.
Dźiewek rodzenie 105 d. 157 a.
Dźięgná ieſt dźiąſł káżenie y gnićie/ á to lecżenie ktemu 37 l. 63 d. 76 c. 81 f. 85 a 1 a 2. 100 c. p. 114 c 2. 143 c 1. c 2. 144 l. 151 f. 161 d. 162 f 1. 166 c. 178 c 2. 185 a 1. 117 f. 234 a. 241 h. 260 d. 264 h. 265 a. 273 k. 275 f. 285 c 2. 301 h. 314 § 3. 359 R 3. 360 R 3. 467 R 1. 543 a.
Dźiwego mięſá wycżyśćiánie 25 f. 29 h. 42 b. 76 b. 253 c 1. 264 f. 265 c 1. a 2. 276 g 1. 314 § 3. 318. § 4. 391 R 2.

E.

Ebanu z proſtego drzewá cżynienie 588 h.

F.

Farb chowánie w piątkoch / ku pisániu y málowániu 589 a 2. b. 590 c. d. e
Fárbowánie Mármuru / y kámieniá twárdego 587 f.
Fárbowánie Rogu ßczecin y kości 587 b c d
Farbowánie skór brunatno 588 a. Cżerwono b. Modro. c. d. Zielono. e. 589 f. g. h
Fárby Modrey piekne cżynienie / ßukay Smelcu modrego.
Fárby zieloney iáko Szmárák cżynie: 591. i.
Febrá / po Polsku ograßká / o iey lekárstwie ßukay ograßká.
Fiołkowa wodká ktemu służy 237 f.
Fiołkowy konfekt 181 e i.
Fistula / po Polsku iest cżcży wrzod / ßukay cżcżyr.
Flegmy wywiedzienie z wnątrzá y z cżłonkow wßelakich. 24. i. 34. a. d. 36. a. 38. a 2 b 2. 39. h. k. 42. e. 55. d. 58. i. 61. b. 62. e 2. 67 a. 66 f. 77 a h. 78 b 1. 82 e. 85 a 1. 88 d. 93 a 1. 105 e. 106 e. 111 b. 121 c. 132. b 1. 145 b. 146 b 2. 146 f. 149 m. 154 e 2. 155 b. 159 c 1. d 1. 173 a 1. 177 c. 178 e. 191 b. 192. b. 193 h b. 3. 194 c 2. 203. i. 208 b 2. 215. n. 229 g 1. 235 b d 2. 237 b h. 242 c 2. 243. d 1. 244 b 1 c 2. 343 R 2. 525 d. 543 a.
Fluru gárdłowego stánowienie 241 h. głownego. D. pospolitego 291 wtore c 2.
Folg pod drogie kámienie cżynienie 598 c g.
Fort wodká / ránam stárym służy 391 R 3.
Fortunnym y przyiemnym cżyni 125 m.
Fránce leczenie 97. f. 244. d 2. 530. a. b. c. 554. k. l. m.

G.

Gádziny z domu wygnánie 111 l. 162 g 1. 273 a 2. 275 g. 290 h. ine miánowicie ná swym mieyscu naydzieß / iáko węże / myßy y ine.
Gałek álbo iábłußek ku woniániu cżynienie 540 l. 563 b c.
Gamaykow cżynienie / ßukay Kámárykow.
Gárdłowego bolu leczenie 104 b 1. 109 b. 193 b 2. 298 c 1.
Gárdłowey chropáwośći zmiekczenie 363 R 3.
Gárdłá cżyśćienie 203 i. 234 c.
Gárdłowe puchnienie 122 o. 362 R 6.
Gárdłowe rány z rozgiadánia 362 R 7.
Gárdłá schnienie 95 a 2. vwilżnienie 335 § 7. 520 a.
Gárdłowy wrzod iáko leczyć 312 d 2. 313 § 7. 321 § 9.
Gasienic morzenie 266 d.
Gasiorá iáko vpiec żywo 611 i.
Gaßczu Migdałowego pośćie przypráwá: 608 c.
Gliny przypráwney cżynienie 600 o.
Glist morzenie y wypadzánie 30 g. 39 l. 43 f. 45 c r. 50 b. 61 e. 68 b. 74 k. 81 d. 100 k. 104 e. 111 b 1. 124 o. 135 c d. 140 b. 147 r. 157 a 2. b 2. 165 b c. 177 c. 189 b f. 191 h. 193 d. 201 d 1. 204 c 1. 205 c. 211 b 1. c 1. 212 d. 215 p. 216 d. 217 i. 229 f 2. 240 b 1. 241 a 1 242 d 1. 243 c 2. 244 c 2. 245 a 1. 265 b 2. 275 d. e. k. 289 c 1. 376 R 1. 473 R 4. 548 c. d. e. f. g. 549 a 2.
Glisty mieśieczney morzenie 548 h.
Głosu iáśnienie y ostrzenie 161 d. 238 a 1 243 d 1. 291. wtore a 1. 292. d 2.
Głowienek ku kádzeniu działánie 578 g.
Głowy bolenia / leczenie rozmáite 33 l. 35 f. 41 g. 50 e. 59 d. 60 c. 65 f. 72 e. 80. f 1. 82. l. 89. d 1. 94. c 1. 100. n. 101. d. 107. b 2. 109. b. 112. c. 116. d. 117. c. 123. l 1. 127. l. 134. d. 136. b 2. 144. e. k. 146. 147. v. 152. c. 154. h. 155. i. 174. f. 180. a 2. 181. b 1. 181. h. 191 b. 201. e 2. 217. l. 226. a 2. b 2. 228. b. 239. c 2. 242. a 2. 243. a 2. 247. a 2. 248. i. 249. a 1. 258. e. 159. c. e 1. 283. e. 289. b 3. 299. b 1. 300. d 1. 318. § 3. 349. R 5. 499. a. 500. b. 543. a. b.
Głowy chorey zawádá 273. k.
Głowy ćießkie bolenie przepußczenim żywotá odchodzi 530 a.
Głowy cżyśćienie 25. b. 34. c. 38. c. m. 41. b. 57. g. 59. d. 60. c. 82. m. 102. e. 103. m. 111. i. 118. e. 130. g. 152. e 2. 166. b 2. f. 168. i. 184. d. 193. h. 194. b. 227 a 1. 229. h 1. 239. c 2. 240. e. 241. h. 244. b 1. c 1.
Głowy drżenie 241. h. flegmistey cżyśćienie 173 a 2.
Głowy káżeniu lekárstwo 350 R 6. 351. R 3. 352. R 2.
Głowy łupánie 168. b 1. Morowy bol 483 R 3.
Głowy obleżienie porośćić 175 n.

Głowy

Głowy pot/ gdy boli 103. m. 169 g.
Głowy Ránney leczenie 312. a 3. 314 g 1.
Głowy Rymney czyśćienie 350 R 3.
Głowy pośilánie álbo twierdzenie 144 m. 147 c. 166 b 2. 198 c 1. 235 a 1. 235 d 2. 238 b 2. 242 b 2. 517 m. n.
Głowy ſtárego bolu leczenie 186 f. 350 R 2
Głowy ſtłuczoney leczenie 235 d 2. 501 f.
Głowy ſtrzekániu pomoc 154 h.
Głowy ßumienie vleczyć 49 c. 115 c.
Głowy wilgośći wyſußánie 226 a 2. b 2.
Głowy zápalenie/chłodźić y leczyć 112 d. 113 n. 185 d 2. 186 b. 236 h. 240 b 2. 350. R 1.
Głowy zawrotu leczenie 36. l. 109. b. 162 b 1. 238 d 2. 283 b 1. 350 R 5. 543 a. b.
Głowy záźiebienie ták lecza 109 b. 282 a.
Głowy zemdloney opilſtwem 501 f.
Głowy zmázy ſpadza 163 f.
Głuchośći leczenie 60 b. i. 93 f. 162 d 1. 167 g 1. 204 c 1. 235 d 1. 235 d 2. 238 d 2. 241 h. 247 b 2. 274 e. 275 b. 282 f 2. 357. R 7. 358 R 1. 543 a. 615 a.
Gnid y wßy trácenie 25 e. 273 b 2. 277 c 2. 282 d 1. 301 g. 499. f g
Goienia predkiego wodká 560 d. 561 e
Golennych bolow / y ſadzeli leczenie 41 c. 246 a 1. 294 c 2. 555. c. e
Goraczki leczenie 18 c 1. 27 g. 50 h. 80 l. 81 g. h 2. 86 d 2. 89 d 1. 90. i. 99. d. e. 112 b. 113. n. 123 h 1. 127 d 1. 128 e. 136 d. g. 149 d. 151 a 2. 152 i. 163. o. 181 e. f. 185. d 2. 186. b. 193. a 1. 195. b 1. 196 a 2. 214 b. 219 b 1. 221. f. 237 f. 470 R 3.
Goraczek broni Łodowiec 333.
Gorzałczány Hipokrás 626 l.
Gránatowego winá czynienie 623 n.
Gryzawki położnicam vśmierza 187. d
Gryźienie wżywoćie/ ßukay żywotá bolenie.
Gromowego korzenia wodká 237 h.
Gron winnych przez rok świeżo chowánie/ 614. a/ áby ſie ich peten dom zdał: 613 m.
Grunty rozmáite pod pozłote 585. a. b. c. 586. g. h. 596. d.
Grußek iedzenie iáko ßkodliwe 218. a. konfekt z nich/ iáko czynić 531. e
Grzbietowego bolu leczenie 153. g. 154 h. 174. f. 241 h. 278. c
Grzanek złotych przyprawiánie 609. e
Grzybieniowey wodki lekárſtwá 237 g.
Grzmienie áby winá niewzburzyło 620 e 2.
Guzu kárkowego leczenie 174. g.
Guzu martwego/ to ieſt martwey koſtki leczenie: 163 i.
Guzy miekczyć 49 b. 75. c. 82. h. 89. d. R rozpedzáć 128 f. 264 h.
Guzy tłuczone leczyć 174. d.
Guzy/ Zołziſte/ ßukay Zołzy.
Gwoździkowego kwiátu/ y Rożey fárbowánie 614. e
Gwoździkow kramnych cukrzenie 527. e.

H

Háłunowey wodki czynienie 234. a.
Hányżowey wodki ſkutki 234. d
Hipokrás lekárſkie wino 623. a. b. Żołądkowy 625. c. d. e f. k. Serdeczny 625 g. h. i. Gorzałczány 626. l. Ludźiom ſtárym grzanie 626. m.

J.

Jábłek iedzenie ßkodliwe 217. a. etc.
Jábłeczny konfekt Żołądek śili 530 d. 531. d
Jábłkowa tłuſtość / ßukay Pomáta.
Jádowite vkąßenie/ ßu: vkąßenie iádowite.
Jádu z ran wyćiągánie/ ßu: ran iádowitych
Jádu Szkorpowego tłumienie 171. f. Jne naydzieß miedzy vkąßenim iádowitym.
Jádu truiącego wygłádzenie/ ßu: Trućiny.
Jádu Wezowego vkąßenia 159. e 2. ßukay vkąßenie iádowite.
Jágniece mieſo niezdrowe ku iedzeniu 270 a. 2.
Jáiá ecowánie y foremne málowánie 610 e
Jáie áby latáło 610. f. Aby ile głową było. 610. d.
Jáiec bez ptaká wylegnienie 610. g
Jáłowcowey wodki pożytek 245. b 2.
Járzebiow omieg nieſtruie 114. c
Járzyn Ogrodnych iedzenie czeſte ßkodźi. 153. f.
Jeczmyk/ oczna wrzedźienice leczyć 357. R 1
Jedzenia chuć przynośi. 50 b. 62. c 2. 100. b. 135. h. 137 a 3. 149 b. 197. b. 123. c. 205. n. 213 b. 216 b. 227 a 1. 236 a. 240. b 1. 242 b 2. 268 d 2. 372 R 5. 543 a.
Jedwabiu Kármázynem fárbowánie 590. e. 2
Jeleniego ięzyká wodká k czemu ſłużi 238 b 1.
Jelit czyśćienie / ßukay Trzew czyśćienie.
Jelit dárćie/ to ieſt odźieránie / Diſenteria Grekowie zowa / á Polacy dna trzewna.

Jda stolce krwawe z złupieżynami ielitnjmi to tak lecżyć masz/ 39 f. 137. a 2. 132. c. 235. c 1. 375 R. 3. 624
Jelitne kłocie/ Colica Łácinnicy zowa/ 31 g. 52 a. 67 d. 72 h. 83 h. 94 e. 100 h. 103 e. 111 c. 131 f. 133. b 1. 151 g. 163. a 2. 192 c. 234. d.
Jelitne padánie / álbo rozsiádliny/ 125 k. 235 h. 237 g. 232 b 2. A stego bywáia Jelitne rány / á to lekárstwá ich.
Jelitne wychodzenie zádkiem 34 a. 109 e. 115 h. 142. g. 165 i. 205 m. 226 b 1. 237 e
Jeżrcżek rozumiey czopek wgárdle wpolyku
Język w wymowie twierdszi 232. c.
Językà chropáwość 291. wtorego listu b 1 222. b 2.
Językà puchnienie/ 241. e. schnienie 248 c 2
Językowych sadzeli leczenie 469. R 1.
Jndychu pieknego czynienie / szukay Smelcu modrego.
Jngbieru wpráwienie/ 534. k 2.
Jnkaustu/ to iest czernidłá ku pisániu czynienie 580 a. 581. c. Proch kthemu dobry 580. b
Jskrzyk/ wrzod ognisty/ pirwszy go tlumácz węglikiem názwał 321 § 10.
Jurność mnoży/ 62 b 2. e. f. 74. g 2. 83 a. 96 b. 110 k. 124 k. 128 e. 129 a 1. b 1. d. 149. d. 157 b. d. 198. d 2. 208. d 1. 240. b 1 243. d 1. 245 d 1. 372. R. 4. 282 f 1. 283. b 2. 288 f. 292. d 2. g. m. 295. a 1. b 1. 322. Sey:
Jurność odeymuie 35 g. 91 o. 123 f 1. 147 p 151 f. 221 e. 237 g. 250 b 2. 273 l. 333. Lodowiec. 379 R. 1
Jzopowa wodká kczemu służy 237 a 1.

K.

Kádzenie wonne w gmáchoch y łożnicach 577 b. c. d. e. f 578 h. 618 n. Czásu powietrza morowego 540. m
Kámaikow/ álbo gámáikow czynie: 597 a.
Kámieni drogich dziáłánie y twárdzenie: 599. h. i. l.
Kámieni drogich skłádánie 598. g
Kámieni farbowánie: 587 f.
Kámień Męcherzowy drobić y wypędzáć: 17. b 1. 262 b 1. 292 b 2. 377. R 1.
Kámień mnoży 66. e.
Kámień Nerkowy pędzi 59 g. 376 R 4.
Kámienia oboiego drobienie / y z moczem pędzenie. 37. c. 37. d. 37 b. 43 g. 51 g. 59 k. 60 c. 64. d. 65 c. 66 b. 67 d. 68 e. 69 d. 70 a. 70 c. d. e. 73 b. 74 a. d. 83 e. 98 d. 112 e. i. 118 b 1. 120 e. 123 b. 126 b. 130 c 1. 137. a 3. 145 i. 146 b 1. 151 c. 156 h. 161. d 2. 163. a 2. 164. e 2. f 2. 168. d. 172. c 1. 175. n. 178. b 2. 188. c. 215. c. 234. d. 235 c 1. 236. c. 238. b 1. 239. c 1. 2. 240. a 2. d 1. 241. g. 242. a 2. 243. d 1. 270. e. 272. c. h. 273. d. 274. R 2. 276. e 1. 279. g. 317. § 6 322. § 4.
Káncer Wrzod/ tez Rák po Polsku
Kánfory czynienie/ 571. l.
Kániey przedze wodká kczemu służy 238. c 2
Káparow przyprawienie ku iadłu 608. b.
Kárku álbo Krzcżyce bolenie 80. e 2. 109. b 174. g.
Kászel Dawiacy vśmierza/ 246. c 2. 242. f.
Kászel Dziecinny y doroslych lecżyć/ 468. R 2. 521. b. c. d. e. 525. d.
Kászel flegmisty 123. f. 238. a 1.
Kászel pospolity vspokoić 25. h. 44. b 2. 46. b c. 50. c. 51. b. 52. l. 85. a 1. 99. g. 103. b. c. 117. d. 134 g. 138. c. 141. a. 145. f. 162. f 1. 168. k. 175. b. 202. b 2. c. 204. b 1. 210. a. 212 a 1. 221. c. d 1. 122. m. 24. e. 228. b 1. 235. b 1. 236. b. 237. f. g. 238. d 2. 243. b 2 244. d 2. 249. a 2. b 2. 273. i. n. 283. d 1. 289. b 1. 301. d 1. 365. R 2.
Kászel stáry 52. h. 81. a. 206. b 2.
Kászel suchy z goracá 88. d. 95. a 2. 96. c. 182. f. 186 c. 240. b 2. 268. a 1. c 2.
Kásztánow zászkodzenie 205. a
Kichánie częste iáko ddiać/ 470. R 6
Kiły oboiey lecżenie/ 553. g. h
Kláretow/ to iest iásnych trunkow przypráwiánie 626. a. b. c. d. 627. e. f. g. h. i.
Kłocie w boku / pospolicie z Grecká Plarazowa.
Kłocie ielitne iáko vspokoione bywa 55 f. 66. c. 70 b. 124. m 1. 125. t. 126. b. 130. b 1 133. c 2. 147. f. r. 160. b 1. 175. i 1. 189. e 174. e. 205. d. 211. c. 216. c 1. 236. b. 237 b. h. 238. c 1. 286. d 1. 262. a 2
Kłocie wszyi/ iáko vśmierzyć/ 291. f 2
Kłocie w żywocie/ szukay Zywotne kłocie.
Kłocie w żołądku/ 189. e. szukay o żołądku.
Kłotych álbo strzelonych ran goienie/ 392. R 4.
Kokoszy áby iáycá wielkie niosły/ 610. b. c
Kołacżkow/ mánus kristi czynienie / 526. a. b. c. d.

Kolany y goleni puchnienie 555. c.
Kolerá/ ßukay krew zápalista.
Komorow wypadzánie 303. b. c. d. 579. a
Konfektow rozmáitych czynienie/ 121. c 1. 212. b 1. 530. d. 531. d. e. f. 2. 3. 4. 5. 6. 532. h. 2. 3. 4. 5. 6. 533. 7. 8. 9. 10. 11. 534. i. k 2. n. o. 535. a b c. 536. a. b. 537. g 2. 620. g. 621. h.
Kordyáká/ ßukay Sercá cliwość.
Kopká/ Jpostáśis w moczu/ 411. R 1.
Kopru włoskiego wodká/ 245. d 1.
Kosáćcowego korzenia wodká kcze 228. c 1
Kośći bolenie / to iest gdy po kośćiách bol chodzi/ 187. b 1. 228. b 1. 246. e 2. 267. d. 544. b. ßukay Stáwow bolenie.
Kośći fárbowánie/ 587. b. d.
Kośći ku ryćiu miekczenie 588. g
Kośći opádáłych z mieśá / y sprochniáłych poroßczenie/ 391. R 1. 556. f.
Kośći złamáney leczenie/ 65. b. h. 109 b. 172. c 2. 238. a 2. 394. R 5.
Kośći z Ran wywodzenie/ 29. h. 134. h. 238. f
Kośći zwatloney twierdzenie/ 187. b 2.
Koßtywálowey wodki pożytek/ 238. a 2
Koźlobláśkowy oleiek/ miedzy oleykámi iest opisány: Ale palenie iego/ 606. d
Krá iest puchnienie Sledziony/ á to lekárstwo do niey/ 205. e. 367. R 2.
Krzczycá/ ßukay Kárk.
Kretow trućie/ 266. e.
Krew miásto mleká cze krowy dáia 168. g.
Krochmalu czynienie/ 268. a 1
Krolewski chleb/ 526. g.
Krolewskiey máśći czynienie/ 344. R 4
Krost bolacych leczenie/ 275. b
Krost gnoistych leczenie/ 229. h 3.
Krost licznych goienie/ 93. a 1. 150. h. 162 b. 188. c. 220. g. 360. R 7. 512. g. 513. p. q. 514. r.
Krost ocznych leczenie/ 292. e 1.
Krost świerzbiacych goienie/ ßu: świerzb.
Krost vßnych leczenie/ 183. d.
Krost vstnych goienie/ 38. f.
Krost wilgotnych á ćiekacych leczenie: 122. i
Krost wßelákich goienie/ 57. b 2. 149. n. c. 152. b. 155. l. 163. i. 204. f 2. 244. d 2. 278. f.
Krost złych goienie/ 212. f. 214. d. 241. f.
Krußczyn rozmáitych wypisánie/ 258. a 1.
Kurczu leczenie/ 235. f. ßu: Zył kurczenie.
Krwáwe mleko v mámek/ ßu: mleko krwá:
Krwáwnice sa brodawki żylne w wychodźie.
Krwáwego moczu stánowienie 94. c 2.
Krwáwnic niepotrzebne otwieránie/ 53 b 1
Krwáwnic otworzenie potrzebne/ 82. k. 124. q. 130. b 2. 156. h. 157. g. 189. f. 191. c. 244. a 2.
Krwáwnic stánowienie/ 37. n. 67. e. 88. a. 125. k. 148. c. 151. f. 175. i. 181. b 2. 196. a 1 263. a 1. 265. b 1. 290. c. 553. f.
Krwie czyśćienie. 63. b. 88. b. 185. a 2. 195 b 1. 235. a 1. 236. h. 239. a 2. 241. a 2. 244. c 2. 244. d 2. 246. c 2. 371. R 2.
Krwie dobrey mnożenie/ 64. p. 65. d. 83. a. 90. e 2. 100. l. 129. b. 214. b 2. 215. o. 220. a 2 270. a 2. 291. wtora. a 2. 292. f. 293. b
Krwie Nosem pędzenie/ 162. c
Krwie nosem idacey stánowienie/ 35. h. 44 b 2. 244. c 1. 261. c 1. 265. d 2. 3. 274. n.
Krwie oczney spadzánie / ßu: Oczu ćierwo:
Krwie/ albo krwia plwánie/ 24. l. 26. b. c. f. 31. b. 92. a 2. 97. a 1. 100. m. 137. a 3. 141. a 156. h. 163. d. 183. f. 188. b 2. 204. g. 215. m. 226. a 2. 227. b. 228. c 2. 235. b. d 2. 237. e. f. 238. a 2. b 2. 241. g. 243. d 2. 260. b 2. 268. a 1 b. 273. i. 283. f. 368. R 2.
Krwie pußczánie/ 415. Pußczánie w mór: 481. R 1.
Krwie śiádłey z wnatrza wywodzenie/ 58. g. 95. a 2. 142. a 1. 178. d. 240. e. 392. R 5.
Krwie świeżey rány stánowienie/ 183. d. 273. o. 289. e 1. 394. R 3.
Krwie wrácánia stánowienie/ 372. R 1. 2.
Krwie wßelákiey stánowienie/ 44. b 2. 47. a 76. b. c. 79. a 4. 86. c 2. e. 98. g. 109. c. 113. g 1. 124. e. 135. c. 141. c. 147. e. 150. f. 156 g. 165. d. 161. b 2. 163. h. n. 166. i. 172. d 1. 180. a 2. b. 182. c. 183. f. 215. h. i. 221. d 1. h. 226. a 2. 227. b. 228. b. 235. b 2. h. 243. d 2. 244. d 1. 272. m. 273. e. f. g. 275. c. 276. a 2. g 2. 281. a. 282. g 1. 283. d 1. 291. wtorey liczby. d 1. 293. c 1. 358. R 4
Krwie zápálistey chłodzenie/ 88. b. 214. c 2. 235. b 1. h. Teyże czyśćienie / 238. c 2. 291. wtorey liczby. e. 2. 236. h.
Krwie z żyły stánowienie/ 227. g.
Krzosánie ogniá Słońcem/ 613. f. wodá 612. c. d. e
Kryßtalu y Kálcedonu palenie/ 599. k
Krzywienie vst czym leczyć/ 85. d.

Krzyżow bolenie rozmáitc leczyć/ 33 g. 46. e. 48. c. 50. c. 84. d. 85. d. 122. e. 124. i. 153. c. g. 167. d 1. 181. l. 234. d. 235. d 2. 237. h. 238. a 1. 245. d 1. 376. R 2
Ksiąg pozlacanie 586 f.
Kur tuczenie 610. a
Kurczu leczenie/ 24. h. 25. d. 48. c. 82. h. 84. d. 85. a 1. 134. d. 155. d. 199. f. 210. c. 222. g. 228. b 1. 238. c 1. 241. h. 267. d. 282. c 2. e 2288. e. 313. G 4. 321. G 2. 342. R 2.
Kwáśnieć winu nieda/ 621. n. o. p.
Kwasu Cytrynowego przypráwá/ 539. k.
Kwiećia świeżego pozlacánie. 613. f

L.

Łognienie iáiec bez ptaká/ 610. g.
Láktuczáney wodki vżytek/ 239. a 1.
Lamánie w kośćiách/ y w stáwiech leczenie 143. e. 174. f. 225. e. 241. h. 244. a 2. 286. c 2. g. szukay Stawow. łupanie.
Láncząney wodki vżytek/ 239. b 1.
Lanu Krusczyn rzeczy potrzebne/ 600. a. 602. a. b 604. c.
Lanych świec albo pochodni czynienie ná wiátr/ 612. b
Łáśiczczyne vkoszenie goić/ 286. b 2
Latáiące iáie przyprawić/ 610. f
Láwándowey wodki vżytek 238. d.
Ledźwi bolenie/ iáko leczyć/ 95. a 2. 523. g. 543. a 549. a 2. 550. b. c. Czyśćienie ich/ 84. d. Zapalenie ich iáko chłodźić/ 86. b 2. 141. a. 523. g.
Lekanie Dźiećinne czym vśmierzyć/ 472. R 2
Lekarstwá bránie / słusznego czásu potrzebuią/ 472. R 2
Licá bielenie/ 248. g. 319. G 3. 504. c. d. e. f. g. h. 505. k. l. m. n. o. p. 506. q. r
Lica czyśćienie z wszelákich zmaz / z pieg/ węgrow / y inych flakow/ 86. d 2. 108. c 1. 145. d. 146. h. 149. k. 150. h 155. k. 156. b. 171. a 1. 175. l. 113. d. f. 119. g. 209. b 2. 216. b 1. 219. d. 220. a 2. e. f. 226. b 1. 229 f 2 235. a 1. 237. c. 239. b 1. 248. d 1. 259. c 2. 261. b 1. 262. f. 360. R 6. 511. n. o. 512. a. b. c. 506. s. 512. d. e 1. 513. l. m. r. s. t.
Licá gládzenie/ 362. R 4. 505. i. n 506. a. b c. 507. d e f g h i k l. 511. g h i k l m.
Licá odmłodzenie/ 509. a b c d e f. Ogorzeliny spędzenie/ 503. a. b
Lica puchnienie. 284. a 2. 524. i
Licá Rumienienie/ 508. a b c d e f. 509 f. g. 617 m
Liszáie goić/ y spędzáć/ 25. f. 42. b. 89. a. 111. c 1 162. b 220. b 238. e 241. b 2. 242 a 1. 244. c 2. d 2. 266. c 2. 292. c 2. 236. i. 243. d 1. 513. q. r
Łomikámieniowa wodká/ 239 c 1
Łoná bolenie leczyć ták masz/ 40. d 80. b 1 c 1. 244. b 2 szukay moszen z osobná
Łoná mieskiego Czerwonká/ szukay Pláwy mieskie.
Łoná puchnienie czym okłádáć/ 35 b. 86 b 2 113. g 114. d 174. b 210. c 1. 379. R 3
Łonowe sádzele czym leczyć/ 109. c. 191. i. 237. e. 267. b 2. 270. e. 380. R 2.
Łonowe świerzbienie tulić/ 166. k. 191. f. 380. R 1
Łożá chłodzenie lecie/ 163. p. kádzenie 618 v
Łożnych chorob leczenie/ 40. g.
Łożyská wywodzenie/ 52. d. 72. g. 132. d. 160. d 1. 162. g 2. 173. a 1. 177. c. 236. a. 282. h. 300. c 2. 453. R 1
Ludźi widzenie/ iákoby bez głow 613. k.
Łuku iedzenie/ co szkodźi/ 124. b c d m
Łupienie nog/ szukay nożne bolenie
Łuská z oczu iáko spędzáć/ 82. d. 152. f. 228 d 1. O inym szukay bielmo.
Łysinie bronienie przed czásem/ 347. R po czáśie ią záś porośćić/ 229. a 1

M.

Máćice bolenie ták leczyć/ 24. b. 40. b 44. d. 80. k. 88. i. 102. a 1. 115. h. 140. d. 155. e 167. f 2. 178. c 1. 179. a. 182. c. 238. e. 245 b 2. 246. b 2. 276. d. 292. a 2. 318. G 1
Máćice czyśćienie/ 28. d. 29. k. 36. f. 38. c. 51. e. 71. a. b 81. b 83. i. k. 97. b 2. 100. f. 103. h. 119. e. 123. b 155. e. 162. g. 167. c 1. 173. a 1. 183. h 1. 208. d 2. 240. b 1. 242. a 2.
Máćice miekczenie/ 88. g. h 115. h. 123. k. 162. g 2. 198. e 2. 204. f 242. a 1
Máćice náćiągánie/ 228. c 1
Máćice otworzenie: 38. c. 124. g
Máćice otworzedziáley leczenie/ 167. d 1
Máćice posilenie ku poczećiu/ 167. d. 208. d 2. 223. d 1. 242. c 2 Ktemu szukay poczećia pospieszenie.
Máćice ránney leczenie/ 142. b
Máćice vpad/ to iest wychodzenie / 74. d 2. 76. d 154. f 1. 205. m. 223. d 1. 225. d. 237. e 320. ćiele. 551. a 1.

Máčice wstapienie/ 74. c 2. 162. g 1. 229. d
Máčice zadußenie/ 132. c 1. 161. d 2. 173. d. 223. c 1. 225. b 2. 236. b. 282. b 1. 280. R 6. 543. a
Máčice záźiebienie/ 37. n. 81. b. 187. b 1
Máčierzey dußki wodká kczemu/ 239. c 2.
Máioranowey wodki vżytki/ 240. e.
Máiu trwałego czynienie/ 613. h
Máku białego wodki vżytek: 240. b 2.
Malonow ſlodzenie ku ſádzeniu: 614. d
Málmázyey przyprawiánie/ 622. a b c.
Málowánie foremne iáiá/ 614. d.
Málonowy konfekt/ 531. 4
Mánus kriſti/ ßukay Kołaczki.
Márcypanow czynienie/ y vżytki/ 204. e 1. 525. f.
Mármuru y kámieniá twárdego fárbowánie/ 587. f.
Martwego płodu pozbycie/ ieſt iáko y łożyſká/ wßákże y to ktemu ſłuży/ 29. t. 30. h. 52. d. 61. d. 72. g. 85. a 1. 107. i. 112. i. 140. c. 147. k. l. 154. f 1. 160. d 1. i. 166. g. 170. c 2. 173. a 1. 175. m. 229. h 2. 236. a. 242. a 2. d 1. 245. a 1. b 1. 276. b 2. g 2. 277. b 2. 282. h. 460. R 2 559. k 2. 617. 8.
Martwych guzow / kośćkámi zwánych leczenie/ 160. i. 388. R 1. 519. e f g h.
Máśći Apoſtolſkiey czynienie/ 387. R 2.
Máśći białey vżytek/ 344. R 3. A inych rozmáitych támże naydzieß/ iáko Egiptſkiej goiącey/ y Krolewſkiey/ Pruſkiey/ Topolowey/ v inych.
Máśći wrzody zbieráiące y goiące/ 345. R 1. 385 .2. 3. 386. R 1. 3.
Máśći złotey czynienie/ 561. f.
Mátki bożey włoſkow wodká kczemu. 240. d 1
Mdlenie álbo omdlewánie czym leczyć/ 28. a. 74. e 2. 86. b 1. 100. e. 117. a 1. 124. R 1. 144 d h. 148. k. 167. d 1. 197. a 2. b. 196. a 1. 198. d 1. b 2. 199. d 1. e 1. 529. a. b 1. c. d. e. 530. d. f. 532. h. 534. l. m.
Mecherzá bolenie iáko leczyć. 37. m. 108. a 1 113. e. 160. c. 167. d 2. 206. b 2. ßukay Nerek goienia
Mecherzá czyśćienie/ 97. b 1. 187. b 1
Twierdzenie/ 169. d 1. 187. b 1.
Mecherzowego kámienia pedzenie/ 550. f.
Mecherzowe owrzedzenie/ 40 f. 95. a 2. 109. c. 113. n. 142. b. 238. a 2
Mecherzowe rozśiádánie/ 74. a. d. 242. c 1. 313. g 5.
Mecherzowe zátkánie/ 153. b. 154. c 1.
Mecherzowe záźiebienie/ 187. b 1
Melánkoliey czyśćienie / ßukay wilgośći zbytnich czyśćienie.
Meßczyńſkie pławy/ ßukay Pławy.
Miechunkowa wodká kczemu/ 239. b
Miechunkowe wino/ 623. k.
Mierokolanowy konfekt/ 531. f. g
Miesięcznych glist morzenie/ 548
Miesięcznych Pław pániam wzrußenie: 28 d. 29. k. 30. d. 32. b. 34. a. 38. e. 44. c. 46. c. 52. d. 55. g. 58. b. k. 60. d. 61. d. 64. c. 70 c. 71. b. 72. g. 81. g 2. 83. k. 84. f. 85 a 1. 88. g. 92. c. 97. b 2. 99. f. 102. d. 104. k 1. 107. i. 111. h. 112. e. i. 215. i. 118. b 1. 120 i. 123. f 1. 124. p 2. 128. b e. 130. h. 131. e. 133. b 2. 134. l. 147. k. p. 148. d. n. 150. d. h 154. d 1. 156. e. f. h. 158. i. 160. d 1. i. 166. g 168. h. 169. h. 170. c 2. d 2. 173. a 1. 175. m. 179 c. 183. b. 184. h n. 191. e. 193. e. 197 e. 204. d 1. 208. c 1. 228. c 1. 235. d 2. 236. a. 237 b. 239. c 2. 241. c. 245. b 2. d 1. 282. h 380. R 7. 454. Rozdział 7
Miekczenie oroku w ſadzelu/ 392 R 2. Tákże y w iney puchlinie/ 292. a 2. máćice y żywotá / káżde przy ſwym mieyſcu vżrzyß.
Mięſo bydlęćiá ſtárego predkie vwárzenie/ 611. h
Mięſo dźiwe/ ßukay dźiwe mięſo
Mięſo rośćić/ ßukay Ran goienie
Mietczáney wodki vżytki/ 240. a 1
Migdałow Cukrzenie/ 527. c
Mikołáykowa wodká kczemu/ 240. a 2
Miodu do konfektow przyprawianie: 536 f g 2
Miodu Rożánego czynienie 143. a 2. 609 g
Miodunkowa wodká/ 239. a 2
Miſterney wodki do lania czynienie/ 602. k
Mleczowa wodká kczemu/ 239. e
Mleko krwáwe krowam z czeo bywa/ 168. g
Mleká mnożenie/ 42. d. 64. b. 90. g. 208 d 1 234. d. 245. d 1. 273. l. 464. R 1. 466. R 1. 522. b. 543. b
Mleká nißczenie z pierśi/ 42. e. 111. h/ to ieſt mleká odięćie.
Mleká z śiedźionego w pierśiách / roſtworzenie 42. d. 58. g. 100. g. 240. b 1. 286. h. 301. d 2

Młodośći záchowánie/ 545. d. 624. c.
Mocz báńczásty co znáczy/ 402. R 3. 409 R 3.
Mocz biały co znáczy/ 401. R 2. winu białemu podobny/ 407 R 1
Mocz blády co znáczy/ 404. R 3. Okregu bládego 408. R 3
Mocz czarny co znáczy/ 400. R 1. 407 R 1 Okregu czarnego/ 402. R 2. 409. R 2.
Mocz ćielistego okregu co znácy 408 R 2.
Mocz czerwony/ 405. R 3. 408 R 4.
Mocz drżącego okregu co znáczy/ 402. R 1 409. R 1
Mocz Dźiećiom wywodźi/ 108. c 2
Mocz gesty iáko wypędzáć/ 150. i
Mocz gnoisty/ ßukay ropisti/ to iest co w nim ropá
Mocz gorący/ ßukay párzący
Mocz kopiásty/ co w nim iáko kopká stoi/ 411 R 1
Mocz krwáwy oddálić/ 232. e. 239. d. 270. e. 377. R 3. 406. R 1
Mocz tustowáty co znáczy/ 412. R 2
Mocz mleczysty/ co znáczy/ 403. R 2
Mocz obłoczysty/ co znáczy/ 403. R 2. 410. R 1
Mocz paláiący/ ßukay párzący
Mocz pärzący ták vgáśić y wywieść 550. g 141. a. 207. c. 237. f
Mocz pędzące lekárstwá/ 29. g. k. 31. d. 33. c. 34. e. 43. e. 46. c. 45. a. 48. c. 51. e. 52. e. 63. a. c. 70. a 73. b. 74. a b d. i. b 2. 84. c. f. 85. a 2. 85. c. 86. b 2. 93. c. e. 97 a 1. 100. i. 107. d. 108. a 1. 108. d 2. 110. 2. 111. f. h. 112. e. h. i. 115. a 2. k. 118 b 1. 120. i. 121. b 2. 122. b. e 1. 123. l. 124. p 2. 128. c. e 2. 130. c 1. 126. b. 137 a 2. 138 c 2 143 h. 145 e. 146 e. n. 147. p. 148. d. 149 i. 150 h. 153. b. 154. d. 156. g. h. 158. i. 159 b 2. d 2. h. k. 160 c. d 1. 166. b 2. e. g. 167. b. g. 168. a 1. d h. 171. d 1. 175. n. 181. l. 183. a 1. 183. g. 187. b 1. 188 f. 189 b. 198 b 2. d 2. 210 a. 211 b 2. 216. a 1. b 1 235 d 2. c 1. 236. a. 237. h. 238 c 2. 239 c 1 d. 240. a 2. b 1. 241 a 2. c 1. g. 243. d 1 245. b 2. 281. a. 284. a 2. 285. c 1. 301. c 1. 559. Kolumna wtora.
Mocz piäßczysty co známionuie/ 411. R 2
Mocz popielásty bláwy/ co známionuie/ 403. R 1
Moczu powśćiągnienie/ ßukay moczu twierdzenie.
Mocz proßysty co znáczy/ 412. R 3
Moczu rzezánie/ iáko leczyć/ 62. b 2. 84. c. 85. c. 115 g. 121. b 2 122. b. 123 l. 126 b 154 d 1. f 1. 147. i. 158. n. 160. b 1. c. 168 d. 192. wtorey liczby. c. 216. c. 235. c 1. 238 f. 239 a 1. 240 a 1. d 1. 245. d 1. 250 b 1. 268. d 1. 377. R 2. 401. 403. R 3. 408. R 5. 410 R 2. R 4
Moczu trudnego wywiedźienie/ 25 b. 26 f. 46. b. 50. b. c. 55. f. g. 62. d 2. 64. o. 70. b. c. d. e. 83. b c. 90. e 1. 98. d. 103. d. 119. 131. d. e. 145. c 1. 63. a 2. b. 164 d 2. 169. c 2. 173. a 1. 240 c 2. 244 b 2. 279 h. 377. R 1. 410. R 3. 550 d.
Moczu twierdzenie/ gdy bez woli vchodźi/ ták wespiecżki iáko y ná iáwi/ 37. m. 48 c. 51 g. 127. b 2. 143. e. h. 221. c 1. 238. b 1. 239 c 2. 272. i. 378. R 1. R 2. 550. h.
Moczu włosistego znák/ 412. R 1
Moczu wodnego okregu znák/ 408. R 1
Moczu źiárnistego znák/ 403 R 1 409 R 9
Mocz źielonásy co znáczy/ 406 R 2 408 R 6
Mocz złotey bárwy/ 405 R 2
Mocz żołtáwy/ 405. R 1
Molow ßátnych obroná/ 279. b 2. c 2. 570. f
Molom włós iáko bronić/ 45. c. 54. c. 348 R 4
Mole żytne/ álbo Czerw odegnáć/ 580 e.
Morowemu powietrzu zábieżenie/ 147 q. 117 b 1. 149 d. g. 188. b 1. 191. l. 203 g. 213 a. 235 b 1. 237 e. 261 d 1. 477 R 1. 2 478. R 1. 479 R 1. 2. 480. R 1. 486 R 2 487. R 1. 2. 3. 4. 5. 488. R 1. 538 a 1. b c d e f g h. 539 i. 543 a. 559. Kolumná wtora.
Morowego powietrza przyśćie o ktorym czáśie/ 486 R 1
Morowego powietrza záchwycenie/ 483. R 4. 487. R 6. 7. 540 a. 541. b c d e g h.
Morowek záczetych rospadzánie/ 241 b 2. 542. a. 543. a. 559 Kolumná wtora.
Morselatow białych z cukru czynienie/ 537 f
Morskiey Cebule spráwowánie/ 161. c. d. 627. k. l.
Morzenie w Brzuchu/ ßukay Żywotá morzenie.
Moßczu iáśnienie prętkie/ 619 d

Moßczu kiſániie lekkie/ 620. h
Moßen bolenie/ 178. c 1.
Moßen puchnienie/ 543. a
Moßen zápalenie/ 170. c e. ßukay loná bolenie/ y ine choroby.
Mosiedzowy grunt pod zloto/ 596. d.
Mowy napráwienie/ 78. c 1. 235. d 1. 237 c 241. c 1. 244. d 2.
Mozgu chorego leczenie/ 469. R
Mozgu czyściemie/ 98. m. 118. b 2. 119. f. 146. b. 159. c 1. 173. a 2. 282. c 2
Mozgu mdlego potwierdzenie/ ßukay mozgu pośilenie.
Mozgu nárußonego napráwá/ 235. d 1. 239. a 2. 244. d 2
Mozgu watlego pośilenie/ 37. f. 41. e. 74. c 2. 148. i. 159. f 1. 167. g 1. 171. c 2. 199. c. 208. b 2. 2.9. b 1. 224. d 1. 225. b 3. 229. h 1. 239. b 1. 242. b 2. 243. c 1. 350. R 4. 543. a
Mozgu wyſußánie/ 86. e
Mozgu záziebionego grzanie/ 225. b 3. d 2. 240. e. 282. c 2. d 2. 293. c 1.
Mrowek wytrácenie/ 579. c 2.
Mrowkam ßczepia bronienie/ 266. d
Much trućie/ 302. c 2. d 2. e 2. 579. b
Mußkátelow wpráwowánie/ 531. 6. 622. d e
Muſtacyi Neápolitáńſkich czynienie/ 6.9 f.
Mydłá ßat zapſowánych czynienie/ 568. a. b. 569 d. e. f. g.
Mydłá wonnego czynienie/ 565. a. 566. b. c. d. e. 567. f. g. h. i. k. l. 568. m. n. o. p
Myśl dobra czyni/ 235. a. 24.. d 2. Fráſowliwa odpadza/ 9.. m.
Myßy gubienie y roſpadzánie 57. h. 277. d 1 278. a 2. ~~27.. a 2.~~ 279. c. 580. f

N.

Nádymánie wnatrza/ 173. b 2. 242. a 2.
Nagley śmierći zábieżenie/ 29. i.
Náraßczánie wrzodow/ ßukay wrzodow goienie.
Nerek chorych leczenie/ 37. m. 40. b. 62. b 1 77. a. 84. d. 108. a 1. 177. d 1. d 2. 181. l. 206. b 2. 23.. a 1. 271. e. 273. d. 278. c. 285 d 1. 525. f
Nerek czyśćienie/ 36. f. 40. f. 137. a 3. 237. h. 244. b 2. ßukay ledźwi.
Nerek y mecherzá posiádánych goienie/ 82 a. 244. b 2. 239. d. 246. a 2.
Nerkowego kámieniá drobienie/ 543. a. 549. a 2. 550. c. d. e. f/ ßukay kamienia oboiego.
Nerek owrzedzenie iáko goić/ 2.7. e. 238. a 2. 243. b 2. 268. d 1.
Nerek zápalenie/ 151. a 2. 186. b. 237. f. 239. a. 375. R 3
Nerek zátkánie otworzyć z flegmy/ 101. f. 159 h
Nießpułek bez ßkody iedzenie/ 213. c
Niewieśćiey płodnośći doświadcze 551. d.
Nieżyt płynacy/ to ieſt Ryme wielka/ iáko ſtánowić/ 94. c 1 208. c 2. 283. f. 224. f. 543. a. ßukay Rymy.
Nog bolenie/ 39. c. 54. e. 162. l. 163. e. 286 g. ßukay podágrá.
Nog dennośc/ dna rzekáia/ 81. f 2. ßukay dárćie w nogách/ albo w ſtawiech.
Nog łupienie 277. a 1.
Nog mdłość twierdzić/ álbo pośiláć/ 241. h. 245. a 1.
Nog puchnienie czym leczyć/ 237. a. 5.4. l 555 d.
Nog ſtrudzonych pośilenie/ 272. m.
Nog zápalenie y śinienie/ 268. e.
Nog záziebienie. 208. d 2.
Nozdrza gnićie ták leczyć/ 502. a b c.
Nozdrza zátkánie/ ßukay ſapká.

O.

Obwiſłość Cyckow ściezenie/ 522. d f g.
Ochrápienie czym wilżyć/ 47. b 2 101. b. 168. f. 204. g. 206. b 2. d. 268. b 1. 363. R 3.
Ochwat iurnośći/ 553. i.
Octow ßkodzenie/ 25.. c 2
Octowi bronić prześilenia/ 609. l.
Octu morſkiey Cebule czynienie/ y vżytki 628. m. n.
Octu tegiego czynienie/ 609. k
Oczom biel ná ſpadzánie/ ßukay bielmá.
Oczom błyſkánie iáko oddalić/ 2.7. c.
Oczu bolenie/ y chorość oddálić/ 28. f. 33. l 36. m. 43. b. 64. h. 80. h 1. 82. d. 101. m. 107 b 2. 109. c 1. 120. d. 123. g. 144. i. n. 147. m 167. f 1. 171. a 1. 175. d. 17.. d 2. 191 d. 228. d 1. e 1. 229. h 1. i 1. 237. c. 246. b 1. 251. a 2. b 2. c 2. 258. d. 267 a 2. .74. c 2. 286. d 1. 291. a 2. 292. a 2. 292. h. 300. b 2. 302. f 2. 355. R 1
Oczu ćiekacych ábo płynacych ſußenie. 31 g

44. k. 111. i. 116. d. 228. d 1. 229. h 1. i 1. 235. d 2. 237. c. 241. g. 248. a 1. 251. c 1. 277. d 2. 291. wtorey liczby. g 2. 291. a 1. 292. a 2. 295. c 2. 300. b 3. 312. c 1. 322. § 5. 355. R 3. 543. b.
Oczu ciemnych iáśnienie/ 67. f. 163. g. 177. b. 197. f. 228. d 1. 229. h 1. 235. d 2. 236. b. d. e. 237. c. 245. b 1. 247. c 2. d 2. 262. e. 291. wtorey liczby. h 2. 294. a 2. 298. c 1.
Oczu czernienie/ 357. R 5. 502. d
Oczu czerwoność / á krwáwość zgániáć/ 86. d 2. 116. d. 144. n. 147. m. 176. h. 241. g. 243. b 1. 277. c 2. 292. a 2. 293. b 1. 294. a 1. r. 318. § 2. 356. R 1.
Oczu czyścienie s plugástw gnoistych / y z inych zmaz/ 63. a 2. 74. b 2. 109. c 1. 151. g 163. g. 172. d 1. 182. g. 209. c. 226. b 1. 245 b 1. 265. e 1.
Oczu gnoistych leczenie/ szu: oczu czyścienie
Oczu gorącość/ szukay oczu zápálistość.
Oczu krwáwych leczenie/ szukay oczu czerwoność.
Oczu opárzystość/ szukay oczu ciekących.
Oczu płynienie/ szukay oczu ciekących
Oczu posilánie/ szukay wzroku twierdzenie
Oczu puchnienie/ 50. e. 107. k. 237. c. 470. R 1
Oczu ránnych goienie/ 243. d 2.
Oczu stárość wyiáśnić/ 244. a 1
Oczu suchość zbytnia oddálić/ 237. f. 240. b 2.
Oczu świerzbienie czym leczyć/ 64. i. 288. b 3. 356. R 2.
Oczu twierdzenie/ szu: wzroku twierdzenie.
Oczu włosow złych gubienie/ 321. § 7
Oczu wyiáśnienie/ szukay oczu ciemnych.
Oczu wysuszenie/ szukay oczu ciekących
Oczu zápálistość czym chłodzić/ 86. d 2. 116. d. 151. g. 186. e. 237. f. 241. f. g. 245. b 1. 246. c 1. 355. R 5
Oczu záproszenie iáko wygnáć / 501. a
Oczu zásiebienie/ iáko leczyć/ 355. R 4
Oczy żołte á iástráwe/ iáko czernić/ szukay oczu czernienie.
Odárcie skory w obráženiu/ 174. e
Odbicie ciáłá od kości/ 46. d. szukay odgniecienie.
Odchod násienia męskie/ szukay vpłáwy męskie białe.
Oddech wolny czynić/ 28. f. 44. b 2. 83. g. 95 a 2. 105. f. 134. g. i. 136. g. 159. f 1. 170. d 2 173. b 1. 198. c 2. 236. i.
Oddlawienie ciáłá/ szukay odgniecienie.
Odgniecienie ciáłá od kości/ y od żył/ 44. b. 55. b. c. 65. i. 107. k. 174. d. 245. b 2.
Odmiękczenie/ szukay miękczenie
Odmłodzenie płci/ 242. c 2. 509. a. d. 545. d. 575. m. n.
Ogień piekielny/ y ine zápalenie człónká/ iáko vgásić/ 25. d. 26. k. h. 35. e. 74. l. 94. d 2 97. a 1. 98. d. e. 110. c. 122. k. 125. e. 127. k. 161. g 2. 170. e 1.
Ogień pod wodą záchowáć/ 612. a. 613. g.
Ogień Słońcem wzniecić/ 613. f.
Ogień wodą wzniecić/ álbo wstrzosáć/ 612. c. d. e.
Ogniste sadzele álbo wrzody/ szu: zápáliste.
Ogorzáłość spądzá/ 250. a 2. 290. g. 563. a. b
Ogorzeniu płci bronić/ 362. R 5
Ograszki Dziecinney leczenie / 238. c 2.
Ograżek gorących leczenie/ 236. h
Ograżek morowych leczenie/ 186. b
Ograżek nieustáwicznych leczenie/ 291. wtorey liczby f 2.
Ograżek pospolitych leczenie/ 24. n. 30. b. 31. c. 33. e. f. k. 36. b. 37. n. 44. b. 55. f. 64. l. 93. a 1. 98. g. 119. h. 141. e. 155. m. 237. c. e. 238. d 1. 242. a 2. 268. d 2. 289. d 1. 315 § 1. 310. Káráś. 319 § 2. 383. R 6. 543. a 559. Kolumná 2.
Ograżek powszednich leczenie/ 39. c. d. 52. a. 57. b. 56. b. 76. a. b. c. 121. d. 144. a. 181. c 1. 192. wtorey liczby. b. 247. b 1. 273. l
Ograżek zimnych leczenie/ 240. e. 137. a 2. 158. k
Ogrodnych Járzyn częste iedzenie szkodzi/ 153. f
Oleykow rozmáitych czynienie/ A naprzod z Belzoinu/ 575. 576. t. v. Cytrynowego oleyku czynienie/ 574. l. Cegłowego/ 255. b 1. Dziuráwcowego/ 558. a Fiołkowego/ 180. a 3. Grzybieniowego 113. n. Gwoździkowego 574. h. Jáźminowego/ 573. d. Koprowego 255. d 1. Koziobłáskowego 576. x. Koziolepowego 575. q. r. Leliowego 254. b 2. Lilchowego 573. b. Microwego 575. m. migdałowego 254. d 2. 574. e. f. g. Piołynkowego 254. e. Po
morán-

morañczowego 573. c. Powietrzowego 255 e. Pozłotnego 595. b. 558. b. Rożanego 144. g. 254. a 2. Rumienkowego 254. c 2. Siárczánego 560. c. Stálnego 255. d Spikánárdowego 574. k 575. n. o. p. Wayńßtynowego 264. d Wonnego 255. c 2. 573 a Włosow nißczącego 255. b 2. Zołtkowego 255. a
Oleiu wßelákiego chowánie/ Tákże y oliwy 577. R też lutrowánie ich 577. 3
Oliwek w kwás wpráwiánie/ 608. a
Ołowu rospußczonego mácánie 613. i
Ománowego winá przypráwá/ 623/ i
Ománowey wodki vżytek/ 240/ c 2
Omdlewánie czym vśmierzić/ 39 a. 116 c. 168. d. 192. c. 213. 7. 235. b 1. 238. d 2. 239 b 1. 239. c 2. 240. b 1. 242. d 2.
Omieniáłość czym leczyć 171. c 2. 364. R 1.
Opárzenie/ ßukay spárzeliny leczenie.
Opętánemu lekárstwo 120. h
Opićia broni/ 35. f. 124. k. 150. f. 272. d. 352. R 1. 501. g. h. i. 549. a 2.
Opićie leczy/ 204. h 501. f
Opierzchnienie licá/ 507. i.
Opilstwá sprzykrzenie/ 299. c 1
Opłowienie ßáty/iáko nápráwić/ 570. p
Opluśnienie pápieru/ álbo omylne pismo iáko zetrzeć/ 581. f
Opoić gdy kogo chceß/ ták vczyń/ 501. k
Oprzáłość w spárách/ 473. R 5
Opuchline/zwłaßczá Tułowu Brzuchá/ á to z wodnośći/ 43. g. 46. c. 51. d. 52. a. h. 58. e. 59. c. 64. g. n. 82. a. 88. e. 90. f. 93. c. d. 94. d 2. 102. b 2. 109. d. 145. f. 147 R. 148. f. 155. d. 162. g 2. 164. c 1. 169 d 2. 170. b 3. 178. 211. d. 235. g. 236 g 2. 237. a 238. c 1. 241. e. f. 243. d 1. 245. d 1. 272. k. 274. c 1. n. 275. h. 282. d 1. 315. § 2 335. Kolumny 2. § 7. 440. b 2. 470 R 5
Orzechow láskowych/y włoskich w miod wpráwowánie/ 212. a 1. 527. d. 536. a. b
Oskominy/ 123. i 1. 238 b 2. 360. R 5.
Ospice czym leczyć/ 77 d. 149. c 2.
Osy vkąßenie/ 274. c 1. e. 580. d.
Oßálenie oddala/ 238. d 2. 243. a 2/
Otyłość zbytnia skromni/ 264. c. 285. a.
Otok wnetrzny rospędzi álbo wyćiągnie/ 142. a 1. 171. a 1.
Otokowi podeźrzeć nieda/ 285. b 1
Otreby ze pići zgániáć/ 25. e. 54. c. 57. e 217. l. 348. R 1. 499. e. 506. c. 507. i 513. q. Z
Otret podeßwowy leczyć. 34. i. 271. c
Otwor skorny ná goleni/ y indzie ták maß leczyć/ 177. d. 183. c.
Otworzenie skory/ ßukay skory przezárćie.
Owiec chowánia nauká/ 269. a. Leczenia ich/ 270. h. a 3.
Owocow wielkich mnożenie/ 614. c.

P.

Pacham włosow nißczenie/ 288. b 3.
Paćierzow wonnych czynienie. 540. o
Pádáiącey/ to iest S. Valentego niemocy leczenie/ 29. i. 35. f. 50. c. 52. n. 58. i. 62. b 1. 67. g. 72. d. 83. d. 84. d. 93. b 1 103. m. 109. b. 119. b c. 120. h. 125. f. i. n. 133. e. 134. c. 139. e. 146. b. 147. c. 148. g. 154. e 1. 155. g. 161. d. 175. h 1 196. a 1. 202. f. 209. b 1. 228. b 1. 235. d 2. 236. b. 238. a 1. d 2. 240. e. 241. c 1. 244. c 1. 263. b 2. 270. d. 273. b 1. 273. n. q. 281 a. 282. g 1. a. 282. k. 283. e. 286. a 1. e. 292. c. 298. b 1. 295. c 1. d 2. 300. b 1. 314 § 4. 320. Ciele 353. R 1. 472. R 3. 500. c. 501. d. 543. a. b.
Páiąkow morzenie/ 276. c 1.
Pámięć nápráwia y przywrácá/ 37. f 93. b. 94. f. 116. c. 127. l. 134. c. 155. g. h. r 168. b 1. 194. d. 209. b 1. 229. h 1. c. 235 d 1. 239. c 2. 245. d 1. 282. f 2. 300. e. l. 493. i. 543. a
Pápieru opluśnienie/iáko zetrzeć/ 581. f.
Páprotczáney wodki vżytki/ 242. d 1
Párálizu/ to iest zábićia powietrzem leczenie 39. g 44. b 52. a 54. a 57. b. c. 58. i. 62. d 2. 78. c 1. 82. h. 92. a. 94. d 1. 103. m. 110. o. 118. c d. 119. d. 130. b 1. 134. d. 147. e 150. f. i. 162. d 1. 165. a 2. 166. l. 167. i. 171. d 2. 184. h. i. 235. f. 237. b. 238. d 2. 240. e. 241. h. 282. b 2. 288. e 299. a 1. 354. r 1.
Párchy iáko leczyć/ 35. l. 50. e. 54. c. 86. b 1. 113. f. 142. h. 145. g. 151. d. 155. g 158. c. 162. e 1. 165. a 1. 173. a 2. 175. n 177. d. 217. l. 220. b. 220. g. 225. e 2. 241 b 2. 243. c 2. 263. b 2. 271. b. 274. k. 275 e. 278. d. 287. e. 293. d 1. 301. f. 349. R 2. 498. a b c d. 543. b

Pargáminowych tabliczek ku pisániu mosiedzem czynienie/ 526. k.
Parku pázuchowego powściągnienie/ 212 f. c 2. 234. b. 241. h. 262. g. 380. R 4. 520. b
Pawa pieczenie/ áby żywemu był podobien: 611. k.
Paznokci chropáwych leczenie/ 38. R 4. 86. c 1. 556. i.
Pázuch śmierdzenie/ szukay párku pázuchowego.
Pchłom iáko sie bronić/ szukay plech trácenie
Pczoły/ iáko przynęcić/ 64. q
Pczoły vkąszenia ták pozbyć/ 302. e 1. f. g h. i
Penidij białych s cukru czynienie/ szukay Cukru ciągłego.
Peplowe opátrzenie v leczenie/ 79 b 4. 136 b. c. 463. R 1. 457. R 2. 471. R 3. 549. a 1. b. c.
Peret dziáłanie podobnych práwym/ 597. b.
Pijánego iáko otrzeźwić/ 501. l.
Piasek ku lániu spráwowáć ták masz/ 601. b c d e f g h i.
Pijawek morzenie/ 58. g
Piegow ze płci spadzánie/ 28. e. 82. f. 93. a 1. 111. d 155. k 222. i. 242. a 1. 274. a 2. 282. g 1. 292. d 1. 296. b 1. 312. a 1. 312. c 2. 318 § 4. 360. R 8. 511. f. 513. n. o. 550. f.
Pierz czym szkodzi. 20. b.
Piersi bolących leczenie/ 82. a. 83. g. 99. g. 103. b. 132. a 1. 146. l. 204. e 1. 206. b 3. 228. b 1. 318. § 1. 559 Kolumna 2.
Piersi chrapienie/ 168. f. 525. d.
Piersi ciężkość czym leczyć/ 98. k. 158. g. 161. d. 168. f. 181. i. 182. f. 202. b 2. c. 204. e 1. g 2. 206 d. 210. b 2,1. b 2.
Piersi duszność ták masz wyzwolić/ 28 f. 154. f 1. 240. c 2.
Piersi flegmisty ch czyśćienie/ 26 f. 34 d. 45 c 80 c 2 81 a. e. 95. a 104. k 110 g 111. b 134. i. 138 c 149. m 153. g 166. b 2. 168. h 170. d 2 180. d 182. f 184. e. 21?. a 235. d 2. 236. i. 238. a. c 1. 240 d 1 242. f 243. d 1. 244. d 2. 364 R 3.
Piersi mdłych posilenie/ 185. e 2 521 a. f. g. h. 523. e.
Piersi miękczenie/ 46. d 84. b 85. b 137. a 3. 197. a 1 212. e 215. c. l
Piersi owrzedziáłych a krostáwych leczenie 80. i. 180. c 304. śledź
Piersi przestrzenienie/ 543. a
Piersi suchych odwilżánie/ 95. a 2. 215. a. 221. b 2. 237. f 268. b 1. c 2. 366. R 1
Piersi zápalonych chłodzenie/ 158. m. 240. b 2. 525. d 525. e
Pieszy/ áby sie niestrudził/ 203. d. 556. g.
Pietych żył bolenie ták leczyć/ 37. i. Drżenie ich/ 84. d Mołość im przynosi/ 188. e
Pignokatow czynienie/ 525 h
Pigwowey wodki vżytki/ 241. d
Pigwowe wino iáko czynić/ 623. l
Pigwowy Konfekt iáko czynić/ 532. h 2. 3. 4. 5. 6 533. 7. 8. 9. 10. 11
Piłuł głownych czynienie/ 499. a
Piłuł od powietrza morowego czy: 191. l.
Piłuły ku roziedrznieniu człowieczemu/ 370. R 1
Pinelkow álbo Linbowych orzeszkow wpráwiánie/ 527. b
Piołynkowego winá czynie: 622. a. 623. b. c
Piołynkowego soku/ y wodki vżytki/ 240. d 2
Pisánia białego sposob y nauká/ 582. m. 583. 2
Pisánie brunatne/ 583. o.
Pisánie Czrnobrem/ 582. l.
Pisánie czerwone/ 582. h. i. k. Modre/ 583. n. Zielone/ 583/ p2. 3. śrebrem y złotem/ 583. a.
Pisma skrytego sposob/ 582. g. D'a prostego pisánia/ iáko ślepe rysy czynić/ 581. e.
Piżmowego konfektu wonnego czynienie/ 534. n. o.
Pláry/ to iest kłoćia w boku leczenie/ 48. f. 62. b 1. 75. d. 84. b. 128. d. 181. i. 192. c. 214. b 1. 237. g. 276. c 1. 522. a. b. 523. c d e g. 525. d
Plastru złotego czynienie/ 561. f
Płci bielenie/ czyśćienie z wszelákich zmaz y gładzenie/ 64. p. 107. k. 117. e. 157. i. 172. b 2. 173. b. 180. d. 182. d. 188. c. 215. c. 221. g. 238 c. 240. d 1. 242. a 1. 243 a 1. 243. c 2. d 1. 253. b 2. d 1. e 1. 264. d. 266. f. 267. a 1. 290. f. 318. § 6. 362. R 3. 514. ij. 516. d. e. 517. l. n. o. p. q. r.
Plech trácenie rozmáite/ 14. a 2. 179. f. 280. b 2. 280. c 2. d. e. f. g. 296. a 2. 578. b. 579. c.
Płeć/ szukay płci czyśćienie.
Plecow gárbieniu vydź / 520. a.
Pleśń ze płci spędzáć/ 172. b 2.

Plod bydlu záczety mocni/ 187 f.
Plod człowieczy záczety mocni/ 48. b. b. 154. g. 176. a 1. 321. § 6. 317. § 4.
Plod martwy/ ßukay martwy plod.
Plod záczety wypadza y zábija/ Przeto sie strzec tych rzeczy trzebá przed donoßenim/ 29. i. 69. c 1. 127. b 2. 164. f. 237. b. g. 242. d 1. 245. b 2. 457. R 3.
Plodniku w miod wpráwowánie/ 609. h. i.
Plodnosć odeymuie/ 107. d.
Plodnosć z iurnoscia przynosi / 525. f. 543. b.
Pluc chorych leczenie 82. a. 103. b. 125. e. 132. a 1. b. 206. b 2.
Pluc czyscienie zbytnich/ á złych wilgosci/ 47. a. 80. c 2. 81. a. 104. k 1. 110. g. 111. b 185. e 2. 235. d 2. 236. i. 238. a 1. 238. c 1. 240. d 1. 521. g. 523. f.
Pluc pozsiadáłych / y wrzodow Ránnych leczenie/ 33. d. 48. e. 141. a. 142. k. 143. b. 206. b 3. 244. d 1. 282. d 2. g 2. 368. R
Pluskw trácenie 579. d. e.
Plynienie Oczu/ ßukay oczu ćiekacych.
Poczećia broni / iż plodowi przeßkadza/ 163. e. 164. f 277. e.
Poczećie Syná spráwuie/ ßukay rodzenie Synow.
Poczećie spießy y mácice ktemu spráwuie/ 28. d. 71. b. 81. b. 97. b 2. c 2. 102. b 2. 173. d. 124. n 1. 134. e. 148. n. 176. c. e. f. 184. g. 187. b 1. 223. d 1. 224. d 1. 208 d 2. 236. b. 238. d 2. 242. c 2. 282. b 1. 378. R 3
Poczećie tymi znáki doświadczone bywa/ 441. R 1. 442. R 1.
Podágre vśmierza / 29. e. 43. f. 50. e. i. 57. i. 58. c. d. 59. g. 61. d. 67. g. 73. d. 94. f 1. 122. l. 148. h. 149. f. g. 155. i. 161. f 2. 167. l. 175. m. 193. h. 201. f 2. 243. a 2. 263. d. 277. c 2. 278. f. 293. b 1 555. a. b. 559. Kolumná 2.
Podeßw puchnienie/ 220. g.
Podeßw śmierdzenie 182 g.
Podniebienia leczenie 118. b 2.
Podrożnikowey wodki vżytki/ 241. c 2.
Podrożny by niezásiabl 154. f 1. 556. h.
Pokost pápierowy pod pismo 561. d
Pokost pretko schnacy 586. i. 2. 3. 4
Pokost żołty iáko złoto 586. d.
Położenie plodu w żywoćie mátki/ 442. R 3 454. R 1
Pomocnicam spráwy przy rodzacey 445. R 1
Pomáty/ to iest tłustosci wonney przypráwá 563. a 5. 6. 4. b. c. d. 565. e. f.
Pomoránczowych skorek wprawiánie 536 f
Porzucenia plodu bronienie 131. d 1. 187. g. h. 459. R 3
Porzucenia przyßłego znák 459. R 1. 2.
Pośćieli wonnosć czyni 557. a.
Posilenie serca/ ßukay serca posilenie.
Pot pobudza 30. a. 119. e. 128. h. 137. a 2. 148. f. 149. c. 184. q. 235. b 2. 380. R 5
Pot stánowi álbo oddala/ 144. f. 127. b 2 217. l. 242. d 2. 275. g.
Powieczne weßki/ ßukay weßki powieczne.
Powiek opuchłych miekczenie/ 84. c. 175. d 291. wtorey liczby. g 2. 294. a 2. 318. § 2. 322. § 5
Powiek wrzedziłych leczenie/ 264. f. ßukay ieczmyk.
Powidłek wiśniowych czynienie/ 215. c.
Powietrzu morowemu zábieżenie / ßukay morowemu powietrzu.
Powietrza záchwycenie/ ßukay morowego powietrza záchwycenie.
Powßednia ograßká/ ßukay ograßká powßednia.
Pozłacánie miedźi y żelázá/ 595. a. 596. e.
Pozłacániu wodká służaca 596. c.
Pozłotki białey y żołtey czynienie 585. d.
Prágnienie gáśi y odeymuie/ 22. b 1. 25. h 27. c. 34. b. 39. b. 47. a. 50. m. 65. b. 90 e. 136. d. g. 170. e. 204. h. 222. g. 238. b 2. 249. d. 525. e.
Prátyká o chorych powstániu/ 185. e 1.
Predánie sadzelow niezebránych vśmierzenie/ 283. b 1. 292. e 2. 293. e 1.
Proch Cyperski iáko czynić/ 572. n. o. p. q.
Proch goiacy ná rány 393.
Proch Inkaustowy 580. b
Proch Krolewski przećiw powietrzu 487. R 7
Proch śmiertelnie ránnemu/ 303. R 3.
Pruskiey maśći czynienie/ 345. R 3. 7
Pryßczow czarnych morowych leczenie 216 c 2. 485. R 2. 542. e. g.
Pryßczow Dźiećinnych leczenie 471. R 1.

Pryßczow

Pryszczow nożnych leczenie 87. b 1.
Pryszczow záckowych leczenie 103. f. 543. a
Przeczyśćienie/ szukay żywotá przeczyśćienie
Przeiadánie skory/ szukay skory przezárćie.
Przepukliny leczenie/ szukay rospukliny.
Przepuszczenie/ szukay żywotá przeczyśćienie
Przestkowey wodki vżytek/ 242. b 1.
Przezárćie skory/ szukay skory przezárćie.
Przeźiebnienia sie vchronić 217. f
Przezrzenności Dźieci vstrzedz 474. R 3.
Przypalenie wnetrzne iáko wywodźić 215. c. 236. h. 232. c.
Przypiekliny wnetrzne/ szukay przypalenie wnetrzne.
Psá wśćiekłego vkaszenie/ szukay vkaszenie.
Psia Truciná 266. c 1.
Psilnowa wodká kczemu służy/ 242. a 1
Psow tulenie 277. b 2.
Ptaszá truciná 259. h
Puchnienie Cyckow leczyć/ 379. szu: cyckow
Puchnienie członká iákiego/ iáko sklesnić/ 49. b. 122. h. 124. t.
Puchnienie gárdłá/ 128. g. szu: gárdłá puch:
Puchnienie iezyká leczyć 241. e. szuk: iezyká.
Puchnienie miekczy wszedzie 75. c. 105. g. 155. b. 157. 169. b 2. 189. c. 219. b 2. 274 b. 276. f 1. 292. a 2. 293. e 1. 301. b 2.
Puchnienie pierśi ták leczyć 212. e.
Puchnienie Stáwow 202. b 1. szukay Stáwow.
Puchnienie tkliwe 45. c. 61. d. 127. k. 171 b. 182. d. 220. f. 264. h
Puchnienie wnatrza rospadza/ 243. b 2.
Puchnienie zápáliste iáko chłodźić 240. b 2.
Puchnienie zadku 80. b 2.
Puchnienie żywotá iáko leczyć 40. b. 155. q.
Purpuryny czynienie 584. d.

R.

Ráká wrzodu srogiego leczenie 38. f. 62. c 1. 97. f. 101. i. 156. d. 176. i. 177. d. 184. c. o. 234. b. 242. c. 271. d. 560. c.
Rámion bolenie/ 286. b 2.
Ran bolacych vśmierzenie/ 41. f. 283. b.
Ráncetow cukrowych czynienie/ 526. a 2.
Ran ciekacych suszenie/ szuk: ran wysuszenie.
Ran chrobáczywych chedożenie/ 390. R 1.
Ran ciętych leczenie/ 170. c 1. 344. R 3. 394 R 2. szukay ran goienie pretkie/ szukay Ran świeżych.
Ran czyśćienie/ szuk: ran záplugáwionych.
Ran gárdłowych leczenie y rozśiádlin 362. R 7.
Ran goienie pretkie/ 259. b 1. 272. g. 393. R 4. 394. R 1. 560. d. 561. e. f.
Ran goienie snádne/ 52. b. c. 66. h. 97. a 1 124. h. 142. a 2. e. 143. c. 185. e 2. 261. c 2. 267. a 2. 274. b 2.
Ran iádowitych/ wyćiagnienie iádu/ 83. l. 84. a. 203. c. 212. b 1. 235. b 2. 237 g. 274 c. 388. R 6. 557. d. e.
Ran kłotych álbo strzelonych leczenie/ 392. R 4. 393. R 1.
Ran miekczenie/ szukay ran puchnienie.
Ran niegoynych náraszczánie/ 46. d. 88. g. 134. h. 235. h. 242. a 1. 244. b 1. 252. c 2. 253. a 1.
Ran pádáiacych/ szukay ran stárych
Ran płynacych/ szukay ran wysuszánie.
Ran puchnienie y twárdość miekczy/ 47. f. 98. a. 172. b 1. 227. a 1. 282. g 1. 301. b 2.
Ran skáżonych naprawá/ 107. k.
Ran śmiertelnych goienie/ 393. R 3
Ran smrodliwych czyśćienie/ szukay ran zágnitych.
Ran spaiánie álbo stulánie/ procz háwtowánia. 26. d. 47. c. 65. k. 74. b. c. g. 79. b 4. 97. a 1. 98. a. d. 143. b. 163. h. 170. e. 172. b 1. 185. b 1. 187. b 2. 204. b 2. 214. g. 227. a 1. 237. b. 238. a 2. 273. e. 392. R 3.
Ran stárych leczenie/ 142. e. 313 § 8. 317. § 3. 344. R 3. 387. R 6
Ran świeżych leczenie/ 175. e. 275. l. szukay ran ćietych.
Ran tuláiacych leczenie 125. h
Ran twárdość/ szukay ran puchnienie.
Ran vstnych goienie/ 81. f. 185. a 1.
Ran włośistych goienie. 309. R 2.
Ran wnetrznych/ szukay rozśiadánie ielit.
Ran wrzodowych leczenie/ 160. k. 177. d. 301. e 1. c 2. 387. R 7. 543. a.
Ran wysuszánie/ 25. f. 35. g. 48. f. 72. i. 84. d. 109. f. 142. m. 163. i. 212. d. 214. c 1. 262. b 2. 277. b 1. 386. R 5
Ran zápaleniu bronić 237. c
Ran zápalonych chłodzenie/ 388. R 5.
Ran zágnitych záplugáwionych y zásmierdźiáłych czyśćienie y goienie 28. c. 47. g. 57. c 2. 78. b 2. 79. c 3. 82. c. g. 85. a 1. 93. a 1. 133. g. 139. c. 142. c. h. i. 157. f. 160 h. 212. b 2. 224. b 1. 237. e. 238. c 1. 241. b 1

245. b 2. 260. b 1. 262. c. 285. a 1. 301. b 1. 345. R 4. 387. R 4. 387. R 5. 390 R 3.
Ran złych krost leczenie/ 44. b 2. 50. l. 67 b. 76. b. 77. d. 124. d 2. 109. f. 166. i. 175. e. 176. b 1. 184. c. 184. 5. 216. b 1. 388. R 3. 4.
Ryńskiego winá smák przyprawić/ 622. g.
Robactwá iáko z ciáłá pozbyć/ 30. g.
Robáctwá wszelákiego/ iáko z domu pozbyć/ 52. k. m. 61. f. 64. m. 124. l. 134. e. 140. a 1. 245. b 2.
Rodzenia łácnego y lekkiego sposob. 24. n. 31. d. 32. b. 187. d. 198. g. 235. d 2. 263. c 2. 443. R 2. 451. R 1. 551. b. c.
Rogu fárbowánie/ 587. c
Rope ielitna wywodzi/ 224. c 1. Płucna 95. a 2.
Rościenia Cyckom y Nożen broni/ 43. e. 44. i. 300. d 2. szukay Cyckow rościenia.
Rospádliny skory/ szukay rozsiádanie.
Rostracenie/ szukay vtracenie.
Rospukliny leczenie/ 47. c. 79. c 3. 84. d. 109. c. 136. a 1. c 1. 2. b. d. 149. m. 238. a 2.
Rożánego Cukru przypráwiánie/ 143. a 2.
Rożánego miodku przypráwiánie/ 143. a 2. 609. g.
Rożánego winá czynienie/ 623 g. h.
Rożáney wodki vżytki/ 242. d 2.
Rozchodnikowey wodki vżytki/ 243. a 2.
Rożev y gwoździkow fárbowánie/ 614. e.
Rozmárynowa wodká ku czemu służy 242. a 2
Rozsiádánie gárdłá/ 301. c.
Rozsiádánie Jelitne/ 261. e. 301. e 1. c 2.
Rozsiádánie mecherzá/ 313. § 5
Rozsiádánie skory y płci pospolicie/ 25. f. 26. d. 31. a. 65. d. 74. g. 86. c 1. 104. i. 149 f. h. 162. i. 170. e. 185. e 2. 204. f 2. 212. f. 248. f. 265. d 2. 273. b 2. 274. d 1. 273. c. 292. a 2. 301. c 1. f. 469. R 2. 502. e. f. g. h.
Rozsiádánie warg/ 122. c 2. Wnatrza 243. a 2. Zádku 381. R 4. Zołądká: 274. h.
Rozumu straconego przywrocenie/ 117. e. 237. d 1. 239. a 2.
Ruciáney wodki vżytki/ 242. f.
Ruty polney wodki vżywánie/ 241. a 1.
Rumienienie licá 617. m.
Rumienkowey wodki pożytki 242. a 2.
Ryb iedzenie áby nieszkodziło/ 212. a 1.
Ryb łowienie/ 177. e. 611. m. n.
Ryb smáżenie w pápierze 611. l.
Rymy gorącey leczenie/ 207. c.
Rymy pospolite leczenie/ 5. 1. b. 59. i. 77. b 102. g. 111. k. 168. i. 171. c 2. 182. d. 223. b 1. 225. d 2. 350. R 7.
Rymy zimney odbycie/ 81. c. 114. b 2. e. 123. b e. 160. g. 162. d 2. 189 d. 209. b 1. 273. m.
Rywuty czynienie 622. f.
Rzecz przyrodzona/ szuk: miesieczne pławy
Rzygánie vśmierza/ 171. c 1. 207. b 2. 234
Rzodkwiáney wodki vżytki 243. d 1.
Rzucawká/ szukay pádáiąca niemoc

S.

Sadzele sa wrzody ták cżcze iáko y dżzeniste/ owa wszelákie otwory ciáłá.
Sadzele bokowe/ szukay bokowe sadzele.
Sadzele chromotne/ to iest ty co chromotę przynoszą/ 278. e.
Sadzele Jezykowe 469 R 1
Sadzele łonowe iáko leczyć/ 191. f. 237. e. 262. d 1. y inych lekarstw szukay przy opisániu łoná.
Sadzelow miekczenie y zbieránie ku przepuszczeniu 173. c 1. 209. b 3. 245. a 2. 301. b 2. szukay miekczenie.
Sadzelow rospadzánie 244. a 2.
Sadzelow wnętrznych goienie/ 236. i. 275. a 1
Sadzelow zápálistych leczenie 125. e. h. 127. c 1. 152. i. 239. a 1. e. 242. a 1. 245. a 2.
Sápki leczenie/ tho iest zatkánia nozdrzy 239. e. 282. d 1.
Sawoniey czynienie 537. g.
Schnienie członkow iáko leczyć/ 134. d. 239. b 1. 244. a 2. 382. R 3. 559. b.
Schnienie gárdłá/ 215. a. szukay gárdłá schnienie.
Schnienie Jezyká 248. szukay Jezyká.
Sczátiká/ Denna niemoc 238. f.
Sen skażony albo stracony/ szukay spánie.
Sen strászliwy skąd przychodzi/ 299. a 3.
Sen zápomniáły/ to iest spánie twárde/ á nieczuyne ták masz oddálić/ 182. d. 241. h. 272. b. 282. c 2. f 2.
Sercá broni od powietrza/ y iney zárázy/ 86. c 2.
Sercá chłodzenie/ szukay sercá zápalenie.
Sercá cliwości álbo Kordyáki leczenie/ 28. a. 65. f. 144. d. 149. b. 167. d 1. 198. c 1. 199. b 1. d 2. 209. b 1. 201. d 2. 242. c 2. 249 c 1. 253. b 1. 254. a 1. 263. b 1. 283. b 1. 366. R 3.

Sercá drżenie lecżyć/ 36. n. 50. b. 54. g. 62. b 1. 182. g. 315. n. 235. a 1. 258. b. 259. b 1. 283. a 1. 285. c 2. 524. b.
Sercá mdłego otrzeźwienie/ 182. f. 258. b.
Sercá mdłego posilenie/ 29. g. 54. g. 55. e. 72. f. 98. d 1. m. 117. a 1. 144. m. 182. g. 186. b. 199. d 2. 203. i. 213. a. 229. h 1. 235. a 1. b 1. 239. a 2. b 1. 246. h. 366. R 2. 482. R 1. 2. 483. R 2. 524. a 2. 3. 625. g. h.
Sercá weselenie/ 198. c 2. 243. c 1. 543. a. 562. b c f g h i k.
Sercá zápalenie chłodźić/ 120. b. 197. b.
Siność/ 28. e 2. 30. f. pod oczymá 102. c 2. 130. d. 160. l. 169. e. 264. i. 357. R 4. 394. R 7. 514. v.
Siwiźnie czym bronić/ 217. l. 342. R 5.
Skłá ſtłuczonego klyienie/ 600. m. n.
Skocżkowa wodká ku czemu ſłużi 243. c 2. 244. d 1.
Skor fárbowánie/ ßukay fárbowánie ſkory.
Skory odárcie iáko lecżyć/ 174. e.
Skory otworzenie álbo przezárcie/ 69. b 1. 85. a 2. 86. e 1. 154. b. 176. b 2. 388. R 1. 2.
Skory przezárcie/ 69. b 1. 85. a 2. 86. e 1. 154. b. 176. b 2. 388. R 1. 2
Skroni ſtrzekánie/ 223. b 2.
Skádżin bolenie/ 33. c. h. 550. c 1.
Slazu włoſkiego wodki ſkutek/ 243. b 2.
Slazu wyſokiego/ 245. a 2.
Sledźiony y wątroby chorey lecżenie/ 31. e. f 33. c. 34. e. 59. k. a. c. 62. b 1. 64. d. 74. f. 85. a 1. 91. c. 130. e. 154. c 2. 198. d 2. 205. c. 224. c 2. 228. b 1. 235. b 2. 235. d 2. 383. c 1. 363. a 1. 367. R 1. 2. 543. a.
Sledźiony y wątroby iednákie czyśćienie/ 159. g 1. 232. a.
Sledźiony twárdey z zápuchnienia miękcże nie/ 24. a 25. i. 28. a. 43. e. 42. b 1. c 1. b 2. 59. h. 66. c. 87. a 2. 89. b. c. 90. k. 91. b. 98. f 1. 99. c. g. 107. b 1. 113. k. 118. b 1. 145. e. 146. i. k. 174. d. 184. r. 193. f. 205. g. 219. b 2. 224. c 2. 229. c 2. 236. g 2. 238 b 1. 239. c 2. 243. d 1. 264. e. 273. i.
Sledźiony náprawienie/ 85. a 1. 246. g.
Sledźiony zátkáney otwieránie/ 25. d. 40. f. 54. b. 53. a. 56. c. 63. e. 82. a. 89. d 1. 90. k. 98. m. 167. h. 182. h
Sledźiony śilenie y twierdzenie/ 51. e. 75. f. 115. k. 205. f.
Sledźiony otwrzedźienie/ 113. n. 167. b 2.
Sledźiony zápalenie/ 240. d 1.
Slepoty lecżenie/ 238. d 2. 241. h.
Slinienie czym oddálić/ 279. d.
Slinogorz wrzod gárdłowy iáko lecżyć 34. e 58. h. 65. a. 84. d. 104. b 1. i. 146. o. 145. b 193. b 2. 227. a 1. 243. d 1. 248. b 2. 263. b 2 274. c 2. 298. c 1. 363. R 1. 2. 519. a. b. c
Sliwowy Konfekt/ álbo powidłek przyprá wiánie/ 531. 2 3.
Słodyczkow piżmowych/ 608. b
Słoniowego zębu y kośći miękczenie/ 106. g
Smierći nagłey zábieżenie/ 155. t.
Smierdzenie podeßew/ 182. g
Smrod vſtny/ ßukay vſtny ſmrod.
Słuch náprawia / ßukay głuchość.
Smák dobry przynośi/ 101. g. 227. a 1.
Smák ryńſkiego winá vczynić winu/ 622. g.
Smiertelnieránnego lecżenie/ 393. R 3.
Smrod ćieleſny/ ßukay Párk.
Snu przywrocenie/ ßukay ſpánie.
Sny ſtráßliwe oddálić/ 235. a 1. 244. d 2. 324. Diáment.
Sokołowi przepußczenie vczynić/ y záś zá ſtánowić/ 291. a 3. b 3. Złamánie kość i/ iáko mu lecżyć. 291. c 2. 292. d 1. c 1.
Soku Piołynkowego vżytek/ 240. d 2.
Soku Stáwowego ſtánowienie/ 394. R 4.
Spánia broni czáſu potrzeby/ 173. c 2. 295. a 3.
Spánie náprawia y przywráca to lecżenie/ 80. l. 90. e 2. g 2. l. n. 106. b. d. f. 112. c. 113. n. 116. c. 128. f. 134. e. 181. b 1 e. 235. a 1. 237. g. 239. a. e. 240. b 2. 351. R 1 2. 471. R 4
Spánie zbytnie oddálić/ 351. R 4.
Spárny świerzb/ 191. i.
Sparzeliny lecżenie rozmaite/ 26. k. 84. b. 88. e. 94. b 2. 160. d 2. 101. l. 104. g. 113. c. 122. g. 127. b 1. f. 133. d. 142. f. 162. h 2. 174. e. g. 175. g. 222. f. 229. k. 244. b 1. 264. k. 243. a 2. 277. a 1. 292. b 1. 293. b 2. 312. b 2. 556. a b c d. 557. e. f. g.
Sporyżowey wodki vżytki/ 242. c 1. 243. d 2
Srebrá bielenie oſobliwe 604. d. 605. a. b. c.
Sſace krły/ 89. d 1.
Stárych rozſiedrznienie/ 626. m. n
Stáwow bolenie lecżyć/ 24. m. 25. c. 37. f. 39. g. 52 a. 57. b. c. 69. c. 77 a. c. a 2. 78. b 1 83. h. 98. l. 105. f. 106. i. 110. e. 113. c. 115 a 2. 118. d. 121. f. 122. l. 125. h. 131. f. 136.

b 2. 149. b. 152. h 159. g 1. 167. l. 170. d 1. 171. a 1. 173. b 2. 174. f. 175. m. 187. b 1. 191. k. 193. b 3. 205. d. 228. b 1. 241. h. 244. b 2. 260. f. 275. a 1. d. 284. a 1. 286. g. 293. d 1. f 318. g 3. 381. R 5
Stáwow flegmistych czyśćienie/ 81. h. 180 d. 193. h. 228. d 1
Stáwow kurczenie 52. o
Stáwow lupánie iáko leczyć/ 219. b 2
Stáwow mdłych posilánie/ 79. a 4. 171. b. 174. d. 182. d 191. b. 202. b 1. 241. h. 288. a 1. b 1.
Stáwow stretwienie/ 289. b 2
Stáwow bolaczki álbo wrzody/ 289 f.
Stáwu zápalenie iáko chłodźić/ 240. b 2
Stáwu zázięblenie iáko vgrzać/ 174. f
Steku grzbietowego giemzánie/ 241. h
Stłuczoney głowy lekárstwo/ 501. f
Stolce czym spráwić y wypedźić/ 130. h. 134. g. 136. d. e. 145. e. 146. i. n. 158. b. 162. f 2. 170. b 2. 204. d 1. 206. b 1. 217. h. 225. e. 264. l. e.
Strách Dźiećiom odeymuie/ 187. e.
Stráwność żołądkowi czyni/ 64 f. 98. m. szukay żołądkowi stráwność czyni.
Strzekánie w boku/ szukay Plará.
Strupow rozmáitych leczenie/ 26. d. 160. l. 217. l. 275. a 1. 349. R 3. 4.
Strupu ślodkiego leczenie/ f. 349. R 4.
Suchość oczu zbytnia iáko odwilżyć/ szukay oczu suchość.
Suchość piersi odwilżáć/ szu: piersi suchość
Suchoty iáko leczyć/ 65. g. 96. c. 127. d 1. 141. a b c. 142. k. 146. f. 206. a 2. 235. b 1. 237. f. 240. b 2. 244. d 2. 268. c 1. 273. i. 275. k. 473. R 6.
Suchych członkow leczenie/ szukay członkow schnienie.
Suszenie mozgu zbytnie wilgiego/ 86. e
Swieczkowey wodki vżywánie/ 244. a 1.
Swiecenie wonne/ 578. i. k.
Swiec lanych czynienie/ 612. b.
Swierzbu drobnego leczenie/ 236. i.
Swierzb gnoisty iáko leczyć/ 157. f.
Swierzb oczny 34. g.
Swierzb pospolity/ 38. l. 50. e. 57. c 2. f. 63. f. 66. e. 76. c. 89. a. 110. e. 111. c 1. 122. p. 125. h. 139. c. 154. c 2. 156. i. 160. f. 162 b. 165. a 1. 177. d. 181. g. 216. b 1. 217. l. 224. b 2. 239. a 2. 244. c 2. d 2. 250. d 2. 259. b 1. b 2. 260. e. f. 262. c. 263. d. 264. g. c 266. c 2. 275. d. 277. c 2. 282. d. 312. b. 380 R 1. 383. R 3. 616. f. g.
Swierzbu spárnego leczenie/ 191. i.
Swierzbu wszelákiego zewnątrz wypedzenie/ 39. l. 54. d. e. 241. a 2.
Swierzbu zástárzáłego leczenie/ 88. c 1.
Swołow y brodawek spadzanie/ 514. 3. a. 515. b 2. 3. c 2. 3.
Synow rodzenie iáko vczynić/ 105. d. 157. c 283. d 2.
Syropu Rożánego czynienie/ 143. a 2.
Syropu Rzodkwiánego czynienie/ 144. a.
Száfran czym szkodźi/ 198. c 2.
Száfránnego kwiátu wodká kczemu służy/ 244. a 2.
Száfránnowego winá czynienie/ 624. d.
Száfier biały iáko Diámentē vczynić 598. d.
Szaleństwá leczenie/ 134 c. 238. b 2. d 2. 244 b 1. 273. m. 286. c 2. 289. b 3. 297. e. 352. R 3. 499. a.
Száłwiowego winá czynienie/ 623. b
Száłwiowey wodki vżytki/ 244. c 1
Szántowego winá czynienie/ 623. f.
Szat iáko molom obronić/ 570. S.
Szat opłowienie náprawić/ 570. p.
Szátam wonność iáko vczynić/ 570. a b c. 571. d. e. f. g. h. i. k. l. m.
Szátnych zmaz wypráwiánie/ 252. b 1. c 1. 285. b 2. 312. a 1. 321. g 1. 568. a. b. c. 569. d. e. f. g. h. i. k. l. m. n. o. 570. q. r. t.
Szczkawke czym oddalisz/ 36. d. 71. R 5. 164. b 2. 266. d. 169. c 1. 203. e. 238. b 1. 243. c 2. 244. b 1. 372. R 4. 282. g.
Skorpow iady vkąszenie niszczy/ 169. c 2 f. 175. f.
Smelcu modrego czynienie/ 590. h. 591. k.
Szyie stretwienie/ 241. h.

T.

Tchawice suchość / álbo gardźiela twárdego/ 268. b 1.
Topolowey máśći vżytek/ 344. R 3.
Tłuczone mieysce/ guz álbo raz śiny/ 30. k. 41. c. 174. d. 501. f.
Trąd biały iáko spedzáć/ 114. b. 150. h. 237. g
Trąd czarny iáko leczyć/ 296. b 1.
Trąd czerwony/ 192. liczby drugiey. e. 193. k
Trąd guzowáty/ 286. b 2.
Trąd iáko poznáć/ 362. R 2.

Trad od watroby pochodzacy/ iako leczyć/ 523. h. 524. i.
Trad wegrowáty/ 361. R 2. 362. R 1.
Trad wzdety puchnienim / zowa go wielgim/ 284. a 2. 285. d 1.
Trad wszelaki ták lecza/ 25. f. 29. f. 30. e. 34. f. 54 h. 57. e 2. 77. b 2. 93. a 1. 111. m. 118. c 1. 122. c 2. 174. g. 189. c. 217. l. 220. f. 239. a 2. 241. b 2. 248. c 1 265. b 3. c 3. 273. a 1. 277. c 2. 288. a 2. 289. g.
Trad wypadza z wnatrza/ 39. l.
Trawienie dobre żoładkowi czyni/ 20. h. 41. d 48. e. 244. c 1.
Trawnej wodki vżytki/ 244. b 2.
Trkiciowej wodki vżytki/ 244. c 2
Trociszek ku kádzeniu czynienie/ 578. g.
Trzeći morzenia oдycżay/ 259 e g.
Trzeći odganiánie od złotá/ 577. f.
Trzeći palenia nauka/ 606. e.
Trucizny wszelákie y iádu broni/ 136. a 1. 146. d. m. n. 159. e. 168. a 1. 176. i. 203 b. 212. h 1. 229. g 2. 314 § 1. 270. c. d. 324.
Diament/ 558. a.
Truciny y wszelkiego iádu psowánie y niszczenie/ 24 k. 70. l. 133. g. 140. c. 157. i. 179. e. 236. b.
Truciny y wszelkiego iádu wypadzánie/ 66. g. 68. b. 84 d. 97. a 1. 110. m. 115. a 2. 116. a 2. 131. b. 136. a 1. 149. l. 217. g. 188 k. 236. d 2. 238. d 1. f. 241. c. d 1 245 b 2 d 1. 260. i. k. l. 270. c. d. 273. p. 274. g. 275. g. e. h. 277 d 2. 282. e 2. 282. f 1. 283. c 1. 284. a 1. 286. e. 291. b 2. 318. § 2. 540. n.
Trzećiaczki leczenie/ to iest ograszká trzećiego dniá/ 37. b. 40. g. 53. b 2. 56. b. 61. c. 105. f. 136. g. 144. a. 178. d 1. 183 g. 185. c 1. 186. e 187. b 2. 195. c. 207. d. 236. g 1. h. 241 c 2. 247. a 1. 271. e. 384 R 1.
Trzew bolenie leczy/ 173 b 1. 228. d 1.
Trzew á ielit czyśćienie z flegmy/ y inych mulnośći/ 36. f. 104. d. 133. c 2. 156. f. 240. d 1. 243. c 2. d 1.
Trzew Dne albo dárćie szuk: Jelitne dárćie
Trzew łupienie/ szukay Jelit łupienie.
Trzew miekczenie/ 81 g. 215. a. 248. d 1. szukay Jelit miekczenie
Trzew otworzedziałość/ 116. c. 238. a 2
Trzew schnienie albo suchoty/ 186. e. 237 f.
Trzew twierdzenie á vmacniánie/ 143 h. 237. e. 245. a 1.
Twárdość pierśi / szukay pierśi miekczenie.

V.

Vdow y biodr bolenie / 75. a 2. 551. a 2. b. 559. Kolumna wtora.
Vkaszenie człowiecze iáko leczyć/ 274. i.
Vkaszenie iádowite ták ma być leczono / 42. g. h. 44. d. 50. c. 51. a. 58. g. 61. b. 68. b 1. 72. e. f. 83. l. 84. g. 92. c. 98. g 1. 103. i. 109. d. 111. l. 147. n. 155. o. 167. e 2. 168. a 1. 174. d. 178. b 1. 185. a 1. 194. e. 239. c 2. 241. c 2. 242. a 1. 243. c 1. 271. b. 273. h 275. a 1. 276. g 1. 282. i. 288. d 2. 293 a 1. 301. d 1. 312. g. h. 313. ślimak/ 318. § 1. 2. t. v. 320. Kolumna 1. 543. a. 557. c.
Vkaszenie kotcze/ 278. a 1. 286. b 2.
Vkaszenie Osy albo pczoły/ iako leczyć/ 168. d 245. a 2. 274. c 1. 302. e 1. f. g. h. i.
Vkaszenie psá wśćiekłego/ 34. d. 95. e. 100 r. 141. e. 162. h 2. 184. c. l. 220. b. 266 b 2 277. a 2. 296. b 2. 298. d 1. 301. d 1. 389. R 7. 557. a. b
Vkaszenie szkorpá ták lecza/ 322. § 1. 289. b 2. e/
Vkaszenie Weżowe/ 25. d. 26. g. 29. c. 30 k. 64. e 100 q. 106 h. 124 q. g 1. 146. o. 149 c. 158. l. 183. g 189 g. 272. a 389 R 8.
Vlipku Fiołkowego y Rożanego czy: 525 d.
Vpádłe śiły iáko potwierdzać/ 526 a
Vpławy są od pław mieśięcznych rożne/ A to tym/ iż Pławy mieśięczne na czás płyna/ według potrzeby. Ale vpławy bez przestánia płyna/ áż niewiástá wyschnie. O zastánowieniu tedy tych pław / są tu ty lekárstwá niżey opisáne.
Vpławy też są meskie/ y niewieśćie/ á bywáia im biało y czerwono. Tu o niewieśćich białych naprzod/ 152. e. 173. a 1. 242. a.
Vpławy niewieśćie czerwone ták máia być stánowione/ 35. f 44. b 2. 48. f. c. 65. l. 56. e. 81. k. 82. k. 97. a 1 140. c 151. f. 174 d. 167. c 1. 167. e 2. f 2. 176. d. 183. e. 212 d. 215 i. 216. e. 222. d 2. 227. a 1 c. 238. b 2. 242. a 2 243. d 2. 244. d 1. 276. d. 286 i. 381. R 1 455. 456 R 1. 2 3
Vpławy meskie też bywáia są/ białemi ty zowa / gdy nasienie odchodzi bez woley / á tym ie lecz/ 32. b. 43. d. 44. h. 82. k. 83 b 90. c. d. 107. c 1. 113. i. 120. l. 221. b 1 379 R 2. 551. i.

Vpławy

Vpławy czerwone meskie/ gdy krew członkiem vchodzi/ Też to może suszy. Ale to ták leczą/ 94. c 2/ 278 c/ Zowa też czerwonka/ ále źle/ bo tá stolcem zwykła iść
Vraz albo vrwánie ták leczyć / 65. k. 79. b 4. 238. a 2. 246. d 2. 275. a 1.
Vrwánie/ szukay vraz.
Vtracenie álbo rostracenie ták leczyć/ 25. d 1. 44. b 2. 131. d. 139. b. 237. e. 553. c. d
Vchá bolenie czym leczyć/ 12. n. 127. c 2. 162. i. szukay vszu.
Vst bolenie/ 125. l. 615. b.
Vst czuchnienie/ szukay vst śmierdzenie.
Vst gnićie ták leczyć/ 125. c. 146. g. 161. d. 243. d 2.
Vst krwie stánowienie/ 124. n. 2.
Vst krostáwych leczenie/ 125. h. 214. f.
Vst krzywienie iáko leczyć/ 84. d. 85. d. 103. m. 109. b.
Vst padánie álbo rozśiádliny iáko leczyć/ 37. i. 144. h. 151. a 1. 318. g ostatni.
Vst śmierdzenia vśmierzyć/ 65. e. 84. a 1. 85. a 1. 100. c. d. 135. f. 141. d. 143. c. 178 c 2. 179. a. 192. b. 224. d 1. 240. a 1. 258. e. 259. b 1. 358. R 5. 6. 7. 360. R 4. 502. d 2. 616. c. 617. q.
Vstam wonność czynić/ 37. h. 197. b. 242. d 2. 543. a. 517. m. n.
Vszu bolenie/ 26. l. g. 41. a. b. 50. d. 80. d 1. 88. f. 101. c. 104. i. l. 109. b. 135. e. 150. g. 163. k. m. 214. f. 229. e 1. 235. d 2. 244. d 1. 271. d. 272. k. 274. d 2. l. 277. c 2. 288. c 1. 292. a 2. 294. Drugiey liczby a 1 357. R 6.
Vszne brzmienie odpądza/ 88. f.
Vszne Robaki/ szukay vszny Robak.
Vsznego gnoiu czyśćienie/ 97. a 1. 187. a 2. 212. d. 245. a 1.
Vszu krostawych leczenie/ 183. d.
Vszu piszczenie oddálić/ 35. k. 58. f. 162. i. 266. a 2. 274. l.
Vszu ránnych leczenie/ 274. c 2.
Vszu Robáczywych czyśćienie/ 57. d. 58. f. h 111. e. 135. d. 147. t. 162. i. 189. f. 245. a 1. 265. a 2. 358. R 2. 3.
Vszu [illegible]opistych czyśćienie/ 183. d. 469. R 3
Vszu szumienie/ 169. i. 282. f 2. 283. c 1. 301. a.
Vszu wrzedliwych leczenie/ 215. k. 312. d 2.

W.

Waglik wrzod/ szukay Iskrzyk.
Wagi lekarskiey wyrozumienie/ 343. R 1.
Warg pozśiádánie álbo Rozśiadanie/ 222 h. 358. R 8.
Warg schnienie oddala/ 298. c.
Warg wrzedliwość leczy/ 63. d
Wątroby chłodzenie/ szu: wątroby zápalenie
Wątroby chorey leczenie/ tákże y śledziony/ 33. c. d. k. 46. e. 50. h. 72. h. 84. g. 125. e 132. a 1. b. 152. f. 164. b 1. b 2. 205. b. 239. c 2. 246. f 1. 366. R 4. 525. f.
Wątroby y Śledziony czyśćienie/ 30. i. 31. c d. 46. b. 84. d. 137. a 3. 150. h. 162. h. 189. e. 244. d 1.
Wątroby gnićie iáko leczyć/ 249. c 2.
Wątroby miękczenie / gdy z zápuchnienia stwárdnieie/ 26. i. 89. b. c. 98. f. 99. c. 101. b. 110. h. 168. e. 201. c 1. 202. b 1. 237. b. 244. b 1.
Wątroby nawietrzoney nádymánie / iáko oddálić/ 196. a 2.
Wątroby otworzenie/ szu: wątroby zátkánie
Wątroby owrzedźiałość/ y sadzelow leczenie/ 167. c 2. 236. i.
Wątroby słabey posilenie y twierdzenie/ 27. c. 44. b 2. 51. e. 118. b 1. 150. b. c. 154 f 1. 164. c 2. 166. b 2. 169. d 1. 197. e. 238 c 2. 239. e. 241. c 2
Wątroby zápaloney chłodzenie/ 27. f. 33. b 53. b 2. 54. c. 56. d. 86. b 2. 89. d 1. 112. b. 113. l. 127. c 1. 128. g. 144. e. 151. a 2. 152. h. 162. h 1. 167. d 1. 180. a 3. 185. d 2. 195 b 2. 201. d 2. 221. c 1. 238. b 2. 241. c 2. 244. d 1. 250. a 1. 523. h. 524. i.
Wątroby zátkánie otwieráć/ 25. d. 29. b. 34. e. 40. f. 53. a. 54. b. 56. a 1. c. 63. e. 64. d. 72. h. 82. a. 89. d 1. 97. d. 98. m. 120. g. 126. c. 147. h. 150. h. 151. c. d. 153. b. 156. f. 158. n. 159. h. i. 168. e. 196. a 1. 100. i. 104. k 1. 208. d 1. 211. d. 235. h. 237. h. 240. a 1. 241. c 1. 244 b 2.
Węgry z licá zgániáć/ 66. f. 72. i. 87. b. 155. [illegible] 291. Liczby 2. e 1. 512. h.
Wesele y dobrą myśl czyni/ 185. b 1.
Wészek powszechnych zgániánie/ 357. R 2.
Wężow rospądzánie/ 66. g. 128. h. 166. m. 283. b 1. 297. c 30[illegible]. a 1
Wężow wkupę zgromadzenie/ 156. f
Wiátrow trawienie/ 55. a 64. d. 108. d 2. 120. c. 147 p. 156. h. 178. a 1. 198 b 1.

Wiátrow wypadzánie z wnatrza/ 51. c. 72. d. 114. f. 121. b 1. 122. d 1. 263. b 3. 282. g 2.
Wielkiego Jáiá vczynienie/ 610. b.
Wirzbowey wodki vżytek/ 245. a 1
Wilgości skażonych á zbytnich z ciáłá/ pozbycie rozmáite/ 36. a. 57. b 2. 63. a 1. 67. d. 73. b. 81. h. k. 84. d. 85. b. 93. c. 106. c. 135. i. 161. d. 171. d 1. 178. f. 180. c. 181. c 2. 183. f. 223. b 2. 124. q 1. 241. a 1. 282. f 1.
Wilich Jágod wpráwowánie/ 537. c.
Wilká odstrászyć/ 290. d.
Wilká wrzodu leczenie/ 142. c. 395. R 3.
Winá białego czarnym czynienie/ 621. q.
Winá Borakowego przypráwienie/ 623. e.
Winá chłodzenie lecie/ 621. S
Winá cierpnacego czynienie/ 623. m.
Winá Cukrowego czynienie/ 626. n.
Winá Cytwarowego czynienie/ 624. e.
Winá czarnego białym czynienie/ 621. R.
Winá Granatowego czynienie/ 623. n.
Winá grzmienie by niewzburzyło/ 620. e 2.
Winá metnego iásnienie/ 620. e 1. f 2.
Winá ożádzenie pijakowi/ 501. n.
Winá Piołynkowego działánie/ 622. a. 623. b. c.
Winá skażonego nápráwienie/ 621. m.
Winá słábego wyiedrznienie/ 620. a.
Winá słodzenie bez przysády/ 620. f 1. g 1.
Winá smácznego przypráwienie/ 620. b. 621. c
Winá stechnieniu iáko bronić/ 621. i
Winá Szálwiowego czynienie/ 623. d.
Winá Szántowego przypráwienie/ 623. f.
Winá szkodzeniu w piciu/ 188. f. g. h
Winnych skorek wodki palenie/ 245. c 1.
Winorosl by słodkie iágody rodziłá/ 614. b.
Winu/ kogo przyuczyć chceß/ thák vczyń/ 313. § 6.
Winu trwáłość ták przypráwiß/ 620. g 2 621. h. l.
Winu wonność vczynić/ 620. c.
Winu wleczenia zábronić/ 621. k.
Winu wonia przykra odiać/ 620. d.
Winu z vst śmierdzieć broni/ 501. m.
Wiśni vżytek/ 215. a. b. Soku przyprawienie/ 525. e.
Włós bielenie/ 492. a. Chedożenie 212. a 1.
Włosow czernienie/ 59. e. 76. e. 104. h. 151. e. 162. i. 166. h. n. 347. R 1. 494. n. o. p. q.
Włosow gestwienie/ 496. g.
Włosow kedzierzáwienie/ 492. b
Włosow leżienia broni/ 167. e 1. 217. l. 347. R 2. 496. f. szukay włos twierdzenie.
Włosow mnożenie/ 283. a 2. 321. § 2. 347. R 4. 495. a. b. 496. c. d. e.
szukay włosow rośćienie.
Włosow mołom broniente/ 348. R 4.
Włosow niszczenie spadzánim/ gdzie ich nie trzebá/ 177. c 1. 266. b. 277. b 2. c 2. 300 a 2. 348. R 2. 494. a b c d e f g h i k l m. 498. n. o.
Włosow nárasczánie/ 25. g. 34. c. 35. l. 145. g. 158. d. 162. e 1. 166. n. 167. e 1. k. 175. n. 240. d 1. 277. c 1. 279. f. 287. e. 288. b 2.
Włosow pachowych niszczenie 288 b 3
Włosw powiekowych złych niszczenie/ 274 e. 321. § 7. 348. R 3
Włosow w Ránách niszczenie/ 390 R 2
Włosom siwienia broni/ 348 R 5
Włosow siwych czernienie/ 494. s. 495. t. v x y z.
Włosow siwych czerwienienie/ 494. r.
Włosow twierdzenie/ áby niezłázły/ 110. b. 167. k. 194. b 240. d 1. 242. b 2. 285. b 2. 278 d
Włosow żołcienie 150. e. 175. h. 492. c. d e f g h i k l m n. 494 m
Włoskich Orzechow iedzenie/ iáko szkodliwe/ 211. a 3 212. c 1 O wprawowániu ich w Cukier álbo w miod/ 535. a
Wnatrza bolenie/ 41. g 67. f 68. d 91. e. 106. d 162. h 1 165. g 169. b 2. d 2 187. b 1 202. d 285. d 1 286. f. b 1. 293. a 2. 624. b.
Wnatrza czyscienie ze szkodliwych wilgośći 46. b 2. 48. c. 115. a 2. 150. h. 153. g. 214. b 1. 245. c 1. 371. R 2. 624. q. a.
Wnatrza dárcie álbo gryzienie/ y kłocie leczy/ 103. d 135. e 136. e 156. h. 219 b 2. 236. b 242. a 2. 624. p
Wnatrza gnicie iáko leczyć/ 95. a 2.
Wnatrza nadymánie/ 242. a 2.
Wnatrza owrzedziáłośći leczenie/ 183. f 187. a 188. b 2. i. 243. d 2. 273. m. 65. r.
Wnatrza puchnienie leczyć/ 191. g
Wnatrza posilánie/ szukay twierdzenie
Wnatrza rozsiádánie/ álbo pádánie iáko leczyć

leczyć 55. g. 112. i. 122. e.
Wnatrza wilgotnego sußenie/ 211. a 2.
Wnatrza twierdzenie/ zwłaßczá w biegunkách/ 162. h 1. 237. c.
Wnatrza zápalenie chłodźić/ 86. b 2. 9?. h 173. a 1. 152. g. 153. e. 215. a. 218. b 2. f. 236. h. 269. r.
Wnatrze zápiekłe odmiekczá/ 156. ßukay żywotá odmiekczenie/
Wnatrze zázjebione/ 200. c.
Wodek wßytki w tych Kśięgách ſą opiſáne/ Bázyliowa/ Biedrzeńcowa/ Bukwicowa/ Bzowego kwiátu/ Celidoniey/ Centurzyiey/ Chmielowa/ Czarnego źiela álbo korzenia/ Dźiewánnowa/ Dryakwie polney/ Fiołkowa/ Gromowego źiela álbo korzenia/ Grzybieniowa/ Háłunowa/ Hányżowa/ Jáłowcowa/ Jelenich iezykow/ Kopru włoſkiego/ Kośćywałowa/ Koſáćcowa/ Láktucżána/ Láncżána/ Láwandowa/ Máćierzey dußki/ Májoranowá/ Máku białego/ Mátki Bożey włoſkow/ Mikoláykowa/ Mleczowa/ Miodunkowa/ Orzechow włoſkich/ Páprotczána/ Roiownikowa/ Rożána/ Rozchodnikowa/ Rozmárynowa/ Száłwiowa/ Trawowa/ á zwłáßczá Perzowa/ Trlicżowa/ Wirzbowa/ Winneyrośli/ Wołowego iezyká/ Wyczána.
Wodek tez koſztownych á pożytecżnych czynienie. Wodká głowe leczaca/ 247. a 2. Druga młodość twierdźi/ 545. d. Niebieſkiey wodki czynienie od wiela chorob/ 547. e. Miſterna ku laniu ſłużaca 6?2. k. Rany przeko goiaca/ 56?. d. Oczom ſłużaca/ 247. c 2. d 2. Powietrzu morowemu przećiwna 544. b.
Wodek wonnych rozmáita przypráwá/ 561 a. b. c. 562. d. e. f. g. h. i. k.
Wodna niemoc/ ßukay wodnice.
Wodnice/ ieſt puchliná wodna/ á to iey leczenie/ 76. c. 86. c 1. 138. b 2. 170 b 3. 174 e. 187. b 1. 243. c 3. 246. f. 373. R 1, 2. 543. a. b.
Wodnoćielność/ ßukay wodnice/
Wodoklonu zaßkodá/ 133 f.
Wody przy winie poznánie/ y odłaczenie/ 619. a. b. c.
Wołu leczenie/ 364. R 2. ßukay martwa koſtká/ álbo guz.
Woſku fárbowánie/ 592. m. etc.
Wrácanie czynić dla czyśćienia wnatrza/ ze złych wilgośći/ 18. d 1. 39. k. c. 49. b. 110 i. 113. c. 145. e. 146. c. g. 176. a 2. 236. g 2. 243. d 1. 244. c 2. 318. g 5.
Wrácanie krwie ſtanowienie/ 168. c. 372. R 1. 2.
Wrácánia oddalenie/ powśćiagnienie/ y zaſtanowienie/ gdy niepotrzebnie bywa/ 48. e. 74. i. 100. d. 116. b 2. 123. f 1. 143. b. 144. c. 170. b 2. 176. g. 186. e. 204. h. 213. b. 214. c 1. 215 h. 218. b 2. e. 222. c 2. 223. b 2. 226. a 2. 238. b 2. 239. c 2. 240. b 1. 242. b 2. 245. c 1. 371. R 1.
Wrzodow bolacych błagánie/ 43. d. e. 103. k. 181. b 1. ßukay wrzodow predánie.
Wrzodow ćiekacych iuż przepukłych czyśćienie/ 143 h. 187. c. 212. e. 282. e 1. 386. R 2. 387. R 1.
Wrzodow czarnych leczenie/ 48. g. 228. b 2?
Wrzodow czcżych leczenie y náraßczánie/ 85. a 1. 101. i. 125. g. 149. e. 265. c 1. a 2. 277. b 1. 275. l. 283. c 2. 288. c 2.
Wrzodow czerwonych roſpadzánie/ 238. b 2. 292. c 2.
Wrzodow gárdłowych leczenie/ 174. a. b 2?
Wrzodow gniłych goienie/ 84. c. 125. o. q. 173. a 1. 234. b. 242. c 2. 617. c.
Wrzodow iadowitych leczenie/ 270. f.
Wrzodow łonowych leczenie/ 50. k. ßukay łonowych ſadzeli.
Wrzodow miekczenie/ otwieránie/ przepuſzczánie/ ßukay wrzodow zbieránie/
Wrzodow Nożnych leczenie/ 142. l.
Wrzodow obronienie przed przyśćim/ 25. c 179. g. h. 261. b 2.
Wrzodow otworzyſtych czyśćienie/ ßukay wrzodow ćiekacych.
Wrzodow pierśiſtych leczenie/ 4?. f.
Wrzodow predánie tulić/ ßukay wrzodow bolacych.
Wrzodow przepukłych leczenie/ ßukay wrzodow ćiekacych.
Wrzodow ſtarych leczenie/ 560. c.
Wrzodow ßerzacych ſie leczenie/ 161. e 2. 272. e. f.
Wrzodow wnetrznych leczenie/ 276. c.
Wrzodow zadkowych leczenie/ 101. e. 1?8. c. 274. c 2. 553. e. f.
Wrzodow zápáliſtych chłodzenie y leczenie/ 25. d. 26. a 1. 27. d. 29. d. 35. i. k. 49. b 50. i. 84. e.

84. e. 89. e 1. 99. b. 106. h. 110. c. 122. d 2. f. 152. d. 177. d. 229. f 1. 240. b 2. 272. b. 292. d. e.
Wrzodow zbieránie/ 29. l. 33. k. 41. a. h. 89. b. 97. a 1. 99. g. 101. a. 107. k. 118. d 1 155. b. n. 156. c. 174. g. 184. b. 206. b 1. 225. c 1. 274. n. 276. c 1. g 1. 290. e. 392. R 3.
Wrzodow zimnych leczenie/ 87. a 2.
Wszy głowných/ y gnid spadzánie/ 57. e. 173 a 2. 280. a 1. b 1. 301. g.
Wszy powiecinych/ y indzie skornych gubienie/ 357. R 2. 501. b. 502. c.
Wychodzenie máćice/ szuk: máćice vpádley.
Wychodzenie ielitá zádniego/ 381. R 2. 473 R 1. szukay Jelitá wychodzenie.
Wyćiągánie wrzodu z wnątrzá ná wierzch 542. a. b. c. d.
Wydymánie ku stolcom/ 28. e. 102. e. 108. d 2. 115. h. 119. f. 125. l. 130. c. 136. e. 147 g. 160. e. 175. k. 202. e. 216. c 1, 225. a 2. 473. R 2.
Wylęgnienie iáiec bez ptaká/ 610. g.
Wywinienie Stáwu w członku/ iáko leczyć 46. d. 65. i. 272. l. 344. R 3. 382. R 2.
Wzroku ćmienie/ 95. b 1.
Wzroku czyśćienie/ iásnienie/ ostrzenie/ y posilanie/ 35. l. 38. h. 74. f 2. 101. m. 147 d 1. 148. b. e. 161. d 2. 176. h. 191. d. 197. f. 215. c. 238. b 2. 241. f. g. 242. f. 243. a 3. b 1. 288. b 3. 290. i. a 2. b 2. 291. b 1. 295. c 2. 297. d. 299. d. 300. c 1. c 3. 355. R 6. 543. a.

Z.

Zab bolenie/ pátrz Zebow bolenie.
Záchćiewánie brzemienney/ czym oddálić/ 213. a.
Záchwycenie powietrza po czym znáć/ 481 R 1. 483. R. 4. 487. R 6. 7.
Zádku bolenie leczy/ 79. c 3. 170. e 1.
Zádku puchnienie/ 109. e.
Zádkowy wrzod ták leczyć/ 244. a 2. 381. R 3. 553. e. f.
Zadku wychodzenie thák masz wgániáć/ y twierdźić/ 457. R 1. 473. R. szukay wyszey Jelitne wychodzenie zádkiem.
Zádku rozáiádánie ták leczyć/ 188. b.
Záduma/ iáko ma być wygnána/ 130. b 1. 144. b.
Zdumá/ gdy mozg psuie/ czyni człowieká zádumáłego/ á ták ma być rátowan przed oszáleniem/ 196. a 1. 244. b 2. 286. c 1. 289. b 3.
Zágrzewnienie czego w ćiele/ zápchnieniem zowiemy/ szukay zápchnienie.
Zanokćice iáko leczyć/ 29. h. 95. d. 125. e. h. 383. R.
Zápalenia członká wszelkiego gászenie/ 54. d 122. f 1. 136. b 2. 143. e. 158. e. 160. b 2. 183. c. 241. f. 243. a 2. 244. d 1. 383. R 1. szukay ogień piekielny.
Zápalenie Ledźwi/ 141. a. szukay ledźwi.
Zápalenie plći. 175. k 1.
Zápalenie sádzelá/ wrzodu/ rány/ álbo krosty ták vgáśisz. 27. c. 125. e. h. 185. a 2. 219. c 1
Zápalenie żołądká ták vgáśić/ 525. d. 526. a 1. 531. 2.
Zápalistych wrzedźienic leczenie/ pátrz wrzodow szerzących sie.
Zápchnienie czegoszkolwiek w ćiáło/ zágrzeznienim zowa/ iáko wyćiągnąć/ 26. b 2. 75. b. 18. a 2. 113. e. 178. d. 312. e 1. 318. G 3. 392. R 1. 520. b. c.
Zápiekłość żywotá miekczyć/ 69. e. 76. f. 97. e. 193. g. 263. c 3. 279. g. 287. c. e. 374. R 1. 467. R 2.
Záplugawionych Ran/ pátrz ran záplugá.
Zápomnienie iáko ku báczności przywroćić 62. b 1. 235. a 1. 241. h. 351. R 5.
Zátkánie żołądká iáko wyzwolić/ 371. R 1
Záźiebienie mozgu iáko vleczyć 110. p. 240. e
Záźiebienie wnątrza iáko zágrząć/ 188. k.
Záźiebienie wszelákie iáko wygnáć/ 14. a 2. 24. b. 81. h.
Záźiebienie żołądká/ 150. c.
Zboża Czerwiom bronienie/ 580. e.
Zczmielowe vkąszenie leczyć/ pátrz Osy y Zczmielá vkąszenie
Zdebia wypłoszenie/ 278. b.
Zdrowia záchowánie/ 545 d. 547. e. 624. d.
Zebow bolenie/ 38. b 1. 50. h. 58. f 2. 59. d. i. 80 e 1. 87. b 1. 93. b 1. 98. c. f. h 1. 104. f. m. 108. b. 118. c. 119. g. 124. p 1. 125. b. 133. c 1. 124. l. 134. k. 141. d. 147. e. 144. l. 154. c 2. 155. p. 159. c 2. 174. b 1. 175. c. h. 176. b 2. 189. g. 193. c. 229. i. 2 235. d 2. 236. f 1. g 1. 237. h. 238. f. 274. f. p. 277. a 2. c 2. 283. f. 288. c 1. 289. h. 315. G 3. 359. R 1. 2
Zebow bielenie/ szukay zebow wyćieránie.
Zebow czyśćienie z wilgośći złych/ 223. c 2. 312. a 2.

Zebow mocnienie / ßukay zebow twierdzenie.
Zebow rośćienie Dźiećiom/ 285. d 2. 301. h. 360. R 2.
Zebow tárćie/ßukay zebow wyćieránie.
Zebow twierdzenie / gdy sie ruchàią z choroby/ 37. l. 119. g. 134. k. 143. c. 223. c 1. 217. f. 234. a. 242. c 2. 273. k. 274. f. 283. f 312. b 3. 359. R 4. 543. a.
Zebow wyćieránie/ 100. p. 312. a 1. 318. § 5. 360. R 1. 515. a. b. c. d. 516. e. f. g. h. 517. i. k. l. m. 616. h.
Zebow wyymowánie bez naczynia y bolu/ 285. d 2. 289. i. 518. n. 2. 3. 4.
Zelázá Ecowánie/ to iest wyżeránie iákich Form/ 276. d 1. Od rdzewienia bronić/ 597. g.
Zgniłych Ran czyśćienie/ Pátrz ran zgniłych.
Zgági kwáśney oddalenie/ 64. f. k.
Zgági palącey oddalenie/ 24. h. 168. h. 241. e.
Zimy skończenie po czym poznaß/ 296. b 2.
Złamánie kośći zrośćić/ pátrz kośći złamánie.
Złotá ku pićiu przyprawiánie/ 484. R 1. 544. c.
Złotá tárćie ku malowániu álbo pisániu/ 584. b. c. e. f. 585. g. h.
Złych krost rány/ ßukay Rány złych krost.
Zmárßkow gładzenie/ y rozćiągnienie/ 238. e. 511. g. h. i. k. l. m. 522. d. f. §
Znáki w chorych złe y dobre/ 397. 399. R 2
Zołądká bolenie/ 37. d. 52. f. 41. d. 55. f. 67. e. 72. h. 82. a. 91. c. 94. e. 101. k. 108 a 1. 112. e. 114. f. 120. i. 122. d 1. 156. h. 160. b 1. 168. l. 170. d 1. 181. k. 182. e. f. 198. b 2. 199. b 1. 202. d. 208. d 2. 210. c 1 283. c 1.
Zołądka chłodzenie/ ßukay zápalenie Zołądká.
Zołądká czyśćienie z wilgośći zágniłych/ y inych zbytkow / 32. d. 45. b. 46. b 2. 66. i. 83. i. 156. f. 159. h. i. 161. d. 171. c 1. 180. d. 192. c. 215. a. 240. d 1. 244. c 1. 263. a 3. 530. a. 543. a.
Zołądká dárćie/ ßukay zołądká kłoćie.
Zołądká gryzienie/ 81. b. 166. b 2. 211. a 3. 274. h.
Zołądká nádymánie/ßuk: zołądká wzdetość.
Zołądká pośilenie / áby karmią záttzymał/ y tráwić mogł. 27. c. 30. l. 36. c. 41. d. 44. b 2. 48. c. 55. e. 69. R 2. 71. b. 74. c 2. 101. f. 102. f. 108. d 2. 120. c. i. 116. b 2. 121. e. 123. b. h. i. 129. b. 135. f. 144. b. m. 150. b. 161. d. 166. d. 168. h. 173. b 2. 179. e. 182. d. e. 188. b 1. b 2. 197. a 1. 199. b 1. c. b 2. 201. c 1. 204. l. 205. b. 214. c 1. 218. b 2. 225. e. 227. a 1. 235. b 2. 236. b. 239. c 2. 240. b 1. 241. a 2. b. b 2. 249. b 1. 268. d 2. 284. a 2. 285. c 1. 292. e 2. 371. R 3. 529. a. b. c. d. e. 530. d. 531. d. f. 532. h. ßukay twierdzenie.
Zołądká kłoćie álbo dárćie leczyć/ 189. e. 370. R 1.
Zołądká miekczenie/ ßukay zołądká zápiekłego.
Zołądká náprawienie/ ßukay twierdzenie.
Zołądka puchnienie/ 105. f. 167. c 2.
Zołądká rozśiadánie/ 242. c 1.
Zołądká twierdzenie ßtráwnośći/ áby wrácánia poniechał/ 50. b. 66. d. 154. f 1. 192 c. 204. c 2. 215. d. 224. f. 234. d. 235. d 2 236. b. 243. c 1. 286. f. 291. 2. d 2. 483. R 1. 524. a 3. 525. d. 625. c. d. e. f. k.
Zołądká wzdetość/ od wiátrow tłumić/ 50. b. 84. c. f. 196. a 2. 291. 2. f 2. 293. c. 370. R. 3.
Zołądká wilgotnego sußenie/ 74. b.
Zołądká zápálistość chłodźić/ 90. g. 181. d 2. 188. b 1. 213. b. 214. c 2. 218. c. 244 d 1. 262. d 2. 370. R. 2.
Zołądká zápiekłość miekczyć. 50. m. 166. b 2. 214. e. ßukay miekczenie wnętrza.
Zołądká záźiebienie grzáć/ 28. b. 92. c. 100. b. 108. d 2. 110. h. 121. b 2. 145. e. 178. a 1. 197. e. 200. c. 202. g. 203. e. i. 243. c 1. 274. m. 307. R 4.
Zołta niemoc ták zganiáią/ 30. i. 31. c. f. 33. c. 36. b. e. 38. i. 42. f. 43. e. 46. c. 48. b 2. e. 49. b. 52. i. 53. b 2. 54. b. 56. a. 59. c. f. 88. c 2. 89. e 1. 90. m. 97. b 1. c 1. e. 115. c. 118. b 1. f. 120. h. 125. g. 130. d. e. 148. d. 150. i. 159. b. 162. d 1. 163, o. 164. d 2. 167. c 2. d 1. 174. d. 175. m. 182. d. 185. a 1. c 2. 186. b. e. 195. d. 235. d 2. 236. h. 237. b. h. 238. b 1. c 2. 239. a 1. c 1. e. 240. d 1. 242. a 2. 243. d 1. 244. b 2. 279. c 1. 291. c 1. 372. R. 6.
Zołz rospadzanie/ 82. h. 89. d. 148. c. 154. f.

154. f. 102. f. 240. d 1. 243. c 1. 518. a. b. c. d. ßukay guzow.
Zrzenice wyrośt iáko tłumić/ 356. R. 4.
Zuchw bolenie iáko leczyć/ 104. b 1.
Zuchw spádnienie Dźiećiatku álbo Języká ták lecz. 42. c.
Zwyćięstwo przynośi/ 324. Diament.
Zył bolenie leczyć pietych/ y inych/ 44. b 1. b 2. 67. g. 85. a 1. 155. d. 159. g 1. 165. a 2. 300. b 2.
Zył czyśćienie/ pietych y inych/ 45. b. 142. a. 159. c 1. 162. e 2. 171. c 1. 174. b 1. 185. b 2. 212. b 2.
Zył drżenie iáko leczyć/ 85. d.
Zył kurczenie. ßukay żył schnienie.
Zył leczenie pietych/ y inych/ 241. h. 267. d. ßukay żył pietych spaiánie.
Zył miekczenie/ ßukay żył puchnienie.
Zył obráżenie/ ßukay żył pietych spaiánie.
Zył odgniećienie/ 72. h. 178. c. d.
Zył pietych otworzenie/ ßukay żył zátkánie.
Zył pietych y inych pośilánie/ 41. c. 85. a 1 92. a. 110. f. 115. a 2. 119. f. 157. i. 158. o. 171. b. 191. b. 239. b 1. e. 242. b 2.
Zył porwánie spaia/ ßukay żył pietych spaiánie.
Zył puchnienie pietych / y inych iáko miekczyć/ 244. a 2. 301. b 2. Sadzele theż ná nich leczyć/ 289. f.
Zył schnienie y kurczenie/ iáko odżywić/ 24. a. 182. b. 273. a 1. 284. a 1. 288. e.
Zył spaiánie po zerwániu álbo obráżeniu/ 44. b 2. 113. c. 172. b 1. 212. e. 222. g.
Zył zátkánych otworzenie/ 72. h. 178. e. 237. b. 238. c 2.
Zył záziebienie / iáko vgrzać/ 159. f 1. 228. b 1.
Zywotá bolenie/ ták vśmierzáć/ 50. d. 85. a 1. 102. g. 163. a 2. 167. b 2. 276. e. 282. g 2. 470. R. 4. 543. a.
Zywotá chłodzenie / ßukay żywotá zápalenie.
Zywotá czyśćienie/ ßukay żywotá przeczyśćienie.
Zywotá dárćie iáko vśmierzyć/ 148. d. 293. d. e. 559. Kolumná 2.
Zywotá gryzienie iáko vspokoić/ 38. d. 74. d. 135. d. 148. m. 173. b 2.
Zywotá kłoćie czym vśmierzyć/ 36. f. 68. b. 77. g. 110. l. 111. f. 112. g. 163. b 1. 170. e. 178. b 1. d 1. 198. b 2. 217. i. k. 239. c 2.
Zywotá miekczenie / ßukay żywotá zápiekłość.
Zywotá morzenie vśmierzyć/ 282. c 2. 292. b.
Zywotá przeczyśćienie/ 153. b. g. 215. c. 237. a. 246. b 2. 375. R. 2.
Zywotá przedłużenie/ 254. c 1. b 1.
Zywotá puchnienie/ 40. b. 41. a. 155. q. 266. b 2.
Zywotá twierdzenie/ zwłaßczá w biegunkách/ 25. a. 95. a 1. 136. g. 168. b 2. 169. d 1. 220. a 2. 276. e. 296. a 1.
Zywotá zápalenie iáko chłodźić/ 163. f.
Zywotá zápiekłość iáko odmiekczyć/ 25. a 29. g. 34. a. b. 50. f. g. 57. b 2. 81. e. 95. a 1. 104. c. 105. b. 115. k. 117. d. 122. b. 136. g. 159. b 2. 173. b 1. 175. k. l. n. 216. a 1. 237. h. 238. c 1. c 2. 268. b 2. 273. i. 284. a 2. 285. c 1. 291. 2. e 2. 296. a 1. 301. c 1. 314. § 4.

Dokończenie Regestru/ O chorobách Rozmáitych.

Regeſtr vkázuiący imioná álbo przezwiská ziół / y rzeczy wſzelkich w Lekárſtwách ſłużących /

A to według porządku obiecádłá / dla ſnádnieyſzego nálezienia y poznánia vczyniony / zwłaſzczá tych ziół / ktorych wyobrázenie w tym Herbarzu nie ieſt ták ſkutecznie okazano / Tedy w tymże Regeſtrze náznáczono / gdzie ie w Herbarzu Mátheolowym ktory w Wenecyey 1565 ieſt drukowan / nalesć możeſz / á to tym znáczenim M. Ktoby zás miał Válerium Cordum / tedy pod tym znákiem znáczono V. C. Co zás w tym Polſkim Herbarzu / tedy tá literá H náznáczono naydzieſz. Co śie tycze słow trudnych ku wyrozumieniu / álbo rzeczy niepoſpolitych ku poznániu / o ktorych w Herbarzu w thym zmienki niemáſz / Thu ná oſtátku wykład naydzieſz / do ktorego vkázowánie ieſt tym znakiem W. A liczbá przy tym vkázuie mieyſce / gdzie máſz wyrozumieć. M. S.

A.

Agreſt / álbo Agroſt. H. 187. a 2.
Alabaſter kámień. H. 325
Albánd kámień. H. 324.
Alephángium. Wykład. 1
Aloná ſok twárdy. H. 191 Mátt: 683.
Amárenatá. H. 525. e.
Amátiſt álbo Ametiſt. H. 325.
Ambrá żywicá ziemna. H. 314. g 9. W. 4.
Aminek. H. 10. a. M. 761. Wykład. 196.
Amomu niemamy. W. 2.
Angielſki tránk. H. 95. M. 934. Wykład. 3.
Aſphaltum. Wykład 4.

B.

Bábá ptak wodny. M. 350. Wykład 5.
Bábia dupá. Wykład. 7.
Bábia iágodá. Wy. 6.
Bábia ſol. Wykład. 8.
Bábczy czoſnek. W. 9.
Bábimur. Wykład. 10.
Bábká ſzeroká. H. 18. a M. 479. 480.
Bábká wodna. H. 68. M. 482.
Bdły morſkie. Wykład. 11
Bdły ziemne. Wykład. 12.
Belziná. Wykład. 13.
Belzoin. Wykład. 14.
Benedikt. H. 71. W. 15.
Ber ieſt zboże. W. 16.
Bes. H. 162. W. 17.
Bágno. Wykład. 18.
Báláninek kámyk drogi. H 327.
Balſam koſztowny. W. 19.
Bániá długa y okrągła. H. 49. M. 511.
Bániá polna / álbo zamorſka. H. 192. M. 1275.
Báńká poiemna / ieſt tá w- ktora wodká ćiecze / gdy w- drugiey pala.
Báńká Wenecka ku pale- niu wodek / ieſt ná kſztałt v- rynalá / ále z długą ſzyią by- wa.
Báran. H. 270. a 3.
Báráſz. Wykład. 20.
Bárnádynek. W. 21
Barſzcz. W. 22
Bárwinek. W. 23
Báwełná. W. 24
Báżánká. W. 25
Báżánowiec. W. 26
Bázylia ogrodna. H. 27 W. 27.
Bázylia polna. W. 28.
Báżyná. W. 29.
Biedrzeniec. H. 126. M. 1032.
Bielon. H. 79. W. 30.
Biel Olowna. H. 261.
Bieżáczká ieſt biegunká.
Biawat. W. 31.
Bláywás. H. 261.
Bliźnicki wonne. W 32.
Bluſzcz. H. 60. W. 33
Bluſzczoperz. W. 34.
Bób ſwoyſki. H. 209. Matt: 420.
Bób kámienny. W. 35.
Bób Turecki álbo włoſki. W. 36.

Bób wodny Wyklad. 37
Bobek. Ʒ. 208. M. 131.
Bobownik W. 38.
Bóbr źwierze. Ʒ. 282. M. 330.
Boćian ptak. Ʒ. 292.
Boćianie noski. W. 39.
Bodźieniec. W. 40.
Bodźißek. W. 41.
Borag. Ʒ. 22. M. 1186.
Borás zlotnicy. Ʒ. 593.a. W. 42.
Boże drzewko. Ʒ. 194. M. 691.
Bożybyt. W. 43.
Boży dar W. 44.
Brát z siostrą. W. 45.
Brodáwnik. Ʒ. 61. M. 1300. 1301. W. 46.
Brunac Wyklad. 47.
Brzaná Ryba. Ʒ. 317.
Brzestan. wyklad. 33.
Brzoskiew. wyklad 48.
Brzoskwiniá. Ʒ. 134. M. 241.
Brzozá. wyklad. 49.
Bućień. wyklad. 50.
Buk. wyklad. 51.
Bukßpan. wyklad. 52.
Bukiew Turecka. W. 277.
Bukwicá. Ʒ. 23. M 944.
Burßtyn. Ʒ. 329.
Byk bydle. Ʒ. 274.
Bylicá swoyska Ʒ 2 m. 848
Bylicá wodna. W. 52.
Bylica żolta W. 53.
Bżdzucha ßuk: czárnuchá.

C.

Cebulá swoyska. Ʒ. 34. wyklad. 54.
Cebulá morska álbo zamorska. Ʒ. 161. M 604.
Cedrowe drzewo. W. 55.
Celidonia/ ßukay Sándálina.
Centurzya. Ʒ. 30. M. 655.
Certa Ryba. Ʒ. 319.
Chebd. Ʒ. 58. M 1270.
Chebuly/ ßukay mierobolany.
Chleb S. Janá/ßukay slodkie strocze.
Chlopaczki. wyklad 56.
Chmiel. Ʒ. 88. M. 1213.
Chobotna wyká. W. 57.
Chrzan. Ʒ. 145. M. 442.
Chrząßcze Oliwne. W. 58.
Chrząßcze zlote. Ʒ. 55. Mátt. 358.
Ciásto Borásowe. Ʒ. 593.
Ciećiorká ogrodna. W. 59
Ciele. Ʒ. 274.
Ciemieżyk wyklad. 60.
Ciolek morski. Ʒ. 320.
Cis wyklad. 61.
Cukier. Ʒ. 197.
Cwiklá swoyska. Ʒ. 25. W 62
Cwiklá morska. Ʒ. 179 M. 1280.
Cwiklá polna. W. 63
Cynamon. Ʒ. 197
Cynober fárbá. Ʒ. 330 592. L.
Cyprowe álbo Cyperskie korzenie/ßukay wodny ostrzyß
Cyperskiey pálmy y owocu wymalowánie W. 64
Cypris ogrodny. W. 65
Cyprysowe drzewo. W. 65
Cytryná álbo Cytrowe iáblko. Ʒ. 213. M. 244
Cytryny Ráyskie. W. 66.
Czabr mály y wielki. Ʒ. 173 W. 67.
Czabr wloski/ ßukay Szmer wloski.
Czabrzycá/ ßukay Ránlanká wloska.
Czarne ziele. wyklad 69
Czárnoglow. Ʒ. 153. 2. M. 750.
Czárnuchá. Ʒ. 110. 2. wyklad. 68.
Czarne ziele/álbo czarne korzenie. wyklad. 69.
Czártowe álbo dyable gowno. wyklad. 14
Czechrzycá, wyklad. 70
Czemierzycá biala. Ʒ. 56 Mátt. 1219.
Czemierzycá czarna. Ʒ. 57 Matt. 1220.
Czosnek. Ʒ. 8. W. 71
Czosnkowe ziele. W. 72
Czermień. wyklad 73
Czernice. wyklad. 74
Czerw żytny/ Curkulio.
Czerwiec. wyklad. 75
Czerwieniec. wyklad. 76
Czerwokosy. wyklad. 77
Czurydlo. wyklad. 78
Czyśćicá czarna. wy. 79

D.

Dąb. Ʒ. 143
Dachowká. Ʒ. 338
Dátle/ owoc pálmowy. Ʒ. 213
Datle leśne. Ʒ. 196
Debianki wloskie. Ʒ. 75
Delfin. Ʒ. 315
Dyable gowno. W. 14
Diablik álbo obraski. Ʒ. 10 M. 596.
Diáment. Ʒ. 324
Dymna żużel. Ʒ. 167 W. 80.
Dimne groná. W. 80
Dymny mech. W. 80.
Dinia. W. 81
Diptan bialy. Ʒ 51 M. 76.
Diptan kretiński. W. 82
Dlonki kristowe/ ßukay Raczki.
Dlugoß bialy. W. 83
Dlugoß czerwony. W. 84
Drágánt. Ʒ. 221. M. 678
Drágmá ile waży. W. 85
Dryakiew polna. Ʒ. 165 M. 969. 970.
Drozd. Ʒ. 295
Dudek. Ʒ. 299
Duniec. W. 86
Dwoiodna Febrá/ To iest Trzećiaczká.
Dźiegieć. W. 87
Dźiegiel Indiyski/ álbo zamorski.

morski / ßukay Pasternak włoski.
Dziegiel swoyski. H. 202 M. 1170. 1171.
Dziegiel włoski. W. 88
Dzień y noc. H. 121
Dziewánná. H. 175 M. 1143. W. 89.
Dziewánná czarna W. 90.
Dziewice mleko. H 513. r.
Dziewiećiernik biały. W. 91
Dziewiedźił biały/ W. 92 Czarny támże.
Dziorawiec álbo Dzwonki. H. 84. W. 93.
Dzwonki. H. 84. W. 93

E.

Euphorbium. H. 193

F.

Fazoły. W. 94
Fláßá ku laniu Złotniczemu/ iest rzeczona lewna fláßá/ álbo leyna.
Fráncuzowe drzewo. W 95
Funt. Wykład. 85
Fierlecká. wykład. 96
Figá. H. 206
Figá Indiyska. W. 98
Figá kárwia. W. 97
Fiołki białe. W 99
Fiołki Márcowe. H. 182. 2 M 1180.
Fiołki żołte. W. 100
Fiołkowy korzeń. H. 85. Matt: 16.

G.

Gágátek. H. 324. 332. W 101.
Galban. H. 209
Galgan. H. 199
Gállas. H. 75
Gállia wonna. W. 107
Gáluchy. W. 108.
Galmay. W. 105
Gámaik. W. 102
Gárbárskie źiárná. W. 103
Gárczoffy gładkie. W. 104
Gąśienice linbowe. W. 109
Gąśienice wodne. W. 110
Gáwedá máła y wielka. W. 111
Gęś álbo gąśior. H. 292
Gęśi groch. W. 113
Gęśia stopá. W. 204
Giemzá. H. 284
Gáwron. H. 296
Gdulá. H. 130 W. 112.
Gębká Modrzewiowa. H. 192.
Gębká morska. H. 171. 2. 332.
Gier. H. 117
Glaz. H. 338
Glertá Ołowna. W. 114
Glidwosser. W. 115
Gliná przyprawna. W. 116
Glinká cieśielska. W. 117
Glinká Ormieńska. W. 118
Glistnik / ßukay mech Koralowy
Glog. W. 119
Głowienká czerwona. H. 47. M. 963.
Głowienká modra. H. 48 M. 962.
Głożny są kostki v nog.
Głożyná włoska. M. 268
Gniazdoß. W. 120
Gnidoß. H. 173. M. 1231
Gołąb. H. 292
Gołbik. W. 121
Gołębi groch. W. 122
Gorczycá biała. H. 62. 2. M. 530. W. 123.
Gorczycá swoyska. H. 154 Matt: 562.
Gorczycá winna. W. 124
Gorczycá polna támże.
Gorczycá psia. W. 125.
Goryczká. H. 72. M. 644.
Goryß wielki. H. 133 2. M 794.
Gorzykwiat. W. 126.
Grab. W. 127
Granatek źiele. H. 71. M. 889.
Granatek kámyk. H. 333
Granati Jabłka. H. 214. M 226.
Granatowe kwiećie. W. 128
Granatowe skorki / támże.
Gránicznik. W. 129
Grißpan. W. 130
Grochow poczet rozmaity. W. 131.
Gromowe źiele. H. 157. M. 477. 478.
Grußczyczká. H. 142. M. 982.
Grußká. H. 218. M. 251
Grzyb H. 69. W. 12
Grzybienie białe y żołte H. 112. Matt. 893. 894.
Grzywacz. H. 293
Gumi Arábskie. W. 132
Gumi Elemi. W. 132
Gumátikowe. W. 92
Gutá bol wstáwiech niektorzy zowa.
Gwiázdozor. H. 319.
Gwozdźiki Indiyskie. W. 133.
Gwozdźiki kramne. H. 74 Matt. 577.
Gwozdźiki ogrodne. M. 578
Gwozdźiki polne. H. 67. M. 579.
Gżegżołká. H. 296

H.

Hakowiec. W. 134.
Háłun Cukrowáty. W 135.
Háłun Kátiński. W. 136
Háłun lodowáty. W. 137
Háłun tupny. W. 137
Háłun miękki W. 138
Háłun prosty. H. 260
Háłun winny. W. 139
Hányß Ogrodny. H. 207 Matt. 754.
Hányß polny. W. 140
Helená / własnie Alona.
Hoynorośłká. W. 1411

J.

Jabłká. H. 217. M. 239
Jábłonká. H. 139. 142.
Jacynek kámyk. H. 333.
Jágnię. H. 269
Jáycá kokoßé. H. 294.
Jakuba S. kwiát/ ßukay przymiotowe ziele.
Játowcowy ſok. H. 226. W. 142.
Játowiec czarny. H. 82. M. 121.
Játowiec czerwony. W. 142
Jana S. głowka. 246
Janá S. pás. W. 10
Janá S. ziele. W. 144
Janowiec. H. 72.
Járy mleczyk. W. 145
Jarzebie śliwki. W. 146
Jarzebiná ogrodna. W 147
Jarzebiná leśna. W. 148.
Járzyny ogrodne. W. 149
Járzyny polne/ támże.
Jáſkier. H. 69. W. 150.
Jiſkolká. H. 297.
Jáſkolcze ziele/ ßukay Sándaliná.
Jáſkolczy kámyk. H. 298. a 1 328.
Jáſpis kámyk. H. 334.
Jaſtrząb. H. 291. a 2.
Jaſtrzebiec. W. 151.
Jaßczórká gwiazdziſta. W. 154. a 3.
Jáßczórka polna. H. 288. M. 362.
Jáßczórka opuchłá. W. 153
Jáßczórka ſkalna. W. 153.
Jaßczórká wodna. W. 155.
Jáßczórká ziemna. W. 154
Jáßczórze ziele. W. 156.
Jaßczórczy mech. W. 157.
Jawor. W 158.
Jáwor wodny/ ßukay wodokion.
Jażdż H. 308.
Jażiec. H. 307.
Jáźminowe Fiołki. W. 159
Jáświec. H. 284. a 3.
Jeczmień. H. 219. M. 395.
Jedná iágodá. W. 160.
Jedwab ſkálny. W. 157
Jedwábne śliwki. H. 206. Matt. 268.
Jeleń. H. 283. Matt. 355.
Jeleni iezyk. H. 164. M 831
Jeleni korzeń. W. 161.
Jeleni ßczaw. W. 162.
Jelenia gebká álbo Jelenie łayká. W. 163.
Jemioło. H. 187. M. 806.
Jerzmánka. W. 164.
Jeśieniec. W. 165
Jeśion. H. 65. 2. M. 135.
Jeśiotr. H. 3 5. M. 334. Figurá. 2. W. 166.
Jeż morſki. H. 316. M. 295
Jeż polny. H. 285. M. 293
Jeżokrab. H. 316. W. 167.
Jeżowa trawa. W. 168.
Jeżowki włoſkie. W. 169.
Jeżyczki polne. W. 170.
Jeżyczki śiwe. W. 171
Jeżyny. H. 151. M. 1008.
Jlmá. W. 172
Jmbier álbo Jngbier. H. 202.
Jodłá. W. 173
Jſkrzyk kámień drogi. H. 328.
Jſkrzyk wrzod zápáliſty. W. 174.
Judaßowe drzewo. W. 148
Jwinká. W. 175.
Jzop. H. 81. M. 625. W. 176.

K.

Káczká álbo kaczor. H. 292. a 1.
Kádźidlne otreby. W. 178.
Kadźidlnicy ſa ći/ co kadźidła ſpráwuia we włoßech.
Kádźidło kośćielne. H. 228.
Kádźidło polne. H. 97
Kádźidło ſkłádane. W. 177.
Kąkol. H. 189. M. 798.
Káliná. W. 179
Kámaiki. W. 102
Kámforá/ ßukay kánforá.
Kámienna Lebiotká. H. 30 Matt. 717. W. 263.
Kámienna żużel. H. 337.
Kamień człowieczy. H. 339
Kámień piorunowy. W. 180.
Kámień probowny. W. 181
Kámyczki ziele/ ßukay kropiołko.
Kánforá czyniona. H. 578. L.
Kánfora ſamorodna. H. 86. 221.
Kánia przedzá. H. 36. M. 1279.
Kánianká włoſka. H. 61. M. 1277.
Kánia nogá. H. 138
Kapek ieſt ćiemie głowne.
Kąpiel márdey. W. 182
Kapłon. H. 291
Kápłuni kámień. W. 325
Kappáry. H. 205. M. 6 6.
Kapuſtá głowata. H. 42. M. 468.
Kápuſtá morſka. H. 170. M. 469.
Karaś. H. 310
Kárbieniec. W. 183
Karp. H. 306
Kaßtany. H. 205. M. 211.
Káßtány Tureckie. W. 184
Káßtanki ziemne. W. 185.
Káſya. H. 193. M. 50. W. 186.
Kedźierzáwicá. W. 89
Kichawiec. W. 187
Kielb. H. 308. W. 188.
Kielki morſkie. W. 189
Kiernoz. H. 271
Kleßcz. H. 306
Kleśniec. W. 190
Kleßczowiná. W. 191.
Kliy drzewny. W. 132.
Kliy Rybi. H. 305. kolumná wtora/ná poczatku. W. 192.
Kłobuczki. W. 193
Kłokoczyná leśna. W. 194
Kłokoczyná ogrodna támże

Kłoko-

Klokoczyná włoſka. H. 131 M. 273.
Klośniczká. W. 195.
Kmin biały. H. 10. M. 761. W. 196.
Kmin leśny. W. 220.
Kmin kramny. W. 197.
Kmin polny. H. 50. W. 140
Knáſliczká. W. 198
Knieć wilczy. W. 200
Knieć wodny. W. 199
Knotnicá leśna y polna. W. 89.
Kobełki polne. W. 201.
Kocenki Arábſkie. W. 202
Kocenki wodne. W. 203
Kocenki żołte. H. 157.
Kočia ſtopká. W. 232
Kočia mietká. W. 206
Kočia ßántá. W. 205.
Kočielek kádźidlny ieſt náczynie tych Rzemieſlnikow co ſpráwuią rzeczy wonne.
Kokornak dlugi. H. 12. M. 648.
Kokornak okrągły włoſki. H. 13. M. 647.
Kokorzyk álbo czczy Kokornak. W. 207.
Kokoß. H. 293
Kolendrá álbo Koriandrá. H. 35. M. 763.
Kolnik ogrodny. W. 208.
Kolnik polny. W. 209.
Kołpaki brunatne. W. 210
Komonicá ſwoyſka. H. 100 W. 211.
Komonicá włoſka. W. 212
Komor. H. 302.
Koń. H. 276
Koniakowká ziele. W. 213
Konicz biały. W. 214.
Konicz ogrodny. wy. 215
Konik morſki. W. 216.
Konitrud. W. 217.
Konop ſwoyſka. H. 41. M. 919.
Konop włoſka. W. 191.
Koperwás. H. 265. W. 218
Kopr czarny. H. 108. W. 219.
Kopr morſki. W. 221.
Kopr ſwoyſki. H. 11. M. 756.
Kopr włoſki. H. 63. M. 778.
Kopr wodny. W. 222.
Kopytnik. H. 14. M. 36.
Koral. H. 330.
Kork mnieyßy. W. 223.
Kork więtßy támże.
Korzeń Fiołkowy. W. 224.
Koſáciec wielki álbo ogrodny. H. 82. M. 17.
Koſáciec máły. W. 225
Koſátki. H. 78. W. 228.
Kośćierzá Jeleniego H. 117
Kościelne kwiećie. W. 226.
Kościeneczki. W. 227.
Koſmaczek. H. 139
Koſodrzewiná. W. 229.
Koſtrzewá. W. 230.
Koßyczko ogrodne / álbo włoſkie. W. 231.
Koßyczko polne. H. 184. M. 1052.
Koßtywał. H. 47. M. 961
Kotewki polne y wodne/ H. 178. W. 233.
Kotká. H. 278
Kozá domowa. H. 275
Kozá dźika. H. 284
Kozia brodá. W. 234
Kozia drześć. W. 235.
Kozibláſk. W. 236
Koziel. H. 275
Kozielki. W. 237
Kozilep. H. 223. W. 238
Kozi mlecz. W. 239
Koziorożec. W. 243
Kozipárſk. W. 240.
Kozle iayká. W. 243
Kozłek. H. 183. W. 242.
Kozłek ogrodny. W. 242
Krábow rozmáitych. W. 244
Krećißek. W. 245.
Kreczynká. H. 72
Kret H. 288
Krochmal. H. 267.
Krokokoß. H. 41. M. 1295
Krolik zwierzę. H. 284
Krolik ziele. W. 240
Kropidłko máłe. W. 247
Krowi mlecz 498
Kowádlna tuſzá. H. 376.
Krowká więtßa. W. 249.
Krußczyny. W. 250.
Krußyná. W. 251.
Krwáwiec. H. 332. W. 252.
Krwáwnik. H. 98. M. 1142. więtßy. 1141.
Krwáwny kámień. H. 332. W. 252.
Kryzolit. H. 329.
Kryßtał. H. 330.
Kubeby. H. 208.
Kubeczek. H. 253
Kubek támże.
Kucmorká ogrod: W. 254
Kucmorká wilcza. W. 255
Kuklik. W. 256
Kukołká. H. 296
Kur álbo kogut. H. 293
Kurdwan. H. 59. M. 626
Kuropátwá. H. 295
Kurza nerá. W. 512
Kurza nogá. H. 122. M. 475.
Kurze ziele. H. 176. M. 947

L.

Łákotne ziele. W. 383
Łákrycia. H. 92. M. 652
Łámpárčicá álbo lámpredá H. 315.
Łániabreń. W. 257
Łániczká. W. 258
Łániczyśćiec. W. 259
Łánká. H. 93. M. 873
Łáſiczká / łáſká. H. 286. M. 332.
Łáwándá ogrodna. H. 92. M. 32.
Łáwándá polna. W. 260
Łayno. H. 174
Łázur. H. 262. 334. 590.
Łbieniec. W. 262
Lebiotká biała. H. 30. W. 263.
Lebiotká czerwona. H. 114 M. 701
Lebiotka kłośiſta. W. 264

Regestr o ziołách:

Lebiotká Kozia. W. 265
Lebiotká Rzesista. W. 266
Ledźwiec czarny. W. 267
Ledźwiec leśny. W. 268
Lelek H. 298
Lelia biała ogrodna. H. 87
M. 822.
Lelia czerwona. W. 268
Lelia modra / iest modry
mieczyk.
Lelia żołta leśna. W. 268.
Lelia żołta polna. W. 269
Lelia wodna biała y żołta/
szukay Grzybienie. H. 112.
Len. H. 210
Leniec. W. 270
Lentiszek. W. 271
Lepiesznik. W. 272
Lew. H. 289
Lipośliwki/szukay iedwábne śliwki
Libiyski sok. W. 273
Licznik Indiyski y włoski.
W. 274.
Liewna flaszá. W. 275
Limunie. W. 276
Lilách. W. 277
Lilch. W. 277
Lin Rybá. H. 311
Linbá ogrodna. H. 141
M. 96. W. 278.
Linbowe orzeszki. H. 260.
W. 278.
Lipá biała W. 280
Lipá czarna támże.
Lipień. H. 311
Liposoki. W. 132
Lisia roża więtsza z mnieysza. W. 283.
Lisie iayká. H. 157. M. 879
W. 282.
Lis morski. H. 321
Lis swoyski. H. 287
List vstny. W. 284
Listna iágodá. W. 285
Liszaie Końskie. W. 286
Liszáiec ziele. W. 287
Lnek panny máriey. W. 288
Lniáne náśienie. H. 210
Lnicá. W. 289
łobodá czarna. W. 290
łobodá gnoyna. W. 291.
łobodá ogrodna. H. 15
łobodá polna. W. 292.
łobodá świnia. W. 293
łobodá wielka. W. 290
łocygá polna. W. 294
łoczydło. W. 295
Lodowiec. H. 333
łogáwá W. 296
łomikámień. H. 163
M. 1202. W. 297.
łopian. W. 298
łosoś. H. 310
łót co waży. W. 85.
Lotna iágodá. W. 299
Lubieżnká włoska. W. 300
łuská kowádlna. W. 376
Lubszczek swoyski. H. 91.
M. 770.
Lubszczek włoski. H. 91.
M. 746.
łuk ogrodny. H. 124.
M. 551.
łuczy czosnek. W. 301
łuk polny wielki. W. 302
łysi sok. H. 226
łyszká miárá lekarska. W. 253
łyszczak. W. 303

M.

Máčicá Perłowa. W. 314
Máćierza duszká. H. 167.
M. 724. W. 304.
Máczek polny. W. 305
Maczyniec. W. 306
Mágnet. H. 335
Máioran Kreteński. W. 307
Máioran ogrodny. H. 102.
M. 727.
Máioran polny. H. 169.
M. 726.
Máiowá miodunká. W. 308
Mák długi W. 309
Mák ogrodny. H. 126.
M. 158.
Mak polny. W. 310
Mákowiczy sok. H. 116
Máliny. W. 311
Málony słodkie. H. 107.
M. 516.
Málony wodne. W. 312
Małżow palenie. W. 313
Małż Perłowy. W. 314
Małże Fárbierskie. W. 315
Małżyki śniedne. W. 316
Małżyki zieiste. W. 317
Mánná. W. 318
Márchew czerwoná.
W 319.
Márchew polna. W. 320
Márchew żołta. W. 321
Márcowe Fiołki. H. 180
Márcowe kwiećie. W. 322
Mármur. H. 336
Márszáwá. wykład. 323
Máruná. H. 101. M. 907
Márzáná leśna y ogrodna
H. 150. M. 920. etc.
Másztká. H. 223. M. 109
Mátki bożey lnek. H. 96.
M. 1209. W. 288.
Mátki bożey włoski. H. 33.
M. 1201.
Mech. H. 182. M. 62.
Mech Koralowy. W. 324
Merunki/szukay morelle.
Merzyk. W. 325
Mieczunki. W. 326
Mieczyk modry. H. 75.
Mieczyk smrodliwy. H. 172
M. 991. W. 327.
Mieczyk żołty. H. 6. M. 699
Miedź. H. 331
Miedziána máká. W. 329.
Miedziána piáná. W. 328.
Miedziána rdzá W. 130
Miedziány wytrisk. W. 328
Miedziczká. W. 339
Miedzinká támże.
Mientus. H. 309
Mierá. H. 223
Mierobolany. H. 194
W. 331.
Miertynki. W. 332
Mieśiaczkowy powoy.
W. 352.
Mietká. H. 99. M. 712.
Mietká czerwona. W. 333
Mietká Rzimska. W. 334

mietká

Miekká práßa. W. 335.
Migdaly. H. 203. M. 272
Mikolaiek. H. 83. W. 336
Miodunká ogrodna W. 337
Misttzownik. H. 118. m. 775
Mlanká. H. 317.
Mlecz Kozi. W. 239.
Mlecz Krowi. W. 248
Mlecz ogrodny biały. W. 338.
Mlecz ogrodny czarny W. 339
Mlecz świni. H. 151. W. 340.
Mlecz wilczy wielki. W. 341.
Mlecz wysoki. H. 53. Tragus. 262.
Mleczna rzepká. W. 341
Mleczny sporyß. W. 343.
Mleczyk iáry. W. 342
Mnißek dobry. W. 344
Mnißek zły. W. 345
Modrak. wykład. 31
Modrzeń. wykład. 346
Modrzeniec we zbożu. wykład. 31.
Modrzew. wykład. 346.
Modrzewiowa gebká. wykład. 347.
Modrzewiowa żywicá H 225. wykład. 348.
Mól. H. 279.
Morelki/morelle. W. 349.
Morwá. H. 104. m. 284
Mosiadz. H. 326
Moßenki. wykład. 350
Motyli powoy. W. 351
Muchy. H. 302
Mut/ mulicá. H. 277
Mulicá Rybá. W. 353
Mumia. H. 109. m. 117.
Mußczyk. wykład. 354
Mußec. H. 108. m. 1114
Mußkaty gluche. W. 355
Mußkatowy kwiát. H. 199
Mußkatowy orzech. H. 199
Mußlowe małże. W. 356.
Mydło. H. 172
Myß. H. 278
Myß Brytáńska. W. 357
Myße iayká. wykład. 358.
Myße vßká. wykład. 359
Myße zboże. wykład. 360
Myßotrzew czerwony y modry. m. 621. W. 361.
Myßy Ber. wykład. 362

N.

Nárcißek. H. 113. m. 1240. W. 363.
Nárdá Fráncuska. H. 167 W. 364.
Nárdá Indiyska. H. 166. m. 29. W. 365.
Nárdá pekáta. W. 32
Nárdusek. H. 178. m. 1163 W. 366.
Nárkáffá. wykład. 367
Násięźrzał. W. 368
Náynog. H. 309
Niedospiałek. H. 17. m. 967.
Niedźwiadek. W. 370
Niedźwiedź. H. 287
Niedźwiedź wodny. W. 371
Niedźwiedźi ogorek. W. 371
Nießpuly. H. 212. W. 373
Niestretek. W. 374
Nietátá. W. 300
Nietoperz. H. 300
Nieżyt/ iest sápká á zátkánie Rymy.
Nogietek. H. 78. m 1302
Nostrzek nieprawie zwány H. 100.
Nostrzek práwie zwány W. 375.

O.

Obieżyświát. H. 79
Obłápá wonna. W 377
Obraski mnieyße. H. 16. W. 378.
Obrostnicá mnieyßa. W. 379.
Obrostnicá mnieyßa. W. 370.
Obrostnicá wietßa támże.
Obwoiná. W. 380
Ogończá Rybá morska. W. 382.
Ogorek długi. W. 381
Ogorek leśny / niedźwiedzy y práßy. W. 372.
Ogorek ogrodny álbo kukláſty. H. 39. m. 514.
Okuń. H. 307.
Okręćień. W. 384
Okretny piecek. W. 385.
Oley skálny. W. 386
Oley ßkorpowy. W. 387
Oleßnik świrski. W. 389
Oleßnik włoski. W. 388
Oliwá leśna. wykład. 390
Oliwá ogrodna. wyk: 391
Oliwki. H. 216
Oliwá Czeska. wykład. 392
Oliwnik álbo oliwny Sok. wykład. 393.
Olow kruchy. wykład. 394
Olowna biel. H. 261.
Olowna ßymowiná. W. 114
Olßa. wykład. 395
Oman. H. 55
Omieg. H. 114. m. 1085.
Omylnik. wykład. 396
Opátek mnieyßy y wietßy. W. 404.
Opáczny ibieniec. W. 398
Opich świrski. H. 11. m. 768.
Opich włoski. W. 397
Orle drzewo. H. 192
Orle pioro. W. 399
Orlik. wykład. 400
Orlikámień. H. 326
Ormiéńska glinká. W. 118
Ormiéńska Sól. W. 673
Orzech Indiyski. W. 401
Orzech laskowy. H. 212. m. 281.
Orzech mußkatowy. W. 402
Orzech włoski. H. 211
Orzech wodny. H. 178. W. 233.
Orzeł. H. 290

Orzeßki. Z. 66. W. 403
Osá. Z. 302
Oset biały. wykład. 405
Oset czarny. wykład. 406
Oset leśny. wykład. 407
Oset miekki. wykład. 408
Oset morski. wykład. 409
Oset Páwłoczny. W. 410
Oset wodny. wykład. 337
Osieł. Z. 272
Ośiká. W. 699
Ostorzew álbo ostokrzewi-ná. wykład. 412.
Ostostreczyná máta y wielká. wykład. 413.
Ostrężyná álbo ostrożyná. W. 414
Ostropesd. wykład. 415.
Ostrożeń. wykład. 416
Ostroßki ogrodne. W. 417
Ostroßki polne. M. 760.
Ostroßki włoskie. W. 418
Ostrzycá. wykład. 419
Ostrzyß wodny. Z. 36. w. 420
Otreby. Z. 268
Otręczyny. wykład. 411
Owczy párk. wykład. 421
Owies. Z. 219. m. 401.
Ozádá mnieyßá y wietßá. wykład. 422.
Ozánká wielká. Z. 45. m. 1311. W. 425
Ozánká máta. Z. 46. M. 941 W. 424.
Ozánká gládka. wyk: 423
Ozánká kłośna. wyk: 425
Ozeoká. wykład. 426
Ozotá. wykład. 427

P.

Paćierzyczká. wyk. 428
Pádálec. wykład. 429
Págur. wykład. 430
Páiak domowy. wyk: 431
Páiak morski. Z. 315
Páiecznik ziele. W. 432
Páieczyná. Z. 180
Páieczy gon. W. 433.
Palki wodne. wy. 434
Pálmá Cyperska. W. 435
Pálmiczká licha. W. 436
Pálmowe drzewo. W. 437
Palona miedź. wyk. 438
Páluchy. Z. 77. W. 439
Pánny máriey włóski/ ßukay włoskow.
Páproć, Z. 68. W. 440
Páprotká. Z. 120. W. 441
Pará iaiek. wykład. 442
Párálizowe ziele. Z. 77. ßukay pierwoznká.
Parek waz. wykład. 443
Párk owczy. wykład. 421
Pásternaczek. Z. 128
Pásternak ogrodny. Z. 128 M. 747.
Pásternak włoski. Z. 44 wykład. 444.
Paw. Z. 294
Páwłá s. Kretá. W. 445
Pchłá. Z. 280
Pczołá. Z. 301. wykład. 446
Pczelna Roza. wyk. 450
Pczelnik ogrodny álbo włoski. wykład. 447.
Pczelnik polny. wyk. 448
Pczelny byt. wykład. 449
Peczek brunatny. wy. 451
Peczek żołty támże
Peczyná. wykład. 452
Pepkowe ziele álbo pepownik. Z. 79. 135.
Perłowa máćicá Z. 313. wykład. 314.
Perłowy malż. wyk. 314
Perły. Z. 336.
Pérz. Z. 73. m. 999.
Piáná morska. wyk. 453.
Piećiernik biały. W. 454
Piećiernik żołty. wyk 455
Piecpárćie. Z. 125
Pieczętowána gliná. wykład. 456.
Piegáwy łuk. wykład. 457
Piekielne ziele. wyk. 458
Pienieżnik. wykład. 459
Pieprzyczká. Z. 132. m. 609
Pieczyste ziele. 461
Pierna ßálßá. wyk. 460
Pierßeń. wykład. 462.
Pierwośnká. Z. 77. W. 463
Pierz gronisty. W. 464.
Pierz Indiyski. W. 465
Pierz ogrodny. Z. 200
Pierz stráczysty. W. 466
Piérzgá. W. 363
Pies. Z. 277
Pietroßnik. wykład. 467
Pigwy. Z. 204. m. 240
Piołyn. Z. 3. M. 685
Piołyn Egipski. wyk: 468
Piołyn glisty. wyk: 469.
Piołyn pomorski. wyk: 470
Piołynek włoski. wyk. 471
Piotrá s. ziele. Z. 138. m. 623.
Piotrußká. Z. 120. m. 767
Piotrußká wodna. W. 472
Piretrum nieslußne. w. 461
Piskorz. Z. 306
Piwonia álbo piwowonia. Z. 119. m. 914. 915.
Piwnik. Z. 26. m. 165
Piżemko. wykład. 473
Płochowiec. wykład. 474
Płoćicá. Z. 307
Płodne korzenie. wy. 475
Płodzień Indiyski támże.
Płodzień swoyski. W. 476
Płodzißek głowáty. W. 495
Płodzißek włoski. W. 477
Płonnik rolny. wyk: 478
Płowy wonne. wyk: 479
Plusky. wykład. 480
Pochybek. wykład. 481
Podbiał. Z. 186. m. 144
Podeźrzał. wykład. 482
Podgorzał. wykład. 483
Podkolan. Z. 95. m. 1225
Podpußczádło/ßuk: sezzysko.
Podrost. wykład. 484
Podrożnik. Z. 29. m. 510
Podrożnik ogrodny. w. 485
Podrożnik polny. wy. 486
Podrożnik Turecki. w. 487
Poiemna báńká/ßukay báńká poiemna.
Pokrzyk. Z. 105. m. 1077
Pokrzywá martwa. w. 488
Pokrzywa wielka. Z. 183 M. 1126.

M. 1126.
Pokrzywy morskie. w. ll. 453
Pokrzywá włoska. wy. 489
Poley Kretinski. wyk. 82.
Poley swoyski. H. 123. m. 704.
Poley włoski. wykład. 490
Polna gorczycá wietsza wykład. 529.
Polna gorczycá mnieysza. wykład. 530.
Polna szczeć. H. 181
Pomata. wykład. 491
Pomoráncze. wy. 492.
Pomoráncze wielkie. w. 493
Popie iayká. wykład. 494
Popioł. H. 331
Pór głowáty. wykład. 495
Porost morski. wyk. 496.
Porost ziemny. wy. 129
Porzeczki. H. 149. m. 168
Postáwne ziele. wyk. 497
Posypek. wykład. 498
Potocznik. wykład. 499
Powoy kolacy. wyk. 500.
Powoy miesiaczkowy. wykład. 501.
Powoy motyli. wyk. 351.
Powoy wielki. wyk. 502
Powoy zamorski/ Szukay Szkámonia.
Powoy ziemny. H. 185
Powoynik/ Powoyczyk. wykład. 503.
Poziemki. H. 65
Poznik máły. wyk. 504
Poznik wielki. wy. 505
Prosiána włoc. wyk. 506
Proso iágielne. H. 211. m. 405.
Proso Indiyskie. W. 507
Proso wroble. H. 70
Proszczek. wykład. 508
Prysczeniec. wykład. 509
Przekkozá. H. 283
Przepad. wykład. 510
Przerwipep H. 79. 135
Przeskostnice. wyk: 169
Przeskká. H. 44. m. 1026 wykład. 511.
Przesłagwá wykład. 513
Przestep biały. H. 28. m. 1283. Czarny. 1285.
Przetárznicá. W. 514
Przetárznik. wyk. 515
Przewierćień. wyk. 516
Przewłoká. wykład. 517
Przyiemka. wykład. 519
Przmiel. wykład. 518
Przymiotowe ziele. H. 169 - wy. 567.
Przytulia. wykład. 520
Przywrot. wykład. 521
Psia weszká. wyk: 522
Psie wisnie. H. 9. W. 326
Psi iezyk. H. 31. m. 1189
Psilen máły y wielki. H. 136. m. 1067. 1068.
Psinki czerwone. W. 523
Psinki morskie. W. 524
Psinki ogrodne mnieysze. H. 52. wykład. 526.
Psinki włoskie wietsze. wykład. 525.
Psinki wodne. wykład. 523
Pstrąg. H. 310
Ptászá 306. wykład. 527
Ptásze gniazdo. H. 50
Pszczoła. H. 301
Pszenicá. H. 219. m. 39.
Pszenica łuskna. W. 527
Pszenicá Turecka. W. 528
Ptászá Rutká. W. 530.
Ptászá wyká. H. 216 m. 432.
Ptászá 306. wykład. 531
Ptásze gniazdo. W. 320
Ptásze oczká. W. 532
Ptászy iezyk. H. 96

R.

Raczki. H. 137. m. 885.
Rádostká. wykład. 533
Ráyskie drzewo. H. 192
Ráyskie ziárná. H. 197 M. 27. W. 534.
Rák. H. 311
Rák morski máły. W. 535
Rák morski wielki támże.
Rawki. wykład. 536
Rdest. H. 139. W. 537
Rdest wodny. W. 538
Rdzá pczelna. W. 539
Retá Fárbierska. H. 150 M. 920.
Romanowe ziele wielkie. H. 176. W. 540
Roman wielki. W. 541.
Romanek obrotny. W. 543
Rosiczká wykład. 565
Rosmáryn. H. 147. m. 788
Rosploch skálny. W. 547
Rotá ziemna. W. 544
Rotá Złotnica. W. 545
Rowniatki. wykład. 548
Roza Alexándrinska. W. 549.
Roza czarna. Wyk: 550
Roza cielista. wykład. 551
Roza Damásceńska W. 549
Roza Pczelna. wyk: 450
Roza Piżmowa. W. 549
Roza polna. wyk: 552
Roza swoyska. H. 143. M. 185.
Rożáne iágody. W. 553
Rozchodnik wielki. H. 160. M. 1117. W. 555.
Rozchodnik máły. W. 554
Rozchodnik włoski y krzewisty. wy. 557.
Rozchodnik włoski głabisty wykład. 556.
Rozdżeniec. wyk: 558
Rożynki. wykład. 559
Roztog. wykład. 560
Rozłup. wykład. 561
Roznik. wykład 563
Rozsiad wykład. 562
Rożyczká pánny máriey wykład. 564.
Rożyniec. wykład. 563
Rubin. H. 337
Rudewká. wykład 566
Rukiew ogrodna y polna. wykład. 123.
Rumbárbárum moskiewskie. H. 200. wy. 741.
Rumbárbárum Tureckie. H. 195. obu wykład. 567

Rumien wonny. H. 32. M. 905. W. 568.
Rumien pśi. H. 48
Ruta ogrodna. H. 145. M. 735.
Ruta leśna. W. 569
Ruta polna. H. 63. M. 1158.
Ruta ſkalna. wy. 570.
Rzaſa wodna. H. 94. M. 1115.
Rzaſa Indiyſka. W. 284
Rzaſa ſkalna. W. 571
Rzaſa wietrzna. W. 572
Rzep świni. W. 573
Rzepa bledna. W. 574
Rzepa domowa. H. 148. W. 575.
Rzepa długa y maldrzykowata. wy. 575. M. 435
Rzepa płona. W. 576
Rzepa świnia. W. 577
Rzepik. H. 7. M. 1014.
Rzepka zaięcza. W. 406
Rzodkiew. H. 144. M. 440. 441.
Rydze morſkie. W. 578
Rayſka trawa. H. 155
Rumbarbarum. W. 165

S.

Sabina płodna. H. 160. M. 123.
Sabina niepłodna. W. 579
Sadliczka. wykład. 580
Sadło. wykład. 581
Sagapeńſki kopr. W. 582
Sałata. H. 90. M. 520 wykład. 583.
Sałata pierna. W. 460
Saletra. H. 266
Salmiak. w 673
Sandalina. H. 37. M. 628
Sapka albo nieżyt/ ieſt Rymy zatkanie.
Saſanki rane. W. 584
Sawina. wykład. 579
Scynek wykład. 585
Sedać H. 308
Senes albo Senaſowe liście. H. 196. M. 782
Sep. H. 300
Sep ślepy/ ſuk: ślepkugiel.
Sepa mnieyſza y wietſza. H. 318. M. 326. etc.
Serca ſkryćie. W. 587.
Serwatka. wykład. 588
Serzyſko tamże.
Siarka. H. 263
Siarka żywa. wyk: 589
Sielawka. wykład. 590
Siekliec. wykład. 596
Sieroty. wykład. 591
Sierpik. H. 78. M. 945
Sinilo. H. 168
Sitta. wykład. 593
Sitowie gładkie. W. 594.
Sitowie graniowite tamże.
Siwe głowki albo siwiozna. wykład. 595.
Skalna Rzaſka. W. 297
Sklana piana. wyk. 597.
Sklennik albo ſkleniczne ziele. wykład. 598.
Skło. H. 261
Skło ziemne. W. 599
Skoczek mały. H. 76. M. 1256.
Skoczek wielki. H. 38. M. 1259.
Skopki W. 600
Skorek ziemny. W. 601
Skorek morſki. H. 321. M. 317. f 1.
Skowronek. H. 296. M. 351.
Skrayny woſk. W. 603.
Skrzyp. wykład. 604
Slachtawa mnieyſza. wykład. 604.
Slachtawa wietſza. W. 605
Slaz kędzierzawy. W. 606
Slaz mały ogrodny. H. 99. M. 455.
Slaz polny. wykład. 610
Slaz wielki. wykład. 607
Slaz wianeczny. W. 611
Slaz włoſki. wykład. 608
Slaz wyſoki. H 5. wykład. 609.
Slazibodek. wykład. 612
śledź. H. 304
ślep. wykład. 429
ślepkugiel. wy. 586.
ślimak morſki. H. 312. M. 305.
Slimak ziemny. H. 312 M. 305.
ślimoraczki. wy. 613.
śliwy Perſkie. wy. 616
śliwy węgierſkie. H. 207 wykład. 617.
śliwy białe. wykład. 618
śliz. H. 309
Slodkie ſtracze. wy. 614
Sloń. H. 353. M. 353.
Słonecznik mleczny. wykład. 615.
Słonecznik ſtreczyny. H. 210. M. 433.
Smagliczka. wykład. 619
śmlod biały. wyk: 620.
Smocza krew. H. 227
Smok. wykład. 621
Smok morſki. H. 319. wykład. 622.
Smoła. H. 224
Smoła żołta. wyk. 623
Smoła. żydowſka. wy. 4
Smolanki. wykład. 624
Smrok. wykład. 658
Snieć. wykład. 624
Sniedek mnieyſzy y wietſzy. wykład. 625.
Socznica. H. 195. W. 627
Soczowica. wykład. 626
Sok ſtawowy. wy. 115
Sokoł. H. 291
Sól H. 263
Sól Ormieńſka. H. 267
Sol ſolanczana. W. 628
Sol Żydowſka. W. 629
Solna woda/ s ktorey Sol warzą.
Soſna. wykład. 630
Soſnia Pomorſka. W. 631
Soſnka mnieyſza. H. 52. wykład. 632.
Soſnka wielka. W. 633
Sowa H. 297

Sowi

Sowi groch. W. 131
Sowia strzałá. W. 634
Sowia zob. wykład. 131
Spikanárdá ogrodna. wykład. 635.
Spisglas. H. 264
Spiwrzod. H. 140. m. 571.
Sporyß. H. 91. 140. m. 951
Srebrna ßymowina. H. 262 wykład. 636.
Srebrnik ziele. wy. 637
Srebro. H. 258
Sroká. H. 299
Stalipiersch. wyk: 376
Stárzec. H. 7. M. 1014
Starczyk wielki. wyk: 638
Stáropłodzień. wyk. 327
Stek grzbietowy. wy. 639
Stochmal. wykład. 640
Stokłosá. wy. 641
Stokroć wykład. 642
Stokrotká támże.
Stonog. H. 279. M. 340.
Stonogowiec. wyk: 643
Storzyßek. wykład. 649
Stoziarn. wykład. 644
Stretwá. wykład. 645
Strusiepioro. H. 116
Strzeligłog. wyk. 646
Strzeligłozyná támże.
Strzepáczká. wyk. 647
Struliß. wykład. 648
Sturzyß. H. 131. wy. 649
Stynek. H. 322. wy. 585
Styrák. H. 225. M. 89
Styrákowe drzewo. wy. 650
Suchotne ziele. wy. 651.
Sulwicá rybká. wy. 652.
Sum. H. 309
Surmik wiát. wyk. 653
Swidwá. wykład. 655
Swidwiná toß.
Swiéczki. H. 60. M. 1022
S. Jákubá kwiát. w. 716
Swiętego Janá ziele. H. 115.
Swietlec máły y wielki. wykład. 656.
Swierczek. wyk: 657
Swierk. wykład. 658
Swinia gorczycá. W. 529
Swinia rzepá. wyk: 577
Swinia weß. H. 43. M. 1098.
świzdź wykład 659
Synogárlicá. H. 293
Szádziec. H. 54. M. 1015.
Száfier. H. 337
Száfran. H. 198. M. 69
Száklák. wykład. 660
Szálbá. wykład. 661.
Száley. H. 79
Száteßnik. wykład. 662
Száłßa nowa. wyk. 663
Szálwia czarna. wyk. 665
Szálwia ogrodna. H. 165 M. 709. 710.
Szálwia leśna. wyk. 664.
Szálwia polna. H. 19
Száńcá. H. 103. wy. 666
Száráńcza morska. wy. 216
Száráńcza polna. wy. 200
Szárlat. wykład. 47
Szárlatne iágody. wy. 75.
Szárotá. wykład. 667
Szczaw głuchy. wy. 670
Szczaw kobyli. H. 89. wykład. 668.
Sczaw polny máły. H. 6 M. 448
Szczaw polny wielki. M 447.
Sczaw siany. wyk: 669
Szczaw wodny. wyk: 670
Szczaw záieczy. wyk: 671
Szczeć biała. H. 181. wykład. 672.
Szczeć czerwona. wy. 674
Szczeć głucha. wyk. 675
Szczeć ogrodna. wy. 674
Szczeć polna. wy. 672
Szczer. H. 105. M. 1297.
Szczerbak kędzierzáwy. wykład. 677.
Szczerbak máły. wy. 678
Szczerbak ogrodny. wyk: 679.
Szczerbak ogrodny wielki. wykład. 680.
Szczodrzeniec. wyk: 681
Szczotolinbá. wyk: 682
Szczuká H. 305
Szkámonia. wyk: 627
Szkruput. wykład. 85
Szkorp. H. 289. M. 313.
Szkorp nie iest Niedźwiadek / ale Rodzay osobliwy gádziny włoskiey / náßemu rożny we wßystkim. W. 370
Szkorp morski. H. 321 M. 314.
Szkorpicá morska. W. 684
Szlam żołty gorny. wyk: 685.
Szmárag. H. 338
Szmer polny, wykład. 686
Szmer włoski. H. 177. M. 721
Szoczewicá. H. 94. M. 426.
Szpárag. H. 159. M. 4[illegible]
Szpilanká. wyk: 680.
Szpilcze. wykład. 6[illegible]7
Szpinak. H. 152. M. 404
Szymowiná śrebrna. H. 262. wykład. 636.
Szyßa Láwándá. H. 158 wykład. 202.
Szyßkowa láwándá támże.
Szyßkowe orzeßki. W. 278
Szyßkowy korzeń. W. 688

T.

Támáryßká. wy. 747.
Tarnki. wykład. 689
Táßki. H. 26. M. 569.
Tátárká. wykład. 690
Tátárskie ziele. H. 40. wykład. 961.
Tcháwicá. wykład. 692
Terebint. wykład. 693
Terpentyná támże.
Teßnik. H. 26. M. 569.
Tyrlicz. wykład. 694
Tłustoß. H. 122. M. 474. 475.
Tobołki máłe y wietße. W. 695.
Toieść. wykład. 696.
Topázik H. 336
Topola biała. wyk. 697

Topola plodna. Z. 127. wyklad. 698.
Toyna wyklad. 700
Tránk Jeleni. wy. 592.
Tránk. Z. 186. M. 506.
Trćienny Styrák. wy. 701.
Trćiná ogrodna. wy. 702
Trćiná tkácka. wy. 703.
Trćiná wonna. wyk. 704
Tredownik. Z. 61. M. 1130
Troianek leśny. wy: 705
Troian wodny. wy: 706
Troiesć. wyklad. 696
Trteć. Z. 259. W. 707.
Trteći krußec. W. 708.
Truskawki. wyklad. 709
Truty kamień. Z. 327
Trutwá. wyklad. 710
Trzebulá. Z. 47. M. 526
Trzemdálá. Z. 51. M. 76
Trzemcha czerwona. wyklad. 711.
Trześnia. wyklad. 712.
Trześnia gronista. W. 713
Trzesnká poziemna. W. 714
Tuk znamionuie tlustość.
Tuńczyk. Z. 318
Turecka Bukiew. wy: 277
Turecki polny ßafran. wyklad. 715.
Tyczna wyká. wyk. 35.
Tyrlicz. wyklad. 717

V.

Vkleiá. Z. 307
Vkwáp. wyklad. 718
Vncya. wyklad. 85.
Vrewiec. wyklad. 80
Vrzet. Z. 168. M. 634. 635
Vstne liśćie. wyklad. 719
Vßycá ostra. wyklad. 720
Vßycá tepa. wyk. 721
Vßycá waska. wyklad. 722

W.

Waglig / miásto Iskrzyká tlumáczono zle / bo Carbunculus iest Iskrzik.
Wapno. Z. 261
Wapno zywe. wy: 313
Watrobne ziele. Z. 55.
Waz morski. wy: 723
Wegorz Z. 303
Wegorz morski. Z. 316
Weß. Z. 279
Wodna weß. wy. 725.
Weßká ogrodna. wy: 724
Weßká pola. wy. 522
Wezowe iezyczki. wy. 727
Wezownik czerwony. Z. 156. wyklad. 726.
Wezowy lupieß. wy. 728
Wezowy trunk. Z. 186
Wielblad. Z. 281
Wielbladze plewy. Z. 155. wyklad. 729.
Wielgroch. wy. 131
Wielorib Z. 314
Wilcza ogań. wy. 730.
Wilcza stopá. wy. 705
Wilcze igly. wy. 731
Wilcze lyko. Z. 93. W. 732
Wilczy pierz mnieyßy y wießy. wyklad. 733.
Wile iágody. wy: 734
Wilk ziele. wy: 735
Wilk zwierze. Z. 286
Wierzbá. Z. 163. M. 199
Wierzbá wloska. Z. 20. M. 196.
Wiewiorká. wy. 736
Wiezozold. wy. 737
Winnarośl. Z. 188
Winny kámień. Z. 264.
Wino niezrzále. Z. 187
Wino smázone. Z. 137
Wiśnie. Z. 215
Witeczki. wy. 739
Wloczeń. Z. 317
Wloska wierzbá. Z. 20. M. 196.
Wloski kozlek. wy. 242
Wloski pánny máriey. wy. 738.
Wloski slaz. wy. 606
Wodna weß. wy. 725
Wodny Jáwor. Z. 182. wy. 740.
Wol. Z. 273
Wolowe oká. wy. 199.
Wolowy iezyk. Z. 23. M. 996.
Wolßey goryczká. wy. 741
Wonna trćiná wy. 704
Wonna wodká. wy. 742
Wonna wyká. Z. 133
Wonny powoy. wy. 516
Woßczycá. wy. 50.
Wrobl Z. 294
Wroble proso. wy. 743
Wronia noßká. wy. 744
Wronie másto. wy. 745
Wronie oko swoyskie. wy. 160.
Wronie oko wloskie. Z. 115
Wrotycz swoyska. Z. 179 M. 908.
Wrotycz wloska. wy. 746
Września. wy. 747
Wrzos. wy. 748
Wyiadrzenie. wy. 749
Wyczká kunicza. wy. 750
Wyczyniec. wy. 751
Wycza grußká. wy. 752
Wycze wezly. wy. 753
Wyká chobotna. wy. 57
Wyká końska. wy. 754
Wyká Rześná. wy. 755
Wyká wonna. Z. 133. M. 890.
Wrz Z. 304
Wyzliná. wy. 756

Z.

Zábá. Z. 288. M. 333.
Zábá krostáwa. wy. 757
Zábá Rogáta. wy. 758
Zábia noga ziele. wy: 759
Zábia zob. wy. 760
Zábi kámień. Z. 327
Zábie gronká. wy. 761
Zábie kosmy. wy. 762
Zábi kwiát. wy. 340
Záchwát. wy. 764.
Záczetá. wy. 763
Zádumá. wy. 765
Zádzicá / Zádziec. wy. 766
Zágáwicá. wy. 767
Záiac leśny. Z. 285

Záiac morski. Ʒ. 320
Záiecza Rzepká. wy. 406
Záieczy chłodek. Ʒ. 129. wy. 151.
Záieczy szczawik. wy. 671
Zamorskie iábłko. Ʒ. 192. M. 1275. wy. 768.
Zanokćiszká. wy. 683
Zándał. Ʒ. 201
Zánkiel. wy. 769
Zápchem co zowa. w. 770
Zarázá. wy. 771
Zarzeczká. wy. 772
Záwitek brunatny. w. 773
Záwitek płowy támże.
Zbożne Járzyny. wy. 149
Zebrak leśny. wy. 774
Zebne ziele álbo Zebownik Ʒ. 118. wy. 775.
Zeby bábie. wy. 776
żegleń. wy. 777
Zelázo. Ʒ. 332
Zembrzycá. wy. 778
żeniszek. wy. 779
żerwá wy. 780
Zgásiewká. wy. 781
Ziárniste iábłká. Ʒ. 214
Ziárno co waży. wy. 85
Ziebie noski. wy. 782
Zieiec okragły. wy. 783
Zieiste małże. wy. 317
Zimowit. wy. 439
Zimozielon. wy. 63
Zizámin. wy. 159
Zleczeń wy. 785
Złego wiele. wy. 786.
Złota Rozá. wy. 784
Złotnik. wy. 637
Złoto. Ʒ. 258
Złotogłow. Ʒ. 20. W. 787.
Złotołuszk. Ʒ. 266. W. 788
Zmiendá biała/ czerwona/ y węgierska. wy. 790.
Zmijowiec. wy. 789
Zołta smołá. wy. 623
żołty pleśnik. Ʒ. 140. m. 871
Zołty żywiec. wy. 791
Zołwie oko. Ʒ. 329
Zoraw. Ʒ. 298
Zorawie iágody. wy. 792
Zorawie noski. Ʒ. 131. wykład. 612.
Zorawiny. wy. 793
Zurnicá. wy. 794
Zużel żelázna. wy. 795
Zwieśiniec. wy. 796
Zwieśinosek. wy. 797
Zybuczek. wy. 798
Zydowskie iágody. w. 799
Zydowska smołá. wy. 4.
Zygniczek. Ʒ. 340
Zyleniec. wy. 800
Zyto. wykład. 801
Zywe śrebro. Ʒ. 259
Zywicá. Ʒ. 225
Zywiec żołty álbo skálny. Ʒ. 170. wy. 791.
Zywiczká máła. W. 424.
Zywiczká wielká. W. 802
Zywokost. wy. 803

¶ Dokończenie Regestru O ziołach/ y o inszych rzeczách.

CATALOGVS SIMPLICIVM MEDICAMENTORVM, ORDINE ALPHABETICO CONGESTORVM, PRIMO, LITERA H. INDICAT LOCVM HVIVS OPERIS, NVMERO ADIAcenti.

Iterum, M. cum numero oſtendit imaginem ſimplicis rei, in Comentario ſuper Dioſcoridem Matthioli Senenſis Venetię ædito, Anno 65. T vero oſtendit figuram ſtirpis in Hieronymi Tragi libro ſtirpium, ędito Argentorati, Anno 52. V & C cum numero ſuo, oſtendit imaginem ſtirpis in libro Annotationũ Valerÿ Cordi, à Conrado Geſnero, ædito Argentorati, Anno 61. F litera numero adiacenti, oſtendit imaginem in paruo libello imaginum Leonardi Fuchſii, ædito Baſileę Anno 49. Vltimò, litera W. oſtendit numero ſuo locũ in expoſitione nominum Simplicium quam expoſitionem ſtatim poſt Indicem Germanicum videbis.

M. S.

A.

Aaro minor. H. 16. 80 wyklad. 378.
Abies. M. 107. wy: 804
Abrotanum maſ: H. 4. M. 691.
Abrotannum fœmina. W. 65. M. 692.
Abrotanum ſyl: W. 508
Abſintium marinũ. W. 470 M. 689.
Abſintium ponticum. W. 471. M. 686.
Abſintium vulgare. T. 3. M. 685.
Acacia. W. 413. M. 193
Acanthium. W. 410. M. 671
Acanthus verus. W. 558. M. 673.
Accipiter. T. 291
Acer maior. W. 158
Acetoſa. H 6. M. 447. 448
Acinus. W. 28. M. 731
Aconitorũ ſpecies diuerſæ. H. 114. M. 1085. 1087. W. 155. 200. 283. 432. 458.
Acorum falſum. T. 6. 75. M. 22.
Acorum verum. W. 691
Acuta ſpina. W. 119. M. 163.
Adamas gemma. H. 324
Adami poma. W. 493
Adiantum. W. 738. M. 1201.
Adonis. wy. 305. M. 906
Aegicon. H. 73. M. 999.
Aegilops. 1. wy. 641.
Aegilops. 2. wy. 360
Aerichalcũ. H. 326
Aeris viride. wy. 130
Aeris rubrum. wy. 329
Aerugo æris. wy. 130
Aes vſtum. wy. 438
Aethiopis. wy. 90. m. 1152
Afodilus. H. 20
Agallochum. H. 192. m. 65.
Agaricum. H. 192. w. 347.
Ageratum. wy. 779. m. 1049. 1050.
Agnus. H. 269
Agnus caſtus. H. 20. m. 196
Agreſtum vinum. H. 187
Agrifolium. w. 412. m. 161
Agrimonia. H 7. m. 1014
Agrotto auis. w. 5. m. 350
Alabanda gemma. H. 324
Alabaſtrites. H. 325
Alauda. H. 296
Alcea. wy. 610. m. 927
Alchimilla. w. 521. m. 1177
Alchali ſal. wy. 628
Alciionium. wy. 453
Alectorius. H. 325
Aliſma. wy 3. m. 934
Alkakengi. H 9. w. 326. m. 1070.
Alkali ſal. wy. 628
Alleluia. wy. 671. m. 837
Alliaria. w. 72. m. 843.
Allium anguinum. w. 457 m. 559.
Allium Hortenſe. T. 8. wyklad 70.
Alliũ vrſinum. w. 9. m. 560
Almea. wy. 367
Alnus. wy. 395. m. 140
Aloe planta. m. 683. etc.
Aloe gummi. H. 191.
Aloe hepaticum ibidem.
Aloes lignum. H. 192.
Alſine. wy. 335. 354.
Althæa. H. 5. w. 609. 611
Alumen candidum purum. wyklad. 137.
Alumen cantinæ. w. 136
Alumen Foecium vini. w. 139.
Alumen glaciale. w. 137.
Alumen purum. w. 137.
Alumen rupeum. H. 260 w. 138.
Alumen ſciſſile. w. 137
Alumen ſquamoſũ. w. 599
Alumen zucharinum. w. 135

Aly=

Alypum. H. 179. m. 1280
Alyssum. w. 580. m. 1310.
Amaracus tenuifolio. w. 307 m. 727.
Amarenata, powidłka soku wiśniowego. H. 525. e.
Amarantus citrinus. ♄. 157
Amarantus purpureus. w. 47. M. 1047.
Ambarum. ♄. 314. m. 65.
Ambrosia. 1. w. 43. m. 851.
Ambrosia. 2. m. 852. w. 498
Ambrosiana. ♄. 19
Ametystus. ♄. 325.
Amiantus. w. 157
Amidum. ♄. 267
Ammi vel
Ammios. ♄. 10. w. 196 m. 761.
Ampeloprasum. w. 477 m. 552.
Amurca. w. 393
Amigdala. ♄. 203. m. 272
Amilum. ♄. 267
Anadromus capito ♄. 309
Anagallis aquatica. w. 38.
Anagallis fœmina & mas. w. 361. m. 621. 622.
Anagyris. w. 35. m. 931.
Anas. ♄. 292
Anchusa. w. 76. m. 992.
Androsaces 1. w. 571. m. 897.
Androsaces. 2. w. 481. m. 898.
Androsemum. w. 93. m. 938.
Anemone. w. 451. 617. 773 m. 615. etc.
Anethum. ♄. 11. m. 756.
Angelica. ♄. 202 m. 1170. 1171.
Anguilla. ♄. 303.
Anguriae. w. 312. m. 517.
Anisum. ♄. 207. m. 754
Anonis. w. 735. m. 674
Anser. ♄. 292
Antaceus Boristeni. ♄. 304
Anthemis. ♄. 32 W. 568
Antimonium. ♄. 264
Antirrinum. W. 756. M. 1196.
Antitora vel antora. W. 344. M. 1095.
Aparine. W. 419. M. 807.
Aphaca. W. 122. M 547.
Apios verum. W. 752. M. 1273.
Apios falsum. W. 753. M. 1274.
Apis. W. 446. M. 385.
Apium Hortense. ♄. 120. M. 767.
Apium Palustræ. ♄. 11. M. 768.
Apocynũ non repẽs. W 700. M. 1101.
Apocynum repens. W. 380 M. 1102.
Aqua odorata. W. 742
Aquifolium. W. 412. m. 161
Aquila. ♄. 290.
Aquilæ lapis. ♄. 326
Aquilina. W. 400. m. 629.
Aracus. W. 267. M. 424
Aranea marina. ♄. 315.
Aranea tella. ♄. 180
Araneus. W. 431. M. 361
Arbutus. W. 269. M 270.
Argentina. w. 368 m. 594
Argentum. ♄. 258
Argentum viuum. ♄. 259
Aries. ♄. 270.
Arisarum. 1. w. 191. m. 599
Arisarum. 2. w. 727. m. 600
Aristolochia caua. W. 207.
Aristolochia longa. ♄. 12. m. 648.
Aristolochia rotunda. ♄. 13 m. 647.
Armeniaca. W. 349. m. 242. 243.
Armola. W. 141. m. 738.
Armoratia. ♄. 145
Arnoglossa ♄. 18
Arsenicũ factitium. W. 788
Artemisia. ♄ 2. m. 848
Arthimelia idem.
Arum Aegiptium. w. 73. m. 425.
Arum minus. W. 786 m. 596.
Arum rotundum. W. 786 m. 597.
Arundo domestica. w. 702. m. 147.
Arundo palustris. w. 703. m. 148.
Asarina. w. 396. m. 38.
Asarum. ♄. 14. m. 36.
Ascyrum. w. 93. m. 937
Asinus. ♄. 272
Asiracos. w. 200. m. 349.
Asparagus altilis. ♄. 159. m. 477.
Asparagus syluestris. m. 478.
Asphaltite Trifolium. W. 215. m. 834.
Asphaltum. W. 4.
Aspis serpens. W. 443
Asplenium. w. 643. m. 899.
Assa fœtida. W. 14
Assa odorata ibidem.
Astacus. W. 535
Aster atticus falsus. ♄. 78 W. 592.
Aster atticus verus. w. 111. m. 1175.
Astura. w. 314. m. 301. f 1
Atractilis. W. 408. m. 811.
Atriplex domestica. ♄. 15. m. 459.
Atriplex marina. W. 293. m. 463
Atriplex syl: 1. W. 291. m. 460.
Atriplex syl: 2. W. 292. m. 461.
Atriplex syl: 3. W. 290. m. 462.
Auelana corrilia. W. 341. m. 282.
Auelana Indica. W. 355. m. 281.
Auena. ♄. 219. m. 401
Aurantia mala. W. 492. m. 245.
Auricolla. W. 784

Auricula muris. W. 359 m. 633.
Auricula vrsi. W. 303 m. 966
Auripigmentum. W. 788.
Aurum. ħ. 258

B.

Baccharis. w. 377. m. 733.
Balanites. ħ. 327
Balaustia. W. 128
Ballotæ. W. 666. m. 825
Balneum mariæ. W. 182
Balsamina. 1. w 799. m 1286
Balsamina. 2. w 13. m 1287
Barba capri. w 234. F. 101
Barba hirci. w 615. m. 537
Barbus piscis. ħ. 317
Basilicon. ħ 27. W. 27
Batitura æris. W. 376
Baucia. W. 321
Bellis maior. w. 246. m. 910
Bellis minor, media & minima. W. 642. m. 911. etc.
Belzoi & Belzui gũmi.
Belzoinum. W. 14.
Benoninum, Beniouinũ idē.
Ben verum. W. 277 m. 1237.
Berberis falsum. ħ. 26
Beta. ħ. 25. W. 62.
Betonica. ħ. 23. m. 944.
Betula. W. 49. m. 142.
Bezolar. ħ. 327
Bis acutum. W. 50.
Bistorta. w. 726. m. 946.
Blattaria. w. 198. m. 1151.
Blitum album. W. 790. m. 454.
Blitum maius. W. 790. m. 452.
Blitum rubeum. W. 790. m. 453.
Bolus armenus. ħ. 260. W. 118.
Bonus henricus. W. 306. m. 598.
Borago. ħ. 22. m. 1186
Borax. ħ. 327
Bos. ħ. 273
Botrys. W. 644. m. 853
Branca vrsina. W. 22. ħ. 24 Tragus. 437.
Brasicca diuersi generis. ħ. 142. m. 468.
Brasicca marina. ħ. 170. m. 469.
Bryonia alba. ħ. 28. m. 1283
Buffo. W. 757. m. 334.
Buglossum vvlgare. ħ. 23. W. 337. m. 1187.
Buglossum alterum. W. 330 m. 1189.
Bulbus vomitorius. W. 686 m. 603.
Buphtalmus falsus. ħ. 115. W. 144.
Buprestes. W. 77. m. 358.
Bursa pastoris. ħ. 26. m. 569
Bussus. ħ. 45. m. 442
Buxus. W. 52. m. 199

C.

Cadmia fossilis. W. 105.
Cæcilia. W. 429
Calamaroi. ħ. 327. f 1.
Calamentum. ħ. 30. w. 263
Calaminaris lapis. W. 105.
Calamintha. ħ. 30. W. 263.
Calamita. W. 701
Calamus aromaticus falsus. ħ. 40. W. 691
Calamus aromaticus siue odoratus verus. w. 704. m. 57
Calcatripa W. 417. V. C. folio. 159. b.
Calceolaria. W. 418. m. 1181
Calculus vesice. ħ. 339.
Calendula. ħ. 78. m. 1302.
Caltha idem.
Camelus. ħ. 281
Caminei lapili. W. 102
Camomilla, vide Chamæmelum.
Campanula. w. 193. F. 243
Calx. ħ. 261. W. 313.
Cancelli. W. 613. m. 312. f 2.
Cancer. ħ. 311
Cancer fluuiatilis. W. 244.
Cancer marinus. W. 244. m. 308. f 1.
Canirubus. W. 552
Canis. ħ. 277
Cannabis. ħ. 41. m. 919
Cantharides. ħ. 85. m. 358
Caper. ħ. 275
Caphura. ħ. 86. 221.
Capillus veneris. ħ. 33 m. 1201. W. 738.
Capitata Brassica. ħ. 42 m. 468.
Capito Anadromus. ħ. 309
Capito fluuialis. ħ. 307
Capnos fumaria. W. 207. m. 1159
Capo. ħ. 291.
Capparis. ħ. 205. m. 606.
Capra. ħ. 275.
Carbunculus. ħ. 328
Cardamomum. ħ. 197 W. 534. m. 27.
Cardiaca. W. 264. m. 1128.
Cardopatia. W. 92.
Carduus benedictus. w. 21.
Carduus hortensis. m. 812. w. 104.
Carduus lacteus, vel
Carduus mariæ. W. 415. m. 676.
Carduus vulgaris. W. 483. m. 669.
Carotæ. W. 319. m. 749
Carpinus. W. 127. m. 145
Carpio. ħ. 306
Carthamus. ħ. 42. m. 1295.
Caros, carui, carum. ħ. 50 W. 140. m. 755.
Caryophilata hortensis. ħ. 71. W. 15. m. 984.
Carryophillata montana. W. 256. m. 985.
Caryophillatum ocymum. W. 27. m. 534.
Caryophili aromatici. ħ. 74 m. 577.
Caryophili Indici maiores. W. 133. m. 1303.
Indici minores. m. 1303

Caryo-

Cariophili graminei. m. 578
Cariophili syluestres. ℌ. 67.
Cassia solutiua. ℌ. 193. m. 50
Cassia odorifera. ℌ. 197
Castanea. ℌ. 205. m. 211
Castaneæ equinæ. W. 184 m. 212.
Castor. ℌ. 282. m. 330.
Cataputia. ℌ. 38. 76. m. 1259
Cattus. ℌ. 278
Caucalis. W. 467. m. 529
Cauda equina. ℌ. 44 W. 511. m. 1026.
Cauda leonis. W. 120
Caulis. ℌ. 42. m. 468.
Cedrus Liciia. W. 229. m. 128
Cedrus maior. W. 55. m. 126
Cedrus Phœnicia. W. 142 m. 127.
Celidonia. ℌ. 37. m. 328.
Celidonius. ℌ. 328
Cementum. ℌ. 261. w. 313
Centabrum. ℌ. 268
Centaurium minus. ℌ. 30 m. 655.
Centaurium magnum. W. 165. m. 653
Centrum galli. m. 710. ℣. 11
Cepa. ℌ. 34. W. 54
Cepæa. w. 240. m. 933
Cerasia. w. 712. m. 233
Cerasia humilis. W. 714
Cerasia & nigra. ℌ. 215
Cerasia racemosa. W. 713 m. 234.
Cerastes serpens. w. 20.
Cerefolium. ℌ. 51. m. 76.
Cerrisuber. w. 737. m. 209
Cerui boletus. w. 163. m. 544
Cerui ocelũ. w. 257. m. 776
Cerusa. ℌ. 261
Ceruus. ℌ. 283. m. 355.
Ceterach. w. 643. m. 899.
Cetus. ℌ. 314
Chalcantum rufum. w. 218
Chalcitis. w. 218
Chali idem quod kali.
Chamę. w. 317. m. 303
Chamę cerasus. w. 714. m. 236.
Chamęcii parisus. w. 65. m. 692.
Chamęcisos. ℌ. 59. m. 626
Chamędaphne. w. 732. m. 1218
Chamędriis. m. 818. w. 532
Chamedriis altera. w. 802. m. 819.
Chamęlea. w. 733. m. 1265
Chameleon albus. w. 92. m. 656.
Chamęleon niger primus. w. 406. m. 657.
Chamæleon niger secundus. w. 92. m. 659
Chamęmilla. ℌ. 32. w. 568 m. 905.
Chamępeuce. w. 18. m. 1185
Chamępitis prima. w. 175 m. 940.
Chamępitis secunda. ℌ. 46 m. 941. w. 424.
Chamedreos falsum. ℌ. 45. m. 1311. w. 425.
Characias. w. 541. m. 1250.
Charax. ℌ. 310
Chelidonia, vel Chelidonium maius. ℌ. 37. m. 628.
Chelidonium minus. w. 358 m. 631.
Chelidonium palustre. w. 199. m. 846.
Chelonites. ℌ. 329
Chondrilla. w. 239
Chrisanthemum. w. 53 m. 1048
Chrisocolla alba. w. 42 ℌ. 593. A.
Chrisocolla viridis. w. 784.
Chrisocollæ pasta. ℌ. 593. A
Chrisocomæ. w. 47
Chrisolectrus. ℌ. 329
Chrisolitus ibidem.
Cibeben oficinarum. w. 559
Cicadæ. w. 58. m. 348
Cicer domesticum. w. 59 m. 417.
Cicer syluest: w. 59. m. 418
Cichorium satiuum. ℌ. 29 w. 485. m. 502.
Cichorium syl: w. 486 m. 503.
Cichorium constantinopolitanum. w. 487. m. 504
Ciconia. ℌ. 292
Cicuta maior. ℌ. 42. m. 1098
Cicuta minor. w. 724
Cimex domesticus. w. 4 0
Cimex syluestris. w. 774
Cinamomum vulgare. ℌ. 197
Cinnabaris ℌ. 330. 592.
Cinara aculeata. w. 104 m. 667
Cinara sine aculeis. w. 104 m. 668.
Cinis ℌ. 321
Cirsium. w. 416. m. 1174
Cissampelos. ℌ. 59. m. 626
Cistus fœmina. w. 450 m. 177.
Cistus mas: w. 450. m. 176
Citonia mala. ℌ 204
Citria mala citripomũ. ℌ. 213. m. 244
Ciclaminus. ℌ. 130. w. 112
Clematis prima. w. 23.
Clematis secũda. m. 958 w. 351
Clematis tercia. w. 501. m. 957
Clinopodiũ. ℌ. 131. w. 649
Clinopodiũ quorũdam. w. 79. m 815.
Climenum. w. 57. m. 971
Cneorum. w. 513. m. 46
Cnidiũ granum. w. 733 m. 1266.
Coagulum. w. 588.
Cobius. w. 121. m. 326
Coccix ℌ 296
Coccus infectorius, vel Tinctorius. w. 75. m. 1030
Cochleę. ℌ. 312 m. 305
Colchicũ orientale. w. 562 m. 1108
Colchicũ vulgare. w. 4 9 m. 1106
Colocynthis. ℌ. 192. m 1275
Colophonia. w. 623
Coloquintis. ℌ. 192. m 1275

Colubrina. W. 726
Columbus. ℌ. 292
Colutea. W. 350. m. 783
Colymbades. ℌ. 216
Concha marina. ℌ. 312
Conchæ vstæ. W. 313
Conger ℌ. 316
Consolida maior. ℌ. 47
m. 961.
Consolida rubea. ℌ. 48
m. 962
Consolida minor. ℌ. 47
m. 963
Coniza maior. W. 605
m. 871
Coniza media. W. 604
m. 872
Coniza minor. ℌ. 141
m. 871
Cotonea malus. ℌ. 204
m. 240
Cotula fœtida. ℌ. 48
Coralina. W. 324. m. 1135
Coraloides. W. 656. V. C. folio. 151. b
Coralus. ℌ. 330
Coriandrum. ℌ. 35. m. 763
Coris. W. 93. m. 939
Cornix. ℌ. 296
Cornus. W. 654. m. 259
Cortusa. W. 772. m. 986
Costus. ℌ. 44. W. 444
Crespinus. m. 165
Cretamus. W. 7. m. 492
Cristalus. ℌ. 330
Crithmum 1. W. 8. m. 489
Crithmũ 2. W. 221. m. 490
Crithmũ 3. W. 548. m. 492
Crithmum 4. W. 7. m. 492
Crocodilus. W. 621. m. 365 f. 1.
Crocus. ℌ. 198. m. 69
Cubeben. ℌ. 208
Cuculus. ℌ. 296
Cucumer asininus. W. 372
m. 1228
Cucumer hortensis. ℌ. 39.
m. 514
Cucumer longus. W. 380
m. 515
Cucumer sylue. W. 372
m. 1228
Cucurbita. ℌ. 49. m. 511
Cucurbita Anguina est cucumer longus.
Cucurbita Indica. W. 18
m. 512
Culex. ℌ. 302
Cuminum satiuum. W. 197
m. 758
Cuminum syl: primũ. W. 56
Cuminum syl: 2. W. 56
m. 759.
Cuminũ syl: 3. W. 417
Cuminũ syl: 4. W. 245
m. 1309
Cuniculus. ℌ. 284
Cupressus. W. 65. m. 119
Cuprum. ℌ. 331
Curcuma. W. 428
Cuscuta. ℌ. 36. m. 1279
Cyanus maior & minor.
W. 31
Cyclaminus. ℌ. 130. W. 112
m. 588
Cymbalaria. W. 796. m. 1124
Cynocrambæ. W. 25
m. 1299
Cynoglossum Dioscoridis. ℌ. 31. m. 1189
Cynoglossum vulgaræ.
W. 803
Cyparissias Tithimalus. W. 632. m. 1254
Cyperus. ℌ. 36 W. 420
Cyprinus. ℌ. 306
Cyprinus latus. ℌ. 310
Cyrenaicus succus. W. 14
Cytisus. W. 681. m. 1164

D.

Dactili Idei W. 180
Dactili cum palma. ℌ. 213
m. 218. 221
Damma. ℌ. 283. W. 384
Daphnoides. W. 732.
m. 1317
Daucaria. W. 193. T. 927
Daucus creticus falso. ℌ. 50
Daucus primus. W. 220
m. 779
Daucus 2. W. 620. m. 780
Daxsus. ℌ. 284
Delphinus. ℌ. 315
Dendroides. ℌ. 176.
W. 540. m. 1255
Dens caninus. ℌ. 73
Dens leonis. ℌ. 151. W. 340
Dentaria prima. W. 120
m. 964
Dentaria altera. W. 776
m. 965
Diapensia. W. 769. m. 1019
Dictamus albus. ℌ. 51
m. 705
Dictamũ cretense. W. 82
m. 705.
Dictamum falsum. W. 490
m. 707
Dipsacus. W. 672. m. 661
Dipsacus fatua. W. 675
m. 663
Dorsi spina. W. 639
Draco marinus. ℌ. 319
Draco marinus verus. W. 596. m. 315. f 2.
Draconcellus hortensis. W. 461. m. 593
Dracunculus aquaticus. W. 725. V. C. 48. a.
Dracunculus maior. W.
789. m. 590
Dracunculus minor. W.
783. m. 591
Drosium. W. 521. m. 1177
Driiopteris. W. 781. m. 1294
Dulcis radix. ℌ. 95. m. 652
Duracina. W. 349 m. 242

E.

Ebulus. ℌ. 58. m. 1270
Echinus marinus. ℌ. 316
m. 295.
Echinus terrestris. ℌ. 285
m. 293
Echium. ℌ. 23. m. 996
Elaphoboscum. W. 257
m. 776

Ela-

Elaphoſcorodon. W. 70 m. 558
Elatine. W. 503. m. 1012
Elenium. ħ. 55. m. 71
Elephas. ħ. 353. m. 353
Elleborine. W. 164. m. 1157
Elleborus albus. ħ. 56 m. 1219
Elleborus niger. ħ. 57 m. 1220. 1221
Elleborus falſus. W. 126 m. 1224
Ematites, vide hematites.
Endiuia. ħ. 53. de aliis
Endiuiis, vide Intubum.
Enulla & enulla campana. ħ. 55. m. 71
Ephemerum. W. 258. m. 1111
Epipactis. W. 164. m. 1157
Epithimum. ħ. 61. m. 1277
Equiſetum primum. ħ. 44 m. 1026. W. 511.
Equiſetum. 2. W. 604 m. 1027
Equiſetũ 3. W. 647. m. 1028
Equiſetum 4. m. 1029
Equulus marinus. W. 216 m. 297. f2.
Equus. ħ. 276
Equus fluuiatilis. W. 371 m. 328
Erica baccifera. W. 792 m. 152
Erica ſylue: prima. w. 748 m. 154
Erica ſyl: ſecũda. w. 29 m. 153
Ericius vel Erinaceus. ħ. 285. m. 296
Erithace. w. 539
Eruca ſatiua. ħ. 62 m. 530. w. 123
Eruca ſylueſtris. w. 123 m. 531
Eruce pinorum. w. 109 m. 358
Eryngium marinum. w. 337 m. 680
Eryngium montanũ. ħ. 83 w. 336. m. 679
Eryngium planum. w. 44 m. 681.
Eriſipela morbus. w. 174
Erithronium. w. 638. m. 884
Eſtinus. ħ. 316. w. 167 m. 316
Eſula maior. w. 633
Eſula minor. ħ. 52. w. 632 m. 1254
Euforbiũ, vide Euphorbiũ.
Eufragia, vide Euphragia
Euonimus. w. 518. m. 191
Eupatorium maius. ħ. 54 m. 1015
Eupatoriũ minus. ħ. 7 m. 1014
Euphorbium. ħ. 193. w. 273
Euphragia. ħ. 60. m. 1022

F.

Faba Aegiptia. W. 37 m. 423
Faba ſylueſtris. W. 131 m. 421
Faba vulgaris. ħ. 209. m. 420
Fabaria. W. 745. m. 636
Fagus. W. 51. m. 205
Falco ħ. 291
Farfugium. ħ. 186. W. 199 m. 844
Farina volatilis. W. 640
Felis ħ. 278
Ferretum Hiſpanicum. W. 394
Ferrum ħ. 332
F. litera ſimplex, ſignificat libellum imaginum Leonardi Fuchſii.
Fiber. ħ. 282. m. 330
Ficus hortenſis. ħ. 206 m. 288
Ficus Indica. W. 98. m. 290
Filipendula. ħ. 66. W. 247
Filix. ħ. 68. W. 440
Fiſtula paſtoris. ħ. 68 m. 482
Flamula. W. 509. m. 959
Flos æris. W. 328
Flos. S. Iacobi. W. 716 m. 1133
Flos trinitatis. w. 45. m. 1182
Flos vitri. W. 597
Fœniculum. ħ. 63. m. 778
Fœniculum marinum. W. 221. m. 490
Fœnum grecum. W. 241 m. 413
Folium Indum. W. 284 V. C. 212. b
Fornax reflexus ſiue reuerberans. W. 385
Foſsilis cadmia. W. 105
Fragaria. ħ. 65. m. 1020
Frangula. W. 251. m. 1371
Fraxinella, ſiue Fraxinus pumila. ħ. 51. m. 706
Fraxinus. ħ. 65. m. 135
Frumentum Indicum. W. 528 m. 393
Frumentum Sarracenicum. W. 690. m. 394
Fuga Dæmoniorũ. W. 93 m. 936
Fumaria. W. 530. m. 1160
Fumaria capnos. W. 207 m. 1159
Fumaria, ſiue Fumus terrę. ħ. 63. m. 1158
Fundulus. ħ. 309
Fungi. ħ. 69. w. 12. m. 1104

G.

Gagates. ħ. 324. 332. w. 101
Galanga. ħ. 199
Galbanum. ħ. 209
Galerita. ħ. 296. m. 351
Galla omphacidis. ħ. 75 W. 106
Gallia moſchata. W. 107
Gallina. ħ. 293
Gallion. W. 520. m. 1131
Gallitrichum. ħ. 71. m. 889
Gallus. ħ. 293
Gammarus. W. 535. m. 309
Gardus. ħ. 317
Gattaria. W. 206. m. 719
Gelacies. ħ. 333

Gelsiminum. w. 159. m. 85
Genesta siue Genista. ℨ. 72 w. 300. m. 1235
Gentiana. ℨ. 72. w. 126 m. 644.
Gentiana minor. w. 717 m. 645
Gentiana minima. w. 375
Geranium Mattioli. 1. w. 762. m. 854
Geraniũ 2. w. 612. m. 855
Geraniũ 3. w. 39. m. 856
Gerani: 4. w. 731. m. 857
Gera: 5. w. 782. m. 858
Gera: 6. w. 41. m. 859
Gingidiũ. 794. m. 524
Gingidiũ bisacutũ. w. 50. m. 525
Grana paradisi. w. 534
Gladiolus terrestris. w. 228 m. 989
Gladiolus aquaticus. ℨ. 6 m. 699
Gladius piscis. ℨ. 317
Glans vnguentaria. w. 277 m. 1237
Glastum. ℨ. 168. m. 634
Gnaphaliũ primũ. w. 718 m. 860
Gnaphaliũ vulgare. w. 203 m. 851
Gossipum. w. 24. m. 862
Gobius fluuiatilis vulgaris. ℨ. 308. w. 188
Gramen dulce. ℨ. 73 m. 999
Gramen parnasii. w. 34 m. 100
Grana paradisi. w. 534 m. 27
Grana solis. ℨ. 70. w. 733
Granates gemma. ℨ. 333
Gratiola. w. 217. m. 697
Grillus. w. 657
Grus ℨ. 298
Gũmi Arabicũ. w. 132
Gũmi Elemi. w. 132
Guaiacũ. w. 95

H.

Hæmarites. ℨ. 332. w. 252
Haleca ℨ. 304
Halicacabũ ℨ. 9. w. 326 m. 1070
Halimus vulgaris. w. 662 m. 160
Harenga. ℨ. 304
Hastula regia. w. 243. m. 601
Hedera arborea. ℨ. 60. m. 624. W. 33.
Hedera helix. w. 33. m. 625
Hedera terrestris. ℨ. 59 m. 626
Helbâne w. 534
Heliotropium maius. ℨ. 61 w. 46. m. 1300
Heliotropiũ minus. w. 46 m. 1301
Helichrysũ. w. 746. m. 1044
Helichrisũ alterũ. w. 533 m. 1045
Helioscopius. w. 543 m. 1253
Helix hedera. w. 33. m. 625
Helxine Cissampellos. ℨ. 185. m. 1011
Helxine parietaria. w, 598 m. 1113
Hemerocallis. w. 269. m. 873
Hemerocallis altera. w. 268 m. 874
Hemionitis. w. 162. m. 901
Hepatica alba. w. 91
Hepatica fontana & officinarũ. ℨ. 55. m. 1038. w. 287
Herba bella donna. w. 526 m. 1073
Herba Paris. w. 160. m. 1093
herba venti. w. 584
hermodactylus falsus. w. 442 m. 1110
hermodactylus verus. w. 439 m. 1109
Herbum, barbaricum est. w. 230.
Hieraciũ maius. w. 151 m. 765
Hieraciũ minus. ℨ. 129 w. 151
Hippocampus. w. 369. m. 292
Hippoglossũ. w. 285
Hippolapathum hortense. w. 669. m. 449
Hippolapathum syluestre. w. 668. m. 450
Hippopotamus. w. 371 m. 328
Hirci barbula. w. 615. m. 537. etc
Hirundo. ℨ. 352
Hordeum. ℨ. 219. m. 395
Horminũ domesticũ. W. 797. m. 887
Horminũ syluestre. w. 665 m. 888
Hiacinthus gemma. ℨ. 333
Hiacinthus herba. w. 322. m. 1054
Hiacintus orientalis. w. 687 m. 1055
Hiacinthus orientalis alter. m. 1056. w. 302
Hydnophilæ herbæ radix. w. 163. m. 544
Hidropiper. ℨ. 139. w. 537 m. 583
Hyoscyamus albus. ℨ. 79 w. 30. m. 1065
Hyoscyamus niger. w. 30
Hyoscyamus vulgaris. w. 30 m. 1064
hypericon. ℨ. 84. w. 93
hypocistis. w. 484. m. 178
hyrundo. ℨ. 297
hysopus falsus. ℨ. 81. m. 695

I.

Iacea campestris. w. 45 m. 1183
Iacea hortensis. w. 45 m. 1182
Iaspis gemma. ℨ. 334
Iberis. w. 522
Ichthiocolla. ℨ. 305. w. 192
Ilex. w. 737. m. 206
Imperatoria. ℨ. 118. m. 775
Infixa corpori. w. 770
Intubus Crispa. w. 677 m. 501

Intubus hortensis maior. w. 680. m. 499
Intubus hortensis minor. w. 679. in Boemico exemplari. m. 126. b
Intubus syluestris minor. w. 678. m. 500
Ireos, vide Iris Illirica.
Irio maior. w. 529. m. 572
Irio minor. w. 529. m. 573
Iris Illirica. ♄. 85. w. 224 m. 16
Iris syluestris maior. ♄. 82 m. 17
Iris syluestris minor. w. 225 m. 18
Isatis horrensis siue domestica. ♄. 168. m. 634
Isatis syluestris. m. 635
Iua moschata. w. 175. m. 940
Iuglans. ♄. 211. m. 276
Iuncus odoratus. ♄. 155 w. 729. m. 55
Iuncus floridus. W. 594 m. 1037
Iuncus palustris. W. 594 m. 1036
Iuniperus. ♄. 82. m. 121

K.

Kali. W. 628. m. 465

L.

Labrum veneris album. ♄. 181. w. 672. m. 661
Labrũ veneris purpureum. W. 674. m. 662
Lac virgineũ quid. ♄. 513 ℞
Lacerta. ♄. 288. m. 362
Lactaria herba. W. 415 m. 676
Lactis serum. W. 588
Lactuca crispa. ♄. 90 m. 520. W. 583
Lactuca florescens. W. 583 m. 521
Lactuca syluestris. W. 294 m. 522
Lacuturis Brassicæ. ♄. 42 m. 468
Ladanũ. W. 238. m. 180
Lagopus. W. 232. m. 983
Lamium Pliny. W. 488 m. 1129
Lampetra. ♄. 316
Lampreda minor. ♄. 309
Lampsana. W. 48
Lapatium acutũ. ♄. 89 W. 670. m. 446
Lapis calaminaris. W. 105
Lapis lazuli. ♄. 262. 334
Lapis lydius. W. 181
Lapis specularis. W. 599
Lapis Tracius. W. 101
Lappa minor. W. 573 m. 1203
Lappa personata. W. 29 m. 1154
Larix. W. 346. M. 105
Lathyris Cataputia. ♄. 38 m. 1259
Lauendula maior. W. 635 m. 31
Lauendula minor. ♄. 92 m. 32
Laureola. ♄. 93. W. 732 m. 1218
Laurus. ♄. 208. m. 131
Laurus Alexandrina. W. 6. M. 1215
Legumina. W. 149
Lens. ♄. 95. w. 626. m. 426
Lens palustris. W. 760 m. 1116. etc.
Lenticula palustris. ♄. 94
Lentiscus. W. 271. m. 109
Leo. ♄ 289
Leontopetalum. W. 577 m. 816
Leontopodium falsũ. W. 651. m. 1194
Leontopodiũ verũ. W. 171. m. 1193
Lepidiũ maius. ♄. 137 m. 609
Leptiphillos Tithimalus. W. 542. m. 1256
Lepus marinus. W. 422
Lepus marinus alter. ♄. 320
Lepus terrestris. ♄. 285 m. 323
Leucoium album. W. 600 m. 876.
Leucoiũ luteum. W. 100 m. 877
Leucoiũ purpureũ. W. 600 m. 876
Leuisticus. ♄. 91. m. 770
Libanotis. W. 358. m. 787
Lichen vel lichena. W. 287 m. 1038
Lichenes equorũ. W. 286
Lignum Aloes. ♄. 192 m. 65
Lignum Guaiacũ vel sanctũ ♄. 225. W. 95
Ligusticũ primũ. W. 383 m. 745
Ligusticũ alterũ. ♄. 91. m. 746
Ligustrum. W. 527. m. 170
Lilac. W. 277. M. 1237
Liliũ candidum. ♄. 87 m. 822
Lilium conualiũ. ♄. 93 m. 873
Limatura. W. 411
Limonia. W. 276. m. 246
Limoniũ syluestre, maius minusq́. W. 63
Linaria herba. ♄. 96. W. 188. m. 1209
Lingua auis herba. ♄. 96
Lingua passerina. ♄. 97. 140. m. 951
Lini semen. ♄. 210
Linum. ♄. 210. m. 414
Linum syluestre. W. 270 427. m. 416
Liquiricũ. ♄. 95. m. 652
Lithargyriũ. W 636
Lithospermum maius. W. 743. m. 917
Lithospermum minus. W. 743. m. 918
Locustæ. W. 201
Locusta marina. W. 369
Loligo Sepie genus. m. 327 figura 1.

Lolium. W. 510
Lotus arbor. W. 299
Lotus Africana. W. 379 m. 257
Lotus falsa. W. 379. m. 256
Lotus syluestris herba. W. 366. m. 1163
Lótus vrbana herba. W. 211. m 1162
Lucius piscis. ℌ. 305
Lucius marinus piscis. ℌ. 308
Lunaria herba. W. 482 m. 9 3
Lupinum. ℌ 210. m. 433
Lupipes. W. 204. m. 1128
Lupulus. ℌ. 88. m. 1213
Lupus. ℌ. 286
Lutum luteum infodinis. W. 685
Lutum Sapientiæ. W. 116
Lychnis coronaria. W. 96 m. 820
Lyciũ Indicũ. W. 274. m. 188
Lycium italicũ. W. 274 m. 189
Lycostaphilon. W. 179
Lysimachia prima. W. 26 m. 949
Lysimachia altera. W. 730 m. 950

M.

Macis. ℌ. 109. M. 278
Magnes. ℌ. 335
Magra lubrica. W. 544
Mahaleb. W. 279. m. 173
Maia. ℌ. 316. W. 167 m. 311.
Maiorana hortensis. ℌ. 102 m. 717
Maiorana syluestris. ℌ. 169 m. 726
Mala aurantia. W. 492
Malabatrum. W. 284
Mala Citria. ℌ. 213. m. 244
Mala insana. W. 734. m. 1078
Mala medica. ℌ. 213. m. 244
Malicoriũ vel Maliseriũ. W. 128
Malua crispa hortensis. W. 606
Malua hortensis maior. W. 607 m. 457
Malua hortensis minor. W. 608. m. 458
Malua Italica maior. W. 550 m. 456.
Malua vulgaris. ℌ. 99. m. 455
Malum granatum. ℌ. 214 m. 226
Malus vulgaris. ℌ. 217 m. 239
Mandragora mas. ℌ. 105 m. 1076
Mandragora fœmina. ℌ. 105. m. 1077
Manna cœlestis. ℌ. 194 W. 531
Margarita. ℌ 313. W. 314
Marmori ℌ. 336
Martagon. w. 787. m. 823
Marubiũ. ℌ. 1 3. m. 828
Marum. W. 3 7. m. 730
Mastix. ℌ. 223. m. 1 9
Matricaria. ℌ. 101. m 907
Medica malus. ℌ. 213 m. 244
Melancholia. W. 765
Melanthiũ falsum. ℌ. 189 m. 798
Melanthiũ latiuum. ℌ. 110 w. 68. m. 795
Melanthiũ syluestre. w. 68 m. 796
Melanthiũ syl: alterũ. w. 68 m. 797
Melica. W. 230. m 407
Melilotus. W. 212. m. 709
Melilotus vulgaris. ℌ. 100 m. 1162
Melissa siue melissophillon syluest: ℌ. 97. F. 283
Melissa hortensis. w. 447 m. 826
Melligeta. W. 534
Melones Melopepones. ℌ. 1 7. m. 516
Memecyllus. W. 169. m. 270
Menta. ℌ. 99. m. 712
Menta Corymbifera. W. 334. m. 715
Meon vel meũ. ℌ. 108 W. 219. m. 24
Mercurialis fæmina. W. 76 m. 1298
Mercurialis mas. ℌ. 106 m 1297
Mercurius est Argentũ viuum chimistis.
Merula. ℌ. 295
Mespilus pyramida. ℌ. 212 W. 373. m. 253
Mespilus rotunda. W. 373 m. 252
Metallum. W. 250
Milium. ℌ. 211. m. 405
Milliũ Indicũ. W. 507 m. 408
Miliũ solis maius. w. 143 m. 917
Miliũ solis minus. w. 743 m. 918
Millesoliũ. ℌ. 98. m. 1141
Millefoliũ alterũ. m. 1142
Millefoliũ aquaticũ. w. 472 m. 1140
Millipedæ, vel millipes. ℌ. 279. m. 340
Miniũ fossille. w. 708
Mituli. w. 356. m. 3 1. f2
M solum, siue adiectis aliquot literis, significat Matthiolnm Senensem.
Moena piscis. w. 652 m. 335 f2.
Molly. w. 619. m. 1308
Monachorum Rhum: W. 669. m. 449
Moracelsi. ℌ. 104. m. 284
Morsus diaboli. ℌ. 138 m. 623
Morsus Gallinæ. ℌ. 108 m. 1114
Morus. ℌ. 104. m. 284
Moschatela, vel herba moschata.

chata. w. 473. V. C. 72. b
Moschocary vel moschardi-ni. w. 473
Mugilus. ♄. 307
Mumia. ♄. 107. m. 117
Mulus iumentum. ♄. 277
Mulus fluuiatilis. ♄. 317
Mulus marinus piscis. W. 353
Mus. ♄. 278
Mus Araneus. W. 357
Mus montanus. W. 659 m. 368
Musa sine fructu. W. 64 m. 223
Musa cũ fructu. W. 64. m. 224
Musce. ♄. 302
Muscus arboreus. ♄. 182 m. 62.
Muscus marinus primus vide Coralina.
Muscus marinus secundus W. 496. m. 1136
Muscus terrestris. W. 10 m. 63
Mustella domestica. ♄. 286 m. 332
Mustella fosilis. ♄. 306
Myagrum falsum. W. 289 m. 1172
Mygale. W. 357. m. 367
Myrica. W. 747. m. 190
Myrriophillon maius. W. 399. m. 1168
Myriophillon minus. W. 222. m. 1167
Myristica nux. W. 402 m. 278
Myrrha. ♄. 223
Myrris herba. W. 494 m. 1169
Myrobolana. ♄. 194. m. 1238. w. 331
Myrtillus. ♄. 231. w. 74
Myrtus Exotica. w. 332 m. 230
Myrthus Romana. w. 332 m. 228
Myrtus Tarentina. w. 332 m. 229
Myxaria. ♄. 206. m. 267

N.

Nampha. W. 742
Napelus. W. 345. m. 1064
Naphta. W. 386
Napticus sal. w. 629
Napus Italicus. w. 208 m. 439
Napus vulgaris. w. 575
Narcaphtum. w. 367
Narcissus. ♄. 113. m. 1240
Narcissus secundus. w. 303 m. 1241.
Narcissus Constantinopoli-tanus. w. 715. m. 1242
Narcissus 4. w. 504. m. 1243
Narcissus 5. w. 505. m. 1244
Narcissus 6 & 7. w. 226 m. 1245. 1246.
Nardum Celticum. ♄. 167 w. 364. m. 33
Nardum Indicũ. ♄. 166 w. 365. m. 29
Nardus Italica. w. 635 m. 31
Nardum montanũ. w. 32 m. 35
Nascaphtum. w. 367
Nasturtiũ hortense. ♄. 109 m. 565
Nasturtiũ orientale. w. 460 m. 571
Nenuphar. ♄. 112. m. 893
Neriũ. w. 474. m. 1103
Nigela. ♄. 110. w. 68. m. 795
Nocticorax. ♄. 298
Noctua. ♄. 297
Numularia. w. 459. m. 1013
Nux Auelana. ♄. 212. m. 281.
Nux Indica. w. 401. m. 277
Nux Iuglans. ♄. 211 m. 276
Nux metella vulgo. ♄. 115
Nux metel vera. w. 653 m. 280
Nux muschata siue miristica ♄. 199. m. 278
Nymphea alba. ♄. 112. m. 893
Nymphea lutea. w. 403 m. 894
Nymphea minima. w. 403 m. 895

O.

Ochra. W. 685
Ochra cremata. w. 545
Ocimastrũ siue Ocimoides. w. 96. m. 997
Ocymũ Caryophilatũ idem est cum minimo.
Ocymũ maius. w. 27. m. 532
Ocymũ mediũ. w. 27. m. 533
Ocymũ minũs ibidem.
Oenanthe 1. w. 452. m. 866
Oenanthe 2. w. 108. m. 867
Oenanthe 3. ibidem.
Oenanthe 4. w. 519. m. 869
Oesypus. W. 421
Olea satiua. w. 291. m. 201
Olea syluestris. w. 390 m. 200
Olee nuces. ♄. 216
Olera. W. 149
Olibanum. W. 178
Oliua Boemica. w. 392. m. 197
Olsenichium. w. 389
Olus vitiosum. ♄. 117
Olyra. w. 801.
Amatho & V. C.
Omphaciũ vinũ. ♄. 187
Omphacidis galla. ♄. 75 w. 106
Onosma. w. 84. m. 892
Ophioglosson. w. 368. m. 594.
Ophioscorodon. w. 70 m. 558. f 3.
Ophris. m. 1225
Opium. ♄. 116
Opuntia ficus. w. 98. m. 290
Origanum. ♄. 114. m. 701

Origanum Heracleoticum. m. 699. w. 264
Origanum Onitis. w. 266 m. 700
Ornitogâlum maius & minus. w. 625. m. 541. 542
Orobanche Agria. w. 771 m. 536
Orobanche syluestris. w. 120. m. 964
Orobus. ʒ. 216. w. 113. m. 432
Oryza maior. ʒ. 220. m. 403. w. 566
Oryza minor. w. 318 m. 1000
Os de corde Ceruí. ʒ. 117
Os mundi. ʒ. 116
Ossifragus. w. 586. m. 350. Figura vera superior.
Ostrutiū. ʒ. 118
Osyris. ʒ. 96. w. 288 m. 1209
Oxalis, vide acetosa.
Oxilapathū. w. 670. m. 446
Oxicoccum. w. 793. V. C. 140. b.

P.

Pæonia mas. ʒ. 119. m. 914
Pæonia fœmina. m. 915
Pagurus. w. 430. m. 312
Palma Christi maior. ʒ. 137 m. 885
Palma Christi minor. m. 886
Palma arbor. w. 437. m. 218
Palma humilis. w. 436. m. 222
Palumbus. ʒ. 293
Panicum. w. 16. m. 406
Papauer cornutū. w. 309 m. 1059
Papauer Erraticū. w. 310 m. 1057
Papauer satiuum. ʒ. 126. m. 158.
Paralisis herba. ʒ. 77. w. 463
Paralius Tithimali genus. w. 404. m. 1252
Pardalianches Aconitum falsum. w. 200. m. 1084
Pardalianches, vide Aconitum.
Parietaria. w. 598. m. 1113
Paritaria. ʒ. 121. w. 806
Paronichia prima. w. 570 m. 1041
Paronichia altera. w. 683 m. 1042.
Parthenium. ʒ. 101. m. 907
Passer. ʒ. 294
Passule. w. 559
Pastinaca hortensis. ʒ. 128 m. 747
Pistinaca marina piscis. w. 382. m. 325
Pastinaca sylue: ʒ. 128
Pastinaca syl: altera. w. 320 m. 748
Pauo. ʒ. 294
Pecten veneris. w. 70 m. 527
Pediculus. ʒ. 279
Pelecynon. ʒ. 133
Penthaphyllon albū. ʒ. 125 m. 1020
Penthaphyllon palustre. w. 759. V. C. 96. a
Peplis. w. 343. m. 1260
Peplus. w. 342. m. 1260
Pepones. ʒ. 107. m. 516
Perca maior. ʒ. 307
Perca minor. ʒ. 308
Perdix. ʒ. 295
Perfoliata. ʒ. 79. 135
Perforata. ʒ. 84. w. 93 m. 936
Periclymenum. w. 516 m. 972
Persea prunus. w. 616 m. 292
Persica malus vel persicus. ʒ. 134. m. 241
Persicaria alba. w. 537 m. 584
Pes Columbinus. ʒ. 131 w. 612
Pes leonis. w. 521. m. 1177
Pes milui. ʒ. 138 w. 744
Petasites quorundā. w. 272
Petri S. herba, vide præmorsa.
Petroselinū. ʒ. 120. m. 767
Petroselinū macedonicum. w. 397. m. 769
Peucedanum. ʒ. 133. m. 794
Phalangiū. m. 833. w. 433
Phalaris. w. 362. m. 919
Phasganion. ʒ. 78. w. 228
Phasioli. w. 94. m. 428
Phellodriis. w. 737. m. 209
Phillyrea. w. 711. m. 172
Phœnix. w. 751. m. 1023
Phu magnū. w. 242. m. 39
Phu mediū. ʒ. 183. w. 242 m. 40.
Phu minimū. w. 242. m. 41
Phyllitis. ʒ. 164. m. 831
Phyteuma quorundā. w. 780. m. 1192
Pica. ʒ. 299
Picea. w. 658. m. 97
Piceaster. w. 630. m. 98
Pilosella. ʒ. 17. m. 967
Pimpinella. ʒ. 126. m. 1032
Pinaster maritima. w. 631
Pineæ. ʒ. 206
Pinguedo. w. 581
Pinna. w. 314. m. 301. fi
Pinus domestica. ʒ. 141. w. 278.
Pinus maritima. w. 682 m. 99
Piper. ʒ. 200
Piper Aethiopicū. w. 466 m. 575
Piper Botrytes. w. 464 m. 574
Piper Indicū. w. 465 m. 576
Piperitis. ʒ. 137. m. 609
Pistacia. ʒ 132. m. 273
Pisum maius. w. 131. m. 429
Pisum minus. w. 131. m. 430
Pityusa. w. 633. m. 1258
Pix dura vel sicca cū liquida confusæ. ʒ. 224
Pix Græca, aliis Hispanica. w. 623

Planta-

Plantago Agreftis. m. 480
Plantago aquatica. ℌ. 68 m. 482
Plãtago hortenfis vel maior. ℌ. 18. m. 479
Plantago longa fiue minor w. 170. m. 481
Platanus. ℌ. 132. w. 740 m. 133
Pœcilias. ℌ. 306
Polenta. W. 8?7
Polium maius. W. 595 m. 840
Polium minus. W. 260 m. 841
Polygonatum. W. 249 m. 954
Polygonũ mas. ℌ. 140 m. 851
Poligonum fœmina. w. 478 m. 952
Polygonum minus. W. 761 m. 953
Polypodiũ maius. W. 441 m. 1292
Polypodiũ minus. ℌ. 120 W. 441. m. 1293
Polytrichon. W. 297 m. 1202.
Poma. ℌ. 217
Poma Adami. W. 66 m. 249
Poma granata. ℌ. 214 m. 226
Pompholyx. W. 80
Populus alba. W. 697 m. 136
Populus Lybica. W. 699 m. 138
Populus nigra. ℌ. 127 w. 698. m. 137
Porphirytes lapis. W. 181
Porrum cõmune. ℌ. 124 m. 551
Porrũ capitatũ. W. 495 m. 550
Portulaca domeftica. ℌ. 122 m. 474
Portulaca fyl: m. 475
Potamogeton. W. 538 m. 1137.
Potentilla. W. 637. m. 1016
Poteriũ. W. 800. m. 670
Præmorfa. ℌ. 138. m. 623
Prafinus pifcis. ℌ. 306
Primula veris: ℌ. 77 W. 463. m. 1140
Propolis. W. 603
Pruna Cerea. W. 618
Pruna Damafcena. ℌ. 207 w. 617
Prunus Sebeftena. ℌ. 206 m. 267
Prunus fyluestris. W. 680 m. 266
Pfeudos vbi Matthiolus pofuit, ego nomen illud propofui, & falfum appelaui, vt eft pfeudo ftachys, ego Stachys falfum pofui, fic & alia multa.
Pfylium vulgare. ℌ. 136 m. 1067
Pfylium marinũ. m. 1068
Ptarmica prima. w. 187 m. 585
Ptarmica fecunda. W. 462 m. 586
Pulegium vulgare. ℌ. 123 m. 704
Pulegium cretenfe album. w. 82. m. 705.
Pulex. ℌ. 280
Pulicaria. ℌ. 136
Pulmo marinus. W. 578 m. 341
Pulmonaria 1. ℌ. 55. w. 129
Pulmonaria altera. W. 308 m. 1040
Pumex. ℌ. 337
Purpuræ Buccinæ. w. 315 m. 299
Pyra vel Pyrus. ℌ. 218 m. 251
Pyretrũ. ℌ. 118. w. 775
Pyrola. ℌ. 139. 142. m 982

Q.

Quercus. ℌ. 143. m. 204
Quinque foliũ. ℌ. 125
Quinque folium candidum W. 454. m. 1020
Quinque folium Luteum. W. 455. m. 1018
Quinque foliũ paluftre. W. 759. V. C. 96

R.

Rana. ℌ. 288. m. 333
Ranunculus candidus, maior & minor. W. 235
Ranunculus Comatus. W. 584
Ranunculus pratenfis minor & maior ℌ. 69. w. 150
Ranunculus paluftris. W. 325. F. 88.
Ranunculus rotundus. m 614
Raphanus maior. ℌ. 144 m. 440
Raphanus minor. m. 441
Raphanus Rufticanus. ℌ. 145. m. 442
Rapum erráticũ. W. 576
Rapum longum & rotundũ. W. 575
Rapum fatiuum. ℌ. 148 w. 575. m. 436
Rapum fylueftre. w. 574 m. 437
Rapunculus. W. 209 m. 438
Recrementum ferri. w. 795
Recrementum plumbi. w. 114
Refina. ℌ. 225
Rhamnus primus. w. 646 m. 155
Rhamnus 2. W 40. m. 156
Rhamnus 3. w. 134. m. 157
Rhodia radix. w. 563
Rhododendrum. w. 474 m. 1103.
Rhabarbarum ℌ. 195 w. 741
Rhaponticũ. ℌ. 200 w. 741

Rhus. w. 103. m. 215
Ribes vulgo. ♄. 149. m. 168
Ricinus. w. 191. m. 1249
Robertina. w. 782. m. 858
Rorella vel Ros ſolis. W. 565. V. C. 86. a
Roſa Alexandrina. w. 549
Roſa carnoſa vel incarnata. w. 551
Roſa Damaſcena. w. 549
Roſa Moſchata. w. 549
Roſa vulgaris. ♄. 143 m. 185
Roſacea Bacca. W. 553
Roſmarinus coronarius. ♄. 147. m. 788. w. 546
Roſtrum porcinum. ♄. 151 w. 340
Rubeta. W. 758
Rubia tinctorũ. ♄. 150 m. 920
Rubia ſylueſtris. m. 921
Rubinus. ♄. 337
Rubrica fabrilis. W. 117
Rubus maior. ♄. 151 m. 1008. w. 414
Rubus Idæus. w. 311. m. 1010
Rupicapra. ♄. 284
Rumex. W. 669
Ruta capraria. W. 566 m. 739
Ruta hortenſis. ♄. 146 m. 735
Ruta ſylueſtris. W. 69 m. 737
Ruta ſylue: altera. W. 141 m. 738

S.

Sabina fructifera. ♄. 160 W. 579
Sabina ſterilis ibidem.
Sabina ſylueſtris. W. 777
Sagapenũ. ♄. 227. w. 582
Sagitta maior. w. 721. m. 1138
Sagitta mediocris. w. 720 m. 1139
Sagitta minima. W. 722 V. C. 87
Salamandra aquatica. W. 155. m. 360
Salamandra terreſtris. W. 152. m. 359
Sal Ammoniacũ vel Armoniacũ. ♄. 267. W. 673
Sal vulga: ♄. 263
Salix. ♄. 163. m. 199
Salmo. ♄. 310
Sal nitri. ♄. 266
Salſirola. w. 565. V. C. 86
Saluia maior & minor. ♄ 165. m. 709. 710
Sambucus aquatica. w. 179 m. 1269.
Sambucus domeſtica. ♄. 162 w. 17. m. 1268
Sambucus ſylueſtris ſiue mõtana. w. 17. m 1267
Sancti Pauli petra. w. 445
Sandarax. ♄. 226. w. 142
Sanguis Draconis. ♄. 227
Sanguiſorba maior. w. 564 m. 1033.
Sanguiſorba minor. w. 634 m. 1034
Sanicula fœmina. w. 69
Sanicula mas, vide diapenſia
Sanicula alba, vide Coraloides.
Sanicula altera, vide Auricula vrſi.
Santalum. ♄. 201
Saphyrus. ♄. 337
Sapo. ♄. 172
Sarcocola. ♄. 226
Saturegia maior. ♄. 173 w. 67. m. 723
Saturegia minor. m. 722
Satyrium erythronium. w. 638. m. 884
Satyrium vulgare. ♄. 157 w. 282
Saxifraga alba. W. 591 m. 978
Saxifraga magna. W. 561 m. 979
Saxifraga ſecũda Matthioli. 977
Scabioſa. ♄. 165. m. 969. 970
Scãmonea. ♄. 195. w. 627
Scilla. ♄. 161. m. 604
Scincus. ♄. 322. w. 585
Scincus marinus idem.
Sciurus. w. 736. m. 369
Sclarea. m. 889. w. 231
Scolopendra marina. w. 602. m. 317. f. 1.
Scolopendra terreſtris. w. 601
Scolimus W. 104. m. 667
Scordiũ. w. 663. m. 842
Scorodopratum. w. 301 m. 561
Scorpena piſcis. w. 684 m. 315
Scorpio marinus. ♄. 321 m. 314
Scorpioides. w. 428. m. 1305
Scorpion herba. w. 409 m. 1035
Scorpio terreſtris. ♄. 289 m. 313
Scorzonera Boemica. W. 512. m. 540
Scorzonera Hiſpanica. w. 512. m. 539.
Scrophularia. ♄. 67. m. 1130
Sebeſtena. ♄. 206. m. 267
Secacul. W. 475
Secale. W. 801. m. 402
Securidaca maior. W. 755 m. 890
Securidaca minor. W. 755 m. 891
Securidaca montana. W. 213. m. 902
Segetalis. W. 228
Semen ſanctũ. W. 469 m. 689
Semperuiuum Arboreſcens vnicaulis. w. 556. m. 1120
Semp: Arbore: multicaulis. w. 557. m. 1121.
Semper: maius. ♄. 160 w. 555. m. 1117
Semp: minus. W. 555 m. 1118

Semp: minimũ. W. 554 m. 1119
Sena. ꝭ. 196. m. 782
Senecio maius. W. 567 m. 1133
Senecio minus. ꝭ. 169 m. 1132
Senecta anguiũ. W. 728 m. 322
Sepia maior. ꝭ. 318 m. 326
Sepia minor. m. 327
Sepiæ testa. ꝭ. 318
Seps lacerta. W. 262 m. 363
Seps serpens. W. 398 m. 363
Serapinũ. ꝭ. 227. w. 582
Serica. w. 281. m. 268
Seriphiũ Aegiptiũ. w. 468 m. 688.
Seriphum. W. 125. T. 338
Serpens marina. W. 723 m. 316
Serpentina. W. 195 m. 494
Serpillũ maius. ꝭ. 167 m. 724
Serpillum sylue: minus. w. 686. m. 725
Seratula. ꝭ. 78. w. 592 m. 945
Sertula campana. W. 212 m. 729
Sesamoides paruum. w. 78 m. 1227
Sesamum falsum. W. 296 m. 409
Seseli Aethiopicum maius. w. 161. m. 751
Seseli Aethiopicum minus. w. 778. m. 752
Seseli massiliense. ꝭ. 153. W. 259. m. 750
Seseli Peloponense. W. 497 m. 753
Sideritis prima. W. 183 m. 1002
Sideritis 2. w. 205. m. 1003
Sideritis 3. w. 52. m. 1004
Sideritis 4. w. 11. m. 1005
Siler montanũ. ꝭ. 153 m. 750.
Silex. ꝭ. 338
Siliqua dulcis. W. 614 m. 237
Silurus. ꝭ. 309. w. 808
Sinapis domestica. ꝭ. 154 m. 562
Sinapis erratica. W. 124 m. 564
Sinapis vinosa. W. 124 m. 563
Siser album. W. 254. m. 444
Siser luteum. W. 321 m. 445
Sium. W. 499. m. 483
Smaragdus. ꝭ. 339
Smaris piscis. W. 590
Smegma. ꝭ. 172
Smyrniũ. W. 88. m. 773
Smyrniũ Creticũ. W. 517 m. 774
Smilax aspera. W. 500 m. 1211
Smilax Hortensis. W. 36 m. 546
Smilax lænis. W. 502 m. 1212
Soda herba. W. 628 m. 465
Solanum Halicacabum. ꝭ. 9. W. 326. m. 1070
Solanũ hortense. ꝭ. 152 m. 1069
Solanũ somniferũ aquaticũ. W. 524. m. 1071
Solanũ somniferũ Hortẽse. W. 525. m. 1072
Solanũ vesicariũ. ꝭ. 9 W. 326. m. 1070
Soldanela. ꝭ. 170 m. 469
Sonchus aspera. W. 339 m. 496
Sonchus leuis maior. W. 338. m. 497
Sonchus leuis minor. W. 248. m. 498.
Sorbus domestica. W. 147 m. 261
Sorbus sylue: W. 148 m. 262.
Sorbus Torminalis. W. 146 m. 263
Sory. W. 218
Sparganium. W. 168 m. 990
Spartiũ. W. 739. m. 1134
Spatula fœtida. ꝭ. 173 W. 327. m. 991
Sphondilium. W. 22
Spinachia vel spinacia. ꝭ. 152. m. 464
Spina alba maior. W. 405 m. 664
Spina alba minor. W. 407 m. 665
Spina infectoria. W. 660 m. 158
Spongia marina. ꝭ. 171 m. 339
Spodium. W. 80
Spuma maris. W. 453
Squama æris. W. 376
Squilla. ꝭ. 161. m. 604
Squillæ. W. 536. m. 310
Squinantum. ꝭ. 155 W. 729. m. 55
Stachys. W. 664. m. 829
Staphilodendron. W. 194 m. 274
Staphisagria. ꝭ. 173 m. 1231
Staseta. W. 275
Stellaria. W. 521. m. 1177
Stellio. W. 154. m. 363. f 3
Stercus. ꝭ. 174
Stibium. ꝭ. 264
Sticados Arabicũ. ꝭ. 158 W. 202. m. 698
Stimmium. ꝭ. 264
Stincus. ꝭ. 322. W. 585
Stoechas. ꝭ. 158. W. 202 m. 698
Stoechas Cytrinũ. ꝭ. 157 m. 1046
Stomoma. W. 376
Storax, vide styrax.

Stratiotes. W. 785. m 1007
Sturio piscis. H. 305. w. 166
Styrax. H. 225. m. 89. w. 650
Suber pilanus. W. 223 m. 208
Suber Romanus ibidē fere.
Succisa. H. 138. m. 623
Succus Cyrenaicus. W. 14
Sucharū. H. 197
Sulphur. H. 263
Sulphur viuum. W. 589
Sumach. W. 103. m. 215
Superba herba. W. 624 F. 200.
Sycomorus falsa. W. 194 m. 286
Sycomorus vera. H. 285 W. 97.
Symphitum maius. H. 47 m. 961
Symphitum Petreum. H. 170. W. 791

T.

Talchum vel Talcum. W. 235. m. 1391. V. 40
Talictrum nigrū. W. 648 V. C. 97. b.
Talpa. H. 288
Tamalapatra. W. 284
Tamarindi. W. 809
Tanacetū. H. 179. m. 908
Tapsus barbatus. H. 175
Tartarus. H. 164
Taurus. H. 274
Taxus. W. 61. m. 1099
Tegulæ. H. 338
Tellinæ. W. 316. m. 3?2
Terebintus. W. 693. m. 111
Terebintina resina, a qua terebintina veneta dicta.
Terpentina. H. 225 W. 693
Terrantola. W. 154 m. 363. f. 3.
Terra sigillata. W. 456
Testiculi generis species diuersæ. m. 879. vsq;. 883 W. 282
Testiculus minimus purpureus. W. 237. V. C. 129. a.
Teucrium maius. H. 45 m. 1311. W. 425
Teucriū minus. W. 424 m. 817
Thapsia. W. 295. m. 1232
Thunnus. H. 318. m. 338
Thuris manna. W. 178
Thus. H. 228
Thymalus. H. 311
Thymiamata. W. 177
Thymum. H. 177. m. 721
Thynnus. H. 318. m. 338
Tilia mas. W. 280. m. 175
Tilia fœmina. W. 280 m. 174
Tinca. H. 311
Tinea. H. 279
Tithymalus Dendroides. H. 176. W. 540. m. 1255
Tithymalus Helioscopius. W. 543. m. 1253
Tithymalus Leptiphylos. H. 76. m. 1256. W. 542
Tithymalus Myrsinites. W. 404. m. 1251
Tlaspi maior. m. 567
Tlaspi minor. m. 566. W. 695
Tlaspi terciū. Matt. 568 W. 426
Topazion. H. 339
Tormentilla. H. 176 m. 947.
Torpedo. W. 710. m. 818
Tracius lapis. W. 101
Tragacantha. H. 221. m. 678
Tragopogon. W. 615 m. 537. 538.
Tragoriganum. W. 265 m. 702
Trasi. W. 185. m. 543
Tribulus aquaticus. H. 178 W. 233. m. 975
Tribulus terresttis. W. 233 m. 974
Trichomanes. H. 163 m. 1202
Trifoliū acetosum. W. 671 m. 837
Trifoliū Asphaltite. W. 215 m. 834
Trifoliū odoratū. H. 178 W. 366
Trifoliū palustre. W. 706 V. C. 96. b
Trifoliū pratense album. W. 214. m. 836
Trifoliū pratē: purpu:. W. 214. m. 835
Trinca. H. 309
Trinitas. W. 705. m 838
Triticū Bactrianū. W. 528 m. 393.
Triticū vulgare. H. 219 m. 391
Truta. H. 310
Trissago. W. 532. m. 818
T. significat Librū Stirpium Hieronimi Tragi impresum Argentorati. Anno. 52.
Tubera. W. 169. m. 544
Turbit. H. 179. m. 1280
Turtur. H. 293
Tussillago aquatica. W. 199
Tusillago maior. W. 272 m. 845
Tusillago minor. H. 186 m. 844
Typha. W. 434. m. 863

V.

Valeriana. H. 183. W. 242
V. C. Significat Annotationes Valery Cordi, quas Conradus Gesnerus ædidit Argentorati: Anno 61.
Vendosa. H. 3?7
Verbascū. 1. H. 175 m. 1143.
Secundum & terciū. W. 89
Verbascū 4. W. 661 m. 1146
Verbascū. 5. W. 89. m. 1147
Verbascū 6. W. 323 m. 1148

Verbe-

Verbena. ℌ. 184. m. 1052
Verbena recta. W. 231
m. 889.
Vernigo. W. 539
Vernix alba. W. 142
Veronica mas. W. 515
m. 693.
Veronica fœmina. W. 514
m. 694.
Verres. ℌ. 271
Veſicaria repens. W. 587
m. 1288.
Veſpa. ℌ. 302
Veſpertilio. ℌ. 300
Vetonica Pauli. W. 60
m. 976
Viburnum. W. 810
m. 217
Vicia. W. 754. m. 548
Vicium Petroſelini. W. 724
Victorialis fœmina. W. 228
m. 989
Vincetoxicum. W. 696
m. 809
Vinum Agreſte. ℌ. 187
Vinum paſſum. ℌ. 137
Viola Arboreſcēs. W. 418
m. 1181
Viola marina. W. 210
m. 987.
Viola nigra vel purpurea.
ℌ. 180. m. 1180
Vipera. W. 262. m. 319
Virga Aurea. ℌ. 186.
w. 506. m. 1006
Virga paſtoris. ℌ. 181
Virga Sanguinea. w. 655
m. 260.
Viride æris. ℌ. 265
W. 130.
Viſcus. ℌ. 187. m. 806
Viſnaga. W. 50. m. 525
Vitex. ℌ. 20. m. 196
Vitis alba. ℌ. 28. m. 1283
Vitis nigra. M. 1284
Vitis ſylueſtris. W. 523
M. 1282
Vitis vinifera. ℌ. 188
Vitriolum viride. ℌ. 265
W. 218
Vitriolum Romanum ibidē.
Vitriolum Rubrum ibidem.
Vitrum. ℌ. 261
Vitulus iumentum. ℌ. 274
Vitulus marinus. ℌ. 320
Vlmus. w. 172. m. 144
Vmbilicus veneris. 1. w. 572
m. 1122
Vmbilicus veneris 2. w. 560
M. 1123
Vngues odorati. w. 189
M. 303.
Vngula cabalina. ℌ. 186
M. 244
Vniones. ℌ. 336
Volubilis. ℌ. 185. m. 1011
Vpupa. ℌ. 299
Vranoſcopus. ℌ. 319
Vrſus. ℌ. 287
Vrtica prima Mattioli. ℌ. 25
w. 489
Vrtica 2. ℌ. 183. m. 1126
Vrtica 3. w. 767. m. 1127
Vſnea. ℌ. 182. m. 62
Vſtilago. w. 624. T. 666
Vua creſpina, vua marina, vua ſpina. w. 709. m. 167
Vulneraria herba. ℌ. 139
T. 488.
Vulpis ſylue: ℌ. 287
Vulpis marina. ℌ. 321
Vultur. ℌ. 300

X.

Xanthium. w. 573.
m. 1203
Xyloaloes. ℌ. 192. m. 65
Xylocataracta. Xyloceratia
w. 614. m. 237
Xylon. w. 24. m. 862
Xyphium. w. 228.
m. 989

Z.

Zacynththa. w. 763. m. 505
Zea. w. 527. m. 398
Zibetus animal. w. 798
m. 64
Zinziber. ℌ. 202
Zygnites lapis. ℌ. 340

FINIS.

Anzeigung der namen / mancherley dingen/die in Erczneien dienen/nach ordnung des Alphabets.

Der erste Buchstab noch dem namen / zeügt an das Büch / dorin man die figur / oder das bildlein finden mag. Die zal hernoch czeüget an/das blatt im buch. Dan ist es ein M: zeüget an das Buch Matthioli zu Venedig außzgangen des 65 iars. Ist es aber ein F. bedeütet das büchlein in octavo Leonardi Fuchsij gedruckt zu Basel des 49 iars/das eytel bilder innen hat. Ist es aber ein T. weiset in das Buch Hieronimi Tragi gedruckt zu Straßburg/ Anno 52. Widerumb V. C. weyset in die Annotationes Valerij Cordi. Die Conradus Gesnerus außzgehen lis auch tzu Straßburg Anno 61. Zu letzt weiset das W. in meine außzlegung / oder tolmetschungk der namenn/ welcher außzlegung anfang / baldt noch außzgang diß Deütsches tzeüger ist. Merten Heüwrecher.

A.

Abbis. H. 138. m. 623
Aberknoblauch. W. 301
Abrahamsbaum. H. 20 m. 196
Abthon. H. 163. m. 1202
Ackeley. w. 400. m. 629
Ackerwurtz. H. 6. m. 699
Adams feygen. W. 97. m. 285
Adams öpffel. W. 493 m. 249
Aeptischebonen. W. 37 m. 423
Aegiptisch schottendorn W. 413. m. 193
Aeherenwurtz. W. 195
Affodilwurtz such goldknopffwurtz.
Affolter such mistel
Affrusch such stabwurtz
Agaric. W. 347. m. 638
Agley such Ackeley
Agstein such bornstein.
Ahorn such welscher Ahorn
Alantwurtz. H. 55. m. 71
Alberbaum such Bellen.
Aloe. H. 191. m. 683
Alraum. H. 105. m. 1076. 1077.
Amarellen/such Weichßlen
Amber. W. 4. H. 314
Ammelmehl such krafftmel
Ammey. H. 10. W. 196 m. 761
Ampffer der butter. W. 668 m. 446
Andorn weiß. H. 103 W. 666 m. 828
Andorn schwartz. W. 103 m. 825
Andorn wol richend. W. 666. m. 830
Anemoneröslen / such teuffels aug
Angelik such heiligen geist wurtz
Angurien /such saug melonen.
Anis such Eniß
Aneiffien such Endiüien.
Apffelbaum. H. 217
Apostemenkraut groß vnd klein. H. 165. m. 969
Aron groß. H. 16. w. 378 m. 596
Artotiochi such strobildorn.
Attich. H. 58. m. 1270
Augentrost. H. 60. m. 1022
Augenwurtzel/ such Baldrian.

B.

Bachpungen. W. 38
Bacilen such wasser Dillen
Badschwam. H. 171. 339
Bärdillen such Beerdillen.
Baldgreiß. H. 169. W. 567
Baldrian. W. 242
Balsamkrauß. W. 333 m. 485
Balsamöpffel. W. 799 m. 1286
Bappeln groß fremdt. W. 607. m. 457.
Basilien zam. W. 27. H. 27
Basilien wild. W. 96 m. 997
Bathengel groß. W. 811
Bathengel klein. W. 811
Bathenien. H. 23. m. 944
Baumfarn. W. 441 m. 1293.
Baumwollen. W. 24 m. 862
Baurensenff. W. 695 m. 566.
Beifuß. H. 2. m. 848

Beinhol-

Beinholtzen such reinwei-
den.
Bellen. W. 797. m. 136
Belzoin. W. 14
Benedictrosen such Peoni-
enrosen.
Benedictwurtz. H. 71. w. 15
Benzoi. W. 14
Beerdillen. w. 219. m. 24
Beerenklaw heymisch.
w. 22.
Berenklaw welisch. w. 558
m. 673
Beerlapp. W. 10. m. 63
Beersanickel. W. 303
m. 966.
Beetram heymisch. w. 775
m. 786
Beertram welisch. w. 775
m. 785
Beewurtz. w. 220. m. 779
Bergdistel such schlangen-
doren.
Bergnarden such zwisel-
narden.
Besemkraut groß vnd klein
such Paurensenff
Bethonien. H. 23. m. 944
Bettlerleuß. w. 573. m. 1203
Bibenel heymisch. H. 126
m. 1032
Bibenel wellisch/ such me-
gelkraut/ oder hergotts ber
tlen.
Bilsemkraut. H. 79. w. 30
Binen rosen. w. 450.
m. 176
Binen wohn. W. 449
m. 177.
Binß äug/ such Daub nessel
Bintzen. w. 594. m. 1036
Binetsch. H. 152. m. 464
Bingelkraut. H. 105
m. 1297
Binkraut such melissen.
Bircken. w. 49. m. 142
Birckwurtz. H. 176. m. 947
Birnbaum. H. 218. m. 251
Bisem. W. 798
Bitterwurtz such Entzian.
Blatterzung. W. 509
m. 959
Blaw eisenhuttlen. w. 345
m. 1094
Blaw schwertel. H. 82.
m. 17
Blaw klein schwertel.
W. 225. m. 18
Blosenber such schlutten.
Bluttkraut such wegtrit.
Blutztropffen such feldtne
gelin.
Boberellen such schluten.
Bocksbart. W. 615
m. 537. etc.
Bocksbeer/ such Hintbeer.
Bocks Bisemkraut. w. 264
m. 702
Bocks dorn/ such Dragant.
Bockshorn. w. 241. m. 413
Bonen. H. 209. m. 420
Bonen wild. W. 131. m. 421
Borstein. H. 329
Boragen such Buretsch.
Brandtlattich such huffla-
tych.
Brandtschlangen. W. 262
Braunellen. H. 47. m. 963
Braunschwertel. W. 228
m. 989
Braun gartwurtz. w. 319
m. 749
Braunwurtz. H. 61.
m. 1130. w. 816.
Bremen such Brombeer.
Brenwurtz such Blotter-
tzug.
Bromber. H. 151. m. 1008
Bruchwurtz/ such Durch-
wachs od Fotzzwang.
Brunckres. w. 812. m. 487
Brunleberkraut such stein
flechten.
Brußtbeerlen. H. 206
m. 268
Brußtwurtz such Heiligen
geistwurtz.
Bubenlüß such bettlerleuß
Bubenstral such kartendi-
stel.
Buchampffer such Hase-
nampfer.
Buchen. w. 51. m. 205
Buchßbaum such Buxba-
um.
Buretsch. H. 22. m. 1186
Burgel oder Burtzel. H.
122. m. 474 etc.
Burtzeldorn. H. 178
w. 233.
Buttelrosen. W. 553
Butterampffer/ oder Bu-
tterlattich. w. 668. m. 446
Buxbaum. w. 51. m. 190
Buxdorn. w. 274. m. 188

C.

Calmuß. H. 40. w. 961
Camelshew oder Camelstro
w. 479. m. 55
Camillen. H. 32. m. 905
w. 508
Campffer. H. 86. 221
Capperen. w. 205. m. 606
Cappes. H. 42. m. 468
Cardobenedicken. W. 21
Cardomömlen. H. 197
m. 27. w. 534
Carota such Braune gart-
wurtz.
Cassienroher. H. 193
m. 50. w. 186
Castanien. H. 205. m. 211
Castanien der pfferden
w. 184. m. 212
Cederbaum. w. 55. m. 126
Celtische Narden. H. 167
w. 364
Chamillen such Camillen.
Christwurtz oder Christ-
knoden. H. 57. m. 1221
Cibeben such Rosinlen
Cibetkatz such Bisem oder
Zibet.
Cipressen baum. w 65. m 116
Cipressenkraut. W. 65
Cistus such Binenrosen vnd
Binenwohn.

Citrinatopffel. H. 213. m. 244
Citrullen such Gorcken.
Closterbeer such Kreuselber
Colmarkraut such Gauchheyl.
Coloquint. H. 192. m. 1275
Corallen mooß. w. 324 m. 1135
Coriander. H. 35. m. 763
Coriander schwartz. H. 110 W. 68
Cornelbaum. W. 654. m. 259.
Costwurtz/ such Indische geißtwurtz.
Creutzbaum/ such wunderbaum.
Creützbeer. w. 660. m. 158
Creützblum/ such Stendelwurtz.
Creütz wurtz/ such Baldgreiß auch Modelger.
Cristwurtz. H. 57. m. 1220
Cucumern/ such Gorcken.
Conrad/ such Harthew.

D.

Dattelbaum. W. 437 m. 218
Daubnessel. W. 488 m. 1129
Deiment such Müntzen.
Deitrelkolben. W. 434 m. 863
Dennenmarck/ such Baldrian.
Denngraß/such wegtrit.
Deüscher ingwer such Aron
Dictam Cretiser. W. 82 m. 705
Dictam gemeiner. H. 51 m. 76
Dill. H. 11. m. 756
Dinckel. w. 527. m. 398
Diptan/such Dictam.
Distel such iede bey irem vor namen.
Dollbeer/ such Einbeer.
Dollkraut such Bilsenkraut
Dollnacht schatten. w. 526 m. 1073
Dollöpffel. w. 734. m. 1078
Dollwurtz. w. 255. m. 1080
Donner negelen/ such feldnegelen.
Doronicon/ such spinnen wurtz.
Dorte. W. 510. m. 411
Dosten. H. 114 m. 701
Dotterblumen. W. 199 m. 846
Drachen wurtz. W. 789 m. 590.
Dragoncell/ such Fulslenkraut.
Dragant. H. 221. m. 678
Drarblum/such Goldtblum
Dreydeßel w. 483. m. 669
Dreyfaltigkeit. W. 45. m. 1182
Dropffwurtz/ such Engelsuß.
Drußwurtz/such Hanenfuß
Dudistel/ such Genßdistel.
Durchwachß. H. 79. 135 W. 813.
Durkisch Bonen. W. 36 m. 546
Durwurtz. H. 141. m. 871

E.

Eberwurtz schwartz. W. 92 m. 657
Eberwurtz weyß. W. 92 m. 659
Eberwurtz wild. W. 406 m. 657
Edelleberkraut. W. 705 m. 838
Egelkraut/ such pfeningkraut.
Eibenbaum. W. 61 m. 1099.
Eibisch. W. 609. m. 925
Eichbaum. H. 143
Eichöpffel. H. 75
Eichfaren. H. 116 W. 781. m. 1294
Einbeer. W. 160. m. 1093
Einkorn/such Körn
Eisenhart/such Eisenkraut
Eisenkraut. H. 184 m. 1052.
Eiserich/ such Eisenkraut.
Eisenblawhütle/ such Mörderwurtz.
Erlenbaum. W. 395 m. 140.
Encian. H. 72. m. 644
Endiuien glat. W. 680 m. 499
Endiuien krauß. W. 677 m. 501
Engelsuß groß. m. 1292 W. 441
Engelsuß klein. W. 441 m. 1293
Engelerank. H. 95. W. 3. m. 934.
Enis. H. 207. m. 754
Entian/ such Encian.
Ephew groß. H. 60. W. 33 m. 624
Ephew klein. W. 33. m. 625
Epich/ such Epff
Erbeiß. W. 131
Erbsal/ such Saurach
Erdapffel. H. 130. m. 588 W. 112.
Erdbeer. H. 65 m. 1020
Erdephew such Gundelreb
Erdeychel/ such Rotsteinbrech.
Erdfaren/ such Eichfaren.
Erd feygen. W. 753 m. 1274.
Erdgallen. H. 30. m. 655
Erdkeülen such Erdfeygen
Erdmandel such Erdfeygen
Erdmorchelen/ such Hirtzbrunßt.
Erdnuß/such Erdfeygen.
Erdrauch. H. 63. m. 1158
Erdscheüben/such Erdapffel.
Erdt sußbeylen. W. 185 m. 543

Erdselen. W. 52. m. 1004
Erenpreiß mendle. W. 515 m. 693
Erenpreiß weyble. W. 515 m. 694
Erlen. W. 395. m. 140
Enrosen. W. 550. m. 456
Eruen. H. 216. m. 432
Eruenwurger / such Sommerwurtz.
Eschbaum. H. 65. m. 135
Eschreslen. W. 148. m. 262
Eselshuff / such Hufflattich
Espenbaum. W. 699 m. 138

F

Farenkraut. H 68. W. 440.
Faseln. W. 94. m. 428
Faulbaum. W. 251. m. 1271
Feberkraut / such Erdgallen.
Feigbonen. H. 210. m. 433
Aegiptisch Feigen. W. 97 m. 285
Heimisch Feigen. H. 206 m. 288.
Feigen Indiasnich. w. 98 m. 290
Feigwartzenkraut. W. 358 m. 631
Felbinger / such weiden
Feldkertzen / such wullenkraut.
Feldnegelen. H. 67. m. 579
Fellriß. W. 815. m. 1062
heymisch Fench. W. 16 m. 406
wild Fench. W. 230. m. 407
Fenchel. H. 11. m. 756
Fenchelgarben. W. 399 m. 1168
Fenogreck / such Bockshorn
Ferber rött. H. 150. m 910
Ferberschartẽ. H. 78. m. 945
Fetthenne / such fotzzwang
Fichtenbaum. W. 658. m. 97
Filtzkraut. H. 36. m. 1279 W. 817
Filipendel / such rottsteinbrech.
Fingerwurtz. W. 439 m. 1109
Fischwurtz / such Braunwurtz.
Flachs. H. 310. m. 414
Flachs wild. W. 270. m. 416
Flachs dotter / such Filtzkraut.
Flachskraut. H. 96 m. 1209. W. 288
Flachsseiden / such Filtzkraut.
Flatter mauß. H. 300
Fleischblumen. W. 214 m. 835. etc.
Flöchkraut / such Mucken kraut.
Flöchsamen. H 136. m. 1067
Floramor / such Sammetblumen.
Fotzwein / such Fotzzwang.
Forenholtz / such kifer.
Fotzzwang. W. 745. m. 636
Frantzosen holtz. W. 95 m. 192
Frawen großdistel / such Mariendistel.
Frawenkleindistel / such dreydistel.
Frawenhaar. H. 33 m. 1201
Frawenröslen. W. 95 m. 820
Freisamkraut / such dreyfeltickeyt.
Fremd Leberkraut / such Weüsaurin.
Fremdt Liebsteckel. W. 383 m. 745
Froschlöffelkraut. H. 68 m. 482
Fuchsschwantz / such fench.
Fünffblat weiß. W. 454 m. 1020
Fünfffinger kraut. W. 455 m. 1018.
Fülslenkraut. W. 461 m. 593

G.

Galgan. H. 199
Galgan wild. H. 36. W. 420. m. 26
Gallöpffel. H. 75. W. 106
Gamanderle. W. 532 m. 818.
Gampffer / such Campffer.
Ganserkraut / such Stabwurtz.
Gassenwurtz. W. 668 m. 446
Garben. H 98. m. 1142
Garbenfenchel / such Fenchel garben.
Garben wild / such Rotstein brech.
Garthagen / such stabwurtz
Garthan / such stabwurb.
Gartwurtz / such stabwurtz.
Gauchblum. W. 819. T. 403
Gauchbrot / such Bocksbart oder Hasen ampffer.
Gauchheyl. W. 361. m. 621
Geisserwurtz. H. 118. W. 775.
Geißblat. W. 516. m. 972
Geißholtz / such reinweiden
Blaw vnd geelschwertel. H. 6. 75. m. 22
Gemeuerwurtz / such geiffer wurtz.
Gengenstraß such Burretsch
Genist / such Ginst.
Genserich. W 637. m. 1016
Genßblum. W. 246. m 910
Genßdistel schwartz. W. 339 m. 496
Genßdistel weyß. W. 248 m. 498
Genßkraut such vogelkraut
Genßkröß such Teschelkraut
Gerberbaum. W. 103 m. 215
Gersten. H. 219. m. 395

Gerstentwalch. W. 360 m. 1206
Gerwel/such garben.
Gichtwurtz/ such Peonienrosen.
Gierlin. W. 254. m. 444
Gifftheyl / such heylwurtz.
Gilgen. H. 87. m. 822
Ginßt. H. 72. m, 1232. W. 300
Glaßkraut. W. 598. m. 1113
Gleißblum/such Hanenfuß.
Gleißkraut. W. 724
Glidkraut rott. W. 11. m. 1005
Gloriet Lauter Terpentin.
Goldblumen. W. 53. m. 1408
Goldtfeldlilgen. W. 269 m. 873.
Goldtknöpfflen. W. 198 m 1151
Goldlilgen such goldfeldlilgen.
Goldknopffwurtz. W. 243 m. 601.
Goldwurtz. H. 20. W. 787
Gotts genad. W. 612 m. 855.
Gotts heyl/ such Braunnellen.
Grannatöpffel. H. 214 m. 226
Graß. H. 73. m. 999
Graß blumen oder negelen. w. 820. m. 578
Graßlaub / such laubgraß.
Grensel such Burgel.
Grensing/such Genserich.
Greusselberbaum such grosselbeer.
Griechisch hew such Bockshorn.
Grindkraut / such Apostemenkraut.
Grindtmagen/ such Reinblumen.
Grindwurtz / such mengel wurtz.
Grosselbeerbaum. W. 40 m. 156.
Grundelreb. H. 59. m. 626
Grundtheyl / such Erenpreiß.
Grütz/ such heyden korn.
Guckgauchklee/ such hasen ampffer
Gulden gunsel. H. 48. m. 962
Gumi Arabicum. W. 132
Gundelräb/such grüdelreb
Gurcken. H. 39. m. 514
Gurken lang. W. 381
Gürtelkraut. W. 10. m. 63
Gutter Henrich. W. 306 m. 598

H.

Habern. H. 219. m. 401
Habichtkraut. W. 151 m. 765. etc.
Hagenbuchen. W. 127 m. 145
Hagendorn. W. 119. m. 163
Hagenrosen. W. 552
Hageychen. W. 737. m. 208
Hanenfuß. H. 69. W. 150
Hanff. H. 41. m. 119
Hanhödlin. W. 518. m. 191
Hanenkampff zam. w. 231 m. 889.
Hanenkampff wild. w. 83 m. 1002
Hanrosen/ such hagenrosen
Hartzbaum/ such kiffer.
Hartzklee. W. 215. m. 834
Harnkraut / such Flachßkraut.
Harstrang. H. 133. m. 794
Harthew. W. 93. m. 938
Hartriegel. W. 655. m. 260
Harwurtz / such harstrang.
Hasenfuß. W. 232. m. 983
Haselstaud oder nuß. H. 212 m. 281
Haselwurtz. H. 14. m. 36
Haselwurtz daub. W. 396 m. 38
Hasennampffer. W. 671 m. 857.
Hasenköl/such hasenstrauch
Hasenpfötlen / such hasenfuß.
Hasenstrauch. W. 338 m. 497
Haspelgarn/ such wild Flachs.
Hauckenblat such Zepfling kraut.
Hawhechel. W. 735. m. 674
Haußwurtz. H. 160. m. 1117
Hechelkam. W. 70. m. 527
Hederich. W. 529. m. 572
Herbstrosen. W. 550. m 456
Herlitzen such kornlenbaū.
Hertzgespan. W. 204 m. 1128
Hertzgespeer / such hertzgespan.
Hertzsamen. W. 587 m. 1288.
Hertzwurtz/such Berwurtz.
Hermelrauten oder Hermutzel. W. 141. m. 738
Hergottsbärtlen. W. 634 m. 1034
Heyde. W 748. m. 152
Heydelbeer außlendisch. W. 332. m. 230.
Heydelbeer heimisch. W. 74 m. 231
groß welsch Heydelbeer W. 332. m. 228.
klein welsch heydelber. w. 332 m. 229
Heydenblum / such goldwurtz.
Heydenkorn W. 690. m. 394
Heyden Pfenich. W. 507 m. 408
Heydnischwunkraut. H. 100. W. 506
Heylwurtz. W. 344. m. 1095
Heyliggeystwurtz. H. 202 m. 1170
Hiacinthenkraut/such knollenkraut.
Himmelbrandt/such Wulenkraut

Himmel=

Himmelschlüssel/ such Schlisselblumen.
Himmelschwertel/ such Veielwurtz.
Himmelthaw such schwadē
Hinschkraut/such Jelenger Jelieber.
Hintbeer. W. 311. m. 1010
Hirschbrunßt. W. 163 m. 544
Hirschwurtz groß. W. 161 m. 751
Hirschwurtz klein. W. 620 m. 780
Hirschezung. H. 164 m. 831.
Hirschschwam/ such hirschbrunßt.
Hirsen. H. 11. m. 405
meerhirsen. w. 743. m. 917
welsch hirsen/ such Heyden pfench.
Hirtenseckel/ such Teschelkraut.
Hirtzbrunßt/ such hirschbrunst.
Hockendorn. W. 134. m. 157
Hochleüchten/ such Sigmarzwurtz.
Hochmut. W. 624. F. 200
Holunder. H. 162. W. 17
wilder holunder. W. 17 m. 1267
Holwurtz/ such Osterlucey.
Honigsblumen/ such Melissen.
Hopffen. H. 8. m. 1213
Hornungsblumen/ such Zeytlosen.
Huffattich. H. 186. m. 844
Hundtsaugen. W. 604 m. 872
Hundts Dill. H. 48
Hundtsköl. w. 700. m. 1101
Hundtskopff. W. 756
Hundtskurbs/ such stuckwurtz
Hundtsrosen/ such Feldrosē.
Hundtstod/ such wolffwurtz.
Hundtszung. W. 604. m. 872
Hunerdarm/ such Vogelkraut.
Hunerbiß/ such Vogelkraut
Hunerfull such Vogelkraut
Hunerköl/ such Quendel.
Hunerserb such vogelkraut.

J.

Jacobsblum. W. 716
Ibisch/ such Stockwurtz.
Jelenger Jelieber. W. 523 m. 1282.
Igelskleten/ such Bettler leuß.
Ilmenbaum. W. 172 m. 144
Imber. H. 202
Immenblat/ such Melisen.
Indischegeyßtwurtz. W. 444. m. 53
Indianischnegelen. w. 133 m. 1303
Indianisch kurbßen. w. 81 m. 512.
Indianisch Narden. H 166 W. 365
Indianisch nuß. W. 401 m. 277
Indianisch pfeffer. W. 465 m. 578
Ingrun/ such Singrun.
Ingwer/ such Imber.
Ingwer deütsch/ such Aron
Ingwerskraut/ such Pfefferkraut.
Johans blum oderkraut. such S.
Joseple such Saturey.
Jsop. H. 81. m. 695
Judendocklen/ such schlutten.
Juden hüttlen/ such schlutten.
Judenkirschen/ such schlutten.
Judenöpffel/ such Citrinatöpffel.
Junckerlilien/ such goldwurtz.
Jungferlöcklen. W. 797
Jungfrawhaar/ such Frawenhaar.

K.

Kalbsaug/ such genßblum.
Kalbs naß/ such hundtskopff.
Kalmuß/ such Calmus.
Kamelshew. H. 155 W. 729
Kappes. H. 42. m. 468
Kartendistel Braun. W. 674 m. 662
Kartendistel weiß. w. 672 m. 661
Kartendistel wild. w. 675 m. 663
Katzen Balsam/ such Balsamkrauß.
Katzenklee/ such hasenfuß.
Katzen körbel such Erdrauch.
Katzenkraut/ such Baldrian.
Katzen nept. w. 822. m. 719
Katzēspeer such hewhechel.
Katzentreüble such maurpfeffer
Katzenwadel/ such schaffthew.
Katzenwurtzel/ such Baldrian.
Katzenzagel/ such schaffthew.
Kelberkern. w. 494. m. 1169
Kellershals. W. 733
Kerbeln. H. 47. m. 526
wild kerbel such kelberkern
Kertzenkraut such wullenkraut.
Kespappel. H. 99. m. 455
Kestenbaum. H. 205. m. 211
Keulwurtz/ such Seeblumen.
Keuschbaum/ such Abrams baum.
Kunrad/ such Harthew.
Kifer oder kuffer. W. 630. m. 98

Kifer oder Kufer. W. 630 m. 98
Kinholtz/ such Kifer.
Kirschen. W. 712. m. 233
Kirschen gar klein. W. 714 m. 236
Klapperrosen such kornrose
Kleberkraut. W. 419 m 807
Klee. W. 214. m. 836
geißkle. W. 681
welscher Klee. W. 212
sawer klee/such Haßnklee
Klettenkraut. W. 298
Klosterbeer such kreüß lbeer
Knabenkraut / such Fotzzwang.
Knawel. W. 478. m. 952
Knoblauch. H. 8. W. 70
Knoblauchkraut. W. 72 m. 843
Knolenkraut. W. 322 m. 1054
Kölkraut. H. 42. m. 468
Kolben such Narrenkolben
Königskertzen / such Wüllkraut.
Königsrosen such Peonien
Korn/ such Rockenkorn.
ein Korn such körn.
turckisch Korn. W. 528
Körn. W. 527. m. 398
Kornblumen. W. 31. m. 5.7
Kornlenbaum. W. 654 m. 259
Kornnegelen such schwartz Coriander
Kornrosen. W. 310
Kränäuglen such raüchöpffel
Kräen fuß. W. 744. m. 493
Krafftmehl. H. 267
Krammetbaum such weckholter.
Kranchshals. W. 39 m. 856
Krebsblumen. H 61. w. 46
Kreen such Meerretich.
Kressen. H. 109. m. 565
brun Kressen. W. 812. m. 487
turkisch Kressen. w. 460 m. 571
wild Kressen. w. 522. m. 293
Kreusselbeer. w. 709. m. 167
Kreützwurtz such Baldgreiß.
Krottendill such hundtzdill
Krotten flachs/ such Flachskraut.
Kuchenschel. W. 584
Küdill such genßblum.
Kümmel. W. 197. m. 758
wissen kummel. H. 50 w. 140. m. 755
Kumel such Saturey.
Kummerling such gorcken
Künigskertz/ such wü. kraut
Kunigunderkraut. H. 54 m. 1015
Kurbeer such kornlenbaũ.
Kurbßen. H. 49. m. 511

L.

Lackenknoblauch such wasser batenig.
Ladanum. W. 238. m. 120
Lattich. H. 90. m. 520 W. 583
wild Lattich. W. 294 m. 522
Laub graß. W. 34. m. 1001
Lauch. H. 124. m. 551
eschlauch. m. 556
schnitt Lauch. W. 495 m. 550.
wildt Lauch. W. 477 m. 552
Lauendel groß. W. 635 m. 31.
Lauendel klein. H. 92. m. 32
Leberdistel such genßdistel
Leberkraut/ such Steinflechten.
Lein/ such Flachs.
Leindotter. W. 289
Leinkraut such flachskraut
Leinen. W. 351. m. 958
Lerchbaum. w. 346. m. 105
Lerchenhartz ist gemein Terpentin.
Leüchel / such knoblauchkraut.
Leüßkraut. H. 173. m. 1231
Liebstöckel. H. 91. m. 770
Liebstöckel fremdt. w. 383
Lienen/ such Leinen.
Ließknospen / such narrenkolben.
Lilgen. H 87. m. 522
Lilien Blaw vnd gelb such wasser schwertel.
Limonien. W. 276. m. 246
Lindbast / such Jlmenbaũ.
Lindedistel. W. 44. m. 681
Linden. W. 280. m 174
stein Linden. m. 175
Linsen. H. 94. m. 426
Linsen Quecken groß. H. 132. m. 890.
Linsen Quecken klein. W. 821.
wasser Linsen. H. 94. m. 1115
Lorberbaum. H. 208. m. 131.
Löwenfuß/ such Sinnaw.
Lewentappen such sinaw.
Lungenkraut/ such Steinflechten.

M.

Magsamen. H. 126. m. 158
feld magsamen/ such kornrosen/ horn Magsamen/
lang magsamen. W. 309
Maioran groß. H. 169 m. 726.
Maioran klein. H. 102 m. 727.
Mandelbaum. H. 203 m. 272
Mangolt. H. 25. W. 62
Manßtrew. H. 83. w. 336
Mariendistel. W. 415 m. 676

Marillen. W. 349. m.243
Margenröslen / such frawenröslen.
Mastichen such mastixbaũ
Maßlieben. W.642. m.911
Mastixbaum. H.223. m.109
Maulberbaum. H. 104 m. 284
Maulber feigen / such Adams feigen.
Maurauten rott such Rot steinbrech.
Maurantem weyß such frawen haar.
Maurpfeffer. W. 554 m. 1119
Meer Burtzel. W. 662 m. 160
Meer gewechß / such meer Burtzel.
Meerfenchel / such wasser Dillen.
Meer hirse. W. 743
Meer Lawendel. H. 179 m. 1280
Meerlinsen such Wasserlinsen.
Meer mooß. W. 324
Meer nuß / such wasser nuß
Meeretich. H. 145. m. 442
Meerschwam / such Badtschwam
Meerzwibel. H. 161. m.604
Megelkraut. W. 564 m. 1033
Megelkraut such Frawenbetstro.
Meienblumen. H. 93. m. 875
Meier. W. 790. m. 452
Meisterwurtz. H. 118 m. 775
Melanzana such Dolöpfel.
Melissen. w. 447. m. 826
Melonen. H. 107. m. 516
saũg Melonen. W. 312 m. 517
Melten such Milten.
Mengelwurtz. W. 668. m. 446
Mercurÿkraut / such Bingelkraut.
Merderwurtz. W. 345 m. 1094.
Mertzblum / such Knollenkraut.
Mertz violen. H. 180. m. 1180.
Mergen röslen. W. 96
Mespelbaum. H.212. w.373
Metter. H. 101. m. 907
Meüßdorn. W. 823. m.1214
Meüßkolben. w.362. m.919
Meüßkorn. w. 751. m.1023
Meüßöhr groß. W. 359. m. 633
Meüßhor klein. H. 17. m. 967
Miltzkraut. H. 17. m.967
Milten. H. 15. W. 290. m. 459
Mirrhen. H. 223
Mirtenbaum. W. 332
Mistel. W. 187. m. 806
Modelgeer. W.694. m.645
Moe such magsamen
Mollenkraut / such wunderbaum.
Monkraut such monrautẽ.
Monrauten. w.482. m.903
Mooß. H. 182. m. 62
Mooßflechten. W. 594
Mooßkolben such Narrenkolben.
Morcheln such Hirschbrüst
Moren wild such vogelnest
Moren Zam. W. 321 m. 445
Morenkraut. w.90. m.1152
Mottenblumen such Reinblumen.
Muckenkraut. H. 139. W. 537
Munchköpfflen such Pfaffenhörlein.
Munich Rhabarbarum. W. 669. m. 449
Muntz. H. 99. m.701
Balsam Müntz such Balsamkrauß.
frawen Muntz. W. 334
katzen Muntz such katzenept.
korn Muntz w.263. m.716
rotte Muntz such Balsamkrauß.
Mundtholtz such Reinweiden.
Mundt weiden such Reinweiden.
Muscatblum. H. 199
Muscaten. W.402. m.278
Muterkraut / such Meter.
Muttwillen such Hochmut

N.

Nabelkraut / such Puckelkraut.
Nachtschatten. H. 52 W. 526.
rott Nachtschaten / such Schluten.
doll Nachtschatten. W. 526
Nacket huren such Zeytlosẽ
Napen / such Stöckruben.
Narcissenröslen. H. 113 m. 1240
Nardus such Lauendel groß
Narrenkolben. W. 434 m. 863
Narrenschwartz nießwurtz W. 126.
Natterwurtz. W. 726
Natterzunglen. W. 368 m. 594
Negelblumen such graßblumen.
Negelen. H. 74. m. 577
Negelueilen such veielen.
indianisch Negelen / such Indianisch negelen.
Neper. H. 271
Nessel. H. 183
taub oder todten nessel / such Daubnessel.
Nespelbaum. H.212. w.373
Niesenkraut. W. 187
Nießwurtz schwartz. H. 57 m. 1122.
Nießwurtz weiß. H. 56 m. 1219

Neünkrafft. W. 228. m. 989
Nußbaum. H. 211. m. 276

O.

Ochßenbrech such Hewhechel.
Ochßenzüng such Buretsch
rott Ochßenzung. W. 76 m. 992
welsch Ochßenzung. W. 416. m. 1174
wild Ochßenzung. H. 23 m. 996
Odermeng. H. 7. m. 1014
Oelbaum. W. 391. m. 201
Oelbaum Bemisch. w. 392 m. 197
Oelbaum wild. W. 390 m. 200
Oleander. W. 700
Olrup. H. 309
Orant/ such Hundtzkopff.
Osterlucey lang. H. 12 m. 648.
Osterlucey rund. H. 13 m. 647

P.

palmbaum groß. W. 437
Palmbaum klein. W. 436
Pantoffelholtz. W. 223 m. 203.
Pappelbaum schwartz. W. 698. m. 137
Papellbaum weiß. W. 697 m. 136
Pappelen. H. 99. m. 455
Paradißköner oder Parißkörner. H. 167. w. 534
Pappenstil such narrenkolben.
Pastemenkraut such Apostemenkraut.
Pawrensenff. W. 695 m. 560
Peisselber such Saurach.
Peltschen such Linsen Quecken.
Peonienrosen. H. 119. m. 914
Pestilentzwurtz. W. 272 m. 845.
Pestnachen. H. 128. m. 747
Peterlin fremd. W. 88 m. 773
Peterlin Heymisch. H. 120 m. 767
Peterlin wild/such Rauchbibenel.
Pfaffenpint such Aron.
Pfaffenplat such Pfaffenrhörlen.
Pfaffen rhörlen. H. 151 W. 340.
Pfeben/such Melonen.
Pfeffer. W. 464. m. 574
aegiptisch Pfeffer. w. 466 m. 575
calecutisch Pfeffer/ such Indianisch.
wasser Pfeffer such Muckenkraut.
Pfefferkraut. H. 132. m. 609
Pfeilkraut/ such Zinckenlaub.
Pfenich such Fench.
Pfenningkraut. W. 459 m. 1013.
Pferdtz schwantz/such schaffthew.
Pfersingbaum. H. 134. m. 24
Pfingstrosen such Peonien.
Pflaumenbaum. H. 207 W. 617
Pfrimen. W. 739. m. 1234
Pilsensamen such Bilsensamen.
Pimpernußlein. H. 131 m. 273.
Pimpernußlein wild. w. 194 m. 274.
Pinbaum such Zirbelbaum.
Poley. H. 123. m. 704
Poley welisch w. 490. m. 707
Poley wild. w. 263. m. 717
Polium such Graüwmendle
Pomerantzen. w. 492. m. 245
Poppelweiden such Pappelbaum.
Psilienkraut/ such Flöchsamen.
Puckelkraut. w. 572. m. 1122

Q.

Quendel. H. 167. W. 304
welsch Quendel. H. 177 m. 721
wild Quendel. W. 686 m. 725
Quintenbaum. H. 204 m. 240.

R.

Rabarbara. H. 195. w. 567
Rauch welsch pflaumen. W. 169
Raden. H. 189. m. 798
Ragwurtz. H. 157. W. 282
Rapontik such Rhapontik.
Rappenfuß. W. 744
Rapuntzelen. w. 209. m. 438
Rauchbibenel. W. 467 m. 729
Rauchöpffel. W. 653
Raucken weiß. H. 62. m. 530.
Raucken wild. W. 123 m. 531
Rauten. H. 146. m. 735
fremd Rautten such Hermutzel.
geiß Rautten. W. 566 m. 739
wild Rautten. W. 569 m. 737.
Reben Veielen. W. 159
Rechgraß such graß Quecken.
Recholter such Weckholter
Reinblumen. H. 157. m. 1046
Reinköl. W. 48. m. 451
Reinfaren. H. 179. m. 908
Reinweiden. w. 527. m. 170
Reiß. H. 220. m. 403

Rettich

Rettich groß vnd klein. H. 144. m. 440
Rhabarbara such Rabarbara.
Rhapontik. H. 200. w 741
Rhor geselet. w. 702. m. 147
weber Rhör/ such wasser Rhör
Rhurkraut. w. 203. m. 561
Riedgraß. W. 168
Rindsaug/such genßblum.
Rindswurtzel such Bilsenkraut.
Ringelblumen. H. 78. m. 1302
feld Rittersporen. w. 56
Zam Rittersporen. w. 418
welsch Rittersporen. w. 418
Rockenkorn. w. 801. m. 402
Rosen. H 143. m. 185
Rosenwurtz. w. 563. m. 1024
Rosinlen. W. 559
Roßhuff such Huflattich.
Roßkimel. H. 153. W. 259
Roßmarin. H. 147. w. 546
Roßschwantz such Schaffthew.
Rött. H. 150. m. 920
Rottekölblen such Sämetblumen.
Rotter steinbrech. H. 66 W. 247
Rotzentzug. w. 157. m. 585
Ruben. W. 575. m. 435
Ruben geel such Moren.
wild Ruben. W. 577. m. 437
Rund schweinbrot / such Erdapffel.
Ruprechtskraut. W. 782 m. 858.

S.

Saffran. H. 198. m. 69
wild Saffran. H. 41. m. 1295
Salbey. H. 165. m. 709
Spitz Salbey. m. 710
welsch Salbey. W. 377 m. 733.
Salßkraut such Knoblauchkraut.
Saltzkraut. W. 628. m. 465
Samkraut. W. 538
Sammetblumen. W. 47 m. 1047
Sammetröslen such Indianisch negelen.
Sanickel. W. 769
beren Sanickel such Beer Sanickel.
S. Catherinenblumen such Flachskraut.
S. Jacobsblumen. w. 567
S. Johans brot. W. 614 m. 237
S. Johans gurtel such gurtelkraut.
S. Johans kraut/ such Harthew.
S. Johans Pfierſken/ such marillen.
S. Johans treublen. H. 149. m. 168.
S. Peterskorn / such Körn.
S. Peters Kraut/ such klein maßliebe.
S. Peters schüssel / such Schlißelblumen.
Saturey. H. 173. w. 67
Sauendorn such Saurach.
Saugmelonen. W. 312 m. 517
Sawbonen such bilsenkraut
Sauwurtz such braunwurtz
Saurampffer groß. H. 6 m. 447
Saurampffer klein. H. 6 m. 448
Saurschottendorn. w. 413 m. 193
Saurach. H. 26. m. 165 W. 814
Saurdorn such saurach.
Scabiosen such Apostemenkraut.
Scammonien. H. 195 W. 627
Scariolen. W. 677
Schabenkraut such Reinblumen.
Schafflinsen. W. 350 m. 783.
Schaffmille. H. 20. m. 196
Schaffgarben such garben
Schaffripp/such garben.
Schaffthew. H. 44. 604 W. 511
Scharlach such Jungferlöcklen.
Scharlachbeer. W. 75
Schartenblumen such schartenkraut.
Schartenkraut. H. 78 m. 945
Scheißlorbeer such Kellershals.
Sheißmilten such wildmilten.
Schelwurtz. H. 37. m. 628
Schirling. H. 43. m. 1098
Schlaffoeer. W. 524 m. 1071
Schlaffkraut such Bilsemkraut.
Schlangenkraut. W. 725 m. 592.
wasser Schlangenkraut W. 725
Schlangendorn W. 405 m. 664
Schlangenmord. W. 512
Schlangenzwang/ such äherengraß.
Schlehendorn. W. 689 m. 266
Schlingbaum. W. 810 m. 217
Schlüsselblumen. H. 77 W. 463
Schlutten. W. 326. m. 1070
Schmaltzblum such Hanenfuß
Schmerbel/ such gutter Henrich.
Schmerwurtz / such Walwurtz.
Schölwurtz. H. 37. m. 628

J ✱ Schön-

Schönhärle such dreidistel.
Schorbockskraut such Feygwartzenkraut.
Schwaden. w.318. m.1000
Schwalmenkraut / such Schölwurtz.
Schwalmenwurtz. W.696 m. 809
Schwartzwurtz such walwurtz.
Schwebelwurtz such Harstrang.
Schweinbrot such Erdtapffel.
Schwem. H.69. W. 12
Schwertelblaw groß / such Veielwurtz
Schwertel braun. H. 82 m. 17
Schwertel geel such wasser schwertel.
himel Schwertel such Veielwurtz
klein blaw Schwertel. W. 225
Scorpionkraut. W. 428 m. 1305
Sebesten. H. 2[illegible]6. m. 267
Seckelkraut / such Schölwurtz.
Sedeney such saturey.
Seenuß such wassernuß.
Seidelbast. W 733
Seliung such Celtisch nardē
Senesbletter H.196. m 782
Senff schwartz. H. 154 m. 562
weyß Senff such Rauckē.
wein Senff. W.254. m.564
wild Senff W.254 m.563
Sergenkraut such saturey.
Sesam. W.296. m. 409
Sesel such Roßkümel.
aethiopisch Sesel such Hirschwurtz groß.
griechisch Sesel such Wolauffkraut.
Seuenbaum fruchtbar. H. 160. m 123.
Seuenbaum onfruchtbar. W. 579
Sewbon such Bilsenkraut.
Sewbrot such Erdapffel.
Sibengezeit. H. 178. m. 1163.
Sichelkraut oder Moren. W. 7
Sigelstein. H. 340
Sigmarzwurtz. W. 228 m. 989
Sinyrun. W. 23. m.956
Sinaw. W. 521. m.1177
Sisymber / such Balsamkraut.
Soldanel such Meerköl.
Solenholtz such Pantoffel holtz.
Sommerwurtz. W. 771 m. 536
Sonnenblum. m. 744
Sonnenwende such Krebsblum.
Sonnenwirbel. W. 239
Sorböpffel such Sperwerbaum.
Sorgsamen / such Heyden Pfench.
Spatzenzunglen such klein Meerhirs.
Spargen. H.159. m.477
Speierling such Speruerbaum.
Speltz such Körn.
Sperenstich such Modelgeer.
Speruerbaum zam. w.147
Sperwer Pflaumen. w.146
Speichelwurtz / such Bertram.
Speißwurtz W 37. m.423
Spicanarden such Lauendel groß.
Spitznuß such wassernuß.
Spiling. W. 618
Spinet. H. 152. m 464
Spindelbaum. W. 518
Spinenwurtz. W. 432
Spitzwegerich. W. 170
Sporöpffel such Sperwerbaum.
Sprenckelbonen. W. 36 m. 546
Springkörner. h 38 m.1259
Springwurtz such Springkörner.
Stabwurtz. H.4. m.691 W. 818
Stachelnuß such Wassernuß.
Stalkraut / such hewhechel
Steckuben. w.208. m.439
Stechdorn. W. 646
Stecheichen such hageichē
Stechaskraut. H. 158 W. 202.
Stechöpfel such rauchöpfel
Stechpalmē. w.412. m.161
Steffenskörner s: leußkraut
Steinbrech rott. H. 163 W. 297
Steinbrech weiß. W. 591
welsch Steinbrech. w.547
Steinfeder s: rott steinbrech
Steinflechten. W. 287
Steinleberkraut such steinflechten.
Steingunsel such Guldin Gunsel.
Steinklee. H.100. m.1162
welsch steinklee. W. 212
Steinlinden such Linden.
Steinsamen s: meerhirsen.
Stendelwurtz H 37. m.885
Sterckkraut s: Huntzkopff
Sternkraut such sinaw.
Stichaskraut. H.158. w.202
Stickwurtz schwartz. m.1285
Stickwurtz weiß. H. 288
Stinckendbaum. W. 35
Stiraxbaum. H 225. m.89
Stöchaskraut s: stichaskraut
Stockwurtz. H. 5. W.6[illegible]9
Stoltzer Herich s. guter hein
Stopsloch s: Durichwachs
Storchenschnabel W. 39
Strobildorn / ist glatt vnd Rauch. W.1[illegible]4 m.668. etc.
Sußholtz. H. 92. m. 652
Sußfaren / such Engelsuß.

T

T.

Tag vñ nacht. H. 121. w. 806
Tamariscen. w. 747. m. 151
Tannen. W. 173. m. 107
Taubenfuß. W. 612. m. 855
Taubenkropff s: Erdrauch
Taubenrocken s: schafftew
Taubenkorn s: meußkorn.
Tausentblat s: wild garben
Tausent gulden s: Erdgallē
Tausent schön such Sammetblumen.
Terpentinbaum / such Terobint. W. 693
Teschelkraut. H. 26. m. 569
Teuffels Abbis such Abbis.
Teuffels Aug. W. 770 m. 615
Teüffels Dreck such belzoin
Teüffels Kirschen/such stuckwurtz.
Teüffels Kloen. W. 134
Taüfels milich. w. 633 m. 1258.
Thamarinden. w. 809
Thannen such Tannen.
Thannen wadel such Knawel.
Thimian. w. 263
Todtenessel/ such Daub Nessel.
Todtenkraut such singrun.
Topasier stein. H. 339
Tormentill such birckwurtz
Tragdosten/ such Bocks Bisem.
Trachenwurtz. w. 789
Traubenkraut groß. w. 644
Turckischkorn. w. 528
Traubenkraut klein. w. 498
Trespen. w. 641. m. 1205
Treybkraut s: springkörner.
Tropffwurtz s: Engel süß.
Tyriackskraut such Baldrian.
Twalch s: gersten Twalch.

V.

Vchtblumen such zeitlosen
Veielen. w. 100. m. 877
braun Veielen such mertz Veielen.
Veielwurtz. H. 85. w. 224
wild Veielwurtz. H. 82 m. 17.
Venediger röslein such Sigmarzwurtz.
Venedischrosen/ such Peonien.
Violen such Veielen.
Virnes. W. 142
Vlmenbaum such Ilmen.
Vngrischkraut s: sigmarz:
Vnholdenkertz / such wulkraut.
Vnholdenkraut / such wullen.
Vnser frawen Betstro. w. 520
Vogelkraut. H. 108 m. 1114.
Vogelnest. w. 320. m. 748
Vogelswicken. w. 122 m. 547

W.

Wacholter. H. 82. m. 121
Walddistel. w. 407. m. 665
Waldreben / such Leinen.
Waldwinden such Geyßblat.
Wallendistel / such manßtrew.
Walstro such vnser frawen stro.
Walwurtz. H. 47. m. 961
Wandlenßkraut. H. 173 w. 327.
Wasserbathenig. w. 663
Wasser Dillen. w. 221
Wasser Fuchs. H. 321
Wasserkolben. w. 4?4
Wasserlinsen groß. w. 760
Wasserlinsen klein. H. 94 m. 1115.
Wassermerck. w. 499
Wassernept. w. 263
Wassernuß. H. 178. w. 233
Wasser Püngen. w. 38
Wasser schwertel. H. 6. 76. m. 22.
Wurtzlaub. w. 776

Z.

Zankraut / such wurtzlaub.
Zapffenkraut / such Zepfflinkraut.
Zaucken such meienblumen
Zaünglocken / such Winde.
Zepfflinkraut. W. 6
Zebast such Kellershals.
Zecken körner such wunderbaum.
Zeiland such Kellershals.
Zeißkraut. W. 335
Zeitlosen. W. 439
Zeünling such Geißblat.
Zibet Katz. W. 798
Zigenhorn such Bockshorn
Zigeünerkraut such Bilsenkraut.
Ziland such Kellerhals.
Zimmentrinden. H. 197
Zimmentrör. H. 197
Zinckenlaub klein. W. 722
Zinckenlaub spitzig. W. 720
Zinckenlaub stumpff. w. 721
Zirbelbaum. H. 141. m. 96 W. 278.
Zirbelnußlein. H. 206
Zisererbßen. W. 59
Zitterwurtz / such mengelwurtz.
Zumpenkraut / such Fotzzwang.
Zungenblat. W. 285
Zurgelbaum. W. 299
Zweyblat. H. 95. W. 805
Zwibel. H. 34. W. 54
Zwisel Narden. W. 32
Zwitrachtkraut. W. 517

ENDE.

Wykład Imion trudnych / ták źiół

iáko y rzeczy inych do Lekarſtw należących. Aby tym łátwiey obaczyć mogł/ á káżda rzecz potrzebna tym łatwiey poznáć/ maſz tu troiákim Jezykiem káżda rzecz tłumáczona / o ktorey wykłádu w Herbarzu niemaſz/ bo ácz zmienká ieſt / tedyć figura nieieſt práwie obiáśniona. Przeto ſtąd káżde imie/ co známionuie obaczyſz/ boć káżdy Rozdział imioná Polſkie/ Łáćińſkie/ Niemieckie okaże/ ſkąd ſie potym łatwie dopytaſz v inych co ony źiołá znáią. Náoſtátek maſz liczbe przy káżdym Rozdziale ná końcu/ Ktorać vkaże figure v Mátthiolá/ bo ten źiołá ná kſztałtowniey wymálował bądź do Kśiąg Łáćińſkich/ Czeſkich álbo Niemieckich / tedyć ieſli nie liczbá kart/ tedy wżdy imie Łáćińſkie figure vkaże / y Polſkiec imie obiáwi. M. Herbarz Mátthiołow známionuie.

1. Naprzod tedy Alephangium ieſt przypráwa w Aptekách korzenna ktorey nietylo w pokármiech / ále też y w Lekárſtwách vżywana bywa.

2. Amomum czáſow dźieśieyſzych niemamy/ wſzákże ná mieyſcu ie° biorą korzeń kto ry Fij... kowym zowa z rády Gáliénowey.

3. Angielſki tránk. Aliſma vera. Engeltranck. Ten Mattiolus wymálował ná ſtronie kárty 277. b. w Herbarzu ieſt miaſto tego Podkolan położon. H. 95. ná tám tym mieyſcu o tym Angielſkim Tranku rozumiey.

4. Zydowſka ſmołá v Łáćinnikow Aſphaltum, v Niemcow Judiſch Bech/ ieſt ſmołá zdźiká żołta/ iáko Burſztyn ćiemny/ rownie tak z źiemie wychodźi iáko y Burſztyn albo Ambrá ktora ieſt z Burſztnow nawybornieyſza. Niemcy te zowa Amber/ Łáćinnicy Ambarum/ Polacy Amrá.

5. Baba ieſt Ptak wodny/ kałdun máiąc pod zu... ſpodnia. Włoſzy go zowa Agroto / Niemcy Kropffganß / Łáćinnicy od Grekow biorąc imie / zowa tego ptaká Onocrotalus, Mátthiolus kſztałt iego właſnie położył ná kárćie 350. weſpoł z Sępem ślepym / ktorego Polacy ślepkuglem zowa/ dla mdłego wzrośu/ tego Łáćinnicy Oſſifragus, Niemcy Goldtgeyr zowa.

6. Bibia Jágodá/ Laurus Alexandrina. Zopffleinkraut / Zapffenkraut/ M 1215.

7. Babia dupá/ dla ſmrodliwośći to źiele ták ſpetne przezwiſko ma v Polakow/ Łáćinnicy Crithmi genus quartum apud Mattiolum 472. Niemcy zowa Sichelkraut/ Sichelmoren/ zá Prądnikiem go ná Roſlach doſyć.

8. Babia ſol/ też tegoſz rodzáiu źiele/ przeto ſie Jmienia dźierży/ bo y kſztałt mało czyni Crithmi genus. I Herba s. Petri. M. 489

9 Bábczy Czoſnek/ Allium Vrſinum. Haſen fruſtuck. M. 560

10. Bábimur/ Jana ś. páß. Muſcus terreſtris. Katzen Laüterle/ Muntzgrun s. Johans gurtel/ Beerlapen gurtelkraut. m.. 3

11. Zywiec Polny/ Sideritis. 4. Rott glidkraut. M. 1005.

12. Bedłrozmáitych ſpoſob vkazał. M. 1104. Fungi Piltz... ſchwem/ Pfifferling.

13. Belzina/ Balſamina altera Geel Balſamöpffel. M. 1287

14. Belzoin ſok z drzewá wielkiego źiemie Cyperſkiey/ Belzoinum, Łáćinnicy zowa/ Aſſa dulcis vel odorata. Niemcy Belzoi/ Benzoi/ Wſzákże to ſłowo Aſſa bywa/ y Drugiemu ſokowi dawano / ktore Aſſa fœtida, zowa to Polacy czártowym gownem/ iáko y Niemcy Teuffels dreck zowa.

15. Caryophillata. Benedicktenwurtz. M. 984.

16. Ber panicum/ Fench/ Pfenich/ Fuchs ſchwantz. Mátthiolus. 406

Bez

17. Bez/Sambuscus, Holderbaũ. M. 1267
Jest tez Bez leśny albo czerwony/ gronká á niekoronke nośi/ Sambucus syluestris, wild Holder/Rott Holder. Matt: 1268
18. Bagno / Chameæpeuce, Gichttannen/Zeytheyde/Sewtanney/ figure ná wzglad podobna położył Mattiol 1155/ wßakże nietego.
19. Bálsam krzak kosztowny tylko w Jerichu ziemi niegdy Zydowskiey / w Ogrodziech roście. Theristum. kwiát iego v Láćinnikow zowa Owoc/ Carpobalsamum. Rożczki Xylobalsamum, Niemcy wtey mierze vżywáia Łáćiny.
20. Báráß iest rodzay wezowy/odtad ták rzeczony/ iż rożki ma podobne Báránim/ Łáćinicy go zowa Cerastes.
21. Bárnádinek Turecki czubek/Carduus benedictus, Cardobenedickten. M. 812.
22. Barßcz/ ieśliże iest Branca Vrsina, á v Niemcow Berenklaw/ tedy nieiest Sphõdilium Mattioli. Bo náß Barßcz nic sie nieprzypodobał figurze Sphondili/ chybá iż figurá v Hieronimá Tragá Listu. 437. nieco sie podoba. v Mattiola 791. nic sie z Barßczem niezgadza/ á tháktesżcze niewiem iako to porownáć.
23. Bárwinek / Clematis, Singrun, Jngrun/ Berewinck. M. 956.
24. Báwelná/Gossipum, Xylon, Baumwolen. M. 862.
25. Bázanká/Cynocrambæ. wild Bingelkraut. M. 1299
26. Bażonowiec/Lysimachia lutea. Weyderich. M. 949
27. Bázylia mála y wielka/Ocymum maius & minus, vel Basilicon. Groß oder klein Básilien. M. 532. Drobna Bazylicka/ Ocymum Carryophylatum. Die kleinßte Bázylien. M. 534
28. Bázylia polna/Acinus, Rauch Bazilien. M. 731
29. Báżyná Zorawie iágody/Erica Baccifera. Meußbeer. M. 153
30. Bielon ogrodny/ Hioscyamus albus. Zam Bilsensamen / gart Bilsensamen. M. 1065
Bielon czarny/Hyosciamus niger. Braun Bilsensamen. M. 1066.
Bielon leśny albo polny/ Hyoscyamus vulgaris. wild Bilsensamen. M. 1064
31. Bławat/modrzeniec/ modrak/ Cyanus. Kornblumen. M. 507. 508.
32. Bliżniczki wonne / Nárda pękata/ Nardum Montanum. Zwiselnarden. M. 35
33. Blußcz wielki/ Hedera Arborescens. groß Ephew. m. 624.
Blußcz poziemny/Brzestan/Hedera terrestris. Klein Ephew. m. 625
34. Blußczoperz/Gramen Parnasi. Hertz Quecken/ Laubgras. m. 1001.
35. Bob kámienny/Tyczná wyká/ palnik ogrodny/ Anagyris prima Mattioli. Steinckendbaum. m. 931.
36. Bob Turecki albo Włoski/ Smilax Hortensis. Windtbonen Sprenckelbonen Turckischbonen/Romischbonen. m. 546.
37. Bob wodny/Faba Aegiptia. Speyßwurtz/Aegiptischbonen. m. 423.
38. Bobownik/Anagallis aquatica. bachpungen/Wasserpungen figury iego v Mattiola nienaydzie / tylko imie. Ale Tragus własna figure iego położył. 188.
39. Boćianie noski / Geranium. 3. M. Storckenschnabel. m. 856.
40. Bodźieniec/Rhamnus. 2. M. Stechdorn. M. 156.
41. Bodźißek/ Geranium. 6. wild Storckenschnabel. M. 859
42. Borás/ Chrysocola alba. pureß / zás nieczyniony Borás. Pasta Chrisocolæ, iego czyt: H. to iest w tym Herbarzu list 593. a
43. Bożybyt / Ambrosia. Turckischer / Beyfuß. M. 551.
44. Boży dar/ Płodźień swojski/ Eryngium planum. Lindendistel. M. 681.
45. Brát z śiostra/ Flos Trinitatis, Iacea. Freysamkraut/ Dreyffeltickeit. M. 1182. polne zás maß tamże 1183.
46. Brodawnik albo Brodawiec mnieyßy / Heliotropium minus. Starendtwarzenkraut. m. 1301. wielki zás Heliotropium maius. Krebsblumen/ Hangendtwartzenkraut. m. 1300.
47. Brunát albo Szárłat/Amaranthus purpureus. Tausentschön/Rotte Kolblen/ Sammetblumen. m. 1047.
48. Brzoskiew/ Lampsana. Reynkol m. 451
49. Brzozá/ Betula. Birckenbaum. m. 142.

50. Bučieñ/ Wośćżyca/ Visnaga vel Bisacuta. M. 525
51. Buk/ Fagus. Buchen/ Buchenbaum. M. 205
52. Bukśpan/ Buxus. Buchsbaum. M. 190.
53. Bylica wodna/ Sideritis. 3. m. Erdtselen. M. 1004.
54. Bylica żolta/ Chrisanthemum. Goldtblumen. M. 1048
55. Cedrowe drzewo/ Cedrus maior. Cedrelaten. Cederbaum. M. 126.
56. Chłopaczki/ Cuminum sylvestre. Haberkumel. M. 759
57. Chobotna wyká/ Clymenum. wild Erbß. M. 971.
58. Chrząśćże Oliwne/ Cicadæ. Baumzigen/ Oelkesser. M. 348
59. Cieciorká/ Cicer domesticũ. Zyserarbßen/ Zysern. M. 417
60. Ciemiężyk/ Saxifraga Dioscoridis. Veronica Pauli. M. 976
61. Cis/ Taxus. Eynbenbaum. M. 1099
62. Ćwikłá śmłáda álbo biała/ Beta alba, ćwikłá brunatna/ Beta nigra. ćwikłá czerwona/ Beta rubea. wßyſtki ty Niemcy zowa/ Beyßkól/ Rómiſchkól/ Mangolt. M. 471
63. Ćwikła polna álbo leśna ieſt dwoiáka wietßa y mnieyßa/ obie zowa po Łácinie Limonium. Niemcy záś Waldmangolt. M. 981
64. Cyperſkiey palmy/ y owocu iey okazánie. M. 223. etć.
65. Cypris ogrodny. Abrotanum fœmina, Chamecyparissus. Cypreſſen. M. 692.
Cypriſowe drzewo/ Cupreſſus. Cypreſſenbaum. M. 119
66. Cytriny Káyſkie/ Pomoráncze wielkie/ Poma Adami. Glatt Citterópffel/ glatte Citrinen. M. 249.
67. Cząbr máły y wielki/ Satureia prima & altera. Garten Hiſop/ Zwipelhiſop/ welſcherhiſop. M. 722. etć.
68. Czárnuchá/ Melanthium satiuum. Schwartz Coriander. M. 795
Bździuchá/ Melanthium sylveſtre. Wild Coriander. M. 796.
Bździuchá polna/ Melanthium sylveſtre alterum. Himmelblumen. M. 797
69. Czarne ziele/ álbo czarne Korzenie/ Sanicula fœmina Fuchſio. Geſnerus in hortis germaniæ. Aſtrantiam nigram nominat. F. pagina. 384.
70. Czechrzycá/ Pecten veneris. Nadelmoren. M. 527
71. Czoſnek ſwoyſki álbo domowy/ Allium domeſticum, Zamer knoblauch.
Czoſnek polny/ Ophioſcorodon. wilder Knoblauch figurá trzećia.
Czoſnek ßczećiſty/ álbo ßczetny/ Elaphoſcorodon. M. 558
72. Czoſnkowe ziele/ Alliaria. Knoblauchkraut. M. 843
73. Czermień/ Arum Aegiptium. Groß Aronsbard. M. 425.
74. Czernice/ Mirtillus. Heydelber. m. 231
75. Szárłatne iágody/ Coccus infectorius, vel Tinctorius. Scharlachbeerlin. M. 1030.
Kármazynowe iágodki/ álbo Czerwcowe ziárná/ Chermeſinum, Niemcy Karmeſyn zowa. Twierdzi Máttiolus y wiele ich o nim/ iż tych ziarnek w Polßce nawiecey rośćie: Powiedáiąc iż ich w Czechách dosyć widział ná Debiech po ſkorze roſtać/ wßakże ich w Polßce obfitość wietßa ma być/ ták go ſpráwiono. Jam ich ießcze niewidział/ ani tych co ná korzeniu ziela niektorego roſto/ rownie iáko náßierotkowym korzeniu/ o ktorym wzmienká. W. 591. uczyniłby mi rzecz wdzięczną/ ktoby mi ie urwawßy w Polßce świeżo ukazał.
76. Czerwieniec/ Anchuſa. Rott ochßentzungk/ Schminckwurtz. M. 992.
77. Czerwokoſy/ Bupreſtes. Fligendeholtzwurm. M. 358
78. Czurydło/ Seſamoides paruum. Kleine Chriſtwurtz. M. 1227
79. Czyśćicá czarna/ Clinopodiũ quorundam. Braunglidtkraut. M. 815
80. Dymna Zużel w Kominiech Dtnych piecow ieſt Troiaká. Pierwßa ſie wießa/ iáko groná winne/ á to ieſt groniſta Dimná Zużel/ Pompholix Botrytis. Grawnicht. Druga ieſt ſkorupiáſta przy śćianách Kominowych/ te Łáćinnicy zowa Pompholix Cruſtacea. Trzećia ieſt mßyſta. Przeto ia Pompholix Vellerea zowa. á Niemcy weyß nicht/ wßákże wßyſtki Drewcem niektorzy zowa.

Dimá

81. Dynia/Cucurbita Indica. Gestreffelt Kurbßen Jndianisch Kürbßen. M. 512.
82. Diptan czarny/álbo Kretinski Poley/ Dictamus Cretensis. Cretischer Dictam. M. 705
83. Dlugoß biały/wielkim zielem zowa.
84. Dlugoß czerwony/Korzeń czerwony. Onosma. Hurenwurtz. M. 892.
85. Funt lekárski ták sie dzieli. Naprzod w sobie ma funt vncij 12. Vncya záś ma w sobie dwa loty/á ty czynia 8. Dragm/ Drágmá w sobie ma trzy ßkrupuly ßkrupul ma w sobie wagy 20. ziarn Jeczmiennych.
86. Duniec morska Ryba. Thunnus vel Thynnus. Niemcy mu mowia Thunnin. M. 338
87. Dziegieć/Bethulæ pinguedo. Preüssischer geschmack/Deget.
88. Dziegiel włoski/Smyrnium. Arábische Engelwurtz/Frend Peterlin. M. 773
89. Dziewánná biała/Verbascum primũ. Wullenkraut. M. 1143.
90. Dziewánná czerwona máła y wielka. Verbascum. 2. et. 3. Schwartzwulenkraut. M. 1144. 1145
Dziewánná czarna/ Aethiopis. Morenkraut. M. 1152. Jne rodzáie Verbasci, vkazeć Láciński Regestr/gdzie ich w wykłádzie ßukáć.
91. Dziewięciernik/Hepatica alba figurá iego in libro Annotationum Valerii Cordi, folio. 152. b
92. Dziewięsil czarny/Chameleo niger. schwartz Eberwurtz. M. 659.
93. Dziorawiec álbo Dzwonki/ Hypericon perforata. Fuga Demoniorum. Herba s. Iohannis. Harthew/Conrad. M. 938
94. Fazoly/Phasioli. Fasel Erbßen. m. 428
95. Francuzowe Drzewo/ Gwáiákowe drzewo/ Lignum sanctum Guaiacum. Frantzosen holtz. V. C. 292.
69. Fierletká ogrodna y polna/ Lychnis Coronaria & altera sylvestris. Marienröslein/Frawenröslein. M. 820.
Jest theß Fierletka krowia Ocymastrum, wilde Basilien. M. 997
97. Kárwia Figá/ Sycomorus. Adams feygen/Aegiptische Feygen. M. 285.
98. Jndiyska Figá/Ficus Indica vel opuntia/Jndianisch Feygen. M. 290.
99. Fiolki ozimie/Leucoion album & purpureum. Winter braun vnd weiß Veielen. Fuchsius. 257. 259
100. Fiolki zolte/Leucoium aureũ. Gelb Veielen. M. 877.
101. Gágátek/ Lapis Tracius Gagates. Ein schwartzer Augstein.
102. Gamáik álbo Kamáik kámyk/iest Smelcem dziáłány/Camineus lapis.
103. Gárbarskie ziárná/ Rhus, Sumach. Gerberbaum/Lederzkernungk. M. 215
104. Gárczoffy gładkie/ Cinara non aculeata, Carduus levis. Strobildorn. M. 668
Gárczoffy kolace/ Cinara aculeata, Scolimus/Zam welschedistel. M. 667.
105. Gálmey/Lapis Calaminaris, Galmey iest kruszecz ktorym czynia z miedzi mosiadz
106. Gállás/włoskie álbo Tureckie Debianki. Omphacidis Galla. Gallöpffel.
107. Gállia wonna/ Gallia Moschata. Gallien/ iest to przypráwá Aptekárska/z wiela rzeczy wonnych złożoná.
108. Gałuchy ziele dwoiákie/ Oenante, Geyselwurtz M. 867. 868.
109. Gasienice Linbowe/Pinorum Eruce. Zyrbelraupen. M. 358
110. Gasienice wodne/ Eruce marinæ. wasser Raupen. M. 317. figurá 2.
111. Gawedá. Aster Atticus, vel Amellus sternkraut. m. 1175. 1176.
112. Gdulá ziemna/Cyclaminus. Rundt schweinbrot/Erdtscheüben/Erdápffel. M. 588.
113. Gesigroch/Orobus, Ervum. Genßwicken Erwen/ M. 432
114. Gleitá ßymowiná ołowna/ Plumbi recrementum. Bleyglett/Bleyschlacken.
115. Glidwasser iest słowo Niemieckie/ iákoby rzekł sok członkowy/álbo stáwowy/ ten człowieká iáko y krew vchodzi/gdy go niezáśtánowia Rannemu.
116. Gliná przypráwna/Lutum Sapientiæ. Gemachter Lem. H. 600. o.
117. Glinká/álbo Lubricá/ Rubrica Fabrilis. Roettelstein. V. C.
118. Glinká Ormieńska/Bolus Armeni. Fremdtbergröttel.
119. Głog / Spina acuta. Hagendorn. m. 163
120. Gniazdoß/ Herba Tauri vel Vacce. Cyno-

Cynomorion Herba sine folys, Dentaria maior. Löwenzangel/Onblatkraut. M. 964.

121. Golbik Rybká/ Gobius. Gob/Cob. M. 336. etc.

122. Golebi groch/ Aphaca. Vogels wicken. M. 547.

123. Gorczycá biała/ Rukiew ogrodna/ Eruca satiua. groß Raucken. M. 530.

Rukiew polna/ Eruca syluestris. Klein Raucken. M. 531.

124. Gorczycá czarna / Sinapi primum Mattioli. groß garten Senff. M. 562.

Gorczycá polna/ Sinapi secundum. wild Senff. M. 563.

Gorczycá winna/ bo ią w moszcz kłádą/ áby miekszá[?] /wein senff/ mildt senff. m. 564.

125. Gorczycá psia / Seryphum Tragi. Welsomen. T. 338

126. Gorzikwiát/ Consiligo lutea. Pseudo Elleborū. Frülingssternblumen. m. 1224.

127. Grab álbo grábiná/ Carpinus. Hagenbuchen. m. 145.

128. Granatowe kwiecie / Balaustia, Granatenblumen.

Granatowe skorki/ Malicorium. Granatöpffelrinden. M. 226.

129. Porost ziemny/ Watrobne ziele/ Gránicznik/ Pulmonaria, Lugenkraut/ Lungen mooß. M. 1039.

130. Grinszpan iest Rdzá miedziána/ Viride æs. Prasium, Aerugo æris, Spangrun.

131. Wielgroch álbo Wielogroch/ Pisum maius. Groß Erbßen. M. 429.

Groch swoyski/ Pisum minus. Gemein Erbßen. M. 430.

Sowi groch/ Sowia zobia zowa/ Faba syluestris. Wild Bonen. M. 421.

132. Gumi Arábskie/ iest Lipośok z rozmáitych drzew z Arábiey/ Przeto ie zowa Gumi Arabicum po łácinie y po niemiecku.

Gumi Elemi/ iest lipośok osobliwy z Oliwy Murzyńskiey/ Dioscori: Lib: 1. Cap: 119.

133. Gwozdziki Jndiyskie/ Caryophilli Indici maiores & minores. Jndianische Negelen. M. 1303.

134. Hakowiec/ Rhamnus. 3. Mattioli. Heckendorn. 157.

135. Hálun Cukrowy. Alumen Sucharinum. Bywa w głowkách iáko Cukier głowáty/ stadże to imie ma.

136. Hálun Kátińśki/ Alumen Catinæ. iest ták rzeczony od miástá/ w ktorym czyniony bywa/ á czynia go z popiołu/ ktory palą z solanki ná szkło. O solánce też niżey bedzie.

137. Hálun Lodowáty/ Alumen glaciale. ten stad ták zowa/ iż iest iásny by Kryształ. Jest ieszcze łupny Hálun / Alumen scissile. S differicht Alaun/ten sie da rozbieráć ná listki iakoby sprásowány pápier/ á stadże go ták zowa.

Hálun záś prosty álbo pospolity/ Alumen Rupeum. Gemein Alaun zowa.

138. Hálun miekki/ Alumen Liquidum. Wercher Alaun / Przeto ten ták zowa / iż w Reku zmiekniéie iáko wosk/ náostátek sie rosplynie / gdy go długo w rekách gniecie.

139. Hálun winny/ Alumen ex vini fœcibus. Wein Alaun / czynia ten z winnych drożdży

140. Hányż polny/ Carum, Carui, Feld Kumel/ wisen Kumel. M. 755.

141. Hoynorostká/ Armola, Ruta syluestris. Hermutzel Harmel. M. 738

142. Jálowiec czerwony/ Cedrus Phœnicia, Oxicedron. Rotter Rechholter/ stego bywa Gumi co go zowa Jálowcowy sok/ Sandarax Gumi Iuniperi. Genewer Hartz. Drucken viernes/ M. 127.

143. Janá s. pás/ Muscus terrestris. Beerlapen. M. 63

144. Swiętego Janá ziele/ Pseudo Buphtalmum, Goldtblum. M. 909.

145. Járy mleczyk/ Peplus, Esula rotunda. Runde/ Wolffsmich. M. 161.

146. Járzebie śliwki/ Sorbus Torminalis Sperber Pflaumen / Eltzenbeer / Eltzbaum. M. 263.

147. Járzebiná ogrodna/ Sorbus domestica. Zamer/ Sperwerbaum/ Spöröpffel/ Erschröslen/ Speierling/ M. 261.

148. Jarzebiná leśna / Judaszowe drzewo / Sorbus syluestris. wild sperwerbaum/ wilde Eschröslen: M. 262.

149. Járzyny ogrodne zowiemy/ ty co w ogrodziech sieia/ iáko ia Piotruszká/ Rzepá/ Kápustá y ine/ zowa Łácinnicy Olera.

Járzyny polne / ále słuszniey zbożnymi zowiemy Legumina. Jáko groch/ krupy/ y inych wiele co z ziárná przyprawuia/ Niemcy zowa Zümuß / ále nierozdzielnie / bo ták

ogrodne

ogrodne iáko zbożne iednáko zową / ácz ſie tá nieoſtropność y niektorych Polakow dźierży.

150. Jáſkier / Ranunculus, Hanenfuß. M. 610. Acz tego źiela rozmáite kſztálty ſą / wſzákże iż przyrodzenie iednákie / przeto też imie nieroźne / Chybá Mierzyk / ieſt Ranunculus paluſtris. o ktorym. W. 325.

Drugi ieſt ogrodny / nośi kwiát pełny / zową pełny Jáſkier iáko y gwoźdźiki pełne dla pełności kwiátu. Trzeći też rożny od inych / iż Korzeń pod nim iákoby gáłeczká / zową go Jáſkrem okrągłym. Ranunculus rotundus. Runder Hanenfuß / Druſwurtz. M. 614.

151. Jáſtrzębiec mnieyſzy y więtſzy / Hieracium minus & maius. Klein vnd groß Habichkraut / Somerdorn. M. 765.

152. Jáſzczorká opuchła / Drudzy kroſtáwą zową / Salamandra terreſtris. Tregerwurm. M. 359

153. Jáſzczorká ſkálna / Seps vel Lacerta Chalcidica. Rotter Edechſ. M. 360.

154. Jáſzczorká gwiaźdźiſta / Jáſzczorká źiemna / Terrantola, Stellio. Geſturnter Edechſ. M. 363.

155. Jáſzczorká wodna / Salamandra aquatica. Waſſer Edechſ.

156. Jáſzczorze źiele. Dracunculus minor Klein ſchlangennkraut. m. 591.

157. Jáſzczorczy mech / ſkálny Jedwab / Amianthus. Federweyß / Pliant / Salamandren haar / Cronenbergius.

158. Jáwor / Acer. Ahorn. V. C.

159. Jáźminowe Fiołki / Gelſiminum. Weliſch Baum Violen / Reben Veielen. M. 85.

160. Jedná Jágodá / Wronie oko / Herba paris. Dolbeer. m. 1093

161. Jeleni Korzeń / Seſeli Aethiopicum. Hirtzwurtz. m. 751.

162. Jeleni ſzczaw / Hemionitis. Glennē kraut. m. 901

163. Jelenia gębká / Jelenie iáyká / Tubera, Cerui Boletus. Hydnophillæ herbæ radix. Hirtzbrunſt / Hirtzſchwam / Erdmorchelen. M. 544.

164. Jerzmanká / Epipactis. Ertzkraut / Niemcy to źiołko zową Kruſzczym źielem / Bo pewne tám Kruſzcze ſą kedyono rośćie / wſzákże ono nie wſzędy rośćie gdźie kruſzcze ſą. m. 1157.

165. Jeśieniec / Wołſza gorycżká / Centaurium magnum. Rhaponticum. Tauſent guldi groß / der nam iſt dem Latein noch / übel erdichtecht / im Deūſchen Matt: figurá iego. m. 653. Alem ie powtorzył. W. 741.

166. Jeśiotr / Rybá wielkich Rzék / Aquipenſer, Accipenſer. Mattiolus Sylurum vocat. Niemcy Styr. m. 334

167. Jeżokrab / Barbarice Eſtinus verius Maia. Hechelkrab / Stechendtkrab. m. 311.

168. Jeżá trawá / Sparganium. Riedgraß Degenkraut. m. 990.

169. Jeżowki włoſkie / Przeſkoſtnice / Arbutus Memecilus. Rauch welſch pflaumen. m. 270.

170. Jeżyczki polne / Plantago minor, ſiue longa. Spitzwegerich. m. 481.

171. Jeżyczki śiwe / Leontopodium. Bewegkraut. m. 1193.

172. Jlmá albo Jlmowe drzewo. Vlmus Jlmenbaum. m. 144.

173. Jodłá / Abies. Thannen oder Dannenbaum. m. 107

174. Jſkrzyk ieſt kámień drogi / tákże zową y wrzod zápáliſty / v Łáćinnikow Carbunculus. Niemcy then Kámień tákże y wrzod Carwunckel rzekáią.

175. Jwinká / Aiuga. Jua Moſchata / Chamæpitis prima Mattioli. Zeytheide / Hertzfrendt. m. 940.

176. Jzop / Niemcy zową Jſop / Łáćińſkiego imienia niewiem. bo Hiſopus ieſt źiołko máluczkie / ktore z ſkał rośćie bez śiánia álbo ſádzenia / świádek ieſt tego Hieronim święty w tłumáczeniu Kśiąg Krolewſkich Trzećich / Rozdźiału 4. wirſz 33. Jſopu Polſkiego figurá właſna M. 695. Ale moy wywod w Lekárſtwách wydánych v Łázárzá Andriſowicá w Krákowie Roku 1564.

177. Kádźidło ſkłádáne w Aptekách Thimiamata ie zową.

178. Kádźidlne Otreby / Olibanum vel Manna Thuris. Wſzákże dźiś thym imieniem Kádźidło białe / á niektorzy poſpolićie wſzyſtko ták zową / v ſtárych ſámy otroćiny Kádźidlne thák zwano / álbo ſzczero białe Kádźidło / Weyrauchs mel / oder ſchlecht Weyrauch.

179. Káliná / Sambucus aquatica, Lycoſtaphylon. Schwelcken. M. 1269.

180. Kámień Piorunowy/ Ideus dactilus Pliny. Donner keulen / Alpenschoß. V. C.
181. Kamień probowny / ná ktorym złotá doświadczáią/ Porphyrites niger siue lapis Lydius. Probier stein.
182. Kapiel Máriey/ Balneum marie, iest to naczynie ku paleniu wodek / kształt iego vkazał Mattiolus zá Kśięgámi swemi figurá. 3.
183. Kárbieniec/ Sideritis prima, Heraclia. Wild Hanenkampff. M. 1002.
184. Kásztány Tureckie / Castaneæ equine. Roßfeygen/Roßkesten/Pferds Castanien/Roß Cástánien/ M. 212.
185. Kásztánki ziemne/ Trasi, Erdt süßkeülen. M. 543.
186. Kásia/ stracze pewidlne/Cassia solutiua. Niemcy Cássienrohr. M. 50.
187. Kicháwiec/Ptarmica prima. Rotzenzugk. M. 585
188. Kielb / Gobius vulgo. Kreßling. H. 308. Láćińskie imie według zwyczáiu pospolitego/ále nie według własności/gdyż to imie Gobius iney Rybce należy/ o ktorey W. 121.
189. Kielki morskie/Kielki wonne. Vngues odorati. Richendtschnecklen. M. 303 f. 2.
190. Kleśniec/ Arisarum. Hodentzerer. Od tad to ziele ták názwáne/iż gdy go przyłożý ná mosny/ziárná wyćiągnie/ zwłaszczá bydłu. M. 599.
191. Kleszczowiná/Konop włoska/ Ricinus Catapuitia magna. Zecken/ Wunderbaum / Römischer Hanff. M. 1249.
192. Kliy Rybi/ Ichthyocola. Fyschleym/ Gesnerus.
193. Klobuczki / Daucaria, Campanula, Vuularia. Halßkraut. Tragus figure położył. 927.
194. Klokoczyná leśna / Staphylodendron Pliny. Wild Pimpernußlein. M. 274.
295. Klokoczyná Ogrodna. Sycomorus quorundam. Nunnennußlen. M. 286.
196. Klośniczká / Serpentina. Aehrengraß / Schlangentzwang. M. 494.
Kmin biały/ Ammek/ Lat: Ammi. Ger: Ammei. M. 761.
197. Kmin kramny/ Cyminum satiuum. Römischkumel garten Kumel. M. 758.
198. Knáffliczká/Blataria. Schaben/ oder Mottenkraut/Goldtknöpflen. m. 1151.
199. Kniec/ álbo wołowe oko/ Tussilago aquatica. Chelidonia Palustris. Farfugium aquaticum. Mooßblumenn / Dotterblumen. M. 846.
200. Kniec wilczy/ Pseudo Aconitum Pardalianches. Groß Feygwartzenkraut. M. 1084.
201. Kobelki polne/ Locustæ sine pennis, Astracos vel onos. Hupfende Hewschrecken. M. 349.
Kobelkámi też niektorzy Száráńczą zową/ á ty są Locustæ volatiles. Fligendt Hewschrecken. M. támże.
202. Kocenki Arábskie / Szyszkowa Láwándá. Sticados, Stœchados, siue stœcas Arabicum. M. 698. Stechaßkraut.
203. Kocenki wodne/ Gnaphalium. Rhurkraut. M. 561.
204. Gesia stopá/ Cardiaca vel Lupipes. Hertzgeßpan. M. 1128.
205. Kocia szántá / Sideritis. 2. Katzen Andorn. M. 1003.
206. Kocia mietká/ Herba gattaria, Katzenmuntz. M. 719.
207. Kokorzyk álbo czczy Kokornak/ Capnos Fumaria. Radix concaua. Hanensporn. wild Holwurtz. M. 1159.
208. Kolnik ogrodny / Napus Italicus. Steckrubenn. M. 439.
209. Kolnik polny/Rapunculus. Rapuntzelen. M. 438.
210. Kolpaki brunatne. Medium siue viola marina. M. 987.
211. Komonicá swoyská / niektorym nostrzek/ále źle/Melilotus vulgaris. Lotus Vrbana. Gemein/Steynklee. M. 1162.
212. Komonicá włoska/Melilotus, Sertula Campana. Welscherſteinklee. M. 729.
213. Koniakowká ziele/ Securidaca montana. Italice Sfera Cauallo. Eysenzucker. M. 902. To ziele stąd ták zową / iż gdy kowány Koń ná nie nástąpi/ wnet oná podkowá odpádnie. Dioscorides.
214. Konicz biały y brunatny/ Trifolium pratense album purpureumq;. Wisenklee weiß vnd braun. M. 836. 835.
215. Konicz ogrodny/ Trifolium Asphaltite. Welscher gartenklee/ Hartzklee. M. 834.

216. Konik morski/ Equulus Marinus, Hipocampus. Wasser Rößle/ Seerößle. m. 297.

217. Konitrud/ Gratiola vel gratia dei. m. 697.

Koperwás słowo Niemieckie / źle wymowione / miásto Kupfferwásser po Polsku sok álbo wodá z miedzi/ bárwy pápużáney nalepßy ku pisániu bywa. To iest Vitriolum vel Chalcanthum Romanum. Rdzá tegoż z blâdá ßara iest. Sory záś z modrá zielony/ Atramentum sutorium. Bo nim ßewcy skory czernia/gdźie pátok ná czernidło niemáß zowa go tez Vitriolum viride. Czwarty záś biały bywa/zowa go Niemcy Galitzenstein Vitriolum album po Łácinie. Jest záś piaty czerwony Chalcanthum rufum. Rottkupffer wasser/ pierwße dwá ácz Kupfferwasser zowa/ wßákże przedniemu Falbgrun/ á drugiemu Sattgrun rzekáia.

219. Kopr czarny álbo leśny / Meon vel Meu. Bär Dillen. m. 24.

220. Kmin leśny. Dauci genus primum. Beerwurtz / Hertzwurtz. m. 779.

221. Kopr morski. Fœniculum marinum. Crithmi genus 2. Wasser Dyllen/ Bacillen. M. 490.

222. Kopr wodny/ Myriophyllon minus. Wasser Fenchel. m. 1167.

223. Korkowe drzewo iest dwoiákie / sámiec/ Suber pisanus. sámicá Suber Romanus. Pántoflen holtz. Krächrindenbaum. m. 208. 207.

224. Fiołkowy korzeń/ Iris Illirica. Ireos. Violwurtz. m. 16.

225. Kosáciec máły/Iris sylvestris minor. Kleinblaw schwertel. m. 18.

226. Kościelne kwiećie/Narcissus Matthioli. 6. et 7. m. 1245. etc.

227. Kościeneczki/ Rododaphne pumila. Fuchsius tylko figure dobrze położył. 279. imioná chybiły.

228. Kosáćki mnieyße y wietße/Gladiolus segetalis Xyphion, Xyphium. Phasganion, Victorialis. Runde sigwurtz Neünkrafft. m. 989. Braun schwertel wurdt im unrecht zügemessen.

229. Kosodrzewiná/Cedrus Licya. Klein rott Recholter. m. 128.

230. Kostrzewá/Herbum Melica. wilder Fench/ schwartzer Hirß. m. 407.

231. Koßyßczko ogrodne / álbo włoskie/ Verbenaca recta, Gallitricum, Centrum galli, Sclarea, Matrisaluia. Richender Hanenkampff. m. 889.

232. Kocia stopká / Koteczki. Lagopus. Katzenklee.

233. Orzechy wodne/ Tribulus aquaticus. Wassernuß / Stachelnus/ Spitznuß. m. 474.

Kotewki/Tribulus terrestris. Burtzeldorn. m. 975.

234. Kozia brodá / Barba Capri, Wald Geißbart/ Fuchsius 101.

235. Kozia drześć/Rauunculus candidus minor. Mercen blumen/Aprillen blumen. Schneeblumen.

Owieczki / Raũunculus candidus maior. Groß schneweißblumenn. T. 95.

236. Koziblásk/ Talchum. Katzen silber/ Jest to kámień łupny iáko ßkło ziemne/ ále kruffczeyßy / nieda sie ták snádnie ná listki drzeć iáko ßkło ziemne.

237. Koziełki kwiátki so w kłosku brunatne Máiá y Czerwcá. Testiculus minimus. Teüffels Antlitz. V. C.

238. Kozilep. Ladanum. iest sok czarno ßáry z drzewá iednego/ ná ktore drzewko gdy sie kozy wspinaia po látorośli/ przylipa im wilgość z drzewá onego/do nog/do pierśi/y do brody / ktora im záś domá zbieráia/ á stądże zowa Kozim lepem. Niemcy zowa Ladanum.

239. Kozimlecz/ iest troiáki v nas/ co go Matthiolus Chondrilla zowie/ pierwßego figurá w Czeßkim Herbarzu 130 a. Drugiego dwie w Láćińskim M. 509. 510. Nieustáwicznych przezwisk zioła sa j v Niemcow

240. Kozipárst / Cepea. Wild Burtzel M. 933.

241. Koziorożec/ Fœnum græcum. Bockshorn / Zygen horn m. 413.

242. Koziek włoski/ Phu magnum. groß Baldrian. Tyriackskraut. m. 39.

Koziek wielki/ Phu paruum. Wild Baldrian / Dennenmarck / Katzenwurtz/ Augenwurtz. m. 40.

Koziek máły/ Phu minimum. Wild klein Baldrian. m. 41.

243. Kozle iayká/ Hastula regia. Asphodelus.

delus. Goldknopffwurtz. Affodilwurtz. m. 6.1.

244. Krabow wymálowánie / y rozmáitość v Mattiolá/ ácz w lekárstwá służą/ále nie wty náße/przeto ie bez obmawiania pußczamy. M. 307.

245. Krecißek/ Cuminum sylvestre. Vmb windt schotten. m. 1309

246. Kroliki/Kśiąßki/Głowká ś. Jana Bellis maior. Kůdille / Rindsaug / Genßblum. M. 910.

247. Kámyczki/kropidłko mnieyße/ Filipendula. Wilde garben. Rottsteinbrech groß. m. 565.

248. Krowi mlecz/ Sonchus leuis altera. Weiß Genßdistel. m. 498.

249. Krowká/ Polygonatum, Sigillũ Salomonis. Weyßwurtz. m. 954.

250. Krußczyna / Metallum. Mettal/ słußnie krußczynámi zwáć możemy/ cokolwiek z krußczu pochodźi/ gdy osobliwie niemiánuiemy/ ieśli złoto/ śrebro/ álbo żeláżo.

251. Krußczyná / Frangula. Faulbaum/ Zapffenholtz/ Leüßbaum. m. 1271.

252. Krwawiec/krwawy kámień/ Emantites. Hæmatites. Blutstein. H. 332.

253. Kubeczek álbo kubek / iest miárá lekarska/ Poculus vel Cynthus czwiertwarty Krákowskiey część dźieśiata. A w kubku iednym są trzy łyżki / ktore cochlear rzekáią.

254. Kucmorká/ Siser album. Geierlen/ Gerele/ Girgele / Klingelmoren / Grizelmoren. M 444.

255. Kucmorká wilcza dwoiego rodzáiu. Aconitum. Pardalianches. Dolwurtz. M. 1080. 1081.

256. Kuklik / Caryophillata montana. groß benedictenwurtz. M. 985.

257. Lánia broń/ Elaphoboscum, Cerui ocelum. M. 776.

258. Lániczká/ Ephemerum. Schönbetrug. M. 1111.

259. Lániczyściec / Czárnogłow / Seseli Massiliense, Siler montanum. Roßkümel. M. 750.

260. Lawanda/ Polium minus. M. 841.

262. Lbieniec/ Vipera. Brandtschlangen. M. 319.

Lbieniec opoczny. Seps. Felsenwurm. M. 363. f. 2.

263. Lebiotká biała/Calamentum vulgare. Nepeta, Nepita. Steinmüntz. Kornmüntz. M. 716.

Lebiotká skálna/ Calamentum montanum, wild Poley. m. 717.

Mietká wodna/ Calamintha aquatica. wasser nept. m. 718.

264. Lebiotká kłośista/ Origanum Heracleoticum. áheren Dosten. m. 699.

265. Lebiotká Kozia/ Tragoriganum. Bocksbisemkraut. m. 702.

266. Lebiotká rześista/ Origanum onitis. Klein Dosten. m. 700.

267. Ledźwiec leśny/ Aracus niger. wild schwartz Erbßen. m. 424.

268. Lelia żołta leśna/ Hemerocalis altera. Goldt waldtgilgen/ Geel waldlilgen. m. 874.

269. Lelia żołta polna/ Hemerocalis prima. Heydnisch blumen / goldt feldtlilgen. m. 873.

270. Leniec ożotá/ Linum sylvestre. wilder flachs Haspelgarn. M. 416.

271. Lentißek/ mástikowe drzewo/ Lenticus. Mastichenbaum. m. 109.

272. Lepießnik/ Tussilago maior. Pestilentzwurtz. m. 845.

273. Libirski sok/ Euforbium. Jest ten sok iáżny/á przeßliß kąśáiacy.

274. Licznik / Lycium. Buxdorn drzewo iest/ z ktorego sok Lycium biorą. m. 188.

275. Lewna fláßá zowa naczynie w ktorym Złotnicy odlewáią w piasek/ Staleta. Gießflaschen.

276. Limunie / Limunien. Limunien / Limonien. M. 246.

277. Lilách iest słowo Tureckie / ktorego v Słowacy rownie vżywáią / niewiem ktoie ot kogo ma. Owoc zowa Słowacy Lilch po Łáćinie Glans vnguentaria. Lilac y Ben. po Arábsku / podobne są Pistaciam/ są tłustße niż náßá bukiew/ oley znich nigdy niezgorzknie/ y ine oleie od skáżenia broni/ zowa ten oley Benoninum/ Benoninum figurá drzewká z owocem. m. 1237.

278. Linbá drzewo wielkie/ Sośnie nieco podobne/ Pinea. Zirbelbaum. Owoc linbowe orzeßki około Tatr. zowa Słowacy Pineæ. Zirbelnußlein. Rośćie to Drzewo obfićie w gorách Węgierskich / skad mi owoc

woc Słowak przynośił / wßákże mnieyßy / niżli włoski / yßyßki też nieták wielkie iáko ty co z Włoch widamy. Przeto ći ná Dudká pośli / co Pinum Sośne być rozumieia gdyż miedzy tymi iest rożność wielka / o Rozmáitośći Rodzáiu tego drzewá / iáko go Máttiol okazał / ná inßy czas Rozdział ich zostáwie / gdyż tu o iednym tylko rodzáiu w Lekárstwách zmienká iest / ktorego figurá v Máttiolá. 96. á to iest ogrodna Linbá.

279. Liporzeßki. Arabum Mahaleb. Tych nieznáiac niektorzy Aptekárze / kupowáli v Bab / owy iadrká / ktore po kárczmách roznoßą przedawáiac. Wßákże właßnych Liporzeßkow figure położył Máttiol 173. Ty Niemcy zowa welsch Lindenkerner.

281. Włoska głożyná. Zyzipha, Serica. m. 268.

282. Lisich iaiek rodzáie rozmáite v Máttiolá położone / Listu 879 áż do 883. Ale iż ich tu żadne lekárstwa niepotrzebuia / zostáwiemy ich Rozdział ná iny czás.

283. Lisia Roża mnieyßa y więtßa / Aconitum. 5. Aconitum 3. m. 1088. 1886

284. List vsłny / List Indiyski. Rzasa Indiyska. Folium Indicum vel Indum. Tamalapatra / Indisch mundtblatt: figurá iego V.C. 212. b. Rownie takaß garcy ab horto.

285. Listna Jágodá / Hippoglossum, Bonifacia, Bis lingua. Zepflinkraut / Zungenblatt. m. 1195.

286. Lißáie końskie / bywáia iákoby brodawki / zwłaßczá ná goleniách. Lichenes equorum. Roßflechten.

287. Lißáiec / Lichén. Hepatica officinarum. Steinflechten / mooßflechten / Steinleberkraut. m. 1038.

288. Lnek pánny Máriey. Mátki Bożey lnek / Osyris Linaria. Krottenflachs / Flachskraut / Harnkraut. m. 1209.

289. Lnicá / Pseudo Myagrum / Oelsamen. m. 1172.

290. Lobodá czarna álbo wielka / Atriplex syluestris. 3. groß wilde. Milten. m. 462.

291. Lobodá gnoyna / Atriplex syluestris. 1. mißt milten.

292. Lobodá polna / Atriplex syluestris. wild klein milden. m 461.

293. Loboda morska. Atriplex marina. Wasser milte. m. 463

294. Locyga polna / Lactuca syluestris. Wilder Lattich. m. 522.

295. Loczydło / Tapsia. Schnattenkraut m. 1232.

296. Logowa. Sesamum quorundam. m. 409.

297. Lomikamień / Kámienna Rzasá / Skalna rzasá / Polytrichon Trichomanes. Steinfarlein / Widerton / Steinfeder / Rottsteinbrech. m. 1202.

298. łopian / Personata. Lappa maior. Butzenkletten. Roßkletten. Butzebletter. Groß kletten m. 1155.

299. Lotna iágodá / Lotus. Zurgelbaum. m. 255.

300. Lubiesnká włoska / Genista. Ginsten. m. 1235.

301. Luczyczosnek / Scorodoprasum. Aberknoblauch. m. 561.

302. Luk polny wielki / Hiacynthus orientalis. m. 1056.

303. Lyßczak / Sanicula vel auricula Vrsi. Berenöhrlen / Beersanickel. m. 966.

304. Máćierza dußká ogrodna / Serpilū hortense. garten Quendel. m. 724.

Máćierza dußká polna / máćierzanka / Serpilum syluestre maius. wild Quendel groß / Rownie we wßystkim iest podobna ogrodney / tylko iż mnieyßa.

Szmer ießcze mnieyßy Rodzay / Serpilum syluestre minus. Wild klein Quendel. m. 725.

305. Maczek polny liśćia Rumnowego, Adonis, kleiner wild magen. m. 906.

306. Maczyniec / Bonus Henricus. Schmerbel / Gutter oder Stoltzer Henrich. m. 598.

307. Máioran drobnego listku / Amarantus tenuifolio. Zarter Maioran. m. 727.

Máioran Kretiński / Marum. Fremdt máioran. m 730.

308. Máiowa miodunká / Pulmonaria. Lugenkraut. m. 1040.

309. Mák długi / ma stracze miásto mákowic / Papauer cornutum. Geelmagsomē. kornrosen / klapperrosen / klitschen. m. 1057

311. Máliny / Rubus Idæus. Hindtbeer / Bocksbeer. m. 1010.

312. Malony wodne/ Anguriæ. Saugmelonen. m. 517.

313. Małże palone/to iest wapno żywe/ bo z żywych rzeczy palone bywa / Conchæ vstæ. Niektorzy calx viuum rozumieia być wapno kámienne niegászone: Ale sie myla gdyż Pedemontan czesto vżywa wapná żywego / rzadko rosthworzonego w Lekárstwách swych / czegoby nigd dokázáć niemogł wapnem niegászonym/gdyż ono vgáś nie niż sie rostworzyć da / á ták rostworzonym iuż niemoże być niegászonym.

314. Małż Perłowy spiczásty/ Astura. Pinna. Ostermunßel. m. 301. f 1.

Mácicá Perłowa/ Margarita. Perlenmutter. m. 300.

315. Małże Fárbierskie/bo snich kosztowna fárbá brunatna / Purpuræ, Buccineæ. Purpurschnecken. m. 299.

316. Małże śniedne/Tellinæ Susseschnecklen. m 302.

317. Małże zieiste / álbo zieyki/ Chamæ. Offenschnekel. m. 303. f. 2.

318. Mánná/ Oriza minor. Schwaden Himmelthaw. m. 1000.

319. Márchew czerwona/Carota. Braune gartwurtz/ Braune Gerlin. m. 749.

320. Márchew polna / Ptaße gniazdo/ Pastinaca syluestris. Vogelnest / wilde moren. m. 748.

321. Marchew żołta/Siser luteum. Baucia / Geelruben. m. 445.

322. Márcowe kwiećie/Hiacinthus. knollenkraut/Breunling. m. 1054.

323. Márßáwá/ Verbascum aliud Matt: 1148. wildkertzenkraut.

324. Mech korallowy/ glistne ziele/ Korallowe gniazdo/Muscus marinus. Corallina. koralen mooß. m. 1135.

325. Mérzyk/Ranunculus palustris. wasser Hanenfuß. Fuchsius. 88.

326. Miechunki / psie wiśnie/ Solanum Halicacabum. Alkakengi. Judenkirschen/ Schlutten / Blosenbeer. m. 1070.

327. Mieczyk smrodliwy/ Staroplodzień Spatula fœtida, xyris. Welschschwertel/ Wandtleüßkraut. m. 991.

328. Miedziána piáná/miedziány wytrzisk Flos æris. Kupfferz trehen. Stawa sie tá piáná ná miedzi w Hutách smalcownych/ gdy wyćieczona Miedź woda polewáia/ tedy sie ná niey ziarnká vtocza/iáko Kolendrowe okragluchne/ ty sie dádza mieluchno vtrzeć/iáko maká.

329. Miedziána maká / Rubrum æris. Kupfferbraun / Kesselbraum. Stawa sie tá maká ná miedzi / gdy rospalona w wode wráża/potym z niey noßka zácieczą zmiota.

330. Miedziczká álbo Miedzinká/ Buglossum alterum. Schoffzungen. m. 1189.

331. Mierobolany sa troiákie/ iedny żołte z zielonośći/máła kosteczke máiace w sobie/sa nalepße/á ty zowa Myrobolana flaua Drugie sa co ie Chepule zowa/sa z brunatnośći czarne/ nalepße sa ktore nieplywáia/ ále wnet vtona/ gdy ie w wode włożyß. Jeßcze sa co ie zowa Indica/to iest mierobolany Jndiyskie/ ty im naczernieyße á naćieżße á kostek w sobie niemáia / tym nalepße sa. m. 1238. v̊. 60.

332. Miertinká grußczasta/ Myrtus Romana. Lange/ Heydelbeer. m. 228.

Miertinká okragła / Myrtus Tarentina. Rundheydelbeerbaum. m. 229.

Miertinká gośćia/ Myrtus Exotica. Außlendisch Heydelbeer. m. 230.

333. Mietká czerwona ogrodna/ Sisymbrium hortense. Kraußrott Balsam. m. 485.

Jnych mietek Mattiolowych/ iż ich zmienki niemáß w tych to Lekárstwách/ná ina potrzebe ie odłożemy.

334. Mietká Rzymska/mietká pánny máriey/ Mentha græca vel Corymbifera. marienmüntz/ Franwenmüntz. Römischmüntz. m. 334.

335. Mietká ptáßa/ Alsines genus. 4. Fuchsy. Zeißkraut / Hunerbiß/Hunerserb. F. 11.

336. Mikołáiek / Eringium montanum. Adeldistel/maußtrew/Elend. m. 679.

337. Miodunká ogrodna/Buglossum vulgare. Hamochßentzung. m. 1157.

338. Mlecz ogrodny biały/ Sonchus leuis maior. Hasenstrauch / Hasenköl. m. 497.

339. Mlecz ogrodny czarny/Sonchus aspera. Genßdistel. m. 496.

340. Mlecz świni / Pysk świni / Żábłkwiát/ Rostrum porcinum. Dens Leonis, Caput monachi. Pfalen Röhrlen/ m. 506.

Lasko-

341. Laskowe orzechy/ Auellana, nuces Auellanæ. Haselnuß. m. 281.
342. Mleczyk iáry Peplus. Kleine Hundts milich. m. 1261.
343. Mleczny sporyß/ Peplis Kleine wolffwurtz. m. 1260.
344. Mnißek dobry/ Antora, Antitora. Gifftheyl/Heylwurtz. m. 1095. mam zá to iż ten mnißek stąd zową dobry/ iż mnißká złego iad wygania / y śilić muśie niedopußcza. m. 1095.
345. Mnißek zły/ Napelus. mörderwürtz/ Eysenhutlen. m. 1094. Imię to stąd ma/ iż do godźiny śiodmey zábija / ktoby go w śie wźiął.
346. Modrzeń/ modrzew / álbo modrzewiowe drzewo/ Larix. Lerchenbaum. m. 105.
Modrzewiowa gebká/ Goryczká biała/ Agaricum. Dannenschwam. m. 638.
348. Modrzewiowa Zywicá/ iż bywa brána miásto Terebintowey Zywice / zową ią Terpentina / po Láćinie Terpentina. Lerchbaumen Hartz / Terpentin.
349. Merunki/ morelki/ morelle/ Armeniaca mala. Duracina persica. Somerpfierßken/ goldtpfierßken/ maletlein. S. Joans. pfierßken. m. 242.
350. Mośenki/ mośenkowe drzewo/ Colutea. Schafflinsen / falsch Senesbletter. m. 787.
351. Motili powoy/ Clematis altera. klein Rebling. m. 958
352. Mieśiączkowy powoy/ Clematis tercia. groß Reblingk. m. 957.
353. Mulicá Rybá/ Mulus. m. 327.
354. Mußczyk/ Alsines. 3. klein Vogel kraut. F. 12.
355. Mußkati głuche/ Auelana Indica. klein Indianischnus. m 282.
356. Mußlowe Małże / Mituli./ mußelschnecken. m. 301.
357. Myß Britáńská/ myß pąiecza/ bo pąiakámi żywie / y stąd ták iádowite iey vkąßenie/ Mus Araneus. Mygale. Spinenfraß/ w ćiepłych krainách mießka.
358. Myße iaská/ Pßonká/ Chelidonium minus. Feygwartzenkraut / Schorbockskraut. m. 631.
359. Myße vßká/ Auricula muris. meußöhrlen. m. 633.
360. Myße zboże/ Aegilops altera. Vngerßt/ gerstentwalch. m 1206.
361. Myßotrzew czerwony y modry/ Anagallis mas fœminacq. Gauchheil/Grundtheil/ Gochheil/ Jochheil. m. 621.
362. Myßy Ber/ Phalaris. meußkolben. m. 919.
363. Narćißek máły/ Narcissus primus. Narcissen Röslen Hornungsblumen. m. 124. Wielki pod tymiß imiony. m. 1241.
364. Nárda Francuská álbo Niemiecka/ Nardus celtica. Nardum celticum. Römischer nárden marien magdalenen blumen/ Selüngk. m. 33.
365. Nárda Indiyská/ Nardum Indicum. Fremder narden/ wol Richendt narden/ Edel fremdt narden. m. 29.
366. Nárdusek Trifolium odoratum. Lotus syluestris. Gartenklee/ Nardes/ Sybengetzeit. m. 1163.
367. Narkáffá/ Narcaphtum, Almea, Nascaphtũ, Thimiama. Tigmiama. Indianisch holtz. Jest to skorá z drzewá wonnego/ álbo sámo drzewo sprochniałe/ ku kádzeniu woniey wdźieczney.
368. Náśięźrzał/ Argentina, Luciola. ophioglosson. Natertzunglen. m. 594.
369. Niedźwiadek morski/ Locusta marina. Hypocãpus. Wasserwehrre. m. 297. f. 1.
370. Niedźwiadek gdźieć śie kolwiek tu w Herbarzu przytráffi/ rozumiey wßedy ßkorpá/ ktorego własne wymálowánie v Mátthiolá 313. Scorpio terrestris.
371. Niedźwiedź wodny álbo morski. Hyppotamus. i. Equns fluuiatilis. Wasserroß/ wasserochß. m. 328.
372. Niedźwiedzy ogorek/ Prąßy ogorek/ Leśny ogorek/ Cucumer syluestris. Cucumer Asininus. Pompen. Igelskurpßen. m. 1228.
373. Nieśputy listu Trzemchowego. Mespilus piramida. Bieren Nesplen. m. 253.
Nieśputy listu głogowe° . Mespilus rotũda. m. 252.
Nieśtretek/ Anemone tercium. m. 617.
375. Nostrzek modry/ Genciana minima. Lungenblum. m. 646.
376. Lußká kowadlna/ vel squama. Batitura. iesli żelázna tedy ferri. iesli miedźiana/ tedy cupri. iesli z mośiedzu zową Aerichalci. iesli

iesli Stali tedy Stomomæ. á zowa własnie stálny pierzch/bo w hártowániu odpierzcha
377. Obłápá wonna / Bacharis. Welsche Salbey. m. 733.
378. Obraski/ biały wężownik/ Dyablik/ Arum. Aron groß/Pfaffenbint/Deüsch in gwer/Aaronsbart. m. 596.
379. Obrostnicá mnieysza/ Lotus Affricana/Eychelbeerklein. m. 257. Wietsza záś tymiż imiony. m. 256. Ten co mi ty iágody miánował / bárzo ich dobrze świádom był/ powiedáiac ich być czwor rodzay. A iż drzewo ich iest to co ie Fráncuzowym/álbo Guáiákiem zowa / wczym y Mátthiol nie watpi.
380. Obwoina/Apocynũ repens.m.1102
381. Ogorek długi / Cucumer longus. Langer Gorcken. m. 515.
382. Ogończa Ryba morska / Pastinaca marina. Meer:adler/groß Angelfisch.m.325
383. Łakotne ziele / Ligusticũ. Weißer Liebstöckel/Fremdt liebstöckel. m. 745.
484. Przekkozá/ Damma. Widergeiß. Jest to źwierzę kozie bárzo podobne / tylko iż rogi wprzod / á nie wtył wiſza/ obraz iey v Gesnerá własny pod imieniem Damma.
385. Okretny piecek / Fornax reflexus, vel reuerberans. Alchimistom táki piecek świádomy/ten w sobie fáchy ma iákoby potki wiłakotke/około ktorych płomień obwiasie/ niż do wierzchu doydzie / á ma oddech pod ogniskie gatrzystim/ktore ogień rozdyma/á to iest piecek ktory okretnym zowa.
386. Oley skálny/ Petroleum zowa/ niektorzy Naphta. bo sie z niektorych skał tá tłustość poci/ táko y stey gdzie mienia być Grob S. Kátárzyny/ iest tych skał w Sási ná wielu mieyscách/zowa go Steinoel.
387. Oley Szkorpowy/zowa oliwe w ktorey Szkorpy potopiono / ten leczy wszelkie vkaszenie Szkorpowe.
388. Oleśnik włoski/ Libanotis seu Rosmarinum vmbelliferum. Weyrauchßwurtz m. 787.
389. Oleśnik swoyski / Olsenich. V. C. miánuie / od Polakow to słowo Niemcy máia/ iż go Polacy od Olszey przezwáli / około ktorey narádszy rośćie.
390. Oliwa leśna/Olea sylueſtris. wilder oelbaum. m. 200.
391. Oliwá ogrodna/Olea satiua, siue hortensis. Zamer oelbaum. m. 201.
392. Oliwá Czeska/ Olea Boemica. Behmischer/oelbaum. m. 197.
393. Oliwnik/sok oliwny/ Amurca. Oelbaumßwasser/ Rozumiey te wode/ ktora sie pod oliwa vstawa.
394. Ołow kruchy/ Ferretũ Hispanicum. Schreuberbley/Ołowu tego niedawne wynálezienie/ spisglazem ołow przekłádáia ku pisániu pretkkiemu / bo czarno napápierze pisze.
395. Olszá Alnus. Erlenbaum. m. 140.
396. Omylnik/Asarina. wild Haselwurtz m. 38.
397. Opich włoski/ Petroselinum Macedonicum. Fremder Epich. m. 769.
398. Opáczny álbo sna opoczny ibieniec. Seps. m. 363. f 2.
399. Orle pioro / Myriophyllon alterum. Wasser thannen/Fenchel garben. m.1168.
400. Orlik/Cynowod/Aquilina. Ackeley. m. 629.
401. Orzech Indiyski/ Nux Indica. Indiánisch große nuß. m. 277.
402. Orzech muszkatowy/ Nux Myristica. Mußket nuß. m. 278.
403. Grzybienie/Lelia wodna biała y żołta. Nymphea alba vel lutea. Nenuphar. Reñwurtz wasserlilgen / Seeblumen. m. 893. 894. 895.
404. Opatek wielszy/ Tithymalus Myrsinites. Cariytes. m. 1251.
405. Oset biały/ Spina alba maior. Schlangendorn. m. 664.
406. Oset czarny/ Rzepká záiecza. Chamæleon niger. wild Eberwurtz. m. 657.
407. Oset leśny/ Spina alba minor. Waldtdistel. m. 665.
408. Oset miekki Atractilis. Wächdiſtel. m. 811.
409. Oset morski/ Tragum. Scorpion. Hunnertraub / Katzenrauben / Blatloß. m. 1035.
410. Oset Páwłoczny Acanthium. welschdistel. m. 671.
411. Otrocіny / Limatura. Feil oder Veilspeen / ten proch / ktory pilnikiem zeymuia piluiac.
412. Ostokrziew/ostokrzewiná/ Agrifolium

lium, Aquifolium. Stechpalmen Meelberdistel/ Hols/ Huls.

413. Ostostreczyná mnieyßa y wietßa. Acacia. Sauwerschuttendorn/ Aegiptisch schuttendorn. m. 193.

414. Ostreżyny leśne y polne / Jeżynámi zowa. Rubus recta, quæ & maior, minima Rubus repens appelatur. groß Kratzbeer/ vnd Brachmenbeer Bromber. m. 1008.

415. Ostropezd/Lactaria herba. Carduus lacteus, Carduus Marię. Marien distel/ Frawendistel. m. 676.

416. Ostrożeń/ Cirsium. welsch ochßenzung. m. 1174.

417. Ostroßki ogrodne/ Calcatripa hortensis. Zamrittersporen. V. C.

Ostroßki polne/ Cuminum sylvestre 3. Ackeritterſporen. m. 760.

418. Ostroßki włoskie/ Calceola, viola arborescens. m. 1181.

419. Ostrzycá/ Aparine. Kleberkraut. m. 807.

420. Ostrzyß wodny Indiyski/ Cyprowe korzenie/Cyperskie korzenie/ Cyperus. wilder galgant. m. 26. v Łácinnikow zás Cyperus Indicus. Jest ten co go Aptekárze Curcuma zowa. Drudzy Crocus Indicus. dla żołtośći/ktora w tym korzeniu iest.

421. Owczy párk/ Oesipus. Wullenschmutz. Jest to lipkość spotu pod owczymi páchami/ y w kroku nawiecey.

422. Ożáda dwoiá iest w morzu/ Záiacem to Hieronim Spiczyński w pierßym Herbarzu przezwał/ niewiedzac co iest Lepus marinus. Niemcy to zowa/ Gifftkuttel. Rottkuttel/ Kuttelfisch. m. 323.

423. Ożánká. Teucriũ minus. m. 917.

424. Ożánká niektorym/wßákże własnie Żywiczká mnieyßa/Chamæpitis altera. klein feldt Cypressen. m. 941.

425. Ożánká kłośna álbo wielka/ Teucrium maius. m. 1311.

426. Ożedká/ Tlaspi genus 3. Spitzigk seckelkraut. m. 568.

428. Páčierzyczká/ Scorpioides. Scorpenschwentzel. m. 1305.

429. Pádálec álbo wrzećienicá/ ślep/ Cæcilia serpens. Blindtschleuch.

430. Págur iest słowo Słowieńskie/ o czym Mattiolus świadczy 311. vśu 40. á Pagurum zowie y Granciporum. vkázuiac figure. 312.

431. Páiak domowy/ Araneus. Spinnen. 361.

432. Páiecznik/ álbo páieczne korzenie. Aconitũ Pardalianches, Theophrasti. 1082. groß Spinenwurtz vnd klein. m. 1082. etć.

Páieczygón/ Phalangium. Szpinenlilg. m. 833.

434. Pałki wodne/ Typha. Narrenkolben/ wasserkolben. Deitelkolben. m. 863.

435. Gier ziele Ogrodom ßkodliwe/y dla tego ie Olus vitiosum zowa. Niemcy gerschen/ Strentzel/ Gierschken.

436. Pálmiczká Licha/ Pálmiczká poziema/ Palma humilis. Kleine art des Palmenbaum. m. 222.

437. Pálmowe Drzewo/ Palma arbor. Palmenbaum Dattelbaum. M. 218.

438. Palona Miedź/ Aes vstum. Gebrant Ertz/o paleniu miedzi ták rozumiey/ iáko o paleniu srebrá. H. 605. A.

439. Paluchámi niesłußnie/ Zimowit zowa/ gdyż o páluchach tu niżey iest/ ten Zymowit iest Colchicum. Zeitlosen/ Herestblumen/ Hundts hoden. m. 1106.

Páluchy práwe/Hermodactilus verus. Fingerwurtz. m. 1109.

440. Páproć/ Filix. Farenkraut. m. 922.

441. Páprotká mnieyßa y wietßa/ Polipodium. Baum faren/Sußfaren/ Engelfaren. m. 1292. 1293.

442. Pará iaiek/ Pseudo Hermodactilus. m. 1110.

443. Párek waż/Aspis. Parek iest przeto rzeczony/iż trudno iednego sámego náleść/ gdyż záwße para chodza.

444. Pásternak włoski/Dziegiel Indiyski Dziegiel zamorski/ Costus. Indianische geißtwurtz/Costenwurtz. m. 55.

445. S. Páwłá Kreda/S. Pauli petra siue lapis. welsche Kreyden/ Jest to glinká bieluchna iáko miekki kámyk/Jezyká sie ták vymuie/iáko námárżle zelázo. m. 1391.

447. Pczelnik włoski/ álbo ogrodny/ Melissa hortensis. Melisenkraut. m. 826.

448. Pczelnik polny/ Mellissa sylvestris. Wantzenkraut. F. 284.

449. Pczelny byt/ Cistus fœmina. Binenwohn. m. 177.

450. Pczelna Roza/ Cistus mal: Binen rosen. m. 176.
451. Peczek brunatny/ Anemone 4. m. 618.
Peczek zołty Anemone 5. Matt: Waldt grensyng wildgarben Gesnerus. m. 619.
452. Peczyna/ Oenanthæ prima. m. 866.
453. Piána morska/ álbo pokrzywa wodna/ iż dotknienim swym iáko pokrzywá párzy. Alcyonium, spuma maris. Meerscham. Gesnerus. 194.
454. Piećiernik biały/ Penthaphyllum. Funffblat weiß. m. 1020.
455. Piećiernik zołty/ Quincqfolium. Funffingerkraut/ funffblat gelb. m. 1018.
456. Pieczetowána glina. Terra Sigillata
457. Piegáwy łuk/ Allium Anguinum. m. 559.
458. Piekielne ziele. Aconiti genus. 6. 7. 8 m. 1089. etc.
459. Pieniežnik/ Numularia. pfeningkraut/ Egelkraut. m. 1013.
460. Pierna szałwa/ Nasturtium orientale. Araba/ Draba/ Heydnisch pfefferkraut. m. 571.
461. Pieczyste ziele/ Stupich Piretrum. Draconcellus hortēlis. Füsenkraut. m. 593
462. Pierszeń/ Ptarmica. od pierzchnienia kwiátu podobno ták zowa/ bo kwiat wnet opierzchnie. m. 586.
463. Paráliżowe ziele pierwośnká biała iest y czarna/ iedná leśna/ druga polna. Primula veris Herba paralisis. Schlisselblumen. Matt: 1149. 1150.
464. Pierz gronisty/ Botrytes Piper. Treübl ichter pfeffer. m. 574.
465. Pierz Indyjski/ Indischer pfeffer. m. 578.
466 Pierz stracżysty/ Piper Aethiopicum Schutten pfeffer. Matt: 575.
467. Pietroszník/ caucalis. Rauch bibenel V. C. Matt: 529.
468. Piołyn Egiptski. Seriphium. m. 688
469. Piołyn glisty/ Semen sanctum. Wurmkraut. Matt: 689.
470. Piołyn pomorski/ Absintium marinum. Wurmsomen/ Meerwermut m 689.
471. Piołynek włoski/ Absinthium ponticum. Pontischer wermut. Mat: 686.
472. Piotruszká wodna/ Millefolium aquaticum. Stratiotes aquaticum. M. 1140.
473. Piżemko Moschatela/ Herba moschata. Bisemkraut/ Disemkraut. V. C. 172. b.
474. Płochowiec/ Nerium. Rhododendrum. Oleander. Matt: 1103.
475. Płodne korzenie/ álbo płodźień Indyjski/ Secacul officinarum. wilder Ingwer.
477. Płodżiszek włoski/ Ampeloprasum. welscher lauch. M. 552.
478. Płonnik rolny. Polygonum fœmina. Knaffel oder knawelkraut. m. 952.
479. Plewy wonne álbo wielbłądze. Iuncus odoratus. Camehew oder Camelstro. m. 55.
480. Pluskwy/ Cymices. Wanczen/ wantellen. m. 339.
481. Pochybek/ Androsaces. M. 898.
482. Podeźrzał rożny od náśieźrzału. Lunaria minor. Klein monkraut/ Klein monrautten. M. 903.
483. Podgorzał/ Carduus vulgaris. Carduus marie. Dreydistel klein/ frawendistel m. 669.
484. Podrost/ Hypocistis. wurtzschoß. m. 178.
485. Podrożnik ogrodny/ Cychorium domesticum & satiuum. Zamer wegwarten/ ten też zowa Endiuia/ m. 502.
486. Podrożnik polny/ Cychorium syluestre. Wildwegwart. m. 503.
487. Podrożnik Turecki/ Cichorinum Constantinopolitanum. m. 504.
488. Pokrzywá martwa/ Lamium. Binßaug. Todnessel/ Taubnessel. m. 1129.
489. Pokrzywa włoska/ vrtica prima. Welsche nessel. m. 1125.
490. Poley Włoski/ Dictamum falsum. Welscher Poley. m. 707.
491. Pomata. Jest tłustośći wonney przypráwá/ o ktorey w wyższym vkazáczu náydźiesz.
492. Pomoráńcze/ Mala Aurancia. Pomerántzen. m. 245.
493. Pomoráńcze wielkie/ Poma Adami. groß Pomerántzen. m. 249.
494. Popie iayká/ Myrrhis. Kelberkörner/ Buschmoren/ wild kerblinkraut. m. 1169.
495. Płodżiszek głowáty/ Por głowáty/ Porrum capitatū. Schnittlauch. m. 550.

porost

496. Porost morski/ Muscus marinus alter, siue Fucus marinus. 1136.
497. Postawne ziele/ Seseli peloponesiacũ. Wolauffkraut. m. 753.
498. Posypek/ Ambrosia altera. Taubenkraut klein. m. 852.
499. Potocznik/ Sium, Lauer. wassermerck. m. 483.
500. Powoy kolacy/ Smilax aspera. Stechendt winden. m. 1211.
501. Powoy miesiaczkowy/ Clematis tercia. groß Rebling. m. 957.
502. Powoy wielki/ Smilax leuis, Groß Zaunwinden. m. 1212.
503. Powoynik/ Powoyczyk ziemny/ Elatine. Erdtklein winden. m. 1012.
504. Poznik mały/ Narcissus 4. m. 1243.
505. Poznik wielki. Narcissus 5. m. 1244.
506. Prosiána włoć/ Trank/ Virga aurea Heydnisch/ wundtkraut. m. 1006.
507. Proso Indiyskie/ Milium Indicum. Sorgsamenn/ Heydenpfench. m. 408.
508. Proßczek/ Abrotanum syluestre. wilde Stabwurtz.
509. Pryßczeniec/ Flamula. welschblotter kraut/ Blottertzug. m. 959.
510. Przepad/ Lolium. Dort m. 411.
511. Przeslka / Equisetum. Roßtzagel Taubenrocken. m. 1026.
512. Kurzanerá Hißpáńska máło iest rożne náßey/ Scurzonera. Schlangen mordt figury ich v Máttiolá 539. etc.
513. Prześlagwá / Cneorum. m. 46.
514. Przetárznicá / Veronica fœmina. Erenpreis/ weiblen. m. 694.
515. Przetárżnik/ Veronica mas: Erenpreiß mendle. M. 693.
516. Przewierćień/ wonny powoy/ Periclimenum. Matris sylua caprifolium. Geyßblat/ wolrichend Zeünlingk. m. 972.
517. Przewłoká/ Smirnium creticum. Zwitrachtkraut. m. 774.
518. Przmiel / Aeuonimus, Euonimus. Zwekholtz / Spindelbaum. Hanhödlin. m. 191.
519. Przyiemká/ Oenante quorundam 4. m. 869.
520. Przytulia / Gallien. Rein ritzen/ Labkraut vnser frawen wegstro/ Sprengelblum. m. 1131.
521. Przywrot/ Stellaria, Pes Leonis. Alchimilia. Sinaw/ Omkraut/ Vnser frawen mantel/ Lewenfuß m. 1177.
522. Pśia weßká/ Pśia Rzeżuchá/ Iberis lepidium minus. Wilder kressen wegkressen Besemkraut. m. 293. 608.
523. Pśinki czerwone/ albo wodne/ Vitis syluestris. Je lenger Je lieber. m. 1282.
524. Pśinki Morskie / Solanum somniferũ maritimũ. See Schlaffbeerlen. m. 1071.
525. Pśinki włoskie/ Solanum somniferũ alterum. Großschlaffbeer. m. 1072.
526. Pśinki ogrodne wielkie/ Solanum hortense maius. Italice, Herba bella donna. Dollenachschatten. m. 1073.
527. Ptáßa zob/ Ligustrum. Rein werden/ Beinhultzen Mundtweiden/ Mundtholtz Geyßenholtz. m. 170.
528 Pßenicá luskná / Zea, Spelta. Körn Dinckel. m. 398. Tá pßenicá tak twardo w plewách tczy/ że ná osobliwych Młyniech muśi z plew być wymielaná.
Pßenicá Turecka. Frumentum Indicum. Turckischer Weytzen/ Indianisch Korn. m. 393.
529. Polna gorczycá mnieyßa y wietßa. Irio minor & maior. Hederich / Schnedersenff Schuttensenff Wildersenff. m. 572.
530. Ptáßa Rutká/ Fumaria Corydalis. groß Erdrauch. m. 1160.
531. Manna cœlestis/ iż iest iákoby rosá/ zowa ia Niemcy Recht Himelthaw w ćiepłych kráinnách/ páda tákowa rosá nietylko na drzewá / ále ná kámienie y ná ziemie. Wßákże z drzewá y z skał bywa zbieraná/ przed wschodem Słońcá bywa iáko Cukier.
532. Ptáße oczká/ Trissago vel chamædrys. Gamanderle. M. 818.
533. Rádostká/ Helichrysum alterum. Gelbegarben. m. 1045.
534. Ráyskie ziárná sa troiákie/ nietylko własnośćia/ ále też y kształtem wielgośći. Bo sa wielkie średnie y máłe. Wielkie pospolićie cardomum zowa. A Niemcy Carmömle/ średnie y máłe Grana Paradisi. Pariß oder paradißköner. m. 27.
535. Rák morski mnieyßy / Gamarus. m. 309.
Rák wielki morski/ Astacus. m. 308.
536. Rákwi sa raczki máłe morskie. Squillæ.

læ. Mátt: 310.
537. Rdest biały y czarny/ wszákże ácz obá v Láćinnikow Persicaria. wszákże osobliwie czarny zowa Hydropiper. Muckenkraut/ wasserpfeffer Floechkraut. m. 583.
538. Rdest wodny/ Potamogeton. wasser mangolt/ Samkraut. M. 1137.
539. Rożá pczelna/ Erithace, i. vernigo, siue vernix.
540. Romanowe ziele wielkie/ Tithymalus Dendroides. groß tetzffelsmilich/ Steymmilich. m. 1255.
541. Roman wielki/ Tithymalus Characias. m. 1250.
542. Skoczek máły.
543. Románek obrotny/ Tithimalus Helioscopius. m. 1253.
544. Rotá ziemna ćieśielska/ Magra Lubrica. Rottzymerfarb.
545. Rotá Złotnicza/ Ochra cremata. Braunrott.
547. Rosplochskálny/ Saxifraga secunda. m. 977.
548. Rowniatki Crithmi genus 3.m.491.
549. Roza Alexándriyska/ Dámásceńska/ álbo Pizmowa/ Rosa Alexandrina, Damascena siue Moschata.
550. Roza czarna/ Malua maior. Ernrosen/ Herbstrosen/ winterrosen. m. 456.
551. Roza ćielista/ Rosa incarnata. i. albo rufescens. Leybfarbrosen.
552. Roza polna/ Cynorrhodon caninibus. Feldtrosen/ Hagenrosen/ Hanrosen.
553. Rożane Jágody/ Bacca Rosacea. Buttelrosen/ Rosenpützen Rosen knoepff: Nászy wieśniacy niecrostropnie ie głogiem zowa/ zwłaszczá dźieći/ biorac ie ná paćierze.
554. Rozchodnik máły. Semperuiuum minimum. Maurpfeffer/ Katzentreüblein. m. 1119.
555. Rozchodnik wielki/ Semperuiuum maius. Großhaußwurtz/ Donnerkraut.
556. Rozchodnik włoski głabisty/ Semperuiuum Arborescens vno caule cōstans. groß welsche haußwurtz. m. 1120.
557. Rozchodnik włoski krzewisty/ Sempuiuum Arboresce alterum. groß strauchendt haußwurtz. m. 1121.
558. Rożdzeniec Acanthus. welisch Berenklaw. M. 673.
559. Rozynki máłe/ Passulæ. kleinn Rosein/ Rozynki wielkie/ Cibeben/ grosse Rosein.
560. Roztog/ Vmbilicus veneris alter. Fischzungen / Gesnerus. m. 1123.
561. Roztup kámienny/ Saxifraga magna Steinbrechbeimlein. m. 979.
562. Rozsiad/ Colchicum orientale. lusse lilgen. Mátt: 1108.
563. Rożnik/ Rożyniec. Radix Rhodia. Rosenwurtz. Mátt: 1024.
564. Rożyczká Pánny máriey/ Sanguisorba maior. Megelkraut. m. 1033. Jst nicht welsche Bibenel/ wie Mattioli tolmetscher meinet/ dan des krauts in welden vnd wisen bei vns im. Polen gnug won im silbs wachßt.
565. Rośiczká/ Rorella, Ros solis. Teglicher thaw. V. C. 86.
566. Rudewká/ Galega/ Ruta capraria. Bocksrauten/ Geißkrautten m. 739.
567. Rumbarum drudzy ie Tureckim zowa/ iż z Zamorzá przychodźi. Láćinnicy ie zowa Rhabarbarum. Tákże niemal y Niemcy / figure iego vkazał Mátt: 639. O drugim Rumie. W. 741.
Przymiotowe ziele Senecion. Kraützwurtz. Baldtgreiß. H. 169. M. 1132. Ale iż M. 1133. Náß lomignat też Senecio názwał/ tedy też y tego tu wzmienki potrzebá. Zowa też lomignat s. Jákubá kwiátem/ á to dla tego/ iż o tym czáśie pieknie żołto kwitnie/ gdy Swietego Jákubá bywa/ náydźieß też wzmienke iego. W. 716.
568. Rumienek wonny/ Chamæmilla lutea. Chamilen Meydblumenn. m. 905.
569. Rutá leśna/ Ruta syluestris. wild Rautten. m. 737.
570. Rutá skálna/ Paronichia. Negelwachs. m. 1041.
571. Rzaśá skálna/ Androsaces. Sturtzlenlaub. m. 897.
572. Rzaśá wietrzna/ Vmbilicus veneris Puckelkraut. Mátt: 1122.
573. Rzep świni/ Xanthium, Lappa minor. Betlerleüß Jgelkletten. m. 1203.
574. Rzepá biedna/ Rapum syluestre. Seuruben. M. 437.
575. Rzepá długa y małdrzykowáta/ Rapum longum. Napus vulgaris & rotundum. Stickelruben / Bordtfeldisch ruben.

Jest kstalt y smak Bytomskiey Rzepy. Run de zwipel rubeum. m. 435. etc.

577. Rzepá świnia/ Leontopetalum. Sewwurtz. m. 816.

578. Rydze morskie/ Pulmo marinus. m. 341. Táżći niemalem rzecz co y Spuma maris. W. 453.

579. Sábiná álbo Sawiná plodna y nieplodna v Mátthiolá/ Sabina baccifera, alia sine baccis. Sevenbaum / Sagenbaum/ Saterbaum. Mátt: 123. 124.

580. Sádliczká/ Vulgo Alysium. Spiglechtsamen. m. 1310

581. Sádlo tákże y loy/ Seuum pinguedo. Vnschlit/vngel/tolch/ fet/ schmaltz. V. C.

582. Ságápeński kopr/ Zápáliczká drudzy zowa/ Ferula. m. 792. ztego źiela Sagapenum bywa w Aptekách/ Serywskim sokiem zowa/ ztad iż mu mowia Serapinum.

583. Sáłata glowiásta / kędźierzáwa ogrodna/ Lactuca crispa & lenis. Láttich melchering/Sálat. Schmaltzkraut. m. 521

584. Sasánki ráne / bo bywáia skoro náwiosne. Tragus, herba venti. Ranunculus comatus pulsatilla. Kuchenschel kuschelen. Hackerkraut/ Gadelosen. Ges: m. 620.

585. Scynek / Stynek/ Scincus marinus. wassermolch/wasser Eydchs. V. C. m. 364.

586. Slepkugiel iest ptak wielki rodzáiu Sepiego / ále mołego wzroku/ ztad go Sepem slepym drudzy zowa/ Ossifragus v Láćinnikow. m. 350. figurá wyższa.

587. Sercá skrycie/ Vesicaria repens. Hertzsamen. m. 1258.

588. Serwatká/ Lactis serum. molcken. Scheyd milich/ mulken.

Serzysko/podpuszczádło/ y mleko zśiádłe w młodego zwierzećiá / álbo bydlećiá żołądku Serzyskiem lekárze zowa Coagulum. Káßrecken.

589. Siárká żywa/ Sulphur viuum. Lebendiger schweffel. Jest lity siárczány kruszec/ ktorego smelcowáć niepotrzebá/ to bywa siárká surowa/ żywa ia Lekárze zowa.

590. Sielawka rybá niewielka/Smaris/ weisser scheyserling/ Bitzling/ Ges: m. 335.

591. Sieroty/ Saxifraga. 3. alba. Wurtzkörnlen. m. 978.

592. Sierpik/ Jeleni trank/ Seratula, flos tinctorius. Gilbekraut/Sternkraut m. 945

593. Sitta álbo Sita iest wodny miod/ álbo co w Polszcze pitką zowa/ wodá miodowa.

594. Sitowie gládkie/ Iuncus palustris. Bintzen / Rit/ Sempten m. 1036.

Jest zás drugie gránowite / ná ktorym koronki ná kstalt koprowych stoia. Iuncus floridus. sitowie kwitnace/ moßflechten. m. 1037.

595. Siwiozn ka / śiwe głowki/ Polium. Grawmenle grußerlen. m 840.

596. Sieklec morski/Draco marinus. m. 315. figurá 2.

597. Skláná piána/Flos vitri. Glaßgalle.

598. Skleniczne źiele álbo sklennik. Parietaria. Glaßkraut. m. 1113.

599. Szkło źiemne/ Lapis specularis Amiantus. Erdglaß.

600. Skopki/ Fiołki Kázimierskie/ Leucoium album & purpureum. m. 876.

601. Skorek źiemny/ Scolopendra terrestris Nossel/ Ossel.

602. Skorek morski/Scolopendra marina Meer nossel. m. 317.

603. Skráyny wosk/ Pierzga/ Propolis. Vorstoß/ Stopffwachß.

604. Skrzyp/ Equisetum secundum. Kannenkraut/ schaffthew. m. 1027.

Slachtáwá mnieysza / Coniza media. Hundsaug. m. 872.

605. Slachtáwá wietsza/ Conyza maior. Hundtzaugen. m. 870.

606. Slaz kędźierzáwy/ malua crispa. Kraußpapelen.

607. Slaz wielki/ Malua hortensis maior groß fremde papel. m. 457.

608. Slaz włoski/Malua hortensis minor Welsche Papel. m. 458.

609. Slaz wysoki/ Althæa, Medica. Stockwurtz / Eybisch. m. 925.

610. Slaz polny/Alcea. Sigmarzwurtz. Hochleuchten. m. 927.

611. Slaz wianeczny/ Althæa altera. Abutilo Auicenæ. Sammet Papellen. m. 926.

612. Sliáźibodek/Żoráwie noski/ Geranium maluæ folys Pliny. Pes Columbinus. Kranchenschnebel / Gottes genad/ Taubenfuß. m. 855.

613. Slimoraczki/Cancelli. Schneckkrebßlein. m. 312. figurá 2.

614. Słodkie strącze/ś. Jana chleb/ Siliqua, Xylocaracta, Xylocataracta, Xyloceratia. S. Johans schuten/ S. Johansbrott. m. 237.
615. Słonecznik mleczny dwoy iest/ ácz obá żołto kwitną/ wszákże ieden z nich liſt ma czerwieńszy/ á ták obá Tragopogon. i. Hirci Barbula. Milicher Bocksbart/gauchbrot. m. 537. 538.
616. Śliwy Perskie / Persea. Turckisch pflaumen. m. 292.
617. Śliwy Węgierskie/ Pruna Damascena. Vngrisch pflaumen/ grosse zwetschen. m. 207.
618. Śliwy białe/Cerea pruna. Spilling Krichen.
619. Smágliczká / Moly. m. 1308.
620. Smłod biały/ Daucus 2. m. 780.
621. Smok / Crocodilus, Cocodrilus. Krokodil / Kokodril. m. 365. figurá 1.
622. Smok morski/ iest Ryba morska ktorey sposob Mattiol vkázuie pod imieniem Draco marinus. m. 315.
623. Smołá żołtáwa iáko ciemny wosk/ twarda iest iáko czarna bywa / Colofonia, pix greca, vel Hispanica.
Polne gwoździczki smláde/Superba, Hochmut. O smolance szukay. W. 819.
624. Sniec/ Vstilago. brandt Tragus. 666
625. Sniedek mnieyszy y wietszy/ Ornitogalum minus & maius. Ackerß peyßwurtz. m. 541. 542.
626. Soczowicá/ Lens, Linsen. m. 426.
627. Socznicá/ szkamonia/ zamorski powoy/ Scamonea. Scamoney. m. 1263.
628. Sól z Solanki/ Sal Cathinum, Sal Alkali vel Alchali. Tá sol bywa z zieła ktore zowa Solanká/ Kali, Alkali, Soda,/ Saltzkraut. m. 465.
629. Sól Zydowska/ Sal Napticus. Idzie z morzá martwego w ziemi niegdy Zydowskiey/ stad to Iezioro solnym morzem zowa.
630. Sosna / Piceaster. Kufferbaum/ Hartzbaum / forhenbauch. m. 98.
631. Sosnia pomorska/ Pinaster maritima Seeküfferbaum. m. 100.
632. Sosnká mnieysza/ Esula minor. Tithymalus Cyparissias. Kleine wolffwurtz/ kleine wolffsmilch. m. 1254.
633. Sosnka wietsza/ Pityusa, Esula maior Grosse wolffsmilch / grosse treubwurtz. m. 1258.
634. Sowia strzała/ Sanguisorba minor. Hergott bertlein. m. 1134. Das möcht man eer welisch Bibenel nenen wens nicht ein enen anderlen namen hett.
635. Spikánárda / Nardus Italica, Lauendula maior. Spikanarden/ marienblumen. m. 31.
636. Srebrna szymowiná / álbo srebrne szymowiny/ Lithargyrium. Silberschaum/ Silberglett.
637. Srebrnik/ Złotnik/ Potentilla. Grensynk/ Genserich. m. 1016.
638. Stárczyk wielki/ Satyrium, Erythronium. Rott mansterke. M. 884.
639. Stek grzbietowy/ Spina dorsi. Rucken.
640. Stochmal/ Farina volatilis. bywa maká/ ktora sie we Mlyniech po ściánách wiesza. Niemcy zowa Staubmel.
641. Stokłosá/ Aegilops, Trespe. m. 1205
642. Stokroć / Stokrotká iest troiáka/ mnieysza wietsza y pełna/ Mattiol ie porząd położył Bellis media 911. Bellis minor. 912. Bellis minima. 913. Maßlieben/ Monatblumen.
643. Stonogowiec/ Asplenium ceterach. Miltzkraut. m. 899.
644. Stożarn / Botrys. Taubenkraut. m. 853.
645. Stretwa Torpedo. szukay Trutwa W. 710.
646. Strzeligłog/ Strzeligłożyná/ Rhamnus primus. groß stech dorn. m. 155.
647. Strzepeczká wietsza/ Equisetum tercium. Wilder roßtzagel. m. 1028.
Strzepeczká mnieysza Equisetū 4. 1029.
648. Stuliß/ Talictrū nigrum. V.C 97.b.
649. Storzyszek/ Sturzyß/ Clinopodium. Werbeldosten/ m. 814.
650. Styrákowe drzewo/ Styrax. Styrachenbaum. m. 89.
651. Suchotne ziele/ Leontopodium falsū Schimelkraut. m. 1194.
652. Sulwicá Mæna. weysser Heuting. m. 335. f. 2.
653. Surmikwiát Surmia iágodá. Nux metel vel Mettella, Stramonia. Rauchöpffel m. 280.

Szpa-

654. Szpacze śliwki/ świdośliwki/ Cornus. Kornelbaum/Kornlen Dirlen/ Hornkörschen/ Herlitzen/ welsche kirschen. m.259
655. świdwa świdwina/ Virga sanguinaria. Harterigel. m. 260.
656. świetlec máły y wielki/ coraloides, Sanicula alba. V. C. folio. 151 .b.
657. świerczek/ Grylus. Heymen grillen.
658. świerk Smroczyná/ Picea. Fichten. m. 97.
659. świßdz/ świzdz/ Mus montanus. Murmelthier. m. 368.
660. Száklag/ Spina infectoria. Creützbeer/ Vechenbeer/ Ferberbeer. m. 158.
661. Szálbá/ Verbascũ 4. vel verbascum sylvestre. wild wullenkraut. m. 1146
662. Szaleśnik Halimus vulgaris. Meer Burtzel. m. 160.
663. Szalßa nowa/ Scordiũ. wasser Batenig. m. 842.
664. Szálwia leśna / Stachys. weysser Andorn. Mátt. 829.
665. Szálwia czarna/ Horminum sylvestre. wilde salbey. m. 888.
666. Szántá biała / Marubiũ. weiß andorn/ Gottz wergiß. m. 828.
Szántá czarna / Ballotæ. Schwartz Andorn. m. 825.
Szántá czerwona/ Pseudostachys. wolriechend Andern. m. 830.
667. Szárotá/ Gnaphalium vulgare. Rhurkraut. M. 861.
668. Kobyli ßczaw: Hyppolapatum sylvestre. Gassenwurtz/ Mengelwurtz/ Butter ampffer / Butterlattich / Grindtwurtz. m. 446.
669. Szczaw śiány / Ogrodny ßczaw/ Hyppolapatum Hortẽse. Münichen Rhum barum/ Gartenámpffer. m. 449.
670. Sczaw wodny álbo głuchy/ około wod roście / Oxylapatum. Roß ampffer/ Spitzampfer. m. 446.
671. Zaięczy ßczawik/ Trifolium acetosũ. Panis cuculi, Alleluia. Buch ampfer/ Hasen ampfer. m. 837.
672. Szczeć biała álbo polna/ Labrum veneris, Dipsacus. weberkarten/ karten distel/ weyßkartendistel Bubenstrel. m. 661.
673. Salmiak / Sol Ormieńska/ Sol Amonicka/ Sal Amoniacum.
674. Szczeć czerwona álbo ogrodna. Labrũ veneris alterũ. Ma: Dipsacus hortensis. Braunkarten distel. m. 662.
675. Szczeć głucha/ Dipsacus fatua. Wildtkartendistel. m. 663.
676. Szczerzyca/ Mercurialis fœmina. Bingelkraut weyble. m. 1298.
677. Szczerbak kedzierzáwy/ Intubus crispa. Krauß Endiwien. m. 501.
678. Szczerbak máły ogrodny / Intubus minor. m. 500.
679. Sczerbak ogrodny mnieyßy. Intubus domesticus minimus. m. w Cześkim. 126.b.
680. Sczerbak ogrodny wielki / Intubus maior, germanis. glatt Endivien. m. 499.
681. Szczodrzeniec / Bo strak ma iáko ßczodrak/ cytisus frutex. Binenklee. m. 1164
682. Szczotolinba / Pinus maritima. Bürst Zurbelbaum. m. 99.
683. Zanokcica/ Paronichia altera. Negelraut. m. 1042.
684. Szkorpicá morska/ Scorpenna. Poskken/ Skorpf/ Scorpfisch. m. 315. f. 1
685. Ochra vel diphryges duorum est generum Prima lutum Luteum in fodinis. Ochergelb Bergelb/ Szlam żołty w gorách/ Alia ochra sive Dipryges æris, Offenbrum.
686. Szmer polny/ Serpyllũ sylvestre minimum. wild Quendel. m. 725.
686. Szpilanká/ Bulbus vomitorius. Ketzeuzwipel. m. 6.3.
687. Szpilcze/ Hyacinthus orientalis. wilde Zwipel. m. 1055.
688. Szyßkony korzeũ Krolewski kwiát. Narcissus octauus. wald negelenn. m. 1247.
689. Tarnki/ Prunus sylvestris. Schlehedorn. m. 266.
690. Tátárka/ Frumentum Saracenicum. Herdenkorn. m. 394.
691. Tátárskie ziele/ Acorum verum. Kalmuß. m. 21.
692. Tchawicá iest Rurá w gárdle chrestkowáta iákoby s pierśćionkow/ ábo z iákich obraczek złożona/ ktora nie iedno dech idźie Przeto tchawica zowa/ głupi záś gardźielem/ ále gardźiel idźie podle tchawice / tám tym idźie pićie y iedzenie.
693. Terebint Drzewo/ Terebintus. Niemcy Terebint. m. 111. Stegoż drzewá pochodźi żywicá śina Terpentina Wenecka zowa Terpentina veneta. ącz miá

ſto tey biora żywice z modrzewiu/wßákże le pßa ieſt práwa Terpentiná/o ktorey tu ieſt.
694. Tirlicz/Gentiana minor, Modelgeer. Mat. 645.
695. Tobolki mnieyße y wietße / Tláſpi minor & maior, Baurenſenff/ Klein vnd groß Teſchelſomen. M. 566. 567.
696. Toieść álbo Troieść/Vincetoxicum Schwalmen wurtz. M. 509.
697. Topola biała/ Populus alba, Weyß Papel/baum weyß popelweyden. M. 136.
698. Topola płodna/bo z niey papie wonne y gronká ku lekárſtwu służa / zowa Láćinnicy Populus nigra, Swartz Alberbaum/ Swartz papelbaum/ Bellen Scharbaum. Mat. 137.
699. Osiká/ Populus Lybica, Aſpen oder Eſpenbaum. Matt. 138.
700. Toyna / Apocinum non repens, Hundtskől. Matt. 1101.
701. Trćienny Styrak/ od tego rzeczony iż przed láty nalepßy ten bywał/ktory w trćinie przywożono/ſtadże dźiś nálepßy w Aptekách Storax calamita rzekáia/ ácz iuż onego trzćiennego niemáia.
702. Trćiná ogrodna/Arundo domeſtica, zam rohren/ Garten rűricht. matt. 147.
703. Tkácka trćiná co ná wodách roście/ Arundo paluſtris, Waſſer Rhoren/ Weber Rhoren. matt. 148.
704. Wonna trćiná/ Calamus odoratus, Wolrichend rűricht. matt. 57.
705. Troianek/Wilcza ſtopá / Trinitas, Bruchwurtz. matt. 838.
706. Troian wodny / Trifolium paluſtre, Biberklee. V. C. 96. b.
707. Trtec/ Argentum viuum, Mercurius præparatus, przypráwna trtec / præcipitatus, wzburzona ogniē/álbo palona trtec. o czym náuká ieſt v Pedemōtaná/ k.606. E
708. Trteći krußec/ Miniū fofsile, Bergzinober/ Queckſilber Ertz.
709. Truſkawki/ Vua ſpina, Vua marina, Vua creſpina, Krűſelbeer/ Kreűſlenbeer. Matt. 167.
710. Trutwá/Strzetwá/Torpedo, m. 318. Jeſt tá rybá ták przeto rzeczoná/ iż kto ſie iey goła reka dotknie/ temu wnet reká ſtretwieie á zmártwieie.
711. Trzemchá czerwona/Phillyrea. m 172.
712. Trześniá/Ceraſia, Kierſchen. m. 233.
713. Trześniá groniſta / Ceraſa Racemoſa, Traubkirſchen. matt. 234.
714. Trzieśnká poziema/ Chamæceraſus, Gar kleine kierßlen. matt. 236.
715. Turecki polny ßáfran/ Narciſus Cōſtantinopolitanus. matt. 1242.
716. Swietego Jákubá kwiát / Senecio maior, ſiue Flos S. Iacobi. Sant Jacobs blumen.
717. Tyrlicz / Gentiana minor, Modelgeer. matt. 645.
718. Vkwáp/Gnaphalium primum, m. 86b
720. Vßycá oſtra/ Sagitta minor, Spitzik zinckenlaub. matt. 1139.
721. Vßycá tepa / Sagitta maior. Rundt zincken laub. matt. 1138.
722. Vßycá waſká/ Sagitta minima. V. C. 87. Klein zinckenlaub.
723. Wąż morſki/Serpens marina. Meerſchlang. matt. 316.
724. Weßká ogrodna miedzy pietrußka poſpolićie roście/ Cicuta minor, Vitium petroſelini, Gleyß kraut/ glyſſen.
725. Wodna Weß / Dracunculus aquaticus, Waſſer Aron/Waſſer ſchlangenwurtz. Sclangenkraut. matt. 592.
726. Weżownik czerwony/ Biſtorta colubrina rubea, Naterwurtz/ Genßampffer. mátt. 946.
727. Weżowe Jezyczki/ Ariſarum alterū. matt. 600.
728. Weżowy łupież / Anguium ſenecta, Schlangenhaut. matt. 322.
729. Wonne álbo wielbładze plewy/Rayſka trawá / Iuncus odoratus, Squinantum Camelſtro, Camelshew. matt. 55.
730. Wilcza ogań/ Lyſimachia purpurea. matt. 950.
731. Wilcze igły/Geraniū 4. matt. 857.
732. Wilcze łyko mnieyße/ Chamædaphne, Laureola mas. Zeydelpaſt. matt. 1218. Wilcze łyko wielkie/ Daphnoides, groß kelerhalß ſcheußlorbeer. matt. 1217.
733. Wilczy pierz mnieyßy / Thymelæa, granum cnidium, Zebaßt. matt. 1266. Wilczy pierz wietßy / chamalæa, wild pfeffer. matt. 1265.
734. Wile Jágody Mala inſana, Dolőpffel. matt. 1078.

735. Wilk/ Anonis, Heüwhechel/Stalkraut. matt. 674.

736. Wiewiorká/ Sciurus, Eychorn. m. 369.

737. Wiezozold/Ilex, Hagenechen. m. 208

738. Wloſki pánny máriey/ capillus Veneris, Frawen har. matt. 1201.

739. Witeezki/ Spartium, Pfrimen. m. 1234

740. Wodny Jáwor/ omylne imie Wodoklonu / bo przy wodách ſie kocha. Platanus, Welſcher Ahorn / iż do Wloch naprzod przynieſion. matt. 133.

741. Wolßey gorycżká/Rhaponticum. Zowa to korzenie od Wolßey rzeki / nád ktora roście. Stámtad theż do nas przychodźi / y z tym przezwiſkiem/v ſtárego tlumácżá nálazlem nieprawie dobrze/gdźie Rhumponticum Moſkiewſkim názwal / tákżem kladt ná niektorych mieyſcách / cżego mi żal : wßákże dla tych co ták zwikli zwáć nawiecey ſie to oſtalo. Jeſt ießcże drugie Rhum lepße niż to/ á to Barbarum zowa/ to przychodźi z zamorza z źiemie Murzynſkiey. Zowa ie niektorzy Tureckim. O tym maß W. 567.

742. Wodká wonna/ Aqua namphe:oſobliwie wonna ieſt tá wodká rzecżona/ktora pala z kwiećia Cytrowego: ácżkolwiek bywa z wodkámi inego kwiećia wonne° mieſzána/wßákże oná przodek dzierży y z przezwiſkiem y z wonia.

743. Wroble proſo/ Lithoſpermū. i. milium ſolis. Steynſomen / Mer hirß ieſt dwojákie/mnieyße y wietße. m. 917. 918.

744. Wronia noßká/ Kánia nogá/ Coronopus, Pes miluui. Rapenfuß. m 493.

745. Wronie másło/ Fabaria. Fetzwáng Fotzwein/ Donnerkraut/ Bruchwurtz fett henne. m. 636.

746. Wrotycż Wloſka/ Helichriſum. weliſch reynfaren. m. 1044.

747. Września / Támárißka/ Tamarix. Tamariſchken. m. 150.

748. Wrzioß/Erica. Heyde. m. 152.

749. Wyiadrzenie Rozynkow / gdy ſnich iadrká powygniátuia / á ták y o inych rzecżách rozumiey.

750. Wycżká Kunicża/ Kążá, Polygala. Vnſer frawen ſchuttlein. m. 1208.

751. Wycżyniec/ Phœnix. Meußkorn. meußgerſten/furſthaber. m. 1023.

752. Wycża grußká/ Apios. m. 1273.

753. Wycże wezly/Pſeudoapios. Erdmandel/Erdkeulen/ Erdfeygen. m. 1274.

754. Wyka Końſka/ Vicia. Wyken. m. 548.

755. Wyká rzieśna/ Securidaca minor. m. 591.

756. Wyżliná/wyżlin/ Antirinum. Mattiolus polożyl cżwor rodzay/ dwá wielkie á dwá máłe. m. 1196. etc.

757. Żábá kroſtáwa/Buffo. Krote. m. 334

758. Żábá rogáta/ Rubeta. Zowa ia rogáta/iż cżub ná glowie miewa/á w tym kámień rośćie/co go żábim kámieniem zowa/ Steinkrött.

759. Żábia nogá/ Pentaphylon paluſtræ. Froſchbeerlen. V. C. 96.

760. Żabia zob/ Lens paluſtris altera. Glichtlein m. 1116.

761. Żábie gronká/ Polygonum minus. V. C. Millegrana. wild treűblenkraut. m. 953.

762. Żábie koßny/ Geraninm. Storchenroſen. M. 554.

763. Żácżeta / Zacintha vel Cichorium verucarium. Wartzenkraut. m. 505.

764. Záchwát ieſt ſen ták ćiężki / że cżlowiek zá martwe leży / záchwycenim drudzy zowa/niektorzy guta. Zás ſa ći co Páráliżem wielkim zowa/ á też nieżle/ bo w they chorobie wßyſtki ſtáwy zmieráia / y żyly wßyſtki vpádna/przeto ieſt táki ſen śmiertelny

765. Żáduma/ieſt krwie oćiężáłość/Meláncholia Grekowie zowa / ći co ſie im ták pſuie/ſa ludźie zádumáli/troſkliwi/ przychodza o Rozum/ gdy pomocy niemaß.

767. Żágáwicá/ żagawká / pokrzywa drobna/Vrtica minor. Kleine heyter neſſelen. m. 1127.

768. Zamorſkie Jábłko / Leśna báńiá/ Colocynthis, Coloquintida, cucurbita mariena. wild Kurbßen Coloquinten. m. 1175.

769. Żankiel/ Sanicula diapenſia. Sanickel weyble. m. 1019.

770. Zápchem/Infixa rzekáia gdy trzaſká kość/żelázo/álbo ták co inego w ćiele vwiaźnie/á zágrzaźnie / náoſtátek y ſtrzałá álbo kulká.

771. Żarázá/ Orobanche. Summerwurtz. m. 536.

772. Żarzycżká/ Cortuſa. Honigskraut

Wykład

m. 956.

773. Záwilec brunatny/ Anemone primũ. Tauffelsaug/Anemone röslen. m.615 Zawileg drugi ma kwiát plowieyszy/ tysz imioná ma. m. 616.

774. Zebrak leśny/Cimex sylueſtris. Haberbock/Hauwerbok/ ći smáku iego znáiomi/ktorzy go w málinach z iedzą/bo ná tich rad śiádá/przykro wonią vſtam czyni/ gdy go kto rozgryźnie/ máło co inácżey niż pluſtwá.

775. Zebne ziele Zebownik swoyſki/ Pyretrum vulgare. Gemyuwerwurtz/ Geyffer wurtz. m. 786.

Zebownik záś włoſki/ Pyretrum verum. welscher Bertram. m. 785.

776. Bábie zeby/ Dentaria altera. Strikyow pep/ Wurtzlaub. M. 695.

777. Zegleń/nietata/ Sabina sylueſtris. Harschar Tragi: 1072.

778. Zembrzycá.Seseli Aethiopicũ alterũ. m. 752.

779. Zenißek ieſt mnieyßy y wietßy/Ageratũ. Weysaurin fremdleberkraut. m. 1049

780. Zerwá / Phyteuma quorundam. Drachenköpff. M. 1192.

781. Zgáśiewká ſtruśie pioro/ Dryopteris, os mundi. Erdtfaren wind faren eych faren. M. 1294.

782. Ziebie noſki/ Geraniũ 5. Robertina. Herba Ruperti. Ruprechtskraut. m. 858.

783. Zieiec okragly/Dracunculus minor. Rundt Naterwurtz. m. 591.

784. Rozá złota/Chrysocolla viridis, Auricola, Borax viridis. Gruner pureß / oder bureß. m. 507. Záginelá byłá iuż z ludzkiey znáiomośći / ále sie záś wynorzyłá/ iż iey záś doſtáią.

785. Zleczeń / Ssratiotes millefoliũ maius. Schoffgarben außlendiß. m. 1007.

786. Złego wiele/ Aron minus vel multiplex. Arons knöpflen. m. 597.

787. Złotogłow / masleßka/ Affodillus Martagon. Goldtwurtz. m. 823.

788. Złotoluſk czerwony álbo rumiány/ ieſt Saudaracha. Rotterschwefel / Feüner schefel. Błády záś Złotoluſk ieſt Auripigmentum, Arsenicum natiuum. goldt gelber opormet.

789. Zmiyowiec/ Dracunculus maior. Drachenwurtz. m. 590.

790. Zmiendá biała/ Blitũ album maior. M. 454. Zmiendá czerwona / Schwartz maier M. 453. Zmienda Węgierska. Blitũ Rubeum. Blitũ maius. Bluckraut/ Blut maier. M. 452.

791. Zywiec żołty álbo ſkálny / Symphitũ Petreum. Steingunßel. m. 960.

793. Zoráwiny/ Oxycocũ Valery Cordi. Mooßberlein. V. C. folio. 140. b.

794. Zurnicá/Gingidium. welsch kerbelkraut/oder kerfelkraut. m. 524.

795. Zużel żelázna/Scoria ferri,recremen tum ferri. Sindel Schlacken.

796. Zwieśiniec/ Cymbalaria. Felsenzirde. M. 1124.

797. Zwieśinośek/Hormiuum domeſticũ Jungfer locken. m. 887.

798. Zybuczek/ Animal Zibetti. Zybetkatzen. m. 64. Od tego źwierzątká piżmo Zybuczkowym zową/ od Moßká źwierzątká/ tedy to Moßkowym zową. Gesner Bisem thierle zowie.

799. Zydowſkie iágody/ Balsamina. Balsamkrautmenle/Balsam öpffel. m. 1286.

800. Żyleniec/ Poterium. Adern heyl. m. 670.

801. Żyto/ Olira, Secale. Korn/ Rocken korn m. 402.

802. Żywiczká wielká/ Chamædrys altera Feldt Cypressen. Mátt: 819.

803. Zywokoſt/Cynogloſſũ vulgare. Heylwurtz. M. 1190. á to iárego Zywokoſtu wymalowánie/ bo pirwßepo Roku niewyraſta wgląb/ áż ná drugi Rok 1191. przeto tá figurá z kwiatem.

804. Abies, Jodłá/ Thannenbaum. m. 107.

805. Podkolan/ Ophrys, Zweyblat/ wald wegerich. m. 1225.

806. Noc y dzień/ Paritaria. Tag vnd nacht/ figury tego ziołká v żadnego piſárzá ziół nienáyduie chybá w Lekarſtwách/ ktorech sam wydał w Drukárni Łázárzá Andrzsowicá w Krakowie/Roku 1564. Tám figurke iego ogladaß nieiáko trafiona/wßakże niedoncá znácżna liſtu 253. Jeſt to ziołko v nas poſpolite / y ledá babie znáiome/ kwiát miewa żołty ále miedzy ták brunatnym liśćiem/ iż ſie rowna barwa fiołkowi

Már

Márcowemu/bo tego źiela liſt/ poki młody ták brunatny bywa/ potym źieleniejąc do raſtáiąc/dla oneyże bárwy ćiemney y iáſney zową noc idźień. á Łáćinnicy od zgodliwey bárwy Paritaria. Niemcy tag vnd nacht.

807. Tłucza po dźiś dźień zową make prze ſzrotowána/á to dla tego/iż ią drzewiey mły now niedoſtátkiem/dla bydłá zwłaſzczá/w ſtepách tłuczono/co ieſzcze y podźiſz dźień we wśiách od wody dálekich naydźie/ przeto ie ſzcze j Mieyſcki lud tłucza zowie make Jecz mienna/ktora kury karmią/ te Łáćinnicy z Grecká Polenta rzekáią/bo ią pod czás z ro zmáitego zboża tłuka/ choć ieſzcze niebywa doſtałe/ á ieſzcze źiarno niewyſchnie/ tákowa tłucz ná mieſcu Polenti rozumiey/ bo właſnie ták zową y prażmową make.

808. Silurus od niektorych Sumem/ od drugich záś Jeśiotrem/ zwan bedźie nie wiem kto s nich pewniey poyął: Mattiolus pod tym imieniem Silurus, vkazał Jeśiotrá 334. f. 2. Geſnerus záś Suma Liſtu 330. Wiecey w tey mierze z Mátthiolem dźierże/ á Sumá po Łáćinie niewiem:ſi nō ē Glanis

809. Dátelki leśne/ álbo Datle ſolone/ Thamarindos Aptekárze zową/ wykłáda ſie Jndiyſkie Datle. Niemcy ie też Thamarin den zową.

810 Viburnum, Schlingbaum melba um. m. 217. Znam to drzewko/ále ſie imie niá Polſkiego niemoge wywiedźieć.

811. Bathengel groß vnd klein. To dwoie źiołko Tragus właſnie wymálował/ liſt 204. 207. oboie źle po łáćinie mianuiąc. Ten záś co Mátthiolowi po Niemiecku tłu mácżył/ imioná ty nieprzyſtoynym figuram przyłożył. Abowiem iedná figurá należy Ożáńce gládkiey/ á druga ptáſzym oczkam/o czym naydzieſz ná ich mieyſcách.

812. Rzeżuchá wodna/Siſymbrium aquaticum. Groß Brunkreſſem. m. 487.
Rzeżuſzká wodna: Siſimbriū aquaticū minus Kleine Brunkreß. m. 487.

813. Pepownik/przerwipep/obieżyświát Pepkowe źiele/ Durchwachs/ Stopsloch/ Perfoliata. Mátt: 546.

814. Piwnik/ włoſka kálina/ Creſpinus. Sawrach/Erbſal/Saurdorn/Peiſſelbeer. Mátt: 165.

815. Czárnucha myſza/ Hypecoum. Felriß Acker taubenfuß. M. 1062.

816. Tredownik/ Scrophularia. Braunwurtz/ Sauwurtz/ Fiſchwurtz. M. 1130.

817. Kánianka domowa álbo ſworſka/ Kánia przedzá/ Cuſcuta. Fitzkraut/ Filtzdotter/ Flachsſeiden. M. 279.

818. Boże drzewko/ Abrotanum. Mas Stabwurtz/ Garthan/Garthagen/ Gaſſenkraut/gartwurtz/Ganſerkraut. m. 818

819. Smolánká przeto ták názwana/ iż do rąk iey pręt przylipa/ nieiáko lipkośćią. Flos cuculi, z Niemiecká zową. bo ie oni też Gauchblum zową/ Tragus iego figure położył/ Liſtu 403.

720. Gwoźdźicżki ogrodne/ Caryophilli Hortenſes ſiue graminei. Graßblumen graß negelin. M. 572.

821. Wonna wyká/ o ktorey iuż w Herbarzu/ y záś wonna wyczká/Hediſarum minus & Securidaca, ſiue pelecinū minus. Linzen klein Quecken. M. 891.

822. Kocia miętká/Herba Gattaria. Katz nnept. Matt: 719.

823. Mełká wiechá/ Ruſcus. Meüßdorn M 1214.

824. Przeſtep Czarny/Vitis nigra. Stickwurtz ſchwartz. m. 1285.

Koniec tym wſzyſtkim Regeſtrom.

Ale iżeſmy ták wiele Regeſtrow tych położyli/ dwoiá przyczyná nawyżſza tego ieſt. Naprzod/ ábyś pewnie obaczył czego vżywáć maſz w lekárſtwách / ábyś zá złym inych powodem á náuką/ niebrał iednego miáſto drugiego. Przeto niemożeſzli z tego náſzego Herbarzá / y z iego opiſánia obáczyć czegoć potrzebá / vciecz śie do Regeſtru kthoregokolwiek z tych trzech/ktore ſą o rzeczách iednoſtáynych. Káżdyć z nich vkaże do Wykłádu tu ſkończonego / á tenci záś vkaże własną figure oney potrzebney rzeczy/ zwłaſzczá w Herbarzu Máthiolowym : ktorych śie iuż zá łáſką Bożą Niemieckich y Czeſkich bárzo wiele rozmnożyło / tylko iż miánowánim ziol bárzo w nich pochybiono : wſzákże imię Láćińſkie do obu vkaże. Do Láćińſkiego záś oſtátnie wydánego/ vkaże liczbá ſámá w Wykłádźie názuáczona. A tá ieſt pierwſza przyczyná ták obfitych Regeſtrow.
Druga/ Aby też ſąśiedźi náſzy widźieli/ iż Polſka mowá corká Słowieńſkiey mowy rzecz káżdą vmie miánowáć bez pomocy ſąśieckiey / y rychley oná rády doda ſąśiádom/ niż iey od nich potrzebowáć będźie. Jáko to przykłádem prawdźiwym okaże : Jż Niemcy Oleſznik miánowáć mową ſwą nieumieli / áż od Polakow wźiąwſzy przezwáli Olſchenich. Jchże Láćinnicy ſtądże przezwáli Olſenichium, co w Regeſtrzech náſzych naydźieſz/iż śie to Niemcom przydáło. Ale iż nie iedno Niemcom / ále też y Włochom mátká mowy Polſkiey rádźi. A choć ſą mowy Láćinſkiey dźiedzicy/ niewſtydáią śie v niey rády ſzukáć. Abowiem j Máthiol gdj Págurá miánowáć chćiał/ niewiedząc mu imienia Láćinſkiego/ do Słowákow ná ráde ſzedł : o czym ſam świadczy w oſtátnim Herbarzu ſwym wydánym w Wenecyey Roku 65. liſtu 311. w wierſzu 40. támżego z Słowieńſkiego Págurá/ Pagurum Láćińſkiego vczynił/ niechcąc zoſtáć przy Gránciporzie Włoſkim. A ták nie iedno w tym / ále y w wielu inych dodawa mátká mowy Polſkiey ſąśiádom ſwym náuki/ iáko bábá oſzedźiáła ſtára / ktora przed láty máło nie wſzemu świátu goſpodynią byłá. Czego dźiś dochodzim ná iey komornikoch/ktorzy ieſzcze po dźiś dźień zá nią pozoſtáwſzy/ w káżdym prawie kąćie tego świátá mieſzkáią. Abowiem/ y ktoż wie mieyſce álbo kráyne/ gdźieby pozoſtáłcow Słowieńſkich niebyło ? Co gdy kto baczy/iákoż chce wątpić áby v nich niebyło ſtárożytnego miánowánia káżdey rzeczy : gdyż ia wierzę / iż Veſtá żoná Noego Słowaká kołyſáłá : ták to ſtáry rod ieſt / iż go ſtrudná ma młodſzy brát vczyć mowić : wſzákże mowię o ćwiczonych/ ktorych day Pánie Boże byſmy wiele ſłyſzeli.

AMEN. M. S.

INSTYTUT OSSOLINSKIEGO

¶ Bledy álbo omylki ktore sie przydáły w robieniu tych Ksiąg/ álbo sam piorkiem popraw/ álbo inemu day. Liczba pierwsza/ strone kárty vkázuie/ litera vkáże mieysce/ wtora liczbá vkáżeć wiersz bledu onego/ álbo iuż czytáiąc łacwie náydzie sie po przednieyszych znákoch. A to tym obyczáiem. Naprzod ℌ znamionuie ten Herbarz/ liczba 10. vkázuie strone kárty támże. Pseudo Ameos, nápisz Ammi verum. Zás ℌ 31. a 2. wiersz 7. rospaliny/ pisz rospádliny. Zás listu 86. e 2. wiersz ostátni/ stoi dwinie/ pisz étwizne. Zás list 85. Iris Illiria, pisz Illirica. Zás 95. a 2 titul Alilina, pisz Alnina. Zás list 100. Titul Romenicá/ pisz Romonicá. Zás list 111. c 1. ocu/ pisz octu: támże/ e. mnozy/ pisz morzy. Zás 112. ℌ. Diminá/ pisz dymioná. Zás 115. ℌ. chytrosć/ pisz chćiwosć. Zás 121. titul 2. Dzień y noc/ pisz Noc y dzień. Zás 122. mieyzá omylna figure/ rownie tákże 154. też omylna. Zás listu 226. a 1. Sarncocolá/ pisz Sárcocola. Zás 261. titut Biały otow/ pisz Biel otowna. Zás listu 274. c 2. chrobaki/ pisz choroby. Zás od listu 291. iest mylka w liczbie kart/ popraw ile możesz. Zás listu 292. wtore/ bo ich dwoie iest/ zá to omylka c 2. Bag/ pisz Gag. Zás listu 214. vżytki wtore ¶ 1. Chelono/ pisz Chelona. Zás 321. ¶ 10. wa/ pisz zowa. Zás listu 499. g. złotolusku czerwonego/ pisz Soku Jálowcowego. Zás 500. c. Oczánkowe kwiećie/ rozumiey tám o kwiećiu Ptászych oczek/ álbo ie sobie náznácz. Zás listu 502. D 2. miásto Dragmy/ pisz vncia. Zás listu 512. F. w Olwie/ przypisz/ y w Winie. Zás 549. A 1. Jászczorczy mech/ pisz łupny Hátun. Zás 557. f. Mimiey/ pisz Miniey. Zás listu 626. Gálgánu/ Jngbieru po pot/ pisz po iedney vncyey. Jnych bledow może sie pilnemu czytelnikowi wiecey okázáć/ ktore sie zá kwápliwośćią przydáły/ ktore mądry czytelnik rozumem ogárnie.

¶ Jmioná w Regestrzech opuszczone álbo zmylone/ á ku wiedzeniu pilne.

Arabis vel Draba.	W. 460.	Hypecoum.	W 815.	Solanká ziele.	W 628.
Arbutus:	W 169.	Rośierożec.	W 241.	Szárańca morska.	W 369.
Asphodelus.	W 243.	Pulsatilla.	W 584.	Szmer polny.	W 304.
Caryites Tithymalus.	W 404	Quendel wild.	W 304.	Vstne liśćie.	W 284.
Coronopus.	W 744.	Rayska trawá.	W 729.	Vstne piżmo.	W 473.
Czárnuchá mysza.	W 815.	Serpilum alterum.	W 304.	Wodoklon.	W 740.
Datle solone.	W 809.	Smolanká ziele.	W 819.	Zywiec polny.	W 11.

W Krákowie/
W Drukárni Mikołáiá Szárfenbergá.
Roku Páńskiego 1568.

INSTYTUT OSSOLINSKIEGO

7684